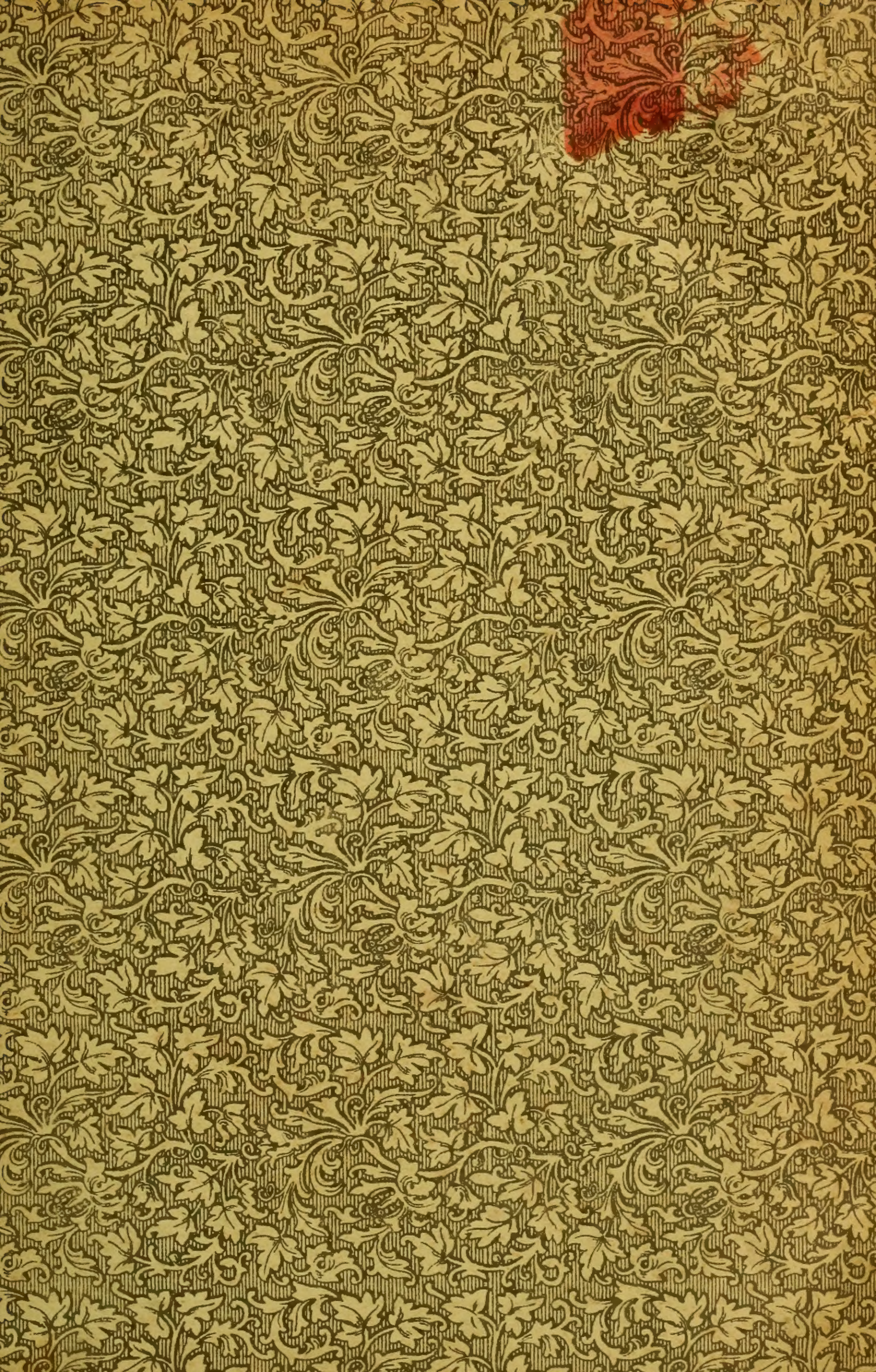

ZIONS ROEM EN STERKTE.

VERKLARING

DER

Nederlandsche Geloofsbelijdenis

VAN

Ds. A. ROTTERDAM.

Op nieuw uitgegeven, en bij ons kerkelijk publiek ingeleid

DOOR

Dr. A. KUYPER.

Eerste Deel.

GEBROEDERS HUGE.
ROTTERDAM.
1890.

Inleidend woord op deze nieuwe uitgave.

De verklaring van onze Confessie, die Ds. ROTTERDAM in 1755 ter perse leî, en die thans door de goede zorge van de Gebroeders HUGE op nieuw aan ons Gereformeerd kerkelijk publiek wordt aangeboden, is niet wat men in engeren zin noemt een *theologisch* werk. Godgeleerden van beroep zullen er weinig in vinden, dat hun niet reeds gemeenzaam was, en uiteraard kon het nog geen acht geven op de kerkelijke worsteling van *onzen* tijd.

Neen deze verklaring van de Confessie is in den volsten zin des woords, een werk *voor de gemeente;* zóó ingericht dat de eenvoudigste in de gemeente er zijn winst meê kan doen, en ook de verstgevorderde er met vrucht en vreugde in bladeren zal. Daarop heeft Ds. ROTTERDAM het aangelegd. Hij heeft namelijk den inhoud van dit werk laten geboren worden in samenkomsten met belangstellende geloovigen in een plattelandsgemeente. Hij was predikant te Zuylen in Utrecht, en heeft daar, in het midden der voorgaande eeuw, de 37 artikelen van onze Geloofsbelijdenis breedvoerig in een soort oefening, die hij voor boeren en boerinnen hield, uitgelegd, ontleed en verklaard. Dit boeide. Hiervan

ging een goed gerucht in den omtrek uit. En zoo ontving hij meer dan één vriendelijk verzoek, om het te Zuylen behandelde ook voor andere kerken door den druk gemeen te maken. Hoewel schoorvoetend, heeft hij toen aan dit verlangen voldaan, en op die wijs is dit geschrift in de wereld gekomen. In letterlijken zin is dit geschrift dus *uit* de gemeente *voor* de gemeente geboren, en juist aan dien practischen oorsprong dankt het zijn opgang.

En dit te meer nu Ds. ROTTERDAM dezen practischen arbeid ook in een practischen vorm goot, en er een soort samenspraak in vragen en antwoorden van maakte. Natuurlijk niet om de Confessie in een Catechismus over te zetten, want een Confessie heeft, gelijk ons zoo straks blijken zal, een geheel ander doel, en het zou dan ook het toppunt van dwaasheid zijn, zoo men deze vragen en antwoorden van buiten ging leeren of liet leeren. Daartoe zijn ze noch berekend noch geschikt, en zullen ze, reeds om hun uitvoerigheid, geen dienst kunnen doen.

Neen, de vorm van vragen en antwoorden is slechts een gekozen middel, om voor hen, die niet gewoon zijn aan lange, ineengeschakelde betoogen, de aandacht telkens te verlevendigen, en den zin beter te doen uitkomen.

Deze vragen en antwoorden geven een ontleding van wat in de artikelen van onze Confessie gedrongen is saamgevat. Ze maken voelbaar, waarom deze en die zinsnede er nog bij komt, en waarom deze en die tegenwerping moest beantwoord. Ze verduidelijken den soms wat gedrongen zinsbouw. Ze vertolken enkele verouderde zegswijzen. Ze werpen licht op wat in de Confessie meer ondersteld dan beleden werd, en

geven den grond aan, waarop de enkele stukken van onze Confessie rusten. En om dit nu nóg practischer te maken, heeft Ds. ROTTERDAM dit zijn werk in drie deelen ingedeeld, die in de oorspronkelijke uitgave door haakjes onderscheiden zijn, maar die in onze uitgaaf door het verschil tusschen de grootere en kleinere letters uitkomen. Ds. ROTTERDAM stelt namelijk bij elk punt eerst de hoofdzaak op den voorgrond, en wil dat zelfs de eenvoudigste gemeenteleden met deze hoofdzaak des geloofs kennis zullen maken. Dit eerste deel nu vindt men in onze uitgave met *een grootere letter;* gedrukt. Maar daarop laat hij dan een nadere uiteenzetting volgen, die meer in de bijzaken indringt; maar ook deze weer zóó onderscheiden, dat hij eerst behandelt wat gewone gemeenteleden behooren te weten, en daarna wat slechts aan hen belang inboezemt, die er hun zinnen op zetten. Dit tweede deel nu biedt deze uitgave in *een kleinere letter;* en telkens als het meer bijzondere van dit tweede deel begint, plaatsen we een .·. om aan te duiden, dat, wie niet verder in deze stoffe door wil dringen, hier kan rusten, om weer tot de eerstvolgende groote letter over te gaan. Deze indeeling nu maakt de lectuur van dit boeksken zeer aangenaam. Eerst leze men alles wat de groote letter biedt. Een volgend jaar leze men wat met kleinere letter *boven* de .·. staat. En dan het daarop volgend jaar, zoo de lust niet verzwakt is, hetgeen tusschen .·. en de eerst volgende groote letter voorkomt. Op die wijs zal men met zeer geringe inspanning zich in onze Confessie thuis zetten, en een bondig overzicht hebben, van wat de Belijdenis onzer kerken eigenlijk wil.

We zijn in uitleggingen van onze Confessie niet rijk. Eigenlijk zijn er behalve die van Ds. ROTTERDAM, maar twee, t. w. die van Prof. SAMUEL MARESIUS en Ds. BALTHASAR BECKER. Immers de toelichting die Ds. GISPEN in het licht zond is te klein van omvang, om in den volsten zin des woords eene volledige uitlegging te kunnen heeten; hetgeen Prof. VAN TOORENBERGEN bood, was deels iets anders, en bleef anderdeels onvoltooid; het boekske van Ds. DEETMAN beduidt weinig; de studie door Prof. DOEDES aan dit ontwerp besteed, bedoelde meer door critiek den inhoud der Belijdenis te veranderen, dan den onveranderden inhoud dier belijdenis in het licht te stellen; en het bekende geschift van Ds. PLOOS VAN AMSTEL geeft meer een ontleding dan verklaring. Nu zal de bekende Ds. BALTHASAR BECKER wel bij geen enkel goed-gereformeerde crediet hebben, en feitelijk blijft ons dus alleen het werk van Prof. MARESIUS; maar dit is in het latijn geschreven, en niet in het Nederduitsch vertaald. Het had ten titel: *Foederatum Belgium Orthodoxum, sive Confessionis Ecclesiarum Belgicarum exegesis*, en zag in 1652 het licht bij JOÄNNES NICOLAUS te Groningen. Van MARESIUS weet men, hoe hij het te 's Hertogenbosch met VOETIUS aan den stok kreeg over de vraag of Gereformeerden zich in een van huis uit Roomsche broederschap mochten laten opnemen, ook al had men de Roomsche eigenaardigheden daaruit verwijderd; iets wat VOETIUS ontkende, maar MARESIUS staande hield. Langen tijd stond hij dan ook bij ons Gereformeerde volk in slechten reuk, en eerst na zijn verzoening met VOETIUS werd dit iets beter. Toch vond zijn uitlegging van de Confessie weinig ingang.

Ze is daartoe te schoolsch, en verloopt zich te veel in allerlei bijzonderheden, in plaats van de Confessie zelve uit te leggen. Haast kan men zeggen, dat het meer een geschrift is naar aanleiding van een Confessie, dan een verklaring van de Confessie zelve. Doch ook op zichzelf was men destijds met zulk eene verklaring van de Confessie weinig ingenomen. Men oordeelde dat zulk een verklaring eigenlijk aan niemand toekwam, overmits een Confessie *aller* was, en niemand zich het recht mocht aanmatigen, om zijn bijzonder inzicht in de Confessie als een verklaring van *de* Confessie te laten uitgaan. Van daar dat ook de Staten zich in deze uitgave mengden en aan de Leidsche Theologische faculteit verzochten hun oordeel over deze uitgave van Maresius publiek te maken. Die faculteit was destijds saamgesteld uit de Professoren Jacobus Trigland, Abraham Heydanus en Johannus Coccejus; en deze drie geleerden hebben in een schrijven, gedagteekend 29 Augustus 1652, van hun gedachten doen blijken. (Zie *Cocceius*, *Opera Omnia* Tom. VI^b p. 19.) Hun getuigenis nu komt hierop neer, dat zij in hoofdzaak dit geschrift niet in strijd met de waarheid hebben bevonden, en de lezing er van niet schadelijk achten; maar dat er bedenking te maken is tegen den schoolschen vorm, die bij de Belijdenis niet voegt; en veel meer nog tegen de te scherpe uitvallen, die zijn geschrift ontsieren; terwijl zij niet minder duidelijk uitspreken, dat zij geheel zulk een uitgave minder gewenscht vinden, en er dan ook op wijzen, dat niemand dusver zulk een uitgave ondernomen had. Even natuurlijk als het recht tot uitlegging *van den Catechismus* hun is, zoo bedenkelijk schijnt het hun eene uitlegging *van de Confessie* te geven.

Op dit oordeel der Leidsche Theologische faculteit dient gewezen te worden, om het anders zoo raadselachtig feit te verklaren, dat, terwijl de uitleggingen van de Catechismus geheele planken in uw boekenkast kunnen vullen, de Confessie zoo schaars bedeeld is. Dit was geen verzuim, maar opzet. De Catechismus was een boek voor de uitlegging der waarheid, en lokte daardoor van zelf telkens tot nieuwe en nadere verklaring uit; maar de Confessie was om uiting te geven aan de belijdenis van het hart, en mocht daarom niet ontwijd worden. Geen twijfel dan ook, of dit oordeel der Theologische faculteit te Leiden is ook op latere theologen van invloed geweest, en behalve Ds. BALTHASAR BECKER, die er reden voor had, heeft niemand zich meer aan een theologische verklaring van de Confessie gewaagd.

Dit deed ook Ds. ROTTERDAM niet, en daarom juist wees ik er in den aanvang op, dat deze verklaring van onze Confessie geen theologisch karakter droeg, maar slechts een ontleding en toelichting van de Confessie voor de gemeente bedoelde. Hierdoor toch meed Ds. ROTTERDAM het gevaar, om zijn eigen denkbeelden aan de Confessie op te dringen, of ze enger te maken, dan ze was. Al wat hij bood, was een goed geordende ontleding, met korte toelichting, om het vruchtbaar lezen van de Confessie te bevorderen.

Er zou daarom voor een kundig theoloog nog wel een werk van aanbelang over onze Confessie zijn te leveren; maar dan moest dit historisch-symbolisch van aard zijn. Zoo men weet noemt men zulke formulieren als wij in onze Confessie en Catechismus bezitten ook wel de *symbolen* der kerk; wat zeggen wil, de herkenningsteekens voor allen die behooren

tot zekere kerk, die deze *symbolen* aannam. Nu hebben deze symbolen eene historie of geschiedenis gehad. En zoo is ook onze Confessie niet plotseling uit de lucht komen vallen, maar geboren uit een kerkelijken strijd, die samenhing met de min of meer volkomene wijze, waarop vroeger de waarheid des Evangelies geformuleerd was. Vandaar dat de uitdrukkingen en zegswijzen, die in onze Confessie voorkomen, niet door GUIDO DE BRAY, die haar opstelde zijn uitgedacht, maar hem meest in de pen zijn gegeven door de reeds van ouds geldende formuleeringen der waarheid, of ook door een protest tegen een verkeerde formuleering der waarheid, die vroeger in zwang was. Zoo is er telkens een reden, waarom deze uitdrukking *wel* en eene andere *niet* is gekozen. Een reden, waarom zeker stuk der belijdenis juist *in dien vorm* gegoten is. Een reden, waarom *dit* en niet een *ander* woord is gebezigd. Een reden ook, waarom tegen deze en die verkeerde voorstelling wordt gewaarschuwd. Zoo heeft niet alleen het geheele symbool, en elk artikel van dit symbool, eene geschiedenis, maar is er een geschiedenis ook van de onderdeelen en de enkele volzinnen. Als er b.v. in Art. 15 staat dat «*de erfzonde door den Doop niet ganschelijk is te niet gedaan*,» dan is dit niet maar een goedgeefsche verklaring, maar dan schuilt hierin een protest eenerzijds tegen de Roomsche en Luthersche leer, dat de Doop de erfzonde *wel* geheel te niet doet, en anderzijds tegen de Zwingliaansche voorstelling, alsof de Doop *ganschelijk niets* aan de erfzonde veranderen zou. Kon dus een kundig godgeleerde ons een geschrift leveren, waarin volzin voor volzin op die wijze historisch werd toegelicht, zoo zou metterdaad het recht verstand van de Confessie in

ongemeene mate bevorderd worden. En dit nu zou een *historisch-symbolische* studie zijn, die nóg belangrijker kon worden, zoo bij elk artikel en elk onderdeel van een artikel, de door ons niet beleden, maar bestreden, voorstelling der waarheid, gelijk andere kerken of secten die kozen, er naast wierd gesteld.

Doch ook zulk een werk zou in engeren zin eene *toelichting* blijven, en niet ontaarden in zulk een ampeler verklaring, waarbij de uitlegger zijn bepaalde opvatting van de waarheid aan de Belijdenis onderschoof. En metterdaad mag het als een blijk van geestelijken tact en inzicht gelden, dat onze godgeleerden dusverre, voor al zulke meer bijzondere uiteenzettingen, niet onze Confessie, maar den Catechismus, als leiddraad kozen.

Immers de Confessie en de Catechismus verschillen principiëel.

Een *Catechismus* is een leerboek, dat in de kerken en op de scholen aan de jeugd in handen wordt gegeven, om hun, naar den leiddraad van dit handboek, de waarheid uiteen te zetten. En zoo wordt de Catechismus op onze kansels behandeld, om uit het woord Gods, dat er bij is aangehaald, naar den leiddraad van den Catechismus, de waarheid des Evangelie's te verklaren. Een Catechismus *lokt alzoo tot verklaring uit.* Daar roept de Catechismus ons toe. Daar is hij op aangelegd. En vandaar dat zoo talloos vele verklaringen van den Catechismus het licht zagen.

Onze Catechismus is een practisch geschrift voor dagelijksch gebruik in het inwendig leven der kerk. Was van oudsher de kerk gewoon, om aan de jeugd in de eerste plaats de *XII*

Geloofsartikelen, de *X geboden* en het *Onze Vader* te leeren, feitelijk bedoelt de Catechismus dan ook niets anders, dan om deze drie grondstukken van ons geloof naar den aard onzer kerken toe te lichten, met het oog op het leven.

Want wel gaat in den Catechismus aan de XII Geloofsartikelen nog eene *inleiding* vooraf, en staan tusschen de XII Geloofsartikelen en de X Geboden *de Sacramenten* in; maar toch blijven deze drie grondstukken in den Catechismus de hoofdzaak, zoodat ze ruim tweederden van den inhoud in beslag nemen. In deze drie grondstukken weet onze kerk zich één en verbonden met *alle kerken Christi* op aarde, en daarom is het, dat ze als uitvloeisel van den Doop (die opneming in de algemeene Christelijke kerk bedoelt) na den Doop eene onderwijzing in deze *drie grondstukken*, die aan alle kerken gemeen zijn, volgen laat.

En wat nu die inleiding betreft, zoo is ook die juist zoo als het voor zulk een praktisch handboek wezen moet. Ze gaat namelijk niet van eenig begrip van God, maar van de practische zielsbehoefte van *den Gedoopte* uit; vraagt hem naar zijn *troost;* en leidt hem uit zijn heerlijke gedachte op tot de XII Geloofsartikelen, waarin deze troost ligt uitgesproken. Alleen bij de Sacramenten, waarin onze kerken *zichtbaar* tegen andere kerken overstonden, is ze dan ook polemisch, vooral in de afdeeling over de Mis. Maar dat *kon* niet anders, overmits de Sacramenten juist de uitwendige, zichtbare teekenen der kerken zijn, en hierbij dus het verschil met andere kerken wel moest uitkomen.

Zoo is dan de Catechismus uit practische behoefte geboren; hij is practisch aangelegd; en zóó ingedeeld,

dat hij in den loop van één jaar behandeld kan worden.

Maar zoo is onze Confessie *niet.*

De Confessie *is* geen leerboek, maar een boek van *belijdenis;* een plechtig actestuk, waarin de kerk positie neemt tegenover de *wereld*, tegenover *andere* kerken en tegenover alle *secten.* Met de Confessie keert ze zich niet naar binnen, maar naar buiten; niet naar de kinderkens, maar naar wie buiten staan. De kerk ligt in geschil over de hoogste waarheid. In geschil met de wereld en haar wijsheid, en in geschil met de ketterijen; maar ook ten deele in geschil met de zusterkerken. En het is nu tegenover alle dezen, dat de kerk duidelijk en onomwonden, als voor Gods aangezichte, belijdt, wat voor haar als hoogste en zuiverste waarheid geldt. Vandaar dat de Belijdenis zich *niet* uitlaat over geschillen, die in den boezem onzer eigen kerken nog niet tot rijpheid zijn gekomen. Alleen wat uitgemaakt en met het bloed der martelaren bezegeld wierd, hebben ze in haar belijdenis geboekt; op grond dier belijdenis zich als kerken aaneengesloten; en deze belijdenis aan de Vorsten en Overheden toegezonden, opdat deze weten zouden, wat men beoogde.

Voor het onderwijs is de Confessie dus *niet* bestemd, en eerst als het eigenlijke onderwijs aan de hand van den Catechismus is afgeloopen, kan men zijn leerlingen in de Confessie inleiden, om ze te doen zien, hoe nu onze kerken als *kerken* spreken.

Prof. MARESIUS, die dit zeer goed inzag, gaf als doel der belijdenis deswege deze vier punten aan: 1°. dat ze strekke om de zuivere kerken van wat daar buiten lag te onder-

scheiden; 2°. om tegenover de onware voorstelling der waarheid de ware voorstelling te rechtvaardigen; 3o. om de eenheid onder de kerken te bewaren; en 4°. om de grenzen aan te wijzen, die voor de leervrijheid in onze kerken gelaten waren.

Vandaar dan ook het verschijnsel, dat de Groningers, de Modernen, en zij allen die het wezen der kerk trachten te ondermijnen, steeds gepoogd hebben, om eerst de Canones van Dordrecht, daarna de Confessie, en straks ook den Catechismus in vergetelheid te brengen.

Ieder predikant had dan zoo *zijn eigen meening*, en de *belijdenis der kerk* telde niet meer meê Er gold absolute leervrijheid.

Maar van daar dan ook, dat elke reformatie der kerken er altoos toe leidt, om juist *de Confessie* weer op den voorgrond te stellen, opdat ieder weer te weten kome, niet wat Ds. A. of Ds. B., maar wat *onze kerken* leeren. Opmerkelijk is het dan ook, hoe in de eerste jaren onzer eeuw bijna geen enkel exemplaar van de Confessie verkocht wierd, terwijl sinds 1834 stellig 50,000 exemplaren onder het kerkelijk publiek kwamen.

Steeds wake men er tegen, dat dit nooit in misbruik oversla, en dat niemand ooit de Confessie ook maar *naast*, Gods Woord ga stellen.

De belijdenis *kan* nooit naast de Bijbel liggen, maar moet er altoos *op rusten*. Ze is *uit* Gods Woord geput en steeds en voor een ieder *aan* Gods Woord appellabel. Alleen houde men wel in het oog, dat de Confessie het eigendom niet van A. of B. maar van *de kerken* is, en dat dus alleen de kerken het recht hebben, om over de Confessie

in wettige generale synode te beslissen; liefst zelfs in verband met de buitenlandsche Gereformeerde kerken.

Het kan daarom zijn nut hebben, hier nogmaals te herinneren, wat onze Prof. MARESIUS over het verschil tusschen Gods Woord en de Confessie schreef. « *Vooreerst*, de H. Schrift is rechter over de Confessie, nooit de Confessie over de H. Schrift. *Ten tweede*, de H. Schrift is Gods woord, de Confessie, wat haar eigen uitdrukking aangaat, een woord van menschen. *Ten derde*, de H. Schrift is noodzakelijk ter zaligheid, de Confessie is alleen noodzakelijk voor de positie en het verband der kerken. *Ten vierde*, de H. Schrift blijft wat ze is, maar de Confessie kan verbeterd, uitgebreid en herzien worden. *Ten vijfde*, het gezag der H. Schrift bindt de conscientie zonder meer, maar de Confessie bindt de conscientie alleen krachtens het verband, waarin we met de kerken staan.»

Maar onder dit voorbehoud kan nadere kennismaking met onze Confessie dan ook niet genoeg aanbevolen, en in zooverre dit boek van Ds. ROTTERDAM, tot dit goede en schoone doel op uitstekende wijze kan medewerken, aarzelen we niet, het met warmte aan het kerkelijk publiek aan te bevelen. En zoo ga het dan opnieuw ter markte, in de blijde verwachting, dat God de Heere door zijn genade het tot opbouwing en tot bloei onzer kerken in zijnen loop zegenen moge.

KUYPER.

Amsterdam, 15 Juni 1890.

ZIONS ROEM EN STERKTE,

OFTE

VERKLAARING VAN DE ZEEVENENDERTIG ARTIKELEN

DER

Nederlandsche Geloofsbelydenis.

VOORAF GAAT EEN

HISTORISCH-BERIGT,

NOPENS DE

BELYDENIS EN GELOOFSHERVORMING IN DE NEDERLANDEN

DOOR

ARNOLDUS ROTTERDAM,

Bedienaar des Goddelyken Woords te Zuylen.

EERSTE DEEL.

GEBROEDERS HUGE.
ROTTERDAM.
1890.

Voorreeden
aan den Waarheid en Godsvrugtlievenden Lezer!

Zie hier, Waarheid en Godsvrugtlievende Lezer, het eerste Deel van onze verklaring over de XXXVII Artikelen van onze Nederlandsche Geloofsbelydenis. Ik zal u met geen breede Voorreeden belasten. Dit is myn gewoonte niet. Ook ontheft ons Historisch-berigt my van dien last. Dit volgende staat ons alleen te melden. De Formulieren by ons heden in gebruik, zyn tweederlei, van de *leer*, en van den *dienst* der Kerken. Met d'eerste word verklaard in wat gevoelen wy staan, omtrent de zaaken des Geloofs en des Godsdienst. En de andere zyn die, na welke de openbare Godsdienstpleegingen en diensten in de Kerk geschikt zyn. De Formulieren van de Leer noemen wy de Katechismus en de Belydenis: die elk in 't byzonder de Leere des Geloofs in 't kort voordragen, en dan nog de Regelen in 't Jaar 1619 1) te Dordrecht vastgestelt, aangaande de verschillen met de Remonstranten: Welke drie byzondere stukken de Predikanten, ook d'Ouderlingen en Diakonen van deeze Provintie bij 't aanvaarden hunner diensten, schuldig zyn, te onderteekenen. Egter vind men, dat deeze twee laaste stukken namentlyk de Belydenis en Dortsche Regelen, aan veelen niet al te bekent zyn. De reedenen van dit gebrek,

1) Ens, Publ. Schrift. bl. 12.

zyn niet moeilyk te vinden. Dog dit zal ik my voor teegenswoordig, niet onderwinden. Men ziet ook dat veele van onze Meedebroederen dit gebrek tragten te verhelpen en dagelyks beezig zyn, om de Belydenis voor de Gemeente te verklaren, ofte door byzondere onderwyzingen hunne leerlingen in te scherpen. 't Is ook my, en veelen die de Waarheid lief hebben, tot blydschap, dat de wydvermaarde Wilhelmus van Irhoven, Hoogleeraar op 's Lands hooge Schoole te Utrecht, werks maakt van openbaare leffen te geeven, over de *Dortsche Zetregelen* aan de Godgewyde Jeugd. Immers ('t zy met verlof gezegd) by aldien de Hoogleeraaren in de kweekschoolen van Waarheid, en Godsvrugt konden goedvinden die Kerkschriften, en banden van Eenigheid, nu en dan de Nazireërs Gods, te verklaren, 't zou de hoogagting in hun, voor die kostelyke Schriften, vuurig ontsteeken; ja 't zou hen begeerig maken, om de gangen Gods met zyn Kerk in den stryd tegen de kinderen der verkeertheid, tot bevestiging van onze Belydenis, als een wet van Staat en Kerk in de Nederlanden gehouden, grondig te kennen.

Alleenlyk staat ons te melden, dat het gebrek aan Verklaar-schriften over de Nederlandsche Belydenis, eene der redenen zy, waarom die Staf des Geloofs, minder dan de Katechismus by de Gemeente bekent is. Ik weet niet, dat meer dan twee Mannen, hunne verklaringen over dezelve hebben aan 't ligt gebragt. d'Eerste is Samuël Marezius, voormaals Hoogleeraar te Groningen, en bekent door zyn Schriften, zonderling, door die, welke Hy zedert het twisten den tyd van dertig Jaaren, tegens Gysbertus Voetius aan 't ligt gebragt heeft. Marezius heeft zyn Boek in 't Latyn onder den Titel van *Belgium Orthodoxum*, dat is *Regtzinnig Nederland*, in den Jaare 1662, in druk gebragt: waar in die geleerde Man zig gantsch niet bind aan d'orde ofte woorden der Belydenis, maar vryelyk handelt, alleen over zulke waarheden als, hy vermeent aan den Artikel, die hy verklaart te grenzen; waarom wy ons zeldzaam van zyn

Werk, bedient hebben. d'Andere is Balthazar Bekker, Predikant te Amsterdam, en bekent door de Rampen, hem door eigen schuld over de uitgaaf van zyn Boek de *Betoverde Waereld* genaamt, weinig Jaaren voor zyn dood, overgekomen. Deeze zyne Verklaringen over de Belydenis, zyn Oeffeningen of Predikatien die hy zedert dat hy in zyn Ampt geschorst is, ten dienste van zyne aankleevers, in zyn huis heeft uitgesproken. Dit Werk is niet zonder blyken van 's Mans ervarentheid; doch men vind zyne verworpen' gevoelens hier en daar bedekt of opentlyk gestrooit. Ook vergeet hy niet uit byzondere inzigten zyne leezeren te beduiden dat de Kerk, waar by zyn' stellingen zyn veroordeelt, bestaat uit Menschen, die feilen en misgreepen hebben. Dus moeten de Belydenis, en de Overzigters van dezelve, nu en dan een scherpen slag van hem gevoelen. Zomtyds vind men 'er goede, scherpzinnige, verstandige Opmerkingen, en Leeringen, daar wy, als 't ter sneede kwam, ons gebruik van hebben willen maken.

Behalven deeze twee, zyn my geen andere Schryvers over deeze Stof voorgekoomen. Dit heeft my aangespoort deeze Belydenis, voor myne Gemeinte te Verklaren, daar na in Vragen en Antwoorden te ontwerpen, en dus door den druk, ten dienste van alle die Waarheid en Godsvrugt lief hebben, aan 't ligt te geeven. Hoe ik dit Werk heb uitgevoert, staat u te beoordeelen.

My dunkt de tyd roept ons, om uit de Formulieren van Eenigheid, de minervaren' te onderwyzen, de meerervaaren' te bevestigen, en alle Godlievende Zielen te bestieren in den weg der Godzaligheid.

't Ontbreekt de Kerk niet aan wolven, die van buiten, nog aan kleine vosschen, die van binnen de wyngaarden tragtten te verderven. Zommige zoeken de Weezendlykste stukken van de Hervormde Leer, die de Vaderen ons overgeleevert hebben, los te maken en op schroeven te stellen, om in plaats van eene schriftuurlyke, een natuurlyke Godgeleertheid zo beschouwende, als beoeffende, in de Kerke

Gods in te voeren, en de Pelagiaansche vermogens van de natuur te doen triumpheeren, boven de genade 1) Andere, schoon vreemdelingen zynde in de dingen van het Koningryke Gods, krygen den moed en smaak, om de ware Godzaligheid daar zy geleegentheid hebben, stoutelyk tegen te spreken, en des Heeren kinderen met hoornen te stooten, met de zyde, en den schouder te verdringen 2). Eenige spreken uit der hoogte van zig zelven, en vallen zeer laag op de Dortsche vaderen, die met leeuwen harten de zaken Gods tegens de verdorventheid der Menschen verdeedigt hebben; als of 't ons geoorloft ware, onder voorwenden van beter ligt, de vorige verklaringen te laten varen, en de dorre nieuwigheden te omhelzen 3). Hier komt by, dat heevige twisten, strenge partyschappen, verdorve sprinkaders van allerlei rampen voor Gods Kerk, allengskens met wyde schreeden voortstappen. Men slaat slagordens met Vaandelen. De kinderen van eenen moeder zyn tegens malkanderen ontsteeken, die hart en handen moesten te zaamen strenglen, om manmoedig te keer te gaan, Menschen, die eene dorre wind over Gods Kerk brengen. De Philistynen verblyden zig hier over. Zy hooren met vermaak hoe dat de huisknegten malkanderen slaan, en zommige, zweevende in eene wolke van woorden, andere die de waakzaamheid is aanbevolen uit kryten, als of 't hun eenig oogwit waare, de vreede van Jeruzalem te stooren 4).

Dit is 't nog niet al. Neen maar hoe is zelf het fynste goud verdonkert. Een Waerelds wezen legt 'er op het Kristendom, zo dat vele nauwlyks gekent worden uit de lieden van de Waereld. Brandende herten, en vuurige tongen voor d'eer van onzen Koning, zyn wat raars. Schynende ligten, die in het midden van een krom en verdraait geslagt, vrolyk en gemoedigt den weg des heils bewandelen, zyn hier of daar een en-

1) Holtius, Zaakel. Verdeed. bl. 1.

2) Lodestein, Besch. Zions, Voorber.

3) Ontwerp. van Toler. in de Voorreeden.

4) Lodestein, beschouw. Zions in het Voorberigt.

kelde 1). De meeste zitten in de laagte, zonder het hoofd om hoog te heffen, 't zy dat hen wandel tegens hen getuigt, 't zy, dat het hen waarlyk aan vermogen ontbreekt, om tot luister van Gods Naam te leeven, 't zy uit verbeelding dat in gestadig klagen nedrigheid des herten bestaat. Hier by ontbreekt het de meesten aan genoegzame kennis van de Waarheden des Evangeliums, zo dat zy kinderen blyven, die met alle wind der leere gedreeven worden, zonder te konnen onderscheiden tusschen goed en kwaad. Hier door geeft men zig ligt over aan de leiding van Menschen, die op alle letterkennisse, een zeer lagen prijs stellen, en meest op het onderzoek na bevindingen aandringen, die elk na zyn eige bevatting, voordraagt, en tot kenteekenen van genade maakt, waar door zwakke geslingerd, en dikwils ter neer geworpen worden, zonder te weten, waar zy het hol van hunne voeten zullen neder zetten 2). Door gebrek aan kennis kunnen 's Hemels spruiten en de planten zyner verlustingen niet groeijen, maar slaan aan 't verdorren, kwynen en drygen te sterven. Dit is een graauwigheid op Ephraim verspreid, och dat men het bemerken mogt!

Beschouwt, Godvrugtige Leezer, deeze ongestalte der Kerke, doch zo; dat gy met dankzegging erkent de luister, die nog, door Gods genade, op Neerlands Kerk legt 3). 's Konings bruid is zwart, dog lieffelyk. De Heere behoed zyn Wynstok dag en nagt, en bevogtigt die alle ogenblik. De Heere doet groote dingen onder ons, die wy nu zo niet opmerken; maar dan eerst zouden zien, als wy dezelve kwyt waren. Verblyd u dat de Leer der waarheid onder ons verkondigt en verdeedigt werdt tegen de kinderen der verkeerdheid. Hebt hoogachting voor de Formulieren van onze Kerk. 't Zyn Menschelyke schriften; doch de stof en sieraad is geleend uit de Propheten en Apostelen. 't Zyn bloeiende staven om aan te wyzen wie des Heeren zyn.

1) Lodest, in het Voorb.

2) By Eenhoorn, V. Deel, van 't Well, in de Veorr. bl. 43.

3) Wessel, in Obit. Mark. pag. 725.

De beroerders in de Kerk werden 'er door beschaamt en aangeweezen. Bemoedigt u dan in God. Stryd voor de Waarheid in onze Formulieren bevat. Bid om de vrede van Jeruzalem, en blyft Gode bevolen van hem die zig noemt;

Waarheid- en God-lievende Leezer,

Uw heilzoekende Dienaar in Christus,

ARNOLDUS ROTTERDAM.

Uit myn Kamer den XXII. van
Slagtmaand des Jaars 1754.

HISTORISCH-BERIGT

NOPENS DE

BELYDENIS DER HERVORMDE KERK,

EN

Geloofshervorming in de Nederlanden.

Keizer Karel de V. deedt in den ouderdom van vyfenvyftig Jaaren op den vyfentwintigsten van Wynmaand des Jaars 1555. afstand van de Regeering 1), na dat hy veertig Jaaren over de Nederlanden, en zesendertig over het Keizerryk geregeert hadt 2). Van de oorzaken die hem daar toe bewogen, werdt verscheidenlyk geoordeelt 3). Zynen Zoone Filip droeg hy zyne Nederlanden, ende in Louwmaand des volgenden Jaars, Spanje, Indië, en al dat hem onderworpen was, over; alleenlyk een inkomen van honderdduizend kronen uit deeze heerschappyen voor zig zelven behoudende 4). Doch van 't Keizerryk daar hem de Vader te vergeefs had getragt in te voeren, werdt hy uitgesloten door Ferdinand

1) P. Bor, Nederlandsche Historie, I. Boek, bl. 3, 4. [3]. K. van Meteren, Nederlandsche Historie, I. Boek, bl. 17.

2) Famian. Strada, de Bello Belgico, Lib. I. pag. 13, 14. Meteren, I. Boek, bl. 24.

3) Strada, de Bello Belg. Lib. I. pag. 14. & feqq. P. C. Hooft, Nederlandsche Historie, I. Boek, Hoofdst. V, bl. 3, 17. Meteren, I. Boek, bl. 17.

4) Bor, I. Boek, bl. 6. [5]. Meteren, I. Boek, bl. 17. Verf.

zyn Oom 1). Karel was als eenen Nederlander te Gend geboren 2), zeer gelieft, en droeg ook zelf de Nederlanden een goed hert toe. Meer dan eens had hy getragt dezelve tot een Koningryk te verheffen 3). By de aflegging zyner heerschappy betuigde hy, dat zy hem, in alle zyne ongelegentheeden hadden bygestaan, en als de steunzelen van zyn Kroon geweest waren, door welke hy veele gevaren was te boven gekomen 4). Geweldige schatten, zelf tot veertig Millioenen gouds hadden zy, zonder gemor, goedwillig, aan den Keizer opgebragt 5). De Koophandel daarentegen was zo lang als Karel de Regeering over de Nederlanden voerde, tot eenen hogen top van aanzien en welvaren geklommen 6). Nooit zouden zy zig over zyn Regeering beklaagt hebben, by aldien de Keizer den Belyderen der Waarheid zo hart niet gedrukt en vervolgt hadt. Meer dan vyftigduizend Menschen waren onder zyn Regeering, alleen in de Nederlanden ten gevalle van zyne bloedige Plakaaten op een' erbarmelyke wyze om 't leven gebragt 7). Gelukkig zouden deeze Landen geweest zyn, zo zy van Heer veranderende, eene zagtere behandeling in 't stuk van Godsdienst ondervonden hadden: Doch de tyd leerde, dat de Geloofshervorming aan den nieuwen Heer grooter Vervolger vondt, dan zy aan zynen Vader verloor 8). Want Filip treedende in de voestappen zyner voorzaten, deedt in den ochtent van zyn Regeering duidelyk zien, dat hy een willekeurig en onafhangelyk gebied over de Nederlanden zogt, zonder zig te bekreunen aan de Vryheeden en Voor-

1) Hooft, I. Boek, bl. 3.

2) Pontius Heuter, Rer. Belgic. fub Princ. Austriac. Lib. V, pag. 245.

3) Bor, I. Boek, bl. 2. [2].

4) Bor, I. Boek, bl. 4. [3].

5) Verandwoording der Prinsen van Oranje by Bor, Authent. stukk. I. Deel, bl. 3. Bor, I. Boek, bl. 2. [2].

6) Bor, I. Boek, bl. 2. [2].

7) Hooft, I. Boek, bl. 4. Meteren, II. Boek. bl. 31. Verf. Bor, I. Boek, bl. 6. [5].

8) G. Brand, Historie der Reformatie, I. Deel, IV. Boek, bl. 190.

regten deezes Volks 1). De voortplanting van de Leer der Roomsche Kerk, en de uitrooijng der Hervormde Leer, welk de Bisschop van Atrecht noemde een monster van oproer en godloosheid, was het middel tot dat oogmerk 2). Het streng en bloedig Plakaat van den vyfentwintigsten van Herfstmaand des Jaars 1550. werdt terstond vernieuwt, bevestigt, en tot een eeuwig gebod gemaakt 3). Alle die eenige bedieningen hadden, wierden genoodzaakt, alzo zy nu van Heer verandert waren, een nieuwe aanstelling te verzoeken, en by die gelegentheid verpligt aan 's Keizers Plakaaten tegen de Secten, de hand te houden 4). 't Was volgens den inhoud van deeze, niet geoorlooft de schriften van Luther, Kalvyn en andere treffelyken mannen te bezitten, te leenen, te kopen, te verkopen of eenige vergaderingen by te wonen, daar over de leerpunten van den Godsdienst regtfinnig gesproken werdt, noch Menschen van wien men vermoeden hadt dat ze Ketters waren, te herbergen, ofte eenig onderstand van geld en kleederen te verzorgen. De Mannen hier aan schuldig bevonden, zouden met den zwaarde, en de Vrouwen levendig onder de aarde gedolven worden; welverstaande, zo zy eerst schuld bekenden, doch by aldien ze hartnekkig hun gevoelen staande hielden, wierden zy ten vuure verwezen 5). Onaangezien deeze bloedige Plakaaten nam de Geloofshervorming hand over hand toe, en 't getal van Belyderen der Waarheid vermeerderde zo wonderbaarlyk, dat de Jefuit Strada schuimbekkende van kwaatheid zegt, dat de Rhyn niet meer wateren uit Duitschland, nog de Maaze uit Frankryk in de Nederlanden bragten, als langs dezelve Rivieren van de Luthersche en Kalviniaansche besmettingen kwamen afzakken 6). Filip

1) J. Burgnnd, Lib. I. pag. 7. Hooft, V. Boek, bl. 208.

2) Hooft, I. Boek, bl. 24. Bentivoglio, Verh. Boek. II. Deel, II. Hoofdst. bl. 258. Brand, V. Boek, bl. 236.

3) Bor, I. Boek, bl. 12. [9]. Repert. der Plak. bl. 85, 86.

4) Repert. der Plak. bl. 79.

5) Bor, I. Boek, bl. 7. [6].

6) F. Strada, de Bello Belgic. Deel I. Lib. II. pag. 63.

ondervond dat hy van tyd tot tyd door vuur en staal weinig voordeels bejaagde 1). Geenerlei verdrukking deedt den yver der Belyderen verslappen. 't Ging met de Kerk als Moses Braambosch, die door de vlam niet verteert, maar veel eer verligt, verheldert en gezuivert werdt 2). Of als oudtyds de Kinderen Israëls in Egipten onder de dwingelandy van Pharaö, die, hoe zeer zy verdrukt wierden, hoe meer zy vermeenigvuldigden, zo dat de Egiptenaren verdrietig wierden van wegen de Kinderen Israëls 3). 't Was een duidelyk bewys van Gods groote goedertierentheid, dat hy den tederen Wynstok der Nederlandsche Kerke, dien hy planten zou op eenen vetten heuvel, voorzag van trouwe Akkerlieden, die van alle oorden kwamen toevloeijen om derzelver groei en wasdom na de kunst te bevorderen.

Onder het eerste dat zy by der hand namen, was 't bewerpen van onze Nederlandsche Belydenisse. Want zo een ontwerp der leer, was in die hitte der verdrukking ten hoogsten noodig. Dus konden zy, voor God, voor den Koning, voor de Staten, ja voor de gantsche Waereld betuigen, en vertonen dat ze geenzints booze Ketters of weerspannige onderdanen van den Koning van Spanje waren: maar daar tegen getrouwe Voorstanders van Waarheid en Godsvrugt, die niet anders in 't stuk van Godsdienst voorstonden, dan 't geen ze met de Goddelyke Schriften konden bevestigen 4). Dus bestonden zij zig voor al de Waereld te zuiveren, dat zy, noch deel noch gemeenschap hadden aan de doolingen der Wederdooperen en andere Dwaalgeesten, die met de Hervorming voor den dag kwamen, even als 't onkruid dat in de Lente, zo wel te voorschyn komt als de aangename Bloemen en Kruiden 5). Dus werden de Belyderen der Waarheid des te nauwer aan malkanderen ver-

1) Verandwoording des Prinsen van Oranje by Bor, II. Deel, bl. 83.

2) Exod. III. 2.

3) Exod. I. 12.

4) Trigland, Kerk. Hist. III. Deel, bl. 438.

5) Trigland, Kerk. Hist. III Deel, bl. 154.

bonden, en de Eenvoudige een korte weg aangeweezen, van 't geene zy geloven en belyden moesten tot Zaligheid. Vermoedelijk noemde men hierom onze Belydenis, eertijds, de Staf des Geloofs 1). Doch hier van, staat ons, onderscheidentlyk te spreeken

Die onze Belydenis allereerst ontworpen en opgesteit heeft, draagd den naam van Gods getrouwe knegt en Martelaar Guido de Bres 2). Hy was van geboorte uit Bergen in Henegouwen, en van der jeugd af aan zeer genegen tot de Roomsche Bygeloovigheden, maar kwam door 't neerstig leezen van de Goddelyke Schrift tot erkentenis der Waarheid. Als nu de kenniste der Waarheid, in hem op zyn tyd vrugt tot Godzaligheid voortbragt, konden zyne vrinden hem niet langer verdragen. 's Mans huisgenoten, gelyk het gewoonlyk gaat, wierden zyne vyanden. De nood dwong hem uit Bergen te vertrekken. Hy reisde, de konst van glasschryven geleerd hebbende, naar Londen 3). Hier zag men ten tijde van Koning Eduard de VI, de Josia van Engeland 4), een groote meenigte der Hervormden die uit Duitschland en de Nederlanden na zyn Ryk vlooden, om aldaar, tegen de vervolging gedekt te zyn: want onder zyn regeering brak de Geloofshervorming in Engeland door 5). Toen Guido ondertusschen verstond dat zyn Persoon van nut kon zyn in de Nederlanden, kwam hy uit Engeland weder te rug, en stigtte met eenvoudige vermaningen daar hy gelegentheid vondt. Inzonderheid voegde hij zig te Ryssel, daar dagelyks een aanzienelyke meenigte te zaamen kwam, om de prediking des Evangeliums te verstaan. Hier nam hy den stryd op tegen de Wederdoopers, dewelke haar onder

---

1) Hist. der Mart, pag. 423. Vers.

2) Vide Hadriani Saraviae, Epistolam ad Utenbogardum, inter Praest. Vir. Epistolas, Epist 181. pag. 295. Jac. Trigland, Kerk. Hist. III Deel, bl. 145. Joh. Uitenbogaard, Kerk. Hist. III. Deel, bl. 152.

4) Historie der Martelaren. bl. 433. Vers.

4) De Larrey, Gesch. van Engel. II. Deel, Lev. van Eduard de VI. bl. 176.

5) 't Zelfde Boek, bl. 47. &cc.

het goede zaad vermengd hadden, en bleef volstandig by de Broeders tot aan de vervolging van Ougiers toe. Als hier nu de Kerk verstrooit werdt, vertrok hy na Gend, alwaar hy de Nederlandsche Belydenis onder den naam van Staf des Geloofs ontworpen heeft. Vandaar vertrok hy naar Geneve, tot beoeffening van zig zelve in de Latynsche Taal, en keerde, eenigen tyd aldaar vertoefd hebbende, na de Nederlanden te rug, en hervatte zyn dienst met lust en vlyt in de Gemeintens van Ryffel, Valenchyn en Doornik 1). Hoe hoog geagt en van hoe groten belang zyn Persoon voor de Kerk geoordeelt wierdt, bleek, wanneer zekeren Jacob van Loo die om het Geloof te Ryffel den vyftienden van Sprokkelmaand des Jaars 1561. verbrandt wierdt, weinig dagen voor zyn dood, hem vermaande te volharden in zyn pligt, niet te vertrekken nog om te zien, naar de gene die verzekerde plaatzen hadden, om op hun gemak te blyven 2). Dit heeft hy betragt. Geenerlei verdrukking nog gevaar van leven dat hem dagelyks over 't hooft hing, konde hem afschrikken van zyn iever in den dienst van God. Met een' onbezweeke heldenmoed stond hy op allerlei wyze de Kerk van Christus ten dienst. Getuigen daarvan zyn geweest de Kerken van Antwerpen, Esdan, Ryffel, Valenchyn, en Doornik, die hy behalven die van Diepen, Mondedier, en Amiens met zyne onderwijzinge gestigt heeft 3). Te Valenchyn raakte hij in den Jaare 1566. in ongelegentheid. De Hertogin van Parma als Landvoogdesse der Nederlanden, omtrent dezen tyd bezig zynde de Plakaaten tegen de Ketters uitgegaan, ter uitvoering te brengen, en op de aanslagen der zogenaamde oproerigen scherp agt te nemen, eischte dat de Stad Valenchyn bezetting in nemen zou. Men had haar verzekert dat deeze Stad boven anderen de Geloofshervorming was toegedaan, en met de Franschen die van dezelve gevoelens waren, heimelyk verstand hield. Valenchyn wees

1) Hist. der Mart, bl. 433. Verf.

2) Zie de Brief in de Hist. der Mart, bl. 359.

3) Hist der Mart. bl. 433.

deezen eisch van de hand, voor reden gevende, dat het inneemen van Bezetting met 's Volks Voorregten, en Vryheden strydig was. Dit gaf aanleiding dat de Stad, na dat men de onderhandeling tot verdrag met haar listig afgebrooken hadt, op den veertienden van Wintermaand voor wederspannig en vyandisch verklaard werdt 1). Deeze verklaring geschiedde met een Plakaat, 't welk den Gereformeerden te last leij: Dat ze zig in hun Nagtmaal onder eede verbonden de Katholyken by alle mogelyke middelen te vervolgen en te beschadigen, ook zouden hunne Kerkdienaars in de Predikatien hebben derven zeggen, dat hun Consistorie niet verbonden was den Koning of de Wethouderen der Stad gehoorzaam te zyn. Doch deeze en andere betigtingen wierden in hunne verantwoording, die zy kort daar na uitgaven, met hooge woorden en bondige redenen ontkent 2). De Stad ondertusschen op last van de Landvoogdesse, door den Heer van Noirkarmes belegert zynde, bevond, dat van de verbonde Edelen daar ze hulp van verzogt en verwagt had, niets ter hand genomen werdt 3). Uit Westvlaanderen kwam wel een hoop waaghalzen op de been; maar dit volk van geen bekwame hoofden voorzien, nog met geen vereischte ernst en orde te werk gaande, vergat zig met de Monniken en Paapen te plagen, Kerken en Kloosters te plunderen, tot dat hen de Heer van Raffingen met zyn Krygsvolk overviel, eenige om hals en de overige op de vlugt bragt 4). Die van Doornik hun ten getale van drieduizend Mannen te hulp getogen, onder 't beleid van eenen Jan Soreau, wierden door Noirkarmes tot Lanou geslagen 5). Valenchyn werdt dan eindelyk door den Heer van Noirkarmes op den drieëntwintigsten van

---

1) Bor, III. Boek, bl. 134, 135. [95]. Meteren, II. Boek, bl. 47. Vers.

2) Bor, III. Boek, bl. 136—141. (96—99).

3) Bor, III. Boek, bl. 141, 142. [100].

4) Hooft, III. Boek, bl. 127. Bor, III. Boek, bl. 142. [100]. Meteren, II. Boek, bl. 49.

5) Hooft, III. Boek, bl. 127. Bor, III. Boek, bl. 142.

Lentemaand des volgenden Jaars 1567. gedwongen bezetting in te nemen, op 's Konings genade en mondelyke belofte van redelyk gehandelt te zullen worden 1). Maar meester zynde, moesten 't Michiel Herlin, Overste der Stad, zyn Zoon en eenige ryke Burgers met den hoofde ontgelden. Ja eenige schryven, dat 'er in dit Jaar in deeze eene Stad, ter zake van de Religie en de beroerte daar over voorgevallen, meer dan tweehondert Menschen met de koorde zijn gedood 2). De twee Predikanten Guido de Bres en Peregrin de la Grange, waren na het overgaan der Stad met eenige andere gevlugt. Dog vielen ongelukkig in handen van den Groot Major van Sint Amans. Alwaar zij omtrent twee dagen vertoefden. De Doornikers wiens gebied zig zo ver uitstrekt, eischte de gevangenen op. Men wierp hen aan handen en voeten geboeid op een wagen, en voedenze geleid van een sterk getal Soldaten, na 't Kasteel van Doornik, vier mylen van Sint Amand gelegen 3). Hier gebeurde 't dat Guido van de Gravinne van Reux die hem uit nieuwsgierigheid kwam bezoeken, gevraagd zynde, hoe hy met zulk een zware keeten geboeid zynde, slaapen, eeten, of drinken kon, dit treffelyk andwoord gaf: De goede zaak die ik handhave, en de goede Conscientie die God my geeft, doet mij gemakkelijker slapen, eeten, en drinken, dan al de gene die my kwaad willen: en aangaande myn keetens en banden, 't is 'er ver van daan, dat my die verschrikken of ontrusten zouden. Ik verheug 'er my in. Zy zyn my eerlyk. Ik agtze dierbaarder dan gulde keetenen, goude ringen, en andere diergelyke juweelen; want ze zyn my veel nutter, ja als ik 't geluid myner keetenen hoore, dan dunkt my dat 'er eenig lieflyk snarenspel en maatgezang in myn ooren klinkt, niet dat zulks uit de eigenschap van zulke banden herkomt, maar uit d'oorzaak daar ik dus om

1) Strada, Lib. VI. pag. 254,

2) Meteren, II. Boek, bl. 49. Verf. Hist. der Mart. 435, 436.

3) Hist. der Mart. pag. 422. Verf. Bor, III. Boek, bl. 142. (100).

gehandelt worde; te weeten, 't heilige woord Gods 1). Na etlyke dagen in deeze gevangenisse door te hebben gebragt, werdt hy met zyn Amptgenoot, dog niet zonder gestrengheid, van Doornik na Valenchyn gevoerd. Men smeet ze, de voeten in yzere boeijens, en de handen met koorden gebonden, op eenen wagen, daar ze als schapen ter slagting met gevoerd werden. Zy gevoelden niet min de Goddelyke vertroosting, dat ze als Paulus en Silas den Heere grootheid gaven in hunne banden. Te Valenchyn gekomen, zette men hen in een gevangenis die donker en schrikkelyk was. Hier hield Guido een mondgesprek met François Richardot, Bisschop van Atrecht, over de dwalingen des Pausdoms, 't welk der moeite waardig is om geleezen te worden 2). Eindelyk wierden ze na veel aanvegtings en woordenstryds ter galge verweezen, om dat zy (zo hield hun vonnis) 't gebod van 't Hof te Brussel te buiten gegaan, en 't Avondmaal in weerwil van de Landvoogdesse gehouden hadden 3). Toen hun 't vonnis des doods wierd aangezeid, ontfingen zy die boodschap als een goede tyding, en schikten zig zo blymoedig tot sterven, als of ze ter bruiloft gingen. Myne Broeders riep Guido zyne mede gevangenen toe, ik ben heden ter dood veroordeelt om de Leere des Zoons Gods. Gelooft moet hy weezen, ik ben daarom zeer blyde, en hadde nimmer gedagt dat God my zulke eere aangedaan zoude hebben. Ik gevoele dat myn aangezigt verandert, ende verheugt van de genade welke meer en meer in my toeneemt, en worde van ogenblik tot ogenblik versterkt. Ja myn herte springt op van vreugde in myn lyf. Voorts vermaande hy hen als Broeders. Ziet wel toe dat gy niets doet tegen u geweten: want ik zie 't al hoe de vyanden des Evangeliums alle geweld en list

1) Hist. der Mart. 423. En daar uit Brand, Hist. der Reform. I. Deel, IX. Boek, bl. 448.

2) Ziet dezelve gesprekken in de Hist. der Martelaren, bl. 424—431.

3) Hist. der Mart. bl 434. Verf. Bor, III. Boek, bl. 142. [100]. Burgund, Lib. III. pag. 331.

zullen aanwenden om u te doen wankelen. Om u te verleiden, en tegen u beter weeten te doen handelen. Wagt u daar voor, daar na zoude gy dog een beul by u hebben, en in uw eigen gemoed voeden dat u een geduurige hel zou zyn. Ach myne Broeders, hoe lieflyk is 't eene goede Conscientie te hebben. Voor 't laatst zeide hy tot hen. De tyd myner scheidinge is naby. Ik ga henen in den Hemel maaijen, dat ik op der Aarde gezaaid hebbe. Ik hebbe eenen goeden stryd gestreeden, en mynen Kapitein getrouw geweest: my is de kroone der regtvaerdigheid bereid, dewelke de Regtvaerdige Rigter my geven zal. My dunkt dat myn Geest vleugels heeft om in den Hemel te vliegen, aangezien ik heden genoot ben ter Bruiloft mynes Heeren des Zoons Gods 1) Peregrin de la Grange, die niet minder de roem heeft van een zeer Vroome en Godzalige Ziele geweest te zijn 2), sprak desgelyks zyne medegevangen, vol moeds, overdeftig aan. Myne Broeders riep hy uit. Ik ben ter dood veroordeelt om de Leere des Zoons Gods, ende nu ga ik na het eeuwige Leven; want myn naam staat in het boek des Levens geschreeven, en kan daar niet uitgewischt worden: de genadegiften Gods zyn onberouwelyk. Hy eischte een kleerbezem om zyn rok en mantel te veegen. Voor reden gaf hy: dat hy genoodt was tot de Bruiloft des Lams. Als hy op den ladder stont, riep hy uit met luider stemme, nergens anders om te sterven, als om dat hy de zuivere waarheid Gods den Volke verkondigt en verdeedigt hadde. Des nam hy Hemel en Aarde tot getuigen 3). Guido meende voor 't opklimmen zyn gebed te doen, en knielde ten dien einde op 't Schavot, maar men rukte hem over end, en op den ladder, daar hy zyn voeten tusschen de sporten stuitende, het Volk toeriep, dat zy dog by de Leer die hy verkondigt hadt, volstandig zoude blyven, met hooge woor-

1) Hist. der Mart. bl 434. Brand, Hist. der Reform, I Deel. IX Boek, bl. 448. 449.

2) Brand, Hist der Reform. I Deel, VI. Boek, bl. 337.

3) Hist. der Mart. bl. 434.

den betuigende, dat hij niet dan Gods zuivere waarheid gepredikt hadt, waarop hy stierf. Zoo haast men Guido van den ladder geworpen hadt, ontstont 'er een groote beroerte onder de Soldaten die de Markt bewaarden. Zy liepen zonder dat men wist wat hun dreef, met grote onstuimigheid; schietende zo wel op Roomschen als op Onroomschen: veele wierden gekwetst, eenigen doodgeschooten 1). De Predikatie en Godsdienst-oeffening der Gereformeerden, wierdt te Valenchyn verboden. De vervolging met de Geloofsdwang raakte geweldig op de been. Den Gereformeerden ontzonk ook elders de moedt; zynde het gemene zeggen, dat de Landvoogdes in Valenchyn de sleutels van alle andere Steeden gevonden hadt 2). Veele uit Vlaanderen en andere Provintien en Steeden in Nederland namen de vlugt, en weeken na Embden; alwaar zy met blydschap en traanen wierden verwellekomt, vindende aldaar eene geruste schuilplaatze, zo ten aanzien van hun Leeven als Godsdienst 3).

Voorzeeker, indien ooit eenes Schryvers naam de agting voor zyn Werk vermeerderde, zoo is vermoedelyk dat de verdiensten van zo groot een Man en standvastig bloedgetuigen der Waarheid, alleen kragts genoeg hebben, om hoogagting voor de Nederlandsche Belydenis te doen hebben: ten minsten zulk een getrouw Dienstknegt, die voor de Waarheid nog pyn nog banden ontzien heeft, verdient volkomen geloof als hy getuigenis geeft, dat dit de Leer en Geloofsstukken waaren, van welke de Nederlandsche Hervormde Kerken toen ter tyd Belydenis deeden, en die zo veel Martelaars uit dezelve met hun Bloed verzegelden 4).

Dit overheerlyk Schrift, de Staf van lieffelykheid en eendragt in onze Kerk, kwam allereerst in den Jaare 1562,

1) Hist. der Mart. 434. Brand, Hist. der Reform. I. Deel, IX. Boek, bl. 449.

2) Strada, de Bello Belgico, Dec. I. lib. VI. pag. 263.

3) Pers, ontstelde Leeuw, bl. 118.

4) Joh. Ens, Historisch-Berigt van de publik. Schriften, Hoofd. III. § VIII. bl. 84, 85.

in de Fransche of Walsche Spraak in het ligt 1). De uitgaave in de Fransche Taal, geschiedde geenzints om daar door aan te wyzen als of de Belydenis van en voor de Walsche Kerk alleen was ingestelt, maar om dat de Fransche Taal ter deezer tyd binnen en buiten de Nederlanden gemeenzamer en kennelyker was, dan wel de Nederlandsche Spraake, voornamentlyk den Koning van Spanje, en de Overheeden in de Nederlanden 2). Immers zy is terstont in 't volgende Jaar van 1563. uitgegeven in de Nederduitsche, als mede in de Hoogduitsche Taale, hoedanig een afdrukzel, Trigland zelf getuigd gezien te hebben, en in zyn tyd genoegzaam voor handen geweest te zyn 3). Dus vervalt van zelf 't geen de Historieschryver der Remonstranten zynen Leezeren zoekt diets te maken: «dat de Gereformeerden in «den Jaare 1566. nog geen byzondere Belydenis hebbende, «haar behielpen met den titel van de Augsburgsche Con«fessie, tot dat zy eenen anderen zouden gesmeet hebben 4).»

Guido de Bres heeft in 't bewerpen van deeze Belydenis zig meerendeels bedient van de Belydenis der Hervormden in Frankryk, die in den Jaare 1559. te Parys in de Voorstad van Sint Germain, in een Nationaal Sinode der Gereformeerde Kerke onder het kruis opgemaakt en aangenomen is 5). Na dat men in een Kerkvergadering 's Jaars te voren, was overeengekomen, eene Geloofsbelydenis te ontwerpen, «die ten getuige strekte van de overeenstemming «der Kerke in de Leer, op dat niet eenige vreemde gevoelens «inkroopen 6)."

Men pryze Guido's beleid, dat hy zig voorzigtig van de Fransche Confessie heeft bedient. Want ten eersten: De

1) Trigland, Kerk. Hist. III. Deel, bl. 144. Brand, Hist. der Reform. I. Deel, V. Boek, bl. 253.

2) Trigland, Kerk. Hist. III. Deel, bl. 144.

3) Kerk. Hist, bl. 144, 145.

4) Uitenbogaard, Kerk. Hist. III. Deel, bl. 150.

5) Benoit. Hist. der Gereform. Kerken in Frankryk, I. Stuk, bl. 12.

6) Commentarii de Statu Religionis & Reipublicæ in regno Galliæ, Part, Prim. pag. 14, by Ens, publik. Schrift. Hoofdst. III. §. IX. bl. 86.

Paltze Catechismus was daar nog niet, zynde eerst in 't volgende Jaar van 1563. uitgegeven 1). En voorts dreef in Duitschland de Augsburgsche Confessie boven, van welke de Belyderen der waare Leer in de Nederlanden in eenige punten verschilden. Zelf staat wel op te merken, dat veele van onze Godsgeleerden als Kalvyn, Zanchius, Petrus. Martyr, en Andreas Hyperus, van wien men verhaalt, dat zy de Augsburgsche Confessie ondertekent hebben, zulks nimmer gedaan hebben, dan met hooge woorden betuigende, dat dezelve Belydenis en wel byzonder den tienden Artikel, na de meening van Melanchton, en voor al na den inhoud van den Bybel, en de meening des Geests regtzinnig verstaan en opgevat moest worden 2). Ten tweeden: Behalven de Augsburgsche Confessie was de Fransche de vermaardste, en de Leer der Nederlandsche Kerk kwam met dezelve overeen. Men had ze in die godvrugtige vergadering van Frankryk onder 't kruis, terwyl de houtmyten en galgen door de Stad gerist stonden, met eèn onbezweeken heldenmoed, in de Voorstad van Sint Germain ontworpen. Ten derden, De gelykformigheid van taal heeft toe buiten twyffel veel geholpen. Guido de Bres was een Waal, en een Predikant in de Walsche Gemeente. Ook zyn de Nederduitsche uit de Walen voortgekomen; althans de Walen waren in dezelve de meesten. Men vind om deeze reden, in de oudste Kerkvergaderingen doorgaans meldinge van de Nederlandsche, Duitsche, en Walsche Kerken 3). Voorts stelt men vast, dat de gemeenschap van taalen en het overnemen van Belydenis, de benaming van Reformes of Hervormden op de Nederlandsche Gemeente, heeft doen overgaan.

De overneming van onze Belydenis uit de Fransche taal, gaat nogtans zoo ver niet, als den Historieschryver der Remonstranten opgeeft, dat zy ten eenemaal volgt de Con-

1) H. Altingii, Hist Eccl. Palat. pag. 91. & seqq. §. L.-LIII.

2) J. Hoornbeek, Summa controverfiarum, Lib. IX pag. 633—635.

3) Acta Synodi tot Wezel 1568. Cap. III. §. 2. by Ens, publik, Schrift bl. 267. Kerkelyk Handboekje, bl. 27.

fessie der Gereformeerde Fransche Kerken; en blotelyk voor een translaat of overzettinge te houden zy, alleen in weinig Artikelen, eenige andere manieren van spreken houdende 1). Want, zeer wel, zegt de Hoogleeraar Ens op dit stuk: «die «de moeite neemt de Fransche by de onze te vergelyken, «zal bevinden dat de eene niet minder is dan een overzet-«ting van de andere: Van de Fransche hebbe ik twee oude «drukken: De ene in 't Frans, uitgegeven door François «Perrin, de andere in 't Latyn, gedrukt 1577, welke beide «ik hebbe vergeleken met de Nederlandsche, zo tegen de «oudste die wat breder zyn, als tegen het bekorte exem-«plaar, dat in gemeen gebruik is: In welke vergelyking «my is gebleken, dat niet alleen in weinige Artikelen, «maar menigmaalen de spreekmanieren met malkanderen «geen de minste overeenkomst hebben; dat de onze dik-«wils kort is, daar de Fransche breet is: en dat de eene «zomwylen wel twee of drie Artikelen heeft over eene zaak, «daar de andere maar een van heeft. En hier van komt het «onderscheid in het getal der Artikelen, hebbende de Fran-«schen veertig, en Nederlanden zevenendertig 2).»

Schoon Guido de Bres het eerste bewerp van onze Belydenis aan 't ligt bragt, zoo moet dit ontwerp geenzints gehouden worden voor het werk van eenen man, neen maar verscheide mannen van aanzien hebben hier aan met lof gearbeid. Dus houd het verhaal van Hadrianus Saravia, wiens eige woorden wy hier invoeren: Ik bekenne eene geweest te zyn van de eerste opstellers dier Belydenisse, gelyk ook Herman Modet; ik weet niet of daar nog meer overig zyn. Dezelve is geschreven in de Fransche taal, van Christus getrouwe knegt en martelaar Guido de Bres. Maar eer zy uitgegeven wierd, heeft hy deselve aan de dienaren des Goddelyken Woords, die hy heeft konnen bekomen, mede gedeelt, en stelde het aan hun, zo hun lieden iets mishaagde te verbeteren. Ook daar toe en af te doen. Zo

1) Uitenbogaard, Kerk. Hist. III. Deel, bl. 151.

2) Ens, Publik. Schrift. Hoofdst. III. §. XI. bl. 87, 88.

dat zy niet moet gehouden worden voor eenes mans werk 1).

De eerste dan die de hand geslagen heeft aan dit goude kleinood, is geweest Hadrianus Saravia, een geleerd godvrugtig man, en een zeer groot voorstander van de Hervormde Godsdienst 2). Toen hy de Belydenis hielp opstellen, was hy Predikant in de Kruiskerken van Antwerpen, Brussel en elders, na dat de gelegentheid voorkwam. Naderhand is hy geweest Hoogleeraar in de Godgeleerdheid te Leiden. Hier in de bediening zynde, werd hy van andere misleid in eene zwaare muitery, die in den Jaare 1587. voorviel, ongelukkig ingewikkelt 3). Eenige uit eenen goeden dog onvoorzigtigen yver, daar hen andere listig ondermengden, maakten malkanderen wys, dat de Staaten van Holland, en byzonder de Leidsche Heeren, ongelyk hadden, in den twist die tusschen hen en den Graaf van Lycester dagelyks meer en meer toenam. Men hitste elkanderen op tegen de Leidsche Regeering. «Zy was 't, dus hield hun klagte, die om zig «tegens de algemeene Sinode door Lycester in den Haag «beschreven, te kanten, den Leidschen Kerkenraad verbo«den hadt iemand op de byzondere Synode te zenden, die «te Rotterdam beroepen was, zeggende dat dezelve niet dan «door de Staten kon beroepen worden, daar wylen de Prins «van Oranje zulks tweemaal gedaan hadt. Zy hield de «onzuivere Leeraars de hand boven 't hoofd, onder welken «Hakkius had durven uitslaan, dat de Heeren van Leiden «na 't wederstaan van den Spanjaart en Franschman, wel «weg met den Engelschman zouden weten. Zy had den «vermaarden Donellus om zyn vroomheid, yver tot de ware «Religie en tot den welstand deezer Landen van zyn ampt «gestelt. Saravia ging men ook met lode schoenen na. «Zeker Jesuit, genaamt Assendelft, liet men openlyk school

1) Saraviæ, Epist. ad Utenbog. inter præst. Virorum Epist. Epist. 181, pag. 295.

2) Brand, Hist. der Reform. I. Deel, XIV. Boek, bl. 744.

3) Bor, XXIII. Boek, bl. 93 [64], Hooft, XXVII. Boek, bl. 1241. E. van Reid, Nederl. Hist. bl, 133, 134.

«houden, en den Jesuitischen Catechismus leeren. Daar «zond de Burgermeester van der Werff zynen Zoon ter schole. «Nu stont het zo geschapen, dat alle de vereenigde Pro-«vincien door haare twist, eerlange d'eene voor, d'andere «na, zouden vallen onder 't jok van Spanje. Alle de elende «sproot uit haat tegen de ware Religie, tegens de Predi-«kanten, Kerkenraad, en uit kleinagting voor de Koningin «van Engeland, voor Lycester, en voor de Engelschen. «Hier tegen moest men Lycester herstellen in zijn eerste «gezag, 't welk hem by de Algemeene Staaten, t' zyner «aankomste was opgedragen 1).» De toeleg was, om door middel van den Kapitein Nikolaas de Maulde, die met zyn Volk binnen Leiden lag, zig meester te maken van de Stad. Dan eenige van de Wethouders en anderen in de weeg zynde, in hegtenis te nemen, en den Grave van Lychester in zyn eerste gezag te herstellen. Deeze aanslag, hoewel niet zonder voorweten van Lychester gesmeed, werdt by tyds gelukkig ontdekt. Cosino de Pescarengys, Overste van een Regiment Soldaten. De Kapitein de Maulde, en den Ouderling Jacob Volkmaar, wierden door Schepenen der Stad Leiden, ten overstaan van eenige gemagtigden van de Staten van Holland, ter dood verwezen, en den zesentwintigsten van Wynmaand met den zwaarde geregt. Ten zelven dage werdt op naam van Prins Maurits een gemeene vergiffenis afgekondigt voor zulken, die zig uit onnozelheid in dit stuk hadden laten inwikkelen, dog Saravia en eenige andere werden van deeze vergiffenis uitgesloten 2). Saravia zogt wel eenigen tyd daar na zig voor den Hove van Holland te zuiveren, voorgevende dat hy onschuldig was; dog te vergeefs. Ook schreef hy verscheide brieven aan de Klasses van Walcheren, Dordrecht, Rotterdam, Delft, en 's Hage, klagende op 't allerscherpst over 't ongelijk hem aangedaan,

1) Hooft, XXVII. Boek, bl. 1241. Ontschuldiging van Jac Volkmaar, gedrukt te Utrecht by Jan Corn. 1587. by Bor, XXIII. Boek, bl. 98—103. [67—71].

2) Bor, XXIII. Boek, bl. 97. [67]. Reid, VII. Boek, bl. 134.

met verzoek dat de Kerk hem de hand zou bieden, om in zyn eer en bediening herstelt te worden; hoewel mede zonder gewenschten uitslag. Saravia bleef om zyn geleerdheid en deugdzaamheid onder de Gereformeerden in groot aanzien, en werdt tot Hoogleeraar in de Godgeleerdheid op de Academie te Cantelberg in Engeland beroepen, daar hy drieentwintig Jaaren na dit voorval, in den ouderdom van tweëntagtig Jaaren van een ieder geagt en gepreezen, op den vyftienden van Louwmaand, des Jaars 1612. ontslapen is. Zyn Huisvrouw regte hem een graftombe met een loffelyk grafschrift, ter zyner eere op. Zy getuigd daar in «dat hy «is geweest een man in allerhande konsten, zeer geleert, «in godvrugtigheid, deugdelykheid, deftigheid, en beleeft«heid, zeer uitnemend, vermaart door zyn Schriften, vol «van geloof en ryk van goede werken 1).»

By Saravia voegt men te regt Hermannus Modet, anders de Stryker, als de tweede, die zyn hand aan de Belydenis geslagen heeft. Hy was geboren te Zwolle, in 't begin een Monnik, dog het Pausdom verlaten hebbende, predikte hy met groot gevaar het Evangelie in de Nederlanden in 't Jaar 1545 en vervolgens 2). Hy was de eerste die in Vlaanderen in 't openbaar predikte, in 't Jaar 1566 wanneer eenen Jan van Wingen door de verbonde Edelen aangespoort, een groote menigte volks van Oudenaarden en Rotnaken op den weg naar Gendt by een bragt. Zeevenduizend Menschen zegt men lieten zig in de eerste Predikatie vinden; dog 't is niet gelooffelyk, dat men 't regte getal door de groote menigte heeft konnen weten 3). Hy is tot eenen hoogen ouderdom geklommen, en onthield zig in 't Jaar 1603. te Middelburg in Zeeland, gelyk uit de Opdragt van zyn Boek tegen de Wederdopers blykt. Hy was een groot yveraar

1) Bor, XXIII. Boek, bl. 105. [72].

2) Brand, Hist. der Ref. I. Deel, IV. Boek, bl. 149. E. Meiners, Oostfr. Kerkgesch. I. Deel, VIII. Hoofdst. bl. 289.

3) Burgund. Lib. III. pag. 158. Hooft, III. Boek, bl. 83. Brand, Hist. der Ref I Deel, VI. Boek, bl. 304.

voor de Geloofshervorming, dryvende dat men de Beelden zo wel uit het oog als uit het hart behoorde te werpen 1). Doch als men hem te last leide, dat door zyn predikingen de Beeldstorming te Antwerpen in den Jaare 1566. ontstaan was, betuigt hy in zekere brief van verandwoording, korts daar na uitgegeven, dat hy, nog de geheele Consistorie van Antwerpen van deeze Beeldstorming, toen die een aanvang nam, zo weinig wetenschap heeft gehadt, als van de uure zynes doods. Wyders hem te last leggen, dat hy deeze beroerte met zyn Preeken verwekt hadt: was zo veel te zeggen, als Elias heeft Israël met zyne Leere beroert. Men wist wat de Propheet den Koning op die belasting hadt geandwoord. Ook trooste hy zig met het gene alle de Propheeten in 't wederoprigten van den vervallen Godsdienst, ook Christus en Paulus wegens het prediken der Waarheid was wedervaren 2). Hy is een aanzienlyk medelit van de Nationaale Sinode geweest, dewelke in den Jaare 1568. binnen Wezel onder 't kruis gehouden werdt 3). Te Zierikzee heeft hy den dienst des Goddelijken Woords met lof bedient, en werdt van daar tot Hofprediker van Prins Willem den I. en eindelyk in den Jaare 1580. tot Predikant te Utrecht beroepen. Hier staande, werdt hy in den Jaare 1587. met schriftelyke last van de Kerk in den Lande van Utrecht naar Engeland gezonden, medebrengende, dat hy haar Majesteit de Koningin Elisabeth zoude bidden om nadere omhelzinge der gedreigde en benauwde Kerk, vermeerdering van hulpe, en spoedige herzendinge van Lycester, wiens getrouwheid, (zo sprak men in deezen tyd) voorzigtigheid, en heilige yver alle beminnaren van Gods eer, en 't welvaren hunnes Vaderlands alrede gebleken was. Zyn brief was by de Predikanten Nicolaas Sopingius, Wernerus

---

1) Bor, II. Boek, bl. 83. [59].

2) Uit zyn Apologie, gedrukt 1567, bl. 62. by Brand, Hist. der Ref. I. Deel, VII. Boek, bl. 347, 348.

3) Trigland, Kerk. Hist. III Deel, bl. 161.

Helmichius, en Johannes Uitenbogaart ondertekent 1).

In de beroerte van deezen tyd, daar hy zig te ver hadt ingewikkelt, vertrok hy in 't heimelyk over Amsterdam na Embden 2). 't Berouwde hem, dat zyn yver hem te ver buiten 't spoor gedreven hadt. Hier over verzoende hy zig voor den Embder Kerkenraad, met de Kerk van Utrecht, op den zestienden van Oogstmaand, des Jaars 1591. op deezen voet: belydende dat hy «hoewel uit eenen goeden «yver en uit eene goede meeninge, zig zommige zaken on«derwonden had, meer dan zyn ampt ende stigting van de «Kerk mede bragten en hem betaamde: dat hy mede uit «menschelyke zwakheid en onbedagtzaamheid zig in zommige «dingen anders gedragen hadt, als de Christelyke liefde en «het welvaren van de Kerke vereischte: waar uit tot zyne «grote droefheid, hoewel buiten zyne meeninge, eene grote «ergernisse en zwarigheid voor de Kerk van Utrecht ont«staan is: En dat hy daar over eene grote droefheid en «hartelyk leedwezen hadde: Biddende dat de gene die hier «door van wegen zyn Persoon bedroeft, ontstigt of bena«deelt mogten zyn, hem zulks ten goeden te houden, en «'t zelve de algemeene Menschelyke zwakheid toeschryvende, «door 't vier der liefde te willen verteeren. Gelyk hy God «den Heere uit grond zyns harten badt, en altoos bidden «zou, dat hy de bedroefde Kerke te Utrecht genadig wilde «oprigten 3).» Zedert dien tyd schynt hy gebruikt geweest te zyn in Duitschland, te Keulen, te Munster, en elders ot geheime diensten van den Staat. Tot dien einde schreeft hy aan den Heer van Oldenbarneveld, en den Burgemeester Reinier van Kant te Amsterdam, veranderende in de onderteekening der Brieven, om de zaken bedekt te houden, zynen naam in Hendrik van Bentheim 4). Altoos heeft hy

1) Bor, XXII. Boek, bl. 861—863. [78].

2) Trigland, Kerk. Hist. III. Deel, bl. 344. Uitenbogaard, Kerk. Hist. III. Deel, bl. 268.

3) Meiners, Oostfr. Kerk. Hist. I. Deel, VIII. Hoofdst. bl. 291.

4) Bor, XXII. Boek, bl. 839. [113.] Uitenb. bl. 268.

veel benyders en lasteraars gehad, die hem zelfs na zyn dood niet ontbroken hebben. Doch by alle welmenenden staat zyn gedagtenis op hogen prys, als een man wiens menigvuldige travalien, lankduurige diensten aan Kerk en Vaderland, met allerlei levensgevaar en groot verlies van zyne Goederen, aan al de Waereld kennelyk zyn 1).

Buiten zig zelve en deeze Modet noemt Saravia geenen anderen in zyn Brief, doch geeft niet duister te kennen, dat verscheide anderen de handen aan dit werk geslagen hebben, zeggende niet te weten of daar meer overig zyn, want vyftig Jaaren waren reets verlopen zedert het maken van deeze Belydenis, en den tyd in welke hy aan Uitenbogaard schreef. Dus kan het niemand vreemd dunken, dat hy na zo veel Jaaren in Engeland geweest te zyn, getuigde niet te weten of zy alle dood of levendig waren. Dies wij onder deeze, vrymoedig mogen tellen Godefridus van Wingen, die van de Embder Kerk tot opbouwing van de eerstgestigte, Vlaamsche Gemeentens, afgezonden werdt 2). De Embder Kerk is doch al vroeg eene moeder van veele andere Kerken geweest, welke zy met raad en daad heeft bygestaan. Hadde men Leeraren van noden, men begeerde dezelve van de Oostvriesche Kerke, en die verschaften ze. Wilde men in de gevallen bestiering hebben, men haalde en ontfing ze van daar. Reezen 'er twisten op, die van Embden en Oostfriesland leiden dezelve neer. Was 'er geen gelegentheid tot een Kerkelyke byeenkomst in de Nederlanden, te Embden geschiede zulks veilig. Werden de Geloofsgenooten om den Godsdienst verdreeven, Embden was een toevlugt der verdrukten. Tot een staal hier van vorstrekt de gedagtenis van groote vrindelijkheid, waar mede Johannes a Lasco, en de overige vlugtelingen die na den dood van Koning Eduard de VI. uit Engeland moesten vertrekken, en na veel omzwervings te Embden op den

1) Bor, XXII. Boek, bl. 840. [113].

2) Brand, Hist. der Reform. I. Deel, V. Boek, bl. 253. Trigland, Kerk. Hist III. Deel, bl. 145.

vierden van Wintermaand des Jaars 1553. ontvangen wierden 1). En niet min de pryswaardige liefde waar mede zy, de Religie-ballingen, die zedert het Jaar 1565. als de verdrukking om de Geloofshervorming in de Nederlanden toenam, tot haar den wijk namen, dagelyks bejeegenden 2). Men leest dan niet te onregt boven de Boltenpoort: Heere bewaar de Herberg uwer Gemeinte. En boven de Oostdeur van de groote Kerk een Schip in een Zerksteen afgebeeld, met dit bovenschrift: 't Scheepken Christi. En rontsom 't zelve te leezen.

Gods Kerk vervolgt en verdreven,
Heeft God hier troost gegeven 3).

Wie meer aan deeze Belydenis gearbeid hebben, is door verloop van tyden en gebrek van aanteekening, voor ons verduistert gebleeven. Dog 't verhaal van Uitenbogaard, dat Franciscus Junius nog jong zynde, meest tot het schryven van deeze Belydenis in 't Fransch of Walsch gebruikt zy, kan geen steek houden 4), om dat de Belydenis is opgestelt in den Jaare 1562. toen Junius een jongeling zynde van omtrent zeeventien Jaaren, te Geneve op de Hooge Schoole was, van waar hy na Antwerpen geroepen zynde, daar eerst gekomen is, toen de Vloot uitliep om de Prinses van Portugal, Bruid van Alexander Farnese, herwaarts over te halen 5). Uitenbogaard zal buiten twyfel in 't hoofd gelegen hebben, een verhaal van Junius aan hem gedaan, wegens het bekorten van deeze Belydenis, dat in de Kerkvergadering van Antwerpen in den Jaare 1566. eerst geschied is. 't Schynt ook dat de man geen geheugen heeft

1) Biblioth. Brem. Cl. VI. Fasc. I. pag. 124, 125. Meiners, Oostf. Hist. II. Deel, XVI. Hoofd. bl. 327.

2) Pers, ontstelde Leeuw, bl. 118.

3) Meiners, Oostf. Kerkh. II. Deel, XXI. Hoofd. bl. 411, 412.

4) Uitenbogaart, Kerk. Hist, III. Deel, bl. 152.

5) Vita Francisci Junii, ab ipso conscripta, Operibus præfixa, pag. 10, 16. Meteren, II. Boek, bl. 40.

gehad of heeft willen hebben, van de tyd der opstelling der Belydenis, alzo hy anders niet zou hebben bestaan te zeggen, dat de Gereformeerden voor den Jaare 1566. geen byzondere Confessie hadden, maar zig behielpen met den titel van Augsburgsche Confessie, tot dat zy eenen anderen gesmeet zouden hebben 1). Voorts staat ons aan te merken, dat deeze Belydenis niet te voorschyn kwam, dan met voorweeten en goedkeuring van veele andere vermaarde en godzalige mannen, die in deezen tyd zo binnen als buiten 's Lands, de Waarheid des Evangeliums verkondigt, en tot bevestiging van anderen in het Geloove met hun bloed verzeegelt hebben. Van deeze was geenzints de minste Christoffel Fabricius, een Karmeliter Monnik van Brugge, die, na dat hy de verbeeterde Leer met veel getrouwheid alomme gepredikt hadt, binnen Antwerpen den vierden van Wynmaand des Jaars 1564. levendig verbrand werdt, draagende het kruis van zyn verdrukking met een onbegrypelyke kloekmoedigheid, zagtmoedigheid, gelatenheid en gerustheid 2). Naast hem plaatst men te regt Kornelis Kooltuin Priester van Alkmaar, die, na dat hem God de oogen geopent hadde, het eeuwig Evangelie eerst te Alkmaar, daar na te Enkhuizen en elders in Noordholland, met vrugt verkondigde. tot dat hy genoodzaakt werdt ter behoudenisse van zyn leven, de wyk na Embden te neemen 3), alwaar hy op den negenden van Hooimaand des Jaars 1559. tot Predikant bevestigt zynde, zedert dien tyd, de Kerk met veel vlyt en getrouwheid heeft bedient, zynde op den veertienden van Wynmaand des Jaars 1567. gerustelyk in den Heere ontslapen 4). Buiten welke beide, andere vermaarde mannen in Gods Kerk bekent staan te weten: Petrus Da-

---

1) Uitenbogaart, Kerk. Hist. III. Deel, bl. 150.

2) Hist. der Mart. bl. 399. Brand, Hist. der Reform. I. Deel, V. Boek. bl, 262.

3) Brand, Hist. der Reform. I. Deel, IV. Boek, bl. 219—224.

4) Meiners, Oostfr. Kerkgesch. I. Deel, XIX. Hoofdst. bl. 539, 360. Brand, I. Deel, IV. Boek, bl. 220. 226. 334.

thenus, en Kasper van der Heiden, toen Bedienaars des Goddelyken Woords te Frankendaal, Vallerandus Pollanus te Frankfort, Johannes Taffin en Petrus Colonius te Metz, Nicolaus Gallasius en Petrus Alexander, eertyts Biegtvader en Hofprediker van Maria van Oostenryk, Koninginne Weduwe van Hongaryen, en Landvoogdesse in de Nederlanden, Predikanten te Londen; Georgius Witbotius, Nicolaus Caranœus, en andere meer 1)

Dus mag onze Belydenis, als zijnde een werk van zo veel beroemde mannen, getoetst en goetgekeurt, dan wel gehouden worden voor een Schrift van dezelve kragt, als of het na de gelegentheid van dien tijd in een algemeene Kerkvergadering overgegeven en bevestigt ware. Immers zo dra deeze Belydenis aan 't ligt kwam, heeft de Kruiskerk in de Nederlanden, dezelve met een Brief den Koning van Spanje aangeboden 2). Dus volgden zy in deezen 't voorbeeld der Kerkdienaren in Frankryk, die, wanneer haare Belydenis in de Fransche taal allereerst aan 't ligt kwam, den moed hadden, dezelve in den Jaare 1560. aan Franciscus de II. en wegens deszelfs dood, den veertienden van Wintermaand voorvallende, op nieuws aan Karel de IX. den agsten van Herfstmaand des volgenden Jaars, door Theodorus Beza, over te leeveren: by gelegentheid van eenen zaamenspraak tusschen de Onroomschen en Roomschen, in tegenwoordigheid des Konings, de Koninginne Moeder, de Koning van Navarre, en de grooten des Ryks, te Poissu gehouden 3). wanneer Beza zyn rede met zo veel beleids en deftigheids voerde, dat de Kardinaal van Lotharingen, na het ein-

1) Trigland, Kerk. Hist. III. Deel, bl. 145.

2) Acta Syn. Nat. te Dordrecht 1578. Art. 53. by Bor, I. Deel, XII. Boek, bl. 984. Zommige stellen, dat de uitgave mitsgaders de aanbieding van de Belydenis aan den Koning van Spaanje, eerst geschied is in of omtrent den Jaare 1566. Men leeze Bor, I. Boek, bl. 43. [31] Hooft, II. Boek, bl. 71. Weesenb. bl. 54.

3) Act. Syn. te Wezel 1568. gehouden, Cap. II. Art. 8. Zie Kerk. Handboekje, bl. 14. Benoit, Hist. der Geref. in Frankf. I. Deel, bl. 12.

digen van dit gesprek, tot zyn vertrouwelingen in deezer voegen losberste: Ik voor myn Persoon wenschte wel dat deeze stom, of dat wy allen doof geweest waaren 1). De Brief van de Nederlandsche Kerk, aan den Koning van Spanje. behelsd voornamentlyk: Een betuiging voor God en zyne Engelen, dat zy geen oproer in den zin hadden, en niet anders begeerden, dan onder de gehoorzaamheid van de Overheeden in zuiverheid der Conscientie te leeven, God te dienen, en zig naar zyn Woord en heilige Gebooden te reformeeren. Dat niemand onder hen nooit had geweigert de schatting te geeven of tol hem opgeleit; dat ze nooit op wapendragt, of raadslag tegen hunne Overheeden waaren bevonden De banningen, gevangenissen, pynbanken, ballingschappen, pyningen en andere ontelbaare verdrukkingen bewyzen wel, zeiden ze, dat onze begeerte en gezintheid niet vleeschelyk is, dewyl wy zonder deeze Leere voor te staan, en te beweeren veel gemakkelyker konden leeven in deeze waereld. Maar hebbende de vreeze Gods voor oogen, verschrikt van het dreigement Christi die elders zegt, dat hy ons zal verloochenen voor God zynen Vader, zo wy hem voor de Menschen verloochenen, bieden wy de rugge den slagen, de tonge den messen, de mond den breidelstokken, ende het gantsche lyf ten vuure: weetende, dat wie Christus volgen wil, zyn kruis opneemen en hem zelven verloochenen moet. Zy verzeekeren den Koning, dat in de Nederlanden meer dan honderd duizend Mannen waaren behalven de Vrouwen, houdende en volgende de Religie, van welke zy hem nu de Belydenis overleeverden. Ook verzogten zy zyn Majesteit, dat hy hen wilde oordeelen, naar de Geloofsbelydenis die zy hem aanboden. Daar door hoopten zy, zou hy bekennen, dat men hen te onregt scheurmakers en Ketters noemden, dewyl zy beleeden niet alleen de voornaamste punten des Christelyken Geloofs, begreepen in het Symbolum, en gemeen Geloove, maar de gantsche Leeringe

1) J. L. Gottefried, Hist. Kron. II. Deel, I. Boek, bl. 1777.

door Jesus Christus geopenbaart, tot onzen leeven, Regtvaerdigheid en Zaligheid; verkondigt door de Euangelisten en Apostelen; verzegelt door het bloed van zo veel Martelaren, zuiverlyk en geheel bewaart in de eerste Kerken, tot dat ze door de onwetenheid, geld en eergierigheid der Predikanten, door menschelyke vonden en instellingen bedorven waare. Eindelyk besluiten zy met deeze woorden, het behoort u toe, genadigste Heere, kennisse deezer zaaken te hebben, om u tegens de dwalingen te stellen, hoe verwortelt dat zy door lankheid des tyds ook zyn: Ende te beschermen de onnoozelheid der geene, die tot nog toe in het regt meer verdrukt dan verhoort zyn geweest 1). Agter de Belydenis was gevoegt een vertoog aan de Overheeden van de Nederlanden, daar de vertooners onder anderen in zeiden, dat zy den Koning hadden gebeeden, van hunne zaaken te oordeelen, niet naar 't overbrengen der aanklagten hunner tegenpartyen, maar na hunne Belydenissen. Dit begeerden zy ook van hun, als zyne Stadhouders, hen biddende een weinig op te houden van hunnen verstandeloozen wreeden yver, en niet langer te willen zyn Executeurs en bedienaars van de censuren, agting en meining der Monniken, Papen, Beneficianten, Scholastyken en Doctooren, dien het voornaamste onderscheid aangaat in dezelve zaaken, en der dwalingen daar geschil om is. Voorders betuigden zy: Wy danken God, dat onze vyanden zelfs gedwongen worden, eenige getuigenisse onzer manierlykheid, vromigheid, en lydzaamheid te geven, alzo dat hun gemeen zeggen is: Hy zweert niet, nog drinkt niet dronken: Hy is van de nieuwe Secte. En niettegenstaande deeze getuigenisse der eerbaarheid, wordt nogtans geen maniere van straffinge vergeeten, om ons te pynigen. Ten laatsten eindigden zy met deeze woorden: Begint dan, ô Heeren, begint dan onze zaaken in handen te neemen, en te onderzoeken, van onzer onnozelheid, die door het bedrog, las-

1) Zie de Brief, gedeeltelyk by Bor, I. Boek, bl. 43. [31]. en geheel by Trigland, III. Deel, bl. 146—148.

teringen, en 't geweld onzer tegenpartye is onderdrukt geweest: op dat de Heere, die 't leven zyner dienaren dierbaar en waardig agt, zyn gramschap over u niet uitstrekke. En veragt het weenen en zugten zo veeler onnozelen niet, op dat God u in uwe gebeeden verhoore, u in uwe ampten en heerschappyen Zeegene, ende u in al dat gy doen zult, voorspoedig maake 1).

Gezegent zy dit treffelyk werk, met welk onze Vaderen derfden komen onder het oog van Koningen en Vorsten! Gezegend zy de Leer, daar zo veel stryds om gestreeden, zo veel bloeds om vergooten is. Onze Kerk ontbreeken nogtans geen vyanden, die de Belydenis, en die ze houden als een staf van lieffelykheid en eendragt, met grammen zin bestryden. Men wryft onze Leeraaren aan, dat ze van het zuurdeessem des Pausdoms nog niet gezuivert zyn, om dat ze de Belydenis als een Formulier van eendragt in de Kerk en op den Preekstoel brengen 2). Voorts zegt men, dat 'er veelerlei woorden, spreekwijzen en zaaken in de Belydenis voorkomen, die niet Schriftuurlyk zyn, nog met den zin en meening des Geests, in de Schrift vervat, overeenkomen, en daarom aanstootelyk ende ergerlyk zyn 3). Ook derft men uitslaan, dat deeze Belydenis geenzints met voorweeten of overzigt van een Sinode of algemeene Kerkvergadering der Nederlandsche Kerken is aan 't licht gekomen; veel min met last en goedkeuring om te dienen als een formulier van eendragt in onze Kerk 4). 't Komt met ons oogmerk niet overeen, op de tegenwerpingen der genen die onze Belydenis gram zyn, breedvoerig te antwoorden. Andere van Gods knegten, hebben dit met lof voor ons gedaan, na welkers Schriften wy den leezer verzenden 5). Alleenlyk staat ons op te merken dat het ver-

1) Bor, I. Boek, bl. 50. [36].

2) Uitenbogaard, Kerk. Hist. III. Deel, bl. 216.

3) Uitenbogaard, III. Deel, bl. 367. & seqq.

4) Uitenbogaard, III. Deel, bl. 151.

5) Trigland, Kerk. Hist. III. Deel, bl. 145, 146, 192, 373, enz.

volg van de Historie, onze Leezeren zal doen zien, dat de Belydenis en de Leer der Waarheid daar in vervat, van de vroegste tyden af in Staat en Kerkvergaderingen van ons Vaderland aangenomen en bekragtigt is.

Wanneer de Geloofsdwang, waar van wy te vooren gesproken hebben, zo geweldig in de Nederlanden toenam, dat de klagten algemeen werden, zonder door al het klagen tot eenige verligting of verzagting van 's Konings strenge Plakaaten te geraaken, sloegen de voornaamste Edelen, bewogen met den erbarmelyken staat des Volks, de handen in een, om een middel te vinden, waar door zy den overlast en 't geweld van de Geloofsdwang meenden te zullen stuiten. Zy kwamen twintig in getal, op den tweeden van Slagtmaand, des Jaars 1565. daags voor de Bruiloft des Prinsen van Parma, Trouwende met Maria van Portugal, ten huize van Floris van Palland Grave van Kuilenburg, staande binnen Brussel op de Paardenmarkt, by een. Hier voerde Franciscus Junius toen Leeraar in de Kruisgemeente te Antwerpen, uit wien wy dit verhaalen, voor hen, een heilige Reede. De Preek geëindigt zynde, begon men in zyn tegenwoordigheid raad te slaan over 's Konings Plakaat op 't stuk der Inquisitie, en werdt eenparig goetgevonden de Protestantschen Vorsten van Duitschland tot eenig verbond te nodigen, om de Nederlanden van de Geloofsdwang te verlossen. Na twee dagen vond men geraden met geene anderen dan met Duitsche Vorsten, dit verbond te slaan: En den sesden stelde men vast ook een Inlandsch verbond aan te gaan in de Nederlandsche Landschappen, en dat men aan een of twee Personen in elk Landschap beval, dat zy andere Edelen tot het gemeen verbond zouden nodigen 1). Dit verbond, by de Gemeinte onder den naam van compromis bekent, behelsde: «Dat een hoop vreemdelingen, «vermaalende hun staatzugt en gierigheid, met de verwe «van iever voor 't Roomsch geloof, en zoekende zig te ver-

1) Vita Junii ab ipfo conser. pag. 15. & Manuscript Junii by Brand, Hist der Reform. I. Deel, bl. 289. en in de Byvoegs. bl. 53.

«gulden met het bloed der landzaten, den Koning door «geblankette redenen tegen zyn eet misleid hadden, tot het «verzwaren der gestrenge Plakaaten, en het geweldig in- «voeren der Inquisitie, zo strydig tegen alle Geestelyke en «Waereldlyke Regten en loffelyke Voorregten deezer Landen, «als niet min schadelyk voor 't gezag des Konings, den «bloei des Koophandels, en de bewaring van de rust en «vrede in deeze Landen. Dat zy van dit alles goed berigt «ontfangen hebbende, niet hadden mogen nalaten te waken «tegen deeze zwarigheeden, en ten dien einde een heilig «verbond te sluiten, waarby zy zig met eede aan malkan- «deren verbonden, het invoeren der Inquisitie uit al hun «vermogen te zullen beletten; betuigende met hooge woorden, «in dit alles niets voor te hebben, dan de eere Gods, en «den dienst des Konings, of het welvaren des Lands. «Verders beloofden zy elkanderen als Broeders en Bond- «genooten by te staan, indien iemand hunner uit hoofde «van de Inquisitie of Plakaaten, eenig leed overkwam, en «baden God, dat hy hun verbond en voornemen tot eere «zyner Naam, tot dienst des Konings, tot vrede en welvaard «deezer Landen, en tot hunner Zielen Zaligheid wilde doen «gedyen 1).»

Dit verbond der Edelen nu ontworpen, werdt door ge- magtigde alom vertoont en door veele getekent, welks getal ellengskens tot omtrent vierhondert aanwies. Ook besloten zy, na veele byeenkomsten van tyd tot tyd gehouden te hebben, een verzoekschrift in te leeveren, welk zedert veel gerugt gemaakt heeft.

Omtrent den aanvang van Grasmaand des volgende Jaars 1566. vervoegden zig de verbonden Edelen d'een na den anderen, te Brussel. Hendrik Heer van Brederoode, de voornaamste aanleider der verbonden' Edelen, deed op den derden zyne intreede te Brussel, vergezelschapt met wel twee- hondert Mannen te Paarde. Korts na hem kwam Graaf

1) Zie Hooft, II. Boek, bl. 71, 72. Bor, II. Boek, bl. 53. [38].

Lodewyk van Nassauw, de broeder des Prinsen van Oranje, insgelyks met een groot getal Edelmannen; de Graave van den Berg en Kuilenberg kwamen wat later 1). Hier was't dat Brederoode hen al te zamen byeen geroepen hebbende, nogmaals de schrikkelykheid der Inquisitie met haar Landverderffelyk gevolg, op 't levendigst voor oogen stelde, hen met een vermanende 't verbond dat zy uit nood hadden aangegaan, getrouwelyk te handhaven, daar elk om 't zeerst op uitriep. Hy zal voor een verrader gehouden worden, die in gebreken blyft 2).

Op den vyfden gehoor verzogt en verkregen hebbende, trad deeze sleep van Edelen die in getale tusschen de drie en vierhondert sterk waaren, in gelederen van vieren met eene statelyke deftigheid ten Hove, voorgegaan door den Heer van Brederoode, en de Graave Lodewyk van Nassauw. Tot de Landvoogdesse, die van de aanzienlykste Heeren verzelt was, genadert zynde, voegde zig Brederoode met eene eerbiedige buiging voorwaarts, en reikte na een sierlyke Aanspraak tot de Landvoogdesse, uit aller naam 't verzoekschrift over, waar in ze hunne trouwe voor den Koning betuigden, biddende by zyne Majesteit te weeg te brengen, de schorzinge der Inquisitie, en verzagting der Plakaaten tegen den Godsdienst 3). 't Bescheid, welk de Landvoogdesse op dit verzoekschift gaf, behelsde dat zy zeer geneegen was een bezending aan den Koning tot verzagting der Plakaaten te doen, en ondertusschen de Inquisiteur en Amptluiden van 't Geregt wilde aanschryven, dat zy zig in 't oeffenen van hun gezag met alle bescheidentheid zouden hebben te gedragen. d'Edelen met dit bescheid maar matelijk te vreeden zynde, hielden sterk aan om eene klaarder toezegging. Dus

1) Strada, de Bello Belg. Dec. I. Lib. V. pag. 182. Meteren. II Boek bl. 41. Bor, II. Boek, bl. 58. [41].

2) Strada, Dec. I. Lib. V. pag. 183. Brand, Hist. der Ref. I. Deel, VI. Boek, bl. 294.

3) Bor, II. Boek, bl. 58. [41]. Strada, de Bello Belg. Lib. V. pag. 184. & seqq

wierd hun, want men vreesde deeze Edelen onvergenoegt te laaten scheiden, van eenige Heeren door last of ten minsten door toelating, van de Landvoogde belooft, dat men voortaan tegens niemand in 't stuk van Godsdienst zou aangaan, tot dat zyn Majesteit ten overstaan van 's Lands Staaten andere orde zou hebben gestelt 1).

Daar op schikten zig de Bondgenooten tot scheiden, dog eer zy vertrokken, wierd hun de naam van Geux aangehangen; welk Fransch woord, gesmeed zynde naar het Nederlandsche Guits, zo veel beteekent als Fielen, Landloopers, of Bedelaars. Men wil dat de Heer van Barlaimont hen allereerst deezen scheldnaam aangewreeven heeft, zeggende tegen de Landvoogdesse, als zy hen ten Hove zag komen, om deeze flauwmoedige Vrouw te verkwikken; Mevrouw wat meugt gy voor die Geuzen vreezen, of gelyk andere verhaalen: ziet daar een hoop fraaije Geuzen 2). Zommige verhaalen dat 'er onder de verbonden Edelen veelen waaren die hun meeste goederen verkwist of verloren hebbende, een bedroefd leven leiden. En die men na gaf, dat zy na verandering jookten, om by dezelve haar fortuin te maken 3). Wat 'er van zy, deeze naam wierd van de Bondgenoten niet verworpen, maar verstrekte zedert den genen, die de vryheid des Vaderlands en des Geloofs zogten de hand te bieden, tot een gemeen kenteken. Men groette malkander op plaatzen en tyden van blydschap, met het roepen van vive le Geux; dat is, lang leven de Geuzen. Men hing Medalien eerst van wasch of houd, daar na van goudt of zilver om den hals, daar ter eene zijde opstond 's Konings Beeltenis, en ter andere zyde een Bedelaars zak, gevat van twee zaamgevoegde Handen: met deeze woorden: Den Koning getrouw tot den Bedelzak toe. Zommige hegten op de zyde des borst of aan den hoedt, een houten Bedelnapken

1) Hooft, II. Boek, bl. 78. Weesenb. bl. 84. Bor, II. Boek, bl. 60. [43].

2) Strada, Dez. I. de Bello Belg. Lib. V. pag. 186. & seqq. Bor, II. Boek. bl. 61 [43].

3) Reid, I. Boek, bl. 1, 2.

aan zilvere banden, en vive le Geux daarop gesneeden: en kleeden zig, op dat het een na 't ander waare, in aschgraauw Laaken 1). Kort daar na liet de Hertog van Aerschot, aan 't beeld van sint Maria van Hal, in Henegouwen een Bedevaart doende, eenige Lieve Vrouwe beeldekens naar dat beeld van Hal gemaakt, en op zilvere penningen uitgedrukt, aan den hoetbant hegten: Insgelyks deeden ook zyn Dienaars, die hen tegens de Geuzen kanten wilden, ten blyk dat zy aan de Roomsche Kerk verbonden waren. Zig met dit cieraad te Brussel vertonende, kreegen zy strak veele navolgers. 't Welk de Landvoogdesse in die gesteltheid der zaken zo aangenaam was, dat zy 'er den Paus Pius, de V. over schreef, en te weeg bragt, dat hy deeze penningen naar de wyze der Roomsche Kerke heeft gewyd, en den genen die ze droegen, zonder onderscheid, aflaten vergunt. Hier van nam het gebruik der gewyde Medalien, zyn oorsprong onder de Roomschgezinden 2).

Om nu den Koning 't verzoek der Edelen, en een ontwerp van verzagting der Plakaaten, door last der Landvoogdesse op papier gebragt, voor te dragen, en voorts van alles bescheidentlyk te verwittigen, vond men geraden Joan van Glimes Markgraaf van Bergen, en Floris van Mommoranci Heer van Montigni, naar Spanje te zenden, die daar een ongelukkige boodschap deeden, en nooit weder keerden 3). 't Voorzeide ontwerp van matiging, werdt ook aan de Staten en Geregtshoven der byzondere Landschappen toe gezonden, om hun inzigt en goeddunken daar op te hooren. Maar in 't vorderen hunner stemmen en bedenkingen, werdt met loosheid gehandelt. Men schreef van de Gerigtshoven der byzondere Landschappen, om de vergade-

1) Meteren, II. Boek, bl. 41. Vers. Bor, II. Boek, bl. 6 . [43]. Strada, de Bello Belgic. Lib. V. pag. 189. Hooft, bl. 78.

2) Strada. de Bello Belg. Lib. V. pag. 189, 190. Hooft, III. Boek, bl. 106, 107.

3) Meteren, II. Boek, bl. 42. Hooft, III. Boek, bl 79, 80. Vergeleken bl. 158, 185.

ring der algemeene Staten te myden. Eerst waren de geringste en tot het juk der vervolging gewende Landschappen gevraagd, op dat men de treffelykste gemakkelyker inleiden mogt. Zommige der genen die in zulke aanzienlyke Staatsvergaderingen gewoon waaren te verschynen, wierden agter gelaten of uitgesloten, ook uitgestoten, en andere die men dagt den Koning niet te zullen tegen stemmen, in hunne plaatzen gezet. De Staaten van Holland, Zeeland, Utrecht, Gelderland, Overyssel, Limburg en anderen, werdt hun verstant niet afgevraagt 1). Het ontwerp van matiging, dat van 't Hof Moderatie geheeten werdt, kreeg, zo dra 't gemeen 'er de lugt van hadt, de naam van Moorderatie, en behelsde hoofdzakelyk, dat men het branden zou veranderen in de galgstraf; aanzienlyke die haar bekeerden, zouden onthooft, maar geringe gebannen worden 2).

Ondertusschen nam de Geloofshervorming in de Nederlanden toe. De gelegentheid daar van staat ons een weinig omstandiger te melden. Omtrent Pinxster deezes Jaars 1566. hield men eene Kerkelyke t'zamenkomst te Antwerpen, in welke Philip van Marnix, Heer van Aldegonde, tweemaal tegenswoordig was. Hier werd by gemeen overleg nodig geoordeelt, dat 'er te Antwerpen en overal daar gelegentheid was, om Kerken te vergaderen, openbaare byeenkomsten en Predikatien zouden gehouden worden, gelyk men voor lang in Vlaanderen hadt gedaan. Ook werdt in deeze byeenkomst onze Belydenis in handen genomen, wederom overgezien, hier en daar wat bekort en goedgekeurt, zo dat ze met regt voor een bewerp en werk van die Sinode gehouden wordt. Dit opstel is op goedvinden van gemelde Vergadering, door Franciscus Junius, de Broederen van Geneve toegezonden, op dat zy deeze onze Belydenis van hen goed-

1) Hooft, III. Boek, bl. 81. Bor, II. Boek, bl. 62. [44]. Wesenb. pag. 102, 103.

2) Hooft, III. Boek, bl. 81.

gekeurt zynde, zouden laten in druk komen, gelyk dezelve ook dit Jaar uitgegeven werdt 1).

Hadrianus Saravia, toen Bedienaar des Goddelijken Woords in de Walsche gemeinte, en Medelit van deeze Kerkvergadering te Antwerpen, heeft bezorgt dat de afdrukzels van onze Belydenis, volgens het Nieuwe Walsche Exemplaar, aan den Prins van Oranje, en den Graave van Egmond, aangebooden wierden. De gelegentheid was deeze. Saravia's Broeder was Kamerheer van Graaf Lodewyk, Broeder van Willem den I. Prins van Oranje. Deze bragt zyn Broeder by Graaf Lodewyk om by denzelven bekent te worden, en eenige afdrukzels der nieuwlings uitgekomen Belydenis eerbiedig aantebieden, met verzoek om ze voorder aan de voornaamste Edelen en Leeden van den Staat, om te deelen: By welk geval 't hem ook gelukte, dat hy te Brussel uit eenige Hovelingen en ettelyke Burgers, die de Fransche taale spraken, allereerst een Kerk verzamelde 2).

Dus kreeg onze Belydenis agting en gezag. Want die Heeren hebben deeze Belydenis aangenomen, en vervolgens door hunn' onderteekening voor al de Waereld goedgekeurt 3) Niet dat we bestaan te zeggen, dat zy allen zulks gedaan hebben. Want het staat vast, dat zommige volstandig by de Leer der Roomsche Kerk gebleeven zyn, gelyk van den Graave van Egmond en andere bekent is. Voorts is vermoedelyk, dat 'er onder de Edelen die de Belydenis goedgekeurt hebben, ook wel geweest zyn; die uit Staatkundige oorzaken in deezen tyd, daar voor niet hebben te boek willen staan, en zig dus de onderteekening onttrokken hebben. De eerste egter, die bestonden dezelven te onderteekenen, waren de geringste van den Adel niet: want onder hen worden getelt Lodewyk, Grave van Nassau,

---

1) Vita Junii ab ipso conscript. pag. 16. Trigland, Kerk. Hist, III. Deel, bl. 145.

2) Vide Saraviæ. Epist. ad Utemb inter præst. Vir. Epist. Epist. 181. pag. 294. & Jægeri Hist. Sec. XVII. pag. 196. Tom. I.

3) G. Voetius, Pol. Eccl. Part. III. Lib. I. Tract. I. Cap. V. pag. 32.

Broeder van Willem den I. Prins van Oranje, Grondlegger van onze Vryheid, zo in den Godsdienst als in den Burgerstaat, Hendrik Heer van Brederoode, eerste Edelman, en in den mannelyken lyn uit den Graaffelyken stam van Holland gesproten. Graaf Willem van den Berg, die Oranjes zuster ten Houwelyk had; Floris van Palland Graaf van Kuilenburg, en andere Persoonen van aanzien en agtbaarheid 1). En hoe hertelyk gemelde Heeren Edelen, deeze Belydenis, als behelzende de Leer van hunne Landgenooten, toegedaan zyn geweest, zig die aangetrokken en voor dezelve geievert hebben, is Waereldkundig uit het gene in deezen zelven Jaare in de Ryksvergaadering te Augsburg is voorgevallen. Deeze Ryksdag was belegt om raad te houden, hoe best den Turk met gelyke hand te keer te gaan, en tot dat einde verscheide zweevende geschillen in het Ryk te vereffenen, en de zaken van Godsdienst waar het mogelyk, te beslissen, of ten minsten verdere verwydering over dezelve, onder de Ryksstanden voor te komen. Hier verscheen de Paltsgraaf Fredrik de III. met zynen Heidelbergschen Catechismus, en gaf door denzelven Rekenschap van zyn Geloof en Leere, die in zyn Landen beleden werdt 2). Ook zag men op deezen Ryksdag de afgezondene van de verbonden' Edelen, die anders tot deeze Ryksvergadering geen betrekking hadden, met een ootmoedige beede en smeekschrift, tot verwerving van Vryheid van Geloof, welke in de volle Vergadering des Ryks geleezen, en met een bygevoegd Vertoog, betreffende de Kerkhervorming, den Keizer Maximiliaan den II. overgeleevert werdt. In welke beide Schriften zy zig niet alleen beroepen op de Belydenis des Geloofs, als de hunne, en der Gereformeerde Kerken in Nederland, maar ook dezelve daar by voegende, of zy mogt dienen tot berigt, en in overweeging genoomen wor-

1) Trigland, Kerk. Hist. III Deel, bl. 146.

2) H. Altingii, Hist. Eccl. Palat. pag. 91. VI. seqq. §. L.-LIII. I. Wilhelmius, Hist. der Reform. van de Paltz, bl. 177—181.

den 1). In deeze Smeekbrief stelden zy den Keizer voor ogen: De erbarmelyke staat van Christus Kerk, zugtende onder het juk des Antichrists in de Nederlanden, daar de Geloofsdwang op eene wreede en ontmenschelyke wyze, door branden, hangen, worgen, verdrinken, pynigen, gevangenissen, beroving van goederen, en bannissementen Gods kinderen poogde te verdelgen en gansch uit te rooijen. Zo dat de Landen met het bloed der onschuldigen, dat tot den Hemel om wraak schreeuwde, als geverft en doorvogtigt waren. Voorts baden zy den Keizer een Gezandschap aan den Koning van Spanje te laten doen, en op dit stuk te dringen, dat zy gehoor by den Koning mogten verwerven om zig te verdeedigen, dat ze geen Ketters, Godverloochenaars, en Verraaders der Overheeden waaren, gelyk men hun nagaf, maar willige Onderdanen die bereid waaren hun leeven tot behoudenis des Konings, ten allen tyde te wagen, en niets in 't stuk van Godsdienst voorstonden. dan 't geen zy uit de Goddelyke Schriften konden bewyzen. Ook hielden zy by den Keizer aan, tot het zaamen roepen van een algemeene Kerkvergadering, bestaande uit geleerde en vreedzame Mannen, uit andere Landschappen en Koninkryken, om over de zaaken van den Godsdienst te handelen, ten einde de dwalingen en betoveringen der Roomsche Kerk verdreeven, en de eeuwige waarheeden Gods voor 't oog der geheele Waereld in 't ligt gesteld wierden. Dit alles drongen zy met klem van Reedenen aan, waarby zy onder anderen vertoonden, dat het den Keizer niet baten kon in vriendschap te staan, ofte verbonden aan te gaan met Menschen die opentlyk tegen God kryg voeren; maar dat het hem vry nutter zyn zou een vast en onverbreekbaar verbond aan te gaan met God en onzen gezalfden Heer en Zaligmaker Jesus Christus 2).

Voorwaar een deftig gedrag! Hier uit blykt ons hoe de

1) Trigland, Kerk. Hist. III. Deel, bl. 146.

2) Zie de Versameling van authent. stukk. voor de Belydenis, tot Delft gedrukt.

verbonden' Edelen de zaken van den Godsdienst ter herten namen; egter was dit Edelmoedig bestaan van weinig gevolg, naardien den Keizer door noodwendige Krygsbeweegingen tegen den Turk zeer belemmert werdt, en de Afgezant van den Roomschen Stoel niet afliet, alle de handelingen over den Godsdienst tegen te slaan 1). Men vind nogtans onder de gedenkstukken van Keizer Maximiliaan den II. eenen eigenhandigen Brief aan zekeren Edelman Lazarus Schwend, nopens het bloedbad te Parys, en de Spaansche vervolgingen om de Godsdienst in de Nederlanden, geschreven, waar in de Keizer onder anderen zegt: «De «Nederlandsche zaaken kan ik zo min goedkeuren, als de «handelingen in Frankryk: want men heeft met hen te streng «gehandelt: daarentegen weet ik zeer wel, hoe dikwerf, «en wat ik aan den Koning van Spanje geschreeven hebbe. «Maar kortom, de Spaansche raad is veel aangenaamer ge«weest, als wel myn trouwhertige raadgevingen. Nu moeten «zy zelf belyden, dat ze gedwaalt en deeze onrust het meest «veroorzaakt hebben. Ik hadde het graag anders gezien, «en dat dit Edele Land niet zo jammerlyk verwoest wierdt. «En of schoon men my niet heeft willen opvolgen, en ik «daarom met regt schuwen zoude hun verder te raden, zo «houde ik egter niet op zulks te doen, my dus getrouwelyk «van mynen pligt kwytende. Gave God dat het kragtig was en «van een goede uitwerking, op dat men eens ophielde, en aan «het voorgaande zyn genoegen nam. Hier over, en van meer «andere zaken, was veel te schryven. Met een woord, Spanje «en Frankryk mogen doen wat ze willen, ze zullen het voor «God, den Oppersten Rigter, verantwoorden moeten 2).»

1) Trigland, Kerk. Hist. III. Deel, bl. 146.

2) Deeze Brief is op den Praagschen Landdag voor de Staten van beide zyden op den 26. van Sprokkelmaand des Jaars 1609. als men over de Geloofspunten raadpleegde in de groote Landszale van het gestoelte door Martin Frühwein als Gemagtigde voorgeleezen, en met groote verwondering aangehoort geworden. Men vindt ze by Coldast. Constit. Imper Part. 3. n. 30. pag. 208. Ook by Brand, Hist. der Ref. XI, Boek, bl. 584. En by Ulrich over 't Geloof. In de Voorr. van den Aucteur.

De Hervormden, steunende op de gunst en hulp van de verbonden' Edelen, werden dagelyks stouter. Men had tot hiertoe heimelyk in byzondere huizen gepredikt, dog nu in Zomermaand deezes Jaars 1566. begon men opentlyk eerst in Walsch-Vlaanderen en Artois, daar na in Braband, en eindelyk ook in Holland, en 't Stigt van Utrecht, en in de overige Nederlanden. d'Eerste Vergaderingen hield men zonder wapenen. Maar toen men ze dreigde of stoorde, ging men gewapent met zinkroers en zydgeweer, en eerlang zelf met Bussen en Hellebaarden, ter preeke 1). De tyd en plaats der Preek werdt zomtyds door aangeplakte briefjes bekent gemaakt 2). De Predikant leerde zomtyds op een wagen, waarop men een zoort van Predikstoel zeer ras wist toe te stellen 3). Zomtyds werdt hem de Stoel onder een zeyl gespannen, om voor de Zon en Regen beschut te zyn 4). En 't volk beneden de wind van hen gestelt, om beter te hooren, de Vrouwen zaten digst by, de Mannen stonden daar agter, zulks dat 'er goede orde en goed gehoor was 5). De Predikers waaren gedeeltelyk uit Frankryk herwaarts gekomen, en Predikten in de Walsche taale. Zommige wierden van Embden alwaar de Hervorming stand greep, herwaarts gezonden; andere verwekten God, dat zy het Pausdom verlatende, tot de hoop der ellendigen overkwamen 6). Herman Modet, waar van wy te voren gesproken hebben, deedt de eerste openbaare Preek in Vlaanderen, alwaar zig zevenduizend Menschen lieten vinden 7). In die zelve dagen Preekte Petrus Dathenus te Poperingen en daar omtrent in West-Vlaanderen, en trok,

1) Strada, de Bello Belgico, Lib. V. pag. 199. Hooft, III. Boek, bl. 83.

2) Sentent. van Alva, bl. 49, 295.

3) Burgund. Lib. III. pag. 159

4) Sentent. van Alva, bl. 272, 350.

5) Brand, Hist. der Reform. VI. Boek, bl. 325.

6) Reaels Memor. by Brand, I. Deel, VI Boek, bl. 334. Meiners, Oostfr. Kerk. Hist. I Deel, bl. 365, 394, 397, 457.

7) Burgund. Hist. Belg. Lib. III. pag. 157, 158.

voorzien met groote welspreekentheid, door lange oeffening verkregen, meer aanhang agter zig als andere Leeraars, zo dat wel vyftien duizent Menschen tot het gehoor van zyn Predikatien kwamen 1). Omtrent Doornik, Valenchyn, en elders, wierden de kinderen in 't openveld van de nieuwe Predikanten gedoopt, en de Luiden getrouwt 2). Op den tweeden van Hooimaand wierd buiten 's Hertogenbosch in 't boschveld, op den hoogenkamp by de Bosschersloot, onder zommige boomen door eenen Cornelis van Diest gepredikt 3). De Graaf van Kuilenburg liet zelf in de Kerk van zyn Stad toe, dat zekere Leeraar Gerardus, aldaar de verbeeterde Leer predikte 4). Jan Arends Zoon, Mandemaker van zyn handwerk, die de Hervormde Gemeente in Holland bedient hadde, bestond na voorgaande raadslag met zes Burgers van Amsterdam, Reinier Kant, Frank de Waal, Kornelis Janszoon Koster, Albert Heyes, Willem Floriszoon, en Laurens Jacobszoon, in den gouden reaal op 't Water, de Predikatien in Holland te beginnen. De eerste Preek deed hy by Hoorn den veertienden van Hooimaand 5). Daar na buiten Haarlem en Alkmaar, en eindelyk, zelf buiten Amsterdam, ter plaatze de Rietvink genaamt, regt over 't Kathuizer Klooster, op 't Buitendyks Voorland in de derde Kamp 6). Wat later Predikte Pieter Gabriël aan de Hoornbrugge tusschen Delft en 's Hage, op eenen plaats de Ruiterkamp genaamt, welke vergadering men vind dat door Diderik Sonoi, Jan en Gilaen Zegers van Wassenhoven en andere verbonden' Edelen is byge-

1) Burgund. Lib. III. pag. 160, 161. Brand Hist. der Ref. VI. Boek, bl. 305, 306.

2) Strada, Dec. I. de Bello Belgico, Lib. V. pag. 199.

3) J. van Oudenhoven, Beschr. van 'sHertogenbosch, bl. 99, 100.

4) Voet, Hist. van Kuilenburg, I. Deel, bl. 225. Brand. Hist. der Ref. I. Deel, VI. Beek, bl. 315.

5) Velius. Kron. van Hoorn, bl. 295.

6) Memor. van Reaal by Brand, Hist. der Ref. I. Deel, VI. Boek, bl. 322—325.

woont 1). Eerlang Predikte men buiten Utrecht en op verscheide plaatzen in 't Stigt 2). Eindelyk in Zeeland, Gelderland, Friesland en de overige Nederlanden.

Dus zag men de goede hand Gods, om 't Ligt des Evangeliums in de Nederlanden te doen opgaan, zo dat de groote aanwasch der geenen, die de Waarheid des Evangeliums aannamen, aller Menschen verstand te booven ging 3), met zo veel iever en standvastigheid, dat men liever lyf en goed wilde verliezen, als in 't minste van de Waarheid afgaan 4). Hoe wenschelyk dat zulk een hert der Vaderen keerde tot de Kinderen, dewyl men tyden beleeft, in welke de meeste Menschen doorstaande blyken geeven, dat ze geen lust hebben tot de kennisse van Gods weegen, of om de Waarheid te handhaven tegen de kinderen der verkeertheid. 't Is te dugten, dat onze Vaderen in den dag des Oordeels, tegen zulke veraarde Nakomelingen zullen opstaan, die de Waarheid versmaden, en met voeten vertreden, daar zy lieden goed en bloet voor opgezet hebben, om die hunne kinderen te doen erven 5).

Met de invoering van de openbare Preeke, hief de berugte Kerkplondering, of 't geweldig onweer der Beeldstorminge, op den veertienden van Oogstmaand, daags voor den dag, welke het Pausdom ter gedagtenis van Maria's Hemelvaart toewijd, in West Vlaanderen tusschen de Ley en de Zee op 't onverwagst aan, en doorliep in weinig weeken byna alle de Oorden van Nederland, en maakte zulk eenen bystere verwoesting aan beelden, schilderyen, boeken, kruissen, altaaren, sacraments-huizen, en allerlei gewyde kerksieraaden ten platte Lande ende in de Steeden, dat men niet dan met de uiterste verwondering, zig deeze zeldzaame Gebeur-

---

1) Sentent. van Alva, bl. 37, 52.

2) Reaels Memor, by Brand, VI. Boek, bl. 329.

3) Request der Geref. by Bor, III. Boek, bl. 122. [86].

4) Pers, ontstelde Leeuw, bl. 291.

5) Van de Velde, Wonder. des Allerh. bl. 374, 377.

tenis vertegenswoordigen kan 1). 't Komt met ons tegenwoordig oogwit niet overeen, van de byzonderheden omstandig te spreeken. Alleenlyk staat ons aan te merken; schierlyk als een blixem, of als een haastig onweder, is deeze woede tegen de beelden voortgevlogen door alle de Nederlanden, zulks dat 'er in drie dagen meer als vierhondert Kerken geplondert waaren 2). Alle de beelden en Altaaren van de groote Kerk te Antwerpen, een der pragtigste gebouwen van Europa, werden binnen weinig uuren afgebroken en te schande gemaakt, onaangezien daar niet boven de honderd raauwe gasten, geholpen van een deel hoeren en jongens, aan beezig waaren, en meer dan zeeventig Altaren in deeze Kerk geteld wierden 3). Nimmer heeft men konnen nagaan, wie de eerste en voornaamste handleiders tot dit werk geweest zijn. Zommige hebben Prins Willem den I. of Graaf Lodewyk deszelfs Broeder, of zommige uit de Hervormden, ja uit de verbonden' Edelen zelven, aan deeze schennis schuldig gehouden 4). Dog te onregt 5). Eenige weinige van 't geringste graauw, daar zig ettelyke rovers, dieven, hoeren en jongens, onder vermengt hadden, wierden, men weet niet hoe, gaande gemaakt, deeze schending te bestaan, zonder dat de Regeering orde stelden om de woede te beletten 6). Zelf vind men aangeteekent, dat veele Leeden van de Regeering in verscheide Steeden hunne dienaars en werklieden gezonden hebben om de beeldstormers de hand te leenen, of alvorens de Kerken van haare beelden, en gewyde sieraaden te berooven 7). Geene van deeze Kerkplonderaars is daar over by de kop gevat en gestraft. De Wethouderschap en Burgery zag die schennis met verbaastheid

1) Strada, Dec. I. de Bello Belgico, Lib. V. pag. 207.

2) Hooft, III. Boek, bl, 99. Strada, Lib. V. pag. 216, 217

3) Meteren, II Boek, bl. 44. Verj. Bor, II. Boek, bl. 84. [59].

4) Strada, Dec. I. Lib V. pag. 207.—218.

5) Zie Apolog. van Willem by Bor Authent. Stukk. II. Deel, blz. 79. Leven van Willem den I. I. Deel, bl. 496.

6) Strade, Lib. V. pag. 209. Meteren, II. Boek, bl. 44. Vers.

7) Meteren, II. Boek, bl. 45.

aan. De Roomschen vreezende dat zy 't zouden moeten ontgelden, de Onroomschen bedugt dat men 't hen zou ten laste leggen, en dan zo op 't lyf vallen. En wanneer men te Antwerpen voor de tweedemaal bestond de beelden af te werpen, wierden onder zes Personen ten galge verweezen, vier Roomschen, en daar onder eenen Edelman bevonden, dewelke de andere daar toe had aangehist 1). Niemand uit den geheelen hoop, terwyl ze om stryd de ladders opsteegen, terwyl ze de grootste marmersteenen en zwaare stukken metaals van boven needer wierpen, terwyl ze al het beste gratiglyk plonderden, werd met vallen beschadigt, nog door den val nederstortende, en overenweer vliegende stukken geplettert, nog door 't tegens een lopen en stoten der genen, die met het breektuig in de handen voortvlogen, om alles te schenden, in 't allerminst gekwetst: 't welk zommige, als ziende het graauw voor te geringe werktuigen aan, om zo veel ysselyks in zoo weinig tyds gelukkig uit te voeren, deedt zeggen, dat 'er booze geesten onder gewerkt hadden 2). Dog anderen, hoewel geen deel hebbende aan de ongeregeltheid en dartelheid der beeldstorming, zagen in deezen den Vinger Gods, die, ten blyke van zyn Regtvaerdig ongenoegen, een verborgen Oordeel de schrikkelyke afgodery der beelden heeft willen straffen 3); op dat de wensch der Kerk bevestigt wierdt. Beschaamt moeten weezen alle die de beelden dienen, die zig op Afgoden beroemen: Buigt u neder voor hem alle gy Goden; Zion heeft gehoort, en heeft zig verblydt, ende de Dogteren Juda hebben zig verheugt van wegen uwe Oordeelen, ó Heere (4).

De tyding van deeze zeldzaamheeden vergramde den Koning ten hoogsten. De vervolging met de Geloofsdwang raakte geweldig op de been. De Predikatie en Godsdienst-

1) Apolog. der Gereform. by Bor, III. Boek. bl. 175.

2) Strada, Dec. I. Lib. V. pag. 209, Meteren, II. Boek, bl. 44. Vers.

3) Apolog. der Geref. by Bor, III. Boek, blz. 175.

4) Psalm XCVII. 7 : 8.

oeffening der Onroomschen werden alomme verboden. De Landvoogdes kwam in de Wapenen, 't Bontgenootschap raakte verdeelt en verstrooit. En na veel raadslagens kwam Hertog van Alba met een Leger, sterk tusschen de agt en negenduizend te voet, en ruim twaalf hondert te paard, op den agtentwintigsten van Oogstmaand des volgenden Jaars 1567. in de Nederlanden 1). Hem was 't Opperbewind over 't Leger, met den aankleeven van dien, toebetrouwt. Ook stont tot zyn beoordeeling, 't geen in zaaken den Godsdienst betreffende, misdreven was, met volle magt tot straf en vergiffenis. Maar 't bestier van Burgerlyke zaaken bleef de Landvoogdesse aanbevolen 2). Alva was een doorsleepen en ervaren Krygsoversten, dog een hoogmoedig en wraakgierig Mensch, van wien de Nederlanden weinig goeds te wagten hadden. Men wist, dat Alva tot den Koning over de Nederlandsche zaaken had derven zeggen: «Uwe Majesteit neemt «verdriet in deeze ontsteltenissen. Maar hoe meenig Vorst «zoud' 'er in zyn boessem om lachen, en de geleegentheid «by de lokken grypen, om met een zo fraai en glimp die zegels «die merken van onmondigheid uwer Voorzaten te verpletten; «om die handvesten, die knevelbrieven, die smadelyke Vor«stenboeijens en kweektuinen van morren en muiten aan «flarssen te scheuren: om dat Francyn, dat wasch als pop«pen geleid om brand van oproer te stigten, eens voor al «in 't vuur te werpen. Dan nieuwe wetten, nieuwe orde ge«stelt, en den veroverden Gemeinte een scherpe breidel in «den bek gewrongen, zo waar 't eens uitgepleit tusschen «Landsheer en Gemeente 3).»

Dit eerste blyk van zyn bloedig voornemen, gaf hy in 't gevangen nemen van de Graven van Egmond en Hoorn, en andere Heeren van aanzien en vermogen 4). 't Vangen van zo veel aanzienlyke lieden, maakte zulken nieuwen schrik,

1) Strada, Dec. 1. Lib. VI. pag. 297.

2) Zie de Lastbrief by Bor. IV. Boek, bl. 182. enz. [130].

3) Hooft, IV. Boek, bl. 154.

4) Bor, IV, Boek, bl, 184, 185. [131].

dat, behalven de hondert duizend Menschen, die, volgens 't schryven van de Landvoogdesse, in 't voorgaande Jaar gevlugt waaren 1), meer dan twintig duizend Menschen uit den Lande weeken 2). De Graaf van Hoogstraten hield zig schuil 3). De prins van Oranje was wys en vroegtydig dit onweer ontvlugt. Dit speet de Kardinaal van Granvelle zo zeer, dat hy, te Romen verstaande dat Willem den Zwyger, (dus noemde hy den Prins van Oranje) 't gevaar ontweeken was, zig in deezer voegen hooren liet: Deeze eene Visch Alva's net ontsnapt zynde, heeft hy niet veel gevangen 4). Thomas van Thielt verliet zyn Abdy van Sint Bernard by Antwerpen met omtrent zestig duizend guldens inkomen, en begaf zig, niet meer dan vier hondert guldens aan geld met zig neemende, naar Kleef. Hier trouwde hy een Vrouw, en werdt zedert Predikant te Haarlem, en daar na te Delft, alwaar hy gestorven is 5). Duitschland, Frankryk, Engeland, en Oost-Friesland, liepen vol van vluchtelingen. Binnen Embden was 't getal der vluchtelingen zo groot, dat men handen vol werks hadt om de behoeftigen onder hen, van lighaams onderhoud te verzorgen 6). Ook bleek, dat zy zulks met welberaden zin gedaan hadden, alzo Alva nog voor 't einde van Herfstmaand, een nieuw Geregtshof, onder de naam van Raad der Troub'len of Beroerten, aanstelde. Dit Geregtshof bestond uit twaalf Leeden: en tot Voorzitter onder hen, was den Spanjaart Jan de Vargas, die by zyn Landslieden geagt werdt, in toorn, ongenade, en wreedheid, alle Menschen te boven gaande 7). Jacob Hessels, een Raadsheer van Gend, was de naaste aan de hand van Vargas. Van hem verhaalt men, dat hy gewoon

1) Strada, Dec. I. Lib. VI. pag. 298, Hoofd, IV. Boek, bl. 163.
2) Hooft, IV. Boek, bl. 164.
3) Meteren, III. Boek, bl. 54. Vers.
4) Strada, Dec. I. Lib. VI, 300.
5) Bor, IV. Boek, bl. 185. [131].
6) Meiners, Oostf. Kerk. Hist. I. Deel, Hoofd. XXI. bl. 414.
7) Meteren, III. Boek, bl. 53. Vers. Hooft, IV. Boek, bl. 164.

zynde te slapen in den Raad, wanneer hem zyn stem gevraagd werd, halfwakker alleen plag te zeggen, ad patibulum, ad patibulum, dat is, naar de galg, naar de galg 1). En is zelf zonder Regtspleeging buiten Gend aan eenen boom opgehangen 2). De Raad der beroerte, die wel haast de naam van Bloedraad verkreeg, naauwlyks gezeten zynde, werd alles tot haar getrokken. Men ging, tegen 's Lands Vryheeden, de gewoonlyke Geregtshoven en Regters, daar de zaken onder gevallen waaren, in de Regtspleeging voorby, zonder uitvlugt van beroep tot hooger Vierschaar, of nader overzigt toe te laten.

Die niet verscheen, gelyk byna niemand deedt, werdt gebannen, en zyn goederen verbeurt verklaart, en die men in handen kreeg, werden allen ter dood gebragt 3). Willem den I. Prins van Oranje, Hendrik Heer van Brederoode, en de Graven van Nassau, van den Berge, van Hoogstraten en van Kuilenburg, werden op den vierentwintigsten van Louwmaand des volgenden Jaars 1568. opentlyk ingedaagd, om zig, over voorgewende wanbedryven, binnen zes weeken voor den Hertog van Alva te komen verantwoorden 4). Filip Willem Graaf van Buuren, oudsten Zoon des Prinsen van Oranje, werdt met geweld uit de Hooge Schoole van Leuven geligt, en naar Spanje gevoerd, daar hy agtentwintig Jaaren gevangen bleef 5). Als de Schoolverzorgers Vargas voorhielden, dat zulk een handeling met hunne Voorregten streedt, gaf hy in kwaad Latyn, tot antwoord: non curamus vestros Previlegios: dat is, wy kreunen ons aan uwe Voorregten niet 6).

't Vangen, en vervolgen; van allerlei stant, allerlei zoort, allerlei ouderdom, hield hier te Lande sterk aan, zonderling

1) Meteren, VIII. Boek, bl. 156. Vers.
2) Meteren, VIII. Boek, bl, 156.
3) Meteren, III. Boek, bl. 48. Bor, IV. Boek, bl. 248, 249. [178].
4) Strada, Dec. I. Lib. VII. pag. 310, 311.
5) Meteren, XVIII. Boek, bl. 360. Vers. Strada, Dec. I. Lib. VII. pag 311.
6) Apol. van Willem den I. by Bor, II. Deel, Auth. Stukk. bl. 79.

zedert de Spaansche Inquisitie, van den Koning gevraagt zynde, op den zestienden van Sprokkelmaand, alle de Nederlanden verklaarde schuldig te zyn aan Majesteitschennis: Welk vonnis Koning Filip op den zesentwintigsten bekragtigt hadt 1). De galgen hingen gerist, de raaden, de staaken, de boomen aan de weegen stonden overladen met lyken, gewurgt, onthalst, gebrand: zo dat de Menschen nu, in de lugt, tot ademschepping geschapen, als in een gemeen graf en wooning der overleedenen verkeerden. Elk dag had zyn deerlykheid, en 't baffen der bloedklokke dat met de dood van namaag den eenen, van zwager of vriend den anderen, in 't hert klonk. Aan 't bannen, aan 't verbeurtmaken der goederen was geen einde. Tilbaar, en ontilbaar wierdt aangeslagen tot onwaardeerlyke schade van ryken, van armen, van kloosteren, van gasthuizen, van weduwen en weezen; die na lopende Jaaren lang van hun regt en renten door looze uitvlugten versteken bleven 2). Ja zo hoog ging de vervolging, dat veele berooit van zinnen, huis en hof, wyf en kinderen verlaten hebbende, de bosschen van West-Vlaanderen tot hun onderhoud verkoren. Van waar zy, verwildert door de wanhoop, woestheid der plaatze, en allerlei toeloop van booswigten, de Papen en Monniken op 't lyf vielen, uitkiezende de naarste nagten tot wraak en roof, wanneer men hen niet aan have en goederen, maar ook met afsnyding van neus en ooren, doldriftig straften. Men noemde deeze driftige meenigte, wilde Geuzen, die wel haast door Alva's Krygsvolk verdreeven wierden 3).

Tot nog toe had Prins Willem niet durven denken, om de verlossing van de verdrukte Nederlanden, dewyl hy voor zyn vertrek opentlyk verklaart hadde, nooit tegen den Koning iets by der hand te zullen vatten, ten waare deeze

1) Bor, IV. Boek, bl. 226. [161].

2) Hooft, IV. Boek, bl. 165.

3) Bor, IV. Boek, bl. 224. [158].

hem in zyn eer of goederen aantaste 1). Dog, nu ziende hoe schandelyk hy gehandelt werdt, en dagelyks van de gevlugten' Edelen en andere aangezogt werdende, koomt tot besluit, om iets tot redding van de Nederlanden, in 't werk te stellen. Hy vervoegde zig dan by verscheide duitsche Vorsten, en wist zommige van hen tot het schieten van Penningen, andere tot het verleenen van vrye werving van Volk te beweegen. Hy zelf verkogt zyn Zilverwerk, Kleinodien, Tapyten en ander Vorstelyk Huiscieraad. En zyn oudste Broeder Graaf Jan van Nassau, beswaarde om de goede zaak, alle zyne Heerlykheeden 2).

'sPrinsen oogwit was, om Alva van drie Oorden te overvallen, doch dit voornemen viel gantsch ongelukkig uit. Coqueville, een Edelman uit Normandye, zou met zeven of agthondert man in Vrankryk geworven, eenen inval in Artois en Henegouwen doen. De Graaf van Hoogstraten langs de Rhyn en Maaze, naar Gelderland trekken. Graaf Lodewyk Friesland en Groningen aandoen. En de Prins zelf zou in Braband rukken; zo dra hy vernam, dat Alva zyn volk na deeze drie Oorden verdeelt zou hebben 3). Coqueville wierdt, na dat hy de vyandelykheeden in Artois aangevangen hadt, op last des Konings van Frankryk, ten gevalle van Alva, op den Franschen bodem gegreepen, en daar na als een Rover onthalst 4). Aan de Maaskant scheen d' onderneeming van gevolg te zullen zyn, dog 's Prinsen Leeger by Daalhem geslagen zynde, was de oorzaak dat 'er aan deeze kant niets van belang tegen Alva kon ondernomen worden 5). Met Lodewyk ging het in 't begin tegen Friesland en Groningen vlak voor de wind. De titel zyner Wapenen was: De Vryheid des Vaderlands en der Conscientie: Op zyn Vaandelen stont geschreeven: Of wederwinnen, of

1) Reid, I. Boek, bl. 3.
2) Hooft, V. Boek, bl. 175.
3) Meteren, III. Boek, bl. 56.
4) Bor, IV. Boek, bl. 238. [170].
5) Meteren, II. Boek, bl. 56. Vers.

sterven. Hy veroverde 't Huis te Wedde, dat de Graaf van Aremberg toebehoorde, ook Appingendam, en won op den drieëntwintigsten van Louwmaand de Slag by Heiligerlee, daar hy grooten buit behaalde, en onder andere zes metale Veldstukken, na de zes Noten in de Zang-konst: ut, re, mi, fa, sol, la, geheeten, die de Stad Groningen den Graave van Aremberg had bygezet. Hier sneuvelde zynen Broeder Graaf Adolf, en van de Spaansche zyde, de Graaf van Aremberg 1). Alva was op de tyding van deeze nederlaag, vol spyts en verbolgentheids; dog koelde zyn moed aan de gedaagden en gevangenen. De Prins van Oranje, zyn Broeder Lodewyk, de Graave van den Berge, van Hoogstraten, van Kuilenburg wierden op den hals gebannen, en hunne goederen ten behoeve des Konings verbeurt verklaard 2). Zelf werdt het huis van den Graaf van Kuilenburg, daar d'Edelen zig aan malkanderen verbonden hadden, ten gronde toe gesloopt, en een pilaar in deszelfs plaats gesteld; waarop, in vier talen het bedryf der Edelen als iet grouwzaams uitgekreten werdt 3).

De Graven van Egmond en Hoorn, benevens veel andere Heeren van aanzien en vermogen, wierden gevonnist om onthalst te worden 4). Daar na trok Alva tegens Graaf Lodewyk, die Groningen bezet hield, op. By Jemmingen, een Dorp aan de Eems, onder 't gebied van Oostfriesland, kwam 't tot een treffen. Lodewyks Volk, door mangel van geld, aan 't muiten slaande, weigerde te vegten, dog von-

1) Hooft, V. Boek, bl. 178.

2) Hooft, V. Boek, bl. 179.

3) Meteren, III. Boek, bl. 55. Als merkwaardig staat ons ter deezer gelegentheid te melden. 's Jaarlyks trok de Graaf uit kragt van dit hof te Brussel een inkomen van vyfduizend guldens. De Staten van Braband hebben weinig jaaren geleeden, te weeten in den Jaare 1732. deeze Rente afgeloscht met honderd duizend guldens. Pieter Walbeek Raad der Stad Kuilenburg, en meester Balthazar Godard Nedermeyer Ontvanger van 't Graafschap Kuilenburg, hebben als Gemagtigden van de Heeren Staten des Kwartiers van Nymegen, deeze Somme binnen Brussel ontvangen. Zie Voet, Hist. van Kuilenb I. Deel, bl. 380.

4) Bor, IV. Boek, bl. 238. enz. [170].

den hun muitzugt duur betaalt. Alva kreeg de overhand, en een groot deel van dit muitend Leger, 't welk op zevenduizend man begroot werdt, sneuvelde aldaar 1). Al 't Geschut, Pakkaadje en voorraat, bleef in den loop. Lodewyk zelf bergde zig ter nauwernood, in een Schuitje over den Eems, of zo Alva schryft, met zig ontkleed hebbende, die Riviere over te zwemmen 2).

Hoe hoog de vervolging ook ging, onze Vaderen bleeven standvastig om de zaken van den Godsdienst te handhaven. Op den derden van Slagtmaand des Jaars 1568. werdt die aanzienlyke Kerkvergadering der Kerken, zittende onder het kruis. en zo in, als buiten de Nederlanden verstrooit, te Wezel gehouden 3). Hier werdt met gemeen goedvinden een Kerkordening ontworpen, waar by men onder anderen besloot, «De dienaren des Goddelyken Woords, alvorens zy in den «dienst bevestigt werden, wel deugdelyk af te vragen, of zy «in alles overeenstemden met de Leer die opentlyk in onze «Kerke werdt beleeden, en vervat is in onze Belydenis, eerst «van de Kerkdienaren in Frankrijk, den Koning van Frank«rijk, en daar na in 't Nederduitsch overgezet zijnde; den «Koning van Spanje en de Overheden in de Nederlanden «aangeboden.

Aangaande het Prediken, was die Vergadering van oordeel, «dat men hier omtrent geen byzondere regels voor «kon schrijven, als alleen dat een ieder na de gave hem van «God verleent, de Schrift op 't klaarst moest tragten uit «te leggen, en na de vatbaarheid der Hoorderen toepassen: «Dog in de Predikingen moest men zig wagten van alle «hatelyke gemaaktheid, en stinkende hoogdraaventheid, «waarin zodanige dikwils vallen, die om hun zelven te «behagen, met nodelooze speculatien buiten het wit van den «text afdwalen; of vlytiger als 't betaamt, zig beezig hou-

1) Meteren, III, Boek, bl. 60. Vers.

2) Brief van Alva by Bor, V, Boek, bl. 246. [176]. Strada, Lec. I. Lib. VII. pag. 335.

3) Trigland, Kerk. Hist. III. Deel, bl. 161.

«den met opzoeken en aanpryzen van Heidensche, ja dik«wils fabelachtige en heillooze getuigenissen, of met voor«dagt in woorden en spreuken tragten duister te zyn, en «alzo de Predikingen meer tot ydele vertooning, als tot «stigting aanstellen. Ook moesten de Predikanten zorg «draagen, van door lankwylige Predikatien, 't geheugen «der Toehoorderen niet te belasten, of dien iever te breeken, «en alzo een walging te verwekken. Nemaar de Predikin«gen, byzonder op werkdagen, moesten met een uur ten «einde loopen 1).»

Vader Willem was alvorens met zyn Leger, dat hy in 't Land van Trier verzameld had, opgebroken, om Alva op te zoeken, dog 't reegenachtig getyde bedorf de weegen dermate, dat hy weinig spoeden kon. Eer hy zig te velde begaf, liet hy een bondige verdeediging van zyn doen in openbaren druk uitgaan, waar in hy onder anderen verklaarde: «Dat hy eindelyk uit medelyden, met een ver«drukt Volk de wapenen opgevat hadt, tot geen ander «einde, dan ter eere Gods, ter bescherming van Gods «Woord, en van Gods dienaars, tot dienst van zyn Majes«teit, en tot handhaving van 's Lands Vryheeden en Voor«regten, tegen 't geweld der Spanjaarden. Als mede, dat «hy goed en bloed veil hadt, om zulk een einde te be«reiken; waar toe hy reets op eige kosten, een treffelyk «Leeger had op de been gebragt 2).» In zommige Vendels las men: Pro lege, grege & lege: Voor wet, voor 't volk, en den Koning. In andere zag men een Pellikaan uitgebeeld, voedende zyn jongen met zyn eigen bloed 3).

Na een gewaarlyke tweedragt in 's Prinsen Leger, waarby zelf een schot op den Prins gelost werdt, die gelukkig op den appel van zyn deegen afschampte, trekt Oranje op den zeevenden van Wynmaand, des avonds in 't gezicht

1) Zie Sinod. Handel. te Wezel, Cap. VIII. Art. 8, 22, 24. by Ens, publik. Schriften, bl. 260. Kerkelyk Handboekje, bl. 14, 21, 22.

2) Bor, IV. Boek, bl. 253. [181].

3) Bor, IV. Boek, bl. 255. [182].

van Alva, tusschen Maastricht en Roermonde over de Maas. De stoutste onderneeming, van welke men ooit hoorde, en waar over Alva zo verbaast stont, dat hy Barlaimond, die 't hem eerst verhaalde, ten andwoord gaf, of hy meende dat zy vogelen waaren 1). De Prins hadt om de kragt der afloopende Riviere te breeken, naar 't voorbeeld van Julius Cæsar, eenige geleederen Ruiters midden in dezelven geplaast, beneden welken het gantsche Leger gelukkig overtrok 2). Des anderen daags bied de Prins den slag aan Alva aan, dog de Hertog ontweek 't gevegt, alzo hy wel voorzag, dat de Prins genoodzaakt zyn zou, by gebrek aan voorraad, het veld te ruimen 3). Dus liep een onderneeming, van zo veel belang in 't riet. De Prins niet magtig zynde door mangel aan geld, zo veel Krygsvolk op de been te houden, werdt genoodzaakt, na dat hy veel verdriets en tegenspoeds geleeden hadt, zyn Leger af te danken, en 't verdrukte Vaderland Gods ontferming aan te betrouwen 4).

Alva, moedig op zyn overwinning, liet zig zedert van 't geschut by Jemmingen verovert, een metalen standbeeld gieten, 't welk in 't Jaar 1571. in 't Kasteel van Antwerpen geplaatst werdt, hebbende onder de voeten den Adeldom en de Staten des Lands, met dit Latynsch opschrift, waar by hy derfde roemen, dat hy de Beroerten gestilt, de Muitelingen verdreeven, de Godsdienst verzorgt, de Geregtigheid gehandhaaft, en de Landschappen bevreedigt hadt 5). Voorts bedagt hy weinig anders, dan 't geen tot krenking van 's Lands Vryheeden strekken kon. Zedert het Jaar 1569. en vervolgens, hield hy zig beezig om een nieuwe en zwaare belasting op alle de Nederlanden te leggen. Met geweld vorderde hy een' hondertste penning, van alle goederen zonder onderscheid, eens; een' tienden penning der roerende,

1) Strada, de Bello Belgico, Dec. I. Lib. VII. pag. 340.

2) Meteren, III. Boek, bl 61. Vers. Strada, Dec. I. Lib. VII. pag. 340.

3) Strada, Dec. I. Lib. VII. pag. 340

4) Meteren, III. Boek, bl. 62.

5) Bor, IV. Boek, 257. [184]. Strada, Dec. I. Lib. VII. pag. 348.

en een' twintigsten der onroerende goederen, zo dikwils als dezelve verkogt werden 1). Utrecht had te vergeefs hondert en tagtigduizend gulden aangeboden, om den tienden penning af te kopen, en moest den tyd van twintig Maanden, de baldadigheid van Alba's Krygsvolk dulden 2). 't Gantsche Land schreeuwde tegens die nieuwe belasting, ja 't Volk, zegt iemand, dat te voren genoegzaam onbeweeglyk zyn' Medeburgers had zien verbranden, zijn' Overheeden dooden, Wetten, Godsdienst en Vryheid onder de voet werpen, heeft als doen besloten wraak te neemen, van 't geen te voren geschied was, en 't gevaar manmoedig af te keeren. Ja heeft in 't vervolg liever alles willen geeven, om tot den tienden penning niets te geeven 3). Edog ons bestek laat niet toe, hier breed te zyn.

De Kerke Gods zat ondertusschen niet stil. Men zaamelde by een. Men stelde alles in 't werk tot bevordering van rust en welstand. Op den vyfden van Wynmaand, des Jaars 1571. hielden de verstrooide Nederlandsche Kruiskerken een Kerkvergadering te Embden 4). Van de wyze en omstandigheeden, op en met welke dezelve gehouden is, vindt men in de Kerkschriften van Embden geen de minste aanteekening. Alleenlyk word in 't Kerkenboek ter loops van deeze Vergadering gewag gemaakt. Vermoedelyk is de reden, dewyl deeze Kerkvergadering in alle stilte, en als 't waare, bedekt gehouden zy, om de Spaansche Regeering niet te zeer in 't oog te lopen, of te verbitteren 5). De Kerkenraad van Embden in vroegere tyden gevraagt zynde, om in een Vergadering van Predikanten uit Vlaanderen, Zeeland en Zandwyk, te Antwerpen gehouden, over voorkomende zwaarigheeden te helpen raadpleegen, had geandwoord, dat ze vooraf redenen van zulken gevaarlyken bijeenkomst diende te weeten,

1) Hoofd, V. Boek, bl. 205, 206.

2) Bor, V. Boek, bl. 287. [207].

3) By Blomhert, Nederl. Hist. I. Boek, VIII. Hoofdst. bl. 75.

4) Meiners, Oostfr. Kerk Hist I. Deel, Hoofdst. XXII. bl. 425.

5) Meiners, I. Deel, XXII. Hoofdst. bl. 426.

alvorens zy dezelve kon inwilligen of pryzen; dog oordeelde raadzamer te zyn, twee of drie Broeders derwaarts te zenden, om aldaar, en zonder gevaar, over de zaaken van Gods Kerk te handelen. Dit is waarschynlyk de oorzaak, dat men in deeze benautheid van tyden te Embden, en niet elders te samen kwam 1). Men besloot in deeze Kerk-vergadering onder andere zaaken van belang: «Om de eendragt in de «Leer te houden, de Belydenis des Geloofs der Nederland-«sche Kerken te onderschryven, als mede de Belydenis der «Kerken van Frankryk te onderteekenen, om daar door de «onderlinge Eendragt en Verbintenis met de Fransche Kerk «te belyden, in vertrouwen, dat ook de Fransche Kerkdie-«naaren de belydenis des Geloofs, der Nederlandsche Kerken, «zoude onderteekenen.» Aangaande de Kerkhistorie, was men van oordeel «Filip van Marnix, Heer van Alde-«gonde, uit naam van deeze Vergadering ootmoedig te «verzoeken een Historie te beschryven, raakende de op-«rigting der Kerke, de Geloofs-vervolging, de afwer-«ping en wederopregting der beelden, de volstandigheid der «Martelaaren, en 't geen verder den Nakomeling van nut «kon zyn. Alle de Kerkdienaren, en die met haar hulp dit «werk konden voordeelig zyn, werden verzogt en gelast den «Heere van Aldegonde goedwillig de hand te bieden 2).» Ware dat Sinodaal besluit van den Heere van Aldegonde ter uitvoering gebragt, van hoe veele wetenswaardige zaaken zou men dan naukeurig bescheid hebben, die nu door verloop van tyden, en gebrek van aanteekeningen, verduis-stert zyn 3). Nogtans weet men zeeker, dat de Nationale Sinode, der Kerken, in Frankryk, in 't Jaar 1583 te Vitry gehouden, de Nederlandsche Belydenis overgenomen en goed-gekeurd heeft 4).

1) Meiners, I. Deel, XXI. Hoofdst. bl. 410.

2) Acta Synodi te Embden. Art. 2, 48. by Meiners, I. Deel, XXII. Hoofdst. bl. 427, 444. Kerkelyk Handboekje, bl. 62, 85.

3) Ens, Publik. Schrift. in de Voorr.

4) Sinod. Hand. te Dordrecht, Sess. CXLIV, bl. 346, 347.

Oranje was ondertusschen bezig 't geluk, dat hem, hier te Lande tegen liep, ter Zee te beproeven, en aan eenige gevlugte Edelen, Kooplieden en andere, die als Ballingen op Zee zworven, lastbrieven te geeven, om ter vrybuit te varen. Dit was de raad, die de Admiraal de Coligni den Prins in Frankryk gegeeven hadt 1). Deeze Zee-ballingen, onder den naam van Watergeuzen bekent, hielden zig gemeenlyk op, in de Zeehavens van Engeland, daar men hen wegens 't ongenoegen tusschen de koningin Elizabeth, en en den Hertog van Alva, liet in en uitvaaren, of te Rochelle in Frankryk, daar de Hugenooten het bewind hadden, of op de Rivieren de Elve en de Eems. Ook bestonden zy 't Vlie in te loopen, en op en langs de Zuider Zee te stroopen, en bragten de Spanjaarden veel nadeels toe 2). De zaken in Engeland eenen keer neemende, beval Elizabeth, Willem van Lumei, Graave van der Mark, en de zynen, het Ryk te ruimen: Lumei, die gezwooren had haair en baard te zullen laten groeijen, tot dat hy de dood van de Graven van Egmond en Hoorn gewrooken hadt 3), zig geperst vindende, loopt aan 't Hoofd van vierentwintig Scheepen, met een gunstige Wind in Zee, voorneemens zynde in Texel te landen. Onderweeg keerde Gods Voorzienigheid de Wind, en doet hem besluiten de mond der Maaze in te loopen, en Brielle, daar nu geen bezetting lag, te bemagtigen. De Hemel zeegende zyn doen, en Brielé werdt op den eersten van Grasmaand, deezes Jaars 1572. onverwagt besprongen en bemagtigt 4).

Na de verovering van den Briel, de geboortendag van de Vryheid in de Nederlanden, koozen Vlissingen en Veere des Prinsen zyde 5). Hierop volgde in Noordholland, de

1) Meteren, III. Boek, bl. 65.

2) Meteren, III. Boek, bl. 65. Vers.

3) Strada, Dec. I. Lib. VII. pag. 338. Bor, IV. Boek, bl. 256. [184].

4) Hoofd, VI. Boek, bl. 228. Bor, VI. Boek, bl. 365. enz. [265]. Meteren, III. Boek, bl. 70. enz.

5) Bor, VI. Boek, bl. 369. enz. [269].

Steeden Enkhuizen 1), Meedenblik 2), Hoorn 3), Alkmaar, Edam, en Monnikkendam, en Purmerende 4). In Zuid-Holland, Gouda, Leiden, Dordrecht, Gorinchem 5), en ook verscheide andere Steeden in Gelderland, en Overyssel, die wy voorby gaan te noemen. In alle Plaatsen die overgingen, werdt de Hervormde Godsdienst ingevoert. Te Dordrecht geschiede de eerste Predikatie der Gereformeerden, onder een Lindeboom van de Kleveniers Doelen, en niet lang daar na werdt de openbaaren Godsdienst opentlyk ter Kerke ingevoerd 6). Te Hoorn werd van de Vroedschap de groote Kerk ter Preeke toegestaan, en de eerste Predikatie in dezelve gedaan, door den Predikant Leonardus, anders de Roogans, genaamd. Daarna werdt Clement Maartenszoon, die zig eerst te Embden onthield, weer ingeroepen, en op Sint Jacobsdag tot Leeraar aangenomen, op een wedde van tweehondert vyftig gulden 's Jaarlyks 7). Op den vyftienden van Hooimaand, kwamen de Edelen en afgezonden' van de meeste en voornaamste Hollandsche Steeden te Dordrecht by een. Dit is de eerste Vergadering der Staten van Holland, die 'sPrinsen zyde hielden, geweest. Hier werd het eerste ontwerp gemaakt, van 't Gemeenebest de Vereenigde Nederlanden, en hoe men 't zelve tegen den overlast der Spanjaarden zouden bevryden. Aangaande den Godsdienst, verklaarde de Heer van Aldegonde 'sPrinsen meening te zyn: «Dat 'er Vryheid van Re«ligie zou gehouden worden, zo wel de Gereformeerden als «der Roomschen: dat een iegelyk in 't zyne, in 't openbaar «in Kerken of Kapellen, zo 't gevoeglykst by de Overheid «zou geschikt worden, vrye Oefening derzelve zou hebben, «zonder dat iemand belet of moejenis aangedaan werdt.

1) Brand, Hist. van Enkhuizen, bl. 161. enz. Meteren, IV. Boek, bl. 73. Vers. enz.

2) Bor, VI. Boek, bl. 377. [274].

3) Velius, Besch. van Hoorn, bl. 331. enz.

4) Bor, VI. Boek, bl. 377. [274].

5) Meteren, IV. Boek, bl. 73. Vers. Bor, VI. Boek, bl. 378. enz. [275].

6) Beverwyk, by Brand, Hist. der Ref. I. Deel, X. Boek, bl. 529.

7) J. Velius, Hoorn, bl. 342.

«Ook zouden de Geestelyke Personen in hunne Staaten «vry en onbekommert blyven, by aldien zy zig in geen «ongehoorzaamheid of vyandschap, te buiten gingen. En «dit alles tot dien tyd, dat 'er met goedvinden van «de Algemeene Staaten, andere orde zou worden be-«raamt. De Staaten stemden met 's Prinsen voorstel «in alles overeen 1)» Dus blykt hier uit, dat de vrye en openbaare Oeffening van den Gereformeerden Gods-dienst, in onze Belydenis vervat, daar zo veele in de Nederlanden, nu zo veele Jaaren om geleeden hadden, werdt vastgestelt 't Strekt geenzins ten nadeele, dat de Roomsche Godsdienst ter zelver tijd nog geschorst nog belemmert werdt. Men had den Koning van Spanje alleen de vrye Oeffening van den Godsdienst afgebeeden. Ook konden de Staaten van Holland wegens de gesteltheid der tyden, niet verder gaan. 't Getal der Roomsche Inwoonders was nog zeer groot, en hield verscheide openbaare Kerken in bezit. Ook dreef de Roomsche Godsdienst in andere Landschappen booven, met welke Holland in een nauw verbond moest treeden, zouden zy de vryheid tegen den algemeenen vyand verdeedigen 2).

Alva stelde zedert al zyn kragt in 't werk, om d'afge-vallen' Steeden, 't zy met list, 't zy met geweld, tot zig te brengen; dog te vergeefs. Zyn trotze regeering, en matelooze gestrengheid liep de Landzaten te zeer in 't oog. Men bleef gezind de Godsdienst en Vryheid ten koste van lyf en goed, voor te staan. Zulks gaf men dagelyks in gedrukte papieren, waar in Alva's geweldenaryen met leven-dige Verwen werden afgemaalt, duidelyk te kennen 3). 't Verdriet dat Alva over deeze en dergelyke teegenheeden gevoelde, was zo groot, dat hy eindelyk de Regeering moede werdt, en onder den glimp van zwakheid en hoogen ouder-dom, zijn ontslag by den Koning verzogt en bekwam. Dus

1) Bor, VI. Boek, bl. 389 enz. [289].

2) Ens, Publ. Schrift. Hoofdst. III. §. XXIV. bl. 104.

3) Bor, VII. Boek, bl. 464. [344]. als mede bl. 459, 339. enz.

droeg hij den eersten van Wintermaand des Jaars 1573. al 't bewind van Wet en Wapenen, dat hy zes Jaaren en drie maanden over de Nederlanden gevoert hadt, aan Don Louïs de Requesens over 1). Men verhaalt van hem, dat hy zig op zyn reize uit de Nederlanden bij Grave Lodewyk van Koningstein, Moeders Broeder van Willem den I. zoude beroemt hebben, dat hy gedurende zyn bewind in deeze Landen, agttienduizend en zeshondert Menschen hadt laaten ombrengen, 't zy om geloof, 't zy om oproer 2). Doch gedenkwaardig onzes bedunkens te deezer gelegentheid te melden, 't welk zo veel wy weeten, by geen Historieschryvers te vinden is, dat Alva beschuldigt werdt, dat hy zedert zyn zesjaarige Regeering in de Nederlanden, met overleg van Barlaimond meer dan veertigduizend Menschen, door Beulshanden heeft doen sterven. Dit heb ik gelezen in zeeker andwoord van de Heeren Staaten, geschreven uit Mondmedy den neegenden van Slagtmaand des Jaars 1577. aan de Heeren Gemagtigden in de Vergadering der drie Staaten, met deeze woorden: Aangaande tgene, dat ghi op 't stuk valt van de Heeren van Barlemont, ghi en cont niet ontkennen, dat hi beschuldigt is indedood van meer dan veertich duizend mannen, die de Hertoge van Alve deur de handen van den Beul heeft doen sterven, ende namentlyk van de dood van die twee Seer vroome Heeren, de Graaven van Egmond ende van Hoorne, in de welke die Coninck ende wy alle zo seer gehouden waaren 3).

't Eerste dat Louis de Requesens deedt, was 't verbreeken van Alva's Standbeeld in 't Kasteel van Antwerpen,

1) Hooft, VIII. Boek, bl. 341. Bor, bl. 473, [349].

2) Bor, VI. Boek, bl. 474. [350]. Hooft, bl. 341. Reyd, I. Boek, bl. 10.

3) Zie het andwoord op den XVI. Brief en de Brieven van Advertissem. of Waarschouwing aan den Edeldom en andere Gedeputeerden van de Gener. Staten by eenen Dienaar van Don Jan van Oostenryk, met de andwoorde daarop dienende. Dit Exemplaar gedrukt te Frankfort 1578. berust onder andere oude gedenkschriften by den Heere Wilhelmus van Irhoven, Hoogleeraar der H. Godgeleerdheid te Utrecht.

daar wy te vooren van gesproken hebben 1), dog vond de zaaken des Lands in de grootste verwerring. Om Middelburg te ontzetten, had hy twee Vlooten toegerust, en wel zeeven millioenen gelds verspild; maar Louïs van Boisot, Admiraal van Zeeland, versloeg d'eenen in zyn aanzien, en dreef d'anderen op de vlugt. Tot roem van den Prins vind men aangeteekent, dat hy geduurende het gevegt, tot God om d'overwinning gebeeden hadt 2). 't Ontzet van Middelburg, den Spanjaard mislukt zynde, viel die Stad, en Arnemuiden in handen van den Prins van Oranje. Staande dit Beleg, zag men den Vinger Gods. De Prins by mangel van geld, genoodzaakt zynde het Beleg op te breeken, valt hem een brief van Mondragon, die Middelburg bezet hield, in handen. Zy behelsde een klagte aan den Landvoogd, «dat men de Stad by gebrek aan voorraad, niet «langer dan agt dagen zou konnen verdeedigen.» Die brief werdt de Burgeren van Vlissingen vertoont, met gevolg, dat den Prins terstond met veertienduizend gulden ondersteunt, en de Beleegering gelukkig voortgezet werdt 3).

De slag op de Mokerheide viel zo gelukkig niet uit. De Spanjaarden behaalden hier de overwinning. Omtrent drieduizend Voetknegten, en vyfhondert Ruiters lieten 'er 't leeven; zelf de Personen van de Graven Lodewyk en Hendrik van Nassau, en Hertog Kristoffel, Zoon van den Keurvorst van de Palts, schoon hunne doode lyken nimmer onder de gesneuvelden gevonden zyn. Men gist dat zy, geweeken na Moowyk in een huis met het zelve verbrand zyn, ofte gesmoort in de poelen, ofte met hoefyzeren der Paarden te plettre getreeden, voorts van de Boeren geplondert, en alzo geheel onkenbaar geworden zijn 4).

Van den zestienden tot den agtentwintigsten van Zomermaand deezes Jaars 1574. werdt de eerste Provintiale Sinode

1) Meteren, III. Boek, bl. 61. Strada, Dec. I. Lib. VIII. pag. 380.

2) Hooft, IX. Boek, bl. 347, 348. Blomhert, bl. 96, 97.

3) Reid, I. Boek, bl. 10.

4) Hooft, IX. Boek, bl. 360.

der Hervormde Kerken van Holland en Zeeland te Dordrecht gehouden 1). Dog veel heeft men ten laste van die aanzienlyke Vergadering: Men zegt «die Sinode is niet door de «Staten des Lands, maar door Predikanten beschreeven: de «Staten van Holland, hebben de Kerkordening hier beraamt, «zig weinig aangetrokken, en gaven de Predikanten, die hen «deeze Kerkordening aanboden, tot antwoord; als haare «Edelen Vermogenden die begeerden te zien, dan zoudenze «die wel eisschen 2): Hier werdt eene Kerkenordening vast«gesteld, uit eenennegentig punten bestaande: onder welken «'er verscheiden' waren, welke men naderhand, niet nage«komen is: gelyk onder anderen zyn het afschaffen der «Feestdagen, uitgenomen den Zondag, en het weeren van «'t Orgelspel uit de Kerken 3).» Edog hier tegen werdt van anderen aangemerkt, dat die Sinode niet dan met voorweeten en believen van den Prins, en de Staten van Holland is beschreven, om een reegel te beramen, waar na men de Kerk hadt te bestieren 4). 't Is ook vermoedelyk, dat een Vorst als Willem den I, die 's Jaars te vooren tot Litmaat des Hervormde Kerk te Dordrecht aangenomen was, wel zal toegestaan hebben, dat de Kerkelyken te zamen kwamen tot bevordering van de welstand en goede orde in Gods Kerk 5).

---

1) Bor, VII. Boek, bl. 544. [51].

2) Zie Brand, Hist. der Ref. XI. Boek, bl. 554, 555. Kort Verhaal, bl. 64. Uitenbog, III. Deel, bl. 176, 177.

3) Vaderlandsche Historie by Tirion, XXIV. Boek, bl. 481.

4) Kort Verhaal wegens de Predikanten, tegens Koolhaas uitgegeven, bl. 3. by Brand aangehaalt, XI. Boek, bl. 545.

5) Wegens het Litmaat worden van Prins Willem den I, zie Lydius, Verheerlykt Nederl. 47, 48. De Brief van Bartholdus Wilhelmus aan d'uitgeweeken Gereformeerde Kerken te Londen, waar in hy onder anderen zegt: "Ten laatsten "Broeders, hebbe ik u lieden niet konnen verbergen, die genade, die ons God "beweezen heeft. Voor eerst, dat die Prinse van Oranjen onze Godsalige Stad"houder, hem tot der Gemeinte begeeven, het Brood des Heeren metter Ge"meente gebroken, ende hem de Discipline onderworpen heeft, het welke niet "klein te agten is" Het andwoord aan Bartholdus was met deze woorden: "Wy hebben verstaan, dat den Doorlugtigen Prinse hem zelve tot de Gemeinte "Christi met openbare Professie ende gebruik des Nagtmaals begeeven, en der

't Dunke ook niemand vreemd, dat geene Gemagtigden van weegen de Staten in die Sinode verscheenen. Meermaals zyn de Kerkelyke byeenkomsten met voorweeten en believen van de Staten gehouden, niet tegenstaande daar geen Gemagtigden tegenswoordig waren, om toezigt te houden 1). De Sinode te Haarlem met Staten goedvinden, in 't Jaar 1582. gehouden, beroept zig in de zaak van Kasper Koolhaas uitdrukkelyk op de Kerkordening, te Dordrecht ontworpen 2). Dit zou niet geschied zyn, by aldien de handelingen, van die Sinode onwettig en afgekeurd waren. Voorts betoonde de Staten, dat ze de Predikanten niet ongenegen waren. Immers den zesentwintigsten van Slagtmaand des zelven Jaars, werdt ter Vergadering van de Staten van Holland, vastgestelt, de Predikanten 's Jaarlyks, voor anderen; uit de gereedste middelen te voldoen: De Magistraten zouden op de beste wyze met hen overeenkomen; dog in de Steeden zou men hen niet boven de driehondert; en op de Dorpen niet boven de tweehondert guldens toestaan 3). De Kerkordening in die Sinode beraamt, behelsde onder anderen: Dat de Heidelbergsche Catechismus in alle Kerken zou werden geleerd. Dat men de Predikanten de Nederlandsche Belydenis zou doen Onderschryven, ende in gehoorzaamheid der Classen verbinden. Dat de Schoolmeesters de gemelde Belydenis zouden onderschryven. Zig de Discipline onderwerpen, en den Catechismus den jongheid leeren. d'Ouderlingen en Diakonen zouden benevens de Belydenis, ook d'Artikelen der

"Discipline onderworpen heeft. Waar af wy oorzaak hebben ons te verblyden, "den Heere te danken, en te verhopen, dat hy zyne Excellentie met zyne genade "meer en meer begenadigen ende voorspoedig maaken zal, om de aangenome "zaake tot goeden einde te volvoeren, op dat het Ryke Christi toenemen en "verbreid mag worden." By D. Gerdes, Scrin. Antiq. five Miscell. Groning. T. I. P. II. pag. 288, 289. Men vind in dit Werk onder andere gedenkwaardige brieven, eenige eigenhandige brieven van Willem den I. waardig om geleezen te worden; waar van wy ons gebruik zouden gemaakt hebben, by aldien dit Werk ons vroeger was in handen gekomen.

1) Trigland, III. Deel, bl. 200.

2) Trigland, III. Deel, bl. 163, 164. enz.

3) Resol. Holl. 26. Notb. 1572. bl. 211. Zie de Vaderl. Hist. bl. 481.

Discipline onderteekenen. Tot uitrooijng der valsche leeringen, zouden de Kerkdienaaren het volk van den Preekstoel vermaanen, de Bybelsche Schriften neerstig te leezen, d'ongezonde Kettersche boeken te myden; dog de namen dier boeken, zouden ze in hunne afmaaning, spaarzaam noemen. De Boekverkopers van hare Gezindheid, zouden ze vermanen zulke boeken niet te drukken nog te verkopen; In de huisbezoeking der Ledematen zouden de Predikanten toezien, of' er in hunne huizen ook schadelyke boeken waren, om hun te vermanen die weg te doen. De Psalmen door Petrus Dathenus in digt gestelt, met d'andere Gezangen, zou men alleen in de Kerken gebruiken, tot dat in d'Algemeene Sinode anders zou besloten worden 1).

Door bemiddeling van Keizer Maximiliaan d. II. handelde men met den aanvang der Lente des Jaars 1575. over de Vreede te Breda. Requesens bood aan, 't vertrek der Spaansche Soldaten, en dat al wat in de beroerte bedreeven was, zou vergeeten en te niete gedaan zyn; maar in 't stuk van Godsdienst, wilde de Koning niet toelaten als de Roomsche Catholieke Religie, die hy by zyn inhuldiging bezwooren had te handhaven; de Gereformeerden mogten zes maanden binnen 's Lands blijven: Om hunne goederen te verkopen zouden ze agt of tien Jaaren tyd hebben; ja die mogen behouden, mits die van Roomschen bestiert wierden. De Prins en de Staten konden tot deeze harde voorslagen niet verstaan. Zij vonden 't eene onreedelyke zaak te zijn, de Landzaten te vergen, of den Hervormden Godsdienst te verlaaten. of het Land te ruimen. Ook voerde men de Spaanschen te gemoet, dat de Koning de heilige Kerke, niet de Roomsche Kerk geswooren hadt te handhaven. Dus werdt die onderhandeling na veel raadslagens, vrugteloos afgebroken 2). Toen stelden de Staten den Prins van Oranje

1) Bor, VII. Boek, bl. 544. enz. [51]. Kerk. Hand. Boek, bl. 88. enz. Ziet de Aanmerkingen van Uitenbogaard op deeze Kerkenordening zeer deftig wederleid, by Trigland, bl. 167, 168. enz.

2) Hooft, X. Boek, bl. 414. Bor, VII. Boek, bl. 606. [95].

als Hoofd en hoogste Overheid tot de Regeering deezer Landen, geduurende den Oorlog: ten einde, dat hy alle vrydommen, regten, en loffelyke gewoontens der Landen en Steeden zou voorstaan; met byzondere last op het stuk der Religie, dat hy geene andere dan de oeffening van den Hervormden Godsdienst, zoude handhaven, zonder egter toe te laten, dat men op iemands Geloof en Conscientie onderzoek zou doen 1). Dog den vyfentwintigsten des volgenden Jaars 1576. werdt eene nadere Unie tusschen Holland en Zeeland gesloten, daar in gezeid word, dat de Prins zoude toelaten en handhaven de oeffening van de Gereformeerde Evangelische Religie, doende ophouden de oeffening van alle andere Religien, den Evangelie contrarieerende 2).

Edog, omtrent deezen tyd scheen het manhaftig hart des Prinsen te bezwijken, en dat spitsvinnig vernuft ten einde van raad, nauwlyks weetende waar zig heen te wenden. Het dagt hem zo na gekomen, dat hy deezen wanhoopigen voorslag deedt, van na 't verbranden der molens, en 't doorsteeken der dyken van ons Vaderland, om 't voor den vyand te onbruik te maaken, met vrouwen, kinderen, en beste tilbaare haven scheep te gaan, en ergens eenen anderen hoek des Waerelds te gaan zoeken, daar men buiten slaverny van lighaam en gemoed zou leeven 3). Maar deeze nood werdt onvoorziens en gelyk als in een ogenblik, te boven gekomen. De Landvoogd Requesens stierf op 't onverwagst aan een Pestkoorts. Zyn onverwagte dood gaf den Prins van Oranje, en de Hollanderen en Zeeuwen wederom eenigen moed 4). Dog 't geene de zaaken der Bondgenoten uit het voetzand heeft opgebeurt, en gezweept met binten die hen tot nog toe staande houden, is geweest het muiten van 's Konings Soldaten, en 't aanspannen van geheel Nederland tegens hunnen overlast. d'Eerste beweeging ving aan op het Eiland

1) Bor, VIII. Boek, bl. 643. [120].
2) Bor, IX. Boek, bl. 671. Vergel. Auth. Stukk. II. Deel, bl. 21, 23, 37.
3) Hoofd, XI. Boek, bl. 452.
4) Bor, VIII. Boek, bl. 663. [135].

van Schouwen, daar de Spanjaarden, den twaalfden van Hooimaand aan 't muiten sloegen, eisschende tweeentwintig maanden Soldy. Hier 't platte land kaal gestroopt hebbende, begeeven zy zig na Braband; van daar rukken zy naar Vlaanderen en overvallen Aalst, stellende al 't onderhoorig land, welk wel hondertzeeventig Dorpen begreep, onder brandschatting 1). Ondertusschen de muitzugt der Spaansche Knegten geweldig voortzweepte, zo verzuimde de Prins niet, zyn voordeel te doen, met de ongeleegentheid waar in zig de Spaanschen bevonden. Hy schreef aan de Staten van Braband, Gelderland, Vlaanderen, Utrecht en andere Gewesten, met vermaning, «om zig te verbinden tegen de Spaanschen, en «de vryheid te zoeken, die hun door de verdeeltheid der «onderdrukkers aangeboden werdt, hen verzeekerende geenen «anderen toeleg te hebben, dan de Nederlanden in hunne «Voorregten en Vryheeden te herstellen en te handhaven 2).» De Heere zeegende zyn bedryf. De gemagtigden des Prinsen en der Staten kwamen te Gend, alwaar de onderhandeling den neegentienden van Wynmaand aangevangen, en den agtsten van Slagtmaand beslooten werd 3). Bij dit Verdrag verbonden zig «de Staten van Braband, Vlaanderen. Artois, «Henegouwen, Valenchyn, Ryssel, Douai, Orchiers, Namen, «Doornik, Utrecht en Mechelen ter eener; en de Prins van «Oranje met de Staten van Holland, en Zeeland en derzelver «Bondgenooten, ter andere zyde malkanderen met goed en «bloed te zullen bystaan, om de vreemde Krijgsknegten met «naame de Spanjaards, die de Heeren Edelen het leven hadden «benomen, en de Gemeente in eeuwige slaverny zogten te «brengen, uit den Lande te dryven en te houden. Na het «vertrek der Spanjaarden zoude men eene algemeene verga«dering beleggen, om orde op 's Lands zaaken te stellen, «met name, op den Godsdienst in Holland en Zeeland, enz. «Niemand zou men geweld doen, of in zyn Godsdienst ver-

1) Hoofd, XI. Boek, bl. 452—454.

2) Bor, IX. Boek, bl. 694. enz. [156].

3) Hoofd, XI. Boek, bl. 475.

«hinderen. De zuilen en zegenteekens door Alva tot schande «van de Prins van Oranje, en andere Edelen, opgeregt, «zouden vernietigt worden enz. 1).

De Opvolger van Requesens was Don Jan van Oostenryk, een wakker Krygsman, waar van hy in den Jaare 1571. reets blyken gegeeven hadt, toen hy in 't Opperbevel voerende, over eene magtige Vloot by Lepanto, een' merkwaardige zeegen bevogt op de Turk 2). Don Jan zogt eerst met list, daar na met geweld, de afgeweken' Gewesten tot zig te brengen Uit naam van den Koning nam hy de Pacificatie van Gend aan, en bevestigde die neegentien punten, welke men de naam gaf van een eeuwig Ediçt of Gebod. De aanneeming van dit verdrag behelsde onder anderen: «Het vertrek der Uitheemsche Soldaten binnen eenen bepaalden tyd «zonder wederom in 't Land te mogen komen, ten zy met «bewilliging van d'Algemeene Staten 3).» De Prins en de Staten van Holland en Zeeland weigerden in dit verdrag met Don Jan te treeden, voor reden geevenden, dat de punten waar op 't verdrag gesloten was, tegen 's Lands Vryheden strydig waaren 4). De nieuwe Landvoogd deedt wel spoedig zien, wat hy in zyn schild voerde: want in stee van zyn woord te houden, handelde hy heimelyk met de Uitheemsche Soldaten, om hun in 't Land te doen blyven 5). Ook maakte hy zig den vierentwintigsten van Hooimaand deezes Jaars 1577 van 't Kasteel van Namen meester 6). Dus raakte het Land op nieuws in beweeging. De Prins was genoodzaakt Breda te belegeren, dat hem als zyn eigen goed; volgens 't verdrag van Gend, moest weder gegeeven worden. Doch werdt wel haast door een schandere Krygs-

1) Utrechts groot Plakaat Boek, I. Deel, bl. 42. enz, Bor, IX. Boek, bl, 739. enz, [191].

2) Bor, V. Boek, bl. 354. [256].

3) Bor, X. Boek, bl. 786. [222]. enz.

4) Bor, X. Boek. bl. 790. [225].

5) Bor, X. Boek, bl, 812, 820, 821. enz. [243, 247, 248].

6) Hoofd. XII. Boek, bl, 515.

list meester van die Stad 1). Verscheidene steeden kwamen aan 's Prinsen zyde, zelf kwam de Provintie van Utrecht, onder 't Stadhouderschap van den prins 2). De Algemeene Staten de oogen geopent zynde, kwamen eindelyk tot dit besluit, van Don Jan en de zynen, voor Vyand te verklaaren. Dit deeden zy openbaar by een Plakaat, inhoudende «dat zy hem zedert dat hy Namen bemagtigt hadt, voor « 's Lands Vyand hadden gehouden, hoedanig zy hem ook «voortaan van elk wilden gehouden hebben, en met al zyn «aanhangeren als wederspannelingen, die strafbaar waren aan «lijf en goed 3).» De Aartshertog Matthias, Broeder van Keizer Maximiliaan, heimelijk in ons Land ontboden zynde 4) werdt na veel raadslagens, tot algemeen Landvoogd aangenomen, en den Prins van Oranje op nieuws als Stadhouder van Braband, en algemeen Steedehouder des Aartshertogs beëdigt, met wien hy steeds in vrede leefde 5). Don Jan stierf eindelyk aan een Pestkoorts, den eersten van Wynmaand des jaars 1578, ten tyde dat het Spaansche Leeger veel van de Pest en Bloedloop leedt 6).

De Geloofsvervolging die ten tyde van Requesens nog sterk in zwang ging, hield onder de Regeering van Don Jan byna geheel op. Ook maakte de Geloofshervorming veel voortgang in de Nederlanden. De gelegentheid hier van staat ons kortelyk melden. De algemeene Staten gaven verscheide Plakaaten aan 't ligt, om de rust in de Nederlanden te bevorderen. Ten dien einde wilden zy dat alle Amptenaars, Wethouders en Geestelyken de Pacificatie van Gend, en de vyandschap tegen Don Jan, zouden bezweeren 7). De Jesuiten en een deel Minnebroeders te Antwerpen, scheenen zwarigheid te maaken in deezen eed, en werden

1) Bor, XI. Boek, bl. 856. [275].
2) Hooft, XII. Boek, bl. 538. enz.
3) Bor, XI. Boek, blz. 917. [318].
4) Strada, Dec. Lib. IX. bl. 444. 445.
5) Bor, XII. Boek, bl. 929. [9].
6) Bor, XII. Boek, bl. 1004. [64].
7) Bor, XII. Boek, bl. 95. [250].

hierom ter Stad uitgezet. Te Brugge en te Gend werden eenige Minnebroeders van vuile zonde overtuigt zynde, ten vuure verweezen. En de vier Bedelorden ter Stad uitgedreeven. Te Utrecht weigerden de Minnebroeders mede den eed te doen, en werden om dezelve oorzaak ter Stad uitgeleid 1). De Hervormden zulks merkende werden allengskens stouter en bestonden, de gelegentheid daar ze hen voorkwam, by de lokken te grypen. Te Amsterdam werdt de Regeering afgezet, en nevens verscheide Papen, en alle de Minnebroeders, in verscheiden' vaartuigen, uit de Stad gezet. De Wethouderschap verandert zynde, begonden de Hervormden in de Oude KerK te Prediken, en weinig dagen daar na ook in de Nieuwe Kerk 2); tot welker gedagtenis de volgende reegels, gemaakt door de Heer Kornelis Schellinger, voor 't Koor van de Oude Kerk, nog te leezen zyn.

't Misbruik in Godes Kerk, allengskens ingebragt,
Is hier weer afgedaan, 't Jaar t'zeeventig, en acht 3).

Niet minder heftig was de beweeging te Haarlem. Hier vlogen de Soldaten op Sakramentsdag met geveld geweer ter Groote Kerk in, die vol van Menschen was. Verscheide Burgers en Priesters werden gekwetst, en de Priester Pieter Balling, van agteren doorstooten. De Bisschop Goodefroi van Mierloo, hebbende dien morgen aldaar gepreekt, zalfde met omtrent vyftig gulden, de handen daar hy in viel. Dus liet men de Man glippen, en ontkwam 't gevaar in een hoek. Voorts werden de Papen uitgeschud, de mantels gegreepen, de huiken en ringen afgestreeken. Daar na de kisten opengeslagen, en met de Kerkdienaaren, van haare Schatten berooft. Na 't stillen van dit onweder, werdt dit tugteloos Krygsvolk, elders heen gezonden, met scherp gebod by trom en steeklok, dat zy 't gestolen goed eerst hadden

1) Bor, XII. Boek, bl. 953. [27].

2) Hooft, XII. Boek, bl. 579. enz. Bor, XII. Boek, bl. 953, [27].

3) Commelin, Beschry van Amsterd. II. Deel, VI. Boek, bl. 1073.

weder te geeven. De moorder van Priester Balling, werdt door de bevel van de Staten van Holland met de dood gestraft. Het einde van deeze beweeging was, dat de Regeering zedert de Groote Kerk van de Gereformeerden gebruiken liet 1).

Onderwyl dit in Holland gebeurde, begon men omtrent Antwerpen en Gend, wederom genoegzaam in 't openbaar te prediken, en het Avondmaal des Heeren te houden 2). Ook werdt van den tweeden tot den agttienden van Zomermaand, de tweede Kerkvergadering of Nationale Sinode te Dordrecht gehouden. De Voorzitter van die aanzienlyke Vergadering was Petrus Dathenus. Hier werdt een Kerkordening beraamt van over de hondert punten, waarin men onder anderen besloot, 't geen hier ter snede komt, te melden, «de Nederlandsche Geloofbelydenis te onder-«schryven. En werd die onderteekening bepaalt tot de Die-«naaren des Woords, Professoren der Theologie, en Ouder-«lingen der Kerk.» Voorts kwam men overeen, den Aartshertog en den Rade van State een smeekschrift aan te bieden, «behelzende een vertoog hoe veel zy van de Span-«jaarden, om den Godsdienst in de Nederlanden geleeden «hadden, met verzoek van vrye oeffening van den Her-«vormden Godsdienst 3).» De Aartshertog en de Raad van State dit smeekschrift gezien hebbende, maakte een ontwerp eener Religions Vrede, waar in zy dagten dat alle de Gewesten zig zouden te vrede houden 4). Dog Roomschen en Onroomschen, scheenen daar over weinig voldaan. De meeste Gewesten, als onder anderen de Staten van Utrecht, weezen dit ontwerp van de hand 5). De Groninger Ommelanden scheenen daar wonder mede in hun schik, als mede de Stad Leeuwaarden, alwaar men de Jakobynen Kerk den Hervorm-

1) Hoofd, XII. Boek, bl. 579, 580.

2) Hoofd, XII. Boek, bl. 380,

3) Bor, XII. Boek, bl. 968. [37]. enz.

4) Zie de Attik. by Meteren, VIII. Boek, bl. 154. enz.

5) Bor, XII. Boek, bl. 991. [55].

den toestond 1) Ondertusschen beurde de Geloofshervorming in Gelderland, het hoofd om hoog. Graaf Jan van Nassau, tot hunnen Stadhouder verzogt en aangenoomen zynde, hadt het eeuwig Ediçt mede bezwooren, en kon dus geen verandering in de Godsdienst maken. Hierom sloeg hij eenen anderen weg in. Hy voegde by ieder Vaandel Krygsvolk een Predikant, tot welker gehoor ook de Burgers werden toegelaten, waar door een groote meenigte tot kennis des Evangeliums kwam 2). Ook drong hy sterk by de Staten, tot het aanneemen van de Geloofsvreede, houdende onder anderen, «dat de Wethouders aan de wederzeidsche gezind«heden, bekwame plaatsen zouden aanwijzen, om den Gods«dienst opentlijk te oeffenen 3).» Doch als de Staten van Gelderland plat uit weigerden, hier in te bewilligen, wierden de Hervormden, welkers smeekschriften men agter den bank wierp zo heet, dat zy ondersteunt van een goed deel Krygsknegten, zig meester maakten van alle de voornaamste Kerken des Lands 4). Te Goes in Zeeland, kregen de Hervormden niet minder hun genoegen, en werdt hen van de de Wethouderschap de Groote Kerk toegestaan 5)

Na den dood van Don Jan van Oostenryk, werdt Alexander Farneze, Prinse van Parma, de Landvoogdy over de Nederlanden aanbetrouwt 6).

Met den aanvang van zyn Regeering zogt hy de Spaansche zaaken, die ten tyde van Don Jan merkelyk verlopen waaren, wederom te herstellen. Dit gelukte hem spoediger dan men gedagt hadt. Hy was een kloek en voorzigtig Krygs-Overste, door wiens beleid de Nederlanden veel afbreuks leeden, en stierf den dertiendenden van Wintermaand des Jaars 1592, dragende allen roem van dapperheid, en krygskunde, die

1) Bor, XII. Boek, bl. 996. [58].
2) Bor, XII. Boek, bl. 995. [57].
3) Meteren, VIII. Boek, bl. 154. Verf.
4) Reid, bl. 17, 18. Bor, XII. Boek, bl. 995. [57].
5) Hooft, XIV. Boek, bl. 588, 589.
6) Hooft, XIV. Boek, bl. 604.

ooit eenig Veldheer kon behalen, met zig in 't graf. Dit blyft hem egter tot schande aanhangen, dat hy de roem zyner dapperheid niet weinig bevlekt heeft, door 't schandelyk aanhitzen van Balthazar Gerarts, die Vader Willem den I. te Delft moordadig om 't leeven bragt 1).

't Is ons niet mogelyk in dit klein bestek te melden, wat 'er al in de Nederlanden onder zyn' Regeering, voorgevallen is. 't Zy ons genoeg te zien, hoe God de pogingen van den Prins van Oranje zeegende, om ons de vryheid van Lighaam en Conscientie te verzorgen.

De verschillen in 't stuk van Godsdienst, maakte steeds groote oneenigheid. Hier by kwam, dat de byzondere belangens en draalende besluiten, der byzondere Landschappen de beste zaaken den kreeftengang deden gaan. Dit merkte Oranje. Des wilde hy, geholpen door zyn Broeder Jan van Nassau, Stadhouder van Gelderland, de zaak over eenen anderen boeg wenden. Hy spande zyn kragt in, om die Landschappen, daar de verbeeterde Godsdienst de heerschende party uitmaakte, met hunne nabuuren op het kragtigst te vereenigen.

't Geluk lachte hem in deezen gunstig toe. Op den negenentwintigsten van Louwmaand des Jaars 1579, werd de Unie van Utrecht, of het eeuwig Verbond tusschen Gelderland, Zutphen, Holland, Utrecht, en Friesland gesloten, daar Overyssel, Groningen en andere byzondere Steeden, vervolgens bykwamen 2). 't Verdrag behelsde onder anderen: «Dat de genoemde Landen zig met malkanderen «verbonden, om ten eeuwigen daage vereenigt te blijven, «als of zy maar een Provintie waren, zonder zig door eeni-«gerlei verbond of handeling, van wat natuur ook, van een te «laten scheiden: dat zy malkanderen met goed en bloed tegen «de Vyanden van de gemeene Vryheid, zouden bystaan. Dat 'er «een algemeene vergadering zoude zyn, tot welke de afge-

1) Bor, XXIX. Boek, bl. 661. [45]. Vergeleken XVIII. Boek, bl. 428, 429. [52, 53].

2) Bor, XIII. Boek, bl. 26. [85].

«zonden' van de Landschappen, zouden t'zamen komen tot «onderhouding van dit Verbond, om met malkanderen raad «te slaan. Dat in 't stuk van Godsdienst Holland en Zee-«land, zig zouden gedragen na goeddunken, en de andere «Provintien zig schikken na de Religions Vreede te voren «gemaakt, ende magt hebben daar op zulken orde te stellen, «als zy oordeelden tot rust van den Lande, te behooren, «enz. 1).

Op den grondslag van dit verbond, staat het gemeenebest der Vereenigde Nederlanden, onwrikbaar gevestigt. Waarom men zedert veeltyds op Neerlands Munt zag, een Leeuw, in zyn eene klaauw de zeeven Pylen, en met zyn andere een Zwaert houdende: Ook deeze spreuk op de Unie toegepast: Concordia res parvœ crefcunt: dat is, Eendragt maakt magt, of eigentlyker, door Eendragt komt uit een kleine zaak wat groots voort 2).

Voorts zag men niet lang daar na, dat de Vereenigde Landschappen des gewelds moede geworden, den Koning van Spanje den zesentwintigsten van Hooimaand des Jaars 1581, opentlyk by Plakaat verklaarden vervallen te zyn van zyn regt op de Nederlanden, met verbod om voortaan desselfs naam en zegels niet meer te gebruiken 3). Ter Inleiding van dit Plakaat werdt gezeid: «'t Volk was van God «en niet ten gevalle der Vorsten, geschapen, doch de Vorst «ten goede des volks, om gelyk een Herder, zijne schapen, «'t zelve te kweken, te behoeden, en te bestieren na regt «en billykheid. Die zig hier in te buiten ging, om de on-«derdanen voor halseigene te beezigen, was als een dwin-«geland te houden, en mogt daar over vryelyk verstooten, «en een ander tot zyn ampt beroepen worden.» Hier op «volgde «een naakte uitbeelding van 'sKonings wangedrag, «en de bloeddorstige wreetheid van de Spanjaarden, tot ver-

1) Zie deeze punten in t Groot Utrechts Plakaatboek, I. Deel bl. 58. Hooft, XIV Boek, bl. 618 enz.

2) Blomhert, Nederl. Gesch bl. 116.

3) Bor, XVI Boek, bl. 276. [36].

«kragting van 's volks Vryheden en Voorregten in de Nederlanden gehouden:» waar na den Koning eindelyk verklaart werdt «van Regtswegen vervallen te zyn van alle regt en «aanspraak op deeze Landen. En alle Leenmannen, Regters, «Amptlieden, ja alle Ingezetenen deezer Landen, van den eed «aan hem gedaan, ontslagen 1).»

De vreugd en blydschap over deezen afstand was by alle welmeenenden even groot. Egter vond men te Woerden een Luthersch Predikant, Michiel Rudze, die, op Stoel, tegen het doen der Staten zoo heevig uitvoer, zonder te willen zwygen, dat men hem de Stad ontzeggen moest. Ook verhaalt men van Fokko Ralda, Raadsheer van 't Hof in Friesland, dat hy, terwyl men hem den nieuwen eed voorhield, een beroerte op 't lyf kreeg, waar aan hy terstond overleedt 2).

De Staaten lieten by die gelegentheid, eenige glaze drink klokjes maken: zy hadden de gedaante van een schelle, en van binnen een glaze klepel. Men dronk uit deeze glazen, op den gelukkigen en voorspoedigen voortgang van hun doen, en het welweezen van het Gemeenebest. Daar na maakte men, deeze beekers als een schelle of klok, nu omgekeerd zynde, met dezelven een bly geklank; 't welk men noemde den Koning van Spanje uitluiden. Ook kreeg dit glaze klokje de naam van Duk d'Alfa's uitluiding, 't geen andere, navolgende, deedt zingen:

Duk d'Alf, die heeft het te zwaar verbruid,
Wy luiden den Koning van Spanje uit 3).

Als nu de Allerhoogste wonderen deedt, om Nederland uit de slaverny van Spanje te verlossen, begonnen zommige Leeraars, van 't Pausdom uitgaande, en by mangel van

1) Zie Groot. Utrechs Plakaatboek, I. Deel, bl. 75. enz. Meteren, X Boek, X. Boek, bl. 201. enz.

2) Hooft, XVIII, Boek, bl. 789. Bor, XVI. Boek, bl. 292. [47].

3) Alkemade, Nederl. Displegtigh Kap. XLI. bl. 515, 516. Blomhert, bl. 124.

goede Predikanten, tot den Kerkdienst aangenoomen zynde, de Kerk van tyd tot tyd te ontrusten, en onze Geloofsbelydenis te versmaden 1). Doch dit staat ons, omstandiger, te beschryven.

In de Sint Jacobs Kerk te Utrecht stont een Priester, genaamt Meester Huibert Duifhuis. Deeze begon tegen de Paapsche dwalingen te Prediken, eerst met oogluiking, en daar na in 't Jaar 1578. met goedvinden van de Regeering, doch op een' andere wyze als de Gereformeerde. Hy preekte met zyn Koorkleed aan, en de vierkante muts op, in 't midden der Beelden en verdere Paperyen, onder voorwendzel dat God niet zag op 't kleed, of het wit of zwart was, maar op 't hert, en dat het den Overheid toekwam, de beelden uit de Kerk te weeren. Doch hy begeerde geen Katechismus, geen Kerkenraad, geen Kerktugt: Hy doopte zonder Ouderen of Getuigen ergens toe te verbinden: Ten Avondmaal liet hy een ieder toe op zyn eige beproeving. De Schrift noemde hy zyn Katechismus, en leerde geen andere. Het stuk van de Prædestinatie werdt van hem zo diep niet verstaan als by de Gereformeerden. Luttel sprak hy van de Erfzonde, de Regtvaardigmaking, en hoe die door toereekening geschied; maar zeide, dat die verloren gingen, alleen door eigen schuld verloren gingen. Zyn Predikatie deedt hy met zo veel welspreekentheid, dat hy veel gunst en aanhang vond by de Regeering, en luiden van vermogen. De Gereformeerden hadden in deeze tyd geen openbare Kerken te Utrecht, maar predikten door Predikanten van buiten geleent, in een schuur, met zulk een toeloop, dat de Predikplaats te klein viel, en eindelyk in de Minnebroeders Kerk door Petrus Datheen. Duifhuis wilde zig met die van de Consistorie, (zo noemde men de Kerkenraad) niet vereenigen, en stierf den derden van Grasmaand des Jaars 1581. Hermanus Elkonius van Harlingen werdt van de Regeering tot zyn opvolger benoemd.

1) Acta Synod. Dordrac. in de Voorr. bl. 2. Baudartius Memorien, I. Deel, bl. 1.

Na zyn dood vermeerderde zyn aanhang, en de scheuring duurde tot den tyd van Lycester, wanneer in 't Jaar 1586, door zyn bemiddeling de Kerk van Sint Jacob onder de Consistorie gebragt werdt. Tako Sybrandsoon, de derde Predikant van Sint Jacob, weigerde de punten van bemiddeling te teekenen, alzo zy de onderschryving der Nederlandsche Belydenis mede bragten, en hy veel zwaarigheid maakte over 't punt der Prædestinatie 1). Men denkt dat Uitenbogaard, van wien ons in 't vervolg staat te spreken, uit de borsten van Duifhuis gezogen hadt, maar meest te voren uit Akontius den Italiaan van Trenten, die in zyn boek genaamd Krygslisten des Satans wel eenige goede, maar ook veele ongeoorloofde dingen gestelt heeft 2).

Omtrent deezen tyd begon Kaspar Koolhaas, Predikant te Leiden, Neerlands Kerk te ontrusten 3). Hy was een vyand van de Kerkenordening. en wilde zig aan dezelven in genen deele onderwerpen. Voorts dreef «hy de algemeene «genade; dat de kinderen van Joden, Heidenen en Turken in haare jonkheid stervende, even tot het Verbond behooren «als de kinderen der Bondgenoten. Alle die in den naam «van Kristus gedoopt waren, moest men toelaten tot de «Tafel des Heeren, zonder aanteekening hunnes naams, of «zonder ander verbond en beloften op eige beproeving. «Over de Leer der Prædestinatie met den aankleven van «dien, maakte hy groote zwarigheid, en hield staande, «dat na 't gevoelen van Kalvyn, God tot een oorzaak «van zonde gestelt wordt. Voor een Broeder wilde hy «erkennen, die niet verstaan kon, dat den Doop de «kinderen toekwame, daarentegen veragtte nog verdoemde «hy niet die hunne kinderen lieten Doopen. Ook was de «Belydenis der Hervormde Kerk, hem wakker tegens de

1) Bor, XXI. Boek, bl. 832. [107]. enz. XIV. Boek, bl. 166. [186].

2) Trigland, Kerk. Hist. III. Deel, bl. 322, 323, 338.

3) Acta Syn. Nat. Dordr. in de Voorr. Baudartius, I. Deel, bl. 1. Trigland, III. Deel, bl. 172.

«borst 1).» Staats en Kerkvergaderingen zyn zedert de onlusten die hy te Leiden verwekte, met hem gemoeid geweest. De Sinode of algemeene Kerkvergadering, in den Jaare 1578. te Dordrecht gehouden, hadt onder anderen besloten, dat 'er alle drie Jaaren een algemeen Sinode zoude gehouden worden. Dit besluit vond men geraden in den Jaare 1581. in 't werk te stellen. De Kerken van Antwerpen en Delft, zonden de brieven, als daar toe gemagtigt, op haar tyd, af. Ook vertoondenze door eenige hunner Predikanten aan d'Algemeene Staten der Vereenigde Nederlanden t'Amsterdam vergadert, «hoe zy om gewichtige oor«zaken een Nationaale Sinode tot Middelburg in Zeeland «beschreeven hadden, met verzoek, dat hun geliefde, eenige «uit het midden van hunne Vergadering daar by te zenden, «om met hunne Authoriteit alle handelingen te bestieren.» De Staten gaven de Predikanten ten andwoord, «dat zy «met zo een Kristelyk en Goddelyk werk konden voortvaren, «en geen Gemachtigden te verbeiden hadden, gemerkt de «Staten zonder eenig omzien na hunnen handel zig genoeg verzeekert hielden, dat die niet dan tot stigting strekte 2).» In deeze Sinode, die in Bloei- en Zomermaand des Jaars 1581. gehouden werdt, maakten de Predikanten een' nadere Kerkordening, beandwoordende zeekere vraagen, zo nopens het gebruik der ordening, als op zommige andere zaaken, en verdeelden de Kerken in elk Gewest onder Klassen, de Klassen onder byzondere Sinoden 3). De Kerken in 't Stigt van Utrecht werden in drie Klassen onderscheiden. Ook besloot men, dat de Predikanten, Ouderlingen, Diakenen, Professoren der Theologie, en Schoolmeesters, de Belydenis der Nederlandsche Kerken zouden onderteekenen: De Historieschryver der Remonstranten, verhaalt ons, dat de Be-

1) Brand, Hist. der Ref. I, Deel, XII. Boek, Bl. 653. Trigland, III, Deel, bl. 184, 185.

2) Hooft, XVIII. Boek, bl. 777. Trigland, III. Deel, bl. 200.

3) Bor, XVI. Boek, bl. 261—270. [24 31]. Kerkelyk Handboekje, bl. 181 enz.

lydenis ter deezer tyd, nog zo weinig bekent was, dat eenige Predikanten op deeze Sinode tegenswoordig, als men van het onderteekenen sprak, vraagden, wat is dat voor een Confessie van zevenendertig Artikelen? als of zy die nooit gezien hadden 1). Doch Trigland zegt wel ter snede, «wie weet of 't waaragtig is, Uiten-«bogaard wil, dat op zyn zeggen alleen gelooft hebben, «daar wy hem zomtyds hebben hooren verhaalen dat niet «zeer vast gaat, of vry wat ongelukkig is in 't waarzeggen, «en gelukkig in waaragtige dingen ze misduiden en te ver-«draaijen 2).» Daar na doorzagen de Predikanten de Schriften van Kaspar Koolhaas, en verweezen die, als ergelyk en strydig tegens de reine Leer, en tegens zig zelven: doch beloofden hem vergiffenis en aanhouding in dienst, by aldien hy schuld bekende. Maar hy weigerde dit, en zig te onderwerpen aan hun oordeel. Waar door de zaak voor de Staten van Holland raakte, die 't vonnis der gemelde vergadering voor wettig kenden, neemende inzonderheid zeer hoog, dat hy. die verklaarde, met de Hervormde Kerk niet eensgezind te zyn, zig nogtans als een Leeraar derzelve gedragen hadt, 't welk by de Magistraaat van Leiden te straffen stondt. Dus werdt hy in 't volgende Jaar 1582 t' eener Vergadering van Hollandsche Kerken tot Haarlem eindelyk afgezet, en uit de Gemeente gebannen 3).

De afsnyding geschiede op den vyfentwintigsten van Lentemaand van den Predikstoel in de Groote Kerk, na dat men alvorens een Reede over de woorden van Paulus. Rom. XVI. vers 17. tot de Gemeinte gevoert hadt 4). Nietteminl iet hem de Magistraat van Leiden zyn' volle wedde van tweehondert gulden 's Jaarlyks, en dertig gulden voor huishuur volgen, tot dat hy twee Jaaren daar na een an-

1) Uitenbogaard, Kerk. Hist. III. Deel, bl. 475.

2) Trigland, Kerk. Hist. III. Deel, bl. 439.

3) Hooft, XVII. Boek, bl. 777. Bor, XVI. Boek, bl. 271. [31].

4) Zie 't Formulier van afsnyding by Trigland, Kerk. Hist. III. Deel, bl. 187.

dere gelegentheid krygende, om voor zijn ziekelyke Vrouwe en zes kleine kinderen de kost te winnen, den Wethouderen bedankte, en zig zedert met disteleeren geneerde 1).

Op Koolhaas volgde Herman Herberts van Grol 2), eerst Monnik in 't Pausdom geweest, daarna Predikant onder de Lutherschen, en eindelyk in 't begin der Hervorming tot den Predikdienst in deeze Landen, in de Kerk te Nederwezel, als Gereformeert Predikant beroepen. In 't Jaar 1579. kwam hy te Dordrecht, daar hy wel ras te kennen gaf, dat hy nog niet geheel van 't Pausdom gezuivert was, en daarenboven andere vreemde gevoelens smeedde. Eerst liet hy na, het verklaren van de Katechismus, en wilde geen Belydenis-preek voor het Avondmaal doen, maar preekte een vrye text, met hooge woorden betuigende, dat hy zulks duizendmaal beeter agtte. Gevraagt zynde in den Jaare 1582. wat hem in de Katechismus tegen stondt, verklaarde hy zig opentlyk voor de volmaaktheid der Heiligen in dit leeven, als hy zyn Reden voerde over Phil. IV. 13. met byvoeging, dat 'er wel waren die zulke Leer niet geern hoorden, maar dat het gezeid moest worden, al zou daar twist en stryd om vallen 3). Vermoedelyk had hy deeze gevoelens geschept uit de Schriften van Dirk Volkaarts Koornhert, die omtrent deezen tyd een boek schreef tegen den Nederlandschen Katechismus, met den titel van Proeve, 't geen hy aan de Staten van Holland, die 't als ontydig, mishaagde, opdroeg. In den opdragt van dit boek wierden de Staten onder anderen te gemoet gevoert, dat de Kerkdienaren hunnen Katechismus niet konden verschoonen van veele leelyke vlekken en vuile onzuiverheeden; inzonderheid wreef hy den Katechismus aan, dat 'er te onregt in geleerd werdt; eerst, dat het onmogelyk is 't gebod der liefde tot God en den naasten volkomentlyk te houden: Ten tweeden, dat wy van natuure geneigt zyn, om God

1) Verhaal van K. Koolhaes by Brand, XIII. Boek, bl. 675.
2) Act. Syn. Nat. Dordt. in de Voorr. Baudartius Mem. I. Deel, bl. 1.
3) Trigland, Kerk. Hist. III. Deel, bl. 213.

en den naasten te haaten 1). Voorts maakte Herberts geen onderscheid tusschen het Wezentlyke Woord, daar Johannes van spreekt, en het geschreeve Woord van God. Dreef de weezentlyke inwoning van Christus in de gelovige, en dat de Mensch geregtvaerdigt werdt om de werken des Geloofs en des Geests; ook liet hy herdrukken, het gruwelyk wonderboek van David Joris, en stemde in met de Leer van Joris en Hendrik Niklaas, Vader van het zogenoemde Huis der liefde, die hy boven Mozes en Kristus verhief. Zyn handelingen liepen zo grof, dat de Magistraat van Dordrecht, na raadvraaging aan den Kerkenraad, dit vonnis velde, «dat hy bevonden zynde in eenige punten des Geloofs van «een ander gevoelen, als de Leer der Gereformeerde Kerken «medebragt, die by den Prins en de Staten van den Lande «aangenomen was; en waar in geene verandering, zonder «voorweeten der Kerke mogte gemaakt worden, daarom van «zyn Kerkdienst te Dort wierd afgezet en ontslagen, en hem «toegestaan uit de Stad te vertrekken, op andere plaatsen «laar hy zulks zou te raden vinden.» Toen is hy in 't vallen van den Zomer, in den dienst der Kerke te Gouda getreden, doch de Klassis bleef weigerende hem voor een medelit te erkennen, zo lang hy geen behoorlyk getuigschrift van zyn laatste Klassis en Kerk mede bragt 2). Toen gedrongen zynde, erkende hy, na veel moeite tegen de Hervormde Kerk, misdaan te hebben, dog weigerde plat uit, de Leer van David Joris en Hendrik Niklaas te verwerpen. De Reden, die Predikanten aandreef zulks te vorderen, was, dat hy spreekwijzen gebruikte, waar uit zy met reden mogten besluiten, dat hy met deeze vuile gevoelens besmet was. De Kerkenraad van Dordrecht, weigerde hem 't gebruik van des Heeren Avondmaal, tot dat zyn zaak by de Sinode afgedaan zou zyn. Als nu de Sinode in Zomermaand des Jaars 1583, in den Hage gehouden werdt, weigerdde Herberts, schoon gedaagt en gebeden zynde, aldaar te verschij-

1) Bor, XVIII. Boek, bl. 404. [35]. Brand, XIII. Boek, bl. 693. enz.
2) Trigland, III. Deel, bl. 214.

nen, voor reden gevende, dat de Wethouderschap, hem de toestemming, die hy behoefde, niet beliefde te geeven. Voorts gaf hy in 't volgende Jaar zyn korte verklaaring over Rom. II. vers 28. aan 't ligt. Ten klaarsten bleek hier uit, dat hy van de Leere der Kerke, byzonder in 't punt der regtvaerdigmakinge des zondaars, afweek. Men daagde hem hier over in de Sinode, in den Jaare 1586 te Rotterdam, gehouden; doch Herberts verscheen wederom niet. De Nationale Sinode in Zomermaand des zelven Jaars, in den Hage gezeeten zynde, wendde alles aan, om Herberts te regt te brengen. Hier werdt de onderteekening van de Nederlandsche Belydenis veel strenger afgevordert, dan voorheen, te weeten: «van op straffe van weigering, metter «daad, in den dienst geschorst, en by volharding in het «weigeren ten eenenmaal afgezet te worden. Insgelyks werdt «het uitleggen van de Katechismus op den nademiddag van «des Heeren dag, sterk aangedrongen 1).» Toen betuigde Herberts, «de Belydenis des Geloofs in de zeevenendertig «Artikelen begreepen, Schriftmatig te zyn, met belofte om dezelve in de naaste Klassis te zullen onderteekenen.» Egter is hy zyn belofte niet nagekomen. Dit was een' der redenen, waarom de Sinode in den Jaare 1588 te Schiedam vergadert, Herberts weigerde zitting te geeven. Eindelyk streek men een vonnis van afsnyding over hem. Herberts daar door geklemt zynde, verzoende met de Kerk, na dat hij de zelve veertien Jaaren beroert hadde 2).

Na hem volgde Kornelis Wiggertszoon, predikant te Hoorn 3). Deeze dreef «een algemeene genade. Dat Gods «Voorzienigheid alleen bestaat in eene bloote voorweeten«schap, welke hangt in 's Menschen doen, en wille.» De Erf-zonde zeide hy, «bestont in een onvolkome kenisse Gods,

1) Zie de Kerkord. Art. 47, 61. by Bor, XXI. Boek, bl. 792. [81]. Kerk. Handb. bl. 274, 279.

2) Trigland, III. Deel, bl. 215—233.

3) Acta Syn. Nat. in de Voorr. Baudart bl. 1.

«en lust tot het kwade. Ook werd niemand, om de Erf «zonde verdoemt. Hy wedersprak de verkiezing Gods van «een zeeker getal van persoonen, en leerde dat God in de «Verkiezing zag niet op persoonen, maar op hoedanigheeden.» «Voorts sprak hy «van een algemeene roeping eerst, in «Adam, daar na in Kristus. En trok daar uit het gevoelen «van de onverschilligheid der Wil, waar door elk staan of «vallen kon 1).» Wiggerts openbaarde zig in den Jaare 1592, met eenige verandering te maaken in de vermaning en 't gebed voor den doop, en in de wyze van bidden voor de Predikatien; doch verdroeg hy zig hier over met de Sinode, van Noordholland, in den zelven Jaare te Edam, gehouden. In 't volgende Jaar bragt de Klassis uit naam van d'Ouderlingen van Hoorn, nieuwe bezwaren uit zyn Predikingen in de Sinode van Alkmaar, te voorschyn. Toen daagde men Wiggerts voor de Sinode doch hy weigerde met de Sinode anders dan, Schriftelyk, te handelen, voor reeden geevende, dat de Sinode zyn Party was. En dat niemand tegelyk Party en Regter zyn kan. Eene reeden, die de Remonstranten van hem schynen ontleent te hebben, en daar na geestig wisten te gebruiken tegen de Dortsche Sinode; doch die niet anders strekken kan, als tot wanorde in de Kerk; want als iemand nieuwe gevoelens smeed, en die ter Kerke wil invoeren, zal hy een iegelyk, die hem niet terstont instemt; maar amptshalven tegen staat, voor party uitmaaken 2). De Sinode zou hem in zyn ampt geschorst hebben; doch de Wethouderschap van Hoorn trat tusschen hen beiden in. 't Volgende Jaar, stond hem de Sinode te Haarlem gehouden, een' Schriftelyke onderhandeling toe, die vrugteloos afliep. Toen maakte de vergadering zyne dwalingen, met eenige aanmerkingen, de Staten van van Holland bekent. De Heeren Staten geboden Bastingius, en Uitenbogaard, met hem in onderhandeling te treden.

1) Trigland, III. Deel, bl. 241, 242.

2) Trigland, III. Deel, bl. 235.

Zy werden een en andermaal gezonden met last, dat hy zyne gevoelens Schriftelyk zoude ontwerpen, om door hen ter Staten Vergadering ingeleevert te werden. Dit geschied zynde, stelde de Staten van Holland zyne Schriften in handen van de Professoren te Leiden, gelastende dezelven, nevens Bastingius en Uitenbogaard nader met Wiggertszoon te spreken, en ingevalle deeze onderhandeling vrugteloos afliep, gemelde Staten, met hun oordeel te dienen. De Gemagtigden vertoonden daar na, aan de Staten van Holland, «dat zyn gevoelen noch met de Waarheid des God«delyken Woords, noch met de Belydenis der kerke overeen «stemde, en niet dan tot groote droefheid en ergernis der «Kerke kon geleert worden.» Toen lieten de Staten Wiggertszoon aanzeggen, «dat hy geen Predikant kon blyven, ten «zy hy zig met de Kerk vereenigde.» Doch deeze en alle andere middelen waren niet sterk genoeg, om hem te beweegen. Dus verklaarde de Staten, hem den zeevenentwintigsten van Hooimaand des Jaars 1596, van zyn Kerkdienst verlaten en ontzet te zyn, «met vermaning, dat hy na «Friesland, daar hy gebooren was, zig met de woon zouden «begeeven. Zy zouden hem als dan twee of drie Jaaren van «behoorlyk onderhoud voorzien, vertrouwende dat hy zig «ondertusschen, nader bedagt hebbende, met de Kerk wel «zou willen verzoenen.» Wiggertszoon zaaide, in stee van te gehoorzamen, zyne schadelyke gevoelens onder de Gemeinte, houdende afgezonderde vergaderingen, om zyne aanhangers te believen. De Sinode in 't volgende Jaar te Edam gezeeten, zulks verstaande, besloot eenpaarig hem uit de Kerk te zetten, ten zy «hy zyne Konventikulen of afgezonderde ver«gaderingen wilden nalaten, en belooven zyne schadelyke «gevoelens, niet te zullen leeren, 't zy by monde, 't zy by «geschrifte, ofte iets uit te geeven tegens de Leer en orde «der Kerke strydig zynde.» Ook gaf hem de Sinode agt weeken tyds, om zig, over gemelde punten, te beraden. Doch als men bevond, deeze weeken verstreeken zynde, dat hy alle heilzame vermaningen van de hand wees, is men

tot de afsnyding overgegaan, na dat hy de Kerk den tyd van zes Jaaren, ontrust had 1).

Deeze waren de eerste, die de Nederlandsche Kerk in de dagen harer jeugd, in roere gesteld hebben. Na hem kwamen Jacob Harmenszoon, anders Jacob Arminius, en deszelfs Aanhangeren te voorschyn. Arminius was in den Jaare 1560 binnen Oudewater, een bekent Steedeken in Holland, uit eerlyke Ouders, doch gering van middelen, gebooren. Nog zeer jong zynde, ley men hem te Marpurch, by Rudolphus Snellius, zynen Landsman van Oudewater, ter Schoole. Hier zynde, namen de Spanjaarden in den Jaare 1575, Oudewater stormenderhand, in, en pleegden, aldaar, dien grouwelyken moord. Toen lieten onder anderen het leeven, de moeder, de zuster, twee broeders, en verscheide bloedverwanten van Arminius 2). Zedert het Jaar 1582 reisde hy, ten koste van Amsterdam, naar Geneve, Bazel en Italië, hoorende de lessen van den grooten Beza, en andere vermaarde Mannen van dien tyd. Ook sprak en verkeerde hy te Romen, zeer gemeenzaam met de Kardinaal Bellarmyn, en bragt zig zelven door zyn verkeeren, buiten 's Lands, onder een kwaad gerugte 3). Amsterdam ontbood hun Voedsterling, te rug, en stelde hem, zedert, onder de Predikanten van die Stad, daar hy den tyd van vyftien Jaaren, 't zelve ampt bekleede. Zyn minzaam gedrag en maatige vroolykheid by goede vrinden, maakten hem in de gezelschappen, zeer aangenaam. Doch de Kerk droeg leed, uit zyn Predikingen te verstaan, dat hy in 't stuk der Prædestinatie, en andere punten van gewigt, van 't gevoelen der Hervormde Kerken, afweek 4). Men zag ook met ongenoegen, zyn gemeenzame verkeering met Andreas Valdomius, en Kristophorus Osterodius, twee Socinianen, die 't van d'Algemeene Staaten geboden was, binnen

1) Trigland, III. Deel, bl. 240—265.

2) Brand, I. Deel, bl. 560 Vergel. Hooft, bl. 134.

3) Trigland, III. Deel, bl. 282.

4) Baudart, Memor. I. Boek, bl. 4.

veertien daagen, uit de vereenigde Gewesten te vertrekken. Voorts roemde hy deeze mannen, als zonderling ervaren in Gods Woord, en dat de bewyzen, die zy voor hun gevoelen hadden; nimmer, by eenige van onze Godsgeleerden, wederlegt waaren 1). De vermaarde Franciscus Junius, van wien, wij meermalen gesproken hebben Stierf, tusschen den vyf en zesentwintigsten van Wynmaand des Jaars 1602, aan de pest, tot groote schade der Hooge Schoole, en Gereformeerde Kerken. Toen bewerkte Uitenbogaard, die in den Hage Predikant was, en den Prinse Maurits steeds in het Leger verzelde, dat de Kurateuren van 's Lands Schoole, te Leiden, Arminius in deszelfs plaats beriepen 2). De Kerkenraad van Amsterdam, vreesde, dat zo zorgelyken Man Professor geworden zynde, zeer schadelyk voor Gods Kerk zou zyn, dies weigerdde zy, hem, in 't eersten zyn ontslag te geeven; doch bewilligdde ten laatsten, onder voorwaarde, dat Arminius moest met de Professor Gomarus, over de voornaamste Leerpunten in onderhandeling treeden, en zig zuiveren. Dit geschiedde in de tegenwoordigheid der hooge Schoolverzorgers, en Gemagtigden van de Sinode, den zeevenden van Bloeimaand des Jaars 1603, betuigende hy, «de «Pelagiaansche gevoelens te verwerpen, die van Augustinus «daarentegen goed te keuren, met belofte van niets te zul-«len leeren, strydig tegen de aangenome Leer der Kerke.» Hier op, werdt hy tot Leeraar der Godgeleertheid verklaart, en tot de Waardigheid van Professor, in stee van Junius, toegelaten 3). Arminius, eenigen tijd in bediening geweest zynde, strooide zyne byzondere gevoelens onder zyn Leerlingen, aanpryzende de Schriften van Kastellio, Koornhert, Suares, en anderen, met veragting van Kalvyn, Zanchius, Martyr, en andere treffelijke Mannen in Gods Kerk. Zyn Leerlingen, verrukt en ingenomen, met 's Meesters byzondere gedagten, verspreidden wel ras, 't geen zy, van hem,

1) Trigland, III. Deel, bl. 285.

2) Baudart, Memor. I. Boek, bl. 4, 5.

3) Baudart. Memor. I. Deel, bl. 5.

ingezogen hadden, zo binnen als buiten 's Lands. Zo dat de Noord en Zuid-Hollandsche Sinoden, zig op de wagt stelden, om de dorre nieuwigheeden by tyds te keeren. Men belaste alle Leeraaren de Belydenis en Katechismus te onderzoeken, 't welk by zommige geweigerd werd. Ook verzogt men, in den Jaare 1604 d'Algemeene Staaten, om een Nationale Sinode te beschryven. De Staaten stonden dit verzoek der Kerke toe, by een roepende verscheide Godsgeleerden, uit de byzondere gewesten, om over de Voorbereidselen, van die Sinode te handelen. Arminius en Uitenbogaard, benevens twee Utrechtsche Predikanten, van de anderen verschillende, veroorzaakten, dat het houden van die Sinode op de lange baan verschoven werdt 1). Als nu Arminius en Uitenbogaard het oordeel der Kerkelyken begonnen te vreezen, zogten zy heul by de Politiken, en wisten, by die de klem van Regeering, ter deezer tyd in handen hadden, de zaaken zo ver te brengen; dat Gomarus, neevens eenige Godsgeleerden, gelast werdt met Arminius en de zynen voor den Hoogen Raad in onderhandeling te treeden. De Konferentie werdt gehouden in den Hage, den dertigsten van Grasmand des Jaars 1608. Daar na deeden de Heeren van den Hoogen Raad in 't by zyn van de twee Professoren en der vier bygevoegde Predikanten, hun verslag aan de Staten, met verklaring, zo veel zy konden verneemen, de verschillen van klein belang waaren, en meerendeels bestonden in spitsvinnige twisten over de Praedestinatie en den aankleven van dien. Toen verzogt Gomarus, verlof om te spreeken, en zeide; «'t gevoelen «van zyn Medeprofessor, aangaande, de punten in ver«schil zynde, zodanig te zyn, dat hy met het zelven «voor Gods Oordeel niet zou durven verschynen.» Welke woorden eenige te heevig, en andere een bewys dagtten te zyn van een vrymoedige Konscientie, te meer, om dat hy ettelyke dagen, en allermeest te dier tyd, zeer bedaart was

1) Baudart. Memor. bl. 9. enz.

van gelaat en woorden 1). Ten bleef daar niet by. Gomarus voegde by zyn vorig zeggen, «dat uit dat geschil, zo zulks «by tyds niet werdt verhindert, zoude ontstaan, dat Pro«vintie tegens Provintie, Stad tegens Stad, Kerk tegens «Kerk, en Burger tegens Burger zou opstaan 2).» Arminius gaf in deezen tyd niet anders tot andwoord, dan «dat hy «zig van zodanig kwaad gevoelen in de Religie niet bewust «was; gelyk zyn Medeprofessor daar hadde verklaart: dat «hy zig altyd aan de Konfessie had gehouden, en nog «voortaan wilde houden: dat hy wel zomtyds ter nood iet «had gesproken tegen de byzondere gevoelens van eenige «Leeraars; maar nooit tegen dat schrift of gemeen gevoelen «der Kerken.» Voorts, «dat hij vertrouwdde, dat hy nim«mermeer oorzaak van scheuring in Gods Kerk, of in het «Vaderland. zou weezen, en bereid was zyn gevoelen en «bedenken in 't stuk van Religie, rondelyk te openbaren, «wanneer hem zulks door de Heeren Staaten zou werden geboden 3).» Na die zamenspraak, zweeg men niet. Elks gevoelen drong door. En dat van Gomarus als by de Kerk aangenomen, behaagde meest alle de Predikanten; maar dat van Arminius, meest alle de Magistraten, die 't met 's Lands Advokaat van Oldenbarneveld eens waaren. Egter scheen men te deezer tyd, de zaaken van Arminius te mistrouwen. Hugo de Groot, toen Advokaat Fiskaal van Holland, Zeeland, en Westfriesland, verhaalt in zeekeren brief, door Andreas Rivet in 't ligt gebragt, «dat hy in deeze «dagen Gomarus vrolyker, en Uitenbogaard, droeviger vondt, «dan na gewoonte.» Ook zegt hy in 't slot: Ik verwagt geen andere uitkomst voor Arminius en zyne zaaken, dan die van Kastellio, die men door al te grooten geweld zyner partyen zo ver heeft gebragt, dat hy anders een geleert en

1) H. Grot, Epist. ad N. R. quæ extat in Riveti Oper. Tom. III. pag. 974.
2) Sinod. Handel. te Dordr. in de Voorr.
3) Uitenbogaard, III. Deel, bl. 442.

zeer vermaart Man zynde, met houtrapen, de kost moest zoeken 1).

De Kerkelyken ondertusschen te onvreden, dat deeze Kerkelyke geschillen, over de Leer, by de Overheid, bleeven hangen, drongen dies te sterker aan, om een Nationale Sinode. Doch Arminius en Uitenbogaard, met hunne Aanhangeren, vonden zo veel ingang by de Staaten, dat zelf de gewoonlyke Zuid en Noord-Hollandsche Sinodens opgeschort wierden. Niet dan met veel moeite kreegen de Kerkelyken ten laasten vryheid, om de Jaarlyksche Sinode te houden, onder scherpe bepaling, van over de punten, nu in verschil zynde, niet te handelen 2). Middelerwyl ontboden de Heeren Staten, Arminius in hunne Vergadering, om op zyn aanbieding, de punten der Leer, daar hij bedenken over hadt, te openen. Dit geschiedde den dertigsten van Wynmaand, des Jaars 1608. Toen opende hy zyne bedenkingen op 't stuk der Prædestinatie. Ook verklaarde hy zyn gevoelen over 't stuk van Gods Voorzienigheid, vrye wil des Menschen, Gods genade, volstandigheid der Heiligen, zeekerheid der Zaligheid, volmaaktheid der Gelovigen, Godheid des Zoons, en Regtvaerdigmaking des Menschen voor God. Daar na sprak hij van de overzigt der Belydenis, beweerende met verscheide reden, dat dezelve reedelyk, billyk en noodwendig was 3). Als Gomarus zulks vernam, verzogt hy mede gehoor by de Heeren Staten, om te openen 't geen hy op Arminius Leere en gevoelen te zeggen hadt. Den twaalfden van Wintermaand, werdt hem ter Vergadering van de Staaten van Holland, op zyne begeerte. gehoor verleend. Toen opende Gomarus verscheide dwalingen van Arminius, hem beschuldigende in zommige punten te gevoelen met de Pelagianen, in zommige met de Jesuiten; maar in punten, daar de Jezuiten met de Gereformeerden in overeenstemden, hen tegen te spreken. Van de Leere

1) Grot, Epist. apud Rivet, Tom III. pag. 974.

2) Brand, II. Deel, bl. 84. Baudart. bl. 14.

3) Brand, II. Deel, bl. 86.

kwam hij tot het beleid, by Arminius in 't voorstellen en beschermen van zyn' gevoelens, byzonder aandringende, hoe hy in stede van zig te zuiveren voor Kerkelyke vergaderingen, zig keerde tot de Waereldlyke overheeden, die hy na de mond sprak. Voorts bad hy, dat de Staten, de beloofde Provintiale Sinode beliefde te bevorderen, en d'oorzaken der oneenigheid doen onderzoeken. Ten besluite, vermaande hy aan de Heeren Staaten indagtig te zijn, de woorden des Grooten Konings, als waardig in alle Regtzalen, en harten der Regeerderen des Lands geschreeven te worden; «nu dan gy Koningen, handeld verstandig. Laat u tugtigen gy «Regters der Aarde. Diendt den Heere met vreeze, ende ver«heugd u met beevinge. Kust den Zone, op dat hy niet «toorne, enz, 1).» Arminius geraakte ondertusschen in grooter nadenken. Ook gaf zyn wyze van doen, daar toe, stof. Den vyfentwintigsten van Hooimaand des Jaars 1609, werdt onder hem gedisputeert. In dit dispuit zeide hy met ronde woorden: De maniere daar zig de Heilige Geest van dienst in 't herscheppen en bekeeren des Menschen, niet te derven bepaalen. Hy kon zeggen hoe 't niet geschiedde, te weeten, door geen onweerstandelyke kragt: maar hoe 't geschiedde, kon hy zo niet zeggen: want dat wist niemand, dan die de diepten Gods doorgrondt. Men vertelt, dat Gomarus, die geduurende dit dispuit, tegenswoordig was, dikwils ten blyke van ongenoegen veranderde van verf en van gelaat. Ook borst hy, uit de gehoorplaats gekomen zynde, in deeze woorden los. Van dezen dag heeft men den teugel van 't Pausdom, wel treffelyk gevierd 2). De Staten van Holland vonden ten laatsten goed, die twee Professoren den twintigsten van Oogstmaand, in hunne Vergadering te doen komen, om een proeve te neemen of zy, door vrindelyke zaamenspreeking, over hunne verschillen, niet waren overeen te brengen. Elk lieten zy toe vier Predikanten met zig te neemen, hen tot getuigen en Raadslieden. Als Gomarus met

1) Baudart, Mem. I. Boek, bl. 15, 16, enz.

2) Brand, XVIII. Boek, bl. 96.

Arminius in onderhandeling kwam, bedong hy, dat men by geschrifte handelende, de Schriften den Sinode, wederzyds zou overgeeven, om aldaar Kerkelyker wys, geoordeelt te worden. Dit werdt hem genoegzaam by de Staten ingewilligt: doch men zou by monde handelen; maar zig van geschrift mogen bedienen, tot behulp van 't geheugen, en na het eindigen van 't gesprek, de Schriften overleveren, ten gemelden einde. De punten die in dit gesprek verhandelt werden, betroffen. De Regtvaerdigmaking des Zondaars voor God. De Prædestinatie. De genade Gods. De Vrye Wil. De Volharding der Heiligen. De Konferentie duurde negen dagen, en werdt door de zwakheid van Arminius afgebroken, die ettelyke dagen daar na, den neegentienden van Wynmaand overleedt 1).

Met de dood van Arminius was de twist in de Kerk geenzints gestorven. Men zag, zedert de driften, scheuringen, beroertens, en kwade gevoelens allengskens vermeerderen. Tegens den Wensch der Kerk, werdt Konradus Vorstius, Professor der Godgeleerdheid te Steinfurt in 't Graafschap Benthem, in de plaats van Arminius te Leiden, beroepen. Twaalf Jaaren te vooren, had hij, op orde van Arnout, Grave van Benthem, over zyn schadelyke gevoelens, voor de Faculteit van Heidelberg, schuld beleeden, met belofte van zig in 't vervolg te zullen houden by de Leere der Hervormde Kerk. Als nu zyn boek, handelende van God, en de Goddelyke Eigenschappen aan 't ligt kwam, zag men klaar, dat hy volgens het zeggen deezer Heidelbergsche Godsgeleerden, een Nest van Wanschapen' gedagten, in 't hoofd hadt: want hier in stelde hy onder anderen, dat God Lichamelyk was, eindig en te zamen gesteld van Weezen en toeval, veranderlyk van Wil en de Lydende magt onderworpen 2). De Arminianen betuigdden hun genoegen in hem. Hy zelf verscheen voor de Staten van Holland, poogende, in 't byzyn der twistende Kerkdienaaren, zig te zuiveren, van 't geene

1) Baudart. bl. 19, 20. Brand, XVIII. Boek, bl. 106.

2) Baudart. Memor. I. Boek, bl. 40, 41. enz.

men hem, te last leide. De Gemagtigden der Kerken, lieten egter niet af met bondige redenen, te betogen, dat een Man, als Vorstius, tot die hooge bediening, niet moest toegelaten worden, doch te vergeefs 1). Men drong zyn Beroeping door. En de Beroepers deeden hem met Vrouw en Kinderen te Leiden komen 2). Toen kwam Jakobus de I, Koning van Engeland tusschen beiden, dreigende «zyn ver-«bond met de Staten te zullen herroepen, indien zy dat «onzalig Mensch, (dus noemde hy Vorstius) die onzalige «Ketter, die Pest der Kerke, niet lieten gaan 3).» Ook liet de Koning alle de boeken van Vorstius, te Londen, als ook in beiden de Hooge Schoolen, van Oxford, en Kambridge, opentlyk verbranden 4). Dus werdt Vorstius, met behoudenis zyner wedde, in zyn Ampt geschorst, eer hy 't noch geoeffent had, en begaf zig met de woon na Gouda 5). Eindelyk werden zyne Schriften. de Sinode te Dordrecht, gezeeten zynde. «Als lasterende de Goddelijke Majesteits, «en strydig, met de Belydenis der Hervormde Kerken, ver-«weezen.» Voorts werdt hij onwaardig gekeurt het Ampt van Doctor en Professor der Godgeleertheid in onze Kerk te bekleeden 6). Men verhaalt dat een voornaam Westphalinger, toen Vorstius te Leiden beroepen werdt, al schersende tegen een Hollander uitviel: Gy hebt ons wel eer uit Holland gezonden, een schurft schaap; te weeten, Jan van Leiden: wy schikken u tot vergelding eenen Gortigen Westphaalschen Worst toe 7).

De Arminianen, om een Nationale Sinode af te wenden; leeverden in den Jaare 1610 aan de Staten van Holland

1) Uitenbog. IV. Boek, bl. 552. enz. Trigland, IV, Boek, bl. 581. enz.

2) Trigland, bl. 595. Uitenbogaard, bl. 561.

3) Vide Epist. Vir. Pixst. Epist. CLXXI pag. 283. de aanteekeningen over Vorstius gevoelen. Baud. bl. 57—70.

4) Uitenb. bl. 564. Baud. IV. Deel, bl. 564.

5) Uitenb. bl. 574. 575.

6) Sinod. Hand. Seff. CLII. bl. 362, 363.

7) Leidekker, Ad. Mos. en Krist. II. Deel, bl. 438.

een Remonstrantie over, verklarende in dezelve, hun gevoelen over de vyf punten met verzoek, dat zy in de bescherming van de Staten mogten aangenomen worden, om tegen de tugt der Kerk, gedekt te zyn. Na deeze Remonstrantie werden d'overleeveraars zedert Remonstranten genoemd 1). Kort daar na, werdt, ten aanhoren van de Staten van Holland, een gesprek gehouden over de vyf punten, tusschen zes Predikanten van elke zyde: welk gesprek zedert onder de naam van Haagsche Konferentie is bekent gebleven. Voor den aanvang van dit gesprek, leverden de Regtzinnigen, een vertoog tegen dat der Remonstranten, over: waar in zy de Leer der Hervormde Kerk voorstelden, en waarna zy zedert Kontra Remonstranten genoemt zyn 2). De Konferentie bragt geen verandering te weeg. De vyf punten werden gelaten, in den staat, waar in zy te vooren waaren. De Staten drongen by de Kerkelyke op liefde en vreede, aan. Ook gaven zy te kennen, dat zy bleeven by hun besluit, om in de naaste Nationale Sinode, de Belydenis en Katechismus te laten overzien 3).

De geschillen werden, zedert, met groote verbittering der gemoederen voortgezet. Gomarus de onrust moede, nam het beroep van Middelburg aan, en vertrok van daar na Saumur, van waar hy tot Hoogleeraar na Groningen keerde, en als zodanig in de Dortsche Sinode, verscheen; zynde in Louwmaand des Jaars 1641 overleden. Johannes Poliander, werdt in des zelfs plaats te Leiden, beroepen, en ten genoegen van de Remonstranten, Simon Episkopius, tot des zelfs Amptgenoot verklaart 4). De Kontra Remonstranten drongen sterk aan op een Nationale Sinode. De Remonstranten, daarentegen tragtten, dezelve op allerlei wyze te stremmen, en dreeven, dat de onderlinge Verdraagzaamheid,

1) Baudart, II. Boek, bl. 36. Uitenb. IV. Boek, bl. 529.

2) Trigland, IV. Deel, bl. 552. Baudart, II. Boek, bl. 37, enz.

3) Zie dit breder by Trigland, IV. Boek, bl. 558. enz.

4) Baudart, Mem. II Boek, bl. 88.

het eenig middel van eendragt voor de Kerk was, doch zegt, een geleerd Man, op dit punt zeer wel, «een regten «wolfs aanbiedinge, daartoe strekkende, om de regte Bely- «ders der Waarheid tot stomme honden te maaken, en «door ontydig zwygen de Waarheid zelve te ontneemen. «Die eerst het water troebel gemaakt hadden door hunne «nieuwe Leer, en daardoor alle liefhebbers tot tegenspreken «verwekt, namen, als zy zagen, dat dit doen tot een' «Censuure zou hebben uitgevallen, hunnen toevlugt tot den «Waereldlyken arm, zoekende met beloften van te willen «zwygen ook andere tot stilzwygen te verpligtten. Even of «het mogelyk waare, dat de regte moeder, zoo wel als de «valsche moeder, zou konnen gedogen, dat haar kind in «tweën gehouwen werdt. Hadden zy geene verandering in de «Leer voor gehadt, zy hoefden ons geen onderlinge verdraag- «zaamheid aan te bieden en met geweld op den hals te «dringen. Dit is eeven zo veel, als of men iemand een deel «van zyn erffenisse ontnomen hebbende, en daar na ziende, «dat men geperst zou worden tot wedergeeven, met den «verongelykten een verdrag te willen maken, dat elk, be- «houdende, 't geen hy bezat, van het voorgaande in 't «vervolg niet meer spreeken zou 1).» Trouwens de Remonstranten riepen steeds van Verdraagzaamheid, en het woord Tolerantie was hen, in de mond bestorven, ondertusschen verdroegen zy niemand; maar bonsdde de Kontra Remonstranten uit Steden en Dorpen; daar zy 't meester waaren. Dus werden de Gereformeerden genoodzaakt, in de naastgelegen' Steden en Dorpen, daar Regtgevoelende Leeraars, 't Evangelie verkondigden, ter Preek te gaan; doch deeze werdt wel haast den naam van Slykgeuzen aangehangen 2). Ook beproefde men gestrenger' middelen, om den iever der Gereformeerden, te stuiten. In Schieland kwamen twee scherpe keuren te voorschyn, by welke de Gereformeerden, verboden werdt, eenige Godsdienstige vergaderingen te Zee-

1) Heidanus, de Causa Dei. In .de Voorr.

2) Baudart. II. Boek, bl. 86, 87.

venhuizen, en elders te houden. De plaats van de byeenkomst, werdt ten behoeve van de armen verbeurt verklaart, en die deeze vergaderingen belegd, of in dezelve geleert hadden, in de boete van drie honderd gulden geslagen 1). Hugo de Groot is over het ontwerpen van eene deezer keuren ten genoegen van Baljuw en Mannen van Schieland; naderhand bezwaard 2). Te Schoonhoven handelde men met gelyke gestrengheid, tegen de byeenkomsten der Gereformeerden 3). En te Utrecht werdt van Stadsweegen op zwaare boeten verboden afgezonderde vergaderingen te houden en by hopen, buiten de Provintie ter Preek te gaan, de Sakramenten te gebruiken 4).

De Gereformeerden van den Haage, moede geworden, van te Ryswyk ter Kerk te gaan, lieten in Louwmaand des Jaars 1617 een huis tot den Godsdienst gereed maaken; doch de Regeering van den Haage, liet het huis, daar zy te zamen kwamen met slooten en grendelen beslaan 5). Toen zogtten zy door Prins Maurits tot hun voorneemen te komen. En niet zonder reden. De Predikant Trigland hadt ter oorzaake van zeeker boek, den Prinse opgedragen, in gesprek ontfangen, den Vorst geklaagd, «dat zommige Wethouders, te «zeer met d'Arminiaansgezinden, ingenomen waaren, en «strengelyk handelden met de Gereformeerden. Verzoekende «dat de Prins, door zyn gezag, by zulke Magistraten, wilden «te weege brengen, dat zy den Gereformeerden, vrye oeffe- «ning van Godsdienst wilden vergunnen, ten minsten in «byzondere huizen en schuuren, of dergelyke plaatzen.» De Prins vroeg hier op aan Trigland, «of dan de Gereformeerden «in huizen en schuuren zouden gaan om den Godsdienst te «oeffenen.» Als Trigland hier op andwoordde, «dat het zo «niet behoordde: doch dewyl 't niet anders zyn kon, zy

1) Trigl. IV. Boek, bl. 765.

2) Sentent van H. de Groot by Baudart. XI. Boek. bl. 78.

3) Van den Sande, V. Boek, bl. 74.

4) Groot Utrechts Plakaatboek, III. Deel, bl. 412.

5) Van Den Sande, VI. Boek, bl. 76.

«Predikanten wel moed hadden, als zyne Doorlugtigheid de «verzogte vryheid te wegen bragt, de Remonstranten Dood «te zullen Preeken.» Toen onderving Maurits den smeekenden Trigland, met deeze hartelyke reden. «Hoe zouden de «Gereformeerden in huizen en schuuren gaan? De Kerken «komen ons toe, en wy zullenze ook hebben 1).»

De Gereformeerden leeverden, hun smeekschrift, ter vergadering van de Staten van Holland, over. De Prins onderschraagde hunlieder verzoek en wilde, dat men hen de Groote Kerk zou toestaan. Doch d'Advokaat van Oldenbarneveld nam dit zo hoog, dat hy den Prins toeduwde, of men die lieden opentlyk zou laten Preediken, die leerden, dat het eene kind ter verdoemenisse is geschapen, en het ander niet? Hy bewees zyn zeggen met uitheemsche Schryvers, die by Uitenbogaart aangehaalt werden. De Prins gaf hem tot andwoord, 't komt hier niet op aan wat d'Uitlandsche Auteuren zeggen, maar op 't geene de Inlandsche Predikanten Preediken. En deedt 'er vervolgens by: Indien zy zulks leerden, of die stellinge zo vreemd zou zyn? Voorts ondernam de Prins aan Oldenbarneveld te vraagen, of God niet van eeuwigheid geweeten hadt, wie Zalig, en wie Verdoemt zou zyn. Ja of hy meende, dat God zo dwaas was, dat hy den Mensch tot een ander einde Schiep in der tyd, als daar toe hy van eeuwigheid wist, dat hy komen zal! De Advokaat dus geklemt zynde, zogt zig te redden, met deeze woorden. Ik ben geen Theologant: maar Maurits vatte hem by zyn woord, zeggende ik ook niet: laat ons dan Theologanten te zamen roepen, om dit geschil te beslissen 2).

Eindelyk gaf men de Gasthuis of Engelsche Kerk aan de Gereformeerden; doch deeze viel te klein voor de groote meenigte, die ter Preek kwamen. Dus bestonden zy den neegenden van Hooimaand 's morgens vroeg de Klooster Kerk te openen, daar in brengende een Preekstoel met een

1) Trigland. IV. Deel, bl. 907.

2) Trigland, IV. Deel, bl. 902.

deel banken, die zy tot dien einde by de hand hadden. In d'eerste Predikatie op den zelven dag werden meer dan vierentwintig honderd Menschen gevonden, en des namiddags over de drieduizend toehoorderen 1). Ook werden 'er drie kinderen met de naam van Willem, Maurits, en Hendrik gedoopt 2). De Prins zelf, ging veertien dagen daar na, op den drieëntwintigsten der zelver maand in de Klooster Kerk, verzeld zynde van Graave Willem Lodewyk van Nassau, en van een aanzienlyk gevolg van allerlei Staats en Standspersoonen 3). De Predikanten Walleus, Udeman, en Trigland, hebben de Haagsche Gemeente, in deze Kerk allereerst bedient 4).

Dit inneemen van de Klooster Kerk of Prinse Kerk, werdt by de hoofden van de Remonstranten hoog genomen. Oldenbarneveld sloeg aan de Staten van Holland voor een voorbeeldige straffe te oeffenen. Die als de voornaamste aanleiders van dit Werk in 't oog liepen, waaren d'Advokaat Gilles de Glarges, de Plaatsnyder, Hendrik Hondius, d'Apotheker, Abraham le Fevre, wonende in de Hoogstraat, en daar na Burgemeester van den Haage, en Enoch Much, Boekhouder van den Prinse Maurits. 't Voorneemen was, deeze Menschen by nagt van 't bedde te ligtten, en hunne hoofden op 't Schavot te doen afslaan. Voorts het volk, vroeg in den morgenstond met het luiden der Klok by een te roepen, en dan te laten afkondigen, dat deeze luiden wegens hun muitzugt en wederspannigheid, tegens den Overheid anderen ten voorbeeld, gestraft, waaren. En dat men vervolgens op deeze wyze, zou handelen met allen, die hunne Overheid, weigerdden te gehoorzamen. Men zogt zulks doortedringen, door middel van den Hoogen Raad, alwaar de Heer van Veenhuizen, Schoonzoon van den Advokaat, Voorzitter was; doch hier wentelde de zaak geheel

1) Van den Sande, VI. Boek, bl. 76.

2) Baudart, Mem. IX. Boek, bl. 85.

3) Van de Sande, VI. Boek, bl. 76.

4) J. Cocceus, in obit; Trigland, pag. 53.

anders als men gedagt hadt. De Raadsheeren Vosbergen en Schotte, zitting hebbende wegens Zeeland, in den Hoogen Raad antwoordden met ronde Zeeuwsche woorden, «dat «zy daar gezeeten waaren om de luister van haar Provintie «te bewaaren; welke van Arminianery, en van alle de poo-«gingen die tot bevordering van dezelve gebruikt wierden «zeer afkeerig was; en dat zy toestemming geevende tot «zulk een straf oeffening d'eer van haar Provintie niet on-«geschend konden bewaaren, maar ten hoogsten zouden «krenken 1).»

De Schryver, uit wien wy dit verhalen, brengt nog een ander geval van 's Lands Advokaat te voorschyn; 't welk wy ten gevalle van onze leezeren alhier staan te melden. 't Gebeurde dat Oldenbarneveld ter Vergadering van de Staten van Holland, by geleegentheid, dat de stemmen, over de Arminiaansche zaaken, verdeelt waaren, zig dus liet hooren. «Myne Heeren wy hebben wel eer Authoriteit «gestabilieert,» en na verhaal van de gestrafte muitery ten tyde van Lycester te Leiden voorgevallen, waar van wy te voren gesproken hebben 2), vervolgde hy, «zo moet men «nu wederom Authoriteit stabilieeren, anders zal het niet «wel gaan» Hier na keerde hy zig, tot een Lit deezer Vergadering, die teffens Ouderling van de Hervormde Kerke, te Amsterdam was, zeggende: «daar was ook een Ouderling «onder,» doelende op den Ouderling Jakob Volkmaar, ten tyde van gemelde muitery te Leiden onthalst. d'Ouderling bleef den Advokaat niet schuldig, maar voerde hem sneedig te gemoet: «Heer Advokaat, ik weet wat gy zeggen wilt, «maar die luiden hebben zig te ver ingelaten met een vreemd «Heer, tegens de Regeering des Lands: Zo hebben wy niet «gedaan, zo doen wy ook noch niet. Wy handhaven de «Vryheeden en Voorregten deezer Landen, met deszelfs «Wettige Regeering: maar wy, staan u en de uwen tegen,

1) Trigland, IV. Deel, bl. 908, 909. Brand, II. Deel. XXVI, Boek, bl. 471.

2) Zie hier vooren, bl. 23, 24, 25.

«tot handhaaving van de waare Religie, die gy ons zoekt «te ontfutzelen. Maar 't zal u,» dus besluit hy, «misten «Vaar! Gelooft, dat wy op onze hoede zyn, en op ons stuk passen 1).»

De Koning van Engeland hadt midlerwyl een' brief gezonden aan d'Algemeene Staten waar in hy onder anderen schryft: «wy bidden u in den naame des Heeren dat gy by «tyds zoekt te dempen, de dwalingen en partyschappen, «welken de Duivel door list van ulieder vyanden zo behen-«dig heeft ingevoert, en daar door zo veel aanhangs ver-«wekt, dat den ondergang van uwen Staat geheel naby is, «zo gy u zelven daar tegen niet by tyds verzet, vasthou-«dende aan de Waare en Ouwde Leer, daar gy altoos Be-«lydenis van gedaan hebt, en ontfangen door een algemeene «bewilliging van alle de Gereformeerde Kerken, en waar van «de Gemeene Belydenis geweest is, als het eerste en voor-«naamste fondament en vast cement, welke onderhouden «heeft de nauwe vriendschap onzer Koninkryken en ulieder «Landschappen: biddende dat gy lieden moogt byeen roe-«pen een' Nationale Sinode om te eindigen en te beslissen «deeze elendige geschillen 2).»

Zedert het ontfangen deezer Koninklyke letteren, was de Hoofdzaak, die tusschen de Gewesten en Steeden betwist wierdt, het houden of niet houden eener Nationale Sinode. De Staten van Gelderland, Zeeland, Friesland, Groningen, en de Ommelanden drongen op het byeen roepen eener Nationale Sinode. Holland, Utrecht en Overijssel stelden zig daar teegen, voor reeden geevende, dat zodanige Sinode streedt tegen den luister en Vryheid der byzondere Gewesten en Steeden, dewyl ieder Gewest hunnes bedunkens vryheid hadt, in 't stuk van Godsdienst vast te stellen 't geen hun goeddagt te behoren. En dat het niet betamelyk was deeze vryheid te stellen aan het oordeel der byzondere Gewesten; maar in tegendeel hun regt in alle manieren, zelf,

1) Trigland, IV. Deel, bl. 716.

2) Zie dien brief by Baudart. IX. Boek, bl. 59.

met Wapenen te verdeedigen 1). Door deeze en dergelyke reedenen zyn eenige Steeden, daar de Remonstranten, de klem van Regeering in handen hadden, gaande geworden om Soldaten te werven, die noch onder Prins Maurits, noch onder de Staten zouden staan. Men noemde dit soort van Krygsvolk, met de naam van Waardgelders, veel ligt om dat zy om geld tot het voeren van Wapenen in tyden, dat men hen, zou benoodigt zyn, bewaart wierden. De werving van dit slag van Krygsvolk geschiedde te Haarlem, te Leiden, te Rotterdam, te Hoorn, te Heusden, en ook te Utrecht. Te Leiden boodt de Burgery aan, een dubbele wagt waar te nemen, onder beding dat men de Waardgelders afdanken zou. Doch de Wethouderschap wantrouwde de Burgery. Zy lieten een hout staketzel maaken tot bescherming van 't Stadhuis, waar in de Waardgelders den wagt hielden 2). Men noemde dit gebouw van balken en eyke ribben, waar van men de uitbeelding elders vindt 3) de Arminiaansche Schans. Ook werden de Burgers aldaar verpligt tot het doen van eenen nieuwen eed. Doch meer dan zes honderd Burgers, vonden zig bezwaart den zelven te doen: Zommige van die werden van hun Burgerregt verstoken: andere in arremoede ter Stadt uitgebannen 4).

Dus zag men de scheuringen en scheidingen, als vrugten der twisten en baarmoeders van schadelyke gevolgen voor Land en Kerk met wyde schreeden voortstappen. Dit deedt de Gewesten van Gelderland, Zeeland, Friesland, Groningen, en d'Ommelanden langs paden treeden die gelegd wierden om de rust in Staat en Kerk te herstellen. Men dreef het houden eener Nationale Sinode met ernst door, en Dordrecht werdt benoemt om de plaats te zyn, daar de Kerkelyken zouden te zaamen komen. Doch eer 't daar toe kwam, beslooten d'Algemeene Staaten, de Waardgelders af te danken,

1) Van den Sande, VI, Boek, bl. 77. Baudart. IX. Boek, bl. 37, 38.
2) Van Den Sande, VI. Boek, bl. 70.
3) Gottf. Kronyk III. Deel, bl. 858. 3) Trig. IV Deel, bl. 940.
4) Baudartius Memor. IX. Boek, bl. 82, Sande, VI. Boek, bl. 79.

en daar van een aanvang binnen Utrecht te maaken. Dit besluit werdt, by d'Algemeene Staten niet dan, by voorweten en believen van den Raad van Staate en beiden de Stadhouders, den Prinse Maurits, en den Grave Willem van Nassau, genomen. Maurits verzeld van agt Gemagtigden, verscheen in 't einde van Hooimaand des Jaars 1618 binnen Utrecht, en voerde het afdanken der Arminiaansche knegten gelukkig uit 1). Hier op volgde den vierden van Oogstmaand de verandering in de Regeering bestaande uit veertig Raaden, die, daar zy te vooren 's Jaarlyks pleegen te veranderen, nu voor haar leeven werden aangestelt 2). De nieuwe Vroetschappen hadden zo dra geen zitting genomen, of de Gereformeerden verzogten, en verkreegen de Buurkerk tot hun gebruik. Roelof Pieterzen, Predikant te Amsterdam deedt den zeevenden van Oogstmaand d'eerste openbare Predikatie met grooten toeloop, ook van buiten lieden, die in zulk een grooten getale van Amsterdam, en andere plaatzen. derwaarts kwamen, dat het aan Schuiten en Wagens ontbrak om hen te voeren, en aan herbergen, om hen, te ontfangen. Daar na beval de Vroedschap de Remonstranten dat ze den Dom de Kontra Remonstranten zouden overgeven 3).

Zo groot een' verandering baande den weg in Holland, dat aldaar de Waardgelders in de byzondere Steeden by een scherp Plakaat afgedankt wierden; 't Plakaat belaste hun «de Wapenen af te leggen, uit hunnen eed en dienst te «scheiden binnen vierentwintig uuren; op straffe van het «zelve niet doende, daar over als Rebellen aan lyf en goed, «anderen ten voorbeelde, gestraft te worden 4).» Voorts doorreisde zyn Doorlugtigheid de Steeden, veranderende de Magistraaten, en liet 'er zommige gevangen neemen, die

1) Van Den Sande, VI Boek, bl. 80.

2) Groot Plakaat-boek van Utrecht, III. Deel, bl. 96. enz. Baudart, X. Boek, bl. 57.

3) Trigland, IV. Deel, bl. 1091. Brand, Hist. der Ref. II. Deel, XXX. Boek, bl. 819, 820.

4) Trigland. IV. Deel, bl. 1091. Brand, II. Deel, XXX. Boek, bl. 827, 828.

de grondslagen van Kerk en Staat ondermynden. 't Hoofd der gevangen was Johan van Olden Barneveld, Advokaat en Groot-zeegel-bewaarder van Holland en Westfriesland, die by vonnis op den dertienden van Bloeimaand des Jaars 1619 in den hoogen ouderdom van tweeënzeventig Jaaren 't hoofd werdt áfgeslagen 1).

Den dertienden van Slagtmaand des Jaars 1618 nam de Sinode, te Dordrecht een' aanvang; welke na hondert vierenvyftig Zittingen besloten werdt 2). De Leeden gezeeten zynde, handelde men over een nieuwe overzettinge des Bybels, die zedert by de hand genomen, en gelukkig uitgevoert werdt; over 't Prediken van de Katechismus; over de Katechizatien, over 't Dopen der kinderen van Heidensche Ouders; over 't voorbereiden van de Studenten der H. Theologie, en over 't drukken van ergelyke boeken 3). Daar na verscheenen de gedaagde Remonstranten voor de Sinode. Simon Episkopius, voerde eene breede, en sierlyke doch scherpe reede: Als hy uithadt, bestrafte hem, de President Bogerman, dat hy zonder verlof, zo lang gesproken hadt, met een' voorbedagte reede, vol valsche beschuldigingen, strekkende om de harten van zyne Medebroederen te verbitteren 4). Toen zwoeren de Sinodale Leeden, in de vierentwintigsten Zitting, den Heeren der Heirscharen, en Kenner der harten, «dat zy in het onderzoek en oordeel over de vyf punten, «en daar uit ryzende zwarigheeden, als mede over andere «Geloofspunten geenerlei menschelyke schriften, maar «Gods Woord alleen, voor eenen zeekeren, en onfeilba«ren regel des Geloofs zouden gebruiken, ja dat zy in «deezen gantschen handel, niet dan d'eere Gods, de rust «der Kerke, en de zuiverheid der Leere zouden voor oogen «hebben 5).» Den eed gedaan zynde begon men met de

1) Zie dit vonnis benevens de Aanmerkingen van Trigland in zyn Kerk. Historie, bl. 1152 enz.

2) Sin. Hand. de Dordr. bl. I.

3) Sinod. Hand. Sess. VI XXII. bl. 22—57.

4) Sinod. Hand. Sess, XXIV. bl. 68—80.

5) Sinod. Hand. Sess. XXIV. bl. 80.

Remonstranten te handelen. Doch zy bestonden, zig terstont tegen de Sinode te verzetten, beweerende, dat zy de Sinode voor geenen wettigen Regter der verschillen konden houden, alzo die Sinode was Party en Scheurziek 1). Egter werden zy genoodzaakt hun gevoelen over de vyf punten, daar na hunne bedenkingen over de Konfessie en Katechismus in te leeveren, en eindelyk wegens, hun kwellen, datze de Sinode deeden, onwaardig verklaart om langer by mondelyke onderhandeling gehoort te worden 2). Zo dra de gedaagde met Staten goedvinden, de Sinode uitgezet waren, hieldt de Sinode zig een' geruimen tyd bezig met het leezen van hunne gevoelens over de vyf punten. Daar na sleet men verscheide Zittingen met het voorleezen van de byzondere oordeelen over de vyf punten en der Sinodale Kanons, ofte Zetregels, tegen dezelven ontworpen. Voorts zeiden de Heeren Politiken, dat d'Algemeene Staaten van wil waaren, «dat de Belydenis des Geloofs der Gereformeerde «Kerken, in de tegenwoordigheid der Uitheemsche Godsge- «leerden voorgelezen en onderzogt zou worden; en dat ieder «Lit van de Sinode, zo wel Uitheemsche, als Inlandsche, «vrymoedig zou verklaren, zo zy iets op de Belydenis mog- «ten aangemerkt hebben, hetwelk de punten der Leere «betrof, en met de Waarheid van Gods Woord, of met de «Konfessien van andere Gereformeerde Kerken niet al te «wel scheen overeen te stemmen 3).» Volgens dit bevel, hebben alle de Leeden, de Belydenis nagezien, aandagtig overwogen, eenparig goedgekeurt, en de bedenkingen der Remonstranten, als ongegrond, verworpen. d'Uitheemsche deeden een' kragtige vermaning, aan de Inlandsche Godsgeleerden; houdende «datze in deeze Regtzinnige, Godzalige, «en Eenvoudige Belydenis moesten volharden, dezelven on- «vervalscht hunne Nakomelingen na laten, en tot de komste «onzes Heeren Jezus toe, tragtten te bewaaren.» d'Inland-

1) Sinod. Hand. Sess. XXVIII, bl. 126.

2) Sinod. Hand. Sess. LVII. bl. 236.

3) Sin Hand. Sess. CXLIV. bl. 345.

sche betuigden, aan d'Uitheemsche Godsgeleerden, «dat zy «van zins waaren, by de Belydenis der zuivere Leere «standvastig te blyven, en dezelve in de Nederlandsche «Gewesten zuiver te leeren, naarstig voor te staan, en «voorts door Gods Genade; onvervalscht te bewaaren 1).» Eindelyk werdt het vonnis tegen de gedaagde Remonstranten geveld, by d'Algemeene Staaten goedgekeurt zynde, opentlyk voorgeleezen. 't Vonnis behelsde, dat «de Gedaagde op een' «onwettige wyze, schendende, de goede Kerken-ordening, «de Kerken Gods grootelyks beroerd hadden; bestaande «d'oude en schadelyke dwalingen weder te voorschyn te «brengen, nieuwe te smeeden, en die openbaar en heimelyk «met monden en schriften onder het volk te strooijen: «om welke oorzaken, den gedaagden alle Kerkelyke en «Akademische diensten werden verboden; tot dat zy door «een' waaragtige Bekeering, met woorden en werken het «tegendeel zouden doen blyken, en zig volkomen met de «Kerk verzoenen.» Voorts werden de Provintiale Sinodens, Klassen en Kerkenraden belast, datze ten eersten, «die «deeze doolingen aanhingen, als aanrigters van beroerten «zouden ontzetten van hunne Kerk en Schoolampten, met «deeze bepaling, dat zy dezulken, die uit zwakheid gevallen «waaren, ende een stil en onberispelyk leeven leiden, met «zagtmoedigheid zouden zoeken te regt te brengen.» Eindelyk werden alle Kerkenraaden vermaant «zig by tyds te «stellen tegen alle nieuwigheeden, die in de Kerk zouden «konnen ontstaan, agtneemende op de Scholen en Leeraars «in dezelve, op dat uit de byzondere gevoelens, die de «jeugd zouden werden ingeplant geen verderf voor Kerk en «Gemeenebest, veroorzaakt wierdt.» De plegtigen uitspraak van dit vonnis geschiedde op deeze wyze: De Sinodale Leeden traden, met eene Kerkelyke deftigheid, in gelederen van tweeën, den negenden van Bloeimaand des Jaars 1619, uit de Doelen, naar de Groote Kerk. Hier gekomen zynde,

1) Sin. Hand. Sess. CXLV. CXLVI. bl. 346.

deedt de President Bogerman, eerst een kragtig gebed tot God, daarna eene treffelyke aanspraak tot de Gemeente van alle kanten te zaamen gevloeid. Toen werden, het vonnis van afzetting over de Remonstrantsche Predikanten, en de Sinodale Kanons, of zetregels over de vyf punten door de Scriben, Damman en Hommius met luider stemme voorgelezen. Men sloot de byeenkomst met een plegtige dankzegging tot God; waarna de Leeden in dezelve orde, als zy gekomen waaren tot de Doele, de gewone zamelplaats der Sinode, wederkeerden: wanneer de Uitheemsche Theologanten, met teedere dankbetuiging hun afscheid van de Sinode namen 1). d'Uitheemsche Godsgeleerden, werden by hun vertrek, van weegen d'Algemeene Staten, beschonken, ieder met een' gouden penning, ter waarde van honderd vyftig gulden, hangende aan een keeten van vyftig. Aan d'eene zyde, stont de afbeelding van die vergadering met een omschrift Religione Afferta: dat is, de Godsdienst bevestigt. Aan d'andere zyde den berg Zions en daar op den Tempel, van vier winden bestreeden, door Gods naam bescheenen, met het inschrift Jehova; en daar by erunt ficut mons Sion: dat is, zy zullen zyn als den berg Sions 2). Zedert het vertrek der Uitheemschen hielden de Inlandsche Theologanten nog zesentwintig Zittingen. De Leden besloten, eenparig, dat de Predikanten voortaan tot betuiging van Eendragt in de Leere, de Belydenis en Katechismus zouden onderschryven; benevens, de Sinodale Kanons over de vyf punten, verdeedigende de zaken Gods tegen de dwaalingen der Remonstranten. Ook werdt d'onderschryving bepaalt tot Reçtoren, en Schoolmeesters 3). Op dat nu, de Belydenis van allen, goetgekeurt zynde geen vervalsing of verandering zou onderworpen zyn, heeft men de Fransche, Latynsche, en Nederduitsche Exemplaren met malkanderen vergeleken, om uit de drukken van deze drie

1) Sin. Hand, Sess. CLIII. CLIV. bl. 363—380.

2) Goeree, Kerk en Wereldl. Hist. bl. 621. 622.

3) Sin. Nahandel. in 't Kerkel. Handb. Sess. CLXIV. bl. 164-. 167.

talen, een Exemplaar te doen vervaardigen en voor het toekomende, gezag te doen hebben. Dit verbeeterde Exemplaar is ingelascht in de handelingen der Sinode 1), en eindelyk op Sinodale orde gedrukt en uitgegeven te Dordrecht by Francois Bosselaar, Medestander van Isaäk Kanin in den Jaare 1619. Dit is het Exemplaar, welk wy als den text, dien wy uitleggen aan 't hoofd van onze verklaring, voor ieder Artikel gevoegt hebben, met behoudenis van dezelve spelling.

Zedert het veroordeelen van de Remonstransche leer, zyn de Remonstrantsche Predikanten, door eigen schuld, velerlei rampen, overgekomen. De Predikanten, die de Sinode uitgezet waaren, werden van de Heeren Politiken uit naam van d'Algemeene Staaten, aangezegt, «dat zy zig voortaan «zouden hebben te onthouden van alle Kerkelyke diensten, «met dat 'er aankleefde, en zig in alle stilte en zeedigheid «als goede Burgers gedragen. De Staaten zouden hen, als dan, «van alle nodige onderhoud voorzien,» Henrikus Leo, Predikant te Bommel beloofde zulks; doch de andere gaven voor, daar over bezwaart te zyn. Ook teekende Leo een geschrift, welk men een Açte van Stilstand, noemde, die eenigen tyd daar na, door verscheiden andere Predikanten, eerbiedig onderschreeven werdt. Als d'andere hartnekkig bleeven weigeren, deeze Açte van Stilstand, te teekenen, werden zy by vonnis van d'Algemeene Staaten, uit de Vereenigde Gewesten, gebannen. Men voerde hen ieder met vyftig gulden voorzien, waar 't hen, luste. Episkopius benevens tien Predikanten na Waalwyk in Braband, twee na Nieuwenhuis in 't Graafschap Benthem, en een naar Huissen, in 't Land van Kleeve. Ettelyke dagen, daar na werden verscheiden' andere Remonstranten, die geduurende de Nationale Sinode een Anti Sinode, of Tegen Sinode te Rotterdam gehouden hadden, opentlyk gebannen, en na Waalwyk gevoert. Voorts werden in de Provintiale Sinode den drieëntwintigsten van Hooimaand des Jaars 1619, te Leiden vergadert, meer als zestig Predikan-

1) Sin. Nab. Sess. CLV. Kerkelyk Handb. 338.

ten, uit hunne Kerkelyke diensten gezet, die weigerdden de Açte van Stilstand te teekenen. 't Zelfde gebeurde in de naburige Gewesten, zo dat men reekent omtrent tweehondert Predikanten in hunne diensten geschorscht te zyn; van welke 'er omtrent hondert uit den Lande gebannen zyn 1). Ook besloten de Heeren Kurateuren van 's Lands Schoole te Leiden, Gerardus Johannes Vossius Regent, en Kasper Barlæus onder Regent van der Staten Kollegie van hunne Ampten te ontslaan. Festus Hommius werdt in plaats van den eersten, en Meester Daniel Sipanius in plaats van den tweeden aangestelt 2). De Remonstranten, die zig te Waalwyk bevonden, riepen te Antwerpen, zo veel uitgezette Predikanten, by een, als zy konden bekomen. Toen hieldt men zig bezig om orde te stellen op de vervallen' zaaken. Ook ontwierp men een Berigt-schrift, waar na hunne Predikanten, die hier te Lande kwamen, zig moesten gedraagen. De Algemeene Staten lieten een scherp Plakaat tegen hen uitgaan, waar by de uitgezette Predikanten, het wederkeeren in deeze Gewesten, en het houden van heimelyke Vergaderingen, op nieuws verboden werdt. Men beloofde aan elk' vijfhonderd guldens, die een' van de gebanne Predikanten, hier te Lande komende, in hegtenis leeverde: Driehonderd guldens voor een Proponent. De uitgezette Predikanten, dreigde men, met een' eeuwige gevangenisse, of zwaarder straffe 3) Zedert de bekentmaking van dit Plakaat, raakten verscheiden Remonstrantsche Predikanten in banden. Samuël Prince, eertyds Predikant te Baardwyk by Heusden, en Johannes Grevius, voormaals Predikant te Heusden werden, gevangen zynde, verweezen, om voor al hun leeven, in 't Tugthuis, te Amsterdam, als andere Tugtelingen gehandelt te worden. Benerus Vezekius, geweezen, Predikant te Egteld in Gelderland, werdt te Haarlem in 't Tugthuis gezet. Dominikus Sapma, eertyds

1) Commelin, Beschrijving van Amsterdam, II. Deel, VI. Boek, bl. 1103.

2) Leidekker, II. Deel, bl. 66.

3) Baudart. II. Deel, XII. Boek, bl. 3, enz.

Predikant te Hoorn, kreeg men te Amsterdam, gevangen. Simon Bysterus, voormaals Predikant te Ingen in de Betuwe werd op Loevestein gebannen, daar hy tien Jaaren gevangen zat. Sapma, geraakte gestoken in de kleederen van zyn Huisvrouw, die hem in de Boeijen kwam zien, in den Avond, uit zyn gevangenis te Amsterdam. Vezekius ontsnapte te Haarlem, door de agteloosheid, zyner Bewaarderen. Grevius en Prince kregen ook gelegentheid, het Tugthuis te Amsterdam te ontvlieden. Men hadt de sleutels van de vertrekken, waar in zy gevangen zaaten, weeten nagemaakt te krygen Hiermede sloot men eerst de deuren open; daarna hielp men hen, met zwart geverfde touw ladders op, en over het dak, na beneden 1). Dit zelfde gebeurde verscheiden' andere Predikanten van die Gezintheid; doch 't dunkt ons te klein van belang onze Leezeren, met dergelyke gevallen, op te houden. 't Zal dienstiger zyn in deeze tyden, da we kortelyk verhalen, 't begin, voortgang, en einde der reukelooze onderneeming, tegen het leeven van zyn Doorlugtigheid, den Prinse Maurits van Nassau, op wien de Remonstranten, zedert de omwenteling van zaaken in Kerk en Staat, ten hunne nadeele, uitgevallen, zeer gebeeten waaren. De zamenzweering was gesmeed, onder het beleid der Zonen of liever des Jongsten Zoons van den onthalsden Heer Jan van Oldenbarneveld, met zamenspanning van zeer vele Remonstranten, onder welken niet alleen een Predikant bevonden; maar noch drie andere beschuldigt wierden 2). Willem van Oldenbarneveld, Heer van Stoutenburg, jongste Zoon des Advokaats, was een baldadig man, die zyn Vader, terwyl hy leefde, veel hartzeer toegebragt hadt, nogtans poogde hy desselfs dood, op den Prinse Maurits, die hy voor de oorzaak van dezelve hieldt, te wreeken. Ook hadt hy een nieuwe verandering in de Regeering in 't hoofd om de zaken der Remonstranten uit het voetzand op te beuren. Deeze verandering, dagt hy, kon niet te wege gebragt worden, zo lang de Prins

1) Leidekker, II. Deel, bl. 111. Brand, IV. Deel, bl. 543. enz.

2) J. v. D. Honert, Antw. aan Driebergen, &c. bl. 98.

leefde. Stoutenburg sprak 'er dagelyks van met zyn broeder Rynier van Oldenbarneveld, Heere van Groeneveld, en liet niet af, tot dat hy hem, hoewel met veel moeite, in den aanslag ingewikkeld hadt 1). Ondertusschen trof hy, verscheide luiden aan, die heet op vertwyfelde aanslagen, met hem raad hielden, om den Prins van kant te helpen. Op het einde van het Jaar 1622 besloot men onder malkanderen eenige Persoonen om te kopen, die den Prins by Ryswyk daar hy zyn stal hadt, in 't op of uittreeden van de Koets zouden om 't leeven brengen. David Koorenwinder, eertyds Sekretaris te Berkel, ligtte van verscheide Luiden, op 't gelove van den Heere van Groeneveld zesduizend guldens, die men reekende, tot het omkopen deezer snoode Huurlingen, nodig te hebben. Korenwinder stelde dit geld op aan raaden van Stoutenburg, in handen van Adriaan Adriaanszoon van Dyk, geweezen' Sekretaris van Bleiswyk, die 't volk tot den aanslag zou Werven. Van Dyk ontboodt den neegentienden van Louwmaand, te Bleiswyk, by zig Jan Blansaart, Saaywerker te Leiden, en Proponent onder de Remonstranten, dien hy 't geheim ontdekte. Ook gaf hy hem eenig geld, onder belofte, dat hy zynen Broeder Abraham Blansaart, en nog eenige andere Leidenaars zou beweegen in den toeleg. Voorts ontboodt van Dyk by zig, Kornelis Gerritszoon van Woerden, Schrynwerker te Rotterdam, hem kennis geevende van 't geen men voorneemens was. De Schrynwerker en zyn Zwager Henrik Slatius, eertyds Predikant te Blyswyk, lieten zig, zedert dien tyd, gebruiken, om 't buskruid te drogen, en de kogels te gieten, van welken men zig in den aanslag, dagt te dienen. Ook huurden zy drie Matroozen Jan Klaaszoon uit het Zuidland, Herman Hermanszoon van Embden, en Dirk Leendertszoon van Katwyk op den Rhyn, om wagt te houden, als de Prins door eenige van Leiden zou omgebragt worden; welke Leidenaars, zy zouden moeten ontzetten, zo zy 't te kwaad kreegen. Voorts zogtten zy noch

1) Schriverius, Oud Batavia, in 't Aanh. bl. 192.

vier andere Remonstrantsgezinde bootsgezellen op, Jeroen Ewouts, Jan Faassen, Pieter Janszoon Broek, en Jan van Engelen, die zy elk driehonderd guldens, op de hand gaaven, om te dienen, in eenen aanslag, ten dienste des Lands, dien, zy hen niet ontdekten. Jeroen Ewouts en zyne metgezellen bragtten den vierden van Sprokkelmaand, de Koffer met moordgeweer, ten huize van Slatius vervaardigt, van Rotterdam na de Hage, in de Herberg den Helm, daar van Dyk t'huis lag; doch zy, begaven zig na eene Herberg op 't Spui, daar Utrecht uithing. Slatius had dien zelfden avond noch een maaltyd aangerigt. Men liet 'er de beeker in 't rond gaan, drinkende op den goeden uitslag, deezer vloekwaardige onderneming. Kornelis Geesteranus en Gerard Velsius, Remonstrantsche Predikanten waren in dit geselschap tegenwoordig, en deeden een dronk mede: Deeze zyn na 't ontdekken van het Verraat beschuldigt, dat zy aan deezen grouwelyken aanslag deel hadden. Kornelis de Schrynwerker, vertrok des anderen daags na den Hage, verzeld van de drie eerstgenoemde bootsgezellen, met wien hy in de Herberg 't Zotje 't huis ging leggen. Abraham Blansaart, en Willem Parthy kwamen op den zelfden dag in den Hage, om met van Dyk te spreeken, voorgeevende, dat zy met hun zeevenen van Leiden gekomen waren om geld te ontfangen. Toen maakte het eetgespan, bestel, om de Prins den zeevenden van Sprokkelmaand, daags voor den algemeenen Biddag, te vermoorden. Abraham Blansaart, Willem Parthy, en een van Rotterdam zouden op den Prins aanvallen, en de andere van Rotterdam en Leiden, zouden hen helpen en beschermen; daar na zouden zy allen, over de tolbrug na de Veenen, een goed heen komen zoeken. Willem Parthy, zou alvorens eene aanspraak tot moedgeving aan deeze raauwe gasten doen. De stof daar van zou hy leenen uit dat lieve boek van Slatius, den Klaar ligtenden Fakkel genaamd; waar in de ingezetenen des Lands, met naame de Remonstranten, vermaand worden, om zig door de verschrikkelyk Wapenen hunner handen, te verlossen

van den Dwingeland en van den goddeloozen hoop der tegenwoordige Regenten 1). Als nu de Beleiders dezer reukelooze onderneeming; waanden dat de zelve des anderen daags zou slagen, roerdde God de harten der vier matroozen, te weeten Jeroen Ewouts, Jan Faassen, Pieter Janszoon Broek, en Jan van Engelen, om 't geen' zy van den aanslag wisten, te ontdekken. Zy begaven zig den zesden van Sprokkelmaand na Ryswyk, den Prinse te kennen geevende, «dat zy gehuurt waaren tot zeekere onderneeming, ten dien-«ste van den Lande: dat hen elk driehonderd guldens, op «de handen gegeeven waaren, vragende of zyne Doorlug-«tigheid, van die onderneeming wist.» Voorts zeiden zy «dat 'er noch vier Personen zig in den Haage in de Her-«berg 't Zotje onthielden, die tot het zelfde einde geschikt «waaren.» De Prins dit gehoort hebbende, belast deeze Bootsgezellen, hem terstond over Voorburg, na den Hage, te volgen. Hier koomende, verhalen zy in de tegenwoordigheid van de President, en eenige Raaden van het Hof van Holland, 't geene zy, den Prinse, te Ryswyk, aangedient hadden. De Raden van het Hof, zenden, ten spoedigsten de dienaaren van 't Geregt, om de Herbergen, den Helm en 't Zotje te bezetten. In 't Zotje kreeg men, Kornelis de Schrynwerker, met de drie genoemde Bootsgezellen gevangen. Ook vondt men in den Helm, de Koffer, met moordgeweer, welken, de ontdekkers, op orde van Slatius, den vierden van Sprokkelmaand, aldaar gebragt hadden. Deeze vier gevangen, beleden by de eerste ondervraging, dat zy deel hadden in den toeleg, om de Prinse, van kant te helpen 2). Zy werden den zeevenentwintigsten van Sprokkelmaand, met den zwaarde geregt, na dat de Scherpregter het geweer, dat zy van zins waaren, tot den aanslag gebruikt te hebben, voor hunne ogen aan stukken geslagen hadt. De Lighamen werden op Raden gelegt, de Hoofden

1) Uit de verscheiden' Sentent. by Baudart. Mem. II. Deel, XV. Boek, bl 39. enz.

2) Aitzema, Zaaken van Staat en Oorlog, I. Deel, bl. 167.

op Staken daar boven gestelt en hunne goederen verbeurt verklaart. 't Lighaam van Kornelis, de Schrynwerker, werdt gevierendeelt en de deelen aan halve Galgen, aan de vier uitgangen van den Hage gehangen 1).

Uit het geen deeze gevangen, voor hun dood beleden hebben, blykt ons dat niet alleen Slatius en van Dyk, maar ook de Remonstrantsche Predikanten, Geesteranus, en Velsius beschuldigt werden, van deel aan den aanslag gehadt te hebben. Men beloofde, een vereering van vierduizend guldens aan elk, die een van deeze vier in hegtenis leeverde. Voorts werden ten spoedigsten aan de Bevelhebbers der Grenssteeden, en aan de Staaten van andere Gewesten, brieven afgezonden; waar by verzogt en gelast werdt, op de schuldigen te letten, en dezelven by de kop te vatten 2). Ondertusschen raakten de Heer van Groeneveld, op Vlieland, van Dyk te Hazertswoude, en Koornwinder te Overschie, in banden. Men voerdde, een elk hunner onder een sterk geleide naar den Hage: alwaar zy den negenentwintigsten van Lentemaand, als misdadigers van gekwetsten Hoogheid onthalst wierden. De Lyken van Koornwinder, en van Dyk werden na 't onthalzen in vieren gehouwen, en aan de hoeken van den Hage opgehangen. Doch 't Lighaam van Groeneveld, werdt gewonden in een zwart kleed, door vier Staten Boden, ten zynen huize gebragt, en de volgenden nagt in 't Graf van zyn Vader bygezet. Slatius kreeg men te Rolde in 't Graafschap Drenthe, de beiden Blansaarts te Embden, en Willem Parthy, niet verre van Embden gevangen. Slatius dagt met zyn schrijven tegen de Remonstranten, zyn leven te behouden. De Blansaarts en Parthy meenden, dat het voorneemen, welke zy zeiden gehadt te hebben, om den toeleg te ontdekken; voor de ontdekking zelve zou gehouden worden. Doch 't Regt ging den vyfden van Bloeimaand zynen gang. Zy werden met den Zwaarde gestraft. De Lyken van de Blansaarts en Parthy werden

1) Zie de Sentent. by Baudart, bl. 39. enz.

2) Baudart, bl. 34. Brand, IV. Deel, bl. 942. enz.

begraven, maar dat van Slatius, op een Rad gelegt, en zijn Hoofd daar boven op een Staak gezet, digt by de Galge buiten den Hage. Voorts zyn als Mede wustigen van den aanslag den eenentwintigsten van Zomermaand, Jan Pieterszoon Lyndraaijer, Gerrit Korneliszoon Kleermaker, en Samuël de Plekker, Leeraar of Vermaner onder de Remonstranten, te Leiden onthalst, en ettelyke weeken daar aan Klaas Michielszoon Bontebal, te Rotterdam, die tweeduizend gulden tot het uitvoeren deezer vloekwaardige zamenzweering verstrekt hadt. Stoutenburg, en Adriaan van der Dussen, getrouwt hebbende een dogter van wylen Elias van Oldenbarneveld, Pensionaris te Rotterdam, ontvloden het gevaar, dat hen volgde naar Brussel, alwaar de Aartshertoginne Isabelle, hen, in haare bescherming nam 1).

Men dankte God plegtig op den laasten van Bloeimaand door de Vereenigde Nederlanden, «voor 't ontdekken van «deeze Abominable Barbarische Konspiratie tegen den Prinse, «smeekende den Goddelyken Majesteit, dat het hem behagen «mogt den Prinse, met den Staat deezer Landen en die den «waaren Godsdienst zogten te bevorderen, in zyne hoede te neemen 2).» Midlerwyl wierden de Ontdekkers van deezen aanslag, treffelyk beloont. De Prins schonk ieder, eenen verzilverden deegen, benevens een' gouden penning met zyn Beeltenis en Wapen, ter waarde van tagtig guldens. De Staten gaven daar en boven, aan ieder van deeze vier matroozen zeshonderd guldens, hen toeleggende een gaadje van vyftien gulden ter maand, met voorschrijven aan de Admiraliteits Kollegien, om hen van de eerstopenvallende Ampten, daar zy hen toe bekwaam oordeelden, te voorzien 3).

Zedert de ontdekking deezer zamenzweeringe zyn de zaken der Remonstranten niet weinig te rug gezet. Veele eerlyke lieden werden bewogen zig van hun af te zonderen, en wederom tot de gemeenschap der Hervormde Kerk over

1) Baudart. Mem. XV. Boek, bl. 35. enz.

2) Baudart. XV. Boek, bl. 98.

3) Brand. IV. Deel, bl. 941. Baudart. bl. 30.

te gaan. Ook hebben de Remonstranten met reden niet konnen loochenen, dat deeze zaamenzweering, uit de boezem van hun Genoodschap is voortgekomen. Voorts werden de Predikanten, die weder land wilden winnen, verpligt te beloven, «dat zy zig stil en ampteloos zouden «houden, met betuiging van op geenerlei wyze deel gehadt «te hebben in den aanslag tegen het leven van den Prinse, «noch tot dat Genootschap te behooren, welk meende niet «verpligt te zyn den tegenswoordigen Regeering te gehoor-«zamen.» Everhardus Voskuil, eertyds Predikant te Kampen, was de eerste, die deeze Açte van landwinning teekende, op wien nog verscheiden' andere gevolgt zyn 1).

Prins Maurits leefde na deeze gebeurtenis slegts twee Jaaren. De dood rukte die grootste Veldoverste van zyn tyd en getrouwe Handhaver van Godsdienst en Vryheid in de Nederlanden, den drieëntwintigsten van Grasmaand des Jaars 1625 in 't agtenvyftigsten Jaar zyns ouderdoms, en in 't eenenveertigsten Jaar van zyn bewind, over de Vereenigde Nederlanden, na het graf. Johannes Bogerman, toen hy leefde, Predikant van Leeuwarden, en Voorzitter in de Dortsche Sinode, heeft deezen grooten Vorst in zyn ziekte, meenigmalen bezogt, en een breedvoerig verhaal van zyn Vorstelyk Sterfbedde, aan 't ligt gegeeven. 't Blykt ons uit dit verhaal, dat Prins Maurits, zyn leeven, met een hartelyk leedweezen over zyn zonden, en geloovig vertrouwen op de verdiensten van den gekruisten Heere Kristus, in de verwagting eener Zalige Opstanding, geëindigt heeft 2). Zyn gedagtenis blyft onder ons in zeegen. 't Verstrekt tot hunner schande, die 's Prinsen eer te na komen 3).

Nu zouden wy eindigen; maar de orde van zaaken, gebied ons, eer wy besluiten, nog ietwes te zeggen. Zedert 's Prinsen dood begonden de zaken der Remonstranten eenigermate van

1) Van Den Sande, VII. Boek, bl. 101. Baudart. XV. Boek, bl. 73, 110.

2) Zie dit verhaal by Aitzema, I. Deel, bl. 376. enz.

3) Men zie de getuigenissen van vreemden tot beschaaming der geenen die Prins Maurits smaden, by Heemsk. bat. Ark bl. 322, 323.

gedaante te veranderen. Prins Fredrik Hendrik zynen Broeder, opvolgende in het Stadhouderlyk bewind, over vyf Gewesten van de Vereenigde Nederlanden 1), toonde zig geneegen 't misnoegen der Remonstranten, zo veel hem mogelyk was, te verminderen. Dit bespeurde men in verscheiden' gevallen, van dewelken wy tot staving van ons zeggen, slegts eenigen, noemen zullen. Rombout Hoogerbeets Raadpensionaris der Stad Leiden, ter oorzake van de voorige onlusten, op Loevestein, gebannen, werdt met 's Prinsen goedvinden, even na zyns Broeders overlyden, van Loevestein, op zyn eigen huis te Weer by Wassenaar overgebragt, alwaar hy vyf weeken na zyn aankomst in den ouderdom van vierenzestig Jaaren stierf, en daar na met statie in den Hage begraven werdt 2). Jonkheer Kornelis van der Myle, die zedert het onthalzen van zyn Schoonvader, den Advokaat van Oldenbarneveld van 't kussen geraakt was, verzelde ter begeerte van den Prinse Fredrik Hendrik, de Lykstatie van zynen Broeder den Prinse Maurits, die den dertienden van Herfstmaand, te Delft begraven werdt 3). Ook werdt Nikolaas Reigersbergen, Zwager van Hugo de Groot de hoogewaardigheid van Raadsheer in den Hoogen Raade, opgedragen 4). Voorts begonden de Remonstranten hunne vergaderingen, nu opentlyker te houden. Ja 't gelukte hen dat zy in vervolg van tyd, opentlyk en zonder gestoort te worden in verscheide Steeden te zamen kwamen. Te Amsterdam stont hen de Regeering toe, een nette Kerk te stigten, en een kweekschool op te rigten, om die van hunne gezintheid, in de leerstukken geschikt na hunne begrippen en andere wetenschappen, te konnen onderwyzen 5). Men zag ook, dat in de voornaamste Steeden, in de Regeering getrokken wierden, die de zaaken der Remonstranten, zeer geneegen

1) Aitzema, I. Deel, bl. 386.

2) Velius, Hoorn, bl. 653. Brand, leven van de Groot, bl, 336. enz.

3) Aitzema, I. Deel, bl. 441.

4) Aitzema, I. Deel, bl. 658.

5) Commelin, Amsterd. II. Deel, bl. 1106.

waaren 1). Egter gaven de Prins en de Staten genoegzaam te kennen, dat zy Voesterheeren van Gods Kerk waren, gezind zynde, de waare Godsdienst met al hun magt te handhaven. De Prins overleedt den tienden van Louwmaand des Jaars 1647 in den ouderdom van vierenzestig Jaaren. Ettelyke dagen voor zyn dood zeide hy tegens de Staten, die in merkelyken getale kwamen, om afscheid van hem te neemen, «dat hy altoos teedere zorg gedragen hadt voor de «welstand van het Land, welkers Fondamenten gelegd waa-«ren in het bloed van zynen Vader Willem den I, en op-«gebouwd door de getrouwe diensten van zynen broeder «Maurits.» Voorts verzogt hij de Staten. «dat zy doch de «Waare Kr.stelyke Gereformeerde Religie, wilden voorstaan «en handhaven, die hy hun, benevens het Land, zyn Huis «en Maagschap aanbevolen liet 2).» Willem de II. volgdde zyn Vader in de Regeering op; doch stierf in de lente van van zyn leeven den zesden van Slagtmaand des Jaars 1650, oudt zynde vierentwintig Jaaren, en zes Maanden 3). Toen vreesde men voor een' groote verandering in Kerk en Staat, maar de Heere neigdde de herten der Algemeene Staten, dat zy in die groote Vergadering den agttienden van Louw-maand des Jaars 1651 geopent, eenpaarig besloten «niet «anders te zullen vasthouden en handhaven dan de waare Kris-«telyke Gereformeerde Religie zo als die in de Sinode van «Dordrecht besloten, en alomme in de Kerken dezer Landen «geleert en gepreedikt werdt.» Mitsgaders, «dat de Secten «en Gezintheeden, alleen by oogluiking zouden toegelaten «worden, onder Voorwaarde dat zy zig in goede orde, en «stilte hielden, en zig niet elders zouden mogen nederzetten, «daar zy zig nu niet bevonden 4).» Zedert die tyd heeft de Leere der Waarheid gethriumpheert over den wensch der

1) Aitzema, II. Deel, bl. 656.

2) Aitzema, III. Deel, XXVII. boek, bl. 186.

3) Blomhert, bl. 246.

4) Aitzema, III. Deel, bl. 509. enz.

boozen, en is de Nederlandsche Belydenis, die wy onze Leezeren verklaaren zullen, Zions Roem en Sterkte geweest, gelyk wy vertrouwen dat zy blyven zal, zo lang de Heere zyn Kerk in Nederland heeft, voor alle die dezelve van harten toegedaan zyn, tot een Zalig Einde!

ZIONS ROEM EN STERKTE,

OFTE VERKLAARING VAN DE

Nederlandsche Geloofsbelydenisse,

VERVAT IN DE XXXVII. ARTIKELEN.

I. ARTIKEL,

Van God en deszelfs Volmaaktheeden.

Wy ghelooven alle met den herten, ende belyden met den monde, datter is een eenich ende eenvoudich geestelick wesen, twelck wy God noemen: eeuwich, onbegrijpelick, onsienlick, onveranderlick, oneyndelick, Almachtigh: volkomen wijs, rechtveerdich, goet ende een seer overvloedige fonteyne aller goeden.

VRAGE.

Waartoe is een Christen onder het Euangelium leevende verpligt?

Antwoord. De Waarheid des Euangeliums te gelooven en te belyden. Een Christen te zijn, en het Christendom te belyden zijn twee dingen onafscheidelijk, als

beiden ter Zaligheid noodig, aan malkanderen verknogt. Rom. 10 : 9, 10. Indien gy met uwen monde zult belyden den Heere Jesus, ende met uw herte zult gelooven dat hem God uit den dooden heeft opgewekt zoo zult gy Zaalig worden: want met der herten gelooft men ter Regtveerdigheid; ende met monde belyd men ter Zaligheid.

Vrag. Welk is de eerste waarheid, die een Christen heeft te geloven en te belyden?

Antw. Agtervolgens den inhoud onzer belydenis, dat 'er een God is; in hemzelven gelukzalig ende een zeer overvloeiende Fonteine alles goeds. Hebr. 11 : 6. Maar zonder het geloove is 't onmogelyk Gode te behagen: want die tot God komt moet gelooven dat hij is ende een belooner is der geenen die hem zoeken.

Vrag. Hoe behoord gy de waarheid in deezen Artikel vervat, te beschouwen?

Antw. 1. Eerbiedig met een hart vol ontzag voor den hoogen God, wiens deugden wy verkondigen. Jes. 8 : 13. Den Heere der Heirscharen dien zult gylieden heiligen ende hy zy uwe vreeze ende hy zy uwe verschrikkinge!

2. Biddende dat ons gegeeven worden den Geest der wysheid, namentlyk verligte oogen des verstands, om God en deszelfs volmaaktheeden op de regte wyze te kennen en te belyden. Psalm 43 : 3. Zend uw ligt ende uwe waarheid dat die my leiden, datze my brengen tot den berg uwer heiligheid, ende tot uwe wooningen.

∴. Vrag. Wat order hebben de Opstellers onzer belydenis in deezen Artikel gehouden?

Antw. 1. Eerst belyden zy in 't gemeen dat 'er een God is, zeggende: Wy gelooven alle met den herten, ende belyden met den monde dat 'er is een eenig ende eenvoudig geestelyk Weezen, 't welk wy God noemen.

2. Daar na in 't byzonder, welke deszelfs andere Volmaaktheden en Eigenschappen zyn.

a. 't Zy onmededeelbare met name dat hy is eeuwig, onbegrypelyk, onzienlyk, onveranderlyk, oneindelyk, almagtig.

b. 't Zy mededeelbaare met name dat hy is, volkoomen wys, regtveerdig, goet en een zeer overvloeiende Fonteine van alle goeden.

Vrag. Kan men God wel volmaakt beschryven?

Antw. Geenzints, nademaal God wegens zijne oneindige volmaaktheid, onbegrypelijk, ende ons verstand in allen deelen eindig en gebrekkig is: Kan een kleine schulp de geheele Zee in zig bevatten? Wat zal dan het eindige den Oneindigen. Job 11 : 7. Zult gy de onderzoekinge Gods vinden, zult gy tot de volmaaktheid toe den Almagtigen vinden? Psalm 145 : 3. Zyne grootheid is ondoorgrondelyk.

Vrag. Hoe zoud gy God het allergevoegelijkst kunnen beschryven?

Antw. Dat hy is een Geest van oneindige volmaaktheid bestaande in drie Persoonen, Vader, Zoon en Heilige Geest. 1 Joh. 5 : 7. Want drie zyn der die getuigen in den Hemel; de Vader het Woord en de Heilige Geest: ende deeze drie zyn een.

.·. Vrag. Waarom zegt gy een Geest van oneindige volmaaktheid bestaande in drie Persoonen?

Antw. Om dat hem God alzo in zijn woord geopenbaard heeft, en niemand kan gezegd worden den waaren God regt te kennen, die niet weet aan wien de Godheid en het Goddelijk Weezen toeteschryven zy. Gal. 4 : 8. Maar doe als gy God niet kenden, dienden gy die van natuure geen Goden zyn.

Vrag. Hoe zegt onze belydenis?

Antw. Dat God is een eenig en de Eenvoudig geestelyk Weezen.

Vrag. Waarom noemt gy God een Weezen?

Antw. Om dat hy is van zig zelven; bestaat door zig zelven en aan alle Schepzelen haar weezen en bestaan geeft, overeenkomstig. Exod. 3 : 14. God zeide tot Mozes, IK zal ZIJN die IK ZIJN zal: ook zeide hy, IK ZAL ZIJN heeft my tot u lieden gezonden. Openb. 1 : 4. Genade en vreede zy u van hem die IS, die WAS, ende die KOMEN zal.

Vrag. Is God een GEESTELYK WEEZEN?

Antw. Ja. Joh. 4 : 24. GOD is een GEEST ende die hem aanbidden moeten hem aanbidden in Geest ende waarheid.

Vrag. Wat volgt daar uit als gy zegt dat God een Geest is?

Antw. Dat hy diesweegen

1. Onlighamelijk is. Hand. 17 : 29. Wy dan zynde Gods geslagte moeten niet meinen dat de Godheid goud ofte zilver ofte steen gelyk zy, welke door menschen konsten ende bedenkingen gesneeden zy. Is 't nu dat de Schriftuur zomtyds menschelyke Leeden aan God toeschrijft, zulks geschied om onze swakke bevattingen te hulp te koomen, en moet altoos oneigentlyk van God verstaan worden, zo dat de oogen beduiden zijne alweetendheid, de handen zijn almagt, de voeten zijne tegenwoordigheid, en vaardigheid ter hulpe.

2. Onzigtbaar, die niemand ooit gezien heeft, ende nimmer zien zal. 1 Tim. 1 : 17. Den Koning der Eeuwen, den Onverderfelyken, den Onzienlyken, den Alleenwyzen God zy eere ende heerlykheid in alle eeuwigheid. Is 't nu dat God veelmaalen gezeid word, gezien te zyn geweest, gezien te worden, ofte gezien te zullen worden, de natuur der zaake leert, dat dergelijke spreekmanieren anderzints te verstaan zijn, nademaal de Heere zelve zegt: Gy zoud myn aangezigt niet konnen zien: want my zal geen mensche zien ende leeven. Exod. 33 : 20.

3. Onafbeeldelijk, die op geenerlei wijze kan nog mag uitgebeeld worden, al is 't dat de Schrift onder zinnebeeldige naamen van God en zijne Volmaaktheeden spreekt. want by wien zult gy God vergelyken, ofte wat gelykenissen zult gy hem toepassen. Jes. 40 : 18. De Heere zelve heeft zulks uitdrukkelijk verbooden. Deut. 4 : 15, 16. Wagt u dan wel voor uwe Zielen: want gy hebt geen gelykenisse gezien, ten dage als de Heere op Horeb uit het midden des vuurs tot u sprak op dat gy u niet verderft, ende maakt u iets gesneedens, de gelykenisse van eenig beeld: de gedaante van man ofte wijf, enz.

∴ Vrag. Wat nog al meer?

Antw. Dat God is

1. Een ware Zelfstandigheid, die door zig zelven bestaat zonder dat hy van iets buiten hem afhangt. Openb. 1 : 4. Die is, die was, ende die komen zal, de Almagtige.

2. Een leevendige Zelfstandigheid, de Springbron van alle leeven en hoogste gelukzaligheid, daarom in onderscheiding van de stomme Afgooden der Heidenen, de leevendige God, ja de Fonteine des leevens genaamt. Jerem. 10 : 10. Maar de Heere God is de waarheid, Hy is de leevendige God, ende een eeuwig Koning. Psalm 36 : 10. By u is de Fonteine des levens: in uw ligt zien wy het ligt.

3. Een Werkzame Zelfstandigheid, altoos van en in zig zelven Werkzaam.

a. Door zijn Verstand waar door hy alle dingen volmaaktelijk kent. 1 Joh. 3 : 20. God is meerder als ons harte, ende hy kent alle dingen. Psalm 147 : 5. Zijn's Verstands is geen getal.

b. Door zijn allerheiligste wille waar na hy alles schikt en werkt. Openb. 4 : 11. Want gy hebt alle dingen geschaapen, en door uwen wille zyn ze geschaapen.

c. Door zijn eindelooze kragt en vermogen, om alles na buiten te werken wat hem behaagt. Eph. 1 : 18, 19. Op dat gy meugt weeten — welke de uitneemende grootheid zyner kragt zy aan ons die gelooven na de Werkingen der sterkte zyner magt.

Vrag. Legt 'er in de beschouwing van God als een Geestelyk Weezen iets nuttig voor de Ziel?

Antw. Hier door worden wy opgewekt om God op een geestelijke wijze te lieven en te dienen. Joh. 4 : 23. De uure komt ende is nu wanneer de waare Aanbidders den Vader aanbidden zullen in Geest ende Waarheid: want de Vader zoekt ook al zulke die hem (alzoo) aanbidden.

∴ Vrag. Hoe geschied zulks?

Antw. 1. Als onzen Geest met het Lighaam in den dienst van God vereenigt is. 1 Cor. 6 : 20. Want gy zyt diere gekogt: Zoo verheerlykt dan God in uw lighaam ende in uwen Geest welke Godes zijn.

2. Als ons oogmerk in den dienst van God niet vleeschelijk maar geestelyk is, eeniglijk ende alleen om God te verheerlijken. Jes. 43 : 21. Dit volk hebbe ik my geformeert, zy zullen mynen Lof vertellen.

3. Als alle de vermoogens van den Geest zig beweegen ende oefenen in den dienst van God. 1 Cor. 13 : 15. Ik zal wel met den Geest bidden; maar ik zal ook met den verstande bidden: ik zal wel met den Geest zingen, maar ik zal ook met den verstande zingen.

4. Als men God in 't openbaar niet alleen, maar ook eenzaam en in 't verborgen dient. Rom. 2 : 28, 29. Want die is niet een Joode die het in 't openbaar is: nog die is niet de besnydenisse die het in 't openbaar is: maar die is een Joode die het in 't verborgen is, en de besnydenisse des herten in den Geest, niet in de letter is de besnydenisse: wiens lof niet is uit de menschen; maar uit God.

5. Als men zig dagelijks met verloogening van onzen eigen Geest aan de bewerkinge van den Geest geloovig aanbied, om meer en meer bekwaam te worden tot den geestelyken dienst van God. Psalm 143 : 10. Leert my uw welbehagen doen want gy zyt myn God: uwe goede Geest geleide my in een effen Land.

6. Als de mensch veel verlangen heeft na den Hemel, daar alles geestelyk is, om met de Geesten der volmaakte Regtvaardigen aldaar eeuwiglijk God te looven en te prijzen. Psalm 42 : 2, 3. Gelyk een hart schreeuwt na de waterstroomen; alzo schreeuwt myne Ziele tot u ô God, myne Ziele dorstet na God, na den Leevendigen God, wanneer zal ik ingaan, ende voor Gods aangezigte verschynen?

Vrag. Wat belyd gy meer van God?

Antw. Dat hy is een Eenig ende Eenvoudig Weezen.

Vrag. Wat zegt die uitdrukking een EENIG WEEZEN?

Antw. Dat 'er geen ander God is dan EEN uit wien, door wien, ende tot wien alle dingen zyn. Rom. 11 : 36.

Vrag. Hoe bewyst gy dat 'er maar een Eenig Goddelyk Weezen is?

Antw. Dat leert de H. Schrift ons overvloedig. Deut. 6 : 4. Hoort Israël de Heere onze God is een EENIG HEER. 1 Cor. 8 : 5, 6. Want hoewel daar ook zyn die Goden genaamt worden, 't zy in den Hemel, 't zy op der Aarden: gelyk 'er veele Gooden ende veele Heeren zyn, nogtans hebben wy maar EENEN GOD ende VADER uit welke alle dingen zyn, ende wy tot hem, ende maar eenen Heere Jesus Christus door welke alle dingen zyn, ende wy door hem.

∴ Vrag. Hebt gy nog een bewys?

Antw. Ja. 1. Uit Gods Onafhangelykheid, welke niet bestaan kan indien 'er meer Goden waaren als een; want den eene zoude van den anderen afhangen in zijn Weezen, en Werkingen of niet; indien nu den eene van den anderen afhing was hy geen God, dewyl God te zijn zegt alles van zig zelven te hebben, en van niets buiten zig zelven af te hangen.

2. Uit Gods Alweetenheid, want indien 'er twee of meer Goden waaren, die zouden malkanders gedagten weeten of niet weeten; het laatsten kan niet gestelt worden om dat zulks eene onweetenheid in Gods stelt, en dus geen van twee God zouw zijn; het eerste kan ook niet voorgewend worden, want dan zouden zy malkanders gedagten weeten, of uit noodzaakelykheid of uit willekeur; niet uit noodzaakelykheid dewijl de eene dan van de anderen in zijn Alweetenheid zoude afhangen, niet door willekeur dewyl d'eene van de andere, dan onweetende zoude konnen zijn, om dat de andere zijn gedagten kan verbergen, welke onweetenheid in God niet vallen kan.

3. Uit Gods Almagt, want de reeden leert dat 'er geen twee Almagtige konnen zijn; want de een moest dan des anderen magt konnen verhinderen, 't welk ongerymt is van God te denken, dewyl dan een van beiden (wiens magt verhinderd wierd) niet Almagtig zoude weezen, en by gevolge ook geen God. Deshalven de Heere nadrukkelijk zegt. Ziet nu dat Ik, Ik, die ben en GEEN GOD met MY. Deut. 32 : 28.

Vrag. Wat moet ons de beschouwing van Gods Eenheid leeren?

Antw. 1. Dat wy in de plaatze des Eenigen waaren Gods ofte beneevens den zelven niets anders verzieren, ofte hebben, daar op de mensche zijn vertrouwen stelt. Psalm 73 : 25, 26. Wien hebbe ik [neffens u] in den Hemel, neffens u lust my ook niets op Aarden. Beswykt myn vleesch ende myn herte, zo is God de rotsteen myns herten, ende myn deel in eeuwigheid.

2. Dat wy allen die deze waarheid belyden, zoeken eens gezind te zijn onder malkanderen. Rom. 12 : 18. Indien het mogelyk is, zo veel in u is houd vreede met alle menschen. 1 Petr. 3 : 8. Ende eindelyk zyt alle eensgezint.

medelydig, de broeders lief hebbende, met innerlyke barmhertigheid beweegt, vriendelyk.

Vrag. Is een te zijn, niet het zelve met eenvoudig te zijn?

Antw. Neen: veele dingen zijn een in zoort en getal, die egter niet eenvoudig zijn. De Zon en Maan zijn elk maar een, maar niet eenvoudig een, alzo zy beiden uit veele deelen zijn te samen gestelt. Een ieder Mensch is een; maar niet eenvoudig een, alzo hy is uit twee weezentlijke deelen Ziel en Lighaam t'samen bestaande. De Ziel des menschen is een; maar in welke de weezentlijke kragten als verstand, wil en oordeel, zekerlijk verscheiden zijn.

∴ Vrag. Wat is Gods EENVOUDIGHEID?

Antw. Die Volmaaktheid Gods, waar door alles wat in God is, God zelve is, zonder dat 'er in hem is een dadelyke zaamenvoeging van deelen, eigenschappen en toevalligheeden.

Vrag. Bewys eens, dat God eenvoudig is?

Antw. Dit toont ons de H. Schrift in alle die plaatsen, daar ze Gods volmaaktheden by aftrekkinge stelt door zijn Weezen, om te toonen dat die met zijn Weezen een en dezelve zijn, zo word God genaamt de Waarheid Jerem. 10 : 10. De overwinninge Israëls. 1 Sam. 15 : 29. Hy die de overwinninge Israëls is liegt niet. Ligt. 1 Joh. 1 : 5. God is ligt. Liefde. 1 Joh. 4 : 8. God is Liefde. Het leeven. 1 Joh. 5 : 20. Deeze is de waaragtige God ende het eeuwige leeven.

∴ Vrag. Wat leeringe legt 'er in de beschouwinge van deeze Volmaaktheid Gods?

Antw. 1. Dat wy tragten eenvoudig en opregt te zijn in al onzen wandel. Math. 10 : 16. Ziet ik zende u als Schaapen in 't midden der Wolven: Zyt dan voorzigtig gelyk de slangen, ende opregt gelyk de duiven.

2. Dat wy ons in de gevallen van Gods Voorzienigheid te vreeden houden. Hoe eenvoudiger ons lot, zo veel te geruster, hoe veel te meer goed, rykdom, agting en vrinden; zo veel te zorgelijker en vergankelijker. De Waereld gaat voorby met haar begeerlykheid, maar die de wille Gods doet, blyft in der eeuwigheid. 1 Joh. 2 : 17.

3. Dat wy onze herten vertroosten met deeze belofte,

dat God de Eenvoudigste van herten bekroonen zal. Psalm 116 : 6. De Heere bewaart de Eenvoudige. Spreuk. 2 : 7. Hy legt weg voor den Opregten een bestendig weezen: Hy is een Schild den geenen die opregtelyk wandelen.

Vrag. Waar door openbaart ons God nader zijn Goddelijk weezen?

Antw. Door zijn deugden, en eigenschappen.

Vrag. Wat noemt gy Gods eigenschappen?

Antw. Die Volmaaktheeden in het Goddelijk weezen, waar uit wy klaarder leeren kennen hoedanig een God is.

Vrag. Zijn de eigenschappen zaakelijk van het Goddelijk Weezen onderscheiden?

Antw. Neen; maar alle zijne Eigenschappen zijn God zelve; want of God sweert by zig zelve, ofte by zijne heiligheid, wordt in de H. Schrift voor het zelve verklaart. Zie Amos 4 : 6. daar God zegt dat hy geswooren heeft by zyne heiligheid, vergeleken met Hebr. 6 : 13. daar Paulus zegt dat God swoer by zig zelven, om dat hy niemand meerder had by wien hy sweeren zoude.

∴ Vrag. Hoe zijn de Eigenschappen Gods van malkanderen, en van het Weezen Gods onderscheiden?

Antw. 1. Na onze manier van bevattinge, om dat wij alles wat in God is door eene daad, of bevatting niet konnen begrypen.

2. Na de verscheide voorwerpen, waaromtrent God werkzaam is.

3. Na de verscheide gewrogten, die God werkt.

Vrag. Hoe onderscheid gy best de Eigenschappen Gods?

Antw. In ONMEDEDEELBAARE, waarvan de minste trek of zweemzel in den mensch niet word gevonden, en in MEDEDEELBARE Eigenschappen waar van alleen een flauwe gelijkenisse in den mensch word bespeurt.

Vrag. Is die onderscheiding geoorlooft en gepast?

Antw. Ja. Dezelve is oud, en de Schrift geeft ons daar toe aanleiding als ze spreekt van Gods beeld, waar na wy geschapen zijn, en getuigt dat de geloovige de Goddelyke Natuure deelagtig zyn geworden. 2 Petr. 1 : 4.

Vrag. Wat Eigenschappen schrijft onze belydenis aan God toe, die wy gevoeglijk Onmededeelbaare Eigenschappen, noemen?

Antw. Eeuwigheid, onbegrypelykheid, onzienelykheid, onveranderlykheid, alomtegenwoordigheid ende almagt, zeggende God is eeuwig, onbegrypelyk, onzienlyk, onveranderlyk, oneindelyk, almagtig.

Vrag. Is God EEUWIG?

Antw. Ja. Psalm 90 : 2. Eer de bergen gebooren waren, ende gy de aarde en de waereld voortgebragt had: Ja van Eeuwigheid tot Eeuwigheid zyt gy God.

Vrag. Hoe beschryft gy de Eeuwigheid Gods?

Antw. Als die volmaaktheid Gods, waar door hy zonder beginzel, einde en vervolg van tyden te gelyk bestaat.

∴ Vrag. Hoe bewyst gy dat God alzo eeuwig is?

Antw. Uit die plaatzen, dewelke ons aantoonen dat God is

1. Zonder begin, voor alle dingen. Jes. 43 : 10 Gy lieden zyt myne getuigen spreekt de Heere, ende myn knegt dien ik uitverkooren hebbe, opdat gy het weet, ende my gelooft, ende verstaat dat ik dezelve ben, dat VOOR MY geen God geformeerd is, ende NA MY geen zyn zal.

2. Zonder vervolg van tijd, zo dat in God eerder nog later, voorleeden, nog toekomende vallen kan. Psalm 90 : 4. Want duizent jaaren zyn in uwe oogen als de dag van gisteren als hy voorby gegaan is: ende als eene Nagtwaake.

3. Zonder einde. Psalm 102 : 13. Maar gy Heere blyft in eeuwigheid, ende uwe gedagtenisse van geslagte tot geslagte. Vers 27 : 28. Gy zult staande blyven: gy zyt dezelve, ende uwe Jaaren zullen niet geëindigt worden.

∴ Vrag. Wat nut legt 'er voor een Christen in de beschouwinge van Gods Eeuwigheid?

Antw. *a.* Tot vertroosting, dat, wiens God de Heere is, hy zulks al geweest is van eeuwigheid eer de waereld was, ende ook blyven zal tot in eeuwigheid. Hy neemt zijn Volk niet over van iemand die voor hem geweest is, nog hy geeft het ook niet over aan iemand die na hem zijn zal; maar dit hangt te samen. Heere gy zyt ons een toevlugt geweest van geslagte tot geslagte, ende van eeuwigheid tot eeuwigheid zyt gy God. Psalm 90 : 1, 2.

b. Tot leeringe, dat men doorgaans te veel zugt en

zorgt voor dit vergangelijken leeven, en voor den bouw des aardschen tabernakels; en te weinig om dat Goddelijk gebouw dat eeuwig is en in de Hemelen bereid. Want de dingen die men ziet zyn tydelyk; maar de dingen die men niet ziet zyn eeuwig. 2 Cor. 4 : 18.

Vrag. Is God ONBEGRYPELYK?

Antw. Ja. Job 36 : 26. Ziet God is groot, ende wy begrypen het niet; daar is ook geen onderzoekinge van het getal zijner jaaren.

Vrag. Wat noemt gy de Onbegrypelykheid Gods?

Antw. Die hoogste volmaaktheid Gods, waar door hy zo als hy is, van Engel nog mensch niet ten vollen kan begreepen worden.

∴. Vrag. Waar toe strekt zig deeze volmaaktheid Gods uit?

Antw. 1. Tot zijn weezen en maniere van bestaan, dat oneindiglyk ons begrip te booven gaat, en alle Godgeleerden doet verklaaren, dat het ligter zy van God te weeten wat hy niet is, dan te begrypen wat hy is. Overeenkomstig 't geen wij leezen. Job 11 : 7—9. Zult gy de onderzoekinge Gods vinden? Zult gy tot de volmaaktheid toe den Almagtigen vinden? Zy is als de Hoogte der Hemelen, wat kond gy doen, dieper dan de helle, wat kond gy weeten? langer dan de Aarde is haare maate, ende breeder dan de Zee.

2. Tot zijne Werken;

a. 't Zy de werken der natuur, als daar is de schepping en onderhouding van alle zienlijke en onzienlijke dingen. Job 26 : 14. Ziet dit zyn maar de uiterste einden zyner weegen: Ende wat een klein stuksken der zaaken hebben wy van hem gehoort? wie zouden den donder zyner mogentheeden verstaan?

b. 't Zy de werken der genade, als daar is de herschepping en verzoening des zondaars met God door Christus Jesus zijnen Zoone, daar Paulus van uitroept. Rom. 11 : 33, 34. ô Diepte des Rykdoms beiden der wysheid ende der Kennisse Gods, hoe onderzoekelyk zyn zyne Oordeelen ende onnaspeurlyk zyne Weegen! want wie heeft den zin des Heeren gekent? of wie is zyne Raatsman geweest?

c. 't Zy der heerlykheid, die voor Gods kinderen gewrogt zijn om te genieten na dit leeven. 1 Joh. 3 : 2. Geliefde nu zyn wy kinderen Gods, ende het is nog niet geopenbaart wat wy zyn zullen. Jes. 64 : 4. Ja van oudts heeft men niet gehoort nog met ooren vernoomen, nog geen ooge heeft 't gezien, ô God wat hy doen zal dien die op hem wagt.

∴ Vrag. Wat leert u Gods Onbegrypelykheid?

Antw. 1. Dat wy nimmer Gods weegen waar in hy ons leid berispen moogen, die alles werkt onberispelijk, wijs en heilig na zijn welbehagen. Jes. 55 : 8, 9. Want myne gedagten zijn niet ulieder gedagten, ende uwe weegen zyn niet myne weegen spreekt de Heere: want gelyk de Hemelen hooger zyn dan de aarde: alzo zyn myne weegen hooger als uwe weegen, ende myne gedagten dan u lieder gedagten.

2. Dat wy niet al te diep in Gods geheim zoeken in te dringen; maar ons te vreeden houden met het geen hy van zig zelven geopenbaart heeft. Col. 2 : 18, Dat dan niemand u overheersche na zynen wille in needrigheid ende dienst der Engelen, intreedende in het geen hy niet gezien heeft, te vergeefs opgeblaazen zynde door het verstand des vleesches.

3. Dat wy ons gestaadig met eerbied en ontzag over desselfs weegen en werken verwonderen. De Heere is groot ende zeer te pryzen, ende zyne, grootheid is ondoorgrondelyk. Geslagte aan Geslagte zullen uwe werken roemen: ende zy zullen uwe moogentheeden verkondigen. Psalm 145 : 3, 4.

Vrag. Is God ONZIENLYK?

Antw. Ja. Gelijk te vooren betoogt is, en Paulus zeer duidelijk aandringt. 1 Tim. 6 : 16. Die alleen onsterfelykheid heeft ende een ontoegangelyk ligt bewoond: den welken geen mensche gezien heeft nog zien kan.

Vrag. Wat hebt gy hier neevens op te merken?

Antw. Dat God daar en tegen alle dingen weet en ziet, die openbaar of verborgen; voorleeden, of toekomstig, zeeker otte toevallig zijn. Hebr. 4 : 13. Daar is geen Schepsel onzigbaar voor Hem; maar alle dingen zyn naakt ende geopent, voor de oogen des geenen met welke wy te doen hebben Psalm 139 : 2—4. Gy weet myn zitten ende myn

opstaan; gy verstaat van verre myne gedagten. Gy omringt myn gaan ende myn liggen: ende gy zyt alle myne weegen gewend. Als 'er nog geen woord op myne tonge is, ziet Heere gy weet alles.

∴ Vrag. Indien God Onzienlyk is, hoe word dan veelmaalen gezeid dat God is gezien, word, of zal gezien worden?

Antw. Door dergelijke spreekwyzen wordt alleen geoogd.

1. Op een verbeeld gezicht van God in den droom, ofte in verrukkinge van zinnen, hoedanig de verschyningen Gods voormaals aan de Aartsvaderen en Propheeten geweest zyn. Gen. 28 : 12, 13. Ende hy droomde: ende ziet een Leeder was gestelt op der aarde, welkers opperste aan den Hemel raakte. de Engelen Gods klommen daar by op en neder, en ziet de Heere stond op dezelve ende zeide, ik ben de Heere, &c. Jes. 6 : 1. In den Jaare doe de Koning Uzia stierf, zo zag ik den Heere zittende op eenen hoogen ende verheevenen throon, ende zyne zoomen vervullende den tempel.

2. Of op een zien van God, voor een tyd een menschelyk lighaam aangenoomen hebbende, of eenige andere diergelyke Teekenen van zijne byzondere tegenwoordigheid vertoonende. Gen. 18 : 1, 2. Daar na verscheen hem de Heere aan de eike bosschen van Mamre, als hy in de deure der tente zat, doe de dag heet werd ende hy hief zyne oogen op ende zag en ziet daar stonden drie mannen tegen over hem.

3. Op een zien van Christus, als de Middelaar Gods na zijn menschelyke natuur, hoedanig een genieting al de vromen zal geschonken worden na dit leeven. Job 19 : 25, 26, 27. Want ik weet myn verlosser leeft, ende hy zal de laaste over het stof opstaan; ende als zy na myne huit dit doorknaagt zullen hebben; zal ik uit myn vleesch God aanschouwen; den welken ik voor my aanschouwen zal ende myne oogen zien zullen, ende niet een vreemde: myne nieren verlangen zeer in myne schoot.

4. Of op een zien van God, zo door geloof en heilige bedenkingen in dit leeven. Volgens Jes. 33 : 17. Uwe oogen zullen den Koning zien in zyne schoonheid: zy zullen een vergeleegen land zien, als door een volle kennisse van God na dit leeven. 1 Cor. 13 : 12. Want wy zien nu

door eenen spiegel in een duistere reeden: maar als dan zullen wy zien aangezigte tot aangezigte.

Vrag. Is God ONVERANDERLYK?

Antw. Ja. Mal. 3 : 6. Want ik de Heere worde niet verandert: daarom zyt gy ó kinderen Jacobs niet verteert. Jac. 1 : 17. By welke geene veranderinge is ofte schaduwe van omkeeringe.

Vrag. Wat is de Onveranderlijkheid Gods?

Antw. Die hoogste volmaaktheid Gods waar door hy blyft, dat hy is zonder dadelyke of mogelyke veranderinge.

∴ Vrag. Hoe blijkt zulks nader dat God onveranderlijk is?

Antw. Uit de reeden, want indien de hooge God konde veranderen, zoude hy overgaan of tot een betere staat ofte tot een erger, ofte tot een evengelyke staat; maar geen van dit alles is mogelijk. Hy kan niet overgaan tot een beetere staat, om dat hy alle volmaaktheeden, op eene heerlyke wijze bezit. Deut. 32 : 4. Hy is de rotsteen, wiens werk volkoomen is. Hy kan niet veranderen in een erger staat om dat hy onverderfelijk is. 1 Tim. 1 : 17. Den Koning der eeuwen, den onverderfelyken, den onzienlyken, den alleen wyzen God. Ook kan hy niet overgaan tot een evengelyken staat, om dat 'er niemand is Gode gelijk. Psalm 89 : 7. Wie mag in den Hemel tegen den Heere geschat worden? wie is den Heere gelyk onder de kinderen der sterken?

Vrag. Waarin blinkt de onveranderlijkheid Gods nog klaarder uit?

Antw. 1. In de vastigheid van zijn Verbond ten goede van zijn volk. Jes. 54 : 10. Want bergen zullen wyken ende heuvelen wankelen; maar myne goedertierentheid zal van u niet wyken, ende het Verbond mynes vredes zal niet wankelen zeit de Heere uwe ontfermer.

2. In de getrouwe vervulling van alle zijne beloften. Jos. 21 : 45. Daar viel niet een woord van alle de goede woorden die de Heere gesprooken hadde tot den huize Israëls: het kwam altemaal. 2 Cor. 1 : 20. Want zo veele beloften Gods als 'er zyn, die zyn in hem ja ende zy zyn Amen, Gode tot heerlykheid door ons.

3. In de bestendigheid van zijne Liefde tegens zijne kinderen. Gods Liefde is een eeuwige Liefde, die God eens lief gehad heeft zal hy liefhebben tot den einde toe. 1 Joh. 4 : 16. God is Liefde: ende die in de Liefde blyft, die blyft in God, ende God in Hem.

∴ Vrag. Wat nut trekt gy uit de beschouwing van Gods onveranderlykheid?

Antw. 1. Die wekt ons op God na te volgen, dat is bestendig en onveranderlijk te zijn in de betragtingen van deugd en Godzaligheid. Psalm 119 : 106. Ik hebbe geswooren ende zal het bevestigen, dat ik onderhouden zal de regten uwer geregtigheid. 1 Corinth. 15 : 58. Zyt stantvastig; onbeweeglyk, altyd overvloedig zynde in het werk des Heeren.

2. En geeft ons vrymoedigheid om in allerlei swarigheeden onze hoop en vertrouwen op den leevendigen God te stellen, die in de onveranderlykheid van zyn Verbond niet feilen zal. 2 Sam. 23 : 5. Hoewel myn huis alzoo niet is by God; nogtans heeft hy my een eeuwig verbond gestelt, dat in alles wel geordineerd en bewaard is: voorzeker daarin is al myn heil, ende alle lust hoewel hy 't nog niet doet uitspruiten. 2 Tim. 3 : 13. Indien wy ontrouw zyn, hy blyft getrouw: hy kan hem zelven niet verloogenen.

Vrag. Is God ONEINDELYK?

Antw. Ja. 1 Kon. 8 : 27. Waarlyk zoude God op de Aarde woonen? Ziet de Hemelen ja de Hemelen der Hemelen zoude u niet begrypen hoe veel te min dit huis dat ik gebouwd hebbe.

Vrag. Wat noemt gy Gods Oneindelykheid?

Antw. De Onafmeetelykheid Gods, dewelke de Alomteegenwoordigheid Gods in zig bevat.

∴ Vrag. Hoe omschryft gy dezelve?

Antw. Als die volmaaktheid Gods, waardoor hy niet beslooten wordt binnen de mate van eenig geschapene of schephaare dingen, in alle Schepzel tegenwoordig zynde, zo wel als buiten der zelver paalen in zig zelven.

Vrag. Waar uit bewijst gij deze Volmaaktheid in God te zijn?

Antw. Uit Jerem. 23 : 23, 24. Ben ik een God van naby spreekt de Heere, ende niet een God van verren? Zoude zig iemand in verborge plaatzen konnen verbergen dat ik hem niet zoude zien spreekt de Heere, en vervulle ik niet Hemel en Aarde spreekt de Heere. Psalm 139 : 7—10. Waar zoude ik heenen gaan voor uwen geest, ende waar zoude ik heenen vliede voor uw aangezigte? Zo ik opvoere ten Hemel gy zyt daar, of bedde ik my in de Helle ziet gy zyt daar, naame ik vleugelen des dageraads, woonde ik aan 't uitersten der Zee ook daar zoude uw hand my geleiden, ende uwe Regterhand zoude my houden.

Vrag. Is dit dan zo te verstaan, dat God alleen met zijn kennis, en werking overal is?

Antw. Neen! maar teffens met zijn Weezen; want al is 't dat wy de wyze op welke God overal is niet konnen begrypen, en het vast staat dat God niet alomteegenwoordig is by manier van uitbreiding en plaatselijkheid; egter is hy overal met zijn Weezen, nergens in nogte nergens uit geslooten. Hand. 17 : 27. Op dat zy den Heere zouden zoeken, of zy Hem immers tasten en vinden mogten, hoewel hy niet verre is van een iegelyk van ons.

∴. Vrag. Wat leeringe legt 'er voor u in de beschouwing van Gods Alomteegenwoordigheid?

Antw. 1. Gestadig te leeven en te werken als in 't oog en de tegenwoordigheid Gods. Gen. 17 : 1. Ik ben God de Almagtige, wandelt voor myn aangezigte en zyt opregt.

2. Dagelyks te wandelen in de zelve voetstappen Gods, zo dat men zijne gangen verandert na de weegen waarin God ons leid. Dus is Abraham gehoorzaam geweest om uit te gaan na die plaatze die hy tot zyn Erfdeel ontfing, niet weetende waar hy komen zoude. Hebr. 11 : 8.

3. Ons te vreeden houden in alle kruis ende wederwaardigheeden, wetende dat God met zijn hulpe en genade by ons teegenwoordig is, volgens zijne belofte. Jes. 43 : 2. Wanneer gy zult gaan door het water, ik zal by u zyn, ende door de rivieren, zy zullen u niet overstroomen: wanneer gy door het vuur zult gaan en zult gij niet verbranden, ende de vlamme zal u niet aansteeken.

Vrag. Is God ALMAGTIG ?

Antw. Ja. Psalm 115 : 3. Onze God is dog in den Hemel; hy doet al wat hem behaagt.

.·. Vrag. Wat noemt gy Gods Almagt?

Antw. Die hoogste volmaaktheid door welke God voor zig zelve genoegzaam zynde, de opperste oorzaak is van alles dat 'er buiten hem gevonden word.

Vrag. Leert de H. Schriftuur ons elders deeze volmaaktheid Gods nog meer?

Antw. Ja. Als Gen. 17 : 1. Ik ben God de Almagtige ofte Algenoegzaame. Jes, 41 : 4. Ik de Heere die de Eerste ben, ende met de laatste ben ik dezelve. Handel. 17 : 25. God word ook van 's menschen handen niet gedient als iets behoevende. Alzo hy zelve allen het Leeven, ende den Adem, ende alle dingen geeft.

Vrag. Hoe is deeze Almagt in God te beschouwen?

Antw. Als onuitputtelyk, onweerstaanbaar en tot alles uitgestrekt, zo dat 'er niets is dat God wederstaan kan, ofte voor hem onmogelyk is. Math. 19 : 26. Ende Jesus haar aanziende zeide tot haar, by de menschen is dat onmoogelyk; maar by God zyn alle dingen mogelyk.

.·. Vrag. Hoe al meer?

Antw. Dat de zelve kan onderscheiden worden als een dadelyke en een volstrekte Almagt.

1. Als een dadelyke, waar door God 't zy op een gewoone 't zy op een ongewoone wyze doet al wat hem behaagt. Psalm 115 : 3. Onze God is dog in den Hemel: Hy doet al wat hem behaagt.

2. Als een Volstrekte, waar door God meer kan doen als men dagelyks ziet dat hy doet. Math. 3 : 9. Ik zegge u dat God uit deeze steenen Abraham kinderen verwekken kan. Math. 26 : 53. of meint gy dat ik myn Vader nu niet kan bidden, ende hy zal my meer als twaalf legioenen Engelen byzetten.

.·. Vrag. Wat merkt gy verder omtrent Gods Almagt op?

Antw. Dat hier niet tegen strydt

a. Dat God niet doet nog doen kan dat tegen zijn besluit aanloopt, dewijl dat zelve wys en onveranderlijk is. Psalm 33 : 11. De raad des Heeren bestaat in der

Eeuwigheid; de gedagten zyns herten van geslagte tot geslagte.

b. Dat God niet doet nog doen kan, 't geen teegen zijne Volmaaktheeden aanloopt, want God kan niet ontrouw zijn nog liegen, Hy die de overwinninge Israëls is liegt niet, 1 Sam. 15 : 29. Hy die getrouw blyft kan hem zelven niet verloogenen, 2 Tim. 2 : 13.

c. Dat hy niet doet nog doen kan 't geen de eindigheid van het Schepzel zoude wegneemen. Een Eindige Waereld kan nimmer oneindig of onafmeetelyk worden. Psalm 102 : 26, 28. Gy hebt voormaals de Aarde gegrond, en de Hemelen zyn het werk uwer handen, die zullen vergaan; maar gy zult staande blyven, en zy allen zullen als een kleed verouden, gy zultze veranderen als een gewaad en zy zullen verandert zyn; maar gy zyt dezelve ende uwe Jaaren zullen niet geëindigt worden.

d. Dat hy niet doet nog doen kan, hoe wonderbaar zijne Werken zijn, dat eenige waare tegenstrydigheid in zig behelst: daar is een order van Zaaken welkers bepaling de Heere niet overgaan zal. Alzo zeit de Heere indien myn Verbond niet is van dag en nagt: indien ik de Ordeningen des Hemels ende der Aarde niet gestelt hebbe: zo zal ik het zaad Jacobs ende myns knegts Davids verwerpen, dat ik van zynen zaade niet neemen die daar heerschen over het zaad Abrahams, Isaäks ende Jacobs: want ik zal haare gevangenissen wenden en my haarer ontfermen. Jerem. 33 : 25, 26.

Vrag. Wat bloeit 'er uit deeze onafhangelykheid of Almagt Gods?

Antw. Dat alle dingen eeniglijk ende alleen van God afhangen. Dan. 4 : 35. Alle de Inwoonders der Aarde zyn als niet geagt, ende hy doet na zynen wille met het heir des Hemels ende der Aarde, ende daar is niemand die zynen hand kan afslaan, ofte tot hem zeggen wat doet gy?

∴ Vrag. Waartoe moet ons de overdenking van Gods Almagt bewerken?

Antw. 1. Tot neederige onderwerpinge aan zijn wijze en Vrymagtige regeeringe over ons. 1 Petr. 5 : 6. Verneedert u onder de kragtige hand Gods, op dat hy u verhooge tot zyner tyd.

2. Om al onze kragt en sterkte tot doen en lyden in

den geloove by God te zoeken. 2 Chron. 20 : 12. ô Onze God zult gy geen regt tegen hen oeffenen? want in ons is geen kragt tegen deeze groote meenigte die tegen ons komt ende wy weeten niet wat wy doen zullen, maar onze oogen zyn op U!

3. Om al ons vertrouwen in alle gevallen eeniglijk op God te stellen, als zijnde de Onafhangelijke God die duizenden van weegen heeft om ons te helpen, en werken kan boven het geen wy bidden of denken moogen. 2 Chron. 14 : 11. Ende Aza riep tot den Heere zyne God, ende zeide Heere het is niets by u te helpen het zy den magtigen het zy den kragteloozen, helpt ons ô Heere onze God want wy steunen op u, ende in uwen Naam zyn wy gekoomen tegen deeze meenigte: ô Heere gy zyt onze God, laat den sterfelyken mensch tegen u niets vermoogen.

Vrag. Wat noemt onze belydenis verdere Eigenschappen en Volmaaktheeden die 'er in God zijn?

Antw. Die wy gevoeglijk mededeelbaare Eigenschappen Gods noemen, Wysheid, Regtveerdigheid en Goedheid: Zeggende dat God is volkomen Wys, Regtveerdig, Goet, ende een zeer overvloeiende Fonteine alles goeds.

Vrag. Is God VOLKOMEN WYS?

Antw. Dit blykt uit 1 Sam. 2 : 3. De Heere is een God der Wetenschappen. Job 12 : 13. By Hem is wysheid, ende magt, hy heeft Raad ende Verstand. Psalm 147 : 5. Zyn Verstand is geen getal.

∴ Vrag. Wat is Gods Wysheid of Verstand?

Antw. Die hoogste Volmaaktheid, waar door God met eene Eeuwige daad, in zig zelven alle dingen volmaaktelyk kent.

Vrag. Wat kent God?

Antw. Alle dingen. 1 Joh. 3 : 20. God is meerder als ons herte, ende hy kent alle dingen.

Vrag. Hoe kent God alle dingen?

Antw. 1. Op de allervolmaakste wyze, tot in het binnenste der zaake; onfeilbaar, en als tegenwoordig, hoewel dezelve nog staan te geschieden. Hebr. 4 : 13. Daar is geen Schepzel

onzigbaar voor Hem, maar alle dingen zyn naakt ende geoopent voor de oogen des geenen met welken wy te doen hebben.

2. Door eene Eeuwige daad, zonder voorgaande of volgende redeneering. Handel. 15 : 18. Gode zyn alle zyne werken van Eeuwigheid bekent.

3. Uit en van zig zelven, zonder dat hy van iets buiten hem zelven afhangt. Jes. 40 : 13' 14. Wie heeft den geest des Heeren bestuurt, ende wie heeft Hem als zyn Raadsman onderweezen? Met wien heeft hy raad gehouden die hem verstand zoude geeven en hem zoude leeren van het pad des regt, ende hem wetenschap zoude leeren ende hem zoude bekent maaken den weg des veelvuldigen verstands.

∴ Vrag. Wat leeringe trekt gy uit de beschouwinge van deeze Volmaaktheid Gods?

Antw. 1. Dat wy dagelyks meer ligt en wysheid by en van den Heere zoeken, die den geest der wijsheid en der openbaaringe in zijne kennisse belooft heeft. Jac. 1 : 5. Indien iemand van u wysheid ontbreekt dat hy ze van God begeere. die een iegelyk mildelyk geeft ende niet verwyt: ende zy zal hem gegeeven worden.

2. Dat wy ons herte vergenoegen onder het bezef dat wy van God gekent zyn, al is 't dat we van de menschen voor zodanig niet gekent, nogte erkent worden: 't is eer genoeg voor een Christen dat hy deeze belofte heeft. 2 Tim. 2 : 19. Evenwel het vaste fondament Gods staat hebbende deezen zegel, de Heere kent de geenen die de zynen zyn.

∴ Vrag. Is deeze beschouwinge dat God alle dingen weet ook gene springader van vertroosting?

Antw. Ja zeekerlijk, want daar meede konnen de geloovigen haar vertroosten.

1. Onder lasteringen en beschuldigingen dat haar opregtheid en onschuld by den Heere bekent staat. Job 16 : 19. Ook nu ziet in den Hemel is myne getuige, ende myne getuigen is in den Hoogten. Cap. 31 : 4—6. Ziet hy niet myne weegen? ende telt hy niet alle myne treeden? zo ik met ydelheid omgegaan hebbe; ende heeft myn voet gesnelt ter bedriegerye. Hy weege my op eenen regten weegschaale: ende God zal myne opregtheid weeten.

2. Onder worstelingen tegens ons ongeloof, in droef-

heid over zonden, in klagten onder wederwaardigheeden en verdrukkingen dat God onze nooden en zielsbenauwtheeden kent. Jes. 57 : 18. Ik zie haare weegen ende ik zal ze geneezen: ende zal ze geleiden ende hen vertroostinge wedergeeven, namentlyk haare treurigen.

Vrag. Is God ook REGTVEERDIG ?

Antw. Ja. Neh. 9 : 33. Dog gy zyt Regtveerdig in alles dat ons overgekomen is. 1 Joh. 1 : 9. Indien wy onze zonden belyden, God is getrouw ende Regtveerdig dat hy ons de zonden vergeeve.

Vrag. Wat verstaat gy door Gods REGTVEERDIGHEID?

Antw. Die volmaaktheid Gods waar door hy de goede daaden goetkeurt, en de kwaade daaden afkeurt; door d'eene te beloonen, en d'andere te straffen; zo hoog van Abraham geroemt. Gen. 18 : 25. Het zy verre van u zulk een ding te doen, te dooden den Regtveerdigen met den Goddeloozen; dat de Regtveerdige zy gelyk de Godlooze: verre zy 't van u, zoude de Rigter der gantsche Aarde geen regt doen?

.·. Vrag. Hoe word deeze Rigterlyke Regtveerdigheid onderscheiden?

Antw. In een beloonende en wreekende geregtigheid Gods.

.·. Vrag. Wat verstaat gy door de beloonende Geregtigheid Gods?

Antw. Die Volmaaktheid Gods waar door hy alle goetwerk der Geloovigen uit genade rykelijk beloont, daar Paulus van spreekt. 2 Tim. 4 : 8. Voorts is my weggelegd de kroone der Regtveerdigheid, welke my de Heere de Regtveerdige Rigter in dien dag geeven zal, ende niet alleen my, maar ook alle die zyne verschyninge lief gehad hebben.

.·. Vrag. Wat is de wreekende geregtigheid Gods?

Antw. Die weezentlijke Volmaaktheid Gods, waar door hy de schuldigen geenzints onschuldig houd, maar de zonden straft. Nah. 1 : 2. Een yverig God ende een wreeker is de Heere, een wreeker is de Heere ende zeer grimmig: een wreeker is de Heere aan zyne wederpartyders, ende hy behoud den toorn zyner vyanden.

Vrag. Is God ook HEILIG?

Antw. Ja, gelijk de Zeraphim betuigen. Jes. 6 : 3. Heilig, Heilig, Heilig is de Heere der Heirschaaren.

Vrag. Wat verstaat gy door Gods HEILIGHEID?

Antw. Die hoogste Volmaaktheid Gods, waar door hy afgescheiden van alle onreinigheid, zig zelve en al wat zyn natuur gelykvormig is, bemind.

∴. Vrag. Waarin vertoont God deeze zijne heiligheid?

Antw. 1. In zijn afkeer die hy heeft van alles 't welk met zijn heiligheid niet overeenstemt. Hab. 1 : 13. Gy zyt te rein van Oogen, dat gy 't kwaade zoudt zien en de kwellinge kont gy niet aanschouwen.

2. In zijn toekeer tot alles dat met zijn Volmaakte heiligheid overeenstemt. Spreuk. 11 : 20. De Opregte van weegen zyn zyn welgevallen. Jerem. 9 : 24. In deeze dingen hebbe ik lust spreekt de Heere.

3. In de standvastigheid van zijn beloften en bedreigingen. Neh. 9 : 8. Gy hebt uwe woorden bevestigt om dat gy Regtveerdig zyt. 1 Joh. 1 : 9. Indien wy onze zonden belyden, hy is getrouw en Regtveerdig dat hy ons de zonden vergeeve.

∴. Vrag. Waar toe moet ons de overdenking van Gods heiligheid bewerken?

Antw. Daar uit moesten wy leeren.

1. De heiligheid Gods ten hoogsten erkennen ende roemen. Psalm 99 : 5. Verheft den Heere onzen God ende buigd u neder voor de voetbank zyner voeten, want hy de Heere onze God is heilig.

2. De heiligheid Gods in onzen wandel najaagen. 1 Petr. 1 : 15. Maar gelyk hy die u geroepen heeft heilig is, zo word ook gy zelve heilig in al uwen wandel.

∴. Vrag. Waar in bestaat de waare heiligheid van een Christen?

Antw. 1. In een afzondering van zig zelven van de waereld, en al dat ons besmetten kan in dezelve. Openb. 18 : 4. Ende ik hoorde een andere stemme uit den Hemel zeggende: gaat uit van haar myn volk; op dat gy aan haare zonden geen gemeenschap hebt, ende op dat gy van haare plaagen niet ontfangt.

2. In een overgaaf van zig zelven in Ziel en Lighaam

aan den Heere. Jes. 44 : 5. Deeze zal zeggen ik ben des Heeren, ende die zal zig toenoemen met den Naame Jacobs: ende geene zal met zyne hand schryven ik ben des Heeren, ende zig toenoemen met den Naame Israëls.

3. In een toegekeertheid des harten tot betragtinge van de wille des Heeren. Joh. 4 : 34. Jesus zeide tot haar, myn spyze is dat ik doe den wille des geenen die my gezonden heeft en zyn werk volbrenge.

4. In een dadelyke betooning van die heiligheid in al onzen wandel. Psalm 93 : 5. Uwe getuigenissen zyn zeer getrouwe: de heiligheid is uwen huize cierlyk Heere tot lange daagen.

Vrag. Is God GOED?

Antw. Niet alleen Goed, maar een zeer overvloeiende fonteine aller goeden.

Vrag. Wat is de Goedheid Gods?

Antw. Die Volmaaktheid in God, waar door hy zyne Schepzelen, byzonder zyne kinderen wel wil en weldoet.

.·. Vrag. Wat deugden besluit de Goedheid Gods in zig -

Antw. 1. Zijn Liefde, waar door hy de zijnen, vrywillig, en bestendig een geneegen hert toedraagt. 1 Joh. 3 : 1. Ziet hoe groote liefde ons de Vader gegeeven heeft, namentlyk dat wy kinderen Gods genaamt zouden worden. Jerem. 31 : 3. Ja ik hebbe u lief gehad met eene Eeuwige Liefde. Hos. 14 : 5. Ik zal haarlieder afkeeringen geneezen, ik zal ze vrywillig liefhebben!

2. Zijn genade, waar door hy zijne Schepzelen buiten en tegen haar weerdigheid weldoet. Eph. 2 : 8, 9. Uit genade zyt gy Zalig geworden door het geloove, en dat niet uit u, het is Gods gaave, niet uit de werken op dat niemand roeme.

3. Zijn barmhertigheid, waar door hy de zijnen in haare elenden en gebreeken te hulpe koomt, daarom genaamt een God die ryk is in barmhertigheid. Eph. 2 : 4.

4. Zijn lankmoedigheid, waar door hy alle welverdiende straffen van den zondaar uitstelt voor een tyd. In deezen zin zegt Mozes, dat de Heere is lankmoedig ende groot van Weldadigheid. Exod. 34 : 6. En Paulus, dat hy bezit eenen rykdom der verdraagzaamheid ende lankmoedigheid. Rom. 2 : 4.

Vrag. Is God een overvloedige fonteine aller goeden?

Antw. Dus zegt ons de Schrift, dat hy is de Fonteine des heils. Jes. 12 : 3. De Springader des leevendigen waters, Jerem. 2 ; 13. De Fonteine des leevens in wiens ligt wy het ligt zien, Psalm 36 ; 10.

∴. Vrag. Toont de gepastheid van dit Zinnebeeld?

Antw. 1. Een Fonteine is een Spring die overvloed van water in zig heeft, aldus is de Heere Algenoegzaam voor de zijnen. Jac. 1 : 17. Alle goede giften ende alle volmaakte gaave is van boven van den Vader der Ligten afkoomende, by welke geen verandering is ofte schaduwe van omkeeringe.

2. Een Fonteine is een Spring die haare wateren van zelfs opgeeft ze worden nog door den reegen, nog door 's menschen handen van buiten daar ingebragt, dus springs al het goede dat God aan menschen kinderen doet, enkel uit de Ingewanden zijner Ontferminge. Ezech. 36 : 32. Ik doe het niet om uwent wille spreekt de Heere; het zy u bekent, schaamt u ende word schaamrood van uwe weegen gy huis Israëls.

3. Een fonteine is een Spring die het water uit de Aarde opwaarts brengt, dus verwekt God door zijne goede gaaven in ons zulke beweegingen, gedagten en werkingen die hemelwaarts gerigt zijn. Col. 8 : 1. Indien gy dan met Christus Opgewekt zyt zo zoekt de dingen die boven zyn, daar Christus is zittende ter Regterhand Gods.

4. Een Fonteine is een Spring die toegankelijk is voor een ieder, zo is de Heere naby allen om 'er in zijn goedheid van gezogt en gevonden te worden. Hand. 17 : 27. Zonderling na by zijne kinderen. Psalm 73 : 1. Immers is God Israël goet den geenen die rein van herten zyn.

5. Een Fonteine is een Spring welkers water geneezende, vrugtbaar, en verkwikkende is, dus is de goede God met zijn gifte en werkinge om het hert te geneezen van haare gebreeken, te verkwikken, en te versterken in de hoope des Eeuwigen Leevens. Psalm 68 : 10. Gy hebt zeer milden reegen doen druipen ô God, ende hebt uwe Erfenisse gesterkt als ze mat was geworden.

Vrag. Waar toe moet de beschouwing van alle deeze volmaaktheeden Gods een Christen opleiden?

Antw. 1. Tot dankzegging dat God, daar hy anders oneindig en onbegrypelijk is, zig zelven enigermate heeft willen bekent maaken in zijn woord. Psalm 63 : 3. Voorwaar ik hebbe u in uw heiligdom aanschouwt, ziende uwe sterkte ende uwe eere.

2. Tot ernstig onderzoek van ons zelven, of wy God in deeze zijne Volmaaktheeden op de regte wyze kennen ende belyden. 2 Cor. 13 ; 5. Onderzoekt u zelven of gy in den geloove zyt, beproeft u zelven.

Vrag. Hoe zal een Christen zig verzeekeren, dat hy God en zijne Volmaaktheeden op de regte wyze kent en belyd?

Antw. De mensch by wien deeze dingen zijn.

1. Leeft onder een klein gevoelen van zig zelven met een diep ontzag voor den hoogen God. Jes. 6 : 5. Doe zeide ik wee my want ik verga! dewyl ik een man van onreine lippen ben, ende ik woone in 't midden eens volks dat onrein van lippen is: want myne oogen hebben den Koning den Heere der Heirschaaren gezien.

2. Is een deelgenoot van die verandering des gemoeds na den beelde Gods, waar van Paulus spreekt. 2 Cor. 3 : 18. Ende wy alle met ongedekten aangezigte de heerlykheid des Heeren als in eenen Spiegel aanschouwende, worden na het zelve beeld in gedaante verandert van heerlykheid tot heerlykheid als van des Heeren Geest.

3. Versmaad de Waereld en derzelver begeerlijkheid om des Heeren wil. Hebr. 11 : 26, 27. Agtende de versmaadheid Christi meerderen rykdom te zyn dan de schatten in Egypten: want hy zag op de vergeldinge des loons. Door 't geloove heeft hy Egypten verlaaten, niet vreezende den toorn des Konings. Want hy hield zig vast als ziende den Onzienlyken.

4. Spreekt van God en desselfs ontdekkinge aan 't gemoet, uit eige ondervindinge zonder zig te beroepen op het zeggen van een ander. Joh. 4 : 42. Ende zy zeiden tot de Vrouwe, wy gelooven niet meer om uwes zeggens wille; want wy zelven hebben hem gehoort, en weeten dat deeze waarlyk is de Christus, de Zaligmaker der Waereld.

5. Zoekt overeenkomstig de wille Gods te wandelen, en de deugden Gods door den Heiligen Geest in zijn harte uitgestort, in den wandel te vertoonen. Math. 5 : 48. Weest dan gy lieden volmaakt, gelyk uw Vader die in de Hemelen is, volmaakt is. Eph. 5 : 1. Zyt dan navolgers Gods als geliefde kinderen.

∴ Vrag. Wat heeft een Godzaalige, die deeze dingen in zig bevind, te betragten?

Antw. 1. Deeze onwankelbaare belydenisse vasthouden, dat ons hoogste goed op Aarde bestaat in God te kennen, te lieven en te genieten. Psalm 73 : 25 : 26. Wien heb ik neffens u in den Hemel? neffens u lust my niets op aarden. Beswykt myn vleesch ende myn herte, zo is God de rotsteen van myn herte ende myn deel in Eeuwigheid.

2. Van elk deugd en volmaaktheid Gods geloovig en eerbiedig gebruik maken. Psalm 35 : 10. Alle myne beenderen zullen zeggen: Heere wie is u gelyk! die gy den Elendigen redt van dien die sterker is dan hy; ende den Elendigen en Noodruftigen van zynen beroover. Spreuk. 18 : 10. De naam des Heeren is een sterke tooren: de Regtvaardige zal daar heenen loopen ende in een hoog vertrek gestelt worden.

3. Veel verlangen na den Hemel, daar onze kennisse van God en zijne Volmaaktheeden vol zal zijn. 1 Cor. 13 : 9, 10. Want wy kennen ten deele, ende wy propheteeren ten deele: dog wanneer het Volmaakte zal gekomen zijn, dan zal het geene dat ten deele was, te niete gedaan worden.

II. ARTIKEL,

Van de kennisse Gods, uit de natuur en de H. Schriftuur.

Wy kennen hem door twee middelen. Ten eersten, door de scheppinge, onderhoudinge, ende regeeringhe der gheheele werelt: overmits deselve voor onsen ooghen is als een schoon boec, in welcke allen schepselen, groote ende cleyne, ghelijck als letteren zijn, Die ons de onsienlicke dinghen Gods, gheven te aenschouwen, namelijck. sijn eeuwighe Moghentheyt ende Godtheyt, als d'Apostel Paulus seght, Rom. 1 : 20. *Welcke dinghen alle ghenoechsaem zijn om de menschen te overtuyghen, ende haer alle onschult te benemen. Ten tweeden, geeft Hy hemselven ons noch claerder ende volcomelijcker te kennen, door sijn heylich ende Goddelic Woord: te weten, soo vele als ons van noode is in desen leven, tot sijnder eeren, ende de salicheyt der sijner.*

V R A G E.

Waar in bestaat des menschen hoogste geluk op Aarde?

Antw. In de vrindschap en gemeenschap met God, volgens Psalm 33 : 12. Welgelukzalig is het volk wiens God de Heere is: het volk dat hy zig ten erve heeft uitverkooren, waerom Augustinus zeer wel zeide, wat is God voor my indien hy niet myn God is!

Vrag. Wat is het eerste middel om aan God deel te krygen?

Antw. Een regte kennisse van God, die de Gelukzaligheid voor de zijnen is. Joh. 17 : 3. Dit is het Eeuwige leeven, dat zy u kennen den Eenigen Waaragtigen God ende Jesus Christus dien gy gezonden hebt.

Vrag. Wat is den Inhoud van deezen Artikel?

Antw. Een belydenis van de weegen en middelen waar door wy den waaren God leeren kennen, namentlyk door de boeken der Natuur ende H. Schriftuur.

Vrag. Zijn deeze twee middelen, namenlijk de Natuur ende H, Schriftuur, niet strydig tegen malkanderen?

Antw. Geenzints: Om dat de waarheid niet strydig is met de waarheid. Beiden wijzen ze ons aan dat God is ende Oorsprong van alles goeds, egter zijn ze onderscheiden van malkanderen! 't een is minder, 't ander meer, 't een is duister en min volkoomen; het ander klaarder en volmaakt. Gebeurd het dat de reeden dartel word, zig willende verheffen teegen de openbaaring, dan moet het woord van Paulus gelden, Gal. 4 : 30. Werpt de dienstmaagt uit ende haaren Zoone; want de Zoone der dienstmaagt zal niet erven met den Zoone der vrye.

Vrag. Hoe behoort gy de waarheid in deezen Artikel vervat, te bezigtigen?

Antw. 1. Met belydenis en schaamte, dat wy in deeze twee boeken, waar in Gods eeuwige kragt en Goddelykheid als met groote letteren beschreeven staan, niet meer gebruikt hebben om wys in God te worden. Voorwaar moet men zeggen, wy zyn van gisteren ende weeten niets, dewyl onze daagen op der Aarde als een schaduwe zyn, Job 8 : 9.

2. Biddende dat God onze oogen openen, om zijne heerlijkheid in deeze twee boeken te aanschouwen. Hagar stont bij de Fontein; maar zy zag hem niet voor dat God haar de oogen opende, Gen. 21 : 19. De mensch is blind van natuure, God moet ons zijn ligt en Geest by de waarheid schenken, om dezelve in haar eige gedaante te kennen, 1 Cor. 2 : 14.

∴ Vrag. Wat order bespeurt men in deezen Artikel gehouden te zijn?

Antw. 1. Eerst ontmoeten wy een gemeen voorstel, van de wyze op welke God gekend word, in de woorden wy kennen hem door twee middelen.

2. Daar na een uitbreiding van dit voorstel,

A. Ten aanzien van de kennisse Gods uit de natuur.

a. Op zig zelven. Ten eerste door de scheppinge, onderhoudinge, ende regeeringe der geheele waereld: overmits dezelve voor onze oogen is als een schoon boek, in welke alle schepselen, groote en kleine, gelyk als letteren zyn, die ons de onzienlyke dingen Gods geeven te aanschouwen, namelyk, zyn eeuwige Moogentheid ende Godheid, als de Apostel Paulus zegt, Rom. 1 : 20.

b. In haar einde en nuttigheid, welke dingen alle genoegzaam zyn om de menschen te overtuigen, ende haar alle onschuld te beneemen.

B. Ten aanzien van de kennisse Gods uit de H. Schriftuur, dat dezelve

a. Klaarder en Volmaakter is dan de eersten. Ten tweeden, geeft Hy hem zelven nog klaarder en volkomelyker te kennen, door zyn heilig en Goddelyk Woord:

b, Egter niet geheel volkomen, zo dat wy in alles God, volmaakt zoude begrypen, inhoudende te weeten, zoo veele als ons van noden is in deezen leven, tot zyner eeren, ende Zaligheid der zynen.

Vrag. Hoe weeten wy dat 'er een GOD is, door middel van de NATUUR?

Antw. Door de Ingeschape en verkreege Kennis.

Vrag. Wat verstaat gy door de INGESCHAPEN KENNIS?

Antw. Die aangeboore overtuiging van een Godheid, die in alle menschen gevonden word. Rom. 1 : 19. Overmits het geene van God kennelyk is, in haar openbaar is: want God heeft het haar geopenbaart.

Vrag. Bewyst eens, dat 'er zulk een aangeboore overtuiging van een Godheid in alle menschen gevonden word?

Antw. 1. Alle menschen hebben meer of min in zig een kennisse van 't geen goed of kwaad, eerlyk of oneerlyk is, namentlijk, dat men God moet eeren, een ieder het zyne

geeven, een ander niet doen 't geen men niet wil dat aan zig zelven geschiede, enz. Deeze kennis nu van goed en kwaad, eerlyk ofte oneerlyk, zoude niet gevonden worden in den mensch, zo 'er niet was een Opperste Wetgeever, die regt en magt heeft om de conscientien der menschen aan zijne Wetten te verbinden, waarom Paulus zegt, Rom. 2 : 14, 15. Wanneer de Heidenen die der Wet niet hebben, van natuure doen dingen die der Wet zyn, deeze de Wet niet hebbende zyn haar zelven een Wet, als die betoonen het werk der Wet geschreeven te hebben in haare herten, haare conscientie medengetuigende, en de gedagten onder malkanderen haar beschuldigende, ofte ook onschuldigende.

2. De toestemming van deze waarheid is algemeen: daar is geen volk op Aarde, by wien geen openbaare erkentenisse is van een zeeker Opperweezen. Hoe zeer de menschen in zeeden, gewoontens en eenige andere dingen van malkanderen verschillen, zy zijn egter altoos te zamen daar in overeengekomen, dat 'er een God moet zijn die de eerste en opperste oorzaak van alle dingen is. Hier op steunt het getuigenis van zo veele Wyzen onder de Heidenen, als dat van Plato, die uitdrukkelijk zeide, alle menschen hebben by haar zelven eene inbeelding der Gooden en dat van Cicero, wiens woorden nadrukkelijk zijn, daar is geen Volk zo Barbaarsch, welk niet erkent dat 'er is een Eenig God, in zo verre dat de menschen liever een valschen God willen hebben dan ganschelyk geen God vervolgende zo diep zit het gevoelen der Goddelykheid in onze herten.

.·. Vrag. Hoe bewyst gy zulks nader?

Antw. 3. Uit de algemeene bewyzen van Godsdienstigheid, die zelfs by de allerwoeste en ongeschikste Heidenen van alle tyden af gevonden zijn. Hebben nu de woeste Volkeren altoos een zoort van Godsdienst gehad, waar mede zy hunne Weldoenders Godsdienstige eere beweezen, zulks kan niet ontstaan van uit zeekere kennisse van een zeeker Opperweezen, welke zy oordeelen dat noodzakelijk moest gedient en gevreest worden; dewijl de mensch van natuure zo trots en hoogmoedig is, dat hy zonder drang en overtuiging van zijn gewissen, de heerlykheid des onverderfelyken Gods niet verandert zoude hebben in de gelykenisse eenes beelds van een verderflyk mensche, ende van gevogelte, ende van viervoetige en kruipende

gedierten, om dat te aanbidden en daar voor neder te knielen, Rom. 1 : 23. Weshalven het getuigenis van Plutarchus hier te pas komt, indien gy de Aerde omwandeld, gy zoudt konnen vinden Steeden geen muuren, Letteren, Koningen en Rykdommen hebbende, en die van geen schoolen weeten; dog niemand heeft ooit gezien een Stad die niet hadde tempelen en Gooden, die geen Gebeeden, Eed of Godspraak gebruikte, die niet offerde om goede dingen te verkrygen. nog poogde de kwaade door Godsdienstigheid af te weeren.

4. Uit de werkingen der conscientie in ons. Alle menschen hebben eene bewustheid (conscientie) in zig, dewelke haar beschuldigt van het kwade, ende onschuldigt door bedryf van het goede: welke mede bewustheid over het bedreeven kwaad in alle menschen, veel minder in Koningen en Vorsten (die voor geen waereldsche straffe te dugten hebben) zoude gevonden worden, indien 'er niet een God en Opperste Rigter was, aan wien alle menschen van haar daaden Reekenschap zullen moeten moeten geeven; waarom Paulus van de Heidenen zegt, alhoewel zy de Wet Gods; dat is de beschreeven Wet Gods door Mozes niet hebben, zy betoonen het werk der Wet, geschreeven in haare herten, haare conscientie medegetuigenis gevende, ende gedagten onder malkanderen haar beschuldigende, ofte ook onschuldigende, Rom. 2 : 14, 15.

Vrag. Wat verstaat gy door de VERKREEGENE KENNISSE GODS?

Antw. Die klaardere kennisse van God, dewelke wy verkrygen uit de beschouwing der werken Gods, dewelke wy in ons zelven en buiten ons in de geheele waereld ontdekken, ofte gelijk onze belydenis zegt, door de scheppinge, onderhoudinge, en regeeringe der geheele wereld: overmits dezelve voor onze oogen is als een schoon boek, in welke alle Schepselen, groote ende kleine, gelyk als letteren zyn, die ons de onzienlyke dingen Gods, geeven te aanschouwen, namelyk, zyn eeuwige kragt en Goddelykheid, Rom. 1 : 20.

Vrag. Waar leert ons de Schrift de scheppinge, onderhoudinge, ende regeering der geheele Waereld een schoon boek te zyn, om 'er Gods eeuwige kragt en Goddelykheid uit te ontdekken?

Antw. Nadrukkelyk, Psalm. 19 : 2—7. De Hemelen vertellen Gods eere, ende het uitspansel verkondigt zyner handen werk. De dag aan den dag stort overvloediglyk spraake uit; ende nagt aan de nagt toont weetenschap, geen spraake nogte geene woorden zyn daar haare stemme niet gehoort word. Haar Rigtsnoer gaat uit over de gantsche Aarden, ende haare reedenen aan het einde der waereld, Hy heeft een tente gesteld voor de Zonne en die is als een Bruidegom, uitgaande uit zyne slaapkamer, zy is vrolyk als een held om haar pad te loopen Haaren uitgang is van het einde des Hemels, ende haaren omloop tot aan het einde derzelven: ende niets is verborgen voor haare hitte.

Vrag. Wat hebt gy omtrent deeze woorden op te merken?

Antw. Dat het aanmerkelijke woorden zijn, die ons als een schoon boek de zaak voor oogen stellen;

1. Hier zien wy welke de deelen van dit boek zijn, namentlijk de Hemelen ende het Uitspanzel: Verstaat 'er door niet den Hemel der Hemelen met haare Inwoonders de Heilige Engelen, waar van wy alleen kennisse bekomen door de gunstige openbaaringe Gods in de Schrift; maar de zigbaare Hemelen die zig aan ons oog na buiten vertoonen.

2. De letteren, die in dezelve geschreeven staan, ende als voorwerpen onzer beschouwing gemeld worden, de Zonne die des daags als een Held uitgaat vrolyk om zyn Pad te loopen, mitsgaders de Maan en de Sterren daar David van zingt, Psalm 8 : 4. als ik uwen Hemel aanzie, het werk uwer vingeren, de Mane en de Sterren die gy bere.d hebt.

3. De zaaken die door deeze letteren duidelijk uitgedrukt worden; namentlyk dat de zigbaare en redenlooze Schepselen, op eene verheeve wyze ons de eere Gods vertellen, verkondigende het werk zyner handen: de Hemelen zwygen, maar hunne stilzwygentheid is als een bazuine, om de heerlijkheid van den grooten Werkmeester te verkondigen.

4. De tyd in dewelke deeze boeken kunnen geleezen worden; 't is niet nu en dan, nogte op deezen en geenen dag of nagt; maar altoos, dag aan dag, nagt aan nagt: want de dag aan de dag stort overvloedelyk spraake uit: en de nagt aan de nagt toont wetenschap.

5. De plaatzen alwaar deeze boeken te bekomen zijn of geleezen konnen worden. 't Is niet te Jerusalem, ofte alleen daar het ligt des Euangeliums op den kandelaar schijnt, maar over de geheele Waereld, waar dat de mensch is, gaat of staat: want geen spraake nogte woorden zynder daar haar geluid niet gehoort wordt, haar rigtsnoer gaat uit over de geheele Waereld; geen Natie hoe woest en barbaarsch, die niet gedwongen word te zeggen, God laat zig zelven niet onbetuigd goeddoende van den Hemel, reegen en vrugtbaare tyden geevende, vervullende onze herten met spyze ende vrolykheid, Handel. 14 : 17.

6. De wyze en manier op welke daarin te leezen is: 't geen wy door de Natuur kennen moeten, 't zelve is niet donker nog schaars of spaarzaam; maar overvloedig, klaar en duidelyk daar in voorgestelt, want de dag aan de dag stort overvloedig spraake uit voor wyzen ende onwyzen, ryken ende armen die begeerig zijn wetenschap te verstaan.

7. Het einde waartoe dit boek der Waereld is opgestelt, ofte deeze heerlyke Schepsels van God geschaapen zyn: te weeten, tot zijn eer en heerlykheid, want de Hemelen vertellen zyn eer, en zyne onzienlyke dingen worden van de Scheppinge der Waereld aan uit de Schepselen verstaan ende doorzien, beiden zyn eeuwige kragt ende Goddelykheid, op dat zy niet te verontschuldigen zouden zyn.

Vrag. Toont eens aan, hoe dit alles duidelijk geschied?

Antw. 1. Merken wy de Schepselen aan in haar zyn, voor zo verre zy een aanweezen hebben, dan moeten wy besluiten dat een volmaakt Opperweezen haar dit aanweezen gegeeven heeft; nademaal alle zodanige Schepselen, als daar is dat doorlugtig gebouw van Hemel en Aarde, en daarin allerhande Schepselen, als Zon, Maan en Sterren, Menschen, Beesten, Boomen, Kruiden en Planten, enz. niet konnen zyn, of daar moet een oneindige kragt en moogentheid zijn, die dezelve Geschapen en Voortgegebragt heeft, Jes. 40 : 26. Heft uwe oogen op om hooge, ende siet, wie deeze dingen geschapen heeft, die in getaale haar heir voortbrengt: die ze alle by name roept, van weegen de grootheid [zyner] krachten, ende [om dat] hy sterk van vermoogen is, daar en wort 'er geen een gemist.

2. Letten wy op de welgeschape beweeging, die zig in de zigbaare dingen opdoet, dan worden onze gedagten terstont opgeleid tot een beweegende Oorzaak; dewijl de

beweeging niet natuurlyk is aan een lighaam; maar zo lang in ruste blijft tot dat het door een sterker magt uit zijn plaatze gestooten word: wie nu wekt en werkt deeze standvastige beweeging der geschapene dingen dan God alleen, die de Aarde gegrond heeft op haare grondvesten, en daarom nimmermeer noch eeuwiglyk niet zal wankelen, die de Fonteinen door de daalen uit zend: dat ze tusschen de gebergten heenen wandelen, Psalm 104 : 5, 10. Die der Zee het zand tot eenen paal gestelt heeft, met een eeuwige inzetting datze daar over niet gaan zal, of schoon haare golven zig beweegen, dat zy dog niet vermoogen, ofze schoon bruischen datze dog daar over niet gaan zullen, Jerem. 5 : 22.

3. Beschouwen wy de cierlyke order en geschikte zaamenvoeging der dingen die in den Hemel ende op der Aarde zijn; hoe zeer zy van malkanderen verschillen, en egter tot een einde meden werken, dan moesten wy besluiten dat 'er een Opperste Konstenaar is, die alles door zijn Almagt in deeze heerlijke orde gebragt, en door zijne Voorzienigheid zo veele Euwen bewaart heeft. Die den Hemel uitrekt als een gordyne, ende zyne Opperzaalen zoldert in de wateren, die van de Wolken zyn wagen maakt, en op de Vleugelen des Winds wandelt, Psalm 104 : 2, 3. Die de lieflykheeden van het zeven gesternte bind, ende de strengen Orions losmaakt, die de Massaroth voortbrengt in haaren tydt, en den wagen met zyne kinderen leid, die de ordinantien des Hemels weet, en kan de heerschappye der zelve op Aarde bestellen, Job 38 : 31, 32, 33.

4. Slaan wy ons oog op de vogelen des Hemels, die uit de hoogten in de laagten vliegen; de beesten die in de velden zijn, de gediertens die op der aarde kruipen, ofte in de diepten, in meeren en poelen verhoolen zijn; derzelver gedaantens, beweegingen ende neigingen; waarin ze van malkanderen verschillen, hoe en waarin ze met malkanderen overeenstemmen; de manier op welke zy werken, hunne spyze bereiden ofte hunnen weg bevorderen: alle hebben ze iets waarmee zy zig beschermen ;alle vertoonenze een zoort van wetenschap daar wy over verbaasd staan. De Kraan, de Ojevaar en de Swaluwe neemen den tyd hunner aankomst waar: een Osse kent zijnen bezitter, een Ezel zijne kribbe: de Mier bereid zijn kost des Zomers; het Konynken zoekt de steenrots, en de weerlooze Duive de kloovenn der steenrotzen, enz. Zal men zeggen dat zy dit van

hunzelven hebben, ofte dat de blinde natuur haar zulks heeft mede gedeelt? Dit was ongerymt! Zy allen zijn het werk van Gods handen, Job 12 : 7—10. ende waarlyk vraagd doch de beesten, ende elk een van die sal 't u leeren: ende 't gevogeltje des Hemels dat zal 't u te kennen geven, Ofte spreekt tot de Aarde, ende zy zal 't u leeren, ook zullen 't u de visschen der Zee vertellen. Wie en weet niet uit allen deze, dat de hand des HEEREN dit doet, in wiens hand de Ziele is van al wat leeft, ende de Geest van alle vleesch des menschen.

∴. Vrag. Hebt gy nog een nader bewijs?

Antw. Ja, uit de beschouwing van ons zelven; waarin de tastbaare bewijzen voor het aanweezen van een Volmaakt Opperweezen te leezen zijn.

a. 't Lighaam verstrekt tot een verheeven Pronkstuk der Goddelyke wysheid. 't Zelve is eindig, afhanglyk en onbestand door zig zelven; 't is uit veele deelen te zaamen gesteld, die haar onderlinge betrekking op, en dienst tot malkanderen hebben. De ooge kan niet zeggen tot de hand ik hebbe u niet van nooden, ofte wederom het hoofd tot de voet ik hebbe u niet van nooden; ja veel eer de leeden die ons dunken de zwakste te zyn die zyn noodig, 1 Cor. 12 : 21, 22. Alle deeze deelen zijn vervolgens zo konstrijk op zich zelven, als wonderlijk te zaamen gevoegt; dat de schranderste Natuurkundige daar over verbaast staat, en dagelijks door naarstigheid meerdere ontdekkingen vind, die andere voor hem niet bemerkt hebben. Het grondbeginzel waar uit dit verheeven Lighaam haaren oorsprong neemt, is zeer gering, de wyze op welke het zelve opwascht en bestaat eene aaneenschakeling van Wonderen die den Oppersten Wezenaar met vollen monde toeroepen. Ik love u om dat ik op eene heel vreezelyke wyze wonderlyk gemaakt ben. Wonderlyk zyn uwe werken, ook weet het myne Ziele zeer wel. Myn gebeenten en was voor u niet verhoolen als ik in 't verborgene gemaakt ben, ende als een borduurzel gewrogt ben in de nederste deelen der Aarde: uwe oogen hebben mynen ongeformeerden klomp gezien, ende alle deeze dingen waaren in uw boek geschreeven, de dagen als zy geformeert zoude worden, doe nog geen dag en was, Psalm. 139 : 14—16. Job 10 : 10, 11.

b. De Ziel, die als een groot Heer van dat vleeschelijk gebouw het zelve regeert en bestiert, is een verheeven Weezen, waar door den mensch uitmunt boven alle de zigbaare Schepselen; nogtans eindig en gebrekkig in alle haare vermoogens van verstand, wil en oordeel; waar door onze gedagten opgeleid worden dat 'er een God moet zijn, een Vader der Geesten, die des menschen Geest in zyn binnenste formeert, Zach. 12 : 1. En de Ziele zelve een inblaazinge des Almagtigen, die den mensch verstandig maakt, Job 32 : 8. Te regt beschuldigde Elihu de zodanige, die niet zeiden: Waar is God myn Maker, die de Psalmen geeft in der nacht, die ons geleerder maakt dan de beesten der Aarde, ende ons wyzer maakt dan het gevogelte des Hemels, Job 35 : 10 : 11.

c. De vereeniging van deeze twee Weezens, namentlijk Lighaam en Ziel, is zo verheeven en wonderbaar dat wy dezelve gelooven ende belijden, egter hoe hoog ons verstand klimt, niet begrypen konnen; deeze vereeniging is zo naauw ende innerlijk, dat het lighaam door de kragt der Ziele gedurig leeft, zig in haare leeden geduurig beneemt, en voorts alles verrigt waar toe de geneigtheeden van de Ziel zig hebben uitgestrekt, voor zo verre het haar mogelijk is. Dit doet ons aan de eerste uitwerkende oorzaak denken, die ons dit Weezen, derzelver vereeniginge, beweegingen en werkingen geschonken heeft. Die uit eenen bloede het gansche geslachtte der menschen gemaakt heeft, om op den geheelen aardbodem te wonen, bescheiden hebbende de tyden te voren verordineert, ende bepaalingen van haare woningen, op dat zy den Heere zoeken zouden of zy hem immers tasten en vinden mogten, hoewel hy niet verre is van een ygelyk van ons, want in hem leeven wy, ende beweegen wy ons, ende zyn wy, Hand. 17 : 26—29.

Vrag. Wat moeten wy uit dit verhandelde leeren?

Antw. Indien deeze groote boeken van de Schepping en onderhouding der Waereld, meer gebruikt en geleezen wierden, dan zoude 'er

1. Zo veele domme en onweetende menschen in de Kerk niet gevonden worden, van dewelke men zeggen moet: Want zommige en hebben de kenisse Gods niet, ik zegge 't u tot schaamte, 1 Cor. 15 : 34.

2. Dog zo veele misbruikers van de Schepselen Gods, die met haaren wandel uitroepen: Daar is geen God! Psalm 14 : 1. leevende vervreemd van het burgerschap Israëls, ende als vreemdelingen van de Verbonden der beloften, geen hoop hebbende en zonder God in de Waereld, Eph. 2 : 12.

3. Mitsgaders meer verheffing onder Gods volk zijn meer lust en bekwaamheid om den Heere grootheid te geeven over zijn heerlijkheid, die door de schepselen uitblinkt, Psalm III : 2, 3. Want de werken des Heeren zyn groot, zy worden gezogt van die 'er lust in hebben, zyn doen is Majesteit en Heerlykheid.

Vrag. Wat is het einde en de nuttigheid van deeze natuurlyke kennisse Gods?

Antw. Om den menschen te overtuigen, en vervolgens haar alle onschuld, ofte verontschuldiging te beneemen, Rom. 1 : 20. Want zyne onzienelyke dingen worden van de Scheppinge der Waereld aan uit de Schepselen verstaan, ende doorzien beide zyn eeuwige kragt ende Goddelykheid, op dat zy niet te verontschuldigen en zoude zyn.

Vrag. Is deeze kennisse Gods uit de natuur genoegzaam om de weg van Zaligheid te vinden?

Antw Gantschelijk niet!

1. Dewyl zy ons niet leert van de verborgentheid der H. Drieëenheid, nogte iets van de Christus, dewelke is de eenigste weg om met God verzoent te worden, Handel. 4 : 12. Ende de Zaligheid is in geenen anderen. Want daar en is ook onder den Hemel geenen anderen naam, die onder de menschen gegeven is, door welken wy moeten Zalig worden, Joh. 14 : 6.

Vrag. Hoe blijkt zulks meer?

Antw. 2. De natuur is in geestelijke zaaken blind, en niet vatbaar voor Hemelsche verborgentheeden, die eeniglijk ende alleen van de Goddelijke openbaringe afhange, 1 Cor. 2 : 14. Maar de natuurlyke mensche en begrypt niet de dingen die

des Geestes Gods zyn. Want zy zijn hem dwaasheid ende hy kan ze niet verstaan om dat ze Geeetelyk onderscheiden worden.

3. De blinde Heidenen, deeze Goddelijke openbaring van den weg der Zaligheid ontbeerende, worden daarom aangemerkt, als in dien tyd geweest te zijn zonder Christus, vervreemd van het burgerschap Israëls, ende vreemdelingen van de Verbonden der beloften, geen hoope hebbende ende zonder God in de Waereld, Eph. 2 : 12.

Vrag. Waarin heeft God den weg der Zaaligheid geoopenbaart?

Antw. Alleen in de H. Schriftuur, waarin God aantoont, wie hy is, en wat hy is, en hoe hy op een wijze hem betaamelijk kan worden de God van een dood en doemwaardig zondaar.

∴. Vrag. Hoe staat dit stuk in onze Geloofsbelydenis uitgedrukt?

Antw. Een tweeden, geeft by hem zelven nog klaarder en volkomentlyker te kennen door zyn heilig en Goddelyk woord, te weeten, zo veel als ons van nooden is in deezen leeven tot zyner eeren ende Zaligheid der zyner,

Vrag. Bewijs. eens dat God hem klaarder en volkomender geeft te kennen in zijn woord?

Antw. Nadrukkelijk uit 1 Cor. 1 : 21. Want nademaal in de wysheid Gods de Waereld God niet heeft gekent door de wysheid, zoo heeft het Gode behaagt door de dwaasheid der predikinge Zalig te maken, die gelooven.

Vrag. Wat hebt gy omtrent deeze woorden onzer belydenis op te merken?

Antw. Dat 'er niet gezegd word geheel klaar en volkomen, maar alleen in vergelijking klaarder en volkomender.

1. Deels om dat God niet volkoomen kan bevat, of begreepen worden, als te vooren beweezen is, Exod. 33 : 20. Hy zeide voorder gy en zoud myn aangezigte niet kunnen zien: want my en zal geen mensche zien ende leven.

2. Deels om dat de geloovigen nog een klaarder en volmaakter kennis van God na dit leeven te wagten hebben, 1 Cor. 13 : 12. Want wy zien nu door eenen spiegel in duistere reden, maar als dan [zullen wy zien] aangezigt tot

aangezigt, nu kenne ik ten deele, maar als dan zal ik kennen gelyk ik ook gekent ben.

Vrag. Hoe verre strekt zig deze openbaaringe Gods uit in zijn woord?

Antw. Zo veel als ons van nooden is in deezen leeven tot zyner eeren ende Zaligheid der zyner, overeenkomstig, Joh. 5 : 39. Onderzoekt de Schriften, want gy meint in dezelve het eeuwige leeven te hebben, ende die zyn die van my getuigen. Joh. 20 : 31. Maar deeze zyn geschreeven op dat gy geloovet dat Jesus is de Cristus, de Zoone Gods: ende op dat gy geloovende het leven hebt in zynen name.

Vrag. Is een Christen verpligt daagelijks zijn gebruik te maaken van deeze boeken der natuurr, om 'er de heerlykheid Gods in te ontdekken?

Antw. 1. De Heere wyst zijn volk dikmaals tot deeze dingen, om zijn grootheid eere te geeven, Jerem. 5 : 22. En zult gy lieden my niet vreezen, spreekt de Heere, zult gy voor myn aangezigt niet beven? die ik de Zee het zant tot eenen paal gestelt hebbe met eene eeuwige inzettinge, datze daar over niet zal gaan: of schoon hare golven zig beweegen, zo en zullenze doch niet vermogen, ofze schoon bruischen zoo en zullenze ze doch daar over niet gaan.

2. De practyk der heiligen is dit oudtyds geweest. Nehemia zegt: Men love den naam uwer heerlykheid, die verhoogt is boven allen lof ende prys. Gy zyt die Heere alleen, gy hebt gemaakt den Hemel der Hemelen ende haar heir, de Aarde en al wat daar op is, ende gy maakt die alle leevendig, Cap. 9 : 5, 6. David zegt: Als ik den Hemel aanzie, het werk uwer vingeren, de Mane ende Sterren die gy bereid hebt, wat is de mensch dat gy zyner gedenkt? en de Zoone des Menschen dat gy hem bezoekt, Psalm 8 : 4, 5.

∴ Vrag. Waar en wanneer zal dit best geschieden?

Antw. 1. Eenzaam in stille wandelinge door optrekking van zijn gemoed tot de Schepselen, gaande in de open lugt daar hy alle de zienlijke dingen voor, boven, beneden en rontsom zig heeft, vertellende Gods eer en heerlijkheid, op dat hy 'er zijn oor en oog toe wenden zal. Dit was de praktyk van Isaäk, Gen. 24. 63. Ende Isaäk was uitgegaan om te bidden in 't veld, tegen 't naaken van den Avond. In de grondtext staat eigentlijk om te gedenken ofte overdenken.

2. Op zijn kamer in het leezen en onderzoeken van zodanige boeken, die met en uit den woorde Gods met leevendige trekken de heerlijkheid van Gods werken uitbeelden, Psalm 119 : 98, 99. Gy maakt my door uwe gebooden wyzer dan myne vyanden zyn: ik ben verstandiger dan alle myne leeraars, om dat uwe geboođen myne betragtinge zyn.

3. Met zijn huisgezin als hy aan den tafel zit om te eeten en te drinken, daar de tastbaare bewijzen zijn, dat het gebouw van Hemel en Aarde is dienstbaar geweest om die te dekken. Wat een ontelbaare meenigte van menschen zyn de woorden van Brakel, hebben u daar in gedient? die aan de tafel, aan het lynwaad, aan de messen, aan de schotels, lepels, glazen, brood, vleesch, aardvrugten, wyn, bier gearbeid hebben? door hoe veel handen is 't gegaan aleer 't op u tafel kwam? Maar ziet.... wie stelt deeze alle te werk en doedze u dienen in 't zweet van haar aangezigt? Ziet daar, ziet daar! de goede hand van uwen Vader, die gaf het vogeltje of dier of visch het leeven, die beschikte haar voetzel om het voor u op te kweeken; die zond menschen uit die het vangen, u t'huis brengen en bereiden, die laat het boompje voor u planten, en verbied alle Schepselen dien appel, dien trots druiven, enz. voor u niet af te plukken: maar gebied het voor u te laaten hangen, en als 't ryp is 't huis te brengen, al is 't duizent mylen van uwe woonplaats afgeleegen. Dit is den Heere grootheid geeven, ende uit zijne Schepselen hem verheerlijken; dit is gelijk 'er staat, Predik. 9 : 7. Gaat dan henen, eet u broot met vreugde, ende drinkt uwen wyn met goeder herte; want God heeft al reets een behagen aan uwe werken,

∴ Vrag. Legt daar ook eenige zoetigheid, troost en verkwikking in voor een Christen.

Antw. Een Hemel op Aarde! my aangaande zegt Asaph, 't is my goed naby God te weezen: ik zette myn betrouwen op den Heere, HEERE om uwe werken te vertellen, Psalm 73 : 28.

Deeze betragting

1. Brengt ootmoet in de Ziel, de beste gestalte daar de Heere lust in heeft, Psalm 8 : 4, 5. Als ik uwen Hemel aanzie, het werk uwer vingeren, de Mane ende de

Sterren die gy bereid hebt, wat is de mensch dat gy zyner gedenkt, ende de Zone des menschen dat gy hem bezoekt.

2. Leid den mensch van de werken der natuur tot de werken der genade, daar de heerlijkheid des Drieëenigen Gods op eene verbaazende wijze in te zien is, 2 Cor. 3 : 18. Ende wy alle met ongedekten aangezigte de heerlykheid des Heeren [als] in een spiegel aanschouwende, worden [na] het zelve beeld in gedaante verandert van heerlykheid tot heerlykheid, als van des Heeren Geest.

3. Maakt hem begeerig na den Hemel, daar alles wat nu voor 't ooge bezwijkt of door 't zwakke gezigt niet kan beschouwt worden; volmaakter gekent en God in Christus voor de zijnen eeuwig zal genooten worden, 1 Joh. 3 : 2. Geliefde nu zyn wy kinderen Gods, ende 't is nog niet geopenbaard wat wy zyn zullen, maar wy weten dat als [hy] zal geopenbaart zyn, wy hem zullen gelyk weezen, want wy zullen hem zien, gelyk hy is.

III. ARTIKEL,

Van de H. Schriftuur, en deszelfs Oorsprong.

Wy belyden, dat dit woort Gods niet en is gesonden noch voortghebracht door menschelicke wille; maer de heylighe Mannen Gods hebben ghesproken, ghedreven zijnde door den Heylighen Geest, ghelijck den H. Petrus seght. Daer naer heeft God, door een sonderlinghe sorghe, die hy voor ons, ende onse salicheyt draecht, sijnen knechten den Propheten ende Apostelen gheboden, sijn geopenbaerde Woort by gheschrift te stellen: ende hy selve heeft met sijn Vingher de twee Tafelen der Wet geschreven. Hierom noemen wy sulcke schriften, Heylighe ende Godlicke Schrifturen.

VRAGE.

Wat noemt gy de H. Schriftuur?

Antw. Het beschreeven woord Gods, inhoudende den weg der Zaligheid, 2 Tim. 3 : 15. Ende dat gy van kinds af de Heilige Schriften geweeten hebt die u wys konnen maaken tot Zaligheid, door het geloove het welk in Christus Jesus is.

Vrag. Wat hebt gy 't allereerst betreffende dit beschreeven woord Gods, te gelooven en te belijden?

Antw. Agtervolgens den inhoud van deezen Artikel, dat het zelve van GOD is INGEGEEVEN, wiens ontfermende goedheid wy schuldig zyn te danken, dat hy blinde zondaren

den weg der Zaligheid in geschrift heeft willen bekent maaken, Psalm 147 : 1. Looft den Heere! want onzen God Psalm te zingen is goet, Vers 19, 20. Hy maakt Jacob zyne woorden bekend: Israël zyne inzettingen ende zyne regten, alzo heeft hy geene volke gedaan: ende zynen Regten die kennen zy niet.

∴. Vrag. Wat order hebben de opstellers onzer belydenis in deezen Artikel gehouden?

Antw. 1. Ten eersten hebben zy ons aangeweezen wat wy te belijden hebben ten opzigte van de Oorsprong der H. Schriftuur.

A. In 't gemeen: dat dezelve niet is voortgebragt door menschelyke wille, maar door heilige mannen Gods van den H. Geest gedreeven, zeggende: Wy belyden, dat dit woord Gods niet is gezonden nog voortgebragt door menschelyke wille, maar de Heilige Mannen Gods hebben gesprooken, gedreeven zynde door den Heiligen Geest, gelyk de H. Petrus zegt. 2 Petri 1 : 21.

B. In 't byzonder, wat God ten bewijze van zijne zonderlinge zorge voor ons en onze Zaligheid gedaan heeft.

a. Zo middelyk door tussenkoomende dienst van zijne knegten, de Propheeten en Apostelen, zeggende: Daar na heeft God, door een zonderlinge zorge, die hy voor ons, ende onze Zaligheid daagt, zynen knegten de Propheeten en Apostelen gebooden, zyn geoopenbaarde Woord by geschrift te stellen:

b. Als onmiddelyk door zig zelve, ende hy zelve heeft met zyn Vinger de twee Tafelen der Wet beschreeven.

2. Ten tweeden, geeven zy ons te kennen van wat gezag en waardigheid deeze schriften zijn, en geschat moeten zijn; besluitende den Artikel: Hierom noemen wy zulke schriften, Heilige ende Goddelyke Schrifturen.

Vrag. Hoe zoud gy bewijzen, dat de H. Schriftuur van God in ingegeeven?

Antw. Dit blijkt

1. Uit het getuigenis der H. Schryvers in het woord vervat, dewelke hunne openbaaringen doorgaans in deezer voegen beginnen. De Heere spreekt, alzo zeid de Heere der Heirschaaren, de Geest des Heeren heeft door my gesprooken: ende zyne reeden is op myne tonge geweest, zie 2 Sam.

23 : 2. Num. 24 : 4. Jerem. 21 : 1. &c. overeenstemming met het zeggen van Paulus, 2 Tim. 3 : 16. Alle de schrift is van God ingegeeven.

2. Uit den inboud der H. Schrift: want zy draagt ons voor hooge en verheeve zaaken, Hemelsche verborgentheeden die niet konnen geweeten veel minder gesprooken worden, zonder voorgaande openbaaringe van Gods Geest, 1 Cor. 2 : 10. Zy verkondigt ons meenigmaal zulke verheevene dingen, die de Schrijvers op dien tijd zelfs niet vatten konden, gelyk Daniël betreffende de openbaaring aan hem gedaan, getuigd, Cap. 12 : 8, 9. Dit hoorde ik, dog ik verstondt het niet: ende zeide myn Heere wat zal het einde zyn van deeze dingen? ende hy zeide gaat heenen Daniël, want deeze woorden zyn toegeslooten ende verzeegeld tot den tyd des eindens. Vergeleken met Openb. 5 : 4, 5.

3. Uit het bewijs van Petrus in onze belydenis aangevoert, 2 Petr. 1 : 21. Want de Prophetie is voortyds niet voortgebragt door den wille eenes menschen; maar de Heilige menschen Gods van den Heiligen Geest gedreeven zynde, hebben zy gesprooken, gebruikende de Apostel alhier het woord ferómenoi in de toespeeling van een Schip op Zee, dat zig van zelf niet beweegt nog beweegen kan, maar door de wind en stroom voortgedreeven wordt, willende daar mede zeggen, dat de Heilige Mannen Gods alzo dreeven op de wind ofte aanblaazinge des Heiligen Geestes, dat zy niet anders gesprooken hebben, als hun de H. Geest gaf uit te spreeken, Handel. 2 : 4.

Vrag. Sprak of openbaarde God voormaals zijne Goddelijke wille op eenerlei wyze aan de Vaderen?

Antw. Neen! op veelerlei wijze, Hebr. 1 : 1. God voortyds veelmaal ende op veelerlei wyze tot de Vaderen gesprooken hebbende door de Propheeten, heeft in deeze laatste daagen tot ons gesprooken door den Zone.

Vrag. Zegt dan eens op wat wijze heeft God voortyds tot de Vaderen gesprooken?

Antw. 1. Zomtyds door gezigten, waar in God zijn wil openbaarde.

a. Aan wakende door verrukking van zinnen, Jes. 6 : 1.

In den jaare doe de Koning Ufia stierf, zo zag ik den Heere zittende op eenen hoogen ende verheevenen throon, Openb. 1 : 10. Ik was in den Geest op den dag des Heeren, ende ik hoorde agter my een groote stemme als eener Bazuine.

b. Aan slaapende door droomen, hoedanig het gezigte van Vader Jacob was, Gen. 28 : 12. Ende hy droomde: ende ziet eene leeder was gestelt op der aarden, welkers Opperste aan den Hemel raakte: ende ziet de Engelen Gods klommen daar by op ende needer.

2. Zomtijds, door Goddelyke aanspraaken, waar in God zijn wil te kennen gaf.

a. Of door een uiterlyke stemme, die van buiten met de oore gehoord wierd, hoedanig de Roeping van Samuël, en Gods openbaaring aan hem geschiede, ziet 1 Sam. 3 : 10, 11. Doe kwam de Heere ende stelde zig daar, ende riep gelyk de andermalen Samuël, Samuël! ende Samuël zeide spreekt, want uwe knegt hoort, en de Heere zeide tot Samuël, ziet ik doe een ding in Israël, dat al wie het hooren zal, dien zullen zyne beiden ooren klinken.

b. Of door een innerlyke stemme, die van binnen in het gemoed ingeboezemd wierd, hoedanig Gods weg met Habekuk was, ik stont zegt deeze Propheet, op myne wagt, ende ik stelde my op de sterkte; ende ik hield wagt, om te zien wat hy in my spreeken zoude, Hab. 2 : 1. 2 Sam 23 : 2.

∴ Vrag. Hoe al meer?

Antw. 3. Zomtijds door tussenkoomende dienst der Engelen, dus leest men dat Elias vlugtende voor Achab. en Jezabel, moedeloos nederzat onder een Jeneverboom, biddende dat zyne Ziele van hem mogte weggenoomen worden; dog de Heere zond eenen Engel die hem spys en drank toebragt tot versterkinge, en tegelyk aanmoedigde om zijnen weg te vervolgen, 1 Kon. 19 : 1—8.

4. Zomtijds door raadselen, waar in iets anders gezien ende iets anders beduid wierd, ofte een zaak van belang onder donkere verbeeldingen voorgesteld, dus spreide de Heere voor het aangezigte van Ezechiël een rolle des boeks, voor en agter beschreeven met klaagliederen, zugtingen ende weê, ende hy gaf hem die rolle te eeten, daar door afbeeldende de meenigvuldige Oordeelen, welke hy Israël zoude verkondigen, Ezech. 2 : 8—10. Cap. 3 : 1—4.

5. Zomtyds door lotwerping, hoedanig de wille Gods in de wonderbare verheffing van Saul tot Koning over Israël bespeurd wierd. Samuël deed op Goddelijk bevel alle de Stammen Israël tot hem naderen, en de Stamme Benjamins wierd door het lot geraakt, en doe hy de Stamme Benjamins deed naderen na haare geslagten, zo wierd het geslagte van Matri geraakt, ende eindelijk in 't byzonder Saul de zoone Kiz, en hy werd verheeven tot koning over gantsch Israël, lees 1 Sam. 10 : 18—24.

6. Zomtyds door den Urim en Thummim, waar mede de Hoogepriester voor God verschynende in het Heilige der Heiligen, de mond des Heeren raadvraagde, en dus van de Goddelijke wille onderweezen wierd, Exod. 28 : 30. Gy zult ook in den borstlap des gerigts de Urim ende Thummim zetten, dat zy op het herte Aärons zyn, als hy voor het aangezigte des Heeren ingaan zal: alzo zal Aäron dat gerigte der kinderen Israëls geduurig op zyn herte draagen voor 't aangezigte des Heeren, vergeleken met Num. 27 : 21. Hy zal voor 't aangezigte Eleazars des Priesters staan, die voor hem raad zal vraagen na de wyze van URIM voor het aangezigte des Heeren, enz.

Vrag. Hoe komen wy aan dit Goddelijk woord 't welk God voormaals ende op veelerlei wyze, tot de Vaderen gesprooken heeft?

Antw. Gelijk onze belydenis opgeeft, God heeft door eene byzondere zorge, die hy voor ons, ende onze Zaligheid draagt, zyne knegten de Propheeten en Apostelen gebooden, zyn geoopenbaarde Woord by geschrift te stellen:

Vrag. Hoe lang is de kerke Gods zonder beschreeven woord geweest?

Antw. Van Adams tijd af tot Mozes toe.

Vrag. Hoe konde Gods woord in deeze reeks van Eeuwen zonder geschrift bewaard worden?

Antw. Door mondelinge overleevering der Vaderen aan hunne kinderen, Gen. 18 : 19. Ik hebbe hem gekent op dat hy zyne kinderen ende zynen huize na hem zoude beveelen, ende zy den weg des Heeren houden. Welke over-

leevering van hand tot hand bekwaamlijk konde geschieden, om dat de Aartsvaderen, die deeze openbaaringen hadden ontfangen, honderden van jaaren leefden; waarom het van zommige zeer wel is aangemerkt, hoewel 'er tussen Adam en Mozes meer als vyfentwintig Eeuwen verloopen zijn, men egter het verhaal der Scheppinge heeft konnen weeten, door agt Perzonen namentlijk, Methuzalem, Sem, Abraham, Isaäk, Jacob, Levi, Amram en Mozes.

Vrag. Waarom heeft God zijn woord in vervolg van tyd by geschrift aan zijn kerk willen bekent maaken?

Antw. 1. Op dat de Goddelyke openbaaringen onder de menschen niet in vergeetelheid zouden raaken, terwijl hun geheugen swak en bedriegelijk is.

2. Op dat Gods woord des te beeter tegens alle vervalsing konde bewaart blyven; dewyl overleeveringen van een lang verloop van jaaren die niet ondersteunt en opgeheldert worden door onmiddelyke openbaaringen door de verdorventheid der menschelijke natuur ende veelvuldige listen des Satans veelerlei verandering en verderf onderworpen zijn.

3. Op dat Gods woord des te bekwamer door de geheele Waereld zoude worden verspreid en onder de volgende geslagten van kind tot kind voortgeplant worden: volgens Jes, 59 : 21. My aangaande dit is myn Verbond met haar zeit de HEERE, myn geeft die op u is ende myne Woorden die ik in uwen mond geleid hebbe, die zullen van uwen monde niet wyken noch van den monde uwes Zaads nog van den monde des Zaads uwes Zaads zeid de HEERE, van nu aan tot in eeuwigheid toe.

∴. Vrag. Tot wat einde in 't byzonder?

Antw. Tot een duidelijk bewys zegt onze Belydenis, van Gods zonderlinge zorge, die hy voor ons, ende onze Zaligheit draagt, 1 Cor. 1 : 21. Want nademaal in de wysheid Gods de Waereld God niet heeft gekent door de wysheid, zo heeft het Gode behaagt door de dwaasheid der predikinge Zalig te maaken, die gelooven.

∴. Vrag. Blinkt Gods zonderlinge zorge voor ons ende onze Zaligheid in dit stuk uit?

Antw. Gewisselijk Ja! want door de overbrenging van het onbeschreeven woord Gods in geschrift

1. Word ons geleegentheid verschaft om den weg der Zaligheid klaar en duidelijk te leeren kennen, 't geen

anders onmoogelijk was: want hoė zullen zy God aanroepen in welke zy niet gelooft hebben; ende hoe zullen zy in hem gelooven van dewelke zy niet gehoort hebben, ende hoe zullen zy hooren zonder die haar preediken? Rom. 10 : 14

2. Leeven wy in de gelegentheid om daar door bewerkt te worden tot Zaligheid ende Godzaligheid, want de Wet des Heeren is volmaakt: bekeerende de Ziele: de getuigenissen des Heeren zyn gewis, den slegten wysheid geevende; de beveelen des Heeren zyn regt, verblydende het herte: het gebod des Heeren is zuiver, verligtende de oogen, Psalm 19 : 8, 9.

3. En genieten Gods kinderen een kragtig middel tot vertroosting tegen allerlei verdrukkingen en wederwaardigheeden dezes levens: Want al wat te vooren geschreeven is, dat is tot onzer leeringe te vooren geschreeven, op dat wy door lydzaamheid ende vertroostingen der schriften hoope hebben zouden, Rom. 15 : 4.

Vrag. Wie heeft God tot het schryven van dit zijn woord gebruikt?

Antw. Zijne knegten, zegt onze belijdenis, de Propheeten ende Apostelen, Eph. 2 : 20. Gebouwd op het fondament der Apostelen ende Propheeten; waar van Jesus Christus is den uitersten Hoeksteen.

Vrag. Wat heeft de Heere al meer ten bewyze zijner goedheid gedaan?

Antw. Gelykerwijs onze belijdenis zegt, ende hy zelve heeft met zynen vinger de twee Tafelen der wet geschreeven.

Vrag. Welke is deeze Wet?

Antw. De Wet der tien woorden, behelzende de liefde Gods ende des Naasten, Math. 22 : 37—40. Gy zult liefhebben den Heere uwen God met geheel uwe herte ende met geheel uw Ziele ende met geheel uw verstand. Dit is het eerste ende het groot gebodt, ende het tweeden dezen gelyk [is], Gy zult uwen naasten liefhebben als u zelven: aan deeze twee geboden hangt de gantssche Wet ende de Propheeten.

Vrag. Waar gaf God deeze Wet?

Antw. In de woestyne op den berg Sinaï, Handel. 7 : 38. Deeze is 't die in de vergaderinge [des volks] in de woestyne was met den Engel, die tot hem sprak op den berg Sina, ende met [onze] Vaderen: welke de levendige woorden ontfing om ons die te geven.

Vrag. Van wien bediende zig de Opperste Wetgeever?

Antw. 1. Van de Engelen, die de luister van deezen Wetgeever vermeerderden; en de Wet aan Mozes overhandigden, Handel. 7 : 53. Gy die de Wet ontfangen hebt door de bestellinge der Engelen.

2. Van zijn getrouwen knegt Mozes, die deezen Wet aan het volk bekent maakte, Deut. 33 : 4. Mozes heeft ons de Wet geboden: eene erffenisse van Jacobs gemeinte.

Vrag. Op wat wyze gaf God deeze Wet?

Antw. 1. Door mondelijke afkondiging van dezelve, voor de ooren van gantsch Israël, Exod. 20 : 1. Doe sprak God alle deeze woorden.

2. Door inschryving van dezelve in steene tafelen, Exod. 31 : 18. Ende hy gaf aan Moze, als hy met hem op den berg Sinaï te spreken geëyndigt hadde, de twee tafelen der getuygenisse, tafelen van steen beschreven met den vinger Gods.

Vrag. Hoe was deeze Wet op tafelen van steen beschreeven?

Antw. 1. Niet by wijze van trekking ofte afmaaling van Letteren op de vlakte; maar als een geschrift dat gegraveerd was door insnyding ofte uitholling, Exod. 32 : 16. Ende die zelve tafelen waren Gods werk: het geschrifte was ook Gods geschrifte zelve in de tafelen gegraveert.

2. Datze ieder op beide haare deelen vol van geschrifte zijn geweest, Exod. 32 : 15. Deeze tafelen waaren op haar beiden zyden beschreeven, zy waaren op d'eene ende op d'andere zyde beschreeven.

Vrag. Wat gaf de graveering van deeze Wet in steene tafelen te kennen?

Antw. De geduurzaamheid en onveranderlijkheid van deze Wet, Math. 5 : 18, 19. Want voorwaar zegge ik u tot dat de Hemel ende de Aarde voorby gaan, ende sal daar

niet een jota nog een tittel van de Wet voorby gaan tot dat het alles zal zyn geschiet.

Vrag. Waarom heeft God deeze Wet zelve met zijnen Vinger in steene tafelen beschreven?

Antw. Om alzo te leeren

1. De voortreffelijkheid van deeze Wet boven alle menschelijke wetten, zelfs ook boven andere Wetten die hy Moze gebooden had, Hos. 8 : 12. Ik schryve Hem, (te weeten Israël) de voortreffelykheden van mynen Wet voor!

2. Dat het alleen Gods werk is Wetten te geeven, die des menschen geweeten tot altoosduurende gehoorzaamheid verpligten, Jac. 4 : 12. Daar is een eenig Wetgeever die behouden kan ende verderven. Doch wie zyt gy die eenen anderen oordeelt?

3. Dat het Gods werk is om deeze wet in het binnennenste van de herten der uitverkoornen in te planten, zo dat de Satan dezelve met al zyn kragt en konsten nog uitschrabben nog vernietigen kan, Jerem. 31 : 33. Maar dit is het Verbond, dat ik na die dagen met den huize Israëls maken zal spreekt de HEERE. Ik zal myne Wet in haar binnenste geven, ende zal die in haar herte schryven, ende ik zal hen tot eenen God zyn, ende zy zullen my tot een volk zyn.

Vrag. Waarom heeft God deeze Wet aan beiden zyden beschreeven?

Antw. 1. Alzo verhoede God, dat 'er tot deeze Wet niet konde afgedaan nog toegedaan worden, Deut. 4 : 2. Gy zult tot dit woord dat ik u gebiede, niet toedoen, ook daar van niet afdoen: op dat gy bewaart de geboden des Heeren uwes Gods, die ik u gebiede.

2. Alzo beelde de Heere af de heiligmaking van den geheelen mensch: want gelijk 'er in die tafelen niets was, of 't was geteekent met Goddelijk geschrift; alzo is 'er geen deel van den uitverkooren mensch, 't welk de Geest met zijn heiligmakinge voorby gaat, 1 Thess. 5 : 23. Ende de God des vreedes zelve, heilige u geheel ende al: ende uwe geheel opregte Geest, ende Ziele, ende Lighaam worde onberispelyk bewaart in de toekomste onzes Heeren Jesu Christi.

Vrag. Maar wat volgt nu uit alle deeze gezegde dingen?

Antw. Dat wy schuldig zijn dit woord te schatten, als van God uit den Hemel gezonden, om ons den weg der Zaligheid bekent te maaken, 2 Pet. 1 : 19. Wy hebben

het Prophetische woord dat zeer vast is: ende gy doet wel dat gy daar op agt hebt, als op een ligt schynende in een duistere plaatze tot dat de dag aanligte en de morgensterre opgaa in uwe herten.

Vrag. Van wat gezag of waardigheid moet dit beschreeven Woord by ons gehouden worden?

Antw. Agtervolgens onze belijdenis, als heilig en Goddelyk, want dus zeggen deszelfs Opstellers, hierom noemen wy zulke schriften, Heilige ende Goddelyke Schriften. Dat is, Schriften.

1. Die haaren oorsprong hebben van een heilig God, want de Prophetie is voortyds niet voortgebragt door den wille eenes menschen, maar de heilige menschen Gods van den Heiligen Geest gedreeven zynde, hebbenze gesprooken, 2 Pet. 1 : 21.

2. Die heilige en Goddelyke zaaken in zig behelzen, Psalm 12 : 7. De reedenen des Heeren zyn reine reedenen, Zilver geloutert in eenen aarden smeltkroes, gezuivert sevenmaal.

3. Mitsgaders op heiligheid en Godzaaligheid kragtig aandringen, 2 Tim. 3 : 16, 17. Alle de Schrift is van God ingegeeven, ende is nuttig tot leerlinge, tot wederlegginge, tot verbeeteringe, tot onderwyzinge die in de Regtveerdigheid is, op dat de mensche Gods volmaakt zy tot alle goed werk, volmaaktelyk toegerust.

Vrag. Voor wien heeft God dit woord tot Zaligheid laten bekent maaken?

Antw. Voor den geenen die daar door bekeerd en geheiligd worden.

Vrag. Wie zijn de zodanige?

Antw. 1. Die eerbied hebben voor hetzelve, Jes. 66 : 2. Maar op deezen zal ik zien, op den armen ende verslagenen van geeste, ende die voor myn woord beeft.

2. Veel werks maaken om dat geloovig te overdenken, Psalm 1 : 2. Maar zyn lust is in des Heeren Wet, ende hy overdenkt zyne Wet dag en nagt.

3. Door derzelver vermaning en bestraffing ootmoedig en verbeetert worden, 2 Chron. 34 : 27. Om dat uw herte week geworden is, ende gy u voor het aangezigte Gods

vernedert hebt, als gy zyne woorden hoorde, tegen deeze plaatse, ende tegen hare inwoonders, ende hebt u vernedert voor myn aangezigte, ende uwe kleederen gescheurt, ende geweent voor myn aangezigte, zo hebbe ik [u] ook verhoort spreekt de Heere.

4. Al haar troost en verkwikking eeniglijk daar in zoeken, Psalm 119 : 92, 93. Indien uwe Wet niet ware geweest al myn vermakingen, ik ware in myn druk al lange vergaan. Ik zal uwe beveelen in der eeuwigheit niet vergeeten, want door dezelve hebt gy my levendig gemaakt.

5. Mitsgaders al haar gedrag en wandel daar na schikken, Gal. 6 : 16. Ende zo veele als 'er na dezen regel wandelen, over dezelve [zal zyn] vrede ende barmhertigheid, ende over het Israêls Gods.

Vrag. Voor wien zal de bekentmaaking van dit woord ten geenen dage tot verswaaring strekken?

Antw. Voor alle die door het zelve niet verligt ofte wedergebooren zijn, 2 Cor. 4 : 3, 4. Dog indien ook ons Evangelium bedekt is, zo is het bedekt in de gene die verlooren gaan, in dewelke de Godt dezer eeuw de zinnen verblind heeft, [namelyk] der ongeloovige, op dat haar niet bestraale de verligtinge des Evangeliums der heerlykheid Christi, die het beeld Gods is.

Vrag. Wie zijn de zodanige?

Antw. Die de kennisse van het woord des Leevendigen Gods versmaden, en geheel anders wandelen, als God ons in zijn Woord gebied, tot welkers waarschouwinge de Apostel zegt, dat God met vlammende vuur zal wraake doen over de geenen die God niet kennen, en het Evangelium onzes Heeren Jesus Christus niet gehoorzaam zyn, 2 Thess. 1 : 8.

∴ Vrag. Wat heeft een Godvrugtig belyder tot betragting uit deezen Artikel, op te merken?

Antw. 1. Dat hy schuldig is Gode dankbaarheid te bewyzen, die ons zijn Woord in geschrift heeft laten bekent maaken, 't welk door den Druk-konst in aller handen gebragt, door de openbaare Predikinge alomme verkondigt,

en door de inwendige verligtinge des H. Geestes aan het gemoed der Godzaligen verzeegeld word; Immers bemind hy de volken, alle zyne heiligen zyn in uwe hand; zy zullen in het midden tussen uwe voeten gezet worden, een ieder zal ontfangen van uwe woorden. Mozes heeft ons de Wet gebooden, eene Erffenisse van Jacobs Gemeinte, Deut. 33 : 3, 4.

2. Dat hy zig gewennen dit Goddelyk woord veel te leezen en te overdenken, om daar uit wijs te worden tot Zaligheid, gelijk 'er van eenen der Ouden getuigd word, dat hy door veel leezen en overdenken zyn hert gemaakt hadde tot een Bibliotheek van Christus, agtervolgens Christus lesse, Joh. 5 : 39. Onderzoekt de Schriften; want gy meind in dezelve het eeuwige leeven te hebben, ende die zyn die van my getuigen.

3. Dat hy zorgvuldig agtgeeven, om daar na zijn doen en laaten te schikken, lankmoedig wagtende het einde des geloofs, namentlijk de Zaligheid der Zielen, van welke Zaligheid ondervraagt ende onderzogt hebben de Propheeten, die geprophetebeert hebben van de genade, die aan hun geschied is, 1 Petri 1 : 9, 10.

IV. ARTIKEL,

Van de Regelmatige boeken der H. Schriftuur.

Wy vervaten de Heylighe Schrifture in twee boecken des Ouden ende des Nieuwen Testaments, welcke zijn Canonijcke boecken, daer niet teghen valt te segghen: Dese werden aldus ghetelt in de Kercke Gods. De boecken des Ouden Testaments; De vijf boecken Mosis, te weten, Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium; het boec Josue, der Rechteren, Ruth, twee boecken Samuels, ende twee boecken der Coningen, twee boecken der Chronijcken, ghenaemt Paralypomenon, het eerste Esdræ, Nehemias, Esther, Job, de Psalmen Davids, dry boecken Salomons, namelijc de Spreucken, den Predicker, ende het Hooge liedt: de vier groote Propheten, Esaias, Jeremias, Ezechiel ende Daniel, ende voorts de andre twaelf cleyne Propheten, namelijck, Hoseas, Joel, Amos, Obadja, Jona, Micha, Nahum, Habakuk, Zephanja, Haggai, Zacharia, Maleachi. Het Nieuwe Testament; de vier Euangelisten, Mattheus, Marcus, Lucas, Johannes: de handelingen der Apostelen, de veerthien brieven des Apostels Pauli, te weten tot den Romeynen, twee tot den Corintheren, tot den Galatheren, tot den Ephesien, tot den Philippensen, tot den Colossensen, twee tot den Thessalonicensen, twee tot Timotheum, tot Titum, tot Philemon, tot den Hebreen, de seven brieven der ander Apostelen, te weten, den brief Jacobi, twee brieven Petri, dry Johannis, den brief Jude, ende de Openbaringhe des Apostels Joannis.

VRAGE.

Wat noemt gy Heilige en Goddelyke Schriften?

Antw. De Regelmatige boeken des Ouden en Nieuwen Testaments.

Vrag. Is die uitdrukking van het Oude en Nieuwe Testament Schriftuurlijk?

Antw. Ja, dus leezen wy, 2 Cor. 3 : 6. Die ons bekwaam gemaakt heeft om te zyn Dienaars des Nieuwen Testaments. Vers 14. Want tot op den dag van heeden blyft het zelve dekzel in het leezen des Ouden Testaments zonder ontdekt te worden.

Vrag. Wat noemt gy de boeken des Ouden Testaments?

Antw. Die van de Propheeten en door Gods Geest gedreevene Mannen onder het Oude Testament beschreeven zijn, beginnende met Genesis en eindigen met Maleachi.

Vrag. Wat noemt gy de boeken des Nieuwen Testaments?

Antw. Die van de Apostelen en Apostolische Mannen, door ingeevinge des H. Geestes onder het Nieuwe Testament beschreeven zijn, beginnende met het Euangelium van Matheus, en eindigen met de Openbaringe van Johannes.

∴. Vrag. Waarom noemt gy deeze boeken Testamenten?

Antw. Dewyl zy behelzen eene Verklaaring van Gods wil, betreffende de Zaligheid die Gods kinderen beërven zullen na dit leeven. Ziet Hebr. 9 : 15. Daarom is hy de Middelaar des Nieuwen Testaments, op dat de dood daar tussen gekoomen zynde tot verzoeninge der overtreedingen, die onder het eerste Testament waaren, den geenen die geroepen zyn de beloftenisse der Eeuwiger erve ontfangen zouden.

∴. Vrag. Waarom worden deeze boeken onderscheiden, als boeken des Ouden en des Nieuwen Testaments?

Antw. Ten opzigte

1. Van de tyd, waar in zy Beschreeven zyn.

2. Van de H. Schryvers, die God daar toe heeft willen gebruiken.

3. Van de zaken, die daar in vervat zyn.

4. Van de manier en wyze op welke de beloften aan de Erfgenaamen der Zaligheid voorgesteld worden.

Vrag. Wat beleid hebben de Opstellers onzer belydenis in deezen Artikel gehouden?

Antw. Dat zy de Regelmatige boeken des Ouden en Nieuwen Testaments, in de voorgaande Artikel, Heilige en Goddelyke Schriften genaamt,

1. Onderscheiden van alle andere boeken met deeze woorden: Wy vervatten de H. Schriftuur in twee boeken, des Ouden en Nieuwen Testaments: dewelke zyn Kanonyke boeken daar niet tegen valt te zeggen.

2. Daar na, dat zy der zelver getal en naamen in een goede order voordraagen: deeze werden aldus geteld in de Kerke Gods, de boeken des Ouden Testaments, enz.

Vrag. Op wat wyze worden deeze boeken in de Kerke Gods geteld en voorgesteld?

Antw. Op deeze wyze.

1. De boeken des Ouden Testaments in

A. Wetboeken; deeze zijn vyf: Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium.

B. Geschiedboeken, van allerlei zoort, welke zyn twaalf in getal, namentlijk het boek Josua, der Rigteren, Ruth, de twee boeken Samuëls, en de twee boeken der Koningen; twee boeken der Chronyken, mitsgaders Esra, Nehemia en Esther.

C. Leerboeken; welke zijn vyf, te weeten, Job, de Psalmen Davids, drie boeken Salomons, de Spreuken, de Preediker en het Hooglied.

D. Voorzegboeken der Propheeten, zeventien in getal, namentlijk

a. Vier groote Propheeten, als Jesaia, Jeremia, Ezechiël, Daniël, mitsgaders de Klaagliederen van Jeremia, die onze Belydenis begrypt onder Jeremia.

b. Twaalf kleine Propheten, als Hozea, Joël, Amos, Obadja, Jona, Micha, Nahum, Habakuk, Zephanja, Haggai, Zacharia en Maleachi.

2. De boeken des Nieuwen Testaments, in deezer voegen, in

A. Geschiedboeken, zijnde vyf in getal, namentlijk de

vier Euangelisten Mattheus, Marcus, Lucas, Johannes en de Handelingen der Apostelen.

B. Leerboeken, zijn eenentwintig brieven der Apostelen, namentlijk:

a. Veertien van Paulus, die hy geschreeven heeft.

1. Neegen aan byzondere Gemeentens, te weeten tot de Romeinen, twee aan de Corintheren, een aan de Galatiers; aan de Epheziers, aan de Philippensers, aan de Colossensers, en twee aan de Thessalonicensers.

2. Drie aan byzondere Opzienders, namentlijk twee aan Timotheus, ende een aan Titus.

3. Een aan een byzonder vriend, Philemon.

4. Een aan de Joden, alomme verstrooid, de brief aan de Hebreen genaamt.

b. Zeeven van de andere Apostelen, te weeten de brief van Jacobus, twee van Petrus, drie van Johannes, ende eene van Judas.

C. Een Prophetisch boek, bekent als de Openbaring des Apostels Johannes.

Vrag. Waarom geschied de byzondere optelling van alle deeze boeken in onze Belydenis?

Antw. 1. Op dat alle leeden der Kerke zouden weeten wat Heilige ende Goddelyke Schriften zijn.

2. Om te bewyzen dat 'er geen Goddelyke Boeken zijn verlooren zijn gegaan; maar datze alle door Gods byzondere voorzienigheid nog in weezen zijn.

3. Om te onderwyzen dat men, behalven de opgetelde boeken, geene andere voor Goddelyk mag houden, van wat naam, natuur en inhoud die ook zijn moogen.

Vrag. Hoe worden deeze boeken vervolgens in onze Belydenis aangemerkt?

Antw. Als Canonyke ofte Regelmatige Boeken, tegen welke niet valt te zeggen.

∴ Vrag. Hoe verstaat gy dit zeggen?

Antw. Niet dat alle deeze boeken ten eenemaal van allen teegenspraak vry zijn; maar dat 'er niets met regt of fondament kan teegen ingebragt worden, dat der zelver gezag of gebruik eenigzints zouden mogen belemmeren: Want deeze zyn geschreeven, op dat gy gelooft dat Jesus is de Cristus, de Zoone Gods, ende op dat gy geloovende het leven hebt in zynen Naame, Joh. 20 : 31. Zo veele

als 'er na deezen Regel zullen wandelen, over dezelve zal zyn vreede en barmhertigheid, ende over het Iraël Gods, Gal. 6. 16.

Vrag. Is 't genoeg dat men weet de naamen deezer Boeken in order op te noemen?

Antw. Neen! 't is nut en noodig dat men den voornamen zin, oogwit en kosten inhoud deezer boeken bevat.

Vrag. Wat is den voornaamen inhoud vyf boeken Moses?

Antw. Een genoegzaame omschryving van den grondslag bouw en voortgang des Joodschen Staat, als Gods Eigendom en uitverkooren volk.

∴. Vrag. Hoe worden wy verzeekert dat Moses de getrouwe knegt in Gods huis, is de Maker en Schryver van deeze vyf boeken?

Antw. In deezer voegen,

1. In 't gemeen, uit Deut. 31 : 24, 25, 26. Ende het geschiede als Moses voleindigt hadde de woorden deezer Wet te schryven in een boek; tot dat ze voltrokken waaren, zo gebood Moses den Leviten die de Arke des Verbonts des Heeren droegen zeggende, neemt dit Wetboek ende legt het aan de zyde der Arke des Verbonds des Heeren uwes Gods: dat het aldaaar zy, ten getuige tegens u. Dit boek der Wet is niet alleen deuteronomium, maar zijn de geheele vyf boeken Moses, waar in alle de Wetten, betreffende Israëls Kerk en Burgerstaat, beschreeven staan.

a. Waar na de Heere Josua belast heeft te wandelen, Jos. 1 : 7, 8. Alleenlyk weest sterk ende hebt zeer goeden moet, dat gy waarneemt te doen na de gantsche Wet, welke Mose myn knegt u gebooden heeft, en wykt daar van niet ter regter nog ter slinker hand, op dat gy verstandelyk handelt alomme daar gy zult gaan: dat het boek deezer Wet niet en wyke van uwen monde, maar overlegt het dag en nagt, op dat gy waarneemt te doen na alles dat daar in geschreeven is.

b. Waar na Josua den Altaar des Heeren gebouwd heeft, Jos. 8 : 30, 31. Doe bouwde Josua eenen Altaar den Heere, den God Israëls, op den berg Ebal; gelyk als Mose de knegt des Heeren, de kinderen Israëls gebooden hadde, agtervolgens het geene dat geschreeven is in 't Wetboek Mose, eenen Altaar van geheele steenen,

over dewelke men geen yzer bewoogen hadde, vergeleken Exod. 20 : 25. Deut. 27 : 4, 5.

c. Waar na David Salomon zijnen Zoone belast heeft te wandelen, 1 Kon. 2 : 3. Neemt waar de wagt des Heeren uws Gods, om te wandelen in zyne weegen, om te onderhouden zyne inzettingen, ende zyne gebooden, ende zyne regten, ende zyne getuigenissen, gelyk geschreeven is in de wet Mose, op dat gy verstandelyk handelt in al wat gy doen zult, ende al waar heenen gy u wenden zult, vergeleeken met Deut. 17 : 18. Cap. 29, 9.

d. Waar na de Leviten gantsch Juda onderwyzen moesten gelijk in de regeering van Josaphat geschied is, 2 Chron. 17 : 9. Ende zy leerden in Juda, ende het Wetboek des Heeren was by haar: ende zy gingen rontom in alle Steeden van Juda, ende leerden onder het volk.

e. Mitsgaders de brandofferen in volgende tijden, den Heere opgedraagen wierden, 2 Chron. 23 : 18. Jojada nu bestelde de Ampten in den huize des Heeren onder de hand der Levitische Priesteren, die David in het huis des Heeren afgedeelt hadde, om de brandofferen des Heeren te offeren, gelyk in de Wet Moze geschreeven is, met blydschap ende met gezang na de instellinge Davids.

∴ Vrag. Waar uit meer?

Antw. In deezer voegen.

2. In 't byzonder uit die plaatsen, dewelke ieder boek aan Mozes, als Maker en Schryver toeëigenen, dus vinden wy,

a. Dat Genesis hem word toegekent, Joh. 5 : 45, 46. Meint niet dat ik u verklaage zal by den Vader: die u verklaagt is Mozes, op welke gy gehoopt hebt; want indien gy Moses geloofden, zo zoudt gy ook my gelooven: want hy heeft van my geschreeven. Dat Moses van hem geschreeven heeft blijkt als hy hem noemt het zaad der vrouwe, dat het zaad der slange den kop zoude vermorselen, Gen. 3 : 15. Het zaad waar in alle de volkeren der Aarde zouden gezegent worden, Gen. 22 : 18. vergeleeken met Hand. 3 : 25. Gal. 3 : 8. Een Propheet na wien zy alle hooren zouden, Deut. 18 : 18. vergeleeken met Joh. 4 : 25.

b. Exodus volgens Marc. 12 : 26. Dog aangaande de dooden dat zy opgewekt zullen worden, hebt gy niet geleezen in het boek Moses, hoe God in den dooren-

bosch tot hem gesprooken heeft zeggende, ik ben de God Abrahams, ende God Isaäks, ende God Jacobs? vergeleeken met Exod. 3 : 6.

c. Leviticus volgens Rom. 10 : 5. Want Moses beschryft de Regtveerdigheid die uit de Wet is zeggende, de mensche die deeze dingen doet zal door dezelve leeven: waar beschryft zulks Mozes? Ziet Levit. 18 : 5.

d. Numeri volgens Moses eigen verhaal, Num. 33 : 2. Ende Moses schreef haare uittogten na haare reizen na den mond des Heeren: ende dit zyn haare reizen na haaren uittogten.

e. Deuteronomium volgens de belydenisse der Sadduceen, Mar. 12 : 19. Meester, Moses heeft ons geschreven indien iemands broeder sterft, en een wyf agter laat, ende geen kinderen nalaat, dat zyn broeder deszelfs wyf neemen zal, ende zynen broeder zaad verwekken. Waar staat zulks? dan Deut. 25 : 5, 6.

Vrag. Wat is den inhoud van het eerste boek Moses?

Antw. Dat draagt de naam van Genesis, dat is geboorte, oorsprong, ook wel het boek der Schepping, en vervat de opkomst, en geboorte der Waereld, mitsgaders de oorsprong, en voortgang der kinderen Israëls, tot dat het een volk geworden is.

Vrag. Wat is den inhoud van het tweede boek Moses?

Antw. Dit word Exodus, dat is uigang, uittogt genaamt, en behelst voornamentlijk den uittogt der kinderen Israëls uit Egyten, en der zelver plegtige overgang in Gods Verbond.

Vrag. Wat is den inhoud van het derde boek Moses?

Antw. Dat wordt Leviticus genaamt, om dat het den Levitische dienst, het priesterdom en de offerhanden der Leviten, het allermeest betreft.

Vrag. Wat is den inhoud van het vierde boek Moses?

Antw. Dat draagt de naam van Numeri, dat is getallen ofte tellingen, en vervat voornaamentlijk de optellingen des Volks, bekwaam tot den Oorlog en Kerkdienst.

Vrag. Wat is den inhoud van het vyfde boek Moses?

Antw. Dit wordt doorgaans Deuteronomium, dat is tweede of herhaalde Wet genoemt, om dat het zelve voornamentlijk behelst verscheide Wetten en Geschiedenissen der drie

voorgaande boeken, en is vermeerdert met een groet getal van nieuwe wetten, eindigende met vermaningen, bedreigingen en zeegeningen aan het Joodsche Volk, mitsgaders eene beschryving van Moses dood.

Vrag. Wat zijn de Historische of Geschiedboeken?

Antw. Die de Geschiedenissen van Israël beschryven, van de dood haares eersten Opperhoofds en Grondvester van der zelver Staat en Kerkbestuur Moses tot op de overheersing door de Koningryken van Assyriën en Babylonien omtrent den tyd van neegenhondert Jaaren.

Vrag. Wat behelst het boek van Jozua?

Antw. De loffelyke Krygsdaden van dezen Oorlogsheld, by het inneemen van het beloofde land Canaän, mitsgaders de verbanninge der onreine volkeren, en verdeelinge des lands onder de twaalf Stammen Israëls.

Vrag. Wat behelst het boek der Rigteren?

Antw. Dat verhaalt ons den driehondertjaarigen staat van Israël, onder de Regeering der Rigteren, geduurende den tyd dat zy Canaän bewoond hebben zonder Koning.

Vrag. Wat vervat het boek Ruth?

Antw. Een geschiedenis ten tyde der Rigteren, belangende een vrouwe alzo genaamt:

Vrag. Met wat oogwit is dit boek geschreeven?

Antw. Om ons aan te wyzen, de wonderbaare bewaaring en voortplanting der stam, en geslagte, waar uit den Messias, de waare Losser zijnes volks zouden gebooren worden.

Vrag. Wat behelzen de twee boeken Samuëls?

Antw. 1. Het eersten beschryft ons de staat van Israël, na de dood van haaren laasten Rigter Eli, tot onder de Regeering van haaren eersten koning Saul.

2. Het tweeden, 't leeven en daaden van Israëls tweede Koning David, op wiens nazaaten God de Kroon bevestigt hadde.

Vrag. Wat vervatten de twee boeken der Koningen?

Antw. Zy behelzen eene beschryving van Israëls kerk en burgerstaat, onder verscheide Koningen, beginnende met den derden Koning Salomo, en eindigende met den laatsten Zedekia.

Vrag. Wat is de inhoud van de twee boeken Paralypomenon, ofte Chronyken genaamt?

Antw. De naam leert ons dat dezelve zijn Cronyken ofte geschied-verhaalen van merkwaardige gebeurtenissen, onder de Regeeringe der Koningen van Juda en Israël, van verscheide Propheeten te zamen gestelt, en van Esra na de Babylonische gevangenisse, door aanblazinge des Heiligen Geestes, ten dienst der kerke in order gebragt.

Vrag. Wat behelzen de boeken van Esra en Nehemia?

Antw. Een aanhangzel van de boeken der Chronyken, ofte een beschryvinge van Israëls staat in de gevangenisse van Babel den tyd van 70. Jaaren, en dezelver wonderbaare uitvoeringe van dezelve.

Vrag. Wat bevat het boek Ester?

Antw. Dat beschryft ons het groot gevaar waar in Gods volk gestaan heeft onder Ahasneros de Koning van Persien, en de verlossing die God voor haar op een wonderbaare wyze heeft te weege gebragt.

Vrag. Wat volgt op de Historische boeken?

Antw. Allerkostelijkste leerboeken, beginnende met Job en eindigende met het Hooglied Salomons.

Vrag. Wat behelst het boek Jobs?

Antw. Nuttige leeringen van Gods Magt en Moogentheid, en 's Menschen schuldige eerbied tegens God, mitsgaders een onderwyzing in de lydzaamheid der Heiligen.

∴ Vrag. Is dit boek niet maar een Parabel of vercierde gebeurtenisse?

Antw. Weg met zulk een taal! 't is een ware gebeurtenisse waarom ons des Heeren woord, en de Persoon, en de geschiedenisse die zijn Persoon betreft, ter leeringe voordraagt. Ziet Ezech. 14 : 14. Of schoon deeze drie Mannen Noach Daniël en Job in 't midden des zelven waren: zy zouden door haare geregtigheid [alleen] haare Ziele bevryden. Jac. 5 : 11. Ziet wy houdenze welgelukzalig die verdraagen, gy hebt de verdraagzaamheid Jobs gehoort, ende gy hebt het einde des Heeren gezien, dat de Heere zeer barmhertig is ende een ontfermer.

Vrag. Wat zijn de Psalmen?

Antw. Geestelyke liederen, heilige gezangen tot verheerlyking van God, en vertroosting zijner kerke door aanblaazinge des H. Geestes van David, ende andere Heilige Mannen opgestelt.

Vrag. Wat zijn de Spreuken Salomons?

Antw. Geestelyke en verheve sententien, vol wysheid en reeden, betrekkelijk tot ieders staat en gelegenheid, om heilig en voorzigtig voor God en menschen te leeren wandelen.

Vrag. Wat behelst de Ecclesiastes ofte Prediker?

Antw. Nuttelyke overdenkingen, genomen uit het beloop des menschelyken levens, en gemengd met spreuken van gelyken inhoud als de eerste.

Vrag. Wat is 't Hoogelied?

Antw. Een lied der liederen, zo ook 't Latyn na der Hebreeuwschen styl Canticum Canticorum genaamt, dat is te zeggen een Uitneemend Lied, en het swaarst om uit te leggen in den gantschen Bybel, waarom na de overleevering der Jooden, niemand tot het leezen der zelven, voor hy dartig Jaaren oud was, toegelaaten wierd.

∴ Vrag. Wat behelst het Hooglied Salomons na het gemeen gevoelen?

Antw. Dat beschryft ons de uitneemende, geestelyke en verborge gemeenschap van de Heere Christus, met zijn Kerke, onder de gelykenisse van 't huwelijk van Koning Salomo met de Egyptische prinsesse voorgestelt. Dit is immers waar, de verborgentheid van 't huwelyk is groot, ziende op Christus en zijne gemeente, Eph. 5 : 32.

Vrag. Wat volgt op deeze Leerboeken?

Antw. De Voorzeg of Prophetische boeken, welke zijn 17. in getal, te weeten 4. groote en 12. kleine Propheeten met de Klaagliederen van Jeremias.

Vrag. Hoe zoude men, om kortelijk een klaar begrip van deeze Propheeten te bekomen, dezelve gevoeglijk onderscheiden konnen?

Antw. Zodanig, dat men dezelve onderscheiden in Propheeten.

1. Welkers tyd wanneer zy geleeft hebben aangeteekent staat, te weeten,

a. Die voor de Babylonische gevangenis geleeft en gepropheteert hebben, zijnde zes in getal, Jesaia, Micha, Zephanja, Jona, Hozeas, Amos.

En wel

aa. In 't Koningrijk van Juda. Jesaia, en nevens hem Micha, en na hem Zephanja.

bb. In 't Koningrijk van Israël. Eerst Jona, daar na Hofea ende Amos.

b. Die in de Babylonische gevangenisse geleeft hebben,

Als

aa. Jeremia, tot dat deel des volks, dat de Chaldeërs in hun land gelaten hadden, en tegen zijn raad na Egypten om hulp trok.

bb. Ezechiël tot dat ander deel des volks, dat 't buiten 's lands vervoert was.

cc. Daniël, die den geheelen tyd der ballingschap aan 't hof van Babel gepropheteert heeft van de komste des Messias, en de eeuwige vernielinge der Stad en Tempel van het wederspannige Israël.

c. Die na de Babylonische gevangenisse geleeft en gepropheteert hebben,

Als

aa. Haggai en Zacharia, tot aanmoediging der Joden in de herbouwing van Stad en Tempel.

bb. Maleachi, na de herbouwing des Tempels.

2. Ten tweeden, welkers tyd niet aangetekent staat, als daar is Joël, Obadja, Nahum, Habakuk.

∴ Vrag. Waar toe dient zodanig eene onderscheiding?

Antw. Om ons te leeren

1. Regt begrip te hebben van de bedreigingen en beloften welke ons by deeze Propheeten voorkomen.

2. Nader verklaringe te geeven van de staat en ge steltheid des Joodschen volks, die in de boeken der Koningen, of der Kronyken korter vervat zijn.

Vrag. Wat behelzen de Historische boeken des Nieuwen Testaments?

Antw. 1. De vier Evangelisten, verkondigen ons de

geboorte, leven, dood en opstanding van den langverwagten Messias.

2. De Handelingen, behelzen het leven en daaden der Apostelen en Apostolische Mannen, byzonder hoe zy de kerke Gods geplant hebben onder Jooden en Heidenen.

∴. Vrag. Waar in verschillen de Evangelisten van elkanderen?

Antw. Mattheus word van Marcas meest gevolgd, zomtyds met dezelve woorden; dog bekort in 't eerste, en zo hier en daar vermeerdert met zaaken die Mattheus niet heeft. Lucas heeft veele dingen met die twee gemeen; maar ook veele in 't byzonder, die zy beiden niet hebben. Johannes schryft zeer weinig van 't geen d'anderen geschreeven hebben, en legt zig meer toe op de leeringen die Jesus gesprooken heeft, als op de geschiedenissen.

Vrag. Wat volgt 'er op de Historische boeken?

Antw. De Leerboeken, ofte de brieven der Apostelen, zo van Paulus als van de Andere.

Vrag. Wat behelst de brief aan de Romeinen?

Antw. Het lighaam der Christelyke leere, zonderling in 't stuk der Regtveerdigmaakinge des zondaars, voor God uit genade om Christus wille.

Vrag. Wat de brieven aan de Corintheren?

Antw. Vermaningen tot verbeetering van zeeden, tot regeling van den Godsdienst, en wegneeming der verdeeltheid, welke in die gemeinte was ontstaan.

Vrag. Wat de brief tot Galatiers?

Antw. Een betoog dat de mensch zonder de werken der Wet alleen om Christus wille geregtvaardigt word, ingerigt tegen zommige valsche broederen, die de Geloovigen met het jok der Wet, om daar uit geregtvaardigt te worden, wilden belasten.

Vrag. Wat behelzen die tot de Philippensers en Collossensers?

Antw. Getrouwe waarschouwingen en raadgeevingen tegen 't misverstand en misbruik, daar de Valsche Leeraars hen toe vervoerden.

Vrag. Wat die aan de Thessalonicensers?

Antw. Verscheide nuttige lessen tot vertroosting en onderrigting in 't geloof ende hope van Zaligheid.

Vrag. Wat behelzen de brieven aan Timotheus en Titus?

Antw. Onderrigtingen, vermaaningen en opwekkingen aan deeze twee Voornaame Leeraars, d'een tot Ephezen, d'ander in het eiland Kandien, om als zodanig in Gods huis te verkeeren.

Vrag. Wat zegt de brief aan Filemon?

Antw. Een kristelijk verzoek, om Onesimus deszels weggeloopene dog nu bekeerden dienstknegt, wederom aan te neemen.

Vrag. Wat vervat de brief aan de Hebreen?

Antw. Een grondig en omstandig berigt, aangaande 't Oud en Nieuw Verbond; betoonende hoe veel den dienst des laatsten het eersten overtreft, en hoe d'eerste zijn betrekking heeft op het laatsten.

Vrag. Wat behelzen de zeeven andere brieven der overige Apostelen?

Antw. Die loopen bykans over een en dezelve schyven, en bestaan allermeest in vermaaningen, bestraffingen en onderrigtingen tot een Godzalig leeven.

Vrag. Wat betreft het Prophetisch boek de Openbaringe van Johannes?

Antw. Verscheide heerlyke gezigten of voorzeggingen betreffende de Lotgevallen der kerke, die haast geschieden moeten; wat zaken en welke tyden vroeg of laat daar in beteekent worden is tot heden toe door een onnoemelijk getal uitleggers onderzogt, waar van ons de ondervinding geleert heeft, en de tyd verder leeren zal van wat kragt en en gewigt die verklaaringen zijn.

∴ Vrag. Wat leert gy uit dezen Artikel tot uwer betragting?

Antw. Dat wy schuldig zijn

1. Gods goedsheid te danken, die zo veel menschen, namentlijk zijne knegten, de Propheeten en Apostelen heeft laten arbeiden om ons te leeren, te onderwyzen, te vermanen, en te vertroosten in den weg der geregtigheid, 2 Tim. 3 : 16.

2. Dagelyk en op gezette tyden van de H. Schriftuur ons gebruik te maaken, om langs deezen weg op te was-

schen, in de genade ende kennisse onzes Heeren Jesus Christus. Men vind in de Historien tot lof van Alphonsus Koning van Arragon aangetekent, dat hy den Bybel met de kantteekeningen van Lyra veertien malen had doorgeleezen, en van den Prins Gregorius Ragotski, dat hy zulks zevenentwintig malen gedaan hadde; gelijk ook die van Bereen geroemt worden, dat zy edelder waaren dan die van Thessalonica, als die het woord Gods ontfingen met alle toegeneegentheid, onderzoekende dagelyks de Schriften of deeze dingen alzo waaren, Handel. 17 : 11.

.˙. Vrag. Zegt eens op wat wyze deeze Goddelijke Schriften met de meeste vrugt konnen geleezen worden?

Antw. Dat men leezende

1. Agt geeve

a. Op het oogwit des Schryvers,

b. Op de zamenhang van Woorden en Zaaken,

c. Op de kracht der Woorden en Spreekwyzen,

d. Op de overeenkomst des Geloofs, namentlijk of onze gedagten over deeze en geene plaatzen overeenstemmen met de leerstukken des Geloofs,

e. Op de omstandigheeden waar in iets gezegd en sterk aangedrongen word.

f. Dit alles zal ons omzigtig maaken, om geen Zin na onzen zin in den Text in te brengen; maar eerbiedig en naukeurig doen onderzoeken na de meening des H. Geestes; volgens Matth. 24 : 15. Die het leeze die merke daar op! 2 Tim. 2 : 7. Merkt het geene ik zegge: dog de Heere geeve u verstand in alle dingen.

2. Dat men die boeken te zamen voege, die de meeste betrekkinge hebben op malkanderen; by voorbeeld de Psalmen Davids, met de boeken Samuëls, die deszelfs lotgevallen behelzen; de Propheeten met de boeken der Koningen ende Chronyken, die ons voordraagen in wat tyd en omstandigheid de Propheten geleeft en geprepheteert hebben. De Brieven der Apostelen met de Handelingen der Apostelen; waar in de oprigting der Gemeintens aan welke zy geschreeven hebben, gemeld staat. De Openbaringe van Johannes, met de Prophetien van Jesaias, Ezechiël, Daniël en Zacharia, welkers gezigten en raadzelen veeltyds eenerlei oogwit hebben. De Brief aan de Hebreen met de Wetboeken Mozes, waar in veele Schaduwetten des Ouden Testaments aangehaalt, verklaart,

en in haar geestelijke beteekenis overgebracht worden. Dus zal men bevinden dat de Schrift door de Schrift moet uitgelegt worde, en veele dingen anders moeielyk om te verstaan, ons klaar en duidelijk zijn om te bevatten.

3. Dat men de voornaamste gevallen, en spreekwijzen der H. Schrift, die ons geloof en wandel betreffen, zig eigen maken en in 't geheugen inprenten, om daar van by voorkoomende geleegentheid goed gebruik te konnen maken, Spreuk. 3 : 6—7. Kent den Heere in alle uwe weegen: ende hy zal uwe paden regt maaken, ende zyt niet wys in uwe oogen, vreest den Heere, ende wykt van het kwade.

∴. Vrag. Hebt gy iets nader?

Antw. Ja.

4. 't Is ook zeer goed, dat men zig gewenne in zijn eenzaamheid elk dag een Capittel uit de Spreuken Salomons ende Evangelien te leezen.

a. Uit de Spreuken, als behelzende verheeve leeringen, om in ons beroep en wandel heilig en voorzigtig voor God en menschen te leeven.

b. De Evangelien om daar door opgeleid te worden tot gelovige overdenking wat de Heere Christus voor ons gedaan heeft, en waarin wy hem moeten gelijkvormig zijn, 2 Tim. 2 : 8. Houd in gedagtenisse dat Jesus Christus uit den dooden is opgewekt.

5. 't Is ten hoogsten nodig, dat men zig het einde Gods in zijn woord voorstelle, namentlijk om daar uit te leeren hoe op de beste wyze God te verheerlyken, ende onze Naasten te stigten, want Zalig zynze die zyne gebooden doen, op dat haar magt zy aan den boom des levens, ende zy door de poorten mogen ingaan in de Stad, Openb. 22 : 14.

∴. Vrag. Wat hebt gy tot besluit van dit alles te zeggen?

Antw. Zeer gepast met de woorden van Petrus. Zo deeze dingen by u zyn, ende in u overvloedig zyn, zy zullen u niet leedig en onvrugtbaar laaten in de kennisse onzes Heeren Jesu Christi; maar by welke deeze dingen niet zyn, die is blind van verre niet ziende hebbende vergeeten de Reiniging zyner voorige zonden, 2 Petr. 1 : 8, 9.

V. ARTIKEL,

Van het Goddelyk gezag der H. Schriftuur.

Alle dese boecken alleen ontfanghen wy voor heylighe ende Canonijc, om ons gheloove na de selve te reguleren, daer op te gronden, ende daer mede te bevestighen. Ende ghelooven sonder eenighe twijffelinge al wat in de selve begrepen is: ende dat niet so seere om datse de Kercke aen neemt ende voor sodanighe houdt; maer in sonderheydt om dat ons de H. Geest getuigenisse geeft in onse herten, datse van God zijn, dewijl-se ooc het bewijs van dien by haer-selven hebben: gemerckt de blinde selve tasten connen, dat de dinghen die daar in voorseydt zijn, gheschieden.

VRAGE.

Wat is de hoofdsomme der zaaken in deezen Artikel vervat?

Antw. Een vertoog van het Goddelyk gezag der Regelmatige boeken des Ouden en Nieuwen Testaments.

∴. Vrag. Op wat wyze geschied dit?

Antw. Op deeze wyze.

1. Eerst vinden wy een aanpryzing van de Schriften des Ouden en Nieuwen Testaments,

A. Als kanonyk of Regelmatig, alle deeze boeken alleen ontfangen wy voor heilig ende Kanonyk, om ons geloof na de zelve te reguleren, daar op te gronden, daar mede te bevestigen.

B. Als onfeilbaar en Goddelijk, ende gelooven zonder eenige twyfel al wat in dezelve begreepen is.

2. Een tweeden: de bewyzen bevestigende het Goddelyk gezag der H. Schriftuur.

A. Ten deele met het getuigenis der kerk, en dat niet zo zeer, om datze de kerk aanneemt en daar voor houdt.

B. Voornamentlyk

a. Uit het getuigenis des H. Geests in ons, insonderheid om dat ons de Heilige Geest getuigenis geeft, in onze herten datze van God zyn.

b. Uit de zigbaare kenmerken van Goddelijkheid, dewyl ze ook een bewys van dien by haar zelven hebben, gemerkt de blinden zelven tasten konnen, dat de dingen, die daar in voorzeid zyn, geschieden.

Vrag. Hoe noemt gy de Schriften des Ouden en Nieuwen Testaments?

Antw. Agtervolgens onze belydenis KANONYKE OF REGELMATIGE BOEKEN, die den regel van geloof en wandel in zig behelzen; anders genaamt de twee getuigen Gods, die getuigenis geeven van de Zaligmaakende waarheid, Openb. 11 : 4. De twee Olyfboomen, die de olie des Heilgen Geestes op de Kerk doen nederdruipen, Zach. 4 : 11. De twee kandeldaaren, die het ligt van waare kennisse door den Geest onder Gods volk brengen, Openb. 11 : 4. De beveelen des Heeren, die regt zyn ende het hert verblyden, Psalm 19 : 9.

Vrag. Zijn deeze Schriften des Ouden en Nieuwen Testaments in der daad Regelmatige en Goddelyke Schriften?

Antw. Ja, als zodanig zijn dezelve van de Kerk ten allen tyde aangenoomen, en behelzen in zig al wat tot een rigtsnoer in de loopbane der Godzaligheid verstrekken kan. Want zo veele als 'er na deezen regel zullen wandelen, over dezelve zal zyn vreede en barmhartigheid, ende over het Israël Gods, Gal. 6 : 16.

Vrag. Hoe? zegt gy een rigtsnoer in de loopbane der Godzaligheid?

Antw. Ja; want (Kanoon) zegt niet alleen een meetsnoer een rigtsnoer daar de bouwkundige de muuren, balken en het gantsche gebouw na rigten en meeten; maar ook gebruiken de Grieken dit woord voor dat afgepaalde perk in de loopbanen, langs welke loopen moesten die den prys begeerden, 2 Kor. 10 : 13. Philippens. 3 : 16. 't Leeven der Godzaligen is een loopbane, het woord Gods, agtervolgens onze belydenis, de Regel en het Rigtsnoer.

1. Om ons geloof na te reguleren, Joh. 20 : 31. Deze zyn geschreeven op dat gy gelooft dat Jesus is de Christus de Zoone Gods: ende op dat gy geloovende het leeven hebt in zynen Naame.

2. Daar op te gronden, als op een vast en onbeweeglijk fondament, Eph. 2 : 20. Gebouwt op het fondament der Apostelen en Propheeten, waarvan Jesus Christus is den uitersten Hoeksteen.

3. Daar mede te bevestigen tegens allerlei dwalingen want alle de Schrift is van Godt ingegeven, ende is nuttig' tot leeringe, tot wederlegginge, tot verbeteringe, tot onderwijzinge die in de regtveerdigheid is, 2 Tim. 3 : 16.

Vrag. Wat hebt gij meer omtrent deeze Schriften des Ouden en Nieuwen Testaments te gelooven en te belyden?

Antw. Dat dezelve onfeilbaar en Goddelyk zijn in teegenstelling van alle menschelijke schriften, agtervolgens deezen Artikel, ende gelooven zonder eenige twyffelinge al wat in dezelve begreepen is. Juist gelijk Paulus zegt, Rom. 3 : 3, 4. Want wat is 't? al zyn zommige ongeloovig geweest, zal haare ongeloovigheid het geloove Gods te niete doen? Dat zy verre: Doch Godt zy waaragtig, maar alle menschen leugenagtig.

∴ Vrag. Tot hoe verre strekt deeze onfeilbaarheid van Gods woord zig uit?

Antw. Tot alles wat in dezelve begreepen is,

1. 't Zy natuurlyke dingen: want de H. Schrift leert in natuurlyke niet minder de waarheid dan in geestelyke zaaken, zonder zig te schikken na den uiterlijken schyn of dwaalende meining des volks, Psalm 12 : 7. De re-

denen des Heeren zyn reine redenen, Zilver geloutert in eenen aarden smeltkroes, gezuivert zevenmaal.

2. 't Zy schynstrydige dingen, want hoewel ons veele dingen in de Schriftuur voorkomen, die met malkanderen schynen te stryden; egter is 'er geen de minste waare strydigheid in de gantsche H. Schrift. Dunkt ons zomtyds dingen te ontmoeten, zwaar om te verstaan, of eenige strydigheid met den anderen te behelzen, men erkenne als dan zijn diepe onweetendheid in de Goddelijke Schriften, en arbeide om door hulpe van den Geest tot regt verstand van zijn woord te komen: Want de Wet des Heeren is volmaakt, Psalm 19 : 8. Ende de Geest is het, die getuigd dat de Geest waarheid is, 1 Joh. 5 : 6.

3. 't Zy geestelyke dingen, hooge verborgentheeden des geloofs, die wy in eenvoudigheid des herten, als onfeilbaar en Goddelijk aanneemen, met beteugeling van de opgeblazentheid van het verstand des vleesches, Psalm 131 : 1, 2. o Heere myn herte is niet verheeven: nog myne oogen zyn niet hooge: ook en hebbe ik niet gewandelt in [dingen] my te groot ende te wonderlyk. Zoo ik myne Ziele niet en hebbe gezet ende stille gehouden, gelyk een gespeent kint by zyne moeder! myne Ziele is als een gespeent kind in my.

Vrag. Is 't dan genoeg te geloven dat de boeken des Ouden en Nieuwen Testaments regelmatig en Goddelyk zijn?

Antw. Neen: wy moeten in ons gemoed van der zelver Goddelykheid ten vollen verzeekert zijn, 1 Tess. 1 : 5. Want ons Evangelium is onder u niet alleen in woorden geweest, maar ook in kragt, ende in den Heiligen Geest, ende in vele verzekertheid: gelyk gy weet hoedanig wy onder u geweest zyn om uwent wille.

Vrag. Hoe worden wy verzekert van de Goddelykheid der H. Schriftuur?

Antw. Agtervolgens onze Belydenis,

1. Ten deele door het getuigenis der Kerk,

2. Voornamentlyk

a. Uit het getuigenis van Gods Geest in ons.

b. Uit de kenmerken van Goddelykheid, die in de H. Schriftuur te vinden zijn.

Vrag. Hoe steunt dan het gezag der H. Schriftuur op het zwak getuigenis der Kerke?

Antw. Gantschelijk niet, dit leeren de woorden onzer belijdenis geheel anders, wy gelooven zonder eenige twyffelinge al wat in dezelve begrepen is, en dat niet zo ZEERE, om datze de Kerk aann eemt ende daar voor houdt.

Vrag. Bewyst eens dat het geloof van de Goddelykheid der H. Schriftuur niet afhangt van het getuigenis der Kerk?

Antw. Dit blijkt

1. Het getuigenis der Kerk is menschelyk en kan dwaalen, zulks dat die niet gevoeglijk een Godlyk geloof kan stigten, of door zig zelven bevestigen. Want God is waaragtig; maar alle menschen leugenagtig, Rom. 3 : 4.

2. De Kerk is gebouwd op de Heilige Schriftuur, en niet de Schrift op de Kerk, 't geen Paulus toont., Ephes. 2 : 20. Gebouwt op het fondament der Apostelen en de Propheeten, waar van Jesus Christus is den uitersten Hoeksteen.

3. Veele dingen zijn de Joodsche Kerk toebetrouwd, die niet wel bewaart zijn geweest; het eigenhandig Wetboek des Heeren is voor een langen tyd zoeks geweest, volgens 2 Chron. 34 : 14, 15. Wat zoude dan het getuigenis van menschen? waarom de Heere Christus uitdrukkelijk zegt. ik neeme geen getuigenis van een mensche, Joh. 5 : 34.

.·. Vrag. Hebt gy nog eenig nader bewys?

Antw. Ja. Dat leeren ook de byzondere naamen van Gods woord, welke meermaals genaamd word

4. Een Wet, Psalm 19 : 8. De Wet des Heeren is volmaakt. Nu weeten wy dat het in een welgestelde Politie zo geleegen is, dat geen Wet haar auctoriteit ontfangt van de onderdanen, aan welke zy gegeeven wordt, of den geenen die ze bekent maaken door afleezen en aanplakken, maar alleen van den Koning of Gezaghebber die dezelve gegeeven heeft; hoeveel te meer dan de Schriftuur waar toe wy geduurig gezonden worden, Jes. 8 : 20. Tot de Wet, ende tot het getuigenisse: zo zy niet en spreeken na dezen woorde, het zal zyn dat zy genen Daageraat en zullen hebben.

5. Een Testament van onzen Hemelschen Vader. Gelijk nu geen Testament haar gezag of kragt ontfangt van den Notaris die het opmaakt, maar alleen van de wille des Testamentmakers, zo ontfangt de H. Schriftuur al haar gezag alleen van God, van wien het oorspronkelijk is, daarom Jes. 1 : 2. Hoort gy Hemelen, en neemt ter ooren gy Aarde; want de Heere SPREEKT?

Vrag. Wat voor een magt heeft de Kerk dan omtrent de H. Schriftuur?

Antw. Alleen een bedienende magt, waar door zy getuigenis geeft, dat de H. Schriftuur van God, en den Rigtsnoer van ons Geloof en wandel is, daarom genaamt 1 Tim. 3 : 15. Een Pilaar en Vastigheid der waarheid.

Vrag. Wat behelst de bedienende magt der Kerke al meer?

Antw. Dat de Kerk

1. Ons de H. Schriftuur aanwyst byna als Johannes de Dooper den Heere Jesus aan de Jooden toonde zeggende: Ziet het Lam Gods! Joh. 1 : 29.

2. Datze dezelve als aan haar toevertrouwt, bewaart datze egt en onvervalscht blyve, Rom. 3 : 2.

3. Zorge draagt datze aan de Gemeinte verklaart en uitgelegd worde, Mal. 2 : 7. De lippen der Priesteren zullen de wetenschap bewaaren, ende men zal uit zynen mond de Wet zoeken.

4. Mitsgaders dat der zelver Leer tegen den inspraak der Ongeloovigen, verdeedigt en beschermt wordt, 2 Tim. 4 : 2. Predikt het woord: houd aan tydelyk en ontydelyk: weederlegt, bestraft, vermaant in alle langmoedigheid en leer.

Vrag. Wat besluit gy uit dit alles?

Antw. Dat wy de Goddelykheid der H. Schriftuur gelooven en belyden door tusschenkomende dienst der Kerke, gelykerwys veele der Samaritanen geloofden in Jesus, om het woord der Vrouwe die getuigde, hy heeft my gezegd alles wat ik gedaan hebbe, Joh. 4 : 39.

Vrag. Wat al meer?

Antw. Dat dit getuigenis niet genoegzaam is; maar bevestigt moet worden door het getuigenis des H. Geestes in onze herten, agtervolgens onze Belydenis, inzonderheid om dat de Heilige Geest getuigenisse geeft in onze herten, datze van God zyn.

Vrag. Geeft de Heilige Geest getuigenis in onze herten van de Goddelykheid van zijn woord?

Antw. Ja, dit blykt.

1. De H. Schrift spreekt van zulk een getuigenis, 1 Cor. 2 : 12. Dog wy en hebben niet ontfangen den Geest der Waereld, maar den Geest die uit God is: op dat wy zouden weeten de dingen die ons van Godt geschonken zyn. 2 Cor. 4 : 6. Want God die gezegd heeft, dat het ligt uit de duisternisse zoude schynen, is de gene die in onze herten gescheenen heeft, om te geeven verligtinge der kennisse der heerlykheid Gods in 't aangezigte Jezu Crhisti.

2. De Heiligen hebben meenigmaal om deeze verligting, en bewerkinge van den H. Geest gebeeden, Psalm 43 : 3. Zend uw Licht ende uwe Waarheid, dat die my leiden: datze my brengen tot den berg uwer heiligheid, en tot uwe wooningen. Psalm 119 : 18. Ontdekt myne oogen, op dat ik aanschouwe de wonderen uwer Wet.

3. Gods kinderen hebben de belofte, Joh. 16 : 13. Maar wanneer die zal gekomen zyn, namelyk de Geest der waarheid, hy zal u in alle waarheid leiden. Joh. 6 : 45. Daar is geschreeven in de Propheeten, ende zy zullen allen van God geleert zyn.

4. De Apostelen beroepen zig in hunne Preediking op dit getuigenis, 1 Thess. 1 : 5. Want ons Evangelium en is onder u niet alleen in woorden geweest, maar ook in kragt ende in den Heiligen Geest, ende in veele verzekertheid: gelyk gy weet hoedanige wy onder u geweest zyn om uwent wille.

∴ Vrag. Is dit getuigenis van den Heiligen Geest in onze herten noodig, om de Goddelykheid der H. Schriftuur te gelooven en te belijden?

Antw. Ja gewis.

1. Dewijl ons verstand door de zonde verduistert is, en onbekwaam de heerlijkheid Gods in zijn woord te aanschouwen. Hoe groot en glansrijk het heerlijk Zonneligt zy, zo kan een blind mensch het zelve evenwel niet zien; al zo min een blind zondaar de glants en schoonheid van het Goddelijk woord buiten de verligtinge des H. Geestes, 1 Cor. 2 : 14. Maar de natuurlyke mensche begrypt niet de dingen die des Geestes Gods zyn: want zy zyn hem dwaasheid, ende hy en kanze niet verstaan om datze Geestelyk onderscheiden worden.

2. Indien 'er zo veele waren ten tyde van Christus omwandelinge op Aarde, toen de straalen van de Zonne der Geregtigheid zig van alle kanten verspreiden, die hem als een Verleider verwierpen, met zijn Wonderwerken den spot dreeven, en haare duisternissen stelden boven zijn ligt; hoe zou het mogelijk zijn, dat menschen van de Waereld zonder genade des H. Geestes de boeken der Schrift voor Goddelijk aanneemen, in welke zoo veel dingen tegens hunne vooroordeelen en hartstogten aanloopende zijn, en daar door al haar daaden veroordeelt worden, ten zy dat hun gegeeven worde den Geest der Wysheid en der Openbaaringe in zyne kennisse, namentlyk verligte oogen des verstands, Eph. 1 : 17, 18.

3. Wat reeden zal men geeven, waarom zo veele, aan wien men alle de bewyzen van Goddelykheid vertoont ongeloovig blyven, hoewel zy anderzints veel Geest en doordringentheid in Wetenschappen hebben; terwyl andere die geen meer Geest en doorzigt hebben, daar van zo overtuigt zyn, dat zy liever duizend dooden zouden willen sterven, als de leer in deeze boeken vervat, verzaaken.

∴. Vrag. Wat hebt gy omtrent dit getuigenis van den H. Geest op te merken?

Antw. Dat de Geest niet werkt met ons stemmen te doen hooren die zeggen, deeze boeken zyn Goddelijk: want daar is geen Christen die roemen kan, zodanige stemmen gehoort te hebben, en als iemand die al hoorde, hy zoude reden hebben om te twyfelen, of deeze stemme van God of van den Satan, die zig als een Engel des ligts veranderen kan, of van eenige andere oorzaak voortkwamen.

∴. Vrag. Maar leest men niet meenigmaal van toespraaken Gods tot zijn volk, in den Bybel?

Antw. Ja. Bekent is boven veele andere plaatsen, Psalm 85 : 9. Ik zal hooren wat Godt de Heere spreeken zal, want hy zal tot zyn volk, ende tot zyne gunstgenoten van vrede spreken: maar datze niet weder tot dwaasheid en keeren. Psalm 35 : 3. Zegt tot myne Ziele ik ben uw heil? Edog deeze en dergelijke spreekwyzen zien niet op Goddelijke aanspraaken met een hoorbaare stemme; maar op Gods genadewerking door Woord en Geest, dewelke zo klaar en kragtig het gemoed van Gods volk overreeden, datze de beloften Gods met zo veel zekerheid aannemen, als ofze haar met een Hoorbaare stemme van

den Hemel toegeroepen waren na de belofte, Hos. 2 : 13. Daarom ziet ik zalze lokken, ende zalze voeren in de Woestyne: ende ik zal na haar herte spreeken.

∴ Vrag. Op wat wyze dan geeft ons de H. Geest getuigenis in onze herten, dat de H. Schriftuur van God en Goddelyk is?

Antw. Op deeze wyze.

1. Hy verligt ons verduistert verstand, en doet ons zien de straalen van Goddelijkheid in dat woord gelegt, 1 Cor. 2 : 9, 10. Maar, gelyk geschreeven is, het gene de ooge niet en heeft gezien, ende de ooren niet en heeft gehoort, en de in 't herte des menschen niet en is opgeklommen, het gene Godt bereidt heeft, dien die hem lief hebben; doch Godt heeft [het] ons geopenbaart door zynen Geest, want de Geest onderzoekt alle dingen, ook de diepten Godts.

2. Hy buigt onze wil kragtdadig over, om de waarheid des Goddelyken woords te gelooven en te belyden, Jerem. 20 : 7. Heere, gy hebt my overreedt, ende ik ben overreedt geworden, gy zyt my te sterk geweest, ende hebt overmogt.

3. Hy doet ons bevindelyk kennen de waarheeden in de H. Schriftuur, zo dat de Ziel dit woord met graagte aanneemt, als van den Hemel gezonden om ons te bemoedigen zeggende, Heere by deeze dingen leeft men, ende in allen deezen is het leeven mijnes Geestes, Jes. 38 : 16. Hoe lief hebbe ik uwe Wet? zy is myne betragtinge den gantschen dag, Psalm 119 : 97.

4. Hy werkt in ons eene eerbiedige verslagendheid des gemoeds, om te hooren en te betragten wat God in zijn woord spreekt, want het woord Gods is levendig ende kragtig ende scherpsnydender dan eenig twee-snydende sweerd, ende gaat door tot de verdeelinge der Ziele ende des Geestes, ende der samenvoegzelen, ende des mergs, ende is een oordeeler der gedagten ende der overlegginge des herten, Hebr. 4 : 12. Is myn woord niet alzo, als een vuur spreekt de Heere? ende als een hamer die een steenrotze te morsel slaat? Jerem. 23 : 29.

5. Hy bevestigt ons gemoed van de gewisse beloften Gods in zijn woord, met een onuitspreekelijk ligt en klaarheid, dat wy zonder twyfelinge konnen zeggen, want zo veele beloften Gods als 'er zyn, die zyn in hem ja, ende zyn in hem Amen, Gode tot heerlykheid door ons.

Maar die ons met u bevestigt in Christo, ende die ons gezalft heeft, is Godt. Die ons ook heeft verzegelt, ende het onderpandt des Geestes in onze herten gegeven, 2 Cor. 1 : 20—22. vergeleken met Eph. 1 : 13, 14.

Vrag. Word dit getuigenis des H. Geestes dan in alle menschen gevonden, die de Goddelijkheid van de H. Schriftuur erkennen en belijden?

Antw. Gantschelijk niet. Natuurlyke menschen konnen een klaare bevattinge hebben van de Goddelykheid der H. Schrift door de Reden; maar het getuigenis van den Heiligen Geest is een byzonder voorregt der Geloovigen, die door den zelven Geest verligt en wedergebooren zyn: want niemand kan zeggen Jesum den Heere te zyn, dan door den Heiligen Geest, 1 Cor. 12 : 3. En die den Geest Christi niet heeft, komt hem niet toe, Rom. 8 : 9.

.·. Vrag. Waar in is deeze bevatting door de Reden onderscheiden van de inwendige verligting door den Heiligen Geest?

Antw. In deezer voegen.

1. De Reden bevat alleen de letter der waarheid, en dringt niet door tot het eigen en inwendig weezen der zaaken, maar de Geest verligt een Geloovige, dat hy de waarheid der letter kent, en in haar eigen en inwendig weezen beschouwt: volgens Paulus afteekening, 1 Cor. 2 : 14, 15. Maar de natuurlyke mensche begrypt niet de dingen die des Geestes Gods zyn, want zy zyn hem dwaasheid, ende hy kanze niet verstaan, om datze Geestelyk onderscheiden worden. Doch de Geestelyke mensche onderscheid wel alle dinge, maar hy zelvé word van niemand onderscheiden.

2. De bevatting door de Reden heeft haar zitplaats in 't verstand, zonder gepaart te gaan met de werkzaamheden van de wil, gelijk Paulus zegt van zommige Jooden, datze God onteerende door de overtreedinge der Wet, egter een gedaante der kennisse en der waarheid in de Wet hadden Rom. 2 : 20, 23. Maar de verligting van den Heiligen Geest brengt kennis in 't verstand en yver in de geneegentheden, om te willen en te werken ter verkryging der dingen in het woord der genade voorgestelt: Psalm 38 : 10. Heere voor u is alle myne begeerte: ende myn zugten is voor u niet

verborgen. Psalm 42 : 2, 3. Gelyk een Hert schreeuwt na de waterstroomen, alzo schreeuwt myne Ziele tot u ô God, myne Ziele dorst na Godt, na den Levendigen Godt, wanneer zal ik ingaan ende voor Gods aangezigte verschynen?

3. De reden is alleen bespiegelende, en houd zig voldaan met de bewyzen van Goddelykheid te beredeneeren en te verdedigen; maar de verligting des Heiligen Geests dringt diep in het hert, en leert ons by bevinding kennen de verborgentheeden van Gods Koningryk, zo dat het hart een schatkamer werd van de Zaligmakende Genade, en de mond een leevendige sprinkader, om de goedertierentheeden des Heeren te vermelden, Jerem. 15 : 16. Als uwe woorden gevonden zyn zoo heb ikze opgegeeten, ende u woort is my geweest tot vreugde ende tot blydschap mynes herten: want ik ben na uwen name genoemt ô Heere Godt der Heirscharen. Psalm 119 : 129, 130. Uwe getuigenisse zyn wonderbaar, daarom bewaartze myne Ziele. De opening uwer woorden geeft ligt, de slegte verstandig makende.

4. 't Begrip der reden is doorgaans trots en opgeblazen, zig verheffende op de kennis van het Goddelyk woord, zonder verbreeking des herten door het woord, volgens Rom. 2 : 17. Ziet gy word een Jode genaamt, ende rust op de Wet, ende roemt op God; maar de Geest verligting geevende in zijn woord, maakt de Ziel klein en ootmoedig voor God en menschen, om datze haar van naby doet zien Gods verbazende Hoogheid en haare geringheid en zondigheid, Job 42 : 5, 6. Met het gehoor der oore hebbe ik u gehoort: maar nu ziet u myne ooge. Daarom verfoeye ik my, ende ik hebbe berouw in stof ende assche. Psalm 131 : 1. ô Heere, my herte is niet verheven, noch myne oogen zyn niet hooge, ook hebbe ik niet gewandelt in dingen my te groot en te wonderlyk.

Vrag. Wat hebt gy betreffende het getuigenis, dat den Heiligen Geest in onze herten geeft, verder op te merken?

Antw. 1. Dat dit getuigenis in alle begenadigde niet eeven leevendig en sterk is, hoewel het zelve in allen genoegzaam is, om de waarheid van Gods woord te belijden, volgens 1 Cor. 12 : 6, 7. En daar is verscheidentheid der werkingen, dog het is dezelve God die alle in allen werkt:

maar een iegelyk word de openbaringe des Geestes gegeven tot het geene dat oorbaar is.

2. Dat dit getuigenis in de zelve Geestelyke mensch op d'eene tijd leevendiger en krachtiger is als op eene andere tijd; zo dat hy nu in Goddelijke zaaken gemakkelyk en diep kan indringen, daar hy op een ander tijd maar kleine en uitwendige of een stuksken der dingen, met aandoening van zijn hert regt zal konnen bevatten, ja wel eens klagende moeten zeggen: Word ook het onsmakelyke gegeten zonder zout? is 'er smaak in 't witte des doiers? Myne Ziele weigert uwe woorden aan te roeren, die zyn al myne laffe spyze. Och of myne begeerte quame; ende dat Godt myne verwagtinge gave, Job. 6 : 6—8.

3. Dat de begenadigden, in welkers herten het getuigenisse des Heiligen Geestes is, wel eens bestreeden worden over de waarheid van Gods woord. 't Is den Satan van den beginne eigen geweest. de mensch tot twyfelinge te verzoeken omtrent het Goddelijk woord, dit bleek in zijn aanspraak tot Moeder Eva, is 't ook dat God gezegd heeft, gy lieden zult niet eeten van allen boom dezes hofs? Gen. 3 : 1. 't Is nog zijn werk, Gods volk te schudden in haar vertrouwen op de Goddelijke beloften, waarom Paulus zegt, 2 Cor. 11 : 3. Dog ik vreeze dat niet eenigzints, gelyk de slange Eva door haare argelistigheid bedroogen heeft, alzo uwe zinnen bedorven worden, om af te wyken van de eenvoudigheid die in Christo is.

∴ Vrag. Waar toe deeze opmerkingen?

Antw. Tot leering en opwekking.

1. Dat een ieders pligt is te staan na dit getuigenis van Gods Geest, om van de Goddelykheid der H. Schrift in zijn gemoed bevestigt te worden, zonder trap of wyze te bepalen: Want wy hebben een Prophetisch woord dat zeer vast is; ende gy doet wel, dat gy daar op acht hebt als op een licht schynende in duistere plaatze, tot dat de dag aanlichte, ende de morgensterre opga in uwe herten, 2 Petr. 1 : 19.

2. Geraakt iemand door bestrydingen des Satans in in het duistere, men keere zig tot des Heeren woord, en zie wat in het zelven van Gods weegen betuigd word, zonder eenigzints te willen twisten, veel min te luisteren na de inwerpingen des Satans, zeggende God is geen man

dat hy liegen zoude, nogte eenes menschen kint dat hem iets berouwen zoude: zoude hy 't zeggen, ende niet doen, spreeken ende niet bestendig maaken, Num. 23 : 19. Bergen zullen wyken, ende heuvelen wankelen, maar myne goedertierenheid en zal van u niet wyken; ende het Verbond mynes vredes zal niet wankelen zeit de Heere uwe Ontfermer, Jes. 54 : 10.

Vrag. Hoe worden wy nog meer bevestigt van de Goddelykheid der H. Schriftuur?

Antw. Door de ingedrukte ken- en merkteekens in het woord, die als heldere straalen ons de Goddelijke schoonheid van zijn woord bevestigen.

Vrag. Hoe bewyst gy de Goddelijkheid der H. Schriftuur, uit de merkteekenen en bewijzen daar in te vinden?

Antw. Op deeze wijze.

Eerst uit de waarheid der H. Schriftuur: want indien alles wat de H. Schriftuur in zig behelst, waar en zeeker is, volgt dat dezelve van God en Goddelijk is, nademaal alle de Schryvers uit eenen mond belyden, alle de Schrift is van God ingegeven, 2 Tim. 3 : 16. De Geest des Heeren heeft door my gesprooken: ende zyne reeden is op myne tonge geweest. De God Israëls heeft gezeid, de Rotssteen Israëls heeft tot my gesprooken, 2 Sam. 23 : 2, 3. De Prophetie is niet voortgebragt door de wille eens menschen, maar de Heilige menschen Gods, van den Heiligen Geest gedreeven zynde, hebben zy gesprooken, 2 Petr. 1 : 21.

Vrag. Zijn dan deeze Heilige Schryvers genoegzaam onderrigt geweest van de dingen, die zy beschreeven hebben?

Antw. Dit blykt.

1. Dewijl zy ons getuigenisse geeven van dingen, die zy niet alleen gehoort, maar die zy ook gezien hebben, 1 Joh. 1 : 1. Het gene van den beginne was, het gene wy gehoort hebben, ende het gene wy gezien hebben met onze oogen, het gene wy aanschouwt hebben, ende onze handen getast hebben van het Woord des levens.

2. Dewyl zy zaaken getuigen, die zy niet ligtveerdig hebben aangenomen; maar na alvorens op het allerkragtigst daar van verzekering bekomen te hebben; gelijk bleek in Thomas, die niet konde gebragt worden tot het geloof van Christus Opstanding, na dat hy alvorens zyn vingers in Jesus wonden gestoken hadde, Joh. 20 : 27. Daar na zeide hy tot Thomas, brengt uwen vinger hier, ende ziet myne handen, ende brengt uwe hand ende steektze in myne zyde, ende en zyt niet ongeloovig, maar geloovig.

3. Dewijl zy zaken getuigen, als de Opstandinge Christi, het fondament daar het gantsche woord van God op rust, waar van geen een, maar zy allen getuigen zijn geweest. Ziet 1 Cor. 15 : 5—8. Ende dat hy is van Cephas gezien, daar na van de twaalve, daar na is hy gezien van meer dan vyfhondert broederen op eenmaal, van welke het meederdeel nog overig is, ende sommige ook zyn ontslapen. Daar na is hy gezien van Jacobus, daar na van alle de Apostelen. Ende ten laatsten van allen is hy ook van my als een ontydig geboren gezien.

∴ Vrag. Hoe zoud gy bewyzen, dat de geloofweerdigheid der H. Schryvers niet kan verdagt gehouden worden; maar datze Alle met een onberispelyke eenvoudigheid en getrouwheid Gods woord beschreeven hebben?

Antw. 1. De H. Schryvers hebben een goeden naam, zelfs by de vyanden van het Christendom, die met lof en agting van hun getuigd hebben, dat zy kloeke mannen van een verheeven Geest en onbesprooken leeven geweest zijn, aan welkers trouwe geenzints te twyfelen zy; weshalven Petrus te regt zegt, dat de Heilige Mannen, door den Heiligen Geest gedreeven zynde, gesprooken hebben, 2 Petri 1 : 21.

2. De meeste van deeze waren ongeleerde en eenvoudige menschen, niet bekwaam een saamenstel van zoo een verheeven Leer als de Bybel behelst, uit te vinden; nog argelistig en gesleepen om andere door leugentaal te bedriegen; dus beleed Amos van hem zelve, Cap. 7 : 14. Ik was geen Propheet, nog ik was geen Propheeten Zone: maar ik was een ossen herder, en las de wilde vygen af. Dat beleed ook den Joodschen Raad van de Apostelen, Hand. 4 : 13. Zy nu ziende de vrymoedigheid Petri ende Johannis, ende verneemende dat zy onge-

leerde en slegte menschen waaren, verwonderden zich ende kende haar dat zy met Jesus geweest waaren.

3. Zy pryzen de mensch geen aangenaame dingen aan, die met de zin van vleesch en bloed overeenstemmen, gelijk de bedriegers gewoon zijn te doen; maar verkondigen een Leer, waar van des menschen natuur een Vyand is, die rēgtdraats aanloopt tegen de bedorve geneegentheeden en zeden der geheele Waereld, ten bēwyze datze alleen de leiding van Gods Geest in hun spreeken en schryven gevolgt zijn, waarom Petrus en Johannes voor den Joodschen Raad beleden, Hand. 4 : 20. Wy KONNEN niet nalaten te spreeken het geen wy gezien ende gehoort hebben, mitsgaders Jesaias, Cap. 21 : 10. ô Myne dorsschinge ende tarwe mynes dorschvloers! wat ik GEHOORT hebbe van den Heere der Heirschaaren den God Israëls dat hebbe ik u lieden AANGEZEGT.

4. Zy verhaalden ons meerendeels hemelsche verborgentheden, hoedanig is de Leere der H. Drieëenheid, der Menschwording Christi, der Verzoeninge der Zondaars met God, etz. die geen sterveling konde bekent maken zonder de Openbaring van Gods Geest, waarom Paulus zegt, 1 Cor. 2 : 7, 8. Wy spreeken de Wysheid Gods, bestaande in verborgenheid die bedekt was, welke God te voren verordineert heeft tot onzer heerlykheid eer de Waereld was: welke niemand van de Overste dezer Waereld gekent heeft.

Vrag. Hoe bewyst gy verder de Goddelykheid der H. Schriftuur?

Antw. 2. Uit de heiligheid der geboden. De Leer der H. Schrift is volkomen heilig, alles stemt in deeze boeken te samen, om de zonden te bestryden en ons gelijkvormig aan de Engelen en aan God zelve te maken: zy doen ons de geheimste gebreeken, die in ons zyn kennen; als de ydelheid, de wraakzugt, de zaden van ongeloovigheid en ongodsdienstigheid. Zy veroordeelen de ligste gebreeken die aan de strenge navolgers der Wysgeeren onbekent zijn geweest. Zy gedogen zelfs de minste onbetamelyke lust niet. Zy vergenoegen zig niet met ons een uitwendige heiligheid voor te schryven; maar zy willen dat Ziel en Lighaam rein zy, Zy berusten niet in ons te gebieden, ons zelven niet te veel te beminnen; maar zy gebieden ons, ons zelven te verzaken, en ons leeven niet-te spaaren, als Gods heerlijkheid zulks

eischt, etz. Kan men na dit alles nalaten te erkennen, dat God de Ingever van deeze boeken is? daar zy aan alle zyden Gods beeld vertoonen 't welk in heiligheid bestaat. Indien zy enkel uit de menschen waaren voortgekomen, zouden zy de menschelijke hartstogten niet gevleid hebben zouden zy de bloote begeerlijkheid verbooden hebben daar Paulus van zeide, Rom. 7 : 7. Dat hy nooit zoude geweeten hebben de begeerlykheid zonde te zyn, indien de Wet niet zeide gy zult niet begeeren.

Vrag. hoe al meer?

Antw. 3. Uit de kragtdadigheid der Leere in de H. Schriftuur vervat.

a. Heeft dit woord niet de wysheid der Waereld verdwaast, de welspreekentheid der schranderste Redenaars verward; de Afgodery van het Heidendom ter neder geworpen, het Ryke des Satans omgekeert, en in weerwil van Joden en Heidenen door de geheele Waereld over Overheeden en Magten getriompheert. Was dit mogelyk voor de zwakke reden, gevormt in de hersenen van menschen van gelijke beweegingen als wy zijn? Immers neen! dit moest een woord van Hemelschen oorspronk zijn, bezielt met Goddelyke kragt, om alle hoogtens die zich daar teegen verheffen, neder te werpen, volgens Psalm 110 : 2. De Heere zal den Scepter uwer sterkte zenden uit Zion zeggende, heerscht in 't midden uwer vyanden. Psalm 45 : 6. Uwe pylen zyn scherp, volken zullen onder u vallen; zy treffen in het herte van Konings vyanden.

b. Dit woord is levendig en kragtig tot vertroosting van ons gemoed, want alle de boeken zijn wegwyzers om de onrustigheeden der Ziele te stillen, en troost te geeven tegen de elende van dit leeven. Wat menschen nu zouden zulke Hemelsche vertroostingen door zig zelven hebben konnen uitdenken die ons tot God opbeuren? zo veel smaaks en zoetigheid verschaffen, dat de Ziel met edelmoedige versmading van de Waereld hoe langer hoe meer na God uitgaat. Wien hebbe ik neffens u in den Hemel? neffens u lust my ook niets op Aarde, beswykt my vleesch ende myn hert, zo is God de Rotsteen myns herten, ende myn deel in Eeuwigheid, Psalm 73 : 25, 26.

∴ Vrag. Wat zijn de verdere bewijzen van Goddelykheid der Schrift?

Antw. 4. De hoedanigheeden der H. Schriftuur: als daar is

a. De verheeventheid van styl, die zo verre boven den swier van alle menschelijke schriften als de Hemel boven de Aarde is. De grootste welsprekentheid is daar in gepaart met neederige eenvoudigheid. De deftigheid van den gebiedenden God, en de slegtigheid van den hoorenden mensch, ontmoeten malkanderen met vrindelijke omhelzingen. Alle de heerlijke schriften van Plato, Cicero, Aristoteles, Demosthenes en andere Waereldwyzen, konnen ten aanzien van haar styl, niet ophalen tegen een blad uit den Bybel. Dit deed Hieronimus zeggen, zo dikwils als ik Paulus leeze, dunkt my dat het geen woorden; maar donderen zyn die ik hooren. Dit doet ons zeggen, nooit heeft een mensch alzoo gesproken, Joh 7 : 46. Hoort gy Hemelen, en neemt ter ooren gy Aarde, want de HEERE SPREEKT! Jes. 1 : 2.

b. De zoetigheid van de overeenstemming der H. Schrift, niettegenstaande de Schryvers verscheide waaren van imborst en opvoeding, van styl en stoffe, van leeftyd en woonplaats, zo dat de zelve na het zeggen van den Jesuit Bellarmin, schynen geweest te zyn, niet zo zeer verscheidene Schryvers, als wel verscheidene pennen van een eenigen Schryver; weshalven wy besluiten, dat ze alle door een en dezelve ingeeving van God zijn woord hebben ter neer gestelt; want de Phrofetie is voortyds niet voortgebragt door de wille eenes menschen, maar de heilige menschen Gods, van den Heilige Geest gedreeven zynde, hebben ze gesprooken, 2 Petri 1 : 21.

c. De Outheid der H. Schriftuur boven alle andere menschelijke schriften; die in Outheid tegen de schriften van Moses niet konnen ophalen, weshalven de H. Schryvers niet bekwaam zijnde een samenstel van zo een verheven Leer uit te denken, ook geen geleegentheid hebbende om die zoete wateren uit andere bronnen te scheppen, hunne Openbaringen onmiddellijk van God uit den Hemel moesten ontvangen, schryft het gezigte en stelt het duidelyk op tafelen, op dat daar in leeze die voorby loopt, Hab. 2 : 2. Het geen gy ziet schryft dat in een boek, en zend het de seeven Gemeinten die in Asien zyn, Openb. 1 : 11.

d. De zonderlinge bewaring van dit woord, niettegenstaande de booze raadslagen en poogingen van de vyanden,

die getragt hebben den Bybel te verdelgen. Immers was dit niet een Goddelijk woord, hoe zou het de woedende aanvallen van zo veel Eeuwen; byzonder onder de swaare vervolgingen door Antiochus Epiphanes en Deocletianus hebben konnen verduuren, zonder een jota of tittel te verliezen? Dit was de grond van Jesaias Preedikinge, Cap. 40 : 6—8. Een stemme zeid; roept! ende hy zeid wat zal ik roepen? alle vleesch is gras: ende alle zyne goedertierentheid als een bloeme des velds — het gras verdort de bloeme valt af: maar het WOORD onzes GODS bestaat in der EEUWIGHEID.

e. De kragt der wonderwerken, waar mede de Leer van Christus der Propheeten en Apostelen is bevestigt. De Prediking van de Propheten en Apostelen was gesterkt met een meenigte van wonder werken, die tot gewisse geloofsbrieven verstrekten om de menschen te overtuigen, datze gezonden waaren om de Goddelijke wil bekent te maaken. Waarom Paulus zegt, Hebr. 2 : 4. God boven dien mede getuigende door teekenen ende wonderen, ende meenigerlei kragten, ende bedeelingen des Heiligen Geestes na zynen wille.

Vrag. Is 'er nog een byzonder bewijs om de Goddelykheid der H. Schriftuur te bevestigen?

Antw. Ja, de voorzeggingen der Propheeten die een blinde tasten kan dat geschied zijn.

Vrag. Hoe bewyst gy dat de voorzeggingen der Propheeten kenmerken zijn van de Goddelijkheid der H. Schriftuur?

Antw. Dewyl het Gode alleen eigen is, toekomende dingen te voorspellen, en niemand zonder zijn Openbaring zulks doen kan, Jes. 46 : 9, 10. Gedenkt der vooriger dingen van ouden tijd af: dat ik God ben en daar is geen God meer, ende daar is niet gelijk ik: die van den beginne aan verkondigde het einde, ende van outs af die dingen die niet geschied zijn, die zegge myn raad zal bestaan, ende ik zal al myn welbehagen doen.

Vrag. Zyn 'er nu in de H. Schriftuur zodanige voorzeggingen van toekomende Gebeurtenissen?

Antw. 1. Ja, men vind 'er in voorzeggingen van dingen, die niet lang daar na geschied zijn. Dus was de voorzegging van Ahia over de verheffing van Jerobeam, 1 Kon. 14 : 10. vergeleken met 1 Kon. 15 : 29. Van Elia, behelzende Gods oordeel over Achab en Jezabel, 1. Kon. 21 : 21—23 vergeleken met 2. Kon. 9 : 33—37. Van Jeremia, betreffende de dood van Jojachim, Jerem. 22 : 18. vergeleken met 2 Chron. 36 : 6—8. behalven andere van dit slag, te veel om te melden.

Vrag. Wat meer?

Antw. 2. Men vind 'er in voorzeggingen, die langen tyd daarna vervult zijn. Als de voorzegging van het gebeurde by de herbouwing van Jericho, Jos. 6 : 26. vergeleken met 1 Kon. 16 : 34. Van de geboorte van Koning Josia, driehondert Jaaren te vooren voorspelt, 1 Kon. 13 : 2—5. vergeleken met 2 Kon. 23 : 15—17. mitsgaders die van de verlossing der Joden uit de Babylonische gevangenisse door Cyrus de Koning van Persiën, Jes. 45 : 13. Ik hebbe hem verwekt in geregtigheid, ende alle zyne weegen zal ik regt maken: hy zal myne Stad bouwen, ende hy zal myne gevangene los laaten, niet voor prys nog voor geschenk zeid de Heere der Heirschaaren, vergeleken met Esra 1 : 1. Jerem. 25 : 12. en 29 : 10.

∴. Vrag. Wat al meer?

Antw. 3. Men vind 'er in voorzeggingen, die zig uitbreiden tot de tyden des Nieuwen Testaments, als daar zyn de allerheerlijkste beloften van Christus komste in den Vleesch, van deszelfs dood, Opstanding en Hemelvaart, van de roeping der Heidenen, van de uitstorting van den Heiligen Geest, van de omkeering van den Joodschen Kerk en Burgerstaat; en veele andere, die Een blinde tasten kan dat alreede geschied zyn, overeenkomstig met Luc. 4 : 21. Ende hy begon tot haar te zeggen, HEDEN is deeze SCHRIFT in uwe ooren VERVULT. 2 Cor. 1 : 20. Want zo veele beloften Gods als 'er zyn, die zyn in hem ja, ende zy zyn in hem Amen Gode tot heerlykheid door ons.

Vrag. Wat staat ons ter betragting hier uit op te merken?

Antw. Dat wy hoogagting schuldig zyn voor het Prophetisch woord: want

1. Hier uit ziet men de getrouwheid Gods, in het vervullen van zyn beloften, Jes 34 : 16. Zoekt in het boek des Heeren ende leest: niet een van deeze zal der feilen, het eene nog het ander zal men missen: want myn mond zelve heeft het geboden, en zyn Geest zelve zalze te samen brengen.

2. Hier uit leert men Gods wonderbare weegen die hy met zijne Kerke houd, gelovig beschouwen, Psalm 68 : 25. ô God! zy hebben uwe gangen gezien, de gangen myns Gods, myns Konings in het heiligdom.

3. Hier door word ons geloof wonderlijk gesterkt: om op de beloften Gods in alle gevallen te vertrouwen, Jes. 38 : 15. Wat zal ik spreeken? gelyk hy het my heeft toegezeid, alzo heeft hy het gedaan: ik zal nu al zoetkens voorttreeden alle myne jaaren van wegen de bitterheid myner Ziele. Rom. 15 : 4. Al wat te voren geschreeven is, dat is tot onzer leering te voren geschreeven: op dat wy door lydsaamheid ende vertroostinge der Schriften hope zoude hebben.

∴. Vrag. Hoe leeft een Christen door het geloof op de Goddelyke beloften in zijn woord gedaan?

Antw. 1. Hy grypt dezelve aan met toepassing tot zig zelven, als het woord van den onveranderlijken God die niet liegen zal; maar zyn Verbond bevestigen in der Eeuwigheid, Hebr. 11 : 13. Deze alle zyn in het geloove gestorven, de beloften niet verkregen hebbende, maar hebben dezelve van verre gezien, ende gelooft, ende omhelst, ende hebben beleeden dat zy gasten ende vreemdelingen op der Aarde waren.

2. Hy beschouwt dezelve dikwils als zijn eigen goed in haar Goddelijke schoonheid, met een verwydert hert uitgalmende: Ik zal de goedertierentheden des Heeren eeuwiglyk zingen: ik zal uwe waarheid met mynen monde bekent maken van geslagte tot geslagte. Want ik hebbe gezeit, uwe goedertierenheit zal eeuwiglyk gebouwt worden: in de Hemelen zelve hebt gy uwe waarheid bevestigt, Psalm 89 : 2, 3.

3. Hy draagt dezelve aan den Heere in den gebede voor, na de omstandigheid waar in hy zig bevind, om derzelver vervulling deelagtig te worden, Psalm 119 : 38. Bevestigt uwe toezegginge aan uwen knegt, die uwe vreeze toegedaan is, vers 41, 42. Ende dat my uwe goedertie-

renheeden overkomen ô Heere! u heyl na uwe toezegginge, op dat ik mynen smader wat hebbe te antwoorden, want ik vertrouwe op uw woord.

4. Hy beurt zyn gemoed door dezelve op als hy duistere tyden ontmoet, welkers angsten men niet ontworstelt dan door het geloof op de Goddelijke beloften, Psalm 42 : 6, 7. Wat buigt gy u neder ô myne Ziele, ende zyt onrustig in my? hoopt op God want ik zal hem nog looven, voor de verlossingen zyns aangezigts, ô myn God! myne Ziele buigt haar neder in my, Daarom gedenke ik uwer uyt het lant der Jordane ende Hermonim uyt het klein gebergte.

5. Hy myd en wagt zig zorgvuldig van zonden en afwykingen, waarom God zijn aangezigt verbergt, en vertoeft in de toebrenging van zyne beloften, Psalm 66 : 17, 18. Ik riep tot hem met mynen monde, ende hy werd verhoogt onder myne tonge, hadde ik na ongeregtigheid met myn herte gezien, de Heere en zoude niet gehoort hebben.

6. Hy wagt en vertrouwt in alle lydzaamheid op de volle genieting van het beloofde, volgens Psalm 62 : 6, 7, 8. Doch gy ô myne Ziele swygt Gode: want van hem is myne verwagtinge. Hy is immers myn rotsteen ende myn heil myn hoog vertrek, ook en zal ik niet wankelen. In God is myn heil, ende myne eere: de rotsteen myner sterkte, myne toevlugt is in God.

∴ Vrag. Wat leven zal 'er na dit leven op de beloften volgen?

Antw. Een leven der Heerlijkheid en eeuwige vertroosting; waar in alle de begeertens van Gods kinderen onmiddelijk zullen vervult worden, en zy eeuwig by den Heere weezen, Psalm 73 : 23, 24. Ik zal dan geduuriglyk by u zyn. Gy hebt myne regterhand gevat: gy zult my leiden door uwen raat: ende daar na zult gy my in heerlykheid opnemen. 1 Joh. 3 : 2. Geliefde, nu zyn wy kinderen Gods, ende en het is nog niet geopenbaart wat wy zyn zullen; maar wy weten, dat als hy zal geopenbaart zyn, wy hem zullen gelyk weezen: want wy zullen hem zien gelyk hy is.

VI. ARTIKEL,

Van de Apokryphe Boeken en derzelver Onderscheiding van de Kanonyke Boeken des Ouden en Nieuwen Testaments.

Wy onderscheyden dese heylige boecken van den Apocryphen, als daer zijn, het derde ende vierde boec Esre, t' boec Tobie, Judith, t' boeck der Wijsheyt, Jesus Syrach, Baruch, t' gene by-gevoegt is tot de historie Esthers, t' gèbet der dry mannen in den vyere, de historie van Susanna, van het beeldt Bel ende van den Drake, t' ghebet Manasse, ende de twee boecken der Machabeen. De welcke de Kercke wel lesen mach, ende daer uyt oock onderwijsinghen nemen, voor soo vele als sy over-een-comen met de Canonijcke boecken; maer sy en hebben sulck een cracht ende vermoghen niet, dat men door eenighe getuygenisse van dien eenich stuck des gheloofs, oft der Christelicke Religie moghe bevestighen: soo verre ist van daer, datse de authoriteyt van d'andere heylighe boecken souden moghen verminderen.

VRAGE.

Wat Boeken zyn van oudts in den BYBEL by een gevoegd geweest?

Antw. Deeze zyn tweederlei:

1. Zommige zyn van God ingegeven en geschreven van heilige mannen Gods, gedreven zynde door den Heiligen Geest, 2 Petr. 1 : 21. Deze worden gemeen-

lijk met een Grieksch woord KANONYKE of REGELMATIGE BOEKEN genaamd,

a. Om dat ze vervatten eene leere die de Canon, dat is, de Regel is van al 't gene wy geloven en doen moeten ter Zaligheid, Gal. 6 : 16.

b. Ofte om dat ze staan in de Canon, dat is, in het Register der Goddelijke Boeken, het welke, zo de Joodsche als de eerste Christelijke Kerke altydt gehadt heeft, en welkers Goddelijk gezag wy in de naastvoorgaande Artikel beweezen hebben.

2. Zommige zyn door eige ingeeven van swakke menschen, die in haar leere dwalen konden: ende die derhelven geen regel konnen zyn van ons geloof en wandel. Deze werden genoemt APOKRYPHE BOEKEN, van welkers inhoud en verdorve leeringen in dezen Artikel zal gesproken worden.

Vrag. Wat beteekent het woord APOKRYPHE?

Antw. 't Woord Apokryph is gebrooken Grieksch. Apokryphos beduid iets dat als bedekt en verborgen is: Dus zegt Christus van wat anders, als van Boeken sprekende, dat geen ding (Apokryphon) verborgen is dat niet zal geopenbaart worden, Marc. 4 : 22. Als mede Paulus daar hy van den Heere Christus getuigd, dat in hem alle de schatten van wysheid ende kennisse (Apokryphoi) verborgen zyn, Col. 2 : 3. Hier uit blykt, dat deeze benaming oorspronkelijk niet is tot nadeel: maar tot lof, hoewel van oudts af deeze naam tot verkleining der zelven is gebruik geweest.

Vrag. Waarom worden deeze Boeken genaamt Apokryphe Boeken?

Antw. 1. Niet om dat de Aucteurs of Schryvers van dezelve onbekent en verborgen zyn: Want zulks kan ook van zommige Kanonyke Boeken, als van het Boek der Rigteren, der Koningen, de Cronyken en verscheide Psalmen gezegd worden.

2. Ook niet, als of dezelve nimmer in het openbaar zyn geleezen, nademaal de schriften van zommige Oudvaders het tegendeel beweeren.

3. Maar na alle waarschynlijkheid, om datze in de kasse waarin de Regelmatige Boeken des O. T. opgeslooten waaren, niet gevonden wierden, ofte om datze als menschelijke schriften vol dwalingen en ongerymtheden niet in 't openbaar behoorden geleezen, maar veel eer verborgen te worden, gelijk der Joden gewoonte was, van kwade of kwalykgeschrevene Boeken onder de aarde te verbergen.

.·. Vrag. Op wat wyze word in dezen Artikelen van de Apokryphe Boeken gesproken?
Antw. Op deeze wyze.
1. Eerst zien wy
A. Een hooftstellinge, behelzende een onderscheiding der Apokryphe Boeken, van de Regelmatige Schriften des O. en N. Testaments. Wy onderscheiden deeze Boeken van de Apokryphen.
B. Mitsgaders een optelling van derzelver namen. Als daar zyn het derde en vierde Boek Esre, 't Boek Tobie, Judith, 't Boek der Wysheid, Jesus Sirach, Baruch; 't gene bygevoegd is tot de historie Esthers; 't gebed der drie mannen in den viere; de historie van Susanna, van het beeld Bel, ende van den Drake; 't gebed Manasse, en de Boeken der Machabeen.
II. Daar na vinden wy een verklaring,
A. Hoe verre deeze Boeken by de Kerk geagt zyn: Dewelke de Kerke wel leezen mag, ende daar uit ook onderwyzingen neemen, voor zo verre zy overeenstemmen met de Kanonyke Boeken.
B. Hoe verre zy zonder gezag by de Kerk zyn; namentlyk:
a. Om eenig stuk van den Godsdienst te bevestigen. Maar zy hebben zulk een kragt en vermogen niet, dat men door eenig getuigenis van dien eenig stuk des geloofs, ofte der Christelyke Religie mogen bevestigen.
b. Of het gezag der heilige Boeken te verminderen. Zo verre is 't van daar, datze de Auctoriteit van andere heilige Boeken zouden mogen verminderen.
.·. Vrag. Wat is de hoofdstelling in deezen Artikel?
Antw. Wy onderscheiden deeze Boeken van de Apokryphen. Merkt wel, de Belydenis zegt ONDERSCHEIDEN, om dat hier geen verdeeling vallen kan: Want de Boeken daar te voren van gesproken is, zyn Heilige en

Goddelyke Schriften; maar deeze worden uitgemonstert als Apokryphe Boeken, welkers inhoud en leeringen verdagt en verdorven zyn.

Vrag. Zijn deeze Boeken inderdaad ende in waarheid onderscheiden van de Regelmatige Boeken des O. en N. Testaments?

Antw. Ja.

1. In Beginsel. De H. Schrift heeft haar oorsprong uit God, 2 Tim. 3 : 16. Alle de Schrift is van God ingegeven. De Apokryphe Boeken zyn een verdorve werk van 's menschen handen. Spinnewebben die niet deugen tot klederen, Jes. 59 : 6.

2. In Aucteurs. De Kanonyke Boeken zijn beschreven van heilige mannen Gods, gedreeven zynde van den H. Geest, 2 Petri 1 : 21. De Apokryphe Boeken van zwakke menschen, die haar eige zwakheid en feilen in hun schryven erkent en beleden hebben, 2 Mach. 15 : 39.

3. In Inhoud. De H. Schrift behelst de zuivere leer van Zaligheid en Godzaligheid. Zy is nuttig tot leeringe, tot wederlegginge, tot verbeeteringe, tot onderwyzinge die in de Regtvaerdigheid Gods is, op dat de mensche Gods volmaakt zy, tot alle goed werk volmaaktelyk toegerust, 2 Tim. 3 : 16. De Apokryphe Schrift is een zamenstel van menschelijke vonden, vol van veelerleie verdigtzelen, dwalingen en bygeloovigheden, als in 't vervolg blyken zal.

4. In Noodzaakelykheid. De Kanonyke Boeken mag en moet men leezen, Joh. 5 : 39. Onderzoekt de Schriften: want gy meint in dezelve het eeuwige leven te hebben, ende die zyn het die van my getuigen. De Apokryphe Boeken kan de Kerk wel leezen, maar niemand is 'er toe verpligt en verbonden.

5. In gezag en waardigheid. De H. Schrift verbind ons gemoed tot geloof en gehoorzaamheid, Jes. 8 : 20.

Tot de wet ende tot het getuigenisse: zo zy niet spreeken na deezen woorde; het zal zyn dat ze geen dageraad zullen hebben. De Apokryphe Boeken hebben geen de minste kragt om ons gewissen te verpligten. 't Zyn leeringen van menschen, waar van de Christus zegt, Matth. 15 : 9. Doch te vergeefs eeren zy my, leerende leeringen die geboden van menschen zyn.

Vrag. Waarom werden deeze Boeken by name in onze Belydenis opgetelt?

Antw. 1. Zo word ons klaar geleert wat Boeken buiten den lyst der Regelmatige Boeken zyn.

2. Geen menschelijk schrift gelykmatig van gezag te stellen met de H. Schrift, Deut. 4 : 2. Gy zult tot het woord dat ik u gebiede niet toedoen, ook daar van niet afdoen, Spreuk. 30 : 6. en doet niet toe tot zyne woorden op dat hy u, niet bestraffe; ende gy leugenachtig bevonden wordt.

∴. Vrag. Hoe worden deeze Apokryphe Boeken gevoegelijk onderscheiden en verdeelt?

Antw. In driederlei zoort. In Leerboeken, geschiedboeken en Prophetische, of die daar voor opgegeven worden.

1. In Leerboeken, behelzende enkele leeringen vol wysheid, als daar is het Boek der Wysheid, dat Salomo word toegekent: De Ecclesiastes of Prediker, die in latere tyden een zeer geagt man by de Joden was.

2. In Geschiedboeken van meer of minder zekerheid, die aangemerkt konnen worden, of

A. Als Invoegzels, om tusschen de Kanonyke Boeken ingelascht te worden; zynde

a. Het Gebed van Manasse, die Koning was van Juda: behorende tot zyn Historie, en staande op 't gene daar van in zyn Gebed vermeld wordt, 2 Chron. 33 : 18, 19.

b. Het Gebed van Azarias en 't gezang der drie mannen in het vuur, behorende tot het geene Dan. 3 : 23, 24. verhaald wordt.

B. Of als Aanhangzels, die agter de Kanonyke Boeken, daar zy op staan konnen, gehegt worden: Als

a. Aan Daniel: d'Historie van Susanna ende die van Bel en de Drake te Babel, als het 13. en 14. Kapittel van zyn Boek.

b. Aan Esther: Een vervolg van tien, en dan nog zes gantsche Kapittelen; dog die de Historie in 't Boek van Esther beschreeven, niet vervolgen; maar eenige andere dingen, daar van verschillende, of ook daar mee strydende, verhalèn, als voorgevallen met dezelfde Perzonen en in denzelfden tyd.

C. Of als volstrekte Boeken van geschiedenissen. Deze zyn zes, te weeten,

a. Het derde Boek van Esra verhalende de Historie der Babylonische gevangenisse en verlossinge, zo verre als op de tyden van 2 Chron. 35 : 36. en het geheele eerste Boek van Esra en Nehemia betrekkelijk is.

b. Het Boek van Tobia, slaande op de geschiedenissen die den ondergang des Ryks van Israël verhalen, 2 Kon. 17.

c. Het Boek van Judith, welk een Historie behelst, na de Babylonische gevangenisse voorgevallen; hoewel tyd en Historie beiden twyfelachtig zyn.

d. De Boeken der Machabeen, die gebeurtenissen van latere tyden bevatten, inzonderheid de gebeurtenisse der Joodsche zaaken, onder zommige nazaaten van Alexander de Groote.

3. Eindelyk in Gezigten en Prophetien, ofte die daar voor opgegeven worden: Als daar zyn het Boek van Baruch en het vierde Boek van Esra.

A. Het Boek van Baruch slaat op het Boek van Jeremia, en byzonder op het gene Kapittel 36. verhaald wordt.

B. Het Boek van Esra is een zamenstel van zeldzame Openbaringen en onderscheidene Gezigten; waarom het wel met rede een Prophetisch Boek genaamt mag zyn, indien de leeringen en Prophetien daarin verhaalt, met de Schriften der Propheeten overeen te brengen zyn.

Vrag. Wat agting heeft de Kerk voor de Apokryphe Boeken?

Antw. Zy schat dezelve als leesbaare Boeken, agtervolgens onze Belydenis, dewelke de Kerk wel leezen mag, ende daar uit ook onderwyzingen neemen, zo

verre zy overeen stemmen met de Kanonyke Boeken, 1 Cor. 10 : 23. Alle dingen zyn my geoorlooft: maar alle dingen zyn niet oorbaar: alle dingen zyn my geoorlooft; maar alle dingen stigten niet, 1 Tess. 5 : 21. Beproeft alle dingen: behoud het goede.

Vrag. Wat hebt gy omtrent deeze woorden op te merken?

Antw. 1. De Kerk mag dezelve leezen, zegt ons de Belydenis, derhalven zyn het ten deele goede Boeken, daar zomtyds goede en stigtelijke dingen in te vinden zyn; want geen ander mag de Kerke leezen. Het Christendom verband en verbrand kwade Boeken liever dan die te leezen, Handel. 19 : 19. Veele ook der gene die ydele konsten gepleegt hadden, bragten de Boeken by een, ende verbrandenze in aller tegenwoordigheid. ende bereekenden de waarde derzelver, ende bevonden vyftig duizend zilvere penningen.

2. De Kerk mag dezelve leezen. Dit schynt te zeggen, zy mogen geleezen worden, niet alleen van ieder lit voor zich zelven; maar ook in 't openbaar voor de gantsche Gemeinte, hoewel dit gebruik by de Nederlandsche Kerke niet is.

3. De Kerk mag 'er onderwyzingen uit nemen; doch zegt onze Belydenis, in zo verre als zy overeenstemmen met de Kanonyke Boeken: anders niet. Derhalven zyn het ten deele kwade Boeken, die merkelijk in leeringen en grondstellingen met de Regelmatige Boeken verschillen. Waarom Augustinus zeer wel zeide; nu in deeze Apokryphe Boeken, al is 't dat 'er eenige waarheid in gevonden werdt, egter hebben zy geen Kanonyke Auctoriteit of waerdigheid, overmits zy ook veele valsheeden en verdigtselen behelzen.

Vrag. Waarin dan is 't gezag deezer Apokryphe Boeken te zwak?

Antw. 1. Zy konnen geenzints zaken van geloof en Godsdienst bevestigen: Want zy hebben zulk een vermogen niet, dat men door eenig getuigenisse van dien, eenig stuk des geloofs ofte der Christelyke Religie zoude mogen bevestigen. Dit is alleen het eigendom der H. Schriftuur. Geen menschelijk getuigenis kan door zig zelve de ware Godsdienst bevestigen; ofte ons gemoed

tot geloof en gehoorzaamheid verbinden, Psalm 19 : 8, 9. De wet des Heeren is volmaakt, bekeerende de Ziele: de GETUIGENISSE des Heeren is gewis, den slegten wysheid geevende. De beveelen des Heeren zyn regt, verblydende het herte: het gebod des Heeren is zuiver, verligtende de oogen, Jes. 8 : 20, tot de WET ende tot het GETUIGENISSE: Zo zy niet spreeken na deezen woorde, het zal zyn datze geen dageraad zullen hebben.

2. Zy konnen de Majesteit der Goddelijke Schriften niet verzwakken: Zo verre is 't van daar, staat 'er in 't slot van den Artikel, datze de Auctoriteit van andere heilige Boeken zouden mogen verminderen! De H. Schriftuur heeft een zelfmatig gezag: zij is een ligt en lampe, die door geen menschelijke vonden kan bezwalkt worden, Psalm 119 : 105. Een getuigenis dat getrouw is en niet liegen kan, Psalm 93 : 5. Een eeuwig Evangelium, buiten welk geen ander mag verkondigd worden, Gal. 1 : 8. Doch alwaar 't ook dat wy, ofte een Engel uit den Hemel, u een ander Evangelium verkondigde, buiten het geen wy u verkondigd hebben, die zy VERVLOEKT!

Vrag. Hoe zoud gy nader doen blyken, dat deze Apokryphe Boeken slegts menschelijke schriften, en geenzints een regel van ons geloof en wandel zyn?

Antw. Door betoog, dat de kenteekenen van Goddelijkheid, van een Kanonyk Boek des O. Testaments, in genoemde Apokryphe Boeken niet te vinden zyn.

Vrag. Wat kenteekenen van Goddelijkheid heeft een Kanonyk Boek uit de Schriften des O. Testaments?

Antw. 1. Eerstelijk: Dat het geschreven zy van een Propheet: waarom de Kanonyke Boeken des O. Testaments genoemt worden Prophetische Schriften, Rom. 16 : 26.

2. Ten tweden: Dat het geschreven zy in de Hebreeuwsche taale: Want de schriften des O. Testaments zyn geschreven voor de Israëlitische Kerke, die de Hebreeuwsche taale alleen gebruikte.

3. Ten derden: Dat het van de Joodsche Kerk voor een Kanonyk Boek erkent en gehouden zy geweest; want de Joden waren de woorden Gods toebetrouwt, Rom. 3 : 2. Geen ander volk heeft God in dien tyd, zyn Instellingen en Regten bekent gemaakt, Psalm 147 : 19.

4. Ten vierden: dat in het zelve niet gevonden word, dan dat heilig en waarachtig is, zonder inmengzel van menschelijke vonden, dwalingen en bygeloovigheden, strydig met het goede woord Gods: want alle reden Gods is doorloutert, Spreuk. 30 : 5.

Vrag. Zyn deze kenmerken in de Kanonyke Boeken des O. Testaments te vinden?

Antw. Ja.

1. Deeze zyn beschreven van Propheten en Prophetische mannen in de Hebreeuwsche taale. Daarom zegt Petrus, wy hebben het PROPHETISCH woord dat zeer vast is; ende gy doet wel dat gy daar op agt hebt, als op een ligt schynende in een duistere plaatze, tot dat de dag aanligte en de morgensterre opga in uwe herten, 2 Petr. 1 : 19. mitsgaders Paulus, gebouwd op het fondament der APOSTELEN en PROPHETEN waarvan Jezus Christus is den uitersten hoeksteen, Eph. 2 : 20.

2. Deze zyn van de Joodsche Kerk voor Goddelijk aangenomen; waarom Christus de menschen geweezen heeft tot die Schriften, welke zy tot een Canon hadden, Joh. 5 : 39. Onderzoekt de Schriften, want gy meint in dezelve het eeuwige leven te hebben: ende die zyn 't die van my getuigen, Luc. 16 : 29. Zy hebben Mozes en de Propheten: datze die horen!

3. Hier in vind men geen aaneenschakeling van menschelijke vonden, dwalingen en ongeloovigheden; maar een zamenstel van heilige waarheden, hemelsche verborgentheden die den mensch konnen wysmaken tot Zaligheid, Joh. 17 : 17 Heiligtze in uwe waarheid: uw woord is waarheid. Psalm 12 : 7. De redenen des Heeren zyn reine redenen, zilver geloutert in eenen aarden smeltkroes; gezuivert zevenmaal.

Vrag. Zoud gy nu konnen bewyzen, dat deze kenteekenen in voornoemde Apokryphe Boeken niet te vinden zyn?

Antw. Ja. De Apokryphe Boeken

1. Zyn niet beschreven van Propheten of Prophetische Mannen; maar van zwakke menschen,

a. Die hunne zwakheden en gebreeken in hun schryven beleeden hebben, 2 Machab. 15 : 39. Indien ik dit wel, en gelyk het in een Historie behoort, byeen gestelt hebben, dat is mynen wille geweest: maar indien ik het slegtelyk ende matiglyk hebbe gedaan, dat is het gene dat ik hebbe konnen doen.

b. Die zig duidelyk onderscheiden van de heilige mannen Gods. Ziet Jezus Sirach de Voorr. vers 1—3. Nademaal door de Wet ende Propheten, en andere die na haar zyn gevolgd, ons veele en groote dingen gegeven zyn, voor welke het betamelyk is dat men Israël pryze, ter oorzaake van de onderwyzinge en wysheid. Ende alzo het betamelyk is, dat niet alleen de leezers zelve verstandig worden, maar dat ook de geene, die lust hebben om te leeren, den geenen die buiten zyn mogen vorderlyk weezen met spreeken ende schryven: Zo is myn grootvader Jezus, na dat hy hem zeer veel begeven hadde tot leezen, zo van de Wet ende Propheten, als van andere Boeken onzer Voorvaderen, ende in dezelve nu een genoegzaame ervaringe verkreegen hadde, beweegt geworden, ook zelf wat te beschryven van het gene tot onderwyzing en wysheid behoore.

c. Die geleeft hebben na de leeftyd van Maleachi, de laatste van de Propheten des O. Testaments; na wien geen Propheet van dien tyd onder de Joden is opgestaan. Dit belyden zy, 1 Machab. 9 : 27. Daar was in Israël een zo groote verdrukkinge, als daar gene geweest was van den dag af, dat 'er geen Propheet onder haar is gezien.

Vrag. Hebt gy nog een bewys.

Antw. Ja.

2. De Apokryphe Boeken zyn niet beschreven in de Hebreeuwsche taal, waarin alle de Kanonyke Boeken des O. Testaments beschreven zyn; maar in de Grieksche, terwyl het vierde Boek van Esra zelf niet dan in 't Latyn gevonden word.

∴. Vrag. Hoe al verder?

Antw. 3. Zy zyn nooit by de Kerk voor Goddelijk aangenomen,

a. Nog by de Joodsche Kerk onder het O. Testament, die de woorden Gods waren toebetrouwt, Deut. 31 : 26.

Rom. 3 : 2. Zulks blykt uit het treffelijk getuigenis van Josephus in zyn eerste Boek tegen Apion, op het tweede Hoofdstuk, zeggende: Men zal dan onder ons geen groote menigte van Boeken vinden die tegen malkanderen aanlopen, want wy hebben 'er maar tweentwintig, die alles wat 'er den ganschen tyd onder ons is voorgevallen behelzen, en aan welke men verpligt is geloof te geven. Vyf zyn 'er van Mozes, die alles wat 'er gedurende bykans drie duizend Jaren, tot aan zyn dood toe is voorgevallen, nevens de geslagten van Adams nakomelingen beschryft. De Propheten die na Mozes gekomen zyn, hebben in dertien Boeken alles beschreeven wat 'er zedert zynen dood tot aan de regeeringe van Artaxerxes, zoon van Xerxes, Koning der Persen, geschied is: De vier andere Boeken behelzen lofzangen ter eere Gods, en voorschriften om onze zeden na te regelen. Alles wat 'er zedert Artaxerxes tot onzen tyd is voorgevallen, heeft men insgelyks beschreven; maar om dat 'er toen geen agtervolging van Propheten is geweest gelyk te voore, geeft men er 't zelfde geloof niet aan als aan de voorige, welken wy zulk een eerbiedigheid toedragen, dat nog nooit iemand de stoutheid heeft gehad om 'er iets af of toe te doen, of het allerminst daarin te veranderen.

b. Nog van Christus en zyne Apostelen in het N. Testament, die alleen den Canon des O. T. aanpryzen, Luc. 24 : 44. Dit zyn de woorden die ik tot u sprak als ik nog met u was, namentlyk, dat het alles moest vervult worden, wat van my geschreven is in de wet Mozes, ende Propheten, ende Psalmen, onder welke drie namen de Boeken des O. T. by de Grieken voormaals in drie delen onderscheiden waren.

c. Nog van de oudste en geagste Kerkvergaderingen na de tyden der Apostelen, by wien alleen de Schriften des O. en N. Testaments als Kanonyk zyn aangenomen.

.·. Vrag. Maar leest men egter niet, dat 'er in het derde Concilie van Carthago, gehouden in den Jare 397. veele Boeken, die wy voor Apokryphen houden, onder de Regelmatige zyn gestelt?

Antw. Ja, en dit is het eige Concilie dat Canon 24. stelt, dat brood en wyn in 't Avondmaal Sacramenten zyn, van het lighaam en bloed Christi, en Canon 26. dat de Bisschop van den eersten stoel geen Paus der

Priesters genoemt mogt worden. Doch wy merken aan;

1. Dat het Concilie van Carthago maar een Provintiaal Synode was, wier gezag by gevolge van geen groot gewigt is, en zelf by de Papisten verdagt gehouden wordt.

2. Dat de Oudvaders het woord Regelmatig dikwils in een verscheiden zin nemen; zomtyds geven zy dien naam aan de Boeken, die, hoewel zy geenzins tot een Regel van geloof en zeden zyn, nogtans de eer hadden by de andere gevoegt te worden, niet om daar uit de leerstukken der Kerke te bewyzen; maar tot gemeene stigting te leezen, gelijk Hieronymus aanteekent, en men hieldze waardiger als andere menschelijke schriften.

3. Door 't overige blijkt, dat de Kerk altoos van oordeel is geweest, met het Concilie van Laodicea, gehouden in de vierde eeuwe, niet betamelyk te zyn, dat 'er in de Kerk andere Boeken zouden geleezen worden, als alleen de Kanonyke Boeken des O. en N. Testaments.

Vrag. Hebt gy nog een bewys?

Antw. Ja.

4. In de Apokryphe Boeken worden gevonden veele onwaaragtige dingen, tegenstrydigheeden, ongerymde en vercierde dingen, die niet gepaart konnen gaan met eene Goddelijke openbaringe.

a. Onwaaragtige dingen, die aanlopen tegen het eenparig getuigenis van alle andere geloofwaardige Geschied-schryvers; by voorbeeld, 1 Machab. 1 : 7. word gezegd, dat Alexander de Groote by zyn leven zyn Ryk heeft uitgedeelt onder zyne Overste. 't Welke alle andere Historie-schryvers verklaren onwaaragtig te zyn. Ziet Curt. lib. 10. Arian. lib. 7. Diodor. Sic. lib. 17. Plutarch. in vita Alexand. 1 Machab. 8. 16. word gezegd, dat de Romeinen het oppergebied 's Jaarlijks vertrouwden aan een man: daar het kennelijk is, datze 's Jaarlijks twee mannen tot Consuls of Burgermeesters aanstelden. 1 Mach. 8 : 7, 8. word gezegd, dat de Romeinen Koning Antiochus levendig hebben gevangen gekregen, en het Landschap Indiën aan den Koning Eumenes gegeven hebben: daar alle geloofwaardige Schryvers getuigen dat de Romeinen Koning Antiochus in verscheiden Veldslagen wel geslagen hebben; maar nimmer dat zy hem gevangen gekregen ofte de Indiën bemagt hebben. Ziet Appian. Zozim. Justin. Hieronym. in Dan.

b. Tegenstrydigheden,

1. Die met het verhaal van dezelfde Schryvers strydig zyn: by voorbeeld, de Schryver van het Boek der Machabeen zegt eerst, dat Antiochus Epiphanes te Babel op zyn bedde gestorven is, 1 Machab. 6 : 16. daar na, dat hy van de Priesters des tempels van Diana Nanea in den zelven gesteenigt ende aan stukken gehouwen is, 2 Machab. 1 : 16. Eindelijk, dat hy in 't gebergte, komende uit Persien, van de wagen is gevallen, en dat hy aldaar door een ongeneeslijke pyne in de Ingewanden, op eene smertelijke wyze gestorven is, 2 Machab. 9 : 5, 28.

2. Die strydig zyn met de Regelmaate des geloofs, in de H. Schriftuur vervat: by voorbeeld: in het vierde Boek van Esra, Cap. 4 : 41. word gezegd, dat de Zielen der verstorvenen in eenige vertrekken ofte cellen, onder de aarde bewaart worden: dat klaarlijk stryt tegen 2 Kon. 2 : 11. Pred. 12 : 7. Math. 5 : 3, 12. 2 Cor. 5 : 6. In 't Boek Tobie, Cap. 12 : 12, 13. dat de Engel Raphaël de gebeden der heiligen voor God brengt: welke taal ten hoogsten benadeelt de eere Christi, die onze eenige Voorspraak by God is, 1 Joh. 2 : 1, 2. In 't Boek van Judith, Cap. 9 : 2, 3. wordt het moordadig gedrag van Simeon, begaan tegen de Burgeren van Sichem, gepreezen: welke nogtans stryd tegen Exod. 20 : 13. en van Jacob zelf als een booze en goddelooze daad verfoeit word, Gen. 49 : 5, 6. In 't Boek der Wysheid spreekt de Aucteur, Cap. 8 : 19, 20. als of hy zonder erfzonde geboren ware, 't geen strydig is tegen Psalm 51 : 7 Joh. 3 : 6. Jesus Sirach leert, Cap. 3 : 3. dat de zonden verzoent worden door het eere der Ouders, en Cap. 29 : 15. door het doen van Aalmoessen, en Cap. 15 : 15. dat men de geboden Gods kan houden als men wil: wederspreekende 't geen ons de Bybel leert, Rom. 3 : 24, 25. 1 Kon. 8 : 46. Psalm 19 : 13, Spreuk. 20 : 9. In de Zendbrief van Jeremia Cap. 6 : 2. wordt gezegd, dat de tyd der Babylonische gevangenisse duuren zoude zeeven geslagten, strydende tegen 't geene wy leezen, Jerem. 25 : 12. en 29 : 10. datze zeeventig Jaaren zoude duuren, 2 Mach. 14 : 37—46. word gepreezen de daad van eenen Rasis, die hem zelven heeft omgebragt. En Cap. 12 : 43. de daad van Judas Machabeus, om dat hy offerhande liet doen voor de doode: 't geen alles aanloopt

tegen Exod. 20 : 13. Psalm 49 : 8. om van geen andere strydigheden te melden.

c. Ongerymde en vercierde dingen. By voorbeeld: In het vierde Boek van Esra Cap. 14 : 21. &c. dat de wet van God, ten tyde van Esra, geheel verloren was, en dat dezelve in de tyd van veertig dagen hem wederom is gedicteert geweest. In 't Boek van Tobia Cap 3 : 8. dat een booze geest zeven bruidegoms agter den anderen gedood heeft. By Jesus Sirach Cap. 48 : 10. dat de Propheet Elia, na der Joden dwalinge, in eigener Persoon wederom in de waereld komen zal, Cap. 46 : 22. dat den Propheet Samuël, door de waarzeggende vrouwe, waarlijk is opgewekt geweest. In de Boeken der Machabeen leest men, dat de Priesters het vuur des Reukaltaars verborgen hadden in de holte van een put, die eenen droogen grond hadden, 2 Machab. 1 : 19. dat Jeremias den Tabernakel, Arke ende Reukaltaar verborgen hadde in een spelonke des bergs, op welke Mozes geklommen was, ende het erfdeel Gods zag, 2 Machab. 2 : 5. behalven veele andere ongerymtheden; die wy met stilzwygen voorby gaan.

Vrag. Maar gestelt zynde, de Apokryphe Boeken zyn menschelijke schriften, welkers inhoud en leeringen verdagt en verdorven zyn, als by de stukken gebleken is, waare het dan niet beter, dat deeze niet agter den Bybel of Regelmatige Boeken des O. en N. T. gevonden wierden?

Antw. De geoogde Vaderen van het Dortsche Synode, hadden zulks gaarne gezien, daarom gaf men in deeze Vergaderinge, Anno 1618 en 1619. gehouden, in bedenking, of deeze Boeken niet behoorden uit de nieuwe overzettinge des Bybels uitgelaten te worden: Edog, alzo geen Gereformeerde Kerken van andere natien, zulks voor deezen gedaan hadden, en men meende dat zulks in dien tyd niet zonder veel opspraak geschieden kon, vond men goed, dezelve op nieuws overgezet zynde, in den Bybel te laten, met deeze bepaling, te weeten: datze niet tusschen de kanonyke Boeken des

O. en N. Testaments zouden ingevoegd worden, gelijk de orde der geschiedenissen wel vereischte; maar agter de Schriften des N. T. op dat de Gemeinte daar door vermaant wierde, DEEZE SCHRIFTEN tot de HEILIGE BOEKEN niet te behooren. Men leeze. ACT. SYNOD. DORDR. sest. IX. & X. De WAARSCHOUWING aan den lezer van de Apokryphe Boeken.

Vrag. Wat hebt gy tot besluit van deezen Artikel op te merken?

Antw. 1. De Roomsche Kerk bezondigt zig zwaarlijk met deeze Boeken tot den Canon der Heilige Boeken toe te doen, daar de blinkende Morgensterre zelf zegt, Openb. 22 : 18. Want ik betuige aan een iegelyk die de woorden der Prophetie deezes Boeks hoort, indien iemand tot deeze dingen TOEDOET: God zal over hem toedoen de plagen die in dit Boek geschreven zyn. Spreuk. 30 : 5, 6. Alle reden Gods is doorloutert. En doet niet toe tot zyne woorden, op dat hy u niet bestraffe, ende gy leugenagtig bevonden wordt.

∴ Vrag. Wat nog meer?

Antw. 2. Dat men vryheid heeft in deeze Boeken te leezen, dog met verstand, in 't oog houdende wat onze Kerk op goede gronden van deeze Schriften getuigt, 1 Thessal. 5 : 21. Beproeft alle dingen; behoudt het goede. 1 Cor. 10 : 23. Alle dingen zyn my geoorlooft; maar alle dingen zyn niet oorbaar: alle dingen zyn my geoorlooft; maar alle dingen stigten niet.

3. Vinden wy iets goeds daarin, wy mogen het zelve overdenken en bewaren. Niemand veragt den diamant, om dat hy ze in den drek vind. Salomo ontbood zyn hout uit Hieram, en zyn goud uit Ophir, tot bouwinge van Jehova's Heiligdom, Phil. 4 : 8. Voorts Broeders, al wat waaragtig is, al wat regtvaerdig is, al wat liefelyk is, al wat wel luidt, en zo daar eenige lof in is, dat zelve bedenkt.

4. Is de H. Schrift een volmaakt Rigtsnoer van geloof en zeeden, dat wy 'er ook eeniglijk en alleen ons doen en laten na rigten: Want Zalig zyn ze die zyne Geboden doen, op dat haare magt zy aan de boom des Levens, ende zy door de Poorten mogen ingaan in de Stad, Openb. 22 : 14.

VII. ARTIKEL,

Van de Volmaaktheid der H. Schriftuur, tot een Regel van Geloof en Wandel.

Wy gelooven dat dese heylighe Schriftuere den wille Gods volcomelick vervaet, ende dat al t'gene de mensche schuldich is te gelooven om salich te werden, daer in ghenoechsaem gheleert wert. Want overmidts de gheheele wijse des dienst die God van ons eyscht, aldaer int lange beschreven is; so ist den menschen, al warent selfs Apostelen, niet geoorloft anders te leeren, als ons nu geleert is door de heylige Schrifueren: Iae al ware het oock eenen Enghel uyt den Hemel, gelijck de Apostel Paulus segt. Want dewyle het verboden is, den Woorde Gods yet toe, af yet af te doen: soo blijckt daer uyt wel, dat de leere desselve seer volmaeckt ende in aller manieren volkomen is. Men en mach oock gheener menschen schriften, hoe heylich sy gheweest zijn, ghelijcken by de Goddelicke Schriftueren, noch de gewoonte by de waerheyt Gods (want de waerheyt is boven al) noch de groote menichte, noch de outheyt, noch de successie van tijden of persoonen, noch de Concilien, Decreten ofte besluyten. Want alle menschen zijn uyt haer selven leughenaers, ende ydelder als de ydelheyt selve. Daerom verwerpen wy van ganscher herten al wat met desen onfeylbaren reghel niet over-een-comt: gelijck ons d'Apostelen geleert hebben, segghende: Beproeft de geesten of sy uyt God zijn, Item: So yemant tot u comt, ende dese leere niet mede brenght, ontfanght hem in u huys niet.

V R A G E.

Is de H. Schriftuur Volmaakt?

Antw. Ja. Psalm 19 : 8. De wet des Heeren is VOLMAAKT, bekeerende de Ziele, gelijk in dit Artikel betoogt zal worden.

Vrag. Hoe behoord men de Volmaaktheid der H. Schriftuur te beschouwen?

Antw. 1. Met dankzegging, dat God ons zyn woord volkomen in geschrift heeft willen bekent maken, Psalm 119 : 164. Ik love u zeevenmaal daags over de Regten uwer gerechtigheid.

2. Smeekende om Gods genade, om de voortreffelijkheid van Gods inzettingen te kennen en te betragten, Psalm 119 : 18. ontdekt myne oogen dat ik aanschouwe de WONDEREN van uwe Wet. Vers 27. Geeft my den weg uwer beveelen te verstaan, op dat ik uwe WONDEREN betragte.

∴. Vrag. Wat beleid hebben de Opstellers van de Belydenis in deezen Artikel gehouden?

Antw. Zy stellen ons voor;

Eerst. De genoegzaamheid der H. Schriftuur, tot een Regel van geloof en zeeden,

A. Zo als wy daar Belydenisse van doen. Wy gelooven dat deeze Heilige Schriftuure den wille Gods volkomentlyk bevat, en al 't gene de mensch schuldig is te geloven om Zalig te worden, daar in genoegsaam geleert word.

B. Zo als wy die verdeedigen, met bewyzen tegens partyen: want overmits de geheele wyze des dienst die God van ons eischt, aldaar in 't lange beschreeven is; zo is 't den mensch niet geoorlooft anders te leeren als ons nu geleert is door de heilige Schriftuure: Ja al waare het ook eenen Engel uit den Hemel, gelyk den Apostel Paulus zegt. Want dewyle het verboden is, den woorde Gods iets toe, ofte iet af te doen; zo blykt daar uit wel, dat de leere des zelven Volmaakt ende in aller manieren volkomen is.

2. Daar na leeren zy ons, wat wy niet gelijkmatig van gezag mogen stellen met de H. Schrift.

A. Op zig zelven. Men mag ook geener menschen schriften, hoe heilig zy geweest zyn, gelyken by de Goddelyke Schriftuure, nog de gewoonte by de waarheid Gods (want de waarheid is boven al) nog de groote meenigte, nog de oudheid, nog de Successie van tyden en Personen, nog de Concilien, Decreten of besluiten.

B. Bevestigt met bewyzen, die zeeker zyn: Want alle menschen zyn uit haar zelven leugenaars, ende ydelder dan de ydelheid zelve.

3. Eindelyk geeven zy ons aan de hand, wat wy, uit aanmerkinge van het boven gestelde, op goede gronden verwerpen moeten: Daarom verwerpe wy van gantscher herte al wat met deezen onfeilbaaren Regel niet overeen komt: gelyk ons de Apostelen geleert hebben, zeggende: Beproeft de Geesten of zy uit God zyn, Item: Zo iemand tot u komt, ende deeze leere niet mede brengt, ontfangt hem in uw huis niet.

Vrag. Wat noemt gy de Volmaaktheid der H. Schriftuur?

Antw. Die kan aangemerkt worden, of in haar weezen, of in haar deelen.

Vrag. Wat verstaat gy door de Volmaaktheid der H. Schriftuur in haar weezen?

Antw. Die wezentlijke eigenschap, waar door ze ons volkomen onderwyst van de wille Gods, aangaande onze Zaligheid. De Belydenis zegt. Wy gelooven dat deeze Heilige Schriftuure den wille Gods volkomentlyk bevat, en al 't gene de mensch schuldig is te geloven om Zalig te worden, daar in genoegzaam geleert wordt.

∴. Vrag. Wat hebt gy tot opheldering van deeze waarheid aan te merken?

Antw. 1. Daar zyn eenige dingen die wy belyden, nodig ter Zaligheid; maar van natuure bekent, als Gods bestaan, de onsterffelykheid der Ziele, enz. die de Schrift veronderstelt, zonder zig op te houden met de bewijzen, hoewel zy dezelve bevestigt, om alle reden van twyfel te beneemen.

2. 't Is niet nodig door de Schrift te weeten wat dwalingen 'er ooit geweest zyn, ofte konnen zyn, dewyl ons genoeg is in de Schrift te vinden een volmaakte Wapenrustinge Gods, om allerleie dwalingen te bestryden, Eph. 6 : 11.

3. Onder de noodzaakelijke dingen moet men niet stellen al 't gene de mensch geern zoude begeeren te weeten. Want Gods oogmerk, in 't geven der H. Schrift, is niet geweest ons Wysgeeren, of Wiskonstenaars, of Artzeny-geleerden te maken; maar om daar door te leeren wat ons nodig is tot zaligheid.

4. 't Is ook niet nodig te weten, al wat men zoude willen weten van de Verborgentheden van den Godsdienst, ofte alles wat Christus en zyne Apostelen ooit gezegd en gedaan hebben. Want daar zyn nog veele andere dingen, zegt Johannes, die Jesus gedaan heeft; welke, zo elk in 't byzonder geschreeven wierde, ik agte, dat ook de Waereld dezelve geschreeven' Boeken niet zoude vatten, Cap. 21 : 25.

5. De genoegzaamheid der H. Schriftuur belet niet, dat wy de bedieninge des woords en de genade des H. Geestes nodig hebben. Niemand zal zeggen, dat een Testament onvolkomen is, om dat men het leezen moet, of een Rigtsnoer, om dat de bouwmeester daar mede past. De Schrift sluit door haare Volmaaktheid alle andere Rigtsnoeren uit; maar geenzints de middelen, waar door dit Rigtsnoer werdt toegepast. Christus waare Dienaars verkondigen niet anders, dan 't gene Mozes en de Propheten gesproken hebben. De Geest drukt de waarheeden, in deeze Boeken vervat, in de herten der gelovigen, Ezech. 36 : 27. Ik zal myn geest in u geeven, zegt de Heere, ende ik zal maken dat gy in myne inzettingen zult wandelen, ende die doen.

Vrag. Hoe bewyst gy de Volmaaktheid der H. Schriftuur?
Antw. Met de bewijzen in onze Belydenis gemeld.

1. Overmits de geheele wyze des dienst, die God van ons eischt, aldaar in 't lange beschreeven is, Psalm 119 : 96. In alle Volmaaktheid hebbe ik een einde gezien; maar uw GEBOD is zeer WYD. Daar is niets te begrypen tot Zaligheid, of men vind het in de Schrift, en bewyst het door de Schrift. Zy leert de eenvoudigste op een allervol-

maakte wyze God kennen, die wy allen dienen moeten. Zy ontdekt ons wat wy zyn, onze eige elende, natuurlijke verdorventheid, onze zonden en wat wy verdienen. Wat Jesus Christus voor ons gedaan heeft, om ons uit dien staat te trekken, en wat wy doen moeten, om door het gelove deel te krygen aan hem. Zy boezemt ons de godsvrugt in, de heiligheid, de matigheid, weldadigheid en allerlei Christelijke deugden. Zy geeft ons nodige beweegredenen, om God en onze naasten te beminnen. Zy vertroost ons tegens allerleie elenden en wederwaardigheeden deezes Levens. Zy bevredigt ons ontroerd gewisse, leert ons wat wy na dit leven worden zullen, en geeft ons hope van een aanstaande heerlijkheid. Wat kan de mensch meer begeeren, wat zal men van dit alles zeggen? De wet des Heeren is VOLMAAKT, bekeerende de Ziele. De getuigenisse des Heeren is gewis, den slegten wysheid geevende. De beveelen des Heeren zyn regt, VERBLYDENDE het herte: het gebod des Heeren is zuiver, verligtende de oogen. De vreeze des Heeren is rein, bestaande tot in Eeuwigheid. De Regten des Heeren zyn waarheid; te samen zynze Regtvaerdig. Zy zyn begeerlyker dan goud, ja dan veel fyn goud; ende zoeter dan honig of honigzeem. Ook wordt uw knegt door dezelve klaarlyk VERMAANT: In 't houden van dien is GROOTEN LOON, Psalm 19 : 8—12. Alle de Schrift is van God ingegeeven, ende is nuttig tot leeringe, tot wederlegginge, tot verbeeteringe, tot onderwyzinge die in de Regtvaerdigheid Gods is: Op dat de mensche Gods VOLMAAKT zy, tot alle goed werk VOLMAAKTELYK toegerust, 2 Tim. 3 : 16, 17.

2. 't Is de mensch niet geoorlooft iets anders te leeren, als ons nu geleert is door de Heilige Schriftuur: alwaar het ook eenen Engel uit den Hemel, gelyk den Apostel zegt, Gal. 1 : 8, 9. Doch alware 't ook dat wy, ofte een ENGEL uit den HEMEL, u een Evangelium verkondigde, buiten het geene wy u verkondigt hebben, die zy VERVLOEKT. Gelyk wy te voren gezegd hebben, zo zegge ik ook nu wederom, indien u iemand een Evangelium verkondigt, buiten dat geen gy ontfangen hebt, die zy VERVLOEKT.

3. Eindelijk. 't Is uitdrukkelijk verboden den woorde Gods iets toe of iet af te doen. Deut. 4 : 2. Gy zult tot dit woord, dat ik u heden gebiede, niet TOEDOEN, ook daar van niet AFDOEN: op dat gy bewaart de geboden

des Heeren uwes Godts die ik u gebiede, Spreuk. 30 : 5, 6. Alle reden Gods is doorloutert. Hy is een Schild den genen die op hem betrouwen: en DOET niet TOE tot zyne woorden, op dat hy u niet bestraffe, ende gy leugenagtig bevonden wordt. Openb. 22 : 18, 19. Want ik betuige aan een iegelyk die de woorden der Prophetie dezes boeks hoort, indien iemand tot deeze dingen toedoet, Godt zal over hem toedoen de plagen die in dit boek geschreeven zyn. Ende indien iemand afdoet van de woorden des boeks deezer Prophetie, God zal zyn deel afdoen uit het boek des Levens, ende uit de heilige stadt, ende uit het gene in dit boek geschreeven is. Zoo dan blijkt uit alle de gemelde plaatzen, dat de Leere der H. Schriftuur Volmaakt, ende in allen manieren zeer volkomen is.

Vrag. Op wat wyze worden de zaaken van den Godsdienst in de H. Schriftuur voorgestelt?

Antw. Duidelyk en klaar, dat de allereenvoudigste dezelve, door de verligtinge des Heiligen Geestes, zo verre zy hem tot Zaligheid noodig zyn, te weeten, verstaan kan, Psalm 119 : 105. Uw woord is een Lampe voor mynen voet, ende een Licht op mynen padt.

Vrag. Hoe bewyst gy de klaarheid der H. Schriftuur?

Antw. 1. Uit het getuigenisse Gods, Deut. 30 : 11—14. Want dit zelve gebodt het welke ik u heden gebiede, dat en is van u niet verborgen, ende dat en is niet verre. Het en is niet in den Hemel: om te zeggen; wie zal voor ons ten Hemel varen, dat hy 't voor ons hale, ende ons het zelve hooren late, dat wy het doen? Het en is ook niet op gene zyde der Zee: om te zeggen wie zal voor ons overvaren aan gene zyde der Zee, dat hy het voor ons hale, ende ons het zelve hooren late, dat wy het doen; want dit woort is zeer naby u: in uwen monde, ende in u herte, om dat te doen. 2 Cor. 4 : 3, 4. Doch indien ook ons Evangelium bedekt is, zo is het bedekt in de gene die verloren gaan. In dewelke de Godt deezer eeuwe de zinnen verblindt heeft, [namelyk] der

ongelovige, op dat haar niet en bestraale de verlichtinge des Evangeliums der heerlykheid Christi, die het beeld Gods is.

2. Uit de gelykenissen, waar onder Gods woord ons werdt voorgedragen als van een ligt en een lampe, Spreuk. 6 : 23. Het gebod is een lampe, en de Wet is een ligt. Psalm 119 : 105. Uw woord is een lampe voor mynen voet, ende een Ligt voor mynen pad. 2 Petr. 1 : 19. Ende wy hebben het Prophetische woord dat zeer vast is: Ende gy doet wel dat gy daar op agt hebt, als op een ligt schynende in een duistere plaatze, tot dat de dag aanligtte en de morgensterre opga in uwe herten.

3. Uit het einde Gods in 't beschryven van zyn woord; namentlijk, om den mensch door de Schrift als een ligtende fakkel tot Zaligheid te leiden; dies heeft zyn wysheid en goedheid, zyn woord, het welke tot Zaligheid van onweetende menschen geschikt was, duidelijk genoeg willen maken, Rom. 15 : 4. Want al wat te voren geschreven is, dat is tot onzer leeringe te voren geschreven: op dat wy door lydzaamheid ende vertroostinge, der Schriften hope hebben zouden. Joh. 20 : 31. Maar deeze zyn geschreeven, op dat gy gelooft dat Jesus is de Christus, de Zoone Gods: Ende op dat gy geloovende, het leven hebt in zynen name.

.·. Vrag. Wat hebt gy, tot opheldering van dit leerstuk, tegens de Papisten aan te merken?

Antw. 1. Dat, hoewel wy zeggen, dat de H. Schriftuur klaar is, wy niet ontkennen, dat 'er ook veel duistere en zware dingen in zyn. Petrus zegt uitdrukkelijk, dat 'er in de brieven van Paulus zommige dingen zwaar zyn om te verstaan, 2 Petri 3 : 15, 16. Doch hier in aanbidden wy de wysheid Gods, die zulks gewild heeft, om onzen hoogmoed te verneederen; om den afkeer te beletten, die te gemakkelijke dingen zomtyds geven, en ons te doen verlangen na de toekomende eeuwe, daar wy alles volmaaktelijk zullen kennen. Waarom Augustinus van de Schrift zeer wel zeide: Zy bespot de hoovaerdigen door haar hoogte die zy niet konnen bereiken. Zy verschrikt door haar diepte dieze tragten te doorgronden. Zy voed en versterkt met de waarheden daar zy mede vervult is, de grootste Zielen, en geeft aan

kinderen dat hen evenreedig is, door de gemeenzaamheid met welke zy tot hen spreekt.

2. Wy ontkennen niet, hoewel het nodige ter Zaligheid duidelijk en klaar in de Schrift gevonden word, dat 'er ook hooge verborgentheeden in zyn, boven ons bereik; maar wy beweeren, dat wy klaarlijk vinden, 't geen wy van deeze verborgentheeden moeten weeten en belijden. Daar zyn in de Schriftuur, gelijk in de natuur, drie soorten van dingen. In de natuur zyn dingen die een ieder ziet, als de uitgebreidheid en schoonheid der Hemelen. Daar zyn andere die men in de scholen moet gaan leeren. Andere die de allervernuftigste nooit ontdekt heeft; ende nimmer ontdekken zal. Zo ook in de Schrift, daar zyn waarheeden zo klaar datze ieder ziet, daar zyn 'er die men niet kan weeten zonder oefening en moeite. Eindelijk zyn 'er die zo verheeven zyn, dat zy onnaakbaar zyn en 't bereik der menschen te boven gaan. Zy heeft uitwendig melk om de eenvoudigste te voeden, en in haar verborgenste geheimen vervat zy dingen die de verheevenste verstanden in verwondering wegrukken; gelyk een Rivier wier wateren op eenige plaatzen zo laag is, dat 'er een Lam zoude konnen door gaan, en op andere plaatzen zo diep, dat 'er een Olyphant in zoude zwemmen.

3. Dat wy agtervolgens stellen, hoe klaar de H. Schrift spreekt, wy egter de Hemelsche waarheden klaarder zullen kennen in den Hemel als nu; 1 Cor. 13 : 12. Want wy zien nu door eenen spiegel in een duistere reden, maar alsdan zullen wy zien aangezigte tot aangezigte; nu kenne ik ten deele, maar alsdan zal ik kennen, gelyk ik ook van God gekent ben.

4. Dat de klaarheid der H. Schriftuur niet belet dat wy de verklaring der Schrift, zo als die van Leeraaren geschied, van nooden hebben. Nadien men het duidelijke heeft op te helderen en toe te passen, en het donkere te verklaaren, op dat het een en het ander tot Zaligheid mag worden verstaan en onderhouden, Jes. 30 : 20 : 21. De Heer zal u lieden wel brood der benautheid, en de wateren der verdrukkingen geeven; maar uwe Leeraars en zullen niet meer als met vleugelen weg vliegen; maar uwe oogen zullen uwe Leeraars zien, ende uwe ooren zullen horen het woord des genen die agter u is, zeggede:

dit is de weg, wandelt in den zelven, als gy zondt afwyken ter regter of slinker hand.

5. Eindelijk ontkennen wy niet, hoewel de H. Schriftuur duidelijk en klaar is, dat wy eenig bovennatuurlijk ligt tot regt verstand van de weg der Zaligheid nodig hebben. Nemaar, wy zeggen de H. Schrift is een ligt ende lampe. De mensch een blinde van natuure die niet zien kan, ten zy hem de Heere de ogen opene, 1 Cor. 2 : 14. Maar de natuurlyke mensche begrypt niet de dingen die des Geests Gods zyn. Want zy zyn hem dwaasheid, ende hy kanze niet verstaan, om datze geestelyk onderscheiden worden. Spreuk. 30 : 2, 3. Voorwaar ik ben onvernuftiger dan iemant: ende ik hebbe geen menschen verstand: Ende ik hebbe geene wijsheid geleert; noch de wetenschep der heiligen gekent.

Vrag. Wat is 'er van noden, om de H. schriftuur tot Zaligheid te verstaan?

Antw. De verligtende onderwyzinge des H. Geests die ons duistere verstand verligt, ons ongeloof in de Ziele overwint, onze vooroordeelen beneemt, onze wille heiligt om verstandig agt te geven op de waarheid in Gods woord vervat, Psalm 119 : 18. Ontdekt myne oogen, op dat ik aanschouwe de wonderen uwer wet.

Vrag. Hoe bewyst gy, dat wy zulk een onderwijzinge des Geestes, tot verstand van den regten zin der H. Schrift, van noden hebben?

Antw. 1. Uit het getuigenisse Christi, Joh. 6 : 45. Daar is geschreven in de Propheten, ende zy zullen alle van Godt geleert zyn. Een iegelyk dan die [het] van den Vader gehoort, ende geleert heeft, die komt tot my.

2. Uit de gebeden der heiligen, Psalm 25 : 4, 5. HEERE maakt my uwe wegen bekent; leert my uwe paden. Leidt my in uwe waarheit, ende leert my, want gy zyt de Godt myns heils, u verwagt ik den ganschen dag. Psalm 43 : 3. Zend uw licht, ende uwe waarheid dat die my lei-

den, datze my brengen tot den berg uwer heiligheid, ende tot uwe wooningen.

3. Uit de beloften van dien Geest, aan de gelovige gedaan, Joh. 16 : 13. Maar wanneer die zal gekomen zyn, [namelyk] de Geest der waarheid, hy zal u in alle waarheid leiden; want hy zal van hem zelven niet spreken, maar zo wat hy zal gehoort hebben, zal hy spreken, ende de toekomende dingen zal hy u verkondigen.

Vrag. Is het dan niet te vergeefs, dat een natuurlijk mensch de H. Schrift leest en onderzoekt?

Antw. Neen. 1. De Heere heeft aan het gebruik der middelen zyn Geest en genade belooft. Dit hangt te zamen. Biddet en u zal gegeeven worden: zoeket ende gy zult vinden: kloppet ende u zal opengedaan worden: want een ygelyk die bid, die ontfangt, ende die zoekt die vind: ende die klopt dien zal opengedaan worden, Matth. 7 : 7, 8.

2. Het leezen der H. Schrift is het regte middel om hem zyn blindheid te doen verstaan, en begeerig te maken na de verligting des H. Geests. Men ziet het in David, Psalm 119 : 18. Ontdekt myne oogen, op dat ik aanschouwe de wonderen uwer wet. In den Kamerling, Hand. 8 : 14, tot Philippus, zeggende: Ik bidde u. van wien zegt de Propheet dit? van hem zelven ofte van iemand anders?

3. Wy zeggen ook niet, dat een natuurlijk mensch niets verstaat van 't geen hy leest; maar eeniglyk dat hy de waarheid, zo als dezelve den mensch vrymaakt en zaligt, niet verstaat zonder verligting des H. Geests. Want de natuurlyke mensche begrypt niet de dingen die des Geestes Gods zyn, want zy zyn hem dwaasheid, ende hy kanze niet verstaan, om datze geestelyk onderscheiden worden: doch de geestelyke mensche onderscheid wel alle dingen; maar hy zelve word van niemand onderscheiden, 1 Cor. 2 : 14, 15.

Vrag. Wat verstaat gy door de Volmaaktheid der H. schriftuur in haar deelen?

Antw. Die ongeschondenheid der H. Schriftuur, waar doorze alle haar Boeken en deelen heeft behouden, die Godt ooit aan zyn Kerk heeft mede gedeelt en niet is vervalscht.

Vrag. Zyn 'er dan geen Regelmatige Boeken, met de gevankelijke Wegvoering der Jooden na Babel, toen de Stad Jeruzalem en den Tempel verbrand wierd, verlooren gegaan?

Antw. 1. Alzo min als de vaten van het huis des Heeren, die wel na Babel gevoert, maar niet verbrand zyn geweest, volgens 2 Kron. 36 : 18. Ende alle vaten van 't huis Gods, de grote en de kleine, en de schatten des Konings, ende zyner Vorsten, dit alles voerde hy na Babel. Waarschynlyk dat hier onder ook de heilige Boeken zyn begreepen geweest.

2. Men leest ook, dat de heiligen in de gevangenisse van Babel in dezelve geleezen hebben, als Daniël, Cap. 9 : 2. In 't eerste Jaar zyner regeering merkte ik Daniël in de boeken, dat het getal der Jaaren, van dewelke het woord des Heeren tot den Propheet Jeremias geschied was, in 't vervullen der verwoestinge Jerusalems, zeventig Jaar was. En Esra niet lang daar na, Neh, 8 : 3, 4. Ende Esra de Priester bragt de wet voor de Gemeinte, beiden mans ende vrouwen, ende alle die verstandig waren om te hooren op den eersten dag der zeevende maand, ende hy las daar in voor de straate die voor de waterpoorte is, van het morgenligt tot op den middag, &c.

Vrag. Zyn 'er dan in vroegere of latere tyden geen Regelmatige Boeken des Ouden en Nieuwen Testaments geheel verlooren gegaan of vermist?

Antw. Neen.

Vrag. Hoe bewyst gy zulks?

Antw. 1. Uit de trouwe zorge Gods, ten goede zyner Kerke, die niet blyken zou indien 'er eenige Regelmatige Schrifen waren verloren gegaan: Want als 'er geen Prophetie is, word het volk ontbloot, Spreuk. 29 : 18.

2. Uit de getrouwheid der Kerke in 't bewaren der Schriftuur, welke men niet ligtvaerdig verdagt mag houden.

3. Uit de belofte Gods aan zyn Kerke gedaan. Jes. 59 : 21. My aangaande, dit is myn verbond met haar, zeit de HEERE, myn Geest, die op u is, ende myne woorden die ik in uwen monde geleit hebbe, die en

zullen van uwen monde niet wyken, noch van den monde uwes zaads, noch van den monde des zaads uwes zaads, zeit de HEERE, van nu aan tot in eeuwigheit toe.

.·. Vrag. Leest men niet van veele en verscheide Boeken in de H. Schriftuur, die thans niet meer gevonden worden?

Antw. Tot oplossing dient,

1. Van zommige is dit geheel anders te verstaan, als doorgaans gemeent wordt. Dus is 't geleegen met Paulus Brief, die men voorwend aan Laodicea geschreeven te zyn. Terwyl Colloff. 4 : 16 alleen gemeld word van een Brief uit Laodicea, welke waarschynlijk de eerste Brief van Paulus aan Timotheus is.

2. Zommige zyn te voren nooit beschreeven geweest; hoewel zy daar na door Gods byzondere bestiering aangehaalt en beschreeven zyn. Dus mag men zeggen van Henochs Prophetie, betreffende het laaste oordeel, Jud. 14 : 15. Van de woorden Christi, het is Zaliger te geeven dan te ontfangen, die van Paulus, Hand. 20 : 35. bygebragt worden.

3. Zommige zyn geen Regelmatige Schriften geweest, hoewel derzelver Aucteurs Heilige mannen Gods waaren. Dit kan men zeggen van zommige Geschied-boeken, en eenige Schriften Salomons, die 1 Kon. 4 : 32, 33. gemeld worden.

4. Eindelijk, dat alles niet verloren is, dat wel verloren schijnt; alzo nog veele Boeken door Gods byzondere voorzienigheid, hoewel onder andere namen, in de H. Schriftuur te vinden zyn. Dus is 't geleegen met het Boek van de Oorlogen des Heeren, Num. 21 : 14. De drie duizend Spreuken Salomons. 1 Kon. 4 : 32. De geschiedenissen des Propheten Gads ende Nathans, 1 Chron. 29 : 29. en meer anderen.

.·. Vrag. Is de H. Schriftuur, ten aanzien van den grondtext, niet zeer bedorven of vervalscht; zo dat wy daar aan niet gebonden zyn, maar mogen afwyken zo dikwils het ons toeschynt een beteren zin gevonden te hebben?

Antw. Geenzints.

1. Zulk een verderf der H. Schriftuur is onmogelijk

van wegen de beloften Christi in zyn woord gedaan, Matth. 5 : 18. Want voorwaar zegge ik u, tot dat de Hemel en de Aarde voorby gaan, zal daar niet een jota nog een tittel van de wet voorby gaan, tot dat het alles zal zyn geschied. Luc. 16 : 17. Het is ligter dat de Hemel en de Aarde voorby gaan, dan dat een tittel der wet valle.

2. Deeze vervalsing der H. Schriftuur moest voorgevallen zyn, of voor of omtrent, of na de komste Christi.

a. Voor de komste Christi kan men niet zeggen; nadien Christus of zyne Apostelen de Joden, aan wien de woorden Gods waren toebetrouwt, nimmer van zulk een vervalsing beschuldigt hebben, maar in tegendeel de menschen geweezen tot de Schriften, die onvervalscht by de Joodsche Kerk bewaart wierden, Joh. 5 : 39.

b. Omtrent de komste Christi was het onmogelijk, nadien de Joden in dien tyd in drie hoofdsecten verdeelt waren, yverzugtig tegens malkanderen, waarom geen van drieën zoude hebben durven bestaan de Schrift te vervalschen, of dit bedrog zou ras ontdekt zyn geworden.

c. Na de komste Christi kon zulks niet zyn, alzo de afschriften der Schriftuur toen onder de Heidenen zyn verspreid geworden, die zulk een euvel met stilzwygen niet zouden aangezien hebben.

3. Blijkt het egter, dat 'er 't zy door agteloosheid der Uitschryveren, 't zy door kwaade toeleg der Ketteren eenige feile in de meeste, zo niet in alle afschriften van den grondtext ingeslopen zyn; de ervarentheid heeft den verstandigen genoegzaam geleert, dat de feilen, die de Papisten opnoemen, te weinig van belang zyn, om den waren zin der H. Schrift te verzwakken, of eene weezentlijke vervalsinge in den grondtext te stellen.

Vrag. Nadien de gemeene man den grondtext niet verstaat, is 't dan ook geoorlooft de H. Schrift in andere taalen die de menschen verstaan, over te zetten?

Antw. Ja. Dit blijkt;

1. Elk Christen is verpligt de Schrift te leezen en te onderzoeken, Joh. 5 : 39. Onderzoekt de Schriften, want gy meent in dezelve het eeuwige leeven te hebben: ende die zyn 't die van my getuigen. Hoe zal zulks geschiede, ten zy de H. Schrift in de bekende moedertaal overgezet worde?

2. De Apostelen waren begenadigt met de gave van

allerlei taalen, als zy gezonden wierden om aan allerlei volkeren het Evangelium te verkondigen, Handel. 2.

3. De belofte Gods kon buiten dien aan zyn Kerke niet bevestigt worden, Zeph. 3 : 9. Gewisselyk dan zal ik tot de volkeren een reine spraake wenden: Op dat zy allen den naame des Heeren aanroepen, op dat zy hem dienen met eene eenpaarige schouder.

∴ Vrag. Maar hoe zal iemand. die den grondtext niet verstaat, zig verzeekert houden van de waarheid van Gods woord?

Antw. 1. Uit de overeenstemming des geloofs, en de zamenhang van Goddelijke waarheeden die daar in te vinden zyn.

2. Uit de overeenstemming van alle Geleerde en Godzalige, die beiden de talen verstaan en ons getuigenis geeven, dat de Schriftuur wel en getrouw is overgezet.

3. Uit het getuigenis van Gods Geest, aan ons gemoed bevestigende 't geen God in zyn woord tot ons spreekt, 1 Joh. 5 : 6. Deeze is 't die gekomen is door water en bloed, namentlyk: Jesus de Christus, niet door het water alleen, maar door het water en bloed: En de Geest is 't die getuigd, dat de Geest de waarheid is.

Vrag. Gezien hebbende uit de boven verklaarde stelling, de genoegzaamheid der H. Schriftuur, wat staat ons nu vervolgens op te merken?

Antw. Dat wy geen ander Rigtsnoer van noden hebben, maar van gantscher harten verwerpen 't geen met deezen Regel niet overeenstemt. Gelijk ons de Belijdenis zegt: Men mag ook geener menschelyke schriften, hoe heilig die ook geweest zyn, gelyken met de Goddelyke Schriften; nog de gewoonte by de waarheid Gods, (want de waarheid is boven al:) nog de groote meenigte, nog de oudheid, nog de Successie van tyden en persoonen, nog de concilien, decreeten of besluiten: Want alle menschen zyn in haar zelve leugenaars en ydelder dan de ydelheid zelven.

Vrag. Wat mogen wy agtervolgens dit deel van den Artikel, niet gelijkmatig stellen met de Regelmatige Boeken?

Antw. 1. Geen menschelyke schriften, hoe heilig en eerwaardig die ook zyn mogen: zy hebben haar feilen en gebreeken, want wy struikelen allen in veelen, Jac. 3 : 2. Zelf de schriften der Oudvaders, die hier byzonder bedoelt worden. Vind men 'er iets goeds in. Dit hebben zy niet uit zig zelven, maar uit en door de Schrift. Goede Boeken zyn slegts vrugtbaare beeken der Riviere van Gods woord, om te verblyden de stad Gods, het heiligdom der wooningen des Allerhoogsten, Psalm 46 : 5. dies wy zeggen met de woorden van een geleert man. De Schrift is de grond en oorsprong der openbaring, de onmiddelyke en oorspronkelyke stem van den Hemel, daar de Oudvaders de weerklank of Echo maar van konnen zyn: Wy zyn nu in den staat der Israëliten niet, die tot Mozes zeiden, Dat God niet tot ons spreeke, maar spreekt gy tot ons. Zyn stem is zoet en zuiver, gemeen, en geschikt na onze bevatting; men behoeft dan zyn ooren niet af te wenden, om zyn Godspraaken in een Echo te gaan zoeken.

∴ Vrag. Wat al meer.

Antw. 2. Nog de gewoonte van leeren en doen: Want de gewoonte van liegen maakt ook geen leugen tot waarheid. De gewoonte kan oud, maar teffens zondig zyn, hoedanig de meeste Kerk-gebruiken in het Pausdom zyn. De gewoonte moet zwigten voor de waarheid, want de waarheid is boven al, en wij vermogen niet tegen de waarheid, maar voor de waarheid, 2 Cor. 13 : 8.

3. Nog de groote meenigte; want de menigte van leugenaars maakt ook de leugen geen waarheid. De booze meenigte der Joden beschuldigen Jesus voor den Rigterstoel, egter moest Pilatus de waarheid gestand doen. Ik vinde geen schuld in deezen mensche, Luc. 23 : 4. De groote meenigte kan den slegten hoop zyn, waarom de Heere zegt: Gy zult de menigte tot booze zaaken niet volgen. Exod. 23 : 2.

4. Nog ook de Oudheid: Want het oudste is niet altoos het beste. De duivel zelf is ouder dan de zalige bekentmaking van het verbond der genade. En zo men op oudheid van leere stoft in de Roomsche Kerk, dan is 'er geen ouder schrift of lesse, als den Bybel zelve.

5. Nog Succesie of opvolging van tyden en Persoonen Want Aarons Priesterdom kan by opvolging een' Annas en Kajaphas te beurt vallen, die 't Ligt der waarheid zelf veroordeelt hebben.

∴. Vrag. Wat nog al meer?

Antw. 6. Nog Concilien, dat zyn te zamenkomsten van Leeraars en Opzienders der Kerken, nog Decreeten, dat zyn derzelver besluiten, die tot welstand van de leer, en bewaring van de goede orde in de Kerk genomen worden: Want Concilien bestaan uit menschen die feilen konnen. Meenigmaal hebben zy in in groote zaaken gefeilt, zie 1 Kon. 22 : 11, 12. Joh. 11 : 53. Eindelijk, daar is ook nooit een Synodus of Kerkvergadering na de byeenkomst der Apostelen geweest, dewelke zeggen kon, als zy van hunne besluiten zeiden, het heeft den Heiligen Geest ende ONS goed gedocht, Handel. 15 : 28.

Vrag. Wat bewijs of reden geeft de Belydenis tot betoog van dit alles?

Antw. Een Schriftuurlijk bewijs. Want alle menschen zyn uit haar zelven leugenaars, ende ydelder dan de ydelheid zelve. Gelijk David zegt: Psalm 116 : 11. Ik zeide in myn haasten alle menschen zyn leugenaars, Psalm 62 : 10. Immers zyn de gemeene lieden ydelheid, de groote lieden zyn leugen: In de weegschaale opgewogen, zouden zy zamen ligter zyn dan d'YDELHEID. Kan 't nu niet ontkent worden, dat God waaragtig is; maar alle menschen leugenaars zyn; dan volgt van zelve, dat geen menschelijk schrift, geen Concilien, of derzelver besluiten, gelijkmatig van gezag zijn met de Goddelijke Schriften.

Vrag. Hoe besluit gy dit alles?

Antw. Met het derde of laatste lit van deezen Artikel: Daarom verwerpen wy alles, wat met deezen onfeilbaren regel niet overeenkomt: Als daar is den Talmud der Joden, de Alkoran der Mahummedanen, de Overleveringen der Papisten, de byzondere openbaringen der

Enthusiasten; en allerlei leeringen, die inzettingen ofte uitvindingen van menschen zijn, 1 Tim. 6 : 20, 21. ô Timothee! bewaart het pand u toebetrouwt, eenen afkeer hebbende van het ongoddelyk ydel roepen, ende van de tegenstellingen der valschelyk genaamde wetenschap: dewelcke zommige voorgeevende, zyn van het geloove afgeweeken.

Vrag. Zyn 'er dan geen overleeveringen der ouden, die de Papisten voorwenden dienstig te zyn, tot vervulling van 't geen haares bedunkens aan de H. Schrift ontbreekt?

Antw. 1. De H. Schriftuur is volmaakt en genoegzaam, gelijk te voren beweezen is, dies wy geen overleeveringen, hoe veel 'er de Papisten mede ophebben, benoodigt zyn.

2. Nimmer worden wy geweezen tot de overleeveringen; maar altoos en alleen tot de H. Schriftuur, Spreuk. 6 : 23. Het gebod is een lampe, en de wet is een ligt, en de bestraffinge der tugt zyn de weg des levens, Luc. 16 : 29. Zy hebben Mozes en de Propheten dat zy die horen.

3. De overleveringen der Papisten zyn veelzints strydig tegen Gods beschreeven woord, en weinig beeter van inhoud als de uitleggingen der Schriftgeleerden ende Pharizeeuwen waren; dies het zeggen van Christus daarop toepasselijk zy, Matth. 15 : 6, 9. Gy hebt Gods gebod kragteloos gemaakt door uwe inzettingen: doch te vergeefs eeren zy my, leerende leeringen die geboden van menschen zyn.

∴ Vrag. Wat zegt gy van de byzondere openbaringen des Geestes, buiten het woord daar de Enthufiasten op roemen, als nodig om zyn geloof en daden na te rigten?

Antw. 1. God heeft duidelijk verboden iets tot zyn woord toe te doen, zelf onder voorwentzel van een byzondere Openbaring, Gal. 1 : 8. Doch alwaar 't ook dat WY, ofte eenen ENGEL uit den Hemel u een Evangelium verkondigde, buiten het geene wy u verkondigt hebben, die zy VERVLOEKT.

2. Zodanige voorgewende openbaringen zyn onzeker, ydel, en schadelijk.

a. Wegens de bedriegelijkheid van des menschen hart

Jerem. 17 : 9. Argelistig is het herte meer dan eenig ding, ja dodelyk is het: wie zal het kennen?

b. Wegens de listen des Satans, die zig wonderlijk met onzen Geest weet te vermengen, zig veranderende in een Engel des ligts, 2 Cor. 11. 14.

3. De Geest waarschouwt ons duidelijk tegen zodanige, die voorwenden een openbaringe van den Geest te hebben. In de woorden op het slot van den Artikel bygebragt, 1 Joh. 4 : 1. Geliefde, gelooft niet een iegelyk Geest: maar beproeft de Geesten of zy uit God zyn. Want daar zyn veele valsche Propheten uitgegaan in de Waereld. 2 Joh. 10 : 11. Indien iemand tot u lieden komt, ende deeze leer niet mede brengt, ontfangt hem niet in huis, ende zegt niet tot hem weest gegroet: Want die tot hem zegt weest gegroet, heeft gemeenschap aan zyne booze werken.

Vrag. Maar wat zegt gy van de menschelijke reden, kan deeze het rigtsnoer niet zyn van 't geen wy moeten glooven en doen?

Antw. Neen.

1. De mensch is zo bedorven door de zonde, dat hy zyn reden kwalijk gebruikt, hy oordeelt van de dingen eer hy die onderzogt heeft; hy heeft honderden van vooroordeelen; en is door zyn hartstogten verblind, en aan veele dwalingen onderworpen, de natuurlyke mensche begrypt niet de dingen die des Geestes Gods zyn: want zy zyn hem dwaasheid; hy kan ze niet verstaan, om dat ze geestelyk onderscheiden worden, 1 Cor. 2 : 14.

2. Veele waarheden van ons Geloof gaan boven de reden; men kan ze door de reden, noch het natuurlijk licht niet ontdekken, nog bewyzen. De Godheid is het voorwerp van ons Geloof, by gevolg een oneindig Wezen, dat een eindige reden te boven gaat, zult gy de onderzoekinge Gods vinden, zult gy tot de Volmaaktheid toe, den Almagtigen vinden, Job 11 : 7.

3. 't Is met onze reden als met ons oog: want de reden is 't oog der Ziele, maar schoon men zonder het oog niet kan meeten, zoo is egter ons oog onze regel niet; zo ook, hoewel het waar is, dat men zonder de reden niets kan begrypen in den Godsdienst; nogtans is de reden de regel van onzen Godsdienst niet.

∴. Vrag. Is de reden niet van eenig gebruik, in zaaken van Geloof en Godsdienst?

Antw. Ja van groot gebruik.

1. De H. Schrift onderstelt de reden, en vermaant ons die te gebruiken, 1 Tessal. 5 : 21. Beproeft alle dingen. 1 Cor. 10 : 15. Als tot verstandige spreek ik, oordeelt gy het gene ik zegge.

2. Zy diend om de waarheid te verdedigen tegen die, geen openbaringen willen erkennen; of tegen die, die de openbaringen der Schrift wel toestaan; maar door verkeerde uitleggingen tragten te vervalschen.

3. Zy diend om Hemelsche waarheden op te helderen, genomen van natuurlijke dingen, waereldlijke geschiedenissen, wetenschappen, talen en oude gewoontens.

4. Zy diend, om gevolgen te trekken uit de redenen en overeenkomsten, die de verborgentheeden onder malkanderen hebben: nevens haar zamenhang en andere gelijkvormigheden die niet ontdekt worden, als door het gebruik der reden, en door toepassing van de algemeene grondwetten te onderzoeken.

5. Zy diend eindelijk, om de overeenstemming tusschen haar en veele leerstukken des Geloofs te bevestigen en na te speuren. Daarom hebben de Apostelen en Kerkenleeraars zig van 't getuigenis der Wysgeeren bedient, om de Christelijke waarheden te ondersteunen, en te tonen hoe dat zy met de reden overeenkomen.

Vrag. Staat het een ieder vry om te oordeelen over den zin der H. Schrift, of 't gene hem uit de Schrift word voorgestelt en aangepreezen?

Antw. Niet alleen vry; maar die zulks doen worden gepreezen: Hand. 17 : 11. Deeze [te weten van Bereen] waren edelder dan die te Thessalonica waren, als die 't woord ontfingen met alle toegeneegentheid, onderzoekende dagelyks de Schriften of deeze dingen alzo waaren.

2. Hiertoe zyn de geloovigen bekwaam gemaakt door den Heiligen Geest, 1 Joh. 2 : 27. Ende de zalvinge die gy lieden van hem ontfangen hebt blyft in u, ende gy en hebt niet van noden dat iemand u leere; maar gelyk dezelve zalvinge u leert van alle dingen [zoo] is zy ook waaragtig, ende is geen leugen: Ende gelyk zy u geleert heeft [zoo] zult gy in hem blyven.

3. Daarom werden zy geduurig vermaand de Geesten te beproeven, en zig af te scheiden van die haar zoeken te verleiden. Ziet de plaatzen in onze Belydenis gebragt, 1 Joh. 4 : 1. Geliefde, gelooft niet een iegelyk Geest: maar beproeft de Geesten of zy uit God zyn. 2 Joh. 10 : 11. Indien iemand tot u lieden komt, en deeze leer niet mede en brengt, ontfangt hem niet in huis, ende zegt niet tot hem weest gegroet; want die tot hem zegt weest gegroet, heeft gemeenschap aan zyne booze werken.

Vrag. Wat staat ons tot regt verstand van deeze woorden op te merken?

Antw. De gewoonte waarop den Apostel zinspeelt; en hoe hy daar op zyne vermaninge bond. De Joden waren oudtyds gewoon, vreemdelingen met allerlei blyken van agting in hun huis te ontfangen en te groeten. Deze herbergzaamheid wierd by hun onschendbaar, ja voor heilig gehouden. Men ontfing een Reisiger, zonderling een Propheet, met allerlei blyken van liefde en agting. Ziet een Exempel in de Sunamitische, zy zeide tot haaren man van Eliza de Propheet. Ziet nu ik hebbe gemerkt, dat deeze man Gods heilig is, die by ons altoos doortrekt. Laat ons dog een kleine opkamer van eenen wand maken, ende laat ons daar voor hem zetten een bedde, ende tafel, ende stoel, ende kandelaar, zo zal 't geschiede wanneer hy tot ons komt, dat hy daar in wyke, 2 Kon. 4 : 9, 10. vergel. Rigt. 19 : 20, 21. Dit gebruik greep zelf nog ten tyde der Apostelen stand. Men ontfing de zendelingen der gemeintens met liefde en toegenegentheid. Men vind als Exempelen van herbergzaamheid aangeteekent, het huis van Simon den Lederbereider, Handel. 9 : 43. Lydia de Purpenverkoopster, Handel. 16 : 15, 40. Priscilla met haaren man Aquila, Handel. 18 : 2, 3. en andere. Edog, gelijk de Joden onder het O. T. deeze begroetingen niet deeden aan Verspieders, Jos. 2 : 2, 3. aan Melaatsche, Lev.

13 : 46. nog aan de geene die hen zogten te verleiden tot afgodery; volgens des Heeren bevel. Deut. 13 : 6, 8. Dus leerde de Christelijke voorzigtigheid de gelovige onder het N. T. geen Verspieders der Christelijke Vryheid, geen verleiders of kettersche menschen als vrienden en broeders in hun huis te ontfangen. 't Was hun pligt zig voor de zodanige te wagten. Matth. 7 : 15, 16. Maar wagt u van de valsche Propheten, dewelke in schaapskleederen tot u komen, maar van binnen zyn ze grypende wolven. Hierom: indien iemand tot u lieden komt en deeze leer niet mede brengt, ontfangt hem niet in huis en zegt niet tot hem weest gegroet: want die tot hem zegt weest gegroet, heeft gemeinschap aan zyne booze werken.

Vrag. Was deeze lesse aan de uitverkoorne Vrouw, tot wien de Apostel schrijft, in deezen opzigte nodig en nut?

Antw. Ja. Het huis van deeze uitverkoorne Vrouwe, verstrekte tot een gemeenzaame verblijfplaats van heiligen en afgezondene der Gemeintens. Zy wierden aldaar van haar, en haare kinderen, met alle minnelijkheid ontfangen, en van het nodige verzorgt. Mogelijk strekte haar huis tot een Kerk, daar de heiligen van die tyd en plaats te zaamen vergaderden, om den naam des Heeren opentlijk aan te roepen. Hoe noodig nu, dat de Apostel deeze Vrouw beveelt scherp toe te zien, wie tot haar in kwam, en tot geen valsch Propheet, die in schyn van een dienaar der geregtigheid, tot haar kwam te zeggen, kom in en zyt gegroet.

∴. Vrag. Wat nutte leeringen zyn 'er in deeze woorden opgewonden?

Antw. 1. Deeze vermaninge stryd niet met alle die lessen, welke ons de vreedzame ommegang en bescheidenheid jegens onzen evenmensch aanpryzen. 't Is wat anders, vreedzaam en vriendelijk te zyn tegen allen. 't Is

iets anders, ons huis en hart voor verleiders der waarheid open te zetten. Het eene word ons aangepreezen; maar het ander scherp verboden, Eph. 5 : 11. Hebt geen gemeinschap met de onvrugtbaare werken der duisternisse, maar bestraft ze ook veel eer. 2 Thessal. 3 : 14. Maar indien iemand onze woorde door deezen brief geschreven, niet gehoorzaam is, TEKENT dien: Ende VERMENGT u niet met hem, op dat hy beschaamt worde.

2. Ieder godzalige heeft wel toe te zien, wie hy in zyn huis ontfangt en als een broeder groet; die uit een ander gewest, vergelegen stadt op dorp tot hem komt. 't Is al geen goud dat 'er blinkt. 't Is geen godvrucht dat 'er na zweemt. Menig opregte heeft zulks by schadelijke ervarenheid geleert, 1 Joh. 4 : 1. Geliefde, en gelooft niet een iegelyk geeste, maar beproeft de geesten of zy uit God zyn; want veele valsche Propheten zyn uitgegaan in de waereld.

3. Een ieder Christen heeft te staan na een geheiligde kennisse van de leere der Zaligheid, gegrond op Gods woord. Hoe zal men de geesten beproeven, zo niet onzen geest geoeffende zinnen in 't woord der geregtigheid heeft? Immers wiens huizen zullen de verleiders insluipen? Ja wiens Zielen zullen zy gevangen nemen, dan van Vrouwkens die met zonden geladen zyn, en door menigerlei begeerlykheden gedreven worden, die altoos leeren en nimmer tot kennisse der waarheid komen? 2 Tim. 3 : 6, 7. daarom oeffent u zelve tot godzaligheid. 1 Tim. 4 : 7. Wascht op in de genade ende kennisse onzes Heeren Jesu Christi, 2 Petr. 3 : 18.

Vrag. Wat hebt gy tot opwekkinge voor een godvruchtige?

Antw. 1. Een ieder zie met schaamte, waar in, en hoe meenigmaal hy de gewoonte boven de waarheid; het gezag van menschen boven den Regel van Gods woord blindelings gevolgt zy. Jerem. 2 : 23. Hoe zegt gy; ik ben niet verontreinigt, ik hebbe de Baals niet nagewandelt: Ziet uwen weg in het dal, bekent wat gy gedaan hebt, gy ligte snelle kemelinne die haare weegen verdraait.

2. Een ieder stelle Gods woord alleen tot zyn regel van geloof en zeeden.

a. Geen eige leiding om te volgen de booze lusten van het verdorven vleesch, Deut. 12 : 8. Gy en zult niet doen na alles dat wy hier heden doen: een yder, al wat in zyne oogen regt is.

b. Geen blinde gewoonte der groote menigte die quaad is, Exod. 23 : 2. Gy zult de menigte tot booze zaken niet volgen. Matth. 7 : 13, 14. Gaat in door de enge poorte: want wyt is de poorte, ende breet is de weg, die tot het verderf leit, ende veele zynder, die door dezelve ingaan. Want de poorte is enge, ende de weg is nauwe, die tot het leven leit, ende weinige zynder die den zelven vinden.

c. Geen quaade voorbeelden van groote en aanzienlijke, die dikwijls het eerste Gods gebod overtreden. Zie Esra 9 : 2. Want zy hebben van hare dochteren genomen voor haar zelven, ende voor hare zonen, zo dat sich vermengt hebben het heilig zaad met de volken dezer Landen: Ja de hand der Vorsten ende Overheden is de eerste geweest in deeze overtredinge.

d. Geen raad of bestieringe van Leeraars en vroomen, ten zy gegrond op het woord, 1 Cor. 7 : 23. Gy zyt diere gekocht, zo wordt geen dienstknechten der menschen. De beste Leeraren konnen dwalen in leer en leven. Wij moeten beproeven het geen zy ons zeggen, 1 Cor. 10 : 11. Als tot verstandige spreeke ik, oordeelt gy lieden het geen ik zegge.

3. Een ieder houde zyn hart gedurig open voor de bewerkinge van Gods Geest, om ons te leeren door zyn woord, wetende dat zo veele als 'er door den Geest Gods geleid worden, Kinderen Gods zyn, Rom. 8 : 14. Ja zo vele als 'er na deezen Regel zullen wandelen, over dezelve zal vreede ende barmhertigheid zyn; ende over het Israël Gods, Gal. 6 : 16.

VIII. ARTIKEL,

Dat God is eenig in Weezen, en nogtans in drie Personen onderscheiden.

Achtervolgende dese waerheyt, ende dit woort Gods; soo ghelooven wy in een eenighen God: die een eenich wesen is, in het welcke zyn dry persoonen, inder daedt ende waerheyt ende van eeuwicheyt onderscheyden, nae hare on-mede-deylbare eyghenschappen; namelijck de Vader, ende de Sone ende de heylighe Geest. De Vader is de oorsaecke, oorspronck, ende begin aller dinghen, soo wel sienlicker als onsienlicker: De Sone is het Woort de Wysheit ende het Beelt des Vaders: De H. Geest, de eeuwighe Cracht ende Moghentheyt, uytgaende vanden Vader ende den Sone. Alsoo nochtans, dat dit onderscheidt niet en maeckt dat God in dryen ghedeylt zy; aengesien dat de H. Schriftuere ons leert, dat de Vader, ende de Sone, ende de H. Geest, elck sijn selfstandicheyt heeft, onderscheyden door hare eyghenschappen: doch alsoo, dat dese dry persoonen maer een eenich God zijn. Soo ist dan openbaer, dat de Vader niet en is de Sone, ende dat de Sone niet en is de Vader, dat oock insghelijcks, de heylige Geest niet en is, noch de Vader, noch de Sone. Hier-en-tusschen dese persoonen soo onderscheyden, zijn niet gedeelt, noch oock onder een vermenght. Want de Vader en heeft het vleesch niet aenghenomen, noch oock de heylighe Geest, maer alleen de Sone: De Vader en is noyt sonder sijnen Sone, noch sonder sijnen H. Geest gheweest: want sy alle dry

van ghelijcker eeuwicheyt zijn, in een selvighe wesen. Daar en is noch eerste, noch laetste; want sy zijn alle dry een in waerheydt, in moghentheydt, in goetheydt ende barmherticheydt.

VRAGE.

Wat getuigenis geeft Paulus aan de leere des Evangeliums?

Antw. Dat ze is een wysheid Gods, bestaande in verborgenheit, 1 Cor. 2 : 7.

∴ Vrag. Wat verstaat gy door een Verborgentheid?

Antw. Zodanig een zaak of waarheid die niet gekent of ontdekt kan worden uit de natuurlijke reden; maar alleen uit en door eene bovennatuurlijke Goddelyke openbaringe. En die al geopenbaart zynde door het geschapen vernuft in dit leeven niet ten vollen kan begreepen worden; maar uit kragt van Gods getuigenis moet gelooft worden.

Vrag. Zyn 'er dan zo veel verborgentheden in de leere des Evangeliums?

Antw. Ja doch. De gantsche leere der verlossinge des zondaars is eene verborgentheid, die het natuurlijk verstand der menschen nooit zoude hebben konnen uitvinden. En over al doen zig in het woord verheevene waarheeden op, daar men van zeggen moet: de kennisse is my te wonderbaar; zy is my te hooge, ik kan daar niet by, Psalm 139 : 6. Ziet een aaneenschakeling van verborgentheeden, 1 Tim. 3 : 16. Buiten allen twyfel is de verborgentheid der Godzaligheid groot: God is geopenbaart in den vleesche, is geregtvaerdigt in den Geest, is gezien van de Engelen, is gepreedikt onder de Heidenen, is gelooft in de waereld, is opgenomen in heerlykheid.

Vrag. Wat is de voornaamste Hoofd-verborgentheid in het gantsche woord Gods?

Antw. De leere van de aanbiddelijke DRIEEENHEID, waar van ons in dit en de volgende Artikel staat te spreeken.

Vrag. Wat betekent het woord Drie-Eenheid?

Antw. Drie-Eenheid zegt niet anders als een Eenheid van Drie, en is gegrond op de woorden van Johannes, deeze DRIE zyn EEN, 1 Joh. 5 : 7.

∴ Vrag. Mag men het woord Drie-Eenheid wel gebruiken?

Antw. De H. Schrift spreekt alzo. 't Is ook beter zeggen veele Godsgeleerden, als 't woord Drievuldigheid of Drievoudigheid, 't geen de oude gewoon waaren te gebruiken; hoewel dit woord zelf by 't Dortse Synode in onze Belydenis behouden is. Die tegen het gebruik van 't woord Drievuldigheid zyn, geeven voor reeden dat Drievuldigheid of Drievoudigheid, onze gedagten meer tot eene zamenvoeginge, als tot eene Eenheid van drie Personen bepaald.

Vrag. Is de kennisse van dit Leerstuk van de Heilige Drie-Eenheid, tot Zaligheid van den Zondaar nodig?

Antw. Ja.

1. De belofte van Zaligheid word hieraan vast gemaakt, Joh. 17 : 3. Dit is het eeuwige leeven, dat zy u kennen den eenigen Waaragtigen God ende Jesus Christus dien gy gezonden hebt.

2. De Heidenen wien deeze kennisse ontbrak, worden gezegd zonder God geleefd te hebben, Eph. 2 : 11, 12. Daarom gedenkt dat gy eertyds Heidenen waart in 't vleesch, en dat gy in dien tyd waart zonder Christus, vervreemd van het burgerschap Israëls; ende vreemdelingen van de verbonden der belofte: geen hope hebbende, en zonder GOD in de waereld.

Vrag. Hebt gy nog een bewys?

Antw. 3. De genade tot Zaligheid word van den Drie-Eenigen God gebeeden, Openb. 1 : 4, 5. Genade zy u, ende vreede van hem die is, ende die was, ende die komen zal: ende van de zeeven Geesten die voor zyn Throon zyn, ende van Jesus Christus die de getrouwe getuige is, de Eerstgebooren uit den dooden, ende overste der Koningen der aarde. 2 Cor. 13 : 13. De genade des Heeren Jesus Christus, ende liefde Gods, ende gemeinschap des Heiligen Geests zy met u allen!

4. Het gantsche verbond der genade steunt op de leere der H. Drie-Eenheid, als behelzende: dat de Vader in zynen Zoon wil zyn de God van een dood en doemwaerdig zondaar, door de bewerking van zynen H. Geest, Hag. 2 : 5, 6. Ik ben met u, spreekt de HEERE der HEIRSCHAREN; met het WOORD in het welke ik met u lieden een VERBOND gemaakt hebbe als gy uit Egypten trok, ende mynen GEEST staande in 't midden van u: en vreest niet.

5. De toestemming der Kerk komt hier by! Dus zegt de Geloofsbelijdenis van Athanasius: Zo wie wil Zalig zyn, dien is voor alle ding nodig, dat hy het algemeen gelove houde. Het welke, zo wie niet geheel en ongeschend bewaard, die zal zonder twyfel eeuwiglyk verderven. Het algemeen gelove is dit, dat wy den eenigen God in de Drieheid, en de Drieheid in de Eenheid eeren, zonder de Personen te vermengen, of het Weezen en de Substantie te deelen.

Vrag. Wat is den Inhoud van deezen Artikel?

Antw. Een vertoog van de leere der H. Drie-Eenheid, zo als die in de Schriften des O. en N. Testaments wordt voorgestelt.

∴ Vrag. Hoe behoord' men dit Leerstuk te beschouwen?

Antw. 1. Als een Leerstuk van belang, dat van alle tyden van Partyen der Waarheid heftig is bestreden; maar 't welk de Kerk als een Pilaar en vastigheid, altyd heeft verdeedigt: van oudts tegen de Sabellianen, Arrianen, en Valentianen, en heden ten dage tegen de Socinianen, Sociniaansche Remonstranten en andere Dwaalgeesten.

2. Dat God onbegrypelijk is in zyn Weezen en bestaan, en wy arme menschen, 't geen God ons van hem zelven heeft gelieven te openbaaren, maar ten deele kennen. De gelovigen moeten en willen ook niet verder doordringen met haar verstand, als deszelfs omkring en bereik haar bepaalt, en de Heere haar belieft te verligten. Waarom wy met den Oudvader Bernardus zeggen. Deeze groote verborgentheid moet men eerbiediglyk aanbidden; niet nieuwsgieriglyk doorsnuffelen hoe de Veelheid in de Eenheid, en de Eenheid in de Veelheid zy. Dit na te speuren is roekeloosheid; te geloven godvrugtigheid; maar te weeten het eeuwige leven.

3. Dat de H. Schrift deeze hooge verborgenheid voordraagt in een menschelyke taal, met woorden die van lighamelijke dingen ontleent zyn, die egter niet dan op een Godebetamelyke wyze verstaan en uitgelegt moeten worden.

∴. Vrag. Op wat maniere zullen wy dit Leerstuk best verklaaren?

Antw. Dat wy inzien

I. Wat onze Kerk van deeze leere belyd en vast stelt.

II. Daar na, hoe deeze leer in deezen Artikel verklaart en opgeheldert wordt.

∴. Vrag. Wat belyd en stelt onze Kerk, aangaande de leer der H. Drie-Eenheid, vast?

Antw. 1. Dat 'er maar is een eenig volkomen eenvoudig Goddelijk Weezen, en geenzints drie Goden: Want daar is een God, 1 Tim. 2 : 5. een Heere, Eph. 4 : 5.

2. Dat 'er in dit eene Weezen drie Personen zyn. Geen bloote benamingen: Maar drie Goddelyke Personen in der daad ende waarheid, en van eeuwigheid onderscheiden na haare onmededeelbaare eigenschappen.

3. Dat deeze drie Goddelijke Personen met malkanderen overeen komen, niet slegts in leere, in wille, in werkinge en gebied, gelyk twee of meer Koningen die dezelve dingen gebieden; maar

a. In O'*μοȣσία*; haare Eensweezigheid, waardoor zy alle Drie, ende elk byzonderlijk, volgens de maniere van bestaan, een en het zelve ondeelbaar Weezen volkomentlijk bezitten, Joh. 10 : 30. Ik en de Vader zyn EEN. 1 Joh. 5 : 7. Deeze DRIE zyn EEN.

b. In I'*σόζητι*; haare Eevengelykheid van waardigheid

en eere: waar door zy alle drie gelijkwaardige medegenooten zyn van dezelve heerlijkheid en eere, Joh. 5 : 23. Op dat zy allen den Zoone eeren, gelyk zy den Vader eeren. Die den Zoone niet eert, eert den Vader niet die hem gezonden heeft.

c. In *E'μπεπιχωπησει;* haare onderlinge vereeniging en allernaust zyn in malkanderen, waar door d'eene Persoon is in den anderen, ende geen Persoon buiten den anderen, Joh. 14 : 10, 11. Gelooft gy niet dat ik in den Vader ben, en de Vader in my is. De woorden die ik tot u lieden spreeke, ende spreeke ik van my zelven niet, maar de Vader die in my blyft, dezelve doet de Werken. Geloof my, dat ik in den Vader ben, en de Vader in my is.

.·. Vrag. Wat nog al meer?

Antw. 4. Dat deeze drie Personen ook Waarlijk van malkander onderscheiden zyn.

a. In namen; namentlijk van Vader, Zoon en H. Geest. Dit blijkt by de instelling des Doops, Matth. 28 : 19. Gaat heenen onderwyst alle volkeren, ende dooptze in den naam des Vaders, ende des Zoons, ende des Heiligen Geests.

b. In schikkinge, waar door de Vader is de eerste, de Zoon de tweede, de Heilige Geest de derde Persoon, 1 Joh. 5 : 7. Drie zynder die getuigen in den Hemel, de Vader, het Woord, en de Heilige Geest.

c. In maniere van werkinge: Want de Vader werkt van hem zelven, de Zoon van den Vader, en de H. Geest van den Vader ende den Zoon, Joh. 5 : 19. Voorwaar voorwaar zegge ik u, de Zoone kan niets van hem zelven doen, ten zy hy dat den Vader ziet doen: Want zo wat die doet, het zelve doet ook de Zoone desgelyks.

d. In werken na buiten, die na de byzondere huishouding der Goddelyke Personen, aan ieder Persoon onderscheiden, worden toegekent: Dus word het werk der Scheppinge toegeëigent aan den Vader, 1 Cor. 8 : 6. Het werk der verlossinge aan den Zoone, Eph. 1 : 7. Het werk der Heiligmakinge aan den Heiligen Geest, 1 Cor. 6 : 11.

e. In Personeele of onderscheidene Eigenschappen dewelke eigentlyk nog aan 't Weezen alleen; nog aan de bloote maniere van bestaan, maar aan elk Persoon toekomen,

en opzigtelijk zyn op malkanderen. Gelijk dit alles in de verklaring van deezen Artikel nader blyken zal.

Vrag. Hoe begint den artikel?

Antw. Met deeze hoofstelling, dat God is een eenig Weezen, nogtans in drie Personen onderscheiden. Agtervolgens deeze Waarheid, en dit Woord Gods, zo geloven wy in een Eenigen God, die een Eenig Weezen is, in het welke zyn drie Personen, in der daad ende waarheid, ende van eeuwigheid onderscheiden, na haare onmededeelbaare Eigenschappen; namentlyk de Vader, Zoon ende Heiligen Geest.

Vrag. Is God een EENIG en EENVOUDIG WEEZEN?

Antw. 1. Dit blijkt uit Deut. 6 : 4. Hoort, Israël de Heere onze God, is een EENIG HEER! 1 Cor. 8 : 6. nogtans hebben wy maar EENEN GOD, den Vader, uit welke alle dingen zyn, ende wy tot hem. 1 Tim. 2 : 5. Want daar is een God. Deut. 32 : 39. Ziet nu, dat ik, ik, DIE ben, ende geen God met my!

Vrag. Hebt gy nog een bewys?

Antw. Ja.

2. Dit blijkt uit Gods standvastige Regeeringe en Bestieringe van alles tot een en het zelfde einde, welk vooronderstelt de Eenheid van het Goddelijk Weezen. Zie Paulus bewys, Rom. 3 : 29, 30. Is God [een God] der Joden alleen? ende is hy 't niet ook der Heidenen? Ja ook der Heidenen. Nademaal hy een EENIG GOD is, die de Besnydenisse regtvaerdigen zal uit het geloove, ende de voorhuid door 't geloove.

Vrag. Hoe veel Personen zyn 'er in dit eenig Goddelijk Weezen?

Antw. Drie; zulks dat drie Goddelijke Persoonen bestaan in een Weezen, of anders, dat een en het zelfde Goddelijk Weezen gemeen is aan drie Personen, 1 Joh.

5 : 7. Drie zynder die getuigen in den Hemel. De Vader, het Woord, en de Heilige Geest, ende deeze drie zyn een.

∴ Vrag. Wat beteekent het woord PERSOON?

Antw. Omtrent dit woord vallen veelerlei gissingen. Zommige leiden het af van een Chaldeeuwsch woord פרסא 't welk een deksel beduid. Andere van een Grieksch woord *πρόσωπον* dat een Momaanzigt na de gelijkenis van iemands gedaante geschikt, te kennen geeft. De meeste zeggen Persona van Personando doorklinken, een groot geluid maken. By de Romeinen was dit woord zeer gemeen; 't zy om daar door de hoedanigheid, welke den eenen mensch van den anderen onderscheid, 't zy om iemands staat en waardigheid, of iets anders te beduiden. Zonderling wierd dit woord op de Schouwtooneelen in Treur of Blyspeelen gebruikt, daar men allerlei slag van Personen vertoonden, die een afbeelding van anderen waaren. Tertullianus heeft dit woord allereerst tot de Godgeleertheid overgebragt, en is zedert dien tyd by de Kerk in gebruik gebleeven. 't Stemt allermeest overeen met het woord *ὑπόςκσις* Hupostasis Selfstandigheid welk Paulus in deeze hooge verborgentheid gebruikt, Hebr. 11 : 3.

∴ Vrag. Is het geoorlooft dit woord te gebruiken?

Antw. Ja, om de waarheid des te beter van de dwalinge der Ketters te onderscheiden. Beklaagelijk zelf is 't, dat veele door een al te groote afkeer van de schoolwoorden, de woorden van Persoon Drie-Eenheid, enz. varen laten, en alleen in dit stuk de woorden van Vader, Zoon en H. Geest noemen. Dit is onze partyen te veel toegeven, dewyl de grootste Ketters onder verdraaide spreekmanieren der H. Schrift, wonderwel hun voordeel weten te doen. Immers de Sociniaanen zullen niet weigeren de woorden van Vader, Zoon en H. Geest te gebruiken; daar zy egter op geene godlasterende wyze loochenen, dat 'er is een eenig Weezen, in het welke zyn drie Personen; Vader, Zoon en Heiligen Geest.

Vrag. Wat noemt gy een Goddelyk Persoon?

Antw. Een verstandige selfstandigheid, die op eene byzondere wyze bestaat in 't eene Goddelijke Wezen, Hebr. 1 : 3.

Vrag. Hoe noemt gy deeze drie Personen?

Antw. De Vader, de Zoon, en de H. Geest, 1 Joh. 5 : 7. Want drie zynder die getuigen in den Hemel, de VADER, het WOORD, ende de HEILIGE GEEST: en deeze drie zyn een.

Vrag. Zyn dit geen drie bloote benamingen aan een Wezen eigen?

Antw. Neen: Daar zyn drie Personen in het eene Goddelijk Wezen, inderdaad ende in waarheid, ende van eeuwigheid onderscheiden na hare onmededeelbare eigenschappen. Waarom wy met Athanazius zeggen: Het is een ander Persoon des vaders, een ander des Zoons, een ander des Heiligen Geestes. Ziet Joh. 14 : 16. Ende ik zal den Vader bidden, ende hy zal u eenen anderen Trooster geven, op dat hy by u blyve in der eeuwigheid.

Vrag. Waar in zyn deeze drie Personen van malkanderen onderscheiden?

Antw. In namen, in order, in maniere van werkingen, in personeele eigenschappen. De Vader is de oorzake, oorsprong, ende begin aller dingen, zo wel sienelyker als onsienelyker, de Zoone is 't Woord, de Wysheid ende het Beeld des Vaders: De Heilige Geest, de eeuwige Kracht ende Mogentheid, uitgaande van den Vader ende den Zone.

Vrag. Wat is de personeele eigenschap van den Vader?

Antw. 1. De Personeele eigenschap van den Vader is Ongeteeltheid, zo dat hy ten aanzien van zyne zelfstandigheid, niet is van een ander. Dit verklaard de Heere Jesus als hy zegt: dat de Vader het Leeven heeft in hem zelven, Joh. 5 : 26.

2. Dat hy op eene wyze voor ons onbegrypelijk den Zoone heeft gegenereert, Psalm 2 : 7. Gy zyt myn Zoone, heden heb ik u gegenereert.

3. Dat den Heiligen Geest van hem uitgaat, Joh. 15 : 26.

∴ Vrag. Wat zeggen de woorden in onze Belydenis De Vader is de oorzake, oorsprong, ende begin aller dingen, zo wel sienelyker als onsienelyker.

Antw. Niet dat de Vader is het Beginzel of de Fonteine der Godheid. Zodanig hebben de oude Leeraars in de Oostersche Kerk in vroegere tyden gesproken; maar deeze spreekwys is vry hart en kan niet wel in eenen goeden zin, dan met een weinig zouts besprengd, genomen worden. Alleenlyk zeggen deeze woorden, dat de Vader is en bestaat van hem zelve; de eenige oorsprong en begin van alle zigbaare en onzigbaare dingen is, als van hem geschapen door den Zoon, Eph. 4 : 6. Een GOD ende VADER van alle, die daar is boven alle, ende door alle, ende in u alle. Collos. 1 : 16. Want door hem zyn alle dingen geschapen, die in de Hemelen ende die op der Aarde zyn, die ZIENELIJK ende die ONZIENLIJK zyn, het zy Throonen, het zy Heerschappyen, het zy Overheeden, het zy Magten.

Vrag. Is dan de Zoone en den Geest minder dan de Vader, terwyl hy hier word aangemerkt als de oorsprong en het beginsel aller dingen?

Antw. Gantschelijk niet.

1. Want de Vader is wel de eerste in orde, maar niet meerder in magt; zy alle drie zyn een in waarheid in mogentheid; in goedheid ende barmhertigheid, Joh. 5 : 23. op dat zy alle den Zoone eeren, gelyk zy den Vader eeren. Die den Zoone niet eert, eert ook den Vader niet die hem gezonden heeft,

2. De werken Gods na buiten zyn aan alle drie Personen gemeen. Zo dat de Vader niet werkt zonder den Zoon en den H. Geest; hoewel het werk der Schepping na de byzondere huishouding der Goddelyke Personen, aan den Vader werdt toegekent.

Vrag. Wat is de Personeele Eigenschap des Zoons?

Antw. Dat hy van eeuwigheid op eene wyze voor ons onbegrypelijk, van den Vader gegenereert is. Want de Zoone is 't Woord, de Wysheid ende het Beeld des Vaders. Ziet Joh. 1 : 14. Ende het WOORD is vleesch geworden, ende heeft onder ons gewoont: ende wy hebben zyne heerlykheid aanschouwt; de HEERLYKHEID als des EENIGGEBOREN van den Vader vol van genade en waarheid.

1 Cor. 1 : 24. Maar haar die geroepen zyn, beide Joden en Grieken [Prediken wy] Christum de kracht Gods en de WYSHEID Gods. Colloss. 1 : 15. Dewelke is het BEELD des ONZIENLYKEN Gods: DE EERSTGEBOOREN aller CREATUREN. Vergel. Hebr. 1 : 3. Spreuk. 8 : 24.

Vrag. Wat is de personeele eigenschap van den H. Geest?

Antw. Uit te gaan van den Vader en van den Zoon. De Heilige Geest is de eeuwige kracht ende mogentheid, uitgaande van den Vader ende den Zone, Joh. 15 : 26. Maar wanneer de TROOSTER zal gekomen zyn, die IK u zenden zal van den VADER, namentlyk den GEEST der WAARHEID, die van den Vader UITGAAT, die zal van my getuigen.

Vrag. Wat geeven deeze woorden verder te kennen?

Antw. Dat de H. Geest niet is een bloote kragt en mogentheid, waar door de Vader werkt; maar een Persoon met kragt en mogentheid voorzien, die eene* byzondere maniere van bestaan heeft in het zelve Goddelijke Weezen, Rom. 15 : 13. De God nu der hope vervulle u lieden met alle blydschap en vreede in het geloove, op dat gy overvloedig meugt zyn in de hope, door de KRAGT des HEILIGEN GEESTS.

∴ Vrag. Is dan de Godheid niet in driën gedeelt, of in drie Weezens onderscheiden, dewyl de Weezens na het getal der Personen altyd vermeenigvuldigen?

Antw. Wy scheuren zegt Calvin, de Personen niet af van het Weezen, anderzints zoude het weezen eene Drievuldigheid der Goden en niet der Personen zyn. Nemaar deeze drie Personen bestaan te zamen in een Weezen, zonder dat de Godheid in drieën gedeelt zy. Dus houd onze Belydenis Alzo nogtans, dat dit onderscheid niet maakt dat God in drieën gedeelt zy; aangezien dat de Heilige Schriftuur ons leert, dat de Vader, ende de Zone ende de Heilige Geest, elk zyn Selfstandigheid heeft, onderscheiden door haare Eigenschappen: doch alzo dat deeze drie Personen maar een EENIG GOD zyn. Dies wy met de woorden van Nazianzenus, van deeze verborgentheid besluiten; EEN kan ik niet kennen, of worde van DRIE bescheenen; DRIE kan ik niet onderscheiden, of worde tot EEN getrokken.

Vrag. Waar leert de H. Schriftuure duidelijk, dat deeze drie Personen een in Weezen zyn.

Antw. Deut. 6 : 4. Hoort Israël, de Heere onzen God, is een eenig Heer. 't Is klaar, dat deeze woorden haar betrekking hebben op meer dan een Persoon; dewyl het in geen taal gebruikelijk is, dat men, spreekende van een eenig Persoon, gewoon is te zeggen, dat hy maar een of eenig is. Zulks is klaar door zig zelve zonder dat men aandagt nodig heeft om zulks te begrypen. Mozes nu roept voor de ooren van gantsch Israël, HOORT Israël! ten bewyze dat hy haar een geheim hadde te openbaren, daar zy oor en hart aan leenen moesten: en waar in bestond dat geheim? De woorden zeggen 't ons, dat God wel een in Weezen, maar ook drie in Personen was, die met den anderen een waren; namentlijk, Jehovah Elihim, Jehovah Echad: de Heere uwe God, de Heere is Een. Bekent is 't, dat zelf zommige Joodsche Meesters den text op Vader, Zoon, en H. Geest toegepast hebben: Ja dat de Jood Abarbanel dit altoos tegens andere staande heeft gehouden.

Vrag. Waar al meer?

Antw. 1 Joh. 5 : 7. Want DRIE zynder die getuigen in den Hemel, de Vader, het Woord, ende de Heilige Geest ende deeze DRIE zyn EEN.

∴ Vrag. Zien deeze woorden niet maar op eene Eenheid van overeenstemminge en getuigenisse, gelijk de Socinianen zeggen?

Antw. Neen. Maar op eene volkome Eenheid van Weezen. Dit blijkt

1. Uit de onderscheide maniere van spreeken, die Johannes gebruikt van de Eenheid der Hemelsche en Aardsche getuigen: Want van de getuigen in den Hemel zegt hy; *καὶ ȣ̃τοι οἱ τρεῖς ἕν εἰσι.* Ende deeze drie zyn een; maar handelende van de Aardsche getuigen zegt hy: Vers. 8. *Καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἕν εἰσιν.* Ende deeze drie zyn tot een. Zo nu in beiden de bloote Eenheid van overeenstemminge en getuigenisse bedoelt wierdt; wat reden zou 'er zyn, dat Johannes in een zaak van zo veel belang, in eenen adem in maniere van spreeken veranderde?

2. Uit het oogwit van Johannes. Zyn oogmerk is te betogen de vastigheid van de leere des geloofs uit de Eenheid der getuigen, die van dezelve getuigenis geeven.

Dit kan hy niet sterker bevestigen, dan uit de Eenheid der getuigen in Weezen: Want daar een volmaakte Eenheid van Raadspleeginge is, daar is een volmaakte Eenheid van Weezen. Dewyl 'er tusschen Gods Wille en Weezen geen zakelijk onderscheid is, anders zou 'er in God een Samenstelling van Weezen en Eigenschappen zyn, welk stryd tegen de Eenvoudigheid van Gods natuur. Waarom de School-geleerden niet te onregt zeggen. Quicquid est in Deo est ipse Deus. Al wat in God is, dat is God zelve.

3. Johannes spreekende van de drie Getuigen in den Hemel, zegt met ronde woorden. Deeze drie zyn Een. Niet in bloote Eenheid van overeenstemminge en wille, gelijk twee of meer Koningen die het zelfde gebieden; maar in volkome Eenheid van Weezen: Want dit getuigenisse noemt hy vervolgens vers 9. het getuigenisse Gods, die Een in Weezen, hoewel onderscheiden is in drie Personen; ja het getuigenis, welk God van zyn Zoon geeft, die elders uitdrukkelijk getuigd. Ik ende de Vader zyn EEN. Joh. 10 : 30.

4. 't Helpt niet dat Partyen zeggen, Calvin en Beza hebben zelf deeze plaats gebragt tot de Eenheid van overeenstemminge en getuigenisse: Want

a. Wy worden niet gedwongen in haare woorden te zweeren; dewyl ons geloof niet op de verklaring van menschen; maar op God en zyn Woord steunt.

b. Calvin en Beza hebben nooit ontkent, dat God een is in Weezen, nochtans onderscheiden in drie Personen, gelijk de godlasterende Socinianen doen; maar zy hebben de Eenheid in de Drieheid, en de Drieheid in de Eenheid eerbiedig omhelst en beleden. Dit zelf is de wensch van Calvin. Och! of deeze namen begraven waren, en dat onder alle menschen vastelyk gelooft wierde, dat de Vader, de Zoon, ende de Heilige Geest een eenig God zy. Nochtans dat de Zoon de Vader niet is, of de Heilige Geest de Zoon; maar dat zy door eenige Eigenschap van malkander onderscheiden zyn. Calvin Inst. Boek I. Cap. XIII.

c. Behalven dat de woorden van Calvin en Beza over deezen text wel ingezien, niet volstrekt zeggen 't geen Partyen daaruit besluiten.

Vrag. Stryd het niet dat 'er in God een en drie is?

Antw. Het zoude stryden, indien wy zeiden een en drie in dezelfde opzigt. Een God en drie Goden, een Weezen en drie Weezens? drie Personen, drie byzondere natuuren, en ondertusschen maar een God. Maar wy zeggen, daar is een eenig God, een eenig Weezen; de drie Personen zyn geen drie Weezens, maar een en het zelfde Weezen.

Vrag. Hoe zyn deeze drie Personen in dit Weezen onderscheiden?

Antw. Dit is boven gezegd; hoort verder de woorden onzer Belydenis. Hierentusschen deeze Personen zo onderscheiden, zyn niet gedeelt, noch ook onder een vermengt. Want de Vader heeft het vleesch niet aangenomen, noch ook de H. Geest, maar alleen de Zoone: De Vader is nooit zonder zynen Zoone, noch zonder zynen Heiligen Geest geweest: Want zy alle drie van gelyker Eeuwigheid zyn, in een zelvige Weezen.

Vrag. Hoe blykt ons dat niet de Vader, nog de H. Geest; maar alleen de Zoon het vleesch heeft aangenomen?

Antw. Uit Gal. 4 : 4. Maar wanneer de volheid des tyds gekomen is, heeft God zynen Zoon uitgezonden, geworden uit een Vrouwe, geworden onder de wet. Phil. 2 : 6, 7. Joh. 1 : 14. enz.

Vrag, Is de Vader nooit zonder zynen Zoon nog zonder zynen H. Geest geweest?

Antw. Neen: Want zy beiden zyn van gelijke Eeuwigheid met den Vader, Joh. 1 : 1. In den beginne was het Woord, ende het Woord was by God, ende het Woord was God. Gen. 1 : 2. De Geest Gods zweefde op de wateren. Job 26 : 13. Door zynen Geest heeft hy de Hemelen vercierd. Dat nu voor het begin der Scheppinge

geweest is, moet eeuwig zyn met den Vader, Palm 90: 2. Eer de Bergen gebooren waaren, ende gy de Aarde ende de Waereld voortgebragt haddet. Ja van Eeuwigheid tot Eeuwigheid zyt gy God.

Vrag. Waarin komen deeze Personen verder met malkanderen overeen?

Antw. Dit zien wy op 't slot van den Artikel. Daar is nog eerste nog laatste; want zy zyn alle drie een in waarheid, in mogentheid, in goedheid ende barmhertigheid. Overeenkomstig de Geloofsform van Athanasius. Ende in deeze Drieheid is niet eerst nog laast. niet meest nog minst; maar de gantsche drie Personen hebben gelyke Eeuwigheid, ende zyn hen zelven allesints gelyk. Gelijk dit alles verscheide texten des O. en N. Testaments bevestigen, Psalm 115 : 3. 1 Petri 1 : 3. vergel. Joh. 5 : 21. 1 Cor. 12 : 11. Psalm 104 : 30. Joh. 10 : 11. Hebr. 2 : 17, 18, Psalm 143 : 10. dies wy met Clemens Alexandrinus besluiten mogen: Laat ons loven eenen Vader ende Zone te samen met den H. Geest, die Een alles is, die allesints goed is, allesints schoon, allesints wys, allesints regtvaardig, wiens heerlykheid nu is, ende in der Eeuwigheid!

Vrag. Gezien hebbende wat onze Kerk vast stelt en beleid van de verborgentheid der Heilige Drieëenheid, is de kennisse deezer leere nuttig tot vertroosting en Godzaligheid?

Antw. Gelijk in de verklaring van den volgenden Artikel breedvoerig blijken zal.

Vrag. Kan men egter deezen Artikel niet met nuttige en betragtende opwekkingen besluiten?

Antw. Ja.

1. Tot bestraffing van zodanige,

a. Die deeze kennisse ontbreekt, en onder 't ligt des Evangeliums, onweetende van God en Christus leeven. Want indien ons Evangelium bedekt is, zo is het bedekt in de gene die verloren gaan: In welke de God deezer eeuwe de zinnen verblind heeft (namentlyk) der ongelovigen, op dat haar niet bestraale de verligtinge des Evangeliums der heerlykheid Christi die het beeld Gods is. 2 Cor. 4 : 3, 4.

b. Die geen algenoegzaam en Drie-Eenig God tot het voorwerp van haare verkwikkinge stellen, maar den Driehoofdigen Afgod deezer Waereld; de begeerlijkheid der oogen, de wellust des vleesches, de grootsheid deezes levens. Wandelende na de Eeuwe deezer Waereld, na den Oversten der magt des lugts des Geestes, die nu werkt in de kinderen der ongehoorzaamheid, doende den wille des vleesches ende der gedagten, Eph. 2 : 2, 3.

c. Die alle gedagten van Gods hoogheid, heiligheid, en dienstwaerdigheid uit haar herte zoeken te bannen; en tegen de waarschouwingen Gods aan haar gemoed met geweld indruisschen, dat de Heere roept: Voor wien hebt gy geschroomt of gevreest! want gy hebt gelogen ende zyt myner niet gedagtig geweest, gy hebt my op u harte niet gelegd: ende is 't niet om dat ik zwyge, ende dat van outs af, ende gy vreest my niet! Jes. 57 : 11.

Vrag. Wat nog meer?

Antw. 2. Tot waarschouwing;

a. Hoe zwaar zy zondigen, die den dienst en gemeenschap van den Drie-Eenigen God versmaden, Spreuk. 8 : 36. Maar die tegen my zondigt, doet zyne Ziele geweld aan: alle die my haten hebben de dood lief.

b. Hoe zwaar haar straffe zyn zal, indien zy weigerende blyven zig te bekeeren tot den Heere. Ieder Persoon zal zyn magt en wysheid aanleggen tot hun verderf. Hoort des Heeren betuiging, Jes. 47 : 3. Uwe schaamte zal ontdekt worden, ook zal uwe schande gezien worden: Ik zal wraake neemen, ende ik zal op u niet aanvallen als een mensche. Ezech. 22 : 14. Zal dan uw herte bestaan? zullen uwe handen sterk zyn in de dagenals ik met u handelen zal? Ik de Heere hebbe het gesprooken ende zal het doen!

Vrag. Wat verder?

Antw. 3. Tot vermaning aan de zodanige, dat zy tragten deel te krygen aan deezen Volzaligen God, in wiens gemeenschap vergevinge van zonden, en een eeuwige Zaligheid te vinden is, Jes. 55 : 6, 7. Zoekt den Heere terwyl hy te vinden is: Roept hem aan terwyl hy naby is. De goddeloze verlate zynen weg, en de ongeregtige man zyne gedagten: ende hy bekeere zig tot den Heere, zo zal hy zig zyner ontfermen: ende tot onzen God, want hy vergeeft meenigvuldiglyk.

.·. Vrag. Waar toe moet een Godzalige de kennisse van deze hoge verborgentheid aansporen?

Antw. 1. Tot nieuwe gehoorzaamheid aan Vader, Zoon, en Heiligen Geest, in wiens dienst en gemeenschap hy overgezet is, als hy in deszelfs naam gedoopt werdt, Psalm 119 : 106. Ik hebbe gezwooren, ende zal het bevestigen, dat ik onderhouden zal de Regten uwer Geregtigheid. Psalm 116 : 16. Och Heere! zeekerlyk ik ben uw knegt, ik ben uw knegt, een Zoone uwer dienstmaagd: gy hebt myne banden los gemaakt.

2. Tot voorzigtigheid van wandel, om zig nog tegen deeze, nog tegen geene Persoon in dit eenig Goddelijk Weezen te bezondigen.

a. Nog tegen den Vader die ons het leven, den adem, en alle dingen geeft, Deut. 32 : 6. Zult gy dit den Heere vergelden, gy dwaas en onwys volk? is hy niet uwe VADER die u verkreegen, die u gemaakt; ende u bevestigt heeft?

b. Nog tegen den Zoon, die hun met zynen bloede gekogt en tot een Eigendom gemaakt heeft, Exod. 23 : 20, 21. Ziet, ik zende eenen Engel voor u aangezigte, om u te behoeden op deezen weg: ende om u te brengen tot de plaatze die ik bereid hebbe. Hoed u voor zyn aangezigte, ende weest zyner stemme gehoorzaam, ende verbittert hem niet: want hy zal u lieden overtredingen niet vergeeven: want mynen naam is in 't binnenste van hem.

c. Nog tegen den Heiligen Geest, die hun verzegeld van de liefde Gods in Christus, Eph. 4 : 30. Bedroeft den Heiligen Geest Gods niet, door welken gy verzegelt zyt tot den dag der verlossinge.

3. Tot eensgezintheid onder malkanderen, gelijk deeze drie Zelfstandigheeden een zyn. Christus stelde daarom zyne en des Vaders Eenheid tot een voorbeeld van navolginge voor, Joh. 17 : 21. Op dat zy alle Een zyn, gelykerwys gy Vader in my, ende ik in u, dat ook zy in ons een zyn: op dat de Waereld geloove dat gy my gezonden hebt.

.·. Vrag. Wat vertroosting heeft een Godzalige, die in den Drie-Eenigen God gelooft?

Antw. Hy kan zig verzeekert houden, dat de Drie Getuigen in den Hemel alle haare beloften aan hem

zullen bevestigen tot in Eeuwigheid. Want zo veele beloften Gods als 'er zyn, die zyn in hem. Ja, ende zyn in hem Amen! Gode tot heerlykheid door ons, maar die ons met u bevestigt in Christo, ende die ons gezalft heeft, is God: die ons ook heeft verzeegelt, ende het onderpand des Geestes in onze herten heeft gegeeven. 2 Corinth. 1 : 20, 21, 22.

IX. ARTIKEL,

Bewys des voorgaanden Artikels, van de Drieheid der Personen in eenen God.

Dit alles weten wy, soo uyt de getuygenissen der H. Schrifture, als oock uyt hare werckinghen, ende voornementlick uyt de gene die wy in ons ghevoelen. De getuygenissen der H. Schrifturen, die ons leeren dese H. Dry-vuldicheyt te gelooven, zyn in vele plaetsen des ouden Testaments beschreven: welcke niet van noode is te tellen, maer alleen met onderscheydt oft oordeel uyt te kiesen. In Genesi cap. 1. 26. 27. *seght God: Laet ons den mensche maken na onsen beelde ende na onse gelijckenisse, enz. Soo schiep dan God den mensche na sijnen beelde, man ende wijf schiep hyse. Item Genes.* 3. 22. *Siet Adam is geworden gelijck een van ons. Daer uyt blijckt datter meer dan een persoon inde Godheyt is, als hy seght, laet ons den mensche maken, na onsen beelde: ende wijst daer na de eenicheyt aen, als hy seght, God schiep. Tis wel waer dat hy niet en seght, hoe veel persoonen datter zijn; maer t'gene voor ons wat duyster is inden ouden Testamente; dat is seer claer inden Nieuwen. Want als onse Heere ghedoopt wiert inde Iordan, so is de stemme des Vaders ghehoort gheweest, segghende: Dese is myn wel beminde Sone: de Sone wert gesien int water; ende de heylige Geest openbaerde hem inde gedaente van een Duyve. Oock mede is inden doop aller geloovigen dese forme inghestelt van Christo: Doopt alle volcken inden name des*

Vaders, ende des Soons, ende des heyligen Geests. Inden Evangelio Lucœ spreeckt de Engel Gabriel tot Maria de moeder des Heeren aldus: De heylige Geest sal over u comen, ende de cracht des Alderhoochsten sal u overschaduwen, ende daerom ooc dat Heylighe dat uyt u sal geboren werden, sal Gods sone genaemt werden. Item, de genade onses Heeren Iesu Christi, ende de liefde Gods, ende de gemeynschap des H. Geests sy met u. Daer zijn dry die getuyghenisse geven inden Hemel, de Vader, het Woordt, ende de Heylige Geest, ende dese dry zijn een. In alle dese plaetsen werdt ons ten vollen geleert, datter dry persoonen zijn in een eenich Godlijc wesen. Ende hoewel dese leere de mensche-licke verstanden verre te boven gaet; nochtans gelooven wy die nu door het woordt, verwachtende tot dat wy de volcommen kennisse ende vrucht van dien genieten sullen inden Hemel. Voorts staen oock aen te mercken de besondere ampten ende werckinghen deser dry persoonen t'ons-waerts; De Vader is ghenaemt onse Schepper door sijne cracht: De Sone is onse Salichmaker ende Verlosser door sijn bloet: De H. Geest is onse Heylichmaker door sijn woninghe in onse herten. Dese leere vande heylighe dryvuldicheyt, is altijt beweert ende onderhouden gheweest by de ware Kercke, vanden tijden der Apostelen af tot nu toe, teghen de Ioden, Mahumetisten ende eenighe valsche Christenen ende ketteren, als Marcion, Manes, Praxeas, Sabellius, Samofatenus, Arrius, ende andere dierghelijcke, die met goet recht vande H. Vaders zijn veroordeelt gheweest. Over sulks nemen wy in dit stuck geern aen de dry gheloofs-sommen, namelick der Apostelen, van Nicea, ende Athanasij: Insghelijcks t'ghene daer van byden ouden in gelijcformicheyt vandien besloten is.

VRAGE.

Hoe bewyst gy de leer der H. DRIE-EENHEID?

Antw. Niet uit de reden, noch door het Ligt der natuur; dewyl dit een Verborgentheid is, welk een Goddelijke openbaringe veronderstelt, Matth. 11 : 27. Niemand kent de Zone dan den Vader, nogte niemand kent de Vader dan de Zone, ende dien het de Zone wil openbaaren. Cap. 16 : 17, 18. Simon Petrus antwoorde ende zeide, gy zyt de Christus, de Zone des leevendigen Gods. Ende Jesus antwoordende zeide tot hem; Zalig zyt gy Simon Bar Jona: Want vleesch en bloed heeft u dat niet geopenbaard; maar mynen Vader die in de Hemelen is.

Vrag. Waar uit dan?

Antw. Uit het geopenbaarde woord van God; welk ons leert 't geen voor de reden en het vleesch onmogelijk is, als in de verklaring van deezen Artikel nader blyken zal.

∴. Vrag. In hoe veel deelen word deezen Artikel gevoeglijk verdeelt?

Antw. Hoofdzakelijk in drie deelen.

I. Het eerste behelst een voorstel van de maniere, op welke wy deeze verborgentheid kennen, en bewyzen. Dit alles weeten wy, soo uit de getuigenissen der Heilige Schriftuure, als ook uit hare werkingen, voornamentlyk uit de gene die wy in ons gevoelen.

II. Het tweede vervat een verklaring van dit voorstel: waar in zig opdoen,

A. Deels een Register van bewyzen, die nader verklaart en aangedrongen worden; zo

a. Uit het Oude Testament. De getuigenissen der Heilige Schriftuuren, die ons leeren deeze H. DRIE-VULDIGHEID te geloven, zyn in veele plaatsen des O. Testaments beschreeven: welke niet van noden zyn te tellen; maar alleen met onderscheid of oordeel uit te kiezen. In Gen. 1 : 26, 27. zegt God: laat ons den mensche maken

na onzen beelde ende na onze gelykenisse, enz. enz. Soo schiep dan God den mensche na zynen beelde. Man en Wyf schiep hyze. Item Gen. 3 : 22. Siet Adam is geworden gelyk een van ons. Daar uit blykt datter meer dan een Persoon in de Godheid is, als hy zegt, laat ons den mensche maaken, na onzen beelde: ende wyst daar na de eenigheid aan, als hy zegt Godt schiep.

b. Als uit het Nieuwen Testament. 't Is wel waar dat hy niet en zegt, hoe veel Personen datter zyn; maar 't geene voor ons wat duister is in den Ouden Testamente; dat is zeer klaar in den Nieuwen Want als onze Heere gedoopt wierd in de Jordaan, zo is de stemme des Vaders gehoort geweest, seggende: Deeze is myn welbeminde Sone: De Sone werdt gezien in het water; ende de Heilige Geest openbaarde hem in de gedaante van een Duive. Ook mede is in den Doop aller gelovigen deeze forme ingestelt van Christo: Doopt alle volken in den naame des Vaders, ende des Zoons, ende des H. Geests. In den Evangelio Lucæ spreekt de Engel Gabriël tot Maria de Moeder des Heeren aldus: De Heilige Geest zal over u komen, ende de kragt des Allerhoogsten zal u overschaduwen, ende daarom ook dat Heilige dat uit u zal geboren worden, zal Gods Zone genaamd worden. Item, de genade onzes Heeren Jesu Christi, ende de liefde Gods, ende de gemeinschap des Heiligen Geestes zy met u. Daar zyn drie die getuigenisse geeven in den Hemel; de Vader, het Woord, ende de Heilige Geest, ende deeze drie zyn een.

B. Deels een besluit uit dit alles.

a. Zo tot staaving van deeze leere met de woorden: In alle deeze plaatsen word ons ten vollen geleerd, datter drie Personen zyn in een Eenig Goddelyk Weezen.

b. Als tot troost tegen de gebrekkelijkheid onzer kennisse in deezen: Ende hoewel deeze leere de menschelyke verstanden verre te boven gaat; Nochtans geloven wy die nu door het woord, verwagtende tot dat wy de volkomen kennisse ende vrugt van dien genieten zullen in den Hemel.

C. Deels een verklaring van de Ampten en byzondere werkingen der drie Personen t'onswaarts: Voorts staan ons ook aan te merken de byzondere Ampten ende werkingen deezer drie Personen t'onswaarts; De Vader is genaamt onze Schepper door zyn kragt: De Zone is onze

Zaligmaker ende Verlosser door zyn bloed: de Heilige Geest is onze Heiligmaker door zyn Wooninge in onze herten.

III. Het derde berigt ons,

A. Deels tegen wie deeze leer in onze Kerk altoos verdeedigt is. Deeze leere van de H. Drie-Eenheid, is altyd beweert ende onderhouden geweest by de waare Kerke: van de tyden der Apostelen af tot nu toe, tegen de Joden, Mahumetisten ende eenige valsche Christenen ende Ketteren, als Marcion, Manes, Praxeas, Sabellius, Samofatenus, Arrius, ende andere diergelyke, die met goed regt van de Heilige Vaders zyn veroordeelt geweest.

B. Deels wat wy in deezen als overeenstemmende met onze leer, gaarne overneemen. Overzulks neemen wy in dit stuk geern aan de drie geloofssommen, namentlyk der Apostelen, van Nicea, ende Athanasii: Insgelyks 't gene daer van by de ouden in gelykformigheid van dien besloten is.

Vrag. Wat behelst het eerste Lit van deezen Artikel?

Antw. Een voorstel van de maniere, op welke wy kennen en belyden dat God een in Weezen, en drie in Personen is. Dit alles weeten wy, zoo uit de getuigenissen der Heilige Schriftuure, als ook uit haare werkingen; ende voornamentlyk uit de gene die wy in ons gevoelen.

Vrag. Waar getuigt de H. Schriftuur, dat God een in Weezen en drie in Personen is?

Antw. 1. In het Oude Testament, Psalm 33 : 6. Door het Woord des Heeren zyn de Hemelen gemaakt, ende door den Geest zyns monds al haar heir. Hag. 2 : 5, 6. Doch nu, weest sterk gy Zerubbabel spreekt de Heere, ende weest sterk gy Josua Soone Josadaks, Hoogepriester; ende weest sterk al gy volk des Lands, spreekt de Heere: ende werkt, want ik ben met u spreekt de Heere der Heirscharen, met het Woord in 't welke ik met u lieden een Verbond gemaakt hebbe, als gy uit Egypten uittrok: ende mynen Geest staande in 't midden van u: en vreest niet.

2. In het Nieuwe Testament: Joh. 14 : 16, 17. Ende ik zal den Vader bidden, ende hy zal u eenen anderen Trooster geven, op dat hy by u blyve in der eeuwigheid; namentlyk den Geest der waarheid, welken de Waereld niet kan ontfangen, want zy ziet hem niet, nog kent hem niet. Openb. 1 : 4, 5. Genade zy u, ende vreede van hem, die is, ende die was, ende die komen zal: ende van de zeeven Geesten die voor zynen troon zyn: ende van Jesu Christo die de getrouwe getuigen is, de Eerstgeboren uit den doden, en de Overste der Koningen der Aarde.

Vrag. Hoe worden de gelovige nog meer van deeze waarheid bevestigt?

Antw. De Belydenis zegt. Uit de werkingen der H. Drie-Eenheid, en voornamentlyk uit de gene die wy in ons gevoelen, 1 Cor. 2 : 12. Doch wy hebben niet ontfangen den Geest der Waereld, maar den GEEST die uit God is: op dat wy zouden weeten wat dingen ons van God geschonken zyn.

Vrag. Is dit een Bewys dat sterk bevestigt?

Antw. Dit Bewys is kragtig, en betreft de bevinding der Godzaligen. 't Is egter niet genoeg om een ander te overreeden. Een natuurlijk mensch weet daar weinig van. Een Godzalige ondervind 'er meer van, als hy uitdrukken kan. Hy gevoelt er meer van, als de allergeleertste kan tegenspreeken, Psalm 25 : 14. De Verborgentheid des Heeren is voor de gene die hem vreezen: Ende zyn Verbond om hem dien bekent te maaken Joh. 14 : 23. Jesus antwoorde ende zeide tot hem, zoo iemand my lief heeft, die zal myn Woord bewaaren: ende myn Vader zal hem lief hebben, ende wy zullen tot hem komen, ende zullen wooningen by hem maaken.

Vrag. Maar hoe verstaan wy dit van een eigenlyk en tastelyk gevoel?

Antw. Ganschelijk niet. Gevoelen zegt hier ondervinden: God is een Geest, en zyne Werkingen in ons zyn enkel geestelijk. De verheeve spreekmanieren welke Gods Woord

gebruikt, van Lighamelijke dingen ontleent, moeten in een geestelijken zin verstaan worden. Dus leest men van den Heere te tasten en te vinden, Hand. 17 : 27. zijn goedheid te proeven en te smaken. Psalm. 34 : 9. Jesus vleesch te eeten en zyn bloed te drinken, Joh. 6 : 56. Een gelovige geniet de ondervinding van Gods werkinge in hem met zo veel kragt en klaarheid, dat 'er zyn gemoed onder verkwikt en versterkt word. Een Christen moet zig wagten voor Lighamelijke bevattinge van God en zyn werkinge, Joh. 6 : 63. De zigbaare Jesus zelf word van de Hemelen omvangen, en voor onze oogen verborgen tot de tyden der wederopregtinge aller dingen, Hand. 3 : 21.

∴. Vrag. Wat kent een godzalige van deeze Verborgentheid door de werkinge van Gods Geest in hem?

Antw. 1. Dat 'er zo een God, zo een Zalig en Drie-Eenig Weezen is. Dat staat by hem vast, daar is hy in zyn gemoed van overreed. 't Schild des geloofs bluscht alle de vuurige pylen des Satans uit. Alle gedagten, en verdorve redeneeringen die zig tegen deeze verborgentheid verheffen, zyn by hem gevallen. Drie zyn 'er zegt hy, die getuigen in den Hemel! dat weeten de goede Engelen, dat kunnen de Duivelen niet loochenen, dat belyden alle de Godzaligen, daar is geen twyfel aan: HEERE gy hebt my overreed, ende ik ben overreed geworden; gy zyt my te sterk geweest ende hebt overmogt. Jerem. 20 : 7. Want daar is EEN GOD, daar is ook EEN MIDDELAAR Gods ende der menschen, de mensche Jesus Christus, 1 Tim. 2 : 5.

2, Hy ziet dat hy zo een God, zo een Zalig en Drie-Eenig Weezen, tot Zaligheid van zyn Ziel van noden heeft. De fonteine van Gods genade ware in eeuwigheid gestopt gebleeven, indien hy niet was een Drie-Eenig God. Daar is een Goddelijk Persoon, wiens geregtigheid moet voldaan zyn. Niemand anders dan een Goddelijk Persoon, kan een eeuwige geregtigheid voor den Zondaar te weeg brengen. Een Goddelijk Persoon moet door zyn kragt de verworvene Zaligheid aan den Zondaar toe passen. De Vader is onze Schepper door zyn kragt, de Zoon is onze Verlosser door zyn bloed; de Heilige Geest is onze Heiligmaker door zyn inwooning in onze harten. Dit leert ons Gods Woord overal. De Godzalige stemt

het met voller herte toe, en roept uit. Gy zyt MYN GOD, daarom zal ik u loven: ô MYN GOD ik zal u verhogen! Looft den Heere, want hy is goed: Want zyne goedertierentheid is in der eeuwigheid, Psalm 118 : 28, 29.

3. Hy beschouwt zomtyds de oneindige grootheid van dat Zalig Weezen, zo ver hem de Heere belieft te verligten en zyn hart kan heiligen, om God in de ontdekking van het werk der Verlossinge groot te maaken; zo dat zyn gemoed onder 't bezef van al die heerlijkheid in God in verwonderinge opgevoert, dankende uitroept. Voorwaar ik hebbe u in het heiligdom aanschouwt, ziende uwe sterkte ende uwe eere, Psalm 63 : 3. Wy allen met ongedekten aangezigte de heerlykheid des Heeren als in eenen spiegel aanschouwende, worden na het zelve beeld in gedaante verandert van heerlykheid tot heerlykheid, als van des Heeren Geest, 2 Corinth. 3 : 18.

4. Hy heeft geen rust in God, ten zy dat zyne Ziele zeit, de Heere is myn deel; daarom zal ik op hem hopen? Klaagl. 3 : 24. Is 'er een scheiding tusschen hem en den Heere om der zonden wille; dan worden alle de beweegingen der Ziele met bidden, overdenken, schreien en verlangen gaande gemaakt, tot datze wederom in zyn nabyheid proeft en smaakt, dat de Heere goedertieren is, Hoogl. 3 : 1, 2. Ik zogt des nagts op myn leger hem, dien myne Ziele lief heeft: Ik zogt hem, maar ik vond hem niet, ik zeide: Ik zal nu opstaan ende in de stad om gaan, in de wyken ende in de straten. Ik zal hem zoeken, dien myne Ziele lief heeft. Hos. 6 : 1. Komt ende laat ons wederkeeren tot den Heere, want hy heeft ons verscheurt, ende hy zal ons geneezen: Hy heeft geslagen, ende hy zal ons verbinden.

5. Hy kent by bevinding zyn overgifte aan God; hoe hy van den Geest bewerkt wierd, om zig geheel en al tot den dienst van een Drie-Eenig God te verbinden. Och Heere! Zeekerlyk ik ben uw knegt, ik ben uw knegt, een Zone uwer dienstmaagd: Gy hebt myne banden los gemaakt, Psalm 116 : 16.

a. Aan God den Vader, door wiens groote barmhartigheid hy is wedergeboren tot een leevendige hoope, Jerem. 3 : 4. Zult gy niet van nu af tot my roepen. MYN VADER: gy zyt de leidsman myner jeugd? 1 Petri

1 : 17. Ende indien gy tot eenen VADER aanroept den geenen, die zonder aanneeminge des Persoons oordeelt na een iegelyk werk, zo wandelt in vreeze den tyd uwer inwooninge.

b. Aan God den Zoon, door wiens bloed hy gekogt, ende uit alle geweld des Duivels verlost is, Psalm 45 : 11, 12. Hoort ô dogter ende ziet, ende neigt uwe oore, ende vergeet uw volk ende uwes Vaders huis. Zo zal de Koning lust hebben in uwe schoonheid: dewyl hy uwe HEER is, zo buigd u voor hem neder! Psalm 2 : 12. Kusset den ZOONE op dat hy niet toorne, ende gy op den weg vergaat, wanneer zyn toorn maar een weinig zoude ontbranden: Welgelukzalig zyn alle, die op hem vertrouwen!

c. Aan God den Heiligen Geest, door wien hy bevestigt is van de liefde Gods, en op den weg des levens geleid ende geheiligt word, Eph. 4 : 30. Ende bedroeft den HEILIGEN GEEST Gods niet, door welken gy verzegelt zyt tot den dag der Verlossinge. Psalm 143 : 10. Leert my u welbehagen doen want gy zyt myn God, uw GOEDE GEEST geleide my in een effen land!

6. Hy gevoelt in zig zomtyds Hemelsche gedagten, geestelijke optogten en verlangens na den Hemel, daar volkomener kennisse van deeze verborgentheid zyn zal, en de vrugt van dien genooten worden eeuwiglijk ende altoos, Psalm 42 : 2, 3. Gelyk een hert schreeuwt na de waterstroomen: Alzo schreeuwt myne Ziele tot u ô God, myne Ziele dorst na God, na den Leevendigen God; wanneer zal ik ingaan en voor Gods aangezigte verschynen? Psalm 17 : 15. Maar ik zal uw aangezigte in geregtigheid aanschouwen. Ik zal verzadigt worden met uw BEELD, als ik zal opwaken!

Vrag. Wat staat ons verder omtrent deeze kennisse op te merken?

Antw. 1. De kennisse van deeze verborgentheid is in alle Godzalige. Daar is niemand die God vreest, of hy belyd de verborgentheid van Vader, Zoon, en H. Geest. 't Werk van genade in den mensch, is een werk van een Zalig en Drie-Eenig God, 1 Cor. 6 : 11. Ende dit waart gy zommige, maar gy zyt afgewasschen, maar gy zyt geheiligt, maar gy zyt geregtvaerdigt in den naam des Heeren Jesus, ende door den Geest onzes Gods.

2. De kennisse van deeze verborgentheid is troostryk in de Godzalige: want die den Drie-Eenigen God tot zijn' God en beschermer geniet, heeft geen kwaad te vreezen, Psalm 91 : 1. Die in de schuilplaatze des Allerhoogsten is gezeeten, die zal vernagten in de schaduwe des Almagtigen. Psalm 125 : 2. Rondom Jerusalem zyn bergen: alzo is de Heere rondom zyn volk, van nu aan tot in der Eeuwigheid.

3. De troostryke genietinge van deeze kennisse, is egter in de Godzalige altoos niet eeven leevendig en kragtig. Zomtyds wandelen zy in 't ligt, en verblyden zig in de beschouwing van dit Zalig en Drie-Eenig Weezen, Hoogl. 1 : 3. De Koning heeft my gebragt in zyne binnekameren, wy zullen ons verheugen. ende in u verblyden; wy zullen uwe uitneemende liefde vermelden meer dan den wyn. Zomtyds wandelen zy in 't duister, en klagen onder de verberginge van Gods ligt en liefde, Job 23 : 8, 9. Ziet, ga ik voorwaart, zo is hy daar niet; ofte agterwaart, zo verneem ik hem niet. Als hy ter slinkerhand werkt, zo aanschouwe ik hem niet; bedekt hy zig ter regterhand, zo zie ik hem niet. Dit alles doet hun verlangen na den Hemel, daar hunne genieting van God algenoegzaam en volkomen zyn zal, 1 Cor. 13 : 12.

Vrag. Wat behelst het tweede Lit van deezen Artikel?

Antw. Een verklaaring en optelling van een seevental van bewyzen, om dit leerstuk nader te bevestigen: waar van twee uit de Schriften des O. Testaments, en vyf uit het Nieuwen Testament genomen zyn, als terstont blyken zal.

∴ Vrag. Wat stelt onze Belydens, betreffende de bewyzen uit het O. Testament vooraf?

Antw. De getuigenissen der Heilige Schriftuur, die ons leeren deeze H. DRIE-EENHEID te geloven, zyn in veele plaatsen des O. Testaments beschreeven: welke niet van noden is te tellen; maar alleen met onderscheid of oordeel uit te kiezen. In de tweede druk stont agter een vertellen. Het woord oordeel is 'er door de Synode van Dordrecht by gedaan; en dat, als men ligtelijk denken kan, om best wil; nademaal naarstigheid zonder

nauwkeurig oordeel, dikmaals overtollig, ja wel eens schadelijk is, alzo men in het optellen der bewyzen, zonder oordeel of onderscheid, zig ligt vertellen, en dus een allergewigtigst stuk verdagt maaken kan. Een geleert man heeft zeer wel gezegd: Testimonia hic non tam numeranda sunt quam ponderanda; Hier moet men in agtinge neemen, niet zo zeer het getal als wel het gewigt des getuigenissen. Vermits zwakheid van bewys tot verkleining van de waarheid strekt.

Vrag. Wat dunkt u van het bewys, genomen van de Verschyninge van de Drie mannen aan Abraham, Gen. 18 : 1, 2, 't welk van outs is by gebragt?

Antw. 't Is beter dit bewys te laten vaaren, dan 'er dit leerstuk mede te willen bevestigen: want

1. Het schynt veel eer, dat Een van Drie de Heere geweest is, of de Zone Gods, die van twee geschapene Engelen was verzelt; dewelke zo door zyn eigen naam Jehovah, als door zyne Alweetenheid, van de Engelen onderscheiden wordt. Zie vers 13 : 14. Ende de HEERE zeide tot Abraham, waarom heeft Sara gelachen, zeggende, zoude ik ook waarlyk baren, nu ik oud geworden ben? zoude iets voor den HEERE te wonderlyk zyn? ter gezetter tyd zal ik tot u weder komen, omtrent deezen tyd des levens, ende Sara zal eenen zoone hebben?

2. Deze twee worden genoegzaam met haare namen van Mannen ende Engelen, en door haar gedienstig werk, van den Jehovah die zy verzelden, onderscheiden. Zie vers 22. Doe keerden die mannen het aangezigte van daar, ende gingen na Sodom: maar Abraham die bleef nog staande voor het aangezigte des HEEREN. Cap. 19 : 1. Ende die twee Engelen kwamen tot Sodom in den Avond.

3. Paulus zinspelende op deeze gebeurtenisse, spreekt uitdrukkelijk van Engelen, geschapene Geesten, tot dienst der geenen die de Zaligheid beërven zullen, Hebr. 13 : 2. Vergeet de herbergzaamheid niet: want hier door hebben zommige onweetende Engelen geherbergd.

Vrag. Wat zegt gy van 't bewys dat anderen bybrengen, genomen uit de veelvoudige gedaante van de naame God of Elohim, en andere diergelijke in de Hebreeuwsche taal?

Antw. 't Is onzes bedunkens te zwak, ter bevestiging in een zaak van zo veel belang:

a. Dewyl het meervoudig getal by de Hebreen in deeze en andere woorden, tot beduidenis van eenige uitsteekentheid verstrekt. Zie Gen. 1 : 1. Cap. 40 : 1. Job 40 : 10. Spreuk. 1 : 20. &c.

b. Zelf wordt deeze naam in 't meervoudig getal van de eene Goddelijke Persoon gebruikt, in tegenstellinge van de andere. Zie Psalm 45 : 8. Daarom heeft ô God! Elohim uwe God Elohecha gezalft met vreugden olie, boven uwe meedegenooten.

c. Bekent is 't, hoe zelf dit woord in 't meervoud word toegeëigent aan een Eenig mensche: als aan Moze, Exod. 4 : 16. Ende gy zult hem Le-Elohim tot eenen God zyn. Aan een Eenig Afgodisch beeld: namentlijk, het gouden kalf, Exod. 32 : 4. Doe zeiden zy dit zyn uwe Goden, Israël die u uit Egyptenland opgevoert hebben.

Vrag. Wat plaatzen worden in onze Belydenis met onderscheid en oordeel, ter bevestiging van dit leerstuk bygebragt?

Antw. Gen. 1 : 26, 27. Ende God zeide, laat ons menschen maaken na onzen beelde, na onze gelykenisse, &c. ende God schiep den mensche na zynen beelde, na den beelde Gods schiep hy hem: man ende wyf schiep hyze: Item Gen. 3 : 22. Doe zeide de Heere God, ziet de mensch is geworden als onzer een, kennende het goed ende het kwaad.

Vrag. Wat hebt gy omtrent deeze woorden op te merken?

Antw. 1. God spreekt hier niet tot zyne Engelen, dewyl deeze niet Een met God in magt en weezen zyn; maar bloote dienstknegten, die God tot zyn dienst en heerlykheid gebruikt, gelijk zy juigten by de grondlegginge der Waereld, Job 38 : 4, 6.

Vrag. Wat meer?

Antw. 2. God spreekt hier niet na de wyze der Konin-

gen en Vorsten, die gewoon zyn te zeggen. Wy, ons, enz. Want

a. De Hebreen, gelijk ook de Oostersche volkeren, waren niet gewoon van zig zelven in het veelvoudig getal te spreeken. Men zie de Exempelen in Abimelech, Gen. 20 : 9. Pharao, Gen. 41 : 15. Nebucadnezar. Dan. 2 : 3. Belzazar. Dan. 5 : 7. Darius. Dan. 6 : 26. Cyrus. 2 Cron. 36 : 23. en andere.

b. Aardsche Koningen spreeken wel zo als zy iets beveelen; maar nooit zegt een Koning tot zig zelven, laat ons dit of dat doen.

c. Is 't dat Koningen en Vorsten alzo spreeken; in deeze wyze van doen hebben zy de opperste Godheid na geboost, wiens beelden zy op der aarde zyn.

Vrag. Tot wien rigt God zyn Aanspraak dan?

Antw. De Drie-Eenige God spreekt zig zelzen aan, en wekt zig op tot overleg om iets groots te scheppen, dies wy met onze Belydenis zeggen, dat 'er meer dan een Persoon in de Godheid is blykt, als de Heere zegt: Laat ons den mensche maken na onzen beelde; verder dat deeze Personen een in Weezen zyn uit de woorden, ende God schiep hem.

Vrag. Zyn deeze plaatzen genoeg, om de verborgentheid der H. Drie-Eenheid te bevestigen?

Antw. Zy zyn ons genoeg tot bewys van de meerderheid der Goddelijke Personen; hoewel ze ons niet uitdrukkelijk bepalen, hoe veel Personen in het Goddelijk Weezen zyn, waarom wy met onze Belydenis zeggen. 't Is wel waar, dat hy niet zegt hoe veel Personen dat 'er zyn; maar 't gene voor ons wat duister is in den Ouden Testaments, dat is zeer klaar in den Nieuwen.

Vrag. Zyn 'er evenwel in het O. Testament geen plaatzen, die klaar bevestigen dat 'er drie Personen in het Goddelyk Weezen zyn?

Antw. Ja. Dit bevestigen onze Godsgeleerden doorgaans met die plaatzen,

1. In welke de naamen of eigenschappen van God driemaal worden genoemd, als Num. 6 : 24, 25, 26. De Heere zegene en behoede u. De Heere doe zyn aangezichte over u lichten, en zy u genadig. De Heere verheffe zyn aangezichte over u, en geeve u vreede. Welke zegenwensch Paulus verklaard van Vader, Zoon, en H. Geest, 2 Cor. 13 : 13. De genade des Heeren Jesus Christus, en de liefde Gods, en de gemeenschap des Heiligen Geestes zy met u allen, Amen! als meede, Jes. 6 : 3. Heilig, heilig, heilig is de Heere der Heirschaaren. Vergeleken met vers 8. Daar na hoorde ik de stemme des Heeren, dewelke zeide, wien zal ik zenden, ende wie zal ons henen gaan? welke woorden benevens den Vader, in het Nieuwe Testament ook worden toegepast op den Zone, Joh. 12 : 41. Dit zeide Ezaias, doe hy zyne heerlykheid zag, ende van hem sprak, mitsgaders op den Heiligen Geest, Hand. 28 : 25. Wel heeft de Heilige Geest gesproken, door Ezaias den Propheet. enz.

2. In welke drie Personen onderscheiden voorkomen, als Psalm 33 : 6. Door het Woord des Heeren zyn de Hemelen gemaakt, en door de Geest zynes monds al haar heir. Jes. 61 : 1. De Geest des Heeren HEEREN is op my, om dat de Heere my gezalft heeft. Jes. 63 : 9, 10. In alle haare benautheid was hy benaauwt, ende de Engel zynes aangezigts heeft ze behouden; door zyne liefde, ende door zyne genade heeft hyze verlost, ende hy nam ze op, ende hy droeg ze alle de dagen van outs. Maar zy zyn wederspannig geworden, ende zy hebben zynen Heiligen Geest smerten aangedaan: daarom is hy haar in eenen vyand verkeert, hy zelf heeft tegen haar gestreeden. Hag. 2 : 5, 6. Dog nu, weest sterk gy Zerubbabel, spreekt de Heere, ende weest sterk gy Jozua, Zone Jozadaks Hoogepriester, ende weest sterk, al gy volk des lands, spreekt de Heere; ende werkt, want ik ben met u, spreekt de Heere der Heirscharen met het Woord, in 't welke ik met u lieden een Verbond gemaakt hebbe, als gy uit Egypten uittrok: ende mynen Geest staande in 't midden van u: en vreest niet.

Vrag. Hoe bewyst gy dit leerstuk uit de Schriften des N. Testaments?

Antw. Uit vyf voortreffelijke getuigenissen, bygebragt in onze Belydenis, als:

1. Uit het geschied-verhaal van den Doop van den Heere Christus in de Jordaan, Matth. 3 : 16, 17. Ende Jesus gedoopt zynde, is terstont opgeklommen uit het water, ende ziet de Hemelen werden Hem geopent, ende hy zag den Geest Gods nederdalen gelyk een duive, ende op hem komen. Ende ziet, een stemme uit de Hemelen zeggende, deze is myn Zone, myn geliefde in den welken ik myn welbehagen hebbe. De stemme des Vaders is gehoort geweest uit den Hemel: De Zoon werd gezien in het water, daar hy van Johannes gedoopt werdt: De Heilige Geest openbaarde hem in de gedaante van een duive. Wat kragt van bewys in deeze plaats gevonden wordt, hebben Athanafius en andere oude Kerkleeraars erkent, wanneer zy zo tegen de Arrianen, als tegen andere bestryders van de H. Drie-Eenheid plagten te zeggen:

Gaat Arriaan na de Jordaan,
En zie de Drie-Eenheid aan!

2. Uit de instellinge des doops aller gelovigen, Matth. 28 : 19. Gaat henen onderwyst alle volkeren, ende dooptze in den name des Vaders, ende des Zoons, ende des Heiligen Geestes; leerende haar onderhouden, alles wat ik u geboden hebbe. Op dit bewys wierd mede by de ouden Tertullianus, Basilius, Ambrosius, Theophilaçtus vry wat staat gemaakt, en niet zonder rede: Want staat dit vast, dat niemand mag gedoopt worden, dan in den name Gods, in wien men geloven moet; dewyl den doop geschied tot vergeevinge der zonden, Hand. 22 : 16. Hier uit volgt, dat de drie alhier genoemt, geen Eigenschappen maar Personen zyn. Ja Goddelijke Personen die een in magt, in majesteit ende eere zyn.

3. Uit de Groetenisse van den Engel Gabriël tot Maria, de moeder des Heeren, Luc. 1 : 35. De Heilige Geest zal over u komen, ende de kragt des Allerhoogsten zal u overschaduwen, daarom ook dat Heilige dat uit u zal geboren worden, zal Gods Zoone genaamt werden. Wy zien dat hier eerst genoemt werd de Vader als de Allerhoogste, daar na Gods Zoon, die van de maagd gebooren werd; eindelijk de Heilige Geest, die de maagd overschaduwde; dies wy niet zonder grond, deeze woorden tot bewys van de Heilige Drie-Eenheid zien by gebragt.

4. Uit den zegenwensch van Paulus over alle gelovigen, 2 Cor. 13 : 13. De genade des Heeren Jesu Christi, de liefde Gods des Vaders, en de gemeenschap des Heiligen Geestes zy met u allen, Amen. De Apostel noemt hier drie Personen, Vader, Zoon, en H. Geest, van wien hy wenscht en bid, allerlei heil en genade over de gelovigen. Dit leert ons, dat 'er waarlijk drie Personen in een Weezen zyn, van wien wy allerlei zegeningen te wagten en te bidden hebben.

5. Eindelijk uit dat treffelijk en heerlijk getuigenis van Johannes, 1 Joh. 5 : 7. Want drie zyn 'er die getuigen in den Hemel, de Vader, het Woord, en de Heilige Geest, ende deeze drie zyn een.

∴. Vrag. Waar nademaal Socinus en andere vyanden van de leere der H. Drie-Eenheid, al over lang geroepen hebben, dat de woorden van 1 Joh. 5 : 7. niet egt zyn; maar van zommige oude Kerkvaders, die deeze leere tegen de Arriaanen beweerden, in den Bybel ingelast zyn. Hoe zoud gy de Egtheid van deeze plaats konnen bewyzen?

Antw. 1. Deeze plaats werd gevonden in handschriften, die zo oud zyn als die, in welke zy niet is. En zy is altyd in de Vulgata van Hieronimus geweest, dies ze in de oude Italiaansche vertaling gevonden had.

2. 't Is Johannes eigen taal, in zyn Evangelium en Brieven te spreeken van de gemeinschap van Vader, Zoon en H. Geest. Dus zegt de Heere Christus zelf, Joh. 10 : 30. Ik en de Vader zyn Een.

3. Zonder dit Vers is in den text van Johannes het een van het ander zeer verwydert, en daar kan geen bekwame t'zamenhang van het voorgaande en volgende in zyn Reedenvoeringe uitgevonden worden: Want Johannes oogwit is te bewyzen dat Jesus is de Christus, de Zoone Gods, die ook in de volheid des tyds mensch geworden is, om Zondaars Zalig te maken. Hoe zou 't nu voegen, dat Johannes Vers 8. alleenlijk zoude spreeken van drie Aardsche getuigen, om zyn waare menschheid te bewyzen eer dat hy gesproken hadde Vers 7 van de drie Hemelsche Getuigen tot bevestiging van zyne waare Godheid, voor de welke hy tegen Cerinthus en zyn aanhang met zo veel yver gestreeden heeft. Ja met wat schyn van reeden kon de Apostel Vers. 9. gewagen van het getui-

genisse Gods, dat meerder is als het getuigenisse des menschen; by aldien het Goddelijk getuigenis der Hemelsche getuigen, niet was voorgegaan het menschelijk getuigenisse der getuigen, die op der Aarde zyn.

4. Daar is ook geen rede om de godvrugtige Oudvaders te verdenken, dat zy deeze woorden op eigen gezag zouden ingelascht hebben, wyl de leer van de H. Drie-Eenheid, in zo veele plaatsen die buiten dit geschil zyn, geleert en bevestigt wordt.

5. Hebben de Oudvaders deeze woorden zelden of spaarzaam tot bewys van deeze verborgentheid by gebragt? De reden is klaar, nademaal zy te doen hadden met Ketters, die dit leerstuk loochenden, na dat deeze plaats in zommige afschriften niet gevonden en betwist wierd.

6. Zegt men, deeze text wordt in de Syrische, ja zelf in andere vertalingen niet gevonden: De geleerden zeggen ons, dat 'er veel aan deeze vertaling ontbreekt. Men vind 'er niet in 't verhaal van de Overspeelderesse, Joh. 8. het 15. Capittel van de Handelingen der Apostelen, de tweede Brief van Petrus, de tweede en derde van Johannes. De Brief van Jude, en de Openbaringe 't Is ons genoeg, dat deeze plaats in de egtste en beste afschriften, die van Erasmus en andere braave Mannen goedgekeurt zyn, gevonden wordt. Een ieder zie toe, dat hy dit overheerlijk getuigenis der drie getuigen in den Hemel, niet als onschriftmatig verdagt houde, op dat 'er geen klagte in onze Kerk zy. Zekerlyk de fondamenten worden omgestooten! Psalm 11 : 3.

∴ Vrag. Zo dan deeze leere alle menschelyke verstanden verre te boven gaat; wat dunkt u van die, die deeze verborgentheid willen bewyzen uit de Reden, genomen van de driederlei kragten in de Ziel, Verstand, Wil en Oordeel, ofte vermeenen te konnen ophelderen met gelijkenissen, genomen van een Driehoek, een Regenboog met haare drie verwen, van een boom met haare stamme, kroon en wortel, en wat dies meer zy?

Antw. 1. Dat de eerste het Christelijk geloof in gevaar brengen, 't welk behelst verborgentheeden, die wy met een neederig gemoed moeten aannemen, zonder dezelve te schoeien na den leest van het verdorven verstand. De woorden van Bernardus zyn in deezen nadrukkelijk. Deeze groote verborgentheid moet men eerbiediglyk

aanbidden; niet nieuwsgieriglyk doorsnuffelen, hoe de Veelheid in Eenheid, en Eenheid in de Veelheid is. Dit na te speuren is roekeloosheid; te geloven godvrugtigheid; maar te weeten het eeuwige leeven.

2. Dat de laaste te geringe gedagten maken van deeze groote verborgentheid, de gelijkenissen die zy by brengen, zeer ongelijk zyn, te verre gezogt en aanleiding geeven aan andere, om met deeze gewigtige verborgentheid den spot te dryven. Dies wy met Augustinus besluiten. Wilt gy met my disputeeren. Verwondert u en roept uit, ô diepte! laat ons beiden overeenstemmen in vreeze, op dat wy niet verloren gaan door dwalinge.

∴ Vrag. Hebben evenwel zommige Wysgeeren die Heidenen waaren, deeze leer der H. Drie-Eenheid niet eenigzints gekent en beleeden?

Antw. 1. Indien zulks waar is; hier uit volgt niet, dat zy zulks gedaan hebben door het ligt der natuur; maar door een onderrigt, dat zy by voorkomende geleegentheden uit de Goddelijke Schriften daar van gekreegen hebben. Immers bewysbaar by de Geleerden is, dat Pythagoras, Plato, Thales, Milesius en andere, verscheide dingen die de Godheid en den Godsdienst betreffen, in hunne schriften hebben aangeroert, die zy uit de H. Schriftuur gehaalt hebben. Dit gaf Tertullianus grond om hun vraagende te gemoet te voeren; Wie is 'er onder de Digters; wie onder de Redenaars, die uit de fonteinen der Propheten niet gedronken heeft? hier van daan hebben ook de Wysgeeren den dorst hunnes verstands gelest.

2. Is 't datze iets van de verborgentheeden van den Godsdienst in hunne schriften melden, de ondervinding heeft geleert, hoe luttel zy van de waarheid gekent hebben. En men heeft reden met den geleerden Casaubonus te zeggen; Dat, hoe zy hier in duidelyker spraaken, hoe zy hier in te meer verdagt moeten gehouden worden, dewyl het strydig is tegen den woorde Gods, te meenen dat zulk een hooge verborgentheid aan de Heidenen klaarder als aan het Joodsche volk, zoude ontdekt zyn geworden; daar God in dien tyd aan Jacob alleen zyn Woord bekent maakte, aan Israël zyne inzettingen, ende alzo aan geen ander volk deed, Psalm 147 : 19, 20.

∴ Vrag. Heeft Adam in den staat der regtheid kennisse gehad van God, als een in Weezen, en drie in Personen?

Antw. Ja. Dit blijkt.

1. Dewyl hy andersints den Waaren God niet zoude gekent hebben; veel min in staat geweest zyn, om God op de regte wyze te kunnen verheerlyken.

2. Dan zoude onze kennisse veel volmaakter zyn, als de kennisse van Adam voor den val, 't welk met geen fondament kan gestelt worden.

3. Veele dingen heeft hy gekent uit de Goddelijke openbaaringe, dewelke hy niet wist door zig zelve, als van de boom des levens, de wonderbaare scheppinge van zyn Egtgenoot uit een Ribbe van hem, etc. waar onder te regt de kennisse van God, als een in Weezen, en drie in Personen, gestelt moet worden: dies wy met de woorden van Epiphanius vrymoedig zeggen: Adam was geen Afgodendienaar, want hy kende God den Vader, de Zoon, en den H. Geest: Want hy was een Propheet, en wiste dat den Vader tot den Zoon gezegd hadde, laat ons menschen maaken.

4. Zegt iemand, de kennisse van den Drie-Eenigen God sluit in de huishouding der drie Goddelijke Personen, zo als ze voornamentlijk is werkzaam geweest, in de beschikkinge der Zaligheid des menschelijken geslagts, dat door de zonde van God vervallen was; hoedanig een kennis niet heeft konnen behooren tot den staat der Regtheid voor den val? wy zeggen, 't geschil is niet of Adam den Drie-Eenigen God gekent heeft, op dezelve wyze als wy God nu kennen door het Evangelium na den val; maar of hy waarlijk een God in Weezen, en drie in Personen gekent en gediend heeft. Dit laatste kan niet ontkent worden; dewyl den Drie-Eenigen God, Adams Schepper, Onderhouder en Wetgever was, die hy in deezer voegen moest kennen; zoude hy hem op de regte wyze lieven en gehoorzaamen.

Vrag. Wat vrugt zullen de gelovigen van deeze kennisse na dit leven genieten in den Hemel?

Antw. 1. Een volkomene kennisse van deeze verborgenheid, zonder onderwys, zonder middelen, zonder nevelen van donkerheid, Psalm 17 : 15. maar ik zal u aangezigte in geregtigheid aanschouwen. Ik zal verzadigt worden met u beeld, als ik zal opwaken. Psalm 31 : 20. ô Hoe groot is uw goet, dat gy weggelegt hebt voor de gene die u vree-

zen! dat gy gewrogt hebt voor de gene die op u betrouwen in de tegenwoordigheid der menschen kinderen.

2. Een algenoegzaame genietinge van de Zalige nabyheid Gods in 't gezelschap van alle de Engelen en Heiligen, Psalm 73 : 23, 24. Ik zal dan geduriglyk by u zyn: gy hebt myne regterhand gevat, gy zult my leiden door uwen raad: ende daar na zult gy my in heerlykheid opneemen. 1 Thessal. 4 : 17. Daar na wy die levendig overgebleven zyn, zullen te zamen met haar opgenoomen worden in de Wolke, den Heere te gemoete, in de Lugt: ende alzo zullen wy altyt met den Heere weezen.

3. Een ontslag van alle gebrek na Lichaam en Ziel, daar zy hier onder zugten moeten, Openb. 7 : 15, 16, 17. Daarom zyn zy voor den Throon Gods, ende dienen hem dag en nagt in zynen Tempel: ende die op den Throon zit zal haar overschaduwen. Zy zullen niet meer hongeren: nog zy zullen niet meer dorsten, noch de Zonne zal op haar niet vallen, noch eenige hitte, want het Lam dat in het midden des Throons is, zal ze weiden, ende zal haar een leitsman zyn tot levende fonteinen der wateren; ende God zal alle tranen van haare oogen afwisschen.

Vrag. Hebben deeze Personen door hare ampten en werkingen een byzondere opzigt tot de gelovigen?

Antw. Dit is te voren bewezen, en bevestigen deeze woorden in onze Belydenis. Voorts staan aan te merken de byzondere ampten en werkingen deezer drie Persone t' onswaarts.

1. De Vader is genaamd onze Schepper door zyn kragt, Mal. 2 : 10. Ende hebben wy niet allen eenen Vader? ende heeft niet eenen God ons geschapen. 1 Cor. 8 ; 6. Nogtans hebben wy maar eenen God den Vader uit welken alle dingen zyn, ende wy tot hem.

2. De Zoon is onze Zaligmaker ende Verlosser door zyn bloed, 1 Joh. 1 : 7. Ende het bloed Jesu Christi zyns Zoons reinigt ons van alle zonde. 1 Petr. 1 : 18, 19. Wetende dat gy niet door vergankelyke dingen, zilver ofte gout, verlost en zyt uit uwe ydele wandelinge,

die [u] van de Vaderen overgelevert is: maar door het dierbaar bloet Christi, als eens onbestraffelyken ende onbevlekten Lams.

3. De H. Geest is onze heiligmaker door zyne inwooninge in onze harten, Joh. 14 : 17. Maar gy kent hem, want hy blyft by u lieden, ende zal in u zyn. 1 Cor. 6 : 11. Ende dit waart gy zommige, maar gy zyt afgewasschen, maar gy zyt geheiligt, maar gy zyt geregtvaerdigt in den name des Heeren Jesu, en door de Geest onzes Gods.

Vrag. Hoe werd de Heilige Geest gezegd te wonen in de harten der Geloovigen?

Antw. Niet op een gemeene wyze, zo als hy overal ende by allen is, door zyne Goddelyke tegenwoordigheid, nog alleen door zijn genade en werkinge; maar in zyn Persoon, als een Inwoonder in zyn huis: Hy is in en by de Gelovigen op een verborge wyze, die niet te net kan uitgedrukt worden: oneindig buiten haar, en egter op een byzondere wyze in haar; even als God zig onder het O. Testament in den Tabernakel en Tempel openbaarde, en zyn volk vertrooste. Hier op ziet 1 Cor. 3 : 16. Ende weet gy niet dat gy Gods tempel zyt, en de Geest Gods in u woond. Eph. 2 : 22. Op welke gy mede gebouwd wordt tot een woonsteede Gods in den Geest.

Vrag. Wat wordt ons in het derde deel van deezen Artikel berigt?

Antw. Tegen wie deeze leer by onze Kerk altoos is beweert en staande gehouden. Deeze leere van de H. Drie-Eenheid, is altyd beweert ende onderhouden geweest by de ware Kerke, van den tyden der Apostelen af tot nu toe, tegen de Joden, Mahumitisten, ende eenige valsche Christenen ende ketteren, als Marcion Manes, Praxeas, Sabellius, Samosatenus, Arrius, ende

andere diergelyke, die met goet regt van de heilige Vaders zyn veroordeelt geweest.

.·. Vrag. Wat Ketters worden hier by naamen genoemd?

Antw. 1. Marcion of Markion, wiens leeringen in den Jare 140. eerst een aanvang namen. Hy hield met zyn Meester Cerdon, staande, dat 'er twee Goden waaren; een goede ende een kwade, eene van barmhertigheid, ende eene van gestrengheid: de eerste goed, de Vader van Christus, de Autheur des Evangeliums; de laaste boos en wreet, een Schepper der Waereld, een geever van de wet des O. Testaments. Zamen ontkenden zy Christus ware menschheid uit Maria, zeggende dat zyn Lichaam uit den Hemel was. Tertullianus die hem het naaste geleeft heeft, getuigd dat hy op 't einde van zyn leven deeze en andere dwalingen herroepen heeft.

2. Manes, van wien het gebroedzel der Manicheen afkomstig is, was van geboorte een Perziaan, de knegt van eenen Buddas de Tovenaar, wiens erfgenaam zo van booze gevoelens als goederen hy geworden is. Zamen dreven zy dat 'er twee eeuwige Goden waaren, de eene goet, de andere kwaat, in navolging der aloude Priesteren en Wysgeeren van het blinde heidendom, die al de rampen van de ondermaansche schepzelen, van eenen kwaden God afleiden. Zyn uiteinde was rampspoedig. Hy hadde belooft door zyne gebeeden den zieken Zoon van Sapor Koning der Persen, te genezen. Men schafte de Medicyns af, en hy wierd overgelaten aan de zorge van Manes, dat kwalijk uitviel; want hy stierf des anderen daags. Sapor de Koning, droeg zorg dat Manes gegrepen' en als een bedrieger levendig de huid afgestroopt zynde, de beesten voorgeworpen werdt, en het afgevilde vel voor 's Konings Paleis ten toon gehangen.

3. Praxeas, die in de tweede Eeuw geleeft heeft, en van wien de Patripassianen of Vaderleiders afkomstig zyn, leerde dat God niet alleen een in Weezen; maar ook een in Persoon was. Het schynt nochtans dat hy in dit zyn gevoelen niet hartnekkig was, alzo hy twee of driemaal het zelve heeft afgestaan, en telkens wederom daar toe vervallen is.

4. Sabellius heeft wel niet een nieuwe Kettery opgerigt, maar de oude, die byna vervallen was, weder vernieuwt. Praxeas was de Autheur; Noëtus die hem navolgde, de Meester van Sabellius. Zyn hoofdstelling was, dat 'er maar een Persoon in 't Goddelijke Weezen is, welke met drie namen onderscheiden werdt. Men noemde deeze Kettery, dewyl Sabellius van Cireenen, eene van de vyf Steeden der Afrikaansche Landstreeken Pentapolis van geboorte was, de vervloekte leer der Pentapolitanen.

5. Paulus Samosatenus Bisschop van Antiochien, erkende Christus te zyn maar een bloot mensch, die niet was voor dat hy uit Maria geboren werdt. Hy is over dit gevoelen in de Sinode van Antiochien, in den Jaare 265. eenparig veroordeelt en afgezet.

6. Arius of Arrius, eerst Ouderling tot Alexandrien in Egypten, wierd in 't Sinode van Nicea onder de Regeering van Keizer Constantyn de Groote, in den Jaare 325. door een gezelschap van ruim drie hondert Bisschoppen veroordeelt. Zyn gevoelen hield voornamentlijk, dat Christus maar een schepsel was, en een maaksel uit de dingen die niet waaren voor de scheppinge der Waereld: geen Zoon van natuure, maar door aanneminge, enz. Zyn uiteinde was droevig: Want als men hem naderhand uit zyn ballingschap wilde herstellen, en te Constantinopelen zo door bedrog als met geweld, de Gemeinte wederom tot een Litmaat, en dan voorts tot een Leeraar zogt op te dringen, overviel hem de nood op 's Constantyns markt om zyn gevoeg te doen, waar in hem zyn ingewanden zyn uitgelopen, dat hy 't bestierf.

Vrag. Tegen wie al meer?

Antw. De Belydenis zegt, en andere diergelyke, die met goed regt van de Heilige Vaders zyn veroordeelt geweest; dewelke alle hier te noemen, al te moeilijk, onzeeker en van kleinen nutte weezen zoudè. Ik zegge moeilyk, om hunne veelheid en verscheidenheid. Onzeeker, om 't verschil der Schryvers. Onnut, dewyl 't ons weinig helpen kan, om deeze verouderde gevoelens op te krabben ende na te speuren.

∴. Vrag. Maar waarom worden de voorschrevene in onze Belydenis genoemd?

Antw. Dit heeft zyn reden. Hier mede heeft de Kerk zig willen ontlasten van de argwaan en beschuldiging die men haar na gaf, als of zy 't met die oude Ketters hield. Want zedert het begin der Reformatie, wierden de oude dolingen der genoemde Ketters door Servetus, Valentinus, Socinus en zyn aanhang, wederom op de baan gebragt. Deeze vuile hoop verschuilde zich onder de onze. Dies de Opstellers van onze Belydenis openbaar verklaaren, tegen wie de Kerk van oudts tot verdeediging van de waarheid, in 't Strydperk getreeden is.

Vrag. Is dit leerstuk by de oude Kerk altoos beweert en onderhouden geweest?

Antw. Dit blykt uit de getuigenissen van zo veel treffelijke Mannen, in de drie eerste Kerk-Eeuwen van het Christendom. Dus sprak Ignatius Bisschop van Antiochien, en Discipel van den Apostel Johannes, die in de vervolgingen van Trajanus de beesten voorgeworpen is. Daar is een ongeboorne God en Vader; ende een eenig geboorne Zoone God, het Woord ende mensche, ende een Trooster, de Geest der waarheid. Zeer treffelijk waaren de laaste woorden van Polycarpus, een Condiscipel van Ignatius, gereed staande om leevendig verbrand te worden. ô God de Vader van uwe geliefde Zone Jesus Christus, door den welken wy uw kennisse ontfangen hebben; Maker van alle Schepselen, ik roepe u aan. Ik belyde u te zyn den Waaragtigen God. Ik verheerlyke u door Jesus Christus uwen beminde Zoone, den eenigen Hogenpriester, door welken u te zamen met het zelven en den Geest zy de heerlykheid, nu en in de toekomende Eeuwen, Amen! Kragtig spreekt Justinus Martyr, die van een Platonisch Wysgeer, een yverig Christen, ja een kloekmoedig getuige der waarheid geworden is. In der waarheid daar is een God, dewelke gekent wordt in den Vader, en den Zoon, en den H. Geest: want nadien de Vader uit zyne Selfstandigheid den Zone gegenereert, ende uit den zelven den H. Geest voortgebragt heeft; zo is 't dat de gene, welke eens ende deszelven Goddelyken Weezens deelagtig zyn, met het grootste regt een en dezelve Godheid waardig geagt worden. Niet min verheven de Belydenis van Clemens Alexandrinus: zeggende, laat ons loven eenen Vader ende Zoone te zamen met den H. Geest, die een alles is, die alzints goedt is, alzints wys, alzints

regtvaerdig, wiens heerlykheid nu is ende in der Eeuwigheid. Om van geen andere getuigenissen, der oude Kerkleeraars die genoegzaam bekent zyn, te spreeken.

∴ Vrag. Hoe blykt dit meer?

Antw. Uit de Historie van de vierde Eeuw. Wanneer de Ketterijen die dit leerstuk bestreeden hebben, door twee algemeene Synoden zyn verdoemt geworden. Het eerste generale Synode van Niceen, gehouden onder Constantyn de Groote, bestaande uit driehondert agtien Bisschoppen, heeft eenparig de Ketterij van Arrius veroordeelt; die de eensweezige Godheid des Zoons met den Vader loochende. De tweede generale Synode van Constantinopelen, gehouden onder Keiser Theodosius de Oude, bestaande uit hondert vyftig Bisschoppen, heeft veroordeelt de Ketterye van Macedonius, die de Waaragtige Godheid des H. Geestes ontkende. Zedert die tyd is het geloof van de H. Drie-Eenheid zo algemeen geweest, dat alleenlijk de geene die dat zelfde omhelsden, voor algemeene Christenen erkent wierden.

Vrag. Wat word ons eindelijk op 't einde van deezen Artikel berigt?

Antw. Wat wy in deezen, als overeenstemmende met de leer onzer Kerk, geerne overneemen. Overzulks neemen wy in dit stuk geern aan de drie Geloofs-sommen, namentlyk der Apostelen, van Nicea, ende Athanasii, insgelyks 't geene daar van by de ouden in gelykvormigheid van dien besloten is. Men vind de Geloofs-vorm der Apostelen in onze Catechismus; die van Nicea en Athanasius agter de meeste Psalmboeken en Testamenten. Van welken by deeze gelegentheid iets nader berigt kan worden.

Vrag. Waar spreekt de Belydenis allereerst van?

Antw. Van het Symbolum Apostolicum, of de Geloofs-forme der Apostelen, gemeenlijk genoemt de twaalf Artikelen van het algemeene ongetwyfelde Christelyke Geloove.

∴. Vrag. Wat is het woord Symbolum te zeggen?

Antw. Zommige hebben gewilt, dat het een zinspeeling is op de gewoonte van verscheide Personen, die te zamen pleegen te komen, om met malkanderen een maaltyd te houden: tot welke maaltyd elk iets voor zyn deel toebragt om dezelve goed te maaken: Het geene by de Grieken genoemd wierd σύμϑολον ofte συμβολή als of men zeide, een Collation of Collatie. Hier by staan de meeste stil, die van oudts geoordeelt hebben, dat de Apostelen waarlijk Aucteuren zyn geweest van dit Geloofs-formulier, en dat zy onderling te zamen kwamen, om het zelve te ontwerpen.

∴. Vrag. Hoe verre zyn zommige in dit Stuk gegaan?

Antw. Dat zy zelf bepaalt hebben, dat elk Apostel een byzonder Artikel heeft ter neder gestelt, en welke die geweest zoude zyn: namentlijk,

1. Van Petrus: Ik geloove in God den Almagtigen Vader.

2. Van Johannes: Schepper des Hemels ende der Aarden.

3. Van Jacobus: Ende in Jesus Christus zynen eenig gebooren Zoon onzen Heere.

4. Van Andreas: Die ontfangen is van den Heiligen Geest, gebooren uit de maagd Maria.

5. Van Philippus: Die geleeden heeft onder Pontius Pilatus, die gekruist is gestorven ende begraven.

6. Van Thomas: Die nedergedaalt is ter hellen; ten derden dage wederom opgestaan van den doden.

7. Van Bartholomeus: Opgevaren ten Hemel, zittende ter regterhand Gods des Almagtigen Vaders.

8. Van Mattheus: Van waar hy komen zal om te oordeelen de levenden en doden.

9. Van Jacobus, de Zoon van Alpheus: Ik geloove in den Heiligen Geest, een heilige algemeine Christelyke Kerke.

10. Van Simon Zelotes: De gemeinschap der Heiligen, de vergeeving der zonden.

11. Van Judas, de Broeder van Jacobus: De opstandinge des vleesches.

12. Van Matthias: Ende het Eeuwige Leeven.

∴. Vrag. Wat zyn de gedagten van andere, dat het woord Symbolum beteekent?

Antw. Andere meenen dat dit woord ontleent is van den Krygsdienst: Men noemde Symbolum een leuze, of wagt-woord; een merkteeken of vaandel, waar door de

Soldaten van een Leeger, malkanderen onderkennen en onderscheiden van het Leeger der Vyanden. Dus zyn de Geloofs-formen tot een baniere der Waarheid, een levren der Geloovigen; waar door zy malkanderen kennen en onderscheiden van de ongeloovigen en Ketters. Ook vind men Geleerden, die dit woord afleiden van de Godsdienst der Heidenen. De Heidenen hadden in haare Godsdiensten zekere teekenen of kenspreuken, Symbola genaamd, welke zy niet mededeelden, dan die tot derzelver Godsdienstgeheimenissen gewyd en toegelaten waaren. Dusdanig een geheim was onder de Christenen de Belydenis der H. Drie-Eenheid, volgens Matth. 28 : 19. Gaat dan heenen onderwyst alle de volkeren, dezelve doopende in den naame des Vaders, ende des Zoons, ende des Heiligen Geestes: Leerende haar onderhouden alles wat ik u geboden hebbe. Welker Belydenis in de Geloofs-forme namentlijk der Apostelen, van Nicea ende van Athanasius begreepen en breeder uitgebreid werdt.

Vrag. Maar waarom worden de twaalf Artikelen van het algemeene Christelijke Geloof, het Symbolum Apostolicum of de Geloofs-leere, en de Geheimenis-leere der Apostelen genaamt?

Antw. Niet om dat de Apostelen 'er Aucteurs of Opstellers van zyn; maar om datze behelst de leere der Apostelen, die in hunne Schriften begreepen is: Gelijk dus de besluitregelen van Niceên ook wel Apostolische genaamt zyn geworden: Terwyl wy het voor een bloot verdigtzel houden, dat elk Apostel eenen Artikel, ofte een gedeelte van eenen Artikel hebbe toegebragt; in dier voege als boven gemeld is.

Vrag. Hoe zoud gy bewyzen, dat de Apostelen geen Aucteuren of Opstellers van deeze Belydenis, vervat in de XII. Artikelen, zijn?

Antw. 1. Om dat nog Lucas in zyne Handelingen der Apostelen: nog eenig Kerkelyk Schryver van dusdanigen

zamenkomst der Apostelen, tot het zamenstellen van een Geloofs-formulier iets vermeld heeft. Het geene egter zeer noodzaakelijk was om aangeteekent te worden, zo wel als 't geen besloten is, Hand. 15.

2. De Oudvaders van de drie eerste Eeuwen, hebben zig nooit bedient van de Agtbaarheid der Apostelen, als Opstellers van zodanig een Formulier; het geen hen anders zeer wel te stade zou gekomen zyn, om de Ketters de mond te stoppen met een Formulier, daar de Apostelen Aucteurs van waaren.

3. Indien dit Geloofs-formulier van de eigene hand der Apostelen was, zo zoude het in alle Gemeentens het zelve geweest zyn. Maar nu zyn in de drie en vier eerste Eeuwen, in verscheide Kerken verscheide Formulieren geweest.

.·. Vrag. Wat neemt gy verder omtrent deeze Geloofsforme, in agt?

Antw. 1. Waarschynlijk heeft dit zyn oorsprong uit de gemelde plaats, Matth. 28 : 19. doch dat het tot die uitbreiding en forme van XII. Artikelen allengskens is aangegroeit, naar deeze of gene dwalingen opkwamen. Zedert de derde of vierde Eeuwe is het in die forme geweest, als wy het heeden ten dage nog bezitten.

2. Dat het niet zy een gebed, 't welk men bidden moet. Dit is een groove misslag onder de Roomsgezinde. Nemaar, 't is een Belydenisse die men doet voor menschen, van dingen die men gelooft.

3. Dat het is een treflijk Formulier der leere, geboud op het fondament der Propheten en Apostelen. Een kort begrip van 't gene in deeze XXXVII. Artikelen begreepen is. Die dit gelooft en belyd zal Zalig worden, Marc. 16 : 16.

Vrag. Wat zegt gy van de Geloofs-formen van Athanazius en Niceên?

Antw. Dat dezelve van gelijken inhoud en waarde zyn: Zy behelzen de verborgenheid der H. Drie-Eenheid, zo als die in onze Belydenis bevestigt werd. Dies wy deeze Formulieren, met al wat verder by onze Kerk in overeenstemming van dien besloten is, volvaardig

aannemen, goetwillig belyden, en standvastig verdedigen. Wy hebben een sterke Stadt, God stelt heil tot muuren ende voorschanzen, Jes. 26 : 1.

Vrag. Gezien hebbende de waarheid en verhevenheid van deeze verborgentheid; waar na heeft nu elk belyder der waarheid te staan?

Antw. Na de vriendschap en gemeinschap met den Zaligen en Drie-Eenigen God, Jes. 76 : 9. Met myne Ziele heb ik u begeert in der nacht, ook zal ik met mynen Geest die in 't binnenste van my is, u vroeg zoeken. Jacob. 4 : 8. Naakt tot God en hy zal tot u naaken. Psalm 33 : 12. Welgelukzalig is het volk, diens God de Heere is, het volk dat hy zig ten erve heeft verkooren.

Vrag. Is 'er zulk een nauwe gemeinschap en verkeeringe tusschen den Drie-Eenigen God en zyn volk?

Antw. Dit blykt:

1. Uit de belofte die God van deeze verkeeringe aan zyne kinderen doet, Lev. 26 : 12. Ende ik zal in het midden van u wandelen, ende ik zal u tot een God zyn: Joh. 14 : 23. Zo iemand my lief heeft, die zal myn Woord bewaaren: Ende myn Vader zal hem lief hebben, ende wy zullen tot hem komen, ende zullen wooningen by hem maken.

2. Uit de voorbeelden der Heiligen, die in deze gemeinschap met God geleeft hebben, als Henoch, Gen. 5 : 22. Ende Henoch wandelde met God, na dat hy Methuzalach gewonnen hadde, driehondert Jaar. Abraham, Gen. 17 : 1. Als nu Abraham negen en negentig Jaaren oud was, zo verscheen de Heere aan Abram, ende zeide tot hem: ik ben God de Almagtige, wandelt voor myn aangezichte ende zyt oprecht. Mozes, Deut. 34 : 10. Ende daar stond geen Propheet meer op in Israël gelyk Moze: dien de Heere gekent hadde van aangezigte tot aangezigte. Asaph, Psalm 74 : 28. Maar my aangaande; het is my goed naby God te wezen: ik zette myn vertrouwen op den Heere Heere, om alle uwe werken te vertellen. Paulus en alle de Heiligen, Collos. 3 : 3. Want gy zyt gestorven ende uw leven is met Christo ver-

borgen in Gode. Philipp. 3 : 20. Maar onze wandel is in de Hemelen, waar uit wy ook den Zaligmaker verwagten, namelyk, den Heere Jesum Christum.

3. Uit de klagten der vromen, wanneer zy deeze gemeenzame verkeeringe met Godt missen. Ziet de Bruid, Hoogl. 5 : 6. Ik deede mynen Liefste open, maar myn Liefste was geweeken, hy was doorgegaan: myne Ziele ging uit van weegen zyn spreeken, ik zogt hem, maar ik vond hem niet: ik riep hem, doch hy antwoorde my niet. Heman, Psalm 88 : 15, 16. Heere waarom verstoot gy myne Ziele? ende verbergt u aanschyn voor my? van der jeugd aan ben ik verdrukt ende doodbrakende: ik drage uwe vervaarenissen: ik ben twyfelmoedig. Job, Cap. 29 : 2, 3, 4. Och of ik ware gelyk in de vorige maanden; gelyk in de dagen doe God my bewaarde. Doe hy zyn lampe deede schynen over myn hooft: Ende ik by zyn Ligt de Duisternisse doorwandelde: gelyk als ik was in de dagen myner jonkheid, doe Gods verborgenheid over myne tente was.

4. Uit plaatsen die nadrukkelyk deeze verkeeringe tusschen God en zyn volk bevestigen, 1 Joh. 1 : 3. Het gene wy dan gezien ende gehoord hebben, dat verkondigen wy u, op dat gy met ons gemeinschap zoud hebben, ende deeze onze gemeinschap ook zy met den Vader, ende met zynen Zoone Jesus Christus. Joh. 17 : 21. Op dat zy alle een zyn, gelykerwys gy Vader in my, ende ik in u, dat ook zy in ons een zyn: Op dat de Waereld gelooven dat gy my gezonden hebt. Psalm 65 : 5. Welgelukzalig is hy dien gy verkiest, ende doet naderen, dat hy woone in uwe voorhoven: Wy zullen verzadigt worden met het goede van uw huis, met het heilige van uw Paleis.

∴ Vrag. Wat geniet een Godvrugtig belyder, die in deeze gemeenschap met God is opgenomen?

Antw. Dit is in eenen adem niet te zeggen. Ethan de Esrahiter roept uit. Welgelukzalig is het volk, 't welk het geklank kent: ô HEERE, zy zullen in het ligt uwes aanschyns wandelen: Zy zullen haar den gantschen dag verheugen in uwen naame: ende door uwe geregtigheid verhoogt worden, Psalm 89 : 16, 17. Immers zulk een is een deelgenoot.

1. Van Gods oneindige Liefde, met al haar zeegenryke vrugten, Jerem. 31 : 3. De Heere is my verscheenen

van verre tyden: Ja ik hebbe u lief gehad met eene eeuwige liefde: daarom hebbe ik u getrokken met goedertierentheid.

2. Heeft vergeevinge van zonden en gebreeken, Jes. 43 : 25. Ik, Ik ben 't die uwe overtreedingen uitdelgt om mynent wille, ende Ik gedenke uwer zonden niet. Hos. 14 : 5. Ik zal haar lieder afkeeringen geneezen, Ik zal ze vrywilliglyk lief hebben: want myn toorn is van hem gekeert.

3. Ontfangt een gunstige verhooring van alle zyne gebeeden, Jes. 58 : 9. Dan zult gy roepen, ende de HEERE zal antwoorden, gy zult schreeuwen, ende hy zal zeggen: Ziet hier ben ik! Cap 65 : 24. Ende het zal geschieden, eer zy roepen zo zal Ik antwoorden: terwyl dat zy nog spreeken, zo zal Ik hooren!

4. Geniet een vrede der Ziele, die allen verstand te boven gaat, Jes. 32 : 17, 18. Ende het werk der geregtigheid zal vrede zyn: ende de werkinge der geregtigheid zal zyn gerustigheid ende zekerheid tot in Eeuwigheid, ende myn volk zal in een woonplaatze des vredes wonen, ende in wel verzekerde woningen, ende in stille geruste plaatsen.

5. Bevind een kragtige vertroostinge onder kruis en tegenheeden, Psalm 94 : 19. Als myne gedagten binnen in my vermeenigvuldigd wierden, hebben uwe vertroostingen myne Ziele verkwikt. Rom. 5 : 3—5. Ende niet alleenlyk dit; maar wy roemen ook in de verdrukkingen: wetende dat de verdrukkinge lydzaamheid werkt. Ende de lydzaamheid bevindinge, ende de bevindinge hope, ende de hope beschaamt niet, om dat de liefde Gods in onze harten uitgestort is door den Heiligen Geest, die ons is gegeven.

6. Oefent gemeenschap met alle de geenen die den Heere vreezen, Psalm 119 : 63. Ik ben een gezelle aller die u vreezen, ende dier, die uwe beveelen onderhouden. 1 Joh. 1 : 7. Maar indien wy in het Ligt wandelen, gelyk hy in het Ligt is; zo hebben wy gemeenschap met malkanderen, ende het bloed Jesu Christi zyns Zoons reinigt ons van alle zonde.

7. En leeft in de zoete verwagting van eene Eeuwige heerlijkheid na dit leeven, Rom. 8 : 23. Ende niet alleen dit; maar ook wyzelve, die de eerstelingen des Geests

hebben: wy ook zelve (zegge ik) zugten in ons zelven, verwagtende de aanneeminge tot kinderen, namentlyk de verlossinge onzes Lighaams. Psalm 16 : 11. Gy zult my het pad des levens bekent maken: verzadinge der vreugden is by u aangezigte: Liefelykheeden zyn in uwe regterhand eeuwiglyk.

Vrag. Is 'er mogelijkheid voor een arm zondaar, om tot deeze gemeinschap met den Drie-Eenigen God te geraken?

Antw. Ja. Dit blykt

1. Uit de voorbeelden van groote zondaren, die tot deeze gemeinschap gekomen zyn. Zie een Manasse onder het O. T. 2 Chron. 33 : 12. Een overspeelige Vrouwe, Luc. 7 : 38. Een verdwaalde Zoon, Luc. 15 : 18. Een vyandige Paulus, Hand. 9 : 6. Een boos Moordenaar, weinig ogenblikken voor zyn dood, Luc. 23 : 43. Ziet hier by 1 Tim. 1 : 15. Dit is een getrouw woord, ende aller aanneeminge waardig, dat Christus Jesus in de Waereld gekomen is, om de ZONDAREN Zalig te maken; van welke ik de voornaamste ben.

2. God staat 'er op: Hy gebied in zyn woord, ja smeekt ons, dat wy zyn gemeinschap zullen zoeken, Spreuk. 9 : 4, 5. Wie is slegt; hy keere zig herwaarts: tot den verstandeloozen zeid zy: komet eetet van myn brood, ende drinket van den wyn dien ik gemengd hebbe. Job 22 : 21. Gewent u doch aan hem, ende hebt vreede: daar door zal u het goede overkomen.

3. De Heere belooft zyn genade en gemeinschap den geenen die hem zoeken, Jes. 55 : 6. Zoekt den Heere terwyl hy te vinden is, roept hem aan terwyl hy naby is. Spreuk. 1 : 23. Keert u tot myne bestraffinge: Ziet ik zal mynen Geest u lieden overvloediglyk uitstorten: Ik zal myne woorden u bekent maken.

Vrag. Wat weg slaat een God-begeerende Ziel best in, om tot deeze gemeinschap te koomen?

Antw. 1. Hy stelle zyne begeerte daar toe dikwils aan God in den gebeede voor. 't Is hem nut en geoorlooft in zyn eenzaamheid te roepen: ô God gy zyt myn God! ik zoeke u in den dageraad, myne Ziele dorstet na u, myn vleesch verlangt na u! Psalm 63 : 2. Tot uwen naam, ende tot uwer gedagtenisse is de begeerte onzer Ziele, Jes. 26 : 8.

2. Hy legge in zyn gebed voor den Heere open, dat hy

deeze begeerte niet van hem zelven heeft. Nemaar hy zegge, deeze begeerte tot u ô God! is alleen van u en door u; myn herte zeid tot u; (gy zegt) zoekt myn aangezigte; ik zoeke u aangezigte ô Heere! verbergt uw aangezigte niet voor my, ende keert uwen knegt niet af in toorne: gy zyt myne hulpe geweest, ende begeeft my niet, ende verlaat my niet ô God myns heils! Psalm 27 : 8, 9.

3. Hy dringe sterk aan op de Goddelijke beloften. De Heere heeft belooft: Ik zal in haar wonen, ende ik zal onder haar wandelen: ende ik zal haar God zyn, ende zy zullen my een volk zyn, 2 Cor. 6 : 16. Op deeze belofte mag en moet hy den Heere manen in zyn gebed: Zegt tot myn Ziele ik ben uw heil, Psalm 35 : 3. Gedenkt des woords tot uwen knegt gesproken: op het welke gy my hebt doen hopen? Psalm 119 : 49.

4. Hy houde zig aan de kragtige bedieninge des Woords, en het heilig gebruik der bondzegelen: De oogen der Emmausgangers wierden geopent onder de breekinge des broods, dat zy den Heere zagen, Luc. 24 : 30, 31. De Heere is naby zyn volk in het heiligdom, en geeft aldaar zyn uitnemende liefde te kennen, Psalm 65 : 5. Welgelukzalig is hy dien gy verkiest ende doet naderen, dat hy wone in uwe voorhoven: Wy zullen verzadigt worden met het goed van uw huis, met het heilige van uw Paleis.

5. Hy zoeke verkeering met des Heeren volk. Deeze gemeenschap houd ons harte brandende in liefde tot God, en leert ons door Godvrugtige zaamenspreekingen wat God aan zyn volk doet. Doe Eliza by Elias verkeerde, zyn hart kreeg zin in den Geest die op Elias rustte, 2 Kon. 2 : 9. Doe Saul zig in 't gezelschap der Propheten bevond, de Geest des Heeren werdt veerdig over hem, ende hy Propheteerde in 't midden van hen, 1 Sam. 10 : 10.

6. Dus doende mag hy vertrouwen, de Heere zal zig op zyn tyd in liefde aan hem openbaren. 't Is niemand gemist, die Gods gemeenschap zogt, Spreuk. 8 : 17. Ik hebbe lief, die my lief hebben: ende die my vroeg zoeken, zullen my vinden. Jes. 64 : 5. Gy ontmoet den vrolyken, ende die geregtigheid doet, den geenen die uwer gedenken op uwe weegen.

∴. Vrag. Waar uit kan een bekommerde met reden besluiten, dat hy een klein beginsel van dit leven in de

gemeinschap met God bezit, en dat het nog verder in hem groeien zal?

Antw. Zoo een, die het begin heeft,

1. Is zyn hart niet voldaan met al wat hy buiten God geniet; nog voordeel, nog aanzien, nog vermaak, nog iets in de Waereld kan zyn begeerte voldoen, dan God alleen. Word hy voor een tyd door de Wareld weggevoert; zyn begeerte is en blyft dog altoos tot God, Psalm 38 : 10. Heere voor u is alle mijne begeerte: ende myn zugten is voor u niet verborgen. Psalm 73 : 25, 26. Wien hebbe ik neffens u in den Hemel? neffens u lust my ook niets op der Aarden. Bezwykt myn vleesch ende myn herte, zo is God de rotsteen myns herten, ende mijn deel in Eeuwigheid.

2. Zo een is 't allerliefst in 't gezelschap van die met den Heere verkeeren. De Kerk is zyn Paradys, de Predikinge van Gods Woord zijn Manna, de stigtelyke byeenkomsten met Godvrugtige zyn leeven, Psalm 27 : 4. Een ding heb ik van den Heere begeert, dat zal ik zoeken: dat ik alle de dagen myns levens mogten woonen in 't huis des Heeren, om de liefelykheid des Heeren te aanschouwen, ende te onderzoeken in zynen tempel.

3. Zo een leeft in een geduurige Oorlog tegen de zonde, geen grooter vyand heeft hy dan de zonde. De minste zonde is zyn Ziel tot last, zyn zugten en bidden is om genade en heilig te zyn, zyn klagen en schreien over de zonde die in hem woont. Ik elendig mensche! wie zal my verlossen uit het Lighaam deezes doods? Rom. 7 : 24.

4. Zo een vliegt wel eens opwaarts met zyn hart tot God. Hy heeft zyn tyd en plaats, waarin hy zig afzondert voor God. Is 't dat zyn Ziel eens moedeloos worde, evenwel geeft hy de zaak niet op; maar bemoedigt zig zelve. Wat buigt gy u neder ô myne Ziele? ende wat zyt gy onrustig in my? Hoopt op God, want ik zal hem nog looven; Hy is de meenigvuldige verlossinge myns aangezigts, ende myn God! Psalm 42 : 12.

5. Zo een geniet ook nu en dan iets van den Heere dat zyn harte sterkt, om God in zynen Zoon te pryzen en te verheerlyken, Psalm 73 : 28. Maar my aangaande, het is my goet naby God te weezen: Ik zette myn betrouwen op den Heere Heere, om alle uwe werken te

vertellen. Psalm 145 : 18. de Heere is naby allen die hem aanroepen: alle die hem aanroepen in der waarheid. Hy doet het welbehagen der genen die hem vreezen: Ende hy hoort haar geroep, ende verlostze.

6. Zo een heeft een vast voornemen des harten, om by den Heere te blyven. De liefde Gods regeert zyn doen. Zyn keuze blyft het, het ga hem zo de Heere blieft, tot God en zyn Gemeinschap, Hoogl. 8 : 6, 7. Zet my als een Zegel op uw harte, als een Zegel op uwen arm: want de liefde is sterk als de dood: de yver is hart als het graf: hare kolen zyn vuurige kolen, vlammen des Heeren. Veele wateren zoude deeze liefde niet konnen uitblusschen: Ja de Rivieren zoudenze niet verdrinken. Al gave iemand al het goedt van zyn huis voor deeze liefde, men zoude hem ten eenenmaal veragten.

∴ Vrag. Waar voor heeft zulk een die in de gemeinschap met God leeft, zig te wagten?

Antw. 1. Dat hy door stoute zonde, deeze zoete verkeering met God niet breeke? De zonde maakt een scheiding tusschen God en de Ziel, Jes. 59 : 1, 2. Ziet de hand des Heeren is niet verkort, dat zy niet zoude konnen verlossen, ende zyn oore is niet zwaar geworden, dat zy niet zoude konnen hooren; maar uwe ongeregtigheeden maaken een scheidinge tusschen u lieden, ende tusschen uwen God. Ende uwe zonden verbergen het aangezigte van u lieden, dat hy niet hoore.

2. Dat hy God niet verdenke in zyn liefde onder kruis en tegenspoed, of zyne gemeinschap met den Zaligen God in twyfel trekke. Een Goudsmit heeft zyn goud zo lief in den smeltkroes als in zyn kasse. De Heere brengt zyn volk in een weg van smert en kruis uit enkele liefde, Psalm 94 : 12. Welgelukzalig is de man ô Heere, dien gy tugtigt: ende dien gy leert uit uwe Wet. Job 5 : 17, 18. Ziet, gelukzalig is de mensche den welken God straft: daarom verwerpt de kastydinge des Almagtigen niet: want hy doet smerte aan, ende hy verbind: hy doorwond, ende zyne handen heelen.

3. Dat hy geen dag leeve zonder gemeinschap te oefenen met God. Immers een treurig gedrag van Gods Kinderen, als de Heere klaagt. Vergeet ook een Jonkvrouwe haares verciersels? ofte een bruid haare bindzelen? nogtans heeft myn volk myner vergeeten dagen zonder getal.

Jerem. 2 : 32. 't Was Augustinus Belydenisse, Heere ik heb myn leeven myne Ziele geen meerder kwaad gedaan, als toen ik geene omgang met u hadde. Myn liefste trok zyn hand van het gat der deure ende myn ingewand werd ontroert om zynent wille, Hoogl. 5 : 4.

∴ Vrag. Waar uit verneemt een Godzalige, dat zyn liefde en zoet gevoel van deeze gemeinschap met den Drie-Eenigen God afneemt en verflauwt?

Antw. 1. Dit merkt hy als hy bevind, hoe weinig inwendig en verkwikkelijk vermaak dat hy heeft in 't denken aan God, in 't bidden tot God, in 't spreeken van God. Daar is de voorige lust niet, om tot God te gaan. Men verrigt de pligt, zonder dat het harte warm word in liefde Gods. Men kan het stellen, zonder troost en genadige ontdekkinge Gods aan de Ziel, Openb. 3 : 15. ik weet uwe werken, dat gy nog koud zyt nog heet: och of gy koud waart of heet!

2. Dit is te zien, als het hart met iets anders dan met God voldaan is, en de liefde tot ydelheid ofte iets dat zyn Ziel niet verzadigen kan, allengskens toeneemt, Jerem. 2 : 12, 13. Ontzettet u hier over gy Hemelen: ende zyt verschrikt: wordet zeer woeste spreekt de Heere. Want myn volk heeft twee boosheeden gedaan: My den springader des levendigen waters hebben zy verlaten, om haar zelven bakken uit te houwen, gebrokene bakken die geen water houden.

3. Dit is te zien uit de wispeltuurigheid en ydelheid van gedagten, die in ons zyn en telkens vermeenigvuldigen. Want is het hart niet gevestigt en bepaalt omtrent den Heere, in alles dat men doet, dan jaagt het duizend ydelheeden na: Men gaat van de eene gebroke bak tot den andere, zig vermoeiende in 't zoeken van eenige verkwikkinge by en in de ydele schepselen, die alle met luider stemme uitroepen, het is by my niet! Jerem. 2 : 24. Zy is een woud-ezel gewend in de woestyne, na de lust haarer Ziele schept zy den wind, wie zoude haare ontmoetingen afkeeren? alle die ze zoeken zullen niet moede worden, in haare maand zullen zy ze vinden.

4. Dit bevind men uit de onvrugtbaarheid van de Ziel, onder de middelen der genade. Leeft de mensch in een zoete drift tot Gods nabyheid, daar zal geen middel zyn, of hy zal 'er meer of minder zeegen onder vinden; maar

leeft de Ziel in een vermindering van liefde tot God, de beste middelen doen hem geen nut, de Heere blaast 'er in voor hem. Immers gelijk het een teeken is, dat de mensch niet wel gesteld is, als hy uit zyn voedzel geen kragt heeft; zo is 't een onfeilbaar teeken, dat de Ziel van God vervreemt is, als de goede middelen aan hem geen vrugt doen. Zie Mich. 2 : 7. ô Gy die Jacobs huis geheeten zyt, is dan de Geest des Heeren verkort? zyn dat zyne Werken? en doen myne Woorden geen GOED, den geenen die REGT wandelt.

5. Voeg 'er by, dit is te zien uit onze vrymoedigheid tot God. Heeft de Ziel vreede by God, ô zy heeft vrymoedigheid om in den gebeede tot den Vader te gaan, gelijk een Vriend tot zyn Vriend spreekt; maar is 'er vreeze en schroom, daar is ook schuld en scheiding. Want de schuld werkt vreeze, en de vreeze onvrymoedigheid tot God. Ziet dit in Adam, doe zyne verkeering met God door de zonde gebroken was. Hy hoorde de stemme des Heeren Gods, wandelende in den Hof, aan de wind des daags: Hy verbergde zig en zyn wyf, voor 't aangezigte des Heeren Gods in 't midden van 't geboomte des Hofs, Gen. 3 : 8.

Vrag. Wat staat een Godvruchtige die in Gods gemeenschap leeft, te betragten?

Antw. 1. Hy verwondere zig veel over Gods goedheid en vrymagtige liefde, dat hy op zulk een onwaardige heeft willen neder zien, om hem op te neemen tot in zyn Zaalige gemeenschap. Hoort wat Hagar zegt, Genes. 16 : 13. Ende zy noemde den name des Heeren, die tot haar sprak, gy God des aanziens: want zy zeide; hebbe ik ook hier gezien na dien, die my aanziet. Jesaias, Cap. 6 : 5. Wee my! want ik verga, dewyle ik een man van onreine lippen ben, ende ik woone in 't midden eens volks, dat onrein van lippen is: want myne oogen hebben den Koning, den Heere der Heirschaaren gezien. Judas niet de Iscarioth, Joh. 14 : 22. Heere wat

is 't, dat gy u zelven aan ons zult openbaaren, ende niet aan de Werelt?

2. Hy vertoone in al zyn doen voor Engelen en Menschen, dat hy een gunsteling des Allerhoogsten is, die in de gemeinschap van het Zalig en Drie-Eenig Weezen leeft, Hebr. 11 : 5. Door het geloove is Enoch weggenomen geweest, op dat hy den doot niet en zoude zien: ende hy en wiert niet gevonden, daarom dat hem God weggenomen hadde: want voor zyne wegneminge heeft hy getuigenisse gehad, dat hy Gode behaagde. Vers 24 : 25, 26. Door het geloove heeft Mozes, nu groot geworden zynde, geweigert eene Zoone van Pharäos Dochter genaamt te worden. Verkiezende liever met het volk Gods kwalyk gehandeld te worden: dan voor eenen tydt de genietinge der zonde te hebben. Achtende de Versmaadheidt Christi meerderen rykdom te zyn, dan de schatten in Egipten: want hy zag op de vergeldinge des loons.

3. Hy verlange hartelijk na de onmiddelijke nabyheid des Volzaaligen Gods in den Hemel, Psalm 42 : 2, 3. Gelyk een hert schreeuwt na de waterstroomen, alzo schreeuwt myne Ziele, tot u ô God. Myne Ziele dorstet na God, na den Levendigen God: wanneer zal ik ingaan, ende voor Gods aangezicht verschynen? Daer dog zal zyn ligt zyn vreugde, zyne vertroostinge eeuwig en volkomen zyn, Openb. 22 : 4, 5. ende zy zullen zyn aangezigte zien, ende zynen naam zal op haare voorhoofden zyn. Ende aldaar zal geen nagt zyn, ende zy en zullen geen keersse, noch licht der Zonne van nooden hebben; want de Heere God verlichtze: ende zy zullen als Koningen heerschen in alle Eeuwigheid.

X. ARTIKEL,

Van de Persoon des Zoons, zyn Eeuwige Geboorte van den Vader en Waare Godheid.

Wy gelooven dat Jesus Christus na sijne godlicke nature de eenich-geboren Sone Godts is, van eeuwicheyt gheboren: niet ghemaeckt noch gheschapen (want alsoo soude hy een schepsel zijn) maer eens-wesens met den Vader, mede eeuwich, het uytghedruckte beelt der selfstandicheyt des Vaders, ende den glantz sijner heerlicheyt, hem in alles ghelijck zijnde. De welcke is Gods Sone, niet alleen van die tijt af dat hy onse nature heeft aenghenomen, maer van alle eeuwicheyt, gelijc ons dese ghetuyghenissen leeren, wanneerse met malcanderen vergheleken werden, Moses seght dat God de werelt heeft gheschapen: ende de H. Johannes seght, dat alle dinghen zijn gheschapen door dat Woort, het welck hy God noemt: d'Apostel seght dat God de eeuwen door sijnen Sone ghemaeckt heeft; Item, dat God alle dinghen door Jesum Christum gheschapen heeft; so moet dan de gene die ghenaemt werdt God, het Woort, de Sone, ende Jesus Christus, doe al gheweest zijn, als alle dinghen door hem gheschapen wierden. Ende daerom seght den Prophete Micheas; Sijn uytganc is van aen-beginne ende van eeuwicheyt. Ende den Apostel: hy is sonder begin der dagen, ende sonder eynde des levens. Soo is hy dan de ware eeuwighe God, die almachtighe, den welcken wy aenroepen, aenbidden ende dienen.

V R A G E.

Wat is den Inhoud van deezen Artikel?

Antw. Een duidelijk vertoog, dat Jesus Christus is de EEUWIGE NATUURLIJKE ZOONE Gods, eensweezig met den VADER, den welken wy aanroepen ende dienen.

Vrag. Is dit een leerstuk van gewigt en nodig ter Zaligheid, te geloven?

Antw. 1. De gantsche Kerk wordt op deeze Belydenisse gebouwd: Want als Petrus beleeden hadden, dat Jesus Christus is de Zoone des levendigen Gods, antwoorde Christus zelf: Ende ik zegge u ook dat gy zyt Petrus: Ende op DEEZEN PETRA, dat is op deeze Belydenisse, zal ik myn gemeinte bouwen: ende de Poorten der Helle zulle dezelve niet overweldigen, Matth. 16 : 16, 18.

Vrag. Hebt gy nog een bewys?

Antw. 2. Den H. Doop der Gelovigen wordt op deeze Belydenis bedient, Handel. 8 : 37, 38. Ende Philippus zeide, indien gy van gantscher herten gelooft, zo is 't geoorlooft, ende hy antwoordende zeide: Ik geloove dat Jesus Christus de ZONE Gods is, ende hy gebood den wagen stil te houden, ende zy daalden beiden af in 't water, zo Philippus als den Kamerling, ende hy doopte hem.

3. De Belydenis van deeze leer, is het Zegel van onze gemeinschap met God, 1 Joh. 4 : 15. Zo wie beleeden zal hebben, dat Jesus de ZONE Gods is; God blyft in Hem, ende hy in God. Joh. 3 : 18. Die in Hem gelooft, word niet veroordeelt, maar die niet gelooft, is alreede veroordeelt, dewyl hy niet gelooft heeft in den name des Eeniggebooren Zone Gods.

4. De geenen die deeze waarheid geloven, wordt het eeuwige leeven belooft, Joh. 3 : 16. Want alzo lief heeft God de waereld gehad, dat hy zynen Eeniggebooren Zone gegeven heeft, op dat een iegelyk die in hem gelooft, niet en verderve; maar het eeuwige leven hebben. Cap. 20 : 31. Maar deeze zyn geschreeven, op dat gy gelooft dat Jezus is de Christus, de ZONE Gods; en de op dat gy geloovende, het leeven hebt in zynen Naame.

∴ Vrag. Hoe zal men dit leerstuk behoorlijk beschouwen?

Antw. 1. Met geen minder eerbied en geloof dan de voorgaande. Men moet, zegt Nazianzenus, Gods geboorte door stilzwygen eeren. 't Is groots genoeg voor ons te weeten, dat hy gebooren is; maar te weeten de wyze hoe, is zelf den Engelen, veel meer ons, ongeoorlooft. Wilt gy dat ik u zegge hoe? zo als het de Vader weet die hem heeft gegenereert, ende de Zoon die gegenereert is. Al wat hier boven is, is met eene wolke bedekt, en reikt buiten ons gezigte. Spreuk. 30 : 4. Hoe is zynen naam? ende hoe is de NAAM zyns ZOONS, zoo gy het WEET?

2. Met smeekinge, dat God ons verstand verligte, om de heerlijkheid des Eeniggebooren van den Vader te beschouwen. 't Is Christus toezegging aan de zynen, Joh. 14 : 20, 21. In dien dag zult gy bekennen, dat IK in myn VADER ben, ende GY in MY, ende IK in U. Die myne geboden heeft ende dezelve bewaart, die is 't die my lief heeft: Ende die my lief heeft, zal van mynen Vader gelieft worden: Ende ik zal hem lief hebben, ende ik zal my zelve aan hem OPENBAAREN.

∴ Vrag. Hoe word deezen Artikel verdeelt?

Antw. In drie deelen,

I. Het eerste behelst een voorstel, dat Jesus Christus is de eeuwige natuurlijke Zone Gods; eensweezig met den Vader. Wy geloven dat Jesus Christus na zyne Goddelyke natuure de Eeniggeboren Zone Gods is, van eeuwigheid geboren: niet gemaakt nog geschapen (want dan zoude hy een schepsel zyn) maar Eensweezig met den Vader; mede-eeuwig, het uitgedrukte beeld der selfstandigheid des Vaders, ende den glants zyner heerlykheid, hem in alles gelyk zynde.

II. Het tweede een nadere Verklaring van dit voorstel, aangedrongen met verscheide bewyzen uit Gods woord. Dewelke is Gods Zone, niet alleen van die tyd af dat hy onze natuure heeft aangenomen; maar van alle eeuwigheid; gelyk ons deeze getuigenissen leeren, wanneer ze met malkanderen vergeleeken worden. Moses zegt dat God de waereld heeft geschapen: ende de H. Johannes zegt, dat alle dingen zyn geschapen door dat Woord, het welke hy God noemt: d'Apostel zegt dat God de Eeuwen door

zynen Zone gemaakt heeft; Item, dat God alle dingen door Jesum Christum geschapen heeft.

III. Het derde vervat een besluit, getrokken uit dit alles; tot bewys

A. Dat Jesus Christus is de Eeuwige Zone Gods: Zo moet dan de geenen die genaamd word God, het Woord, de Zoon, ende Jesus Christus, doe al geweest zyn, als alle dingen door hem geschapen wierden. Ende daarom zegt den Propheet Micha; zyn Uitgang is van den aanbeginne ende van Eeuwigheid. Ende den Apostel: Hy is zonder begin der dagen, ende zonder einde des Levens.

B. Dat Jesus Christus is Waaragtig en Eeuwig God, Eensweezig met den Vader. Zoo is hy de Waare Eeuwige God, die Almagtige, den welken wy aanroepen, aanbidden, ende dienen.

Vrag. Wat staat ons nopens het eerste te verhandelen?
Antw. Te onderzoeken in wat zin Christus genoemd word Gods Eeniggebooren Zoon, van Eeuwigheid gebooren.

Vrag. Word aan God een ZOON, in het eenvouwd, en bij uitnemendheid, toegeschreeven?

Antw. Ja doch, in verscheide Plaatsen: als Psalm 2 : 7. daar God zegt: Gy zyt myn ZOON, en Vers 12. Kusset den ZOON. Psalm 89 : 28. Ook zal ik hem ten Eerstgeboorenen Zoone stellen, ten hoogsten over de Koningen der aarde. Spreuk. 30: 4. Hoe is zynen naam, ende hoe is de naam zyns Zoons, zo gy het weet? Joh. 1 : 18. De Eeniggebooren ZOONE die in den schoot des Vaders is.

Vrag. Wie is nu de Zoon van God by uitneemendheid?

Antw. Onze Heere Jesus Christus: Want hy is de gezalfde van den Vader, die Psalm 2 : 7. deeze taal voert. De Heere heeft tot my gezeid: Gy zyt myn ZOON. En van wien de Vader uit den Hemel getuigd;

Deeze is myn ZOONE myn Geliefde, in den welken ik myn welbehagen hebbe, Matth. 3 : 17.

Vrag. Na wat natuur is hy de Zoone Gods?

Antw. Na zyne Goddelyke natuure: want na zyn Menschelijke natuure is hy uit den maagd Maria; dit zal in den XVIII. Artikel betoogt worden.

Vrag. Wie worden in de H. Schriftuur Zonen Gods, ofte Kinderen Gods genaamt?

Antw. 1. Alle menschen, voor zo verre zy uit God zyn door kragt van scheppinge, Mal. 2 : 10. En hebben wy niet alle eenen Vader? ende heeft niet een God ons geschapen?

2. Uiterlyke Verbondelingen, die in de uitwendige gemeinschap van Gods Kerke leeven, Exod. 4 : 22. Dan zult gy tot Pharaö zeggen: Alzo zeit de Heere myn Zoone, myn Eerstgebooren is Israël. Deut. 32 : 6. Zult gy dit den Heere vergelden, gy dwaas ende onwys volk, is hy niet uwe Vader, die u verkreegen, die u gemaakt, ende u bevestigt heeft. Math. 8 : 12. Ende de kinderen des Koningryks zullen uitgeworpen worden in de buitenste duisternisse.

3. Uitverkoorne en gelovige, die den beelde van Gods Zoon gelykvormig zyn, Joh. 1 : 12. Maar zo veele hem aangenomen hebben, dien heeft hy magt gegeeven kinderen Gods te worden; namentlyk, die in zynen name geloven. Gal. 3 : 26. Want gy alle zyt kinderen Gods, door het geloove.

4. Heilige Engelen, die na den beelde Gods geschapen, als Zoonen des Huisgezins gemeenzaam met God in den Hemel omgaan, Job 38 : 4, 7. Waar waart gy doe ik de aarde gronde? Doe de morgensterren t' zamen vrolyk zongen, ende alle de Kinderen Gods juigden? Matth. 18 : 10. Want ik zegge u lieden, dat haare Engelen in de Hemelen altyd zien het aangezigte myns Vaders, die in de Hemelen is.

5. Overheeden en Magten, die in haare heerschappye een straal van Gods beeld boven andere, vertoonen, Psalm 82 : 6. Ik hebbe wel gezeid: gy zyt Goden: ende gy zyt alle Kinderen des Allerhoogsten!

Vrag. Is 'er ook eenige gelykheid of overeenkomste, tusschen Christus de Zoone Gods, ende alle geloovigen, als Kinderen Gods?

Antw. 1. Christus de Zoone Gods, is van den Vader geboren, Psalm 2 : 7. De gelovige hebben hunne geboorte mede uit God, 1 Joh. 5 : 1. Een iegelyk die gelooft dat Jesus is de Christus, die is uit God gebooren.

2. Christus heeft als Zoone Gods, de Goddelijke natuure met den Vader; de geloovige zyn ook op hunne wyze, der Goddelyke natuure deelagtig geworden, 2 Petr. 1 : 4.

3. Christus is uit kragt van zyne geboorte, het beeld des Vaders, die des Vaders deugden vertoont, en zyne werken doet, Joh. 5 : 19. De wedergeboorne hebben ook Gods beeld in zig: zy vertoonen de deugden hunnes Vaders. en volgen zyne werken na, Matth. 5 : 48. Weest dan gy lieden Volmaakt, gelyk uw Vader, die in de Hemelen is, Volmaakt is.

4, Christus is als Zoone Gods, de Erfgenaam van alles, Hebr. 1 : 1, 2. De geloovigen zyn als kinderen Gods, Erfgenamen Gods, en mede-Erfgenamen met Christus, Rom. 8 : 17. Die overwint, zal alles beërven; Ende ik zal hem een God zyn, ende hy zal my een Zoone zyn, Openb. 21 : 7.

∴ Vrag. Waarin bestaat de voortreffelykheid van Christus Zoonschap, boven het Kinderschap der geloovigen?

Antw. 1. Christus is de eige en natuurlijke Zoone Gods, uit het Weezen van den Vader gebooren, God uit God, ende ligt uit ligt, waaragtig God, uit waaragtig God, Rom. 8 : 32. De geloovige zyn buiten het Weezen Gods, door de werkinge zynes Geests wedergebooren, Jac. 1 : 18. Na zynen WILLE heeft hy ons gebaart door het woord der waarheid, op dat wy zouden zyn (als) eerstelingen zyner schepselen.

2. Christus is het weezendlyke, volmaakte, en eevengelijke beeld Gods, in wien de Vader al wat hy zelf weezentlyk bezit, heeft uitgedrukt, Hebr. 1 : 3. Dewelke, alzo hy is het afschynzel zyner heerlykheid, ende het uitgedrukte beeld zyner Selfstandigheid. De wedergeboorne ontfangen dat beeld, ten aanzien van eenige gelijkenis en afschaduwing, die op haar Allervolmaakst, maar eindig is.

3. Christus is alleen de Eeuwige Zoone Gods, gebooren van Eeuwigheid eer de bergen waaren, Spreuk. 8 : 25. De geloovigen zyn eerst kinderen Gods in der tyd. Gal. 3 : 26. Want gy zyt alle kinderen Gods door het geloove in Christo Jesu.

4. Jesus Christus is de Eeniggeboorne Zoone Gods,

om dat geen ander op deeze wyze gebooren is, hoewel God veele kinderen heeft, Joh. 1 : 18. Niemand heeft ooit God gezien: De Eeniggebooren Zoone die in den schoot des Vaders is, die heeft hem ons verklaart.

5. De Heere Christus is de beminde Zoone Gods, tot wien de liefde des Vaders is uit de natuur, Matth. 3 : 17. De geloovige werden om zynent wille uit genade tot kinderen Gods aangenomen, Joh. 1 : 12. Maar zo veele hem aangenoomen hebben, die heeft hy magt gegeeven kinderen Gods te worden; namentlyk, die in zynen name gelooven.

Vrag. Welke is de waare reeden der benaminge van Vader en Zoon?

Antw. Die word daar in gestelt, dat God zyn Zoon gegenereert heeft, Psalm 2 : 7.

Vrag. Wat is een eigentlyk gezeide generatie?

Antw. Die bestaat daar in, dat een mensch zyns gelijken uit zyn eige weezen of substantie, naar zyn beeld en gelykenisse voortbrengt. Dit word in opzigt van den Vader, genoemd genereeren of voortteelen, ende ten opzigte van een Moeder, word het genaamd baaren.

Vrag. Moet dat genereeren of baaren, eigentlijk opgevat worden?

Antw. Neen: want een eigentlyke generatie of gegenereert te worden, sluit verscheide onvolmaaktheeden in zig, die in geen Goddelijk Persoon konnen vallen. Hier in is geen meerder nog minder, geen eerder nog later, geen eigentlyk zaad waar uit een gebooren word, of iets diergelijks; egter is het een Waaragtig Zoonschap en een WAARE generatie. Daarom moet 'er zo iets in gevonden worden, dat het woord genereeren, hoe oneigentlyk men het ook neemt, noodzaakelijk ende in alle taalen meden brengt.

Vrag. Hoe kond gy dit ophelderen?

Antw. De H. Schrift schryft eenige hertstogten of eigenschappen, aan God onteigentlijk toe. Neem eens toorn, droefheid, berouw, yver, jeloersheid, enz. Dewyl deeze hertstogten in ons niet zonder ontroeringe, ende alzo niet zonder onvolmaaktheid zyn: zo zyn wy gewoon te zeggen, als 'er

zodanige spreekwyzen voorkoomen. Deeze dingen moeten oneigentlyk, ende Gode betamelyk verstaan worden; maar wy stellen altoos, dat zy waarlijk iets in God te kennen geeven, dat met regt door zulke woorden word uitgedrukt.

Vrag. Wat moet 'er egter in dit Zoonschap en generatie opgesloten leggen?

Antw. Indien men aan het algemeen denkbeeld van de woorden ZOON en GENERATIE eenigzints zal voldoen, moeten dezelve noodzakelijk mede brengen, dat de eerste Persoon den tweeden op zeekere onbegrypelijke wyze uit zyn eige Weezen heeft voortgebragt ofte voortbrengt, zo dat hy niet alleen MET maar ook VAN den eersten Persoon in het zelfde Goddelijke weezen, op eene onafhangelijke wyze bestaat.

Vrag. Bewyst eens, dat de H. Schriftuur van zulk een geboorte des Zoons van den Vader spreekt?

Antw. Dit blykt

1. Uit Psalm 2 : 7. Ik zal van het besluit verhalen: De Heere heeft tot my gezeid: gy zyt MYN ZOONE, heden hebbe ik u GEGENEREERT. Duidelijk word hier geleert, dat de Zoon is van den Vader door eene Eeuwige geboorte. De Zoon verhaalt dat de Vader van hem getuigt: Beni atta, Gy zyt MYN ZOON myne eigene en welbeminde Zoone, hoedanig de Christus is, Jes. 42 : 1. vergel. Matth. 3 : 17. Dit blykt nader, want de Vader vervolgt Ani Jelidticha, ik hebbe u GEGENEREERT! hier is in de grondtaal een woord, welk eigentlijk gebruikt word van Moeders, wanneerze een vrugt voor den dag brengen, en zegt derhalven de aller onmiddellykste voortbrenginge des Zoons van den Vader, op eene wyze, welke met Gods Eeuwige natuure overeenkomt. De Eeuwigheid van deeze geboorte word nader aangeweezen met het woord Hajóm, HEEDEN; dewyl Gods zyn is een Eeuwig heeden, maar in geen gisteren, of morgen, of vervolg van tyden stand grypt. Hy doch is de Eeuwige God, Gen. 21 : 33. in de Eeuwigheid woonende, Jes. 57 : 15. wiens Eeuwige natuur geene veranderinge ofte schaduwe van omkeeringe onderworpen is, Jac. 1 : 17. Zegt men, hier is een Prophetie van 't geen onder het N. Testament geschieden moest; maer hoedanig is deeze Prophetie? niet van de zaak, dat Christus eerst onder het N. T. zoude gebooren ofte Zoone Gods worden; maar een verklaaringe van de zaak: namentlijk,

dat hy als Zoone Gods van den Vader opentlijk erkent ende verklaart zouden worden. Dit heeft ook de Vader gedaan door zyn geboorte, door den Engel tot Maria, Luc. 1 : 35. plegtig, doe hy van Johannes gedoopt werdt in de Jordaan, Matth. 3 : 17. glansrijk by zyne verheerlijkinge op den berg, Matth. 17 : 3. kragtig by zyne opstandinge uit den dooden, Rom. 1 : 4.

2. Uit Spreuk. 8 : 22, 24, 30. De Heere bezat my in 't beginsel zynes wegs, voor zyne werken, van doe aan. Ik was gebooren als de afgronden nog niet waren: als nog geen fonteinen waaren, zwaar van water: ja eer de bergen ingevestigt waren: voor de heuvelen was ik gebooren. Doe was ik een Voesterling by hem, ende ik was dagelyks zyne vermakingen: t' aller tyd voor zyn aangezigt speelende. De spreeker is hier niet de deugd der wysheid, als een Persoon verbeeld. Dit is de misvatting van Socinianen, Arrianen, en andere, maar Jesus Christus de kragt Gods en de Wysheid Gods, 1 Cor. 1 : 24. de Selfstandige Wysheid, door wiens bestellinge de Koningen regeeren, en de Vorsten der Aarde geregtigheid stellen. 't Geen hy nu van hem zelven getuigd. sluit dadelijk zyne Eeuwige geboorte van den Vader in. Hier toe leid ons de spreekwyze. De Heere BEZAT my, enz. Want slaan wy het oog op het woord קנה in den Grondtext dat beduid iets door zyn eigen moeite en arbeid verkrygen, als het zyne, en verkreegen hebbende, met vollen regt bezitten, en word dieshalven cierlijk gebruikt dan iets verkrygen door geboorte. Zo zeide Eva met dit woord by het baaren van Kain, haaren eersten Zoone, Gen. 4 : 1. Ik hebbe eenen man van den Heere verkreegen. Dit bevestigen de woorden, ik was GEBOOREN als de afgronden nog niet waaren, enz. Want waarlijk heeft dit woord חולל de beteekenisse van gebooren te worden, en is in deezen zo kragtig en nadrukkelijk, als de Hebreeuwsche taal geen nadrukkelijker opgeeft. Doch wy zeggen hier minder van om de eerbied voor de Persoon, die 't word toegepast. Hier toe dringt ons de spreekwyze, doe was ik een VOESTERLING by hem, enz. Nademaal אמון Amon door Voesterling vertolkt, zoodanig een teedere Zuigeling en Voester-Zoone beduid, die noch in den schoot gedraagen werdt, Num. 11 : 12. Hebbe ik dan al dit volk ontfangen? heb ik het gebaart? dat gy zoudt tot my zeggen, draagt het in uwen schoot, gelyk als een Voester-Vader den Zoogeling draagt. Alles om ons

te doen zien, dat Jesus Christus is het Selfstandige woord, in den beginne by God, ende God zelve, Joh. 1 : 1. Ja de Eeniggebooren Zoon, die in den schoot des Vaders is, Joh. 1 : 18. Deeze Textwoorden tot iets anders te draaien is een stoute onderneeminge, die in onze Kerk niet wel voeglijk is.

∴ Vrag. Hebt gy nog een bewys?

Antw. 3. Kragtig word deeze verborgentheid beweezen en verklaard uit Christi getuigenisse van hem zelven, Joh. 5 : 26. Want gelyk de Vader het leeven heeft in hem zelven, alzo heeft hy ook den Zoone gegeeven het leeven te hebben in hem zelven. Om te komen tot een bescheiden verstand van deeze woorden, staat ons aan te merken wat het zy, het leeven te hebben in zig zelven. Dit is nu een zeer kragtige en opmerkenswaardige spreekwyze, waar door uitgedrukt word het algenoegzaame, gelukzalige en Volmaakte leeven, 't welk in God is. God leeft, ende wy leeven. Doch het leeven Gods is zeer verscheiden van het leeven der menschen. De werkzaamheid van Verstand en Willen, waar in Gods leeven bestaat, is t' eenemaal volmaakt, en gaat verzelt met een volle verzadiginge van een geduurzaame blydschap en zeer bestendig genoegen, 't geene nooit vermindert of gestoort word. In tegendeel, de werkzaamheid van verstand en willen; waar in het leeven van 't edelste gedeelte der menschen bestaat, is onvolmaakt, en in de meeste menschen afgescheiden van alle waare blydschap. Doch daar 't nu op aankomt, is, de Vader wordt gezegd, dat hy dit volmaakte en allergenoegzaam leeven in ZIG ZELVEN heeft; dat is, dat hy niet alleen het leeven aan niemand schuldig is; maar ook dat hy by zig heeft zulk een beginzel van volmaaktheid, en zulk een kragt van algenoegzaamheid, dat hy in zig zelven en uit zig zelven, op de allergelukzaligste wyze leeft, Psalm 36 : 10. Want by u is de fonteine des levens: In uw ligt zien wy het ligt. Voorder word 'er gezegd, dat de Vader GEGEEVEN heeft aan den Zoone het leeven te hebben in zig zelven, GELYK hy het leeven heeft in zig zelven. Door welke woorden klaar en zonder de minste bewimpelinge beduid word, dat de tweede Persoon mede deel heeft aan het zelve volmaakte, algenoegzaame en gelukzalige leeven,

't welk de eerste Persoon bezit en geniet, doch dat evenwel de eerste Persoon het beginsel is van dit leeven in de tweede; dat is, dat de eerste Persoon dit algenoegzaam Goddelijk leeven aan de tweede Persoon heeft mede gedeelt, op eene wyze, welke met Gods eeuwige natuure overeenkomt, en in de Schrift als de grondslag der benaminge van Vader en Zoon word aangemerkt. Dit nu is de waare zin der woorden. De uitvlugt die men maakt, om zo een kragtig bewys te ontwyken is, dat in deeze plaats gezien wordt op Christus Middelaarampt, waar in en waar door hy de magt ontfangen heeft, om het leeven aan de uitverkoornen te geeven, en leevendig te maken, die hy wil. Doch zulk een verklaaring komt met den zin der woorden geenzints overeen. Immers de bywoorden die in 't Grieksch zyn *ὥσπερ* en *ὅτως* en *καὶ* door GELYK, ALZO en OOK vertaalt, leeren niet alleen de zamenhang van de eene waarheid met den andere; en hoe de eene vloeit uit den andere; maar een allenthalvige gelykheid, die daar is tussen de bezittinge van het leeven, dat de Vader heeft in hem zelven, ende dat ook de Zoone heeft in hem zelven. Hoe heeft nu de Vader het Leeven in zig zelven? Is de Vader Middelaar geworden, om zondaars in hem geloovende, het eeuwige leeven te geeven? Is de Vader door lyden en genoegdoeninge de oorzaak des eeuwigen leevens voor de zynen geworden? Geenzints! Derhalven blykt, dat 'er in den text van een ander leeven gesprooken werdt, op hoedanig een wyze de Vader het zelve bezit. Hoe heeft dan nu de Vader het leeven in zig zelven? Op die wyze, gelijk boven gezegd is, dat de Vader eene volmaakte werkzaamheid en algenoegzaamheid in en uit zig zelven heeft, en dat hy diensvolgende zulk een volheid van algenoegzaame gelukzaligheid bezittende, een oorzaak van een gelukzalig leeven zyn kan, aan alle die geene, die hem zoeken. Zo heeft nu de Vader het leeven in zig zelven. De Zoone nu heeft hy gegeeven het leeven te hebben in hem zelven; wat zegt dit anders, als dat hy dit Goddelijk, Algenoegzaam, en Volmaakt leeven aan den Zoone van Eeuwigheid heeft medengedeelt, en uit dien hoofde heeft de Zoone ook door zyn dood een oorzaak van Zaligheid konnen zyn, voor den uitverkooren mensch. Gelijk deezen uitleg eeniglijk voldoet aan de beteekenisse en kragt der woorden, zo komtze ook

zeer wel overeen met den zamenhang der zaaken. Onzen Heere Jesus Christus is beezig te bewyzen tegen de Jooden, dat hy het zelve werkte met den Vader. Onder deeze groote werken stelt hy Vers 25. de leevendigmaakinge van doode zondaaren, door de verkondiginge des Evangeliums. Voorwaar! voorwaar! de uure komt, ende is nu, wanneer de doden zullen hooren de stemme des Zoons Gods; ende dieze gehoort hebben zullen leeven. Hier deed zig terstond een zwaarigheid op, hoe het mogelijk was, dat Jesus aan een geloovend Zondaar het leven konde geeven? Deeze zwaarigheid neemt Jesus weg met te zeggen, dat hem de Vader gegeeven heeft dit leeven te hebben in zig zelven. Hy hadde deel aan die algenoegzaamheid en gelukzaligheid, die in God is. Dit was de grondslag, waarom hy van den Vader heeft konnen geheiligt en gezalft worden, tot het Middelaars-ampt. Want die in zig zelven het leeven ende gelukzaligheid niet bezit, hoe zal die de oorzaak van leeven en Zaligheid konnen zyn voor andere. Om dat nu de Vader hem dit leeven medegedeelt hadde, zo kon hy de oorzaak des leevens zyn in de kinderen Gods. Dit is de kragt van Jesus Redeneeringe, in dit gesprek tegen de Joden.

Vrag. Bewyst eens nader, dat deeze generatie of geboorte des Zoons, de waare en eenige grondslag der benaminge van Vader en Zoon zy?

Antw. 1. Dit bevestigen de betrekkelijke naamen van Vader en Zoon, die de eerste en tweeden Persoon in 't Goddelijk Weezen toegeëigent worden. Deeze woorden moeten in deeze verborgentheid beteekenen, 't geen haar kragt en beteekenisse toelaat. De kragt nu deezer namen is, dat men een Vader noemt, zo eene die een ander voortbrengt met zyn beeld, wederom een Zoon, zo eene die voortgebragt word uit het weezen van een ander met deszelfs beeld. Deeze beteekenisse draagt eigentlyk de naam van Vader en Zoon in alle talen by allerleie menschen; dierhalven konnen de namen van Vader en Zoon aan de eerste en tweede Persoon in 't Goddelijk Weezen eigen, niet anders beteekenen, dan dat de eerste Persoon het beginzel is van de tweede, of dat de eerste Persoon zyn weezen, dat is, zyn volmaaktheeden en eigenschappen, en alles dat tot het Goddelijke Weezen behoort, heeft medegedeelt aan de tweede, en dat de tweede

Persoon op een zeekere het Goddelijk Weezen betamelijk en eige wyze zy en besta van den eersten, met het beeld van den eersten. Dit is het geloof der Kerk. Dit is de Belydenisse der Vaderen. Dit is den inhoud van deezen Artikel.

2. Men merke vervolgens aan, dat de tweede Persoon niet alleen de Zoone Gods, maar ook de EIGENE ZOONE Gods geheeten werdt, en dat de eerste Persoon niet alleen de Vader, maar ook de EIGENE VADER genaamd werdt. Het eerste heeft men Rom. 8 : 32. Die ook zynen EIGEN ZOONE niet gespaart heeft; maar heeft hem voor ons allen overgegeeven. Het tweede Joh. 5 : 18. De Jooden daarom zogten dan te meer hem te dooden, om dat hy niet alleen den Sabbath brak, maar ook zeide dat God zyn EIGEN VADER was, hem zelven Gode even gelyk makende. Wat zegt dit nu, dat onzen Heeren Jesus Christus geheeten word de EIGENE ZOONE Gods? Dit zegt, dat hy op eene byzondere en uitsteekende wyze Gods Zoone is, zodanig als niemand in Hemel of op Aarde gevonden wordt. De reden is. Om dat niemand van alle die geene, die Gods Zoonen geheeten worden, van God ontvangen het geheele beeld van God. Het geheele weezen van God, ende alle zyne volmaaktheid, alle zyne algenoegzaamheid, al zyne wysheid, alle zyne heerlijkheid, alle zyne gelukzaligheid is haar niet meden gedeelt. Daar is maar EEN Zoon van God van wien wy spreeken, in dewelke het geheele beeld van zyn Vader word uitgedrukt; dewelke als Gods EIGENE Zoone uit het Weezen ende Substantie des Vaders, deel heeft aan alle de volmaaktheid en heerlijkheid zyns Vaders. Deeze voert de naam van Zoon in die kragt en beteekenisse, die op geen Engel of Mensch passen kan. Dus zal Paulus zeggen, Hebr. 1 : 4, 5. Zo veel treffelyker geworden dan de Engelen, als hy uitneemender naam boven haar geërfd heeft. Want tot wien van de Engelen heeft hy ooit gezegd gy zyt MYNE ZOONE HEEDEN hebbe ik u GEGENEREERT?

∴ Vrag. Hebt gy nog een bewys?

Antw. 3. Dit blykt uit de benamingen, welke de Christus draagt uit kragt van zyne eeuwige geboorte van den Vader; die, hoewel 't oneigentlyke benamingen zyn, evenwel de eigentlyke geboorte des Zoons van den Vader beduiden. Dus word hy genaamd.

a. Het AFSCHYNSEL van zyn's Vaders heerlykheid,

Hebr. 1 : 3. Door het woord Heerlykheid, worden verstaan alle de volmaaktheeden Gods t' zamen genomen. Deeze worden verder vergeleken by een schynend ligt, om datze in de Ziel zo een klaare bevattinge verwekken van de grootheid der Majesteit Gods, dat wy genoodzaakt werden dezelve te erkennen en te pryzen. Dit schynend ligt nu der heerlijkheid Gods, word ten aanzien van deszelfs eerste beginzel aangemerkt te zyn IN den eersten Persoon, en daar van AF te schynen op den tweeden Persoon des Goddelijken Weezens. Alle de heerlijkheid Gods word vertoont IN den Zoone; maar zo, datze oorspronkelijk is IN den Vader; ende van den Vader AF schynt op den Zoone, Joh. 14 : 9. Die MY gezien heeft, die heeft den VADER gezien. Dit nu is de waare zin der woorden, als de volgende spreekwyze van de Text bevestigt. Het UITGEDRUKTE BEELD van Gods Zelfstandigheid. Het woord Selfstandigheid zegt alhier de geheele naam, alle de eigenschappen en volmaaktheeden van God; en met een woord, alle het geene dat in God is. De gelijkenisse is genomen van een Zeegel-ring, welke gemaakt word van een vaste en gedronge stoffe, als die alleen bekwaam is om een gesneeden beeld of merkteeken te draagen. De volmaaktheeden nu en eigenschappen, zo als die afgebeeld zyn in den Vader, zyn volmaaktelijk AF en UIT gedrukt in den Zoone. De Zoone draagt het geheele weezen en beeld des Vaders, als het welke hem van den Vader door eene bovennatuurlyke geboorte is mede gedeelt, zo dat hy in nadruk den Engel werd genaamt, in wiens binnensten de NAAM Jehovah is, Exod. 23 : 21.

b. Hy word genaamd het BEELD Gods, 2 Cor. 4 : 4. En wel het BEELD des onzienlyken Gods, Collos. 1 : 15. Het beeld eens Persoons noemt men een ander Persoon of zaak, daarin de eigenschappen of trekken, daar door die Persoon van andere onderscheiden is, klaarlijk worden vertoont. Zo is en draagt een Zoon het beeld des Vaders. Als nu de Middelaar Christus het Beeld Gods, of wel het Beeld des Onzienlyken Gods genaamd werdt, is dit niet te verstaan van zyn menschelyke natuure; maar alleen van zyne Goddelijke natuure, na de welke de Zoone het geheele weezen en beeld des Vaders heeft, als het welke hem door geboorte van den Vader is medegedeelt.

c. Hy werd genaamd de SPRUITE des Heeren, Jes.

4 : 2. Zach. 6 : 12. Deeze naam wederom moet de Persoon des Middelaars toe komen, of ten aanzien van zyne Goddelyke, of ten aanzien van zyne menschelyke natuure. De nadruk van deeze spreekwyze is te groot, datze gepast kan worden op de menschelyke natuure van Christus. Ook moet men aanmerken, dat de Middelaar ten aanzien van zyne menschelyke natuure, genoemd werd een Spruite van David, Jerem. 23 : 5. Deeze dingen staan tegen malkanderen over, een SPRUITE van JEHOVAH ende een SPRUITE van DAVID te zyn, gelijk de benaminge van Zoone Gods, ende Zoone des menschen, beide aan den Middelaar toegepast. Dies verwekt de spreekwyze een Spruite des Heeren in ons een gedagte, dat hy van alle eeuwigheid van den Vader is voortgekomen als zyn Spruite. Waar toe zommige nog brengen zyn benaminge van den OPGANG uit der hoogte, Luc. 1 : 78. Door de innerlyke beweegingen der barmhartigheid onzes Gods, met welke ons bezogt heeft de OPGANG uit der Hoogte. Men merkt dan aan, dat het woord צמח Spruite van de LXX Overzetters, vertaalt word met het woord *ἀνατολὴ* anatoleê opgang; en dat Zacharias buiten allen twyfel in zyn lofzang het woord צמח SPRUITE zal gebruikt hebben, 't welk van Lucas volgens de LXX Overzetters door *ἀνατολὴ* anatoleê overgezet werd. Dan zoude de zin zyn, een SPRUITE uit der HOOGTE; dat is een Spruite, die uit de hoogte, te weeten, uit den Hemel is.

Vrag. Wat besluit gy uit dit alles?

Antw. 1. Dat Jesus Christus is alleen de EEUWIGE NATUURLYKE Zoone Gods, niet gemaakt nog geschapen; maar uit het weezen van den Vader gebooren. Dit stelt onze Belydenisse met ronde woorden tegen de dwalingen der Arrianen. Wy gelooven dat Jesus Christus na zyne Goddelyke natuure de EENIGGEBOOREN ZOONE Gods is: niet GEMAAKT nog GESCHAPEN; want alzo zoude hy een Schepsel zyn.

2. Dat hy niet heeft een gelyk weezen, maar een en het zelfde Goddelyk Weezen met den Vader. Dit

drukt onze Belydenis uit in de woorden: EENSWEEZIG met den Vader, overeendragtig Joh. 10 : 30. IK en de VADER zyn EEN.

3. Dat hy geenzints de Zoone Gods geworden is in der tyd, maar gelijk de Belydenisse van Niceen zegt: Gebooren uit den Vader voor alle Eeuwen. Hierom is onze Belydenisse MEDE EEUWIG het uitgedrukte beeld der Selfstandigheid des Vaders, ende Glants zyner heerlykheid: want in den beginne was het WOORD, ende het WOORD was by GOD, ende het WOORD was GOD. Joh. 1 : 1.

4. Dat hy niet minder is dan den Vader, nog in weezen, nog in magt, nog in heerlykheid, maar hem in alles GELYK zynde, Joh. 5 : 23. Opdat zy alle den Zoone eeren, gelijk zy den Vader eeren. Die den Zoone niet en eert, en eert den Vader niet die hem gezonden heeft.

Vrag. Waarom spreekt de Belydenis zo klaar en verheven van deeze geboorte des Zoons?

Antw. Die omtrent dit leerstuk dwaalt, ondermynd de fondamenten van waarheid en godsvrugt, waarop Christus zyn Kerke gebouwt heeft, Matth. 16 : 16—18. Een ieder die begeert regtzinnig en godvrugtig te zyn, mag geen stroobreed van deeze Belydenisse afgaan. De generatie Gods zegt Nazianzenus, moet met stilzwygen geëert worden; 't is wat groots voor ons geleert te hebben, dat hy gegenereert is. En niet min zoet Ambrozius. Wy mogen weeten dat de Zoone Gods gebooren is; maar wy konnen niet ontlosschen hoe dat hy gebooren is. Hier zwygt de stemme. Hier bezwykt het verstand, niet alleen het myne, maar ook der Engelen.

Vrag. Wat troost heeft een geloovige in de beschouwinge van Christus, als ZOONE Gods?

Antw. 1. Als Zoone Gods is hij in staat om onze Middelaar te zyn, en in te staan tusschen God en den

Zondaar, Jerem. 30 : 21. Ende zyn Heerlyke zal uit hem zyn, ende zyn Heerscher zal uit het midden van hem voortkomen, ende ik zal hem doen naderen, ende hy zal tot my genaken: want wie is hy, die met zyn harte borge worde om tot my te genaken, spreekt de Heere?

2. Als Zoone Gods geeft hy ons het regt, om kinderen Gods genaamt te worden, Joh. 1 : 12. Maar zo veel hem aangenomen hebben, dien heeft hy magt gegeeven kinderen Gods te worden: namentlyk, die in zynen name geloven. Gal. 3 : 26. Want gy zyt alle kinderen Gods door het geloof in Christo Jesu.

3. Als Eenig en Eerstgebooren Zoone Gods munt hy uit in rang, gezag en waardigheid boven alle de geloovigen, Hoogl. 2 : 3. Als een appelboom onder de bomen des wouds, zo is myn liefsten onder de Zoonen. Ik hebbe grooten lust in zyne schaduwe, ende zit 'er onder, en zyn vrugt is myn gehemelte zoet.

4. Als Zoone Gods is hy waardig, dat wy hem in den geloove aankleeven; met hem te vreden zyn; aan hem vasthouden, en om lief nog leet niet laten vaaren, Joh. 6 : 68, 69. Heere tot wien zullen wy heenen gaan? gy hebt de woorden des eeuwigen levens: Ende wy hebben gelooft ende bekent, dat gy zyt de Christus de Zoone des leevendigen Gods, 1 Petr. 2 : 7. U dan, die gelooft is hy dierbaar!

Vrag. Wat behelst het tweede lit van deezen Artikel?

Antw. Een nadere verklaring dat Christus is de eeuwige Zoone Gods, bevestigt met verscheide Texten uit Gods woord. Dewelke is Zoone Gods, niet alleen van die tijd af, dat hij onze nature heeft aangenomen; maar van alle eeuwigheid, gelyk ons deze getuigenissen leeren; wanneerze met malkanderen vergeleeken worden. Mozes zegt, dat God de Waereld heeft geschapen: En de H. Johannes zegt, dat alle dingen zyn geschapen

door het Woord, het welke hy God noemt: d'Apostel zegt, dat God de eeuwen door zynen Zoone gemaakt heeft. Item, dat God alle dingen door Jesum Christum geschapen heeft.

Vrag. Wat staat ons nopens dit deel van den Artikel te verhandelen?

Antw. Hoofdzakelijk staat ons nu te bezien, of deeze getuigenissen wel uitbrengen 't geen te bewyzen stont.

Vrag. Wat dunkt u van dit bewys? Mozes zegt, dat God de Waereld heeft geschapen, Gen. 1 : 1. En de H. Johannes, dat alle dingen zyn geschapen door dat woord, het welk by Joh. 1 : 1. God noemt?

Antw. Een ieder ziet dat Johannes zyn Evangelium beginnende, spreekt van het zelfstandige Woord de Zoone Gods, die volgens Vers 14. in de volheid des tyds is vleesch geworden. Van dat Woord veronderstelt hy niet alleen dat het was by God; maar zelf dat het God was in den beginne doe God de Waereld schiep. Verder, dat alle dingen door het zelve Woord gemaakt zyn. Hoe nu was dit Woord by God? niet als een schepzel, want het Woord was God: niet als een geschapen God; maar de Schepper zelve, door wien alle dingen gemaakt zyn: want dat scheppen en maaken van alle dingen, gaat de kragt van het schepzel te boven. Zegt men dat God de stoffe uit niet geschapen heeft, en ook het Woord, maar dat hy alles heeft opgemaakt en versierd door het woord. Dit laatste werk bewyst ook die oneindige en ongeschapene kragt des Scheppers, die de Aarde heeft gemaakt door zyne kragt, ende de Waereld heeft bereid door zyne Wysheid, ende de Hemelen heeft uitgebreid door zyn Verstand, Jerem. 10 : 12. Derhalven blykt, dat het Woord zelf is de Weezendlijke God, door welke alles in 't begin geschapen is, en egter in Persoon verscheiden van den Vader, die het alles door hem heeft gemaakt.

Vrag. Wat dunkt u van het bewys, dat de Apostel zegt dat God de eeuwen door zynen Zoone gemaakt heeft, Hebr. 1 : 2. Welken hy gestelt heeft tot een Erfgenaam van alles, door welken hy ook de Waereld gemaakt heeft?

Antw. Hier ziet men dat de Belydenis het woord *αἰῶνας* ajonas, zo als de oude overzettinge heeft door Eeuwen

vertolkt. En dit is van geen minder kragt als het woord Waerelt. Alzo het wegneemt deezen uitvlugt, dat de Zoon of 't Woord maar een geschapen Schepsel zy. Want al wat ooit geschapen is, dat is op tyd geschapen, en niet voor den tyd. Ten minsten is de tyd geschapen met het Schepzel, alzo het zonder tyd niet weezen kan. Dat nu voor alle Eeuwen is, dat is voor allen tyd, en moet derhalven zonder tyd of eeuwen geweest zyn, indien de Eeuwen door het zelve gemaakt zyn. Dit dan nadrukkelijk van Christus hier gezeid: dat de Eeuwen door hem gemaakt zyn, bewyst dat hy voor den tyd, dat is, van alle Eeuwigheid geweest is, en ook zelf de Eeuwige en Almagtige God, die de Eeuwen en de Waereld geschapen heeft. Overeenkomstig het andere getuigenisse in onze Belydenis gemeld, Collos. 1 : 16, 17. Want door hem zyn alle dingen geschapen, die in de Hemelen, ende die op de Aarde zyn, die zienlyk ende die onzienlyk zyn, het zy thronen, het zy heerschappyen, het zy overheeden, het zy magten; alle dingen zyn door hem, ende tot hem geschapen: Ende hy is voor alle dingen, ende alle dingen bestaan te zamen door hem.

∴ Vrag. Wat besluit trekt gy hier uit?

Antw. Dat onze Belydenis te regt besluit. Zo moet dan de gene, die genaamt werdt God, het Woord, de Zoon, ende Jesus Christus doe al geweest zyn, als alle dingen door hem geschapen wierden. Daarom zegt de Propheet Micha, Cap. 5 : 1. Zyn uitgang is van aanbeginne, ende van eeuwigheid. Ende den Apostel, Hebr. 7 : 3. Hy is zonder begin der dagen, ende zonder einde des leevens. In de woorden van Micha word zyn menschelyke geboorte uit Bethlehem gestelt tegen zyn eeuwige uitgang door geboorte van den Vader. Van welke eeuwige uitgang in 't veelvoudig getal, na den styl der Hebreen gesproken word; om de uitnemendheid van deeze geboorte te beteekenen.

Vrag. Wat dunkt u van 't geene partyen zeggen, dat zo eene eigentlyke geboorte stelt, dat de Zoon minder en later is dan de Vader, en hy zo niet onafhangelijk eeuwig en onlydelijk is?

Antw. Deeze tegenwerpinge is oud; maar hadt men zich van de ydele Philozophie niet laten overheerschen, zo

hadde men gedacht, de kennisse is my te wonderbaar: Zy is hooge, ik kan daar niet by, Psalm 139 : 6. 't Is wel zo, dat een Vader die een Zoon buiten zyn weezen voortbrengt, eerder en meerder is dan zyn Zoon; gelijk ook God door het scheppen, zyne schepzels buiten zyn weezen voortbrengende, dezelve niet onafhangelijk noch eeuwig zyn: Maar dus is 't niet gelegen met den Zoone Gods, dewyl hy niet buiten het weezen van God geschapen, maar van hem in zyn weezen gebooren is, door eene inblyvende daad van den Vader na binnen: en daarom zeggen wy met den Ouden, dat deeze geboorte van den Zoone uit den Vader is geschied. Achronoos zonder tydsverloop, zonder begin, zonder voortgang, zonder einde, Mich. 5 : 1. Achroristoos onafscheidelyk, zonder verdeeling of vermeenigvuldiginge van weezens, Joh. 14 : 10. Apathoos onlydelyk, en zonder veranderinge van den Vader of van den Zoone, Jac. 1 : 17. Akataleeptoos onbegrypelyk, en als een verborgentheid die alle menschelijke verstande te boven gaat, Spreuk. 30 : 4.

Vrag. Met wien hebben wy over dit fondament der leere verschil?

Antw. Die zyn zeer veele: 't Is niet noodig alle te noemen, die van tyd tot tyd deeze verborgenheid bestreeden hebben. De voornaamste zyn Arrianen, Socinianen, Remanstranten en zommige uit ons. De Arrianen hebben eertyds deeze geboorte des Zoons verkeerdelijk verklaard, door eene scheppinge voor het beginsel by Mozes gemeld. Zy brengen gewoonlijk ter bevestiging by, dat Christus genaamt werd de Eerstgebooren aller Creature, Collos. 1 : 15. Zonder inzien dat hy geenzints eene Eerstgeschapene, ofte het Eerste Schepzel word genoemd, maar de Eerstgebooren als een Hoofd verre boven alle schepzelen verheeven, Openb. 1 : 6. De Socinianen zeggen: Dit Zoonschap bestaat na Gods eeuwige voorschikkinge in zyne menschelyke geboorte uit eene Maagd. In zyne heiliginge tot het Middelaarsampt. In zyne Opwekkinge uit den doden,

ende in zyne Verhooginge aan des Vaders Regterhand. De Remonstranten stellen te onregt deeze vier zaaken met de eeuwige geboorte te zamen, als de oorzaaken van Christus Zoonschap, door welke hy de Zoone Gods zou zyn geworden. Een geleert man uit ons heeft voor eenigen tyd gedreeven, dat men deeze geboorte van Gods Zoone, die hy eerst in het gemeen zeide eene oneigentlyke te zyn, stellen moest; ten deele in een eeuwig meedezyn, ofte eensweezig zyn met den Vader, ten deele in de Sociniaansche zaaken, die op de Menschwordinge en het Middelaarsampt haar opzigte hebben; terwyl hy van de Socinianen, door de Belydenisse van het eeuwig medezyn des Zoons zig onderscheidende, te gelijk evenwel met haar zyn Eeuwig Zoonschap heeft tegengesproken. Dies staat het nog tot onzen last, kortelijk deeze tegenpartyders den mond te stoppen.

Vrag. Bewyst eens dat Christus de Zoone Gods niet kan genaamt worden, om zyne gemeinschap in dezelfde natuur, ofte een Eeuwig medezyn met den Vader?

Antw. 1. Om dat de naamen van Vader en Zoon in alle taalen niet zeggen, eene gemeenscbap aan dezelve natuure, maar in kragt te kennen geven zulk een betrekkinge, dat de Zoon van den Vader is. Een Vader noemt men, die een ander voortbrengt met zyn beeld; een Zoon die voortgebracht is van een ander met zyn beeld: Deshalven geeft Gods Geest door deeze woorden te kennen, dat de tweede Persoon is van den eersten, op eene wyze welke met Gods eeuwige natuure overeenkomt.

2. Indien de H. Geest in ons alleen die gedagte hadde willen verwekken, dat Vader en Zoon met malkanderen een zyn in de gemeinschap van een natuur, zonder datze op malkander een nader betrekking hebben; zo zoude de Geest haar geen Vader en Zoon, maar BROEDERS genoemt hebben: want die met malkanderen zyn in gemeinschap van natuur, worden in alle taalen Broeders genaamt.

3. De Schrift spreekende van deze verborgentheid, ge-

bruikt altoos woorden en spreekwyzen, die niet alleen te kennen geven, dat de Zoone Eensweezig is met den Vader, maar teffens het onuitspreekelyk zyn van den Vader door geboorte, Joh. 5 : 26. Want gelyk de Vader het leeven heeft in hem zelven, alzo heeft hy ook den Zoone gegeeven het leven te hebben in hem zelven. vergel. Psalm 2 : 7. Spreuk. 8 : 24, 25. Micha 5 : 1. Hebr. 1 : 3. Collos. 1 : 15. enz.

Vrag. Hoe bewyst gy dat Christus geen Zoone Gods genaamt werd, wegens zyns Vaders voorverordineering en zending van hem tot het Middelaarsampt?

Antw. 1. Om dat de naam van Vader en Zoon eene geheele andere gedagte in ons verwekken, dan gezonden te worden tot de uitvoering van eenig ampt of werk, gelijk zo aanstonts beweezen is. De Geest geeft Christus in betrekkinge van zyn Middelaarsampt. de naam van Knegt, Engel of Gezante, maar nimmer die van Zoone.

2. De Zoone Gods word uitdrukkelijk, en in tegenstelling van zyn zending, tot uitvoering van zyn Middelaarsampt, Zoon genoemt, Hebr. 5 : 8. Hoewel hy de Zoone was, nochtans gehoorzaamheid geleerd heeft, uit het gene hy heeft geleeden. Welke redeneeringe van Paulus geen stand grypen zou, indien het Zoonschap Christi bestond in zyn zending, tot uitvoeringe van het Middelaarsampt, dewyl een knegt of gezant, altyd gehouden is zyn Heer te gehoorzamen.

3. De voorverordineering en zendinge van Jesus als Middelaar, is de reden waarom hy de naam van Christus en niet van Zoone Gods draagt: Want Christus beteekent een gezalfde, eene die tot eenig ampt verordineert is. Van welke voorverordineering Christus zelve spreekt, Jes. 61 : 1. De Geest des Heeren Heeren is op my, om dat de Heere my gezalft heeft, om een blyde boodschap te brengen den zagtmoedigen.

Vrag. Bewyst eens, dat ook Christus de Zoone Gods niet genaamd werdt, wegens zyn wonderlyke ontfangenisse uit den H. Geest, en geboorte uit den Maagd Maria?

Antw. Dit blijkt,

1. Dewyl Christus al Zoone Gods geweest is, eer hy uit Maria gebooren werd, Spreuk. 8 : 24, 25. Ik was gebooren als de afgronden nog niet waaren: als nog geene fonteinen waaren zwaar van water: Al eer de bergen ingevestigt waaren: voor de heuvelen ben ik gebooren, Mich. 5 : 1.

2. Dan zoude Christus de Zoone Gods genaamt werden, na zyne menschelyke natuur; daar de Schrift ons overvloedig leert, dat hy de Zoone Gods is na zyne Goddelijke natuure, Collos. 1 : 15. Dewelke is het beeld des Onzienlyken Gods, de Eerstgebooren aller Creatuure.

3. Dan zoude Christus geen voortreffelijker Zoon zyn, dan de Engelen: want die ook zyn na den beelde Gods geschapen, ende op eene uitmuntende wyze kinderen Gods; daar nogtans Paulus zegt, Hebr. 1 : 5. Tot wien van de Engelen heeft hy ooit gezeid: Gy zyt myn Zoon; heden hebbe ik u gegenereert.

Vrag. Hoe bewyst gy, dat Christus geen Zoone Gods kan genaamd worden, van wegens zyne opstandinge uit den dooden?

Antw. 1. De opwekkinge van Christus uit den dooden, voldoet niet aan de beteekenisse van het woord Zoon, en eigene Zoone Gods, dewelke hy op eene uitneemende wyze draagt.

2. Christus is al voor zyn opstandinge uit den dooden, geduurende den gantschen tyd van zyne openbaare bedieninge op Aarde, in vollen nadruk de Zoone Gods genaamt. Dit was de Belydenisse van Nathanaël, Joh. 1 : 50. Gy zyt de ZOONE Gods, Gy zyt de Koning Israëls. Van Petrus, Matth. 16 : 16. Gy zyt de Christus, de ZOONE des leevendigen Gods. Dit hebben de Duivelen en booze Geesten zelf beleeden en erkent. De mensch van den onreinen Geest befangen, riep uit: Wat hebbe ik met u te doen, Jesu gy ZOONE des Allerhoogsten? Ik bezweere u by God, dat gy my niet en pynigt, Marc. 5 : 7. Vergel. Matth. 4 : 6.

3. De opstandinge van Christus was geen reeden, maar een bewys van zyn Zoonschap. Hier uit bleek, dat hy waarlijk de Zoone Gods was. Dit bewyst Paulus duidelijk, Rom. 1 : 4. Die kragtelyk beweezen is te zyn de Zoone Gods, na den Geest der heiligmakinge uit de opstandinge der dooden: namentlyk, Christus Jesus onzen Heere.

∴ Vrag. Die nu ontkent, dat Christus de Zoone Gods is van weegen zyn eeuwige geboorte uit den Vader, en stelt dat hy Zoon genaamt werd, om zyn Eeuwig meedezyn met den Vader; wat gevolgen sleept zulk een gevoelen met zig?

Antw. Zo iemand lochent de Eeuwige geboorte des

Zoons van den Vader, die neemt weg de grondslag van de onderscheiding der Goddelijke Persoonen, in 't Aanbiddelijk Drie-Eenig weezen. Want de geboorte des Zoons, en de uitgang des H. Geest van den Vader, is de eenigste grond waar door de drie Personen in der daad, ende in waarheid, ende van alle eeuwigheid van malkanderen onderscheiden zyn. Die nu dit onderscheid der Goddelijke Persoonen wegneemt, stelt een Weezen, dat alleen drie naamen voert, hoedanig het gevoelen der Sabellianen is; of hy stelt drie byzondere Weezens, 't welk zyn drie onderscheide Geesten, die weezentlijk van malkanderen onderscheiden, en dus drie Goden zyn: Want wat onderscheid zal men stellen tusschen deeze drie Persoonen, zo datze geen drie Goden, ook geen drie bloote benamingen uitmaken, dan dat de Vader, bestaat van zig zelven, de Zoon van den Vader, en de H. Geest uitgaat van Vader en Zoon.

Vrag. Wat dunkt u van de Christus, is hy de Zoon om dat hy God is, ofte God om dat hy de Zoone des Vaders is?

Antw. De Heere Christus is God, om dat hy de Zoon van God is. Zyn Zoonschap stelt zyn eeuwige Godheid met den Vader vast. Dit zegt ook onze Belydenisse. ZO is hy dan de waare eeuwige God, die Almagtige, den welken wy aanroepen, aanbidden ende dienen, 1 Joh. 5 : 20. Doch wy weeten dat de Zoone Gods gekomen is, ende heeft ons het verstand gegeeven, dat wy den Waaragtigen kennen: ende wy zyn in den Waaragtigen; namentlyk, in zynen Zoone Jesu Christo. Deeze is de WAARAGTIGE GOD, ende het EEUWIGE LEEVEN.

Vrag. Hoe bewyst gy, dat Christus is de Waare eeuwige God, die Almagtige den welken wy aanroepen, aanbidden ende dienen?

Antw. Dat bevestigen wy met vierderlei bewyzen, uit zyn Goddelyke namen, eigenschappen, werken en eere. Dewelke aan den tweeden Persoon in de Godheid niet toegeëigent zoude worden, zo hy niet de Waarag-

tige God, ende het eeuwige Leven was, Jes. 42 : 8. Ik ben de HEERE, dat is myn naam: ende myne EERE, zal ik geenen anderen geeven, nogte mynen LOF den gesnedenen beelden.

Vrag. Hoe bewyst gy de Godheidt des Zoons?

Antw. 1. Uit zyn Goddelyke namen. Dus werd hy genaamt God, Joh. 1 : 1. In den beginne was het Woord: ende het Woord was God. En niet min nadrukkelijk, Groote God, Tit. 2 : 13. Sterke God, Jes. 9 : 5. De Waaragtige God, 1 Joh. 5 : 20. God boven al te pryzen in der eeuwigheid, Rom. 9 : 5. Zelf draagt hy de onmededeelbaare naam Jehovah, Jerem. 23 : 6. Dit zal zyn naam zyn, waar mede men hem noemen zal, de Heere onze geregtigheid, Jes. 40 : 3.

Vrag. Waar uit meer?

Antw. 2. Uit de Goddelyke Eigenschappen, die, van Gods Weezen onafscheidelijk zynde, hem in volle nadruk worden toegeschreeven. Als daar is de Eeuwigheid, Spreuk. 8 : 23. Ik ben van Eeuwigheid af gezalfd geweest, van den aanvang van de oudheeden der aarde aan. Mich. 5 : 1. Wiens uitgangen zyn van ouds, van de dagen der eeuwigheid. Joh. 1 : 1. In den beginne was het Woord. Joh. 8 : 58. Voorwaar voorwaar zegge ik u: eer Abraham was, ben ik. De onafhankelijkheid, Joh. 5 : 26. Gelyk de Vader het leeven heeft in hem zelven, alzo heeft hy ook den Zoone gegeeven het leeven te hebben in hem zelven. De onveranderlijkheid, Psalm 102 : 27, 28. Gy zult staande blyven, gy zyt dezelve, ende uwe Jaaren zullen niet geëindigt worden. Vergel. Hebr. 1 : 11, 12. De Almagt, Openb. 1 : 8. Ik ben de Almagtige. Joh. 5 : 21. Gelyk de Vader de Dooden opwekt en Levendig maakt, alzo maakt ook de Zoone Levendig die hy wil. Alwetenheid, Joh. 2 : 25. Ende dat hy niet van nooden en hadde, dat iemand getuigen zoude van den mensche, want hy zelve wist wat in den

mensche was, Cap. 21 : 17. Heere gy weet alle dingen, gy weet dat ik u lief hebbe.

Vrag. Hebt gy nog een bewys?

Antw. Ja. 3. Uit zyn Goddelyke werken, dewelke van niemand als van God konnen voortkomen, zo worden hem toegeschreeven.

a. De werken der natuur: als

1. Het werk der Schepginge, Psalm 33 : 6. Door het Woord des Heeren zyn de Hemelen gemaakt, ende door den Geest zynes monds al haar heir. Joh. 1 : 3. Alle dingen zyn door het zelve gemaakt; ende zonder het zelve is geen ding gemaakt, dat gemaakt is. Vergel. Collos. 1 : 16.

2. De onderhoudinge van alles, Joh. 5 : 17. Ende Jesus antwoorde haar, myn Vader werkt tot nu toe, ende ik werke ook: Collos. 1 : 17. Alle dingen bestaan te zamen door hem. Hebr. 1 : 3. Dewelke alle dingen draagt door het Woord zyner kragt.

b. De werken boven de natuur, als het doen van Wonderwerken, die boven het bereik van alle eindige kragt zyn, Joh. 5 : 21 : 36. De werken die my de Vader gegeeven heeft om te volbrengen, dezelve werken die ik doe getuigen van my, dat de Vader my gezonden heeft. Matth. 11 : 5. De blinde werden ziende, de kreupele wandelen, de melaatsche werden gereinigt, en de doove hooren, de doode werden opgewekt, ende den armen word het Evangelium verkondigt.

c. De werken der genade, als de verlossinge des Zondaars door zyn bloed, Hand. 20 : 28. Om de gemeinte Gods te weiden, welke hy verkreegen heeft door zyn bloed. Matth. 1 : 21. Ende zy zal eenen Zoone baaren, ende gy zult zynen naame heeten JEZUS. Want hy zal zyn volk Zalig maken van haare zonden. Waar toe behoort

a. De kragtige roepinge tot de gemeinschap Gods, Joh. 5 : 25. Voorwaar voorwaar zegge ik u, de uure komt ende is nu, wanneer de dooden zullen hooren de stemme des Zoons Gods, ende die ze gehoort hebben zullen leeven. Joh. 10 : 16. Ik hebbe nog andere schaapen die van deeze stal niet zyn: Deeze moet ik ook toebrengen.

b. De genadige vergeevinge der zonde, Matth. 9 : 6. Dog op dat gy moogt weeten, dat de Zoone des Menschen

magt heeft op der Aarde de zonden te vergeeven, doe zeide hy tot den geraakten staat op, neemt uw bedde op, ende gaat heenen na uw huis.

c. De heiligmakinge, Eph. 5 : 26. Op dat hy ze heiligen zoude, haar gereinigt hebbende met het bad des waters, door het Woord.

d. Eindelijk, de opwekkinge uit den dooden, Joh. 5 : 28, 29. De zendinge van den Heiligen Geest, Joh. 15 : 26. De bewaringe van zyne Kerke, Joh. 10 : 28. Het houden van het laatste Oordeel, Joh. 5 : 22, 23. Want ook de Vader oordeelt niemand, maar heeft alle het oordeel den Zoone gegeeven. Op dat zy allen den Zoone eeren, gelyk zy den Vader eeren.

Vrag. Hebt gy nog een bewys?

Antw. 4. Uit zyn Goddelyke Eere en Dienst, welke wy aan hem schuldig zyn. Dus worden wy gelast in hem te gelooven, Joh. 14 : 1. Gy lieden gelooft in God ook in my. Hem te aanbidden, Philipp. 2 : 10. Op dat in den naame Jesus zig zoude buigen alle knïen der geener die in den Hemel, ende die op der Aarde, ende die onder de Aarde zyn. Hem lief te hebben, 1 Cor. 16 : 22. Indien iemand den Heere Jesum Christum niet lief heeft; die zy een vervloekinge, Maranatha. In zyn naam gedoopt te worden, Matth. 28 : 19. Doopende in den naame des Vaders, ende des Zoons. Hem te dienen, Psalm 2 : 12. Kusset den Zoone, op dat hy niet en toorne. Welke gezegde dingen aan den Zoon niet konde toegeschreeven worden, zo hy geen waaragtig God was.

Vrag. Wat leert gy ter betragting uit de beschouwing van Christus Zoonschap?

Antw. Dat wy schuldig zyn hem als den Eeniggebooren van den Vader, te gelooven en te belyden, Joh. 5 : 23. Op dat zy alle den Zoone eeren, gelyk zy den Vader eeren. Die den Zoone niet eert, eert ook den Vader niet, die hem gezonden heeft.

Vrag. Hoe gelooft en belyd men hem als den Eeniggeboren Zoone Gods?

Antw. 1. Als men hem waarlijk erkent voor den Waaragtigen God en Zoone Gods, Eensweezens met den Vader, en zyn Eeuwige generatie, enkel op het getui-

genisse van God, met gevangenleidinge van ons verstand, al begrypen wy niet hoe het daarmede geleegen is, Joh. 1 : 50. Nathanaël antwoorde, ende zeide tot hem Rabbi, gy zyt de Zoone Gods, gy zyt de Koning Israëls.

2. Als men met een innig Zielsgenoegen zyn heerlijkheid beschouwt door den geloove. Mag 't ons niet gebeuren, met Stephanus de Hemelen open te zien, ende Jesus staande aan de regterhand Gods, Hand. 7 : 55. 't Betaamt ons zyn heerlijkheid te beschouwen, die hy als de Eeniggeborenen van den Vader bezit, Jes. 33 : 17. Uwe oogen zullen den Koning zien in zyn schoonheid; Zy zullen een verre geleegen Land zien. Hoogl. 3 : 11. Gaat uit, ende aanschouwt, gy dochter Zions, den Koning Salomo, met de Kroone daar mede hem zyn Moeder kroonde op den dag zyner Bruiloft, ende op den dag der vreugde zynes herten.

3. Als men hem door den geloove onafscheidelijk aankleeft, men hem alleen te vreeden is, aan hem vast houd, en hem om lief of leet niet vaaren laat, Joh. 6 : 68, 69. Simon Petrus dan antwoorde hem, Heere, tot wien zullen wy henen gaan? gy hebt de woorden des eeuwigen Leevens. Ende wy hebben gelooft ende bekent, dat gy zyt de Christus, de Zoone des Levendigen Godts. Hoogl. 5 : 8. Ik besweere u, gy Dogters van Jerusalem, indien gy mynen liefsten vind, wat zult gy hem aanzeggen? dat ik krank ben van liefde.

4. Als men deezen Eenigen en Eerstgebooren Zoone in die rang en waardigheid erkent, welke hy heeft boven en over alle geloovigen. Namentlijk, als Godmensch, Borg en Middelaar, Propheet, Priester en Koning, voor wien zig buigen moeten alle de knien der gene die in den Hemel, ende die op der Aarde, ende onder de Aarde zyn, Hoogl. 5 : 10. Myn Liefste is blank ende root, hy draagd de baniere boven tien dui-

zent. Jes. 45 : 24, 25. Men zal van my zeggen, gewisselyk in den Heere zyn geregtigheden ende sterkte: tot hem zal men komen; maar zy zullen beschaamt worden, alle die tegen hem ontsteeken zyn. Maar in den Heere zullen geregtveerdigt worden, ende zich beroemen, het gantsche zaad Israëls.

5. Als men zig in zyne gemeenschap hertelijk verheugd en verblyd, Psalm 149 : 2—4. Dat Israël zich verblyde in den genen die hem gemaakt heeft: dat de Kinderen Sions, haar verheugen over haren Koning, datze zynen name loven, op de fluite: dat zy hem Psalmzingen op de trommel ende de harpe. Want de Heere heeft een welgevallen aan zyn volk: hy zal de zagtmoedige vercieren met heil.

6. Als men zyn heerlijkheid tot verlieving van andere, aanpryst. Een opregte is niet voldaan, dat hy van Jesus is begunstigt en verheerlijkt geworden; maar zoekt ook andere tot dit gezigt te brengen, gelijk Andreas zynen broeder Petrus, ende Philippus zynen vrind Nathanäel tot Jesus bragten, die hem dan voor Gods Zoon en Koning Israëls erkenden, Joh. 1 : 41, 50. Hoort de Bruid, Hoogl. 5 : 16. Zyne gehemelte is enkele zoetigheid, ende al wat aan hem is, is gantsch begeerlyk: Zulk een is myn Liefste, ja zulk een is myn Vriend, gy Dogters van Jerusalem!

Vrag. Wat kan de Godzalige hier toe aanspooren?

Antw. De zoete vriendschap en gemeinschap met Christus, als de Zoone Gods, Hoogl. 2 : 16. Myn liefste is myn, ende ik ben zyn, die weidet onder de Lelien. Gal. 2 : 20. Ik leeve, dog niet meer ik, maar Christus leeft in my: Ende het geene ik nu in het vleesch leeve, dat leeve ik door het geloove des Zoons Gods, die my lief gehad heeft, ende hem zelven voor my overgegeeven heeft.

Vrag. Wat al meer?

Antw. 1. De Overdenking, dat zy van Eeuwigheid in hem gekent zyn voor de grondlegginge der Waereld, Eph. 1 : 4. Gelyk hy ons uitverkooren heeft in HEM voor de grondlegging der Waereld, op dat wy zouden heilig ende onberispelyk zyn voor hem in de Liefde.

2. Dat hy haar Heer is, die ze gekogt en verlost heeft uit het geweld des Duivels, in wiens strikken zy van natuure gevangen waaren, Hos. 1 : 7. Maar over het huis Juda zal ik my ontfermen, ende zal ze verlossen door den Heere haaren God: ende ik zal ze niet verlossen door boge, nog door zwaart, nog door kryg, nog door peerden, nog door ruiteren. Hand. 20 : 28. Om de Gemeinte Gods te weiden, welke hy verkreegen heeft door zyn eigen bloed.

3. Dat hy haar Middelaar is, om wiens wille zy tot Kinderen Gods, ja tot Erfgenamen Gods aangenomen worden, Joh. 1 : 12. Maar zo veele hem aangenomen hebben, dien heeft hy magt gegeeven kinderen Gods te worden: namentlyk, die in zynen naame gelooven. Rom. 8 ; 17. Indien wy kinderen zyn, zo zyn wy ook Erfgenamen: Erfgenamen Gods, ende mede Erfgenamen Christi : Zo wy anders met hem lyden, op dat wy ook met hem verheerlykt worden.

4. Dat zy na zyn beeld vernieuwt en verandert zyn, Rom. 8 : 29. Want die hy te vooren gekent heeft, dien heeft hy ook te voren verordineert, den BEELDE zyns Zoons gelykvormig te zyn, op dat hy de Eerstgebooren zy onder veele broederen.

5. Dat zy zig meer dan eens, vrywillig aangeboden hebben, om hem als haaren God en Koning te lieven en te dienen, Jes. 44 : 5. Deeze zal zeggen: Ik ben des Heeren. Ende die zal zig noemen met den naame Jacobs: ende geene zal met zyne hand schryven ik ben des HEEREN ende zig toenoemen met den name Israëls.

6. Dat zy dagelyks nog zo veel goed van hem genieten, zo in Hemel als op Aarde: In den Hemel zyn altoos duurende voorbiddinge. Christus is 't die gestorven is, ja dat meer is, die ook opgewekt is, die ook ter regterhand Gods is: die ook voor ons bid, Rom. 8 : 34. Op der Aarde zyn algenoegzaame bewaaringe, onfeilbaare leiding en kragtdadige vertroosting door zyn Woord en Geest, Jes. 40 : 11. Hy zal zyne kudde weiden, gelyk een Herder. Hy zal de lammerkens in zyne armen vergaderen, ende in zynen schoot draagen, den zoogende zal hy zagtkens leiden.

∴. Vrag. Wat blyken zyn'er in een begenadigde tot zyn vertroosting, dat hy gemeenschap met Christus heeft, als de Zoone Gods?

Antw. 1. Zo een erkent Jesus zonder bewimpelinge, met voller herten, als Zoone Gods: Hy is niet voldaan, of Christus is aan zyn gemoed beweezen te zyn de Zoone Gods, Joh. 1 : 50. Nathanaël antwoorde ende zeide tot hem, Rabbi gy zyt de ZOONE Gods, gy zyt de Koning Israëls. Hand. 8 : 37. Ende hy antwoordende zeide: Ik geloove dat Jesus Christus de Zoone Gods is.

2. Zo een spreekt geern van hem. Zyn hart is vol van liefde en agting voor den Zoone Gods, en uit de overvloed van zyn herte spreekt de mond, Zach. 9 : 17. Want hoe groot zal zyn goet weezen, ende hoe groot zal zyne schoonheid weezen! het koorn zal de jongelingen, en de most zal de jonkvrouwen spreekende maken.

3. Zo een hoort geern van hem: Hy is nooit wel ter kerk geweest, als er iets anders gepreedikt werd als Christus en die gekruist. Hy is altoos wel ter kerk geweest, als 'er van de heerlijkheid des Eeniggeboren van den Vader, met kragt en geest gepredikt word. Dan gaat het de Godzaligen, gelijk 'er staat, Luc. 4 : 20. Ende de oogen van allen in de Synagoge waren op HEM geslagen.

4. Zo een denkt geern aan hem. Hy belyd met schaamte, dat den dag niet wel doorgebragt is, als hy aan den Zoone Gods niet ernstig gedagt heeft, maar is de Ziele werkzaam geweest in de overdenkinge van Jesus Heerlijkheid, dan zegt hy met dankzegginge, my aangaande; 't is my goed naby God te weezen: ik zette myn betrouwen op den Heere Heere, om alle uwe werken te vertellen, Psalm 73 : 28.

5. Zo een heeft alles over voor de Zoone Gods. Hy kan niet dulden, dat de eer van Jesus Zoonschap benadeelt word; 't is zyn zugt, dat Engelen en Menschen de stemme des Vaders zullen hooren, Matth. 17 : 5. Deze is myne Geliefde Zoone in den welken ik myn welbehagen hebbe, hoort hem. Jes. 42 : 1. Ziet myn knegt dien ik ondersteune, myne uitverkooren in den welken myne Ziele een welbehagen heeft. Ik hebbe mynen GEEST op hem gegeeven, hy zal het regt den Heidenen voortbrengen.

6. Eindelijk, zo een verlangt hertelyk na zyn nabyheid. 't Opperste van zyn begeerte zal eerst voldaan zyn, in de onmiddelijke genietinge van Jezus, in den Hemel, Job 19 : 25, 26, 27. Want ik weet myn Verlosser leeft; ende hy zal de laatste over het stof opstaan: ende als zy na mynen huit dit doorknaagt zullen hebben; zal ik uit myn vleesch God aanschouwen: den welken ik voor my aanschouwen zal, ende myne oogen zien zullen, ende nieteen vreemden: Myne nieren verlangen zeer in mynen schoot.

Vrag. Wat hebben de Godvrugtige Belyders van Jesus Zoonschap, na dit leeven te wagten?

Antw. De Zoone Gods zal haar opentlijk als de zynen erkennen voor God en zyne Engelen, Matth. 10 : 32. Een iegelyk dan, die my belyden zal voor de menschen, dien zal ik ook belyden voor mynen Vader, die in de Hemelen is. Openb. 3 : 5. Die overwint, die zal bekleed worden met witte kleederen: ende ik zal zynen naam geenzints uitdoen uit het boek des leevens, ende ik zal zynen naame BELYDEN voor mynen Vader, ende voor zyne Engelen. Openb. 22 : 20. Die deeze dingen getuigt, zegt, ja ik kome haastelyk, Amen. De opregte zegge. Ja komt Heere Jesu!

XI. ARTIKEL,

Van de Persoon des H. Geests, en zyne Eeuwige uitgang van den Vader ende den Zoon.

Wy gelooven ende belijden oock, dat de H. Gheest van eeuwicheyt vanden Vader ende den Sone wtgaet; niet zijnde ghemaeckt noch gheschapen; noch oock gheboren, maer alleen van beyden uytgaende; welcke in orden is de derde Persoon der Dry-vuldicheyt: eenesselvighen wesens, Majesteyt ende Eerlicheyt met den Vader ende den Sone; zijnde waerachtich ende eeuwich God, gelijck ons de H. Schriften leeren.

V R A G E.

Door wien gelooft men in den Zoone Gods?

Antw. Door den Heiligen Geest, die een Geest des Geloofs is, 2 Corinth. 4 : 13. Want niemand kan zeggen Jesum den Heere te zyn, dan door den Heiligen Geest, 1 Corinth. 12 : 3.

Vrag. Wat is den Inhoud van deezen Artikel?

Antw. Een duidelyk vertoog, dat de HEILIGE GEEST Waaragtig ende Eeuwig God is van alle Eeuwigheid, uitgaande van den Vader en den Zoon.

Vrag. Hoe kan men zyn gemoed, tot beschouwing van deezen Artikel, godvrugtig bereiden?

Antw. Nu koome myne bedenkingen over den H. Geest,

dewelke derhalven geestelijk behooren te zyn. Zal ik wel begrypen wie de Geest is, ende welke zyne werkingen zyn, zo moet ik zelve geestelyk zyn. Indien ik maar natuurlijk ben, zo kan ik niet begrypen de dingen die des Geestes Gods zyn. Ik weet dat de Vader en Zoon heilig zyn; maar ook dat de Geest myn Heiligmaker is. Vraagt my niet na 't begrypen, my is genoeg te geloven. Het is my met Maria beeter, dat de H. Geest over my koome, dan zal ik blyven vraagen hoe kan dat zyn? scheemeren onze oogen over deeze onbegrypelijke Drie-Eenheid; het is my genoeg te geloven de zeegeningen van de Drie-Eenheid. Weet ik niet hoe zy een zyn, ik zoeke maar met haar een te zyn. Kan ik niet bevatten hoe deeze drie werken, het zal my genoeg zyn te gevoelen, dat de H. Geest in my werkt. Ontwaakt Noordenwind, ende komt gy Zuidenwind, doorwaaid mynen hof dat zyne speceryen uitvloeien! Hoogl. 4 : 16. Leert my uw welbehagen doen: want gy zyt myn God: uw goede Geest geleide my in een effen land, Psalm 143 : 10.

∴. Vrag. Wat staat ons ter verklaaringe van deezen Artikel, te beschouwen?

Antw. 1. Eerst zullen wy zien, dat de H. Geest is een waar Persoon, die op eene byzondere wyze bestaat in het eene Goddelyke Weezen voorgestelt.

A. By maniere van stellinge: Wy geloven ende belyden ook, dat de H. Geest van eeuwigheid van den Vader ende den Zoone uitgaat.

B. By wyze van tegenstellinge: Niet zynde gemaakt nog gebooren; maar alleen van beiden uitgaande.

2. Daar na, hoewel hy in orde is de derde Persoon der H. Drie-Eenheid, egter een in weezen, in magt en heerlijkheid met den Vader: Welken in orden is de derde Persoon der Drie-Eenheid: eenes zelvigen Weezens, Majesteit en Heerlykheid met den Vader ende den Zoone; zynde waaragtig ende eeuwig God, gelyk ons de H. Schriften leeren.

Vrag. Wat is het woord Geest te zeggen?

Antw. Het woord Geest beteekent in alle talen eigent-

lijk een wind of geblaas, ofte een dun lighaam dat onzigtbaar is en onzigtbaar werkt, Joh. 3 : 8.

Vrag. Wat beteekent het al verder?

Antw. Oneigentlijk word het overgebragt tot het beteekenen van zodanige Weezens, die t' eenemaal onlighamelijk zyn, en door verstand en wille werkzaam zyn. Gelijk daar zyn Engelen, die gedienstige Geesten genaamd worden, Hebr. 1 : 14. en de menschelyke Ziele die ook een Geest is, Pred. 12 : 7.

Vrag. Doch wie word boven al in de hoogste nadruk, met de benaminge van GEEST benoemd?

Antw. God zelfs, die niets gemeen heeft met iets lighamelijks; maar een zuivere Geest is altoos onafhangelijk werkzaam door een Allervolmaakst verstand, ende eenen Almagtigen en Heiligen Wille, Joh. 4 : 24. God is een GEEST.

∴. Vrag. Hoe kan dit woord gevoeglijk van God en zyn Weezen gebruikt worden?

Antw. Om dat onder alle lighamelijke dingen daar men zinnebeelden van ontleent, om Goddelijke dingen uit te drukken geene is, dat ons beeter het geestelijk weezen van God, gevoegd by zyn oneindig vermogen en kragtdadige werkinge verbeeld. Immers gelijk de Wind in de natuur de minst bekende zaak is, en nogtans 't meeste gevoeld word, zo is het van gelijken met de Godheid, wiens invloeijngen alle verstandige Weezens gewaar worden, en wiens weezen wy niet kennen.

Vrag. Wie van de Goddelijke Personen draagt op eene byzondere wyze den naam van Geest, en Heilige Geest?

Antw. De derde Persoon in de H. Drie-Eenheid, Matth. 28 : 19. Joh. 14 : 26. 1 Joh. 5 : 7. en elders.

Vrag. Waarom draagt de derde Persoon in de Godheid den naam van Geest?

Antw. 1. Om dat hy van den Vader en den Zoone uitgaat, by maniere van eene Ademinge of Blazinge, die buiten twyfel op eene door ons onbegrypelyke en op zig zelve Aldervolmaakste en Geestelyke wyze geschied. Daarom word hy den Adem des Almagtigen, Job 33 : 4. en de Geest (of het Geblaas) zynes monds Psalm 33 : 6. genoemd.

2. Wegens zyn maniere van werkinge, die niet alleen Geestelyk en onzigtbaar is; maar ook by wyze van Blazinge ofte Aanblazinge geschied, Dat bleek omtrent de Apostelen, aan wien Jesus zyn Geest geevende, blies op haar, Joh. 20 : 22. byzonder op den dag des Pinxterfeest te Jerusalem, alwaar zy onder het teeken van een geweldigen wind met den H. Geest wierden vervuld, Handel. 2 : 2. Hier van daan word den Geest by een wind vergeleeken, Joh. 3 : 8. De wind blaast waar heenen hy wil, alzo is een iegelyk die uit den Geest geboren is.

Vrag. Waarom draagt hy den naam van Heiligen Geest?

Antw. Niet om dat hy Heiliger is, dan den Vader en den Zoon: Jesaia roept driemaal Heilig uit, van de drie Persoonen der Goddelijken Weezens, Jes. 6 : 3. Maar hy wordt zo genoemt, om dat het werk der waare heiligmakinge in de bedeelinge of genadige huishoudinge der drie Persoonen, hem by uitneementheid toegekent word, als blykt; niet alleen uit het zeggen van Paulus, daar hy spreekt van geheiligt te worden door den Heiligen Geest, Rom. 15 : 16. en van geheiligt te zyn door den Geest onzes Gods, 1 Cor. 6 : 11. maar ook daar hy de daad van heiligmakinge na hem benoemt, de heiligmakinge des Geestes, 2 Thessal. 2 : 13. in gelijkformigheid met Petrus, 1 Petri 1 : 2.

Vrag. Wat gelooft gy van den Heiligen Geest?

Antw. Dat hy is een waar Persoon, of bestaanlijkheid in het Goddelijke Weezen, en niet een bloote kragt of eigenschap van God, ofte iets anders gelijk de Socinianen willen.

Vrag. Hoe bewyst gy, dat de H. Geest een Persoon is?
Antw. 1. Uit zyn Personeele namen die hy draagt in de H. Schriftuur: Hy werdt genaamd de Heere, 2 Cor. 3 : 17. De Heere nu is de Geest. De Trooster, Joh. 14 : 16. Hy zal u eenen anderen Trooster geeven. De Geest der Heerlijkheid, 1 Petr. 4 : 14. Indien gy gesmadigt word om de naame Christi, zo zyt gy Zalig: want de Geest der Heerlykheid, en de Geest Gods rust op u. Een Getuige in den Hemel, 1 Joh. 5 : 7. Drie zyn 'er die getuigen in den Hemel, de Vader, het Woord, en de Heilige Geest: Welke alle zyn Persoonschap te kennen geeven.

∴. Vrag. Hoe bewyst gy dit verder?
Antw. 2. Uit zyn Personeele Eigenschappen: Hem word toegeschreeven
a. Een Verstand, om de diepten Gods te kennen, 1 Corinth. 2 : 10. De Geest onderzoekt alle dingen, ook de diepten Gods.
b. Een Wille, om zyn gaven meden te deelen, 1 Corinth. 12 : 11. Doch deeze dingen alle werkt een en dezelve Geest, deelende een iegelyk in 't byzonder, gelyk hy wil.
3. Hy is verscheenen als een Persoon by den Doop van Christus, Matth. 3 : 16. Daar Jesus den Geest Gods zag nederdalen gelyk een duive, ende op hem komen. Ende op het Pinxter-feest, daar hy nederdaalde onder de gedaante van vuurige tongen, Handel. 2 : 3, 4.
4. Hem worden Personeele Werkingen toegekent: als
a. De gelovigen te leeren: Joh. 14 : 26. Maar de Trooster de Heilige Geest, welken de Vader zenden zal in mynen name, die zal u alles leeren, ende zal u indagtig maaken, alles wat ik u gezegt hebbe.
b. Leeraars uit te zenden. Handel. 13 : 2. Ende als zy den Heere dienden, ende vasteden, zeide de Heilige Geest, zondert my af Barnabam ende Saulum, tot het werk daar toe ik ze geroepen hebbe.
c. Den maagd Maria vrugtbaar te maaken, Luc. 1 : 35. Ende de Engel antwoordende zeide tot haar, de Heilige Geest zal over u komen, ende de kragt des Allerhoogsten zal u overschaduwen.
d. De gelovige te leiden, Joh. 16 : 13. Te troosten, Joh. 14 : 26. Te verzegelen van de liefde Gods, Eph.

4 : 30. In haar te woonen als in een Tempel, 1 Cor. 3 : 16. En weet gy niet dat gy Gods tempel zyt, ende de Geest Gods in u lieden woont. Welke gezegde dingen ons gemoed verzekeren, dat hy een waar Persoon in het Goddelijke Weezen is.

Vrag. Maar de H. Geest word genoemd een kragt Gods, Luc. 24 : 49. Handel. 1 : 8. Luc. 1 : 35. enz.?

Antw. Die spreekwyze geeft klaar te kennen, dat hy een Persoon is, en geenzints dat hy geen Persoon is: Want ook Christus zelf word genoemt de kragt Gods en de wysheid Gods, 1 Corinth. 1 : 24. Die nu kragt heeft, en door zig zelven kragtdadig werkt, die is een Persoon. Ende als de Vader en de Zoon werken door den Heiligen Geest, dan werkt een Persoon door een Persoon, die van haar uitgaat.

Vrag. Leest men ook niet, dat de H. Geest een gave genoemd wordt, die aan de gelovige geschonken werdt?

Antw. Ja: maar dat ontkent niet, dat hy een waar Persoon is; want ook Christus is een gaave, van den Vader aan zyn volk geschonken, Jes. 9 : 5. Een Kind in ons geboren, een Zoone is ons gegeeven. Joh. 3 : 16. Alzo lief heeft God de Waereld gehad, dat hy zynen Eeniggebooren Zoone gegeeven heeft.

Vrag. Is de H. Geest maar Een Persoon, en geenzints eene menigte van goede Engelen.

Antw. Dat leert Paulus nadrukkelijk, 1 Cor. 12 : 4. Ende daar is verscheidentheid der gaven; dog het is dezelve Geest. Eph. 4 : 4. een Lighaam is het, ende eenen Geest Zegt men nu dat 'er gebeden word, Openb. 1 : 4. Genade zy u en vrede van hem die is, die was, ende die komen zal: ende van de zeeven Geesten die voor zynen Throon zyn, ende van Jesus Christus die de getrouwe getuige is, enz. Dan ziet een ieder die niet willens blind is, dat de zeeven Geesten geen schare van goede Engelen zyn, dewyl zy met den Vader en den Zoon, als 't eenig voorwerp van Godsdienstige aanbidding en Aucteurs van Zegeningen aangemerkt worden. Nemaar het is den Heiligen Geest, die zyne menigerlei genadegaven over de zeven gemeintens van Asien zoude uitstorten. Hy doch is de Geest des Heeren; de Geest der Wysheid, ende des Verstands, de Geest des raads, ende der sterkte, de Geest der Kennisse ende der Vreeze des Heeren, Jes. 11 : 2.

Vrag. Is de H. Geest een onderscheiden Persoon van Vader en Zoon?

Antw. Ja doch. Deeze drie zyn wel een; maar egter is de Heilige Geest niet de Vader, nog de Zoon. Gelijk ook de Vader niet is de Zoon, nog de H. Geest; en de Zoon niet is de Vader, nog de Heilige Geest, maar zy zyn Persoonlyk van den anderen onderscheiden.

Vrag. Hoe bewyst gy dat?

Antw. 1. Om datze elk in 't byzonder onderscheidentlijk werden opgetelt, Hag. 2 : 5, 6. Ik ben met u lieden spreekt de HEERE, met het WOORD door het welke ik met u lieden een verbond gemaakt hebbe, als gy uit Egypten uittrok: ende mynen GEEST staande in het midden van u lieden. Vergeleken Matth. 28 : 19. Dooptze in den naame des Vaders, ENDE des Zoons, ENDE des Heiligen Geestes. 1 Joh. 5 : 7. Drie zyn 'er die getuigen in den Hemel: De Vader, het Woord, ende de Heilige Geest.

2. Om dat de Heilige Geest uitdrukkelijk een ander genaamd werd, dan de Vader en de Zoon, Joh. 14 : 16, 17. Ik zal den VADER bidden, ende hy zal u eenen ANDEREN TROOSTER geeven, namentlyk den GEEST der waarheid. Maar op sommige passen Maggid Mischne, Zach. 9 : 12. Eenen anderen of tweeden aanwyzer en verkondiger.

3. Om dat hy ook onderscheidentlijk geopenbaart is, als by den Doop van Christus, Luc. 3 : 22. Ende dat de Heilige Geest op hem nederdaalde in lighamelyke gedaante gelyk een duive: ende dat 'er een stemme geschiede uit den Hemel; seggende: Gy zyt myn geliefde Zoone, in u hebbe ik myn welbehagen.

Vrag. Word dan de derde Persoon met den naam van Geest benoemd, om dat hy behoort tot het Goddelijke Weezen dat Geestelyk is?

Antw. Geenzints. Dat word wel veronderstelt. Doch is de eigentlijke reden van die benoeminge niet. Want de Vader en Zoon behoren ook tot dat zelve Geestelyk

Weezen; maar daar is een byzondere reden, waarom de derde Persoon Geest genaamd werdt, gelijk 'er een byzondere reden is, waarom de eerste Persoon genaamd werdt Vader, en de tweede den naam draagt van Zoon.

Vrag. Waarom dan al?

Antw. Om dat hy by maniere van een oneigentlijke en onbegrypelijke blaazinge of ademinge, uitgaat van den Vader en den Zoon. Gelijk onze Belydenis zegt. Wy geloven en belyden ook dat de H. Geest van eeuwigheid van den Vader ende den Zoone uitgaat. Volgens Joh. 15 : 26. Maar wanneer de Trooster zal gekomen zyn, dien ik u zenden zal van den Vader, [namentlyk] de Geest der Waarheid, die van den Vader UITGAAT, die zal van my getuigen.

Vrag. Waar in bestaat dat uitgaan of geblazen te worden des H. Geests, van den Vader en den Zoon?

Antw. Dit is eene onbegrypelijke Verborgentheid. Doch dus spreekt de regtzinnige Kerk en wy met haar, uit en volgens Gods Woord.

∴ Vrag. Hoe zoud gy dan dit betamelyk en Schriftuurlyk voorstellen, en zo veel doenlijk is klaar maken?

Antw. Men begrypt de zaak betamelijk aldus. Gelijk het bestaan van den tweeden Persoon van den Eersten, word oneigentlijk genaamt of vergeleeken by eene generatie, dat alzo het bestaan van den derden Persoon, met en van den eersten en tweeden oneigentlijk word genaamd en vergeleeken by den uitgang van den Adem uit een leevendig mensche. Weshalven hy genaamd word de Geest van Gods mond, Psalm 33 : 6. De Adem des Almagtigen, Job 33 : 4. Dit is dan de reden van zyne benaminge van Geest.

∴ Vrag. Wat blyft hier nog over, dat wy niet begrypen konnen?

Antw. 1. Waar in dat uitgaan des Heiligen Geest van den Vader en Zoon eigentlijk bestaat.

2. Waar in den uitgang van den H. Geest onderscheiden is van de geboorte des Zoons: Want hoewel daar zeker onderscheid is, zo is dog geen geschapen verstand magtig,

dat geheim uit te leggen. Hier moet men den vinger op de mond leggen, en met Augustinus zeggen: Daar is onderscheid tusschen de generatie des Zoons, en den uitgang des H. Geestes; maar ik weet ze niet te onderscheiden, om datze beiden onuitspreekelyk zyn.

3. Hoe dat uitgaan des H. Geests van den Vader en Zoon evenwel niet wegneemt zyn eeuwige en onafhangelijke Godheid, die wy terstond bewyzen zullen. 't Moet ons genoeg weezen het een en ander te geloven, schoon wy de wyze en maniere hoe niet begrypen.

∴. Vrag. Kan men evenwel by nadere verklaaringe niet eenig onderscheid maken tusschen de generatie des Zoons, en den uitgang des H. Geests?

Antw. Voornaame Godsgeleerden zeggen ons, en stellen dit onderscheid in deeze drie dingen.

1. In het beginzel; alzo dat daar de Zoon van den Vader alleen uitgaat, zynde alleen van den zelven gegenereert; de Heilige Geest van beiden uitgaat; zynde de blazinge te gelijk aan den Vader en den Zoon eigen.

2. In de wyze, waar door den Zoon van den Vader uitgaat door de weg van Generatie, die niet alleen bepaald wordt tot de Personaliteit; maar ook tot de gelykenisse, om welke de Zoon wordt genoemd het beeld des onzienlyken Gods, Collos. 1 : 15. of het uitgedrukte beeld van des Vaders Selfstandigheid, Hebr. 1 : 3. en volgens het welke de Zoon verkrygt of aanneemt de Eigenschap van de mededeelinge des zelfden Weezens aan de andere Persoon; daar de Heilige Geest door de weg van blazinge, die alleen tot de Personaliteit wordt bepaalt, en waar door de Persoon die uitgaat, niet aanneemt de eigenschap van medendeelinge van dat Weezen aan een ander Persoon.

3. In de order, alzo dat daar de Zoon is de tweede Persoon, de Heilige Geest de derde is, en dus na ons begrip de Generatie de blazinge voorgaat, schoon ze in de zaak zelf evenweezig zijn.

Vrag. Maar gaat de H. Geest uit van den Vader alleen, ofte ook van den Zoon?

Antw. Daar over is van oudts een groot geschil ge-

weest tusschen de Oostersche of Grieksche Kerken, en tusschen de Latynsche of Westersche Kerken. De eerste dreeven dat hy alleen van den Vader uitgaat, de laatste dat de H. Geest van alle eeuwigheid van den Vader en den Zoon uitgaat. Met de laatste spreekt onze Nederlandsche Geloofs-Belydenisse, zeggende. Wy belyden dat de H. Geest van eeuwigheid van den Vader ende den Zoon uitgaat, niet zynde gemaakt nog geschapen: Want dan was hy een Schepsel, en geenzints God. Noch ook gebooren. Want dan was hy de Zoone; Maar alleen van beiden uitgaande.

Vrag. Hoe bewyst gy dat de H. Geest uitgaat, beide van den Vader en den Zoon?

Antw. Dit blijkt.

1. In zulke Plaatsen, in welke de H. Geest genaamd wordt de Geest des Zoons, de Geest van Christus, Gal. 4 : 6. God heeft den Geest zyns Zoons uitgezonden in uwe herten. Rom. 8 : 9. Maar zo iemand den Geest Christi niet heeft, die en komt hem niet toe. 1 Petr. 1 : 11. Onderzoekende op welken of hoedanigen tyd de Geest Christi, die in haar was, beduide.

2. In zulke Plaatsen, in welke den H. Geest gezegd word, zo wel van den Zoon als van den Vader gezonden te worden, Joh. 14 : 26. Maar de Trooster de Heilige Geest, welken de Vader zenden zal in mynen Naame. Vergeleken Joh. 16 : 7. Doch ik zegge u de waarheid, het is u nut dat ik wegga: want indien ik niet weg en ga, zo en zal de Trooster tot u niet komen: maar indien ik heenen ga, zo zal ik hem tot u zenden.

3. In zulke Plaatsen, in welke gezegd word dat de H. Geest het van den Zoon ontfangt, al het geene hij aan de Uitverkoornen medendeelt, Joh. 16 : 13—15. Wat hy zal gehoort hebben, dat zal hy spreeken. Hy zal 't uit het myne neemen, ende u verkondigen.

∴ Vrag. Wat merkt gy hier uit op?

Antw. Hier uit blijkt, dat de werkinge des Vaders

en des Zoons, ten opzigte van den uitgang des H. Geests: niet zijn aan te merken als twee verscheidene beginselen: want het is een eenige werkinge, 't is dezelfde kragt, Verder is hier uit te zien, dat de Vader en de Zoon beiden zijn de principale werkende oorzaken, en niet de Zoon een minder principale oorzaak, zo dat de Vader de H. Geest zouden doen uitgaan, door middel van den Zoone. Dog ten opzichte van de maniere en ordere van bestaan en werkinge, zo gaat de H. Geest uit van den Vader ende van den Zoone, ende van den Vader door den Zoone.

Vrag. Wat gelooft gy verder van de Persoon des H. Geests?

Antw. Dat, hoewel hy is in orde de derde Persoon der H. Drie-Eenheid, egter een is in Weezen, in Magt en Majesteit met de Vader en den Zoon: Dus zegt de Belydenis: Welke in orden is de derde Persoon der H. Drie-Eenheid: eeneszelvigen Weezens, Majesteit en Heerlykheid met den Vader en den Zoone; zynde Waaragtig ende Eeuwig God, gelyk ons de H. Schriften leeren.

Vrag. Hoe bewyst gy de Godheid des Heiligen Geestes?

Antw. 1. Uit zyn Goddelijke namen, zo van Jehovah als van God en Heere. Hy werd genaamd de Jehovah, Num. 14 : 22. aldaar staat dat de Israëliten wel tienmaal den Jehovah verzogt hebben, 't welk op den Geest werdt toegepast, Jes. 63 : 10. Maar zy zyn wederspannig geworden, ende zy hebben zynen HEILIGEN GEEST smerte aangedaan: daarom is hy haar in een vyand verkeert, hy zelfs heeft tegen haar gestreeden. Zie ook Jes. 6 : 3, 9. Heilig, heilig, heilig is de HEERE der Heirscharen, enz. Vergeleeken Handel. 28 : 25, 26. Ende zy tegen malkanderen oneens zynde, scheiden zy als Paulus dit een woord gezegd hadde: namentlyk, wel heeft de Heilige Geest gesprooken door Esaiam den Propheet tot onze Vaderen: zeggende, gaat heenen tot dit volk, ende zegt met het gehoor zult gy hooren, ende

geenzints verstaan, ende ziende zult gy zien, ende geensints bemerken. Hy werdt genaamd God, Hand. 5 : 3, 4. Ende Petrus zeide tot Ananiam, waarom heeft de Satan uw herte vervult dat gy den Heiligen Geest liegen zoudet, ende ontrekken van den prys des lands? Zo het gebleeven waare, en bleef het niet uwe? ende verkogt zynde, was 't niet in uwe magt? Wat is 't dat gy deeze daad in uw herte hebt voorgenomen: Gy hebt den mensche niet geloogen, maar GODE. Hy werdt genaamt Heere, 2 Corinth. 3 : 17. De Heere nu is de Geest: ende waar de Geest des Heeren is, aldaar is vryheid. Alle deeze namen zouden aan de derde Persoon in de Godheid niet toegeëigent werden, zo hy niet was Waaragtig ende Eeuwig God, gelijk ons de Schriften leeren. Want de Heere geeft zyn eer aan geenen anderen, nogte zynen lof aan den gesneden beelden, Jes. 42 : 8.

Vrag. Hoe al meer?

Antw. 2. Uit de Goddelyke Eigenschappen, die van Gods Weezen onafscheidentlijk zynde, hem in een vollen zin worden toegeschreeven: Als daar is de Eeuwigheid, Gen. 1 : 2. De Geest Gods sweefde op de Wateren. Overalomtegenwoordigheid, Psalm 139 : 7—10. Waar zoude ik heenen gaan voor uwen Geest, ende waar zoude ik heenen vlieden voor u aangezigte? zo ik opvoer ten Hemel gy zyt daar; of beddede ik my in de Helle, ziet gy zyt daar. Name ik vleugelen des dageraads; woonde ik aan het uiterste der Zee, ook daar zoude uwe hand my geleiden; ende uwe regterhand zoude my houden. Onafhangelijkheid, 1 Cor. 12 : 11. Dog deeze dingen alle werkt een en dezelve Geest, deelende een iegelyk in 't byzonder, gelykerwys hy wil. Alwetenheid, 1 Cor. 2 : 11. Alzo weet ook niemand het gene God is, dan de Geest Gods. 1 Petr. 1 : 11. Daarom getuigde de Geest Gods te vooren al in de Propheten, en betuigde het lyden, dat op Jesus komen zoude, en de heerlykheid daar na volgende. Almacht, daarom genaamd de Geest der sterkte, Jes. 11 : 2. Goedheid, Psalm 143 : 10. Uwe goede Geest

geleide my in een effen land. Matth. 19 : 17. Niemand is goed dan een, namelyk God,

3. Uit de Goddelijke werkingen, dewelke van niemand anders als van God konnen voortkomen: Deeze zyn

a. De werken der natuur; als de Scheppinge, welke den Heiligen Geest werd toegeschreeven; Psalm 33 : 6. Door het Woord des Heeren zyn de Hemelen gemaakt, ende door den Geest zyns monds al haar heir. Job 26 : 13. Door zynen Geest heeft hy de Hemelen versiert. Job 33 : 4. De Geest Gods heeft my gemaakt: en de adem des Almagtigen heeft my levendig gemaakt. De onderhoudinge van alles, Psalm 104 : 30. Zend gy uwen Geest uit zo worden ze geschapen, ende gy vernieuwt het gelaat des Aardtryks.

b. De werken boven de Natuur, als het doen van groote wonderdaden, Matth. 12 : 28 Maar indien ik door den Geest Gods de Duivelen uitwerpe, zo is dan het Koninkryk Gods tot u gekomen. Vergeleken 1 Cor. 12 : 4, 11. Alle deeze dingen werkt een ende dezelve Geest: deelende een iegelyk in 't byzonder gelykerwys hy wil, enz.

c. De werken der genade, als daar zyn de verligtinge onzes verstands; Eph. 1 : 17, 18. Op dat de God onzes Heeren Jesu Christi, de Vader der Heerlykheid, u geve den Geest der wysheid en der openbaringe in zyne kennisse: namelyk verlichtede oogen uwes verstands. De vernieuwinge des Zondaars door Wedergeboorte, Joh. 3 : 5. Jesus antwoorde, voorwaar, voorwaar, zegge ik u, zo iemand niet gebooren en word uit water ende geest, hy en kan in 't Koninkryke Gods niet ingaan. De bewaring in de genade, Eph. 4 : 30. Ende en bedroeft den Heiligen Geest Gods niet, door welken gy verzegelt zyt tot den dag der verlossinge. En andere daar wy terstont van spreken zullen.

∴ Vrag. Hebt gy nog een bewys?

Antw. Ja.

4. Uit de Goddelijke eer en dienst, welken den Heiligen Geest toekomt; als de Bedieninge des Doops in den naam van hem, Matth. 28 : 19. Gaat dan henen, onderwyst alle de volkeren, dezelve Doopende in den naame des Vaders, ende des Zoons, ende des Heiligen Geestes. De Eerbied voor hem, Eph. 4 : 30. Ende en bedroeft den Heiligen Geest Gods niet, door welke gy verzegelt zyt tot den dag der verlossinge. De toewyinge van ons

zelven aan hem als een Tempel, 1 Cor. 3 : 16, 17. Ende weet gy niet dat gy Gods Tempel zyt, ende de Geest Gods in u lieden woont? Zo iemand den Tempel Gods schendet, dien zal God schenden: want de Tempel Gods is Heilig, welken gy zyt. Welke gezegde dingen de Godheid des H. Geests overtuigende bevestigen.

.·. Vrag. Maar zeggen de Remonstranten daar is geen gebod, geen voorbeeld, of duidelijke blyk dat de H. Geest moet aangebeden worden?

Antw. Het tegendeel is waar. Men vind een Goddelijk bevel om den Heiligen Geest te aanbidden, Matth. 9 : 38. Biddet dan den Heere des oogstes, dat hy arbeiders in zyn oogst uitstoote. Welke Heere des oogst de Heilige Geest is die zeide, Handel. 13 : 2. Zondert my af beide Barnabas ende Paulus tot het werk daar toe ik ze geroepen hebbe. De Heiligen hebben daar ook haar werk van gemaakt, als Paulus, 2 Cor. 13 : 13. De genade onzes Heeren Jesu Christi, ende de liefde Gods, ende de gemeenschap des Heiligen Geestes, zy met u allen Amen. En Johannes, Openb. 1 : 4, 5. Genade zy u ende vreede van hem die is, ende die was, ende die komen zal: ende van de zeven Geesten die voor zynen Throon zyn: ende van Jesu Christo.

Vrag. Wat reden geeft gy, dat men zo veel niet leest van de aanbiddinge des Heiligen Geestes in de H. Schriftuur?

Antw. Om dat in de Goddelijke huishoudinge der drie Persoonen, de Geest ons voortkomt, als een oorzaak van onze gebeeden, Zach. 12 : 10. Doch over het huis Davids, ende over de inwoonders van Jeruzalem, zal ik uitstorten den Geest der genade, ende der gebeeden. Vergeleken Rom. 8 : 26. Ende desgelyks komt ook de Geest onze zwakheden mede te hulpe: want wy en weeten niet wat wy bidden zullen gelyk het behoort, maar de Geest zelve bid voor ons met onuitsprekelyke zugtingen.

Vrag. Is 'er aan de gemeenschap ofte kennisse van den Persoon des H. Geestes zo veel gelegen?

Antw. ô Ja.

1. De Oude Heiligen hebben dat in hare gebeeden

tot God duidelijk uitgedrukt, Psalm 51 : 13. Verwerpt my niet van uw aangezigt, ende neemt uwen Heiligen Geest niet van my, Psalm 143 : 10. Leert my uw wel behagen doen: want gy zyt myn God: uwe goede Geest geleide my in een effen land.

2. Niemand heeft regt om zig de verwerving der Zaligheid aan te matigen, dan die deeze Zaligheid door den H. Geest werd toegeëigent. Alle vertroosting die niet den H. Geest tot haar oorspronk heeft, is bedrog, Rom. 8 : 9. Indien iemand de Geest Christi niet heeft, die komt hem niet toe. 1 Cor. 12 : 3. Ende niemand en kan zeggen Jesum den Heere te zyn, dan door den Heiligen Geest. 1 Joh. 3 : 24. Ende hier aan kennen wy dat hy in ons blyft, [namelyk] uit den Geest dien hy ons gegeven heeft.

Vrag. Wat gelooft gy verder van den Heiligen Geest?

Antw. Dat hy ook aan de geloovigen gegeven word; dat hy haar door een opregt geloove Christus en aller zyner weldaden deelagtig maakt, haar troost, ende Eeuwiglijk by haar blyft.

Vrag. Werdt de Heilige Geest aan de gelovigen medegedeelt?

Antw. Ja. Volgens de menigvuldige Verbonds-beloften, Ezech. 36 : 27. Ende ik zal mynen Geest geven in het binnenste van u. Jes. 44 : 3. Want ik zal water gieten op den dorstigen, en de stroomen op het drooge: ik zal mynen Geest gieten op uw Zaad, ende mynen Zegen op uwe Nakomelingen. Cap. 59 : 21. My aangaande, dit is myn Verbond met haar, zegt de HEERE. Myn Geest, die op u is, ende myne woorden die ik in uwen mont geleit hebbe, die en zullen van uwen monde niet wyken, nog van den monde uwes Zaats, nog van den monde des Zaats uwes Zaats: zeit de HEERE, van nu aan tot in Eeuwigheid toe.

∴. Vrag. Hoe wordt den H. Geest aan de gelovigen geschonken, of alleen ten opzigte van de gave des H. Geests, dan ten aanzien van de Persoon zelve?

Antw. De inwooninge des H. Geests in de gelovige, is niet door een bloote tegenwoordigheid, gelijk hy als God overal is. Ook niet door eene uiterlyke betrekkinge, haar aanmerkende als kinderen Gods, en voorwerpen van zyne werkinge; ook niet door een enkele medendeelinge van zyne gaven; als geloove, hoope ende liefde, enz maar de Persoon zelve word aan de gelovige gegeeven, en die woont in haar op eene wyze, die voor ons onuitspreekelijk is; oneindig buiten haar, en egter op een byzondere wyze in haar. Dit bevestigen ons zo veele plaatsen uit Gods woord, als Joh. 14 : 16, 17. Hy zal u eenen anderen Trooster geeven, op dat hy by u blyve in der eeuwigheid. Namelyk den Geest der waarheid, welken de Waereld niet kan ontvangen: want zy ziet hem niet, nog kent hem niet, maar hy BLYFT by ulieden, ende zal IN u ZYN. 1 Cor. 3 : 16. Ende weet gy niet dat gy Gods Tempel zyt, ende de Geest Gods in u lieden WOONT? Rom. 8 : 9. 1 Petr. 1 : 11. enz.

∴. Vrag. Wat doet de H. Geest in de geloovige?

Antw. 1. De H. Geest werkt het geloove in haar. Waarom hy den Geest des geloofs werdt genaamt, 2 Cor. 4 : 13. Dewyle wy nu den zelven Geest des Geloofs hebben. 1 Cor. 12 : 9. Eenen anderen wordt gegeeven het gelove door den zelven Geest. Hij geeft 'er genade van ontdekkinge aan haar zelven, van haar zondig hart en daaden, overtuiging by haar zelven, datze de dood en verdoemenisse verdient hebben, bekommering over zig zelf, en den staat waarin zy zyn, begeerte na Christus en Gods dierbaare gemeenschap, vuurige lust en liefde tot de middelen der genade om' er Christus onder te vinden, met vaarwelzegginge van 't geene haar belemmert, ophoudt en verleiden kan in deeze Waereld, tot dat ze dadelijk in Christus overgaan, en door 't geloove met hem vereenigt zijn, Joh. 16 : 8. Ende die gekomen zynde, zal de Waereld overtuigen van zonde, ende van geregtigheid, ende van oordeel.

2. De H. Geest maakt haar dadelijk Christus ende alle zyne weldaden deelagtig. Zy waaren wel uitverkoren, het randsoen was voor haar al betaalt, de Zaligheid voor

haar verworven; dog zy zyn voor haare bekeering nog niet in de bezittinge van de goederen; maar als de H. Geest in haar komt woonen, dan brengt hy haar tot Christus, en schenkt haar kragt, om Christus door 't geloove aan te neemen, en hem aanhangende, eenen Geest met hem te worden, 1 Cor. 6. 17. Zy worden met hem vereenigt als leeden met het hoofd. als een ente met de stamme, als een Bruid met den Bruidegom, Hoogl. 2 : 16. Zy krygen deel aan alle zyne schatten en gaven, 1 Cor. 1 : 30. Maar uit hem zyt gy in Christo Jesu, die ons geworden is wysheid van Gode, ende regtveerdigheid, ende heiligmakinge, ende verlossinge. Rom. 8 : 17. Ende indien wy kinderen zyn zo zyn wy ook erfgenamen: Erfgenamen Gods ende mede erfgenamen Christi: Zo wy anders met hem lyden, op dat wy ook met hem verheerlykt worden.

3. De H. Geest leert haar bidden, daarom werd hy genaamd den Geest der genade, ende der gebeeden, Zach. 12 : 10. Hy overreed hen van haar gebrek, en maakt 'er hen gevoelig onder. Hy toont haar de geestelijke zaaken in haar beminnelijkheid, dat zy daar op geheel verlieven. Hy spoort haar aan om die door bidden by den Heere te verkrygen. Hy verzeekert haar van de Goddelijke verhooringe. Hy brengt haar in een biddende gestalte. Hy versterkt er door zyne genade, om aan te houden tot datze van den Heere ontfangen hebben, 't geene zy in den geloove begeeren, Rom. 8 : 26. Ende desgelyks komt ook de Geest onze swakheeden mede te hulpe: want wy weeten niet wat wy bidden zullen gelyk het behoort; maar de Geest zelve bid voor ons met onuitspreekelyke zugtingen.

4. De H. Geest geleid haar op den weg der geregtigheid, Psalm 143 : 10. De weg ten Hemel is eng en smal, men mag niet een tree bezyden doen, of men valt. Zy is styl en gaat na boven, daar is klimmen aan vast. Zy is van rondsom met vyanden bezet, die haar niet door willen laaten, waar door men heen moet slaan, en al strydende doordringen. De gelovige daar en tegen zyn duister, zy weeten den weg niet door zig zelven, zy worden ras moede en moedeloos, zy zyn zwak en tot hinken geneegen, zy moeten in alles van den Geest geholpen worden. Dus wil 'er de Geest by de hand neemen, om 'er op en over

den weg te helpen, Jes. 42 : 16. Ende ik zal de blinden leiden door den weg die zy niet geweeten hebben. Ik zalze doen treeden door paden die zy niet geweeten hebben. Hy wil 'er bewaren tegens den vyand op den weg, Cap. 59 : 19. Als de vyand zal komen gelyk een stroom, zal de Geest des Heeren de baniere tegen hem opregten. Ja hy wil 'er genade en ondersteuninge geeven, om door den geloove daar op te wandelen, Jes. 40 : 31. Maar die den Heere verwagten zullen de kragt vernieuwen, zy zullen opvaren met vleugelen gelyk de Arenden: Zy zullen loopen ende niet moede worden, zy zullen wandelen ende niet mat worden.

5. De H. Geest troost haar, daarom draagt hy den naam van Trooster, Joh. 14 : 16. Cap. 16 : 7. Veele zyn de tegenspoeden der regtvaerdigen, dan komt een naare duisternisse op hen vallen, dan worden ze overweldigt van het verdorven vleesch, dan komt de Satan haar met vuurige pylen bestryden, dan komt het ongelove boven, dan verbergt God zyn aangezigte voor haar, en schynt haar weg te stooten en op haar te toornen, dan komt de eene tegenspoed op den anderen, zo dat 'er geen voorkomen aan en schynt, dan leven ze in de vreeze des doods, en de Koning der verschrikkinge overvalt hen. Onder dit alles bevinden zy de bemoedigende en versterkende genade des H. Geests in haar. Zo dat ze juichende in den druk met Paulus mogen zeggen, Rom. 5 : 3—5. Ende niet alleenlyk dit, maar wy roemen ook in de verdrukkinge: weetende dat de verdrukkinge lydzaamheid werkt, ende lydzaamheid bevindinge, ende bevindinge hoope: ende hoope beschaamt niet, om dat de liefde Gods in onze herten is uitgestort door den Heiligen Geest, die ons is gegeeven.

6. De H. Geest verzegelt haar van hunne gemeinschap met God, in de hoope des Eeuwigen leevens; daarom werd hy genaamt den Geest der belofte, die het onderpand is van onze erfenisse, Eph. 1 : 13, 14. Een ieder Begenadigde staat na verzeekering van zyn staat, en blyft onvoldaan, indien deeze zyne begeerte onbeantwoord blyft. Dus komt de Geest haar te hulpe, en drukt het zegel van Gods liefde in haar herte; waar door ze zien wat dingen hun van God geschonken zyn, 2 Cor. 1 : 21, 22. Maar die ons met u bevestigt in Christo, ende die ons

gezalft heeft is God: Die ons ook heeft verzegelt, ende het onderpand des Geestes in onze herten gegeeven.

7. Eindelijk de H. Geest blyft by haar tot in der eeuwigheid. Schoon nu een godzalige zomtyds bevind, dat de H. Geest zig voor hem verbergt, en zyne werkingen inhoud, zo dat hy met Job moet klagen, ziet ga ik voorwaarts, zo is hy daar niet, ofte agterwaarts, zo verneem ik hem niet. Als hy ter slinkerhand werkt, zoo aanschouwe ik hem niet: Bedekt hy zig ter regterhand, zo zie ik hem niet, Job 23 : 8, 9. Nogtans is hy in haar, ende blyft by haar tot in Eeuwigheid. Dit is de belofte, Joh. 14 : 16. Op dat hy by u blyve in der Eeuwigheid. Vers 17. Hy blyft by u lieden. 1 Joh. 2 : 27. De zalvinge die gy lieden van hem ontfangen hebt, blyft in u.

Vrag. Tot wat betragtinge moet de beschouwinge van den H. Geest, de derde Persoon in de H. Drie-Eenheid u aanspooren?

Antw. Deels tot erkentenisse van de nuttigheid des geloofs in de Heilige Drie-Eenheid, als de eenige grond van een waar godzalig leeven, en overvloeiende fonteine van alle vertroostinge. Deels tot een naukeurig onderzoek van ons zelven, of wy den Heiligen Geest deelagtig zyn.

Vrag. Waar uit kan een mensch weeten, dat hy den H. Geest ontfangen heeft?

Antw. 1. Die den Geest van Christus heeft, daar heeft die Geest eene ongemeene en geheele veranderinge in gemaakt: daar is gekomen een geheel ander ligt in 't verstand: een geheel andere overhelling in den wil: een geheele andere gesteltheid in de hertstogten: een geheel andere betragting in den wandel: want daar is de Geest een Geest der vernieuwinge en wedergeboorte, 2 Corinth. 5 : 17. Zo dan iemand in Christo is, die is een nieuw schepsel: het oude is voorby gegaan. Ziet, het is al nieuw geworden.

2. Die den Geest van Christus heeft, daar is hy in kragt een Geest des geloofs, en der heiligmakinge, daar werkt hy.

a. Een gekantheid tegen de zonden: want die uit God gebooren is, die doet de zonden niet: want zyn Zaad blyft in hem, ende hy kan niet zondigen: want hy is uit God gebooren, 1 Joh. 3 : 9.

b. Eene verkleeftheid aan God en zyn dienst, Psalm 1 : 2. Maar zyn lust is in des Heeren wet, ende hy overdenkt zynen wet dag ende nagt. Rom 7 : 22. Want ik hebbe een vermaak in de wet Gods, na den inwendigen mensche.

c. Eene verborgen ommegang met God, Gen. 5 : 24. Henoch wandelde met God: ende hy was niet meer: want God nam hem weg. Psalm 73 : 28. My aangaande, het is my goed na by God te zyn: ik zette myn betrouwen op den Heere Heere, om alle uwe werken te vertellen.

3. Die de Geest van Christus heeft, daar is hy een Geest, die zyn volk vrugtbaar maakt in allerlei deugden en genade-gaven, tot verheerlijkinge van God, en stigtinge van hunnen evenmensch, Gal. 5. : 22. Maar de vrugt des Geests is liefde, blydschap, vreede, lankmoedigheid, goedertierentheid goedheid, geloove, zagtmoedigheid, matigheid.

Vrag. Is de mensch niet ongelukkig, die deezen Geest mist?

Antw. Och ja!

1. Zoo is een natuurlijk mensch, die niet weet wat hem behouden moet, 1 Cor. 2 : 14. Maar de natuurlyke mensche begrypt niet de dingen die des Geests Gods zyn: want zy zyn hem dwaasheid; hy kan ze niet verstaan om dat zy geestelyk onderscheiden worden.

2. Zo een is een eigendom van den Duivel en van de zonde; wandelende naar den Oversten der macht des lugts, des

Geests, die nu werkt in de kinderen der ongehoorzaamheid doende de wille des vleeschs ende der gedagten, Eph. 2 : 2, 3.

3. Zo een kan in den Hemel niet komen zonder de vernieuwinge des gemoeds, door den H. Geest, Joh. 3 : 5, Jesus antwoorde. Voorwaar zegge ik u, zo iemand niet geboren word uit water en geest, hy kan in 't Koninkryke Gods niet ingaan.

Vrag. Wat weg slaat een zondaar in, om den Heiligen Geest te ontfangen?

Antw. 1. Zo een moet zig wagten voor stoute en moetwillige zonden, die Ziel en Lighaam voor de inwooninge des Geests onbekwaam maaken: naamentlijk dronkenschap, Eph. 5 : 18. Word niet dronken in den wyn, waarin overdaad is; maar werd vervult met den Heiligen Geest. Hardigheid des herten, Psalm 95 : 7, 8. Heden zo gy zyne stemme hoort, en verhard uwe herten niet! Waereld-liefde 1 Joh. 2 : 15. En hebt de Waereld niet lief, nog het geene in de Waereld is: Zo iemand de Waereld lief heeft, de liefde des Vaders is niet in hem.

2. Zo een moet zig zetten onder de kragtige bedieninge des Woords, daar de Heere belooft heeft zyn Geest en genade te schenken, Handel. 10 : 44. Als Petrus nog deeze woorden sprak, viel de Heilige Geest op alle die het Woord hoorden.

3. Zo een moet tot zyn gezelschap zoeken, zodanige die geestelyk zyn, Psalm 119 : 63. Ik ben een gezelle aller die u vreezen, ende die uwe beveelen onderhouden. Vers 74. Die u vreezen. zullen my aanzien, ende haar verblyden, om dat ik op uw woord gehoopt hebbe.

4. Zo een moet de minste beweeging van den Geest aan zyn gemoed, opvolgen en ernstig bidden, dat God hem zynen Geest geeve. De Heere zal hem op zyn tyd genadig zyn. Ziet de beloften, Spreuk. 1 : 22, 23. Gy slegten, hoe lange zult gy de slegtigheid beminnen? En de spotters, voor zig de spotterye begeeren, en de zotten wetenschap haaten, keeret u tot myne bestraffinge. Ik zal mynen Geest u lieden overvloedig uitstorten; ik zal myne woorden u bekent maaken. Luc. 11 : 13. Indien dan gy die boos zyt, weet uwe kinderen goede gaven te geeven, hoe veel te meer zal de Hemelsche Vader den Heiligen Geest geeven den geenen, die hem bidden.

∴ Vrag. Wat heeft een godzalige ter betragtinge te leeren?

Antw. 1. Dankbaar te zyn voor dat uitneemend geluk, dat hem den Heiligen Geest gegeeven is. ô! Wat een weergaloos geschenk met den Geest begenadigt te zyn, die eenen Geest der wysheid ende des verstands, eenen Geest des raads ende der sterkte, eenen Geest des geloofs ende der liefde, eenen Geest der waarheid ende der heiligmakinge is. Hier moet mond en hert te zamen stemmen. Gezeegend zy de God en de Vader onzes Heeren Jesu Christi, die ons gezeegend heeft met alle geestelyke zeegeningen in den Hemel in Christo, Eph. 1 : 3.

2. De leidinge des Geestes in zyn wandel opvolgen, en in twyfelagtige zaaken hem als zynen leermeester, raadvragen, Gal. 5 : 25. Indien wy door den Geest leeven, zo laat ons ook door den Geest wandelen. Spreuk. 3 : 6, 7. Kent hem in alle uwe weegen: Ende hy zal uwe paden regt maken, en zyt niet wys in uwe oogen.

3. Vrymoedig te zyn in 't belyden van zyn naam en waarheid, tegen alle lasteringen van de vyanden der waarheid, 2 Tim. 1 : 6, 7. Om welke oorzaake ik u indagtig make dat gy opwekt de gave Gods, die in u is door de oplegginge myner handen. Want God heeft ons niet gegeeven eenen Geest der vreesagtigheid, maar der kragt, ende der liefde, ende der gematigtheid. 1 Pet. 4 : 14. Indien gy gesmaad word om den naame Christi, zo zyt gy zalig: want de Geest der heerlykheid, ende de Geest Gods rust op u: wat haar aangaat, hy word wel gelastert, maar wat u aangaat, hy word verheerlykt.

∴ Vrag. Wat drangreden klemt in deezen?

Antw. Dat anderzints den Heiligen Geest bedroeft werd van de zynen, 't welk een zware misdaad is, Eph. 4 : 30. Bedroeft den Heiligen Geest Gods niet, door welken gy verzeegelt zyt tot den dag der verlossinge. 1 Thess. 5 : 19. En bluscht den Geest niet uit.

Vrag. Hoe bedroeft men den H. Geest?

Antw. Dit geschied

1. Door ergerlyke zonden, waar door den naam des Heeren gelastert werde, als 'er zyn volk zig in verloopt. Dus bedroefde David den Heiligen Geest, als hy met beraadslaaging toeleide op de dood van Uria; daarom getuigde

God van hem, 1 Kon. 15 : 5 Dat David gedaan hadde dat regt was in de oogen des Heeren, ende niet geweeken was van alles: dat hem God geboden hadde alle de dagen zyns leevens, dan alleen in de zaake van Uria den Hethiter. Hier onder behooren de zonde van dronkenschap en ontugtigheid, Eph. 5 : 18. 1 Cor. 6 : 15—19. Matelooze Waereld-liefde. 1 Joh. 2 : 15. Oploopentheid en toorn. Jac. 1 : 19, 20 en andere.

2. Door hem in zyn beveelen, werkingen, overtuigingen en opwekkingen niet te gehoorzamen; maar tegen te staan, gelijk 'er van de Israëliten gezegd word, Jes. 63 : 10. Maar zy zyn wederspannig geworden, ende zy hebben zynen Heiligen Geest smerten aangedaan; daarom is hy haar in een vyand verkeert, hy zelf heeft tegen haar gestreeden. Zach. 7 : 12. Zy maakten haar herte als een Diamant, op dat zy niet hoorden de wet en de woorden, die de Heere der Heirschaaren zond in zynen Geest, door den dienst der vooriger Propheeten.

3, Door ongeloovige verdenking en geemelijke onvergenoegtheid, over de leiding van den Heiligen Geest. Hier over vraagde Eliphas aan Job, Cap. 15 : 11—13. Zyn de vertroostingen Gods u te klein? ende schuilt 'er eenige zaake by u? waarom rukt uw herte u weg? ende waarom wenken uwe oogen? dat gy uwen Geest keert tegen God, ende zulke reedenen uit uwen mond laat uitgaan?

4. Door den Geest uit te blusschen in anderen, 't geen geschied door andere in hunne genade en gaven te verdenken en tegen te lopen, ofte te veel vryheid te gebruiken tot ergernisse der zwakken; want zo zondigt men tegen de broeders, ende hunne zwakke conscientie kwetzende, zondigt men tegen Christus, 1 Kor. 8 : 12.

5. Door een anders genade en gaven te benyden, waar door dan ongenoegen ontstaat, en de Geest dus bedroeft werdende van ons wykt; daarom vraagt Jacobus, of meint gy dat de Schrift te vergeefs zegt, de Geest die in ons woont, heeft die lust tot nydigheid? Cap. 4 : 5.

6. Door zyn lust en troost te zoeken buiten den H. Geest, by nietige schepzels die ons niet geeven konnen, waar over God klaagt, Jerem. 2 : 12, 13. Ontzettet u hier over gy Hemelen: ende zyt verschrikt, wordet zeer woeste spreekt de Heere: want myn volk heeft twee boosheeden gedaan: my den springader des levendigen waters hebben zy verlaten,

om haar zelven bakken uit te houwen, gebrokene bakken die geen water houden.

Vrag. Wat heeft een geloovige, die door den Geest geleid word, te wagten?

Antw. Een Zalige opstandinge na dit leeven, Rom. 8 : 11. Ende indien de Geest des geenen die Jesum uit den dooden opgewekt heeft in u woont, zo zal hy die Christum uit den dooden opgewekt heeft, ook uwe sterfelyke lighamen leevendig maaken door zynen Geest, die in uw woont.

XII. ARTIKEL,

Van de Scheppinge aller dingen, en voornamentlyk der Engelen.

Wy ghelooven dat de Vader, door sijn woordt, dat is door sijnen sone, den Hemel, aerde ende alle schepselen wt niet heeft geschapen als het hem heeft goet ghedocht, een yegelijck schepsel sijn wesen, ghestalte, ende ghedaente, ende verscheyden ampten ghevende, om sijnen Schepper te dienen. Dat hyse oock nu alle onderhout ende regeert na sijn eeuwighe voorsienicheyt, ende door sijnen oneyndelicke cracht, om den mensche te dienen; ten eynde dat de mensche sijnen God diene. Hy heeft oock de Engelen goet gheschapen, om sijne sendtboden te zyn, ende sijne uytvercorenen te dienen: van welcken sommighe van die uytnementheyt, inde welcke haer God gheschapen hadde; int eeuwich verderf vervallen; ende de andere zijn door de ghenade Godts, in haren eersten staet volherdich ende staende ghebleven. De Duyvelen ende boose geesten zijn also verdorven, dat sy vyanden Gods ende alles goets zijn: na alle haer vermogen als moordenaers loerende op de Kercke, ende een yeder lidtmaet van dien, om alles te verderven ende te verwoesten door hare bedriegerien: ende zyn daerom door haer eyghen boosheydt veroordeelt tot de eeuwighe verdoemenisse, daghelicks verwachtende hare schrickelicke pijningen. Soo verwerpen ende verfoyen wy dan hier over de dwalinghe der Sadduceen, welcke loochenen datter geesten ende Engelen zijn: ende ooc de dwalinge der

Manicheen, die seggen, dat de Duyvelen haren oorspronc uyt haer selven hebben, zijnde uyt haer eyghen nature quaet, sonder dat sy verdorven zijn gheworden.

VRAGE.

Wat volgt 'er na de beschouwinge van God?

Antw. De kennisse van zyne werken.

Vrag. Hoe onderscheid gy de werken Gods?

Antw. In Inwendige en Uitwendige, of in werken Gods na binnen en na buiten. De werken na binnen hebben haare bepaalinge in het Weezen Gods. De werken na buiten strekken zig uit buiten het Weezen Gods, ende hebben haare bepalinge tot de schepselen.

Vrag. Hoe veelerlei zyn de werken Gods na binnen?

Antw. Die zyn tweederlei:

1. Of Weezentlyke die de drie Personen gemeen zyn, gelijk alle de daden Gods, waar door hy zig zelve kent, bemind en in zyn gelukzaligheid zig vergenoegt.

2. Of Personeele werken die ieder Persoon in 't byzonder eigen zyn, als daar is de geboorte des Zoons van den Vader, en de uitgang des H. Geests van Vader en Zoon.

Vrag. Hoe veelerlei zyn de werken Gods na buiten?

Antw. Die zyn ook tweederlei, of tydelyke of Eeuwige.

1. De Eeuwige zyn Gods besluiten, waar door hy van Eeuwigheid heeft vastgestelt wat hy in der tyd doen zal.

2. De tydelyke zyn de uitvoering van Gods besluiten in der tyd: Deeze zyn of de werken der natuur, als de Scheppinge en Onderhoudinge van alle dingen, of de werken der genade en verlossinge des Zondaars. Van de Scheppinge staat in deezen; van de Voorzienigheid in den volgenden Artikel te spreeken.

Vrag. Wat is Gods eerste werk na buiten in der tyd?

Antw. De SCHEPPINGE aller dingen.

∴ Vrag. Wat beteekent het woord Scheppen?

Antw. De Hebreen gebruiken verscheide woorden, waar van zommige eigentlyk andere oneigentlyk zyn.

1. Onder de oneigentlyke telt men de woorden חול Choel, ילד Jalad, en קנה Kanab, die eigentlijk beduiden een zaak voortbrengen, of verkrygen met arbeid en moeite, gelijk een moeder haar vrugt met angst en smerte ter Waereld brengt. Dus leest men Gen. 2 : 4. Dit zyn תולדות de geboorten des Hemels ende der Aarde, als zy geschapen wierden. Job. 15 : 7. Zyt gy de eerste een mensche תולד gebooren, ofte zyt gy voor de heuvelen חוללת voortgebragt? Gen. 14 : 19. Ende hy zeegende hem ende zeide: Gezeegent zy Abraham Gode den Allerhoogsten die Hemel en Aarde קנה bezit.

2. Onder de eigentlyke zyn de woorden ברא Baraa, עשה Gnasah, יצר Jatzar die, hoewel ze ten opzigte van de eerste voortbrenging ter waereld, voor en door elkanderen gebruikt worden, egter in beteekenisse verschillen. ברא Baraa dat wel het meest gebruikt wordt, beteekent word, beteekent de voortbrenginge van iets uit niet; 't zy uit een volstrekt niet, gelijk zo, Gen. 1 : 1. In den beginne schiep God Hemel en Aarde; 't zij uit een voorhanden zijnde stoffe, die niet bekwaam is door zig zelven tot een Weezen als 'er uit voortgebragt wordt; gelijk 'er dus van den mensch gezegd word, Gen. 1 : 26, dat God hem schiep. עשה Gnasab zegt een meerdere volmakinge van een Weezen dat nu geworden is, en daar door zyn regte fatzoen en gestalte ontfangt, die het in zijn eerste zyn niet hadde. יצר Jatzar beduid de toebrenginge van eenige luister, aanzien en heerlykheid der dingen, die haar zyn en gedaante ontfangen hebben. Alle deeze woorden vinden wy in eenen plaats met betrekkinge op den mensch, gebruikt, Jes. 43 : 7. Een ieder die na mynen naame genoemt is, ende בראתיו dien ik geschapen hebbe tot myner eere, dien ik יצרתיו geformeert hebbe, dien ik ook עשיתיו gemaakt hebbe. Hier mede stemmen de Grieksche woorden overeen; als *κτίζειν* scheppen, *ποιεῖν* maaken, *πλάτζεῖν* een fraaie gestalte of gedaante geeven, die daarom hier geen nadere uitbreidinge vereisschen.

Vrag. Hoe word het woord ברא Baraa scheppen, dat wel meest in de Schrift voorkomt, zomtyds gebruikt?

Antw. 1. Zomtyds word het overgebragt tot de Voorzienigheid Gods; die eene aanhoudende scheppinge is, Jes. 45 : 7. Ik formeere het ligt ende scheppe de duisternisse: Ik make den vreede ende scheppe het kwaad: Ik de Heere doe alle deeze dingen.

2. Zomtyds tot de byzondere vertooninge van Gods Voorzienigheid, in het doen van ongewoone werken, Jerem. 31 : 22. Hoe lange zult gy u onttrekken gy afkeerige dogter? Want de Heere heeft wat nieuws op der Aarden geschapen; de Vrouwe zal den Man omvangen, Jes. 4 : 5. Num. 16 : 30.

3. Zomtyds tot de gantsche vernieuwinge der Kerke, Jes. 65 : 17. Want ziet ik scheppe nieuwe Hemelen ende een nieuwe Aarde, vergel. 2 Petr. 3 : 13. Ofte tot de vernieuwinge van een byzonder lit der Kerke, door bekeeringe en wedergeboorte, Psalm 51 : 12. Schept my een rein hert ô God: ende vernieuwt in 't binnesten van my eenen vasten geest. Vergeleken 2 Cor. 5 : 17. Indien dan iemand in Christus is, die is een nieuw schepel.

Vrag. Hoe beschryft gy de scheppinge van alles?

Antw. Als eene uiterlyke daad van God, waar door hy de geheele Waereld in den beginne des tyds binnen ses dagen uit niet, door een enkel bevel van zynen wille heeft gemaakt tot lof van zynen naam, en tot zaligheid van zyne uitverkoornen. Dit alles staat ons in deezen Artikel nader te zien.

Vrag. Hoe zal men deeze verheeve waarheid betamelijk beschouwen?

Antw. Met een biddend harte om 'er Gods eeuwige kragt en moogentheid in te zien, tot verheerlykinge zyns naams, Psalm 111 : 2, 3. De werken des Heeren zyn groot: Zy worden gezegt van alle die der lust in hebben: Zyn doen is majesteit en heerlykheid. Jes. 40 : 26. Heft uwe hoofden om hoog ende ziet wie deeze dingen geschapen heeft, die in getale haar heir voortbrengt: die ze alle by name roept van wege de grootheid zyner kragten, ende omdat hy sterk van vermogen is, daar en word 'er niet een gemist.

∴. Vrag. In hoe veel deelen wordt deezen Artikel verdeelt?

Antw. In twee deelen:

I. Het eerste stelt de Scheppinge aller dingen in deezer voegen voor,

A. Dat 'er eerst gesproken word van de Scheppinge zelf met deeze woorden. Wy geloven dat de Vader, door zyn woord, dat is door zynen Zoone, den Hemel, aarde ende alle schepselen uit niet heeft geschapen als het hem heeft goed gedogt, een iegelyk schepsel zyn Weezen, gestalte, ende gedaante, ende verscheide ampten geevende, om zynen Schepper te dienen.

B. Daar na van de onderhoudinge van al dat geschapen is tot Gods eer, Dat hy ze ook nu alle onderhoudt ende regeert na zyne eeuwige Voorsienigheid, ende door zyne oneindelyke kragt, om den mensche te dienen; ten einde dat de mensche zynen God diene.

II. Het tweede lit behelst de Scheppinge der Engelen; waarin ons voorgehouden word

A. Eerstelyk wat wy van de Engelen leeren en belijden; als

a. De Scheppinge der Engelen, ter eere Gods en dienst der uitverkoornen. Hy heeft ook de Engelen goed geschapen, om zyne zendboden te zyn, ende zyne uitverkoornen te dienen.

b. De afval der kwade, en de bevesting der goede Engelen:

1. De afval der kwaden met deeze woorden. Van welke zommige van die uitneementheid, in de welke God haar geschapen hadde; in 't eeuwig verderf vervallen zyn.

2. De bevestiging der goeden in deezer voegen. Ende de andere zyn door de genade Gods, in haaren eersten staat volherdig ende staande gebleeven.

c. De verdorventheid der afgevalle Engelen, en de straffe die zy nog te wagten hebben.

1. De verdorventheid met deeze woorden. De duivelen ende booze geesten zyn alzo verdorven, dat zy vyanden Gods ende alles goeds zyn: na alle haar vermogen als moordenaars loerende op de Kerke, ende een ieder litmaat van dien, om alles te verderven ende te verwoesten door haare be driegeryen.

2. De straffe in deezer voegen: Ende zyn daarom door

haar eigen boosheid veroordeelt tot de eeuwige verdoemenisse, dagelyks verwagtende haare schrikkelyke pyningen.

B. Daar na, wat wy als strydig met deeze leer, verwerpen en verfoeien.

a. Ten opzichte der Engelen in 't gemeen: Zo verwerpen en verfoeien wy dan hier over de dwalinge der Sadduceen, welke lochenen, datter geesten ende Engelen zyn.

b. Ten opzigte der kwade Engelen in 't byzonder: Ende ook de dwalingen der Manicheen, die zeggen, dat de Duivelen haaren oorsprong uit haar zelven hebben, zynde uit haar eigen natuure kwaad, zonder dat zy verdorven zyn geworden.

Vrag. Is van deeze zigbaare Waereld van God geschapen; zo dat ze niet altoos geweest is?

Antw. Dit leert het woord Gods, Gen. 1 : 1. In den beginne schiep God Hemel en Aarde. Die dit lochenen, vervallen noodwendig tot een van deeze twee tastbaare ongerymtheeden, of dat de Waereld van eeuwigheid geweest is in dezelve gedaante, waar in ze nu is, zonder dat ze een beginzel gehad heeft, gelijk het gevoelen van Aristoteles was. Of dat de tegenswoordige gedaante des Waerelds, gesprooten is uit een toevallige t'zaamenvloeyinge van ondeelbaare deelkens, die herwaarts en derwaarts bewogen, dit geheel-al zouden hebben te zamen gestelt, gelijk het gevoelen van Epicurus was.

Vrag. Wie is de Schepper van Hemel en Aarde?

Antw. God, en wel den Drie-Eenigen God, want alle de werken Gods na buiten zyn aan de drie Personen gemeen, Psalm 33 : 6. Door het Woord des Heeren zyn de Hemelen gemaakt, en door de Geest zyns monds al haar heir.

Vrag. Wie in 't byzonder?

Antw. De eeuwige Vader onzes Heeren Jesus Christus, die als de eerste Persoon in 't aanbiddelijk Goddelyk Weezen, na de byzondere huishoudinge der Personen

het werk der scheppinge wordt toegeschreeven, Mal. 2 : 10. Ende hebben wy niet alle eenen Vader? en heeft niet een God ons niet geschapen? 1 Cor. 8 : 6. Nogtans hebben wy maar eenen God den Vader uit welke alle dingen zyn.

Vrag. Kan het werk der scheppinge wel aan eenig schepsel toegeygent worden?

Antw. 1. Neen, het werk der scheppinge word alleen aan God met uitsluiting van alle schepselen toegeschreven, Jes. 44 : 24. Ik ben de Heere die alles doet, die den Hemel uitbreid, ik alleen, en die de Aarde uitspant door my zelven. Job 9 : 8. Die alleen de Hemelen uitbreid; ende treet op de hoogten der Zee.

.·. Vrag. Hebt gy nog een bewys?

Antw. 2. De Scheppinge vereischt een oneindige kragt, dewelke niemand bezit dan de oneindige God zelf, Rom. 1 : 20. Zyne onzienlyke dingen werden van de scheppinge der Waereld aan uit de schepselen verstaan ende doorzien beiden zyn eeuwige kragt ende Goddelykheid.

3. Hier door word God van de afgoden der Heidenen onderscheiden die geen Weezen hebben, Psalm 96 : 5. Alle de Goden der volkeren zyn afgoden: maar de Heere heeft de Hemelen gemaakt. Jerem. 10 : 11. De Goden, die den Hemel en de Aarde niet gemaakt hebben, zullen vergaan van der Aarden, ende van onder deezen Hemel.

Vrag. Wat heeft God geschapen?

Antw. Alle dingen, of gelijk de Artikel zegt, den Hemel, de Aarde, ende alle Schepselen. Joh. 1 : 3. Alle dingen zyn door het zelve gemaakt, en zonder het zelve is geen ding gemaakt, dat gemaakt is.

Vrag. Waar uit heeft God alle dingen geschapen?

Antw. Uit niet, zonder een begonnen of voorhanden zynde stoffe. Dit blijkt uit Gen. 1 : 1. In den beginne schiep God Hemel ende Aarde. Hier ziet men, dat

Hemel en Aarde een begin nam van zyn bestaan, zonder te voren zo in opzigte van haar stoffe of gedaante, geweest te zyn.

Vrag. Hoe bewyst gy dit verder?

Antw. 1. Uit Hebr. 11 : 3. Door het geloove verstaan wy dat de Waereld door het woord Gods is toebereid, alzo dat de dingen die men ziet, niet geworden zyn uit dingen die gezien worden. Voeg 'er by, Spreuk. 8 : 24 : 25. Daar gezegd word, dat de Vader en Zoon geweest zyn, eer de afgronden nog niet waaren, Rom 4 : 17. God roept de dingen die niet zyn, als of zy waaren.

2. De reden leert, dat 'er voor de Scheppinge der dingen geen onbegonne stoffe kan geweest zyn, dewyl die ongeschikte stoffe lighamelijk moet geweest zyn, en derhalven ook onvolmaakt, 't welk niet eeuwig en onafhangelijk zyn kan.

∴. Vrag. Maar stryd hier niet tegen die bekende stokregel, dat uit niet, ook niet kan voortkomen?

Antw. Die grondregel staat vast, alleen in deeze opzigten. 1. Dat niets van zig zelve kan voortkomen uit niet, zonder een oorzaak die het voortbrenge. 2. Dat niets uit niet kan voortgebragt worden, zonder een oorzaak die Almagtig is. 3. Dat niets van 't geene voortgebragt is, iets kan voortbrengen uit zig zelve, ten zy uit een voorhanden zynde stoffe.

Vrag. Waar was God voor de Scheppinge der Waereld?

Antw. Op eene Allervolmaakte wyze in zig zelven.

Vrag. Wat deed God voor de Scheppinge der Waereld?

Antw. Hy vergenoegde zig in 't beminnen van zig zelven, in het beschouwen van zyn eige gelukzaligheid, in het besluit 't geen hy voorgenomen had, uit te voeren, tot zyner heerlykheid.

∴. Vrag. Hoe moet men de Schepping der Waereld aan de zyde Gods begrypen?

Antw. Niet by manier van eene teelinge van zyn's

gelyke, hoewel de Scheppinge Gods by overdragt de naam van een geboorte draagt, Gen. 2 : 4. Psalm 90 : 2. Nog by wyze van eenige overstortinge der Goddelijke volmaaktheeden, hoewel alle dingen uit God zyn, nog by wege van een vermoeiende arbeid, wyl de Schepper van Hemel en Aarde niet moede of mat werd, Jes. 40 : 28. Maar by manier van een allerkragtigst bevel, waar door alle dingen zyn. Hier toe leiden ons Openb. 4 : 11. Door uwen wille zyn zy, en zyn zy geschapen Gen. 1 : 3. God zeide daar zy ligt. Psalm 33 : 9. Hy spreekt en het is 'er, hy gebied en het staat 'er. Rom. 4 : 17. God roept de dingen die niet zyn als of zy waaren.

Vrag. Hoe heeft God de Waereld geschapen?
Antw. 1. Vrywillig; zo dat 'er in Gods Weezen en volmaaktheeden geen noodzaake was om te scheppen; Psalm 115 . 3. Onze God is dog in den Hemel. Hy doet al wat hem behaagt. Anderzints zoude de schepselen eeuwig en onafhanglijk zyn, en alzo God zelve.

2. Na zyn eeuwig raadsbesluit; Zo als het hem heeft goedgedagt, Eph. 1 : 11. Die alle dingen werkt na den raad zyns willens.

3. Volmaakt goed en zonder gebrek, overeenkomstig zyne goede en onberispelijke wille, Gen. 1 : 31. God zag al wat hy gemaakt hadde, ende ziet het was zeer goet.

4. Wyslijk. Een iegelyk schepsel zyn weezen, gestalte en gedaante, en verscheide ampten geevende, om zynen Schepper te dienen. Zo dat een godvrugtig bespiegelaar met verwondering uitroept, Psalm 104 : 24. Hoe groot zyn uwe werken ō Heere! gy hebt ze alle met wysheid gemaakt.

Vrag. Door wien heeft God alle dingen geschapen?
Antw. Door het woord, dat is door zynen Zoone, Psalm 33 : 6. Door het woord des Heeren zyn de Hemelen gemaakt. Joh. 1 : 3. Alle dingen zyn door het zelve gemaakt.

Vrag. Hoe is de Zoone Gods in de schepping aller dingen, te begrypen?

Antw. Niet als een werktuig of middel, maar als een werkende en voorname oorzaak, die onafhangelijk werkt van den Vader, 1 Cor. 8 : 6. Nogtans hebben wy maar eenen God, den Vader, uit welken alle dingen zyn, ende wy tot hem, ende maar eenen Heere Jesum Christum, door welke alle dingen zyn, ende wy door hem.

Vrag. Wanneer heeft God de Waereld geschapen?

Antw. In den beginne, Gen. 1 : 1. In het begin van de uitvoeringe van Gods besluiten. In het begin van den tyd, ende van alles dat in de tyd is ende bestaat. Want alles wat buiten God is, heeft eens begonnen te zyn, op en door zyn kragtige wille.

Vrag. Hoe lang is het begin der Waereld nu al verleeden?

Antw. Dit kan op jaar en dag niet bepaalt worden, om dat ons de nette tydreekeningen ontbreeken. Volgens de gemeene tydreekening is het Jaar 1700. na Christus geboorte geweest het 5649. na de Scheppinge der Waereld.

∴ Vrag. Met wat voor-saizoen des Jaars heeft de Waereld een aanvang genomen?

Antw. Dit kan niet algemeen nog met zekerheid, bepaalt worden. Niet algemeen; want wanneer het op de eene zyde des Aardbodems Somer is, is het op de andere zyde Winter. Dog neemt men het ten opzigte van het Oosten, daar het Paradys gestaan heeft, dan is 't waarschynlijkst de Herfst-tyd, waar mede de Waereld begonnen heeft. De reden is, om dat men in de aloude Familien der Aartsvaderen gewoon is geweest, de Maanden der Jaaren te tellen van de Herfst-tyd; namentlijk van den Maand Tisri, die ten deele met onzen September overeenstemt. Gelijk daar van daan ook de Sabbath-Jaaren en Jubel-Jaaren onder de Jooden begonnen, gestelt te worden, Lev. 25 : 9. Exod. 23 : 16.

∴ Vrag. Wat denken anderen van deeze zaak?

Antw. Zy meenen dat het gevoeglijker zy, het begin der Waereld in den tyd van het Voor-jaar te stellen.

1. Dewyl het Voorjaar aan en voor zig zelven het aangenaamste Jaar-getyde is, in welke de Aarde niet alleen met frissche planten en bloemen verciert is, maar ook by de Oostersche Volkeren de vrugten reets begonnen geoogst te worden. 2. Dewyl het Jubel-jaar in het Voorjaar begon. 3. Dewyl alle huishoudingen Gods en zyne Kerke van de Paasch-tyd af haar begin genomen hebben.

Vrag. In hoe veel dagen heeft God de Waereld geschapen?

Antw. In ses dagen, Exod. 20 : 11. In ses dagen heeft God den Hemel ende de Aarde gemaakt.

Vrag. Heeft God de Waereld niet geschapen in ses ondeelbaare ogenblikken, gelijk zommige School-leeraaren gedreeven hebben?

Antw. Neen: God heeft alle dingen geschapen in ses dagen. Want

1. Moses noemt telkens ses geheele dagen, en getuigd dat God op den seevenden dag gerust heeft, Gen. 2 : 2.

2. Men kan ook geene beweeginge hoedanig in de verschikking en opciering der lighamen plaats heeft gehad, stellen in een of meer ondeelbaare ogenblikken geschied te zyn.

3. De Schriftuur gaat ons nergens in zulk een gevoelen voor. Diensvolgens wy gedrongen zyn te stellen, dat de eerste Scheppinge van het lighamelijke al uit niet, en dat van de geestelijke weezens wel is geschied in zulk een ondeelbaar oogenblik, maar dat de byzondere schepselen uit de gemeene stoffe, zyn opgemaakt by tyd-vervolg, in de genoemde ses dagen.

Vrag. Wat schiep God op den eersten dag?

Antw. Hemel en Aarde, Gen. 1 : 1, 2. In den beginne schiep God den Hemel ende de Aarde, en de

Aarde was woest en ledig, en de duisternisse was op den afgrond.

Vrag. Wat verstaat gy door Hemel en Aarde?

Antw. Door den Hemel den derden Hemel, de eige woonstede Gods, nevens derzelver inwoonders de Engelen; door de Aarde de geheele beneede-kloot, uit welke daar na het Ligt, het Uitspanzel en het Drooge zyn voortgekomen.

Vrag. Wat schiep God al meer op den eersten dag?

Antw. Het Ligt, Gen. 1 : 3. Ende God zeide: daar zy Ligt, ende daar werd Ligt.

Vrag. Wat is dit Ligt?

Antw. Door dit Ligt worden geen Engelen beteekent, nogte eenig byval zonder onderwerp, als de Papisten wel zoude willen, om het gedrogte der weezens veranderinge in de Misse daar door eenige glimp te geeven; maar een helder dag verschynzel, uitgaande van de ligtende lighamen die boven het halfrond verspreid waaren. Welke dan tegen de duisternisse overstaande, de dag uitmaakte, in tegenstellinge van de nagt.

∴ Vrag. Maar hoe kan 'er al op den eersten dag Ligt geweest zijn, daar de Zonne eerst op den vierden dag geschapen is?

Antw. Op den eersten dag zal het een min volmaakt Ligt geweest zyn, en meer verspreid door 's Hemels zwerk. Maar op den vierden dag heeft God alle de dunste stoffe in een groote en onnoemelijke meenigte doen zamenvloeien, in het middelpunt des Hemels als 't waare, tot een overgrooten Oceaan van vuur. Welk groot Ligt dan de Zonne uitmaakt, behalven alle de vaste Sterren, die van dezelve natuur zyn als de Zonne.

Vrag. Was de H. Geest ook niet werkzaam by de Scheppinge?

Antw. Ja gewisselijk, Gen. 1 : 2. Ende de Geest Gods zweefde op de wateren.

Vrag. Hoe is dit te verstaan?

Antw. Dit is niet te verstaan van de Wind, dewyl de Wind doe nog niet was. Maar van den H. Geest, die nevens den Vader en Zoon, de Schepper van Hemel en Aarde is, Psalm 33 : 6. Het woord Merachephed is ontleend van het broeien der vogelen, en zegt dat de Geest in de wateren met lugt en Aard-deelen vermengt, een roering, schudding en schifting van deelen veroorzaakte, om alzo uit de onbehouwe en woeste stoffe alle byzondere Schepselen te doen voortkomen.

Vrag. Wat schiep God op den tweeden dag?

Antw. Het Uitspanzel, Gen. 1 : 6. Ende God zeide daar zy een Uitspanzel in 't midden der wateren: ende dat make scheiding tusschen wateren ende wateren.

Vrag. Wat verstaat gy door het Uitspanzel?

Antw. Het Uitspanzel is die ruimte tusschen de Aarde en den hoogsten Hemel, 't welk God noemde Hemel, Vers 8. God noemde het Uitspanzel Hemel. 't Welk verdeelt word in twee Hemelen, een Hemel des Lugts, daar de Wolken in ophangen, en een Hemel des Firmaments, waar in de Hemelsche Ligten na de onafbreekelijke order Gods, geplaatst zyn. Door welk Uitspanzel de bovenste wateren van de onderste zyn afgescheiden.

Vrag. Wat schiep God op den derden dag?

Antw. 1. De afscheidinge der benedenste wateren van het drooge gedeelte des Aardkloots; zo dat de Aarde zig droog vertoonde, en op de wateren onbe-

weeglijk bevestigt wierde, volgens Psalm 24 : 2. Hy heeft ze gegrond op de Zeën. En 2 Petr. 3 : 5. De aarde uit het water en in het water bestaande.

2. De opciering van het drooge met allerlei gewassen van kruiden en bomen, Gen. 1 : 11. Ende God zeide: dat de aarde uitschiete grasscheutkens, kruidzaad zaaiende, vrugtbaar geboomte draagende vrugten na zynen aart, welkers zaad daarin zy op der aarde, ende het was alzo.

Vrag. Hoe word de verheffing van de aarde boven de Wateren beschreeven?

Antw. Zeer duidelijk door Mozes, Gen. 1 : 9. Ende God zeide: dat de wateren van onder den Hemel in eene plaats vergadert worden; ende dat het drooge gezien worden: ende het was alzo. En zeer verheeven, Psalm 104 : 6—9. Gy hadze (de Aarde) met den afgrond als een kleed overdekt: de wateren stonden boven de bergen. Van uw schelden vloden zy, zy haasteden haar weg voor de stemme uwes donders: De bergen reezen op, de dalen daalden, ter plaatze die gy voor hun gegrondet hadde. Gy hebt hun een paale gestelt die zy niet overgaan zullen: Zy zullen de aarde niet weder bedekken.

Vrag. Wat maakte God op den vierden dag?

Antw. God maakte de groote ligten, de Zon, de Maan en de Sterren. Zie Gen. 1 : 14—19.

Vrag. Tot hoe veelerlei gebruik heeft God deeze Ligten geschapen?

Antw. Tot vierderlei gebruik:

1. Om scheidinge te maken door haar op en ondergang, tusschen dag en nagt, Gen. 1 : 14. Ende God zeide datter ligten zyn in het Uitspansel des Hemels, om scheidinge te maken tusschen den dag ende tusschen den nagt.

2. Om verdeelinge te maken van Weeken, Maanden en Jaare, Winter en Zomer, Herfst en Lente, Gen. 1 : 14.

Ende dat ze zyn tot teekenen, ende tot gezette tyden, ende tot dagen, ende tot Jaaren.

3. Om te zyn tot teekenen der tyden voor Schippers, Bouw-lieden, Genees-meesters, enz.

4. Om door haar invloed de Aarde te verwarmen ende vrugtbaar te maken, Hos. 2 : 20. Ik zal den Hemel verhooren, ende die zal de Aarde verhooren.

Vrag. Wat schiep God op den vyfden dag?

Antw. De vogelen des Hemels en de visschen der Zee, Gen. 1 : 20. Ende God zeide; dat de wateren overvloediglyk voortbrengen een gewemel van leevendige zielen: ende het gevogelte vliegen boven de Aarde onder het Uitspansel des Hemels.

∴ Vrag. Wat merkt gy hier op?

Antw. Veele Godsgeleerden merken aan, dat onder de vogelen des Hemels misschien ook de Phœnix is, als een vogel die weinig voortkomt, en boven mate lange leeft, en dan in zyn nest stervende, zyns gelijke weder voortbrengt. De waarschynlijkheid word niet te onregt beweert uit Job 29 : 18. Ik zeide, ik zal in myn nest den geest geeven, ende ik zal de dagen vermeenigvuldigen als het zand. Voor het welke men leeft door een andere vertalinge, als de Phœnix, dat niet min voegelijk is.

Vrag. Wat schiep God op den sesden dag?

Antw. 1. De levende en redelooze dieren die haar op der Aarde onthouden, te weeten het Vee, het Wild, en kruipende gedierte, Gen. 1 : 24. Ende God zeide: de Aarde brenge leevendige zielen voort na haaren aart, vee, ende kruipende ende wild gedierte der aarde na zynen aart: ende het was alzo.

2. Mitsgaders de mensch als een Pronk-juweel van alle zyne Schepselen, hier beneden, Gen. 1 : 27. Ende

God schiep den mensche na zynen beelde. na den beelde Gods schiep hy hem: man ende wyf schiep hy ze.

Vrag. Waarom schiep God den mensch het allerlaaste?

Antw. Om dat God de Aarde met haare volheid, om des menschen wil had geschapen; en daarom ook eerst op de Aarde moest gebragt worden, als dit heerlijk gebouw geheel voltrokken was.

Vrag. Wat deed God op den zeevenden dag?

Antw. Hy ruste, Gen. 2 : 2. Als nu God op den zevenden dag volbragt hadde zyn werk dat hy gemaakt hadde, heeft hy gerust op den zevenden dag van al zyn werk, dat hy gemaakt hadde.

Vrag. Wat zegt die ruste in God?

Antw. Niet dat hy moede was geworden, want God kan niet moede worden, Jes. 40 : 28. maar dat hy ophield van nieuwe zoort van Schepselen te maken, en zig ten vollen verkwikte in zyn werk dat hy gemaakt hadde, Exod. 31 : 17.

Vrag. Laat God de geschapene Waereld op haar zelve dryven?

Antw, Gantschelijk niet, Psalm 138 : 8. Hy laat niet varen de werken zyner handen. Dus zegt onze Belydenis, dat hy ze, te weten God, nu ook alle onderhoud en regeert na zyne eeuwige voorsienigheid, en door zyne oneindelyke kracht om den mensch te dienen, ten einde dat de mensche zynen God diene. Waar van ons in de volgende Artikel staat te spreken.

Vrag. Tot wat einde heeft God alles geschapen?

Antw. 1. Ten goede van den mensch, om den mensch te dienen. Psalm 115 : 16. Aangaande den Hemel. De Hemel is des Heeren; maar de Aarde heeft hy der menschen kinderen gegeven. Hos. 2 : 20, 21. Ende het zal te dien dage geschieden, dat ik verhooren zal, spreekt de Heere: Ik zal den Hemel verhooren: ende die zal de Aarde verhooren, ende de Aarde zal het koorn verhooren, mistgaders den most, ende de olie; ende die zullen Israël verhooren.

2. Tot heerlijkheid van zynen naam, ten einde den mensche ook zynen Schepper diene, Spreuk. 16 : 4. De Heere heeft alles gewrocht, om zyns zelfs wille. Ja ook den goddeloozen tot den dag des kwaads. Jes. 43 : 21. Dit volk hebbe ik my geformeert, zy zullen mynen lof vertellen.

Vrag. Wat legt in de beschouwinge van dit alles, tot leeringe voor een geloovige?

Antw. 1. Dar men schuldig is in de beschouwinge van Gods schepselen zich te verlustigen, Job 37 : 14. Neemt dit, ô Job, ter oore; Staat ende aanmerkt de wonderen Gods. Psalm 104 : 24. Hoe groot zyn uwe werken ô Heere? gy hebt ze alle met wysheid gemaakt, het aardryk is vol van uwe goederen.

2. Dat men alle de schepselen aanmerke als leermeesters, om van haar onzen regten plicht te leeren. Daar is geen schepsel hoe geringe, of men kan 'er iets van leeren De roepende Rave leert ons hoe wy bidden moeten tot God, Psalm 147 : 9. De kermende Duive, hoe wy treuren moeten over onze zonde, Ezech. 7 : 16. De Osse en Ezel, hoe wy dank baar zullen zyn aan God, Jes. 1 : 3. De Kraan, de Swaluwe en de Ojevaar, hoe wy den gezetten tyd van Godsdienst in agt zullen neemen, Jerem. 8 : 7. Het magteloos Konynken, hoe wy toevlugt neemen tot den Rotsteen der Eeuwigheid, Spr. 30 : 26.

3. Dat men de geschapene dingen aanmerke als zinnebeelden van het genade-werk, en ons alzo van de wonderwerken der eerste scheppinge verheffen, tot de overdenking van de genade-wonderen in de tweede schepping, 2 Cor. 5 : 17. Indien dan iemand in Christus is, die is een nieuw Schepsel: Het oude is voorby gegaan, ziet het is al nieuw geworden.

Vrag. Wat volgt 'er na de beschouwing van de Scheppinge aller dingen?

Antw. De beschouwing van de Scheppinge der Engelen. Dus zegt het tweede lit van den Artikel. Hy heeft ook de Engelen goed geschapen om zyne boden te zyn, ende zyne Uitverkoornen te dienen.

Vrag. Wat zyn Engelen?

Antw. Volkome geestelijke Schepselen, die tot Godsdienst byzonderlijk geschikt zyn, Psalm 104 : 4. Hy maakt zyne Engelen Geesten.

Vrag. Hoe bewyst gy dat 'er Engelen zyn?

Antw. 1. Dat besluit men waarschynlijk uit de volmaaktheid van het geheel-al. Daar zyn in de Waereld bloote schepselen zonder geest, redelyke schepselen bestaande uit Lighaam en Ziel; welvoegelijk dat 'er ook geesten zyn niet vereenigt met een lighaam.

2. De ondervinding heeft doen zien verscheide ongewone uitwerkingen, als in de gewaande Heidensche godspraaken, spokeryen en toveryen, en wonderlijke woorden en werken der bezeetene menschen; welke gewrogten moeten toegeschreeven worden aan zulke geestelijke zelfstandigheeden, dewyl ze niet gevoeglijk tot andere oorzaken gebragt konnen worden.

Vrag. Zyn de Engelen eeuwig, of zyn zy in der tyd geschapen?

Antw. Zy zyn geschapen in den beginne. De Eeuwigheid is een eigenschap die God alleen toekomt. De Schrift spreekt ook duidelijk van de Scheppinge der Engelen, Collos. 1 : 16. Alle dingen zyn door hem geschapen, die in de Hemelen, ende die op der Aarde zyn, die zienlyk, ende die onzienlyk zyn. Psalm 104 : 4. Hy maakt zyne Engelen Geesten.

Vrag. Wat vloeit daar uit, dat de Engelen van God geschapen zyn?

Antw. Dat zy ook eindig zyn, niet alleen in haar weezen, vermogens, gaven, geduurzaamheid en getal; maar ook ten aanzien van haare tegenwoordigheid, in zekere bepaalde plaatzen. Dit blykt: want

1. Dat nergens is, dat is niet in weezen, en dat overal is zonder uitbreidinge, dat is God.

2. Zy worden duidelijk in eene plaatze, bepaalt. De goede Engelen in den Hemel, Matth. 18 : 10. De kwade Engelen in de Helle, 2 Petr. 2 : 4.

3. Zy worden gezegd van plaats te veranderen, dat haar bepaling in eene vaste plaats veronderstelt, Matth. 13 : 41. De Zone des menschen zal zyne Engelen uitzenden. Luc. 2 : 15. Het geschiede als de Engelen van haar weggevaren waren na den Hemel, zeiden de Herders tot malkanderen, laat ons henen gaan na Bethlehem.

Vrag. Wanneer zyn de Engelen van God geschapen?

Antw. Waarschynlijk op den eersten dag, te gelijk met haaren Hemel, voor de grondlegginge der Waereld, Job 38 : 4. Waar waart gy doe ik de Aarde grondede? Vers 7. Doe de Morgensterren t' zamen vrolyk zongen, ende alle de Kinderen Gods juichen.

Vrag. Hoe zyn de Engelen van God geschapen?

Antw. Heilig en goed, Gen. 1 : 31. Ende God zag al wat hy gemaakt hadde, ende ziet het was zeer goet. Daarom dragen zy de naam van Heiligen, Jud. vers 14. Kragtige helden die zyn woord doen, gehoorzaamende de stemme zynes woords, Psalm 103 : 20.

Vrag. Waar mede zyn zy begaaft?

Antw. 1. Met wysheid en verstand, 2 Sam. 14 : 20. Myn Heere is wys na de wysheid van eenen Engel Gods, om te merken alles wat op de Aarde is.

2. Met eene vrye wille, waardoor de kwade hebben gezondigt, Jud. vers 6. En de goede veerdig zyn om God te gehoorzamen, Psalm 103 : 20.

3. Met kragt en vermogen, om te konnen werken

na buiten. Daarom worden zy genaamt kragtige Helden, Psalm 103 : 20. Engelen van Jesus kragt, 2 Tess. 1 : 7.

Vrag. Wat merkt gy op, ten aanzien van het verstand der Engelen?

Antw. 1. De wysheid der Engelen is niet alleen natuurlyk; welke zy ontfangen hebben by hunne Scheppinge met Gods beeld, maar ook eene verkregene.

a. Ten deele door ondervinding van de grondlegginge der Waereld aan, Eph. 3 : 10, 11. Op dat nu door de gemeinte bekent gemaakt worde, den overheeden en Magten in den Hemel, de veelvuldige wysheid Gods na het eeuwig voorneemen, dat hy gemaakt heeft in Christo Jesu onzen Heere. Vergel. 1 Tim. 3 : 16. Cap. 5 : 21.

b. Ten deele door een vrymagtige openbaringe Gods aan haar. Dus leezen wy, Openb. 1 : 1. De Openbaringe Jesu Christi, die hy door zynen Engel gezonden, ende zynen dienstknegt Johannes te kennen gegeeven heeft. Vergel. Dan. 9 : 21, 22. 1 Kon. 22 : 22.

2. De kennisse der Engelen gaat de onze zeer verre te boven. Egter is haar kennisse bepaalt, en verre beneden de kennisse Gods. Zy dragen geen onmiddelijke kennisse van des menschen gedagten. Dit is alleen het eigendom des Allerhoogsten, 1 Kon. 8 : 39. Gy alleen kent het herte van alle menschen kinderen. Daar zyn veele dingen, die voor haar nog onbekent en verborgen zyn, als de dag en uur van Christus toekomste ten oordeel, Marc. 13 : 32. Maar van dien dag en die uure weet niemand, nog de Engelen die in den Hemel zyn, nog de Zoone, dan de Vader.

3. Zy hebben een vermogen, waar door zy hunne gedagten aan malkanderen bekent maaken. Daarom spreekt Paulus van een tale der Engelen, 1 Corinthen 13 : 1. En Christus van de blydschap der Engelen, over eenen zondaar die hem bekeert, Luc. 15 : 10. Hoewel de wyze, op welke zy hunne gedagten aan malkanderen bekent maken; zo wel als de wyze hoe zy werken, buiten zig, voor ons verborgen is.

Vrag. Tot wat einde zyn de goede Engelen geschapen?

Antw. De Belydenis zegt, om Gods zendboden te zyn,

ende zyne uitverkoornen te dienen, Hebr. 1 : 14. Zyn ze niet alle gedienstige Geesten, die tot dienst uitgezonden worden om der geener wille, die de Zaligheid beërven zullen.

Vrag. Heeft dan een ieder Mensch, Huis, Stad of Land, zyn byzondere Schut- en Bescherm-Engel, gelijk de Roomsgezinde zeggen?

Antw. Gods woord zwygt hier van, en zegt in tegendeel,

1. Dat zomtyds een Engel is by een Godzalige, Hand. 12 : 7. Ende ziet, een Engel des Heeren stont daar; ende een ligt scheen in de wooninge, ende staande de zyde Petri, wekte hy hem op: zeggende, staat haastelyk op. Ende zyne keetenen vielen af van de handen.

2. Dat zomtyds meer Engelen by een Godzalige zyn, Gen. 28 : 12. Hy droomde: ende ziet een ladder was gestelt op de Aarde, welker opperste aan den Hemel raakte: ende ziet de Engelen Gods klommen daar by op ende needer. 2 Kon. 6 : 17. Ende Eliza bad ende zeide, Heere opent dog zyne ogen dat hy zie; ende de Heere opende de ogen des jongens dat hy zag; ende ziet de berg was vol vierige paarden ende wagenen rontsom Eliza.

3. Dat zomtyds een Engel by veele Godzalige is, Psalm 34 : 8. De Engel des Heeren leegert zig rondsom de geene die hem vreezen, ende rukt ze uit. Dan. 3 : 25. Ziet ik zie vier mannen los wandelende in 't midden des viers: ende daar is geen verderf aan haar: Ende de gedaante des vierden is gelyk eenes Zoons der Goden.

∴. Vrag. Wat dienst doen de Engelen aan de Uitverkoornen?

Antw De Engelen doen de uitverkoornen grooten dienst.

1. Zy neemen deel in de beginzelen van haare heiligmakinge. Zo ras word 'er niet een mensch tot God bekeert, of zy pryzen en verheerlijken God daar over in den Hemel. Dit vind men uitgebeeld Luc. 15 : 8—10. Ofte wat vrouwe hebben de tien penningen, indien zy eenen pennink verliest en ontsteekt niet een keersse, ende keert het huis met [bezeemen] ende zoekt neerstelyk tot dat zy (dien) vindt? ende als zy dien gevonden heeft, roept zy de vrindinnen, ende de gebuurinnen te zamen, zeggende:

Weest blyde met my, want ik hebbe dien penning gevonden, dien ik verloren hadde. Alzo zegge ik u lieden, is daar blydschap voor de Engelen Gods over eenen zondaar die zig bekeert.

2. De Engelen wekken ons op tot bevordering van onze heiligmakinge zelve. Dit ziet men zinnebeeldig vertoont in het gedrag der Engelen, by de regtvaardigmakinge en heiligmakinge van Josua den Hoogenpriester, Zach. 3 : 4, 5. Doe antwoorde hy, ende sprak tot de geene die voor zyn aangezigte stonden: zeggende, doet deeze vuile kleederen van hem weg; daar na sprak hy tot hem, Ziet ik hebbe uwe ongeregtigheid van u weggenomen, ende ik zal u wisselkleederen aandoen. Dies zegge ik, laat ze een reinen hoet op zyn hoofd zetten: Ende zy zetteden dien reinen hoet op zyn hoofd: Ende zy togen hem kleederen aan, ende de Engel des Heeren stont daar by. Daarom leert 's Waerelds Heiland zyne kinderen bidden. Uwen wille geschiede, gelyk in den Hemel, (alzo) ook op der Aarden, Matth. 6 : 10.

3. De Engelen dienen meenigmaal tot raadgeeving, bewaring en vertroosting van Gods kinderen, waar van wy de wyze niet begrypen, schoon de zaak zeeker is, Psalm 91 : 10—12. U zal geen quaad wedervaaren, nog geen plage zal uwe tente naderen: want hy zal zyne Engelen van u beveelen, dat ze u bewaaren in alle uwe weegen: zy zullen u op de handen dragen, op dat gy uwen voet aan geenen steen stoot.

4. De Engelen worden gebruikt, om de boosheeden en ongelijken die de vromen van hare vyanden worden aangedaan, op Gods bevel te wreeken. Dit ziet men in dat ontzaggelijk geval, als de Engel des Heeren uitvoer en sloeg in het leger van Assyrien hondert vyfentagtig duizend man, 2 Kon. 19 : 35. In de verlossinge van Petrus uit zyn gevangenis. Zo dat hy tot hem zelven gekomen zynde zeide, nu weet ik waaragtelyk dat de Heere zynen Engel uitgezonden heeft, ende my verlost heeft uit de hand van Herodes, ende uit alle de verwagtinge van 't volk der Joden, Hand. 12 : 11. In de straffe Gods aan Herodes, vers 23. Want de Engel des Heeren sloeg Herodes op den Rigterstoel, daarom dat hy God de eere niet gaf: ende hy wierd van de wormen gegeeten, ende gaf den Geest.

5. De Engelen dienen tot vermeerdering van de eerbied en blydschap der gelovigen in Gods huis, onder de Prediking van zyn Woord en 't gebruik der bondzegelen. Daar zijn ze tegenwoordig, en verblyden zig in de troostryke bewerkingen des H. Geests aan zyn volk. Zy zien de zoete beweegingen der gelovigen na God en zyne genade, met wonder vermaak aan, en verheerlijken God van weegen zyne genade en goedheid over zyn volk, Psalm 103 : 20, 21. Looft den Heere zyne Engelen, gy kragtige helden die zyn woord doet, gehoorzaamende de stemme zyn woords: Looft den Heere gy alle zyne Heirschaaren, gy zyne dienaars die zyn welbehagen doet.

6. De Engelen zyn de getuigen van de opregtheid der Godzaligen in haar weg en werk, tot opwekking van haar iever en vrymoedigheid in de zaake Gods. Dus zegt Paulus, 1 Timoth. 5 : 21. Ik betuige voor God ende den Heere Jesu Christo, ende de uitverkoorne Engelen, dat gy deeze dingen onderhoudt zonder veroordeel niets doende na toegeneegentheid.

7. Eindelyk strekken zy ook tot volmakinge der Heiligen in de uure des doods, en brengen de Ziel over in de eeuwige gelukzaligheid. Dus leeft men in de Parabel van den Rykeman en Lazarus. Ende het geschiede dat de bedelaar stierf, ende van de Engelen gedraagen werdt in den schoot Abrahams, Luc. 16 : 22.

8. Laastelyk zullen zy ook in den groten dag des Oordeels gebruikt worden, om de lighamen der uitverkoorne te vergaderen, en te brengen voor den Rigterstoel Christi, volgens Matth. 24 : 31. Ende hy zal zijne Engelen uitzenden met een bazuine van groot geluid: Ende zy zullen de uitverkoorne by een vergaderen uit de vier winden, van het eene uiterste der Hemelen tot het ander uiterste derzelve.

Vrag. Wat merkt gy hier uit op?

Antw. Hoe groot het geluk is van Gods volk. Zy zyn gunstelingen van den Allerhoogsten God, en Medeburgers der Heiligen in de Stad Gods, die twaalf poorten heeft ende in haare poorten TWAALF ENGELEN, Openb. 21 : 12.

Vrag. Wat staat ons verder ten aanzien der Engelen, te beschouwen?

Antw. De afval der kwade, en de bevestiging der goede Engelen.

Vrag. Hoe word de afval der kwade Engelen in den Artikel voorgestelt?

Antw. Met deeze woorden. Zommige zyn van die uitnemendheid, in dewelke God haar geschapen hadde, in 't eeuwig verderf vervallen.

Vrag. Wat benamingen dragen de kwade Engelen?

Antw. Zy worden in de H. Schrift genaamt Duivelen, Engelen, onreine Geesten, Overheeden, Magten. En in 't eenvoudig getal. De God deezer Eewe, de Slange, de Verzoeker, de Satan, Belial, den Draak, terwyl de naam van Lucifer, na de gedagten van voorname Godsgeleerden, hier toe niet behoort, als beduidende eigentlijk de Morgensterre, en by overbrenginge de Koning van Babel, die als dezelve Sterre was in heerlijkheid, Jes. 14 : 12. Hoe zyt gy uit den Hemel gevallen, ô Morgensterre! gy Zone des Dageraads? hoe zyt gy ter Aarde nedergehouwen, gy die de Heidenen krenket?

Vrag. Worden door die benamingen in Gods Woord. niet verstaan ziektens, quaade humeuren, inbeeldingen van booze menschen, ofte iets anders?

Antw. Neen, want die benamingen geven by alle Taalkundigen te kennen booze geestelijke Selfstandigheeden, terwyl zulke ziektens van de Duivelen duidelijk onderscheiden worden. Zie Marc. 3 : 14, 15. alwaar wy leezen, dat Christus twaalf Apostelen aanstelde, om te prediken. En om macht te hebben, de ziekten te genezen, en de Duivelen uit te werpen.

Vrag. Zyn de kwade Engelen kwaad geschapen?

Antw. Neen. Zy zyn goed geschapen, Gen. 1 : 31. Ende God zag al wat hy gemaakt hadde: Ende ziet het

was zeer goet. Hoewel deeze hare goedheid veranderlyk was, en zy daarom niet lang na hare scheppinge gezondigt hebben. Volgens 1 Joh. 3 : 8. Die de zonde doet, is uit den Duivel: want de Duivel zondigt van den beginne.

Vrag. Wat is de bron-ader van haar kwaad geweest?

Antw. Een vrywillige afval van God en zyn gemeinschap; van welke gehandelt word, 2 Petr. 2 : 4. Indien God de Engelen die gezondigt hebben, niet gespaart heeft, maar die in de Helle geworpen hebbende, overgegeven heeft den ketenen der duisternisse, om tot het Oordeel bewaart te worden. Joh. 8 : 44. Gy zyt uit den Vader den Duivel, ende wilt de begeerten uwes Vaders doen. Die was een menschen moorder van den beginne, ende en is in de waarheid niet staande gebleven: want geen waarheid is in hem. Wanneer hy de leugen spreekt, zoo spreekt hy uit zyn eigen: Want hy is een leugenaar, ende de Vader derzelve leugen. Jud. vers 6. Engelen die haar beginzel niet bewaart hebben, maar haar eigen woonstede verlaten hebben.

∴ Vrag. Waar in heeft de zonde van deeze booze geesten eigentlijk bestaan?

Antw. Dit zegt de Schrift niet duidelijk. Egter stelt men waarschynlyk, dat haar zonde geweest zy of hovaardye, tragtende God gelijk te zyn, om dat Paulus de opgeblazenheid een oordeel des Duivels noemt, 1 Tim. 3 : 6. En de hovaardye tot de Helle bepaalt word, Jes. 14 : 11 Uwe hovaardye is in de Helle nedergestort. Of dat ze haar verloopen hebben in de nydigheid tegen den mensche, die hem in gelukzaligheid te na kwam, waarop de Duivel genoemt werd een menschen moorder, Joh. 8 : 44. Onze tegenpartyde, 1 Petr. 5 : 8.

∴ Vrag. Wanneer zyn deeze Engelen kwaad geworden?

Antw. De bepaalde tyd van den val der Engelen is niet bekent. Dit kan men zeggen; de kwade Engelen zyn niet gevallen voor het beginzel by Mozes gemeld, want doe waren 'er nog geen Engelen van God geschapen; ook niet voor het einde der zes dagen, in welke God de Waereld schiep, wyl alles doe voor God nog goed

bevonden wierd, Gen. 1 : 31. De schrift zegt in den beginne, 1 Joh. 3 : 8. Die de zonde doet, is uit den Duivel; want de Duivel zondigt van den beginne. vergel. Joh .8 : 44. Hier mede moeten wy voldaan zyn.

Vrag. Tot wat einde heeft God den val der kwade Engelen toegelaten?

Antw. De wille Gods moet ons genoeg wezen, egter kunnen wy zeggen; hier uit blykt

1. Gods onafhankelijke magt en regt over alle zyne Schepselen.

2. De groote gelukzaligheid der goede Engelen, die hun beginzel bewaart hebben.

3. Dat God de kwade Engelen na zyn vrymagt kan los laaten tot uitvoeringe van zyne straffe, over de verworpene, en tot werktuigen van quellingen en verzoekingen voor zyn volk, om haar in nedrigheid en lydzaamheid te oeffenen.

Vrag. Wat straffe is deeze gevalle Engelen overgekomen?

Antw. 1. Een berooving van Gods beeld. Zy missen, die zalige kennisse Gods en volmaakte heiligheid, waar mee zy by hun scheppinge begaaft waaren; mitsgaders die zalige vreugde, welke daar uit voortvloeide, waarom zy gezegt worden te tzitteren, Jac. 2 : 19. Gy gelooft dat God een eenig God is: gy doet wel: de Duivelen gelooven het ook, ende zy tzitteren.

2. Een uitwerpinge of vertroostinge van haar uit den derden Hemel, de eige woonsteede Gods, Luc. 10 : 18. Ende hy zeide tot haar: Ik zag den Satan als een Blixem uit den Hemel vallen.

3. Een inwerpinge in de Helle voor eeuwig, 2 Petr. 2 : 4. Indien God de Engelen, die gezondigt hebben, niet gespaart en heeft, maar die in de Helle geworpen hebbende, overgegeven heeft de ketenen der duisternisse, om tot het oordeel bewaart te worden.

Vrag. Wat is het geluk der goede Engelen?

Antw. Dat God hen in hunne gelukzalige staat bevestigt heeft. Dus zegt onze Belydenis: Ende andere zyn door de genade Gods in haaren eersten staat volhert en staande gebleven.

Vrag. Hoe bewyst gy dat?

Antw. 1. Uit het getuigenisse Christi, Matth. 18 ; 10. Ziet toe dat gy niet een van deeze kleinen en veracht: want ik zegge u lieden, dat hare Engelen in de Hemelen altyt zien het aangezicht myns Vaders, die in de Hemelen is.

2. Uit de vergelijkinge die Christus maakt van onze toekomende Zaligheid, met de gelukzalige staat der Engelen, welke in het toekomende gelijk de hare, onveranderlijk zyn zal, Matth. 22 : 30. Want in de opstandinge en nemen zy niet ten houwelyke, noch en worden niet ten houwelyk uitgegeven: maar zy zyn als Engelen Gods in den Hemel.

∴. Vrag. Waar van moet men deeze bevestiginge der goede Engelen in hunne gelukzalige staat afleiden?

Antw. 1. Niet van de genade des Middelaars, want

a. De Engelen hebben geen Middelaar nodig, dewyl ze door geen overtredinge van God zyn afgescheiden geweest.

b. Christus is een Middelaar tussen God en den Zondaar. Ziet 1 Tim. 2 : 5. Want daar is een God, daar is ook een Middelaar Gods ende der menschen, de mensche Jesus Christus. Hebr. 2 : 16. Want waarlyk hy en neemt de Engelen niet aan, maar hy neemt het zaad Abrahams aan.

∴. Vrag. Hoe dan?

Antw. 2. Dat die bevestiging vloeit uit het eeuwig raadsbesluit der verkiezinge. En daar by moet aangemerkt worden als een loon van haare gehoorzaamheid, uit kragt van een Goddelijk verbond met haar gemaakt, als met Adam. Dat wy veylig met groote Godsgeleerden, moogen vooronderstellen. Schoon de Schrift hier niet uitdrukkelijk van spreekt.

Vrag. Wat staat ons verder te bezien?

Antw. De groote verdorventheid der kwade Engelen, met deeze woorden voorgestelt: De Duivelen en booze Geesten, zyn alzo verdorven, dat zy vyanden Gods ende alles goeds zyn: na alle haare vermogen, als moordenaars loerende op de Kerke, ende een ieder litmaat van dien,

om alles te verderven en te verwoesten door haare bedriegeryen.

Vrag. Hebben de kwade Engelen door hunnen afval alle verstand en kragt verlooren, om ten kwade te konnen werken?

Antw. Zy hebben geen verstand ten goede, nog kragt van heiligheid om de wille Gods te doen. Zy zyn berooft van Gods beeld en Zalige nabyheid, egter zyn ze niet ontzet.

1. Van alle kennisse: De Schrift eigent hun een kennisse toe van God, Jac. 2 : 19. Van Christus als de Zoone Gods, Matth. 8 : 29. Eene groote argelistigheid om menschen te verleiden, 2 Cor. 11 : 3. Doch ik vreeze dat niet eenigzints, gelyk de slange Eva door haare argelistigheid bedrogen heeft, alzo uwe zinnen bedorven worden om af te wyken van de eenvoudigheid die in Christo is.

2. Nog van alle schyn van goed, dewelke zy wel konnen maken om den mensch te bedriegen. Want de Satan zelve verandert hem in een Engel des ligts, 2 Cor. 11 : 14.

3. Nog van alle kragt, om ten kwade te werken, welke zo groot is, dat Christus daar op ziende gezegd heeft, Matth. 12 : 29. Ofte hoe kan iemand in 't huis eens sterken inkomen, ende zyne vaten ontrooven, ten zy dat hy eerst den sterken gebonden hebben, ende als dan zal hy zyn huis berooven.

Vrag. Hoe bewyst gy, dat de Duivelen op lighamen, ja in de menschen, ten kwaden konnen werken?

Antw. Dit blykt

1. Uit de eerste verleidinge van onze Voorouders; welkers gebeurtenisse Mozes beschryft, Gen. 3. Hier vinden wy een slange die tot Eva sprak, en haar aansporde om van den boom te eeten. Dit was geen bloote slange, want die

kan niet spreeken, veel minder verstandig redeneeren. Ook was die verleidinge geen ydele verbeeldinge van Moeder Eva, die volmaakt goed en na den beelde Gods geschapen zynde, haar in geen kwade verbeeldinge van God konde toegeven tegen het bevel Gods, daar tegen twisten, en daar door haar ten laasten laten overwinnen. Dies is het den Duivel geweest, die door de slange tot haar sprak, die daarom de naam draagt van Oude Slange, Openb. 12 : 9. En aan wien de Schrift de verleidinge van den eersten mensch toeschryft, Joh. 8 : 44. 2 Cor. 11 : 3. Voeg hier by de kwellinge die de Satan Job aandeedde, Cap. 1 : 12. en Cap. 2 : 7. De verzoekinge van Christus in de Woestyne, Matth. 4 : 1—12. Welke verzoekinge geenzins een ydele phanthazie of verbeeldinge in Christus was; maar een dadelijke kwellinge des Satans, wyl zig zulk een verzoekinge te verbeelden stryd met de Volmaakte Heiligheid van Christus, waar door hy onzondig zynde, zig zulke zondige gedagten niet konde in werpen, even als God de Heiligheid zelve, niemand tot zonde kan verzoeken, Jac. 1 : 13.

2. De Schrift spreekt ook duidelijk van zulke verzoekingen des Satans, Eph. 6 : 11, 12. Doet aan de geheele wapenrustinge Gods, op dat gy kondt staan tegen de listige omleidingen des Duivels. Want wy en hebben den stryd niet tegen vleesch ende bloed, maar tegen de overheden, tegen de magten, tegen de geweldhebbers der wereld, der duisternisse dezer eeuwe, tegen de geestelyke boosheden in de Lucht. 1 Petr. 5 : 8. Zyt nugteren, ende waakt: want uwe tegenpartye de Duivel gaat om als een briesschende Leeuw, zoekende wien hy zoude mogen verslinden. De Heere Christus leert ons ook in het allervolmaakste gebed dezelve afbidden, Matth. 6 : 13. Ende leid ons niet in verzoekinge, maar verlost ons van den boozen.

∴ Vrag. Hebt gy nog een bewys?

Antw. 3. Uit de Exempelen der bezetenen van den Duivel, die ons in het Evangelium worden voorgestelt, welke geen ziektens, Dolligheid, phantazyen of kwade humeuren waaren, maar duivelen of booze geestelyke Selfstandigheeden. Terwyl aan hun duidelijk word toegeschreven Jesum te kennen, te vreezen, te schrikken, dat zy zouden gepynigt worden voor den tyd, en gebeeden te hebben dat zy in de zwynen mogten vaaren, Luc. 8 :31, 32.

4. Dit blykt uit de Toveryen. Tovery noemen wy niet alles wat 'er wel voor gehouden word, of door een vlugge handgreep tot verbazing van andere geschied; maar waar door de mensch door hulp des Duivels dingen doet, die 's menschen kragten te boven gaan. Dat 'er zodanige Toveryen en Duivels Konstenaryen zyn, leert de Schrift in het Exempel van de Toveresse te Endor, 1 Sam. 28 : 6, 7. Van Elymas de Toveraar, Handel. 13 : 6—8. Mitsgaders uit het Goddelijk verbod, en bedreiging tegen dit soort van menschen, Lev. 20 : 6. Wanneer eene ziele is, die haar tot de Waarzeggers, ende tot de Duivels Konstenaren zal gekeert hebben, om die na te hoereren, zoo zal ik myn aangezigte tegen die ziele zetten, ende zal ze uit het midden haares volks uitroeien. Vers 27. Als een man ofte vrouwe in zig een waarzeggende Geest zal hebben, ofte een Duivels Konstenaar zal zyn, zy zullen zekerlyk gedood werden.

5. Dit bevestigen zo veele kragtige spreekwyzen in deezen gebruikt, om uit te drukken de werkinge van den Satan op den mensch, om hem te verzoeken en te bewerken tot zonde. Hy word gezegd in den mensch te komen, Luc. 22 : 3. Ende de Satan voer in Judas. Joh. 13 : 2. De Duivel had in het herte van Judas gegeven, dat hy Jesus verraden zoude. Zyn harte te vervullen om kwaad te doen, Hand. 5 : 3. Waarom heeft de Satan uw herte vervuld, dat gy den Heiligen Geest liegen zoude. De Ziel te verblinden, 2 Cor. 4 : 4. Den welken de God deezer eeuwe de zinnen verblind. Te werken met veel argelistigheid, 2 Cor. 11 : 14. Hy verandert zig wel in een Engel des lichts. Ja den mensch gevangen te houden naar zynen wille, 2 Tim. 2 : 26. Of zy wederom ontwaken mogten uit den strik des Duivels, onder welke zy gevangen waren tot zynen wille.

Vrag. Is 'er maar een, of zyn 'er meer Duivelen?

Antw. Neen. Daar zyn veele Duivelen, Luc. 8 : 30. zegt de bezetene dat zyn naam Legio was. Want veele Duivelen waren in hem gevaaren. Zy komen daarom voor onder het zinnebeeld van een Koninkryk, Matth.

12 : 26. Ende indien de Satan den Satan uitwerpt, zo is hy tegen hem zelven verdeelt: hoe zal dan zyn Ryk bestaan?

∴. Vrag. Is deeze gelykenis gepast?

Antw. Ja.

1. Hier is een Overste of Konink in dit Ryk, by uitnemendheid genaamt de Duivel en Satanas, die de geheele Waereld verleid, Openb. 12 : 9. De Overste der macht des Luchts, des Geestes, Eph. 2 : 2. Zyn eigen naam is Beëlzebul, den Oversten der Duivelen, Matth. 12 : 24.

2. De dienstknegten in dit Ryk, zyn de menigte der booze Geesten, die zyn Engelen genoemd worden, Matth. 25 : 41. Geweldhebbers der Waereld, der duisternisse deezer eeuwe, en geestelyke boosheden in de Lucht, met wien wy te stryden hebben, Eph. 6 : 12.

3. De onderdanen van dit Ryk zyn de Koningen der Aarde, die kryg voeren tegen Christus en zyn Kerke, Openb. 19 : 19. Zyn eerstgeboorene Zoone is de Antichrist, 2 Tessal. 2 : 9. De groote menigte der onwedergeboorene en goddelooze, die 't zy openbaar, 't zy bedekt, Christus en zyn Kerke tragten te verderven, doende den wille des vleesches en der gedagten, Eph. 2 : 3. Bekend in de Schrift onder de naam van ongeloovige, die niet bestraalt worden door het Licht des Evangeliums. 2 Cor. 4 : 4. Kinderen der ongehoorzaamheid ende des toorns, Eph. 2 : 2. Het Zaad der slange, Gen. 3 : 15. Adderen gebroedzel, Matth. 3 : 7. Gevangene in zyne strikken tot haar verderf naar zynen wille, 2 Tim. 2 : 26.

4. De wetten waar na dit Ryk bestierd word; zyn de begeerlykheid der oogen, de wellusten des vleeschs, en de grootsheid dezes levens, 1 Joh. 2 : 16. De wet der zonde, Rom. 7 : 26. De wille des vleesches en de gedagten, Eph. 2 : 3. De wille des Duivels, allerlei liegen ende bedriegen, Joh. 8 : 44.

5. De goederen die in dit Ryk genooten werden, zyn vyandschap tegen God, Rom. 8 : 7. Blindheid in het verstand, en hardigheid in de wil, Eph. 4 : 18. Hoogmoed en zorgeloosheid, Ezech. 16 : 49. Allerlei

weelde en wellust tot een eeuwig ziels-bederf, Luc. 12 : 20, 21.

6. De wapenen van dit Ryk der duisternisse, zyn wapenen des vleesches, 2 Cor. 10 : 4. Vuurige pylen van allerlei bestrydingen, Eph. 6 : 16. Strikken van aardsche zorgvuldigheid, waar in de menschen verzinken in haar verderf en ondergang, 1 Tim. 6 : 9. Vervalschinge van Gods Woord in alle argelistigheid, 2 Cor. 4 : 2. Schoone beloften van rykdom en aanzien, voor die hem geloof geeven, Matth. 4 : 9. Verschrikkingen en vuistslagen, 2 Cor. 12 : 7. Trotze gedagten in te boezemen tegen de kennis van den gekruisten Ghristus, 2 Cor. 10 : 5.

Vrag. Hoe werkt de Duivel ten nadeele van Gods Kerk in 't gemeen?

Antw. 1. Dit doet hy door twist en tweedracht te stooken in Gods Kerk tusschen Leeraars en Leeraars; tusschen Leden en Ledematen; want daar dit Zaad in den Akker valt is allerlei vewarring en boozen handel, Jac. 3 : 16. De een zegt ik ben Pauli: ende een ander ik ben Apollos. En den zegen des Evangeliums word gestremt, Gal. 5 : 14, 15. Want de geheele wet word in een woord vervult. Namelyk in dit. Gy zult uwen naasten lief hebben gelyk u zelven: maar indien gy malkanderen byt ende vereet, ziet toe dat gy van malkanderen niet verteert en word.

2. Dit doet hy door het smeeden van allerlei booze gevoelens en ketteryen in de Kerk, die de fondamenten omverstooten, 1 Tim. 4 : 1, 2, 3. Doch de Geest zegt duidelyk, dat in de laatste tyden zommige zullen afvallen van het geloove, zig begeevende tot verleidende Geesten, ende leeringen der Duivelen, door geveinstheid der leugensprekers, hebbende hare eigene Conscientie als met een brandyzer toegeschroeit, Verbiedende te houwelyken, gebiedende van spyzen te onthouden, die God geschapen heeft tot nuttinge met dankzegginge, voor de geloovige, ende die de waarheid hebben bekent.

3. Dit doet hy door verzoeking tot allerlei ydelheid en zonde, waar door veele belyders der waarheid zoetvoerig weggesleept worden, Gal. 5 : 19—21. De werken des vleeschs nu zyn openbaar: welke zyn overspel, hoerery, onreinigheid, ontuchtigheid. Afgoderye, fenyngevinge, vyantschappen, twisten, afgunstigheden, toorne, gekyf, tweedracht, kette-

ryen, Nydt, moort, dronkenschappen, brasseryen, ende diergelyke: van de welke ik u te voren zegge, gelyk ik ook te voren gezegt hebbe, dat die zulke dingen doen, het Koninkryke Gods niet en zullen be-erven.

4. Dit doet hy uitwendig door verdrukkinge en vervolginge van de Kerk, Openb. 12 : 12, 13. Wee den genen die de Aarden ende de Zee bewoonen; want de Duivel is tot u afgekomen ende heeft grooten toorn, wetende dat hy een kleinen tyd heeft. Ende doe de Draak zag dat hy op de Aarde geworpen was. zoo heeft hy de vrouwe vervolgt die het manneken gebaard hadde. Inwendig door allerlei aanvegtingen en kwellingen, 1 Petr. 5 : 8. Zyt nuchteren ende waakt: want uwe tegenpartye de Duivel gaat om als een briesschende Leeuw, zoekende wien hy zoude mogen verslinden.

Vrag. Hoe bewyst gy, dat de Duivel loert tot verderf van ieder Lidmaat in de Kerk in 't byzonder?

Antw. 1. Is de mensch noch onbekeert,

a. Hy zoekt hem gerust en zorgeloos te houden in de zonde. Daarom werd hy genaamt een sterk gewapende, die zo lang hy zyn hof bewaart, alles in vreede houd, Luc. 11 : 21. Is 't dat de mensch onder het gehoor van Gods Woord komt, daar zyn elende en de noodzakelijkheid van geloof en bekeering kragtig betuigd word. Zyn hart word 'er niet onder verbryzelt, maar vast gehouden in de ydele waan dat alles wel is, Deut. 29 : 19. Ende het geschiede, als hy de woorden deezes vloeks hoort, dat hy zich zelven zegene in zyn herte, zeggende; ik zal vreede hebben, wanneer ik schoon na mynes herten goeddunken zal wandelen: om de dronkene te doen tot de dorstige.

b. Hy houd hem zo yverig beezig in de dingen van de tyd, dat 'er geen ogenblik voor God en zyn dient af kan, 1 Tim. 6 : 9. Doch die ryk willen worden, vallen in verzoekinge, ende in den strik ende in veele dwaze ende schadelyke begeerlykheden, welke de mensche doen verzinken in verderf ende ondergang. Hy stopt hem, om zyn Conscientie te voldoen, allerlei argumenten in de hand, die een schyn van verontschuldiging hebben, Luc. 14 : 18—20. Ende zy begonden alle zig eendragtiglyk te ontschuldigen, de eerste zeide tot hem. Ik hebbe eenen akker gekogt, ende het is nodig dat ik uitga, ende hem bezie; ik bidde u, houd my voor verontschuldigt. Ende een ander zeide: ik hebbe vyf

jok ossen gekogt: ende ik ga henen om die te beproeven: ik bidde u, houd my voor verontschuldigt. Ende een ander zeide: ik hebbe een wyf getrouwt, ende daarom en kan ik niet komen.

c. Hy verstyft zyn hart tegen God en zyn dienst: De zoete lust en het lieffelijk jok van Christus, stelt hy hem voor als een ondragelijk jok, dat te vergeefs en zonder verkwikkinge gedragen werdt, Maleachi 3 : 14, 15. Gy zegt, het is te vergeefs God te dienen: want wat nuttigheid is het, dat wy zyne wagt waarnemen? ende dat wy in 't zwart gaan voor het aangezichte des Heeren der Heirschaaren. Ende nu wy agten de hoogmoedige gelukzalig: ook die goddeloosheid doen, worden gebouwt; ook verzoeken zy den Heere ende ontkomen.

d. Hy vervult zyn hart met wrevel en vooroordeel tegen Leeraren en Godzaligen, zo dat men den schouder te rugge trekt, de ooren verzwaart en het harte harder maakt dan een Diamant, om niet te hooren de woorden der wet, Zach. 7 : 11, 12. Den yver der Leeraren houd hy verdagt; de Godvrugt der vroomen kryt hy uit voor geveinsdheid; de bevindinge der heiligen voor loutere inbeeldingen en herssenschimmen. De getrouwe prediking van Christus, tot geloof en bekeering voor oproer en vreemde leer. Dus zegt Tertullus, dien Advocaat van den Duivel, Hand. 24 : 5, 6. Want wy hebben deezen man bevonden te zyn een peste, ende eenen die oproer verwekt onder alle de Joden, door de gantsche Waereld: ende eenen oppersten voorstander van de Secte der Nazarenen. Die ook gepoogd heeft den Tempel te ontheiligen; welke wy ook gegrepen hebben, ende na onzen wet hebben willen oordeelen.

e. Hy verstrikt hem in allerlei ydel en Waerelds gezelschap, waar door zyn verdorvenheid gekoestert en aangekweekt werd, en somtyds in openbaare vyandschap tegen God en zyn zaak losbreekt, 1 Cor. 15 : 33. En dwaalt niet. Kwade 't zamenspreekingen verderven goede zeden. Jac. 4 : 4. Zo wie dan een vriend der Waerelt wil zyn, die wordt een vyand Godts gestelt.

f. Is hy uiterlyk godsdienstig en vry van groote overtredingen, zyn hart word door hoogmoed verstyft, hy verblyd zig over zyn yver, en zeegent hem zelve duizentmaal, dat hy niet is gelijk als andere menschen, Luc. 18 : 11. Terwyl hy een vreemdeling is van zyn

hart en gedrag, zonder gedachtenisse aan dat groote woord, Matth. 5 : 20. Want ik zegge u, 't en zy uwe geregtigheid overvloediger zy als der Schriftgeleerden ende der Pharizeen, dat gy in 't Koninkryk der Hemelen geenzins en zult ingaan.

g. Word hy bekommert over zyn zonde, de Satan stelt al zyn list in 't werk, om hem als zyn vang, te behouden; 't zy dat hy hem wanhopig maakt, en alle gedagten van Gods genade en ontferminge verdryft, Gen. 4 : 13. Ende Kain zeide tot den Heere: Myne misdaat is grooter, dan dat zy vergeven worde. 't Zy dat hy hem aanport, om rust en troost te zoeken in dingen, die tot een eeuwig Zielsverderf zyn, Matth. 27 : 3, 5. 't Zy dat hy hem erger van gedrag en wandel maakt, dan te voren, Luc. 11 : 26. Immers geen zondaren zoude zyn strik ontkomen, zo niet een magtiger hand den onreinen geest bestrafte, en hem uitvoerde in overvloeiende ververssinge, Amos 3 : 12. Alzo zeit de Heere: gelyk als een Herder twee schenkelen, ofte een stuksken van een oore uit des Leeuwen muil reddet: alzo zullen de kinderen Israëls gereddet worden, die daar zitten te Samaria, in den hoek van 't bedde en op de sponde van de koetze. Zach. 3 : 2. Doch de Heere zeide tot den Satan, ja de Heere schelde u, die Jeruzalem verkiest: en is deeze niet een vierbrand uit den viere gerukt.

∴. Vrag. Hoe al meer?

Antw. 2. Is de mensch tot God bekeert, de Duivel byt hem als de Oude Slange, in de verssenen, hy laat niet af de Godzalige te verzoeken; zomtyts bestryt hy hun geloof, en tragt 'er te brengen tot twyffeling aan de waarheid des Evangeliums, of aangaande de zekerheid van hun genade staat, dat ze met Heman klagen, Psalm 88 : 16. Ik drage uwe vervaarenissen, ik ben twyffelmoedig: zomtyts kwelt hy hen in de oeffeninge des gebeds, dat ze in hunne toenaderinge tot God door den gebeede, met allerlei aanvegtingen benauwt en belemmert worden; doe Josua bad stont de Satan aan zyn regterhand, om hem te wederstaan, Zach. 3 : 1. Zomtyds speelt hy den Propheet, en blaast hen in, dat en dat zal u nog overkomen; zo en zo zult gy nog worden. David was niet vry van deeze vuurige pylen, als hy in zyn harte zeide: Nu zal ik der dagen eene door Sauls hand omkomen, 1 Sam. 27 : 1. Zomtyts stelt hy het lighamelijk kruis veel zwaar-

der voor als het is, en dringt het aan als een roede in Gods toorn, en een beginzel van de Eeuwige verdoemenisse. Indien 'er de mensch na luistert, zyne inwerpinge krygt kragt, het geloof bezwykt, en de Ziel neder gezonken onder haar kruis, roept moedeloos uit, Jes. 49 : 14. De Heere heeft my verlaten en de Heere heeft myner vergeeten. Zomtyts port hy de Godzalige aan tot ergernissen en zonden, en wel tot die, daar de natuur het meest toe overhelt. Dus ziet men David in hoogmoed, Salomon in afgodery; Petrus in drift en veinzerye. Matth. 16 : 22. Gal. 2 : 11—13. Zomtyts kweld hy Gods volk met allerlei aanvegtingen en helsche verschrikkingen; dat zy uit moeten roepen; my is bange, zie 2 Cor. 12 : 7. Zomtyts zet hy hen aan tot dingen die goed en deugdzaam zyn, zelf tot een nauwkeurig agtgeven op alle woorden en daden. Maar 't is den Duivel te doen, om hen te vervoeren tot dingen die buiten hun staat en beroep zyn. Ja wel onder een schoone schyn tot dingen die tegen Gods gebod zyn, of uit lopen op loutere geestdryvery en meening, dat het al van God is, wat maar in 't herte komt. Dit word doorgaans te minder gemerkt, om dat dan de Satan in een andere gedaante werkt, en zig verandert in een Engel des ligts, 2 Cor. 11 : 14. De Schrift noemt deeze verzoekingen listige omleidingen des Duivels, Eph. 6 : 11. Vuurige pylen van den boozen vers 16. Dieptens des Satans, die veele niet kennen, Openb. 2 : 24.

Vrag. Wat staat een Godzalige hier uit te leeren?

Antw. 1. Dat hy zig niet vreemd houde over de hitte der verzoekinge, dewyl zyn leeven een geduurige stryd op Aarde is, Job 7 : 1. heeft niet de menschen eenen stryd op der Aarden? ende zyn zyne dagen niet als de dagen des daglooners.

2. Dat hy zig dagelijks hebbe te oefenen, om in deezen geestelijken stryd den Duivel en zyne instrumenten manmoedig te wederstaan, Jac. 4 : 7. Zo onderwerpt u dan Gode: wederstaat den Duivel, ende hy zal van u vlieden.

∴Vrag. Hoedaniger wyze zal men best den Duivel en zyne verzoekingen wederstaan?

Antw. 1. Door met alle oplettentheid daar op uit te

zyn, dat men zyne vyandelijke listen en lagen leere kennen, op dat hy daar door onverhoeds geen voordeel kryge over ons. Dus was Paulus roem, 2 Cor. 2 : 11. Zyne gedagten zyn ons niet onbekent.

2. De poorten des herten voor hem, als voor een briesschende Leeuw, Leugenaar en Menschemoorder toegesloten te houden; want raakt hy daar listig binnen, men dryft hem 'er zonder schade niet buiten, Spreuk. 4 : 23. Behoed uw herte, boven al dat te bewaren is; want daar uit zyn de uitgangen des levens.

3. Zig wagtende van groote verbeeldingen en verheffingen des harten: want staat een gelovige in verbeeldinge dat hy iets is, hy staat op eene gevaarlijke steilte, die hem hoe hooger geklommen, dieper zal doen vallen, en bedriegt hem zelven in zyn gemoed, Gal. 6 : 3. Zie dit in Hiskia, 2 Kron. 32 : 24, 25. In die dagen wert Hiskia krank, tot stervens toe: ende hy bad tot den Heere; die sprak tot hem, ende hy gaf hem een wonderteeken. Maar Hiskia en deede geen vergeldinge, na de weldaad aan hem geschiet, dewyle zyn herte verheven werdt. Daarom werdt over hem, ende over Juda, ende over Jerusalem, eene groote toornigheid.

4. Zyn hert ontdoende van een matelooze schrik en vreeze voor de Waereld, haar schynkwaden bitterheeden en vervolgingen. 't Geloof van een Godzalige moet als een schild zyn, 't welk over alle deeze ontmoetingen heen ziet, dezelve belachen en veragten kan, Hebr. 11 : 24—27. Door het geloove heeft Mozes, nu groot geworden zynde, geweigerd een Zoone van Pharaos Dochter genaamt te worden. Verkiezende liever met het volk Gods kwalyk gehandelt te worden: dan voor een tydt de genietinge der zonde te hebben. Achtende de versmaatheid Christi meerderen rykdom te zyn, dan de schatten in Egipten: want hy zag op de vergeldinge des loons. Door het geloove heeft hy Egipten verlaten, niet vreezende den toorn des Konings. Want hy hielt zich vast, als ziende den onzienlyken.

5. Zig op de minste tegenstand tot Jesum begeevende, om zig zyn Hooge-priesterlijke voorbiddinge en hulpe geloovig aan te beveelen. Deeze bewaard de zyne in de uure der verzoekinge, Luc. 22 : 31, 32. Ende de Heere zeide, Simon, Simon, ziet de Satan heeft u lieden zeer begeert om te siften als de tarwe: Maar ik hebbe voor u gebeeden

dat uw geloove niet op en houde. Deeze is, die al des vyands magt verydelt, 1 Joh. 3 : 8. Hier toe is de Zoone Gods geopenbaart, op dat hy de werken des Duivels verbreeken zoude.

6. Aandoende, en gebruik makende van de gantsche wapenrustinge Gods, die Paulus voorstelt, Eph. 6 : 14—17. Staat dan, uwe lendenen omgort hebbende met de waarheid, ende aangedaan hebbende de borstwapen der geregtigheid: Ende de voeten geschoeid hebbende met bereidheid des Evangeliums des vredes. Boven al aangenomen hebbende den schilt des geloofs, met welke gy alle de vierige pylen des boozen zult konnen uitblusschen: Ende neemt den helm der Zaligheid, ende het zweerd des geest, het welk is Gods Woord.

Vrag. Wat dient tot bemoediging der Godzaligen in deezen stryd.

Antw. Een Godzalige kan zig verzeekert houden.

1. Gods verbond staat vast, en in het zelve is hy opgenomen ten eeuwigen leven, Jes. 54 : 10. Want bergen zullen wyken, ende heuvelen wankelen, maar myne goedertierenheid en zal van u niet wyken, ende het Verbond mynes vredes en zal niet wankelen zeid de Heere uwe Ontfermer.

2. De tyd van stryd is kort, 2 Cor. 4 : 17. Want onze ligte verdrukkinge die zeer haast voorby gaat, werkt ons een gantsch zeer uitneement eeuwig gewichte der Heerlykheid.

3. De Duivel is een bepaalde vyand, gebonden aan de keetenen van Gods Voorzienigheid, die niet meer doen kan als de Heere blieft, Job. 2 : 6. Ende de Heere zeide tot den Satan. Ziet, hy zy in uw hant: Doch verschoont zyn leven.

4. De Duivel is een overwonne vyand. Christus heeft de Duivel den kop vermorsselt, Genes. 3 : 15. en door zyn dood de magt der helle te niet gedaan, Hebr. 2 : 14. Op dat hy door zyn dood te niete zoude doen den genen die het geweld des doods hadde, dat is den Duivel.

5. De zegepraal der geloovige is vast en zeker, 1 Cor. 15 : 55—57. Dood waar is uwen prikkel, helle waar is uwe overwinninge? De prikkel nu des doods is de zonde: ende de kracht der zonde is de wet. Maar Gode zy dank, die ons de overwinninge geeft door onzen Heere Jesum Christum.

Vrag. Wat straffe heeft de Duivel en zyne Engelen te wagten?

Antw. Eeuwige straffe in de Helle. Dus zegt onze Belydenis, de Duivelen en booze geesten zyn door haar eige boosheid veroordeelt tot de eeuwige verdoemenisse, dagelyks verwagtende hunne schrikkelyke pyningen, Jud. vers 6. Ende de Engelen die haar beginzel niet bewaart hebben; maar haar eige woonsteede verlaten hebben, heeft hy tot het oordeel des grooten daags met eeuwige banden onder de duisternisse bewaart. Vergel. 2 Petr. 2 : 4.

∴. Vrag. Is de Duivel dan niet terstont gestraft, zo als hy gezondigt hadde?

Antw. De Duivel en zyne Engelen zyn terstont by hun val berooft geworden van Gods beeld, en uit hunne gelukzaligheid nedergestort in de Helle. De Hel is hen van dien tyd af een naare gevangenisse geweest, daar zy als zwaare misdadigers bewaart worden tot het Oordeel ten jongsten dage, wanneer hun straffe eerst volkomen zyn zal. Dit doet Jacobus zeggen, Cap. 2 : 19. De Duivelen geloven dat 'er een God is, ende zy tzitteren, terwyl zy weeten, dat den tyd der straffe naby en zeeker is, waar aan zy zonder schrik en tzittering niet denken konnen.

Vrag. Zal de straffe over den Duivel en zyne Engelen zwaar en verschrikkelyk zyn.

Antw. Dit is af te leiden van de plaats daar zy eeuwig zyn zullen, die genoemd word de Helle, Marc. 9 : 45. Een grooten wynpersbak van Gods toorn, Openb. 14 : 19. Een poel des viers, Cap. 20 : 15. Een helschen kuil, Jes. 14 : 15. Een put des afgronds, Openb. 9 : 1, 2. Een vierigen oven, Matth. 13 : 40, 41. De buitenste duisternisse, daar weeninge is en knersinge der tanden, Matth. 25 : 30.

Vrag. Waar in zal deeze jammerstaat bestaan?

Antw. De Schrift zegt, zy zullen eeuwig gepynigt worden, Openb. 14 : 10. uitgesloten buiten de heerlijke gemeenschap Gods; kragt en vrugteloos blakende in haat van God en heilige Zielen: berooft van alle verwagting eenes heugelijken uitkomst, worstelende met eeuwige angsten en verschrikkingen; verzugtende onder de ondragelijke last van Gods toorn, tot een verbazend voorbeeld van Gods geregtigheid, aan allen die hy verleid heeft, Openb. 20 : 10. Ende de Duivel die haar verleide, wierd geworpen in den poel des viers en des sulphers, alwaar het Beest en den valsche Propheet is: ende zy zullen gepynigt worden dag ende nagt in alle eeuwigheid.

∴ Vrag. Is deeze jammerstaat der booze geesten onherstelbaar?

Antw. Och ja! het welk niet vloeit uit de onbuigzaamheid van haare vermoogens voor God, dewyl alle schepselen het leem zyner handen zyn, noch uit den aart of grootheid hunner overtreedinge, dewyl daar tegen, de oneindige goedheid Gods magtig zoude weezen, maar uit Gods enkel welbehagen, door welke hy in alle booze Engelen zyne geregtigheid heeft willen vertoonen, terwyl hy zig over een groote menigte van menschen heeft willen ontfermen, tot roem van zyne genade en eindelooze barmhertigheid. Hier moet een heilige over uitbarsten. ô Diepte des Rykdoms, beide der wysheid ende der kennisse Gods! hoe ondoorzoekelyk zyn zyne oordeelen, ende onnaspeurelyk, zyne wegen. Rom. 11 : 33.

∵ Vrag. Wat dwalingen hebben wy, als strydig tegen de leer der Kerk, betreffende de Engelen te verwerpen?

Antw. Wy verwerpen en verfoeyen zegt de Belydenis, de dwaalinge der Sadduceen, welke loochenen, dat 'er Geesten en Engelen zijn: De Sadduceen worden na het eenstemmig gevoelen der Joden, alzo genoemt na eenen Sadok, welke Sadok met zyn metgezel Baithos, leerlingen geweest zyn van Antigonus Socheus, die in plaats van Simon Justus; voorzitter was in het Sanhedrin, en magt had om openbaar de wet te leeren en uit te leggen. Deeze Antigonus Socheus gaf hem, en andere, deeze Lesse. Dat zij niet moesten zyn als knegten, die hunnen Heer om loon dienen, maar als knegten, die hunnen Heer dienen

op die voorwaarde, om geen loon te ontfangen. En dat de vreeze Gods op hen moest zyn. Dit stond deeze twee niet aan. Zy spraken 'er over met Antigonus, en als die hen te gemoed voerden, dat zy op de beloninge deezer eeuwe geen vertrouwen zoude stellen, maar op die der toekomende eeuwe! ontkenden zy dit; en zeiden, dat zy nooit gehoort hadden van een toekomende Eeuwe: daar op verlieten zy hem; en begaven zig naar den berg Garizim, alwaar zy deeze en andere dwaal-leere voortzetteden. De voornaamste dwalingen der Sadduceen stelt ons Lucas Hand. 23 : 8, met korte woorden voor. De Sadduceen zeggen, dat 'er geen opstandinge is, nog Engel nog Geest: maar de Pharizeen belyden het beide. Door Engelen verstonden zy niet anders als lighamelyke, en dikwils onzigbaare oorzaken, die onder Gods bevel verscheide gewrogten, goede en kwade voortbragten; of wel Gods kragt en werkinge zelve, welke van zyn weezen als uitgegaan zynde, aanstonts tot hem wederkeerde. En door de Zielen of Geesten der menschen niet anders als lighamelyk geschiktheeden en getempertheeden, welke verscheidentlijk geformeert, nu deeze dan geene werkingen voortbragten, en met den dood der lighamen ophielden. Dit wangevoelen der Sadduceen bejammeren, verfoeyen en verwerpen wy van gantscher harte. Voeg hier by de dwalingen der Manicheen, die zeggen, dat de Duivelen haaren oorsprong uit haar zelven hebben, zynde uit haar eigen natuure kwaad, zonder dat zy verdorven zyn geworden. Van welkers Autheur Manes, zyn booze gevoelens, leven en rampspoedig uiteinde Art. IX, gesproken is.

Vrag. Gezien hebbende, dat God alle dingen uit niet geschapen heeft, en nog door zyn eeuwigen raad en voorzienigheid onderhoud, wat staat ons ter betragting op te merken?

Antw. 1. Hoe menigmaal men God den grooten Schepper in vergeetenis stelt, en de geschapene dingen aanziet, zonder daar in God als zyn Schepper, aan te merken en te verheerlijken, Job 35 : 10. Maar niemand en zeit, waar is God myn maker: die de Psalmen geeft in der nacht.

2. Hoe meenigmaal men de heerlyke Schepselen Gods tegen zynen wil misbruikt, 't zy tot instrumenten om te zondigen, zo dat het Schepsel zugt om onzent wille; Rom.

8 : 22. 't Zy door kranke troost te zoeken in het Schepsel buiten God, Jerem. 2 : 13. 't Zy door de Schepselen na zig te neemen zonder dankzegginge, gelijk er van Israël staat, Hoz. 2 : 7. Zy en bekent doch niet, dat ik haar het koorn ende den most, ende de olie gegeven hebbe, ende haar het zilver ende gout vermenigvuldigt hebbe, dat zy tot den Baal gebruikt hebben.

3. Hoe vaak men door ongeduld en murmureeringe, den Schepper in zyn magt en goedheid verloochent, met Israël zeggende, Psalm 78 : 19. Zoude Godt een Tafel konnen toerichten in de Woestyne? En met den Hoofdman, 2 Kon. 7 : 2. Ziet, zo de Heere vensteren in den Hemel maakte, zoude de zaken konnen geschieden.

Vrag. Hoe behoorde men dit wangedrag te bezeffen?

Antw. Als een ellendige onzinnigheid; zal het Schepsel zyn Schepper vergeeten? zal het leem tegen zyn pottebakker opstaan? ô Wee! dien die met zyn formeerder twist. De Digter zingt 'er van, Psalm 28 : 5. Omdat ze niet letten op de daden des Heeren, nog op het werk zyner handen, zo zal hy ze afbreeken, ende zal ze niet bouwen. Och dat dan een iegelijk, die zig zelven schuldig kent, verzoening zoeke in Christus; met David zeggende. schept my een rein herte ô God: ende vernieuwt in 't binnenste van my eenen vasten Geest! Psalm 51 : 12. Bekeert my, zo zal ik bekeert zyn; want gy zyt de Heere myn God, Jerem. 31 : 18.

∴. Vrag. Wat eischt de Heere van zyn volk?

Antw. 't Is niet genoeg, dat een godzaligen God den Schepper, in zyne werken beschouwe. Nemaar hy moet alle die deugden, welke God in dit doorlugtig werk betoont heeft, geloovig roemen en pryzen, Openb. 4 : 11. Gy Heere zyt weerdig te ontfangen de heerlykheid, ende de eere, ende de kracht, want gy hebt alle dingen geschapen, ende door uwen wille zyn zy, ende zynze geschapen. Voeg hierby, dat hy zyn vertrouwen moet stellen op God zyn Vader, niet twyffelende, of hy zal hem van alle noodruft na Lyf ende Ziel verzorgen, en ook alle kwaad, dat hem in dit jammerdal toekomt, ten besten keeren, Jer. 14 : 22. Gy zyt ô Heere onze Godt! Daarom zullen wy op u wagten. 1 Petr. 4 : 19. Zo dan ook die lyden na den wille Gods, dat zy hare Ziele hem als den getrouwen Schepper, beveelen met weldoen.

∴. Vrag. Wat kan een godzalige in deeze vertroosten en bemoedigen?

Antw. 1. De Almagtige Schepper is hun God en Vader om Christus wille, die ze nimmer begeven noch verlaten zal, Jes. 49 : 15. Kan ook een vrouwe hares zuigelings vergeten, dat zy haar niet en ontferme over den Zone hares buiks? of schoon deeze vergaten, zo en zal ik doch uwer niet vergeeten.

2. Geen Schepselen hebben zy te vreezen: zy alle hangen van hem af, en konnen tegen hem niet doen, Jes. 51 : 12. Ik, ik ben 't die u trooste. Wie zyt gy, dat gy u vreezet voor den mensche, die sterven zal? ende voor eenes menschen kint, dat hoy worden zal.

3. Bevinden zy zig in gevaar, zo dat hen raad en daad ontbreekt, geen nood! God heeft alles uit niet geschapen, en uit de duisternisse het ligt voortgebragt, alleen door zyn bevel. Zo kan en wil hy 't nog in de grootste benauwdheid doen, Job 5 : 19—21. in zes benauwdheeden zal hy u verlossen: ende in de zevende en zal u het kwaat niet aanroeren. In den honger zal hy u verlossen van de dood: ende in de oorloge van het geweld des zweerts. Tegen den geeffel der tonge zult gy verborgen weezen: Ende gy en zult niet vreezen van de verwoestinge, als zy komt.

4. Eindelijk mogen zy zig verzekert houden, daar zy nu de Schepselen genieten in zyn gunst, dat ze den Schepper zelf genieten zullen na dit leeven. Want Jacobs deel is de formeerder van alles, Jer. 10 : 16. Hierom besluiten wy uit 2 Petr. 3 : 13, 14. Maar wy verwagten, na zyne beloften, nieuwe Hemelen, ende een nieuwe Aarde, in dewelke geregtigheid woont. Daarom geliefde, verwagtende deeze dingen, beneerstigt u, dat gy onbevlekt ende onbestraffelyk van hem moogt bevonden worden in vreede.

XIII. ARTIKEL,

Van de Voorzienigheid Gods, en de Regeering aller dingen.

Wy ghelooven dat dien goeden God, na dat hy alle dingen geschapen hadde, de selve niet en heeft laten varen, noch den gevalle ofte fortune overgegeven, maer stiert ende regeertse also na sijnen Heylige wille, dat in dese werelt niet en geschiet, sonder sijne ordonnantie: hoewel nochtans God noch autheur is, noch schult heeft, van de sonde die daer geschiet. Want sijne macht ende goetheyt is so groot ende onbegrijpelick, dat hij seer wel ende rechtveerdelick sijn werck beschict ende doet, wanneer oock de Duyvelen ende Godloose onrechtveerdichlick handelen. Ende aengaende 't ghene hy doet boven het begrijp des menschelicken verstants; het selve en willen wy niet curieuselick ondersoecken, meer dan ons begrijp verdraghen can: maer wy aenbidden met alle ootmoedicheyt ende eerbiedinge de rechtveerdighe oordeelen Godts, die ons verborgen zijn: ons te vreden houdende, dat wy leerjonghers Christi zijn, om alleen te leeren t'ghene hy ons aenwijst in sijn woordt, sonder dese palen te overtreden. Dese leeringhe geeft ons eenen on uyt-sprekelicken troost, als wy door de selve gheleert werden, dat ons niet by ghevalle over comen can, maer door de beschickinge onses goedertieren Hemelschen Vaders; die voor ons waeckt met een vaderlicke sorghe, houdende alle schepselen onder sijn gewelt, also dat niet een hair van onsen hoofde (want die alle getelt zijn) oock niet een

voghelken op der aerden vallen can: sonder de wille onses Vaders. Waer op wy ons verlaten, wetende dat hy de Duyvelen in den toom houdt ende alle onse vyanden, die ons, sonder sijne toelatinghe ende wille, niet beschadighen en connen. Ende hier over verwerpen wy de verdoemelicke dwalinghe der Epicureen, de welcke segghen, dat hem God nerghens mede bemoeyt, ende laet alle dinghen by gevalle geschieden.

VRAGE.

Is 't dan niet genoeg, dat de geschapene dingen eens in weezen gestelt zyn?

Antw. Neen. Zy hebben ook nodig in haar weezen en werkinge onderhouden en tot een einde bestiert te worden.

Vrag. Hebben ze daar toe geen kragt van haar zelven?

Antw. Neen. Want gelijk zy niet van haar zelven zyn, zo konnen ze ook niet in haar weezen en werkingen volharden, dan door eene Goddelijke kragt. De oude Egiptenaaren hebben daarom de kragt deezer Voorzienigheid uitgebeeld door een gouden keeten, die God in den Hemel vasthield; waar aan den Aardkloot met al wat 'er op en aan is, was vast gemaakt, en daar van afhing in diervoegen, dat indien hy zyne hand losliet, zo zoude alles plotzelijk ter neder storten, en verbryzelt worden tot haar eerste niet.

Vrag. Hoe noemt gy deeze werkzaamheid Gods omtrent zyne Schepselen?

Antw. Zyne VOORZIENIGHEID, Genes. 22 : 14. Zyn weg, Psalm 77 : 14. Zyn Regeeringe, Psalm 93 : 1. Zyne zorge voor ons, 1 Petr. 5 : 7. En het dragen van alle dingen, Hebr. 1 : 3.

∴. Vrag. Wat beteekent het woord Voorzienigheid?

Antw. Voorzienigheid in 't Grieksch πρόνοια, in 't Latyn Providentia, zegt eigentlijk, iets van te vooren zien of weeten eer het gebeurt. Dewyl nu iemand die voorziende is, in staat is zorg te dragen over Personen en zaaken, wordt het overgebragt om te beteekenen verzorgen en beschikken, 1 Tim. 5 : 8. Rom 13 : 14. Hier mede stemt het Hebreeuwsche ראה overeen: 't welk Abraham tot zynen Zoon gebruikt, Genes. 22 : 8. God zal hem zelven een Lam ten brand-offer verzien.

Vrag Wat is den Inhoud van deezen Artikel?

Antw. De leere der Goddelijke Voorzienigheid en Regeeringe van alle dingen, tot vertroostinge zyner Kinderen op alle haare weegen.

Vrag. Hoe word deezen Artikel verdeelt?

Antw. I. Het eerste behelst de leere van Gods Voorzienigheid.

A. Voorgestelt op zig zelf,

a. By wyze van ontkenning. Wy geloven dat dien goeden God, na dat hy alle dingen geschapen hadde, dezelve niet heeft laaten vaaren, nog den gevalle ofte fortune overgegeeven.

b. By manier van bevestiging, maar stiert ende regeert ze alzo na zynen heiligen wille, dat in deeze wereld niet geschied, zonder zyne ordonnantie:

B. Nader verklaart,

a. Zo tot verdeediging van Gods heilige Regtvaerdigheid, hoewel nogtans God nog Aucteur is, nog schuld heeft, van de zonde die daar geschiedt. Want zyne magt ende goedheid is zo groot ende onbegrypelyk, dat hy zeer wel ende regtveerdiglyk zyn werk beschikt ende doet, wanneer ook de Duivelen ende Godlooze onregtveerdiglyk handelen.

b. Als tot vermyding van alle zondige nieuwsgierigheid. Ende aangaande 't gene hy doet boven het be-

grip des menschelyken verstands: het zelve en willen wy niet curieuzelyk onderzoeken, meer dan ons begrip verdragen kan: maar wy aanbidden met alle ootmoedigheid, ende eerbiedinge de regtveerdige oordeelen Gods, die ons verborgen zyn: ons te vreden houdende, dat wy leerjongers Christi zyn, om alleen te leeren 't gene hy ons aanwyst in zyn woort, zonder deeze palen te overtreden.

II. Het tweede lit draagt voor het gebruik van deeze leer, zo tot vertroosting in als tot vertrouwen op God.

A. De vertroosting in God tegen allerlei moeite en verdriet. In deezer voegen. Deeze leeringe geeft ons eenen onuitsprekelyken troost, als wy door dezelve geleert werden, dat ons niet by gevalle overkomen kan, maar door de beschikkinge onzes goedertieren Hemelschen Vaders; die voor ons waakt met een Vaderlyke zorge, houdende alle schepselen onder zyn gewelt, alzo dat niet een hair van onzen hoofde (want die alle getelt zyn) ook niet een vogelken op der aerden vallen kan: zonder de wille onzes Vaders.

B. Het vertrouwen op God met deeze woorden. Waarop wy ons verlaten, wetende dat hy de Duivelen in den toom houdt ende alle onze vyanden, die ons, zonder zyne toelatinge ende wille, niet beschadigen en konnen.

III. Het derde is een verwerping van de verfoeilijke dwalinge der Epicureen. Ende hier over verwerpen wy de verdoemelyke dwalinge der Epicureen, dewelke zeggen, dat hem God nergens mede bemoeit, ende laat alle dingen by gevalle geschieden.

Vrag. Wat is het eerste, dat gy met onze Belydenis gelooft en belyd?

Antw. Dat 'er een Goddelijke Voorzienigheid is, werkzaam over en omtrent alle dingen, die God geschapen heeft.

Vrag. Hoe bewyst gy, dat 'er zulk een Voorzienigheid is?

Antw. 1. Uit de getuigenis der H. Schriftuur, Psalm 36 : 7. Uwe geregtigheid is als de bergen Gods, uwe oordeelen zyn een grooten afgront: HEERE, gy behoud menschen ende beesten. Psalm 104 : 24, 25. Hoe groot zyne uwe werken, ô Heere? gy hebt ze alle met wysheid gemaakt, het Aardryk is vol van uwe goederen. Deeze Zee, die groot ende wyt van ruimte is: daar in is het wriemelende gedierte, ende dat zonder getal, kleine gedierte met groote. Hand. 17 : 25—27. Ende en word ook van menschen banden niet gedient, als iets behoevende, alzo hy zelve allen het leven ende den adem, ende alle dingen geeft. Ende heeft uit eenen bloede het gantsche geslachte der menschen gemaakt, om op den geheelen Aardbodem te woonen, en bescheiden hebbende de tyden te voren geordineert, ende de bepalinge van haare wooninge. Op dat zy den Heere zouden zoeken, of zy hem immers tasten ende vinden mochten: hoewel hy niet verre en is van een iegelyk van ons. Hebr. 1 : 3. Hy draagt alle dingen door het woord zyner kragt.

Vrag. Hoe al verder?

Antw. 2. Uit het aanweezen Gods; want een God te stellen zonder Voorzienigheid over alles, is God onvolmaakt te stellen, en diensvolgens te lochenen. Het is zo veel te zeggen, als een Zonne zonder Ligt, een Ligt zonder Straalen, een Hoofd zonder Oogen, een Lighaam zonder Handen of Voeten. Geen wonder dat Lactantius zeide: Indien 'er een God is, zo is 'er ook een Voorzienigheid.

3. Uit Gods onafhangelykheid, die in hem niet zoude zyn, indien niet alles afhing van hem: want dan zoude hy zig na die of die zaken moeten schikken, en derhalven niet onafhangelijk zyn.

4. Uit de Goddelijke Wysheid, Goedheid en Almagt: Want by aldien de Waereld niet van de Goddelijke Voor-

zienigheid afhing, dat zoude zyn, of om dat hy niet wille, of konde of wilde alles na zyn zin bestieren, 't een of ander is ten uitersten ongerymt te zeggen, dewyl God door zyn Goedheid alles wil, door zyn Wysheid alles weet, en door zyn Almagt alles kan regeeren, tot zyner lof en eer.

∴ Vrag. Hebt gy nog een bewys?

Antw. 5. De waarheid van zulk een Voorzienigheid, blijkt uit het standvastig verblyf van alle geschapene dingen in haar getal, als Zon, Maan en Sterren, in haar beweeginge en geduurige beurtwisselingen, als van Dag en Nagt, Zomer en Winter, Herfst en Lente, in haar zoorten, als Menschen, Beesten, Boomen, Kruiden en Planten, zonder dat 'er een eenige word gemist: waar van die wonderlijke order der vaste Sterren; dat het nooit Winter werd, zonder dat 'er de Herfst geweest zy, nimmer een Zomer gezien werdt, zonder dat de Lente vooraf gaat. Waar van die zeldzame overeenkomst en gelijkheid tusschen het Mannelijke en Vrouwelijke Geslagt, dat 'er 's Jaarlijks als 't ware, een effen-tal van Knegtkens en Menskens gebooren worden, tot onderhouding van het Menschdom. Ziet in dit alles is de Vinger Gods. Dies Aristoteles niet te vergeefs zeide: Al wat een Stierman is op een Schip, een Voerman op de Wagen, een Voorzanger in de vergaderinge der Zangers, de Wet in een Stad, en een Bevelhebber in het Leger, dat zelfde is God in de Waereld.

∴ Vrag. Maar indien 'er eene Goddelijke Voorzienigheid is, hoe kan 't dan zyn, dat het de goddelooze in dit leeven wel, en de vroomen dikwyls zeer kwalyk gaat?

Antw. 1. Dit gaat niet vast. Gods volk geniet zomtyds het goede op Aarde, daar de goddelooze de beginzelen smaken der eeuwige smerte, Psalm 32 : 10 De godlooze heeft veele smerten; maar die op den Heere vertrouwt, dien zal de goedertierentheid omringen.

2. 't Zyn alle geen goede, die wy meenigmaal voor goede; ook alle geen kwade, die wy voor kwade aanzien. Nathanael scheen van buiten niet 't geen hy van binnen was, Joh. 1 : 47. Nicodemus was een Joodsch Schriftgeleerde, maar in zyn hart een liefhebber van Jesus, Joh. 3 : 2. Daar Judas een Apostel, maar teffens een verrader van Christus was, Joh. 13 : 2.

3. 't Is ook al geen goet, dat wy daar door aanzien; 't is ook niet alles kwaads 't geen wy menigmaal daar voor houden. De tegenspoeden der vroomen strekken doorgaans tot hun nut, Rom. 8 : 28. Ende wy weten, dat den genen die God lief hebben, alle dingen medewerken ten goede, namelyk den genen die na zyn voornemen geroepen zyn. Terwyl God de voorspoed der goddeloozen meermaal gebruikt tot een roede zyner verbolgentheid, Spreuk. 1 : 32. Want de afkeeringen der slegten zal ze dooden, ende de voorspoet der zotten zal ze verderven.

4. Eindelijk, hier op Aarde is de regte tyd van vergeldinge niet. God zal eerst na dit leven, vergeldinge doen in den laasten oordeel-dag, 2 Cor. 5 : 10. Want wy alle moeten geopenbaart worden voor den regterstoel Christi, op dat een iegelyk wegdrage 't geene door het Lichaam geschiet na dat hy gedaan heeft, het zy goet, het zy kwaat.

Vrag. Aan wien word dit groote werk der Voorzienigheid toegeschreven?

Antw. Aan God alleen, Neh. 9 : 6. Gy zyt die Heere alleen, gy hebt gemaakt den Hemel, den Hemel der Hemelen, ende al haar heir, de Aarde ende al wat daar op is, de Zeën ende al wat daar in is, ende gy maakt die alle levendig: ende het heir der Hemelen aanbid u. Jes. 45 : 7. Ik formeere het Licht, ende scheppe de Duisternisse, ik make den vrede, ende scheppe het kwaat. Ik de Heere doe alle deeze dingen.

Vrag. Is dit een werk van den Drie-eenigen God in 't gemeen?

Antw. Ja. Dus word dit werk aan den Zone toegekent, Coll. 1 : 17. Aan den H. Geest, Psalm 104 : 30. Hoewel het na de huishoudinge der Goddelijke Personen, byzonder aan den Vader eigen is, Deut. 32 : 6.

Vrag. Hoe oeffent Godt zyne Voorzienigheid?

Antw. Niet als een werk van arbeid, daar hy moede van

wert. De Schepper van Hemel en Aarde word niet moede, Jes. 40 : 28. 't Geschied alles door enkel bevel van zyn wil, Psalm 147 : 15, 16, 17. Hy zend zyn bevel op Aarden, zyn woord loopt zeer snel, hy geeft sneeuw als wolle: Hy strooit den regen als assche. Hy werpt zyn ys henen als stukken: wie zoude bestaan voor zyne koude?

Vrag. Waar over gaat Gods Voorzienigheid?

Antw. Over alle dingen. Zoo dat in deeze Waereld niet geschied zonder zyn ordonnantie, Psalm 103 : 19. De Heere heeft zyn troon in de Hemelen bevestigt, ende zyn Koninkryke heerscht over alles. Psalm 119 : 91. Na uwe ordonnantien blyven zy noch heden staan, want zy alle zyn uwe knegten.

Vrag. Gaat Gods Voorzienigheid over groote en kleine dingen?

Antw. 1. Gods bestiering gaat over groote dingen. Hy regeert in den Hemel, de Zon, de Maan, en de Sterren, Job 38 : 32, 33. Kondt gy de Mazzaroth voortbrengen in haren tyd, ende den wagen met zyne kinderen leiden, weet gy de ordonnantien des Hemels, ofte kond gy de heerschappye des zelven op de Aarde bestellen? Op der Aarde Koningrijken en heerschappyen, Dan. 2 : 21. Want hy verandert de tyden ende de stonden, hy zet de Koningen af, ende hy bevestigt de Koningen: hy geeft den wyzen wysheid, ende wetenschap den genen die verstand hebben. Ja de herten der Koningen, Spreuk. 21 : 1. Des Konings herte is in de hand des Heeren als waterbeeken: hy neigt het tot al dat hy wil.

2. Gods bestiering gaat over de allerkleinste dingen, gelijk over de muskens in de Lugt, en de hairen onzes hoofts, Matth. 6 : 26. Aanziet de vogelen des Hemels, dat zy niet en zaayen, noch maayen, noch verzamelen in de schuuren, ende uwe Hemelsche Vader voedt nogtans dezelve: ende gaat gy dezelve niet zeer veel te boven? Cap. 10 : 29, 30. Ende worden niet twee muskens om een penningsken verkocht? Ende niet een van deezen en zal op de Aarde

vallen zonder uwen Vader. Ende ook uwe hairen des hoofds zyn alle getelt.

∴. Vrag. Maar is het niet te geringe voor den hoogen God, om zig met kleine dingen te bemoeyen?

Antw. Geenzints.

1. Wie veragt den dag der kleine dingen? Het geen in onze oogen laag en gering is, is zodanig niet by God, wiens gedagten anders zyn als onze gedagten.

2. Zyn de kleine dingen niet te gering geweest, dat God dezelve geschapen heeft, 't is hem niet te gering dezelve te onderhouden.

3. De kleine dingen zyn dikwyls van veel gevolg, en groote teekenen van Gods magt en mogendheid, boven al het schepzel. Doe God het stof der Aarde sloeg, dat 'er Luizen van voortkwamen, wierden de Egiptische Tovenaars gedwongen tot Pharao te zeggen: Dit is de vinger Gods! Exod. 8 : 18, 19.

Vrag. Gaat Gods Voorzienigheid over noodzakelijke dingen, die bloeyen uit de vastgestelde wet der natuur?

Antw. Dit leert Gods Woord, ten aanzien

1. Van de ordeninge des Hemels, Jer. 31 : 35, 36. Zo zeit de Heere, die de Zonne ten Lichte geeft, des daags, de ordeningen der Mane ende der Sterren ten Lichte, des nagts: die de Zee klooft, dat hare golven bruisschen, Heere der Heirschaaren is zyn naam. Indien deeze ordeningen van voor myn aangezichte zullen wyken, spreekt de Heere; zo zal ook het zaad Israëls ophouden, dat het geen volk en zy voor myn aangezigte, alle de dagen.

2. Van loof en gras, Psalm 104 : 14. Hy doet het gras uitspruiten voor de beesten, ende het kruit tot dienst des menschen, doende het brood uit de aarde voortkomen.

3. Van regen en droogte, Amos 4 : 7. Daar toe heb ik ook den regen van u lieden geweert, als 'er noch drie maanden waren tot den oogst, ende hebbe doen regenen over d'eene Stadt, maar over d'andere Stadt niet doen regenen: het een stuk Lands wert beregent, maar het ander stuk Lands daar het niet op en regende, verdorrede

4. Van vrugtbaare en onvruchtbaare Jaaren, Hoz. 2 : 20, 21. Ende het zal te dien dage geschieden, dat ik verhooren zal, spreekt de Heere; ik zal den Hemel verhooren:

ende die zal de Aarde verhooren. Ende de Aarde zal het koorn verhooren, mitsgaders den most, ende de olie: ende die zullen Jisreël verhooren.

5. Van spys en drank, Psalm 145 : 15, 16. Aller oogen wagten op u: ende gy geeft hen hare spyze t'zyner tyd. Gy doet uwe hand open, ende verzadigt al wat daar leeft na u welbehagen.

6. Van gezontheit en krankte, Job 5 : 18. Want hy doet smerte aan, ende hy verbint: hy doorwont, ende zyne handen heelen.

7. Van rykdom en armoede, 1 Sam. 2 : 7. De Heere maakt arm ende maakt ryk, hy vernedert, ook verhoogt hy.

Vrag. Gaat Gods Voorzienigheid over gebeurlyke en toevallige dingen?

Antw. Ja. Gelyk het lot en hoe het valt, Sprek. 16 : 33. Het lot word in den schoot geworpen: maar 't geheel beleid daar van is van den Heere.

Vrag. Wat noemt gy gebeurelijke dingen?

Antw. Dingen die ten opzigt van den mensch, by geval gebeuren, als 'er geen vaste zamenhang is tusschen de oorzaken en uitwerkingen van dien.

Vrag. Hoe bewyst gy dit nader?

Antw. 1. Dit leert Gods Woord, Spreuk, 16 : 1, 2. De mensche heeft schikkingen des herten, maar de antwoorde der tonge is van den Heere. Alle wegen des mans zyn zuiver in zyne oogen: maar de Heere weegt de geesten.

2. Dit bevestigen de vrywillige daden, als van Josephs broederen, Gen. 45 : 7. Doch God heeft my voor u lieder aangezigte henen gezonden, om u een overblyfzel te stellen op de Aarde; ende om u by het leeven te behouden, door eene groote verlossinge En het bevel van Cores, tot den opbouw van den Tempel, Jes. 46 : 11. Die eenen Roofvogel roepe van 't Oosten, eenen man mynes raads uit verre lande: ja ik hebbe het gesprooken, ik zal 't ook doen komen, ik hebbe het geformeert, ik zal 't ook doen.

Vrag. Hoe veel deelen heeft de Goddelijke Voorzienigheid?

Antw. Drie deelen, volgens een driederlei afhangelykheid, die de geschapene dingen van God hebben. Ten opzigte 1. van de volhardinge in haar zyn. 2. Van haare werkzaamheid. 3. Ende van haar einde, en dus bestaat Gods Voorzienigheid in deeze drie deelen. 1. De Onderhouding. 2. De Meedewerking. 3. De Regeering.

Vrag. Wat verstaat gy door de Onderhouding?

Antw. Die oeffening van God, waar door hy alles in zyn weezen behoud; zo dat het niet vernietigt worde, Coloss. 1 : 17. Alle dingen bestaan te zaamen door hem. Hebr. 1 : 3. Hy draagt alle dingen door het woord zyner kragt. Job 6 : 9. Ende dattet God beliefde, dat hy my verbryzelde. Liete hy zyne hand los, ende een einde met my maakte.

Vrag. Onderhoud God alle dingen op een en dezelve wyze?

Antw. Zommige dingen onderhoud God onmiddelyk, als de Engelen, de Zielen der menschen, en de bovenste Hemelen, andere middelyk, door tussenkomen van de tweede oorzaken, hoedanig hy de menschen en beesten behoed. Waarop David ziet: Psalm 36 : 7. Heere gy behoud menschen en beesten. Zommige in haar weezen en getal, zo als die eerst geschapen waren, zonder te verminderen. Als de Hemelen, de Zon, de Maan, en alle de vaste Sterren, andere in haar aart en zoort, door kragt van voortteelinge. Als Menschen, Beesten, Bomen, Kruiden en Planten. Zommige onderhoud God op een gewoone, andere op een ongewoone wyze, dus onderhield God Moses en Elias zonder spys en drank, veertig dagen, Exod. 34 : 28. 1 Kon. 19 : 8. De kleederen van Israël in de Woestyne, Deut. 8 : 4. Het meel en de olie in de vlessche van de Weduwe te Zarphat, 1 Kon. 17 : 14. Het leeven der Jongelingen in de vuurige oven, Dan. 3 : 17. Om van geen andere te melden.

Vrag. Wat leert gy hier uit?

Antw. Hoe veilig zig een gelovige op God in allen gevallen verlaten mag, die overvloedig kan doen boven het geen wy bidden of denken mogen, Jes. 50 : 10. Wie is 'er onder u lieden, die den Heere vreest, die na de stemme zynes knegts hoort? als hy in de duisternissen wandelt, ende geen licht en heeft; dat hy betrouwe op den name des Heeren, ende steune op zynen God. Phil. 4 : 6. Weest in geen ding bezorgt; maar laat uwe begeerten in alles door bidden ende smeeken, met dankzegginge bekent worden by Godt.

Vrag. Wat is de tweede daad van Gods Voorzienigheid?

Antw. De mede-werking.

Vrag. Hoe zo?

Antw. Om dat Gods Voorzienigheid niet alleen word aangemerkt, als alles in weezen houdende; maar ook als alles in alles werkende. Want niet alleen het weezen, maar ook de werkzaamheid van het schepsel hangt van God af, zo wel in haar eerste beginsel, als in haar voortgang en vervolg; ende in haare bepalingen ofte wyzinge.

∴. Vrag Waarom noemt men die daad van God een concursus ofte mede-werkinge?

Antw. Om dat beide God en het schepsel, om zo te spreken, concurreeren in en tot alle werkzaamheid. God als de Opperste oorzaake, ende het schepsel als de tweede oorzaak; men noemt het anders een Præcursus, dat is, de voorwerkinge Gods, of liever *ἔνεϱνεια* de inwerking; dat is, de werking Gods in en door het schepsel, met deszelfs weezen overeenkomende.

∴. Vrag. Hoe is deeze mede-werking nader te verstaan?

Antw. Deeze mede-werking moet men niet begrypen, als eene bloote bewaring van de kragt der schepselen, om te konnen werken. Noch als het indrukken van een gemeene wet, volgens welke alle schepselen; 't zy natuurlijk, 't zy geestelijker wyze door haar eige beweginge werkzaam zyn. Nog als een gepaarde daad, die zyn in-

vloed heeft niet op het schepsel, maar alleen op deszelfs daad; gelijk twee Paarden eenen wagen voorttrekkende, malkanderen behulpzaam zyn. Nog als een gemeene beweeging en invloed, die het schepsel wel in 't gemeen, maar geenzints in 't byzonder bestiert; om dit of dat, om dus en zo te werken, gelijk de Wind door zyn invloed, het Schip in Zee beweegt; maar dat het Oost of Westwaarts dryft, van den zin des Stuurmans afhangt, dewyl alsdan 't Schepsel in zyn werken onafhangelijk van God zou zyn. Het een en ander dryven de Pelagianen; Socinianen en Remonstranten, die de menschelijke wille begrypen in diervoegen vry te zyn, dat zy zelf onafhangelijk van God is, en aan zyne bewerking en bestiering geenzints onderworpen.

Vrag. Waarin is dan eigentlijk die medewerking Gods gelegen?

Antw. In eene onmiddelijke voorafgaande en voor-bepaalende werkinge, niet ten opzigte van tyd, maar ten opzigte van order; waar door God als de eerste oorzaak, de schepselen tot die werking beweegt en bepaalt.

Vrag. Hoe bewyst gy zulk een medewerkinge Gods in en met het Schepsel?

Antw. 1. Dat leert de Schrift overvloedig in 't natuurlyke, Hand. 17 : 28. Want in hem leven wy, ende beweegen ons, ende zyn wy: gelyk ook eenige van uwe Poeëten gezegt hebben, want wy zyn ook zyn geslachte. Spreuk. 16 : 1. De mensche heeft schikkingen des herten: maar de antwoorde der tonge is van den Heere. En in 't geestelijke, Philipp. 1 : 6. Vertrouwende dit zelve, dat hy, die in u een goet werk begonnen heeft, dat voleindigen zal tot op den dag Jesu Christi. Cap. 2 : 13. Want het is God die in u werkt, beide het willen ende het werken na zyn welbehagen.

2. De natuur leert zulks ook. 't Is een onweerspreekelijke regel. De maniere van werkinge volgt de manier van zyn. Dewyl nu zeker is, dat ieder Schepsel van God afhangt in haar zyn, zo moet het ook van hem afhangen in de manier van werking, of anders in 't geheel in opzigte van beiden onafhangelijk zyn. 't Welk ten uitersten ongerymt is te zeggen, en op zig zelve geheel onmogelijk, dewyl een Schepsel te zyn, en van zyn Schepper niet af te hangen, onmoogelijk kan zamen gaan.

3. Zo God niet invloeide in ieder Schepsel, zo had men niet te bidden, Psalm 51 : 12. Schept in my een rein herte. Psalm 143 : 10. Uw goede Geest geleide my. Psalm 141 : 3. Behoed de deure myner lippen. Men hadde niet te bidden, om de overwinningen in den Oorlog, ofte om eenige andere zaaken; maar nu men bidden moet om alles, zo is 't klaar dat God met zyne mede-werkinge invloet. Dan hadde men God ook niet te danken, als men een zeegen verkreeg; maar men moest met zyn dankzegginge gaan of tot zig zelve, of tot een ander Schepsel, die zulks gedaan hadde. Dan was God geen Heer, maar een Dienaar van het Schepsel, gelijk de Zonne, die de Mensch gebruikt als hy wil, en zo hy wil, 't welk alles ten uitersten ongerymt is te denken of te stellen.

∴. Vrag. Maar stryd de vryheid van de Menschelijke wille niet tegens Gods werkinge van dezelve?

Antw. Neen, om dat God elk Schepsel bewerkt, overeenkomstig zyn natuur. Hy bewerkt de Ziele des Menschen niet als een lighaam of stoffelijkheid, als een blok of steen, die enkel lydelijk is, en niet werkt met bewustheid; maar hy bewerkt de Ziel als een redelijk weezen, en brengt alle wilsneigingen daar in voort, als vrywillige werkingen. Daarom Paulus zegt, Philipp. 2 : 13. Want het is God die in u werkt, beiden het willen ende het werken na zyn welbehagen.

∴. Vrag. Geeft eens een Exempel van dingen die vrywillig geschieden, en God evenwel bestiert?

Antw. Wat is 'er by voorbeeld, vrywilliger dan de Houwelijken, die de Menschen met malkanderen aangaan. Daar de Man zyne vrywillige verkiezing heeft uit zeer veele. En de Vrouw haar vryheid heeft, om het jawoord te geven of niet. Alle de vreemde weegen en wonderlijke voorvallen omtrent het Houwelijk, zyn onnaspeurlijk; nogtans stiert God dat alles na zyn voornemen, en aan zommige Houwelijken hangen Gods Voorzienigheeden, zo lange de Waereld staen zal, Spreuk 19 : 14. Huis ende goet is eene erve van de Vaderen, maar eene verstandige Vrouwe is van den Heere.

∴. Vrag. Hebt gy nog eenige Exempelen in de Schrift?

Antw. Ja, zeer veele. Als by voorbeeld: Vrywillig gaven de Egiptenaren hunne Goude en Zilvere vaten en

Kleinnodien aan de Israëliten, maar God bewoog 'er hun egter toe, Exod. 11 : 3. Cap. 12: 36. Vrywillig gingen veele agter het heir van Saul, dog welker herte God geroert hadde, 1 Sam. 10 : 26. Vrywillig hebben de Joden Jesus Christus ter kruis-straffe gedoemt, dog daar hebben zy niet anders in gedaan, dan Gods raad te vooren bepaalt hadde, Hand. 2 : 23. Cap. 4 : 28.

.·. Vrag. Maar schynt uit zulk een medewerkinge niet te volgen, dat 'er maar een oorzaak van alle beweegingen en werkingen is. Dat alle Schepselen lydelijk zyn, en maar bewogen worden, gelijk de snaaren in een Muzyk-instrument, in welke de bewegingen alleen door den Speelder veroorzaakt worde?

Antw. Gantschelijk niet. Want of wel de Schepselen, middelen zyn, ten opzigte van andere Schepselen, welke God gebruikt tot uitvoeringe van zyn werk ende voornemen. Zo zyn ze nochtans principale werkende oorzaken van hare beweginge en effecten; niet ten opzigte van God, als of zy onafhangelijk waren; maar ten opzigte van andere haar ondergestelde oorzaken, en van de effecten harer werkingen. Daar is ook geen ongerymtheid in, dat 'er twee oorzaken van verscheidene ordere zyn tot dat zelfde einde, te meer, dewyle het een ende dezelfde werkinge is, die van beiden op verscheidene wyze voortkomt.

.·. Vrag. Bewys eens, dat de Schepselen werkende oorzaken zyn van haare daden, en zig niet enkel lydelyk houden?

Antw. 1. De Schrift zegt duidelijk, dat de Mensch gaat, ziet, hoort, spreekt: dat de Mensch gelooft, bidt: dat de Mensch de zonde doet, en daar over regtvaardiglijk strafbaar is: Alle die plaatsen op te haalen is onnodig. Paulus leert dit duidelijk, 1 Cor. 3 : 9. Wy zyn Gods mede arbeiders. Phill. 2 : 12, 13. Werkt uwes zelfs Zaligheid uit met vreeze ende beven. Want het is God die in u werkt, beiden het willen ende het werken, na zyn welbehagen.

2. Dat leert de wet van God aan den Mensch ter onderhoudinge voorgeschreven, welke vooronderstelt, dat de Mensch een oorzaak van zyn daden is, dewyl God zig zelve geen wet kan voorschryven.

3. Zo de mensch alleen lydelijk was in zyn beweeginge, zo kon hy niet gestraft worden, want strafoefening is

een werk van geregtigheid wegens de overtreding van de wet.

4. Was de Mensch alleen lydelijk, en God alleen de werker van zyn beweeginge, dan zoude God een oorzaak der zonde zyn. 't Welk ten uitersten ongerymt is.

Vrag. Hoe verre gaat die werkinge Gods?

Antw. Omtrent alle daden der menschen, 't zy goede 't zy kwade.

Vrag. Gaat Gods Voorzienigheid over het goede?

Antw. Ja. Jac. 1 : 17. Alle goede gave, ende volmaakte gifte is van boven, van den Vader der lichten afkomende, by welken geen verandering en is ofte schaduwe van omkeeringe. 1 Cor. 4 : 7. Want wie onderscheid u? Ende wat hebt gy, dat niet en hebt ontfangen? ende zo gy het ook ontfangen hebt, wat roemt gy als of gy het niet ontfangen en hadt?

Vrag. Hoe werkt Gods Voorzienigheid omtrent het goede?

Antw. 1. God gebied het goede op 't allerkragtigste, Ps. 34 : 15. Wykt af van 't kwade ende doet het goede; zoekt de vrede ende jaagt ze na. Jes. 1 : 17. Leert goet doen, zoekt het regt, helpt den verdrukten: doet den weezen regt, handelt de twistzaken der weduwen.

2. God dringt zyn gebod met bedreigingen en beloften aan, Amos 5 : 6. Zoekt den Heere, ende levet: op dat hy niet door en breke, in den huize Josephs als een vier, dat verteere, zo dat 'er niemand en zy die het blussche in Bethel. Jes. 55 : 7. De goddeloze verlate zynen weg, en de ongeregtige man zyne gedagten: Ende hy bekeere zig tot den Heere zo zal hy hem zyner ontfermen ende tot onzen God, want hy vergeeft meenigvuldig.

3. Hy verligt den mensch, en overreed hem van de betamelijkheid van 't gebod, Rom 7 : 22. Want ik hebbe een vermaaken in de wet Gods na den inwendigen Mensche. 2 Chron. 17 : 16. Ende naast hem was Amazia de Zone van Zichri, die zich vrywillig den Heere overgegeven hadden, enz.

4. Hy buigt de wil kragtdadig over ter gehoorzaamheid aan hem, Jer. 20 : 7. Heere, gy hebt my overredet, ende ik ben overredet geworden, gy zyt my te sterk geweest, ende hebt overmocht.

Vrag. Gaat Gods Voorzienigheid over het kwaade?

Antw. Ja. Zo wel over het kwaad der straffe, als over het kwaad der zonde. Zie van het eerste, Jes. 45 : 7. Ik formeere het Licht, ende scheppe de Duisternisse, ik make den vrede, ende scheppe het kwaad, ik de Heere doe alle deeze dingen. Klaagl. 3 : 38. Gaat niet uit den mond des Allerhoogsten het goede ende het kwade. Amos 3 : 6. Zal 'er een kwaad in de Stad zyn dat de Heere niet en doet. En van het laatste. Job 12 : 16, 17. Zyne is de dwalende, ende die doet dwalen. Hy voerd de Raadsheeren berooft weg: ende de Richters maakt hy uitzinnig. 2 Sam. 16 : 10. De Heere heeft tot hem gezeid, vloekt David.

Vrag. Maakt zulk een mede-werking niet, dat God een oorzaak van zonde is?

Antw. Neen, zegt onze Belydenis. God is de Aucteur niet, nog heeft ook de schuld niet van de zonde die 'er geschied. Verre zy God van Godloosheid, en de Almagtige van onregt, Job. 34 : 10. 1 Joh. 1 : 5. God is een Ligt, ende gantsch geen Duisternisse is in hem.

Vrag. Verklaart eens hoe God geen oorzaak is van de zonde, hoewel hy de zonde bestiert?

Antw. 1. Wy moeten onderscheid maken tusschen de beweeging in zig zelf van verstaan, willen, zien, hooren, spreeken, werken. En tusschen de omstandiginge van die beweeging, als moetende geschieden na Gods wet. De beweeging in zig zelf is natuurlyk, en als zodanig nog goet nog kwaad; maar veromstandigt met een wet, waar na zy ten opzigte van voorwerp, maniere en tyd niet of al geschie-

dende; zo word die daad en beweeging goed of kwaad. Als wy nu spreeken van Gods mede-werkinge, zo verstaan wy dat van de beweeging in zig zelf, als natuurlyk; maar niet ten opzigte van het kwade der beweeging. Iemand kan de oorzaak zyn van de beweeginge eens ander, en evenwel niet van de kwaatheid die daar by is, of by komt. De Overigheid is oorzaak, dat de Scherpregter den Dief geesselt; maar niet van de wreetheid die daar by mogt werde begaan. Een Speelder is de oorzaak van de beweeginge der snaaren, maar niet van de knerssinge des geluits; dat komt van de snaar. De Ruiter zyn Paard den spoor geevende, is de oorzaak van het voortgaan, maar niet van het hinken; dat is een gebrek in het Paard.

Vrag. Hebt gy nog iets?

Antw. 2. Ja. Met de woorden van onze Belydenis. Want Gods magt ende goedheid is zo groot ende onbegrypelyk, dat hy zeer wel ende regtveerdelyk zyn werk beschikt ende doet, wanneer ook de duivelen ende goddelooze onregtveerdelyk handelen, Deut 32 : 4. Hy is de Rotssteen, wiens werk volkomen is; want alle zyne wegen zyn gerichte: God is waarheid, ende is geen onregt regtveerdig, ende regt is hy. Zie dit in Laban, Gen. 31 : 29. In Bileam, Num. 24 : 1, 2. De Duivel, Job. 2 : 6. De Koning van Assyrien, Jes. 10 : 5, 12 en andere.

Vrag. Hoe gaat Gods Voorzienigheid omtrent de zonde?

Antw. Gods Voorzienigheid gaat omtrent het begin, de voortgang en het einde van de zonde.

Vrag. Hoe gaat Gods Voorzienigheid omtrent het beginzel der zonde?

Antw. 1. In het begin laat God de zonde toe, dat ze geschiede. Zie dit Psalm 81 : 13. Dies hebbe ik het overgegeven in 't goetdunken hares herten, dat ze wandelen in hare raadslagen. Hand. 14 : 16. Welke in de voorledene tyden alle de Heidenen heeft laten wandelen in hare wegen. God laat het zondigen toe: niet zo dat hy den zondaar van de wet ontslaat, door welken hy verbonden was: Want dan

zoude God de zonde goet keuren, en niet konnen straffen: Ook is die toelating geen ledig toezien, en maar slegts den zondaar te laten begaan: maar 't is een werkzame toelating.

a. Zo dat God de zonde niet verhindert, 't welk hy wel doen konde en ook somtyds doet, Gen. 20 : 6. Ende God zeide tot hem in den droom: Ik hebbe ook geweeten, dat gy dit in opregtigheid uwes harten gedaan hebt, ende ik heb u ook belet van tegen my te zondigen: daarom en hebbe ik u niet toegelaten, haar aan te roeren.

b. God komt voor, bepaalt, ende volhard met zyne kragtige invloed in den Mensche, in zyne bekwaamheden, ende in zyne beweginge, zo dat hy werken kan en werkt, zig kan bewegen, ende zig beweegt.

c. God laat occasien voorkomen, die de Mensche regt gebruiken zoude, indien hy Volmaakt was, ende nu nog verbonden is wel te gebruiken; maar door zyne verdorvenheid misbruikt hy die. Davids lust wierde ontsteken door het zien van Bathseba, 2 Sam. 11 : 2. Achabs toorn ontstak op het woord van den Propheet Elia, 1 Kon. 21 : 20. De begeerlykheden ontsonken zelfs door de wet. Rom. 7 : 8. De zonde oorzaak genomen hebbende door het gebodt, heeft in my alle begeerlykheid gewrocht.

d. God weigert regtveerdiglijk en vrymagtig zyne genade, als de Mensch in gelegenheid tot zondigen komt, en wil de Mensche nu tot zonde geneigt, geen kragt geven om de zonde te wederstaan; maar laat hem in zyne wangestalte, waar door hy bekwaam ende geneigt is allerlei zonden te bedryven, Jer. 16 : 13. Aldaar zult gy andere Goden dienen dag en nagt, om dat ik u gene GENADE zal geven.

e. God geeft door een regtveerdig oordeel, den zondaar over aan zyne eigene begeerlijkheden, en straft alzo zonden met zonden, Rom. 1 : 28. Gelyk het haar niet goet gedacht en heeft God in erkentenisse te houden, zo heeft ze God overgegeven in eenen verkeerden zin, om te doen dingen die niet betamen. 2 Thessal. 2 : 10, 11. Ende in alle verleidinge der onregtveerdigheid in de gene die verloren gaan: daar voor dat zy de liefde der waarheid niet aangenomen en hebben, om Zalig te worden. Ende daarom zal haar God zenden eene kracht der dwalinge, dat zy de leugen zouden gelooven.

f. God laat de Duivel los, om al zyn kragt op een mensch te oeffenen, die hem dan door middel van zyne begeerlijk-

heeden, slingert van de eene zonde tot de andere, 1 Sam. 16 : 14. De Geest des Heeren week van Saul: Ende een booze Geest van den Heere verschrikte hem. 1 Kon. 22 : 22. Ende hy zeide (namentlijk de Geest des Heeren) ik zal uitgaan, ende een leugengeest zyn in den mond aller zyner Propheeten: ende hy zeide: Gy (booze Geest en Duivel) zult overreeden, ende zult 't ook vermoogen: gaat uit ende doet alzo.

g. God verstokt en versteent het harte van den zondaar, en laat hem zonder gevoel in de zonde voortgaan, Exod. 7 : 3. Doch ik zal Pharao's herte verharden. Jes. 63 : 17. Heere waarom doet gy ons van uwe weegen dwalen? waarom verstokt gy ons harte, dat wy u niet vreezen?

∴ Vrag. Hoe gaat Gods bestiering omtrent de voortgang der zonde?

Antw. 2. In de voortgang der zonde bepaalt God

a. Haar voorwerp, waar omtrent de zonde gaan zal, 2 Sam. 16 : 10. Maar de Koning zeide; wat heb ik met u te doen, gy Zonen van Zeruja? Ja laat hem vloeken; want de Heere heeft dog tot hem gezeid, vloekt David: Wie zoude dan zeggen; waarom hebt gy my alzo gedaan?

b. Haare maate, hoe verre dat zy gaan zal: De Duivel mogt Job verzoeken, maar zyn leeven moest hy verschoonen, Job 2 : 6. Jacobs Zoonen konden Joseph hunnen Broeder wel in den kuil werpen, maar God belette hen Joseph te dooden, Gen. 37 : 18—28. God liet den Jooden toe Jesus te kruicigen, maar zyn Voorzienigheid belette hen, dat 'er geen een been van hem gebrooken werdt, Joh. 19 : 33.

c. Haare geduurzaamheid, hoe lang het duuren zal, Jes. 10 : 25. Nog een klein weinig, zo zal volbragt worden de gramschap ende myn toorn, tot haarer vernieling. Openb. 2 : 10. Ende vreest geene der dingen, die gy lyden zult. Ziet de Duivel zal eenige van u lieden in de gevangenisse werpen, op dat gy verzogt wordt: Ende gy zult een verdrukkinge hebben van tien daagen.

∴ Vrag. Hoe gaat Gods Voorzienigheid omtrent het einde der zonde?

Antw. 3. Gods Regeering is ook over het einde der zonde, die bestierende tot betooning van zyne Regtvaerdigheid, Jes. 10 : 5. Wee den Assyrier, die de roede mynes

toorns is, ende myne grimmigheid is een stok in haare hand. Of van zyn Lankmoedigheid, 1 Tim. 1 : 16. Daarom is my barmhertigheid geschied, op dat Jesus Christus in my, die de voornaamste ben, alle zyne Lankmoedigheid zoude betoonen, tot een voorbeeld der geene die in hem gelooven zullen ten eeuwigen leven. Of tot welstand der gelovigen, Gen. 50 : 20. Gy lieden wel, gy hebt kwaad tegen my gedacht, dog God heeft dat ten goede gedagt, op dat hy deede gelyk het ten deeze dage is, om een groot volk in 't leven te behouden.

Vrag. Dit is voorwaar een verheeven leerstuk en moeilijk om te verstaan, wat staat ons hier voorzigtig te myden?

Antw. Ydele nieuwsgierigheid. Wy mogen 't geene God boven het bereik van ons Menschelyk verstand in deezen doet, niet curieuselyk onderzoeken: Want hy doet groote dingen, die men niet onderzoeken kan: Wonderen, die men niet tellen kan, Job 5 : 9. Het geen dat verre af is ende zeer diep; wie zal dat vinden? Pred. 7 : 24. Alle vromen roepen uit eenen mond: De kennisse is my te wonderbaar: zy is hooge, ik kan daar niet by, Psalm 139 : 6.

Vrag. Hoe hebben wy ons dan in deezen te gedraagen?

Antw. De Belydenis zegt,

1. Eerbiedig en bedagtzaam. Dat wy aanbidden met alle ootmoedigheid ende eerbiedinge, de regtvaerdige oordeelen Gods, die voor ons verborgen zyn: Dit is de praktyk der Heiligen, Psalm 36 : 7. Uwe geregtigheid is als de bergen Gods, uwe oordeelen zyn een grooten afgrond. Psalm 119 : 137. Heere, gy zyt regtvaardig, ende elk een uwer oordeelen is regt.

2. Vergenoegt en wel te vreede dat wy leerjongers Christi zyn, om alleen te leeren 't geene by ons aanwyst in zyn woord, zonder deeze paalen te overtreeden, Deut. 29 : 29. De verborgene dingen zyn voor den Heere onzen God : maar

de geopenbaarde zyn voor ons, ende voor onze kinderen tot in eeuwigheid, om te doen alle de woorden deezer wet. Hier op slaat Paulus lesse, Rom 12 : 3. Want door de genade die my gegeeven is, zegge ik, een iegelyk die onder u is, dat hy niet wys zy boven het geene men behoort wys te zyn: maar dat hy wys zy tot matigheid, gelyk als God een iegelyk de mate des geloofs gedeelt heeft. 1 Cor. 4 : 6. Ende deeze dingen Broeders, hebbe ik op my zelve ende Apollo by gelykenisse gepast, om uwent wille: op dat gy aan ons zoud leeren, niet te gevoelen boven het geene geschreeven is.

Vrag. Wat is de derde daad van Gods Voorzienigheid?

Antw. Zyn Regeeringe, waar door hy alles stiert tot een goed einde, Psalm 93 : 1. De Heere regeert, hy is met hoogheid bekleet, de Heere is bekleet met sterkte, hy heeft zich omgordet: ook is de wereld bevestigt, zy en zal niet wankelen. Daniël 4 : 34. Ten einde deezer dagen nu, hief ik Nebucadnezar myne oogen op ten Hemel, want myn verstand kwam weder in my: ende ik loofde den Allerhoogsten, ende ik prees ende verheerlykte den Eeuwiglevenden, om dat zyne heerschappye is eene eeuwige heerschappye, ende zyn Koninkryke is van geslachte tot geslachte.

Vrag. Hoe onderscheid gy Gods Regeeringe?

Antw. 1. In een gewoone Regeeringe, waar door God alles werkt na de vastgestelde wetten der natuur, Hoz. 2 : 20, 21. Ende het zal te dien dage geschieden, dat ik verhooren zal, spreekt de Heere; ik zal den Hemel verhooren; ende die zal de Aarde verhooren. Ende de Aarde zal het Koorn verhooren, mitsgaders den Most ende de Olie: ende die zullen Isreël verhooren. Daarom werd God gezegt een Verbond aangegaan te hebben. Jer. 33 : 25. Zo zeit de Heere: Indien myn verbond niet en is van de dag ende nagt: Indien ik de ordeningen des Hemels en der Aarde niet gestelt en hebbe.

2. In een buitengewoone, waar door hy afwykt van de vastgestelde order der natuur, door het doen van groote wonderwerken, Joël 2 : 30, 31. Ende ik zal wonderteekenen geven in den Hemel ende op der Aarden, bloet ende vier, ende rookpielaren. De Zonne zal verandert worden in duisternisse, ende de Mane in bloet: eer dat die groote ende vreesselyke dag des Heeren komt. Psalm 72 : 18, 19. Gelooft zy de Heere God, de God Israëls die alleen wonderen doet, ende gelooft zy de naam zyner heerlykheid tot in der eeuwigheid!

Vrag. Waar toe dient het, dat wy weten dat God alle dingen geschapen heeft, en nog door zyne Voorzienigheid onderhoud?

Antw. 1. Dat wy in allen tegenspoed geduldig zyn mogen, zonder murmureering tegen den Heere, Mich. 7 : 9. Ik zal des Heeren gramschap dragen; want ik hebbe tegen hem gezondigt. Job 1 : 21. De Heere heeft gegeven, ende de Heere heeft genomen: de naam des Heeren zy gelooft.

2. Dat wy in alle voorspoed dankbaar zyn, en al het goede dat wy van den Heere ontfangen, met blydschap roemen en pryzen, Psalm 103 : 1, 2. Looft den Heere myne Ziele: ende al wat binnen in my is zynen heiligen naame. Looft den Heere myne Ziele: ende vergeet gene van zyne weldaden. Jes. 63 : 7. Ik zal de goedertierentheden des Heeren vermelden, den veelvoudigen lof des Heeren na alles dat de Heere ons bewezen heeft. En de groote goedigheid aan den Huize Israëls, die hy haar beweezen heeft na zyne barmhertigheeden, ende na de veelheid zyner goedertierentheden.

3. Dat wy in alles dat ons nog overkomen kan, een goed toeverzigt hebben op onzen getrouwen God en Vader, aangezien dat alle Creaturen alzo in zyner hand zyn, dat ze tegen zynen wille hen nog roeren nog bewegen konnen, Psalm 37 : 5. Wentelt uwen weg op

den Heere; ende vertrouwt op hem, hy zal 't maken. 1 Petr. 5 : 7. Werpt alle uwe bekommernissen op hem, want hy zorgt voor u.

∴ Vrag. Hoe is dit te verstaan? Kan een Godvrugtige vergenoegt zyn onder het kruis als hy geslagen, ofte van goederen berooft, ofte gesmaad, vervolgt en gelastert word?

Antw. Och ja! Want in deeze en dergelyke ongeleegentheden, die bekwaam zyn de Ziel te doen smelten van treurigheden, komt de H. Geest Gods kinderen ondersteunen met zijne vertroostinge, en dat op verscheide wijze.

1. Hy toont haar de kleinheid van haar kruis, en kan het de gelovigen zo gering doen agten, dat het niet waardig is daar zo zwaar over te tillen, byzonder als hy daarby een toekomende heerlijkheid doet zien, dan kunnen zy instemmen met Paulus, Rom. 8 : 18. Want ik houde het daarvoor, dat het lyden deezes tegenwoordigen tyds, niet en is te waardeeren tegen de heerlykheid, die aan ons zal geopenbaart worden Jac. 1 : 12. Zalig is de man, die verzoekinge verdraagt: Want als hy beproeft zal geweest zyn, zo zal hy de kroone des levens ontfangen, welke de Heere belooft heeft, den genen die hem lief hebben.

2. Hy toont haar dat het Gods weg is, dat hy al zyn kinderen door de weg van moeite en verdriet ten Hemel leid, Psalm 34 : 20. Veele zyn de tegenspoeden der regtveerdigen. Joh. 16 : 33. In de Waereld zult gy verdrukkingen hebben. Dit doet haar lydzaam onder de bestellinge van Gods Voorzienigheid berusten, en met David zeggen, 2 Sam. 15 : 26. Ziet hier ben ik, hy doe my, zo als 't in zyne oogen goet is. En met de Kerk, Mich. 7 : 9. Ik zal des Heeren gramschap dragen; want ik hebbe tegen hem gezondigt.

3. Hy toont haar de kortheid van het kruis, en dat het voorbygaande is, dat van gisteren is al weg, wat morgen zyn zal, weten wy niet, en daar wy tegenwoordig mede geklemt werde, vliegt ras voorby, 2 Cor. 4 : 17. Want onze lichte verdrukkinge, die zeer haast voorby gaat, werkt ons een gantsch zeer uitnemend eeuwig gewigte der heerlykheid.

4. Hy verzeekert haar van de Goddelijke liefde onder kruis, en geeft haar genade, om staande te blyven in de uure der verzoekingen, 2 Cor. 12 : 9. Ende hy heeft tot my gezegt, myne genade is u genoeg: want myne kracht word in zwakheid volbracht. Zo zal ik dan veel liever roemen in myne zwakheden.

5. Hy toont haar het nut en voordeel, dat 'er in de verdrukkinge steekt. Hoe klein dat het haar maakt, hoe lydzaam zy worden, hoe ze van de Waereld afgewent worden, hoe dat ze van God leeren afhangen, hoe dat ze daar door heiliger worden, Hebr. 12 : 10, 11. Maar deeze kastydt ons tot onzen nutte, op dat wy zyner heiligheid zoude deelagtig worden. Ende alle kastydinge, als die tegenwoordig is, en schynt geen zake van vreugde, maar van droefheid te zyn; doch daar na geeft zy van zig een vreedzame vrucht der geregtigheid, den gene die door dezelve geoeffent zyn.

6. Hy toont haar de uitkomst van kruis en tegenspoeden, gelijk ze menigmaal ondervonden hebben, Psalm 34 : 20. Hy doet haar zien, dat het kruis niet te hoog zal gaan, en niet lang zal duuren, dat het haar niet zal overstelpen; dat hy by haar zyn zal, als zy door water en vuur zullen gaan, zoo dat de stroomen haar niet verdrukken zullen. En de vlammen haar niet zal verbranden, dat zy beproeft zullen uitkomen; als goud uit den smelt-kroes. Ja dat ze den Heere nog zullen danken, dat hy met haar zo gehandeld, en haar niet dan uit getrouwigheid verdrukt heeft, 1 Cor. 10 : 13. U lieden en heeft geen verzoekinge bevangen dan menschelyke: Dog God is getrouw, welke u niet en zal laten verzocht worden boven het gene gy vermoogt, maar hy zal met de verzoekinge ook de uitkomste geven, op dat gy ze konnet verdaagen.

Vrag. Wat troost trekt een Godvrugtige nog meer uit de leer van Gods Voorzienigheid over alle dingen?

Antw. Deeze leeringe zegt de Belydenis, geeft ons eene onuitsprekelyken troost, als wy door dezelve geleert worden,

1. Dat God alles werkt na den raad zynes willens; zo dat ons niet by gevalle overkomt, maar alles door de beschikkinge onzes Goedertieren Hemelschen Vaders. Dit was Jobs troost in zyne elende. De Chaldeen hadden zyne ke-

melen gerooft, de Sabeërs zyne knegten dood geslagen, het vuur van den Hemel hadde zyn schapen verteert, een felle wind het huis zyner kinderen neergeworpen en verplettert, terwijl zyn eigen Vrouw en beste Vrienden, zyne vroomheid verdagt hielden, en de Satan hem met allerlei booze zweeren sloeg, enz. Maar ziet, hoe handelt de Man? Schryft hy dit alles toe aan het blinde geval, of knort hy tegen de instrumenten? Gantschelijk niet! hy bezit zyne Ziele in lydzaamheid, hy ziet op na den Heere, hy looft de bestellinge Gods die hem dit kruis toezond, Job 1 : 21. De Heere heeft gegeven, de Heere heeft genomen. De naam des Heeren zy gelooft.

2. Dat Gods ooge en Vaderlijke zorge over ons is in kruis en tegenspoet. Zo dat 'er niet een hair van ons hoofd kan vallen zonder zynen wil, Matth. 10 : 29—31. Ende worden niet twee muschkens om een penningsken verkocht? Ende niet een van deezen en zal op de Aarde vallen zonder uwen Vader: Ende ook uwe hairen des hoofds zyn alle getelt. En vreest dan niet, gy gaat vele muschkens te boven.

3. Dat wy onder 't zwaarste kruis ons veilig op God mogen verlaten, wetende dat hy de Duivelen en alle onze vyanden in den toom houd, zo dat ze zonder zyn toedoen, ons niet beschadigen konnen, Jes. 54 : 17. Alle instrument dat tegen u bereid word, en zal niet gelukken, ende alle tonge die in 't gerigte tegen u opstaat zult gy verdoemen: dit is de erve der knechten des Heeren, ende hare gerechtigheid is uit my spreekt de Heere.

∴ Vrag. Tegen wien houden wy staande, dat 'er een troostryke Voorzienigheid Gods en een wyze bestiering aller dingen is?

Antw. Tegen de gene die openlijk zeggen, de Heere doet geen goet en hy doet geen kwaad, Zeph 1 : 12. Hierom verwerpen wy de verdoemelyke dwalinge der Epicureen, dewelke zeggen, dat hem God nergens mede bemoeit, ende alle dingen by geval geschieden laat. Voeg 'er by het Stoische noodlot, waar door volgens het gevoelen van die Wysgeeren, alles geschiet uit een zamenschakelinge der tweede oorzaken aan malkanderen, aan welk noodzakelijk verband God zelve onderworpen zoude zyn; welk gevoelen mede niet kan zamen gebragt werden met Gods onafhankelijkheid, welke in zyne werkingen van niets afhangt.

Vrag. Wie zyn 'er in onze Kerk over misbruik van deeze leere, te bestraffen?

Antw. 1. Ondankbaare Menschen die God en zyn weldaden in vergeetenisse stellen, zonder het goede dat zy van den Heere ontvangen, met dankzeggingen te erkennen, dat de Heere over haar uitroept, Jes. 1 : 2, 3. Hoort gy Hemelen, ende neemt ter ooren gy Aarde, want de Heere spreekt: Ik hebbe kinderen groot gemaakt: ende verhoogt, maar zy hebben tegen my overtreden. Een osse kent zynen bezitter, ende een ezel de kribbe zynes Heeren; maar Israël heeft geen kennisse, myn volk en verstaat niet. Deut. 32 : 6. Zult gy dit den Heere vergelden, gy dwaas ende onwys volk? is hy niet uwe Vader die u verkreegen, die u gemaakt, ende u bevestigt heeft.

2. Ydele en Waerelds-gezinde Menschen, die op allerlei wyze Gods Zegeningen misbruiken, doende den wille des vleesches en der gedagten. De Heere bedreigt ze, Amos 6 : 1, 4, 5. Wee den gerusten te Zion, ende den zeekeren op den berg van Samaria; die daar leggen op elpenbeene bedsteeden, ende weeldrig zyn op haare koetzen ende eten de lammeren van der kudde. Ende de kalveren uit het midden van den mest-stal. Die op het geklank der luite kwinkeleeren, ende bedenken zig zelven instrumenten der muzyke, gelyk David.

3. Verdwaasde en hoogmoedige Menschen, die in stee van God eere te geven, alle haare zegeningen aan hun eigen vermogen, yver, kragt en wysheid toeygenen. Zeggende in hun herte met Israël, Deut. 8 : 17. Myne kragt, en de sterkte myner hand heeft my dit vermogen verkregen.

4. Versteende en verharde menschen die onder de tegenspoeden van Gods hand haar herte verzwaaren, zonder daar door geleert of verbetert te worden, Jer. 5 : 3. ô Heere, en zien uwe oogen niet na waarheid gy hebt ze geslagen, maar zy en hebben geen pyne gevoelt; gy hebt ze verteert, maar zy hebben geweigert de tucht aan te nemen: zy hebben hare aangezigte harder gemaakt dan een steenrotze, zy hebben geweigert zich te bekeeren.

5. Booze en onverduldige mensshen die in plaats van buigzaam te zyn, onder de treurige gevallen van Gods Voorzienigheid, toornig worden op den Heere, Spreuk. 19 : 3. De dwaasheid des Menschen zal zynen weg verkeeren: ende zyn herte zal zich tegen den Heere vergrammen.

Of terstond verkeerde wegen inslaan, om zig van kruis en tegenheid te ontdoen, loopende met Ahazia tot Baalzebub den God van Ekron, 2 Kon. 1 : 2. Met Saul tot den Duivel, 1 Sam. 28 : 15. Met Israël tot de afgoderije, zo dat de Heere, klaagt Jerem. 2 : 12; 13. Ontzettet u hier over, gy Hemelen: ende zyt verschrikt, wordet zeer woest, spreekt de Heere. Want myn volk heeft twee boosheden gedaan, my, den sprinkader des levendigen waters hebben zy verlaten, om haar zelven bakken uit te houwen, gebrokene bakken, die geen water en houden.

∴. Vrag. Wat zyn de Spring-bronnen van s Menschen ongeduld en murmureeringe onder kruis en tegenspoed?

Antw. 1. Gebrek aan geest en genade. De H. Geest sterkt het herte der gelovige onder kruis, dat zy roemen in de verdrukkingen, Rom. 5 : 5. Ontbreekt nu de invloed van den geest; en bezwyken de aardsche voordeelen en genoegen, dan is de Mensch leedig van alle verkwikkinge, en niet magtig om hem zelven op te beuren, maar schreeuwt zeer haastig uit, Jerem. 10 : 19. ô Wee my over myne breuke, myne plaage is smertelyk: Ende ik hadde gezeid, dit is immers eene krankheid, die ik wel draagen kan!

2. De Mensch ziet niet hoe nut het is, dat God hem brengt onder kruis. Hy is blind van natuur en kiest doorgaans, dat hem nog nut nog heilzaam is. Lot verkoor Sodom, dat niet lang daar na met vuur uit den Hemel verbrand werd; Rachel door kinderzugt gedreeven, zeide: Geeft my kinderen of ik sterf! en zy schoot 'er het leeven by in. Zag de Mensch het wyze van Gods bestellinge over hem; dat God hem langs die weg zoekt te heiligen en te vernieuwen; ô hy zou niet twisten met den Almagtigen, maar needrig uitroepen. Welgelukzalig is de man ô Heere, dien gy tugtigt: en dien gy leert uit uwe wet, Psalm 94 : 12.

3. Een ongeregelde begeerte na weelde en voorspoed in deeze Waereld. De Mensch kan niet zien, dat zyn evenmensch steigert in voorspoed en agting, terwyl hy kwynt van armoe en verdrukkingen. Dit bezef is als een blaasbalk, die 't vuur van misnoegen in onzen boezem aanblaast. In dit zwak is de vrome Asaph voor een tyd gevallen, Psalm 73 : 12—14. Ziet deeze zyn godtloos:

nogtans hebben zy ruste in de Waereld, zy vermenigvuldigen het vermogen. Immers heb ik te vergeefs myn herte gezuivert, ende myne handen in onschuld gewasschen. Dewyle ik den ganschen dag geplaagt ben: ende myne straffinge is 'er alle morgens.

4. Eindelijk, de Mensch overweegt niet hoe zwaar een zonde de murmureering onder Gods roede is. ô Zag hy hoe schandelijk het is met den Heere te twisten, hy zou schrikken zig aan zulk een gruwel schuldig te maken. Toen Israël murmureerden in de Woestyne, ontbrande de toorn des Heeren, en een vuur verteerden ze aldaar, Num. 11 : 1. Voeg 'er by: wat Enoch gepropheteert heeft, Jud vers 14—16. De Heere is gekomen om gerigte te houden tegen allen: ende te straffen alle goddelooze. van wegen alle haare goddelooze werken, die zy goddelooslyk gedaan hebben: ende van wegen alle de harde woorden, die de goddelooze Zondaars tegen God gesprooken hebben.

∴. Vrag. Hoe leeft een Christen, als hy de leere van Gods Voorzienigheid op de regte wyze gebruikt?

Antw. 1. Hy gewend zig om Gods hand in alles te zien, Gods onderhouding, medewerking en regeering, zo in de Schepselen als in der zelver beweeging. Hij let zo veel in hem is, op alles wat 'er in de Waereld omgaat, byzonder in wat weegen de Heere hem geleid heeft; Hoe in de natuur? Hoe in de genade? Hoe in voorspoed? Hoe in tegenspoed? Hoe in zyn jeugd? Hoe in zyn verdere levenstydt? Hoe met zyn vrinden? Hoe met zyn vyanden? Hy blijft by de daden van Gods Voorzienigheid niet stil staan, maar zoekt 'er Gods Magt, Wysheid, Goedheid, Regtvaerdigheid en Trouwe in te zien. Die te pryzen en te verheerlijken. Dit was de praktijk van David, Psalm 77 : 12—14. Ik zal der daden des Heeren gedenken: Ja ik zal gedenken uwer wonderen van ouds her. Ende zal alle uwe werken betrachten, ende van uwe daden spreken. ô God, uwen weg is in het heiligdom: Wie is een groot God, gelyk God?

2. Hij leeft niet in afhangen van de tweede oorzaken, maar van God die alles regeert, en met Hoogheid bekleet is. Hy ziet de Schepselen, zy konnen zig nog roeren nog beweegen, dan door zyn kragt, zy kunnen hem nog geeven nog beneemen; nog bewaren nog beschuldigen. Hij gelooft met indruk, vervloekt is de man, die op eenen mensche

vertrouwt, ende vleesch tot zynen arm stelt, ende wiens herte van den Heere afwykt. Gezegent daar en tegen is de man, die op den Heere vertrouwt: en wiens vertrouwen de Heere is, Jerem. 17 : 5, 7.

3. Hy is neederig en dankbaar onder al het goede dat hy geniet. Hy zeit de Heere heeft hem dit en dat gegeeven. en dat zomtyts zo opmerkelijk, onverwagt, en op zulk een verwonderingswaardîge wyze, dat hij met David verlegen word, Psalm 116 : 12. Wat zal ik den Heere vergelden, voor alle zyne weldaden aan my beweezen. Met Jacob betuigd, Gen. 32 : 10. Ik ben geringer dan alle deze weldadigheden ende dan alle deze trouwe, die gy aan uwen knegt gedaan hebt: want ik ben met mynen staf over deeze Jordane gegaan, ende nu ben ik tot twee heiren geworden.

4. Komt hy in kruis, hy houd zig stille onder de wille Gods. Hij twist nog murmureert niet met den Heere, en buigd zyn hals onder het juk der kastydinge. 't Is goet voor een man, dat hy het juk in zyner jeugd draagt, Klaagl. 3 : 27. De Heere is vrymagtig. Hy verdedigt zyn vrymagt, tegen alle die God na de Kroon steken. Dies wil hy ook geerne in zyn bestellinge berusten, Psalm 39 : 10. Ik ben verstomt, ik zal mynen mond niet opdoen, want gy hebt het gedaan.

5. Ziet hy voor uit, wat hem nog overkomen kan. Hy wenteld zyn weg op den Heere, weetende

a. Dat God zyn Vader is, die hem teeder bemind en in eeuwigheid niet vergeeten zal, Jes. 49 : 15, 16. Kan ook een Vrouwe hares Zuigelings vergeten, dat zy zig niet en ontferme over den Zoone hares buiks, of schoon deeze vergaaten, zo en zal ik doch uwer niet vergeeten. Ziet ik hebbe u in de beide handpalmen gegraveert: uwe muuren zyn steets voor my.

b. Alle Schepselen zyn de zyne, en worden bedwongen door zyn hand. Zy konnen zig tegen Gods kinderen niet verzetten. Willen zy vloeken, zy moeten zegenen. Willen zy lasteren, zy moeten pryzen. Willen zy dooden, zy moeten kussen, als God wil dat zy het doen. Want daar is geen tooverye tegen Jacob, noch waarzeggerye tegen Israël, Num. 23 : 23. Wat zullen wy tot deeze dingen zeggen, zo God voor ons is, wie zal tegen ons zyn, Rom. 8 : 31.

c. De Heere is naby zyn volk, waar zy gaan of staan zo worden zy bewaard, verkwikt en versterkt in de uure der verzoekinge, Job 5 : 19—23. In zes benauwtheden zal hy u verlossen: Ende in de zevende en zal u het kwaad niet aanroeren. In den honger zal hy u verlossen van de dood: ende in den oorlooge van het geweld des zweerts. Tegen den geessel der tonge zult gy verborgen wezen: ende gy zult niet vreezen van de verwoestinge, als zy komt. Tegen de verwoestinge, ende tegen den honger zult gy lachen: ende van het gedierte der Aarde en zult gy niet vreezen. Want met de steenen des velts, zal u Verbont zyn: ende het gedierte des velts, zal met u bevredigt zyn.

d. De tyd van volkomene verlossinge is naby. 't Is om een korten tyd te doen, dan stapt de Ziel over uit alle haar verdriet in de zaalige eeuwigheid, Hoz. 6 : 2, 3. Hy zal ons na twee dagen levendig maken: op den derden dag zal hy ons doen verryzen, ende wy zullen voor zyn aangezigte leven. Dan zullen wy kennen, wy zullen vervolgen, om den Heere te kennen; zyn uitgang is bereid als de dageraad: ende hy zal tot ons komen als een regen: als de spade regen en de vroege regen des lands. Jac. 1 : 12. Zalig is de man die verzoekinge verdraagd: Want als hy beproeft zal geweest zyn, zo zal hy de kroone des levens ontfangen, welke de Heere belooft heeft, den genen die hem lief hebben.

XIV. ARTIKEL,

Van de Scheppinge en Val des Menschen, en zyn Onvermogen tot het waare Goed.

Wy gelooven dat God den mensche geschapen heeft van het stof der aerde, ende heeft hem gemaeckt ende geformeert na sijn beelt ende gelijckenisse, goet, rechtveerdich ende heylich: connende met sijnen wille in alles overeen comen met de wille Gods. Maer als hy in eeren was; so en heeft hyt niet verstaen, noch sijn wtnementheyt erkent: maer heeft hem-selven willens der sonde onderworpen, ende oversulckx den doodt ende vervloeckinghe; de oore biedende den woorde des Duyvels. Want het ghebodt des levens dat hy ontfanghen hadde, heeft hy overtreden, ende heeft hem van God, die sijn ware leven was, door de sonde afgescheyden: hebbende sijne geheele natuere verdorven: waer door hy hem schuldich gemaeckt heeft des lichamelijcken ende geestelicken doots. Ende in allen sijnen weghen godloos, verkeert, ende verdorven geworden zijnde, heeft hy verloren alle sijne wtnemende gaven, die hy van God ontfanghen hadde, ende en heeft niet anders overich behouden dan cleene overblijfselen der selven; de welke ghenoechsaem zijn, om den mensche alle onschult te benemen: overmits al het licht dat in ons is, is in duysternisse verandert, ghelijck de Schrift ons leert seggende: Het licht schijnt inde duysternisse, ende de duysternisse heeft het niet begrepen: alwaer de H. Johannes de menschen duysternisse noemt. Daerom verwerpen wy al

datmen hierteghen leert vanden Vryenwille des menschen, aenghesien de mensche niet dan een slave der sonden is; ende niet hebben can, ten sy dat het hem ghegeven zy uyt den Hemel. Want wie isser die hem beroemen sal yet goets te connen doen als uyt hemselven, daer doch Christus seght: Niemandt can tot my comen, ten zij dat hem de Vader trecke die my ghesonden heeft? Wie sal met sijnen wille voortcomen, die daer verstaet, dat de ghesintheyt des vleesches is vyantschap teghen God? Wie sal van sijn wetenschap spreken, siende dat de natuerlicke mensche niet begrijpt dat des gheest Gods is? Cortelick, wie sal eenighe ghedachte voorstellen, dewijle hy verstaet, dat wy niet bequaem zijn van ons-selven yet te dencken, als uyt ons-selven, maer dat onse bequaemheyt van Gode is? Ende daerom t'gene de Apostel seght, behoort met recht vast ende seker ghehouden te werden: dat God in ons werckt het willen ende het volbringhen, na sijn wel-behagen. Want daer en is noch verstandt noch wille, den verstande ende wille Gods ghelijck-formich, of Christus heeft-se inden mensche ghewrocht: t'welcke by ons leert segghende: Sonder my en cont ghy niet doen.

VRAGE.

Welk is het voortreffelijkste Schepsel op Aarde?

Antw. De Mensch, die weinig minder in heerlijkheid dan de Engelen is, Psalm 8 : 6. Ende hebt hem een weinig minder gemaakt dan de Engelen.

Vrag. In hoe veelerlei staten konnen wy den Mensch aanmerken?

Antw. In vierderlei: In een staat der Regtheid, waar

in Adam en Eva was; in een staat der Verkeertheid, waar in alle Menschen geboren worden; in een staat der Herstellinge of der genade, waar in de gelovige zyn; in een staat der Heerlykheid, waar in de gelovige zyn zullen na dit leeven.

Vrage. Wat is den Inhoud van deezen Artikel?

Antw. Een vertoog van de Scheppinge des Mensche na Gods beeld, deszelfs Val en Verdorventheid, en Onvermogen tot eenig goed.

Vrag. Waartoe dient ons de kennisse van de Scheppinge en Val des Menschen, en zyn Verdorventheid door den Val?

Antw. 1. Dus worden wy geleert, dat het verderf niet uit God, maar uit den Mensche is. God schiep hem goed, opregt, en na zyn beeld, maar de Mensch heeft hem zelve en alle zyne nakomelingen, door 't ingeeven des Duivels en eige moedwillige ongehoorzaamheid, van de Goddelijke gaaven berooft, Hos. 13 : 9. Het heeft u bedorven ô Israël! want in my is uwe hulpe. Deut. 32 : 5. Hy heeft het tegen hem verdorven: Het zyn zyne kinderen niet, de schandvlekke is haare: 't Is een verkeert en verdraait geslagte.

2. Die kennisse doet ons zien, hoe diep en elendig alle Menschen door de zonde geworden zyn, Rom. 3 : 23. Want zy hebben alle gezondigt, ende derven de heerlykheid Gods. Klaagl. 5 : 16. De Kroone onzes hoofds is afgevallen, ô wee nu onzer, dat wy zoo gezondigt hebben!

3. Die dringt den zondigen Mensch na een middel van verlossinge om te zien, Hand. 2 : 37. Ende als zy dit hoorden, wierden zy verslagen in 't herte, ende zeiden tot Petrus ende de andere Apostelen, wat zullen wy doen mannen broeders?

4. Die verpligt de verloste met dankzegging te roemen de grootheid van Gods ontferming, haar in Christus beweezen, Psalm 116 : 12, 13. Wat zal ik den Heere vergelden voor alle zyne weldaden aan my beweezen? Ik zal den beeker der verlossinge opneemen, ende den naame des Heeren aanroepen. Collos. 1 : 12, 13. Dankende den Vader, die ons bekwaam gemaakt heeft om deel te hebben in de erve der

Heiligen, in het Ligt: Die ons getrokken heeft uit den magt der duisternisse, ende overgezet heeft in het Koningryke des Zoons zyner liefde.

.·. Vrag. In hoe veel deelen word deezen Artikel verdeelt?

Antw. In drie deelen.

I. Het eerste behelst de Scheppinge des Menschen,

A. Een aanzien van het beginsel daar God hem uit Schiep. Wy geloven dat God den Mensche geschape heeft van het stof der Aarde,

B. Een aanzien van de luister daar mede hy begaaft werd, ende heeft hem gemaakt ende geformeert na zyn beeld ende gelykenisse, goed, regtvaerdig ende heilig: konnende met zynen wille in alles overeenkomen met de wille Gods.

II. Het Tweede vertoont de Val des Menschen in deezer voegen,

A. Dat ons eerst berigt word dat niet God, maar de Mensch zelf een oorzaak van zyn val is. Maar als hy in eeren was; zo en heeft hy 't niet verstaan, nog zyn uitneementheid erkent: maar heeft hem zelven willens der zonde onderworpen, ende over zulks den dood ende vervloekinge; de oore biedende den woorde des Duivels.

B. Daar na, waar in desselfs Val en Ongehoorzaamheid bestont. Want het gebod des leevens dat hy ontfangen hadde, heeft hij overtreeden, ende heeft hem van God, die zyn ware leeven was, door de zonde afgescheiden; hebbende zyne geheele natuure verdorven: waar door hy hem schuldig gemaakt heeft des lighaamelyken ende geestelyken doods.

III. Het Derde wyst aan de grootheid van 's Menschen verdorventheid door den Val, zo als die in onze Kerk beleeden en tegens de dwalinge daar mee strydende, verdeedigt wordt.

A. De diepte van 's Menschen verdorventheid door den Val, word op deeze wyze beleeden: Ende in allen zynen weegen godloos, verkeert, ende verdorven geworden zynde, heeft hy verloren alle zyne uitneemende gaven, die hy van God ontfangen hadde, ende en heeft niet anders overig behouden dan kleene overblyfzelen der zelven; de welke genoegzaam zyn om den mensche alle onschuld

te beneemen: overmits al het ligt dat in ons is, is in duisternisse verandert, gelyk de Schrift ons leert zeggende: Het ligt schynt in de duisternisse, ende de duisternisse, heeft het niet begreepen: alwaar de H. Johannes de Menschen duisternisse noemt.

B. De verdeediging van deeze leere, tegen de dwalinge daar mee-strydende, geschied in deezer voegen:

a. Eerst met bewyzen, die 's Menschen volstrekte onmagt ten goede bevestigen. Daarom verwerpen wy al dat men hier tegen leert van den Vryen-wille des Menschen, aangezien de Mensche niet dan een slaave der zonde is; ende niet hebben kan, ten zy dat het hem gegeven zy uit den Hemel. Want wie isser die hem beroemen zal iet goeds te konnen doen als uit hem zelven, daar dog Christus zegt: Niemand kan tot my komen, ten zy dat hem de Vader trekke die my gezonden heeft? Wie zal met zynen wille voortkomen, die daar verstaat, dat de gezintheid des vleeschs is vyandschap tegen God? Wie zal van zyn weetenschap spreeken, ziende dat de natuurlyke Mensche niet begrypt dat des Geests Gods is? Kortelyk, wie zal eenige gedagten voorstellen, dewyle hy verstaat, dat wy niet bekwaam zyn van ons zelven, maar dat onze bekwaamheid van Gode is?

b. Daar na met bewyzen die duidelijk vertonen, dat al het goede in den Mensch eeniglijk van God afkomt. Ende daarom 't gene de Apostel zegt, behoort met regt vast en zeeker gehouden te werden: dat God in ons werkt het willen ende het volbrengen, na zyn welbehagen. Want daar en is nog verstand nog wille, den verstande ende wille Gods gelykformig, of Christus heeft ze in den mensche gewrogt: 't welke hy ons leert zeggende: Zonder my en kont gy niet doen.

Vrag. Wat behelst het eerste lit van deezen Artikel?
Antw. De Scheppinge des Menschen na Gods beeld.

Vrag. Wat is de Mensch?
Antw. Een reedelijk Schepsel, bestaande uit Lichaam en Ziel.

Vrag. Wie waaren de eerste Menschen?

Antw. De naam van de Man is Adam, en die van de Vrouwe Eva.

Vrag. Zyn 'er dan geen Preadamiten, dat is Menschen, voor Adam geweest?

Antw. Dit is een oude dwalinge van zommige, die ten uitersten ongerymt is. Want Mozes beschryft de Scheppinge van de Waereld, en doet daar aanstonts by de Scheppinge van Adam, geen gewag maakende van een eenig Mensch voor Adam. Paulus getuigenisse stemt hier meede overeen, als hy zegt, Hand. 17 : 26. Dat God uit eenen bloede het gantsche geslagte der Menschen gemaakt heeft, om op den geheelen aardbodem te wonen. 1 Cor. 15 : 45. De eerste Mensche Adam, is geworden tot eene leevende Ziele. Vers 47. De eerste Mensche is uit de aarde aardsch.

Vrag. Wie is eerst geschapen, de Man of de Vrouw?

Antw. De Man, die daar door in heerlijkheid boven de Vrouw uitmunt, 1 Cor. 11 : 8, 9. Want de Man is uit de Vrouwe niet, maar de Vrouwe uit de Man, want ook is de Man niet geschapen om de Vrouwe, maar de Vrouwe om de Man.

Vrag. Hoe heeft God de Man geschapen?

Antw. De Man heeft God geschapen uit het stof der aarde, Gen. 2 : 7. Ende de Heere God hadde den Mensche geformeert uit het stof der aarde, ende in zyne neusgaten geblazen den adem des leevens, alzo werdt de Mensche tot een leevendige Ziele.

Vrag. Hoe is de Vrouw geschapen?

Antw. De Vrouw heeft God gebouwd uit de ribbe des Mans, Gen. 2 : 21—23. Doe deede de Heere God eenen diepen slaap op Adam vallen, ende hy sliep: ende hy nam een van zyne ribben, ende sloot derzelver plaatze toe met vleesch, en de Heere God bouwde de ribbe die hy van Adam genomen hadde, tot eene Vrouwe: ende

hy bragt ze tot Adam. Doe zeide Adam, deeze is ditmaal been van myne beenen, ende vleesch van mynen vleesche: Men zal ze Manninne heeten, om dat ze uit den Man genomen is.

Vrag. Op wat dag heeft God den Mensch geschapen?

Antw. Op den zesden dag, als God alles geschapen en op het cierlijkst tot dienst des Menschen, toebereid hadde, Gen. 1 : 26, 27. Ende God zeide, laat ons Menschen maken na onzen beelde, na onzen gelykenisse; en dat zy heerschappye hebben over de visschen der Zee, ende over het gevogelte des Hemels, ende over het kruipende gedierte, dat op der Aarde kruipt: ende God schiep den mensche na zynen beelde, na den beelde Gods schiep hy hem. Man ende Wyf schiep hy ze.

∴ Vrag. Waar heeft God den Mensch geschapen?

Antw. Veele Geleerde stellen de Scheppinge des Menschen in het Paradys. Zanchius, Musculus, en met hen Witzius en andere, stellen vast, dat God den eersten Mensch geschapen hebbe buiten het Paradys, en daarna in het paradijs, als in eenen beeter plaats heeft overgevoert. Dit schynen de woorden te kennen te geeven, Gen. 2 : 8. Ook hadde de Heere God eenen hof geplant in Eden tegen het Oosten: Ende hy stelde aldaar den Mensche dien hy geformeert hadde. Vergeleken Gen. 3 : 23. daar van gezegd word, na dat hy gezondigt hadde. Zo verzond hem de Heere uit den hof van Eden, om den Aardbodem te bouwen daar hy uit genomen was.

Vrag. Uit hoe veel deelen bestaat de Mensch?

Antw. Uit twee deelen, Lighaam en Ziel, Math. 10 : 28. Vreest niet voor de gene, die het lighaam doden, en de Ziel niet konnen doden: maar vreest veel meer hem, die beiden Ziel en Lighaam kan verderven in de Helle.

Vrag. Wat is het Lighaam?

Antw. Een verheeve konststuk van de Goddelijke magt en wysheid, uit vleesch en beenen, aderen en zenuwen, op een wonderlijke wyze te zamen gevoegt, dat de Godzalige daar van in verrukking uitroepen, Psalm 139 : 14, 15. Ik love u, om dat ik op een heel vreesselyke wyze wonderbaarlyk gemaakt ben, wonderlyk zyn uwe werken! ook weet het myne Ziele zeer wel. Myn gebeente was voor u niet verholen, als ik in 't verborgen gemaakt ben, ende als een borduurzel gewrogt ben in de nederste deelen der Aarde. Job 10 : 9, 11. Gedenkt doch dat gy my als leem bereid hebt, ende my tot stof zult doen wederkeeren. Hebt gy my niet als melk gegoten, ende my als kaas doen runnen? met vel en vleesch hebt gy my bekleed: met beenen ook, ende zenuwen hebt gy my te zamen gevlogten.

Vrag. Wat is de Ziel?

Antw. Een geestelijke Zelfstandigheid, welk met het Lighaam vereenigt zynde, een Mensch uitmaakt.

∴ Vrag. Bestaat het weezen van de Ziel niet in een enkele gedagte ofte denking?

Antw. Geenzints: want

1. Alle denking is een byzondere daad of werking, die veronderstelt een werkzaam weezen, gelyk Gods Woord spreekt van een gedigtzel der gedagten des herten, Gen. 6 : 5. Van booze gedagten die uit het harte voortkomen, Matth. 15 : 19. Dan ydele gedagten die in 't binnenste van den Mensch vernagten, Jerem. 4 : 14.

2. De denking of gedagten zyn voorbygaande daden der Ziel, die alle ogenblikken nieuw, veelerhande, en zeer verschillig zyn, daar de Ziel des Menschen eenig is en altyd dezelve blyft.

3. De denkingen of gedagten konnen door een tyd afgescheiden zyn van de Ziel, gelijk dat duidelijk blykt in Menschen, die in een diepe bezwyming vallen en als dan niet denken: want tot haar zelven komende, weeten ze niet dat ze ter tyd der bezwyning een weezen gehad hebben, veel min dat zy weeten zouden, wat zy gedagt hebben.

Vrag. Zoude men dan niet mogen stellen, dat de Ziel, iets Lighamelijks is, het allerfynste van het bloed of een damp die daar uit ontstaat?

Antw. Gantschelijk niet. De Ziel is een geestelijk weezen, werkzaam door verstand, wil en oordeel, maar uit reedelijke daaden vloeien, die de natuur van een Lighaam verre te boven gaan. De Schrift stelt ook de Ziel uitdrukkelijk als een geestelyk weezen, tegen het Lighamelijke over, Pred. 12 : 7. Dat het stof wederom tot de Aarde keere, als het geweest is: En de Geest wederom tot God keere, die hem gegeeven heeft.

Vrag. Wat zyn de vermogens of kragten van de Ziel?

Antw. De vermogens van de Ziel konnen wy bekwaamlijk tot deeze vier brengen, Verstand, Oordeel, Wille en Conscientie.

Vrag. Wat is het verstand?

Antw. 't Verstand is die kragt van de Ziel, waar door men een zaak begrypt, Hand. 8 : 30. Ende Philippus liep toe, en hoorde hem den Propheet Esaiam leezen ende zeide: Verstaat gy ook het geene gy leest.

Vrag. Wat is het Oordeel?

Antw. 't Oordeel is dat vermogen in de Ziel, waar door wy vonnis vellen of een zaak goed of kwaad, waar of valsch is. 1 Cor. 11 : 13. Oordeelt gy onder u zelven: Is het betamelyk dat de Vrouwe ongedekt God bidde. 1 Cor. 10 : 15. Als tot verstandige spreeke ik: oordeelt gy het gene ik zegge:

Vrag. Wat is de Wille?

Antw. De Wille is die kragt van de Ziel, waar door men een zaak verkiest of verwerpt, Jos. 24 : 15. Kiest u heeden wien gy dienen zult. Hebr. 11 : 25. Verkiezende liever met het volk Gods kwalyk gehandelt te worden, dan voor eenen tyd de genietinge der zonden te hebben.

Vrag. Wat is de Conscientie?

Antw. De Conscientie is die kragt van de Ziel, welke als Gods onderrigter agtneemt op des Menschen daden, en hem over goede daden vertroost, en over kwade daden beschuldigt, Rom. 9 : 1. Ik zegge de waarheid in Christo, ik liege niet, myne Conscientie my mede getuigenisse geevende door den Heiligen Geest.

Vrag. Werd de Ziel van den Mensch voortgebragt van

de Ouders door een zadelyke voortteelinge, of door ontsteekinge, even als de eene kaars de andere ontsteekt?

Antw. 1. Dit hebben veele uit de Lutersche en andere gestelt, dog te onregt. De Ziel is een geestelijke Selfstandigheid, en by gevolge ondeelbaar. De Schrift schryft ook uitdrukkelijk de voortbrenginge der Ziele onmiddelijk aan God toe, Pred. 12 : 7. En de Geest wederom tot God keere, die hem gegeeven heeft. Jes 57 : 16. De Zielen die ik gemaakt hebbe. Zach. 12 : 1. Die des Menschen Geest in zyn binnensten formeert. Daarom werd God genaamt de Vader der Geesten, Hebr. 12 : 9. De God der Geesten alles vleesches, Num. 16 : 22.

∴. Vrag. Hebt gy nog een bewys?

Antw. Ja.

2. Indien de Ziel van den Mensch van de Ouders was, zo zoude zy zyn van de Vader alleen, of van de Moeder alleen, of van beiden. Niet van de Vader alleen, want dus zoude de Moeder die niet van gelijke genereeren. Niet van de Moeder alleen, want dan zoude Vader daar uit geslooten zyn. Niet van beiden, want dan zoude de Ziel gemengd zyn uit de Substantie van de Vader en Moeder. Het een en ander is ongerymt te stellen.

3. Indien de Ziel van de Ouders was, dan moest zy gegenereerd worden, of van het Lighaam der Ouders, of van derzelver Ziel. Niet van het Lighaam: om dat uit een Lighaam geen Geest kan worden: alzo een Lighaam en Geest in haar geheele natuur verschillen; en al wat genereerd, zyns gelijke genereerd. Niet van de Ziel, om dat die ondeelbaar is, daar nogtans al wat genereerd, deelbaar zy.

Vrag. Waar toe schept God de Ziel?

Antw. Om die te vereenigen met het Lighaam, welke beiden op het allernauwst met malkanderen vereenigt zynde, een Mensch uitmaken, Gen. 2 : 7. Ende de Heere God hadde den Mensch geformeert uit het stof der Aarden, ende in zyne neusgaten geblazen den adem des levens; alzo werdt de Mensche tot eene leevende Ziele.

Vrag. Waar in bestaat deeze vereeniging van de Ziel met het Lighaam?

Antw. De manier van deeze vereeniging is voor ons onbekent en verborgen. Dit kan men 'er van zeggen.

1. Die vereeniging is plaatzelyk, zo dat de Ziel is en blijft in het Lighaam tot haar ontbinding, egter zonder eenige uitbreiding; of verdeelinge, terwyl zy zelve in het Lighaam werkt. Gelijk 'er daarom van den opgewekten Eutyches staat, Hand. 20 : 10. Zyne Ziele is in hem.

2. Deeze vereeniging is natuurlijk of weezentlijk; zo dat uit de vereeniginge van deeze twee weezens een derde ontstaat, dewelke wy een Mensch noemen.

3. Uit deeze vereeniging volgt een zamenwerking of onderlinge mededeelinge van hunne werkingen; zo dat in een welgestelt Lighaam, de tong en andere leeden op de wil van de Ziel bewogen worden, en de Ziel wederom aangedaan word door de Lighamelijke beweegingen van de uiterlijke zinnen des Lighaams.

Vrag. Hoe lang blyft deeze vereeniging na Ziel en Lighaam bestand?

Antw. Tot dat het Lighaam door de dood word neergeveld, en daar door onbekwaam werdt, om met de Ziel t' zamen te werken.

Vrag. Hoe gaat het dan met het Lighaam?

Antw. Het Lighaam keert tot stof, waar uit het genomen is, Psalm 90 : 3. Gy doet den Mensche wederkeeren tot verbryselinge: ende zegt, keert weder gy Menschen kinderen. Pred. 12 : 7. Dat het stof wederom tot Aarde keere als het geweest is.

Vrag. Hoe gaat het dan met de Ziel?

Antw. De Ziel sterft niet, maar gaat terstont in den Hemel ofte in de Helle, Luc. 16 : 22, 23. Ende het geschiede dat de Bedelaar stierf, ende van de Engelen gedragen wierd in den schoot Abrahams, en de Ryke stierf ook ende wierd begraven. Ende als hy in de

Helle zyne oogen ophief zynde in de pyne, zag hy Abraham van verre, ende Lazarum in zynen schoot.

Vrag. Is dan de Ziel onsterffelijk?

Antw. 1. Dit leert de natuur der Ziel, welke geestelijk is en onsterffelijk, en daarom eenvoudig; waarom de Ziel als het Lighaam niet kan gedeelt en van malkanderen gescheiden worden, Matth. 10 : 28. Vreest niet voor de gene die het Lighaam doden en de Ziel niet konnen doden.

.·. Vrag. Hoe bewyst gy dit verder?

Antw. 2. Uit de werkingen der Ziel, welke sterker worden na mate dat het Lighaam verzwakt. Immers dat de Ziel het klaarste begrip heeft van geestelijke zaaken in de uure des doods, als de kragten van het Lighaam aan 't vervallen zyn is een bewys, dat de Ziel des menschen met het vervallen van het Lighaam niet verzwakt of sterft maar klaarder een zaak begrypt, hoe ze minder verbintenisse heeft met het Lighaam.

3. Uit de begeerte der Ziel, die zig tot de onsterffelijkheid en het oneindige uitstrekt: welke God niet te vergeefs in den Mensch gelegt heeft, en zelf in de Heidenen te vinden is.

4. Uit de deugden van goedheid en regtvaerdigheid in God, die de onsterffelijkheid der Ziele bevestigen. Zyn goedheid voor de vromen, die in dit leeven veeltyds het kwade genieten, 1 Cor. 15 : 19. Indien wy alleenlyk in dit leeven op Christum zyn hopende, zo zyn wy de elendigste van alle Menschen. Zyn regtvaerdigheid tot straffe der godlozen, die tot straffe zullen lyden het eeuwig verderf, van den aangezigte des Heeren, ende van de heerlykheid zyner sterkte: 2 Thess. 1 : 9. Dies moet de Ziel overblyven.

Vrag. Tot wat einde heeft God den Mensch geschapen?

Antw. Tot zyn eer en heerlijkheid, Spreuk. 16 : 4. De Heere heeft alles gewrocht om zyn zelfs wille: Ja ook den godloozen tot den dag des kwaads.

Vrag. Hoe heeft God den Mensch geschapen?

Antw. Goed, Gen. 1 : 31. God zag al wat hy gemaakt hadde, ende ziet het was zeer goet. Regt, Pred. 7 : 29. Alleenlyk ziet, dit hebbe ik gevonden, dat God den Mensche regt gemaakt heeft. Na zyn beeld, Gen. 1 : 26. Laat ons Menschen maaken na onzen beelde, na onze gelykenisse.

Vrag. Wat onderscheid is 'er tusschen de woorden beeld en gelykenisse?

Antw. Die geeven zo veel te kennen als een gelijkend beeld, een beeld dat God zeer gelykformig zyn zoude.

Vrag. Om wat reden worden hier dan beide deeze woorden gebruikt, was het het niet genoeg, dat een der zelve gebruikt waare?

Antw. Neen. Want dewyl alle beeld geen gelykenis is, en alle gelykenis geen beeld: zo heeft God beide deeze woorden willen gebruiken om uit te drukken, dat de Mensch in dier voegen na Gods beeld geschapen is, dat hy Gode gelyk was. Ende zo naar Gods gelijkenisse, dat die gelijkheid een afbeeldzel en afdrukzel als het ware, van God was.

Vrag. Wat is eigentlijk een beeld of gelijkenis?

Antw. Een afbeeldzel of uitdrukzel van een Persoon of zaak, de welke deszelfs natuur en gedaante na het leeven vertoont.

Vrag. Hoe veel dingen worden 'er in een beeld vereischt?

Antw. Vier dingen. 1. Een voorbeeld, waar na iets afgebeeld word. 2. Een onderwerp, waar in de afbeelding vertoont word. 3. Een afdrukzel, welke het voorbeeld vertoont. 4. Een gelykenisse tusschen het voorbeeld en het afdrukzel.

Vrag. Hoe is de zaak hier geleegen?

Antw. 1. 't Voorbeeld zyn Gods eigenschappen van kennisse en heiligheid, waar na de Ziele des Menschen geschapen is. 2. 't Onderwerp is de Ziel des Menschen, waar in God deeze volmaaktheeden heeft ingedrukt. 3. Het afdrukzel zyn de begaaftheeden van 's Menschen Ziel, namentlijk kennisse en heiligheid. 4. De gelykenis is die overeenkomste tusschen de begaaftheeden van des Menschen Ziel, en Gods volmaaktheeden volgens het oogmerk Gods in de Scheppinge des Menschen na zyn beeld bedoelt.

∴ Vrag. Hoe begrypt men de zaak duidelijk en klaar?

Antw. Zommige begrypen de Ziel als een kostelijk tafereel, waar op het beeld van God geschildert wierd; de begaaftheeden in de Ziel van kennisse en heiligheid, als het beeld en de gelykenisse van de Goddelykheid zelf: De onsterfelykheid en heerschappye over de Schepselen, als de glans van die blinkende schilderye, en gelijk als de stralen, die niet alleen de Ziele, maar den gantschen Mensch, en het Ligchaam zelfs, verhelderen, en hem tot een Heer en Vorst, en gelijk als tot een onsterffelijken vrind en metgezelle van den Eeuwigen God maakten. Andere daarentegen stellen, dat men de Ziel beeter kan vergelyken by een gehouwen of gegooten beeld, en de hebbelykheeden of begaaftheeden by de verwe die daarop geleid word, tot meerdere gelijkheid van de vertoonde zaak of Persoon. Dit laatste voldoet ruim zo wel aan de beteekenisse van de woorden beeld en gelykenisse.

∵ Vrag. Wat misvattingen zyn 'er omtrent het weezendlyke van Gods beeld, daar men zig voor hebbe te wagten?

Antw. 1. Dat dit beeld niet bestaat in een mededeeling of overstorting des Goddelijken Wezens in den Mensch, schoon een gelovige op eeniger wyze gezegd word, de Goddelyke natuur deelagtig te zyn, 2 Petr. 1 : 4. Christus Jesus is alleen ten aanzien van zyne Goddelijke natuur, het uitgedrukte beeld van Gods Selfstandigheid, Hebr. 1 : 3.

2. Dog in de Lighamelijke trekken of uitwendige gedaante van den Mensch, hoedanig eertyds de oude Antropomorphiten spraken; dewyl de Lighamelijke stoffe niet bekwaam is om een beeld te zyn van iets geestelijk, veel min van God die een oneindige Geest is, by wien men

niets Lighamelijk vergelijken kan, Jes. 40 : 25. By wien dan zult gy lieden my vergelyken, dien ik gelyk zy? zeit de Heilige.

3. Dog in de gelijkenisse, na de gedaante van Christus menschelijke natuur, gelijk Origines en sommige andere onder de Oudvaders, verkeert geoordeelt hebben: Want behalven dat zulk een gevoelen steunt op eene valsche grond, als of Christus het eerste Schepsel waare, zo leert ons ook Gods woord overvloedig, niet dat wy na de gelykenisse Christi geworden zyn; maar dat hy ons in alles is gelyk geworden, uitgenomen de zonde, Phil. 2 : 7, 8. Rom. 8 : 7. Hebr. 2 : 14.

4. Dog alleen en geheel, in de magt en heerschappy over de Schepselen, gelijk de Socinianen willen, dewyl dat God niet alleen door heerschappye God is, maar door zyn Weezen. 't Is wel zo, dat de heerschappy over de Schepselen mede behoort tot Gods beeld; egter doen de Socinianen zeer kwalijk, dat ze daar in alleen of voornamentlyk Gods beeld stellen, terwyl andere hier in niet te volgen zyn, die de heerschappy geheel van het beeld Gods tragten uit te sluiten.

Vrag. Waar in bestond dat beeld van God?

Antw. Indien wy den geheelen omtrek van Gods beeld willen begrypen, zo moeten wy zeggen dat dit beeld van God bestond

1. Voor eerst in het ontlichamelijk en onsterffelijke weezen der Ziele, voorzien met de kragten van verstaan en willen.

2. Ten tweeden, meer voornamelijk in de begaaftheden van de Ziele, als van kennisse en heiligheid.

a. Kennisse, waar door de Mensch den Drie-Eenigen God kende, en in de beschouwinge van zyn algenoegzaamheid zig konde verlustigen.

b. Heiligheid, waar door zyn wil vervult was met de liefde tot God en zyn heiligheid; en waar door hy een hebbelijkheid en magt had, om alle deugden tot verheerlijkinge van God, te oefenen.

3. Ten derden, in de onsterffelykheid van den geheelen Mensch, ten aanzien van Lighaam en Ziel, zo lang hy niet zondigde, want de dood is op de Zonde bedreigt, Gen. 2 : 17. Ten dage als gy daar van eet zult gy den dood sterven.

4. Ten laasten, in de heerschappye over al de Schepselen, 't welk blijkt, om dat God by zyn Scheppinge aanstonts zeide Gen. 1 : 26. Ende dat zy heerschappy hebben over de visschen der Zee, ende over het gevogelte des Hemels. Ende over het vee, ende over de geheele Aarde, ende over al het kruipende gedierte dat op der Aarde kruipt.

∴ Vrag. Hoe bewyst gy, dat het beeld van God bestont in het weezen der Ziel?

Antw. Om dat de Mensch hier in eenige overeenkomst heeft met God, die een zuivere Geest is. Hierom word den Mensch ook na den Val gezegd, na Gods beeld gemaakt te zyn, Gen. 9 : 6. Wie des menschen bloet vergiet, zyn bloet zal door den mensche vergoten worden; want God heeft den mensche na zyn beeld gemaakt. Jac. 3 : 9. Door haar loven wy God ende den Vader, ende door haar vervloeken wy de menschen, die na de gelykenisse Gods gemaakt zyn. Hand. 17 : 29. Wy dan zynde Gods geslagte, en moeten niet meinen dat de Godheid goud, ofte zilver, ofte steen gelyk zy, welke door menschen konste ende bedenkinge gesneden zyn.

∴ Vrag. Maar is de Ziel niet blootelijk aan te merken als een Tafereel op welke Gods beeld geschildert word?

Antw. Zo komt de Ziel wel voor ten aanzien van de hebbelykheden, als kennisse en heiligheid; maar niet ten aanzien van het geheele beeld van God, waarom 't ons beter dunkt, als men spreekt van Gods beeld in den Mensch, de Ziel te vergelijken by een gehouwen of gegoten beeld, en de hebbelykheid van kennisse en heiligheid by de verwe die daar op geleid wordt, tot meerder gelijkheid na God.

Vrag. Hoe bewyst gy, dat Gods beeld bestont in waare kennisse en heiligheid?

Antw. 1. Uit de goedheid en regtheid, waar in den eersten Mensch is geschapen; 't welk moet geweest zyn een zedelijke goedheid, bestaande in kennisse en heiligheid, dewijl hy tot een hoger einde dan alle lighamelijke en redenlooze Schepselen geschapen was.

2. Het beeld Gods, 't welk in den vernieuwden Mensch herstelt word, bestaat in kennisse en heiligheid, die wy in Adam verloren hebben, Collos. 3 : 10. Ende aangedaan hebt

den nieuwen mensche die vernieuwt wort tot kennisse, na het evenbeeld des genen die hem geschapen heeft. Eph. 4 : 24. Ende den nieuwen mensche aandoen die na God geschapen is, in ware regtvaerdigheid ende heiligheid.

3. In de hebbelykheden van kennisse en heiligheid, word doorgaans des Menschen gelijkformigheid gestelt met God, Matth. 5 : 48. Weest dan gy lieden volmaakt, gelyk uw Vader, die in de Hemelen is, volmaakt is. 1 Petr. 1 : 15. Maar gelyk hy die u geroepen heeft heilig is, zo wordt ook gy zelve heilig in al uwen wandel.

∴ Vrag. Behoord de onsterffelijkheid van den Mensch mede tot Gods beeld?

Antw. Tot bewys daar van zyn benevens Gods eige onsterffelijkheid die plaatzen, welke de dood aanmerken als een bezolding der zonde, Rom. 6 : 23. De bezoldinge der zonde is de dood, Rom. 5 : 12. Daarom gelyk door een mensche de zonde in de Waereld ingekomen is, ende door de zonde de dood: ende alzo de dood tot alle menschen doorgegaan is, in welken alle gezondigt hebben. Vers 21. Op dat gelyk de zonde geheerscht heeft tot de dood, alzo ook de genade zoude heerschen door regtvaerdigheid tot het eeuwige leven door Jesum Christum onzen Heere.

∴ Vrag. Wat zegt gy van de Heerschappy over de Schepselen?

Antw. De Heerschappy over de Schepselen is mede een voornaam deel van Gods beeld. Want hier in heeft den mensch eenige gelijkheid met God, Psalm 8 : 7. Gy doet hem heerschen over de werken uwer handen: Ende hebt alles onder zyne voeten gezet. Hierom worden de Overheeden die Gods heerschappy op Aarde vertoonen Goden, genoemt, Psalm 82 : 6. En de Man wegens zyn gezag over de Vrouw, het beeld en de heerlykheid Gods, 1 Cor. 11 : 7.

Vrag. Wat gevolg heeft dit, als gy stelt dat Godt den Mensch na zyn beeld geschaapen heeft?

Antw. Hier door vervalt

1. De leer der Jesuiten in het Pausdom, willende dat den Mensch geschapen is in puris naturalibus, gelijk zy spreeken in eene eenvoudige natuure, nog goed nog kwaad,

nog regtvaerdig nog onregtvaerdig: dewyle de natuur van het redelijk Schepsel niet dult, zulk een eenvoudige natuur als staande onder een Wet, tot welkers onderhoudinge een reedelijke goedheid vereischt word.

2. De verdorve leer der Remonstranten, willende dat God den Mensch geschapen heeft in inordinatis affectibus, dat is gelijk zy spreeken, met dierlyke hartstogten, die ongeregelt waren. En dat het beeld van God in den Mensche boven natuurlijk was, en als een goude toom om daar mede de begeerlijkheid van zyn natuur te beteugelen.

Vrag. Tot wat einde heeft God den Mensch met zyn beeld geschapen?

Antw. De Catechismus zegt zeer wel, op dat hy God zynen Schepper regt kennen, ende hem van herten lief hebben, ende met hem in de eeuwige Zaligheid leven zoude, hem te loven en te pryzen, Spr. 16 : 4. De Heere heeft alles gewrocht om zyns zelfs wille. Jes. 43 : 21. Dit volk hebbe ik my geformeert, zy zullen mynen lof vertellen. Openb. 4 : 11. Gy Heere zyt weerdig te ontfangen de heerlykheid, ende de eere, ende de kracht: want gy hebt alle dingen geschapen, ende door uwen wille zyn zy, ende zynze geschapen.

Vrag. Waar in blonk Gods goedheid over den Mensch, op een uitnemende wyze uit?

Antw. Daar in, dat de groote Schepper van Hemel en Aarde met zyn maakzel in een Verbond heeft willen treeden, 't welk op de allerdierbaarste belofte gevestigt was.

Vrag. Hoe beschryft gy zulk een Verbond?

Antw. Als een gunstige onderhandeling van God met den eersten Mensch, als hoofd van het menschelijk geslagt, dat natuurlijker wyze uit hem zoude voortkomen, volgens welke God hem de Hemelsche gelukzaligheid beloofde, onder beding van volmaakte gehoorzaamheid, met bedreiginge des

doods, indien hy deezen eisch niet volbragt, maar daar tegen zondigde.

Vrag. Hoe word dit verbond doorgaans genaamt?

Antw. De Godgeleerden noemen dit Verbond, een Verbond der natuur, dewyl het met den Mensch in zyn eerste beginzel is opgerigt, als zyn natuur goed en bekwaam was, om de bedingen des Verbonds te konnen volbrengen. Een Verbond des Wets, voor zo verre het in zig zelve een Wet behelsde, waar na den Mensche tot verkryging van de Hemelsche gelukzaligheid, zig stiptelijk gedragen moest. Een Sinaitisch Verbond, dewyl het zelve op Sinai wel niet weder is opgerigt, maar in zyn ouden eisch op nieuws is voorgestelt. Een oud Verbond, om dat het voorgegaan is voor de zonde, en door de opregting van het Verbond der genade is veroudert en verdweenen. Een VERBOND DER WERKEN vermits de voorwaarden van dit Verbond geboden en werken zyn, op welkers volbrenging de beloften des Verbonds toegebragt wierden.

Vrag. Hoe bewyst gy, dat God met Adam een Verbond der werken in het Paradys heeft opgeregt?

Antw. 1. Dit blijkt uit Hoz. 6 : 7. Maar zy hebben het Verbond overgetreden, als Adam: daar hebben zy trouwlooslyk tegen my gehandelt. Job 31 : 33. zo ik gelyk Adam myne overtredingen bedekt hebbe: door eige liefde myne misdaat verbergende. Alwaar wy duidelijk zien, dat Israël in haren Verbondsbreuke vergeleeken word met die van Adam, welkers overtreding even bekent en zwaar was?

Vrag. Hebt gy nog een bewys?

Antw. 2. Uit het verhaal van Mozes, Gen. 2 : 17. Maar van den boom der kennisse des goets ende des kwaads, daar van en zult gy niet eten; want ten dage, als gy daar van eet, zult gy den dood sterven. Waar in wy uitdrukkelijk vinden een willekeurig gebod van God, met een bedreiging, terwyl wy de belofte van het goede gemakkelijk konnen

afleiden van Gods natuurlijke goedheid, Hebr. 11 : 6. Die tot Godt komt moet gelooven dat hy is, ende een belooner is der gene die hem zoeken. En de toestemminge Adams op Gods voorstel, konnen wy besluiten uit zyn afhangelijkheid van God, als Schepper en Wetgever.

3. Uit de tegenstelling van de Wet der Werken tegen de Wet des Geloofs, Rom. 3 : 27, 28. Waar is dan de roem? Zy is uitgeslooten. Door wat Wet? der Werken? neen, maar door de Wet des Geloofs. Wy besluiten dan dat de Mensche door het Geloove geregtveerdigt wort, zonder de Werken der Wet. Gal. 2 : 16. Wetende dat de Mensche niet geregtveerdigt en wort uit de Werken der Wet, maar door het Geloove Jesu Christi. Daar nu zulk een tegenstelling van de Wet des Geloofs tegen de Wet der werken, is, blijkt van zelve klaar, dat die Wet der Werken niet anders als het Verbond der Werken is.

∴. Vrag. Hebt gy nog iets naders?

4. De bekende belofte, Levit. 18 : 5. Ja myne inzettingen, ende myne regten zult gy houden, welke mensche dezelve zal doen, die zal door dezelve leven: Ik ben de Heere. Die spreuk moet eens haar waarheid gehad hebben, en by gevolge de Wet vermogen gehad hebben, om den Mensch op zyne gehoorzaamheid het eeuwige leven te schenken. De tyd is zekerlijk geweest in den staat der regtheid voor den Val, dewyl de Mensch na zyn Zondenval volstrekt magteloos is, om door werken de Zaligheid te verkrygen, Rom. 8 : 3, Want het gene de Wet onmogelyk was, dewyle zy door het vleesch krachteloos was, heeft God, zynen Zone zendende in gelykheid des zondigen vleesches, ende dat voor de zonde, de zonde veroordeelt in het vleesch.

Vrag. Waartoe dient het, dat wy weeten dat God zulk een Verbond met den eersten Mensch heeft opgeregt?

Antw. 1. Om klaar te begrypen de toereekening van Adams zonden aan alle zyn nakomelingen.

2. Om wel te verstaan, de genoegdoeninge Jesu Christi, die als den tweeden Adam, onder de Wet is geweest, om te verlossen die onder de Wet waren, Gal. 3 : 13. Christus heeft ons verlost van den vloek der Wet, een vloek geworden zynde voor ons. Want daar is geschreeven, ver-

vloekt is een ygelyk die aan het hout hangt. Rom. 8 : 3, 4. Want het gene de Wet onmogelyk was, dewyle zy door het vleesch kragteloos was, heeft God zynen Zone, zendende in gelykheid des zondigen vleesches ende dat voor de zonde, de zonde veroordeelt in het vleesch. Op dat het regt der Wet vervuld zoude worden in ons, die niet na den vleesche en wandelen, maar na den Geest.

3. Om beter begrip te vormen van 't Verbond der genade, in tegenstellinge van zulk een Verbond der werken, Rom. 3 : 27. Waar is dan de roem? Zy is uitgeslooten. Door wat Wet? der werken? Neen, maar door de Wet des geloofs.

Vrag. Hoe veel zaaken staan ons ter beschouwing van dit Verbond, aan te merken?

Antw. Vier zaaken. 1. De onderhandelende partyen. 2. 't Wederzydsch beding. 3. De verzeegeling. 4. De geduurzaamheid.

Vrag. Hoe kwam God den Mensch in dit Verbond voor?

Antw. 1. Als Schepper en Wetgever, die volkomen regt hadde om den Mensch te gebieden.

2. Als goed en getrouw, om den Mensch indien hy volstandig bleef, zyn goedheid meede te deelen.

3. Als heilig en regtvaerdig, om de ongehoorzaamheid van den Mensch indien hy zondigde, te konnen straffen.

Vrag. Hoe kwam de Mensch in dit Verbond voor?

Antw. 1. Als vercierd met Gods beeld, en volkomen in staat om de bedingen des Verbonds te konnen volbrengen.

2. Als het hoofd van het Menschelijk geslagt, in wiens volstandigheid het Menschdom staan of vallen zoude.

Vrag. Was dan Christus onder deeze nakomelingen in dit Verbond niet begreepen?

Antw. Ganschelijk niet, nademaal die als een hoofd van een ander Verbond tegen Adam overstaat, en daar en boven op een bovennatuurlyke wyze, uit Maria rein en zonder smette geboren is.

Vrag. Hoe bewyst gy, dat in dit verbond alle de nakomelingen van Adam zyn begreepen geweest?

Antw. 1. Uit de toereekening van Adams zonde aan alle zyne nakomelingen, Rom. 5 : 12. Daarom gelyk door eenen mensche de zonde in de Waereld ingekomen is, ende door de zonde de dood: ende alzo de dood tot alle menschen doorgegaan is, in welken alle gezondigt hebben. Zelf tot de kinderen die niet gezondigt hebben, in de gelijkheid der overtreedinge Adams, Vers 14. Maar de dood heeft geheerscht van Adam tot Mozes toe, ook over de gene die niet gezondigt en hadden, in de gelykheid der overtredinge Adams, welke een voorbeeld is des geenen die komen zoude.

2. Uit de vergelijking die de Schrift maakt tusschen Adam en Christus, Rom. 5 : 15. Doch niet, gelyk de misdaat, alzo is ook de genadegifte. Want indien door de misdaat van eenen veele gestorven zyn, zo is veel meer de genade Gods ende de gave door de genade, die daar is eenes menschen Jesu Christi, overvloedig geweest over veele. 1 Cor. 15 : 22. Want gelyk ze alle in Adam sterven, alzo zullen ze ook in Christo alle levendig gemaakt worden. Vers 47. De eerste mensche is uit de aarde, aardsch: maar de tweede mensche is de Heere, uit den Heemel.

Vrag. Wat eischte God in dit Verbond?

Antw. Gehoorzaamheid aan zyn Wet.

Vrag. Bewyst eens, dat God Adam voor den Val een Wet heeft gegeven?

Antw. 1. Uit de overblyfzelen van de Wet in de Heidenen, Rom. 2 : 14, 15. Want wanneer de Heidenen die de Wet niet en hebben, van nature de dingen doen die der Wet zyn, deeze de Wet niet hebbende, zyn haar zelven een Wet. Als die betoonen het werk der Wet, geschreeven in haare herten, haare conscientie meede getuigende. Ende de gedachten onder malkanderen haar beschuldigende ofte ook

onschuldigende. Indien de Menschen na den Val zelfs een Wet in haare herten ingeschreeven hebben, ende alzo haar zelven een Wet zyn, hoewel onvolmaakt en duister, hoe veel te meer heeft Adam in den staat der regtheid een Wet gehad. De rede van gevolg is, om dat de Wet der natuur vloeit uit de kennisse van God.

∵ Vrag. Hebt gy nog een bewys?

Antw. 2. Rom. 8 : 3. Want het gene de Wet onmogelyk was, dewyle zy door het vleesch kragteloos was, heeft God, zynen Zone zendende in gelykheid des zondigen vleesches, ende dat voor de zonde, de zonde veroordeelt in het vleesch. De Apostel stelt vast, dat 'er een Wet is, die alle menschen raakt, en dat die Wet in zig zelfs de kragt heeft, om den Mensch die ze volmaakt vind, te regtvaerdigen, hy verklaart dat die Wet kragteloos is geworden, derhalven is ze eens in kragt geweest: Nu dit is nooit geweest na den Val, en daarom dan voor den Val doe 'er geen zonde was.

3. Dit leert de natuure Gods en der Menschen. God is door zyn natuur de eerste en opperste, ende alle eere en dienstwaardige Heere. Zo ras 'er een Schepsel is, zo is hy boven dat Schepsel, en dat Schepsel is onder hem, 't welk in kragt van afhangelijkheid zyn Wil en Wet gehoorzaamen en eerbiedigen moet, Jer. 10 : 7. Wie zoude u niet vreezen, gy Konink der Heidenen? Want het komt u toe: om dat dog onder alle wyzen der Heidenen, ende in haar gansche Koninkryk, niemand u gelyk en is.

Vrag. Wat voor een Wet had de Heere aan Adam gegeeven?

Antw. 1. Een Wet der natuur, welke voor zo veel den inhoud aangaat, dezelve was met de tien geboden van Paulus genoemt, het gebod ten leven, Rom. 7 : 10. Liefde, Cap. 13 : 10. Welkers overblyfzelen nog in de Heidenen bespeurt worden.

2. Een Wet der beproevinge die Mozes uitdrukt, Gen. 2 : 16, 17. Ende de Heere God gebood den mensche, zeggende: Van allen boom deezes hofs zult gy

vryelyk eeten. Maar van den boom der kennisse des goeds ende des kwaads, daarvan en zult gy niet eeten: Want ten dage als gy daar van eet, zult gy den dood sterven.

Vrag. Om wat reede werd die boom genaamd een boom der kennisse des goeds ende des kwaads?

Antw. Niet om aan te wyzen, dat dien boom in haar eigen zelf redelyk was, ofte een innerlijke kracht hadde, dat ze aan den Mensch door het eeten van dien zodanig een kennisse gaf, gelijk zommige onder de Joden, en daar na de Socinianen hebben gestelt, maar de rede van die benaming schynt tweevoudig geweest te zyn.

1. Ten opzigte Gods, die door den boom heeft willen beproeven, ende alzo weten of de Mensch goed zoude blijven, volhardende in de gehoorzaamheid, dan of hy kwaad zoude worden. In hoedanig een zin hy gezegd word Hiskia verzogt te hebben, om te weeten al wat in zyn harte was, 2 Cron. 32 : 31, 32.

2. Ten opzigte der Menschen, om dat hy in liefde Gods deeze Proef-wet gehoorzamende, komen zoude tot genieting van dat geluk en Zaligmakende goed, 't welk nooit volkomentlijk als door het genieten, gekent werd: daar en tegen, indien hy ongehoorzaam was door ondervindinge, zoude kennen in wat afgrond van kwaden hy zig neder geworpen hadt.

.·. Vrag. Waar toe strekte zodanig een Proef-gebod aan den Mensch, niet te mogen eeten van den boom der kennisse des goeds en des kwaads. Ja dezelve niet aan te roeren?

Antw. Daar door is de Mensch onderweezen,

1. Dat God een Heer van alle dingen is, en dat den Mensch niet geoorloft is, zelf een boom-vrugt te begeeren, als met Gods goedvinden, 1 Cron. 29 : 11. Uwe, ô Heere, is de grootheid, ende de macht, ende de heerlykheid, ende de overwinninge, ende de Majesteit: want alles wat in den Hemel ende op der Aarde is, is uwe; uwe ô Heere, is 't Koninkryke, ende gy hebt u verhoogd tot een hooft boven alles.

2. Dat ons hoogste goed in het genot van aardsche

Schepselen, niet is te vinden, maar alleen in God, Psalm 73 : 25, 26. Wien heb ik neffens u in den Hemel? neffens u en lust my ook niets op der Aarden. Bezwykt myn vleesch ende myn herte, zo is God de rotssteen myns herten, ende myn deel in eeuwigheid.

3. Dat wy geern de allergenoegelijkste en begeerlijkste Schepselen varen laaten, indien 't God zo gebied, Psalm 115 : 1. Niet ons ô Heere, niet ons: maar uwen name geeft eere, om uwer goedertierenheid, om uwer waarheid wille.

4. Dat 'er vry meer goed is in de gehoorzaamheid van het Goddelijk bevel, als in de genieting van een genoegelijke zaak, Joh. 4 : 34. Jesus zeide tot haar, myn spyze is, dat ik doe den wille des genen die my gezonden heeft, ende zyn werk volbrenge.

5. Dat de Mensch nog niet gekomen was tot de hoogste toppunt der gelukzaligheid, maar dat hy nog grooter goed te wagten hadde, na dat hy den loop der gehoorzaamheid zoude voltrokken hebben: Gen. 15 : 1. En vreest niet Abram, ik ben u een schilt, u loon zeer groot. Psalm 19 : 12. In 't houden van dien is grooten loon.

Vrag. Wat voor een gehoorzaamheid eischte God van den Mensch, volgens deeze tweederleie Wet?

Antw. Een volmaakte gehoorzaamheid die drieleedig is.

1. Een volmaaktheid der deelen, dewyl hy alle de geboden Gods, na Lighaam en Ziel moet onderhouden, Gal. 3 : 10. Want zo veele als 'er uit de werken der Wet zyn, die zyn onder den Vloek. Want daar is geschreven, vervloekt is een ygelyk die niet en blyft in al 't gene geschreeven is in het boek der Wet, om dat te doen, Jac. 2 : 10. Want wie de geheele Wet zal houden, ende in een zal struikelen, die is schuldig geworden aan allen.

2. Een volmaaktheid der trappen, die in het oordeel over de gehoorzaamheid, alle verzagting en oogluiking uitsluit, maar strenggelijk afeischt gehoorzaamheid van gantscher herten, met inspanning van alle kragt, Deut. 6 : 5. Zo zult gy den Heere uwen God lief hebben: met u gantsche herte, ende met uwe gantsche Ziele, ende met al u vermogen. Psalm 119 : 4, 5. Heere gy hebt geboden, dat men uwe bevelen zeer bewaren zal. Och dat myne wegen gerichtet werden, om uwe inzettingen te bewaaren.

3. Een volmaaktheid van volhardinge, dewyl die gehoorzaamheid duuren moest tot het schenken van het beloofde loon, Deut. 27 : 26. Vervloekt zy, die de woorden deezer Wet niet en zal bevestigen, doende dezelve: ende al 't volk zal zeggen, Amen. Matth. 24 : 13. Maar wie volharden zal tot den einde, die zal Zalig worden.

Vrag. Heeft Adam de voorwaarden of bedingen van dit Verbond aangenomen?

Antw. Dit blijkt uit de redeneering van Eva tegen de slange, Gen. 3 : 2, 3. Ende de Vrouwe zeide tot de slange; van de vrugt der boomen deezes hofs zullen wy eeten: Maar van de vrugt des booms, die in het midden des hofs is, heeft God gezeid: gy en zult van die niet eeten, nog die aanroeren, op dat gy niet en stervet. En die van Adam tegen den Heere na dat hy gevallen was, Gen. 3 : 10. Ende hy zeide; Ik hoorde uwe stemme in den hof: ende ik vreesde, want ik ben naakt, daarom verbergde ik my. Welke vooronderstelt, dat zy de bedingen des Verbonds gekent, en met voller harten toegestemt hebben.

Vrag. Waar meede staafde Godt dit Verbond?

Antw. Met beloften en bedreigingen.

Vrag. Wat was de belofte?

Antw. De eeuwige gelukzaligheid na dit leven in den Hemel.

Vrag. Hoe bewyst gy, dat Adam de beloften van de eeuwige gelukzaligheid gehad heeft?

Antw. 1. Dit blijkt uit de natuur der Wet, welke haare onderhouders het leeven belooft, Lev. 18 : 5. Ja myne inzettingen, ende myne regten zult gy houden, welke mensche dezelve zal doen, die zal door dezelve leeven, Ik ben de Heere. Matth. 19 : 17. Ende hy zeide tot hem, wat noemt gy my goed? niemand en is goed

dan een, namelyk God. Dog wilt gy in 't leven ingaan, onderhoud de geboden.

Vrag. Hebt gy nog een bewys?

Antw. 2. Dat zelfde leeven, dat op het geloove, Christus aannemende, geschonken word, dat zelfde leven beloofde de volmaakte gehoorzaamheid der Wet, Rom. 10 : 5, 6, 9. Want Mozes beschryft de regtveerdigheid die uit de Wet is, zeggende: De mensche die deeze dingen doet, zal door dezelve leven. Maar de regtveerdigheid die uit den geloove is, spreekt aldus. Namentlyk: Indien gy met uwen monde zult belyden den Heere Jesum, ende met uw herte gelooven, dat God hem uit den dooden opgewekt heeft, zo zult gy zalig worden. Gal. 3 : 11, 12. Ende dat niemant door de Wet geregtveerdigt en word voor God, is openbaar: want de regtveerdige zal uit den geloove leven. Doch de Wet en is niet uit den geloove: maar de mensche die deeze dingen doet, zal door dezelve leven.

3. De bedreiging zelf brengt een belofte met zig. De Heere zegt, Gen. 2 : 17. Ten dage als gy daar van eet, zult gy den dood sterven. Gelijk nu onder de naam van dood niet alleen de tydelijke, maar ook de eeuwige dood en verdoemenisse bedreigd word, hoedanig een dood de bezolding der zonde is, Rom. 6 : 23. Zo moet ook door de beloften van leven, die hier ingewikkelt als hy gehoorzaamde, bedoelt word, de eeuwige gelukzaligheid na dit leven verstaan worden.

4. Hiertoe strekte de boom des levens, die buiten tegenspraak een Sacrament van het eeuwig leven was, Gen. 3 : 22. Op dat hy zyne hand niet uit en steeke, ende neeme ook van den boom des levens en eete, ende leven in eeuwigheid. Dog dat waarteken aan Adam voorgestelt, zoude van geen nuttigheid geweest zyn, indien het van hem niet was verstaan, nog aangemerkt als een Sacrament van de belofte, die God aan hem gedaan hadde. Het zoude zelf maar een ydel bedryf geweest zyn, dat de Mensch na den Val, van den toegang en eeting van dien boom geweerd wierde, ten zy God daar mede had willen beteekenen, dat hy van de beloofde zaak was afgevallen. En by gevolg onwaardig geworden het Sacrament te genieten.

∴. Vrag. Zou Adam, indien hy standvastig waare gebleeven, deeze gelukzaligheid genooten hebben in het Paradys of in den Hemel?

Antw. De geleerde verschillen in dit stuk. Egter dunkt ons het laatste,

1. Dewyl het Paradys in de Schriftuur word voorgestelt als een voorbeeld van den Hemel, en zelf de Hemel genoemt word het Paradys, Luc. 23 : 43. Ende Jesus zeide tot hem, voorwaar zegge ik u, heden zult gy met my in het Paradys zyn.

2. 't Is wel voegelijk, dat de Mensch tot de hoogste gelukzaligheid overgebragt zynde, ook aldaar zyn verblyf hadde, daar God de stralen van zyn ontzaggelijke Majesteit op het allerdoorlugtigste vertoont, 't welk hy buiten twyffel in den Hemel doet, Jes. 66 : 1. Alzo zeid de Heere, de Hemel is myn troon, ende de Aarde is de voetbank myner voeten.

3. 't Aardsche Paradys was voorzien met alle lekkernyen en vermaakelijkheden, die tot dit dierelijke leven behooren, welkers gebruik in die volmaakste en onmiddelyke genietinge Gods geen plaats heeft.

∴. Vrag. Vloeide deeze belofte van gelukzaligheid uit de loutere vryheid van de Goddelyke wille, zo dat God niet onbetamelijk zoude gedaan hebben, indien hy den Mensch niets zodanig belooft hadde, of uit de bestanelijkheid der Goddelijke natuur, dat hy op die wyze met den Mensche een verdrag maakte?

Antw. 1. God is aan zyn Schepsel niets schuldig. Door geen regt, door geen Wet is hy gehouden het zelve te belonen, want het geheele Schepsel is zig zelven, en al wat in en aan het zelve is, aan Gode schuldig; al wat God derhalven aan het Schepsel belooft, vloeit uit de ingewanden van zyn goedheid en ontferming, Ezech. 36 : 32. Ik en doe het niet om uwent wille, spreekt de Heere HEERE, 't zy u bekent, schamet u ende wordet schaamroot van uwe wegen, gy huis Israëls.

2 Dewyl nu deeze goedheid Gode natuurlijk is, niet minder als zyn heiligheid en regtvaardigheid, ja het Gode even zo zeer betaamt, volgens zyn goedheid te handelen met dat regtschapen en heilig Schepsel, als volgens zyn regtveerdigheid met het zondig Schepsel. Zo blijkt het van agteren, dat God niet wel gehoorzaamheid van den

Mensch kon vorderen, zonder belofte van leven en gelukzaligheid, indien den Mensch volstandig bleef, Hebr. 11 : 6. Die tot God komt, moet gelooven dat hy is, ende een een belooner is den gene die hem zoeken. Jes. 45 : 19. Ik en hebbe tot den zade Jacobs niet gezeit, zoekt my te vergeefs.

Vrag. Wat bedreigde God aan Adam?

Antw. De dood, Gen. 2 : 12. Ten dage als gy daar van eet zult gy den dood sterven. Waaronder begreepen word allerlei zoort van elende, welke God den Mensch in en na dit leven toebrengt, Exod. 10 : 17. Ende nu vergeeft myne zonde dog alleen ditmaal, ende bidt vieriglyk tot den Heere uwen God, dat hy slegts deeze dood van my wegneme. Rom. 6 : 23. De bezoldinge der zonde is de dood. Openb. 20 : 6. Over deeze heeft de tweede dood geen macht.

Vrag. Waar toe bevestigde God dit verbond der werken met waartekenen?

Antw. Deeze waartekenen dienden,

1. Om de Mensch des te aandagtiger aan dat Verbond te doen gedenken.

2. Om hem te verzekeren van de getrouwheid en standvastigheid zyner belofte, indien hy volstandig bleef, Hebr. 6 : 18. Op dat wy door twee onveranderlyke dingen, in welke het onmogelyk is dat God liege, een sterke vertroostinge zouden hebben, wy namentlyk die den toevlugt genomen hebben, om de voorgestelde hope vast te houden.

3. Om hem de voorsmaak van den Hemel te geven.

Vrag. Hoe veel Sacramenten heeft God gegeven, tot bevestiging van dit Verbond?

Antw. Zommige Godsgeleerden zeggen twee, andere drie, anderen wederom vier, namentlijk: Het Paradys.

De Sabbath. Den Boom des Levens. De Boom der kennisse des goeds ende des kwaads.

.·. Vrag. Wat was het Paradys?

Antw. Een zeer vermakelijke en vrugtbare boomgaart, van God zelf tegen het Oosten geplant in Eden. Een zeer vrugtbaare landstreek, en vol van allerhande lekkernyen, en gelegen zo het schynt, omtrent Haran, een Koopstad van Arabiën, nevens de plaats daar de Euphrates en de Tygris zig onder malkanderen vermengen, niet verre van Mesopotamien, welke bewatert wierd van vier Rivieren, die met veel bogten en draajingen die vermaakelijke boomgaart bespoelden. In welke niets ontbrak, dat tot een gansch eerlijk vermaak deezes levens behoorde. Daar God zig dikwils aan den Mensch openbaarde, en hem gemeenzame toegang gaf tot zyn overzoet gezelschap. Mozes spreekt 'er nadrukkelijk van, Gen. 2 : 8—14.

Vrag. Wat beteekende het Paradys?

Antw. De vrugtbaarheid van het Paradys, beteekende de gelukzalige genoeglijkheid van den Hemel. Immers de Schrift noemd den Hemel de woonplaats der gelukzalige een Paradys, Luc. 23 : 43. Ende Jesus zeide tot hem, voorwaar zegge ik u, heden zult gy met my in 't Paradys zyn. 2 Cor. 12 : 4. Dat hy opgetrokken is geweest in 't Paradys, ende gehoort heeft onuitspreekelyke woorden, die een mensche niet en is geoorlooft uit te spreeken.

.·. Vrag. Is 'er een gepaste overeenkomste tusschen het Paradys en den derden Hemel?

Antw 1. Het Paradys was een hof van God zelve geplant, om te zyn een woonplaats van den Mensch, die na zyn beeld geformeert is. Den Hemel is van God gebouwt tot een eeuwige woonsteede der geene, die na den beelde Gods vernieuwt zyn, Hebr. 11 : 10. Want hy verwagtede de Stadt die fondamenten heeft, welker konstenaar ende bouwmeester God is.

2. Het Paradys overtrof met zyn vermakelykheid, zeer verre alle andere gedeelten der Aarde. De hemel is de

plaats daar eeuwige vreugde en verkwikking voor Gods volk is, Psalm 16 : 11. Verzadinge der vreugden is by u aangezigte : Lieffelykheden zyn in uwe regterhand eeuwiglyk. Daarom die heerlijke belofte, Jes. 51 : 3. Want de Heere zal Zion troosten, hy zal troosten alle hare woeste plaatzen, ende hy zal hare woestyne maken als Eden, Ende hare wildernisse als den hof des Heeren: Vreugde ende blydschap zal daar in gevonden worden, dankzegginge ende een stemme des gezangs.

3. In het Pardys waaren zeer zuivere stroomen, die den hof over al daar het nodig was, besproeiden en vrugtbaar maakten. In den Hemel is een zuivere Riviere van algenoegzame verkwikkinge, Openb. 7 : 17. Want het Lam dat in het midden des troons is, zal ze weiden, ende zal haar een Leidsman zyn tot levende fonteinen der wateren; ende God zal alle tranen van haare oogen afwisschen.

4. In het Paradys waren aangename boomen, zo voor 't gezigt als 't gebruik. In den Hemel zullen de genadegiften vermakelijk zyn om te zien, en verkwikkelijk om te genieten, Psalm 17 : 15. Maar ik zal u aangezigt in geregtigheid aanschouwen, ik zal verzadigt worden met u beeld, als ik zal opwaken.

5. In het Paradys was geen plaats voor een mensch, die met zonde besmet is. Dit zelfde heeft zyn betrekking op den Hemel, Openb. 21 : 27. Ende in haar zal niet inkomen iet dat ontreinigt, ende grouwelykheid doet, ende leugen spreekt: maar die geschreven zyn in 't boek des levens des Lams.

6. In het Paradys genoot de Mensch Gods gemeenschap voor zoo veel God daar woonde, zig vermakende in het werk zyner handen. In den Hemel is de woonplaatze zyner Majesteit, daar God altyd by den Mensch zyn zal, en zig zelven aan hem te zien en te smaaken geven op een gemeenzaame wijze, 1 Joh. 3 : 2. Geliefde nu zyn wy kinderen Gods, ende het is nog niet geopenbaard wat wy zyn zullen: maar wy weten, dat als hy zal geopenbaart zyn, wy hem zullen gelyk weezen: want wy zullen hem zien gelyk hy is.

Vrag. Waar mede bevestigde God byzonder zyn Verbond?

Antw. Door den boom des levens, en door den boom der kennisse des goeds ende des kwaads, als twee kragtige waarteekenen voor zyne bondgenooten.

∵ Vrag. Waarom word die boom genaamt een boom des levens?

Antw. Niet om dat den Mensch eetende van dien boom, door de kragt derzelve een onsterffelijk leven zoude verkregen hebben, gelijk veele onder de oude, en heden de Sociniaanen en andere leeren: Maar dezelve draagt die naam, om dat ze den Mensch zeer kragtig verzeegelde en verzeekerde een beeter en gelukzalig leven, dat hy op zyn volstandigheid by God te wagten had, en de genieting van den Hemel. Daarom word de Zaligheid uitgebeeld by het eeten van den boom des leevens, Openb. 2 : 7. Die overwint ik zal hem geven te eten van den boom des levens, die in 't midden van het Paradys Gods is. En Christus, die de Zaligheid heeft aangebragt, werd genaamt een boom des levens, Openb. 22 : 2. In 't midden van hare strate, en op d'een en d'ander zyde der riviere was de boom des levens voortbrengende twaalf vrugten, van maand tot maand gevende zyne vrugt: ende de bladeren des booms waren tot genezinge der Heidenen.

Vrag. Op wat wyze verzegelde dien boom den Mensch het Zalig leven?

Antw. Door 't eeten van deszelfs vrugt?

Vrag. Hoe blijkt, dat Adam van dien boom mogt eeten?

Antw. 1. Uit het gebod van God tot Adam, Gen. 2 : 16, 17. Ende de Heere God gebood den menschen: van allen boom deezes hofs zult gy vryelyk eten. Maar van den boom der kennisse des goeds ende des kwaads, daar van en zult gy niet eten: want ten dage, als gy daar van

eet, zult gy den dood sterven. 't Geen Eva belyd geweeten te hebben, als zy tot de slange zegt, Gen. 3 : 2, 3. Ende de Vrouwe zeide tot de slange, van de vrugt der boomen deezes hofs zullen wy eten. Maar van de vrugt des booms, die in het midden des hofs is, heeft God gezeid: gy en zult van die niet eten, nog die aanroeren, op dat gy niet en stervet.

2. Uit het verbod 't geen eerst op de zonde gevolgt is, Gen. 3 : 22. Doe zeide de Heere God: Ziet, de mensche is geworden als onzer een: kennende 't goet ende 't quaat, nu dan, dat hy zyne hant niet uit en steeke, ende neme ook van den boom des levens, ende eete, ende leve in eeuwigheid.

∴ Vrag. Wat word by veele Godsgeleerden mede tot een waarteken van dit verbond gestelt?

Antw. De Sabbath, van God aan Adam gegeven voor den Val, als een afbeeldinge van de eeuwige en Zalige ruste in den Hemel, waar van onder die benaming in Gods Woord gesprooken word, Hebr. 4 : 9. Daar blyft dan een ruste over voor het volk Gods. Dit hebben de Joodsche Rabbinen gelooft, als zy haare leerlingen vraagende, wat is den Sabbath? deeden antwoorden. Een voorbeeld van het land der leevenden, welk is de eeuwe der Ziele, de eeuwe der vertroostinge! De geleerde Buxtorf tekend elders aan, dat de Joden een spreekwoord hadde, de Sabbath is niet gegeeven, dan op dat hy zoude zyn een voorbeeld van de toekoomende eeuwe.

Vrag. Heeft den Mensch dit Verbond onderhouden?

Antw. Neen: Hy heeft het verbrooken door de zonde, Hoz. 6 : 7. Maar zy hebben het verbond overgetreden als Adam: daar hebben zy trouwlooslyk tegen my gehandelt. Rom. 3 : 23. Want zy hebben alle gezondigt, ende derven de heerlykheid Gods.

Vrag. Hoe wordt deeze verbreeking van Gods Verbond in de Belydenis voorgestelt?

Antw. In 't gemeen, op deeze wyze. Maar als hy in eeren was; zoo en heeft hy 't niet verstaan, nog zyn uitneementheid erkend. In beide de eerste Drukken stonden deeze woorden met eene onderscheide letter. En in de tweeden Druk was 'er by gedaan; Ende is het vee gelyk geworden. Hier uit blijkt, dat de Belydenis doelt op 't geen David zegt, Psalm 49 : 13, 21. De mensche die in weerde is, ende geen verstand en heeft, word gelyk als de beesten die vergaan. De zin der woorden is: Een Mensch die hoog geagt en geschat word, en egter geen verstand of opmerking heeft, die op zyn einde niet let, nog zyn pad weegt; maar wandelt zonder agterdogt, word gelyk de beesten die vergaan; door zyn onvernuftigen en beestagtigen handel. Hy word haar gelijk, zo in zyn beoginge, als in zyn maniere van doen. Hy gebruikt zyn verstand niet, als tot dingen die beestagtig zyn. Hy is voldaan met de genieting der Waereld. Hy vestigt zyne gedagten niet op God en Goddelijke zaaken; maar leeft en sterft gelijk een beest, die nog hoope, nog verwagtinge heeft na dit leven.

Vrag. Is Gods Voorzienigheid van eeuwigheid werkzaam geweest omtrent des Menschen Val?

Antw. Dit blijkt

1. Uit zyn Alweetendheid, waar door God alle dingen te vooren kent, Hand. 15 : 18. Gode zyn alle zyne werken van eeuwigheid bekent.

2. Uit het besluit der verkiezinge, waar in de Zaligheid van zommige uit het gevallen Menschdom, vastgestelt is, Rom. 9 : 23. Ende op dat hy zoude bekent maken den rykdom zyner heerlykheid, over de vaten der barmhertigheid die hy te voren bereid heeft tot heerlykheid.

3. Uit de voorverordineeringe van Christus tot Middelaar, om zondaars Zalig te maken, welke de rampzaligheid van zondaren veronderstelt. Hierom werd Christus genaamt een Lam, dat voorgekent is geweest, voor de grondlegginge der Waereld, 1 Petr. 1 : 20.

Vrag. Wat is het gevolg van dit?

Antw. Dat de Val des Menschen noodzakelijk was, ten aanzien van Gods besluit, Jes. 46 : 10. Die van den beginne aan verkondigt het einde, ende van ouds af die dingen, die nog niet geschiet en zyn: die zegge, myn raad zal bestaan, ende ik zal al myn welbehagen doen. Cap. 25 : 1. Heere gy zyt myn God, u zal ik verhoogen, uwen naame

zal ik loven, want gy hebt wonder gedaan; uwe raadslaagen van verre zyn waarheid, ende vastigheid.

Vrag. Is God dan geen oorzaak geweest van des Menschen Zonden-val?

Antw. Neen. Gods natuur is heilig, en laat niet toe dat hy een Mensch tot kwaad verzoeke, Jac. 1 : 13. Niemand als hy verzogt word, en zegge, ik worde van God verzogt: want God en kan niet verzogt worden met het kwaade, ende hy zelve en verzoekt niemant. Daar en boven heeft God in de toelating van den Val niets gedaan, 't geen met zyn heiligheid strydig was.

∴. Vrag. God heeft den Val immers toegelaaten, die hy door zyn magt hadt konnen verhinderen?

Antw. Ja. Dog wyslijk en tot een heilig einde, zonder iets te doen, dat tegens zyn volmaakte heiligheid aanloopt. God was niet verpligt zyn magt te verleenen, om de zonde te beletten, waarom hy na zyn onafhangelijke magt, over den Mensch die zonde heeft willen toelaten; te meer, dewyl den Mensch verzuimde in de uure der verzoekinge, de hulp en bystand van zyn Verbonds-God af te bidden, om die verzoeking te boven te komen, gelijk God voormaals de Heidenen gedaan heeft, Hand. 14 : 16. Welke in de voorledene tyden, alle de Heidenen heeft laten wandelen in haare wegen. Is iemand met dit bewys niet voldaan, hy zie wat de Heere zegt, Jes. 45 : 9. Wee dien, die met zyn formeerder twist: gelyk een potscherf met aardene potscherven: Zal ook het leem tot zyn formeerder zeggen, wat maakt gy? of zal u werk zeggen, hy en heeft geen handen?

Vrag. Hoe bewyst gy, dat de Mensch een oorzaak is geweest van zyn eigen Val?

Antw. Dit bevestigt de rede. De Mensch zondigde

tegen beter weten. Hy misbruikte de bekwaamheid, die God hem gegeven hadde. Niemand dwong hem tot zonde. De Zatan die hem verleide, kon hem de zonde wel aanraaden, maar had geen vermogen van hem te dwingen tot zonde. Dies wy met de Belydenis zeggen. De mensch heeft zig zelven WILLENS der zonde onderworpen, en overzulks de dood ende vervloekinge: de oore biedende den woorden des Duivels, Pred. 7 : 29. alleenlyk ziet, dit hebbe ik gevonden, dat God den mensche regt gemaakt heeft, maar zy hebben veele vonden gezogt.

Vrag. Welke waren de inwendige oorzaaken van des Menschen Val?

Antw. Ongeloovigheid aan God en zyn bedreiging, Gen. 2 : 17. Ten dage als gy daar van eet, zult gy den dood sterven. Hovaerdigheid en ongeregelde begeerte na meerdere gelijkheid met God volgens de bedriegelijke beloften des Satans, Gen. 3 : 5. Maar God weet, dat ten dage als gy daar van etet, zo zullen uwe oogen geopent worden: ende gy zult als God wezen, kennende het goed ende het kwaad Onmatige keel-lust, opgewekt door een schoone gedaante van den boom, welke de zonde volmaakte, zo dat de Vrouwe toetaste, ende daar van at, ende zy gaf ook haaren Man, ende hy at met haar, Gen. 3 : 6. Ende de Vrouwe zag, dat die boom goet was tōt spyze, ende dat hy een lust was voor de oogen, ja een boom die begeerlyk was om verstandig te maken, ende zy nam van zyne vrugt, ende at: ende zy gaf ook haren Man met haar, ende hy at.

Vrag. Wie was de uitwendige oorzaak van des Menschen val?

Antw. De Satan was de aanradende oorzaak van 's Menschen Zonden-val, aan wiens listige aanradinge den Mensch het oor leende, Gen. 3 : 1. De slange nu was listiger dan al 't gedierte des velts, 't welk de Heere God gemaakt hadde: ende zy zeide tot de Vrouwe: Is

't ook dat God gezeid heeft, gy lieden en zult niet eten van allen boom deezes hofs?

Vrag. Was dit een eigentlijke slange, die tot Eva sprak?

Antw. Het was een eigentlijke slange, waar onder de Duivel zig verbergde. Dit blijkt ten klaarsten,

1. Uit het eenvoudig verhaal van Mozes, die duidelijk van een slange spreekt, 't welk niet ydel in een verbloemde geschiedenis mag verwisselt worden.

Vrag. Hebt gy nog een bewys?

Antw. 2. Om dat dit dier met al het gedierte des velts vergeleken word, als listiger, gelijk de slang, wegens zyn buigzaamheid, verberging, hoofd-bedekking en andere, by de natuurkenners aangeweezene stukken van ouds een bekent zinnebeeld van list en voorzigtigheid is, Matth. 10 : 16. Zyt dan voorzigtig gelyk de slange.

3. Uit de straffe, die God duidelijk over de slang heeft uitgesproken, Gen. 3 : 14. Doe zeide de Heere God tot die slange: Dewyle gy dit gedaan hebt, zo zyt gy vervloekt boven al 't vee, ende boven al het gedierte des velts: op uwen buik zult gy gaan, ende stof zult gy eten alle de dagen uwes levens.

4. Voeg hier by de toestemming der Heidenen, die van dit werk der slange niet ten eenemaal onbewust zyn geweest, gelijk bekent is, dat de Egiptenaars en Babyloniers, den Duivel gedient hebben onder de gedaante van een Slange.

Vrag. Was dit meer als een bloote slange?

Antw. 1. 't Was een slange dien den Duivel bezat, die tot Eva sprak: want een slange kan niet spreeken door zig zelve, veel minder verstandig redeneeren.

Vrag. Hebt gy nog een bewys?

Antw. Ja. Dit blykt

2. Uit der Menschen woord en leugen, den Duivel van den beginne toegeschreeven, Joh. 8 : 44. Gy zyt uit den

Vader den Duivel, ende wilt de begeerten uwes Vaders doen, Die was een menschen moorder van den beginne, ende en is in de waarheid niet staande gebleven: want geen waarheid is in hem. Wanneer hy de leugen spreekt, zo spreekt hy uit zyn eigen: want hy is een leugenaar, ende de Vader derzelve leugen.

3. Uit de naamen, welken den Duivel ten aanzien van deeze verzoeking, worden toegëeigent; dus word hy genaamt den Leviathan, de kromme stomme slange, Jes. 27 : 1. De listige slange, 2 Cor. 11 : 3. Den grooten draak, de oude slange, welke genaamt word den Duivel, die de geheele Waereld verleid, Openb. 12 : 9.

4. Uit de toestemming der Joden, die zeggen, dat Sammäel de slange bezeeten heeft, en de slang alles gesproken heeft door ingeven van Sammäel.

Vrag. Hoedanig was deeze verleidinge van den Duivel door een slang?

Antw. Een listige verleidinge, 2 Cor. 11 : 3. Dog ik vreeze dat niet eenigzints, gelyk de slange Eva door haare argelistigheid bedrogen heeft, alzo uwe zinnen bedorven worden, om aftewyken van de eenvoudigheid die in Christo is.

Vrag. Hoe heeft de Duivel in die verleiding zyn list in 't werk gestelt?

Antw. 1. Dat hy daar toe een slange gebruikte, die doe niet onaangenaam voor den Mensch was, met zulk een bevalligheid, dat ze de oogen van Eva tot zig getrokken heeft.

2. Dat hy het werk der verleidinge heeft aangelegt niet by Adam, maar by Eva zyn Vrouw, die het verbod niet onmiddelijk van God, maar van haar Man ontfangen had, Gen. 2 : 16, 17.

3. Dat hy zig van de tyd heeft bedient, wanneer de Mensch eerst versch uit de handen van zyn Maker genomen was, en daarom door een gewenning in zyn goede staat nog niet bevestigt was.

4. Dat hy de Mensch heeft aangezet tot een kwaad, dat

in den eersten opslag niet alleen zeer klein van belang scheen te zyn; maar ook willekeurig, en op het aanzien zelf goed.

∴. Vrag. Waar uit blijkt de listigheid van de verleiding des Duivels meer?

Antw. 5. Uit zyn redeneeringe met Eva gehouden, waar in hy

a. Haar vraagswyze voorkomt, als of hy begeerig was het gebod van God te verstaan, dog met een oogwit, om 'er te brengen tot twyffeling aan dat gebod, Gen. 3 : 1. De slange nu was listiger dan al 't gedierte des velts, 't welk de Heere God gemaakt hadde: ende zy zeide tot de Vrouwe: is 't ook dat God gezeid heeft, gy lieden en zult niet eten van allen boom deezes hofs?

b. Loochenende de Goddelijke bedreiginge, of verdraijende dezelve, Vers 4. Doe zeide de slange tot de Vrouwe: gy lieden en zult den dood niet sterven.

c. De bedreiginge veranderende in een groote en schoone belofte van iets, dat aangenaam en beminnelijk scheen, Vers 5. Maar God weet, dat ten dage als gy daar van etet, zo zullen uwe ogen geopent worden: ende gy zult als God wezen, kennende het goet ende het kwaat.

6. Zig beroepende op de Goddelijke Alweetenheid, Vers 5. Maar God weet enz. Een manier van spreeken, die wy gevoegelijk konnen opvatten als een Formulier van Eetzweering, waar door hy zyn zeggen op het allerkragtigst heeft willen bevestigen, gelijk Paulus doet, 2 Cor. 11 : 11. God Weet het. Vers 31. De God en de Vader onzes Heeren Jesu Christi, die geprezen is in der eeuwigheid, weet dat ik niet en liege.

Vrag. Is de Vrouw op dat listig gesprek gevallen?

Antw. Och ja! Dit gesprek en redeneering des Duivels heeft in haar doen opkomen zondige gedagten, zynde het zaad van ongeregelde begeerlijkheid, dat de Satan in haar herte geworpen heeft; op de begeerte volgde het oog op de verboden vrugt; op het aanschouwen van de vrugt wierd de begeerlijkheid in haar op-

gewekt, en de zonde klom daar door als door een venster, in de Ziel, dat ze gulzig wierd ende at, Gen. 3 : 6. Ende zy nam van zyne vrugt, ende at.

Vrag. Wat deed de vrouw, na dat zy gezondigt had?

Antw. Zy verleide ook haar Man, Gen. 3 : 6. Ende zy gaf ook haren Man met haar, ende hy at.

∴. Vrag. Hoe kan Paulus dan zeggen, 1 Tim. 2 : 14. Ende Adam en is niet verleid geworden: maar de Vrouwe verleid zynde, is in overtredinge geweest?

Antw. Paulus loochent daar maar in eenige opzigte, dat de Man is verleid geworden, gelijk de Schrift meermaals schynt te loochenen, 't geen maar in eenige opzigte ontkent word: Dus zegt Christus, Joh. 6 : 27. Werkt niet om de spyze die vergaat. Dat leert Paulus oogmerk in den text, 't geen eigentlijk is te bewyzen, dat de Vrouw geen heerschappy voere over den Man, om twee redenen. De eerste was, om dat Adam eerst geschapen was, als het hoofd. De tweede was, dat de Vrouw ligter kon bedrogen worden, en eerst is bedrogen geweest, en haar Man tot verleiding heeft gesterkt, Gen. 3 : 12. Doe zeide Adam: De Vrouwe, die gy by my gegeven hebt, die heeft my van dien boom gegeven, ende ik hebbe gegeten.

Vrag. Wat is 'er op de verleiding gevolgd?

Antw. De Val van Adam en Eva, Gen. 3 : 7. Doe werden haar beider oogen geopent, ende zy werden gewaar, dat zy naakt waren, ende zy hegten vygeboombladeren te zamen, ende maakten zig schorten.

Vrag. Waar in bestond deszelfs Val en ongehoorzaamheid?

Antw. In een trouwlooze verbreeking van Gods Verbond Hoz. 6 : 7. Zy hebbe alle het Verbond overtreden als Adam daar hebben zy trouwlooslyk tegen my gehandelt. Waarom de Belydenis zegt. Het gebod des levens, dat hy ontfangen hadde, heeft hy overtreden, ende heeft hem van God, die

zyn ware leven was, door de zonde afgescheiden: hebbende zyn geheele natuure verdorven, waar door hy hem schuldig gemaakt heeft des lighamelyken ende geestelyken doots.

∴ Vrag. Was de overtredinge van Gods gebod, ofte het eeten van den boom der kennisse des goeds ende des kwaads, zulk een groote zonde?

Antw. Ja. Dit blykt als wy letten

1. Op den Mensch, die dezelve bedreef, 't was een gunsteling des Allerhoogsten Gods, na zyn beeld gevormt, staande in Gods Verbond, en bekwaam om staande te konnen blyven indien hy wilde.

2. Op de tyd, wanneer dit wanbedryf voorviel, als hy nog versch kwam uit de handen van zyn Maker, en Gods onverdiende gunst in de Scheppinge na zyn beeld en oprigting van zyn Verbond betoont, nog levendig in zyn geheugen lag.

3. Op de daad der zonde zelf, waar in was een opstapeling van veele misdaden, als verwaarloozing van Gods gebod, zorgeloosheid, verwerpinge van zyn vriendschap, betrouwen op zig zelve, afschudding van Gods heerschappy, ondankbaarheid, verslaving aan den Satan, matelooze Schepsels-liefde, liefdeloosheid omtrent alle zyne nakomelingen, die daar door in 't verderf gezonken zyn, Rom. 5 : 12.

Vrag. Wat zyn de vrugten van Adams Zonden-val?

Antw. Bittere vrugten en gevolgen, Deut. 32 : 32, 33. Hare wyndruiven zyn vergiftige wyndruiven, zy hebben bittere beziën. Haar wyn is vierig draken-fenyn: ende een wreed adderen vergift.

Vrag. Welke waren die?

Antw. 1. De verliezinge van Gods beeld, 't welk zy met schaamte gewaar wierden, Gen. 3 : 7. Doe werden haar beider oogen geopent, ende zy werden gewaar, dat zy naakt waren, ende zy hegten vygeboom-bladeren te zamen, ende maakten zig schorten.

2. Schrik in de Conscientie op het hooren van Gods

stemme, Gen. 3 : 8—10. Ende zy hoorden de stemme des Heeren Gods, wandelende in den hof aan den wint des daags: doe verbergde zig Adam ende zyn wyf, voor 't aangezigte des Heeren Gods in 't midden van 't geboomte des hofs. Ende de Heere God riep Adam ende zeide tot hem. Waar zyt gy? Ende hy zeide; ik hoorde uwe stemme in den hof; ende ik vreesde, want ik ben naakt, daarom verbergde ik my.

3. Zondige Eige-liefde, waar door zy hunne zonden zogten te verontschuldigen, Gen. 3 : 12 : 13. Doe zeide Adam: De Vrouwe die gy by my gegeven hebt, die heeft my van dien boom gegeven, ende ik heb gegeten. Ende de Heere God zeide tot de Vrouwe, wat is dit dat gy gedaan hebt? ende de Vrouwe zeide: die slange heeft my bedrogen, ende ik hebbe gegeten.

4. De regtvaerdige uitspraak van het vonnis.

a. Eerst over de slange zo over het Dier als over den Duivel, die daar door zeer vernedert werd, Gen. 3 : 14, 15. Doe zeide de Heere God tot die slange? Dewyle gy dit gedaan hebt, zo zyt gy vervloekt boven al 't vee, ende boven al het gedierte des velts: op uwen buik zult gy gaan, ende stof zult gy eten alle de dagen uwes levens. Ende ik zal vyandschap zetten tusschen u, ende tusschen deeze Vrouwe, ende tusschen uwen zade, ende tusschen haren zade: Dat zelve zal u den kop vermorselen, ende gy zult het de verssenen vermorsselen.

b. Daar na over de Vrouw, dewelke aan veele smerten van het kinder-baren, en aan de moeielijke heerschappy des Mans onderworpen wierd, Gen. 3 : 16. Tot de Vrouwe zeide hy: Ik zal zeer vermenigvuldigen uwe smerte, namelyk uwer dragt; met smerte zult gy kinderen baren: ende tot uwen Man zal uwe begeerte zyn. Ende hy zal over u heerschappye hebben.

c. Eindelijk over de Man, die een lastig en moeielijk leven word toegeleit, met de dood daar op volgende, niet als een einde, maar een voornaam deel van de straffe, Vers 17—19. Ende tot Adam zeide hy: dewyle gy geluistert hebt na de stemme uwes wyfs, ende van dien boom gegeten daar ik u van gebood zeggende; gy en zult daar van niet eten. Zo zy het Aardryk om uwent wille vervloekt, ende met smerte zult gy daar van eten alle de dagen uwes levens. Ook zal 't u doornen en distelen voortbrengen: ende gy zult het kruid des velts eten. In het zweet uwes aanschyns zult gy brood eeten, tot dat gy tot de Aarde

wederkeert, dewyle gy daar uit genomen zyt: want gy zyt stof, ende gy zult tot stof wederkeeren.

5. De uitvoering van dit vonnis, waar toe behooren,

a. Het beschimpend en bespottend verwyt van de groote ongelijkheid des Menschen met God, die na den raad des Duivels geluistert hadde, Gen. 3 : 22. Doe zeide de Heere God: Ziet de mensche is geworden als onzer een, kennende het goed ende het kwaad. Nu dan, dat hy zyne hand niet uit en steeke; ende neeme ook van den boom des levens ende eete, ende leve in eeuwigheid.

b. De verdryving uit het Paradys en van den boom des levens, tot bebouwing van den overigen Aardbodem, Gen. 3 : 23. Zoo verzond hem de Heere God uit den hof van Eden, om den Aardbodem te bouwen daar hy uit genomen was.

c. De plaatsing van Cherubim, om den Mensch te weeren van den boom des levens, Gen. 3 : 24. Ende hy dreef den mensche uit: ende stelde Cherubim tegen 't Oosten des hofs Eden, ende een vlammig lemmer eenes zweerts, dat zig omkeerde; om te bewaren den weg van den boom des levens.

∴ Vrag. Wat ziet gy hier uit?

Antw. De verbreeking van het Verbond der werken moet ons opleiden tot beschouwing van den uitersten afgrond van elende, waarin den Mensch door die Bonds-breuke is ingestort. Zo dat wy mogen klagen: De krone onzes hoofds is afgevallen, ô wee nu onzer dat wy zo gezondigt hebben, Klaagl. 5 : 16. Als de stam valt, dan blyven de takken niet staan: Als de fontein vervuilt word, dan zyn de stralen niet rein. Adam wilde niet zyn 't geen hy konde blyven. ô Ontrouwe Vader! Eva vergaapt haar en ons geluk! ô Trouwelooze Moeder! die niets ontbrak, hebben ons gebrekkelijk gemaakt: die het niet genoeg was heilig te zyn, doen ons onheilig geboren worden: die met gemak konden gehoorzamen, zyn ongehoorzaam geworden: die rontsom met weldaden omcingelt waren, wierden ondankbaar: die geen reden hadden om God niet te geloven, geven geloof aan den Duivel: Die heerschappy hadde over alle Schepselen, wilden God zelf gelijk zyn: die alle vrugten eigen hadden, misgunden den Schepper een eigen boom. Die kennis genoeg hadden om gelukkig

te blyven, wilden ook kennen 't geen haar ongelukkig zoude maken: Die vrolijk in het Paradys konden leven, en daar na in den Hemel, zoeken voor haar en hare nazaten de plaatze der rampzalige duisternisse: Die onbedorven waren geschapen, bederven haar zelven en ons geheel-al: Zo dat onze natuur door haar bedorven is, dat wy onbekwaam tot eenig goed, en geneigd tot allen kwaade zyn, Jer. 2 : 21. Ik hadde u dog geplant eenen edelen wynstok, een geheel getrouw zaat: hoe zyt gy my dan verandert in verbasterde ranken eens vreemden wynstoks.

.·. Vrag. Maar is 't regtvaerdigheid in God, dat hy om de overtreding van den Mensch, het gantsche Menschdom straft?

Antw. 1. Dit is een inwerping van het verdorven verstand, 't welk vyandschap tegen God voert. Hy kent zegt de vermaarde Witzius, de Opperste Majesteit niet ter deeg, nog deszelfs allerzuiverste en met zig in alles overeenkomende heiligheid, die Gods handelingen, zyn oordeel ên redekavelingen onderwerpt en God in 't regt betrekt als of hy misdeed, en teegens billijkheid met den mensch handelde. Zulks zoude geen Aardsvader in zyn zoon, geen Koning in zyn Onderdaan, geen Heer in zyn knegt verdraagen. En zouden wy wormpjes ons zo veel vermeten, omtrent de Regter der gantsche Waereld! Adam was onze Vader en wy zyne kinderen, die in dit Verbond begreepen waren: Adam stont als hooft van 't gantsche Menschelijke Geslacht, in wiens volstandigheid of Val het gantsche Menschdom of staan of valllen zoude. Zo dikwijls dan het verdorven vleesch durft tegensnateren de wegen des Heeren zyn niet regt. Even zo dikwyls moeten wy het zelve toeduwen. Ja, maar uwe weegen zyn niet regt, Ezech. 18. 25.

2. Indien Adam zynent en onzent weege, in de voorwaarde van het Verbond was blyven staan; indien hy het loop-perk zyner beproevinge ten einde geloopen hebbende, in het goede was bevestigt geweest, en wy zyne nakomelingen met hem: Indien wy verzadigd zynde van de lekkernyen des lieven leevens, in het Paradys, te gelijk met hem tot de vreugde des Hemels waren opgenomen, niemand zoude geklaagd hebben, dat hy in het hoofd van het Menschelijk geslagt ware gereekent geweest: Een

iegelijk zoude de wysheid en goedheid Gods gepreezen hebben, ende in niemand zoude zelf de allerminste nadenking uit dien hoofde opgekomen zyn, dat God nalatende de beproevinge van alle Menschen, hoofd voor hoofd in eenen Mensch de proef van allen heeft willen nemen. 't Geene nu in zodanigen uitkomst regtvaerdig zoude geweest zyn, hoe kan dat door eenen strydigen uitkomst onregtvaerdig worden? Dies past het ons met onderwerping te zeggen, Job. 2 : 10. Ja zouden wy het goede van God ontfangen, ende het kwade niet ontfangen? Neh. 9 : 33. Dog gy zyt regtveerdig in alles dat ons overgekomen is, want gy hebt trouwelyk gehandelt, maar wy hebben godlooslyk gehandelt.

.·. Vrag. Maar zoude wel iemand van alle Menschen, in dezelve omstandigheid met Adam gestelt geweest zynde, zyne zaaken beeter beschikt hebben?

Antw. Och neen! Adam ontbrak het niet aan wysheid, nog aan heiligheid, nog aan trek tot de gelukzaligheid, nog aan kragt om de wille Gods volmaakt te doen. Wat zou dan eenen onbescheiden knibbelaar van den weg des Heeren, zyn vrye wille beter gebruikt hebben, die in al zyn handel doet zien, dat hy het slegt bedryf van den eersten Vader daar hy onregtvaerdig over klaagt, met genoegen navolgt. Die de Wille van den hoogsten God agter zyne begeerlijkheeden stelt. De Aardsche dingen boven de Hemelsche; de tegenwoordige boven de toekomende verheft. Die na zyn eigen hoofd een weg zoekt, maar die geheel van den weg tot de gelukzaligheid afwykt en het nog erger maakt, dan zynen eersten Vader? Het is ook geschied na alle uwe boosheid. Wee, Wee u! spreekt de Heere HEERE, Ezech. 16 : 23.

.·. Vrag. Wat was deezen onbescheiden knibbelaar nut en nodiger dan met God te twisten.

Antw. Het waare hem beeter zyn Verbondsbreuke voor God te belyden, en met de woorden van den geestryken Ridderus te betuigen. Nu wil ik myn God ontschuldigen, dewyl de schuld leid in onze Ouderen: Ja ik wil en moet my zelven beschuldigen. 't Geen Adam in haastige overval misdeedt, dat doet myn natuur voorbedagtelijk. Ik ben ongehoorzaam, en vreeze niet: Ik ben vol begeerlijkheid, ende ik wagte my niet: Ik ben ongeloovig, ende ik schrikke niet: Ik ben bedorven, ende ik treure niet: Ik zoek zelve de

zonde menigmaal, en wagte niet tot dat dezelve my aangeraaden wordt. Adam at van den verbooden boom, daar ik niet by was, ende ik in en door hem als myn natuurlijke Vader, maar nu eete ik nog dagelijks van zo veel verbode boomen, daar ik my om Gods wil van onthouden moest. Wee my elendige! En och waare ik zo elendig niet, dat ik myn elende niet wilde zien. Ik roeme op myn ligt daar myn verstand enkele duisternisse is. Ik steune op myne wille, daar ik een stave der zonde ben. Ik booge op myne kragt en vryheid, daar myn kragt en vryheid verbeurd en verlooren is. Myn boosheid kastyd my, myn ongeregtigheid straft my, om dat ik den spring-ader des levendigen waters verlaten hebbe. Genade ô God! genade ô God om uwes Zoons wille, die elk potscherf die met u twisten wil, toeroept, Jer. 2 : 29. Waarom twist gy tegen my, gy hebt alle tegen my overtreden. Vers 22. Want al wiescht gy u met zalpeter en naamt u veele zeepe, zo is dog uwe ongeregtigheid voor myn aangezigte aangeteekent.

Vrag. Met wien hebben wy over dit gewigtig leerstuk van 's Menschen verdorventheid, verschil?

Antw. Met de voorstanders van de Vrye wille, Pelagianen, Socinianen, Remonstranten en andere. Dus zegt onze Belydenis. Daarom verwerpen wy al dat men hier tegen leert van den Vryen wille des Menschen, aangezien de Menschen niet dan een slave der zonden is, enz.

∴ Vrag. Hoe komt dit woord van Vrye wille tot ons?

Antw. Vrye wille word in 't Grieksch genaamt *Α'υθεξεσια* Autexousia, welk in zyn kragt beduid zelfmagt, zelfwaardigheid, zyn eigen meester te zyn. 't Word in de Schrift niet gevonden, maar is door de Platonische Wysgeeren tot het Christendom bekeert zynde, in de Kerk overgebragt. In 't Latyn gebruikt men de woorden liberum arbitrium, dat in onze Taale zo veel zegt als Vrye wille.

Vrag. Wat is de wil?

Antw. Die kragt in de Ziel, waardoor men een zaak verkiest of verwerpt, Deut. 30 : 19. Kiest dan het leven op dat gy leevet!

Vrag. Is deeze wille vry?

Antw. Ja dog. Dat volgt uit de natuur der wille, en de Schrift bevestigt dat. Dus leest men, Exod. 35 : 5. Een ieder wiens herte vrywillig is. Vers 29. Alle Man en Vrouw, welker herte haar vrywillig beweegde. Psalm 110 : 3. Uw volk zal zeer gewillig zyn. Philem. Vers 14. Op dat uwe goeddadigheid niet zoude zyn als na bedwang, maar na vrywilligheid.

Vrag. In wat opzigte is des Menschen wil niet vry?

Antw. Des Menschen wil is niet vry van afhangelykheid van God, nademaal den geheelen Mensch zo ten aanzien van zyn weezen, als ten opzigte van zyne werkingen, en het regt Gods, om hem aan zyn Wil en wetten te verbinden, volstrekt van God afhangt.

2. Des Menschen wil is niet vry van het praktikaal oordeel des verstands te volgen, want de wil kan onmogelijk zonder het verstand in dien opzigte opvolgen, om dat de Mensch redelyk is en op een redelyke wyze werkt.

3. Ook is de wil niet vry van de hebbelijkheden die in den Mensch zyn, dewyl hy werkt na dat zyn natuur is, waarom de Mensch in zyn natuur volmaakt heilig zynde, de geregtigheid of geheel verdorven en zondig zynde, niet anders als ongeregtigheid werkt.

Vrag. Maar stryd de vryheid van de wil niet tegen Gods bewerkinge van dezelve?

Antw. Gantschelijk niet, om dat God elk Schepsel bewerkt, overeenkomstig zyn natuur. Hy bewerkt de wil des Menschen niet als een stoffelijkheid, als een blok of steen die enkel lydelijk is, en niet werkt met bewustheid of vrywilligheid; maar hy bewerkt de Ziel als een reedelijk weezen, en brengt alle wilsneigingen daar in voort als vrywillige werkingen. Daarom zegt Paulus, dat God in ons werkt het wille, dat is, het vrywillig werken, Phil. 2 : 13.

Vrag. Hebt gy wel Exempelen van zaaken, die van den

Mensch vrywillig gedaan worden, en egter van Gods besluit en bestieringe afhangen?

Antw. Ja zeer veele, als by voorbeeld: Vrywillig gaven de Egiptenaars hunne goude en zilvere vaten en kleinodien aan de Israëliten, maar God bewoog 'er hun egter toe, Exod. 11 : 3, Cap. 12 : 36. Vrywillig gingen agter Saul van het heir, dog welker harte God geroert had, 1 Sam. 10 : 26. Vrywillig deed Keizer Augustus een gebod uitgaan, om de geheele Waereld te doen beschryven; dog dit is niet geschied zonder Gods bestiering, dewyl het noodzakelyk was, dat de Messias te Bethlehem geboren wierd, Mich. 5 : 1. Luc. 2 : 1—7. Vrywillig hebben de Joden Jesus ter kruisdood veroordeelt, dog daar door hebben ze niet anders gedaan, dan Gods raad te vooren bepaalt had dat geschieden moest, Hand. 2 : 23. Cap. 4 : 28.

∴ Vrag. Maar kan de noodzakelykheid bestaan met de vryheid van de wil?

Antw. Ja. Zynde dezelve vry

1. Van dwang, die van buiten aankome, alle Menschen op Aarde zyn niet magtig om iemands wille te dwingen, ofte om den Mensch iets te doen doen, dat hy niet wil doen. Maar zullen zy een Mensch brengen tot haren wille, zo moeten ze de zaken zo veromstandigen, dat de Mensch zelf kiest en wil, en zo na zyn eigen wille doet.

2. De wille des Menschen is vry van de natuurlijke indruk, waar door de beesten gedreeven worden tot haar einde, zonder dat ze daar af een reedelijk begrip hebben, dewyl de wil het verstand volgt, en alzo op een redelijke wyze handelt.

Vrag. Waar in bestaat dan de vryheid van de wil?

Antw. In dat vermoogen der Ziel, waardoor men een zaak verkiest of verwerpt uit eigen geneigtheid, zonder eenige nootdwang, 1 Cor. 7 : 36. Philem. Vers 14.

Vrag. Bestaat de wysheid van de Menschelijke wille niet in een onverschilligheid, dat men dezelve zaak op dezelve tyd kan willen en niet willen?

Antw. Geenzints. Dit blykt

1. Uit de natuure Gods, der Engelen, en der Menschen;

a. De liefde Gods omtrent zig zelven, is wel vrywillig; maar evenwel niet onverschillig. God kan niet af zyn van zig zelve te beminnen, 2 Tim. 2 : 13.

b. De liefde die de Engelen God toedragen, is vrywillig, egter niet onverschillig, dewyl zy niet anders konnen dan God beminnen en dienen, Psalm 103 : 20, 21.

c. De liefde van den Mensch omtrent zig zelve, is vrywillig, maar niet onverschillig, wyl de Mensch zig zelve noodzakelyk bemind, Eph. 5 : 29.

∴. Vrag. Hebt gy nog een bewys?

Antw. Indien men stelt, dat de wille des Menschen bestaat in onverschilligheid, daar uit moeten verscheide ongerymtheeden volgen.

a. Dat God geen magt heeft over des Menschen wille, maar dat deeze altoos onafhangelijk blyft, en zo wel als God haar eigen Heer en Meester is.

b. Dat de Mensch niet behoeft te bidden om bekeeringe, dewyl God volgens dit gevoelen, geen magt heeft, de wil onweerstandelijk te buigen tot gehoorzaamheid des Evangeliums.

c. Dat de mensch kan willen verdoemd, en zo wel voor eeuwig ongelukkig zyn, als Zalig worden, dewyl de wil door onverschilligheid tot beiden kan werden overgehaalt.

d. Dan kan God geen belofte doen van heiligmakinge dewyl al wat hy omtrent de wil zou verrigten, den Mensch altyd in die onverschilligheid zoude blyven. En alzo zou God niet konnen gezegt worden te geeven het willen en het werken, of het maken van een nieuw hart, 't welk alles ten uitersten ongerymt is.

Vrag. Maar zyn wy alzo verdorven, dat wy gantschelijk onbekwaam zyn tot eenig goed, en geneigt tot allen kwade?

Antw. De Papisten en Remonstranten zeggen Neen. Wy zeggen Ja. Tot regt begrip van de zaak dient men te weeten, dat 'er een vierderlei zoort van goed is. 1. Een Natuurlyk goed, als eeten, drinken, gaan, staan, slapen, spreeken. 2. Een Burgerlyk goed, als beleeft, vrindelijk, behulpzaam, opregt en regtveerdig in den wandel te zyn. 3. Een uitwendig Godsdienstig goed, als het hooren en leezen van Gods Woord, een gebed te doen uit zyn verstand, het geeven van aalmoessen, en dienstbaar te zyn aan Gods Kerk. 4. Een Geestelyk goed, als zig zelf te bekeeren, waarlijk in Christus te geloven, waaragtig, heilig en geestelijk voor God en Menschen te leeven. 't Geschil is niet over de drie eerste, maar over de laaste zoorte.

Vrag. Hoe bewyst gy, dat de verdorventheid den Mensch zo natuurlijk is, dat hy door zyn eige kragten dezelve geenzints kan te boven komen, of iets doen of willen, dat waarlijk goed en Gode aangenaam is?

Antw. 1. Gods Woord zegt duidelijk, de Mensch is kragteloos geworden door de zonde, Rom. 5 : 6. Gevangen in de strikken des Satans tot zyn verderf na desselfs wille, 2 Tim. 2 : 26. Dood in zonden ende in misdaden, Eph. 2 : 1—5. En vergelijkt hem verder by een Moorman die zyn huit, en een Luipaart die zyn vlekken niet veranderen kan, Jerem. 13 : 23. By een nieuw-gebooren kind, welk vertreeden zynde in zynen bloede, zig zelve niet reinigen kan, Ezech. 16 : 6. By een kwade boom, die geen goede vrugten voortbrengen kan, Matth. 7 : 18. By een ongeboorne en ongeschapene, die hem zelven niet teelen nog voortbrengen kan, Joh. 3 : 3. 2 Cor. 5 : 17. Gelijkenissen en spreekmanieren, kragtig genoeg om 's Menschen volstrekten onmagt tot eenig Geestelijk goed te beteekenen.

Vrag. Hoe bewyst gy dit meer?

Antw. 2. Dit blykt uit de redenen in onze Belydenis bygebragt.

a. De Mensch heeft geen kragt, om te doen dat waarlijk goed en Gode aangenaam is. Hy is een slave der zonde, die als een andere Simson maalen moet in dit gevangenhuis der zonde, Rigt. 16 : 21. Want een iegelyk die de zonde doet, is een dienstknegt der zonde, Joh. 8 : 34. Hy is van natuure elendig, jammerlyk, arm, blind en naakt, Openb. 3 : 17. Die niets heeft nog hebben kan, ten zy dat het hem gegeeven zy uit den Hemel. Wie isser dan zo stout die hem beroemen zal iet goeds te konnen doen als uit hem zelven, daar dog Christus zegt: Niemand kan tot my komen, ten zy dat de Vader die my gezonden heeft, hem trekke. Joh. 6. 44.

b. Zyn wil is ondeugdzaam. Hy is van natuure in zulken kwaden gestalte, dat hy hem niet bekeeren wil, nog kan willen 't geen waarlijk goed is. Zyn Ziel heeft een afkeer van al wat goed is, en haat het ligt. Ja heeft de duisternisse liever dan het ligt, Joh. 3 : 19, 20. Wie zal dan met zynen wille voortkomen, ende zig daar op verstouten, die verstaat, dat de gezindheid des vleesches vyandschap tegen God is! Rom. 8 : 7. Het bedenken des vleesches is vyandschap tegen God: want het onderwerpt zig de wet Gods niet: want het KAN ook niet.

c. Zyn verstand is met naare duisternisse en onweetenheid van Goddelijke zaken overtogen. Hy is bot en blind in geestelijke dingen, en begrypt niet wat hy doen moet om Zalig te worden, Eph. 4 : 18. Verduistert in het verstand, vervreemd zynde van het leeven Gods door de onweetenheid die in hem is, door de verhardinge des herten. Wie zal dan zig beroemen, en van zyne weetenschap spreeken, ziende dat de natuurlyke mensch niet begrypt de dingen die des geestes Gods zyn, 1 Cor. 2 : 14. Kostelijk, wie zal eenige gedagten voorstellen, dewyl hy verstaat dat wy niet bekwaan zyn van ons zelven iets te denken als uit ons zelven, maar dat onze bekwaamheid van God is, 2 Cor. 3 : 5.

∴ Vrag. Hebt gy nog een bewys?

Antw. 3. Alle geestelijk goed is geen vrugt van ons, maar heeft zyn oorsprong uit God, Jac. 1 : 17. Zo dat wy met onze Belydenis voor vast en zeeker houden,

't geene ons de Apostel zegt, dat God in ons werkt het willen ende het volbrengen na zyn welbehagen: Want daar is nog verstand nog wille, den verstande en wille Gods gelykformig, of Christus heeft ze in den Mensch gewrogt, 't welk hy ons leert: Zeggende, ZONDER MY KOND GY NIET DOEN, Joh. 15 : 5. Christus is de Wynstok, en de gelovige zyn de ranken: Al het geen nu de ranke heeft om te groeyen en vrugt te dragen, dat ontfangt hy van den wortel en de stamme. Dus moeten wy bekennen, dat wy het goede dat wy doen, niet buiten Christus doen, want zonder hem konnen wy niets doen, maar door hem vermogen wy alles, Phil. 4 : 13. En zyne genade is ons genoeg, 2 Cor. 12 : 9.

Vrag. Maar zeggen partyen, Marc. 1 : 15. staat Bekeert u ende gelooft den Evangelio. Zo nu God den Mensch hier en elders gebied zig te bekeeren en te geloven, dan heeft den Mensch kragt om dat te doen, wyl God den Mensch niet verpligten kan tot het volstrekt onmogelyke, dat is onregtvaardig en te vergeefs.

Antw. 1. Des Menschen gehoorzaamheid is niet eerstelijk en voornamentlijk gegrond in het Verbond dat de Mensch verbrak; maar op Gods zeer uitsteekende Eerstheid, Majesteit, en Heiligheid, onder welke te staan, welke te ontzien, na welkers voorschrift zig te schikken, het reedelijk Schepsel zelf daarom dat hy een reedelijk Schepsel is, gansch schuldig is. 2. God heeft den Mensch geschapen dat hy Gods wil kon doen, en of de Mensch door zyn eigen schuld zig in een staat van onmagt gebragt heeft, dat beneemt Gods regt niet, om van den Mensch te eisschen en te gebieden 't geene hem welbehagelijk is. De onmagt van den schuldenaar om te betalen, beneemt den schuldeisscher zyn regt niet om betaling te vorderen. Een Heer word niet vermindert in zyn regt om zyn knegt te gebieden, al is 't dat de knegt zig door dronkenschap onbekwaam maakt om te dienen. Dus zeggen de vermaningen van geloof en bekeering niet, wat de Mensch doen kan, maar waar toe hy verpligt is. 3. Die vermaningen zyn niet te vergeefs, al kan de Mensch om dat hy boos is, het niet doen, nadien de Mensch zo zyne pligt en by nalatigheid van dien zyn schuld vertoont word, het zy tot enkele overtuiginge om hem onverandwoordelijk te stellen, het zy tot heilzame bekeeringe, wanneer de Geest

door en met dat woord werkt, gelijk Christus kragt met zyn opwekkend woord Lazare kom uit! den dooden Lazarus leevendig maakte, Joh. 11 : 43.

Vrag. De Mensch (zegt gy) kan in den natuurlijken stand geen geestelijk goed doen, volgt uit deeze leer niet, dat hy niets behoeft te doen en maar stil en werkeloos moet zyn tot dat God hem bekeere?

Antw. Onze partyen willen dit gevolg trekken uit onze leer, en den Mensch alzo styven in zyne nalatigheid, dog gansch verkeert. 'sMenschen onmagt als betoogt is, neemt zyn schuld niet weg. Daar word uitdrukkelijk van den Mensch geeischt, dat hy zig bekeere ende leeve. Stelt u voor oogen een Mensch op een eiland gebannen, die niet zwemmen kan, en niet verre van den oever een Schip in Zee zag daar hy zyne verlossinge door hoopt, zal hy niet tot den uitersten boort van het eiland naderen, en zo veel mogelijk is, met roepen een teeken geeven van zyn begeerte om verlost te zyn. Wat zal dan niet een zondaar, leevende onder het aanbod van genade die geduurig vermaant en gebeeden word zig met God te laten verzoenen. Naäman de Melaatsche begaf zig tot Elisa, 2 Kon. 5. De agtendertig-jarige kranke lag hem neder by het badwater te Jeruzalem, Joh. 5. De blinde riepen op den weg van Jericho, Heere gy Zone Davids ontfermt u onzer! Matth. 20 : 30.

∴ Vrag. Maar de natuurlijke Mensch is geheel onmagtig, wat zal, wat kan hy doen, 't geen tot zyn vreede dient?

Antw. De natuurlijke Mensch hoewel de dood in zonden, heeft zyn natuurlijke vermogens, waar door hy dadelijk meer kan doen als hy doet.

1. Hy kan duizenden van zonde nalaten, die hy niet nalaat. Zeekerlijk zullen ten jongsten dage millioenen Menschen veroordeelt worden, om zonde die zy hadden konnen vermyden. De Mensch heeft geen verschooning over de verleiding van kwade gezelschappen, over zyn dronkenschappen en menigerlei andere buitenspoorigheeden. De Ziele heeft magt over het Lighaam; waarom zoude dan den Mensch zyn oogen, handen, voeten, tonge, ooren, en verdere lēdematen niet beter konnen in order houden als hy doet? waarom zoude hy zyn uitwendige pragt en hovaardige kleedinge niet konnen afleggen?

waarom zoude hy niet konnen nalaten die trotze, ongeschikte, en ongemanierde redenen?, waarom zoude men niet duizendmaal meer konnen ontvlieden de listigheeden, bedriegeryen en verleidingen des Waerelds en des Duivels? Elk zie maar op zig zelve! En wat de straffe van dien boozen en onnutten dienstknegt is, die zyn talent en kragt verwaarloost hadde, Matth. 25 : 30. Ende den onnutten dienstknegt werpt uit in de buitenste duisternisse, daar zal weeninge zyn en knersinge der tanden.

2. Hy kan in den staat der natuur nog veel natuurlijke deugden betragten die hy niet doet. Ziet men niet dat zelf verblinde Heidenen in veelerlei deugden duizenden verligte Christenen overtreffen. Wat een blydschap en vergenoeging is by veele Heidenen gevonden? wat een getrouwheid om haar woord te houden, tot de dood zelf toe? Wat een liefde van de Kinders tot de Ouders? wat een eerbied en uitsteekende liefde tot haar Vaderland, voor welke zy gewillig geweest zyn haar Goed, Kinderen, en Bloed te kosten te geeven? Wat een onderwerping aan de Regeering, van de geene die de Waereld overheerscht en alle dingen der Menschen bestiert. Waarom zoude een Kristen door het ligt der natuur zo ver niet konnen komen als de Heidenen. ô Zagen de Menschen meer op het ligt der natuur, gebruikten zy meer hun natuurlijke kragten, hoe zouden zy de geregtigheid, den vreede, de eenigheid in het Gemeenebest niet beeter konnen verzorgen; hoe zouden de huisgezinnen niet tot een beetere en lieffelijker orde konnen gebragt worden, daar men nu ziet dat de meenigte huisgezinnen zelf onder de Christenen, zo reedenloos worden geregeert, als of 'er geen natuurlijke bewustheid, ligt, nog deugd meer overig waaren, Matth. 12 : 41. De mannen van Ninive zullen opstaan in het oordeel met dit geslagte, en zy zullen 't zelve veroordeelen.

3. De natuurlijke Mensch kan omtrent de middelen van Zaligheid meer doen, als hy verrigt. Hy heeft oogen om Gods Woord te leezen. Hy heeft oordeel en verstand om het zelve te onderzoeken. Hy heeft voeten om den dorpel van Gods Heiligdom te betreeden. Hy heeft een tonge om zyn Leeraars te vragen wat moet ik doen om Zalig te worden? Hy heeft gelegentheid om de gezelschappen van Godzalige by te wonen. Hy heeft een geheugen

in welke hy de dingen die het Koningrijke Gods aangaan, kan opsluiten. Waarom is hy dan zo nalatig om zig beeter te laten onderwyzen, welke den goeden en welbehagelijken wille Gods is, hoe veel uuren die hy over heeft aan de ydelheid, zoude hy konnen besteeden tot het onderzoek van Gods Woord? Waarom verzuimt hy zo meenigmaal het gehoor van Gods Woord en de onderlinge byeenkomsten der Godzaligen, terwyl hy zig beezig houd met de onvrugtbaare werken der duisternisse onder de lieden die van deeze Waereld zyn, zo dat men billijk van hem zegt. Hy weidt zig met wind en jaagt den Oosten Wind na, den gantschen dag vermeenigvuldigt hy leugen ende verwoestinge, Hoz. 12 : 2.

4. Voeg 'er by, een natuurlijk Mensch kan door de overgebleve kragten zelf komen op den dorpel der regte Godzaligheid. Hy kan zig velf veroordeelen, als blijkt in Pharao en Saul, Exod. 10 : 16. 1 Sam. 24 : 18. Hy kan tranen storten over zyn zonden als Esauw, Hebr. 12 : 17. en de besmettingen der Waereld ontvlieden, 2 Petr. 2 : 20. Hy kan byna bewogen zyn om een Christen te worden als Agrippa, Hand. 26 : 28. Hy kan zig voegen by de Godzalige, met haar spreeken van Christus, van de Zaligheid, en begeerte tonen na den Hemel, Matth. 25 : 1—13. Hy kan Christi leden aantrekken, een steunzel zyn voor zwakke, de zieken bystaan en vertroosten, ja een gedaante van Godzaligheid vertonen, 2 Tim. 3 : 5. en den naam krygen dat hy leeft, daar hy dood is in zonden en misdaden, Openb. 3 : 1. Och! dat een natuurlijke Mensch met indruk hoore wat Christus zegt, Joh. 5 : 40. Gy wilt tot my niet komen, op dat gy 't leven moogt hebben!

∴. Vrag. Ja maar wat helpt het den mensch in den staat der natuur, dat hy al zyn kragt aanwend, hy blyft dood in zonden en misdaden, en zo God hem niet kragtdadig vernieuwt, hy wordt evenwel niet Zalig?

Antw. 1. Moet die groote en waardige God niet gedient worden uit liefde? moet het dan al en alleen om de Zaligheid zyn? Zal de Mensch God alleen maar dienen om wat van hem te hebben? ô! dan is zyn liefde ook maar een Honds liefde, die zyn meester volgt om de brokken, en derhalven waardig dat hy met de Honden buitengesloten word, Openb. 22 : 15.

2. Geen natuurlijk Mensch kan klagen, dat God hem

niet wil aanneemen, als hy gedaan heeft 't geene hy konde doen. Want nooit heeft iemand gedaan 't geen hy konde doen, ja daar heeft niemand van de onwedergeboorne willen doen 't geen hy konde doen. Immers 't geene een natuurlijk Mensch kan doen, kan hy ook willen doen; als hy nu niet doet, dat hy schuldig is; wil hy zulks niet. Daarom zet Jesus op reekening van de Jooden, Matth. 23 : 37. Gy hebt niet gewild.

3. Een natuurlijk Mensch kan door de natuurlijke kragten, onder de gemeene verligtinge des Evangeliums zig zo naby den Hemel gevordert krygen, dat hy MISSCHIEN zal ingelaten worden door de ontfermende genade Gods in Christus. Zo word den godloozen Simon den Toveraar geandwoord, Hand. 8 : 22. Bekeert u dan van deeze uwe boosheid, ende bid God of MISSCHIEN u deeze overlegginge uwes herten vergeeven wierde!

∴. Vrag. Ja maar gy stelt geen vaste zamenvoeginge tusschen het natuurlijk pogen om Christus deelagtig te worden, en tusschen het verkrygen van de Zaligheid, en zo vordert de Mensch niet meer, dan dat hy MISSCHIEN zal Zalig worden?

Antw. 1. Een natuurlijk Mensch moet voldaan zyn met een MISSCHIEN, en het overige afwagten van Gods loutere ontferminge. God is een vrymagtig Heer, die zig over den zondaar ontfermt als 't hem belieft. Dunkt ons zomtyds vryheid te hebben, wanneer veele stoute bedelaren aan onze deur bidden, deezen te geeven en geenen te weigeren. En zouden wy God geen vryheid geeven, om zyne genade uit te deelen aan dien hy wil, of zal men daarom nalaten na genade te staan, zo veel men kan? Ganschelijk niet! Die dorst heeft die kome: ende die wil neeme het water des levens om niet, Openb. 22 : 17.

2. Men bedenke wat iemand doet om tydelijke verlossinge, wanneer 'er maar eenige mogelijkheid schynt, al is 'er geen zeekerheid van uitkomst. Benhadad had geen zekerheid dat Achab hem in 't leeven zou behouden; hy hoort maar dat de Koningen Israëls goedertierne Koningen waren, en daar op bemoedigt hy zig om gunst by Achab te verwerven, die hy ook bekomt, 1 Kon. 20 : 31, 32. De vier Melaatsche door hongersnood geperst, vallen met deeze resolutie in het leeger der Syriers, indien zy ons laten leven, wy zullen leven, ende indien

zy ons dooden, wy zullen maar sterven, 2 Kon. 7 : 4. Wat zal dan niet een arm zondaar doen, die weet dat God hem wenden wil tot het gebed des genen die gantsch ontbloot is, Psalm 102 : 18. Men zie 't exempel in den verlooren Zoon, Luc. 15 : 20. Als hy nog verre van hem was zag hem zyn Vader, ende wierd met innerlyke ontfermingen beweegt: ende toelopende viel hem om zynen hals ende kuste hem.

∴. Vrag. Wat staat een Godzalige, die alrede tot Christus gekomen en leevendig gemaakt is, te betragten?

Antw. 1. Een Godzalige moet zien hoe duur hy verpligt is Gods magt en ontferminge te danken, waar door hy hem heeft leevendig gemaakt, doe hy dood was in zonden en misdaden, 1 Petr. 1 : 3. Gelooft zy de God en de Vader onzes Heeren Jesu Christi, die na zyne groote barmhertigheid ons heeft wedergeboren, tot een levende hoope, door de opstandinge Jesu Christi uit den doden.

2. Hy moet zig schuldig agten tot betragting van alle Gods geboden, en om een lof op Aarde te zyn, Jes. 43 : 21. Dit volk hebbe ik my geformeert, zy zullen mynen lof vertellen. Is 'er met andere verdorventheden nog een groote onmagt by hem overgebleven, dit ontslaat hem niet van zyn pligt, maar leert hem zyn pligt niet dan met opzien na Gods ligt en sterkte te doen, trekt my zegt de Bruid, wy zullen u nalopen, Hoogl. 1 : 4. Die in het huis des Heeren geplant zyn, dien zal gegeven worden te groeijen in de voorhoven onzes Gods, Psalm 92 : 14.

3. Een Godzalige moet wel toezien, dat hy in de pligt dien hy aanvaart, niet werke in eige kragt, of boven zyn kragt en gestalte.

a. Niet in zyn eigen kragt: want al wat een Mensch uit zig zelve doet, kan God niet aangenaam zyn, Zach. 4 : 6. Niet door kragt nog door geweld, maar door mynen Geest (zal het geschieden) spreekt de Heere der Heirscharen. Alles wat men doen wil, moet uit God en door God zyn, gelijk David zyne en zynes volks gulhartigheid in 't overvloedig geeven tot des Tempels opbouw, aanmerkt, als van den Heere in hun gewrogt, 1 Chron. 29 : 14. Wie ben ik, en wat is myn volk, dat wy de magt zouden verkregen hebben om vrywillg te geeven als

dit is? want het is alles van u, ende wy geeven 't u uit uwe hand.

b. Niet boven zyn kragt en gestalte, op dat hy door eenen te hooge werkinge niet moede nog beschaamt gemaakt worde. Na de man is, zo is zyne magt, Rigt. 8 : 21. Een kind in de genade moet niet als een jongeling willen, nog een jongeling als een man, nog een man als een vader of oud discipel van Christus, maar een elk na zyn stand en kragt, en in dit zelve zal hy aangenaam by God zyn, daarom zegt Paulus, Phil. 3 : 16. Dog daar wy toegekomen zyn, laat ons daar in na den zelven regel wandelen.

4. Eindelijk, een Godzalige moet niet te zeer bedroeft zyn, dat hy geen meer kragt in zig bevind om Gode behagelijk te wandelen. Hy bemoedige zig in de overdenkinge, dat hy met een ontfermende God te doen heeft, wien de opregte pogingen van zyn volk welbehagelijk zyn, want indien te voren de volveerdigheid des gemoeds daar is, zo is iemand aangenaam na 't geene dat hy heeft, niet na 't geene dat hy niet en heeft; 2 Cor. 8 : 12.

XV. ARTIKEL,

Van de Erf-zonde, op alle Menschen overgegaan, die daar door ook verdorven zyn geworden.

Wy ghelooven dat door de onghehoorsaemheydt Adams, de erf-sonde wtgebreyt is gheworden over het gantsche menschelicke gheslachte. Welcke is een verdorventheydt der geheeler nature, ende een erffelick gebreck, waer mede de cleyne kinderen selfs besmettet zijn in hares moeders lichaem; ende die indien mensche allerley sonden voortbrenght, zijnde in hem als een wortel der selve. Is daerom soo leelic ende grouwelick voor God, datse ghenoechsaam is om het menschelicke gheslacht te verdoemen. Sy is oock selfs door den Doop niet ganschelick te niette ghedaen, noch gheheel wt-geroyt: aengesien de sonde daer uyt altijt als opwellende water uytspringht, gelijck uyt een onsalighe fonteyne: hoewel-se nochtans den kinderen Gods tot verdoemenisse niet toegherekent, maer door sijn ghenade ende barmherticheyt vergheven werdt: niet om inde sonde gherust te slapen; maer om dat t'gevoelen deser verdorventheydt de geloovighe dicwils soude doen suchten, verlanghende om van dit lichaem des doots verlost te werden. Ende hier over verwerpen wy de dwalinghe der Pelagianen, die segghen, dat dese sonde niet anders is, dan uyt navolginghe.

VRAGE.

Wat is zonde?

Antw. Ongeregtigheid, ofte afwyking van de Goddelijke Wet, 1 Joh. 3 : 4. Een iegelyk die de zonde doet, die doet ook de ongeregtigheid: want de zonde is ongeregtigheid.

∴. Vrag. Hoe word de zonde in de H. Schrift al genaamt?

Antw. De benamingen der zonde zyn nadrukkelijk en veele. In 't Hebreeuwsch zyn deeze vier opmerkelijk. חטאה Chataah zonde, beduid de afwyking van eenen regten weg, of doel dat men zig heeft voorgestelt. De gelijkenisse is ontleent van Schutters, die zig een wit daar zy op schieten zullen, voorstellen, en daar op mikken om den prys te bekomen, Rigt. 20 : 16. Job 5 : 24. עין Gnavon ongeregtigheid, zegt in zyn eerste betekenisse krom zyn, Psalm 38 : 7. Pred. 1 : 15. en maakt dus by overdragt de zonde af, voor zo verre den Mensch daar door van de geregtigheid, die hy aan God en zyn Nasten schuldig is, afwykt, 2 Sam. 24 : 17. פשע Peschang overtredinge, betekent eigentlijk een afval, ofte afwerpinge van het jok van zynen wettigen Heere, Dan. 8 : 12, 13. Immers 't stamt af van פשע afvallen, 1 Kon. 12 : 19. En geeft de zonde te kennen, voor zo verre die is eene afwerpinge van het jok des Heeren, eene weigering van onze schuldige gehoorzaamheid aan God en zyne beveelen, Job 31 : 33. Hier mede stemt in מרד Mered, dat Esr. 4 : 12. door Rebellie, en Jos. 22 : 22. door wederspannigheid vertolkt werdt. רשע Reschang goddeloosheid, zegt een grovere misdaad, waar door hy, die ze bedreeven heeft, hem zelven heeft schuldig en strafwaardig verklaert in 't gerigte, zulks dat hy in een geduurige onrust is, wegens de straffe die hy zig zelf om zyn bedreeve misdaad, zeekerlijk te gemoet ziet, Spreuk. 28 : 15. Jes. 57 : 20. In 't Grieksch vind men verscheide woorden, die met de gemelde ten vollen overeenstemmen; als *Ἁμαρτία* Amartia zonde, Joh. 9 : 41. *Ἀδικία* ongeregtigheid, Luc. 13 : 27. *Ἀνομία* Anomia onwettelyk-

heid, 1 Joh. 3 : 4. *Παρακοή* Parakoë ongehoorzaamheid, Rom. 5 : 19. *Παράβασις* Parabasis overtreedinge, Rom. 5 : 14. *Παράπτωμα* Paràptoma val of afval, waar door men nederstort van de vastigheid die men bezat, Rom. 5 : 15. *Ὀφείλημα* Opheilema schuld, waar door men verpligt is de straffe te dragen, die onze zonde verdient heeft, Matth. 6 : 12.

Vrag. Hoe kond gy de zonde onderscheiden?

Antw. In de eerste zonde, welke was de val en ongehoorzaamheid van Adam en Eva, ende in de zonde die uit de eerste voortgesprooten is.

Vrag. Hoe noemt gy de zonde, die uit de eerste zonde gesprooten is?

Antw. De ERF- of OORSPRONKELYKE ZONDE, waar van in deezen Artikel opzettelijk gehandelt wordt.

Vrag. Is de kennisse van onze Erf-zonde nodig en nuttig.

Antw. Zo schadelijk als ons den val Adams geweest is, zo nodig is haare kennisse, om te komen tot kennisse van de genade. De mensch kan de genade niet kennen, of hy moet eerst zyne zonde kennen, Jerem. 3 : 13. Hy kent de genade niet die van de Erf-zonde onwetende is; Joh. 9 : 41. Hy begeert de Christus niet, die niet weet hoe diep elendig hy door de zonde geworden is, Matth. 9 : 12.

∴ Vrag. In hoe veel deelen word deezen Artikel verdeelt?

Antw. In drie deelen.

I. Het eerste behelst een vaststellinge van de Erf-zonde, die overgegaan is tot alle Menschen. Wy gelooven dat door de ongehoorzaamheid Adams, de Erf-zonde uitgebreit is geworden over het gantsche Menschelyke geslagte.

II. Het tweede vervat een verklaringe van deeze stellinge, waar in ons voorgedragen word;

A. Eerst wat de Erf-zonde is, zo op zig zelve als in haar uitwerkinge.

a. Op zig zelve. Welke is een verdorvenheit der geheeler natuure, ende een erffelyk gebrek, waar mede de kleine kinderen zelfs besmettet zyn in haares moeders Lichaam.

b. In haar uitwerkinge. Ende die in den Mensche allerlei zonden voortbrengt, zynde in hem als een wortel der zelve.

B. Daar na, hoe afschouwelijk en strafwaardig de Erf-zonde voor God is. Is daarom zoo leelyk ende grouwelyk voor God, dat ze genoegzaam is om het Menschelyk geslagt te verdoemen.

C. Eindelyk, hoe dit Erf-gebrek

a. Niet te niet gedaan, of geheelijk werdt weg genomen door den Doop. Zy is ook zelfs door den Doop niet gantschelyk te niete gedaan, nog geheel uitgerooit, aangezien de zonde daar uit altyt als opwellende water uitspringt: gelyk uit een onzalige Fonteine.

b. Maar in Gods kinderen zelve nog overblyft;

1. Niet als een schuld tot haarer verdoemenisse. Hoewel ze nogtans den kinderen Gods ter verdoemenisse niet toegerekent; maar door zyn genaade en barmhertigheid vergeeven word.

2. Maar als een zwaare krankte, welkers gevoel haar doet uitzien en verlangen na de ontbindinge. Niet om in de zonde gerust te slapen; maar omdat het gevoelen deezer verdorvenheid de geloovige dikwils zoude doen zugten, verlangende om van dit Lighaam des doods verlost te werden.

III. Het derde lit vertoont de dwaling, die wy als strydig met deeze Leer, verwerpen. Ende hierom verwerpen wy de dwalinge der Pelagianen, die zeggen, dat deeze zonde niet anders is, dan uit navolginge.

∴. Vrag. Wat dunkt u van het woord Erf-zonde?

Antw. Dit woord stont in den eersten druk van de Belydenis, maar in den tweeden druk van 't Jaar 1583. leest men originale, ofte oorspronkelyke zonde. Doch 't Dortsche Synode 1619. heeft het oude woord Erf-zonde in de plaats herstelt. Wat reden de eerste of de laaste tot zodanige verandering hadden, is gereeder om te gissen dan te weten. 't Woord Erf-zonde is klaar en kragtig,

en zeit meer dan oorspronkelyke zonde, alzo iet wel oorspronkelyks zy, dat daarom niet erffelyk is.

Vrag. Hoe veelerlei is de Erf-zonde?

Antw. Tweederlei. De toegerekende en inkleevende Erf-zonde.

Vrag. Wat verstaat gy door de toegerekende Erf-zonde?

Antw. De toereekening van Adams schuld aan alle zyn nakomelingen, uit kragt van zyn eerste Bond-breuk.

Vrag. Hoe bewyst gy dat Adams Bond-breuk alle Menschen tot een regtvaerdige straffe werd toegereekent?

Antw. 1. Uit Paulus redeneeringe, Rom. 5 : 12. Daarom, gelyk door eenen Mensche de zonde in de Wereld ingekomen is, ende door de zonde de dood: ende alzo de dood tot alle Menschen door gegaan is, in welken alle gezondigt hebben. Duidelijk stelt de Apostel, dat door Adams zonde de dood tot alle Menschen is door gegaan. Sterven zy nu door Adams zonde, zo moet 'er ook gemeenschap zyn aan Adams zonde, zo wel als aan zyn straffe, en dat ze gemeenschap hebben aan zyn zonde, stelt hy in deeze woorden, in welke alle gezondigt hebben.

Vrag. Hebt gy nog een bewijs?

Antw. 2. De toerekening van Adams schuld blykt ook uit 1 Cor. 15 : 22. Want gelyk ze alle in Adam sterven, alzo zullen ze ook in Christo alle levendig gemaakt worden. Hier staat niet blootelijk, dat alle Menschen sterven. Ook niet dat ze sterven in haare vaders en grootvaders, maar dat ze alle in Adam sterven. Sterven in iemand is de schuld des doods; en de verdoemenisse in iemand hebben, en uit een ander trekken. Indien nu alle menschen sterven, zo hebben ze ook alle gezondigt. Want de dood is een bezoldinge der zonde, Rom. 6 : 23. Verder, indien dan alle Menschen in Adam sterven, zo hebben ze ook alle in Adam

gezondigt. Hoe nu, hebben ze in Adam gezondigt? niet persoonelyk hebben ze die zonde in Adam bedreeven. En door navolginge of door verdorventheid te zondigen, kan niet gezegt worden in iemand te zondigen; en in iemand te sterven. Zo blyft het dan vast, dat alle menschen in Adam stervende, in hem door toerekening gezondigt hebben.

3. Dit bevestigt de algemeene verdorventheid, waar in alle Menschen geboren worden: want indien alle Menschen niet schuldig waren aan Adams Bond-breuke, zo moest een iegelijk Mensch zo volmaakt ter Waereld komen als Adam was, dewyl de Ziel onmiddelyk van God geschapen word, en God het redelijk Schepsel dat onschuldig is schept, overeenkomstig zyn heilige natuur. Leert nu de ervarentheid, dat alle Menschen in een zondige gestalte geboren worden; wat redenen zal men geeven, 1. waarom God gewilt heeft, dat de inkleevende verdorventheid van de ouders tot hunne nakomelingen zouden worden overgebragt, dewyl hy magtig was dit te beletten, 't zy door elk Mensch op zig zelven te scheppen, of door een andere weg, die hy daar toe bekwaam oordeelde. 2. Waarom dat ze alle uit een verdorven Mensch verdorven geboren, en vervolgens door de zonde van God afgescheiden, tot de allerzwaarste straffe overgebragt worden. 3. Waar het van daan komt, dat God de Zielen der Menschen, die niet door de generatie voortgeteelt, maar onmiddelyk van hem geschapen worden, niet worden geschapen met de oorspronkelyk geregtigheid, gelijk dievan onze eerste Voor-ouders, maar verstoken zyn van dat kostelijk Cieraad? ô Hier moeten de tongen stom worden, die anders zo zegagtig zyn, ten zy men stelle dat Adams Bond-breuke alle Menschen tot een regtvaerdige straffe toegerekent word.

∴ Vrag. Maar hoe kan deeze toerekening van Adams zonde met Gods Regtvaerdigheid bestaan, daar staat Ezech. 18 : 4, 20 De Ziele die zondigt zal sterven, en de Zoone zal niet dragen de ongeregtigheid des Vaders?

Antw. 1. God is Regtvaerdig in alles dat over ons komt, Neh. 9 : 33. Hy heeft een volmagtig gezag om de zonden der Ouderen te straffen in hunne kinderen, volgens Exod. 20 : 5. Die de misdaat der Vaderen bezoekt aan de Kinderen, aan het derde en aan het vierde Lid. Matth. 23 : 35. Op dat op u kome alle het regtvaerdige bloed, dat vergoten is op der Aarden, van het bloed des regt-

vaerdigen Abels af tot het bloed Zacharie des zoons Barachie, welke gy gedood hebt tusschen den Tempel en den Altaar. Men zie de Exempelen van Achan, Jos. 7 : 24, 25. Jerobeam, 1 Kon. 14 : 9, 10. Achab, 1 Kon. 21 : 21. Manasse, 2 Kon. 24 : 3. Indien nu God volgens zyn vrymagt, de ongeregtigheid der Vaderen bezoeken kan aan hunne Kinderen, hoe veel te meer die van Adam onzer aller Vader, in wiens lendenen wy waren doe God hem in zyn Verbond opnam.

2. Zegt men, by Ezechiel staat, de Ziele die zondigt zal sterven, enz. De zamenhang leert ons dat hier gezien word op eene byzondere toegeventheid Gods, door welke zyn vrymagtig gezag nog benoomen nog eenigzints vermindert word.

.·. Vrag. Hoe blykt dit nog meer?

Antw. 4. Uit het voorbeeld van Levi, die de tiende gegeeven heeft, nog zynde in de lendenen van Abraham, volgens Paulus redeneering, Hebr. 7 : 9, 10. Ende om zo te spreeken, Levi, die tiende neemt, heeft door Abraham tiende gegeeven: want hy was nog in de lendenen des Vaders als hem Melchizedek te gemoete ging. By aldien nu zulks in het geval van Levi geschieden kon, wat reden zou 'er zyn, om niet te mogen oordeelen, dat het veel meer in dit geval plaats hebbe, vermits alle Menschen in Adams lendenen waaren, doe God zyn Verbond met hem heeft opgerigt.

5. Indien men de toereekening van Adams zondenschuld ontkent, dan word ook de toereekening van Christus geregtigheid tot regtvaerdigmaking niet weinig verzwakt; dewyl Paulus uitdrukkelijk zegt. Gelyk ze alle in Adam sterven, alzo zullen ze ook in Christus alle levendig gemaakt worden, 1 Cor. 15 : 22. Waarom 'er ook geen ketter is, die de toerekening van Adams zonde gelogent heeft, of hy heeft zig op die eige grond tegen de toereekening van Christi geregtigheid aangekant.

Vrag. Wie is 'er van deeze toegereekende Erf-zonde uitgeslooten.

Antw. Niemand als de Heere Jesus, dewyl deeze niet begreepen was in het Verbond met Adam opgerigt,

maar als Hoofd en Borge van een veel beeter Verbond voorkomt, 1 Cor. 15 : 45, 47. En ook niet gebooren is na de gemeene loop der natuur, maar op eene bovennatuurlijke wyze door de kragtige werkinge des Heilige Geestes, Luc. 1 : 35.

Vrag. Wat is de inkleevende Erf-zonde?

Antw. Een verdorventheid der geheele natuur, ende een erflyk gebrek waar mede de kleine kinderen zelf besmet zyn in haares moeders Lighaam, Rom. 3 : 23. Zy hebben alle gezondigt, en derven de heerlykheid Gods.

Vrag. Hoe is die spreekwyze nader te verstaan?

Antw. 1. Dat de Erf-zonde geenzints iets zelfstandig of weezentlyks is in den Mensch, dewyl alle zelfstandigheid weezentlijk goed is en van God afkomt, die geen •oorzaak van het kwade zyn kan, Hab. 1 : 13. Gy zyt te rein van ogen, dan dat gy het kwade zoud zien, ende de kwellinge kondt gy niet aanschouwen. Dus wy deeze oude dwaling der Manicheen als ongerymt en godlasterlijk verwerpen.

2. Dat de Erf-zonde ook niet alleen bestaat in een gemis of berooving van de oorspronkelijke geregtigheid, maar teffens in eene zondige hebbelijkheid of wangestalte, waar mede de kleine kinderen zelf besmet zyn in haars moeders Lighaam. Dewyl dezelve beschreeven word als iets 't welk stelliger wyze in den Mensche is, te weten als een Wet der zonde in de leeden, Rom. 7 : 23. Een Lighaam der zonde, Rom. 6 : 6. De zonde die in ons woond, Rom. 7 : 17. Vleesch, Gal. 5 : 13. Besmettingen des Vleesch ende des Geests, 2 Cor. 7 : 1. 't Welk alles op een bloote ontbeering niet wel passen kan.

Vrag. Waar in bestaat die verdorventheid dan?

Antw. 1. In een berooving van Gods heerlijk beeld, bestaande in waare kennisse en heiligheid, met welke de Mensch moest geschapen worden, indien hy een Godebehagelijk Schepsel konde geagt zyn, dog die door een rigterlijk oordeel Gods daar van nu berooft is, Rom. 3 : 23. Zy hebben alle gezondigt, en derven de heerlykheid Gods. Eph. 4 : 18. Verduistert in 't verstand, vervreemt zynde van het leeven Gods.

2. In een neiging tot allerleie boosheid en leugen, even gelijk de ziekte niet slegts bestaat in het gemis van een goed temperament, en vrye omloop des bloeds, maar te gelijk in een kwade gesteltheid der humeuren en beweegingen, zo dat een iegelijk Mensch gebooren wordt, ontbloot van alle geestelijk ligt, liefde, waarheid en leeven, en daarenboven zo besmet, dat hy niet anders als kwaad doen kan. Ten deezen opzigte word dit erf-gebrek in de Schrift genaamt den ouden Mensche, Rom. 6 : 6. Vleesch, Joh. 3 : 6. Zonde, Rom. 7 : 11. De Wet der zonde, vers 23. Begeerlykheid, vers 7. Onreinigheid. Gal. 5 : 13. Vuiligheid, Jac. 1 : 21. Besmetting, 2 Cor. 7 : 1

Vrag. Bewyst eens, dat deeze verdorventheid zo algemeen is, dat alle menschen, zelf de kleine kinderen in haares moeders Lighaam, daar mede besmet zyn?

Antw. 1. Dit blykt uit verscheide plaatzen der H. Schriftuur, Psalm 51 : 7. Ziet ik ben in ongeregtigheid gebooren, ende in zonde heeft my myne moeder ontfangen. Job 14 : 4: Wie zal een reinen uit een onreinen geeven, niet een? Joh. 3 : 6. Het geene uit het vleesch gebooren is, dat is vleesch. Jes. 48 : 8. Ende dat gy van den buik af een overtreeder genaamt werdt. Eph. 2 : 3. Ende wy waren van natuure kinderen des toorns, gelyk ook de andere.

Vrag. Hoe al meer?

Antw. 2. De ervarentheid leert, dat de Mensch van natuure verdorven is. Men bespeurt in de jonge kinderen voor het gebruik van haar verstand, korzeligheid en toornigheid, om dat ze haar zin en wil niet hebben; zy vertoonen de beginzelen van haat en wraakzugt, eer men haar leeren kan hoe kwaad en schandelijk die zyn. 't Welk niet anders dan uit een verdorve gestalte ontspruit. Daarom zegt de Schrift, dat de dwaasheid is gebonden aan het herte van den jongen, Spreuk. 22 : 15. En dat al 't gedigtzel der gedagten zynes herten ten allen dage alleenlyk boos is, Genes. 6 : 5. 8 : 21.

3. De jonge kinderen sterven zo wel als de ouden, dies is 't dan zeker dat ze zondig en verdorven zyn, dewyl de dood een bezoldinge der zonde is, Rom. 6 : 23.

4. 't Blykt ook uit de noodzakelijkheid der veranderinge, die alle menschen van noden hebben om Zalig te worden, Joh. 3 : 5. Jesus antwoorde, voorwaar voorwaar zegge ik u, zo iemand niet geboren is uit water ende geest, hy en kan in het Koninkryke Gods niet ingaan. Nu alle die bekeering en wedergeboorte van noden hebben, zyn zondig, zo dan ook de kinderen, nademaal niemand zonder heiligmaking God zien zal, Hebr. 12 : 14.

Vrag. Hoe word deeze natuurlijke verdorventheid van Adam op zyne nakomelingen overgebragt?

Antw. Door de natuurlyke geboorte, volgens de aangehaalde plaatzen uit Job 14 : 4. Joh. 3 : 6. en Psalm 51 : 7. Ziet ik ben in ongeregtigheid geboren, ende in zonde heeft my mynen moeder ontfangen.

∴ Vrag. Spreekt David daar niet van zyns moeders zonde?

Antw. David is hier niet bezig, om de schuld van zig op zyn moeder te wentelen, maar om zyn eige zonde voor God te belyden in haar verzwaarende omstandigheeden, en in haare wortel-oorzaak. Ook is David de jongste onder zyne broederen, uit een eerbaare moeder in een wettelijk Huwelijk geboren, tot wiens laste de Bybel niets meld, en die te regt voor een godvrugtige Vrouwe mag geschat worden. Terwyl David uitdrukkelijk zegt, Psalm 116 : 16. Och Heere zekerlyk ik ben uw knegt, ik ben uw knegt, een Zoone uwer DIENSTMAAGD.

∴ Vrag. Maar hoe word deeze verdorventheid door de natuurlyke geboorte overgebragt op alle Menschen?

Antw. Wy behoeven niet te weeten de wyze hoe, dewyl wy klaar uit de Schrift en de ondervinding zien, dat ze over-erft. 't Is ongerymt een zaak van zo veel belang te ontkennen, om dat men het hoe niet begrypen kan. Wil men egter deeze zaak wat nader bezien, dan moet men niet droomen van een voortplantinge der Ziele door de ouders, waartoe Augustinus eertyds overhelde; dewyl de zonde geen toevallig gebrek van het Lighaam is, maar uit de Ziel voortkomt; nog met verscheide School-leeraren de schuld van de

verdorventheid alleen op het Lighaam leggen, als of daar door de Ziel besmet wierd, terwyl zulk een besmetting door het Lighaam niet bestaan kan met de geestelijkheid der Ziel. Maar men moet God in de scheppinge der Ziel aanmerken als een Regtvaerdig Rigter, die wegens Adams zonde dezelve met de eerste gaven der regtheid niet voorziet; welke Ziel nu vereenigt met een Lighaam, dat allerlei ongeregelde beweegingen van bloed en dierlijke geesten onderworpen is, noodwendig geheel en al tot de begeerlijkheden overslaat, waarom de zeeden des gemoeds doorgaans met de byzondere Lighaams-schikkingen overeenkomen.

Vrag. Waarover gaat deeze aangeboorne verdorventheid.
Antw. Over den geheelen Mensch, over Ziel en Lighaam.
1. De Ziel is ten aanzien

a. Van het verstand met naare duisternisse en onweetenheid van Goddelijke zaaken overtoogen, Eph. 4 : 18. Verduistert in het verstand, vervreemt zynde van het leven Gods, door de onweetenheid die in haar is, door de verhardinge des Herten. Zo dat zy niet begrypt de dingen die des geestes Gods zyn, ja die niet verstaan kan, om dat ze geestelyk onderscheiden worden, 1 Cor. 2 : 14.

b. De wil is van God en al het goede afgekeert, en weederstreevende de wille Gods, Job. 21 : 14. Nogtans zeggen zy tot God, wykt van ons: want aan de kennisse uwer weegen hebben wy geenen lust. Hos. 8 : 12. Ik schryve hem de voortreffelykheden myner wet voor: maar die zyn geagt als wat vreemds!

c. De Conscientie is ongevoelig geworden en bevlekt in al haar daden, Tit. 1 : 15. Den bevlekten en ongelovigen is geen ding rein; maar beide haar verstand en Conscientie zyn bevlekt. Daarom leest men van een argelistig Herte, Jerem. 17 : 9. Van een ongevoelig Herte, Eph. 4 : 19. En van een kwade Conscientie, Hebr. 10 : 22.

d. De hertstogten zyn ongehoorzaam aan het beleid der rede, en ongeregelt als hollende Paarden tot genietinge van aardsche, ydele en verderfelijke dingen, Jes. 57 : 20, 21. Dog de godlooze zyn als een voortgedrevene Zee, want die kan niet rusten, ende haare wateren werpen slyk en modder op. De godlooze zeit myn God, en hebben geenen vreede.

2. 't Lighaam is door de zonde gantsch verdorven ge-

worden; een werktuig van alle ongeregtigheid, geheel onbekwaam om tot het goede bewogen te worden, maar tot uitvoering van het kwade gereet en vaerdig, Rom. 3 : 13—15. Haare keele is een geopent graf: met haare tongen pleegen zy bedrog: Slangen fenyn is onder haare lippen. Welker mond is vol van vervloekinge ende bitterheid: haar voeten zyn snel om bloed te vergieten. Rom. 6 : 19. Gelyk gy uwe leden gestelt hebt om dienstbaar te zyn der onreinigheid, en der ongeregtigheid tot ongeregtigheid.

∴ Vrag. Is deeze verdorventheid in alle Menschen even groot?

Antw. Alle Menschen zyn ten opzigte van de wortel der verdorvenheid, van natuure malkander gelijk, Psalm 14 : 1. Zy verderven het, zy maken het grouwelyk met haar werk, daar is niemand die goed doet. Dog voor zo verre dit kwaad zig in zommige verder uitstrekt en meer na buiten openbaart als in andere, word 'er een groote verscheidenheid zelf onder de onbekeerde gevonden. Dus vind men Onweetende die den weg der Zaligheid versmaden, Hoz. 8 : 12. Zorgelooze op den droessem harer ongeregtigheid, Amos 6 : 3. Hartnekkige die den rykdom van Gods lankmoedigheid veragten, Rom. 2 : 4, 5. Geslagen vyanden van waarheid en godvrugt, die Gods knegten bespotten, 2 Cron. 36 : 16. De waarheid lasteren, 2 Petr. 2 : 12. De godvrugtige haten en vervolgen, Jes. 59 : 14, 15. Joh. 15 : 20, 21. Terwyl andere zelf in den stand der natuurlijke verdorventheid hier in uitmunten, dat ze kennisse hebben of zoeken te krygen van God en Goddelijke zaaken: eerbaar en burgerlijk leeven, met ontvlieding van de besmettinge der Waereld, 2 Petr. 2 : 20, 22. De middelen der genade waarneemen, Gods woord leezen, de Bondzegelen gebruiken, zig by de vromen voegen, en lust tonen om te vragen na de regten van Gods geregtigheid, Jes. 58 : 2.

Vrag. Wat vloeit 'er uit deeze aangeboore verdorventheid?

Antw. Dit erffelijk gebrek brengt in den Mensche allerlei dadelijke zonden voort, zynde in hem als een

WORTEL der zelve, Jerem. 6 : 7. Gelyk een bornput zyn water opgeeft, alzo geeft zy haare boosheid op. Matth. 7 : 17. Een kwade boom brengt kwade vrugten voort.

Vrag. Wat zyn dadelyke zonden?

Antw. Dadelijke afwykingen van God, met gedagten, woorden en werken.

Vrag. Waar in werd de dadelyke zonde onderscheiden van de Erf-zonde?

Antw. 1. In haar onderwerp. De Erf-zonde valt in alle Menschen, maar de dadelyke zonde werd gevonden alleen in Menschen die 't gebruik der rede hebben.

2. In haar oorsprong. De Erf-zonde komt voort uit de toereekening van Adams zonde, maar de dadelyke zonden vloeijen voort uit de aangeboore verdorventheid, als uit een onzalige fonteine, Matth. 15 : 19. Uit het herte komen voort booze bedenkingen, doodslagen, overspeelen, hoereryen, dieveryen, valsche getuigenissen, lasteringen.

3. In haar uitwerkinge. De Erf-zonde brengt den Mensch onder de schuld van de eeuwige verdoemenisse; maar de dadelyke zonde verzwaart de schuld, die door de Erf-zonde behaalt is.

.·. Vrag. Hoe worden de dadelyke zonden gevoeglijk onderscheiden?

Antw. Die kan men best onderscheiden op deeze wyze,

1. Ten aanzien van het onderwerp, waar in die geschied.

a. Inwendig de Ziel, Psalm 14 : 1. De dwaas zeit in zyn Herte; daar is geen God.

b. Uitwendig het Lighaam, Rom. 6 : 13. Stelt uwe leden niet der zonden tot wapenen der ongeregtigheid.

2. Ten aanzien van het voorwerp, waar omtrent dezelve geschied, en zo word ze begaan,

a. Of tegens God, zonder benadeeling van andere, Psalm 51 : 6. Tegen u alleen hebbe ik gezondigt.

b. Of tegen onze naasten, 1 Sam. 2 : 25. Wanneer een Mensche tegen een Mensche zondigt, zo zullen de Gooden hem oordeelen.

c. Of tegen ons zelve, 1 Cor. 6 : 18. Die hoererye bedryft, die zondigt tegen zyn eigen Lighaam.

3. Ten aanzien van de forme en wyze, op welke die geschied. En zo is dezelve

a. Of een zonde van bedryf, als men doet 't geen God den mensch in zyn Wet verboden heeft, 1 Joh. 3 : 8. Die de zonde doet is uit den Duivel.

b. Of een zonde van nalatigheid, als men verzuimt te doen 't geen God ons geboden heeft, Jac. 4 : 17. Wie weet goed te doen en niet en doet, dien is het zonde.

4. Ten aanzien van het middel, waar door ze geschied

a. Met gedagten, Spreuk. 24 : 9. De gedagte der dwaasheid is zonde.

b. Met ydele en kwaade woorden, Matth. 12 : 36. Maar ik zegge u, dat van elk ydel woord het welke de Menschen zullen gesproken hebben, zy van het zelve zullen rekenschap geven in de dagen des Oordeels.

c. Met werken, Gal. 5 : 19. De werken des vleesches zyn openbaar, welke zyn overspel, hoererye; enz.

5. Ten aanzien van het beginzel waar uit zy geschied, en zo kan men zondigen

a. Of uit onweetenheid, Handel. 3 : 7. Broeders ik weet dat gy 't uit onweetenheid gedaan hebt, gelyk als ook uwe Overste.

b. Of uit Swakheid wegens de overdwarssinge der zonde, Gal. 6 : 1. Broeders, indien ook een Mensche overvallen waare door eenige misdaad, gy die geestelyk zyt, brengt den zodanige te regte met den geest der zagtmoedigheid.

c. Of uit hardnekkigheid en opzettelijke boosheid, geschiedende voorbedagtelyk en met kennisse, 't geene men weet dat kwaad is; welk anders genoemt word te zondigen met een opgeheeve hand, Num. 15 : 30. De Ziele die iets zal gedaan hebben met opgeheevener hand, het zy van inboorlingen, ofte van vreemdelingen. die smaadet den Heere: ende die Ziele zal uitgeroeid worden uit het midden van haar volk.

6. Ten aanzien van haare trappen, alzo dat schoon alle zonden op zig zelven zeer groot en zwaar zyn, egter de eene by de andere vergeleeken zynde, in zekere opzigte de eene zwaarder dan de andere is. Ten dien opzigte zeide Jesus tot Pilatus, Joh. 19 : 11. Die my aan u heeft

overgegeeven, heeft groter zonde. Dus leest men van

a. Openbaare zonden, die onder het oog van Menschen of van verborgene, die buiten het gezigte van Menschen geschieden, 2 Sam. 12 : 12. Gy hebt het in 't verborgene gedaan.

b. Van roepende zonden, die van de heiligheid Gods een schielijke wrake afvorderen, Gen. 4 : 10. Daar is een stemme des bloeds uwes broeders, dat tot my roept van den Aardbodem, of van niet roepende, waar omtrent God gewoon is zyne verdraagzaamheid te oeffenen.

c. Van heerschende zonden, die in alle onwedergeboorne vallen, waar tegen David bidt, Psalm 19 : 14. Houd uwen knegt te rug van trotsheeden, laat ze niet over my heerschen, of van niet heerschende, die uit byliggende zwakheid begaan worden, Rom. 7 : 15. Want het geene ik wil, dat doe ik niet, maar het geene ik haate, dat doe ik.

d. Van vergeeffelyke zonden die door tussenkomende genade Gods in Christus vergeeven worden; of van onvergeeffelyke zonde, die door geen bloed van den borge en tussenkomende vergeevinge konnen uitgedelgt worden. Hier van leezen wy, Matth. 12 : 31, 32. Alle zonde en lasteringe zal den Mensche vergeeven worden: maar de lasteringe tegen den Geest zal den Menschen niet vergeeven worden. Ende zo wie eenig woord gesproken zal hebben tegen de Zoone des Menschen, het zal hem vergeeven worden: maar zo wie tegen den Heiligen Geest zal gesproken hebben, 't zal hem niet vergeeven worden, nog in deeze Eeuwe, nog in de toekomende.

Vrag. Hoe merkt gy de natuurlijke verdorventheid in den Mensch verder aan?

Antw. Als leelyk en grouwelyk voor God, en genoegzaam om het Menschelyk geslagte te verdoemen, Psalm 143 : 2. Ende gaat niet in 't gerigte met uwen knegt: want niemand die leeft zal voor uw aangezigte regtvaardig zyn.

Vrag. Hoe zo?

Antw. 't Gantsche Menschdom is 'er door besmet en

verontreinigt, Jes. 64 : 6. Dog wy alle zyn als een onreine, ende alle onze geregtigheeden zyn als een wegwerpelyk kleed. De wateren van de Zond-vloed spaarde nog zeeven Zielen; maar deeze onreine vloed overstroomt ze alle die uit Adam onder Adam geboren worden, Joh. 3 : 6. Het geene uit het vleesch geboren is, dat is vleesch. De Erf-zonde heerscht van Adams tyd af over alle Menschen tot verdoemenisse, zo lang de Waereld duuren zal, Rom. 3 : 19. Op dat alle mond gestopt worde, en de geheele Waereld voor God verdoemelyk zy.

Vrag. Maar hoe gaat het, wanneer de kinderen gedoopt worden, word de Erf-zonde door den Doop niet weggenomen?

Antw. Zo willen de Papisten, die zeggen, dat het water des Doops de zonde afwassche, maar hoe het water de zonde afwassche, word niet op dezelve wyze van de Paapze Leeraars verklaart. De Dominikanen willen, dat 'er in het Doop-water zy eene werktuige uitwerkende kragt om de Ziel een goede schikkinge toe te brengen, dat ze de genade ontfangt. De Franciskanen zeggen, dat God voor zijn belofte de genade aan het Doop-water zo gehegt hebbe, dat alle gedoopte, de genade met het Doop-water verkrygen, ende alle die niet gedoopt worden, van de genade versteeken blyven. Het gevoelen der Dominikanen dryft meer in de Roomsche Kerk boven als dat der Franciskanen, alzo dat der Franciskanen te veel na de Leer der Lutheranen sweemt, die het Doop-water aanmerken als een Goddelyke hand, en als een wagen die de genade aan de Ziel brengt.

Vrag. Wat dunkt u van dit gevoelen?

Antw. 1. Het Doop-water is lighamelijk, leven en redenloos, en daarom kan het de genade die geestelijk, leevendig en redelijk is, in de redelijke Ziele des Menschen niet werken, Jerem. 2 : 22. Al wiescht gy u met Salpeeter, en naamt u veele Seepe, zo is dog uwe ongeregtigheid voor myn aangezigte aangeteekent spreekt de Heere Heere, Job 9 : 30, 31.

2. De genade is ook niet gehegt aan het Doop-water: want anders moesten alle de gedoopte Zalig worden, ende alle de ongedoopte noodwendig verlooren gaan: Nu leert

ons Gods woord, dat er gedoopt zyn zonder de genade te te ontfangen, als te zien is in Simon de Toveraar, Handel. 8 : 13, 23. Andere hebben de genade verkreegen zonder den Doop. Men zie de Moordenaar, stervende aan het Kruis, Luc. 23 : 42, 43.

3. Gods woord schrijft ook duidelijk de afwassinge der zonde alleen aan Jesus Bloed en Geest toe, 1 Joh. 1 : 7. Het Bloed Jesu Christi des Zoons Gods reinigt ons van alle zonde. 1 Cor. 6 : 11. Ende dit waart gy zommige, maar gy zyt afgewasschen, maar gy zyt geheiligt, maar gy zyt geregtvaerdigt in den name des Heeren Jesu Christi, en door den Geest onzes Gods. Dies wy met onze Belydenisse besluiten. De Erf-zonde word ook zelf door den Doop niet gantschelyk te niette gedaan, nog geheel uitgerooyt, aangezien de zonde daar uit altyd als opwellend water uitspruit, gelyk uit een onzalige fonteine. Want uit het herte komen voort booze bedenkingen, doodslaagen, overspeelen, hoereryen, dieveryen, valsche getuigenissen, lasteringen, Matth. 15 : 19.

Vrag. Hoe lang blyft deeze verdorventheid den Mensch by?

Antw. De Erf-zonde hangt Gods kinderen door al haar leeven aan. Niet eer verlaat de zonde een geloovige Ziel, voor dat de Ziel het Lighaam verlaat. Zy zugten onder den last der verdorventheid, zoo lange zy in dit leeven zyn, Rom. 7 : 24. Ik elendig Mensche! wie zal my verlossen uit het Lighaam deezes doods. 2 Cor. 5 : 4. Want ook wy, die in deezen Tabernakel zyn, zugten, bezwaart zynde, nademaal wy niet en willen ontkleet, maar overkleet worden, op dat het sterffelyke van 't leeven verslonden worde.

Vrag. Hoe blyft deeze verdorventheid een kind van God by?

Antw. Niet in haar heerschende kragt, maar als een slange die den kop doorwond is: als een vergift, maar dat door tegengift getempert is. De schuld der straffe is geheel vergeeven, Rom 8 : 1. Dit drukt onze Belydenis in deezer

voegen uit. Zy word Gods kinderen tot verdoemenisse niet toegerekent, maar door zyne genade en barmhertigheid vergeeven, Num. 23 : 21. Hy schouwt niet aan de ongeregtigheid in Jacob, ook ziet hy niet aan de boosheid in Israël. Psalm 85 : 3. De misdaad uwes volks hebt gy weggenomen; gy hebt alle hare zonden bedekt. Sela!

∴ Vrag. Zegt eens wat onderscheid 'er is ten opzigte van de Erf-zonde, tusschen de wedergeboorene kinderen Gods en tusschen de onwedergeboorene?

Antw. 1. De Erf-zonde in een kind van God, legt daar maar in zyn overblyfzelen, maar in een goddeloozen in haar volle stand. De onbekeerde Mensch is een slaave der zonde, Rom. 6 : 20. die niet anders doet nog doen kan, dan de wille des vleeschs en der gedagten, Eph. 2 : 3. Een bekeerd mensch is vry gemaakt van de dienstbaarheid der zonde, Joh. 8 : 36. Hy word niet weg gesleept tot het volle bedryf der zonde, 1 Joh. 3 : 9. Een iegelyk die uit God geboren is, die en doet de zonde niet; want zyn zaad blyft in hem, ende hy en kan niet zondigen, want hy is uit God geboren.

2. Een kind van God haat de zonde als zonde, al was 'er geen Hemel ter belooning van de deugd, nog Helle ter straffe van de goddeloosheid. Hy ziet zo veel kwaad in de zonde, als strydende tegen Gods allerheiligste natuur en wille, dat hy niet kan nalaaten even uit dien hoofde de zonde te haten en te vloeken, Gen. 39 : 9. Hoe zoude ik dan dit zo een groot quaad doen, ende zondigen tegen God. Geheel anders is 't met de onwedergeboorene, by aldien hy de zonde laat, 't is uit vreeze voor de straffe, en ten schoonste genomen, uit liefde tot ruste van zyn Conscientie, tegen welke de zonde door haar onwettelijkheid aandruischt, Exod. 10 : 16, 17. Doe haastede Pharao, om Mozes ende Aaron te roepen: ende zeide. Ik hebbe gezondigt tegen den Heere uwen God, ende tegen u lieden. Ende nu vergeeft my dog myne zonde alleen ditmaal, ende bid vieriglyk tot den Heere uwen God, dat hy slegts deeze dood van my wegneme.

3. Een wedergeboorene heeft een algemeenen haat tegen alle zonde. 't Gaat hem niet gelijk de onwedergeboorene, die hoe veel zonden hy ontwykt, egter altoos een Herodias lief heeft, en niet wil varen laten wat 'er

Johannes tegen preekt. Neen, hy agt de zonde als een Tyran, die hem onverhoeds gevangen neemt, Rom. 7 : 23. Zyn haat is algemeen tegen alle zonde, zyn lust en leven is in heiligheid en godzaligheid, Psalm 119 : 128. Daarom hebbe ik alle uwe beveelen, van alles, voor regt gehouden, maar allen valschen pad hebbe ik gehaat.

4. Een kind van God, door de inkleevende verdorventheid weggerukt zynde tot eenige zonde, is daar met smarte en leeweezen over aangedaan. De Ziel betreurt haare verdorvenheid, zugt en bid om genade, en is niet voldaan, ten zy de vreede der Ziele in God herstelt is, Psalm 51 : 10, 11. Doed my vreugd ende blydschap hooren: dat de beenderen zig verheugen die gy verbryzelt hebt. Verbergt uw aangezigt van myne zonden, ende delgt uit alle myne ongeregtigheeden. Geheel anders gedraagd zig de onwedergeboorene onder zyn verdorventheid. Want gelijk hy de zonde indrinkt als water, zo spuigt hy die wederom uit over den loop van zyn leeven als een geduurige stroom, zonder zig daar over te bekommeren: zeggende, Deut. 29 : 19. Ik zal vreede hebben, wanneer ik schoon na mynes herten goeddunken zal wandelen.

Vrag. Maar waarom laat God toe, dat deeze verdorventheid zyne kinderen door al haar leeven aankleeft?

Antw. 1. Niet om in de zonde gerust te slapen, maar om dat het gevoelen deezer verdorventheid de geloovige dikwyls zoude doen zugten, verlangende om van het Lighaam des doods verlost te worden, Rom. 7 : 24. Ik elendig Mensche, wie zal my verlossen van het Lighaam deezes doods. De Aarde is Gods kinderen een worstelplaats, boven word de Ziel in overwinning omgevoert. Hier beneeden, laat God zyn kinderen tegens de zonde kampen, op dat haar verlangen na den Hemel daar de ruste is, des te sterker zyn zal, Psalm 42 : 2, 3. Gelyk een Hert schreeuwt na de water stroomen; alzo schreeuwt myne Ziele tot u ô God: Myne Ziele dorstet na God, na den levendige God, wanneer zal ik ingaan ende voor Gods aangezigte verschynen.

2. De overblyfzelen der verdorventheid doen de heiligen Christus en zyne genade des te hoger agten: die de zonde gevoelt gelyk de Zieke zyn krankheid, och hoe wellekom is Christus de Medicynmeester by hem, Hoogl. 2 : 3. Als een appelboom onder de boomen des Wouts, zo is myn liefste onder de Zoonen: Ik hebbe grooten lust in zyne schaduwe, ende zit 'er onder: ende zyne vrugt is myn gehemelte zoet.

3. 't Gevoel der Erf-zonde brengt Gods kinderen tot zelfsvernederinge. 't Is een scherpe doorn tegens de de verheffinge des harten, 2 Cor. 12 : 7. Een leermeesteresse van lydzaamheid en geduld als 'er slagen komen, Mich. 7 : 9. Een Fonteine van innig medelyden over den staat der onwedergeboorene, op dat zy ook om derzelver bekeering zoude bidden, en daar toe voorzigtelijk arbeiden, Gal. 6 : 1. Broeders, indien ook een Mensche overvallen ware door eenige misdaad, gy die geestelyk zyt, brengt den zodanigen te regte met den geest der zagtmoedigheid: ziende op u zelve, op dat ook gy niet verzogt word.

Vrag. Met wien hebben wy over dit Leerstuk verschil?

Antw. Met de Pelagianen, welkers dwalinge wy verwerpen; zeggende dat de zonde niet anders is dan uit navolginge.

∴ Vrag. Wie is Pelagius geweest?

Antw. PELAGIUS zegt men, is op dezelve dag geboren met zynen voornaamsten tegenstander Augustinus. Hy was een Brit of Brittenslag, volgens Prosper de Leerling van Augustinus. Een Schot, en met Schotze pap overladen volgens Hieronimus. Zyn eige naam was Morgan, zo veel als Marigena, uit Zee geboren; hier van Pelagius. Hy is geweest een Monnik, zeer nauw van leven, en bemind van treffelijke mannen. Chrysostomus Bisschop van Konstantinopolen, beklaagde met tranen zyn afval, als hy die vernam, kort voor zyn dood. Hy begon zyn kettery omtrent het Jaar 405, na Christi geboorte. Hy

ontdekte zig eerst te Romen, daar wederspreekende de woorden van Augustinus. Heere gy hebt geboden dat ik u lief hebbe: geef my 't geen gy gebied, en gebied my het geen gy wilt! Zyn Landsman Cœlestius, en Julianus, Bisschop in Campanien, waaren zyne medestanders. Hy ontdekte zyn venyn heimelijk aan zyn leerlingen. 't Spits liet hy hun afbyten, kreegenze ingang, 't was tot lof van hunnen Meester; wilde het niet door, 't was zy wisten niet beeter. Zyn meeste stellingen komen daar op uit, daar was geen toereekeninge van Adams Zonde, nog Erfzonde; maar wel van navolging van een anders kwaad voorbeeld. De dood was een gevolg van de natuur, maar geenzints een bezolding der zonde. De kragten van den vryen wille waren genoegzaam om de goede werken te beginnen, voort te zetten en te voltoijen. Van God was 't, dat wy Menschen zyn, en van ons dat wy regtvaerdige zyn. Daar waren driederlei wegen van Zaligheid: de wet der Natuur. De wet van Moses. Het Evangelium van Christus. De werken der Heidenen stelde hy te zyn Gode aangenaam en waarlijk goed, al kwam daar het behulp der genade niet by. In dit leven konden de godzaligen zo ver komen, dat zy niet zondigden of zondigen konden. Daar was geen inwendige of boven-natuurlijke genade, maar een redelijke wille en mogelijkheid der natuure. Hy begreep de Regtvaerdigmakinge uit eigene verdiensten, kragten en goede wille, en niet uit enkele genade door het geloof in Christus, en de Predestinatie tot genade en heerlijkheid uit een voorgezien geloove en goede werken. Dit tot een staaltje van Pelagius verkeerde Leer, van wien de Kerk-historie breeder spreekt.

Vrag. Hoe bewyst gy, dat de zonde in ons haaren eersten oorsprong niet heeft door navolginge?

Antw. 1. Gods woord stelt duidelijk, dat de verdorventheid ons van der geboorte af aanhangt, Gen. 6 : 5. Ende de Heere zag, dat de boosheid des Menschen menigvuldig was op der Aarde, ende alle het gedigtzel der gedagten zynes herten, t' allen dage alleenlyk boos was. Psalm 51 : 7. Ziet ik ben in ongeregtigheid geboren;

ende in zonde heeft my myne moeder ontfangen. Jes. 48 : 8. Ende dat gy van den buik af een overtreder genaamt word. Eph. 2 : 3. Ende wy waaren van natuure kinderen des toorns, gelyk ook de andere. Dat nu Gods woord zo duidelijk leert, mag de verdorve reede niet tegenspreeken.

Vrag. Hoe meer?

Antw. 2. De ondervinding leert, dat in godzalige Huisgezinnen, daar de kinders eenen zeer vromen wandel bespeuren in haare ouders, de kinderen dikmaals zeer goddeloos en ondeugende zyn. Indien nu de zonde oorspronkelijk tot ons overkwam, door navolginge van kwade voorbeelden, en de Ziel van zelfs niet verdorven was, moesten de kinderen van godzalige ouders niet altyt vroom en deugdzaam zyn, daar men nu zomtyds het tegendeel in kinderen van godzalige ouderen bespeurt.

3. Wy zondigen zonder voorgaande bedryf van andere, en konnen die slegte konst zonder leermeester van buiten. Wie kan ooit bedenken, dat iemand die onverschillende gestelt is tusschen goed en kwaad, die tot het goede niet ongenegender is dan het kwaad, en niet verdorven is van binnen, dadelijk op een sprong zo listig en konstryk is, om de zonde te bedryven, als men dagelijks in de kinderen ziet. 't Geen iemand niet natuurlyk is, zal hy niet ligt aan leeren, nog in zyn zwakkere Jaaren zo konstrijk niet weeten uit te werken. Zeldzaam is de Historie van Sebastiaan Castellio, Grieks Professor te Bazel, die van gevoelen was, dat de zonde alleen in ons door navolging veroorzaakt werd. De geleerde man was zeer zorgvuldig om zyne kinderen van straat en alle gezelschap af te zonderen, haar vertoonende alle goede voorbeelden, en haar zo veel doenlijk was, in deugd oeffenende, evenwel gebeurde het op een tyd, dat hy met zyn familie over tafel zittende, grooten twist tusschen zyne kinderen oprees, en zelf uitbrak tot vloeken, vegten en smyten toe, om dat zy oordeelden, dat de spyze ongelijk verdeelt was. Castellio gevraagd zynde van een die daar tegenwoordig was, van wien zy zulk een Exempel gezien hadden, stont beschaamt en bekende met stilzwygen de waarheid van Spreuk. 22 : 15. De dwaasheid is in 't hert

des jongen gebonden. En van Gen. 8 : 21. Het gedigtzel van 's Menschen herte is boos van zyne jeugd aan.

Vrag. Terwyl dan vast staat, dat wy alle in zonden ontfangen en gebooren zyn; wat staat ons hier uit te leeren?

Antw. 1. Dat wy onze jammerstant leeren betreuren. Door de Erf zonde heeft de dood haare intreede in de Wereld gedaan, en heerscht van Adams tyd af over ons allen. De Erf zonde heeft ons berooft van 't gezigte van onzen God, en Gods aangezigte verborgen, zo dat wy van natuure als zonder God in de Waereld zyn. De Erf-zonde werpt ons in duizenderlei dwalingen, en bind ons onder de heerschappy der zonde. Door de Erf-zonde is den Mensch geworpen onder de blakenden toorn Gods, en voelt desselfs vlammen door allerlei elenden in dit leven. Rom. 2 : 9. Verdrukkinge en benauwtheid over alle Ziele des Menschen, die kwaad werkt.

2. Dat wy ons zelven niet verwonderen, dat de natuurlijke Mensch zo kwalijk tot het goede kan gebragt worden. Van natuure is hy zondig, de verdorventheid zit in 't gebeente, men kan een Tyger, een Leeuw, een Beer, een Wolf binden; maar zyn verslindende natuur zal evenwel by hem blyven. Dus is 't gestelt met den zondigen Mensch. Jer. 13 : 23. Zal ook een Moorman zyne huit veranderen? ofte een Luipaart zyne vlekken, zoo zult gy lieden ook konnen goet doen, die geleert zyt kwaad te doen.

3. Dat wy ons niet verheffen boven andere De gantsche Waereld ligt verdoemelijk voor God, en in elk van ons is het zaad van verdorventheid. 't Is enkele genade Gods over ons indien wy niet zyn gelijk alle andere Menschen, die uitloopen tot de uitgieting van alle boosheid. Daarom is deeze lesse nut, 1 Petr. 5 : 5. Zyt met ootmoedigheid bekleed. Phil. 2 : 3. En doet geen ding door twistinge, ofte ydele eere, maar door ootmoedigheid, agte de een den anderen uitnemender dan hem zelven.

4. Dat wy nooit vertrouwen op onze eige natuure, op ons eigen herte. Dit is een groot kwaad onder de Zonne, dat de Menschen zo steunen en vertrouwen op haar zelven, zonder inzien, dat zy van natuure tot alle goet werk ondeugend zyn, Spreuk. 28 : 26. Maar die op zyn hert vertrouwt, die is een zot; maar die in wysheid wandelt, die zal ontkomen. Spreuk. 4 : 23. Behoed uw herte boven al dat te bewaren is, want daar uit zyn de uitgangen des levens.

∴. Vrag. Wat in 't byzonder?

Antw. 1. De godzalige zyn verpligt, dankbaarlijk te erkennen de genade der wedergeboorte, waar door zy van zulk een verdorventheid in aanvang verlost zyn, 1 Petr. 1 : 3. Gelooft zy de God ende Vader onzes Heeren Jesu Christi, die na zyne groote barmhertigheid ons heeft wedergeboren, tot een levende hope, door de opstandinge Jesu Christi uit den dooden.

2. Te staan na meerdere doodinge van onze verdorventheid, Coll. 3 : 5. Doodet dan uwe leeden die op de Aarde zyn, namelyk hoerery, onreinigheid, schandelyke beweegingen, kwade begeerlykheid ende gierigheid, welke is afgodendienst. Rom. 7 : 4. Zo dan myne broeders, gy zyt ook der wet gedoodet door het Lighaam Christi, op dat gy zoudet worden eenes anderen, namelyk des geenen die van den dooden opgewekt is, op dat wy Gode vrugten dragen zoude.

3. Christus en zyn geregtigheid vroolijk te roemen en te pryzen. Hy is onze Middelaar, die met zyn onschuld en volkome heiligheid de zonde waarin wy ontfangen en geboren zyn, voor Gods aangezigte bedekt, Jes. 25 : 9. Ende men zal ten dien dage zeggen, ziet, deeze is onze God, wy hebben hem verwagt, ende hy zal ons Zalig maken; deeze is de Heere, wy hebben hem verwagt, wy zullen ons verheugen ende verblyden in zyne Zaligheid.

4. Veel verlangen te hebben na een volkomen ontslag van het Lighaam deezes doods, en het zyn met Christus in den Hemel, Phil. 1 : 23. Want ik worde van deeze twee gedrongen, hebbende begeerte om ontbonden te worden, ende met Christo te zyn: want dat is zeer verre het beste.

EINDE VAN HET EERSTE DEEL.

ZIONS ROEM EN STERKTE.

ZIONS ROEM EN STERKTE,

OFTE

VERKLAARING VAN DE ZEEVENENDERTIG ARTIKELEN

DER

Nederlandsche Geloofsbelydenis.

DOOR

ARNOLDUS ROTTERDAM,

Predikant te Steenwyk.

TWEEDE DEEL.

GEBROEDERS HUGE.
ROTTERDAM.
1890.

Voorreeden

aan den Waarheid en Godvrugt-lievenden Leezer!

Zie daar, Waarheid en Godvrugt-lievende Leezer, het tweede of laatste Deel van myne Verklaaring over de NEDERLANDSCHE GELOOFSBELYDENIS, vervat in de XXXVII. ARTIKELEN. Komt dit Werk zo spoedig niet, als ik gedagt en gy verwagt hadt, te voorschyn; ik vertrouw, dat ik by allen, die de omstandigheden kundig zyn waar in ik eenen geruimen tyd verkeert hebbe, ligt verschooning zal vinden. Zedert de uitgaave van het eerste Deel behaagde het den Grooten Herder zyner Schaapen de Beroepinge van STEENWYK op my te doen vallen. Ik zag en ondervond in die Beroepinge zo veele staande blyken der Godlyke Voorzienigheid, dat ik dezelve volvaerdig, in des Heere vreeze, met blydschap aannam. Hier komende, vond ik terstont handen vol werks. Eene groote Gemeinte,

daar ik lust in hadde, en in de Huisbezoekinge by de twaalfhondert Ledematen geteld en gevonden hebbe; daar en boven door het vertrek van beide hunne Voorgangers, voor myne komste, als Schaapen zonder Herder. Over de agtien Maanden heb ik hier alleen gearbeid. Een gantsch rond Jaar myne gewoone Dag-ordeningen tweemaal ter week vervuld. De Weeklyksche Catechizatien, met de gewoone Huis-bezoekingen, zo binnen als buiten de Stad waargenomen. Ook heb ik op het vriendelyk voorstel van de WEL-EDELE AGTBAARE HEEREN van de MAGISTRAAT dezer Stad, een' derde Predik beurt, die anders stil stont, ten beste der Gemeente, geern willen vervullen; waar voor Hunne WELEDELE AGTBAARE my bezolding hadden toegelegd; doch daar voor ik niet anders begeert, en onlangs tot myn genoegen een goed Historisch Werk, met dank-betuiging ontfangen heb. Ik zwyge van het aantal der Predik-beurten, op het vriendelyk verzoek der Heeren en Broederen des Eerwaarden Klassis van Steenwyk en Vollenhoven, nu en dan vervult. Dus het my somtyds ondoenlyk was aan het tegenwoordig Werk met aandagt te denken, veel minder tyd tot schryven heb konnen uitvinden. Want hoewel ik deze Belydenis in myne voorige Gemeinte te Zuilen gepreedikt heb, zo hadt ik niet dan korte ontwerpen daar van over, die my, als ik tot het uitbreiden van zaaken kwam, weinig van dienst konden zyn. Egter ben ik onder Gods hulpe by het eindigen van het voorgaande Jaar zo ver gekomen, dat ik dit Werk, zo als het u voor tegenwoordig wordt aangeboden, ten einde bragt. Doch de verafgelegenheid van den Druk-pers heeft deszelfs Uitgaave vertraagt, en zou al verder vertraagt hebben, by

aldien ik niet hadt konnen besluiten, de overzigt en verbeetering der Proeven eenen anderen, daar toe bekwaam, over te laaten. Koom ik dan wat langzamer met dit Deel, onder het oog der Vaderlandsche Kerk, als veelen wel gedagt en gewenscht hadden, 't is beter laat als nooit. Ik heb alles wat in my was aangewend om uw verlangen te beantwoorden, en danke mynen God ook, dit Penningsken te mogen werpen in den Schatkist der Kerke. Och dat het mogt strekken tot bevordering van waare Godzaligheid.

Een zaak moet ik melden, eer ik afbreeke: Veelen hadden geern gezien dat ook dit Boekdeel was versiert geweest met een kort vervolg van ons Historisch Berigt, tot op deezen tegenwoordigen tyd. Dit ben ik van zins geweest te doen; doch door myn vertrek naar Steenwyk heb ik ook dit voorneemen moeten staaken. Te Zuilen woonde ik onder den rook van Utrecht, en hadt den vryen en gemakkelyken toegang tot de Sinodale Kast; daar en boven eene gemeensaame verkeering met Geleerde Mannen, welken my die Schriften konden byzetten, die tot het saamen stellen van zulk een Historie behooren, en my tot heden, voor een groot gedeelte, ontbreeken. Wat ik ondertusschen van zins ben, zal de tyd leeren.

Terwyl ik afbreeke, zo vermaanen wy onze Leerlingen, die tot heden zig met lust in het eerste Deel geoeffent hebben, ook haar gbruik te maaken van dit Deel, waar in de Leere der Waarheid, gebouwd op het fondament der Apostelen en Propheten, duidelyk wordt ter neer gestelt, met hartelyke toebidding dat de goede God haare harten verder gelieve te heiligen in zyne Waarheid, en

met alle onze Lezeren, en die de Waarheid in ongeveinsde liefde betragten, geven zal een zalig einde!

Ik noeme my,

Waarheid en Godsvrugtlievende Lezer,

Uw heilzoekende Dienaar in Christus,
ARNOLDUS ROTTERDAM.

Uit myn Kamer, den XXVI.
van Wynmaand des Jaars 1757.

ZIONS ROEM EN STERKTE,

OFTE VERKLAARING VAN DE

Nederlandsche Geloofs-belydenis,

VERVAT IN DE XXXVII. ARTIKELEN.

XVI. ARTIKEL,

Van de Eeuwige verkiezingen Gods, zommige tot genade, en regtvaerdige verwerpinge van andere.

Wy ghelooven dat, t' geheel gheslacht Adams door de sonde des eersten menschen, in verderffenissen ende onderganck zijnde, God hem selven sodanich bewesen heeft als hy is; te weten, Barmhertich ende Rechtveerdich. Barmhertich; door dien dat hy uyt dese verderffenisse treckt, ende verlost de gene die hy in sijnen eeuwighen ende onverganckelicken raet, uyt enckele goedertierenheyt uytvercoren heeft in Jesu Christo onsen Heere; sonder eenighe aen-merckinghe harer wercken. Rechtveerdich, door dien hy de andere laet in haren val ende verderf, daer sy haer-selven in gheworpen hebben.

V R A G E.

Wat behoort voornamelyk tot regt besef van onzen godsdienst?

Antw. Tot regt besef der waare Religie behoort voornamelyk de kennisse van twee Personen, te weeten, ADAM en CHRISTUS: 1 Cor. 15 : 22. Want gelyk ze alle in ADAM sterven, also zullen ze ook in CHRISTO alle levendig gemaakt worden.

∴. Vrag. Hoe zo?

Antw. Door Adam zyn wy gevallen in groote schuld; door Christus betalen wy, en krygen onze reekening uitgewischt. Door Adam zyn wy verkogt onder de zonde; door Christus zyn wy van de zonde verlost. In Adam zien wy de blyken van Gods geregtigheid; maar in Christus de lieffelijke bewyzen van zyne barmhertigheid. In Adam is onze natuur verdorven, het beeld Gods verbrooken, de gedaante des Satans op ons, en zyn wy gevallen in den afgrond aller elende. In Christus werdt onze natuur geheiligt, het beeld Gods in ons opgerigt, en zyn wy overgezet tot het ryke der genade, in de lieffelijke omhelzingen van de fonteine aller vertroostinge. De Leere van de Erfzonde door Adam, en van de genade door Christus, zyn als twee aspunten, rontsom, welke haar beweegen alle andere ligten van den Godsdienst. Alle Zaligmakende kennisse ontmoet den anderen in deeze twee groote punten of polen van onzen redelijken Godsdienst. Men zie Paulus redeneeringe, Rom. 5 : 12—21.

Vrag. Werden dan alle Menschen wederom door Christus Zalig, alzo zy door Adam zyn verdoemt geworden?

Antw. Neen ze: Maar alleen de gene die hem door een opregt geloove werden ingelyft, ende alle zyne weldaden aanneemen, Joh. 3 : 36. Die in den Zoone ge-

looft, die heeft het eeuwige leven, Cap. 1 : 12. Maar zo veele hem aangenomen hebben, dien heeft hij magt gegeeven kinderen Gods te worden, namentlyk die in zynen name gelooven.

Vrag. Wie zyn die ?

Antw. Die God van eeuwigheid heeft uitverkoren, Handel. 13 : 48. Ende daar geloofden zo vele, als 'er geordineert waren tot het eeuwige leeven.

Antw. Heeft God van eeuwigheid vast gestelt wie Zalig zal worden, ende wie niet?

Antw. Ja doch. Dus worden wy geleert, Rom. 9 : 22, 23. daar Paulus spreekt van de Vaten der barmhertigheid, die God te voren bereid heeft tot zyner heerlykheid, en wederom van de Vaten des toorns tot het verderf toebereid.

∴. Vrag. Dit is voorwaar een verheeve leer, maar is 't wel nodig dat men deeze stoffe verhandele, en den volke uitlegge?

Antw. Een tyde van Augustinus zyn 'er geweest, die niet goedvonden dat die Oudvader deeze stoffe verklaart hadde, en heden vind men ook Menschen die van het zelve gevoelen zyn; dog zonder grond.

1. Christus en zyne Apostelen hebben daar verscheide malen van gesprooken en geschreeven, hoewel zy het kwaad gebruik dat 'er zommige van maken zouden, wel voorzagen. Men leeze Matth. 11 : 25, 26. Marc. 13 : 20, en 26. Luc. 10 : 20. Joh. 15 : 16, en 17 : 9, 24. Vergeleken met Rom. 8 : 29, 30. Cap. 9. Eph. 1 : 4, 5. 2 Thessal. 2 : 13. 2 Tim. 2 : 19.

2. De vyanden der waarheid, maken geen zwarigheid dit Hoofdstuk met heillooze dwalingen te verderven, en de regtsinnige Leer van schandelijke dwalingen verdagt te maken, als of wy alle Godsdienst in de gemoederen der Menschen uitblusschen, en dezelve op een zagt oorkussen van zorgeloosheid en goddeloosheid, of in een diepe afgrond van wanhoop ter neder werpen; welke dingen dewyl zy alle loutere valsheeden zyn, door eene regtmatige verklaringe van dit leerstuk aan 't ligt komen.

Vrag. Is de kennisse van dit leerstuk nuttig voor de Godzalige?

Antw. De kennisse van deeze Leere strekt

1. Tot stoffe van dankzegginge aan God voor zyne onverdiende genade, waar mede hy ons heeft lief gehad van voor de grondlegginge der Waereld, 2 Thessal. 2 : 13. Maar wy zyn schuldig altyd Gode te danken over u, Broeders, die van den Heere bemind zyt, dat u God van den beginne verkoren heeft tot Zaligheid, in heiligmakinge des Geestes, ende geloove der waarheid.

2. Zy is een fondament van ons vertrouwen op God, 2 Tim. 2 : 19. Evenwel het vaste fondament Gods staat, hebbende deezen Zegel: De Heere kent de gene die zyne zyn: Ende een iegelyk die den name Christi noemt, sta af van ongeregtigheid.

3. Zy is een fonteine van allerlei blydschap en troost in kruis en verdrukking, Luc. 10 : 20. Dog verblydt u daar in niet, dat de geesten u onderworpen zyn: maar verblydt u veel meer dat uwe namen geschreven zyn in de Hemelen.

4. Zy is een spoore tot heiligmakinge in den wandel, Eph. 1 : 4. Gelyk hy ons uitverkoren heeft in Hem, voor de grondlegginge der Waereld, opdat wy zouden heilig ende onberispelyk zyn voor hem in de liefde.

∴ Vrag. Hoe behoort men dit leerstuk te verhandelen?

Antw. 1. Als een verborgentheid, waar in afgronden zyn die vleesch en bloed niet onderwinden moeten te peilen, maar die wy eenvoudig geloven en belyden, als klaar genoeg tot onzer vertroosting voorgesteld in Gods woord.

2. Met voorzigtigheid. Men moet zegt de vermaarde Pictet, dit stuk niet leeren aan zulke, die de allerklaarste waarheden van het Christendom nog niet kennen, en melk van noden hebbende, nog niet bekwaam zyn de vaste spyze te verdragen. Neen dan moet men Christus navolgen, die om Nicodemus te bekeeren, zig vergenoegt met hem voor te stellen, dat die in hem gelooft niet zal verlooren gaan, maar die niet gelooft zal hebben, alrede veroordeelt is, Joh. 3 : 18.

3. Met agtneeming van tyd en gelegentheid. Wanneer wy Gelovige vinden, die in tyden van vervolginge ofte

andere ongeleegentheden bedugt zyn, dat zy de kragt der aanvegtingen niet zullen konnen uitstaan, en dat zy voor eeuwig zullen verloren gaan, dan kan en moet men hen door verklaring van deezen Geloofs-Artikel sterken, gelijk Paulus doet, Rom. 8 : 28—30.

Vrag. Wat naam draagt dit besluit Gods, betreffende den eeuwigen staat der redelijke Schepselen?

Antw. Dit besluit word doorgaans genoemt *Προορισμος* Proörismos Voorschikkinge ofte Voorverordineeringe. In 't Latyn Prædestinatio.

.·. Vrag. Is dit woord Schriftuurlijk?

Antw. In het afgetrokkene leezen wy dit woord in de Schriftuur niet, die evenwel de spreekwyze heeft van te voren verordineeren, Eph. 1 : 5. Ordineeren, Handel. 13 : 49. Stellen, 1 Thessal. 5 : 9. Te voren opschryven, Jud. vers 4. Voornemen, Eph. 1 : 11. Een welbehagen, Matth. 11 . 26. By Augustinus en andere Oudvaders, die zig tegen de Pelagianen hebben aangekant, is dit woord gemeen. 't Beteekent in kragt de schikkinge der Menschen tot een zeeker einde, eer zy niet alleen daar toe geraken, maar ook eer zy geboren zyn, ja eer de Waereld was, Rom. 8 : 29. Die hy te voren gekent heeft, die heeft hy ook te voren verordineert.

Vrag. Wat noemt gy de Prædestinatie ofte Voorverordineeringe?

Antw. Gods onveranderlijk besluit, gaande over den eeuwigen staat der redelijke Schepselen.

Vrag. Hoe veelerlei zoort van redelijke Schepselen zyn er?

Antw. Tweederlei; namentlijk Engelen en Menschen.

Vrag. Leest men in de Schrift van een voorverordineering der Engelen?

Antw. Men leest in de H. Schrift van een voorschikkinge der Engelen,

1. Zo wel van goede die God verkoren heeft tot Zaligheid, 1 Tim. 5 : 21. Ik betuige voor God ende den Heere Jesu Christo, ende de uitverkoorne Engelen, dat gy deeze dingen onderhoud zonder vooroordeel.

2. Als van kwade Engelen die God in de Helle geworpen heeft, Matth. 25 : 41. Gaat weg van my gy vervloekte in 't eeuwige vuur, 't welk den Duivel ende zyne Engelen bereid is.

Vrag. Waar leest men van een voorschikkinge der Menschen?

Antw. 1 Thessal. 5 : 9. God heeft ons niet gestelt tot toorne: maar tot verkryginge der Zaligheid door onzen Heere Jesum Christum. Nadrukkelijk en zeer verheven, Rom. 9 : 21—23. Of en heeft de Pottebakker geen magt over het leem, om uit den zelven klomp te maken het eene, een vat ter eeren, ende het andere ter oneeren? ende of God willende zynen toorn bewyzen, ende zynen magt bekent maaken, met veele lankmoedigheid verdragen heeft de vaten des toorns tot het verderf toebereit: Ende op dat hy zoude bekent maken den rykdom zyner heerlykheid over de vaten der barmhertigheid, die hy te voren bereid heeft tot heerlykheid?

∴ Vrag. Is de voorschikkinge der Menschen onderscheiden van die der Engelen?

Antw. Ja dog.

1. De Menschen zyn alle door de zonde gevallen, en in deezen staat door de Goddelijke voorschikkinge van malkanderen onderscheiden; daar alleen de Engelen die verloren gaan, gezondigt hebben, en alzo van de andere die niet gezondigt hebben, door de dadelijke overtreedinge van Gods besluit zyn afgezondert.

2. De Engelen zyn niet gelijk de Menschen, tot de

Zaligheid geschikt in en door Christus als Middelaar, nog tot de Verdoemenisse door eenig ongeloof in hem.

3. In de verwerpinge der Engelen is wel een betoninge van Gods regtvaerdigheid, maar niet in de verkiezinge der zelve die van zyne barmhertigheid, dewyl zy nooit in elende zyn vervallen geweest, maar door Gods genade by hunne eerste regtheid zyn bewaart geworden.

Vrag. Wat zyn de eigenschappen van dat besluit?

Antw. Dit besluit is eeuwig voor de grondlegginge der Waereld, Rom. 8 : 29. Want die hy te voren gekent heeft, die heeft hy ook te voren verordineert den beelde zyns Zoons gelykformig te zyn, op dat hy de Eerstgebooren zy onder veele broederen. Vrywillig, als zynde een daad van Gods volstrekte Oppermagt, Matth. 11 : 26. Ja Vader, want alzo is geweest het welbehagen voor U! Wys, verordineerende de gepaste middelen om het einde van zyn besluit uit te voeren, Rom. 11 : 33. ô Diepte des rykdoms beide der wysheid ende der kennisse Gods! Hoe ondoorzoekelyk zyn zyne oordeelen, ende onnaspeurlyk zyne weegen. Onafhankelijk, van alle geval of hoedanigheid in den Mensch, Rom. 9 : 15, 16. Ik zal my ontfermen diens ik my ontferme, ende zal barmhertig zyn, dien ik barmhertig ben. Zo en is 't dan niet des genen die wil, nog des genen die loopt, maar des ontfermenden Gods. Onveranderlijk en vast, Rom. 8 : 30. Ende die hy te voren verordineert heeft, deeze heeft hy ook geroepen: ende die hy geroepen heeft, deeze heeft hy ook geregtvaerdigt: ende die hy geregtvaerdigt heeft, deeze heeft hy ook verheerlykt.

Vrag. Tot wat Menschen strekt zig de voorverordineeringe Gods uit?

Antw. Tot alle Menschen, ook zelf tot de Heere Christus, die daarom genoemt word Gods knegt dien

hy uitverkoren heeft, Jes. 42 : 1. Het Lam Gods, dewelke is te voren gekent geweest voor de grondlegginge der Waereld, 1 Petri 1 : 20. En wel tot elk in het byzonder, die daarom ook met haar namen wel eens worden uitgedrukt, Rom. 9 : 13. Jacob hebbe ik lief gehad, ende Esau hebbe ik gehaat. Of tegen malkanderen worden overgestelt, Matth. 20 : 16. Veele zyn geroepen, maar weinige uitverkooren.

∴ Vrag. Hoe zyn de Menschen Gode in zyn eeuwige voorschikkinge voorgekomen?

Antw. Zommige hebben geoordeelt, dat het voorwerp der Prædestinatie is, de Mensch nog niet geschapen immers nog niet gevallen zynde, maar als nog zullende geschapen ende ten val toegelaten worden, welke daarom de naam van Supra Lapfarii, dat is Bovenval Dryvers, dragen. Andere, dat de Mensch in de Prædestinatie der verkiezinge moet aangemerkt worden, niet alleen als reets gevallen: maar ook als reets verlost door Christus en 't gelove in hem; en die der verwerpinge als nu gevallen en ongelovig zynde. Of anders, dat men 's Menschen scheppinge ende toelatinge van deszelfs val, moet voor het besluit van 's Menschen Zaligheid of Verdoemenisse stellen, die daarom Infra Lapfarii, dat is Onderval-Dryvers, genoemt zyn.

∴ Vrag. Wat dunkt u van dit geschil?

Antw. Veele Godsgeleerde zyn met de geleerde Mark van oordeel, dat dit verschil van zeer weinig belang is, en gemakkelijk kan vereffent worden, nadien wederzyds vast staat, dat 'er maar een eenvoudig besluit is in God, door welke alle de werken Gods in der tyd wyslijk aan malkanderen zyn gehegt, en dat het zelve volkomen vry en onafhankelyk is, zonder dat God door eenige meerdere of mindere waardigheid der Schepselen hier toe bewogen zy; ja ook volkomen heilig en Gode betamelijk, zo dat daar geen straffe word toegeleid als aan die gene, welke ze door de zonde verdient heeft, en gene genade, als aan die gene, welke ze van noden heeft. In gevolge het verschil dan maar bestaat in de leerwyze, zo als men de Goddelijke

besluiten of schikt na de uitkomst; het besluit van de Scheppinge des Menschen en toelatinge van des Menschen val, begrypende voor dat van 's Menschen uithelpinge of verdoemenisse; of meer na den aart der zaake zelve; het besluit van het laatste einde, zynde de eer van Gods barmhertigheid en regtvaerdigheid, laat gaan voor dat van de middelen daar toe leidende, onder welke ook is de toelatinge van des Menschen val. De Schrift geeft aanleiding tot de eerste leerwyze, wanneer zy de verkiezinge brengt tot de Goddelyke ontferminge, Rom. 9 : 15, 16. Zo ook tot de laatste, wanneer zy spreekt van God als een Opper-Heer die zynen toorn, en den rykdom zyner heerlykheid, in dit stuk heeft willen bewyzen, Rom. 9 : 21, 22, 23.

∴. Vrag. Wat is uw gevoelen?

Antw. Indien wy bepaling maken, dan zeggen wy met gemelde Godsgeleerde, wy houden het met die gene, welke zeggen dat de voorschikkinge gaat omtrent den gevallen Mensche. 1. Voor zo verre die leerwyze meer geschikt is na onze bevatting, om dit gewigtig leerstuk der voorschikkinge beeter te verstaan. 2. Om dat het bloote voornemen Gods van zyne barmhertigheid en regtvaerdigheid, de voorschikkinge Gods niet uitmaakt. 3. Dewyl de namen van voorschikkinge en verkiezinge in de Schriftuure een veel bepaalder beteekenisse hebben. 4. Om dat men gene bevattinge van de verlossinge en verdoemenisse der Menschen kan maken, zonder deeze als geschapen en door de zonde verdoemelyk aan te merken. 5. Eindelijk, de Belydenis van onze Kerk stemt volgens den inhoud van dit Artikel, met deeze leerwyze volkomen overeen.

Vrag. Wat is het einde der voorverordineeringe Gods?

Antw. 1. Het oppereinde is Gods eere, Spreuk. 16 : 4. De HEERE heeft alles gewrogt om zyn zelfs wille: Ja ook den Godlooze tot den dag des kwaads. En wel voornamentlijk

a. Die van zyne genade en barmhertigheid, volgens Eph. 1 : 5, 6. Die ons te voren verordineert heeft — tot prys der heerlykheid zyner genade, door welken hy ons begenadigt heeft in den geliefden:

b. En die van zyne regtvaerdigheid, volgens Rom. 9 : 22. Ende of God willende zynen toorn bewyzen, ende zyne magt bekent maken, met veel lankmoedigheid verdragen heeft de vaten des toorns tot het verderf toebereid.

2. Het ondereinde, ten deele de Zaligheid, ten deele de verdoemenisse der Menschen; waar uit dan bloeijen de twee zoorten van voorschikkinge, te weten de verkiezinge van eenige, ende verwerpinge van andere. Het een en ander staat ons nader ter verklaringe van deezen Artikel, te beschouwen.

∴ Vrag. Hoe werd deezen Artikel verdeelt?

Antw. In twee deelen.

I. Het eerste behelst een voorstel, waar in Gods heerlijkheid van twee zyden vertoont wordt; te weten zyne Barmhertigheid en Regtvaerdigheid. Wy geloven dat het geheel geslagte Adams door de zonde des eersten Mensche, in verderffenisse en de ondergang zynde, God hem zelven zodanig beweezen heeft als hy is; te weten, Barmhertig ende Regtvaerdig.

II. Het tweede een verklaring van dit voorstel.

A. Ten opzigte van Gods Barmhertigheid, met deeze woorden. Barmhertig; door dien dat hy uit deeze verderffenisse trekt, ende verlost de gene die hy in zyne eeuwigen ende onvergankelyken raadt, uit enkele goedertierentheid uitverkoren heeft in Jusu Christo onzen Heere; zonder eenige aanmerkinge haarer werken.

B. Ten opzigte van Gods Regtvaerdigheid, in deezer voegen. Regtvaerdig; door dien hy de andere laat in haren val ende verderf, daar zy haar zelven ingeworpen hebben.

Vrag. Waar mede begint deezen Artikel?

Antw. Met een veronderstelling, dat alle Menschen Gode in zyn eeuwige voorschikkinge, zyn voorgekomen in een en dezelfde staat, als gebragt door de zonde des eersten Mensche, in een staat van verderffenisse ende ondergang. 't Welk Paulus klaar vertoont in de gelijkenisse van een Pottebakker, die uit een en het zelfde leem het eene vat maakt ter eere, ende het andere ter oneere, Rom. 9 : 21. Of en heeft de Pottebakker geen magt over het leem, om uit den zelven klomp te maa-

ken het eene, een vat ter eeren, ende het ander ter oneeren?

Vrag. Hoe bewyst God zig als Barmhertig?

Antw. Door dien dat hy de zyne uit deeze verderffenisse trekt, ende dadelijk in Christus verlost, Gal. 1 : 4. Die hem zelven gegeven heeft, voor onze zonden, op dat hy ons trekken zoude uit deeze tegenwoordige booze Waereld, na den wille onzes Gods ende Vaders.

Vrag. Wie zyn de zyne?

Antw. Die hy in zyn eeuwigen en onvergankelyken raad uit enkele goedertierentheid, VERKOREN heeft in Christo Jesu onzen Heere, zonder eenige aanmerkinge hunner werken, 2 Tim. 2 : 19. Evenwel het vaste fondament Gods staat, hebbende deezen zegel. De Heere kent de gene die ZYNE zyn.

Vrag. Spreekt Gods woord van eene eeuwige verkiezinge?

Antw. Overvloedig; onder andere in 't O. Testament, Jerem. 31 : 3. Ja ik hebbe u lief gehad met een' EEUWIGE LIEFDE, daarom hebbe ik u getrokken met goedertierentheid. En in 't N. Testament, Eph. 1 : 4—6. Gelyk hy ons uitverkoren heeft in hem, voor de grondlegginge der Waereld, op dat wy zouden heilig ende onberispelyk zyn voor hem in de liefde: Die ons te voren verordineert heeft tot aanneeminge tot kinderen, door Jesum Christum in hem zelven, na het welbehagen zyns Willens: Tot prys der heerlykheid zyner genade, door welke hy ons begenadigt heeft in den geliefden.

Vrag. Wat is de verkiezinge?

Antw. De verkiezinge is dat eeuwig onveranderlyk besluit Gods, waar door hy van eeuwigheid besloten heeft, zommige Menschen door het gelove in Christus Zalig te maken, tot roem van zyne genade en vrymagtig welbehagen.

∴ Vrag. Wat naam draagt de verkiezinge in de Schrift?

Antw. De verkiezinge werd genaamt Πρόγνωσις Prógnofis, een voorkennisse, 1 Petri 1 : 2. Uitverkoorne na de voorkennisse Gods des Vaders. Πρόθεσις Próthefis, een voornemen, Rom. 8 : 28. Die na zyn voornemen geroepen zyn. Προορισμός Proörismos, eene voorbepalinge, ofte voorverordineeringe, Eph. 1 : 5. Die ons te voren verordineert heeft. Ἐκλογή Ecloge, een verkiezinge, Rom. 9 : 11. Op dat het voornemen Godts, dat na de verkiezinge is, vast blyve. Een inschryving in het boek des Levens, Luc. 10 : 20. Verblyd u veel meer, dat uwe namen geschreven zyn in de Hemelen. Openb. 3 : 5.

Vrag. Is de Verkiezinge een tydelyke daad Gods?

Antw. Geenzints. Dezelve is geschied van eeuwigheid, voor de grondlegginge der Waereld.

Vrag. Hoe bewyst gy dit?

Antw. Dit bevestigt Gods woord overvloedig, Eph. 1 : 4. Gelyk hy ons uitverkoren heeft in hem, voor de grondlegginge der Waereld. 2 Tim. 1 : 9. Na zyn eigen voornemen en genade, die ons gegeven is in Christo Jesu voor de tyden der eeuwen. 2 Thess. 2 : 13. Dat u God van den beginne verkoren heeft tot Zaligheid.

Vrag. Wie is de oorzaak van de verkiezinge?

Antw. De bronader van de verkiezinge, is alleen Gods vry en goedgunstig welbehagen, Rom. 9 : 16. Zo en is 't dan niet des genen die wil, nog des genen die loopt, maar des ontfermenden Gods. Luc. 12 : 32. En vreest niet gy klein kuddeken: want het is uwes Vaders welbehagen, u lieden het Koninkryke te geeven.

Vrag. Is de Heere Christus en zyne geregtigheid, niet eene verdienende oorzaak der verkiezinge?

Antw. Geenzints: Want schoon Christus is de verdienende oorzaak van onze Zaligheid; egter kan hy niet gezeid worden, de verdienende oorzaak van de verkiezinge zelve; dewyl

hy om onzent wegen, van God is uitverkoren, om de verkiezinge uit te voeren, 1 Petr. 1 : 20. Dewelke wel voorgekent is geweest voor de grondlegginge der Waereld.

Vrag. Hoe wordt Christus dan aangemerkt in de verkiezinge?

Antw. Als de eenige uitwerkende oorzaak der Zaligheid, die God van eeuwigheid voorgekent heeft, om de Zaligheid te verdienen, Eph. 3 : 11. Na het eeuwig voornemen dat hy gemaakt heeft in CHRISTUS.

Vrag. Heeft God de Mensch ook verkoren, om een voorgezien Geloof, of goede Werken?

Antw. Neen: God is nergens door bewogen tot die verkiezinge, en heeft de zyne zegt de Belydenisse zeer wel, uit ENKELE GOEDERTIERENTHEID uitverkooren in Jesu Christo onzen Heere, zonder EENIGE AANMERKINGEN harer WERKEN, 2 Tim. 1 : 9. Die ons heeft Zalig gemaakt, ende geroepen met eene heilige roepinge: niet na onze werken, maar na zyn eigen voornemen ende genade, die ons gegeven is in Christo Jesu voor de tyden der Eeuwen.

Vrag. Hoe bewyst gy dit nader?

Antw. 1. Uit die plaatsen, welke de eenige rede der verkiezinge stellen in het vrye welbehagen Gods: als daar zyn Matth. 11 : 25, 26. In die zelve tyd antwoordde Jesus ende zeide, ik danke u Vader, Heere des Hemels ende der Aarde, dat gy deeze dingen voor de wyzen ende verstandigen verborgen hebt, ende hebt dezelve den kinderkens geopenbaart. Ja Vader, want alzo is geweest het welbehagen voor U. Eph. 1 : 5; 6. Die ons te voren verordineert heeft tot aanneminge tot kinderen, door Jesum Christum in hem zelven, na het welbehagen zyns willens: Tot prys der heerlykheid zyner genade, door welke hy ons begenadigt heeft in den geliefden.

2. Uit die plaatsen, welke alle voorgezien geloof en goede Werken uitsluiten, Rom. 9 : 11, 16. Want als de kinderen

nog niet geboren en waren, nogte iet goeds ofte kwaads gedaan hadden, op dat het voornemen Gods, dat na de verkiezinge is, vast bleve, niet uit de werken maar uit den roependen. Zo en is 't dan niet des genen die wil, nog des genen die loopt, maar des ontfermenden Gods. 1 Joh. 4 ; 10. Hier in is de liefde, niet dat wy God lief gehad hebben, maar dat hy ons lief heeft gehad, ende zynen Zone gezonden heeft tot een verzoeninge voor onze zonden.

Vrag. Hee meer?

Antw. 3. Uit plaatsen, die ons duidelijk leeren,

a. Dat geloof en gehoorzaamheid aan de Goddelijke wille, een vry geschenk van de Goddelijke genade zyn. Dus leest men van 't geloove, Eph. 2 : 8. Want uit genade zyt gy Zalig geworden door het geloove: ende dat niet uit u; het is Gods gave. En van de betragting van waare Godzaligheid, Eph. 2 : 10. Want wy zyn zyn maakzel, geschapen in Christo Jesu tot goede werken, welken God voorbereid heeft, op dat wy in dezelve zouden wandelen. Dies kan Geloof en Godzaligheid niet te voren gezien zyn geweest, als een verdienende oorzaak der verkiezinge.

b. Dat geloove en goede werken alleen vrugten zyn, die uit de verkiezinge vloeijen. Dus staat 'er van 't Geloof, Joh. 6 : 37. Al wat my den Vader geeft, zal tot my komen Handel. 13 : 48. Daar geloofden zo veele als 'er geordineert waren tot het eeuwige leven. En van de goede werken, als een vrugt van de verkiezinge, Rom. 8 : 29. Want die hy te voren gekent heeft, die heeft hy ook te voren verordineert den beelde zyns Zoons gelykformig te zyn, op dat hy de Eerstgeboren zy onder veele broederen. Joh. 15 : 16. Gy en hebt my niet uitverkoren, maar ik hebbe u uitverkoren, ende ik hebbe u gestelt dat gy soudt henen gaan ende vrugt dragen, ende dat uwe vrugt blyve.

Vrag. Zyn alle Menschen ter Zaligheid uitverkoren?

Antw. Neen, maar alleen weinige, Matth. 20 : 16. Want veele zyn geroepen, maar weinige uitverkooren.

Vrag. Bewys dit eens?

Antw. Dit blijkt

1. Uit die plaatsen, waar in de verkiezinge tot byzondere personen betrokken, en zo een onderscheid tusschen Menschen en Menschen gemaakt word. Dus leest men Joh. 13 : 18. Ik weet welke ik uitverkoren hebbe. 2 Tim. 2 : 19. De Heere kent de gene die zyne zyn, En Philipp. 4 : 3. Van zommige, welkers namen geschreeven zyn in het boek des levens. Ja van byzondere Personen met name: Rom. 9 : 13. Jacob hebbe ik lief gehad, ende Efau hebbe ik gehaat.

2. Voeg hier by de verkiezing tot Zaligheid gaat onafscheidelijk met de Zaligheid gepaart, invoegen die God daar toe van eeuwigheid heeft uitverkoren, Hy ook zekerlijk tot de bezittinge van dien overbrengt, Rom. 8 : 29, 30. Want die hy te voren gekent heeft, die heeft hy ook te voren verordineert den beelden zyns Zoons gelykformig te zyn, op dat hy de Eerstgebooren zy onder veele Broederen. Ende die hy te voren verordineert heeft, deeze heeft hy ook geroepen: ende die hy geroepen heeft, deeze heeft hy ook geregtvaerdigt: ende die hy geregtvaerdigt heeft, deeze heeft hy ook verheerlykt. Nu leert de Schrift overvloedig, dat niet allen, maar alleen weinige Zalig worden, by gevolge is 't zeker, dat ze ook niet alle ter Zaligheid uitverkoren zyn.

Vrag. Is het getal der uitverkoornen minder als de verworpelingen.

Antw. 1. 't Getal der uitverkoornen in zig zelve aangemerkt, is groot. Dus leest men van veele die komen van Oosten en Westen, die aanzitten zullen met Abraham, Isaäk en Jacob, in het Koninkryke der Hemelen, Matth. 8 : 11. Van een gemeinte der eerstgeboornen, die in de Hemelen opgeschreven zyn, Hebr. 12 : 23. Van een groote schaare, die niemand tellen kan, uit alle natien, ende geslagten, ende volken, ende tongen, staande voor den Throon, ende voor het Lam, bekleed met witte kleederen, Openb. 7 : 9.

2. Egter zyn de uitverkoornen veel minder dan de verworpelingen, Matth. 20 : 16. Veele zyn geroepen, maar weinige uitverkoren. Cap. 7 : 14. De poorte is

enge, en de weg is nauwe die tot het leven leid, ende weinige zynder die derzelve vinden. Het welke in geenen deele voortvloeit uit eenig gebrek van magt en goedheid in God, maar uit zyn vrymagtig welbehagen; dewyl in de behoudenis van een zondaar duidelijk blijkt, dat zyn magt en goedheid genoegzaam is, om alle Zalig te maken.

Vrag. Wat zoort van Menschen heeft God tot de Zaligheid verkooren?

Antw. Men vind de uitverkoornen onder allerlei zoort van Menschen in de Waereld. Daar is geen uiterlijke staat in de Waereld, die een Mensch van het getal der uitverkoornen geheel uitsluit. De Schrift noemt Koningen en Vorstinnen, Jes. 49 : 23. Ryke, Psalm 45 : 13. Edele der volkeren, Psalm 47 : 10. Krygs-oversten, Handel. 10 : 1. Raadsheeren, Marc. 15 : 43. Hovelingen, Handel. 8 : 27. Evenwel is 't uit de Schrift en de ondervinding kennelyk, dat de uitverkoornen meerendeels zyn de armste, onedelste, en onwyste in deeze Waereld. Volgens Matth. 11 : 25. In dezelve tyd antwoorde Jesus ende zeide: Ik danke u Vader, Heere des Hemels ende der Aarde, dat gy deeze dingen voor den wyzen ende verstandigen verborgen hebt, ende hebt dezelve den kinderkens geopenbaart. 1 Cor. 1 : 26, 27. Want gy ziet uwe roepinge, broeders, dat gy niet veele wyze en zyt na den vleesche, niet veele magtige, niet veele edele. Maar het dwaaze der Waereld heeft God uitverkoren, op dat hy de wyze beschamen zoude: ende het zwakke der Waereld heeft God uitverkoren, op dat hy het sterke zoude beschamen.

∴. Vrag. Wat reeden kan men hier van geeven?

Antw. Dus leert de Heere,

1. Dat de verkiezinge van Eeuwigheid niet geschied, uit eenige waardigheid of verdiensten in de Menschen, maar alleen uit loutere genade en barmhertigheid, op dat geen vleesch en zoude roemen voor hem. Maar op dat, gelyk geschreven is, die roemt, die roeme in den Heere, 1 Cor. 1 : 29, 31.

2. Dat de geloovige ook in deezen den beelde zyns Zoons gelijkformig zyn. Christus Jesus is Gods uitverkoren

knegt, Jes. 42 : 1. Een uitverkoren steen, 1 Petr. 2 : 6. En niet min kwam hy als een arm Koning in de Waereld, Zach. 9 : 9. Dus moeten Gods kinderen hem gelijkformig zyn, Rom. 8 : 29. Ende die hy te voren gekent heeft, die heeft hy ook te voren verordineert den beelde zyns Zoons gelykformig te zyn, op dat hy de Eerstgeboren zy onder veele broederen.

3. Dat hy zyn volk allerlei beletzelen van Zaligheid heeft willen beneemen, ende haren gang effen maken. De rijkdommen zyn als doornen, die het goede zaad verstikken, en de verkryging van Zaligheid moeijelyk maken, Matth. 19 : 23, 24. Voorwaar ik zegge u, dat een ryke zwaarlyk in het Koninkryke der Hemelen zal ingaan. Ende wederom zegge ik u, het is ligter dat een kemel ga door de ooge van een naalde, dan dat een ryke inga in het Koninkryk Gods.

4. Dat zyn volk meer als eene Lighamelijke voortreffelijkheid bezit, en na dit leeven te wagten heeft, daar 's Waerelds hoogheid niet by halen kan, Jac. 2 : 5. Hoort myne geliefde broeders, en heeft God niet uitverkoren de arme deezer Waereld, om ryk te zyn in het geloove, ende erfgenamen des Koninkryks, het welk hy belooft den genen, die hem lief hebben? Openb. 3 : 21. Die overwint, ik zal hem geven met my te zitten in mynen Throon, gelyk als ik overwonnen hebbe, ende ben gezeeten met mynen Vader in zynen Throon.

Vrag. Is de verkiezing ook onveranderlijk?

Antw. Ja dog. De gelovigen zyn uitverkoren na Gods eeuwigen en onverganketyken raad, Rom. 9 : 11. Op dat het voornemen Gods, dat na de verkiezinge is, vast blyve.

Vrag. Hebt gy nog een bewys?

Antw. 2. Dit blykt uit de goude keten der Zaligheid, Rom. 8 : 30. Ende die hy te voren verordineert heeft, deeze heeft hy ook geroepen: ende die hy geroepen heeft deeze heeft hy ook geregtvaerdigt: ende die hy geregtvaerdigt heeft, deeze heeft hy ook verheerlykt.

3. Uit de onmogelijkheid van de verleiding der uitverkoorene, daar Christus van spreekt, Matth. 24 : 24. Want daar zullen valsche Christi, ende valsche Propheten opstaan, ende zullen groote teekenen ende wonderheeden doen, alzo dat zy indien het mogelyk waare, ook de uitverkoorene zouden verleiden.

4. Uit de benaminge van het besluit der verkiezinge. Zy werd genaamt het voornemen Gods, Rom. 9 : 11. Een raads Gods, Jes. 46 : 10. Een voorverordineering Gods, Eph. 1 : 5. Een inschryvinge in 't boek des levens, Phillipp. 4 : 3. Dewelke ons leeren, dat de Zaligheid der geloovige onwrikbaar is, Jes. 14 : 24. De Heere der Heirscharen heeft gezworen, zeggende: Indien niet, gelyk ik gedagt hebbe, het alzo geschiede, ende gelyk ik beraadslaagt hebbe, het bestaan zal.

Vrag. Kan een geloovige wel verzekert weezen, dat hy van God uitverkooren is?

Antw. 1. Ja anders zou Petrus de geloovige, te vergeefs vermanen, 2 Petr. 1 : 10. Daarom broeders, beneerstigt u te meer om uwe roepinge ende verkiezinge vast te maken. Want dat doende en zult gy nimmermeer struikelen.

2. Paulus en alle de heilige, zyn verzeekert geweest van hunne verkiezinge, 1 Thessal. 1 : 4. Eph. 1 : 4.

3. Wy worden opgewekt om ons geloove te beproeven, en of wy in den staat der genaade zyn, 2 Cor. 13 : 5. Die weet dat hy in den geloove is, die weet ook dat hy is uitverkooren, dewyl het geloove is een vrugt van de verkiezinge, Hand. 13 : 48.

Vrag. Hoe krygt een uitverkoorne deel aan de Zaligheid, daar toe hy van eeuwigheid gekent is?

Antw. Door dien dat God ze dadelyk uit de verderffenisse trekt, ende verlost de geene die hy uit goedertierentheid heeft uitverkooren in Christus, Coll. 1 : 13, 14. Die ons getrokken heeft uit de magt der duisternisse; ende overgezet

heeft in 't Koninkryke des Zoons zyner liefde. In denwelken wy de verlossinge hebben door zyn bloed, namelyk de vergevinge der zonden. Hand. 26 : 18. Om haare oogen te openen, ende haar te bekeere van de duisternisse tot het licht, ende van de magt des satans tot God.

Vrag. Hoe trekt God de zyne?

Antw. Uitwendig, door de verkondiging van zyn woord, de scepter zyner sterkte, Ps. 110 : 2. De Heere zal den scepter uwer sterkte zenden uit Zion: zeggende, heerscht in 't midden uwer vyanden. 2 Thessal. 2 : 14. Waar toe hy u geroepen heeft door ons Evangelium, tot verkryginge der heerlykheid onzes Heeren Jesu Christi.

2. Inwendig, door de kragtdadige werkinge van zynen Heiligen Geest, Hoogl. 1 : 4. Trekt my, wy zullen u nalopen. 1 Thessal. 1 : 5. Want ons Evangelium is onder u niet alleen in woorden geweest, maar ook in kragt, ende in den Heiligen Geest, ende in veele verzekertheid.

∴ Vrag. Hoe zo?

Antw. 1. De H. Geest verligt inwendig het verstand met een klaardere kennisse van Gods allerheiligste wille, dat de Mensch begint te verstaan de dingen die des Geestes Gods zyn. De Schrift noemt dit het geven van verligte oogen des verstands, Eph. 1 : 18. Daar David om bid, Psalm 119 : 18. Ontdekt myne ogen, dat ik aanschouwe de wonderen uwer Wet.

2. Daar by raakt de Geest het herte aan, onder het hooren of leezen of overdenken van Gods woord, zo dat de mensch eene byzondere beweeginge en ontroeringe in zyn binnenste gevoelt, dat hem brandende van begeerte maakt, na God en zyn gemeenschap, Luc. 24 : 32. Ende zy zeiden tot malkanderen, was ons herte niet brandende in ons, als hy tot ons sprak op den weg, ende als hy ons de Schriften opende.

3. De H. Geest overtuigt de Mensch van de grootheid en schandelykheid zyner zonden, de walgelykheid zyner

Ziele, en de verdoemelijke staat daar hy in legt van natuure, dat zyne en alle mond gestopt moet zyn, en de gansche Waereld verdoemelijk voor God is, Rom. 3 : 19. Hy doet hen gevoelen de absolute noodzakelykheid en byzondere dierbaarheid van den Heere Jesus, om in hem gevonden te worden, en zyn Zaligheid alleen in hem te zoeken en te vinden. Deeze overtuiginge is den zondaar als een beslooten vuur in zyne beenderen, dat hy niet kan inhouden, maar dat hem doet opstaan uit zyne zonden, en beweegt om toevlugt te nemen tot den Throon der genade, om barmhertigheid te zoeken by God in Christus, Luc. 15 : 18, 19. Ik zal opstaan ende tot mynen Vader gaan, ende ik zal tot hem zeggen, Vader, ik hebbe gezondigt tegen den Hemel ende voor u. Ende ik ben niet meer weerdig uw' Zone genaamt te worden: Maakt my als eenen van uwe Huurlingen.

4. Eindelijk, de H. Geest werkt in den Mensch doorbreekende kragt, lust en liefde, tot betragtinge van het goede. Zyn hart word afgetrokken van de liefde tot de Waereld, en 't geen hy zyn gewin rekende, agt hy nu schade: hy grypt Christus aan door een levendig geloove: Hy maakt vrede met God, en geeft zig over om voor den Heere te leven, Jes. 44 : 5. Deeze zal zeggen: Ik ben des Heeren, ende die zal zig noemen met den name Jacobs: ende gene zal met zyn hand schryven. Ik ben des Heeren, ende zig toenoemen met den naame Israëls.

Vrag. Wat is het andere deel der voorverordineeringe Gods?

Antw. De verwerpinge.

Vrag. Wat beteekent dit woord?

Antw. Een wegwerpinge, met afkeer des gemoeds. Dus leest men, Psalm 15 : 4. In wiens ogen de verworpene veragt is. Matth. 21 : 42. De steen die de bouwlieden verworpen hebben.

Vrag. Wat is de verwerpinge?

Antw. De verwerpinge is dat onveranderlyk besluit Gods,

waar door hy van eeuwigheid besloten heeft zommige persoonen, om de zonde van Adam verdoemelyk in de zonde en het verderf te laten, tot vertoning van zyn magt en gestrenge regtvaerdigheid.

∴ Vrag. Hoe word de verwerpinge in de H. Schrift genaamt?

Antw. De verwerping word doorgaans genoemt een haaten Gods, Rom. 9 : 13. Een stellen tot toorn, 1 Thessal. 5 : 9. Een zetten tot ongehoorzaamheid, 1 Petr. 2 : 8. Een opschryven tot het oordeel, Jud. 4. Een toebereiden tot het verderf, Rom. 9 : 22. Een niet opschryven in het boek des levens, Openb. 13 : 8.

∴ Vrag. Wat voor een daad is de verwerpinge?

Antw. 1. Ten deele is de verwerpinge een daad van Gods opperheerschappy, waar door hy verwerpt dien hy wil na zyn vrymagtig welbehagen, Rom. 9 : 18. Hy verhart dien hy wil.

2. Ten deele een daad van Gods regtvaerdigheid, voor zo verre hy vast gestelt heeft de Mensch in de zonde gevallen, om zyn zonde eeuwig te verdoemen. Dit drukt de Belydenis in deezer voegen uit. Regtveerdig, door dien hy de andere laat in haar val ende verderf, daar zy haar zelven in geworpen hebben.

Vrag. Is dan 's Menschen ongeloof en onbekeerlykheid de oorzaak niet, waarom God zommige verworpen heeft?

Antw. Gantschelijk niet, want de zonde; of schoon zy is de waare oorzaak van de daadelijke verdoemenisse der verworpelingen, evenwel is zy de oorzaak niet, welke God bewoog om hen te verwerpen, om dat Gods eeuwig besluit voor haar oorzaak niet hebben kan, iets dat in der tyd buiten God voorvalt.

Vrag. Hoe bewyst gy dit?

Antw. 1. De verwerpinge is een daad van Gods vrymagt. Immers by aldien een aardsch pottebakker zo veel magt heeft over het leem, dat hy het zelve na zyn welgevallen maakt ter eeren ofte ter oneeren, hoeveel te meer God, tegens wien geen sterveling mag zeggen, wat doet gy?

2. Ongeloof en onbekeerlykheid worden in de H. Schrift doorgaans aangemerkt, als gevolgen van de verwerpinge. Dus leest men Joh. 8 : 47. Daarom hoort gy lieden niet,

om dat gy uit God niet en zyt. Cap. 10 : 26. Maar gy lieden en gelooft niet, want gy en zyt niet van myne schapen. 1 Petr. 2 : 8. Den genen namentlyk die haar aan het woord stooten, ongehoorzaam zynde, waar toe zy ook GEZET zyn.

3. Indien ongeloof een oorzaak der verwerpinge geweest was, dan moesten alle Menschen, zelf ook de uitverkoorene, verworpen zyn; dewyl zy alle Gode in zyn eeuwige voorschikkinge zyn voorgekomen in een en dezelve staat, Rom. 3 : 23. Want zy hebben alle gezondigt, ende derven de heerlykheid Gods.

Vrag. Gaat de verwerpinge, omtrent zekere Menschen die by God te voren gekent zyn?

Antw. Dit getuigt de Schrift, daar zy spreekt van zekere Personen, met name als van Esau, dat God hem gehaat heeft, Rom. 9 : 13. Van Pharao, dat God hem zelve verwekt hadde, Rom. 9 : 17. Van Judas den verrader, dat hy henen ging in zyn eigen plaatze, Hand. 1 : 25. Van zommige die het Beest aanbidden, welker namen niet zyn geschreeven in het boek des levens, Openb. 13 : 8.

Vrag. Omtrent wat zoort van Menschen gaat de verwerpinge?

Antw. Omtrent allerlei zoort van Menschen, en wel tot het meerder getal, en uiterlijk voortreffelyker als de uitverkoorenen, Matth. 7 : 13. Want wyt is de poorte, ende breed is de weg, die tot het verderf leit, ende veele zynder die door dezelve ingaan. Onder welke men zonder schroom mag tellen: 1. Alle die volkeren, die nooit van het Evangelium hebben gehoort. 2. Alle de gene, die onder 't Evangelium geleeft hebben, en egter onbekeert blyven. 3. Alle die de onvergeefelijke zonde tegen den H. Geest bedreeven hebben, voor wien vergeevinge, nog in deeze, nog in de toekomende Eeuwe, te vinden is, Matth. 12 : 32. Hebr. 10 : 26.

Vrag. Waar toe heeft God de verworpelingen te voren geschikt?

Antw. 1. Tot de eeuwige verdoemenisse, daarom worden zy genaamt vaten des toorns tot het verderf toebereid, Rom. 9 : 22.

2. Als mede tot ongeloof en onbekeerlykheid, als zullende haar tot de eeuwige verdoemenisse leiden, Rom. 9 : 17, 18. Want de Schrift zegt tot Pharao, tot dit zelve hebbe ik u verwekt, op dat ik in u myne kragt bewyzen zoude, ende op dat mynen naam verkondigt worde op de gansche Aarde. Zo ontfermt hy hem dan diens hy wil, ende verhart dien hy wil. 1 Petr. 2 : 8. Den genen namentlyk die haar aan het woord stooten, ongehoorzaam zynde, waartoe zy ook gezet zyn.

∴ Vrag. Heeft God met een besloten de middelen, dewelke den Zondaar tot het verderf brengen?

Antw. Ja dog, Jud. vers 4. Want daar zyn zommige Menschen ingesloopen, die eertyts tot dit zelve oordeel te voren opgeschreeven zyn, godlooze, die de genade onzes Gods veranderen in ontugtigheid, ende den eenigen heerscher God ende onzen Heere Jesum Christum verloochenen.

∴ Vrag. Welke zyn die middelen?

Antw. 1. Van Gods zyde zyn die middelen een regtvaerdige verlating van den Mensch in den staat der zonde, met inhouding van de invloeden van zynen Heiligen Geest, zonder welke niemand in Jesus gelooven kan, Rom. 9 : 18. Zo ontfermt hy hem dan diens hy wil, ende verhart dien hy wil. Jerem. 16 : 13. Daarom zal ik u lieden uit dit land werpen, in een land, dat gy niet gekent en hebt, gy nog uwe Vaders, ende aldaar zult gy andere goden dienen dag ende nagt: om dat ik u geene genade zal geven.

2. Van des Menschen zyde is het middel, zyn eige vrywillige onbekeerlijkheid waar door hy zig zelven Gods genade en eeuwige heerlijkheid onwaardig maakt, Joh. 12 : 39, 40. Daarom en konden zy niet gelooven, dewyle Ezaias wederom gezegt heeft. Hy heeft haare oogen verblind, ende haar herte verhard: op dat zy met de oogen niet en zien; ende met het herte niet en verstaan, ende zy bekeert worden, ende ik haar geneeze.

Vrag. Wat is het einde Gods in de verwerpinge?

Antw. De openbaring van zyne eer, byzonder van vry-

magt en gestrenge regtvaerdigheid, Spreuk. 16 : 4. De Heere heeft alles gewrogt om zyns zelfs wille: Ja ook den goddeloozen tot den dag des kwaads. Rom. 9 : 22. Ende of God willende zynen toorn bewyzen, ende zyne magt bekent maken, met veele lankmoedigheid verdragen heeft de vaten des toorns tot het verderf toebereid.

∴. Vrag. Is deeze leer niet een baarmoeder van zorgeloosheid, by aldien men leert, dat God van alle Eeuwigheid vastelijk besloten heeft wie Zalig zal worden, en wie niet.

Antw. Gantschelijk niet.

1. De verwerpinge is wel by God zeker en gantsch onveranderlyk, egter niet kenbaar voor de verworpelingen zelve, dewyl God zyn Zaligmakende genade in verscheide tyden en stonden aan zondaren uitdeelt, als blykt uit de gelykenisse van de arbeiders in den wyngaard uitgezonden. Zommige omtrent de zesde en de negende uure. En zommige omtrent de elfde uure, Matth. 20 : 1—7.

2. De grootste zondaars komen nog wel tot Zaligmakende bekeering, gelyk Paulus met zyn Predikinge bevestigt, 1 Tim. 1 : 15, 16. Dit is een getrouw woort, ende aller aanneminge waerdig, dat Christus Jesus in de Waereld gekomen is om de zondaren Zalig te maken, van welke ik de voornaamste ben. Maar daarom is my barmhertigheid geschied, op dat Jesus Christus in my, die de voornaamste ben, alle zyne lankmoedigheid zoude betoonen, tot een voorbeelt der gene die in hem gelooven zullen ten eeuwigen leven.

3. Wy moeten niet vragen of onderzoeken, wat God besloten heeft, maar wy moeten agt geven wat hy ons geboden heeft in zyn woord, Deut. 29 : 29. Niet het verborgen raadsbesluit, maar de geopenbaarde wille Gods is den regel van ons doen, en onderwyst ons dat wy de goddeloosheid en de Waereldsche begeerlykheden verzakende, matig ende regtvaerdelyk, ende godzaliglyk leven zouden in deeze tegenwoordige Waereld, Tit. 2 : 12.

Vrag. Waar uit kan een Christen weten, dat hy van eeuwigheid uitverkooren is?

Antw. 1. Het eerste kenteeken is de roepinge. God roept niemand inwendig en krachtdadig, dan die hy uitverkooren

heeft, Rom. 8 : 30. Ende die hy te voren verordineert heeft, deeze heeft hy ook geroepen: ende die hy geroepen heeft, deeze heeft hy ook geregtveerdigt: ende die hy geregtveerdigt heeft, deeze heeft hy ook verheerlykt. Jerem. 31 , 3. De Heere is my verscheenen van verre tyden: Ja ik heb u lief gehad met eene eeuwige liefde, daarom hebbe ik u getrokken met goedertierenheid.

2. Het tweede kenteeken is het geloove. Al wie God van eeuwigheid te voren gekent heeft, dien schenkt hy het geloof, waar door men met Christus vereenigt word, Hand. 13 : 48. Daar geloofden zo veele als 'er geordineert waren tot het eeuwige leven. Joh. 8 : 47. Die uit God is, hoort de woorden Gods: daarom hoort gy lieden niet, om dat gy uit God niet zyt.

3. Het derde kenteeken van de verkiezinge is de heiligmaking. Een uitverkooren Mensch, ie een vrugtbaar Mensch in allerlei goede vrugten van waare Godzaligheid, Joh. 15: 16. Gy hebt my niet uitverkooren, maar ik hebbe u uitverkooren, ende ik hebbe u gestelt dat gy zoud henen gaan ende vrugt dragen, ende dat uwe vrugt blyve: op dat zo wat gy van den Vader begeeren zult in mynen name, hy u dat geve. Eph. 1 : 4. Gelyk hy ons uitverkooren heeft in hem, voor de grontlegginge der Waereld, op dat wy zouden heilig ende onberispelyk zyn voor hem in de liefde.

∴. Vrag. Waar toe is een Christen, die van zyn verkiezinge verzekert is, verpligt?

Antw. 1. Tot erkentenisse en verheerlijkinge van Gods volmaaktheden, die God betoont heeft in dat aanbiddelyk besluit der verkiezinge. Hier moet hy stille staan, en met verwonderinge uitroepen. ô Diepte des rykdoms; beide der wysheid; ende der kennisse Gods! hoe ondoorzoekelyk zyn zyne oordeelen, ende onnaspeurlyk zyne wegen; Want wie heeft den zin des Heeren gekent? of wie is zyne raetsman geweest? Rom, 11 : 33 : 34.

2. Tot dankzegginge aan God voor zyn goedertierenheid, waar door hy hem van eeuwigheid heeft lief gehad in tegenstellinge van andere, Eph. 1 : 3. Gezegent zy de God ende Vader onzes Heeren Jesu Christi, die ons gezegent heeft met alle geestelyke zeegeningen in den Hemel in Christo. Gen. 16 : 13. Ende zy noemde den name des Heeren, die tot haar sprak, gy God des aan-

ziens: want zy zeide; heb ik ook hier gezien na dien, die my aanziet?

3. Tot verkiezinge van alles, daar toe de Heere, die hem heeft uitverkooren, lust heeft, Psalm 119 : 30, 31. Ik heb verkooren den weg der waarheid, uwe regten hebbe ik my voorgestelt. Ik kleeve vast aan uwe getuigenissen: ô Heere, en beschaamt my niet.

4. Tot vernederinge van zig zelven voor God, en roem in den Heere, die ons uit enkele goedertierenheid, zonder eenige aanmerkinge van onze werken heeft uitverkooren in Christus, 1 Cor. 1 : 31. Die roemt, roeme in den Heere. 1 Cor. 4 : 7. Want wie onderscheid u? Ende wat hebt gy dat gy niet hebt ontfangen? ende zo gy het ook ontfangen hebt, wat roemt gy als of gy niet ontfangen had?

∴. Vrag. Wat troost trekt een geloovige uit de bewustheid van zyne verkiezinge?

Antw. Dit is een fonteine van troost

1. Tegen alle droevige wederwaardigheeden, die de Heere zyn volk in dit leeven toezend, want alle die wederwaardigheeden komen voort uit liefde, ten besten van zyne kinderen, Rom. 8 : 28. Ende wy weten dat den genen die God lief hebben, alle dingen mede werken ten goede, namelyk den genen die na zyn voornemen geroepen zyn.

2. Tegen de zonden, die een kind Gods in dit leven menigmaal drukken en benauwen: Want merkt men aan, dat God uit enkele ontferminge, zonder aanmerkinge van geloove of goede werken, is bewoogen geworden, zulk een besluit te nemen, die zal immers om de overgebleevene zonden, daar zyn volk over zugt en treurt, hen geenzints verwerpen ofte aflaten hen eeuwiglijk lief hebben, Hoz. 14 : 5. Ik zal haar lieder afkeeringe geneezen, ik zal ze vrywilliglyk lief hebben: want myn toorn is van hem gekeert. Jes. 43 : 25. Ik, ik ben 't die uwe overtredingen uitdelgt, om mynent wille, ende ik gedenke uwer zonde niet.

3. Tegen allerlei aanvegtingen des Satans in de uure der verzoekinge. De Duivel mag Gods kinderen benyden en bestryden; maar zal, nog kan, haar niet scheiden van de liefde Gods. Haar Verlosser is te sterk, zyn woord zal niet feilen, Joh. 10 : 27, 28. Myne schapen hooren myne

stemme, ende ik kenne dezelve, ende zy volgen my. Ende ik geve haar het eeuwige leven: ende zy zullen niet verloren gaan in der eeuwigheid, ende niemand zal dezelve uit myne hand rukken.

4. Ja tegen allerlei benauwtheid en vreeze in de uure des doods, want die God heeft lief gehad van Eeuwigheid, die zal hy ook lief hebben tot den einde toe, Openb. 14 : 13. Ende ik hoorde een stemme uit den Hemel die tot my zeide schryft, Zalig zyn de dooden, die in den Heere sterven, van nu aan: Ja zegt de Geest, op dat zy rusten mogen van haren arbeid: ende hare werken volgen met haar.

XVII. ARTIKEL,

van de verlossinge des gevallen Menschen, den Voor-ouderen belooft.

Wy gelooven dat onze goede God, door sijn wonderlicke wijsheydt ende goetheyt, siende dat hem de mensche alsoo in den lichaemelicken ende gheestelicken doodt gheworpen, ende gheheel ellendich ghemaeckt hadde, hem-selven begeven heeft om hem te soecken, doe hy al bevende voor hem vloot, ende heeft hem getroostet, belovende hem sijnen sone te gheven, die worden soude van een vrouwe, om het hooft der slanghe te vertreden, ende hem geluck-salich te maken.

V R A G E.

Hoe brengt God den uitverkoren zondaar tot den staat der genade?

Antw. Door een nieuw verbond, dat men gewoonlijk noemt, het VERBOND der GENADE, Esech. 20 : 37. Ik zal u lieden onder de roede doen doorgaan: ende ik zal u brengen onder den band des verbonds.

Vrag. Wat is eigentlijk een verbond?

Antw. Een onderlinge verbintenisse van twee of meer Persoonen, eenige zaaken, onder eenige voorwaarden, malkanderen belovende.

∴ Vrag. Hoe noemt men het woord verbond in de Hebreeuwsche taale?

Antw. De Hebreen noemen het verbond ברית Berith, 't welk zommige afleiden van ברר verklaren, ophelderen. Andere van ברא slagten, aan stukken houwen, om dat de verbonden oudtyds pleegen bevestigt te worden door het slagten en aan stukken houwen van beesten. Dus leest men Jerem. 34 : 18. Ik zal de mannen overgeeven die myn verbond hebben overgetreeden: Die niet bevestigt hebben de woorden des verbonds, dat zy voor myn aangezigte gemaakt hadden met het kalf, dat zy in tweë hadden gehouwen, en waaren tussen zyne stukken doorgegaan. Doch de meeste brengen het af van ברה Bara, voor zo verre dit woord de beduidenis heeft van eeten, om dat de verbonden oudtyds met het houden van gastmalen gemaakt wierden, Gen. 31 : 44, 45. of voor zo verre, dit woord beteekent uitkiezen, verkiezen, om dat in een verbond is een verkiezing van Persoonen tusschen welke, en van voorwaarden, op welke een verdrag werdt aangegaan, Deut. 26 : 17, 18. Jos. 24 : 22. De Grieken noemen een verbond *Διαθήκη* Diatheekee, 't welk eigentlijk een bestellinge ofte schikkinge van zaaken beduidt.

Vrag. Wat is het verbond der genade?

Antw. Een genadige onderhandeling tusschen Jehovah God, als beleedigt, en nogtans algenoegzaam en genadig, en tusschen den schuldigen, magtelozen, verdoemelyken, en nogtans uitverkoren en verlosten zondaar; waar in hy aan den zelven in den Middelaar, alle genade hier en alle gelukzaligheid na dit leven toezeid, onder beding van geloof en bekeering, door hem zelven in den zondaar te werken; 't welk hy van zyn zyde aanneemt en toestemt.

Vrag. Waarom noemt gy dit een verbond der genade?

Antw. 1. Om dat God uit genade dit verbond met den zondaar aangaat.

2. Om dat het de belofte van genade in zig behelst.

3. Om dat desselfs eisch door genade in ons gewrogt wordt.

Vrag. Hoe noemt de Schrift dit verbond?

Antw. De Schrift noemt dit een verbond des vreedes, Jes. 54 : 10. Een Wet des geloofs, Rom. 3 : 27. Een vast en wel verordineert verbond, 2 Sam. 23 : 5. Een heilig verbond, Luc. 1 : 72. Een eeuwig verbond, Jes. 61 : 8. Een nieuw verbond, Jerem. 31 : 31.

∴. Vrag. Hoe zo?

Antw. Een verbond des vreedes voor zo verre de Bondgenoten, daar in vrede met God in Christus belooft en geschonken wordt. Een Wet des geloofs, om dat het die pligt van den mensch afeischt. Een welverordineert verbond, om dat het in alles wel geschikt is tot vervulling van alle onze noden. Een eeuwig verbond, om dat het rust op Gods eeuwig en onveranderlyk besluit. Een heilig verbond, om dat het nimmer kan geschonden of vernietigt worden. Een nieuw verbond, om dat het in plaats van het oude werk-verbond gekomen, en op een veel doorlugtiger wyze is vernieuwt geworden onder het N. Testament.

Vrag. Wie is de Insteller van dit verbond?

Antw. Alleen God, die het met den mensch uit enkel welbehagen heeft opgeregt, Gen. 17 : 7. Ik zal myn verbond oprigten tusschen my, en tusschen u, Jerem. 31 : 31. Ik zal met den huize Israëls een nieuw verbond maaken.

Vrag. Zijn alle de drie Persoonen in de Godheid omtrent dit verbond werkzaam?

Antw. Ja doch. De Vader als Opperheer die beleedigt is, de Waereld met hem zelven verzoenende, 2 Cor. 5 : 19. De Zoon als Middelaar en Uitvoerder van dit verbond, die voor den zondaar voldoet en hem een regt tot het eeuwige leven schenkt, Joh. 10 : 28. De H. Geest als Toebrenger en Toepasser, die den uitverkoren zondaar heiligt, en door het gelove met Christus vereenigt en verzegelt, 1 Cor. 12 : 3.

∴ Vrag. Is dit verbond eenzydig?

Antw. Zommige noemen dit wel een eenzydig verbond, dewyl God hier alleen de wet voorschrijft, en door zyn genade den zondaar bewerkt tot gelove en bekeering, ja al het goede van dit verbond eeniglijk van God afstamt, Job. 22 : 2, 3. Evenwel mag men dit verbond ook tweezydig noemen, voor zo verre hier twee Bondgenoten zyn niet minder van elkander gescheiden, als aan elkander ongelijk, namenlijk: God en den uitverkoren Mensch, die ook van wederzyden verbondswyze handelen. De Heere belooft van zyn kant alle genade en zaligheid onder beding van geloof en bekeering door hem zelf in den zondaar te werken, Gen. 17 : 1, 2. De Mensch neemt deeze belofte met deszelfs beding door een blyde omhelzing en opregte toestemming des Herten aan volgens Psalm 27 : 8. Myn harte zeit tot u (of anders voor u) gy zegt zoekt myn aangezigte, ik zoek uw aangezigte ô Heere!

Vrag. Wie zyn de onderhandelende partyen?
Antw. De volzalige God, en den uitverkoren zondaar.

Vrag. Hoe wordt God in 't verbond der genade aangemerkt?

Antw. 1. Als een algenoegzaam God voor ieder bondgenoot, om hem uit zyne volheid te verzadigen, Gen. 17 : 1. Ik ben de Almagtige of Algenoegzame.

2. Als een Barmhertig en genadig God, die zig in Christus met den zondaar wil laten verzoenen, Psalm 103 : 8, 13. Barmhertig ende genadig is de Heere, lankmoedig ende groot van goedertierenheid: Gelyk een vader hem ontfermt over de kinderen: ontfermt hem de Heere over de gene, die hem vreezen.

3. Als waaragtig en getrouw in 't vervullen van zyne beloften, aan zyne gunstgenoten gedaan, Psalm 89 : 34, 35. Maar myne goedertierentheid zal ik van hem niet wegneemen, nog in myne getrouwheid niet feilen. Ik zal myn verbond niet ontheiligen: En 't gene dat uit myne lippen gegaan is, zal ik niet veranderen.

4. Als den alleen wyzen en zaligen God, die uitgevonden

heeft een wonderbare weg ter behoudenisse van den zondaar, zonder krenking van zyn regtvaardigheid, Eph. 3 : 10. Op dat nu door de gemeente bekent gemaakt worde den Overheden en Magten in den Hemel, de veelvuldige wysheid Gods.

5. Als volkomen heilig en regtvaerdig, eisschende genoegdoening aan zyn gekwestie Majesteit, doch die door een Borge in des zondaars plaats kan en mag geschieden, ten bewyze dat zyne regtvaerdigheid met genade en barmhertigheid gepaart gaat, Rom. 3 : 25. Welken God voorgestelt heeft tot een verzoeninge door het gelove, in zynen bloede, tot een betooninge van zyn regtvaerdigheid, door de vergeevinge der zonden, die te voren geschied zyn, onder de verdraagzaamheid Gods.

∴. Vrag. Wat staat hier uit te zien?

Antw. Dat veele, die God overtuigt, doorgaans zwanger gaan, met een verkeerden indruk van God. Men merkt God aan, immers zo leid het in de grond des herten, als hart, onbarmhertig, onverbiddelyk, geen opzigt hebbende op kleine en bekommerd: Met zulke herte komenze in het gebed, en hebben geen ofte weinig hope van verhoringe. Met zulken harte gaanze den geheelen dag om, als zy gezondigt hebben, als of 'er geen genade en barmhertigheid by God te vinden was. Dus doet men God oneere aan en bederft zig zelven. ô! Dat de zulke voor God beeven en tzitteren, die hem nog zoeken nog begeeren: maar dat zy, die 't om God en zyn genade te doen is, overdenken. De Heere is goet den geenen die hem verwagten, der ziele die hem zoekt, Klaagl. 3 : 25. Immers is God, Israël goed, den geenen die rein van herten zyn, Psalm 73 : 1.

Vrag. Hoe wordt de Mensch in 't verbond der genade aangemerkt?

Antw. 1. Als een zondaar, zynde elendig, in zig zelven verloren, Openb. 3 : 17. Dood in zonden en misdaden. Eph. 2 : 1. Vervreemt van het leven Gods. Eph. 4 : 18. Onbekwaam tot eenig goed. 2 Cor. 3 : 5. Walgelyk in de ogen des Heeren, Esech. 16 : 1—6.

2. Egter onderscheiden van andere.

a. Als van eeuwigheid van God gekent en uitverkoren,

Jerem. 31 : 3. Ja ik heb u lief gehadt met een' eeuwige liefde, daarom heb ik u getrokken met goedertierentheid.

b. Als die gene voor wien Christus in der tyd is Borge geworden, Joh. 10 : 16. Ik hebbe nog andere schapen, die van deezen stal niet zyn: Deeze moet ik ook toebrengen.

c. Als bekommert en verlegen met hem zelven, door het gezigte van zyn zonde tegen God, dien hy alle liefde en gehoorzaamheid schuldig is, Luc. 15 : 17, 18. Ende tot hem zelven gekomen zynde, zeide hy — ik zal opstaan, en tot mynen Vader gaan, ende ik zal tot hem zeggen, Vader ik hebbe gezondigt tegen den Hemel ende voor U!

Vrag. Wat belooft God in het verbond der genade?

Antw. 1. In 't gemeen, alle genade in dit, en alle zaligheid na dit leeven, Psalm 84 : 12. De Heere zal genade en eere geeven: Hy zal het goede niet onthouden, den genen die in opregtheid wandelen.

2. In 't byzonder, dat hy den uitverkoren zondaar tot een God, en zy hem tot een volk zyn zullen, Jerem. 31 : 33. Dit is het verbond, dat ik na die dagen met den Huize Israëls maken zal, spreekt de Heere; ik zal myn wet in haar binnenste geven, en zal die in haar herte schryven: Ende ik zal hen tot een God zyn, ende zy zullen my tot een volk zyn: en Cap. 32 : 38. Ja zy zullen my tot een volk zyn: ende ik zal hen tot eenen God zyn.

.·. Vrag. Wat geeft het te kennen, als de Heere belooft, ik zal hen tot een God zyn!

Antw. Dat een Bondgenoot regt en eigendom krygt aan God, en aan alles wat God bezit tot gelukzaligheid van de zynen. 't Is (dus zegt Brakel kort en nadrukkelyk) overschaduwt te worden met Gods goedgunstige tegenwoordigheid: 't Is omringt te zyn met zyn helpende en bewarende Almagt: 't Is zig te verblyden in Gods eeuwige Zaligheid, hoogheid en Heerlijkheid: 't Is verwarmt te worden met zyne goedheid en Menschen liefde: 't Is ver-

zadigt te worden met zyne algenoegzaamheid: ’t Is zig te verliezen in zyn’ oneindige grootheid en Majesteit. ’t Is in ’t gezigte van Gods volmaaktheden met hart, tong en daden, hem eer en heerlykheid geeven, om dat hy ’t waardig is: ’t Is hem te vreezen, te dienen, en in alles vereenigt te zyn met zynen wille, om dat hy God is: ’t Is dat ik niet kan begrypen, en niemand kan uitdenken, maar in welkers oneindigheid wy ons moeten verliezen, uitroepende Hallelujah! Welgelukzalig is het volk diens God de Heere is: het volk dat hy zig ten erve verkoren heeft, Psalm 33 : 12.

.·. Vrag. Wat behelst Gods belofte, dat zyn Bondgenoten hem tot een volk zullen zyn.

Antw. Dat de Heere hen, als zyn volk en eigendom zal aanvaarden en bekwaam maken, om in alles wat zy zyn, geheel en al voor God te zyn in leven ende in sterven, Ezech. 11 : 19, 20. Ik zal hen eenerlei herte geven: ende ik zal eenen nieuwen geest in ’t binnenste van u geeven: ende ik zal het steenen herte uit haren vleesche wegneemen, ende ik zal hen een vleeschen herte geeven, op datze wandelen in myne inzettingen ende myne regten bewaaren, en dezelve doen: ende zy zullen my tot een volk zyn, ende ik zal hen tot een God zyn.

Vrag. Op wien is de belofte van Zaligheid in dit verbond, gegrond?

Antw. Op Christus en zyn verdiensten, 1 Cor. 1 : 30. Maar uit hem zyt gy in Christo Jezu, die ons geworden is wysheid van Gode, ende regtvaerdigheid, ende heiligmakinge, en de verlossinge.

Vrag. Wat doet den zondaar van zyn zyde in dit verbond?

Antw. 1. Hy neemt de belofte Gods door een waaragtig gelove aan, Joh. 3 : 33. Die zyn getuigenis aangenomen heeft, die heeft verzegeld dat God waaragtig is.

2. Hy kiest God voor zyn deel met verzaking van al wat buiten God is, Psalm 73 : 25, 26. Wien hebbe ik neffens u in den Hemel? neffens u lust my ook niets op

der Aarde: bezwykt myn vleesch ende myn herte, zo is God de rotsteen myns herten, ende myn deel in eeuwigheid.

3. Hy stelt zyn troost en vertrouwen, eeniglyk in dit verbond, 2 Sam. 23 : 5. Hoewel myn huis niet is alzo by God; nogtans heeft hy my een eeuwig verbond gestelt, dat in alles wel geordineert ende bewaart is: Voorzeker is daar in al myn heil, ende alle lust, hoewel hy 't nog niet doet uitspruiten.

4. Hy verbind zig aan God en zyn dienst in Lighaam en Ziel, Psalm 116 : 16. Och Heere zekerlyk ik ben uw knegt, ik ben uw knegt, een zone uwer dienstmaagd. Jes. 44 : 5. Deze zal zeggen ik ben des Heeren, ende die zal zig noemen met den name Jacobs: Ende geene zal met zyne hand schryven, ik ben des Heeren, ende zig noemen met den name Israëls.

Vrag. Wat vloeit uit zulk een verbonds-handeling?

Antw. Het regt, welk ieder Bondgenoot verkrygt, om de goederen van dit verbond agtervolgens Gods beloften van hem te eischen en lydzaam in te wagten, Mich. 7 : 7. Maar ik zal uitzien na den Heere; ik zal wagten op den God myns heils: myn God zal my hooren. Joh. 1 : 12. Zo veele hem aangenomen hebben, dien heeft hy magt gegeeven kinderen Gods te worden: namentlyk die in zynen naame geloven.

Vrag. Wat is het einde Gods in dit Verbond?

Antw. De openbaring van zyn eer, en de zaligheid zyner uitverkoornen, Rom. 9 : 23. Op dat hy zoude bekent maken den rykdom zyner heerlykheid, over de vaten der barmhertigheid, die hy te voren bereid heeft tot zyner heerlykheid.

Vrag. Waar door wordt het verbond der genade bekent gemaakt?

Antw. Door het Evangelium, Marc. 1 : 15. Bekeert u ende gelooft den Evangelio.

Vrag. Wat beteekent dit woord?

Antw. Evangelium zegt eigentlyk een goede boodschap,

een aangename verkondiging van genade en Zaligheid voor treurige zondaren, Luc. 2 : 10, 11. Ziet ik verkondige u groote blydschap, die allen den volke weezen zal, namentlyk dat u heden gebooren is de Zaligmaker.

Vrag. Kan de Wet het woord niet zyn, waar door het verbond der genade wordt bekent gemaakt?

Antw. Gantschelyk niet: want de wet eischt van den Mensch een volkome eige gehoorzaamheid, op welke de Zaligheid wordt belooft, zonder vergeeving te kennen, maar het Evangelium bied de vergeeving en Zaligheid den zondaar aan, op de volkomene gehoorzaamheid van Christus om niet, Rom. 10 : 5. Mozes beschryft de regtvaerdigheid die uit de wet is, zeggende, de mensche die deeze dingen doet zal door dezelve leeven. En vers 6 : 11, Maar de regtvaerdigheid die uit den geloove is, spreekt aldus: een iegelyk die in hem gelooft, die zal niet beschaamt werden.

∴. Vrag. Waar in verschillen dan de Wet en het Evangelium van malkanderen?

Antw. 1. De wet der zeden raakt alle Menschen zonder onderscheid. Zy allen leggen onder de verpligting van God, en hun naasten lief te hebben; maar het Evangelium is van God geopenbaart alleen voor zommige, die 't uit genade gegeeven werdt de verborgentheden van Gods Koningryke te verstaan, Matth. 13 : 11.

2. De wet der zeden is den Mensch ten deele bekent uit de natuur; zo dat de blinde Heidenen van natuure doen de dingen die der wet zyn, Rom. 2 : 14. maar 't Evangelium is de Mensch alleen bekent uit Goddelyke openbaringe, 1 Cor. 2 : 7. Wy spreeken de wysheid Gods bestaande in Verborgentheid, die bekent was, welke God te voren verordineert heeft tot onze heerlykheid, eer de Waereld was.

3. De wet eischt volmaakte gehoorzaamheid van die, die door de wet willen Zalig worden, Matth. 19 : 17. Wilt gy in 't leven ingaan, onderhoud de geboden. Doch 't Evangelium belooft genade en zaligheid voor die in Christus geloven, zonder eenige voorwaarden, Joh. 3 : 36. Die in den Zone gelooft, die heeft het eeuwige leeven.

4. De bekentmaking van de wet en deszelfs bedreigingen verwekt schrik en vreeze in 't gemoet der zondaren. Want zy bedreigt verdrukkinge en benautheid

over alle ziele des menschen die het kwade werkt, Rom. 2 : 9. Maar het Evangelium giet balzem der vertroostinge in de wonde van treurige zondaren, Jes. 40 : 1, 2. Troostet, trooostet, myn volk zal u lieder God zeggen, spreekt na het herte van Jerusalem, en roept haar toe dat haar strydt vervult is, dat haar ongeregtigheid verzoent is, dat zy van de hand des Heeren dobbel ontfangen heeft voor al haare zonden.

Vrag. Wanneer is dit Evangelium, allereerst geopenbaart?

Antw. Terstont na den val, als Gods heilig beeld verloren, de boom der kennisse misbruikt, de zeegen verbeurt, de vloek verdient, en de geheele Waereld verdoemelyk voor God geworden was, dat is gelyk hier de Artikel zegt: Als den Mensch zig zelven in den lighamelyken en geestelyken dood geworpen ende geheel elendig gemaakt hadde.

Vrag. Hoe verstaat gy die woorden?

Antw. Dat Adam en Eva op dat oogenblik, als zy Gods verbond overtraden, zig gebragt hebben onder den schuld des doods, Gen. 2 : 17. Ten dage als gy daar van eet, zult gy den dood sterven.

∴ Vrag. Hoe blykt zulks?

Antw. Dit blykt

1. Ten aanzien van het lighaam, 't welk terstont sterfelyk geworden is, daar het te voren onsterfelyk was, en aan allerlei rampen en moeilykheeden deezes leevens onderheevig, die Adam en Eva te binnen bragten, wat zij te wagten hadden, indien God de bedreigde straffe na zyne regtvaerdigheid wilde ter uitvoer brengen, Gen. 3 : 16—19.

2. Ten aanzien van de Ziel, die terstont is berooft geworden van Gods beeld, en zalige gemeenschap, dood door misdaden en zonden, vervult met de schrik en benautheid van een knagend gewisse, waar uit Adam en Eva konden besluiten, dat zy zig onder het oordeel van een eeuwig verderf gebragt hadden, Gen. 3 ; 7—12.

Vrag. Wat is het voorregt geweest voor Adam en Eva in dien stant der zonde?

Antw. Dit leeren wy uit den Artikel, houdende, dat God na zyne wonderlyke wysheid en goedheid, hem zelven begeeven heeft om den mensch op te zoeken, doe hy al beevende van hem vloot, en heeft hem belooft zynen Zoone, die worden zoude van een Vrouwe, om het hoofd der Slange te vertreeden, ende hem gelukzalig te maaken.

Vrag. Waar staat die belofte?

Antw Men vindt deeze opmerkelyke belofte, Gen. 3 : 15. Ende ik zal vyandschap zetten tussen u, ende tussen deeze Vrouwe, ende tussen uwen zaade, ende tussen haaren zaade: dat zelve zaad zal u den kop vermorselen, ende gy zult het de versenen vermorselen.

Vrag. Wie verstaat gy door de Vrouwe?

Antw. Niet het gantsche vrouwelyke geslagte, als Gen. 3 : 16. noch de Kerk, zomtyds zinnebeeldig een Vrouwe genaamt, Openb. 12 : 1. Gal. 4 : 26. nog de maagd Maria, die begenadigde onder de Vrouwen, uit wien de Messias zou geboren worden, maar Eva, de Huisvrouw van Adam, de Moeder aller leevendigen, Gen. 3 : 20.

Vrag. Wie door het zaad der Vrouwe?

Antw. Wy verstaan door het zaad der Vrouwe de Messias onze gezegende Middelaar en Zaligmaker JESUS CHRISTUS, die op zyn tyd geworden is uit een Vrouwe, Gal. 4 : 4. Vleesch en bloed deelagtig, gelyk de kinderen, uit haar Moeder, vleesch en bloed deelagtig zyn, Hebr. 2 : 14.

∴ Vrag. Hoe bewyst gy dit?

Antw. 't Woord zaad wyst dit aan. 't Beteekent meermaals een Mensche alleen. Eva zeide, Gen. 4 : 25. God heeft my een ander zaad gezet voor Habel. Dus is ook de Messias onder die naam belooft aan David, 1

Chron. 17 : 11. aan Abraham, Gen. 22 : 18. In uwen zade zullen gezegent worden alle volkeren der Aarde, waarover Paulus zeide, Gal. 3 : 16. Welk zaad is de CHRISTUS.

2. Dat werk den Slange de kop te vermorselen kan maar alleen op de Messias zien. De Messias zoude met geestelyke Wapenen, en als met de voet, den Duivel zyn kop, dat is zyn kragt en listigheeden vertreeden en verbryzelen. Dus werdt 'er gezegd, 1 Joh. 3 : 8, Hier toe is de Zoone Gods geopenbaart, op dat hy de werken des Duivels verbreeken zoude. Rom. 16 : 20. De God des vredes zal den Satan haast onder uwe voeten verpletteren.

3. 't Oogmerk van de belofte is, Adam en Eva te troosten, tegen den elendigen staat waar in zy geworpen waaren, doch wat boodschap was magtig, hunne ontstelde gemoederen op te beuren, dan de bekentmaking van het zaad der Vrouwe, door wien zy met God zouden verzoent worden, van wien zy diep afgeweeken waaren, Eph. 2 : 3.

Vrag. Wie begrypt gy meer onder het zaad der Vrouwe?

Antw. Alle de nakomelingen van Eva, die in vyandschap zouden staan, tegen het zaad der Slange: dat is, alle die God in Christus gekent en uitverkoren heeft voor de grondlegginge der Waereld. De Schrift noemt ze elders een Heilig zaad, Jes. 6 : 13. Een zaad dat de Heere gezeegent heeft, Jes. 61 : 9. Een zaad dat de Messias toebehoort, Jes. 53 : 10. en dat hem altoos lieft en dient, Psalm 22 : 31.

Vrag. Wie verstaat gy door de Slange?

Antw. De booze Geest, den Duivel, elders genaamt de God deezer Eeuwe, 2 Cor. 4 : 4. De Verzoeker, Matth. 4 : 3. De briesschende Leeuw. 1 Petr. 5 : 8. Beëlsebul, de Overste der Duivelen, Matth. 12 : 24. De Oude Slange, die de geheele Waereld verleid, Openb. 12 : 9.

Vrag. Wie noemt gy het zaad der Slange?

Antw. Alle godlooze en verworpene Menschen die in vyandschap staan met het zaad der Vrouwe. De Schrift

noemtze ongeloovige, die niet bestraalt worden door het ligt des Evangeliums, 2. Cor. 4 : 4. Kinderen des Toorns. Eph. 2 : 2. Grypende Wolven. Matth. 7 : 15. Slangen en Adderengebroedsel. Matth. 23 : 33. Vossen die den wyngaard bederven, Hoogl. 2 : 15. Kinderen des Duivels vol van argelistigheid en bedrog, Hand. 13 : 10.

Vrag. Wat behelst de belofte dat het zaad der Vrouwe, den Slange de kop zal vertreeden?

Antw. Dat de Messias de magt des Duivels zou te niet doen, en hem zyn regt ontneemen, 't welk hy door de zonde, als een verbreekinge des wets, over den Mensch verkreegen heeft, 1 Joh. 3 : 8. Hiertoe is de Zoone Gods geopenbaart, op dat hy de werken des Duivels verbreeken zoude: Hebr. 2 : 14. Op dat hy door zyn dood zoude te niete doen, den genen, die 't geweld des doods hadde, dat is den Duivel.

Vrag. Voor wie is deeze belofte gedaan?

Antw. 1. 't Was een belofte voor Adam en Eva, als zy gevallen waaren.

2. Voor de Patriarchen en andere gelovige was deeze belofte. Men vindt ze daarom aan Abraham en David herhaalt onder de eige naam van zaad, Gen. 22 : 18. 1 Chron. 17 : 11. Dit was hun tot blydschap in God, Joh. 8 : 56. Abraham uwen vader heeft met verheuging verlangt op dat hy mynen dag zien zoude: ende hy heeft hem gezien, ende is verblydt geweest.

3. Joden en Heidenen raakten deeze belofte: want het zaad der Vrouwe was de hope der Stammen Israëls, Hand. 26 : 7. en teffens een ligt der Heidenen, Jes. 60 : 1. Hierom preekte de Engel in de velden van Bethlehem, Luc. 2 : 10, 11. Ziet ik verkondigde u groote blydschap, die allen den volke weezen zal: naamentlyk dat u heden geboren is de Zaligmaker, welke is de Christus, de Heere in de Stad Davids.

Vrag. In wat staat waaren Adam en Eva als zy deeze belofte hoorden?

Antw. 1. Zy waaren doe in een staat van elende als

zondaren, die Gods verbond verbroken ende zig zelven geheel elendig gemaakt hadden, dood door zonden en misdaden, Eph. 2 : 1.

2. Groote zondaren waarenze: Adams zonde was geen geringe en gemeene zonde; maar daar in lag hovaardye, ongehoorzaamheid, ongelove aan Gods bedreiginge, gelove aan den Duivel boven God, gulzigheid, ondankbaarheid, en veele andere zonden meer. Zy doch moesten roepen de kroone onzes hoofds is afgevallen: ô Wee nu onzer dat wy zo gezondigt hebben! Klaagl. 5 : 16.

3. Auteurs warenze van alle volgende zondaren, die de gantsche Waereld onder de schuld der verdoemenisse gebragt hebben, Rom. 5 : 18. Door eene misdaad is de schuld over alle menschen tot verdoemenisse.

4. Verweezene zondaren over wien de sententie des doods was uitgesproken, Gen. 2 : 17. Ten dage als gy daar van eet, zult gy den dood sterven!

5. Benaude en verlegene zondaren warenze. Adam derfde voor God niet verschynen, maar liep weg: Hy was als wanhopende over Gods gunst; en vond geen troost, dan dit elendige, wat te schuilen onder de bladeren der bomen en daar was hy nog niet veilig, Gen. 3.

6. Onbekeerde zondaren warenze noch op deezen tyd: Adam kwam wel tot God, doch viel niet op de knien biddende om genade, maar in tegendeel, hy zogt uitvlugten, legt de schuld op zyn Vrouw, en bekyft God, die hem de Vrouw gegeeven hadde. ô! Wonder van genade, dat God aan zulken zynen Zoone tot een Middelaar en Verlosser geeft; dat zy die op 't punt stonden, om eeuwig verstoten te worden, de eerste blymaar van genade en Zaligheid hooren!

Vrag. Wat dunkt u van die belofte?

Antw. 1. 't Is een ruime belofte. Zy is de Ziele des Evangeliums; zy behelst de leere van het verbond der genade, begrepen in de boeken des O. en N. Testaments.

∴. Vrag. Hoe betoogt gy dit?

Antw. In deeze belofte leggen alle deeze volgende waarheeden.

1. Dat de Mensch van natuure een vyand Gods, en een vrind des Duivels is. 2. Dat het Vrouwenzaad vrinden Gods worden, niet door haar eigen kragt, maar door Gods kragt, alzo hy de vyandschap stelt 3. Dat de onbekeerde uit hun natuur gewillig het slangenzaad zyn : maar de bekeerde door Gods wil en alvermogen, door wedergeboorte, het Vrouwenzaad worden. 4. Dat de Gelovigen, een Behouder tot hun redding krygen, die den Slange de kop vertreden zal. 5. Dat deze Verlosser God moest zyn, om het werk en de magt des Satans te overwinnen. 6. Dat die Behouder ook een Mensch moest zyn, welken een verssen of hiele heeft, om in de Menschelyke natuure te konnen lyden, alzo hy, die waarachtig God was, niet kon lyden. 7. Dat hy een heilig Mensch moest zyn, en zonder zonde, alzo hy anders onder den vloek was, en den Satan niet konde verpletteren. 8. Dat de overwinninge van deze Verlosser op den Satan volkomen zyn zoude, zo dat het Slangezaad, het Vrouwenzaad geen nadeel zou konnen toebrengen. Immers des Satans kop zoude vermorselt worden. 9. Dat deeze Verlossinge door veel lyden moest verkregen worden, terwyl het Vrouwenzaad, de verssen of hiele, dat is zyn Menschelyke natuur, zou vermorselt worden. 10. Dat dit lyden egter maar een korten tyd duuren zoude, alzo het niet op het hoofd maar de verssen zoude aanlopen. 11. Dat het Vrouwenzaad uit dat lyden wederom zou opstaan, alzo anders den kop der Slange niet konde verbroken werden. 12. Dat deze Overwinninge aan Geheel het Vrouwenzaad zou overgaan, welke door de Verlosser, haar hoofd, zoude verkregen worden. 13. Dat de Uitverkoorne deze verlossing niet dadelyk verkrygen konden, ten zy, dat zy door wedergeboorte tot het Vrouwenzaad geworden waaren. 14. Dat 'er altyd onderscheid zal zyn tussschen bekeerde en onbekeerde: terwyl 't Slangenzaad in 't Koningryke der duisternisse blyft, en 't Vrouwenzaad in 't Koningryke des ligts, nimmer van Heer veranderen kan. 15. Dat 'er altijd strijd zal zyn tussen deze twee Zaden. 16. Dat de bekeerden door een godvrugtigen wandel haar vertonen zouden het Zaad der Vrouwe te zyn. 17. Dat God in alles de eer van zyn genade zoude hebben, als die door zyn Wonderbare goedheid en Wysheid, den gevallen Mensch getroost heeft met de belofte van zynen Zoon, die de werken

des Duivels verbreeken zoude. 18. Dat de overwinning over het Slangenzaad in heerlykheid zal geëindigt worden, alzo de overwinning volkomen zyn moet.

Vrag. Wat ziet gy meer in die belofte?

Antw. 1. 't Is een liefdenryke belofte, waar in Gods menschen liefde op 't allerheerlykste uitmunt. Jesus stont zelve als in verwondering hierover opgetogen, als hy uitriep Joh. 3 : 16. Want alzo lief heeft God de waereld gehadt, dat hy zynen eenig geboren Zoone gegeeven heeft, op dat een iegelyk die in hem gelooft, niet verderve, maar het eeuwige leeven hebbe.

2. Wysheid vertoonde zig hier ook wonderlyk. Geregtigheid en barmhertigheid scheenen tegen malkanderen te staan, d'eene riep Adam moet sterven: d'ander laat hem leeven. 't Leeven kon de geregtigheid niet zien, ten zy dat zy voldaan werdt. De Barmhertigheid konde het leeven niet geeven, ten zy de Goddelyke Wysheid het Zaad der Vrouwe uitvond om te voldoen. Waarlyk hier is stof om uit te roepen: den alleen Wyzen God zy de eere, en de heerlykheid in alle eeuwigheid, 1 Tim. 1 : 17.

3. Almagt Gods straalt af in deeze belofte. God van den Hemel belooft het Zaad der Vrouwe, dat is, een Zoone uit een maagd, het welk is boven de natuur. Het zoude een mirakel zyn. Dit kon niet zyn zonder Gods magt en mogentheid, Psalm 72 : 18. Gelooft zy de Heere God, de God Israëls, die alleen wonderen doet.

4. Vast en onveranderlyk was deeze belofte. Dat zal Gen. 3 : 15. wees aan wat zeekerlyk geschieden zou. 't Was hier niet als Joël 2 : 14. Wie weet? Dan. 4 : 27. Misschien; maar zeekerlyk het zal zo zyn. 't Beloofde goed is de Christus, die den Slange, de kop zou vertreeden. Die belofte moet waaragtig zyn: Want zo veele beloften Gods als 'er zyn, die zyn in hem Ja, ende zy zyn in hem Amen! Gode tot heerlykheid, 2 Cor. 1 : 22.

∴ Vrag. Op wat wyze is die belofte geschied?

Antw. 1. Van God zelve en met eigen mond. De Allerhoogste roept hier tot de Allerlaagste, de Allerwyste tot de Allerdwaaste, de Alleen zalige tot rampzalige zondaren neigt uw oore, ende komt tot my, hoort ende uwe Ziele zal leeven: want ik zal met u een eeuwig verbond

maken, ende u geeven de gewisse weldadigheeden Davids, Jes. 55 : 3.

2. Van zelfs deedt God deeze belofte, en door zyn eige vrywillige gunste. God had Adam voor eeuwig kunnen verstoten, gelyk hy de Engelen doet, die hun beginzel niet bewaart hebben. God hadt andere Menschen konnen Scheppen, omze genade en eere te geeven. Ook verzocht Adam de Goddelyke gunste niet, die hy onwaardig geworden was, en egter belooft hem de Heere genade en Zaligheit. 't Is dan: Ik zal haar lieder afkeeringen geneezen; ik zalze vrywilliglyk lief hebben: want myn toorn is van hem afgekeert, Hos. 14 : 5.

3. Onverwagt was de belofte van het Zaad der Vrouwe. Als Adam in 't minst op zulk een belofte niet dagt, belooft hem de Heere den Hoorn der Zaligheid. Terwyl Gods toorn ontbrand, ontfermt hy zich over den gevallen Mensch. Zo dra was de zonde niet begaan, of de genade wordt belooft. Zo haast was de wonde niet gegeven, of de medicyne wordt aangeweezen. Zo doch is Gods weg in 't Heiligdom, Jes. 65 : 1. Ik ben gevonden van die, die na my niet vraagden: ik ben gevonden van de genen, die my niet zogten: tot het volk dat na mynen name niet genoemt was, hebbe ik gezeid: Ziet, hier ben ik: Ziet, hier ben ik.

4. Gepast was deze belofte, om den Mensch te troosten in den stant der elende: want dit Zaad geboren zynde, zoude ons verlossen.

a. Van onze zonden, Matth. 1 : 21. Gy zult zynen naame heeten JESUS, want hy zal zyn volk zalig maaken van hare zonden.

b. Van de vloek der wet, Gal. 3 : 13. Christus heeft ons verlost van den vloek des Wets, een vloek geworden zynde voor ons.

c. Van de toorn Gods, daar wy van natuure onder zyn, 1 Thess. 1 : 10. Ende zynen Zone uit de Hemelen verwagten, den welken hy uit den doden verwekt heeft, (namentlyk) Jesus, die ons verlost van den toekomenden toorn.

d. Van de angst en vreeze der Conscientie onder het gezigte van zonde, Hebr. 2 : 15. Ende verlossen zoude alle de genen, die met vreeze des doods, door al haar leeven der dienstbaarheid onderworpen waaren.

e. Van de eeuwige verdoemenisse, Rom. 8 : 1. Zo is 'er dan nu geen verdoemenisse, voor de genen die in Ghristo Jesu zyn, die niet na den vleesche wandelen, maar na den Geest.

∴. Vrag. Hoe is die belofte van het Vrouwenzaad naderhand voortgezet geworden?

Antw. Door verscheiden' trappen en tyden telkens hoe langer hoe klaarder. 1. Hier geschiedze aan Adam en Eva, de Stamboom des Menschelyken geslagts. 2. Omtrent twee hondert Jaaren na den Zondvloed hoort Abraham, de Stamboom des Joodschen volks, deeze belofte, Gen. 22 : 18. 3. Als Abrahams Nakomelingen zig in twaalf Stamvaderen verdeelden, wordt deeze belofte vastgemaakt aan de Stam van Juda, Gen. 49 : 10. 4. Omtrent zeven hondert Jaaren daar na werdt het geslagt van Messias aangeweezen in David, Pf. 132 : 11, 17, 18. 5. Omtrent drie honderd Jaar daar na wordt zyn moeder voorzeid, Jes. 7 : 14, en zyn geboorteplaats aangewezen, Mich. 5 : 1. Wederom na verloop van twee honderd Jaaren den netten tyd zynes doods opgeteld, Dan. 9 : 24. Eindelyk omtrent vier duizend Jaar na de Scheppinge der Waereld eerst zyn moeder als tegenswoordig aangeweezen door Elizabeth, Luc. 1 : 43. Waar op zyn verschyning in den vleesche, als het waare Vrouwenzaad volgde, Gal. 4 : 4. Luc. 2 : 6, 7.

Vrag. Wat leert gy uit de verhandeling van Gods verbond?

Antw. Datze te bestraffen zyn, die op de vriendelyke aanbieding van genade weigerende blyven, om met God in dit verbond over te gaan, leevende als vreemdelingen van de verbonden der belofte, zonder hope, zonder God in de Waereld, Eph. 2 : 12.

∴. Vrag. Waar komt het van daan, dat veele in dit verbond niet overgaan?

Antw. 1. Uit onweetenheid. Veele merken niet op wat tot hunne vreede dient. Zy hebben geen begrip van het verbond dat hun verkondigt wordt. Zy weeten niet, dat

het zo nodig is met God in een verbond te staan. Wis. ten zy dit, zy zouden de Christus begeeren, Joh. 4 : 10. Indien gy de gave Gods kendet, en wie hy is die tot u zegt, geeft my te drinken, zo zoudt gy van hem hebben begeert, ende hy zoude u leevende water gegeeven hebben.

2. Uit ongeloof. Men hoort de beloften van dit verbond, men agtze als goed en beminnelyk, maar men derft niet geloven, dat men die zaken zou konnen deelagtig worden. Dies laat men ze staan en ziet 'er af, en het woord der predikinge doet geen nut, om dat het met geen geloove vermengt is in de genen, die het hooren, Hebr. 4 : 2.

3. 't Is lustelooze luiheid by de meesten. Men hoort de bekentmaking van dit verbond; men geeft 'er zyn goedkeuring aan; men wenschte wel dat men 'er in opgenomen was; maar 't is de begeerte van een luiaart. Men wil de weg niet op die Jesus voorschryft: Joh 6 : 27. Werkt om de spyze, die blyft tot in het eeuwige leeven. Luc. 13 : 24. Strydt om in te gaan door de enge poorte.

4. 't Zyn aardsche bekommeringen die veele terug houden. Zy hebben wel zin in dit verbond, en worden zomtyds byna bewogen om 'er in over te gaan! Maar de tegenspoeden, de overgroote beezigheeden, de vreeze van nog eens gebrek te zullen hebben, of tot schande te zullen worden, doen de goede beweegingen met een zugt verdwynen, Matth. 13 : 22

5. Verkeerde inbeelding houdt veele af na dit verbond te staan. Zy leeven in den waan dat zy kinderen des verbonds zyn, zonder dat zy ooit een levendige indruk gehadt hebben van hunne verlorene staat buiten dat verbond der genade, even als de Kerk van Laodicea, Openb. 3 : 17. Gy zegt, ik ben ryk, ende verrykt geworden, ende hebt geenes dings gebrek; ende gy weet niet dat gy zyt elendig, ende jammerlyk, ende arm, ende blind, ende naakt.

Vrag. Wat moet de zulken die overtuigt zyn, beweegen tot dit verbond over te gaan?

Antw. 1. Buiten dit verbond is niet dan alle elende. God is een vertoornt Rigter, en heeft men geen deel aan den Borge, en aan zyn volheid, alle Gods dreigementen, alle zyn oordeelen rusten op ons, 2 Thess. 1 : 8. met vlammenden vyere wraake doende over de genen die God

niet kennen, ende over den genen die den Evangelio onzes Heeren Jesus Christus niet gehoorzaam zyn.

2. In dit Verbond is alle Zaligheid. Welgelukzalig is het volk, diens God de Heere is, Psalm 33 : 12. Alle die 'er in overgegaan zyn, zyn 'er blyde over. Zy vinden dat het alleen goed is naby God te zyn, Psalm 73 : 28. Zy zouden hun goed met de Waereld niet willen verwisselen, Hoogl. 8 : 7. Zy roepen in verwondering uit, Psalm 84 : 11. Want een dag in uwe voorhoven, is beeter dan duizend elders: Ik koos liever aan den dorpel in 't huis myns Gods te weezen, dan lange te wonen in de tenten der Godloosheid.

3. De Heere zelve komt ons voor. Hy roept, hy bidt, hy smeekt ons, wendet u na my toe en wordet behouden: want ik ben God en niemand meer, Jes. 45 : 22. Zal men dan na God niet hooren, zal men zig afkeeren van dien, die in de Hemelen is? dat zy verre! Psalm 85 : 9. Ik zal hooren wat God de Heere spreeken zal! want hy zal tot zyn volk ende tot zyne gunstgenoten van vreede spreeken; maar datze niet weder tot dwaasheid keeren!

4. De Heere zal niemand verstoten, die in waarheid door Christus tot hem komt. Al hadt zyn geheele leeven tot nog toe niet anders dan zonde geweest, indien hy zyn zonde kent, opregt voor God belyd; en waarlyk lust krygt om dit verbond voor eeuwig aan te gaan. Ziet alle de belofte, onder andere, Joh. 6 : 37. Die tot my kome, zal ik geenzints uitwerpen!

∴ Vrag. Wat staat een Godzalige te betragten, die tot dit verbond is overgegaan?

Antw. 1. Een Godzalige moet zig verblyden in de vastigheid van dit verbond, 2 Sam. 23 : 5. Hoewel myn huis alzo niet is by God; nogtans heeft hy my een eeuwig Verbond gestelt, dat in alles wel geordineert ende bewaart is, voorzeker is daar in al myn heil, ende alle lust, hoewel hy 't nog niet doet uitspruiten.

2. Hy mag en moet de Verbonds eed, dien hy eenmaal aan God gedaan heeft, dagelyks herhalen, om zig al naauwer met God in Christus te vereenigen, Psalm 119 : 106. Ik hebbe gezworen, ende zal 't bevestigen, dat ik onderhouden zal de regten uwer geregtigheid.

3 Hy is schuldig in liefde te leven met alle die in dit Verbond staan, op dat de liefde van veele een vuur

make, en mede aansteeke die buiten zyn, Joh. 17 : 21. Op dat zy alle een zyn, gelykerwys gy Vader in my, ende ik in u, dat ook zy in ons een zyn: op dat de Waereld gelove dat gy my gezonden hebt.

4. Hy behoort als een Bondgenoot te wandelen, en door een heilig gedrag te vertonen dat hy des Heeren is, Gen. 17 : 1. Ik ben de Almagtige! wandelt voor myn aangezigte ende zyt oprecht. Phil. 1 : 28. Alleen wandelt waardiglyk den Evangelio Christi.

5. Hy moet zig te vreden houden in de wegen van Gods voorzienigheid, al blieft hem de Heere door vuur en water te doen gaan. De Hemelsche Vader weet wat zyn kinderen nut is, Psalm 25 : 10. Alle de paden des Heeren zyn goedertierentheid ende waarheid, den genen: die zyn verbond ende getuigenissen bewaren.

6. Hy mag en moet verlangen na den Hemel, daar de Heere, de begeerten van alle zyne Bondgenoten vervullen zal, Psalm 42 : 2, 3. Gelyk een Hert schreeuwt na de waterstromen; alzo schreeuwt myne Ziele tot u ô God. Myne Ziele dorst na God, na den leevendigen God: wanneer zal ik ingaan, ende voor Gods aangezigte verschynen?

XVIII. ARTIKEL,

Van de Vervulling der belofte van Verlossinge, ende Menschwordinge van Gods Zoon daar toe.

Wy belijden dan dat God de belofte die hy den Outvaderen ghedaen hadde door den mont sijner heyligher Propheten, volbracht heeft: sendende sijnen eygen, eenigh-geboren ende eeuwighen Sone in de werelt, ten tijde van hem bestemt. Dewelcke eenes knechts ghedaente aangenomen heeft, ende den mensche gelijck gheworden is; warachtelick aennemende een ware menschelicke nature, met alle hare swackheden (uytghenomen de sonde) ontfanghen zijnde in den lichame der geluck-saligher maget Marie, door de cracht des H. Geestes, sonder mans toedoen. Ende en heeft niet alleen de menschelicke nature aenghenomen, soo veel het lichaem aengaet, maer oock een ware menschelicke siele, op dat hy een ware mensche soude zijn. Want aenghesien de siele so wel verloren was als het lichaem; soo wast van noode dat hyse beyde aen-name, om de selve beyde salich te maken. Daerom belijden wy (teghen de ketterie der Wederdooperen, die loochenen dat Christus menschelic vleesch van sijne Moeder aenghenomen heeft) dat Christus is deelachtich geworden des vleesch ende bloets der kinderen; dat hy een vrucht der lendenen Davids is, na den vleesche: geworden wt den zade Davids na den vleesche: een vrucht des buycks Mariæ: geworden uyt de vrouwe: een spruyte Davids: een scheute uyt de wortel Iesse: ghesproten uyt den geslachte Iuda: afcomstich van

den Ioden na den vleesche: uyt den zade Abrahams, aengesien hy aengenomen heeft het zaet Abrahams, ende is sijnen broederen in alles ghelijck gheworden uytghenomen de sonde: alsoo dat hy inder waerheydt onsen Emmanuel is, dat is God met ons.

V R A G E.

Op wien rust het verbond der genade?

Antw. Op den MIDDELAAR, die wy boven alles moeten kennen, zullen wy hem begeeren, en door hem tot God gaan, Joh. 4 : 10. Indien gy de GAVE Gods kendet, ende wie hy is, die tot u zegt, geeft my drinken, zo zoudt gy van hem hebben begeert, ende hy zoude u leevende water gegeven hebben.

Vrag. Wat betekent het woord Middelaar?

Antw. Zomtyds een tussenspraak tusschen in verschil staande Personen, in dier voegen werdt Moses een Middelaar genaamt, Gal. 3 : 19. Die in zyn tyd stont tusschen den Heere ende het volk, Deut. 5 : 5. Doch voornamentlijk, een zulken, die God met den mensch, door de zonde van hem vervreemt zynde, dadelijk verzoent; en op 't volmaakst vereenigt, 1 Tim. 2 : 5. Want daar is een God, daar is ook een Middelaar Gods, ende der Menschen, de Mensche Jesus Christus.

∴. Vrag. Hebben wy volstrekt een Middelaar nodig, om ons met God te verzoenen?

Antw. Ja: dit blijkt.

1. Uit Gods hoogste Regtvaardigheid, welke beleedigt zynde, genoegdoening eischt, of anders wraake moet neemen tot verderf van den zondaar, Jes. 5 : 16. De Heere der Heirschaaren zal verhoogt worden door het regt: Ende God die Heilige, zal geheiligt worden door geregtigheid.

2. Uit des menschen elende. De zonde heeft den

mensch gebragt in een staat van de uiterste elende, dat hy zonder Middelaar niet tot God kan gaan, maar eeuwig van zyn gemeenschap moet versteeken blyven, Joh. 14 : 6. Ik ben de weg, ende de waarheid, ende het leven. Niemand komt tot den Vader dan door my.

3. De Heidenen hebben dit door het ligt der natuur beleden, als blijkt uit al den omslag van zo veele offerhanden, Priesters, Waarzeggers, en mindere Goden, die zy als hunne Middelaars gezogt hebben, om de vergramde Godheid met haar te bevredigen.

Vrag. Wat moet den Middelaar doen, die den mensch met God verzoent?

Antw. 1. Eensdeels moet de Middelaar door een dadelijke genoegdoeninge aan den eisch der Goddelijke geregtigheit voldoen, en den toorn Gods verzoenen, Jes. 59 : 2. Uwe ongeregtigheden, maken een scheidinge tusschen u lieden, en tusschen uwen God, ende uwe zonden verbergen het aangezigte van u lieden dat hy niet hoord.

2. Anderdeels moet die Middelaar den zondaar, door de zonde van God vervreemt zynde, door bekeering wederom tot God brengen, 1 Petr. 3 : 18. Christus heeft ook eens voor de zonde geleeden, hy regtveerdig voor de onregtveerdige: op dat hy ons tot God zoude brengen.

Vrag. Wat voor een Persoon moet de Middelaar en Borge zyn?

Antw. De Middelaar, die ons met God verzoent. moet zyn. 1. Een waaragtig mensche. 2. Een Regtveerdig Mensche. 3. Een waragtig God. 4. God en Mensch in een Persoon.

Vrag. Waarom moet de Middelaar een waaragtig mensche zyn?

Antw. 1. Om dat de Regtveerdigheid Gods vordert dat de menschelyke natuur, die gezondigt hadde, voor de zonde betale. Dies moet de Borge, op wien God zyn regt door een byzondere gunste wil overbrengen, van dezelve natuur met den zondaar weezen, Hebr. 2 : 11.

Ende hy die heiligt, ende zy die geheiligt worden, zyn alle uit een: om welke oorzaake hy hem niet schaamt haar Broeders te noemen.

Vrag. Hoe zo?

Antw. De Middelaar moest voldoen aan de tweederlei eisch des wets: want

a. Hy moest lyden en sterven, dewyl de dood een bezoldinge der Zonde is, Rom. 6 : 23. Welke straffe niemand dragen kan als een waaragtig mensche, Hebr. 2 : 14. Overmits dan de kinderen des vleeschs ende bloeds deelagtig zyn, zo is hy ook desgelyks derzelver deelagtig geworden, op dat hy door den dood te niete doen zoude den genen die 't geweld des doods hadde, dat is, den Duivel.

b. Hy moest voor ons worden onder de gehoorsaamheid der wet, eischende de liefde Gods en des naasten, beiden in Ziel en Lighaam; welken eisch alleen van een mensch kan worden volbragt. Daarom Paulus zegt, Gal. 4 : 4, 5. Dat Christus geworden is onder de wet, op dat hy de geene die onder de wet waren, verlossen zoude.

Vrag. Waarom moet hy nog meer een waaragtig mensche zyn?

Antw. 2. De Middelaar moest zyn een Barmhertig Hogepriester in de dingen die voor ons by God te doen waaren. Dit kan niet zyn, of hy moest zyne broederen in alles gelijk worden, Hebr. 2 : 17. Waarom hy in alles den broederen moeste gelyk worden, op dat hy een barmhertig ende een getrouw hogenpriester zoude zyn in de dingen, die by God te doen waaren, om de zonden des volks te verzoenen.

3. Hy moest als Priester iets hebben, om als een offerhande aan God op te offeren; doch dat kon niet anders wezen dan de offerhande zyns lighaams, Hebr. 10 : 8, 10. Vergel. Psalm 40 : 8, 9.

4. Geen zondaars worden zalig, anders dan uit kragt van het Testament der genade. Doch daar een testament is, moet de dood des testamentmakers tusschen beiden komen, Hebr. 9 : 16. Derhalven moest de Middelaar een menschelijke natuur deelagtig zyn, om de dood te konnen ondergaan.

∴. Vrag. Was het ook te voren afgebeeld in Moses Wet, dat de Middelaar een Mensch moest zyn uit de Menschen?

Antw. Ja doch:

1. 't Is verbeeld geworden door de Eerstelingen, die den gantschen oogst als 't waare, heiligden; welke Eerstelingen van dezelve natuur waaren, als de geheele massa van den oogst. Hier uit redeneert Paulus, Hebr. 2 : 11. Want, ende hy die heiligt, ende zy die geheiligt worden, zyn alle uit een: Om welke oorzake hy hem niet schaamt haar Broeders te noemen.

2. Door de Goëls en Lossers, welke moesten zyn uit de Broederen of Naastbestaanden der genen, die gelost moesten worden, Lev. 25 : 25. Hier op ziet Paulus Hebr. 2 : 14—16.

Vrag. Waarom moest de Middelaar een Regtvaerdig mensche zyn?

Antw. 1. Omdat hy niet voor zig zelven, maar voor andere, die zondaren waren, de schuld moest genoeg doen.

2. Om dat hy als Middelaar, tot een heilig en regtvaerdig God moest naderen, 't welk hy niet doen konde, indien hy een onheilige en onregtvaerdige was; dewyl God geen lust heeft aan de Godloosheid, en de boozen by hem niet konnen verkeeren, Psalm 5 : 5. Dit toont Petrus klaar, 1 Pet. 3 : 18. Christus heeft ook eens voor de zonden geleden, hy regtveerdig voor de onregtveerdigen: op dat hij ons tot God zoude brengen.

Vrag. Is 'er nog een reden?

Antw. 3. Ja. De Middelaar moest in de Menschelyke natuur, met de Goddelijke vereenigt zyn. Want het heilige dat uit Maria zou geboren worden, moest de Zone Gods genaamt worden, Luc. 1 : 35. Nu is 't niet mogelijk dat God die een grouwel heeft van zonden, zou vereenigt worden met de zondige natuur: Want wat mededeel heeft de geregtigheid met de ongeregtigheid? ende wat gemeenschap heeft het ligt met de duisternisse, 2 Cor. 6 : 14.

Vrag. Is 't ook afgebeeld geweest in Moses Wet?

Antw. Ja doch.

1. In de Offerdieren en het Paaschlam, die volkomen en zonder eenig gebrek moesten zyn. Waar op Petrus zinspeelt, 1 Pet. 1 : 18, 19. Gy zyt verlost — Door het dierbaar bloed Christi, als eens onbestraffelyken en onbevlekten lam Gods.

2. Door den Hogenpriester, die ook zonder eenig lighaams gebrek moest weezen, en op zyn voorhoofd droeg een goude plate met dit opschrift: De HEILIGHEID DES HEEREN, Exod. 28 : 36. De Apostel schynt het een en ander te bedoelen als hy zegt, Hebr. 7 : 26. Zodanig een Hogenpriester betaamde ons, heilig, onnosel, onbesmet, afgescheiden van de zondaren, en hoger dan de Hemelen geworden.

Vrag. Waarom moest de Middelaar een waaragtig God zyn?

Antw. 1. De Middelaar moest van Niemand afhangen, en zo zyn eigen Meester zyn, om zig als Borge voor andere te konnen aanbieden, ja zig dadelijk ter straffe te onderwerpen. Dit was onmogelijk voor een bloot mensch die in alles onder God staat, en van hem afhangt: want wie is hy die met zyn herte Borge worde, om tot my te genaken, spreekt de Heere, Jerem. 30 : 21.

Vrag. Hebt gy nog een reden?

Antw. 2. De Middelaar moest den swaren last van Gods oneindigen toorn tegen de zonde dragen, om andere daar van te verlossen, waar toe menschen schouderen te zwak zyn, Nah. 1 : 6. Wie zal voor zyne gramschap staan? ende wie zal voor de hittigheid zyns toorns bestaan? zyne grimmigheid is uitgestort als een vuur, ende rotssteenen worden van hem vermorselt. Dit deedt de Middelaar uitroepen, Jes. 63. 5. Ik zag toe, ende daar was niemand die hielp, ende ik ontzettede my, ende daar was niemand die ondersteunde; daarom heeft myn arm my heil beschikt, ende myne grimmigheid heeft my ondersteund.

3. Die den Zondaar verlost, moet ook het vermogen hebben, om die verlossinge kragtdadig toe te eigenen, en hem daar by te bewaren: Het welk alleen door Goddelijk

alvermogen geschieden kan. Hos. 1 : 7. Maar over het huis Juda zal ik my ontfermen, ende zalfe verlossen door den Heere haaren God. Jes. 35 : 4. Ziet, ulieder God zal ter wraake komen met de vergeldinge Gods: Hy zal komen, ende ulieden verlossen.

Vrag. Hebt gy nog meer?

Antw. 4. Die Verlosser van den Zondaar is, moet ook wezen zyn Hoofd, Heer, Rotssteen, Toevlugt, Bruidegom en Man. Welke eene God aan geen schepsel, maar alleen aan zig zelven geven kan en wil, Jes. 42 : 8. Ik ben de Heere, dat is myn naam: ik zal myne eere genen andere geven. Jes. 54 : 5. Uwe maker is uw mans Heere der Heirscharen is zyn naam. De Heilige Israël: is uw Verlosser; Hy zal de God des gantschen aardbodems genaamt worden.

Vrag. Wat moest de Middelaar meer zyn?

Antw. God en Mensch in eenigheid des Persoons.

Vrag. Waarom moest de Middelaar God en mensch in een Persoon zyn?

Antw. 1. Anders hebben wy twee Middelaars en Verlossers en zouden aan twee Heeren eigen zyn, en verpligt om twee Heeren te dienen. Het geene onmogelyk is, Luc. 16 : 13. Immers daar is maar EEN Middelaar Gods ende der Menschen, 1 Tim. 2 : 5.

2. Indien de Godheid met de menschheid niet persoonlyk vereenigt was, zo zou de vereischte waardigheid niet geweest zyn by het lyden, en gehoorsaamheid van de menschelyke natuure. Men zoude dan niet hebben konnen zeggen: God heeft zyne gemeinte met zyn bloed gekogt, Handel. 20 : 28. Het bloed van Jesus Christus, des Zoons Gods reinigt ons van onze Zonden. 1 Joh. 1 : 7. De Heere der heerlykheid is gekruist, 1 Cor. 2 : 8.

Vrag. Maar wie is dezelve Middelaar, die te zamen een waaragtig God, ende een waaragtig regtveerdig Mensche is?

Antw. Onse Heere Jesus Christus, die ons geworden is wysheid van Gode, ende regtvaerdigheid, ende heiligmakinge, ende Verlossinge, 1. Cor. 1 : 30.

Vrag. Hoe blykt dat de Heere Christus onze Middelaar is?

Antw. 1. Om dat wy de vereischte naturen, en hoedanigheden van een Middelaar in hem vinden.

2. Om dat hy ook alles gedaan, en ondergaan heeft dat een Middelaar stont te doen en te lyden. Doch dit staat ons in deeze en eenige volgende Artikelen te betogen.

Vrag. Wat is den Inhoud van dezen Artikel?

Antw. Een vertoog van Christus wonderbare menschwordinge uit den Maagd Maria, in de volheid des tyds.

∴ Vrag. Hoe staat ons deze waarheid te beschouwen?

Antw. 1. Als een Pilaar en Vastigheid der waarheid; dat is: een noodzakelyk grond-Artikel van ons Christendom, 1 Joh. 4 : 2, 3. Alle Geest die belyd dat Jesus Christus in het vleesch gekomen is, die is uit God. Ende alle Geest die niet belyd dat Jesus Christus in het vleesch gekomen is, die is uit God niet.

2. Als eene verborgene en onbegrypelyke waarheid, waar in diepten, en hoogten zyn, die ons verstand ontduiken en te boven gaan. 't Is doch een wonder aller wonderen, dat Gods Zoon, die Gode even gelyk is, de gestaltenisse van een Dienstknegt aanneemt: Dat de Heilige wordt gezonden in de gelykheid van het zondige vleesch: Dat hy die is van eeuwigheid, wordt die hy niet was, en nogtans blyft die hy was, eer de bergen gebooren waaren. Dit doet Paulus uitroepen, 1 Tim. 3 : 16. Buiten allen twyfel de verborgentheid der godzaligheid: God is geopenbaart in den vleesche.

3. Met dankbare erkentenisse over Gods verbazende menschen-liefde, daar Engelen en menschen zig eeuwig

over verwonderen zullen, 1 Joh. 4 : 9. Hier in is de liefde Gods tegen ons geopenbaart, dat God zynen Eeniggeboren Zone gezonden heeft in de Waereld, op dat wy zouden leven door Hem.

∴ Vrag. Hoe wordt deezen Artikel verdeelt?

Antw. In twee deelen.

I. Het eerste handelt van de Vervulling der belofte, aangaande de komste van den Messias: Wy belyden dan, dat God de belofte die hy den Oudvaderen gedaan hadde, door den mond zyner heiliger Propheten volbragt heeft: zendende zynen eigen, eenig geboren ende eeuwigen Zone in de Waereld, ten tyde van hem bestemt.

II. Het tweede handelt van de menschwordinge zelve, waar in

A. Eerst wordt voorgedragen,

a. Dat de Zone Gods niet in schyn, maar in zyn, de menschelyke natuure heeft aangenomen: Dewelke eenes knegts gedaante aangenomen heeft, ende den mensche gelyk geworden is; waaragtig aanneemende een waare menschelyke natuure met alle haare swakheden uitgenomen de Zonde.

b. Uit wien. Ontfangen zynde in den lighame der gelukzaliger Maagd Maria.

c. Door wiens kragt: Door de kragt des Heiligen Geests, zonder toedoen des mans.

d. Ziel en Lighaam beiden: Ende heeft niet alleen de menschelyke natuure aangenomen, zo veel het Lighaam aangaat; maar ook een waare menschelyke Ziele, op dat hy een waar mensch zoude zyn.

B. Daarna de bewyzen, die tot staving van deeze waarheid dienen tegens Partyen: Daarom belyden wy tegen de ketterye der Wederdoopers, die loochenen dat Christus het menschelyk vleesch van zyne moeder aangenomen heeft; dat Christus is deelagtig geworden des vleesches ende bloeds der Kinderen; dat hy een Vrugt der lendenen Davids is, na den vleesche: een vrugt des buiks Mariæ: geworden uit een Vrouwe: een Spruite: een Scheute uit den wortel Jesse: gesproten uit den geslagte Juda: afkomstig van den Joden na den Vleesche: uit den zade Abrahams: Aangezien hy aangenomen heeft het zaad Abrahams, ende is zynen broederen in alles gelyk geworden, uitgenomen de zonde: Alzo dat hy in der waarheid onsen Emmanuël is, dat is, God met ons.

Vrag. Wie is mensch geworden?

Antw. 1. In 't gemeen kan men zeggen God is mensch geworden, 1 Tim. 3 : 16. GOD is geopenbaart in den vleesche.

2. In 't byzonder,

a. Niet het Goddelyk wezen, nademaal hy die mensch wordt, Middelaar is tusschen God en den menschen; dat niet zou konnen zyn, indien het gantsche Wezen mensch geworden was.

b. Ook niet de Vader, of de H. Geest, maar de Persoon des Zoons, dat is de eeuwige natuurlijke Zone Gods, Gal. 4 : 4. In de volheid des tyds heeft God zynen Zone uitgezonden. Joh. 1 : 14. 't Woord is vleesch geworden.

Vrag. Waarom is de Zone Gods, en niet de Vader of den Heiligen Geest mensch geworden?

Antw. De reden stelt men hier van het Goddelijk welbehagen, Col. 1 : 19. Het is des Vaders welbehagen geweest, dat in hem alle volheid wonen zoude. In 't byzonder konnen wy zeggen, dat het ons dus allerbekwaamst voorkomt, en ten aanzien van God, en ten aanzien van menschen.

∴. Vrag. Geef eens reden van welvoeglijkheid ten aanzien van God?

Antw. Dat de Zone Gods mensch wierdt, voegde het best,

1. Wegens de orde van werken in God: dewyl God door Christus de Waereld heeft geschapen, zo voegde wel dat de Waereld door hem herschapen wierde.

2. Wegens de werken van verlossinge, die in den Middelaar nodig waren: want de Middelaar moest van God gezonden worden, voor ons betalen, en ons den Heiligen Geest schenken. 't Welk niet eigentlijk den Vader of den Heiligen Geest, maar byzonder den Zoon voegdde.

3. Wegens de manier van verlossinge, welke in den Middelaar vereischt wierdt: Want door gehoorsaamheid moest hy de Zaligheid voor ons verdienen, en door zyn voorbiddinge aan ons toepassen. Dit werk nu geschied allergevoeglijkst door den Zone.

∴. Vrag. Hoe voegde dit best ten aanzien van ons?

Antw. 1. Wy moesten herschapen, en gemaakt worden tot nieuwe Schepselen; doch dit geschied best door Christus, door wien God de Waereld gemaakt heeft, Hebr. 1 : 3.

2. Wy hadden de herstelling nodig van Gods beeld in ons; doch dit werk voegde best Christus, die het beeld des onzienlyken Gods is, Col. 1 : 15.

3. Wy moesten de aanneeming tot kinderen deelagtig zyn om Zalig te worden; welk Christus ons best kan deelagtig maken, die Gods eige Zone is, Rom. 8 : 32.

4. Wy moesten verzekert worden van Gods eeuwige liefde tot ons; doch dit kan gevoeglijkst geschieden, door Christus, die de Zone van Gods liefde is, Col. 1 : 13.

∴. Vrag. Wanneer is de Zone Gods Mensch geworden?

Antw. 1. Aangaande het nette jaar na de Scheppinge der Waereld, daar van kan men niet zekers zeggen, wegens de veelvuldige swarigheden, die de geleerde in die tydreekening ontmoeten. Dus is 't ook ten aanzien van de maand, week, dag, en uur, waar over de geleerden onder malkanderen twisten; doch 't gemeen gevoelen der Christenen is, dat 'er zedert de Scheppinge der Waereld tot de geboorte van Christus vier duizend jaren verlopen zyn.

2. Anders kan men zeggen, dat de Heere Christus is mensch geworden.

a. Onder de regeering van Keizer Augustus, Luc. 2 : 1—7.

b. Als Herodes Koning was over het Joodsche Land, Matth. 2 : 1.

c. Als 'er een beschryving geschiedde onder de Stadhouderlijke regeering van Cyrenius over Syrien, Luc. 2 : 2.

d. In de Volheid des tyds, Gal. 4 : 4. Maar wanneer de Volheid des tyds gekomen is, heeft God zynen Zone uitgezonden, geworden uit een Vrouwe, geworden onder de Wet.

Vrag. Wat noemt gy de Volheid des tyds?

Antw. De tyd die God in zyn raad bepaalt had, die by de Propheten voorzegt was, en die hy bekwaamst oordeelde om zynen Zone in de Waereld te zenden: Dit noemt de Belydenis, den tyd van God bestemt: Wy belyden dan, dat God de belofte die hy den Oudvaderen gedaan hadde, door den mond zyner heiliger Propheten volbragt heeft: Zendende zynen eigen, eenig geboren, ende eeuwigen Zone in de Waereld, ten TYDE van hem BESTEMT.

Vrag. Wie waren d'Oudvaderen?

Antw. d'Oudvaderen waren de eerste Vaders van grote

geslagten in de heilige Linie, die geleeft hebben voor en na den Zondvloed, van Adam af tot Moses toe. Dus geeft de Schrift de naam van Patriarch aan Abraham, Hebr. 7 : 4. Aan Jacobs twaalf Zonen, Handel. 7 : 8, 9. Insgelijks aan David, Cap. 2 : 29. Schoon vier hondert jaren na Moses, om dat de belofte van Messias komste, en de opregting eener nieuwe Kerk aan Davids geslagte was vastgemaakt, 2 Sam. 7. doch in den Artikel wordt dit woord in ruimer zin genomen, voor de Voorouderen onder de Joden, die geleeft hebben door al den tyd van het Oude Testament.

Vrag. Heeft God voor den Zondvloed Christus toekomste bekent gemaakt?

Antw. Ja: dit blykt uit de Moeder-belofte, Gen. 3 : 15. Uit Abels offerhande door 't gelove in hem, Hebr. 11 : 4. Uit Enochs voorzegginge van zyne toekomste ten oordeel, Jud. vers 14, 15. Uit Noachs gedrag, die in den Geest de geregtigheid van den Verlosser gepredikt heeft, en door den gelove een Arke toebereid, tot een voorbeeld van zyne genade, die door den doop verzegelt wordt, 1 Petr. 3 : 19—21.

Vrag. Noemt eens eenige byzondere beloften die van Jesus Christus als den Middelaar en Verlosser spreken van Noach af tot Moses toe?

Antw. Dus vinden wy

1. De belofte van God aan Abraham gedaan, dat hy een Zaad zou hebben, in 't welke alle de geslachten des Aardbodems zouden gezegent worden, Gen. 22 : 17, 18. Voorzeker zal ik u grotelyks zegenen, ende uw zaad zeer vermeenigvuldigen — ende in uwen Zade zullen gezeegent worden alle volken der aarde; nadien gy myne stemme gehoorzaam geweest zyt. Welk Zaad Paulus noemt de Christus, Gal. 3 : 16.

2. De belofte aan Mozes, en door hem aan Israël, dat de Messias wezen zoude een groot Propheet, Deut. 18 : 15. Eenen Propheet, uit het midden van u, uit uwe Broederen, als my zal U de Heere uwe God verwekken: na hem zult

gy horen. Welk in de Christus is vervult geworden, zo dat zyne vyanden zelf moesten getuigen: Nooit heeft een mensche alzo gesproken, Joh. 7 : 46.

3. De belofte van Jacob, aan Israël, dat de Messias zyn zou de SILO, de Vredemaker, die komen moest eer dat de Scepter of Koninglyke stamme van Juda geweken was, Gen. 49 : 10. De Scepter zal van Juda niet wyken, nog de Wetgever van tusschen zyne Voeten tot dat Silo komt, ende den zelven zullen de volkeren gehoorzaam zyn. Christus nu is onze Vrede, Eph. 2 : 14. Die gekomen is, wanneer de Scepter van Juda was geweken, dewyl Herodes een Askaloniter van geboorte, en van opvoeding een Idumeër, de Scepter over Juda zwaaide, maar evenwel de Wetgever nog gezien werdt in het Sanhedrin, of groten raad der Joden, welkers gezag door de Romeinen met de Verwoesting van Jeruzalem is verdelgt en t'ondergebragt.

4. Bileam zelf heeft dezen aangaande geprofeteert, Num. 24 : 17. Daar zal een sterre voortgaan uit Jacob, ende daar zal een scepter uit Israël opkomen, die zal de palen der Moabiten verslaan, ende zal alle de kinderen Sets verstoren.

5. Voeg hier by wat Job van zyn Goël getuigd, Cap. 19 : 25—27. Want ik weet myn verlosser leeft, ende hy zal de laatste over het stof opstaan: Ende als zy na myne huit, dit doorknaagt zullen hebben; zal ik uit myn vleesch God aanschouwen. Den welken ik voor my aanschouwen zal, ende myne ogen zien zullen, ende niet een vreemde: myne nieren verlangen zeer in mynen schoot.

Vrag. Wat belofte heeft God den Patriach David van den Messias gedaan?

Antw. Een zeer heerlyke belofte. Ziet 2 Sam. 7 : 12, 13. Wanneer uwe dagen zullen vervult zyn ende gy met uwe Vaderen ontslapen zyn, zo zal ik uw Zaad na u doen opstaan, dat uit uwen lyve voortkomen zal, ende ik zal zyn Koningryk bevestigen, die zal mynen name een huis bouwen: Ende ik zal den stoel zynes Koningryks bevestigen tot in eeuwigheid. Psalm 132 : 11. De Heere heeft David de waarheid gezworen, waar van hy niet

wyken zal. Zeggende, van de vrugt uwes buiks zal ik op uwen throon zetten. Dit is in den Heere Christus vervult. Paulus getuigt, dat Christus geworden is uit den zade Davids na den vleesche, Rom. 1 : 3. 't Gemeene zeggen der Joden was, Matth. 12 : 23. Is deze niet de Zoone Davids, zo noemden hem ook alle die eenige hulpe van hem verzogten, Matth. 20 : 31. Ontfermt u onzer; Heere gy Zone Davids!

∴ Vrag. Geeft eens eenige voorname plaatsen uit de Propheten, die van den Messias gewagen, en op den bestemden tyd vervult zyn?

Antw. Dus vinden wy voorspeld,

1. Dat de Messias komen moest, wanneer een groot verval zou zyn by de Joodsche Natie, zo wel in den Kerk als in den Burgerstant, ten aanzien van gelove en zeden, Jes. 59 : 20. Ende daar zal een Verlosser tot Zion komen, namelyk voor die, die haar bekeeren van de overtredinge in Jacob, spreekt de Heere. Dit Verval vind men breedvoerig uitgebeeld, vers 12—15. daar de boedveerdige in Israël belyden, onze overtredingen zyn veele voor u, ende onze zonden getuigen tegen ons, het overtreden, ende het liegen tegen den Heere, ende het agterwaarts wyken van onzen God, het spreken van onderdrukkinge ende afval: het ontfangen, en digten van valsche woorden uit het herte, enz. 't welk ook is vervult ten tyde van Christus komste. Men vond in die tyd verscheide Secten onder de Joden van Pharizeen en Sadduzeen, die allerlei vreemde gevoelens hadden, en de Wet Gods Vervalschten met hunne uitleggingen. De Hogepriesterlyke waardigheid werdt van de Romeinen aan den meestbiedenden verkogt. De tempel een plaatse des gebeds en statelyken Godsdienst, misbruikten zy tot een plaats van koophandel en allerlei grouwelen, Matth. 21 : 12, 13. Joh. 2 : 14—16.

2. Dat de Messias moest komen staande den tweden tempel, Hag. 2 : 7, 8. Want alzo zeit de Heere der Heirscharen nog eens, een weinig tyds zal het zyn, ende ik zal de Hemelen ende de Aarde, ende de Zee, ende

het droge doen beven. Ja ik zal alle de Heidenen doen beven: Ende zy zullen komen tot den WENSCH aller Heidenen, ende ik zal dit huis met heerlykheid vervullen. Dewyl nu den tempel al voor zeventienhonderd Jaaren door de Romeinen is verwoest geworden, zo volgt, dat hy die te komen stont, staande den bloei van dezen tempel, ook dadelyk gekomen is.

3. Dat de Messias komen moest in de tyd van de vierde Monarchie, als de Romeinen het opperbewind byna, over de geheele Waereld hadden, Dan. 2 : 44 : 45. Doch in de dagen van die Koningen, zal de God des Hemels een Koningryke verwekken, dat in eeuwigheid niet zal verstoort worden: ende dat Koningryk zal genen anderen volk overgelaten worden: Het zal alle die Koningryken vermalen, ende te niette doen: maar zelve zal 't in alle eeuwigheid bestaan. Daarom hebt gy gezien, dat uit den berg een steen zonder handen afgehouwen is geworden, die het yzer, koper, leem, zilver, ende goud vermaalde: De grote God heeft den Koning bekent gemaakt, wat hierna geschieden zal. De droom nu is zeker, ende zyne uitlegginge gewis. Nu is 'er niets dat vaster gaat, dan dat de Messias gekomen is, in die dagen dat de Romeinen 't gebied byna over de geheele Waereld hadden, en wel onder de Regeering van Keizer Augustus, die door zyn willekeurig gebod, dat de geheele Waereld zou beschreven worden, gelegentheid verschafte, dat de Messias te Bethlehem geboren werdt, Luc. 2 : 1—7.

4. Dat de Messias moest komen als het Koninklyk geslagte van Vader David zou wezen in een zeer veragte en armelyke staat, Jes. 11 : 1. Daar zal een rysken voortkomen uit den afgehouwenen tronk Isai, ende een scheute uit zyn wortelen, zal vrugt voortbrengen. Ezech. 21 : 27. Ik zal die krone, omgekeert, omgekeert, omgekeert stellen. Ja zy zal niet zyn tot dat hy kome, die daar regt toe heeft, ende dien ik dat geven zal. Christus nu is geboren, wanneer de nakomelingen van David waren in een verarmde en veragtelyke staat, Matth. 13 : 55. Is deze niet de Zone des Timmermans? Luc. 2 : 7.

∴. Vrag. Wat al verder?

Antw. 5. De Messias moest komen na het verloop van zeventig Jaar weken Daniëls, volgens het zeggen van den Engel Gabriël, Dan. 9 : 24—27. Zeeventig weeken zyn

bestemt over u volk, ende over uwe heilige stadt om de overtredingen te sluiten, ende om de zonden te verzegelen, ende om de ongeregtigheid te verzoenen, ende om een eeuwigen geregtigheid aan te brengen, ende om het gezigte, ende den Propheet te verzegelen, ende om de heiligheid der heiligheden te zalven. Weet dan en verstaat, van den uitgang des woords, om te doen wederkeeren, ende om Jerusalem te bouwen tot op Messias, den Vorst zyn zeven weeken, ende tweeënzestig weeken; de straten en gragten zullen wederom gebouwt worden, doch in benautheid der tyden, ende na die tweeënzestig weeken, zal de Messias uitgeroeit worden, maar het zal niet voor hem zelven zyn: Ende een Volk der Vorsten, 't welk komen zal, zal de stad ende het heiligdom verderven, ende zyn einde zal zyn met een overstromende vloed, ende tot het einde toe zal der kryg zyn, ende vastelyk beslotene Verwoestinge. Ende hy zal veele het Verbond versterken een weeke: ende in de helft der weeke zal hy het slagtoffer ende het spysoffer doen ophouden, ende over den grouwelyken vleugel zal hy een Verwoester zyn. Ook tot de voleindinge toe, die vastelyk besloten zynde, zal uitgestort worden over den Verwoestede. 't Is zeker dat hier gesproken wordt, niet van een bloot mensch 't zy Nehemia, 't zy Zerubabel, 't zy Koning Cyrus, die de Joden bevel gaf om Jeruzalem te herbouwen, maar van een Godmensch, de Messias, de Vorst en Gebieder der Volkeren, Jes. 55 : 5. Die in de Waereld zou komen om de overtredingen te verzoenen, en een eeuwige geregtigheid voor zyn volk aan te brengen: De tyd van zyn komste werdt bepaalt tot seventig weeken, dewelke hier niet genomen worden voor Dagweeken, dewyl die tyd dan maar een Jaar en honderdvyfentwintig dagen zou uit maken, waar in de dingen die voorspeld worden niet vervultzyn, namelyk de doding van den Messias, afschaffing van de offerdieren, en de verwoesting van Jeruzalem: Maar 't zyn hier Jaarweeken, als Lev. 25 : 8. elke weeke van zeven Jaaren, die te zamen uitmaken vierhonderd negentig Jaaren; dewelke het zy wy die beginnen, of van het bevel van Cyrus om de stad te herbouwen, Esr. 1 : 1. Of van het tweede Jaar van Darius, waarin hy het bevel van Cyrus versterkte, Esr. 6. of van het twintigste Jaar van Arthahsasta, Est. 7. En hoe wy

die Jaren eindigen, of in de geboorte, of in den Doop, of in den Dood, van Christus, of in de verwoesting van Jeruzalem, zo is nogtans klaar, dat die Jaarweken al veele eeuwen verlopen zyn, en alles wat van den Messias en de verwoestig van den Joodschen Kerk en Burgerstaat voorspeld wordt, is vervult geworden.

6. Dat de Messias zyn moest

a. Uit de stam van Juda, byzonder uit het huis van David, Jerem. 23 : 5 Ziet de dagen komen spreekt de Heere, dat ik den David ene regtvaardige spruite verwekken zal: Die zal Koning zynde, regeeren, ende voorspoedig zyn, ende regt ende geregtigheid doen op aarden.

b. Dat zyn moeder een maagd moest zyn, Jes. 7 : 14. Daarom zal de Heere zelve ulieden een teken geeven: Ziet eene Maagd zal zwanger worden ende zy zal eenen zone baren, ende zyne name Immanuël heeten.

c. Dat hy te Bethlehem moest geboren worden, Mich. 5 : 1. Gy Bethlehem Ephrata, zyt gy klein om te wezen onder de duizenden van Juda? uit u zal my voorkomen die een Heerscher zal zyn in Israël; ende wiens uitgangen zyn van oudts, van de dagen der eeuwigheid. Dat vervult is Luc 1 : 7.

d. Dat hy geboren zynde, zou moeten vlugten na Egypten, Hos. 11 : 1. Als Israël een kind was doe hebb' ik hem lief gehad: ende ik hebbe mynen Zone uit Egypten geroepen, dat te zien is Matth. 2 : 14.

e. Dat hy, over de Jordane aan Galilea der Heidenen, als een groot Ligt, zig allereerst met de Prediking des Evangeliums zou vertonen, Jes. 9 : 1. Het volk dat in duisternisse wandelt, zal een groot ligt zien: de gene die wonen in het land van de schaduwe des doods, over dezelve zal een ligt schynen. Vergel. Jes. 8 : 23.

f. Dat hy op zekeren tyd, een' statelyke intrede zou doen binnen Jeruzalem, Zach. 9 : 9. Verheugt u zeer, gy dogter Zions, juigt gy dogter Jeruzalems. Ziet u Koning zal u komen, regtvaerdig, ende hy is een Heiland: arm, ende rydende op eenen ezel, ende op een veulen, een jong der Ezelinnen; 't welk in Jezus is vervult, Matth. 21 : 2, 10.

g. Dat hy zeer zwaar, en smertelyk zou moeten lyden om zyn volk te verlossen eer hy in heerlykheid inging, Jes. 53 : 5. Maar hy is om onze overtredingen verwondet;

om onze geregtigheden is hy verbryzelt: de straffe die ons de vreede aanbrengt was op hem, ende door zyne striemen is ons de geneezinge geworden. De vervulling van dit alles ziet men duidelyk by de Evangelisten.

Vrag. Wat moest 'er op zyn komste volgen?

Antw. Een dadelyk getuigenis van God zelve, uit den Hemel, dat Jezus van Nazareth, die gekruist is, de waare Messias was.

Vrag. Hoe getuigde God zulks?

Antw. Door de verwoesting van Jeruzalem; en de verstooringe der Joden over de gantsche Aarde tot een roede van hunne ongelovigheid, Hos. 3 : 4. Want de kinderen Israëls zullen veele dagen blyven zitten zonder Koning, ende zonder Vorst, ende zonder offer, ende zonder opgerigt beeld, ende zonder Ephod, ende Teraphim.

2. Door het vernietigen van de afgodery der Heidenen, Zach. 13 : 2. Het zal ten dien dage geschieden spreekt de Heere der Heirscharen, dat ik uitroeijen zal uit den lande den namen der afgoden, datze niet meer gedagt zullen worden: Ja ook de Phropheten ende den onreinen geest zal ik uit den lande wegdoen!

3. Door de roepinge der Heidenen, tot de gemeenschap Christi. Volgens Gen. 49 : 10. Hem zullen de volkeren onderdanig zyn.

4. Door de wonderbare voortplanting van Jezus leere, door zwakke gezanten, in 't midden van de strengste vervolgingen, tot een onfeilbaar getuigenisse van de goddelykheid van die leer, Psalm 8 : 3. Uit den mond der kinderkens ende der zuigelingen, hebt gy sterkte gegrondvest om uwer tegenpartyderen wille; om den vyand en wraakgierigen te doen ophouden.

Vrag. Wat leert gy hier uit, dat Christus op den bestemden tyd, en in die omstandigheden, als voorzegt was, gekomen is?

Antw. 1. Dus worden wy verzekert, dat Christus de waare beloofde Middelaar is, na wiens toekomste de geloovige des O. Testaments verlangt hebben, Mal. 3 : 1.

2. Dus worden wy versterkt in 't gelove van de Goddelykheid der H. Schrift, waar in alles tot de minste omstandigheid vervult is, gelyk zulks te voren voorzegt was.
3. Dus worden wy bevestigt van ons gelove op de getrouwheid Gods, die al zyne beloften in Christus Amen maakt, Jes. 34 : 16. Zoekt in 't boek des Heeren, ende leest: niet een van deze zalder feilen, het eene nog het ander zal men missen: Want myn mond zelve heeft het geboden, ende zyn Geest zelve zalze te zamen brengen.

Vrag. Hoe is Christus mensch geworden?

Antw. Door aanneeming van de menschelyke natuur tot een onafscheidelyke eenheid van de Goddelyke Persoon.

Vrag. In wat gestalte?

Antw. In een knegtelyke gestalte: Dus zegt de Belydenis, dewelke eenes knegts gedaante aangenomen heeft, ende den mensche gelyk geworden is, Phil. 2 : 6, 7. Die in de gestaltenisse Gods zynde geenen roof geagt heeft, Gode even gelyk te zyn, maar heeft hem zelven vernietigt, de gestalte eens dienstknegts aangenomen hebbende. Dus was 'er voorzegt, Jes. 53 : 2. Want hy is als een rysken voor zyn aangezigte opgeschoten, ende als een wortel uit een dorre aarde: Hy hadde gedaante, nog heerlykheid: als wy hem aanzagen zo was 'er geen gestalte, dat wy hem zouden begeert hebben.

Vrag. Is Christus alleen een mensch in schyn geweest, gelyk de oude Markioniten leerden, of heeft hy de waare menschelyke natuure aangenomen?

Antw. Christus is een waar mensch geweest, waaragtelyk aannemende een waare menschelyke natuure, met alle haare zwakheden, uitgenomen de zonde.

Vrag. Hoe bewyst gy dit?

Antw. 1. Uit zyn benamingen. Want hy word genaamd Vleesch, Joh. 1 : 14. Een Mensche, Joh. 8 : 40. Een Zoone des Menschen, Matth. 20 : 28. Ja een Man, Handel. 2 : 22.

Vrag. Hoe al meer?

Antw. 2. De Schrift eigent hem toe

a. Een waare menschelyk Lighaam, Luc. 24 : 39. Ziet myne handen, ende myne voeten; want ik ben 't zelve. Tast my aan, ende ziet: want een geest heeft vleesch nog been, gelyk gy ziet dat ik hebbe.

b. Een waare menschelyke Ziel, Matth. 26 : 38. Myne Ziele is bedroeft tot der dood toe.

3. Voorzegt de Schrift dat hy is onderworpen geweest

a. Honger, Matth. 4 : 2. Ende als hy veertig dagen, ende veertig nagten gevast hadde hongerde hem ten laatsten.

b. Dorst, Joh. 19 : 28. Hierna Jezus weetende dat nu alles volbragt was, op dat de Schrift zoude vervult worden zeide, my dorst.

c. Vermoeitheid, Joh. 4 : 6. Jezus dan vermoeit zynde van de reize, zat alzo neder neven de fonteine.

d. Ontroering, Joh. 12 : 27. Nu is myne Ziele ontroert.

e. Allerlei onzondige zwakheden, Hebr. 4 : 15. Wy hebben geenen Hogenpriester, die niet kan medelyden hebben met onze zwakheden; maar die in alle dingen gelyk als wy, is verzogt geweest; doch zonder zonde.

Vrag. Uit wien is Christus geboren?

Antw. Uit de Maagd Maria: Dus zegt de Artikel, ontfangen zynde in den lighame der gelukzaliger Maagd Maria.

Vrag. Hoe is die aan te merken?

Antw. 1. Als eene Vrouwe, dat is, van de Vrouwelyke Sexe. Waarop Paulus oogt, Gal. 4 : 4. Geworden uit een Vrouwe.

2. Als gesproten niet alleen uit Seth, Abraham, maar uit Juda, en wel uit het Koninglyke huis van David, in een tyd dat het geen luister vertoond, Amos 9 : 11.

Vrag. Was Maria uit den zade Davids?

Antw. Ja doch.

a. Door huwelyk zynde ondertrouwt met Joseph, die

uit David geslagt was door Salomon, volgens Matth. 1 En dus werdt Maria gerekent uit David te zyn, om dat de Vrouwen in de Geslagt-registers der Mannen wierden aangemerkt.

b. Natuurlyk, door haar geboorte uit Heli, volgens Luc. 3 : 23. Die wil dat Josephs Schoonvader egter de eige Vader van Maria was. Een Naneef van David door Nathan, Luc, 3 : 31.

∴ Vrag. Maar stryd hier niet tegen, dat Elizabeth de Nigt van Maria was, uit de Dogteren Aarons, Luc. 1 : 5. en zoo uit de stamme Levi?

Antw. Ganschelyk niet! Maria's Moeder of Grootmoeder kon uit Aarons geslagt geweest zyn, en een Man uit Davids geslagt getrouwt hebben, waar uit dan Maria in het geslagt van David is geboren: of 't kan zyn, dat Elizabeths Moeder of Grootmoeder was uit het geslagte David, en getrouwt heeft een Man uit Aarons geslagte, waar uit dan Elizabeth is voortgekomen.

∴ Vrag. Mogten de Stammen en Geslagten Israëls wel onder Malkanderen trouwen?

Antw. Ja doch. 1. Aäron zynde uit de stamme Levi, heeft getrouwt de Zuster van Nahesson, die een Vorst van de kinderen van Juda was, Exod. 6 : 22. 1 Chron. 2 : 10. De Priester Jojada hadt de Zuster van den Koning van Juda tot een Vrouw, 2 Chron. 22 : 11. En David, die uit de stamme Juda was, trouwde Sauls dogter, uit de stamme Benjamins.

2. Leest men Num. 36 : 6—8. Dit is het woord, dat de Heere van de dogteren Zelapheads geboden heeft, zeggende: Laatze dien tot wyven worden, die in hare ogen goed zal zyn; alleenlyk dat zy aan het geslagte van haars Vaders stamme tot wyven worden. Voorts zal elke dogter die erfenisse erft van de stammen der kinderen Israëls, ter Vrouwe worden aan eenen van het geslagte des stams haars Vaders: Op dat de kinderen Israëls erfelyk bezitten een ieder de erfenisse zyner Vaderen. Dit was maar een byzonder bevel voor Erfdogteren, en niet voor allen, die broeders hebbende niet erfden, en zo door haar trouwen aan eenen anderen stamme, haares Vaders bezitting niet tot eenen anderen stamme overbragtten, gelyk den Erfdogters zouden doen, by aldien zy aan een anderen

stam kwamen te trouwen, en daarom is het haar verboden by haar stam in egt te treden.

Vrag. Hoe is Maria verder aan te merken?

Antw. 3. Als die den Heere Christus ontfangen heeft, Maagd zynde, zonder toedoen des Mans, egter ondertrouwt zynde met Joseph, een Timmerman, die ook uit het huis der geslagte Davids was, Luc. 2 : 4, 5.

4. Als die de menschelyke natuur, waar mede de Godheid is vereenigt geworden, heeft ontfangen uit haar eige Substantie, ofte uit haar eigen vleesch en bloed; en niet dat de stoffe, daar van elders zou genomen, en alleen door haar gepasseert zyn.

∴ Vrag. Tegen welke ketters hebben wy dit staande te houden?

Antw. Tegens de Valentianen, gelyk ook tegen de Wederdoperen, die dreven dat zyn lighaam in den Hemel geformeert was, of ten minsten dat de stoffe Hemelsch was, en dat die alleen door Maria was door gegaan, gelyk het water door een goot, en gelyk de Zon door een glas schijnt. Zodanige zyn 'er als de Belydenis eerst te voorschyn kwam, veel meer geweest dan heden, ook zyn veele Doopsgezinde, (welke naam zy liever horen) zedert, in zeer veele dingen tot ons meer genadert.

Vrag. Hoe bewyst gy dat de Zone Gods de menschelyke natuur uit het vleesch en bloed van Maria heeft aangenomen?

Antw. 1. Anders zou Christus niet konnen gezegd worden, ons vleesch en bloed deelagtig geworden te zyn, Hebr. 2 : 14. noch een vrugt der lendenen Davids na den vleesche, Hand. 2 : 30. noch een scheute uit de wortel Jesse, Jer. 11 : 1. een spruite, Jerem. 33 : 15. uit den zade Abrahams, Hebr. 2 : 16. afkomstig van de Joden, zo veel het vleesch aangaat, Rom. 1 : 3. noch geworden uit een Vrouwe, Gal. 4 : 4. byzonder de vrugt des buiks Mariæ, Luc. 1 : 42. haren Zoon, Luc. 2 : 7.

Vrag. Hoe noch meer?

Antw. 2. Hy wordt gestelt in de Geslagt-lyst een Zoon van Maria, zo wel als de overige Zonen van haare Vaderen waren, Math. 1. Luc. 3.

3. Het blykt uit de Historie van Maria's bevrugt worden, zwanger gaan, en baren, dat de vrugt die in haar ontfangen en uit haar geboren is, ook haar eigen vleesch is geweest.

∴ Vrag. Maar is 't wel mogelyk, dat een Maagd zonder toedoen des Mans, zwanger wordt?

Antw. 1. Zo scheen het Maria zelf toe, in den eersten opslag: Luc. 1 : 34. Ende Maria zeide tot den Engel, hoe zal dat wezen? dewyl ik geen Man bekenne.

2. 't Geen by de menschen onmogelyk is, is by God mogelyk, Matth. 19 : 26. Dit deedt de Engel tot Maria zeggen, Luc. 1 : 37. Daar zal geen ding onmogelyk zyn by God.

∴ Vrag. Toon dit eens?

Antw. Indien God het Heelal heeft konnen voortbrengen uit niet; indien hy uit een klomp aarde het lighaam van Adam en een ribbe van Adam het lighaam van Eva heeft konnen formeeren, ja by aldien hy oude Vrouwen, waar in de moeder verstorven was, ofte anderzints onvrugtbare, als Sara, Hanna, Manuahs Huisvrouw, en Elizabet, heeft konnen doen zwanger worden, waarom ook niet een jonge Maagd, zonder toedoen des Mans.

Vrag. Waarom moest Christus uit een Maagd geboren worden, zonder toedoen des Mans?

Antw. 1. Op dat hy niet zou komen onder het verbond van Adam, en in zyn schuld werden ingewikkeld.

2. Op dat hy ook ryn zou zyn zonder smette der zonden; dewyl anderzints, 't gene uit vleesch geboren is, vleesch is, Joh. 3 : 6.

Vrag. Door wiens kragt is dan de Christus mensch geworden?

Antw. Door de kragt des Heiligen Geests; daarom zegt de Engel tot Maria, Luc. 1 : 35. De Heilige Geest zal over u komen, ende de kragt des Allerhoogsten zal

u overschaduwen. Daarom ook dat heilige, dat uit u geboren zal worden, zal Gods Zone genaamt worden. Ende tot Joseph, Matth. 1 : 20. Het gene in haar ontfangen is, dat is UIT den Heiligen Geest.

∴. Vrag. Heeft dan de H. Geest, een zekere stoffe in Maria ingebragt tot formeering van Christus lighaam, ofte heeft hy haar uit zyn eigen Wezen doen ontfangen?

Antw. 1. Dit is de dwaling der Socinianen, die aanloopt tegen de geestelykheid van het Wezen van den H. Geest.

2. Dan zou de Christus niet alleen de Zoon van Maria, maar ook de Zoon van den H. Geest zyn, op eene eigentlyke wyze, en na den vleesche dat ongerymt is.

3. Dan zou hy ons niet in alles gelyk zyn, uitgenomen de zonde. Want geen mensch is ontfangen en geboren uit een Hemelsch en Aardsch Zaad te gelyk.

4. Dan zou hy niet zyn zonder Vader na zyn Menschheid. Het geen hy nogtans zyn moest, Hebr. 7 : 3.

∴. Vrag. Maar daar staat Matth. 1 : 18. dat Maria is bevonden zwanger te zyn UIT den heiligen Geest.

Antw. 't Is klaar dat UIT niet te verstaan zy uit zyn Substantie en Wezen, maar uit zyn krachtige werkinge, even als men leest, Rom. 11 : 36. Alle dingen zyn UIT God, dat is niet uit zyn Wezen, maar uit zyn voornemen en door zyn Werkinge. Vergelykt 1 Cor. 8 : 6. Den Vader UIT welken alle dingen zyn, Eph. 3 : 16.

∴. Vrag. Wat heeft dan den Heiligen Geest omtrent Maria gedaan?

Antw. 1. De Heilige Geest heeft op eene buiten en bovengewone wyze, de menschelyke natuur van Christus uit Maria's zaad geformeert en toebereid, en zo is hy in Maria ontfangen, den gewonen tyd gedragen, en zonder misval van haar in de Waareld gebragt, Hebr. 10 : 5. Gy hebt my het Lighaam toebereid:

2. Een redelyke Ziel in dat toebereide Lighaam ingeblazen en daar mede vereenigt, Zach. 12 : 1. De Heere formeert des Menschen Geest in zyn binnenste.

3. Ziel en Lighaam bewaart voor alle besmettinge der

zonde, door de ongeregelde bewegingen van bloed en dierelyke geesten.

∴. Vrag. Wat volgt hier uit?

Antw. Dat Christus een volkomene menschelyke natuur heeft aangenomen, bestaande uit een Lighaam met alle deszelfs deelen, ende uit eene Ziele met alle deszelfs vermogens, als te voren bewezen is. Dit houden wy staande tegen de Apolinaristen, die stellen dat Christus Godheid, in de plaats van deszelfs Ziele geweest is.

Vrag. Waarom heeft Christus beiden Ziel en Lighaam aangenomen?

Antw. Op dat hy ons in die beiden zou zalig maken, aangezien de Ziel zo wel verloren was, als het Lighaam, 1 Tim. 1 : 15. Dit is een getrouw woord, ende aller aanneeminge waardig, dat Christus Jesus in de Waereld gekomen is om de Zondaren Zalig te maken.

Vrag. Wat besluit gy hier uit?

Antw. Dat hy in der waarheid onsen IMMANUEL is, dat is GOD met ONS, Jes. 7 : 14. Ziet eene maagd zal zwanger worden, ende zy zal eenen Zone baren, ende zynen namen IMMANUEL heeten: 't welk is, overgezet zynde, GOD met ONS. Matth. 1 : 23.

Vrag. Wat staat ons hier te leeren?

Antw. Dat het niet genoeg zy te weten dat Christus is mensch geworden; maar dat het noodzakelyk zy, zig te verzekeren dat Christus voor ons geboren is. De Kerk roemt een Kind is ONS geboren, Jes. 9 : 5. Den Herderen wordt deze verzekering gedaan, Luc. 2 : 11. U is heden geboren de Zaligmaker!

Vrag. Hoe kan men dit weten?

Antw. Christus is mensch geworden voor Zondaren:

1. Die hare zonden kennen en belyden, 1 Tim. 1 : 15. Dit is een getrouw woord, ende aller aanneeminge waardig, dat Christus Jesus in de Waareld gekomen is om de Zondaaren Zalig te maken, van welken ik de voornaamste ben.

6

2. Die niet voldaan zyn datze haar zonde zien, maar hartelyk begeeren om 'er van verlost te worden, Jes. 59 : 20. Daar zal een Verlosser te Zion komen, voor die, die haar bekeeren van de overtredingen in Jacob, spreekt de Heere.

3. Die in Christus als het middel van Zaligheid geloven, Joh. 3 : 16. Want ALZO lief heeft God de Waareld gehadt, dat hy zynen eeniggeboren Zone gegeven heeft, op dat een iegelyk die in hem GELOOFT, niet verderve, maar het eeuwige leven hebbe.

4. Voor vernieuwde Zondaren, in welkers harte Jesus door den gelove ontfangen en geboren werdt, waar door hy een gestalte in hun krygt en zy zyner Goddelyke natuur deelagtig worden: daar toe arbeide Paulus, Gal. 4 : 19. Myne kinderkens, die ik wederom arbeide te baren, tot dat Christus een gestalte in u kryge.

5. Die in kinderlyke vreeze voor Gods aangezigte leven, Mal. 4 : 2. U lieden daar en tegen, die mynen naame vreest, zal de zonne der geregtigheid opgaan, ende daar zal geneezinge zyn onder zyne vleugelen.

∴. Vrag. Wat is de verpligting der genen, die verzeekert zyn dat Christus voor hun is mensch geworden?

Antw. 1. Zy moeten Gode erkennen dat hy zynen Zone gezonden heeft, geworden uit een vrouwe, Gal. 4 : 4.

a. Dus zongen de Engelen by zyne geboorte, Luc. 2 : 14. Eere zy God in de hoogste Hemelen, ende vrede op Aarden, in den menschen een welbehagen.

b. De Heilige die hem verlangt en gezien hebben, Luc. 2 : 29—32. Nu laat gy Heere uwen dienstknegt gaan in vrede na uw woord, want myne ogen hebben uwe zaligheid gezien, die gy bereid hebt voor het aangezigte van alle de volkeren, een ligt tot verligtinge der Heidenen, ende tot heerlykheid uwes volks Israëls.

c. Jesus zelf roept als verrukt over dit wonder van Goddelyke liefde, Joh. 3 : 16. Alzo lief heeft God de Waareld gehad, dat hy zynen eeniggeboren Zone gegeven heeft, op dat een iegelyk die in hem gelooft niet verderve, maar het eeuwig leven hebben.

2. Zy zyn schuldig om diens wille, die uit liefde tot haar, gewillig is. Mensch geworden, de aarde, en alle schepselen te laten varen, als hun de Heere roept, Matth.

10 : 37. Die Vader of Moeder lief heeft boven my, en is myns niet waardig: Ende die Zonen of Dogteren lief heeft boven my, is myns niet waardig.

.·. Vrag. Wat al meer?

Antw. 3. Zy moeten hem als Middelaar dagelyks in den gelove gebruiken, Hebr. 4 : 15, 16. Wy hebben geenen Hogen-Priester, die niet kan medelyden hebben met onze zwakheden; maar die in alle dingen, gelyk als wy, is verzogt geweest; doch zonder zonde. Laat ons dan met vrymoedigheid toegaan tot den throon der genade, op dat wy barmhartigheid mogen verkrygen, ende genade vinden om geholpen te worden ter bekwamer tyd.

4. Zy mogen en moeten verlangen na zyn openbaring in heerlykheid, Hof. 6 : 2, 3. Hy zal ons na twee dagen levendig maken: op den derden zal hy ons doen Verryzen: Ende wy zullen voor zyn aangezigte leven. Dan zullen wy kennen, wy zullen vervolgen, om den Heere te kennen: Zyn uitgang is bereid als den dageraad: Ende hy zal tot ons komen als een regen: als de spade regen en de vroege regen des lands.

XIX. ARTIKEL,

Van de vereeniginge der Goddelyke, en Menschelyke Natuure, van den Verlosser, in eenigheid des Persoons.

Wy gelooven dat door dese ontfangenisse de persoon des Soons, on-af-scheydelick ver-eenicht ende tsamen ghevoecht is met de menschelicke nature: so datter niet zijn twee Sonen Gods, noch twee personen, maar twee nature in eenen eenighen persoon vereenicht: doch elcke nature hare onderscheyden eyghenschappen behoudende. Ghelijck dan de Goddelicke nature altijd ongheschapen ghebleven is, sonder begin van daghen ofte eynde des levens, vervullende hemel ende aerde; also heeft de menschelicke nature hare eyghenschappen niet verloren, maer is een schepsel gebleven hebbende begin van daghen, zijnde eene eyndelicke nature, ende behoudende al 't gene dat een ware lichaem toebehoort. Ende hoewel hy der selvige door sijn verrijsenisse onsterflickheyt ghegeven heeft; nochtans en heeft hy de waerheydt sijner menschelicker nature niet verandert, dewijle onse salicheydt ende verrijsenisse mede hangen aen de waerheydt sijns lichaems. Doch dese twee naturen zijn also t'samen vereenicht in een persoon; datse ooc selfs door sijnen doot niet gescheyden en zijn geweest. So was dan t'gene hy stervende inde handen sijnes Vaders bevolen heeft, een ware menschelicke geest, die uyt sijn lichaem scheydde: maer hier en-tusschen bleef de Godlicke nature altijt vereenicht met de menschelicke, oock selfs als hy in 't graf lagh: ende de Godheyt hielt niet op in hem te zijn, gelijckse in hem

was als hy een cleen kint was, hoe wel sy haer voor eenen cleenen tijt so niet en openbaerde. Hierom bekennen wy, dat hy ware God ende ware mensche is: ware God, om door sijn cracht de doot te overwinnen: ende ware mensche, op dat hy voor ons mochte sterven uyt de swackheydt sijns vleesch.

V R A G E.

Wat is den Inhoud van dezen Artikel?

Antw. Een voorstel der Leere, aangaande de wonderbare vereeniginge der Goddelyke en Menschelyke natuure, van den Verlosser, in eenigheid des Persoons.

Vrag. Hoe spreekt de Schrift van deeze vereeniginge?

Antw. Zeer verheven, Joh. 1 : 14. Het WOORD is VLEESCH geworden. Col. 2 : 9. In hem WOONT de VOLHEID der Godheid LIGHAMELYK. 1 Tim. 3 : 16. Buiten allen twyfel de VERBORGENTHEID der Godzaligheid is groot: GOD is GEOPENBAART in den VLEESCHE.

Vrag. Is deeze vereeniginge der twee Natuuren in Christus, eene verborgentheid?

Antw. 1. 't Is een groote verborgendheid, om datse ons brengt tot God, die een ontoegankelyk ligt bewoont, en dingen leert, die 't vernuft, nog vinden nog vatten kan, Matth. 16 : 17. Die lange eeuwen verzweegen zyn, Rom. 16 : 25. Daar engelen na begeerig zyn om in te zien, 1 Petr. 1 : 12. Die verligtte en geoeffende zinnen doet uitroepen: De kennisse is my te wonderbaar, zy is hoge. Ik kan 'er niet by, Psalm 139 : 6.

2. 't Is een verborgentheid, daar men niet aan twyffelen mag. Jacob twytfelde, als men hem boodschapte, Joseph leeft, ja ook is hy Regeerder in gantsch Egyptenland, Gen. 45 : 26, 27. Maar hoe groot en wonderbaar ons de vereeninge der twee Natuuren in Christus toeschynt; 't Is dog een waare, en onuitspreekelyke verborgentheid, Joh. 1 : 14.

Het WOORD is VLEESCH geworden, en het heeft onder ons gewoont. Ende wy hebben zyne heerlykheid aanschouwt, eene heerlykheid als des Eeniggeboren van den Vader, vol van genade en waarheid.

3. 't Is een verborgentheid der Godzaligheid. De Heidensche Mysterien waren verborgentheden der godloosheid, zie Joh. 3 : 19, 20. zo ook de Goden, en Godinnen waren schandelyk om te noemen. De leere van den Antichrist is een verborgentheid der ongeregtigheid, 2 Thess. 2 : 7. Maar het Evangelium van Christus Menschwordinge is een leere der waarheid na de Godzaligheid, Tit. 1 : 1. Zy trekt onze harten, van de Aarde tot den Hemel, om God in den Geest te dienen, en te danken voor zyne eindelooze menschenliefde tot ons, Luc. 1 : 68, 69. Gelooft zy de Heere, de God Israëls, want hy heeft bezogt, ende verlossinge te wegen gebragt zynen volke: Ende heeft eenen HOORN der ZALIGHEID ons opgerigt in het huis Davids zyns knegts.

∴ Vrag. Hoe verdeelt gy den Artikel?

Antw. In drie deelen.

I. Eerst zien wy, 't geen wy van de vereeniginge der twee Natuuren in Christus belyden, te weeten:

A. Wie der Goddelijke Personen de menschheid heeft aangenomen: De Persoon des Zoons.

B. De zaak zelve: Wy geloven dat door deeze ontfangenisse de Persoon des Zoons, onafscheidelyk vereenigt, en te zamengevoegt is met de menschelyke Natuure.

C. Hoe verre zig deeze vereeniginge uitstrekt. Dat 'er niet zyn twee Zonen Gods, nog twee Personen; maar twee Natuuren, in eenen eenigen Persoon vereenigt, doch elke Natuure haare onderscheiden eigenschappen behoudende.

II. Dan vinden wy eene verklaring hoe beiden de Natuuren in Christus, onderscheiden, en nogtans persoonelyk vereenigt zyn.

A. Onderscheiden, zonder met malkanderen vermengt te zyn.

a. Ten aanzien van de Goddelyke Natuure: Gelyk dan de Goddelyke Natuure, altyd geschapen gebleven is, zonder begin van dagen, ofte einde des levens, vervullende Hemel, en Aarde.

b. Ten aanzien van de Menschelyke Natuure, die door deeze vereeniging

aa. Geene Menschelyke Eigenschappen heeft verloren: Alzo heeft de Menschelyke Natuure haare eigenschappen niet verloren; maar is een Schepsel gebleeven, hebbende begin van dagen, ofte einde des levens, zynde een eindelyke Natuure, ende behoudende al 't geene dat een waar lighaam behoort.

bb. Ook geene Goddelyke Eigenschappen heeft gewonnen: Ende hoewel hy der zelve door zyne verryssenisse onsterfelykheid gegeven heeft, nogtans heeft hy de waarheid, zyner Menschelyken Natuure niet verandert, dewyl onze Zaligheid en de Verrysenisse mede hangen aan de waarheid zyns lighaams.

B. Onafscheidelyk, en Persoonlyk, zonder dat beide de Natuuren ooit gescheiden worden. Dit wordt

a. Voorgestelt op zig zelven: Doch deeze twee Natuuren zyn altoos te zamen vereenigt in een Persoon, datze ook zelf door zynen dood niet zyn gescheiden geweest.

b. Nader verklaart: Zo was dan 't geen hy stervende in de handen zynes Vaders bevolen heeft, een waare Menschelyke Geest die uit zyn lighaam scheidde: Maar hier tussen bleef de Goddelyke Natuure altyd vereenigt met de Menschelyke, ook zelf doe hy in 't Graf lag.

c. Opgeheldert door een Gelykenisse: Ende de Godheid hield niet op in hem te zyn, gelyk ze in hem was, als hy een klein Kind was, hoewel zy haar voor een kleinen tyd, zo niet openbaarde.

III. Eindelyk een besluit getrokken uit dit alles: Hierom bekennen wy dat hy waare God, ende waare Mensche is: Waare God om door zyn kragt de dood te overwinnen: Ende waare Mensche op dat hy voor ons mogte sterven uit de zwakheid zynes Vleesches.

Vrag. Wie der Goddelyke Personen is Mensch geworden?

Antw. De Persoon des Zoons, dat is de eeuwige Natuurlyke Zoone Gods, die waaragtig God is en blyft, Joh. 1 : 14. 't WOORD is VLEESCH geworden.

Vrag. Tegen wie stelt gy dat de Zoone Gods, die waaragtig God IS en BLYFT, is Mensch geworden?

Antw. 1. Het eerste dat hy waaragtig God IS, van alle eeuwigheid tegen de Socinianen, die dryven dat de Zoone Gods niet is geweest, veel min de waaragtige God, voor zyne geboorte uit Maria.

2. Het andere dat hy waaragtig God BLYFT, tegen alle oude en nieuwe Dwaalgeesten, die dryven als of door de Menschwordinge Christi zyne Godheid eenigzints verandert, vermindert of gekrenkt was.

Vrag. Hoe is hy Mensch geworden?

Antw. Door aanneeming van de Menschelyke Natuur, Phil. 2 : 7. De gestalte eenes dienstknegts aangenomen hebbende.

Vrag. Heeft dan Christus geen Menschelyk Persoon aangenomen?

Antw. Neen: want dan moesten 'er twee Personen zyn in Christus. Een die God, en eene die Mensch was, 't welk ongerymt is: Want daar is een God, daar is ook een Middelaar Gods, 1 Tim. 2 : 5.

Vrag. Maar volgt dan niet, dat de Menschelyke Natuure zonder Personaliteit onvolkomen is?

Antw. 1. De Personaliteit behoort niet tot de volmaaktheid van de natuur, maar alleen tot de voltrekking van de Persoon, die in Christus maar een moet zyn.

2. 't Is zelf tot meerdere volmaaktheid en heerlykheid, dat de Menschheid Christo zy zonder eenige Personaliteit, aangenomen zynde van de Persoon des Zoons tot eenheid des Perzoons.

Vrag. Hoe heeft hy de Menschelyke Natuure aangenomen?

Antw. Tot een onafscheidelyke eenheid, zo dat 'er niet zyn twee Zoonen Gods, nog twee Personen; maar twee Natuuren in een eenigen Persoon vereenigt. Hierom leest men, dat hy die uit David was na den vleesche, kragtig is beweezen te zyn de Zoone Gods, Rom. 1 : 3, 4. God boven al te pryzen in eeuwigheid, Cap. 9 : 5.

∴. Vrag. Is 't ons geoorlooft de maniere van deeze vereeniginge te onderzoeken?

Antw. Ja doch, zo verre onze God die in zyn Woord geopenbaart heeft; dewyl wy zonder die kennisse niet konnen bevatten, hoe dat 'er maar een Middelaar is, en geen twee: Ook is 't ons, anders niet mogelyk de dwalingen, die deeze verborgentheid bestryden, bondig te wederleggen.

∴. Vrag. Wat orde zal men in deezen houden?

Antw. Dat wy eerst zien, waarin dezelve niet bestaat, daar na hoe dezelve te verstaan zy.

∴. Vrag. Hoe is deeze vereeniginge niet te verstaan?

Antw. Ontkennenderwyze is deeze vereeniginge niet te verstaan

1. Natuurlyk, gelyk Lighaam en Ziel te zamen vereenigt zyn: Want

a. Lighaam en Ziel aangemerkt zynde, voor hunne vereeniginge, zyn geen Personen; doch uit derzelver vereeniginge komt een Persoon, die te voren niet was, maar Christus was voor zyne Menschwordinge het eeuwige Woord, en dus een Persoon, die eene waaragtige bestaanlykheid hadt, in zig zelven volmaakt zynde, en niet nodig hadt met de Menschheid zamen gevoegd te worden.

b. Ziel en Lighaam zyn twee onvolmaakte Weezens, geschikt om met den anderen vereenigt zynde, eene Menschelyke Natuur uittemaken; maar de Goddelycke Natuure in haar zelven alle zoorten van volmaaktheden besittende, en geen nieuwe volmaaktheden konnende ontfangen; kan zig zelve wel met een andere Natuur vereenigen om ze te volmaken; maar niet om haar zelven volmaakter te maken.

2. Noch Weezentlyk, gelyk de vereeniging van de Personen der Heilige Drie-eenheid; want alhier blyven twee Natuuren, in een Persoon, daar in de H. Drie-eenheid, drie Personen in een en het zelfde Goddelyke Weezen zyn.

3. Nog Geestelyk, gelyk de vereeniging van Christus met de gelovige: Want dit is eene zonderlinge vereeniginge, welke Christus met niemand gemeen heeft, Joh. 1 : 14. Het Woord is VLEESCH geworden.

4. Noch betrekkelyk, als eene vereeniginge van toestemmimg van gedagten, begeerten, en genegentheden, hoedanig is de vereeniginge tusschen vrienden onder mal-

kanderen: Want dus zouden 'er twe Personeele Middelaars zyn, daar wy maar een Middelaar Gods hebben, de Mensche Christus Jesus, 1 Tim. 2 : 5.

5. Noch by wyze van zamenstelling uit verscheide wezentlyke deelen, of uit een onderwerp en zyne byvalligheden; om dat de Goddelyke Natuure wegens deszelfs onafhangelykheid, en onveranderlykheid, alle zamenstelling uitsluit.

6. Noch Mededeelbaar, waar door de Zoone Gods, zyn eeuwige Zelfbestaanlykheid af gestaan hebbende, dezelve aan de menschelyke Natuure zou hebben medegedeelt, om daar door te bestaan, gelyk de Lutheranen willen; dewyl de Zelfbestaanlykheid des Zoone Gods, als een Goddelyke Zelfbestaanlykheid onmeededeelbaar is.

∴ Vrag. Hoe is deeze vereeniginge al te verstaan?

Antw. Stellender wyze is deeze vereeniginge

1. Eene verborge vereeniginge, die 't vernuft nog vinden, nog bevatten kan, 1 Tim. 3 : 16. Buiten allen twyffel de verborgentheid der Godzaligheid is groot; God is geopenbaart in den Vleesche. Waarom wy dezelve niet al te nieuwsgierig moeten onderzoeken, om wys te zyn tot matigheid.

2. Gantsch volkomen, waar aan niets ontbreekt, Col. 2 : 9. Want in hem woont de volheid der Godheid lighamelyk.

3. Zeer naauw, zo datze alle vereeniginge, als daar is tussen Man en Vrouw, tussen Ziel en Lighaam, verre te boven gaat.

4. Vast en geduurzaam, zo datze nimmer kan of zal gescheiden worden. Ook niet gescheiden is geweest, zelf in de dood van Christus, wanneer Ziel en Lighaam van malkander afgescheiden waren voor een tyd.

5. Eindelyk Personeel, ofte een Personeele vereeniginge, waar door de Goddelyke Natuur van Christus, haar heeft vereenigt met de Menschelyke, zo dat die beiden zyn een Persoon in diervoegen, dat de Menschelyke Natuur van Christus, haar bestaan gehad heeft in de Persoon des Zoons, met welke zy vereenigt was.

∴ Vrag. Welke dwalingen staan hier tegen over?

Antw. 1. De dwaling van Nestorius, Kerkopziender van Konstantinopolen in de vyfde Eeuwe. Hy leerde dat de Mensche Christus geen God was, maar alleen Goddra-

gende, en de Godheid de Menschelyke Natuure had aangenomen om daar in te wonen, als in een tempel, en dat bygevolg in Christus, zo wel twee Personen, als twee Natuuren waren. Zyn gevoelen is in een grote Kerkvergadering van Ephezen, bestaande uit meer dan twee honderd Bisschoppen, in den Jaare 431 verworpen. Men stelde tegen zyn gevoelen dat de twee Natuuren in Christus vereenigt waaren. Ἀ'διαιρέτως Adiairetoos, onverdeelt. Zo dat in die twee Natuuren, geen twee onderscheiden' Personen waren, maar een eenige. Ἀ'χωρίωο Achoristoos, onafscheidelyk, zo dat die twee Natuuren, van de tyd af dat zy vereenigt waren, nooit konden gescheiden worden, ofte immer zyn gescheiden geweest.

2. De dwaling van Eutyches, een Archimandryt van Konstantinopolen, die uit het bestryden van het gevoelen van Nestorius verviel tot een ander uiterste; tot een verwarring of vermenging der twee Natuuren, leerende dat door die vereeniging, de twee Natuuren als in een gesmolten waren, even als een droppel honing in de Zee uitgestort, haar met dat water vermengd, zulks dat 'er na die vereeniging ook maar een Natuur was. 't Algemeen Concilie in den Jaare 451 te Calcedon gehouden, stelde hier tegen dat Christus Mensch was geworden, Ἀ'τρέπτως Atreptoos, zonder veranderinge, zonder dat de Goddelyke Natuure in Christi Menschelyke Natuure wierdt verandert, of de Menschelyke Natuure in de Goddelyke. 'Ἀσυγχύτας, Asunchutoos, zonder vermenginge, alzo dat d'eene Natuur, niet tot de andere was in een gesmolten; maar dat ieder behoudende haare Weezendlyke Eigenschappen, zyn te samen onderscheidentlyk vereenigt geweest, en gebleven.

Vrag. Hoe bewyst gy dat deze vereeniginge is Adiaretoos, onverdeelt, zo dat 'er niet zyn twee Zonen Gods, nog twee personen, maar twee Natuuren, in eenen eenigen Persoon vereenigt?

Antw. 1. Dit blykt uit plaatsen, die ons de Eenheid des Middelaars leeren, 1 Cor. 8 : 6. Wy hebben maar eenen Heere Jesum Christum. Eph. 4 : 5. Een Heere. 1 Tim. 2 : 5. Een Middelaar Gods, ende der menschen.

2. Uit de benaming van d'eene Natuur, na het geen d'andere eigentlyk toekomt, by voorbeeld Hand. 20 : 28.

daar gezegd wordt God heeft de gemeente verkreegen door zyn bloed. 1 Tim. 3 : 16. God is opgenomen in heerlykheid. 't Welk de eenheid des Persoons veronderstelt.

3. Uit de prys der verlossinge, welken de Middelaar moest betalen: Die prys veronderstelt dat hy sterker is dan alle Creaturen, dat is God en Mensch in een Persoon, 1 Joh. 1 : 7. Het bloed Jesu Christi des Zoons Gods, reinigt ons van alle zonde.

Vrag. Bewyst eens dat deeze vereeniginge is Asunchutoos onvermengt, zo dat die Natuuren niet zyn in een gesmolten; maar elke Natuure hare onderscheidene Eigenschappen behoudende?

Antw. 1. De Schrift leert uitdrukkelyk dat de Eigenschappen van de twee Natuuren altoos onderscheiden zyn.

a. De Goddelyke Natuure is altyd gebleven, gelykze is, te weeten ongeschapen, 't welk geen verandering lyd. Ook is deze Eigenschap uit haaren aart onmededeelbaar aan het Schepsel: want al dat geschapen is, kan niet ongeschapen zyn. Dus is dezelve oneindig.

aa. In opsigte van de tyd, zonder begin van dagen, ofte einde des levens, gelyk d'Apostel hem ten aanzien van de Godheid toepast, dat van Melchisedek na de Menschheid getuigd wordt, Hebr. 7 : 3.

bb. Ten opsigte van de plaats, als die Hemel en Aarde vervult, Jer. 23 : 23, 24. Ben ik een God van naby spreekt de Heere? ende niet een God van verre? zoude zig iemand in verborge plaatzen konnen verbergen, dat ik hem niet zoude zien spreekt de Heere? vervulle ik niet den Hemel en Aarde spreekt de Heere?

b. De Menschelyke Natuure heeft haare eigenschappen niet verloren: Neen zy is een Schepsel gebleven.

aa. Een Schepsel, die een begin van dagen hadde, Mich. 5 : 1. Luc. 2 : 7.

bb. Zynde een eindelyke Natuure, Eindig in tyd, Joh. 19 : 30. In grootte, Luc. 2 : 52. In magt, Matth. 26 : 39. In plaats, Joh. 16 : 28. En in gaven, Luc. 2 : 52.

∴ Vrag. Hoe blykt dit verder?

Antw. 2. Uit de noodzakelykheid van zulke onvermengde Natuuren, tot uitvoering van zyn Middelaarampt: Want Christus moest in de Menschelyke Natuure lyden en ster-

ven: De Goddelyke Natuure moest de Menschheid in dat lyden ondersteunen.

3. By aldien de twee Natuuren, onder een vermengt waaren, dan zoude Christus nog God nog Mensche zyn, maar een Persoon van beiden onderscheiden, gelyk alle lighamen onderscheiden zyn, van elk een der beginzelen, uit welken dezelve bestaan.

Vrag. Bewyst dat deeze vereeniginge is Atreptoos, onveranderlyk, zo dat de Goddelyke Natuure niet is verandert in de Menschelyke, nog de Menschelyke in de Goddelyke Natuure?

Antw. 1. Zulk een verandering is geheel onmoogelyk, dewyl de Godheid ondeelbaar en onveranderlyk is, Mal. 3 : 6. Ik de Heere worde niet verandert. Jac. 1 : 17. By welken geen verandering is, ofte schaduwe van omkeeringe.

2. Christus zelf word genaamt de onveranderlyke God, Hebr. 1 ; 11, 12. Dezelve zullen vergaan, maar gy blyft altyd: ende zy zullen als een kleed verouden: Ende als een dekkleed zult gy ze in een rollen, ende zy zullen verandert worden; maar gy zyt dezelve, ende uwe Jaaren zullen niet ophouden.

3. De verandering van de Menschelyke in de Goddde-lyke Natuure, was van gelyke onmogelykheid, dewyl al dat eindig is, onvatbaar is voor het oneindige. Is 't nu dat by de Menschelyke Natuure, door zyne Verryssenisse onsterflykheid heeft gegeven, nogtans heeft hy de waarheid der Menschelyke Natuure niet verandert, dewyl onze Zaligheid ende Verryssenisse mede hangen aan de waarheid zyns lighaams.

Vrag. Is Christus Menschelyke Natuur, door deszelfs Verryssenisse onsterffelyk geworden?

Antw. Dus werden wy geleert, Rom. 6 : 9. Weetende dat Christus opgewekt zynde uit de doden niet meer sterft. De dood heerscht niet meer over hem. 2 Cor. 13 : 4. Want hoewel hy gekruist is door zwakheid, zo leeft hy nogtans door de kragt Gods. Openb. 1 : 18.

Ende die leeve, ende ik ben dood geweest: Ende ziet ik ben leevendig in alle eeuwigheid.

Vrag. Hangt onze Zaligheid, ende Verryssenisse, aan de waarheid van Christus Opstandinge?

Antw. Ja doch. Want,

1. Waare Christus in de dood gebleven, daar was geen blyk dat hy aan Gods geregtigheid voldaan hadt. Ook zoude het hem onmogelyk zyn geweest de vrugten van zynen dood aan onze harten toe te passen, daarom word gezegd Rom. 4 : 25. Welke overgelevert is om onze zonden, ende OPGEWEKT om onze Regtveerdigmakinge. 1 Cor. 15 : 17. Ende indien Christus niet opgewekt is, zo is uw geloove te vergeefs, zo zyt gy nog in uwe zonden.

2. Hy is opgestaan als de d'Eersteling der genen die ontslapen zyn, 1 Cor. 15 : 20. Hier uit volgt dat de geheele oogst zal ingezamelt en geheiligt worden, 1 Cor. 15 : 22. Want gelyk ze alle in Adam sterven, alzo zullen ze ook in Christo alle levendig gemaakt worden.

3. Hy is opgestaan als 't Hoofd van de gelovigen, die zyne leeden zyn; welke als dan moeten opgewekt worden: Want hy kan geen levendig hoofd van doode leden zyn: daarom Phil. 3 : 21. Die ons vernedert lighaam veranderen zal, op dat het zelve gelykvormig worde zynen heerlyken lighame, na de werkinge waar door hy alle dingen hem zelven kan onderwerpen.

4. Hy is opgestaan als een voorbeeld, 't welk alle de gelovige moeten gelyk worden, 1 Cor. 15 : 49. Ende gelykerwys wy het beeld des aardschen gedragen hebben; alzo zullen wy ook 't beeld des hemelschen dragen.

Vrag. Is die vereeniging van de twee Natuuren Achoristoos, onafscheidelyk zonder dat ze zedert haar vereeniging van den anderen zyn gescheiden geweest?

Antw. Ja doch. De twee Natuuren zyn alzo t' zamen vereenigt geweest in een Persoon, dat ze ook zelf door zynen dood niet zyn gescheiden geweest. 't Is met deze vereeniging als 'er van de liefde gezegd wordt, Hoogl. 8 : 6. Zy is sterker als de dood, en harder dan het graf. Waarom vele onder de Ouden plagten te zeggen: Quod verbum Semel

assumpsit, nunquam demisit, dat is: Dat het woord eenmaal heeft aangenomen, heeft hy nimmer verloren: Want

1. Stervende was 't een waare Menschelyke Geest, die hy in de handen zyns Vaders bevolen heeft, als hy uit het lighaam scheidde. Dit blykt Luc. 23:46. Ende Jesus roepende met groter stemme: Vader in uwe handen beveele ik mynen Geest; ende als hy dit gezegd hadde, gaf hy den Geest.

2. Ondertusschen bleef de Goddelyke Natuure altoos vereenigt met de Menschelyke; ook zelf als hy in 't Graf lag: Hierom werdt het Lighaam Christi in 't graf leggende, Gods Heilige genaamt, Ps. 16 : 10. Want gy zult myne Ziele in de helle niet verlaten: Gy zult niet toelaten dat uwe HEILIGE de verdervinge zie.

∴ Vrag. Hoe heldert gy dit op?

Antw. Van ouds af plagt men dit op te helderen, met de gelykenis van een Soldaat, die een zwaart uit de schede trekt, en dus wel het zwaart van de scheede scheid, maar evenwel elk een dier beiden in ieder hand vast houdt. Dus heeft de vereeniging der twee Natuuren Christus geen einde genomen met zyn dood: als wanneer de Ziel, zo wel als het Lighaam zyn ondersteunt en vereenigt gebleken door de Alomtegenwoordigheid des Zoons: Waarom de Belydenis wel zegt, de Godheid hield niet op in hem te zyn, zelf toen hy in het graf lag, gelyk ze in hem was, als hy een klein kind was, hoewel hy zig voor eenen kleinen tyd, zo niet openbaarde.

Vrag. Wat is de uitwerkinge van de Personeele vereeniginge der twee Natuuren in Christus?

Antw. 1. De eerste uitwerking is de mededeeling der genadegaven des H. Geestes, geschied aan Christus Menschheid, op eene zeer overvloedige wyze, Ps. 45 : 8. Daarom heeft u ó God, uwe God gezalft, met vreugden olie boven uwe medegenooten. Jes. 11 : 2. Op hem zal de Geest des Heeren rusten: de Geest der Wysheid, ende des Verstands, de Geest des Raads, ende der Sterkte, de Geest der kennisse, ende der vreeze des Heeren.

∴ Vrag. Welke zyn deze?

Antw. *a.* De grote wysheid van zyn verstand, hoewel

eindig, na de eindigheid van zyn natuur: Want Jesus nam toe in wysheid, Luc. 2 : 52. Zelf waren hem nog veele dingen onbekent na zyne Menschheid, als de tyd van het laatste oordeel, Marc. 13 : 32. en dat 'er geen vygen aan zekeren vygenboom waren, Matth. 21 : 19.

b. Volkomene heiligheid, in lighaam en Ziel, zo dat hy van zyne ontvangenisse af was zonder zonden een Regtvaardige, 1 Joh. 2 : 1. Die geene zonde gekent heeft, 2 Cor. 5 : 21.

c. Byzondere kragt en sterkte, gaande boven de kragt van Engelen en Menschen, om wonderwerken te doen, zo nogtans dat de voornaamste kragt of Almagt by de Godheid gebleven is, die de Menschelyke Natuure, als een Instrument gebruikt heeft, Marc. 5 : 30. Ende terstont Jesus bekennende in hem zelven, de kragt, die van hem uitgegaan was, keerde hem om in de schare, ende zeide, wie heeft myne kleederen aangeraakt?

Vrag. Welke is de tweede uitwerkinge van die vereeninginge?

Antw. 2. De mededeeling van Middelaarswerken, welke hy als Middelaar moest verrigten, tot welke, beide de Natuuren, elk op haar wyze, zo mede werkten, dat ieder Natuur het zyne toebragt, tot uitvoering, van dat eene werk der Zaligheid: De Menschelyke door te Lyden; de Goddelyke door de oneindige Waardigheid aan dat Lyden toe te brengen. Hierom Hand. 20 : 28. God heeft zyne Gemeente verkregen door zyn eigen bloed. Hebr. 9 : 14. Die hem zelven door den eeuwigen Geest Gode onstraffelyk heeft opgeoffert.

Vrag. Welke is de derde uitwerkinge?

Antw. 3. Een mededeelinge der Eigenschappen van beiden de Natuuren. 't Welk niet zo is te verstaan, dat de Goddelyke Eigenschappen aan de Menschheid medegedeelt zyn, dat onmogelyk is, maar in dier voegen, dat van de gantsche persoon Christi gezegd wordt, het geen tot een van beide Natuuren behoort. Dus leest men dat hy de Zone Gods is, Rom. 1 : 4. Dat hy geworden is uit een Vrouwe, Gal. 4 : 4. Dat hy alles weet, Joh. 21 : 17. Dat hy alles niet weet, Marc. 13 : 32.

Vrag. Welke is de vierde uitwerkinge van die vereeniginge?

Antw. 4. Een mededeeling van Goddelyke eere en dienst, waar door de Persoon van den Godmensch, en Middelaar ontvangt de eere van aanbiddinge, van gelove, en onderderdanigheid. Dus leest men Joh. 14 : 1. Gy lieden gelooft in God, gelooft ook in my. Hebr. 1 : 6. Als hy wederom de eerstgeboren inbrengt in de waereld zegt hy, ende dat alle Engelen Gods hem aanbidden. Blyvende ondertusschen de Godheid Christi de eenige grond van deze Goddelyke eere.

∴ Vrag. Wat besluit gy uit al het gezegde?

Antw. Met onze Belydenis. Hierom bekennen wy van de Christus, dat hy is waare God ende waare Mensche.

1. Waare God, om door zyn kragt de dood te overwinnen, Jes. 25 : 8. Hy zal de dood verslinden tot overwinninge. Hos. 13 : 14. Doch ik zal ze van 't geweld der helle verlossen, ik zal ze vry maken van de dood.

2. Waare Mensche op dat hy voor ons mogte sterven uit de zwakheid zyns vleesch. Hebr. 2 : 14. Overmits dan de kinderen des vleesch ende bloeds deelagtig zyn, zo is hy ook desgelyks der zelven deelagtig geworden, op dat hy door den dood te niete doen zoude, den geenen, die 't geweld des doods hadde, dat is den duivel.

3. God en Mensch in een Persoon, den welken wy aanroepen, lief hebben en dienen, Ps. 2 : 12. Kust den Zoon. Ps. 45 : 12. Buigd u voor hem neder. Matth. 3 : 17. Hoort hem. Joh. 5 : 23. Opdat zy alle den Zone eeren, gelyk zy den Vader eeren.

∴ Vrag. Wat ziet, en leert gy uit deze verborgentheid?

Antw. Hoewel dit wonderwerk nog van Engelen, nog van Menschen nimmer doorzien zal worden, egter moet men op aarde overdenken,

1. Geen ander konde Borge zyn, om den Mensch tot God te brengen, als die God Mensch in een Persoon was. Eerst moest de Zone Gods Personelyk, met de Menschelyke Natuur vereenigt worden, zou de zondige Mensch in vrindschap en vereeniging met God komen, 1 Joh. 4 : 10. Hier in is de liefde, niet dat wy God lief gehad

hebben, maar dat hy ons heeft lief gehad, ende zynen Zone gezonden heeft tot een verzoening voor onze zonden.

2. Hoe naby de uitverkoorne met God vereenigt zyn, dat ook zelf haar Natuur in de Persoon des Zoons, is op en aangenomen. Daarin zyn zy boven de Engelen verheerlykt, wiens Natuur niet Personeelyk is vereenigt met God: Hebr. 2 : 16, Want waarlyk hy neemt de Engelen niet aan; maar hy neemt het zaad Abrahams aan.

3. Hoe veilig wy ons op Jezus mogen verlaten.

a. Jesus Goddelyke Natuur is van een oneindige kragt, waar door hy de zyne heiligen en bewerken kan, Hebr. 9 : 14. Hoe veel te meer zal 't bloed Christi, die door den eeuwigen Geest hem zelve Gode onstraffelyk opgeoffert heeft uwe Conscientie reinigen van doode werken om den leevendigen God te dienen.

b. Jesus Menschheid zal de zynen ondersteunen in Lighaam en Ziel, Hebr. 4 : 15. Want wy hebben geenen Hoogen Priester die niet kan medelyden hebben met onze zwakheden; maar die in alle dingen, gelyk als wy is verzogt geweest, dog zonder zonde.

Vrag. Wat staat een Godvrugtige, nopens dit Leerstuk te betragten?

Antw. 1. De Godvrugtige hebben zig te oeffenen in de vereeniging met hem. 't Geloof moet werkzaam zyn, op dat Christus in onze harten wone, en de liefde brandende, om hem aan te kleven, 1 Cor. 6 : 17. Die den Heere aanhangt is een Geest met hem. Jerem. 13 : 11. Gelyk als een gordel kleeft aan de lendenen eens mans, alzo heb ik het gantsche huis Israëls aan my doen kleven, spreekt de Heere.

2. Zy moeten dagelyks door hem tot God gaan, Hebr. 10 : 21, 22. Dewyl wy hebben eenen groten Hogen-Priester over 't huis Gods zo laat ons toegaan, met een waaragtig harte, in volle verzekertheid des geloofs, onze harten gereinigt zynde van de kwade Conscientie, ende het Lighaam gewasschen zynde met rein water.

3. Zy zyn schuldig hem te volgen in nederigheid, in liefde, in zelfverlochening, in hemelsch-gezintheid, en andere deugden, 1 Joh. 2 : 6. Die zegt dat hy in hem blyft, moet ook zelve alzo wandelen, gelyk hy gewandelt heeft.

Vrag. Wat hebben zy te wagten?

Antw. De zalige toekomste en verschyninge onzes groten Gods en Zaligmakers in heerlijkheid, Hebr. 10 : 37. Want nog een zeer weinig (tyds), ende hy die te komen staat. zal komen ende niet vertoeven. Phil. 3 : 20, 21. Maar onze wandel is in de Hemelen, waaruit wy ook den Zaligmaker verwagten, namentlyk den Heere Jesum Christum: Die ons vernedert lighaam veranderen zal, op dat het zelve gelykvormig worde, zynen heerlyken lighame, na de werkinge waar door hy ook alle dingen, hem zelven kan onderwerpen.

XX. ARTIKEL,

Van de Barmhartigheid, en Regtvaardigheid Gods, in Christus bewezen, tot onze verlossinge.

Wy ghelooven, dat God die volcomen barmhertich ende rechtveerdich is, sijnen Sone ghesonden heeft om aen te nemen de nature, inde welcke de ongehoorsaemheyt begaen was; om inde selve te voldoen, ende te dragen de straffe der sonden, door sijn seer bitter lijden ende sterven. So heeft dan God sijne rechtveerdicheyt bewesen tegen sijnen Sone, als hy onse sonden op hem gheleydt heeft: ende heeft wtghestort sijn goetheydt ende barmherticheydt over ons, die schuldich ende de verdoemenisse weerdich waren; voor ons gevende sijnen Sone inden doot, door een seer volcomen liefde, ende hem verweckende tot onze rechtveerdichmakinge, op dat wy door hem hadden de onsterffelicheydt ende het eeuwighe leven.

V R A G E.

Dewyl de Mensch elendig is door de zonde, en daarby magteloos om hem zelven te redden, zal hy dan wanhopen over de behoudenisse?

Antw. Neen: die elendig is moet na een middel van verlossinge omzien; het mishaagde de Heere als de Joden zeiden, Jes. 33 : 14. Wie kan woonen by een verteerend vuur? Esech. 33 : 10. Dewyl onze zonden op ons zyn, hoe zouden wy dan leeven?

Vrag. Wat middel kan de Mensch bedenken om te komen tot verzoening met God?

Antw. De Mensch kan uit hem zelven geen bekwaam middel bedenken, maar de barmhartigheid Gods heeft ons een middel van verlossinge voorgestelt in zyn woord. Daarom Joh. 5 : 39. Onderzoekt de Schriften: Want gy meent in dezelve het eeuwige leven te hebben: Ende die zyn die van MY getuigen.

Vrag. Welke is het middel, dat God tot verzoening heeft voorgestelt?

Antw. De Heere JESUS CHRISTUS, die ons met God verzoent, 1 Joh. 3 : 2. Hy is een verzoeninge voor onze zonden. Rom. 3 : 25. Welke God voorgestelt heeft een verzoeninge, door 't gelove in zynen bloede, tot een betoninge van zyne Regtvaardigheid, door de vergevinge der zonden, die te voren geschied zyn, onder De verdraagzaamheid Gods. Dit staat ons nader over dezen Artikel te zien.

Vrag. Wat behelst dan de Artikel?

Antw. Een duidelyk vertoog van de Barmhartigheid en Regtvaardigheid Gods; in Christus beweezen tot onzer verlossinge.

∴. Vrag. Hoe wordt dezelve verdeelt?

Antw. I. Eerst wordt uit het geen, in de naast voorgaande Artikelen geleert was, zeekere grond gelegt, om van Gods Barmhartigheid en Regtvaardigheid in Christus gebleken, nader te spreeken: Wy geloven dat God, die volkomen barmhartig en regtvaardig is, zynen Zone gezonden heeft, om aan te nemen de Natuure, in welke de ongehoorzaamheid begaan was: om in dezelve te voldoen, ende te dragen de straffe der zonden door zyn bitter lyden en sterven.

II. Die grond gelegt zynde, vestigt de Belydenis daar op het bewys van Gods Regtvaardigheid en Barmhartigheid te zamen, en toont die elk in 't byzonder, als gebleeken aan verscheide Personen in dit zelfde werk, te weeten;

A. Als Regtvaardig aan Christus: Zo heeft dan God zyne Regtvaardigheid beweezen tegen zynen Zoone, als hy onze zonden op hem geleid heeft.

B. Als Barmhartig aan ons:

a. Door de gifte van zynen Zoone, in den dood: Ende heeft uitgestort zyne goedheid, en barmhartigheid: over ons, die schuldig ende verdoemenisse waardig waaren, voor ons geevende zynen Zoone in den dood, door een zeer volkome liefde.

b. Door de opwekking van zynen Zoone uit het graf: Ende hem verweckende tot onze Regtvaardigmakinge, opdat wy door hem hadden de onsterfelykheid, ende het eeuwige leeven.

Vrag. Wat gelooft gy met de Belydenis van God?

Antw. Dat hy is volkomen Barmhartig ende Regtvaardig: Ps. 33 : 5. Hy heeft geregtigheid, ende gerigte lief: de aarde is vol van de goedertierentheid des Heeren. Dan. 9 : 14. De Heere onze God is REGTVAARDIG in alle zyne werken. Exod. 34 : 6. Als nu de Heere, voorby zyn aangezigte voorbyging, zo riep hy Heere, HEERE, God BARMHARTIG, ende Genadig!

∴. Vrag. Wat merkt gy omtrent deeze twee deugden Gods aan?

Antw. 1. Dat hier niet gesproken wordt, van die byzondere uitwerkzels van Gods genade, en geregtigheid, zo als die te zien zyn in de werken van Gods Voorzienigheid: Ps. 145 : 17. De Heere is regtvaardig in alle zyne weegen, ende goedertieren in alle zyne werken.

2. Noch van die verdeelde oeffening dezer beide Eigenschappen aan tweederlei Menschen, te weeten, der Regtvaardigheid aan godlozen die verloren gaan; en der Barmhartigheid aan de gelovigen die zalig worden; maar hoe God die beiden teffens in een en het zelfde werk doet blyken, namentlyk in 't werk der verlossinge.

3. Dat Gods Geregtigheid en Barmhartigheid te zamen gepaart gaan in 't werk der verlossinge. God kan niet barmhartig zyn zonder de oeffening van zyne Regtvaar-

digheid. De Elende wordt door Barmhartigheid niet weggenomen, ten zy de zonde, die de oorzaak van allerlei elende is, dadelyk verzoent zy. Want zonder bloedstorting geschied geen vergeeving, Hebr. 9 : 22.

4. Dat de Goddelyke wysheid, een middel heeft uitgevonden, waar door zyne Barmhartigheid, en Regtvaardigheid te zamen op 't hoogst verheerlykt worden, zendende zynen Zoone om aan te neemen de Natuure in welke de zonde begaan was: om in dezelve te VOLDOEN door zyn bitter lyden en sterven: Eph. 3 : 10, 11. Op dat door de gemeente bekent gemaakt worde, den Overheden ende den Magten in den Hemel, de VEELVULDIGE WYSHEID Gods: na het eeuwig voornemen dat hy gemaakt heeft in Christo Jesu, onzen Heere.

∴. Vrag. Is 't woord GENOEGDOEN, ofte VOLDOEN Schriftuurlyk?

Antw. 't Woord genoegdoen komt woordelyk in de Schrift niet voor. Misschien, om dat het van de Regtbank ontleent is, en in de tyd der Schrift noch zo zeer niet in gebruik. Leest men Marc. 15 : 15. dat Pilatus de schare wilde *τὸ ἱκανὸν ποιεῖν* genoegdoen. Dit drukt deszelfs kragt niet genoegzaam uit. Evenwel vinden wy andere woorden, die de zaaken volkomen aanduiden. Dus leest men van kopen, 1 Cor. 6 : 20. Verlossen, Gal. 3 : 13. Rantzoeneeren, Matth. 20 : 28. Verzoenen, 1 Joh. 2 : 2.

Vrag. Waar in bestaat de genoegdoening?

Antw. In het vervullen van de twederlei eisch des Wets. De Wet moest voldaan zyn, zo wel in 't gene dat zy eischt ten leven, als in 't geene dat zy dreigt ter straffe, Jes. 5 : 16. Doch de Heere der Heirscharen zal verhoogt worden door het regt: Ende God die heilige, zal geheiligt worden door geregtigheid.

Vrag. Wat is de tweederlei eisch des Wets?

Antw. 1. Volkome onderhouding van de gantsche Wet in haar uitgebreidheid, Lev. 18 : 5. Ja myne Inzettingen, en myne Regten zult gy houden: Welke mensche dezelve zal doen, zal door dezelve leven.

2. Het dragen van alle de straffen, die de zonden verdient hebben, Deut. 27 : 26. Vervloekt zy, die de woorden deezes Wet niet zal bevestigen, doende dezelve: ende al het volk zal zeggen Amen.

Vrag. Hoe bewyst gy dat de genoegdoeninge van Gods geregtigheid noodzakelyk is?

Antw. 1. Uit Gods wreekende geregtigheid, die Gode natuurlyk en weezentlyk is, en niet toelaat, dat de zonde, die een grove schendinge van Gods Majesteit is, ongestraft blyve, Gen. 18 : 25. Zoude de Rigter der gantsche aarde geen regt doen? Ps. 7 : 12. God is een regtvaardig Rigter, ende een God die alle dagen toornt.

2. Uit de natuur der zonde, welke stryd tegen Gods heiligheid, en vaststelt dat God met den zondaar, als zodanig geen gemeenschap hebben kan, Hab. 1 : 13. Gy zyt te rein van oogen, dan dat gy het kwade zoudt zien. Ps. 5 : 5—7. Want gy zyt geen God, die lust heeft aan godloosheid; de boze zal by u niet verkeeren. De onzinnige zullen voor uwe ogen niet bestaan; gy haat alle werkers der ongeregtigheid. Gy zult de leugensprekers verdoen: Van den man des bloeds ende bedrogs heeft de Heere een grouwel.

3. Uit Gods onfeilbare waarheid, die in zyne bedreigingen aan den zondaar gedaan, niet liegen zal, Gen. 2 : 17. Ten dage als gy daar van eet, zult gy den dood sterven. Nah. 1 : 2. Een yverig God, ende een wreeker is de Heere, ende zeer grimmig. Een wreeker is de Heere aan zyne wederpartyders, ende hy behoudt den toorn zyner vyanden.

∴ Vrag. Hoe verder?

Antw. 4. Uit Paulus zeggen, Hebr. 10 : 4. Het is onmogelyk dat het bloed van bokken, en stieren de zonde weg neemt. Waarom is dat onmogelyk? Alleen om dat het Gode niet behaagt heeft door 't bloed der beesten de zonde te laten wegnemen? Neen! maar om dat het bloed der redenloze dieren geene evenmatigheid heeft met de zonden van reedelyke Schepselen, die te grouwelyk en te vuil zyn, dan datze met redenloos bloed, konnen

uitgewischt worden. Indien nu God de zonde kon wegneemen zonder voldoeninge, waarom zouden zy dan niet door het bloed der offerbeesten, konnen weggenomen worden: Doch dit nu is onmogelyk en zo ook volsterkt onmogelyk, dat God de zonde zonder voldoeninge vergeeve.

5. Uit het zwaarwigtig en bloedig lyden van den Heere Christus. De onmeetelyke Wysheid Gods heeft uitgevonden een wonderbare vereeniginge der Menschelyke Natuure, met een der Godddelyke Personen, op dat God zoude konnen gezegt worden, zelve te gehoorsamen, te lyden, te sterven, en eindelyk te voldoen. Deze Persoon is geweest heilig, onnozel, onbesmet, de man van Gods welbehagen, de eeniggeboore Zoon, de teergeliefde des Vaders. Dezen heeft de Vader ten doel gestelt, en onderworpen aan de snoodste versmaatheden, aan de schrikkelykste lydingen, en aan een vervloekte dood. Zoude God nu de Zone zyner liefde op zulk een vreezelyke wyze zynen toorn hebben doen gevoelen, en hem zo laag laten vernedert worden, om den vervloekten Kruisdood te ondergaan, indien niet zyne lydingen bewyzen waren, dat Gods geregtigheid moest voldaan zyn, zoude hy in zyne vriendschap aanneemen, die zyn Majesteit geschonden, en den vloek op zig geladen hadden. Dit doet Paulus zeggen: Hebr. 2 : 10. Het BETAAMDE hem, om welke alle dingen zyn, en door welken alle dingen zyn, dat hy veele kinderen tot de heerlykheid leidende, den Oversten LYDSMAN haarer Zaligheid door LYDEN zoude HEILIGEN, Ende Christus zelve, Luc. 24 : 26. Ende MOESTE niet de Christus alle deze dingen LYDEN, ende ALZO in zyne heerlykheid ingaan?

Vrag. Kan de zondaar voor hem zelven niet voldoen?

Antw. 1. Geenzints, het rantzoen is te groot, en de mensch te onvermogende, Matth. 16 : 26. Wat zal de mensche geven tot lossinge van zyn ziele? Ps. 130 : 3. Zo gy, Heere de ongeregtigheden gadeslaat, wie zal bestaan?

Vrag. Bewys dit nader?

Antw. 2. De schuld groeit dagelyks aan: dagelyks zondigende maken wy de schuld meerder, Jac. 3 : 2. Die dagelyks nieuwe schulden maakt, boven zyn vermogen, kan nimmer daar uit geraken.

3. Al is 't dat wy niet meer zondigden, het zoude ons doch niet meer helpen: want al wat wy doen, zyn wy altyd schuldig, en strekt niet tot afdoening van onze schulden, Luc. 17 : 10. Alzo ook gy, wanneer gy zult gedaan hebben, al het gene u bevolen is, zo zegt, wy zyn onnutte dienstknegten, want wy hebben maar gedaan het geen wy schuldig waren te doen.

4. Konde ons de natuur behouden, de genade was niet nodig, Gal. 2 : 21. Want indien de regtvaardigheid door de wet is, zo is dan Christus te vergeefs gestorven.

Vrag. Kan dan een ander voor ons voldoen?

Antw. Ja doch. Borgen stryden niet tegen geregtigheid en wetten, wanneer die zelve niet worden verboden en uitgesloten. In geldschulden is dit bekent, gelyk Paulus voor Onefimus Borge werdt, Phil. vers 18, 19. Onze zonden worden by geldschulden vergeleken, Matth. 6 : 12. Matth. 18 : 24. Ook zelfs in crimineele en personeele zaken. Dus bood zig Juda aan om Borge te blyven voor zyn broeder Benjamin, Gen. 44 : 32, 33. Paulus redeneert van 't sterven voor iemand, 't welk geschieden kan, tot bewys dat Christus in onze plaats gestorven is, Rom. 5 : 7, 9, 10.

Vrag. Kan dan den eenen mensch voor den anderen voldoen, of Borge worden?

Antw. Geenzints: dat leert David, Ps. 49 : 8, 9. Niemand van hen zal zynen Broeder immermeer konnen verlossen: Hy zal Gode zyn randzoen niet konnen geven: want de verlossinge harer Ziele is te kostelyk, ende zal in eeuwigheid ophouden.

Vrag. Hoe zo?

Antw. 1. De mensch kan voor zig zelven niet voldoen,

als terstont gebleken is, hoe zou hy dan voor een ander voldoen?

2. Dat de mensch voor een' ander ter voldoening zou willen geven, is hy voor zig zelven schuldig: Want een iegelyk zal zyn eigen pak dragen, Gal. 6 : 5.

3. De onmagt van alle menschen hindert dit. Want het is by God niet te doen met spreken, smeeken, bidden, beloven en geven. Ook niet alleen in 't volbrengen van de wet, maar 't is te dragen de last des eeuwigen toorns Gods, die brand als een vuur tegen de zonde, Deut. 4 : 24. Die niemand blusschen kan, Jer. 4 : 4. daar de bergen door versmelten, Nah. 1 : 4. Dit nu kan geen eindig schepsel doen. Hoort hoe een zeer heilig mensche zegt, Ps. 76 : 8. Gy, vreeslyk zyt gy: ende wie zal voor u aangezigte bestaan, van den tyd uwes toorn af! Nah. 1 : 6. Wie zal voor zyn gramschap staan? ende wie zal voor de hittigheid zyn toorns bestaan?

4. Die voor een' ander voldeed, zou ook zyne voldoening en geregtigheid aan dien anderen, door eene Almagtige, en hertveranderende genade, moeten deelagtig maken, zo ze hem te stade zou komen. Nu geen bloot mensch kan zulks doen. Op zyn best kan hy slegts planten en natmaken; maar God alleen geeft den wasdom, 1 Cor. 3 : 5.

Vrag. Maar zou een Engel onze Borge niet konnen zyn? Immers de Engelen zyn sterke Helden: Eene Engel versloeg in het leger der Syriers, ten tyde van Koning Hiskia honderd ende vyf en tachtentig duizend man, Jes. 37 : 36.

Antw. 1. Geenzints. De Engelen hebben geen kragt om de last des eeuwigen toorn Gods tegen de zonde te konnen dragen, en andere creatuuren daar van te verlossen, Openb. 5 : 2, 3. Ende ik zag een sterken Engel, uitroepende met een groote stemme, wie is waardig het boek te openen, ende zyne zegelen op te breeken: Ende niemand in den Hemel, noch op de Aarde, noch onder de Aarde konde het boek openen, noch het zelve inzien.

2. De Engelen hebben die hooge waardigheid niet, om als Borge voor God te verschynen, Jerem. 30 : 20. Ook konnen zy den flonkerenden luister, van Gods driemaal heilig aangesigt, niet verdragen: Zy moeten 'er zig voor verbergen en bedekken, Jes. 6 : 2, 3.

3. De Engelen hebben geen Lighamen om de straffe te konnen dragen. En God wil aan geen ander Schepsel, dan

de mensch is, de schuld straffen dien de mensche gemaakt heeft: De Borge moet onze Broeder zyn, gelyk de Lossers onder de wet bloedvrinden waaren.

Vrag. Wie is magtig om Borge voor den zondaar te zyn?

Antw. Alleen de Heere Jesus Christus; dien de Schrift uitdrukkelyk noemt de Borge, Jerem. 30 : 21. De Middelaar Gods ende der Menschen, 1 Tim. 2 : 5. De Borge des verbonds, Hebr. 7 : 22.

∴ Vrag. Bewyst eens dat Christus een Borge is, die aan God kan voldoen?

Antw. 1. God heeft hem zelve gestelt om Borge te zyn, en in zyn Borgtogt genoegen genomen, Jerem. 30 : 21. Ende zyn Heerlyke zal uit hem zyn, ende zyn Heerscher uit het midden van hem voortkomen, ende ik zal hem doen naderen, ende hy zal tot my genaken: Want wie is hy, die met zyn harte borge worde om tot my de genaken, spreekt de Heere?

2. Deeze borgtogt krenkt Gods geregtigheid niet, maar is iets 't welk God geopenbaart heeft, door het Evangelium boven de wet, Rom. 3 : 21. Maar nu is de Regtvaardigheid Gods geopenbaart geworden zonder de Wet, hebbende getuigenisse van de Wet en de Propheten. Hier toont d'Apostel, dat zulk een tusschenkomende geregtigheid van een borge wel niet volgt uit den inhoud van de Wet, maar datze te gelyk daar niet tegen stryd, dewyl dat ze getuigenis heeft van de Wet en de Propheten. Dus wort de Wet niet onteert, als haar eisch van gehoorzaamheid, en 't dragen der straffen volkomen wordt genoeggedaan.

3. De Heere Christus is meester van zyn eigen leven, om dat hy Waaragtig God is, Joh. 10 : 17, 18. Daarom heeft my de Vader lief, overmits ik myn leven aflegge, opdat ik het zelve wederom neme — Ik hebbe magt het zelve af te leggen, ende hebbe magt het zelve wederom aan te nemen. Die daarom vrywillig zyn leven verpande,

om borge te zyn voor zyn volk, Psalm 40 : 8, 9. Doe zeide ik, ziet ik kome: In de rolle des boeks is van my geschreeven. Ik hebbe lust ô myn God! om u welbehagen te doen: Ende uwe Wet is in 't binnenste myns ingewands.

4. Deze borgtogt strekt tot niemands ongelyk of schade, maar veel eer tot bestenwil van 't gemeen, zo wel als tot vertoning van Gods heerlykheid, Eph. 1 : 3, 6. Gezegend zy de God, en de Vader onzes Heeren Jesu Christi, die ons gezeegend heeft met alle geestelyke zeegeninge in den Hemel in Christo — Tot prys der heerlykheid zyner genade, door welken hy ons begenadigt heeft in den geliefden.

5. Christus daarenboven is magtig om den zondaar tot eenen beeteren staat te brengen, Hebr. 5 : 9. Geheiligt zynde is hy allen die hem gehoorzaam zyn, een oorzake der eeuwige Zaligheid geworden.

Vrag. Aan wien moest de genoegdoeninge geschieden?

Antw. Aan de Godheid, of de gantsche aanbiddelyke Drie-eenheid, wiens beeld geschonden, wiens wet overtreden, en wiens verbond verbroken was, en zo heeft Christus als God aan hem zelven ook voldaan; doch in 't byzonder komt hier de Vader na de Huishoudinge der genade voor, aan wien Christus in der tyd, als Borge heeft voldaan, 2 Cor. 5 : 18, 19, 21.

Vrag. Hoe is de Vader aan te merken in de genoegdoeninge?

Antw. In de betrekking van een Rigter, die gezeten is op den Throon om regt en geregtigheid te oeffenen, konnende den zondaar niet ongestraft laten, of dezelve tot zyn gemeenschap aanneemen, ten zy alvorens het regt des Wets vervult, en aan zyn gekwetste Majesteit genoeg gedaan worde, Psalm 7 : 12. God is een Regtvaardig Rigter. Psalm 89 : 15. Geregtigheid ende gerigte zyn de vastigheid zyns Throons.

∴ Vrag. Hoe is die voldoeninge Christi te verstaan?

Antw. 1. Deze voldoening is niet te verstaan,

a. Als een kwytschelding zonder betaling, 't zy van den Schuldige, 't zy van den Borge: want zulk een kwytschelding kan met het ampt, dat God bekleed, als Rigter en zyn hoogste Regtvaardigheid niet bestaan: Gen. 18 : 25. Zoude de Rigter der gantsche Aarde geen recht doen?

b. Noch als een gunstige aanneeminge; welke naast aan de kwytschelding komt, zo dat de schuldheer van duizend gulden slegts eenen penning ontfangt. Neen de Heere eischt betaling van alles wat de Mensch hem schuldig is, Matth. 18 : 34.

c. Noch van een bepaalde betaling, waar door bepaaldelyk al dat gene daar gestelt wort, dat men schuldig is, dewyl onze borge niet alle straffen aan zig toegelaten heeft: By voorbeeld geen doofheid, gene pest, noch andere straffen, Deut. 28 : 35. gemeld, noch onzen geestelyken dood, noch de eeuwigheid der helsche straffe, en andere ongeschikte gevolgen daarvan.

2. Maar de voldoening is in dezer voegen te verstaan, dat de Borge even zo veel, of iets dat evenwigtig was, als in de verpligting is, heeft betaalt, 't welk God volgens zyn Regtvaardigheid niet gehouden is aan te neemen, en derhalven word 'er in de voldoening een gunst en genade vereischt, waar door het strenge regt niet aangedrongen wordt.

Vrag. Welke is de randzoenprys, die Christus heeft opgebragt.

Antw. 1. De randzoenprys is niet

a. De weezentlyke heiligheid zyner Goddelyke natuure: want op geenerhande wyze kan die de onze worden, ten zy wy God zelve, en met God vereenigt, ja een worden.

b. Ook niet de oorspronkelyke geregtigheid zyner Menschelyke natuure: want die hoedanigheid wierd in den Middelaar vereischt zoude hy als Priester voor ons tot God genaken, Hebr. 7 : 26.

2. Maar zyne verworvene geregtigheid; welke uitmaken

a. Zyn lydingen, dood, bloed, striemen, en wonden, waardoor hy ons heeft vrygekogt van den vloek, die wy door onze zonden over ons gebragt hebben, Jes. 53 : 5. De straffe die ons de vreede aanbrengt, was op hem, ende

door zyn striemen is ons de geneezinge geworden. 1 Petr. 1 : 18, 19. Gy zyt verlost door het dierbaar bloed Christi, als eens onbestraffelykən en onbevlekten Lams.

b. De gehoorzaamheid van zyn leven en wandel, waar door hy de wet Gods aan welkers onderhouding het leven belooft werdt, in onze plaats volbragt heeft, Rom. 5 : 19. Want gelyk door de ongehoorzaamheid van dien eenen Mensche te weten Adam, veele tot zondaars zyn gestelt geworden, alzo zullen ook door de gehoorzaamheid van eenen te weten Christus, veele tot regtvaardige gestelt worden. En Matth. 3 : 15. Jezus zeide tot hem, laat nu af: Want aldus betaamt ons alle geregtigheid te vervullen.

.·. Vrag. Wat merkt gy omtrent deze twederlei geregtigheid aan?

Antw. 1. Dat deeze beide in de genoegdoening volstrekt noodzakelyk zyn: want door zyn Lyden ontheft hy ons van den vloek, Gal. 4 : 4, 5. en door zyn gehoorzaamheid schenkt hy ons het regt ten eeuwigen leven, Rom. 8 : 4.

2. Dat men niet te nieuwsgierig of vermetel deeze beide van malkanderen moet scheiden, als of de Middelaar alleen door de eerste ons van strafschuld zou verlost, en voor dezelve genoeg gedaan hebben: en door de laatste alleen zou verworven hebben het regt ten eeuwigen leven: want dus zou men de lydelyke gehoorzaamheid beroven van de waardigheid van verdienen en de dadelyke van te voldoen, daar de voldoening en verdiensten niet verschillen in de zake, vermits aan den genen die door voldoeninge verlost word van de strafschuld, even daar door te gelyk hersteld word het regt ten leven.

3. Dat deze randzoenprys voldoende en evenwigtig was met de verplichting, zo dat, al bewees God zyne genade aan den zondaar met hem een borge te geven; egter geen gunste aan het losgeld, of den Middelaar zelve geschied is: want de strafschuld des genen die verlost moesten worden was oneindig: Hier tegen heeft Christus de prys van een' oneindige waardy opgebragt, waar door den Vader volkomen is genoeggedaan, Col. 2 : 14. Zulks getuigde hy in zyn dood, als roepende Joh. 19 : 30. Het is VOLBRAGT.

Vrag. Voor wie heeft Christus genoeg gedaan?

Antw. 1. Niet voor Engelen: want

a. De goede hebben geen Middelaar nodig, als zynde in hunne volmaaktheid staande gebleven.

b. De kwade zyn buiten alle hope van verlossinge gestelt, en worden bewaart met eeuwige ketenen der duisternisse, tot het oordeel, 2 Petr. 2 : 4.

2. Niet voor alle Menschen; maar alleen voor de Uitverkoorne die aan Christus van den Vader gegeven zyn, Joh. 17 : 23.

Vrag. Bewyst dat Christus niet voor alle Menschen; maar voor de Uitverkoornen alleen heeft voldaan?

Antw. 1. Deze voldoening word uitdrukkelyk bepaalt tot veele, Matth. 20 : 28. dewelke elders genoemt worden zyn volk, Matth. 1 : 21. zyn schapen, Joh. 10 : 15. zyne gemeente, Handel. 20 : 28. zyn lighaam, Eph. 5 : 25. zyne vrinden, Joh. 15 : 33.

2. Deze voldoening is verknogt met zyne voorbiddinge, welke zekerlyk alleen tot de uitverkooren behoort, Joh. 6 : 9. Ik bidde voor haar: ik bidde niet voor de waareld, maar voor de gene die gy my gegeven hebt, want zy zyn uwe.

∴ Vrag. Hoe verder?

Antw. 3. Ook vloeit zyne voldoenende offerhande uit de allerhoogste liefde van God, die men tot geene verworpelingen kan uitstrekken, Rom. 8 : 31, 32. Zo God voor ons is, wie zal tegen ons zyn? die ook zyne eigene Zone niet gespaart heeft, maar heeft hem voor ons allen overgegeven. En Cap. 5 : 8. Maar God bevestigt zyne liefde tegen ons, dat Christus voor ons gestorven is, als wy nog zondaars waren.

4. Verder, volgt uit Christi voldoeninge alle zaligmakende genade en de eeuwige heerlykheid zelve, welke immers aan den uitverkoorenen alleen eigen zyn, Rom. 5 : 9, 10. Veel meer dan, zynde nu geregtvaardigt door zyn bloed, zullen wy door hem behouden worden van den toorn: want indien wy vyanden zynde, met God ver-

zoent zyn door den dood zyns Zoons, hoe veel meer zullen wy verzoent zynde, behouden worden door zyn leven, en Cap. 8 : 32. Hoe zal hy ons ook met Hem niet alle dingen schenken?

5. Eindelyk gelyk uit een algemeene voldoeninge van Christus zo veele en grote ongerymtheden volgen, zo wordt de Mensch zelve daar door veel meer als God of Christus tot eene oorzake van zijne eigene dadelyke Zaligheid gemaakt.

∴. Vrag. Wat zegt gy op die plaatsen, in welken Christus gezegd wordt voor allen gestorven te zyn, als Rom. 5 : 18. 2 Cor. 5 : 15. 1 Tim. 2 : 6. en elders?

Antw. 't Blykt uit den samenhang, of uit het geene, van die alle gezegd word, dat het woord alle betekent alle die volgens de gifte des Vaders tot Christus als haar hoofd behoren, ofte dat anders het woord alle gestelt wordt voor allerlei Menschen, zonder eenig onderscheid van tyden, plaatsen, geslagten, ouderdom en staat. Dus vind men het woord gebruikt, Exod. 9 : 6. Alle het vee der Egyptenaren stierf. Matth. 4 : 23. Jesus genas alle ziekte ende alle kwale onder den volke. Handel 10 : 12. Petrus zag alle de viervoetige dieren der aarde in een linnen laken.

∴. Vrag. Maar wat dunkt u van die texten, in welke de genoegdoening wordt uitgestrekt tot de Waereld?

Antw. 1. Zomtyds betekent het woordt Waereld het Menschelyk geslagte in tegenstellinge van de Engelen, zonder dat juist alle Menschen hoofd voor hoofd bedoelt worden: dus Joh. 3 : 16. Alzo lief heeft God de Waareld gehadt. 2 Cor. 5 : 19. God was in Christo de Waareld met hem zelven verzoenende. Joh. 1 : 29. Ziet het Lam Gods, dat de zonde der Waereld wegdraagt.

2. Zomtyds de Uitverkorenen uit de Waereld in tegenstellinge van die verloren gaan. Dus Joh. 17 : 23. Op dat de Waereld bekenne dat gy my gezonden hebt, ende haar lief gehad hebt, gelyk gy lief gehad hebt. 1 Tim. 3 : 16. Is gepredikt onder de Heidenen, is gelooft in de Waereld.

3. Zomtyds de Uitverkorenen in tegenstelling of van de Joden alleen, of van de Leeraren, of van de gelovigen van dien tyd, in welken de Apostelen leefden en schreeven: dus Rom. 11 : 12. Indien hare val is de rykdom der

Waareld. 1 Joh. 2 : 2. Ende hy is een verzoeninge voor onze zonden: ende niet alleen voor de onze, maar ook voor (de zonden) der geheele Waareld. Weshalven uit diergelyke texten geen gevolg kan getrokken worden, dat Christus voor allen gestorven is.

.·. Vrag. Maar leest men niet 2 Petr. 2 : 1. Ook den Heere die haar gekogt heeft verloochenende, ende een haastig verderf over haar zelven brengende. Verloochenaars waren dan ook gekogt van den Heere Jesus?

Antw. De text spreekt niet van alle Menschen, want allen komenze tot dezen staat niet. Het woord kopen geeft gansch geen bewys voor een algemeene verzoening door Christus dood: Want men koopt dingen tot verscheiden gebruik, men koopt vaten tot een veragtelyk gebruik, ende ook tot sieraad: Men koop slaven om ze in vryheid te stellen en men koopt slaven om ze tot het geringste werk te gebruiken: Men koopt ezels om pakken te doen dragen. Dus waren deze valsche leeraars gekogt van den Heere, die hier niet κύριος Heere, Eigenaar, maar δεσποτης Huisheer genoemd wordt, tot het huiswerk in zyn huis, in de Kerk tot Leeraren, welk ampt zy misbruiken, en wierden valsche Propheten. De Heere Jesus heeft door zyn dood regt gekregen over alles, Hebr. 1 : 2. De Heere heeft alles zynen voeten onderworpen, 1 Cor. 15 : 28. Zo waren deze leeraren mede onder zyn gebied; hy hadde haar mede gekogt om ze tot zyn dienst, tot nutte der Uitverkoorenen te gebruiken als slaven, als ezels, maar niet tot zyne kinderen. Ziet Psalm 68 : 19. Gy zyt opgevaren in de hoogte, gy hebt de gevangenisse gevankelyk weggevoert. Gy hebt gaven genomen om uit te delen onder de Menschen.

Vrag. Wat is het einde dezer genoegdoeninge Christi?

Antw. Het einde waartoe deze genoegdoeninge strekt, is.

1. Deels tot betoning van Gods hoogste Regtvaardigheid. Dus zegt de Belydenis. Zo heeft dan God zyne REGTVAARDIGHEID bewezen tegen zynen Zone, als hy onze zonden op hem gelegd heeft, Rom. 3 : 25. Welken God voorgestelt heeft tot een Verzoeninge door 't gelove in zynen bloede, tot een betoninge van zyne

Regtvaardigheid, door de vergeevinge der zonden, die te voren geschied zyn onder de verdraagzaamheid Gods.

2. Deels tot betoning van zyne barmhartigheid tot onzer behoudenis. Dus vervolgt de Artikel. Ende heeft uitgestort zyne goedheid ende barmhartigheid over ons, die schuldig en de verdoemenisse waardig waren, voor ons gevende zynen Zone in den dood, door een volkomen liefde, ende hem verwekkende tot onze Regtvaardigmakinge, op dat wy door hem hadden de onsterfelykheid ende het eeuwige leven, Rom. 5 ; 8, 10. Maar God bevestigt zyne Liefde tegen ons, dat Christus voor ons gestorven is, als wy noch zondaars waren: Want indien wy vyanden zynde, met God verzoent zyn door den dood zyns Zoons, veel meer zullen wy verzoent zynde, behouden worden door zyn leven.

Vrag. Wat zegt het, dat God ten bewyze van zyne Regtvaardigheid onze zonden op zynen Zone geleid heeft?

Antw. Dat Christus onze zonden gedragen heeft als een slagtoffer, ende als een vloek in onze plaatze, Jes. 53 : 4. Waarlyk, hy heeft onze krankheden op zig genomen, en onze smerten heeft hy gedragen: 2 Cor. 5 : 21. Dien die geen zonde gekent heeft, heeft hy zonde voor ons gemaakt. Gal. 3 : 13. Christus heeft ons verlost van den vloek der wet, een vloek geworden zynde voor ons.

∴. Vrag. Hoe blykt dit meer?

Antw. 1. Dit blykt uit plaatsen, die uitdrukkelyk getuigen, dat Christus om ons, voor ons, en om onze zonden geleden heeft, Zie Rom. 4 : 25. Welke overgelevert is om onze zonden. Rom. 8 : 32. Maar heeft hem voor ons allen overgegeven. Hebr. 2 : 9. Opdat hy door de genade Gods voor allen de dood smaken zoude. 1 Petr. 3 : 18. Christus heeft ook eens voor de zonde geleden, hy regtvaardig voor de onregtvaardige.

2. De Schrift stelt hem duidelyk voor als de Borge en Losser die het randzoen of losgeld voor ons betaalt

heeft, Job. 19 : 25. Myne Verlosser leeft. Hebr. 7 : 22. Van een zo veel beter Verbont is Jesus Borge geworden. Matth. 20 : 28. De Zone des Menschen is niet gekomen om gedient te worden, maar om te dienen, en zyne ziele te geven tot een randzoen voor vele. 1 Tim. 2 : 6. Die hem zelven gegeven heeft tot een randzoen voor allen, wordende in de laatste texten het woord *ἀντὶ* anti gebruikt, dat onbetwistelyk in iemands plaats betekent. Men zie Matth. 2 : 22. Cap 5 : 38. Luc. 11 : 17. en elders.

3. Eindelyk worden ons als vrugten van Christi opofferinge in zyn Lyden voorgestelt de Reinigmaking onzer zonden, Hebr. 1 : 3. De Verzoeninge door dezelve, 1 Joh. 2 : 2. De Verlossinge, Gal. 3 : 13. De Geneezinge en vreede, Jes. 53 : 5. De Zaligheid zelve, Eph. 5 : 23. welke alle te zamen kragtige blyken zyn van eene volbragte voldoeninge.

∴. Vrag. Wat merkt gy aan tot besluit van dit leerstuk?

Antw. Ik weet niet kragtiger dan met de Zalige Witsius. Dit zyn de gedugte Verborgentheden van onzen Godsdienst, die van de tyden der eeuwe verzweegen zyn geweest, maar nu geopenbaart zyn, en door de Prophetische Schriften na 't bevel des eeuwigen Gods, tot gehoorzaamheid des geloofs onder de Heidenen bekent gemaakt, Rom. 16 : 25, 26. Hieruit blykt klaar de Goddelykheid van 't Christendom. Wat verstand van Menschen of van Engelen, zoude zo verborgene, zoo verheeve, zo zeer alle begrip van alle Schepselen te boven gaande dingen, hebben konnen bedenken? Wat een aanbiddelyke wysheid, regtvaardigheid, waarheid, goedheid, en menschenliefde Gods openbaart zig in het vinden, geven, voltrekken, van dit middel onzer Zaligheid. Wie zoude deze dingen in het ligt des Geestes bespiegelende, niet uitbreeken in den lof van den grooten God, ô diepte des rykdoms van Gods wysheid en kennisse! ô Verborgentheid in welken de Engelen zyn begeerig in te zien! Eere zy den Vader, die zodanigen Borge ons heeft verwekt, toegestaan, gegeeven! Eere zy den Zoone, die zig met menschelyk vleesch bekleed heeft, het Borgschap voor ons zoo gewillig, zoo geduldig, zo standvastig waargenomen heeft! Eere zy den Heiligen Geest, die aan ons is een bekentmaker, getuige, onderpand van zo groten

gelukzaligheid! Wellekom Christi Jesu, Waaragtig en eeuwige God, Waaragtig en Heilig Mensche, beiden te gelyk behoudende de eigenschappen van beide Natuuren in Eenigheid des Persoons. U erkennen wy, u dienen wy, tot u neemen wy onzen toevlugt, aan uwe voeten vallen wy neder, uit uwe hand alleen verwagten wy de Zaligheid. Gy zyt de Zaligmaker. U eigendom willen wy zyn, en zyn het door uwe genade, en zullen het blyven in eeuwigheid. U kenne, u erkenne, u aanbidde met ons, en door u worde alzo behoude de gantsche Waereld uwer uitverkoorne. Dit is de zomme van ons Gelove, van onze hope, van onze wensch! Amen.

XXI. ARTIKEL,

Van de verzoeninge van ons met God door Christus als Hogen-Priester door zyn Lyden en Sterven.

Wy ghelooven dat Jesus Christus een eeuwighe Hooge-Priester is met eede na de ordeninge Melchisedechs, ende heeft hem-selven in onsen name voor sijnen vader ghestelt, om sijnen toorn te stillen met voller genoechdoeninge, hem-selven opofferende aen den houte des cruyces, ende vergietende sijn dierbaar bloet tot reyninghe onser sonden; gelijc de Propheten hadden voorseyt. Want daer is gheschreven, Dat de straffe op den Sone Gods geleyt is, op dat wy vrede hadden, ende dat wy door sijne wonden genesen zijn; dat hy ter doot gheleydet is, als een lam: onder de quaet-doenders gerekent; ende als een quaetdoender veroordeelt door Pontium Pilatum, hoe-wel hy hem onschuldich verclaert hadde. So heeft hy dan betaelt, dat hy niet gherooft en hadde, ende heeft gheleden, hy rechtveerdich voor den onrechtveerdigen, ende dat so wel in sijn lichaem, als in sijn siele: gevoelende de schrickelicke straffe die onse sonden verdient hadden, so dat sijn sweet wierde gelijc druppelen bloedts, op der aerden afloopende. Hij heeft geroepen Mijn God, Mijn God, waerom hebt ghy my verlaten? ende heeft sulcks alles geleden tot vergevinge onser sonden. Daerom segghen wy wel ten rechten met Paulo, Dat wy niet anders en weten dan Christum ende dien gecruyst: wy achtent al voor dreck om de weerdicheyt ter kennisse onses Heeren Iesu Christi: wy

vinden allerley vertroostinghe in sijne wonden, ende en hebben niet van noode eenich ander middel te soecken of te versieren, om ons met God te versoenen; als alleen dese eenige offerande een-mael ghedaen, door welcke de geloovige in eeuwicheyt volmaekt werden: Dit is ooc de oorsake waerom hij door den Engel Gods ghenaemt is Jesus, dat is Salichmaker, overmits hy sijn volk verlossen soude van haren sonden.

VRAGE.

Welke zijn de byzondere namen van den Middelaar?

Antw. JESUS CHRISTUS; de name Jesus is een Hebreeuwsche; de name Christus een Grieksche.

Vrag. Waarom draagt de Middelaar beide een Hebreeuwsche en Grieksche naam?

Antw. Deeze zijn zeer gepast, dewijl hij een Zaligmaker moest zijn beide van Joden en Heidenen, Lu . 2 : 32. Een ligt tot verligtinge der Heidenen, ende tot heerlykheid uwes volks Israëls. Jes. 49 : 6.

Vrag. Wat betekent de name JESUS?

Antw. Behouder, Heiland, Zaligmaker, Math. 1 : 21. Ende zy zal eenen zone baren, ende gy zult zynen name heeten JESUS: want hy zal zyn volk zalig maken van hare zonden.

Vrag. Wanneer is hem die naam gegeven?

Antw. Niet bij geval, maar door Gods bijzonder bestier: Eerst door den Engel tot Maria, Luc. 1 : 31. daar na plegtig op den dag zijner besnijdenis, Luc. 2 : 21. Ende als de agt dagen vervult waren dat men 't kindeken besnyden zoude, zo wierd zyne name genaamd JESUS, welke genaamt was van den Engel, eer hy in den lighame ontfangen was.

Vrag. Was dit van te voren voorspelt?

Antw. Ja: want de Messias word sprekende ingevoerd,

Jes. 49 : 1. De Heere heeft my geroepen van den Buik aan, van myn moeders ingewand al heeft hy mynen NAME gemelder.

Vrag. Hebben ook andere Personen deeze Naam gedragen?

Antw. Ja doch. Josephus de Joodsche geschiedschryver spreekt onder anderen van eenen Jesus, de zoon van Ananus, die zeven jaaren en vyf maanden de verwoesting van Jerusalem voorspelde, en eindelyk in de belegeringe door eenen steen getroffen, onder een ysselyk geroep: wee de Stad! wee den Tempel! wee den volke! den geest gaf. Ook spreekt Gods woord van eenen Jesus die genaamt was Justus, een medearbeider van Paulus, Col. 4 : 11. En van een zeekeren tovenaar, een Jode wiens name was Bar-Jesus, dat is, de zone van Jesus, Hand. 13 : 6. Byzonderlyk leest men van doorlugtige mannen onder het Oude Testament, die dezen naam gedragen hebben.

Vrag. Wie zyn deeze?

Antw. Josua, de zoone Nuns, die Israël geleid heeft in de bezitting van het Land Canaän, Jos. 1 : 1. Josua, de zoone Jozadak, de Hogenpriester die het Joodsche volk uit de droevige gevangenisse van Babel verlost, en na haar eigen land wedergebragt heeft, Esr. 3 : 2. Jesaias uit Koninklyken geslagte voortgesproten, Jes. 1 : 1.

Vrag. Maar heeft de Zaligmaker deze naam niet op een voortreffelyker wyze gedragen als deze mannen?

Antw. Ja doch: Deze droegen die naam ten hoogsten als voorbeelden van Christus. Maar Gods Zoon draagt die naam als het waare tegenbeeld van die alle, Handel. 5 : 31. Dezen heeft God verhoogt door zyne Regterhand tot eenen Vorst ende Zaligmaker: om Israël te geven bekeeringe ende vergevinge van zonden.

.·. Vrag. Wat ziet gy in dezen naam?

Antw. 1. 't Is een naam van Majesteit en eer, die een Persoon word gegeven aan wien wy eene byzondere eerbied schuldig zyn: Phil. 2 : 10. Op dat in den name Jesu zig zoude buigen alle knye der gene die in den Hemel, ende die op de Aarde, ende die onder de Aarde zyn.

2. 't Is een naam van verwondering: Want zy drukt uit een wonderlyk Persoon, die de grote Zaligheid op een

zo wonderbare wyze heeft verdient, en tot verwondering van Engelen en Menschen aan rampsalige zondaren toepast. Jesaias daar op ziende zegt: Cap. 9 : 5. Men noemt zynen name wonderlyk!

3. 't Is een beminnelyke naam voor den zondaar die het leven buiten zig zelven in Christus zoekt, Hoogl. 1 : 3. Uwe naam is eene olie die uitgestort wort. d'Oudvader Bernardus roept 'er over uit: geen gezang is liefFelyker, geen gehoor vermakelyker, geene gedagten genoeglyker als Jesus de Zone Gods. Augustinus had 'er zo zo veel agting voor dat hy elders zegt: Indien gy schryft het behaagt my niet, indien ik Jesus daar niet lees: Indien gy met my spreekt, 't smaakt my niet, ten zy Jesus daar in gehoort worde: want Jesus is honing in de mond, gekweel in d'ooren en blydschap in het harte, Hoogl. 5 : 16. Al wat aan hem is, is gantsch begeerlyk.

4. 't Is een naam van sterkte. Niemand kanze in kragt dragen dan de sterke God, die magtig is volkomen Zalig te maken die door hem tot God gaan, Handel. 4 : 12. De Zaligheid is in geenen anderen. Want daar is ook onder den Hemel geenen naam, die onder de menschen gegeven is, door welken wy moeten Zalig worden.

.·. Vrag. Is 'er in den name Jesus zo veel meer kragt dat men eene byzondere eerbied aan deezen boven andere namen van den Middelaar, en God zelve bewyzen moet, om dat Paulus zegt, Phil. 2 : 10. Dat in de name Jesus zig buigen zoude alle knien?

Antw. Geenzints. 1. d'Apostel spreekt hier van geen lighamelyke kniebuiging; maar van een oneigentlyke kniebuiging, welke vallen kan ook in de geesten die in den Hemel, en ook onder de Aarde zyn, bestaande in eene algemeene onderwerpinge aan Jesus, Jes. 45 : 23. Ik hebbe gesworen by my zelven, daar is een woord der geregtigheid uit mynen monde gegaan, ende het zal niet wederkeeren; dat my alle knye zal gebogen worden, alle tonge my zal sweeren.

2. Ook ziet hier de Apostel niet zo zeer op de naam; maar op de Persoon daar door betekent, en deszelfs waardigheid, aan wien de Vader in zyne verhoging eenen naam gegeven heeft, welke boven alle naam is, vers 9. Handel. 4 : 12.

Vrag. Waarom wordt de Zone Gods Jesus dat is Zaligmaker genoemt?

Antw. Om dat hy ons Zalig maakt, en van onze zonden verlost: daar beneven dat by niemand anders eenige Zaligheid te zoeken of te vinden is, Psalm 68 : 21. Die God is onze Zaligheid zela! Die God is ons een God van volkomene Zaligheid, Handel. 4 : 12. Ende de Zaligheid is in geenen anderen. 1 Joh. 4 : 14. Ende wy hebben 't aanschouwt, ende getuigen dat de Vader zynen Zone gezonden heeft tot eenen Zaligmaker der Waereld.

Vrag. Welke is d'andere naam van den Middelaar?

Antw. De name CHRISTUS.

Vrag. Wat betekent deze naam?

Antw. Deze betekent GESALFDE, en komt overeen met den naam MESSIAS, waar mede de Middelaar in 't Oude Testament benoemd wordt, Joh. 1 : 42. Wy hebben gevonden den Messiam het welk is overgezet zynde de CHRISTUS, Joh. 4 : 25. De Vrouwe, zeide tot hem, ik weet dat de MESSIAS komt, die genaamd word CHRISTUS.

Vrag. Wat voor Personen wierden onder het Oude Testament gesalft?

Antw. Propheten, 1 Kon. 19 : 16. Psalm. 105 : 15. Priesters, Exod. 30 : 30. Lev. 6 : 22. en Koningen, 1 Kon. 19 : 15, 16. 1 Sam. 24 : 7, 11.

Vrag. Wat gaf deze zalvinge te kennen?

Antw. 1. Dat deze Personen Gode aangenaam en wettig verkoren waren.

2. Dat zy gewillig en bekwaan zouden gemaakt worden om haar ampt te bedienen.

3. Dat zy zouden strekken tot levendige schilderyen van den beloofden Messias, den gezalfden des Heeren.

Vrag. Is Christus gezalft tot bediening van deze drie ampten?

Antw. Ja doch. Tot Propheet, Deut. 18 : 15. Eenen Propheet uit het midden van u, uit uwe Broeders, als my, zal de Heere uwe God verwekken: na hem zult gy horen. Tot Priester, Psalm 110 : 4. De Heere heeft gezworen, ende het zal hem niet berouwen. Gy zyt Priester in der eeuwigheit na de ordening Melchizedeks. Tot Koning, Psalm 2 : 6 Ik doch hebbe mynen Koning gezalft over Zion, den berg myner heiligheid.

Vrag. Hoe zo?

Antw. 1. Door voorverordineering van eeuwigheid. De Vader heeft hem verordineert, en geroepen om middelaar te zyn, eer de Waereld was, Hebr. 5 : 3. Alzo ook Christus heeft hem zelven niet verheerlykt om Hogen-Priester te worden; maar die tot hem gesproken heeft, gy zyt myn Zone, heden hebbe ik u gegenereert. 1 Petr. 1 : 20. Dewelke wel voorgekent is geweest voor de grondlegginge der Waereld.

2. Door dadelyke bekwaammakinge in der tyd; daar de Middelaar van spreekt, Jes. 61 : 1. De geest des Heeren is op my, om dat de Heere my GESALFT heeft, om een blyde boodschap te brengen den zagtmoedigen; hy heeft my gezonden om te verbinden de gebrokene van harten, om den gevangen vryheid uit te roepen, ende den gebondenen opening der gevangenisse.

∴ Vrag. Toont eens dat de Zaligmaker dezen naam, op een veel heerlyker wyze droeg als de Propheten, Priesters, Koningen onder het Oude Testament?

Antw. 1. Zy droegen die naam ten hoogsten als voorbeelden van Christus; maar Gods Zoon draagt die naam als het tegenbeeld van allen.

2. Zy wierden slegts gezalft van menschen; maar de Zaligmaker is onmiddelyk van God zynen Vader gesalft, Psalm 45 : 8. Daarom heeft u, ô God, uwe God gesalft met vreugden-olie boven uwe medegenoten.

3. Zy wierden alleen met uiterlyke lighamelyke olie gesalft, maar de Zaligmaker is gesalft met inwendige olie des H. Geestes, Handel. 10 : 38. Belangende Jesus van Nazareth, hoe hem God gesalft heeft, met den Heiligen Geest en met kragt.

4. Zy ontvingen den Geest Gods spaarzaam; maar Jesus is gesalft met den Heiligen Geest op eene overvloedige wyze zonder mate, Joh. 3 : 34. God geeft hem de Geest niet met mate.

5. De salvinge van deze wierdt bepaalt in hunne Personen; maar de salvinge van Christus spreid haar uit over al zyn volk, en daalt van hem neder als het hoofd op al zyne geestelyke Ledematen, Joh. 1 : 16. Uit zyne volheid hebben wy alle ontfangen genade voor genade. Verg. Ps. 133 : 2, 3.

Vrag. Is 't noodzakelyk ten aanzien van ons dat Christus deze drie ampten bekleedde?

Antw. Ja doch. 1. Wy zyn van natuure verduistert in 't verstand, Eph. 4 : 18. Dus moest onze Zaligmaker een Propheet zyn, om ons den weg der Zaligheid te verkondigen, Joh. 4 : 25. De Vrouwe zeide tot hem: Ik weet dat de Messias komt, die genaamt wordt Christus, wanneer die zal gekomen zyn, zo zal hy ons alle dingen verkondigen.

2. Wy zyn vyanden Gods, door de zonde, Rom. 8 : 7. De Zaligmaker moest een Hogen-Priester zyn, om de vyandschap weg te nemen door een genoegzame offerhande, Hebr. 2 : 17. Op dat hy een barmhartig en getrouw Hogen-Priester zoude zyn, om de zonde des volks te verzoenen.

3. Wy zyn onbekwaam om tot God weder te keeren, en ons zelven te bestieren. De Zaligmaker moest een magtig Koning zyn, om ons tot Gods gemeenschap over te brengen, en van de heerschappy des duivels te verlossen, Joh. 8 : 36. Indien dan de Zone u zal vrygemaakt hebben. zo zult gy waarlyk vry zyn.

Vrag. Hoe spreekt onze Belydenis van deze drie ampten?

Antw. 1. Van zyn Prophetisch ampt; als 't Hoofd van alle Leeraren, Art. XXXII.

2. Van zyn Koninklyk ampt, als de opperste bestierder zyner Kerke, Art. XXVII. XXIX. XXXI.

3. Van zyn Priesterlyke bediening, als het middel onzer verzoeninge met God, Art. XX—XXVI.

Vrag. Is die orde natuurlyk, dat de behandeling van het Priester-ampt in onze Belydenis, voorafgaat?

Antw. Ja doch. Want Christus Priester-ampt is de grondslag van de andere twee. Als Propheet konde hy de Zaligheid niet verkondigen, ten zy hy dezelve als Priester eerst hadde verworven. Als Koning konde hy ons in zyn Koningryk niet inbrengen, ten zy hy een offerhande voor onze zonde geworden was.

Vrag. Hoe veel daden maken zijn Opper-priesterschap uit?

Antw. Twee, zijn Opofferinge en Voorbiddinge.

1. Van zijn' opofferinge lezen wij Jes. 53 : 10.

Als hij zijne Ziele haar tot een schuldoffer zal gesteld hebben, zo zal hij zaad zien. Hebr. 10 : 10. In welken wille wy geheiligt zyn door de offerhande des lighaams Christi eenmaal geschied.

2. Van zijn voorbiddinge, Rom. 8 : 34. Die voor ons bid. Hebr. 7 : 25. Alzo hy altoos leeft om voor ons te bidden.

Vrag. Wat orde houd de Belijdenis omtrent deze daden?

Antw. Zij spreekt van de Opofferinge in dezen Artikel, en van zijne voorbiddinge treffelijk en dierbaar, Art. XXVI. na verscheide zaken welke aan zijn offerhande vast zijn, of daar uit volgen, tusschen beiden gevoegt te hebben.

Vrag. Wat is dan de inhoud van den Artikel?

Antw. De Leere van onze verzoeninge met God door Christus, als Hogen-priester door zyn lyden en sterven.

∴. Vrag. Wat dunkt u van deze stoffe?

Antw. Zy wekt ons op dat wy dezen Priester en zyn offerhande in den gelove beschouwen, 1 Petr. 2 : 7. U dan die gy gelooft is hy dierbaar. Wonderlyke dingen

hadde Paulus in den derden hemel gezien; nogtans was hy zo vernoegt niet of hy wenschte doorgaans Jesus als gekruist te zien. Zo wonderlyk een Persoon de Christus is, zo wonderbare verborgentheden vinden wy in zyn lyden. Men ziet 'er in een spiegel van de Goddelyke magt. d'Overwonnene door elende overwint zyne vyanden: Door angsten der helle sluit hy de helle, en als hem de hemel troost weigert neemt hy voor ons den hemel in. Hy lyd voor hen, die hem deden lyden: Hy sterft als vriend voor die zyn vyanden waren. Het is veel dat de Zonne der natuure opgaat over boze; maar het is veel meer dat de Zonne der geregtigheid ondergaat voor godlooze. Onze zonden waren zyn wonden; zyne striemen onze genezinge en vrede. Hierom, heilige Broeders, die de hemelsche roepinge deelagtig zyt, AANMERKT den Apostel en Hogen-priester onzer Belydenisse, Hebr. 3 : 1.

∴ Vrag. In hoe veel deelen wort dezen Artikel verdeelt?

Antw. In twee deelen. 't Eerste handelt van de Leer; 't tweede van 't gebruik dezer Leere.

1. Ten aanzien van de Leere wordt ons voorgestelt

A. In wat hoedanigheid de eige Zoon van God geleden heeft. Wy gelooven dat Jesus Christus een eeuwige Hoge-priester is met eede na de ordeninge Melchizedeks.

B. Wat hy gedaan of geleden heeft

a. Voorgestelt in dezer voegen. Ende heeft hem zelven in onzen name voor zynen Vader gestelt om zynen toorn te stillen met vollen genoegdoeninge, hem zelven opofferende aan den houte des kruices, ende zyn dierbaar bloed tot reininge onzer zonden, gelyk de Propheten hadden voorzeit.

b. Aangedrongen met texten der Schriftuure: Want daar is geschreven dat de straffe op den Zone Gods geleit is; op dat wy vrede hadden, ende dat wy door zyne wonden genezen zyn; dat hy ter dood geleid is, als een Lam: onder de kwaaddoenders gerekent.

C. Nader verklaart ten aanzien

a. Van de wyze, op welke. Ende als een kwaatdoender veroordeelt door Pontium Pilatum, hoewel hy hem onschuldig verklaart hadde: zo heeft hy dan betaalt, dat hy niet gerooft hadde, en heeft geleden, hy regtvaerdig voor den onregtvaardigen.

b. Van de deelen, waar in. Ende dat zo wel in zyn lighaam, als in zyne Ziele.

c. Van de ontzaggelyke swaarte. Gevoelende de schrikkelyke straffen die onze zonden verdient hadden, zo dat zyn zweet wierdt gelyk druppelen bloeds op der aarde aflopende. Hy heeft geroepen: Myn God, myn God, waarom hebt gy my verlaten?

d. Van het einde, waar toe. Ende heeft zulks alles geleden tot vergevinge der zonden.

II. Ten aanzien van het gebruik dezer Leere, ziet men

A. Dat 'er eerst betoogt word

a. Wat agting wy den Heere Jesus schuldig zyn. Daarom zeggen wy wel ten regten met Paulo, dat wy niet anders weten dan Christum, ende dien gekruist: Wy agten 't al voor drek om de waardigheid der kennisse onzes Heeren Jesu Christi.

b. Wat troost wy uit zyn lyden trekken. Wy vinden allerlei vertroostingen in zyne wonden.

B. Daar na dat wy geen ander middel van noden hebben om Zalig te worden. Ende hebben niet van node eenig ander middel te zoeken of te versieren, om ons met God te verzoenen, als alleen deze eenige offerhande eenmaal gedaan, door welke de gelovige in eeuwigheid volmaakt worden. Dit is ook de oorzake, waarom hy door den Engel Gods genaamt is JESUS, dat is Zaligmaker, overmits hy zyn volk verlossen zoude van hare zonden.

Vrag. Wie heeft voor onze zonden geleden?

Antw. Jesus Christus, Luc. 24 : 26. Ende moeste de CHRISTUS niet deeze dingen LYDEN?

Vrag. In wat hoedanigheid heeft Christus geleden?

Antw. Als Priester, dien het niet alle dage nodig was, gelyk den Hogen-Priester, eerst voor zyne eigene zonden slagtofferen op te offeren; daarna voor de zonden des volks: want dat heeft hy eenmaal gedaan, als hy hem zelven opgeoffert heeft, Hebr. 7 : 27.

∴. Vrag. Wat betekent het woord Priester?

Antw. Het woord כֹּהֵן Coheen betekent een Vorst, een Prins of Overste die de naaste is aan de hand des Konings, en daarom voor een derde by den zelven iets ten beste kan uitwerken. Zie 2 Sam. 8 : 18. Vergel. 1 Kron. 18 : 17. Job 12 : 19. Doch gemeenlyk betekent het een Priester, die tot God nadert en zig bezig houd in zaken van den Godsdienst. In 't Grieks zegt men Ἱερεύς dat zyn opzigt heeft op offeren, of heilige werken te verrigtten.

∴. Vrag. Past deze naam in nadruk op de Christus?

Antw. Ja doch: Want van eeuwigheid heeft hy de naaste toegang tot zyn Vader, als zynde in den schoot des Vaders, Joh. 1 : 18. En Gods Metgezel, Zach. 13 : 7. Alleen in staat om voor den zondaar in te staan by den Vader, Jerem. 30 : 21.

Vrag. Wat is een Priester?

Antw. Paulus zegt ons, die uit de menschen gestelt wordt voor de menschen in de zaken die by God te doen zyn, op dat hij offeren gaven ende slagt-offeren voor de zonden, Hebr. 5 : 1.

Vrag. Is Christus een eigentlijk Priester, of alleen in naam en gelykenisse, gelyk de Socinianen leeren?

Antw. Dus wordt hij eigentlyk en in der waarheid beschreven, Hebr. 5 : 5—7. Ook leest men dat hij als Priester zig zelven geoffert heeft, Hebr. 7 : 27. en dat hij altijd leeft om voor haar te bidden, vers 25.

Vrag. Hoedanig een Priester is de Christns?

Antw. Niet een gemeen; maar een voortreffelyk Priester, voortreffelyker van alle de Priesteren des Ouden Testaments. Dus noemt hem onze Belydenis een EEUWIGE HOGENPRIESTER na de ordeninge MELCHIZEDEKS.

Vrag. Waarom een EEUWIGE HOGENPRIESTER?

Antw. 1, In tegenstelling van het Levitische Priesterschap, dat maar voor een tyd was, daar zyn Priester-ampt, ten

aanzien van deszelfs voorbiddinge altoos duurt, Hebr. 7 : 23, 24. Ende gene zyn wel veele Priesters geworden, om dat zy door den dood verhindert wierden altyd te blyven, maar deze, om dat hy in der eeuwigheid blyft, heeft een onvergankelyk Priesterschap, vers 25. Alzo hy altyd leeft om voor haar te bidden.

2. Ten opzigte van de vrugt zyner offerhande, welke eeuwiglyk zyn zal, en aan alle de gelovige het eeuwige leven geeft, Hebr. 10 : 14. Want met eene offerhande heeft hy in eeuwigheid volmaakt, de gene die geheiligt worden.

Vrag. Waarom een Priester na de ordeninge MELCHIZEDEKS?

Antw. Om dat hij alleen na die orde Priester is. Psalm 110 : 4. De Heere heeft gesworen, ende het zal hem niet berouwen: Gy zyt PRIESTER na de ORDENINGE MELCHIZEDEKS.

∴ Vrag. Wie is Melchizedek geweest?

Antw. Over de Persoon van Melchizedek zyn velerlei gevoelens by de Geleerden, die wy voorby gaan te melden. 't Gemeen gevoelen houd, dat Melchizedek geweest is een waar Mensch uit het geslagte der Cananiten, een overblyfsel van de gelovige vaderen, wonderlyk en onverwagt van God verwekt en bewaart onder de godloze Cananiten, om door zyn tweevoudig ampt van Priester en Koning en andere zeldsaamheden een uitmuntend voorbeeld te verstrekken van de Persoon en het ampt van Christus. Dit gevoelen dunkt ons overeen te stemmen met Moses verhaal, Gen. 14 : 18—20. Ende Melchizedek Koning van Salem bragt voort brood ende wyn: Ende hy was een Priester des Allerhoogsten Gods, ende hy zeegende hem ende zeide: gezegend zy Abraham Gode den Allerhoogsten, die hemel ende aarde bezit. Ende gezegent zy den Allerhoogste God, die uwe vyanden in uwe hand gegeven heeft; ende hy gaf hem de tienden van alles. Ende dat Paulus van hem zegt, Hebr. 7 : 1—3. Want deze Melchizedek was Koning van Salem, een Priester des Allerhoogsten

Gods, die Abraham te gemoete ging als hy wederkeerde van het slaan der Koningen, ende hem zeegende. Aan welken ook Abraham van alles de tienden deelde: Die voor eerst overgezet wordt Koning der geregtigheid, ende daar na ook was Koning van Salem, het welke is een Koning des vredes, zonder vader, zonder moeder, zonder geslagtreekeninge, nog beginzel der dagen, nog einde des levens hebbende; maar den Zoone Gods gelyk geworden zynde blyft een Priester in eeuwigheid.

.·. Vrag. Hoe betoogt gy, dat Christus Priester is na de ORDENING of gelykenisse van MELCHIZEDEK?

Antw. De Heere Christus komt met Melchizedek overeen.

1. In eigen naam. Melchizedek was een Koning der geregtigheid, en teffens een Koning van Salem, dat is: een Koning des vredes. Maar Christus is by uitneementheid de Heere onze geregtigheid, Jer. 23 : 6. die de geregtigheid lief heeft, Psalm 45 : 8. En zyn Koninkryke regeert in geregtigheid, Psalm 72 : 1. Daarby is hy ook een Koning des vredes, de waare Vrede-Vorst, Jes. 9 : 5. Die de zyne den vrede geeft, Joh. 14 : 27. En de vrede in zyn Koninkryk bevordert, 2 Cor. 13 : 11.

2. In hoedanigheid van zyn Persoon: Want Melchizedek was zonder vader, zonder moeder, zonder geslagtrekeninge, nog beginzel der dagen, nog einde des levens hebbende. 't Welk niet te verstaan zy als of Melchizedek geheel zonder vader, zonder moeder, zonder geslagtrekeninge zoude geweest zyn; maar zodanig word hy van Paulus genoemd: of om dat het geslagte: waaruit hy gesproten is in de H. Schrift niet voorkomt; dus zegt Erasmus zeer wel van welks geslagt men d'oorsprong niet kan verhalen: Of in tegenstelling van het Levitisch Priesterschap, dewelke moesten aanwyzen dat zy uit de stamme Levi waren, anderzints, wierden zy als niet geregtigt, van het Priester-ampt, geweert. Zie Neh. 7 : 64. Christus nu is zonder vader, na zyn menschelyke natuure, als geboren uit een maagd door de wonderlyke kragt des H. Geests, Luc. 1 : 34, 35. Zonder moeder, na zyne Goddelyke natuure zynde de Zoon des Vaders, van eeuwigheid op een onbegrypelyke wyze van hem gegenereert, Psalm 2 : 7. Zonder geslagtreekeninge als Priester, zynde uit de stam van Juda, op welke stamme Mozes niet heeft

gesproken van het Priesterdom, bebbende zonder navolgers een onvergangelyk Priesterdom, Hebr. 7 : 24. leevende altoos, om voor zyn volk te bidden, vers 25.

3. Gelykheid is 'er in haare dubbele ampten. Melchizedek was te gelyk Koning te Salem, en Priester des Allerhoogsten Gods; welke ampten Christus te gelyk heeft bedient, Zach. 6 : 13. ende hy zal zitten, ende Heerschen op zynen throon: Ende hy zal Priester zyn op zynen throon.

4. Overeenkomst was 'er in geduurzaamheid van het Priesterschap. Melchizedek was Priester van den beginne tot den einde. Hy had geen medegenoten: Ook is hem niemand in dat ampt opgevolgd. De Messias is Priester in der eeuwigheid. Van eeuwigheid is hy van den Vader tot Priester aangesteld, 't welk ook by hem is aangenomen, Psalm 40 : 7, 8, 9. Ook zal de Zone Gods Priester blyven tot in eeuwigheid, zonder opvolgers in die waardigheid; daarom zegt Paulus Hebr. 7 : 23, 24. Ende gene zyn wel vele Priesters geworden, om dat zy door den dood verhindert wierden, altyd te blyven: maar deze, om dat hy in der eeuwigheid blyft, heeft een onvergangelyk Priesterschap.

5. Gelykheid is hier in waardigheid. Melchizedek was groter dan alle de Priesteren Aärons, meerder dan Abraham. Abraham gaf hem de tienden uit den buit des oorlogs ten blyke van eer en agting voor hem, Hebr. 7 : 4. Aanmerkt nu hoe groot deze geweest zy, aan den welken Abraham de Patriarch tienden gegeven heeft uit den buit. Christus nu is ook groter en waardiger dan alle die. Hy is groter Propheet als Mozes, uitnemender Koning als Salomo, voortreffelyker Priester als Aäron, ja als Melchizedek zelve, dragende de baniere boven tien duizenden, Hoogl. 5 : 10.

∴ Vrag. Wat zegt het als men leest Psalm 110 : 4. dat Christus Priester is onder EETSWEERINGE na de ordeninge Melchizedeks?

Antw. 1. Dit wyst aan de wettigheid van Christus Priesterschap. Niemand mogt zig zelven tot die waardigheid indringen; maar hy moest daartoe geroepen zyn, Hebr. 5 : 4. Den eed van Jehovah God Vader omtrent het Priester-ampt zyns Zoons, was als zyn ordening en roepinge tot het zelve, vers 5. Alzo ook Christus heeft hem zelven niet verheerlykt om Hogen-priester te wor-

den; maar die tot hem gesproken heeft, gy zyt myn Zoon heden hebbe ik u gegenereerd!

2. Dit geeft te kennen de waardigheid van dit Priesterschap boven de Priester-orde van Aäron die zonder eetsweeringe Priesters waren, Hebr. 7 : 20, 21. Ende voor zo verre het niet zonder eetsweeringe is geschiet: want gene zyn wel zonder eetsweeringe Priesters geworden; maar deze met eetsweeringe doordien die tot hem gezegd heeft: De Heere heeft gezworen ende het zal hem niet berouwen. Gy zyt Priester in der eeuwigheid na de ordeninge Melchizedeks.

3. Hierin lag de zeldzaamheid van dit Priesterschap. 't Was een ongewone zaak, dat 'er een Priester zoude zyn uit de stam van Juda; naar de wet moest hy uit de stam van Levi zyn. Dit evenwel bevestigt de Heere door zynen eed. Men zie Hebr. 7 : 11—14.

Vrag. Wat heeft Christus, als Priester, gedaan?

Antw. Hij heeft hem zelven als een offerhande, in onzen name voor zynen Vader gestelt, Eph. 5 : 2. Die hem zelven voor ons gegeven heeft tot een OFFERHANDE en SLAGTOFFER Gode tot een welriekende reuk.

Vrag. Konde Christus volstaan met een offerhande van slagtbeesten?

Antw. Geenzints. 't Is onmogelijk dat het bloed van bokken en stieren de zonden wegneeme, Hebr. 10 : 4. Ook stelde de Heere den dienst der offerhande eertijds in, om Israël te leeren in het offeren der slagtbeesten op Christus te zien, als het Lam Gods, wegdragende de zonde der waereld, Joh. 1 : 29.

Vrag. Moest 'er dan geen bloed gestort worden?

Antw. Ja zekerlijk: Want alle dingen worden byna door bloed gereinigt na de wet, en zonder bloedstortinge geschied geene vergeevinge, Hebr. 9 : 22. Doch 't bloed dat gestort wierde moest het dierbaar bloed des Zoons Gods zijn, 1 Petr. 1 : 18, 19. Weetende

dat gy verlost zyt door 't dierbaar bloed Christi als een onbestraffelyken, ende onbevlekten lams.

Vrag. Wat verstaat gy door het bloed Christi?

Antw. Niet eeniglyk die vloeibare stoffe, waar van zomtyds een gedeelte uit de aderen van den mensche Christus op aarde is uitgestort; maar al zyn bloedig lyden, gepaart met eene zuivere gehoorzaamheid tot de dood; ja tot de dood des kruices, Phil. 2 : 8.

Vrag. Waarom noemt gy dit een dierbaar bloed?

Antw. 1. Om dat het was het bloed en lyden van zodanigen Persoon die Gode en menschen dierbaar is, 1 Petr. 2 : 5—7.

2. Daar is niets zo dierbaar in hemel of op aarde, dat 'er tegens op kan weegen.

3. De vrugten van dit bloedig lyden, zyn zodanig: want Christus heeft hem zelven opgeoffert aan den houte des kruices, vergietende zyn dierbaar bloed tot REININGE onzer ZONDEN. Zie 1 Joh. 1 : 7. Het bloed Jesu Christi des Zoons Gods REINIGT ons van alle ZONDE. Eph. 1 : 7. Wy hebben de verlossinge door zyn bloed, namentlyk de VERGEVING der MISDADEN.

Vrag. Hoe heeft Christus hem zelven opgeoffert?

Antw. Niet na zijn Godheid; maar na zijn menschheid; te weten: in ligchaam en ziel, dewelke alleen lijden kan. Waarom wij dan eens lezen, dat hij gekomen is om zyne ZIELE te geven tot een rantzoen voor vele. Matth. 20 : 28. Dan eens van de offerhande zyns LIGHAAMS, Hebr. 10 : 10.

Vrag. Is dan het lijden van Christus menschheid, geheel buiten en zonder de Godheid geweest?

Antw. Geenzints. De Godheid heeft de menschelijke natuure in 't swaarwigtig lijden ondersteunt, Jes. 50 : 7. Want de Heere HEERE helpt my, daarom werde ik niet te schande; daarom hebbe ik myn aangezichte ge-

steld als eenen keisteen: want ik weete dat ik niet zal beschaamt worden.

Vrag. Hoe is de Godheid in dit lyden aan te merken?

Antw. 1. Christus heeft na zyne Goddelyke natuure, als Priester de menschelyke natuure, Gode tot een offerhande der verzoeninge opgedragen, Hebr. 9 : 14. Die door den eeuwigen Geest hem zelven Gode onstraffelyk opgeoffert heeft.

2. Ook kan men de Goddelyke natuur van Christus aanmerken als den Altaar, welke de offerhande zyner menschheid geheiligt heeft, en daarby onze gebeden nog heiligt: Hebr. 13 : 10. Wy hebben eenen altaar van den welken geen magt hebben te eeten die den tabernakel dienen. Openb. 8 : 3. Daar kwam een en stont aan den altaar hebbende een gouden wierookvat, ende hem wierdt veel reukwerk gegeven opdat hy 't met de gebeden der Heiligen zou leggen op den gouden altaar die voor den throon is.

Vrag. Wat merkt gy verder als den Altaar aan?

Antw. Niet alleen het geheele Joodsche land, in het welke Christus geleden heeft, maar voornamentlyk het hout des kruis, op welke hy onze zonden in zyn lighaam gedragen heeft, 1 Petr. 2 : 20. Dus spreken de geleerde kantekenaars over Psalm 110 : 4. Ook leest men in een ouden druk dezer belydenis van den Altaar des kruices.

∴. Vrag. Dus stelt men 't kruishout boven de waardigheid van Christus Persoon, dewyl d'altaar die de gave heiligt meerder is als de gave, volgens Matth. 23 : 19?

Antw. Geenzints, want men moet die name van 't kruishout niet buiten deszelfs oogmerk en reden uitstrekken. 't Kruishout draagt alleen die naam

1. Voor zo verre Christus het slot van zyn lyden door de dood daaraan heeft ondergaan, onze zonden dragende in zyn lighaam op het hout, 1 Petr. 2 : 24.

2. En voor zo verre dit hout een vertoninge van den vloek gaf, welke Christus voor ons moest worden, en daar door geworden is, na Paulus aanmerkinge uit Mozes, Gal. 3 : 13. Christus is een vloek geworden voor ons: Want daar is geschreven vervloekt is een iegelyk die aan 't hout hangt.

Vrag. Wat was het vuur, dat zyn offerhande verteerde?

Antw. 1. Gods brandende toorn, welke wraak oeffent over de zonden der uitverkoorenen, in Christus: over welkers gevoel hy klaagde, Matth. 27 : 46. Myn God, myn God, waarom hebt gy my verlaten.

2. Zyn blakende liefde voor d'eere Gods en de zaligheid van zyn volk daar hy van spreekt, Psalm 69 : 10. Den yver van uw huis heeft my verteert.

Vrag. Wat was het einde van Christus offerhande?

Antw. Om den toorn Gods te stillen met voller genoegdoeninge: Want het betaamde hem, om welke alle dingen zyn, ende door welke alle dingen zyn, dat hy veele kinderen tot de heerlykheid leidende, den oversten Leidsman door lyden zoude Heiligen, Hebr. 2 : 10.

Vrag. Was dat offerlyden voorzegt?

Antw. Ja doch. Dus zegt de Belijdenis. Daar is geschreven by de Propheten dat de straffe op den Zone Gods geleid is; op dat wy vrede hadden, ende dat wy door zyne wonden genezen zyn, dat hy ter dood geleid is als een lam: Onder de kwaaddoenders gerekent: Zie Jes. 53 : 5, 7, 12. voeg 'er bij Psalm 22 : 16. Gy legt my in het stof des doods. Dan. 9 : 26. Na die twee en zestig weeken zal de Messias uitgeroeit worden. Zach. 13 : 7. Zwaert ontwaakt tegen mynen Herder, en tegen den man, die mynen Metgezelle is, spreekt de Heere der Heirscharen: slaat den Herder en de schapen zullen verstrooit worden.

∴ Vrag. Hoe blykt dat de Propheet Jes. LIII. alleen van den Messias spreekt?

Antw. 1. Die hier voorkomt, wordt zulk een roem van regtvaerdigheid opgedragen, dat dezelve niet wel aan een zondig sterveling kan toegeygent worden: Zyn titel is de regtvaerdige knegt Gods, vers 11. Hy word afgebaakt

als geen onregt, gepleegt of bedrog in zynen mond gehad te hebben, vers 9.

2. 't Geheele Hoofdstuk voert hem in als de Borge der Uitverkoornen,

a. Die om onzent wille arm geboren is, en ontelbare versmaatheden geleden heeft, vers 2 : 3.

b. Die zwaar en geweldig heeft geleden, egter gewillig en onschuldig, vers 7, 8.

c. Die al dat bloedig lyden heeft ondergaan in onze plaatze, om ons de geregtigheid ende het eeuwige leven te verwerven; waartoe niemand als de Borge Christus bekwaam was, vers 4, 5, 6, 10, 11, 12.

3. De vinger Gods wyst dit uitdrukkelyk aan in 't N. Testament. Men zie wat 'er gezegd wordt, Matth. 8 : 17. Handel. 8 : 32—35. 1 Petr. 2 : 22—25. 1 Cor. 15 : 3. en elders.

Vrag. Op wat wyze heeft Christus geleden?

Antw. Hy is, zegt onze Belijdenis, als een Quaaddoender veroordeelt door Pontius Pilatus, hoewel hy hem onschuldig verklaart hadde; zo heeft hy dan betaalt dat hy niet gerooft hadde, ende heeft geleden regtvaerdig voor de onregtvaerdigen. Zie Psalm 69 : 5. 1 Petr. 3 : 18.

∴ Vrag. Wie is Pontius Pilatus geweest?

Antw. 't Was een Heiden van geboorte, en van geslagte een Romeinschen Ridder, of Edelman: zyn eige naam was Pontius, en zyn toenaam Pilatus van Pilum, een werpspies, zyn aart en inborst was zeer streng en straf. Zyn bedieninge was Stadhouder, of Landvoogd van Keizer Tiberius, over Judea, dat zedert de verbanning van Archelaus tot eene Provintie met Syrie geworden was.

∴ Vrag. Hoe komt Pontius Pilatus in onze Belydenis te pas, zelf vind men hem in XII. Artikelen onzes Geloofs?

Antw. 1. Dus worden wy bevestigt van de waarheid van Christus lyden. Want beiden Suetonius en Tacitus Romeinsche Schryvers melden, dat onder de regeering

van Tiberius in Judea eenen Christus is geweest, die door Pontius Pilatus met de dood gestraft is.

2. Daarin legt een duidelyke aanwyzing van den regten tyd, in welken de Messias heeft geleden, na het gene de Propheeten zo veele eeuwen te voren voorspeld hadden.

3. Het strekt tot verklaring van de zwaarte van Christus lyden; dat hy niet alleen van de Joden geleeden heeft, maar ook van de Heidenen, die in de uitvoeringen van hunne vonnissen over misdadigers zeer streng waaren. Dus was 'er voorzegd, Psalm 2 : 1, 2. Waarom woeden de Heidenen, ende bedenken de volken ydelheid, de Koningen der aarde stellen zig op, en de Vorsten beraadslagen te samen, tegen den HEERE ende zynen GESALFDEN.

4. Dit leert dat Christus niet is ter dood gebragt in een oploop van het woedende graauw; maar dat het geschied is by form van een Regterlyk Proces en vonnis, gelyk 'er voorspelt was, Jes. 53 : 8. Hy is uit den angst, ende uit het het gerigte weggenomen. Het welk zo heeft moeten zyn, zoude het blyken, dat hy zig gestelt heeft in plaats van de Uitverkoorenen, die schuldig waren om voor Gods Rigterstoel gestelt en aldaar veroordeeld te worden.

5. Dit brengt ons te binnen, dat hy onschuldig veroordeelt en ter dood gebragt is.

Vrag. Hoe blykt dat Christus onschuldig is ter dood gebragt?

Antw. 1. Uit vyf verscheide getuigen, die zulks beleden hebben, als

a. Judas de verrader, Matth. 27 : 4. Ik hebbe gezondigt, verradende het onschuldig bloed.

b. Pilatus, die na zes byzondere zittingen hem onschuldig verklaarden, Joh. 19 : 6. Ik vinde in hem geen schuld.

c. De huisvrouw van Pilatus, welke tot Pilatus zond, zeggende hebt doch niet te doen met dien Rechtvaardige, Matth. 27 : 19.

d. De Moordenaar aan 't kruis, Luc. 23 : 41. Maar deze heeft niet onbehoorlyks gedaan.

e. De Romeinsche Hoofdman zeggende, waarlyk deze mensche was regtvaerdig! Luc. 23 : 47.

2. De Propheten hebben hem zo beschreven: Zie Jes. 53 : 9. daar gezegt word dat hy geen onregt gedaan heeft, nog in zynen monde geweest is. Psalm 69 : 5. daar Messias spreekt, die my zonder oorzake haten zyn meer dan de hairen myns hoofds; die my zoeken te vernielen; die my om valsche oorzaken vyand zyn, zyn magtig geworden: Dat ik niet GEROOFT hebbe, moet ik als dan WEDER GEEVEN!

3. Anders konde hy de Borge en Middelaar niet zyn, die ons tot God moest brengen, 1 Petr. 3 : 18. Want Christus heeft ook eens voor de zonden geleden, hy regtvaerdig voor de onregtvaerdigen: Op dat hy ons tot God zoude brengen, die wel gedood is in 't vleesch maar leevendig gemaakt door den Geest.

Vrag. In welke deelen heeft Christus zyn offerlyden ondergaan?

Antw. De Belydenis zegt: Zo wel in zyn Lighaam als in zyne Siele.

1. Dit eischte de Goddelyke Regtvaardigheid, die de zonde moest straffen in die deelen, waarin zy begaan was.

2. Dit was afgeschaduwt in de offerhande des Ouden Testaments, waarin het bloed der dieren, dewelke haar ziel was, zo wel als haare lighaamen, geoflert wierden, Lev. 17 : 11.

3. Dit, getuigt de Schrift, ten aanzien van de Ziel, Matth. 20 : 28. Dat hy gekomen is om zyne Ziele te geven tot een randzoen voor vele. Ten opzigte van het Lighaam, 1 Petr. 2 : 24. Die zelve onze zonden in zyn Lighaam gedragen heeft op het hout.

Vrag. Hoe lang heeft Christus geleden?

Antw. Den ganschen tijd zijns levens op der Aarde.

Vrag. Hoe zo?

Antw. 1. 't Begin van zyn leven was verzelt met de uiterste armoede, 2 Cor. 8 : 9. Om uwent wille is hy arm geworden, daar hy ryk was, op dat gy door zyne armoede zoudet ryk worden. Agt dagen na zyne geboorte werdt hy bloedig besneden, Luc. 2 : 21. En in zyn eerste kindsheid heeft hy moeten vlugten voor Herodes, die hem zogt te doden, Matth. 2 : 13. 14.

2. In 't vervolg heeft hy geleden

a. Als een afgezondert Mensche, eer hy in 't openbaar te voorschyn kwam. Dus zegt Paulus, Hebr. 4 : 15. Dat hy in alle dingen is verzogt geweest, zonder zonde. Vermoedelyk dat hy buiten de scholen opgevoed zynde, ook het Timmerwerk met Joseph zynen Vader heeft by de hand gehadt; eetende in 't zweet zyns aanschyns zyn brood. Zie Joh. 7 : 15. De Joden verwonderden haar, zeggende: hoe weet deeze de Schriften, daar hyze niet geleert heeft. Marc. 6 : 3 Is deze niet de Timmerman, de Zone Marie?

b. Als een Openbaar Persoon, die te voorschyn kwam als de beloofde Zaligmaker. Doe heeft hy veertig dagen moeten vasten, en is van den Duivel verzogt geweest in de Woestyne, Matth. 4 : 1—3. Is gescholden voor een Vraat, en Wynzuiper, een Vriend van Tollenaren en Zondaren, Matth. 11 : 19. Behalven andere mishandelingen, lasteringen, en spotternyen die hem van zyne vyanden bejegenden. De Propheet ziet 'er op, Jes. 53 : 3. Hy was veragt en de onwaardigste onder de menschen, een man van smerten, ende verzogt in krankheid.

3. Zonderling in het einde van zyn leven, doe hy gevoelde de schrikkelyke straffen die onze zonden verdient hadden, zo dat zyn zweet wierde gelyk druppelen bloeds op der aarde aflopende. Ja doe hy geroepen heeft: myn God, myn God, waarom hebt gy my verlaten.

Vrag. Is dit een zwaar lyden geweest van den Heere Christus?

Antw. Ja doch, beide in lighaam en ziel. Dus werdt het genaamt een lyden by uitstek dat Christus moest ondergaan, Luc. 24 : 26. Een zwaare en lastigen arbeid, Jes. 43 : 24. Het treden van den wynpersse van Gods toorn, Jer. 63 : 3. Ziet hier by Psalm 22 : 15—19; 69 : 20—22.

∴ Vrag. Hoe blykt de zwaarte van Christus lyden na de ziel?

Antw. 1. Uit zyn eige bekentenisse, Matth. 26 : 38. Doe zeide hy tot haar, myne ziele is geheel bedroeft tot der dood toe: blyft hier ende waakt met my. Daar is niet verschrikkelyker dan de dood, als zy met haar vloeken en prikkels gesmaakt word. David roept uit, Psalm 116 : 3. Banden des doods hadden my omvangen, en de angsten der helle hadden my getroffen ik vond benauwtheid ende

droeffenisse. Dus moet het lyden den Borge zwaar gevallen zyn; daar zyn lofzangen veranderen in klagten, zyn vreugd in droeffenisse, verzeld met de angsten des doods ende der helle: want hoger trap van droefheid kon de menschheid niet verdragen, of zy zouden als gestorven en bezweken hebben. Ziet Job 18 : 11. De beroeringen zullen hem rondom verstrikken, ende hem verstrooien opzyne voeten.

2. Uit Luc. 22 : 44. Ende in zwaren stryd zynde bad hy te ernstiger, ende zyn zweet wierd gelyk grote druppelen bloeds, die op de aarde afliepen. Het grondwoord *ἀγωνία* beduid by de Grieken, die angst des gemoeds, of ontstelde worstelingen der gedagten, die iemand aangrypt, als hy eenen stryd zal aangaan, waar van de uitkomst twyfelagtig is. Demosthenes zegt, van de Koning Philippus, dat hy in zo eene gelegentheid was in vreeze ende in veel stryd. Doch hier gaat het hoger; de angsten der zielen klemden de Christus zodanig datze het bloed de zweetgaten uitdreeven, en niet alleen bloedig zweet; maar *ὡσεὶ θρόμβοι αἵματος,* inderdaad grote droppelen bloeds, die van zyn lighaam op de aarde stroomden. ô! Zwaarte, ô! alles overklimmende benautheid! Thuanus verhaalt, als iets zeldzaams, dat zekere Overste gedreigd zynde met eenen smadelyken dood, indien hy de Stad niet overgaf, zo ontsteld werd, dat hem het bloedige zweet door het gantsche lighaam uitbrak. En Maldonatus schryft van een gezond mensche te Parys, die bloed zweette, als hy zyn doodvonnis hoorde. 't Getuigenis van deeze strekt wel tot bewys dat de benautheid zo hoog kan gaan, doch is slegts een flaauwe schets van de doods-angsten, die Jesus in Gethsemane heeft uitgestaan.

3. Uit Christus bede tot den Vader, Matth. 26 : 39. Myn Vader, indien het mogelyk is, laat dezen drinkbeker van my voorbygaan. De drinkbeker is zyn tegenwoordig lyden, en zwaare benautheid, met toespeling op de bittere dranken die de Medicyns den kranken voorschryven, Job 13 : 26. Als nu de Christus bidt dat deze drinkbeker van hem mogte voorbygaan, dat moet niet aangemerkt worden als een teeken van ongehoorzaamheid, ofte onwilligheid tot lyden; maar als een bewys van de waare menschelyke natuure. Al wat leeft, schrikt voor elende en de dood. Dus toonde de gevoelige Menschheid, dat zy een

schrik en ontroeringe hadde van en over dat swaar en bloedig lyden, doch deze begeerte wordt door de redelyke en volmaakte wille van den Borge terstond ingebonden, met de bygevoegde voorwaarde, indien 't mogelyk is.

4. Uit zijn klagte aan 't kruis, Matth. 27 : 46. Ende omtrent de negende uure riep Jesus met een grote stemme: Eli Eli Lama Sabachthani, dat is, myn God, myn God, waarom hebt gy my verlaten. Deze waren geen woorden van wanhoope. De Christus hadde geen reden om te wanhopen, dewyl hy wist dat hy zoude verlost worden: Ook openbaarde hy in dit geroep zijne hope en vertrouwen als hy zeide myn God! maar de woorden geven te kennen de zwaarheid van zijn lyden in de uure des doods; dat hy was verlaten van de vriendelyke invloed van zijns Vaders gunste, daarentegen gevoelende de vreeslykheid van Gods toorn tegen de zonde; zo dat hy smeekende geoffert heeft met sterke roepingen en tranen tot den genen die hem uit den dood konde verlossen, Hebr. 5 : 7.

5. Christus lyd dat niet als een gemeen Persoon, maar als ons Hoofd en Borge. Onze zonden waren de oorzaken van zyn lyden en benautheid. Hy werdt om onzent wille van God geslagen en verbryzelt, Jes. 53 : 4. Wy hadden den toorn Gods, de onuitspreekelyke benautheden, en helsche pynen verdient, die hy gedragen heeft op het einde van zyn leven, Jes. 53 : 5. Is 't nu een godzalige zo bange, de zonde als zonde te zien, en Goddelyke gramschap te voelen, die de bergen aanroert dat zy smelten; wat zwaarte van lyden heeft dan de Borge ondergaan, als hy voor ons tot zonde gemaakt wierde, 2 Cor. 5 : 21. Dit doet hem uitroepen, Jes. 43 : 24. Gy hebt my arbeid gemaakt met uwe zonden, gy hebt my vermoeit met uwe ongeregtigheden.

∴ Vrag. Hoe blykt de zwaarheid van dit lyden ten aanzien van het Lighaam?

Antw. 1. Uit zyn lyden in Gethsemane, daar hy verraden werdt van zyn eigen Discipel, als een booswigt gevangen, gebonden, en weggeleid wordt, terwyl alle zyne vrinden van verre staan.

2. In de zale van Cajaphas, daar hy voor den Kerkelyken Raad als een misdadiger gestelt wordt, van valsche getuigen beswaard, van een dienstknegt op den mond

geslagen, in 't aangezigt gespogen, en als een godslasteraar ter dood veroordeelt wordt.

3. In 't Regthuis van Pilatus, daar hy eerst heftig en valsch beschuldigt zynde, met een spotagtig kleed langs de straten van Jerusalem wordt geleid; daar na wederom gezonden zynde van het volk wordt ter doot geeischt, erbarmelyk gegeesselt, met een kroon van doornen gevlogten gekroont, en eindelyk overgegeven om gekruist te worden.

4. Op Golgotha, daar hy als een vloek aan 't kruis word genagelt, hangende op een pynelyke wyze tussen hemel en aarde in 't midden van twee Moordenaars; ja daar hy in zynen dorst met edik en galle gedrenkt met lasteringe en bespottinge gehoont wordt, en eindelyk sterft in 't gevoel van den drukkenden toorn Gods tegen de zonde.

Vrag. Tot wat einde heeft Christus dit alles geleden?

Antw. Niet eeniglyk om de waarheid van zijn Leer te bevestigen, noch alleen om ons een voorbeeld te geven van lijdzaamheid en welsterven, maar voornamentlijk heeft hy zulks alles geleden tot vergevinge 'onzer zonden. Dus leest men Hebr. 1 : 3. Dat hy de reinigmakinge onzer zonden door hem zelven heeft te weeg gebragt. 1 Petr. 3 : 18. Christus heeft eens voor de zonde geleden. Rom. 4 : 25. Hy is overgelevert om onze zonden. 2 Cor. 5 : 21. Dien die geen zonde gekend heeft, heeft hij zonde voor ons gemaakt, op dat wy zouden worden regtvaardigheid Gods in hem.

∴ Vrag. Was 'er dan groot onderscheid tussen het lyden van Christus, en tussen het lyden der Martelaren?

Antw. Ja, zeer groot.

1. De Martelaren, alhoewel zy zondige menschen waren, leeden eigentlyk niet om de zonde; maar om de Religie, op dat zy door haar lyden God zouden verheerlyken; doch Jesus moest de dood ondergaan om

onze zonden, Jes. 53 : 6. God heeft alle onze ongerechtigheden op hem doen aanlopen.

2. De Martelaren hadden een vriendelyk God, een verzoent God, en zy voelden zyn byzondere gunste in haare zielen. Dit dede haar roemen in de verdrukkingen. en vrolyk zyn in haar lyden, Rom. 5 : 3. Doch Jesus hadde te doen met een vertoorend Rigter, met de gramschap van zyn Vader, ontstoken tegen de zonden, en moest God voor ons verzoenen, Rom. 5 : 10.

3. De Martelaren ondergingen een gezegende dood: haar dood was kostelyk in de ogen des Heeren, Psalm 116 : 15. Maar Jesus onderging voor ons een vervloekte dood: Gal. 3 : 13. Christus is een vloek geworden voor ons.

4. De Martelaren stierven een gedoodde, een overwonne dood: haar gezang was dat van Paulus, 1 Cor. 15 : 54. De dood is verslonden tot overwinninge. Maar Jesus hadde te doen met een dood in haar geweld, en moest de dood zelve overwinnen, te niet doende die 't geweld des doods hadde, Hebr. 2 : 14.

5. De Martelaren ondergingen slegts de tydelyke dood des lighaams: zy waren bevryd van de Zieldood: zy leden niet in de Ziele, maar Jesus gevoelde de helsche verschrikkingen in zyne Ziele: daarom klaagde hy zo benaut. Matth. 26 : 38. Myne Ziele is geheel bedroeft tot 'er dood toe.

Vrag. Wat gebruik moeten de godzalige van dit leerstuk maken?

Antw. 1. Dat wy het lyden Christi niet moeten gadeslaan, met een natuurlyk medelyden of roeringe van zodanige hertstogten, die ons medelyden doen hebben over de mishandelingen en zwaare smerten van onzen evenmensch; noch met een toornig hert tegens de boze Joden en Heidenen, die als roeden van Gods toorn, Christus aan 't kruis gehegd ende gedood hebben; maar met een inzien in ons zelven, dat onze zonden den Heere Jesus dit zwaarwigtig lyden hebben aangedaan. Want zo iemand tot hem zeid, wat zyn deze wonden in uwe handen? Zo zal hy zeggen, het zyn de WONDEN daar mede ik geslagen ben in 't huis myner LIEFHEBBERS, Zach. 13 : 6. Hiertoe hebben zy den geest der genade, en der gebeden boven de Waereld, op

dat zy HEM aanschouwen, dien zy DOORSTEEKEN hebben: op dat zy over hem rouw klagen als met de rouwklage over een EENIGEN ZONE; ende over hem bitterlyk kermen, gelyk men bitterlyk kermt over eenen EERSTGEBOORNEN, Zach. 12 : 10.

2. Verwondering moet 'er zyn over het lyden Christi; dat de Koning der Koningen, den toorn Gods heeft willen dragen voor ons die zo walgelyk en verdoemelyk zyn van natuure, en wel met voorby gaan van duizend andere die niet erger zyn als wy, Eph. 2 : 18, 19. Op dat gy ten vollen kondet begrypen met alle de heilige, welke de breedte en de lengte, en de diepte, en de hoogtezy, ende bekennen de LIEFDE Christi, die de kennisse te boven gaat!

∴. Vrag. Wat meer?

Antw. 3. Dat wy, dus zegt de Belydenis, met Paulus, niet anders weeten dan CHRISTUM, en dien GEKRUIST, 1 Cor. 2 : 2. Dit is een kennis waar na de Engelen zeer begeerig zyn, 1 Petr. 1 : 12. En waar in alle onze troost en verlustinge zyn moet. Zo dat WIJ 'T AL voor DREK AGTEN om de waardigheid der KENNISSE onzes Heeren Jesu Christi, Phil. 3 : 8. Ja gewisselyk ik agte ook alle dingen schade te zyn om de uitneementheid der kennisse Jesu Christi myns Heeren: Om wiens wille ik alle die dingen schade gereekent hebbe, ende agte die drek te zyn op dat ik Christum moge gewinnen.

4. Dat wy Christus in dit heilig lyden zoeken na te volgen, 1 Petr. 2 : 21. Maar hiertoe zyt gy geroepen, dewyl ook Christus voor ons geleden heeft, ons een EXEMPEL nalatende, opdat gij zyne voetstappen zoudet navolgen. Jesus heeft geleden in de uiterste lydzaamheid en zagtmoedigheid, die als hy gescholden wierd, niet weder schold, ende als hy leed niet dreigde: maar gaf het over aan dien, die regtvaardig oordeelt, vers 23. ô Dat wy hem hier in nawandelen, dan vertoont zig de sterkte van ons gelove, en de kragt van gehoorzaamheid aan de Goddelyke wille. Dus worden wy vermaant, Col. 3 : 12, 13. Zo doet dan aan, als uitverkoorene Gods, heilige en beminde, de innerlyke beweeginge der barmhartigheid, goedertierentheid, ootmoedigheid, zagtmoedigheid, lankmoedigheid, verdragende malkanderen, ende vergeevende d'een den anderen, zo iemand tegen iemand

eenige klagte heeft, gelykerwys als Christus u vergeeven heeft, doet gy ook alzo.

Vrag. Diend de beschouwing van Christus lijden tot ondersteuninge van Gods kinderen?

Antw. Ja doch. Want wy vinden dus zegt d'Artikel, allerlei vertroostingen in zyne wonden, en hebben niet van noden eenig ander middel te zoeken of te versieren, om ons met God te verzoenen, als alleen deze eenige offerhande eenmaal gedaan, door welke de GELOVIGE in eeuwigheid VOLMAAKT worden, Hebr. 9 : 25, 28.

∴ Vrag. Hoe zo?

Antw. 1. Vinden wy ons bezwaart over de zonde, dan zal de beschouwinge van Christus lyden troost geven tegen het gezigte van zonde, Zach. 13 : 1. Te dien dage zalder een fonteine geopent zyn voor het huis Davids, ende voor de Inwoonders van Jerusalem tegen de ZONDE en tegen de ONREINIGHEID.

2. Zyn wy bevreest tegen de donderende vloeken van de Wet. Christus is een vloek geworden voor ons, op dat hy ons van het strenge oordeel Gods, dat wy verdient hebben, zoude bevryden, Rom. 8 : 1. Zo is 'er dan nu geen verdoemenisse voor den genen die in Christo zyn, die niet na den vleesche wandelen, maar na den geest.

3. Zyn wy bekommert over lighaams-gebrek, niet weetende, wat wy eeten, wat wy drinken, of waar mede wy ons kleden zullen: De overdenkinge, dat een lydende Jesus voor zyn moeder zorgde aan het kruis, Joh. 19 : 26, 27. leert ons vertrouwen, dat hy nu in den hemel zynde, ook de zynen zal verzorgen uit dien vollen schatkamer. Kragtig redeneert Paulus, Rom. 8 : 32. Die ook zynen eige Zone niet gespaart heeft, maar heeft hem voor ons allen overgegeven, hoe zal hy ons ook met hem niet ALLE DINGEN schenken?

4. Drukt ons het besef van ons te kort komen in heiligmakinge, 't kruis van Christus bevestigt ons, dat

hy het regt der wet vervult heeft voor ons, waarom hy aan het kruis heeft uitgeroepen. Het is VOLBRAGT, Joh. 19 : 30.

5. Zyn wy menigmaal moedeloos onder de verberging van Gods aanzigt, onder de treurige gevallen van den tyd, Hy die om onzent wille, aan 't kruishout kermde over de Goddelyke verlatinge, roept al zyn kinderen toe: kan ook eene vrouwe hares zuigelings vergeten, dat zy haar niet ontferme over de Zone hares buiks? of schoon deze vergaten; zo zal ik doch uwer niet vergeten. Ziet ik hebbe u in beide handpalmen gegraveert: uwe muuren zyn steeds voor my, Jes. 49 : 15. 16.

6. Valt het ons lastig in de Woestyne dezer Waereld, zugtende en dorstende na een beter Vaderland: Christus heeft dorst geleden aan 't kruis, Joh. 19 : 28. op dat wy eeuwig zouden verzadigt worden. Dit is de belofte, Openb. 7 : 16, 17. Zy zullen niet meer hongeren, noch zullen niet meer dorsten: noch de Zonne zal op haar niet vallen nog eenige hitte: want het LAM dat in het midden des throon is zalze weiden; ende zal haar een Leidsman zyn tot leevende fonteinen van wateren: Ende God zal alle tranen van hare ogen afwisschen.

XXII. ARTIKEL,

Van 't Gelove, waar door wy deel krygen aan Christus, en alleen geregtvaerdigt worden.

Wy gelooven dat om ware kennisse deser grooter verborgentheyt te becomen, de H. Geest in onse herten ontsteeckt, een oprecht geloove t'welcke Jesum Christum met allen sijnen verdiensten omhelst, hem eygen maect, ende niet anders meer buyten hem en soect. Want het moet nootsakelick volgen, of dat niet al, wat tot onser salicheyt van nooden is, in Jesu Christo zy: oft so het alles in hem is; dat de ghene die Jesum Christum door t'geloove besit, syn gheheele salicheyt heeft. Nu datmen seggen soude dat Christus niet genoechsaem en is, maer datter noch beneffens hem yet meer toe behoeft, ware een al te ongeschikte Gods-lasteringhe: want daeruyt soude volghen, dat Christus maer een half salichmaker ware. Daerom seggen wy, ten rechten, met Paulo; dat wy door t'geloove alleen, of door t'gheloove sonder de wercken gerechtveerdicht worden. Doch wy en verstaen niet, dattet om eygentlick te spreken, t'gheloove selve is, dat ons rechtveerdicht, want het en is maar een instrument, waermede wy Christum onse rechtveerdicheyt omhelsen: Maar Jesus Christus ons toerekenende alle sijne verdiensten, ende so veel Heylighe wercken die hy voor ons ende in onse plaetse heeft gedaen, in onse rechtveerdicheyt: Ende t'geloove is een instrument dat ons met hem in de gemeenschap aller sijner goederen hout:

dewelcke onse gheworden zynde; ons meer dan genoechsaem zijn tot onser vry-sprekinge van onse sonden.

VRAGE.

Heeft Christus de Zaligheid alleen verdient?

Antw. Neen: Hy past ook de verdorvene Zaligheid aan de zynen toe, Rom. 5 : 10. Want indien wy vyanden zynde, met God verzoent zyn door den dood zyns Zoons, veel meer zullen wy verzoent zynde, behouden worden door zyn leeven.

Vrag. Hoe zo?

Antw. Door de werkinge van den H. Geest, Joh. 16 : 13, 14. Maar wanneer deeze zal gekomen zyn, namelyk de Geest der Waarheid, Hy zal u in alle waarheid leiden — Die zal my verheerlyken: Want hy zal het uit het myne neemen, ende zal het u verkondigen.

Vrag. Wat werkt de H. Geest in de harten der uitverkoorne?

Antw. Hy werkt het GELOVE in de harten der uitverkoornen waar door zy deel krygen aan Christus, en alleen GEREGTVAARDIGT worden. Dit is de verheve leere der vertroostinge, waar van in deeze, en twee volgende Artikelen opzettelyk gesproken wordt.

∴. Vrag. Is dit een leerstuk van belang?

Antw. Ja doch. De leere der regtvaerdigmakinge uit den gelove, is de ZIELE van het Christendom, de springader van alle waare troost en heiligmakinge. Die hier dwaalt, die dwaalt tot zyn eeuwig verderf. Daarom legt het de Duivel geduurig toe, om de waarheid van dit leerstuk te ontkennen, te verdraaijen, te verduisteren, en als hy dat niet kan uitwerken, om 't ongeoefent te laten. Als 'er nieuwe leeringen op de baan komen, al schynen ze in 't eerst de Regtvaerdigmakinge geheel niet aan te

roeren, zo lopen ze dog in 't laatste doorgaans daar op uit. Hierom Luther wel zeide: Justificatio est articulus vel stantis, vel cadentis ecclefiæ, de Regtvaerdigmakinge is een leerpunt waarby Gods Kerk of staat of valt.

.·. Vrag. Wat staat ons in dezen Artikel te zien?

Antw. I. Eerst wordt ons duidelyk geleert

A. dat het Gelove is een gave Gods. Wy geloven dat om waare kennisse dezer grote verborgentheid te bekomen de Heilige Geest in onse herten ontsteekt een opregt Gelove.

B. En hoe het zelve omtrent Jesus verkeert, 't welke JESUM CHRISTUM met alle zyne verdiensten omhelst, hem eigen maakt, en niet anders meer buiten hem zoekt.

II. Daarna wordt bondig betoogt, dat wy ALLEEN door 't GELOVE in Christus GEREGTVEERDIGT worden. Dit betoog behelst

A. Eene tweeledige veronderstellinge, welke niet ontkent kan worden, want het moet noodzakelyk volgen, of dat niet al wat tot onser zaligheid van noden is, in Jesu Christo is: of zo het alles in hem is; dat de geene die Jesum Christum door 't gelove bezit, zyn geheele zaligheid heeft.

B. Een verstandig besluit

a. Aanwyzende de onbetamelykheid, van het geene eerst gestelt wordt. Nu dat men zeggen zoude, dat Christus niet genoegzaam is, maar datter nog beneffens hem iet meer behoeft, ware eene al te ongeschikte godslasteringe; want daar uit zoude volgen, dat Christus maar een half Zaligmaker waare.

b. Beredeneerende, met het getuigenis der H. Schrift, de waarheid der zaake. Daarom zeggen wy ten regten met Paulo, dat wy door 't Gelove alleen of door 't Gelove zonder de werken geregtveerdigt worden.

III. Eindelyk vinden wy een nadere opheldering van dit Leerstuk tot voorkoming van alle misverstand; behelzende

A. Hoe dit Gelove ons regtvaerdigt niet als een WERK, maar als een WERKTUIG. Doch wy en verstaan niet, datter om eigentlyk te spreeken, 't gelov zelfs is, dat ons regtvaerdigt: Want het is maar een INSTRUMENT, waar mede wy Christus ONZE REGTVAERDIGHEID omhelzen.

B. Hoe de Christus in de Regtvaerdigmakinge ons ten goede komt. Maar Jesus Christus ons toereekenende, alle zyne verdiensten, ende zo veele heilige werken, die hy voor ons gedaan heeft, is ONZE REGTVAERDIGHEID.

C. Hoe 't gelove ons met Christus vereenigt doet blyken. Ende 't gelove in een instrument dat ons met hem in de gemeenschap aller zyner goederen houdt; dewelke onze geworden zynde; ons meer dan genoegzaam zyn tot onzer vryspreekinge van zonden.

∴. Vrag. Wat betekent het woord Gelove?

Antw. In 't Hebreeuwsch leest men אמונה Emunah, dat in onze taal wordt overgezet door Gelove, Hab. 2 : 4. Vastigheid, Jes. 25 : 4. Waarheid, Ps. 89 : 3. Trouwe, Ps. 119 : 71. 't Komt af van אמן Aman, האמין Heemin, beduidende zig op iemand werpen, om van hem gedragen te worden, even gelyk een kind, dat zig werpt in de armen van zyn voetster, Jes. 60 : 4. 66 : 12. In 't Grieksch zegt men πίσις Pistis, eene overreedinge des gemoeds van de waarheid eener zaake. 't Stamt af van πέιθειν, dat Hand. 19 : 8. door aanraden. En Luc. 16 : 11. door vertrouwen, vertolkt wordt.

Vrag. Hoe wordt het woord Geloove in de H. Schrift gebruikt?

Antw. 't Wordt gebruikt of voorwerpelyk van de Leere, die men gelooft, Gal. 1 : 23. De gene, die ons eertyds vervolgde, verkondigt nu het gelove, 't welk hy eertyds verwoestede. Of onderwerpelyk van ons Werk, door welken wy het voorwerp omhelzen, 1 Petr. 1 : 9. Verkrygende het einde uwes geloofs, namelyk de Zaligheid der Zielen.

Vrag. Wat is eigentlyk het Gelove?

Antw. Eene verzeekertheid van de waarheid eener zake, op eenes anders getuigenis steunende: dewelke God of Mensch zynde, zo is daar door het gelove ook Goddelyk of Menschelyk.

Vrag. Hoe veelerlei is het Goddelyk gelove?

Antw. Vierderlei, namelyk het Historisch gelove, het

gelove der Wonderwerken, het Tyd gelove, en het Zaligmakend gelove.

Vrag. Wat is 't Historisch gelove?

Antw. Waardoor wy het woord Gods, of geheel, of ten deele als een historische waarheid aanneemen, dog zonder toepassinge op ons zelve, Hand. 26 : 27. Gelooft gy, ô Koning Agrippa, de Propheeten? Ik weet dat gy ze gelooft. Jac. 2 : 10. Gy gelooft dat God een eenig God is, gy doet wel, de Duivelen geloven het ook, ende zy zitteren.

Vrag. Is de daad van dit gelove tot de Zaligheid nodig?

Antw. Ja doch. Buiten dit kan het Zaligmakend gelove niet bestaan; egter is het zelve niet genoegsaam; om dat de wille in den mensch meenigmaal aanloopt tegen het gemeen en beschouwend oordeel van het verstant.

Vrag. Wat is het gelove der Wonderwerken?

Antw. Eene sterke vaststellinge by zig zelven, van eenig wonderwerk, dat van, of aan ons zal worden gedaan; en is dan of werkelyk, wanneer ons gelove ziet op iets dat wy doen zullen, als Paulus zegt, 1 Cor. 13 : 2. Ende al waare het dat ik al het gelove hadde, zo dat ik bergen verzettede, en de liefde niet hadde zo waare ik niets. Of lydelyk wanneer wy een wonderwerk aan, of omtrent ons verwagten, Matth. 9 : 1, 2. Ende ziet zy bragten tot hem, eenen geraakten, op een bedde liggende, ende Jesus haar gelove ziende zeide tot den geraakten; zone zyt wel gemoed, uwe zonden zyn u vergeeven.

Vrag. Heeft dit gelove, eenige verbintenisse met de Zaligheid?

Antw. Het Zaligmakend gelove, ging daarmede dikwerf gepaart. Zie Matth. 9 : 2. Egter vind men het gelove der

Wonderwerken in menschen, die het Zaligmakend gelove ontbrak. Zie de gereinigde Melaatschen, onder welken slegts een gelovige en dankbaare Samaritaan gevonden werdt, Luc. 6 : 17, 18. Dus besluiten wy dat dit gelove geen verbintenisse met de Zaligheid heeft, Matth. 7 : 22, 23.

Vrag. Welk is het Tyd gelove?

Antw. Door welk den mensch, de waarheid des Evangeliums erkennende, die ook met eenige vreugde, en uiterlyke vrugt voor een tyd ontfangt. Zie hier van Matth. 13 : 20, 21. Maar die in steenagtige plaatsen bezaaid is, deze is de gene die het woord hoort, ende dat terstont met vreugde ontfangt, dog het heeft geen wortel in hem zelven, maar is voor eenen tyd: en als verdrukkinge of vervolginge komt, om des woords wille, zo wordt hy terstont geërgert. Joh. 5 : 35. Hy was een brandende ende ligtende keersse: ende gy hebt u lieden voor eenen korten tyd in zyn ligt willen verheugen.

Vrag. Hoe beschryft gy het Zaligmakend gelove?

Antw. Als eene hebbelykheid der ziele, van den H. Geest door den dienst des Woords, ende der Bondzegelen, in de uitverkoorne gewerkt, door welke zy het woord Gods, en 't Evangelium daar in begrepen, met desselfs grootste beloften kennen, omhelzen ende haar zelven met vertrouwen toepassen, tot zaligheid, geregtigheid, waare heiligheid, en geruste hope van haare ziele.

∴. Vrag. Hoe wordt dit gelove in de H. Schrift genaamd?

Antw. Het Regtvaardigmakend gelove, Rom. 5 : 1. Het harte reinigende, Hand. 15 : 9. De ziele behoudende, Hebr. 10 : 39. Door de liefde werkende, Gal. 5 ; 6. Het levende gelove door de werken, Jac. 2 : 26. Het allerheiligste gelove, Jud. vers 20. Een dierbaar gelove, 2 Petr. 1 : 1. Een ongeveinst gelove, 1 Tim.

1 : 5. Het gelove der Heiligen, Openb. 13 : 10, Ende het gelove der uitverkoorne Gods, Tit. 1 : 1. Welkers voleinder Jesus is, Hebr. 12 : 2.

.·. Vrag. Hoe spreekt de Artikel?

Antw. Van een OPREGT GELOVE, niet alleen om het te onderscheiden van het gelove der Huichelaren, maar om te leeren, dat een opregt geloof is een waar en volkomen gelove, alles hebbende in haar natuur, als het ingewrogt wordt door den H. Geest, waardoor het in in staat is, om alle de indrukzelen die de H. Geest door het Woord, van den inhoud des Woords geeft, te ontfangen, en die ontfangen hebbende, zig in dadelyke oeffeninge werkzaam te vertonen.

Vrag. Hoe merkt gy het gelove aan?

Antw. Geensints als een blote daad, die voorby gaat, gelyk de Remonstranten willen, maar als een hebbelykheid welke de gelovige altoos byblyft. Daarom worden Gods kinderen gezegd het gelove te hebben, Marc. 9 : 28. het gelove te houden, 1 Tim. 1 : 19. ook zelf als gelovige aangemerkt, in tyden als haar gelove niet metterdaad geoeffent wordt, 2 Cor. 6 : 15. Hand. 10 : 45.

.·. Vrag. Maar in wat zin, noemt gy 't gelove een hebbelykheid?

Antw. Niet in dien zin, in welke het de Logici gebruiken, van een vermogen dat door onze geduurige herhaalde werkingen voorkomt, maar in dien zin waarin het beteekent eene in ons gelegde deugd, ofte bovennatuurlyke kragt door een scheppende Almagt Gods zonder ons toedoen in ons gewrogt. In welken zin de Logici dan onderscheiden inter habitus infusos, & studio adquisitos, in hebbelykheden die ons ingestort, of door oeffening verkregen worden.

.·. Vrag. Hoe merkt gy 't gelove verder aan?

Antw. Als eene hebbelykheid der ziele, om dat het gelove eigentlyk en alleen haar zitplaats heeft in 's menschen ziele, hoewel het lighaam in de belydenis en vertoning des geloofs dadelyk medewerkt, Rom. 10 : 10. Met der harten gelooft men tot regtvaerdigheid, ende met den monde belyd men ter zaligheid.

.·. Vrag. Moet het gelove gebragt worden tot de

gantsche ziele, of alleen tot eene, of andere van desselfs vermogens, verstand, wille, of magt om na buiten te werken?

Antw. Het geloof is de oorspronk van alle geestelyke levende daden in de Ziele: Zo moet hetzelve tot de geheele ziele, met alle hare vermogens worden gebragt. Daarom zegt Paulus dat Christus door het gelove in onze harten woont, Eph. 3 : 17.

1. Tot het verstand behoort het gelove om de Goddelyke waarheden te begrypen, te onderscheiden, toe te stemmen, waaragtig en goed te oordeelen.

2. Tot de wille om tot het goede gedreven te worden, dat te begeren, te beminnen, en te volbrengen.

3. Gelyk dan ook tot de magt om na buiten te werken, en het lighaam in de dadelyke vertoninge van het gelove in den wandel te doen medewerken. Even als de oorspronkelyke geregtigheid, en het beeld Gods in verscheide vermogens der ziele plaats hadde.

Vrag. Welke zyn de daden, des geloofs, het zelve uitmakende?

Antw. Die worden doorgaans drie opgeteld, namelyk kennisse, toestemminge en vertrouwen.

Vrag. Hoe bewyst gy dat tot het gelove kennisse behoord?

Antw. 1. Om dat het geloof door kennisse beschreven wordt, Jes. 53 : 11. Door zyne kennisse zal myn knegt de Regtvaerdige, veele rechtvaerdig maken. Verg. Joh. 17 : 3. Dit is het eeuwige leven dat zy u kennen den eenigen waaragtigen God, ende Jesus Christus die gy gezonden hebt.

Vrag. Hoe verder?

Antw. 2. Uit de maniere op welke het gelove in ons gewerkt wordt, te weeten: uitwendig door 't horen en lezen van Gods woord, Rom. 10 : 17. Zo is dan het gelove uit het gehoor, ende het gehoor door het woord Gods. Inwendig door de onderwyzinge van Gods Geest, Joh. 6 : 45.

Ende zy zullen alle van God geleert zyn, een iegelyk dan die het van den Vader gehoort ende geleert heeft, die komt tot my. 't Welk wederom zulk een kennisse veronderstelt.

3. Uit de Belydenis des geloofs, welke in het gelove noodzakelyk is, Rom. 10 : 9, 10. indien gy met uwen monde zult belyden den Heere Jesum, ende met uw harte geloven, dat hem God uit den doden heeft opgewekt, zo zult gy zalig worden. Maar deeze kan zonder kennisse niet geschieden.

4. Uit de benaminge van het ongelove, 't welk genaamt wordt.

a. Onweetentheid, Hand. 17 : 30. God de tyden der onweetentheid overgezien hebbende.

b. Dwaasheid, 1 Cor. 2 : 14. De natuurlyke mensche begrypt niet de dingen die des geestes Gods zyn: Want zy zyn hem dwaasheid, en de hy kan ze niet verstaan, om dat ze geestelijk onderscheiden worden.

c. Een duisternisse, Joh. 1 : 5. Ende het ligt schynt in de duisternisse, ende de duisternisse heeft het zelve niet begreepen. Bij gevolge moet in tegenstellinge het gelove bestaan in verstand, wijsheid en verligtende kennisse.

Vrag. Wat moet een gelovige al kennen?

(Antw. Alhoewel wij de uiterste grensscheidingen van een verdoemelijke onweetendheid niet kunnen bepalen, om dat het ons niet geoorlooft is, de kragt der Goddelijke genade na de korte elle van ons gebrekkig verstand af te meten, zo is doch zeker, dat ieder mensch, die geen gevaar wil lopen van zijne Zaligheid, moet kennen 't zij, met meer of minder ligt, 't geen ons in den Evangelio belooft wordt, en de Artikelen onzes algemeenen en ongetwyffelden Christelyken geloofs in eener somma leeren.

∴ Vrag. Welke zijn de eigenschappen van deeze kennisse?

Antw. 1. Dat dezelve door den Geest Gods onder, en door het gebruik der middelen dusdanigerwijze in de ziel is voortgebragt; dat ze dezelve levendig, overtuigend, en gevoelig aandoet; en in opzigte van de elende, eene droefheid na God werkt, 2 Cor. 7 : 10. En tot het binnenste der zaken indringd: zy zyn door hem geleerd gelyk de waarheid in Jesu is. Jer. 31 : 19. Zeekerlyk na dat ik bekeert ben, heb ik berouw gehad, ende na dat

ik my zelven ben bekent gemaakt, heb ik op de heupe geklopt: Ik ben beschaamd, ja ook schaamrood geworden, om dat ik de smaatheid myner jeugd gedragen hebbe.

2. Dat dezelve een aanhoudende liefde tot de waarheid voortbrengt, en kragtig aanspoort tot het neerstig lezen, horen, en overdenken van Gods woord, Psalm 1 : 2. Zyn lust is in des Heeren wet, ende hy overdenkt zyne wet dag en nagt. Spr. 4 : 18. Het pad des Regtvaerdigen is gelyk een schynend ligt, voortgaande ende ligtende tot den vollen dag toe. Zo dat het vergeten van het geen men te voren kende, of een lui berusten in de verkregene mindere, of meerdere kennisse een zeer kwaad teeken is, of van een volkomen ongeloof, of ten minsten van een zeer schandelijke verzwakkinge in het gelove.

3. Dat dezelve den mensch verootmoedigt Math. 11 : 29. Leert van my dat ik zagtmoedig ben, en nedrig van harten. Want door deeze wetenschap heeft men niet alleen kennisse verkregen van Gods heerlijkheid, en des menschen nietigheid en zondigheid in 't gemeen, maar ook van zig eigen zelfs, in 't bijzonder, en dit werkt in het harte beweeging van ootmoedigheid, zo dat men zig voor God aanmerkt als ydel stof en assche, Gen. 18 : 27. Ende Abraham andwoordde ende zeide: ziet doch ik hebbe my onderwonden te spreken tot den Heere, hoewel ik stof ende assche ben

4. Dat dezelve zig aldus met de waarheid vereenigt, dat deeze gehoorzaamt wordt, en zy den mensch het pad van alle waare deugd doet bewandelen, Joh. 8 : 31, 32. Indien gy lieden in myn woord blyft; zo zyt gy waarlyk myne discipelen: Ende zult de waarheid verstaan, en de waarheid zal u vry maken.

Vrag. Welke is de tweede daad van het zaligmakend gelove?

Antw. De toestemminge, aanneeminge, of omhelsinge van het gekende Evangelium: En is of beschouwende, welke tot het verstand behoort; of werkzaam, welke tot de wil te brengen is.

Vrag. Welke is de beschouwende toestemminge?

Antw. Die, waar door men al het geene geloofft moet worden, voor waaragtig houd, en vervolgens de beloften des Evangeliums voor goed keurd, Joh. 3 : 33. Die zyn getuigenis aangenomen heeft, die heeft verzegeld dat God waaragtig is.

Vrag. Op wat fondament steunt deeze toestemminge?

Antw. 1. Eensdeels op de onfeilbare waarheid Gods van zig zelven en van zynen Zoon getuigende, 1 Joh. 5 : 9, 10. Indien wy het getuigenisse des menschen aanneemen, het getuigenisse Gods is meerder: want dit is het getuigenisse Gods, 't welk hy van zynen Zone getuigd heeft, die in den Zone Gods gelooft, heeft het getuigenisse in hem zelven, die God niet gelooft, heeft hem tot een leugenaar gemaakt, dewyl hy niet gelooft heeft het getuigenisse dat God getuigt heeft van zynen Zone.

2. Anderdeels op de volkome zekerheid van het getuigenisse zelve, welkers waarheid haar kragtig aan de ziel ontdekt door de verligtinge van Gods Geest, 2 Cor. 4 : 6. God die gezegd heeft dat het ligt uit de duisternisse zoude schynen, is de gene, die in onze harten geschenen heeft om te geven verligtinge der kennisse der heerlykheid Gods in 't aangezigte Jesu Christi.

∴ Vrag. By aldien in het gelove, zodanige een vaste en zekere toestemminge plaats heeft, waar van daan komt het dan, dat de gelovige niet zelden, door zware twyfelinge worden overvallen, zelfs omtrent de fondamenteele waarheden?

Antw. 1. Die twyfelingen in Gods kinderen zyn niet dan bezwykingen des geloofs, voortspruitende uit zwakheid des vleesches, en zwaare aanvegtingen des Satans, met welken zy te worstelen hebben, en nogtans het gelove behouden. Ziet Heman, Psalm 88 : 16. Van der jeugd aan ben ik bedrukt, ende doodbrakende: Ik drage uwe vervaarnissen: Ik ben twyfelmoedig. Asaph, Psalm 73 : 2. Myne voeten waren byna uitgeweken: myne treden waren bykans uitgeschoten. De Vader des kinds Marc. 9 : 24. Ik gelove, Heere, komt myne ongelovigheid te hulpe?

2. Voorts staat ons aan te merken, dat wy alhier van het gelove niet spreeken, zo als het zomtyds is in een gebrekkelyk onderwerp, waar door het belet word, zyn eigentlyk wezen, en werkingen te vertonen, en te oeffenen; maar dat wy het geloof in zyne natuure, op zig zelfs genomen, aanmerken als die christelyke deugd na welker volmaaktheid wy alle streven moeten. Deze kan zonder toestemming van de gekende waarheid niet bestaan.

∴. Vrag. Wat doet den mensch in deeze beschouwende toestemming in het byzonder in opzigt van zig zelven, en den Middelaar Christus?

Antw. 1. Hy stemt toe, en erkent zynen diepen verfoeilyken zondenstaat, Job 42 : 6. Dat hy 2. van wegen denzelven den tydelyken en eeuwigen vloek waardig is, aldus zig zelven veroordeelende, Ps. 130 : 3. Mitsgaders 3. dat het eenige middel om daar van verlost te worden is Jesus door den gelove aangenomen, volgens de beloften des Evangeliums en tegengestelde bedreigingen, Joh. 3 : 18, 36. Die hy dan 4. ten hoogsten dierbaar schat voor hem, 1 Petr. 2 : 7. En om wiens wille alle dingen schade en drek moeten geagt worden, om hem te gewinnen, en in hem gevonden te worden; Phil. 3 : 8, 9.

Vrag. Wat volgt op die toestemminge?

Antw. Eene werkzame toestemminge, waardoor een verlegen zondaar niet alleen Ja en Amen zegt op Gods getuigenisse van zyn Zoon, maar ook Christus hartelijk voor zijn deel begeert, om door hem zalig gemaakt te worden op zulk eene wyze als God in het Evangelium geopenbaart heeft. Zynde dit een voorname en eigentlyk regtvaerdigmakende daad des geloofs, welke in Gods woord onder verscheide benamingen wordt voorgesteld, als van hongeren en dorsten na de gerechtigheid, Matth. 5 : 6. Aanschouwen van den Zone, Joh. 6 : 40. Komen tot Christus, Matt. 11 : 28. Aanneemen van hem, Joh. 1 : 12. Omhelzen van de beloften, Hebr. 11 : 13. Aangrypen van Gods sterkte, Jes. 27 : 5.

Vrag. Welke is de derde daad des geloofs?

Antw. Het vertrouwen, dat tweezints kan aangemerkt worden, of als een toevlugtneemend, of als een verzeekert vertrouwen. Dit stemt in, met de Hebreeuwsche woorden חסה Chasah en בטח Batach, die beiden door vertrouwen vertolkt worden.

.·. Vrag. Welke is de beteekenis van het woord Chasah?
Antw. Chasah zegt ergens zyn toevlugt toe neemen, met vertrouwen dat men daar zynde, behouden en gelukkig zal zyn. Van zodanig een vertrouwen wordt gesproken Spr. 18 : 10. De name des Heeren is een sterke toren: De Regtvaerdige zal daar henen lopen, ende in een hoog vertrek gestelt worden. Maar het woord Chasah leest men Psalm 118 : 8. 't Is beter tot den Heere toevlugt te nemen, dan op den mensche te vertrouwen. Ook Psalm 2 : 12. Welgelukzalig zynze alle, die op hem vertrouwen, eigentlyk staat 'er, toevlugt neemen.

Vrag. Wat sluit dit toevlugtnemend vertrouwen in zig?
Antw. 1. Een toevertrouwen van zig zelfs, in zyne zaaken aan hem: terwyl hy de eenige is, die zal 'er zaligheid verkreegen worden, dezelve verzorgen kan, Jer. 45 : 22. Wendet u na my toe, wordet behouden, alle gy einden der aarde: Want ik ben God, ende niemand meer.
2. Een nedrig en gantsch wilveerdig overgeven, en toeeigenen van zig aan den Heere, om met ziel en lighaam hem te gehoorzamen, Hoogl. 6 : 3. Ik ben mynes liefsten, ende myn liefsten is myn, die onder de Lelien weidet. Jerem. 3 : 22. Ziet hier zyn wy, wy komen tot u: Want gy zyt de Heere onze God.

.·. Vrag. Welke is de beteekenis van het woord Batach?
Antw. Dat beteekent eigentlyk zodanigen vertrouwen, waardoor iemand reeds in een veilige staat of plaats gesteld zynde, zig daar op verlaat, verzeekert zynde dat hem niets kan of zal schaden, Jes. 12 : 2. God is myn heil. Ik zal vertrouwen, ende niet vreezen.

Vrag. Hoe beschryft gy deeze daad des Geloofs?
Antw. Als dat zeker vertrouwen, 't welk de Heilige Geest, door het Evangelium in myn harte werkt, dat niet alleen

anderen, maar ook my, vergevinge der zonden, eeuwige geregtigheid, en zaligheid van God geschonken zy, uit louteren genade, alleen om de verdiensten Christi wille. Dit Dit noemt de 'Schrift de volle verzeekertheid des geloofs, Hebr. 10 : 22.

∴. Vrag. Wat gaat 'er met dit vertrouwen gepaart?

Antw. 1. Een gemoedigt verlaten van zig zelfs op den Heere, Psalm 56 : 10. Dit weet ik dat God met my is. Psalm 37 : 5. Wentelt uwen weg op den Heere, ende vertrouwt op Hem, Hy zal het maken.

5. Vrede en blydschap des gemoeds, Jes. 32 : 17. Ende het werk des geregtigheid zal vrede zyn, en de werkinge der geregtigheid, zal zyn geregtigheid ende zekerheid tot in eeuwigheid. Jes. 61 : 10. Ik ben zeer vrolyk in den Heere, myne ziele verheugd haar in mynen God: Want hy heeft my bekleed met de kleederen des heils, den mantel der geregtigheid heeft hy my omgedaan.

3. Een roemen in den Heere, over zyne goedheid, Jes. 45 : 25. In den Heere zullen geregtvaerdigt worden, ende zig beroemen het gantsche zaad Israëls.

4. Een moedig uitdagen van alle vyanden, als die haar niet scheiden konnen van de liefde Gods, en van Christus, Rom. 8 : 35. Wie zal ons scheiden van de liefde Christi? vers 38, 39. Want ik ben verzekert dat nog dood nog leven, nog engelen, nog overheden, nog magten, nog tegenwoordige, nog toekomende dingen, nog hoogte, nog diepte, nog eenig ander schepzel ons zal konnen scheiden van de liefde Gods, welke is in Christo Jesu onzen Heere.

5. Een roemen in de verdrukkinge, Rom. 5 : 3. Ende niet alleenlyk dit, maar wy roemen ook in de verdrukkingen, wetende dat de verdrukkinge lydzaamheid werkt.

6. Een zeker verwagten van den hemel, en derzelver zaligheid, 2 Tim. 1 : 12. Want ik weet wie ik gelooft hebbe, ende ik ben verzeekert dat hy magtig is myn pand, by hem weggelegt te bewaren tot dien dag. Cap. 4 : 18. Ende de Heere zal my verlossen van alle booze werk, ende bewaren tot zyn hemelsch Koningryk!

Vrag. Wat is 'er dan tussen dit tweederlei vertrouwen des geloofs voor een onderscheid?

Antw. By 't eerste gelooft men, dat God in Christus kan, en wil behouden, en men heeft eene opregte begeerte daarna. Doch by het tweede gelooft men reets dadelyk aan deeze behoudenisse deel te hebben.

Vrag. Komt nu zulk een gelove van den mensch voort?

Antw. Geenzints. 't Gelove is een gave Gods, Eph. 2 : 8. Dit is het WERK Gods dat gy gelooft in hem, dien hy gezonden heeft, Joh. 6 : 29.

Vrag. Aan wie der Goddelyke Persoon, wordt byzonder de werkinge van het gelove toegeschreven?

Antw. Aan den Heiligen Geest, hierom genoemt den Geest des geloofs, 2 Cor. 4 : 13. Dewyl wy nu den zelven Geest des geloofs hebben: en dan wy alleen konnen zeggen Jesum den Heere te zyn, 1 Cor. 12 : 3. Dit doet onze Belydenis spreken. Wy geloven dat om ware kennisse dezer grote verborgentheid te bekomen, de Heilige Geest in onze harten ontsteekt een opregt gelove, 't welke Jesum Christum met alle zyne verdiensten omhelst, hem eigen maakt, ende niet anders buiten hem zoekt.

∴ Vrag. Hoe ontsteekt de H. Geest het opregt gelove in onze harten?

Antw. Op eene redelyke wyze,

1. Uiterlyk wel door het horen en lezen van zyn Woord, zo des Wets als des Evangeliums, Rom. 10 : 17. Zo is dan het gelove uit het gehoor: Ende het gehoor door 't Woord Gods.

2. Maar voornamentlyk inwendig

a. Door de geestelyke verligtinge des verstands, Psalm 119 : 18. Ontdekt myne ogen, dat ik aanschouwe de wonderen uwer wet. 2 Cor. 4 : 6. Want God die gezegt heeft dat het ligt uit de duisternisse zoude schynen, is de gene die in onze harten gescheenen heeft, om te geven verligtinge der kennisse der heerlykheid Gods in 't aangezigte Jesu Christi.

b. Door een verborge aanradinge van onderwerping, tot gehoorzaamheid des geloofs, Openb. 3 : 18. Ik rade u dat gy van my koopt, goud beproeft komende uit het vuur, opdat gy ryk moogt worden. En de witte kleederen, opdat gy moogt bekleed worden, en de schande uwer naaktheid niet geopenbaart worde. Ende zalft uwe ogen met ogenzalve opdat gy zien moogt.

c. En door eene kragtdadige onweerstaanbare overtuiginge, en overreedinge van de wille tot het zelve Jerem. 20 : 7. Heere gy hebt my overredet, ik ben overreed geworden, gy zyt my te sterk geweest, ende gy hebt overmogt. Hand. 16 : 14. Ende een zeker Vrouwe, met naame Lydia, een Purper-verkoopster van de stad Thyatiren, die God diende, hoorde ons, welker harte de Heere geopent heeft, dat zy agt name, op het gene van Paulo gesproken wordt.

Vrag. Wat is het voorwerp van het Gelove?

Antw. 1. In 't gemeen, het gantsche Woord van God, bestaande in de Boeken des Ouden en Nieuwen Testaments. 't Zy datze behelzen geschiedenissen van zaken die gebeurt zyn, 't zy voorzeggingen die nog zullen vervult worden, 't zy leerstukken en geboden, die aan geen onderscheiden tyden worden bepaalt, 't zy beloften, die God aan zyn volk doet, 't zy bedreigingen, die aan de Godlozen gedaan worden, 2 Chron. 20 : 20. Joh. 20 : 21.

2. In 't byzonder, en meer eigentlyk, het Woord des Evangeliums, voor zo verre het Christus met zyne volkomene geregtigheid, en God als in hem verzoend, den zondaar voorstelt. Hier van Mark. 1 : 15. Bekeert u, ende gelooft den Evangelio. Joh. 14 : 1. Gy lieden gelooft in God, gelooft ook in my. Joh. 3 : 18. Die in hem gelooft, wordt niet veroordeelt, maar die niet gelooft, is alrede veroordeelt, dewyl hy niet heeft geloofd in den name des Eeniggeboren Zoons Gods.

∴ Vrag. Hoe verkeert het Gelove omtrent den Heere Christus?

Antw. 1. 't Gelove, welk den H. Geest in onze harten ontsteekt, OMHELST Jesum Christum met alle zyne verdiensten tot zaligheid, Joh. 1 : 12. Maar zo veele hem aangenomen hebben, dien heeft hy magt gegeven Kinde-

ren Gods te worden, namelyk die in zynen name gelooven.

2. Dit Gelove MAAKT zig den Heere Christum EIGEN in alles dat hy is, bezit, en doet ten goede van zyn volk, Hoogl. 2 : 16. Myn liefste is myn, ende ik ben zyn, die weider onder de lelien. Gal. 2 : 20. Ik ben met Christo gekruist. Ende ik leve, doch niet meer ik, maar Christus leeft in my: Ende het gene ik nu in het vleesche leve, dat leve ik door het Gelove des Zoons Gods, die my heeft lief gehad, ende hem zelven voor my overgegeven heeft.

3. 't Gelove ZOEKT niet meer anders buiten hem, maar berust met dankzegging in de gemeenschap met Christus, Hoogl. 2 : 3. Als een appelboom onder de bomen des wouds, zo is myn liefsten onder de zonen: Ik hebbe groten lust in zyn schaduwe, ende zit 'er onder, ende zyne vrugt is myn gehemelte zoet.

∴ Vrag. Wanneer nu de zondaar door een waar gelove Christus aanneemt ende hem eigen maakt, hoe geschied zulks?

Antw. In deezer voegen, zo dat, eene die waarlijk gelooft, Christus aanneemt.

1. Alleen, met verwerping van alles dat buiten hem is, als ten volle voldaan met Christus te genieten, Psalm 73 : 25, 26. Wien hebbe ik neffens u in den Hemel? neffens u lust my ook niets op der aarden: Bezwykt myn vleesch, ende myn harte, zo is God de Rotsteen myns harten, ende myn deel in eeuwigheid.

2. Geheel, zo als hy in het Evangelium werd aangeboden in zyn geheele Persoon. Geheel anders als een tydgelovige, die Christus wel wil aanneemen als Hogenpriester, om haar met God te verzoenen, maar geenzints voor haar Propheet, om van hem te leeren de vuiligheid en schrikkelykheid van de zonde ende ydelheid van de waereld; nog voor haar Koning, om alle hare oogmerken en daden aan zyn albeheerschende wille te onderwerpen, Luc. 19 : 14. Wy willen niet dat deeze Koning over ons zy! Neen, de waare gelovige neemt Christus geheel aan, voor haar Propheet om van hem onderweezen te worden; voor haar Hogen-Priester, om door hem met God bevreedigt en vrygepleit te worden, voor haar Koning, om in alle haare daden van hem na zynen wille bestiert te worden, zeggende met Paulus, Hand. 9 : 6. Heere wat wilt gy dat ik doen zal?

3. Volstrekt, zonder eenig beding in allerlei gelegentheid, zo wel in tegenspoed. als in voorspoed; daar een tydgelovige Jezus wel wil volgen na Thabor, om met hem verheerlykt te worden, maar niet na Golgotha, om met hem verdrukkinge te lyden, daar geeft een waare gelovige zig aan Jezus over, om door wat weg het de Heere belieft hem ten Hemel te leiden, Hebr. 11 : 25, 26. Verkiezende liever met het volk Gods kwalyk gehandelt te worden, dan voor eenen tyd de genietinge der zonde te hebben. Agtende de versmaadheid Christi meerder rykdom te zyn dan de schatten in Egypten.

4. Om hem zelven; niet als een tydgelovige, die hem aanneemt uit waereldsche beooginge; als een stegelgreep om tot eere of rykdommen te komen; gelyk de schare, Joh. 6 : 26. Gy zoekt my niet, om dat gy teekenen gezien hebt, maar om dat gy van de broden gegeten hebt. Daar een ware gelovige Jezus alleen aanneemt, om datze zo veel beminnelykheid in hem ziet, datze met zyne gemeenschap alleen ten vollen te vreden is, Hoogl. 5 : 16, Al wat aan hem is, is gantsch begeerlyk. Zulk een is myn liefste, ja zulk een is myn vriend, gy dogters van Jerusalem.

5. Hartelyk, niet door bloote woorden, maar met alle de beweegingen van het harte, die niet voldaan zyn, ten zy men zig Jezus den Heere hebbe overgegeven en toebetrouwt, Rom. 10 : 10· Met het harte gelooft men ter regtvaerdigheid. Psalm 27 : 8. Myn harte zeid tot u, gy zegt, zoekt myn aangezigte; ik zoek u aangezigt, ô Heere!

6. Gewillig, zonder dat men met veelerhande reden daar toe behoeft gedrongen te worden. De ziel vind zo veel schoonheid, heerlykheid, en beminnelykheid in de Christus, datze van zelf bewogen wordt te betuigen, Psalm 18 : 1. Ik zal u hartelyk liefhebben Heere myne sterkte!

7. Volstandig, dat is, eens voor altyd. De tydgelovige mag zig by Christus voegen, zo lange de voorspoed en 't genoegen volgt. Hy druipt af in den dag der verzoekinge, Matth. 13 : 20, 21. daar de waare gelovige een voornemen des harten heeft om by den Heere te blyven, Psalm 73 : 23. Ik zal dan geduurig by u zyn: Gy hebt myne regterhand gevat.

Vrag. Konnen wy veilig in den gelove op Christus betrouwen?

Antw. Ja doch. Hier toe werden wy vermaant, Jes. 26 : 4. Vertrouwt op den Heere tot in der eeuwigheid: Want in den Heere Heere is een eeuwige rotsteen. Cap. 45 : 22. Wendet u na my toe, wordet behouden, alle gy einden der aarde: Want ik ben God ende niemand meer!

Vrag. Hoe wordt zulks in onze Belydenis aangedrongen?

Antw. In deezer voegen,

A. Dat het noodzakelyk moet volgen, of dat niet al wat tot onze zaligheid van noden is in Jezu Christo zy: of zo het alles in hem is, dat de gene die Jezum Christum door 't gelove bezit, zyn geheele Zaligheid heeft.

B. Wat men nu zou zeggen:

a. Ten aanzien van het eerste, dat Christus niet GENOEGZAAM is, maar dat 'er nog benevens hem iets meer behoeft, ware eene al te ongeschikte GODSLASTERINGE: want daar uit zoude volgen, dat Christus maar een HALVE Zaligmaker ware. Vlak tegen het getuigenis, Hebr. 7 : 25. Waarom hy ook VOLKOMELYK kan zalig maken, die door hem tot God gaan. Hand. 4 : 12. De Zaligheid is in geenen ANDEREN. Want daar is ook onder den Hemel geenen anderen naam, die onder de menschen gegeven is, door welken wy moeten zalig worden.

b. Ten aanzien van het tweede, dat de geene die Jezum Christum door 't gelove bezit, zyn geheele Zaligheid heeft. Dit kan niet gelogent worden. De Schrift zegt duidelyk, dat die in hem gelooft, het eeuwige leven heeft, Joh. 3 : 36. En nooit beschaamt zal worden, Rom. 10 : 11.

Vrag. Wat besluit maakt gy dan met onze Belydenis?

Antw. Dat wy alleen door 't GELOVE in Christus GEREGTVAERDIGT worden. Zie Rom. 3 : 28. Wy besluiten dan, dat de mensche, door 't gelove geregtvaerdigt wordt, zonder de werken der wet. Eph. 2 : 8, 9.

Want uit genade zyt gy zalig geworden, door 't gelove: Ende dat niet uit u: het is Gods gave. Niet uit de werken, op dat niemand roeme.

Vrag. Hoe beschryft gy de Regtvaerdigmakinge?

Antw. Als een weldaad des genadenverbonds, in welke God de uitverkoornen, van hem geroepen zynde, om de geregtigheid van Christus, door den gelove aangenomen, alle hare zonden vergeeft, ende een volkomen regt tot het eeuwige leven geeft, dit zyn vonnis verder aan haar geweten openbarende door zyn woord en geest, in verscheide trappen en tyden, tot roem van zyne overgrote genade.

Vrag. Wie komt dit werk toe?

Antw. De regtvaerdigmakinge is een werk van God, Rom. 8 : 33. God is 't die rechtvaerdig maakt. Jes. 43 : 25. Ik, Ik ben 't, die uwe overtreedingen uitdelgt. En dat van de Zone en H. Geest, zo wel als van de Vader, 1 Cor. 6 : 11. Gy zyt geregtvaerdigt in den name des Heeren Jezu, en door den Geest onzes Gods.

Vrag. Maar wie der Goddelyke Personen werd de regtvaerdigmakinge in 't byzonder toegeëigent?

Antw. God den Vader, die 't ampt van Rigter bekleedenden, den zondaar om Christus verdiensten, van hem door den gelove aangenomen, met hem verzoent, 2 Cor. 5 : 19, God was in Christus de waereld met hem zelven verzoenende: haare zonden haar niet toereekenende.

Vrag. Hoedanig merkt gy de regtvaerdigmakinge verder aan?

Antw. Als een werk van Gods genade, zonder eenige van onze verdiensten, Jes. 43 : 25. Ik, Ik ben het, die uwe overtreedingen uitdelgt, om mynent wille, ende ik gedenke uwer zonden niet. Ja het is een weldaad van het verbond der genade, dewyl door het werkverbond,

en buiten Christus niemand kan geregtvaerdigt worden, volgens Gods geregtigheid, Job 9 : 2, 3. Waarlyk ik weete dat het zo is, want hoe zoude de mensche regtvaerdig zyn by God, zo hy lust heeft om met hem te twisten, niet een uit duizend zal hy hem beantwoorden. Rom. 3 : 23. Daarom zal uit de werken der wet geen vleesch geregtvaerdigt worden voor God.

Vrag. Wie zijn de Personen die geregtvaerdigt worden?

Antw. Niet de Heilige Engelen: want deze hebben die genade-weldaad niet van noden. Niet de vervloekte duivelen, die nooit verwagtinge van zaligheid hebben. Ook niet alle menschen hoofd voor hoofd, maar alleen de uitverkorene, Rom. 8 : 33. Wie zal beschuldinge inbrengen tegen de uitverkoorene Gods? God is 't die regtvaerdig maakt; vers 30. Die hy te voren verordineert heeft, deeze heeft hij ook geregtvaerdigt. En dat alle de uitverkoorne; zo dat men de gelovige van het Oude Testament daar van niet kan uitsluiten, dewijl wij duidelijk lezen van de regtvaerdigmakinge van Abraham, David, en andere, Rom. 4 : 3—8. Die den Heere om deze genade gebeden, en bij het ontfangen der zelve gedankt hebben, Psalm 51 : 3, 4. 103 : 2, 3.

Vrag. Hoe worden de uitverkoorne in de regtvaardigmakinge aangemerkt?

Antw. Als arme en doemwaerdige zondaren, dervende het beeld en de heerlykheid Gods, Rom. 3 : 23. die daarom genoemt worden godloze, Rom. 4 : 6. Kragteloze, Cap. 5 : 6. Vyanden Gods, Cap. 5 : 10. Egter nu van God geroepen, en daar door gelovende; volgens Rom. 3 : 26 Op dat hy regtvaerdig zy, ende regtvaerdigende die uit den gelove Jezu is.

Vrag. Wie worden als des zondaars beschuldigers in de Goddelijke vierschaar aangemerkt?

Antw. 1. De Goddelijke wet is 't die den zondaar verklaagt, Joh. 5 : 45. De vloek tegen hem uitspreekt, Gal. 3 : 10. En door tusschenkomende overtuiginge des Geests hem de mond stopt, Rom. 3 : 19.

2. De Satan, die den zondaar zoekt in te boezemen, dat het onmogelijk zij, dat hij die zulk een snode zondaar is, genade en barmhartigheid zou kunnen verkrijgen, Zach. 3 : 1. Daar na toonde hy my Jozua den Hogen-Priester, staande voor het aangezigte van den Engel des Heeren, en de Satan stont aan zyne regterhand, om hem te wederstaan.

3. De eige conscientie van den zondaar, (die hem beklaagt, dat hy tegen alle de geboden Gods zwaarlyk gezondigt, ende geene der zelven gehouden heeft. Ende nog steets tot alle boosheid geneigt is, met Esra belijdende, Cap. 9 : 6. Myn God, ik ben beschaamt, ende schaamroot, om myn aangezigte tot u op te heffen, myn God: Want onze ongeregtigheden zyn vermeenigvuldigt tot boven ons hoofd, ende onze schuld is groot geworden tot aan den Hemel.

Vrag. Wie is de Voorspraak voor den zondaar?

Antw. Jezus Christus stelt zig voor den uitverkoren zondaar in, als die alle gehoorzaamheid der Goddelyke wet volbragt heeft, 1 Joh. 2 : 1, 2. Indien iemand gezondigt heeft, wy hebben eenen Voorspraak by den Vader, Jezum Christum den Regtvaerdigen. Ende hy is een verzoeninge voor onze zonden.

Vrag. Waar in bestaat het wezen van de regtvaerdigmakinge?

Antw. In deeze twee daden:

1. In een ontslag en vryspraak van de schuld en straffe der zonden, Psalm 32 : 1, 2. Welgelukzalig is hy, wiens overtreedinge vergeven, en wiens zonde bedekt is. Welgelukzalig is de mensche dien de Heere de ongeregtigheid niet toereekent.

2. In een toewyzing van het regt tot de Goddelyke gemeenschap, en alle de goederen, die daar uit voortvloeijen, onder welke, het grootste goed, dat alle die

andere volmaakt, is het eeuwige Leven, Gal. 3 : 29. Indien gy Christi zyt, zo zyt gy dan Abrahams zaad, ende na de beloftenisse erfgenamen. Tit. 3 : 7. Op dat wy geregtvaerdigt zynde door zyne genade, erfgenamen. zoude worden na de hope des eeuwigen levens.

Vrag. Welke is de uiterlyk beweegende, of verdienende oorzaak, deezer regtvaerdigmakinge?

Antw. Alleen de geregtigheid van Christus, Rom. 3 : 24. En worden om niet geregtvaerdigt uit zyne genade, door de verlossinge die in Christo Jezu is. 1 Cor. 1 : 30. Die ons geworden is wysheid van Gode en regtvaerdigheid. Phil. 3 : 9. Ende in hem gevonden worde, niet hebbende myne regtvaerdigheid, die uit de wet is, maar die door het gelove Christi is.

Vrag. Welk een geregtigheid van Christus is de grond van onze regtvaerdigmakinge?

Antw. Beide, zyn lydelyke en dadelyke gehoorzaamheid.

Vrag. Hoe bewijst gij dit?

Antw. 1. Ten aanzien van de lydelyke gehoorzaamheid, blijkt dit uit plaatsen waar in wij gezegd worden geregtvaerdigt te zijn door zyn bloed, Rom. 5 : 9. In hem te hebben de verlossinge door zyn bloed, namentlyk de vergevinge der misdaden, Eph. 1 : 7. Als ook dat hij ons verlossende van den vloek, een vloek voor ons geworden is, Gal. 3 : 13.

2. Ten opzigte van de dadelyke gehoorzaamheid, uit Pauli redeneeringe, Rom. 5 : 19. Gelyk door de ongehoorvan dien eenen mensche, veele tot zondaars zyn gestelt geworden, alzo zullen ook door de gehoorzaamheid van eenen veele tot regtvaerdige gestelt worden. d'Apostel stelt de gehoorzaamheid van Christus, waar door wy geregtvaerdigt worden, tegen de ongehoorzaamheid Adams, waare nu Adams ongehoorzaamheid een dadelyke overtredinge van Gods wet, dan moet ook de tegengestelde gehoorzaamheid van Christus bestaan hebben in een dadelyke onderhouding van de geheele wet.

Vrag. Hoe wordt de geregtigheid van Christus ons eigen, en de onze?

Antw. Door toereekeninge, waar door God als Rigter, de gehoorzaamheid van Christus den zondaar uit genade toereekent, even als of wy nooit zonde gehad ofte gedaan hadden, ja als of wy alle de gehoorzaamheid der Goddelyke wet volbragt hadden, die Christus voor ons volbragt heeft, Gen. 15 : 6. Hy geloofde in den Heere, ende hy reekende het hem tot geregtigheid. Rom. 4 : 5, 6. Den genen die niet werkt, maar gelooft in hem, die den godlozen regtvaerdigt, wordt zyn gelove gereekent tot regtvaerdigheid. Gelyk ook David den mensche zalig spreekt, welken God de regtvaerdigheid toereekent zonder werken.

Vrag. Hoe blykt ons nader dat wy Christi geregtigheid alleen door toereekening deelagtig worden?

Antw. 1. Uit de benaming van Christi geregtigheid, welke uitdrukkelyk genaamd word onze geregtigheid, Jer. 23 : 6. Dit zal zyn naam zyn, waar mede men hem zal noemen; de Heere onze geregtigheid. 1 Cor. 1 : 30. Hy is ons van Gode tot regtvaerdigheid geworden.

2. Uit de toereekening van onze zonden aan Christus. Onze zonden zyn Christus als onze Borge toegerekent, en hy heeft daar voor straffe gedragen, als of het zyn eige zonden waren geweest, Jes. 53 : 4, 5. Waarlyk hy heeft onze krankheden op zig genomen, ende onze smerten heeft hy gedragen. Hy is om onze overtredingen verwondet: Om onze ongeregtigheden is hy verbryzelt. Dus volgt dat zyne volbragte voldoeninge ons moet toegereekent worden, als of wy zelve voldaan hadden, 2 Cor. 5 : 21. Dien die geen zonde gekent heeft, heeft hy zonde voor ons gemaakt, op dat wy zouden worden regtvaerdigheid Gods in Hem.

3. Uit de overdragt van de Zonde Adams op ons. De zondige daad van Adam komt op ons door toereekening dus moet ook de geregtigheid van Christus op ons komen, door toereekening. Dit is de tegenstelling, Rom. 5 : 19. Gelyk door de ongehoorzaamheid van dien eenen mensche, veele tot zondaars gestelt zyn geworden, alzo zullen ook

door de gehoorzaamheid van eenen, veele tot regtvaerdige gestelt worden.

Vrag. Is dan de verdienende oorzaak van onze regtvaerdigmakinge niet den mensche zelve, door betragting van goede werken?

Antw. Gantschelyk niet. De Schrift zegt uitdrukkelyk, Rom. 3 : 20. Daarom zal uit den werken der wet geen vleesch geregtvaerdigt worden voor hem. Vers 28. Wy besluiten dan, dat de mensche door 't gelove geregtvaerdigt word zonder de werken der wet. En Cap. 4 : 6. Gelyk ook David den mensche zalig spreekt, welken God de regtvaerdigheid toereekent zonder de werken. Doch dit staat ons in de volgende Artikel nader te bewyzen.

∴. Vrag. Hoe openbaart God het vonnis der regtvaerdinge aan de Ziele der Uitverkoorne?

Antw. 1. Niet door een onmiddelyke stemme uit den Hemel, in een droom, of gezigte, gelyk Gods stemme aan Abraham, Gen. 15 : 1. Vreest niet Abram, ik ben u een schild, uw loon zeer groot.

2. Nog door een buitengewone, verborge aanblazinge van Gods Geest, gelyk de Heere oudstyds tot de Propheten sprak, als David zegt, 2 Sam. 23 : 3. De Geest des Heeren heeft door my gesproken, ende zyne reden is op myne tonge geweest. De God Israëls heeft gezeid, de Rotsteen Israëls heeft tot my gesproken.

3. Egter worden de gelovige dit vonnis op eene kragtdadige wyze bekent gemaakt,

a. Uitwendig, door het Evangelium. 't Evangelium is als een pardonbrief, want alle de Propheten geven getuigenis, dat een iegelyk die in Christus gelooft vergevinge van zonden ontfangen zal in zynen name, Hand. 10 : 43. Daar toe zend hem ook de Heere zyne boden des vredes, met dien last, Jes. 40 : 1, 2. Troostet, Troostet myn volk, zal ulieder God zeggen. Spreekt na het harte van Jeruzalem, ende roept haar toe dat hare stryd vervult is,

dat hare ongerechtigheid verzoent is, dat zy van de hand des Heeren dobbel ontfangen heeft voor hare zonden.

b. Inwendig, door den H. Geest, 't zy dat hy den gelovige doet zien wat dingen hem van God geschonken zyn, 1 Cor. 2 : 12. waar uit zy een zeekere fluitreden konnen opmaken, dat zy geregtvaerdigt zyn, ende vrede met God hebben, Rom. 5 : 1. 't Zy dat hy hun, eene bevreedigde gemoedsgestalte schenkt, waar door de vorige beroeringe, die hen had aangegrepen, gestilt, en geene beschuldiginge gehoort word, genietende zy de regtvaerdigheid, vrede, blydschap, en sterkte, door den H. Geest, Rom. 14 : 17. 't Zy dat hy hen door een verborge overredinge, het vonnis der regtvaerdigmakinge de ziele inboezemt, met veele opgehelderde en gevoelige genade, sprekende tot hun op deeze of geene wyze: Ziele ik ben uw heil, Psalm 35 : 3. Zone, zyt wel gemoed, uwe zonden zyn u vergeven, Matth. 9 : 2. Hier op ziet de belofte, Hos. 2 : 13. Daarom ziet, ik zalze lokken, ende zalze voeren in de woestyne, ende ik zal na haar harte spreeken.

∴. Vrag. Wanneer maakt God dit vonnis der regtvaerdigmakinge, aan de uitverkoorne bekent?

Antw. 1. By aanvang, in den zelven stond, wanneer de zondaar door het gelove met Christus als zyn hoofd vereenigt wordt, en dus deel krygt aan zyne geregtigheid: want die bezwaart zynde met zyn zonde, door den gelove de geregtigheid van Christus aangrypt, kan niet anders als van God vry verklaart worden, Joh. 1 : 12. Zo veele hem aangenomen hebben, dien heeft hy magt gegeven kinderen Gods te worden, namentlyk die in zynen name geloven.

2. By voortgang, zo dikwerf als Gods kinderen over bedreve zonden zig verootmoedigen, en in den gelove tot het bloed van Christus toevlugt nemen, 2 Sam. 12 : 13. Doe zeide David tot Nathan: Ik hebbe gezondigt tegen den Heere: Ende Nathan zeide tot David, de Heere heeft ook uwe zonden weggenomen, gy zult niet sterven. 1 Joh. 1 : 9. Indien wy onze zonden belyden, hy is getrouw ende regtvaerdig, dat hy ons de zonde vergeve, ende ons reinige van alle ongeregtigheid.

3. By voleindinge, in den groten dag des oordeels, wanneer de Heere van zyn Rigterstoel in 't openbaar, voor Engelen en Menschen zal verklaren wie hy geregt-

vaerdigt heeft, en waardig keurt gestelt te worden in 't bezit der eeuwige gelukzaligheid, Matth. 26 : 34. Als dan zal de Koning zeggen tot de genen die tot zynen regterhand zyn. Komt gy gezegende myns Vaders, beërft dat Koninkryke, het welke u bereid is, van de grondlegginge der waereld.

Vrag. Hoe neemt de uitverkoorne de bekentmaking van dit vonnis der regtvaerdigmakinge aan?

Antw. Met een gelovig en dankbaar harte, Psalm 85 : 9. Ik zal horen wat God de Heere spreeken zal: want hy zal tot zyn volk, ende tot zyne gunstgenoten van vrede spreeken: Maar datze niet weder tot dwaasheid keeren.

Vrag. Is dan het gelove in de regtvaerdigmakinge als een worteldeugd, waar uit alle andere vloeijen, welke de mensch tot de regtvaerdigmakinge schikt, en om welkers waerdigheid hy geregtvaerdigt wordt?

Antw. Dus spreken de Papisten, doch verkeert, want

1. De Schrift sluit omzigtig alle werken uit onze regtvaerdigmakinge uit, en by gevolge ook het gelove als een werk aangemerkt, ja stelt in 't stuk van de regtvaerdigmakinge het gelove regelregt tegen de werken, Rom. 4 : 5. Den genen die niet werkt, maar gelooft in hem, die den godlozen regtvaerdigt, wordt zyn gelove toegereekent tot regtvaerdigheid.

2. 't Gelove is zwak en onvolmaakt; 't welk daarom geen oorzaak zyn kan van een volmaakte regtvaerdigmakinge, dewyl de geregtigheid die in Gods gerigte bestaan zal, volkomen, en in allen deelen der wet Gods gelykvormig zyn moet.

3. Voorts verlogent het gelove alle eige waerdigheid, en zoekt alles alleen in Christus. Phil. 3 : 8, 9. Ja gewisselyk ik agte ook alle dingen schade te zyn, om de uitneementheid der kennisse Jezu Christi myns Heeren. Om wiens wille ik alle die dingen schade gereekent hebbe, ende agte die drek te zyn, op dat ik Christum moge gewinnen. Ende in hem gevonden worde, niet hebbende myne regtvaerdigheid die uit de wet is, maar die door 't gelove Christi is, namentlyk de regtvaerdigheid die uit God is door het gelove.

∴ Vrag. Welke is het gevoelen der Socinianen en Remonstranten?

Antw. 1. De Socinianen merken de daad des geloofs als een deugd aan, die de oorzaak zy van de regtvaerdigmakinge; niet als of het gelove door haare inwendige waerdigheid kragt tot geregtigheid in het eeuwige leven hadden, maar dat God door een genadige schattinge dat gelove voor een volmaakte geregtigheid reekent.

2. De Remonstranten stellen dat God na de voldoeninge van Christus voor het gantsche menschelyk geslagte wel strengelyk een volmaakte en volstandige gehoorzaamheid had konnen afvorderen, maar dat hy uit aanmerkinge van des menschen swakheid voor den mensch heeft uitgevonden, de oneedele en onwaardige daad des geloofs, welke God in plaats van de volmaakte gehoorzaamheid der wet, door een genadige en toegevende schatting voor onze geregtigheid houd.

Vrag. Hoe bewyst gy dat het gelove in de regtvaerdigmakinge niet voorkomt als een deugd, of zaak, waarom de mensch geregtveerdigt wordt?

Antw. 1. Zulks leert de natuur des geloofs, dewelke bestaat in een omhelzen, en aanneemen van Christus tot regtvaerdig making, in een aanbetrouwen van ons zelven aan, en in een vereeniging met Christus. Eph. 3 : 17. Op dat Christus door het gelove in uwe herten wone. Dat gelove maakt ons deelagtig aan al Gods weldaden, en wel byzonder de geregtigheid die uit God is. Is het gelove nu alleen een middel van onze vereeniging met Christus, 't geen ons deel doet hebben aan alle zyne verdiensten, dan volgt dat ons gelove de grond of oorzaak van onze regtvaerdigheid voor God niet zyn kan.

2. Het gelove wordt onderscheiden van de geregtigheid, waar mede wy bestaan in de goddelyke vuurschaar, want

a. Die geregtigheid, welke in Gods vuurschaar geld, werdt uitdrukkelyk genaamt de regtvaerdigheid Gods en wel uit gelove en door gelove Rom. 1 : 7. De regtvaerdigheid Gods wordt in het zelve geopenbaart uit gelove tot gelove. Cap. 3 : 22. Namentlyk de regtvaerdigheid Gods, door het gelove Jesu Christi.

b. Die geregtigheid, is alleen de volmaakte gehoorzaamheid van Christus, de Heere onze geregtigheid Jer. 23 : 6.

gelyk te voren betoogt is, dies kan het gelove, zelfs als een deugd aangemerkt, onze regtvaerdigheid voor God niet weezen: waarom de belydenis zeerwel zegt, maar Jesus Christus ons TOEREEKENENDE alle zyne verdiensten, ende zo veele heilige werken die hy voor ons, ende in onze plaats heeft gedaan, is ONZE REGTVAERDIGHEID.

.·. Vrag. Hoe al verder?

Antw. 3. Het gevoelen der Remonstranten is gebouwd op een valschen grond, namentlyk op een algemeene verlossinge en verzoeninge door Christus, welke de zaligheid op voorwaarde des gelooofs, voor alle zou verdient hebben, te weeten sy stellen als iemand gelooft, en zig zo onderscheid door een goed gebruik van de algemene genade van andere die niet geloven, dat hy zo veel beter en heiliger is, en daar op word hy als zodanig een van God geregtvaerdigt.

4. Uit dit gevoelen volgen verscheide ongerymtheden: want dan

a. Zou de mensch niet geregtvaerdigt worden uit genade, gelyk de Schrift leert. Rom. 3 : 24. Wy worden om niet geregtvaerdigt uit zyne genade Dewyl genade en werken niet konnen te zamen gaan. Rom. 11 : 6. Indien 't door de genade is, zo is 't niet meer uit de werken; anderzints is de genade geen genade meer. Ende indien 't is uit de werken zo is 't geen genade meer; anderzints is het werk geen werk meer.

b. God zou dan niet na waarheid handelen, die het gelove voor volkomen zou schatten, 't geen egter in zig zelve onvolkomen is; daar evenwel altyd Gods oordeel na waarheid is. Rom. 2 : 8.

c. Dan had de mensch stoffe van roem, dewyl hy iets hadde 't geen uit zyn eige goedheid voortkwam, daar nogtans Paulus zegt, dat door de wet des geloofs allen roem is uitgesloten. Rom. 3 : 27.

.·. Vrag. Worden wy dan niet geregtvaerdigt uit den gelove, voor zo verre het in zig besluit de daad van liefde, heiligmakinge en bekeeringe?

Antw. Gantschelyk niet, want alhoewel het gelove 't geen ons regtvaerdigt leevende is door goede werken, en de daden van heiligmakinge, inderdaad vereyscht worden, als vrugten des geloofs, en bewyzen van onze vereeniginge

met Christus, zo komen nogtans deze daden met het gelove in de regtvaerdigmakinge niet te zamen, dewyl de Schrift duidelyk het gelove stelt in 't stuk van regtvaerdigmakinge tegen alle en allerhande werken. Den genen die niet werkt, maar gelooft in hem, die den Godlozen regtvaerdigt word zyn gelove gereekent tot regtvaerdigheid.

Vrag. Komt dan het gelove in de Regtvaerdigmakinge niet voor als een werk en daad der menschen?

Antw. 't Gelove, wanneer 't gezegd word ons te regtvaerdigen, werdt in de regtvaardigmakinge niet aangemerkt als een werk maar alleen als een werktuig en middel, waarmede wy Christum onze regtvaerdigheid omhelzen.

Vrag. Hoe bewyst gy dit?

Antw. 1. 't Gelove werdt in de Schriftuur beschreven onder zulke gelykenissen, welke van werktuigen ontleent zyn. Want gelyk het oog een werktuig is om te zien, de mond met de tanden om te eeten, de voeten om te gaan, en de handen om daar mede iets aantegrypen, even zo werdt ons het gelove verbeeld onder de gelykenisse van

a. Een verligt oog, welke op Jezus en zyne geregtigheid ziet, Joh. 6 : 40. Dit is de wille des genen, die my gezonden heeft dat een iegelyk, die den Zone aanschouwt, ende in hem gelooft het eeuwige leven hebbe.

b. De mond; waar door men Christus als het brood des levens ons ten nutte maakt; daarom betekent geloven, geestelykerwyze eeten. Joh. 6 : 50, 51. Dit is het brood, dat uit den hemel nederdaalt, op dat de mensche daar van eete, ende niet sterve. Ik ben dat leevende brood, dat uit den hemel nedergedaalt is, zo iemand van dit brood eet, die zal in der eeuwigheid leven.

c. De voeten; daarom werdt het geloven, een komen tot Jesus genaamt, Joh. 6 : 35. Jesus zeide tot haar, Ik ben het brood des levens, die tot my komt, zal geenzints hongeren, en die in my gelooft zal nimmermeer dorsten.

d. Een hand, waar door mij Christus en zijne gereg-

tigheid aangrijpen, Joh. 1 : 12. Zo veele hem aangenomen hebben dien heeft hy magt gegeven kinderen Gods te worden, namentlyk die in zynen name geloven. Col. 2 : 6. Gelykerwys gy dan Christum Jesum den Heere hebt aangenomen, wandelt alzo in hem.

∴ Vrag. Hoe blijkt dit nader?

Antw. 2. Uit de benamingen van het gelove onder gemelde gelijkenisse van aanneemen voorgestelt: want dus worden wij geleert.

a. Dat al wat wij te voren als in de hand hadden, van ons moet losgelaten worden en daar uit vallen, en wij als arme Bedelaars, met een ledige hand voor God verschijnen moeten, zullen wij Christus en zijne geregtigheid ontvangen, Phil. 3 : 18. Maar het gene my gewin was, dat hebbe ik om Christus wille schade geagt, ja gewisselijk ik agte ook alle dingen schade te zyn, om de uitneementheid der kennisse Jesu Christi myns Heeren: Om wiens wille ik alle die dingen schade gereekent hebbe, ende agte die drek te zyn op dat ik Christum moge gewinnen.

b. Dat het gelove geene de minste dadelijke invloed heeft om onze regtvaerdigmakinge te veroorzaken, dewijl de regtvaerdigmakinge niet een gewrogt is van ons gelove, maar van God. Wij verdienen en werken dit genade vonnis niet, maar ontvangen dat door den gelove in onze harten even gelijk de aelmoes in de hand des Bedelaars gelegt wordt, eer hij met dadelijk toedrukken van zijn hand, het ontvangene met blijdschap aangrijpt. Overeenkomstig Joh. 3 : 27. Een mensche kan geen ding aannemen, zo het hem uit den hemel niet gegeven zy.

c. Dat het gelove zelf ons niet verrijkt, door iets dat het in zig zelven heeft, maar het aannemen alleen van dat gene, waar in onze rijkdom bestaat. Immers wat is 't dat de Bedelaar rijk maakt zijn hand of de gave die daar in gelegt wordt? Dus dan sluit de regtvaerdigmakinge 't gelove als een werk uit, maar eischt dit als een instrument om 't geluk te ontfangen Rom 11 : 6. Indien het door genade is, zo is 't niet meer uit de werken, anderzints is de genade geen genade meer. Ende indien het is uit de werken, zo is 't geen genade meer, anderzints is het werk, geen werk meer.

∴. Vrag. Kunt gij ook reden geven waarom God het gelove tot zulk een middel van onze regtvaerdigmakinge schikt?

Antw. Hier op zouden wy konnen zeggen, de Heere antwoord niet van zijne daden. 't Welbehagen Gods moet ons stille doen zijn, Joh. 6 : 40. Dit is de wille des genen, die my gezonden heeft, dat een iegelyk die den Zone aanschouwt, ende in hem gelooft, het eeuwige leven hebbe. Egter konnen wij zeggen dat God langs dien weg, zijn hoofdeinde bereikt, 't welk is zijn eere en heerlijkheid in 't Zaligen van zondaren, want het gelove.

1. Doet God de eere van zyne wysheid en goedheid geven, pryzende den raad van God om zondaren te zaligen door zyn Zoon, als wys, goed, en heilig, dewyl het niet in den mensch kan vinden, 't welk hem een oorzaak van geregtigheid of zaligheid kan zyn, Rom. 3 : 24. Ende worden om niet geregtvaerdigt, uit zyne genade, door de verlossinge die in Christo Jezu is.

2. Maakt den mensche nederig en klein by hem zelven, dewyl ze hem doet zien zyn eigen gebrek, geestelyke armoede en onwaerdigheid alle roem en zelf verheffinge uitsluitende, Rom. 3 : 27. Waar is dan de roem? Hy is uitgesloten, door wat Wet? der werken? Neen, maar door de wet des geloofs.

3. Leert den mensche Christus en zyne geregtigheid hoogschatten, als die de eenige en volkome Zaligmaker is, in wiens verdiensten alleen onze zaligheid staat, Phil. 3 : 8, 9. Ik agte alle dingen schade, op dat ik Christus mag gewinnen, ende in hem gevonden werde, niet hebbende myne regtvaerdigheid, die uit de wet is, maar die door het gelove Christi is.

4. Doet den Mensche geduurig afhangen van de goddelyke genade en kragtige invloed van Christus, zonder welken wy niets konnen doen. Joh. 15 : 5. Immers het gelove alleen doet ons zeggen, Phil. 4 : 13. Ik vermag alle dingen door Christum, die my kragt geeft.

Vrag. Wat doet het gelove al verder?

Antw. 't Gelove is een Instrument, dat ons met hem in de gemeenschap aller zyner goederen houdt.

Gal, 2 : 20. Ik ben met Christus gekruist. Ende ik leve, doch niet meer ik maar Christus leeft in my: Ende het gene ik nu in het vleesche leve, dat leve ik door het gelove des Zoons Gods, die my heeft lief gehadt, ende hem zelven voor my overgegeven heeft.

Vrag. Welke zyn die goederen?

Antw. Alle die heilgoederen en weldaden, die Christus voor ons heeft verdient, en welke onze geworden zynde, ons meer dan genoegzaam zyn, tot onzer vryspreekinge van onze zonden. Want indien wy met hem eene plante geworden zyn in de gelykmakinge zyns doods, zo zullen wy het ook zyn in de gelykmakinge zyner opstandinge, Rom. 6 : 5. Zo is 'er dan nu geen verdoemenisse voor den genen die in Christo Jesu zyn, die niet na den vleesche wandelen, maar na den Geest. Rom. 8 : 1.

Vrag. Kan een godzalige verzekert zijn dat hij in den gelove, en van God om Christus wille geregtvaerdigt is?

Antw. Ja doch. Paulus zegt, 2 Tim. 1 : 12. Want ik weet wien ik gelooft hebbe, ende ik ben verzekert dat hy magtig is myn pand by hem weggelegt te bewaren tot dien dag. En roemt met de gelovige, Rom. 5 : 1. Wy dan geregtvaerdigt zynde uit den gelove hebben vrede by God, door onzen Heere Jesum Christum. En vermaant de gelovige, 2 Cor. 13 : 5. Onderzoekt u zelven, of gy in het gelove zyt, beproeft u zelven. Ofte kent gy u zelven niet, dat Jezus Christus in u is, 't en zy dat gy eenigzints verworpelyk zyt. Dit kon niet zijn, zo een gelovige van zijne regtvaerdigmakinge niet konde verzekert zijn.

Vrag. Welke zyn de kenmerken van het Zaligmakend gelove?

Antw. 1. Verloogeninge van zig zelven: bestaande in een afgaan van zyn eigen verstand wille, en genegentheden, en onderwerpen van dezelve aan Gods wille en woord, Phil. 3 : 3. Wy zyn de besnydinge die in Christo Jezu roemen, en niet in het vleesch betrouwen. Matth. 16 : 24. Zo iemand agter my wil komen, die verlogene hem zelven, ende neme zyn kruis op ende volge my.

2. Opregte liefde tot God en onzen naasten, Gal. 5 : 6. Want in Christo Jezu heeft nog besnydenisse eenige kragt, nog voorhuid: maar 't gelove door de liefde werkende. 1 Tim. 1 : 5. Maar het einde des gebods is liefde uit een rein herte, ende uit een goede conscientie, ende uit een ongeveinsd gelove.

3. Een opregte en standvastige betragtinge van goede werken, Jac. 2 : 18. Maar zal iemand zeggen, gy hebt het gelove, ende ik hebbe de werken: toont my uw gelove uit uwe werken, ende ik zal u uit myne werken myn gelove tonen. Terwyl de liefde die uit het gelove voortspruit, vloeid de onderhoudinge van Gods geboden, Joh. 14 : 21. Die myne geboden heeft, en dezelve bewaart, die is 't die my lief heeft, ende die my lief heeft, zal van mynen Vader gelieft worden: Ende ik zal hem liefhebben, ende ik zal my zelven aan hem openbaren.

∴. Vrag. Hoe wordt het zwak en flauw gelove als een opregt geloof, onderscheiden van het Historisch, en tyd gelove?

Antw. Alle waar gelove hoe zwak en flauw.

1. Heeft eene opregte begeerte na de vereeniging, en gemeenschap met Christus, Hoogl. 8 : 1. Och dat gy my als een Broeder waart, zuigende de borsten myner moeder, dat ik u op de straten vonde, ik zoude u kussen! Niet omziende na 't gene buiten Jezus is, Hebr. 11 : 24, 25, 26. Door het gelove heeft Mozes nu groot geworden zynde, geweigert de Zoon van Pharao's dogter genaamt te worden, verkiezende liever met Gods volk kwalyk gehandelt te worden, dan voor een tyd de genietinge der zonden te hebben, agtende de versmaatheid Christi meerderen rykdom te zyn dan de schatten in Egypten. Daar de begeerte der Tydgelovigen wel bevat

een wenschen om Christus en de geestelyke goederen, welke men in Christus deelagtig wordt, indien zy behouden konnen de genietingen der zonden, willende geerne Christus en Belial te zamenvoegen. 2 Cor. 6 : 15.

2. Houdt zig aan de kragtige bedieninge des woords, met eene begeerte om daar door gesterkt te worden, 1 Petr. 2 : 2. Ende als nieuwgeborene kinderkens, zyt zeer begeerig na de redelyke onvervalschte melk, op dat gy door dezelve meugt opwasschen. Daar het Ingebeelde gelove niet afhangt van de verkondinge des woords, maar als buiten dezelve door eige wysheid bestaan wil, en doorgaans voor het grootste gedeelte eenen afkeer heeft van de kragtige toepassinge dier dingen, welke tot kragt der godzaligheid behoren, 2 Tim. 4 : 3. Want daar zal eenen tyd zyn, wanneer zy de gezonde leere niet zullen verdragen: maar ketelagtig zynde van gehoor, zullen zy haar zelven leeraars opgaderen, na haar eigene begeerlykheden.

3. Geeft zig geheel aan God en zyn dienst over, met begeerte om alle Gods instellingen zonder uitzonderinge te doen, Psalm 119 : 5, 6. Och dat myne wegen gerigt werden, om uwe Inzettingen te bewaren! dan zoude ik niet beschaamt worden, wanneer ik merken zoude op alle uwe geboden! Daar het tydgeloof altyd een gedeelte van het herte houdt tot dienst der begeerlykheden van het vleesch, nimmer zig geheel, en al aan een anders heerschappye wil overgeven, en zo nooit zig alle de geboden Gods onderwerpt, maar op zyn best met Herodes maar veele dingen doet. Marc. 6 : 20. niet genegen om alles te betragten.

4. Gaat gepaart met opregte liefde tot de naasten, zonderling tot die met hen, een even dierbaar gelove deelagtig zyn, 1 Joh. 5 : 1. Een iegelyk die lief heeft den genen die geboren heeft, die heeft ook lief den genen, die uit hem geboren is, 1 Joh. 3 : 14. Wy weten dat wy overgegaan zyn uit de dood in 't leven, dewyl wy de Broeders lief hebben. Die zyn Broeder niet lief heeft blyft in de dood. Maar de Historische en Tijdgelovige heeft een afkeer van de gene, die na den Geest geboren zyn. Gal. 4 : 29.

Vrag. Welke zyn de middelen voor hen die 't gelove missen, om daar toe te komen?

Antw. 1. Het woord Gods neerstig horen, leezen, onderzoeken, en overdenken, en over het zelve en alle geestelyke dingen met andere te zamenspreken. Als zynde het middel door welk de H. Geest den mensche

a. wederbaart. Jac. 1 : 18. Na zynen wille heeft hy ons gebaart door het woord der waarheid, op dat wy zouden zyn als eerstelingen zyner Schepselen.

b. Het gelove schenkt. Rom. 10 : 17. Zo is dan het gelove uit het gehoor: Ende het gehoor uit het woord Gods.

c. En bestiert op den weg des levens, 2 Petr 1 : 19. Ende wy hebben het Prophetische woord dat zeer vast is, ende gy doet wel dat gy daar op agt hebt, als op een ligt schynende in een duistere plaatze, tot dat de dag aanligte, ende de morgensterre opga in uwe herten.

2. Plegtig te komen onder de verkondinge des woords, alwaar God byzonder zyns naams gedagtenis gestigt heeft. Exod. 20 : 24. En met zyn Geest genade en Majesteit tegenwoordig is tot bekeering der Zondaren. Matth. 18 : 20. Daarom, Hebr. 10 : 25. Ende laat ons onze onderlinge byeenkomsten niet nalaten gelyk zommige de gewoonte hehben. Psalm 27 : 4. Een ding heb ik van den Heere begeert dat ik zal zoeken: dat ik alle de dagen myns levens mogten wonen in het huis des Heeren, om de liefelykheid des Heeren te aanschouwen, ende te onderzoeken in zynen tempel.

3. Veel gebruik maken van de byzondere zamenkomste der Godvrugtigen, Psalm 119 , 23. Ik ben een gezelle aller die u vreezen, ende dier die uwe bevelen onderhouden. Dewyl zy

a. Den evenmensch op wekken tot hun pligt, Jes. 2 . 3. Ende veele volken zullen henen gaan, ende zeggen: Komt laat ons opgaan tot den berg des Heeren tot den huize des Gods Jacobs, op dat hy ons leere van zyne wegen, ende dat wy wandelen in zyne paden.

b. Het goede dat Gods kinderen genieten, andere onder het ooge brengen en aanpryzen, Psalm 66 : 16. Komt hoort toe alle gy die God vreest, ende ik zal vertellen wat hy aan myne ziele gedaan heeft. Psalm 36 : 8, 9. Hoe dierbaar is uwe goedertierentheid ô God, dies de menschen kinderen onder de schaduwe uwer vleugelen toevlugt nemen.

Zy worden dronken van de vettigheid uwes huizes. Gy drenktze uit de beken uwer wellusten.

c. Door hunne goede voorbeelden, en Godvrugtige wandel andere trekken, Matth. 5 : 16. Laat uw ligt alzo schynen voor den menschen, dat zy uwe goede werken mogen zien, ende uwen Vader die in de hemelen is, verheerlyken. En dus doende, een middel tot bekeeringe en versterkinge zyn. Luc. 22 : 32.

4. Ernstig en aanhoudend smeken op de verdiensten van Jezus Christus, als zynde dit de gepaste weg tot verkryging van 't gene wy benodigt zyn, Matth. 7 : 7, 8. Biddet, ende u zal gegeven worden: Zoeket ende gy zult vinden: Kloppet ende u zal open gedaan worden. Want een iegelyk die bid, die ontfangt: Ende die zoekt die vind, ende die klopt zal open gedaan worden.

∴ Vrag. Wat is de verpligtinge van Gods kinderen, die uit den gelove geregtvaerdigt zyn?

Antw. 1. Met blydschap te danken voor de grote genade, die aan hun geschiet is, Psalm 103 : 1—3. Looft den Heere myne ziele, ende al wat binnen in my is, zynen heiligen name. Looft den Heere myne ziele, ende vergeet gene van zyne weldaden. Die al uw ongeregtigheid vergeeft, die alle uwe krankheden geneest. Jes. 61 : 10. Ik ben zeer vrolyk in den Heere, mynen Ziele verheugd haar in mynen God: want hy heeft my bekleed met de klederen des heils, den mantel der geregtigheid heeft hy my omgedaan.

2. Zig te wagten van de zonde, waar van zy geregtvaerdigt zyn, Joh. 5 : 14. Ziet gy zyt gezont geworden, en zondigt niet meer, op dat u niet wat ergers geschiede.

3. Alle nietige steunzels van zig af te werpen als daar is

a. Alle eige geregtigheid, om alleen te konnen zien op Jezus, en uit den gelove op hem te leven. Even als Paulus, Phil. 3 : 8, 9. Die alle dingen schade en drek agtede, om in Christum gevonden te worden.

b. Alle eige kragten. Als Petrus op hem zelven steunde, viel hy in de schrikkelyke verlogeninge van zynen Heere. Dies moet men liever roemen met Paulus in zyne zwakheden, op dat de kragt Christi in haar wone. 2 Cor. 12 : 9.

c. Alle eige redenkavelingen, die niet anders dan

overleggingen zyn die zig verheften tegen de kennisse Gods, daarom, Spreuk. 3 : 5. Steunt op uw verstand niet!

d. Alle vertrouwen op gevoelige genade, om daar door alleen te willen leven, want wy wandelen hier door gelove, en niet door aanschouwinge. 2 Cor. 5 : 7.

4. Daarentegen zig gewennen aan de beschouwinge der dingen die hen door den gelove bestendige troost verschaffen, als daar zyn

a. Gods eeuwige en vrymagtige liefde, Jerem. 31 : 3. Ik hebbe u lief gehadt met een eeuwige liefde; daarom hebbe ik u getrokken met goedertierentheid.

b. De vaste onveranderlykheid van Gods verbond. Jes. 54 : 10. Want Bergen zullen wyken, ende heuvelen wankelen, maar myne goedertierentheid zal van u niet wyken, ende het verbond myns vredes zal niet wankelen, zeid de Heere uwe ontfermer.

c. De kragt en vrugt van Christus offerhande en voorbiddinge, 1 Joh. 2 : 1, 2. Myne kinderkens ik schryve u deze dingen op dat gy niet zondigt. Ende indien iemand gezondigt heeft, wy hebben eenen voorsprake by den Vader, Jesum Christum den regtvaerdigen. Ende hy is een verzoeninge voor onze zonden.

d. Gods voorgaande wegen met hun. Deze overdenkinge dede Paulus door 't gelove vrolyk in God leven, 2 Cor. 1 : 9, 10. Wy hadden al zelve in ons zelven het vonnis des doods, op dat wy niet op ons zelven vertrouwen zouden, maar op God die de doden verwekt. Die ons uit zo groten dood verlost heeft, ende nog verlost, op welken wy hopen, dat hy ons ook verlossen zal.

5. Eindelyk daar na te staan, dat men in den gelove opwassche en toeneme, gelyk daarom de Apostelen baden Luc. 17 : 5. In verwagtinge, dat ons gelove eens in aanschouwen veranderen zal, 1 Cor. 13 : 12. Want wy zien nu door eenen spiegel in een duistere reden, maar als dan zullen wy zien aangezigt, tot aangezigt: nu kenne ik ten deele, maar als dan zal ik kennen, gelyk ook ik gekent ben.

XXIII. ARTIKEL,

Van onze Regtvaerdigmaking, en Geregtigheid voor God door het gelove zonder de werken, in de vergeevinge onzer zonden.

Wy gelooven dat onse gelucsalicheyt gelegen is in de vergevinge onser sonden, om Jesu Christi wille, ende dat daer in onse rechtveerdicheyt voor God begrepen is: gelyck David ende Paulus ons leeren, verclarende de gelucsalicheyt des menschen te zyn, dat God hem de gerechtigheyt sonder de wercken toe-rekent: Ende de selve Apostel segt, dat wy om niet, of uyt genade gerechtveerdicht zyn, door de verlossinge die in Jesu Christo is. Ende daerom houden wy dit fondament altyt vast, Gode alle de eere gevende, ons vernederende ende bekennende sodanige als wy zyn; sonder yet van ons selve, ofte van onsen verdiensten te vermeten, steunende ende rustende op de gehoorsaemheyt des gecruysten Ch isti alleen, dewelcke onse is, wanneer wy in hem gelooven: die is genoechsaem om alle onse ongerechticheden te bedecken: ende ons vrymoedicheyt te geven, de conscientie vry makende van vreese, verbaestheyt ende verschrikkinge, om tot God te gaen, sonder te doen gelyc onse eerste vader Adam, de welcke al bevende hem met vyge bladeren bedecken wilde. Ende voorwaer indien wy voor God verschynen moeten, steunende op ons-selven, ofte op eenige andere schepselen, hoe weynich het ooc ware; wy moesten (eylacen) verslonden werden. Ende

daerom moet een yegelick seggen met David; Heere tredet niet int oordeel met uwen knechte, want voor u sal geen levendich mensche gerechtveerdicht werden.

VRAGE.

Wat dunkt u van het regtvaerdig volk, dat in Christus gelooft?

Antw. 't Is een edel en welgelukzalig volk, Psalm 33 : 12. Welgelukzalig is het volk wiens God de Heere is, het volk dat hy zig ten erve verkoren heeft.

Vrag. Waar in bestaat het hoogste geluk van dat volk?

Antw. In de vriendschap en gemeenschap met den volzaligen God, van wien zij door de zonde gescheiden waren, Psalm 73 : 28. Maar my aangaande 't is my goed naby God te zyn. Jes. 12 : 2. Ziet God is myn heil, ik zal vertrouwen, ende niet vreeze. Want de Heere Heere is myn sterkte, ende Psalm, ende hy is my tot heil geworden. Doch dit staat ons ter verklaring van dezen Artikel te zien.

∴. Vrag. Hoe werdt de Artikel verdeelt?

Antw. Wij vinden hier

1. Een ronde belijdenisse, dat onze hoogste gelukzaligheid bestaat in onze verzoeninge met God, alleen om Christus wille,

A. voorgestelt op zig zelven: Wy geloven dat onze gelukzaligheid gelegen is, in de vergevinge onzer zonden, om Jesu Christi wille, ende dat daar in onze regtvaerdigheid voor God begrepen is.

B. Nader aangedrongen met texten uit de Schrift, Gelyk David en Paulus ons leeren, verklarende de gelukzaligheid des menschen te zyn, dat God hem de geregtigheid zonder de werken toereekent: Ende dezelve Apostel zegt dat wy om niet, of uit genade geregt-

vaerdigt zyn, door de verlossinge die in Jesu Christo is.

II. Daar na 't gebruik van dit Leerstuk.

A. Waar toe de grond gelegt wordt met deze woorden. Ende daarom houden wij dit fondament altyd vast, Gode alle de eere gevende, ons vernederende ende bekennende zoodanige als wy zyn, zonder iet van ons zelve, ofte van onze verdiensten te vermeten steunende ende rustende op de gehoorzaamheid des gekruisten Christi alleen, dewelke onze is wanneer wy in hem geloven.

B. En 't geen' er op gebouwt wordt, duidelijk aangewezen, verklarende,

a. Dat in Christus en zijne volmaakte verdiensten, alles is, om ons troost, en vertrouwen te geven, tegen het gevoel van zonde ende vreeze voor God. Want deeze is ons genoeg om alle onze ongeregtigheden te bedekken: Ende ons vrymoedigheid te geven, de conscientie vrymakende van vreeze, verbaastheid en verschrikkinge om tot God te gaan, zonder te doen, gelyk onze eerste Vader Adam, dewelke al bevende hem met vygebladeren bedekken wilde.

b. Dat daarentegen in ons 't minste niet is

aa. Om ons te doen vertrouwen: Want voorwaar, indien wy voor God verschynen moesten, steunende op ons zelven, ofte op eenige andere schepselen, hoe weinig het ook ware; wy moesten helaas! verslonden worden.

bb. Waar uit volgt, dat een iegelyk, die zig zelven kent, met David moet zeggen, Heere treden niet in 't Oordeel met uwen knegt, want voor u zal geen levendig mensche geregtvaerdigt worden!

Vrag. Bestaat des menschen gelukzaligheid in de vergevinge onzer zonden om Jesu Christi wille?

Antw. 1. Dus worden wij geleert, Psalm 32 : 1, 2. Welgelukzalig is hy, wiens overtredingen vergeven, wiens zonde bedekt is. Welgelukzalig is de mensche, dien de Heere de ongeregtigheid niet toereekent.

Vrag. Hoe betoogt gij dit?

Antw. 2. De eerste staat des menschen, daar God hèm door de Scheppinge in heeft gestelt, was een staat van zaligheid. Door de zonde is de mensch uit dien staat gevallen, Jes. 59 : 2. Uwe ongeregtigheden maken een scheiding tussen u lieden, ende tussen uwen God, ende uwe zonden verbergen het aangezigte van u lieden, dat hy u niet hoort. Dus volgt, dat de zonde als de eenigste hinderpaal van zaligheid weggenomen zijnde, de mensche wederkeert tot zijnen eersten stand van vrede en vriendschap met God, Rom. 5 : 1. Wy dan geregtvaerdigt zynde uit den gelove, hebben vrede by God, door onzen Heere Jezum Christum.

∴. Vrag. Hoe bewijst gij dit verder?

Antw. 3. Die vergevingen van zonden heeft,

a. Is ontheft van alle schuld, ende alle straffe die de zonde verdient heeft, en dat zo volkomen, als of men nooit zonde gehad ofte gedaan hadde, 1 Joh. 1 : 7. Het bloed Jezu Christi zyns Zoons reinigt ons van alle zonde. Openb. 1 : 5. Die ons heeft lief gehadt ende ons van onze zonden gewasschen heeft. Hoe groot eene genade dit is, weet niemand regt, als die de zonde als een zwaare last gevoelt en deszelfs bitterheid gesmaakt heeft. Deze vergevinge is een eeuwigduurende vergevinge. Die eens geregtvaerdigt is, werdt niet wederom onwaardig en versmaat, maar de zonden blyven in eeuwigheid vergeven. Jerem. 31 : 34. Ik zal hare ongeregtigheden vergeven: ende hare zonden niet meer gedenken.

b. Hy wordt niet alleen gewasschen van zyne vuiligheid, maar daarenboven uitermaten verciert met de volmaakte geregtigheid van Christus, Ezech. 16 : 14. Daar toe ging van u eenen naam uit onder de Heidenen om uwe schoonheid; want die was volkomen door myne heerlykheid, die ik op u geleid hadde. Col. 2 : 10. Gy zyt in hem volmaakt. Zo dat de geregtvaerdigde hem in deeze zyne schoonheid beschouwende, zich daar over verblyd; Jes. 61 : 10. Ik ben zeer vrolyk in den Heere, myne ziele verheugt haar in mynen God, want hy heeft my bekleed met de kleederen des heils, den mantel der geregtigheid heeft hy my omgedaan: Gelyk een Bruide-

gom zig met Priesterlyken cieraad verciert, ende als de Bruid haar verciert met hare gereedschap.

c. Alle de weldaden en zegeningen des verbonds worden hem geschonken, beide na Lighaam en Geest, Jes. 55 : 3. Want ik zal met u een eeuwig verbond maken, ende u geven de gewisse weldadigheden Davids. Openb. 21 : 4. Die overwint zal alles beërven: Ende ik zal hem een God zyn, ende hy zal my een zone zyn. Zo dat de verzoende met den Heere, zig beroeme, Gen. 33 : 11. Ik hebbe alles, Psalm 23 : 1. De Heer is myn Herder: my zal niets ontbreken!

d. Hy geniet een zoete vrede, eene heerlyke en onuitspreekelyke blydschap, uit het gevoel der liefde Gods in zyne ziele uitgestort door den H. Geest, Rom. 5 ; 5. Ende het werk der geregtigheid zal vrede zyn: Ende de werkinge der geregtigheid zal zyn gerustheid ende zekerheid tot in eeuwigheid. Ende myn volk zal in eene woonplaatze des vredes wonen, ende in welverzekerde woningen, ende in stille geruste plaatzen. Jes. 32 : 17, 18.

e. Zyne gewisse verwagtinge is den hemel met der zelver heerlykheid, Rom. 8, 23, 24. Ende niet alleen dit, maar ook wy zelve, die de eerstelingen des Geests hebben, wy ook zelve, zegge ik, zugten in ons zelven, verwagtende de aanneeminge tot kinderen, namelyk de verlossinge onzes lighaams. Want wy zyn in hope zalig. Psalm 31 : 20. O hoe groot is u goet, dat gy weggeleid hebt voor de gene die u vreezen! dat gy gewrogt hebt voor de gene die op u betrouwen, in de tegenwoordigheid der menschen kinderen!

Vrag. Om wiens wille ontvangen wij de vergevinge van onze zonden?

Antw. Alleen om Jezus Christus wille, Eph. 1 : 7. In den welken wy hebben de verlossinge door zyn bloed, namentlyk de vergevinge der misdaden na den rykdom zyner genade. Jes. 53 : 5. Door zyne striemen is ons de genezinge geworden.

Vrag. Is dan onze regtvaerdigheid voor God daar

in begrepen, dat wy vergevinge van zonden hebben om Christus wille?

Antw. Ja doch. Want God rekent ons de geregtigheid van Christus toe, als of wij nooit zonden gehad of gedaan hadden, ja als of wij alle de volmaaktheid volbragt hadden, die Christus voor ons volbragt heeft. Rom. 4 : 5, 6. Den genen die niet werkt, maar gelooft in hem, die den Godlozen regtvaerdigt, wordt zyn gelove gereekent tot regtvaerdigheid. Gelyk ook David den mensche zalig spreekt, welken God de regtvaerdigheid toereekent zonder de werken.

Vrag. Hoe zo?

Antw. Christus is onze borge, op wien alle onze zonden zyn overgedragen, als die daar voor de verdiende straffen heeft uitgestaan, als of 't zyn eige zonden waren geweest, Jes. 53 : 4, 5. Waarlyk hy heeft onze krankheden op zig genomen, ende onze smerten die heeft hy gedragen. Hy is om onze overtredingen verwondet: om onze ongeregtigheid is hy verbryzelt. 2 Cor. 5 : 21. Dien, die geen zonde gekent heeft, heeft hy zonde voor ons gemaakt, op dat wy zouden worden regtvaerdigheid Gods in hem.

∴ Vrag. Staat dan onze regtvaerdigheid voor God niet in onze eige verdiensten, of goede werken?

Antw. Gantschelyk niet:

1. Alle onze goede werken, worden uitdrukkelyk als oorzaken van onze regtvaerdigmaekinge, buiten gesloten, Rom. 3 : 28. Wy besluiten dan dat de mensche door 't gelove geregtvaerdigt wordt, zonder de werken der wet. Gal. 2 : 16. Wetende dat de mensche niet geregtvaerdigt wordt uit de werken der wet, maar door 't gelove Jesu Christi, zo hebben wy ook in Jezum Christum gelooft, op dat wy zouden geregtvaerdigt worden uit het gelove Christi, en niet uit de werken der wet, daarom dat uit de werken der wet geen vleesch zal geregtvaerdigd worden. Tit. 3 ; 5. Hy heeft ons zalig gemaakt, niet uit de werken der regtvaerdigheid die wy gedaan hadden, maar na zyn barmhertigheid.

2. De Schrift kent geenen anderen losprys, dan het bloed, de geregtigheid en verdiensten van den Heere Christus, als waar door wy alleen vergevinge van zonden hebben, ende een erfdeel onder de geheiligden. Zie hier toe, Jerem. 23 : 6. Dit zal zyne naam zyn, daar mede men hem zal noemen, de Heere onze geregtigheid. Dan. 9 : 24. Om de ongeregtigheid te verzoenen en om een eeuwige geregtigheid aantebrengen. Phil. 3 : 9. Ende in hem gevonden werde, niet hebbende myne regtvaerdigheid die uit de wet is, maar die door 't gelove Christi is, namelyk de regtvaerdigheid die uit God is door 't gelove. Rom. 3 : 24. En worden om niet geregtvaerdigt uit zyne genade, door de verlossinge die in Christo Jezu is. Eph. 1 : 7. In welken wy hebben de verlossinge door zyn bloed, namelyk de vergevinge der misdaden.

3. Onze goede werken hebben de vereischte hoedanigheden niet, welke tot onze regtvaerdigmakinge van noden zyn. Immers de beste moet met de Kerk belyden, Jes. 64 : 6. Wy alle zyn als een onreine, ende alle onze geregtigheden zyn als een wegwerpelyk kleed: ende wy vallen af als een blad, ende onze misdaden voeren ons henen weg als een wind. Doch dit zal terstont breedvoeriger betoogt worden.

Vrag. Welk is het gebruik van deeze leere?

Antw. Als wy dit fondament altoos vasthouden, dat wy geregtvaerdigt worden uit genade zonder eenige van onze verdiensten alleen om Christus wille.

1. Dan geven wy Gode alle de eere van onze regtvaerdigmakinge, die alle de ongeregtigheden vergeeft, en alle de krankheden geneest. Psalm 103 : 3. Betuigende Psalm 115 : 1. Niet ons ô HEERE, niet ons: maar uwen naam geeft eere, om uwer goedertierentheid, om uwer waarheid wille!

2. Dan vernederen ende bekennen wy ons, zodanige als wy zyn, zonder iets van ons zelven, ofte van onze verdiensten te vermeten. Jer. 3 : 25. Wy liggen in onze schaamte, ende onze schande overdekt ons, want wy hebben tegen den Heere onzen God gezondigt, wy ende onze vaderen van onzer jeugd aan, tot op dezen dag: Ende wy zyn de stemme des Heeren onzes Gods niet gehoorzaam geweest. Dan. 9 : 18. Wy werpen onze smeekingen voor u aangezigte niet neder

op onze geregtigheden: maar op uwe barmhertigheden, die groot zyn.

3. Dan betonen wy alleen te rusten op de gehoorzaamheid des gekruisten Christus, dewelke onze is wanneer wy in hem geloven, Phil. 3 : 9. Ende in hem gevonden worde, niet hebbende myne regtvaerdigheid die uit de wet is, maar die door 't gelove Christi is, namentlyk de regtvaerdigheid die uit God is door het gelove. Hebr. 10 : 21. 22. Dewyl wy hebben eenen groten Priester over 't huis Gods; zo laat ons dan toegaan met een waaragtig herte, in volle verzeekertheid des geloofs, [onze] herten gereinigt zynde van de kwade conscientie, ende het lighaam gewasschen zynde met rein water.

Vrag. Is de geregtigheid van Christus genoeg voor ons, om in Gods gerigte te bestaan?

Antw. Ja doch.

1. Zy is genoeg voor ons, om alle onze ongeregtigheid voor God te bedekken. Num. 23 : 21. Hy schout niet aan de ongeregtigheid in Jacob, ook ziet hy niet de boosheid in Israël. Jes. 45 : 25. In den HEERE zullen geregtvaerdigt worden, ende zig beroemen het gantsche zaad Israëls. Rom. 5 : 19. Door de gehoorzaamheid van eenen zullen vele tot regtvaerdige gestelt worden.

2. Voorts is zy genoeg, om ons vrymoedigheid te geven, om tot God te gaan, de conscientie vry makende van vreeze, verbaastheid en verschrikkinge. 1 Joh. 2 : 1, 2. Myne kinderkens, ik schryve u deze dingen, op dat gy niet zondigt. Ende indien iemand gezondigt heeft, wy hebben eenen voorsprake by den Vader, Jesum Christum den regtvaardigen. Ende hy is een verzoeninge voor onze zonden. Zo dat wy niet doen, gelyk onze eerste Vader Adam, dewelke al bevende hem met vygebladeren bedekken wilde, maar alle vrymoedigheid gebruiken in den gelove op Hem; Eph. 3 : 12. In den welken wy hebben de vrymoedigheid, ende den toegang met vertrouwen door het gelove aan hem. Immers hy heeft verlost, alle die gene die met vreeze des doods door al haar leven der dienstbaarheid onderworpen waren. Hebr. 2 : 15.

Vrag. Zouden wij met onze werken wel kunnen bestaan voor God?

Antw. Och neen! Want indien wy voor God verschynen moesten, steunende op ons zelven, ofte op eenige Schepselen, hoe weinig het ook ware; wy moesten helaas! verslonden worden. Deut. 27 : 26. Vervloekt zy, die de woorden dezer wet niet zal bevestigen, doende dezelve: Ende al 't Volk zal zeggen, Amen. Jes. 33 : 14. De zondaren te Zion zyn verschrokken, bevinge heeft de Huigelaren aangegrepen: [zy zeggen] Wie is 'er onder ons die by een verteerende vuur wonen kan? Wie is 'er onder ons die by eenen eeuwigen gloed wonen kan?

∴. Vrag. Hoe dringt gy dit nader aan?

Antw. Onze goede werken hebben de vereischte hoedanigheden niet, welke nodig zyn, om daar mede in Gods gerigte te konnen bestaan; dewyl

1. Zy zijn geheel onvolkomen, en met zonden bevlekt. Jac. 3 : 2. Wy struikelen alle in veele. Jes. 64 : 6. Dog wy alle zyn als een onreine, ende alle onze geregtigheden zyn als een wegwerpelyk kleed.

2. Wy zijn dezelve ten eenemaal aan God verschuldigt; Luc. 17 : 10. Wanneer gy zult gedaan hebben al 't gene u bevolen is, zo zegt, wy zyn onnutte dienstknegten; want wy hebben maar gedaan het gene wy schuldig waren te doen.

3. Zy komen niet voort van onze eige kragten, maar van God, die alleen het goede in ons werkt. 2 Cor. 3 : 5. Niet dat wy van ons zelven bekwaam zyn iets te denken als uit ons zelven; maar onze bekwaamheid is uit God. 1 Cor. 4 : 7. Wie onderscheid u? Ende wat hebt gy dat gy niet hebt ontfangen, en zo gy 't ook ontfangen hebt, wat roemt gy, als of gy 't niet ontfangen hadt?

4. Zy hebben geene genoegsame overeenkomste met het eeuwige leven, als de verdiende loon. Rom 8 : 18. Ik houde het daar voor, dat het lyden dezes tegenwoordigen tyds niet is te waardeeren tegen de heerlykheid, die aan ons zal geopenbaart worden. 2 Cor. 4 : 17. Onze ligte verdrukkinge, die zeer haast voorby gaat, werkt ons een gantsch zeer uitneemend eeuwig gewigte der heerlykheid.

Vrag. Wat moet gij uit dit alles besluiten?

Antw. 't Geenwe op 't slot van den Artikel vinden: Daarom moet een iegelyk zeggen met David, Psalm 143 : 2. Ende gaat niet in 't gerigte met uwen knegt: Want Niemand die leeft zal voor uw aangezichte regtvaerdig zyn! Psalm 130 : 3, 4. Zo gy, Heere, de ongeregtigheden gade slaat: Heere, wie zal bestaan? Maar by u is vergevinge, op dat gy gevreest wordt.

Vrag. Wat staat ons hier uit te leeren?

Antw. 1. Hoe grotelyks zy hun zelven bedriegen, die een grote verbeeldinge des herten hebben dat ze in Gods gerigte zullen bestaan, 't zy dat ze leunen op hunne vermeende geregtigheid; 't zy dat ze zonder geloofs-vereeniginge met Christus, op Gods bermhertigheid vertrouwen; 't zy dat ze hun zelven afmeeten, of ydel verheffen boven anderen. Jes. 59 : 6. Haare webben deugen niet tot kleederen, ende zy zullen haar zelven niet konnen dekken met hare werken: hare werken zyn werken der ongeregtigheid, ende een maakzel des wrevels is in hare handen.

∴ Vrag. Wat al verder?

Antw. 2. Dat wy Christus en zyne geregtigheid hoog schatten boven alles, gestadig daar over tragten te roemen, en gelovig daar op betrouwen; Jes. 45 : 24. Men zal van my zeggen, Gewisselyke in den Heere zyn geregtigheden en sterkten: Tot hem zal men komen, maar zy zullen beschaamt worden, alle die tegen hem ontsteken zyn. Gal. 6 : 14. Maar 't zy verre van my dat ik zoude roemen anders dan in het kruice onzes Heeren Jesu Christi, door welken de waereld my gekruicigt is, ende ik der waereld.

3. Dat wy tragten te leven door het gelove, om in verlogeninge van ons zelven alleen af te hangen van Christus en zijne geregtigheid, en alle onze beste werken alleen aanmerken als vrymagtige gewrogten van Gods Geest in ons, en middelen, waar door God ons wil verzeekeren, dat wy in Christus verzoent zyn. Verlogening

zal doch het werk der Heiligen ten groten dage zyn; Matth. 25 : 37—39. Dan zullen de Regtvaerdigen hem antwoorden, zeggende, Heere, wanneer hebben wy u hongerig gezien, ende gespyzigt? Ofte dorstig, ende te drinken gegeven? Ende wanneer hebben wy u een vreemdeling gezien, ende geherbergt? Ofte naakt, ende gekleedet? Ende wanneer hebben wy u krank gezien, ofte in de gevangenisse, ende zyn tot u gekomen? Ja zy zullen eeuwig met groote stemme uitroepen, het Lam dat geslagt is, is waerdig te ontfangen, de kragt, en de rykdom, en de wysheid, ende sterkte, ende eere, ende heerlykheid, ende dankzegginge, Openb. 5 : 12.

XXIV. ARTIKEL,

Van de Wedergeboorte en goede Werken, als een vrugt der Regtvaerdigmakinge, waar toe zy egter niet verdienstelyk zyn.

Wy gelooven, dat dit warachtige geloove in den mensche gewrocht zynde, door het gehoor des woorts Gods, ende de werckinge des heyligen Geestes, hem wederbaert ende maect tot eenen nieuwen mensche, ende doet hem leven in een nieuw' leven ende maect hem vry van de slavernye der sonde. Daerom is het soo verre van daer, dat dit rechtveerdigmakende gheloove, de menschen soude doen vercouden in een vroom ende heylich leven; dat sy daeren-tegen sonder t'selve nimmermeer yet doen sullen uyt liefde Gods, maer alleen uyt liefde hares selfs, ende uyt vreese van verdoemt te werden. So is het dan onmogelic dat dit heylige geloove ledich zy in den mensche: aengesien wy niet en spreken van een ydel gheloove, maer van sulck een, t'welc de Schrifture noemt, een geloove dat door de liefde werct, dat den mensche beweecht, om hem te oeffenen in de wercken, die God in syn woort geboden heeft. Welcke wercken als sy voortcomen uyt den goeden wortel des Geloofs, goet ende by Gode aengenaem zyn; overmits sy alle door syne genade geheylicht zijn: hier en tusschen comen sy niet in rekeninghe om ons te rechtveerdighen. Want het is door t'geloove in Christum, dat wy gherechtveerdicht werden, oock eer wy goede wercken doen: anderssins en souden sy niet meer connen goet zyn, dan een vrucht

des booms goet zyn can, voor dat den boom goet is. So doen wy dan goede wercken, maer niet om te verdienen (want wat souden wy verdienen?) ja wy zyn in God ghehouden, voor de goede wercken die wy doen, ende niet hy in ons: aengesien hy 't is die in ons werckt, het willen ende volbrengen, na syn welbehagen. Laet ons dan letten op t'ghene datter geschreven staet, wanneer ghy alles gedaen sult hebben, dat u geboden is; so seght, wy zyn onnutte knechten, wy hebben gedaen dat wy schuldich waren. Hierentusschen en willen wy niet loochenen, dat God de goede wercken beloont, maer t'is door syn ghenade, dat hy syn gaven croont. Voort, al ist dat wy goede wercken doen, soo en gronden wy doch onse salicheyt niet daer op: want wy en connen geen werck doen, of ten is besmet door ons vleesch ende ooc straf-weerdich; ende al conden wy eenich voortbrengen; so is doch de gedachtenisse van een sonde ghenoech, dat t'selve van God soude verworpen werden. Also dan souden wy altyt in twyffel staen, herwaerts ende derrewaerts dryvende sonder eenige sekerheydt, ende onse arme conscientien souden altyt ghequelt werden indien sy niet en steunden op de verdiensten des lydens ende stervens onses Salichmakers.

VRAGE.

Waarin is de geregtvaerdigde werksaam?

Antw. In de oeffeninge van het waare gelove, welke de sprinkader is der WEDERGEBOORTE, waar van nu staat gesproken te worden.

Vrag. Hoe zo?

Antw. Wy zullen zien dat het gelove, de mensch wederbarende, bekwaam maakt om voor God te leven in allerlei goede werken, als een vrugt der regtvaerdigmakinge, waar toe zy egter niet verdienstelyk zyn.

Vrag. Is de Leere der Wedergeboorte van aanbelang?
Antw. Gewisselyk ja!

1. De Schrift stelt ons de Wedergeboorte voor, als ten uitersten nodig: Psalm 87 : 5. Ende van Zion zal gezeid worden, die ende die is daar in geboren. Ezech. 18 : 31. Maket u een nieuw herte, ende eenen nieuwen geest: want waarom zoudt gy sterven, ô huis Israëls? Joh. 3 : 5. Jesus antwoorde, voorwaar, voorwaar zegge ik u, zo iemand niet geboren wordt uit water ende geest, hy kan in het Koningryke Gods niet ingaan.

2. Zonder wedergeboorte kan de mensch geen gemeenschap oeffenen met God. De mensch is in zijn natuur duisternisse, boos en vijandig tegen God, enkel vuiligheid. En God daar en tegen ligt, en heiligheid, 1 Joh. 1 : 5. Zo de mensch dan omgang met God zal hebben, zo moet hy bekeert worden.

3. God doet deze belofte in 't verbond der genade, aan zijne gunstgenoten; Jer. 31 : 33. Ik zal myne wet in haar binnenste geven, en zal die in haar herte schryven. Ezech. 36 : 26, 27. Ik zal u een nieuw herte geven, ende zal eenen nieuwen geest geven in 't binnenste van u: Ende ik zal het steenen herte uit uw vleesch wegnemen, ende zal u eenen vleeschen herte geven. Ende ik zal mynen Geest geven in 't binnenste van u: Ende ik zal maken dat gy in myne inzettingen zult wandelen, ende myne regten zult bewaren en doen.

4. De Wedergeboorte is ook het einde van Christus lyden en sterven; Tit. 2 : 14 Die hem zelven voor ons gegeven heeft, op dat hy ons zoude verlossen van alle ongeregtigheid, ende hem zelven een eigen volk zoude reinigen, yverig in goede werken.

Vrag. Hoe staat ons dit Leerstuk te beschouwen?

Antw. Die deze genade mist, heeft leezende te bidden, Psalm 51 : 12. Schept my een rein herte, ô God! Jerem. 31 : 10. Bekeert my, zo zal ik bekeert zyn. Die deze genade bezit, heeft God onophoudelyk voor zyne ontferminge te danken; 1 Petr. 1 : 5. Gelooft zy de God ende Vader onzes Heeren Jesu Christi, die na zyne grote barmhertigheid ons heeft wedergeboren, tot een levende hope, door de opstandinge Jesu Christi uit den doden.

∴ Vrag. Hoe werdt de Artikel verdeelt?

Antw. In twee deelen: Eerst wordt 'er gehandelt van

de Wedergeboorte en goede Werken, als een vrugt der regtvaerdigmakinge. Daar na, dat de werken in de regtvaerdigmakinge niet in rekening komen, of bekwaam zyn om 'er op te steunen.

∴ Vrag. Hoe zo?

Antw. 1. Ten opzigte van het Eerste wordt ons geleerd:

A. Eerst, dat het gelove, in den mensch gewrocht zynde, voortbrengt

a. Eene grote veranderinge: Wy geloven dat dit waragtig gelove in den mensch gewrogt zynde, door het gehoor des woords, en de werkinge des Heiligen Geestes hem wederbaart, ende maakt tot eenen nieuwen mensche.

b. Een leven dat Gode verheerlykt: Ende doet hem leven in een nieuw leven.

c. Een vryheid die allerdierbaarst is: Ende maakt hem vry van de slaverny der zonde.

B. Daar na wordt by wyze van gevolge getoont

a. Dat het gelove noodzakelyk moet vrugtbaar wezen, met twee reden

aa. Genomen van de natuur der zake: Darom is het zo verre van daar, dat dit regtvaerdigmakend gelove, de mensche zoude doen verkouden in een vroom en heilig leven, dat zy daar en tegen zonder 't zelve nimmermeer iet zullen doen uit liefde Gods, maar alleen uit liefde hares zelfs, en uit vreeze van verdoemt te worden.

bb. Van het onmogelyke: Zo is het dan onmogelyk dat dit heilig gelove, levendig zy in den mensche: aangezien wy niet spreken van een ydel gelove; maar van zulk een, 't welk de Schriftuure noemt, een gelove dat door de liefde werkt, dat den mensche beweegt, om hem te oeffenen in de werken die God in zyn woord geboden heeft.

b. Dat gelyk onze goede werken voortkomen uit een goed gelove, zo ook het gelove goed zy door de werken: Welke werken, als zy voortkomen uit den goeden wortel des geloofs, goed ende by Gode aangenaam zyn, overmits zy alle door zyne genade geheiligt zyn.

II. Ten opzigte van het twede, wordt ons aangewezen:

A. Eerst, dat onze werken niet komen in reekening om ons te regtvaerdigen; bewezen met verscheide reden:

a. Dewyl wy alleen door 't gelove geregtvaerdigt worden. Want het is door 't gelove in Christum dat wy ge-

regtvaerdigt worden, ook eer wy goede werken doen: anderzints zouden zy niet meer goed konnen zyn, dan een vrugt des booms goed kan zyn voor dat den boom goed is.

b. Dewyl wy gehouden zijn tot de goede werken, als zijnde geen vrugt van ons, maar voortkomende uit Gods genade-werkinge in ons: Zo doen wy dan goede werken, maar niet om te verdienen, (want wat zouden wy verdienen?) ja wy zyn in God gehouden voor de goede werken die wy doen, ende niet hy in ons: aangezien hy 't is die in ons werkt, het willen ende volbrengen na zyn welbehagen. Laat ons dan letten op 't gene datter geschreven staat: Wanneer gy alles zult gedaan hebben, dat u geboden is, zo zegt, wy zyn onnutte knegten, wy hebben gedaan wat wy schuldig waren.

c. Dewyl God de goede werken beloont, niet uit verdienste, maar uit genade: Hier en tusschen willen wy niet logenen, dat God de goede werken beloont, maar 't is door zyn genade dat hy zyne gaven kroont.

B. Daar na, dat wy op onze werken niet konnen steunen, ofte ons vertrouwen gronden.

a. Dewyl dezelve besmet en strafwaerdig zijn. Voorts, al is 't dat wy goede werken doen, zo gronden wy doch onze zaligheid niet daar op. Want wy konnen geen werk doen, of 't is besmet door ons vleesch, ende ook strafwaerdig.

b. Dewyl eene zonde genoegzaam is, om ons van de zaligheid te verstoten. Ende al konden wy eenig voortbrengen, zo is doch de gedagtenisse van een zonde genoeg, dat 't zelve van God zoude verworpen worden.

c. Dewyl wy als dan, altyd in twyffel zouden staan, herwaarts en derwaarts dryvende zonder eenige zekerheid, ende onze arme conscientien zouden altyd gekweld worden, indien zy niet steunden op de verdiensten des lydens ende stervens onzes Zaligmakers.

Vrag. Wat is de Wedergeboorte?

Antw. Een weldaad des genaden verbonds, door welken de uitverkoornen, om de verdiensten Christi, door tussen-komste van den dienst des woords, een nieuw geestelyk wezen, en leven ontfangen, het gene zig ook

in allerlei werken des levens vertoont, tot haare zaligheid, en eere van Gods genade.

Vrag. Hoe merkt gy de Wedergeboorte aan?

Antw. 1. Als een werk van God alleen, die de bron-ader des levens is; Psalm 100 : 3. Weetet dat de Heere is God: Hy heeft ons gemaakt, (ende niet wy) zyn volk, en de schapen zyner weide. En wel byzonder als een werk van den H. Geest, Joh. 3 : 6. Het gene uit den Geest geboren is, dat is Geest.

2. Als een werk van Gods genade, dewyl iemand die niet is, of dood is, niet verdienen kan het zyn, en leven te erlangen; Jac. 1 : 18. Na zynen wille heeft hy ons gebaart door het woord der waarheid. 1 Petr. 1 : 3. Gelooft zy de God ende Vader onzes Heeren Jesu Christi, die ons na zyne grote barmhertigheid heeft wedergeboren.

3. Als een weldaad van het Verbond der Genade: Alzo Adam in den staat der regtheid het geestelyk leven door de eerste scheppinge na Gods beeld bezat, en het zelve aan den gevallen mensche, buiten Christus, wegens de Goddelyke heiligheid niet kan herstelt worden; 1 Cor. 1 : 30. Die ons geworden is wysheid van Gode, ende regtvaerdigheid, ende heiligmakinge.

Vrag. In wie werkt God deze genade?

Antw. In de uitverkoornen alleen; 1 Petr. 1 : 2. Den uitverkoornen na de voorkennisse Gods des Vaders in de heiligmakinge. Rom. 8 : 29. Die hy te voren gekent heeft, die heeft hy ook te voren verordineert, den beelde zyns Zoons gelykvormig te zyn.

Vrag. Hoe komen God deze in de wedergeboorte voor?

Antw. Als gekogten door het bloed van Christus; daarom merkt Petrus de wedergeboorne aan, als besprengt met het bloed Christi, 1 Petr. 1 : 2, 3. doch te gelyk als in Adam gestorven; 1 Cor. 15 : 22. Dood in zonden en misdaden; Eph. 2 : 1.

Vrag. Waar in bestaat die geestelyke dood, waar uit den mensch wordt levendig gemaakt?

Antw. 1. In een vervreemdinge van God, en zijnen Geest, die het leven is van onze ziele; Ephez. 4 : 18. Verduistert in 't verstand, vervreemt zynde van het leven Gods, door de onweetenheid die in haar is, door de verhardinge hares herten.

2. In een ongevoeligheid onder de elende, zonder begeerte om daar uit verlost te worden; Ephez. 4 : 19. Welke ongevoelig geworden zynde, hebben haar zelven overgegeven tot ontugtigheid, om alle onreinheid gieriglyk te bedryven.

3. In een volstrekte onmagt tot eenige daden van het ware leven der kinderen Gods; Rom. 8 : 7. Daarom dat het bedenken des vleesch is vyandschap tegen God: want het onderwerpt zig de wet Gods niet: want het kan ook niet.

Vrag. Hoedanig wordt de uitverkoorne door de wedergeboorte?

Antw. God maakt hem door de wedergeboorte tot eenen NIEUWEN MENSCHE, en doet hem leven in een nieuw leven, ontslagen van de slaverny der zonde; Rom. 6 : 11. Alzo ook gy lieden houdt het daar voor, dat gy wel der zonde dood zyt, maar Gode levende zyt in Christo Jesu onzen Heere. Ephez. 4 : 24. Ende den nieuwen mensche aandoen, die na God geschapen is in ware regtvaerdigheid en heiligheid.

Vrag. Waar in bestaat de natuur van dat geestelyk leven?

Antw. Dit leven der wedergeboorne noemt de Schrift, verborgen in Gode, Col. 3 : 3. Egter weet men, dat ons natuurlyk leven bestaat in de tegenwoordigheid van onze ziel in ons lighaam, en in de vereeniging van die beiden tot werkzaamheid, ofte van die werkzaamheid welke uit die vereeniging voortkomt; dus bestaat het leven der wedergeboorne in die inwendige gesteltheid des herten, waar door hy, door de kragt van den Heiligen Geest, bekwaam is dusdanige daden te oeffenen, en voort te brengen, welke God in Christus aangenaam zijn; 2 Petr. 1 : 3, 4. Gelyk ons zyne Goddelyke kragt, alles wat

tot het leven en de Godzaligheid [behoort] geschonken heeft, door de kennisse des genen die ons geroepen heeft tot heerlykheid en deugd: door welke ons de grootste ende dierbare beloften geschonken zyn, op dat gy door dezelve der Goddelyke natuure deelagtig zoudt worden. Gal. 2 : 20. Ende ik leve, doch niet meer ik, maar Christus leeft in my: Ende het gene ik nu in het vleesch leve, dat leve ik door het gelove des Zoons Gods.

.·. Vrag. Is 'er dan geen middelstaat tusschen herboren, en onherboren?

Antw. Geensints: want de mensch is dood of leevende; hy heeft of den geest der waereld, ende des vleesches, of den Geest Gods; hy is of op den weg der zaligheid, of op den weg der vervloekinge. Hier is geen middelweg, Matth. 7 : 13, 14. Gaat in door de enge poorte: want wydt is de poorte ende breed is de weg, die tot het verderf leid, ende veele zynder die door dezelve ingaan: Want de poorte is enge, ende de weg is nauwe die tot het leven leid, ende weinig zynder die den zelven vinden.

.·. Vrag. Zyn 'er dan in den mensch geen voorgaande geschiktheden, die uit hem zelven zyn, waar door hy tot de genade der wedergeboorte komt, als daar is kennisse van zyne elende, een droefheid en berouw over zyn zonde, een begeeren en zoeken van het leven der genade, enz?

Antw. 1. Neen: want voor het begin der wedergeboorte is 'er niet anders dan eene enkele dood in den mensch; Ephez. 2 : 5. Doe wy dood waren door de misdaden, heeft ons God levendig gemaakt met Christo.

2. Een kwade boom kan geen goede vrugten voortbrengen, zo kan de verdorve natuur niets opgeven 't geene Gode aangenaam zoude zyn, of zig tot de genade der wedergeboorte bereiden, nademaal al wat zy doet zonde is: En het tegenstrydig is dat men door het kwade te doen, zig tot het goede zoude bekwaam maken.

3. Ook leert de ondervinding, dat die het allerbest tot de wedergeboorte scheenen geschikt te wezen, 'er nooit toe gekomen zyn, als bleek in die ryke Jongeling, die uiterlyk scheen onbestraffelyk van leven, en vertoonde eene liefde tot Christus, en begeerte tot de zaligheid, en evenwel droevig van Christus weg ging, Marc. 10 : 17-22. Daar en tegen dat de gene, in dewelke niets ter waereld

was het geen na goede voorbereiding geleek, de wedergeboorte zijn deelagtig geworden, en andere burgerlyk regtvaerdigen en uiterlyk Godsdienstige zyn voorgegaan in 't Koninkryke der Hemelen, Matth. 21 : 33. Voorwaar ik zegge u, dat de Tollenaars en Hoeren u zyn voorgegaan in het Koninkryke Gods.

∴ Vrag. Schynt de gelykenis van de vyf wyze, en de vyf dwaaze maagden, Matth. 25 : 1—12. niet te leeren, dat een mensch voor zyn wedergeboorte opregtelyk genade kan begeeren, en na de gemeenschap van Jesus hongeren en dorsten?

Antw. 1. Deze gelykenis zegt alleen, dat men zig in tyds moet bereiden, om den Bruidegom betamelyk te konnen ontfangen, olie van gelove en liefde zig verkrygen, en daar eerst niet aan denken moet als het te laat is. En dus niet wat een mensch uit zyn eigene natuur kan doen.

2. Natuurlyke menschen konnen wel eenige begeerte hebben na den hemel, om dat ze vreezen voor de helle; na Christus en zyne genade om hen te behouden; doch deze begeerten, wel ingezien zynde, geven dezelve genoegsaam een tegenzin aan de genade, en dus een haat tegen dezelve te kennen: want

a. Zy begeeren de genade niet om haar zelfs wille, maar om wat anders; niet op dat hunne natuur mogte verandert worden, de lusten in hun overwonnen, het beeld Gods in hunne herten ingedrukt; maar alleen om in den hemel te geraken, en alzo van de verdoemenisse bevrijd te zijn. Zij begeeren den olie; doch alleen om met den Bruidegom in te gaan, Matth. 25 : 8, 11.

b. Zij begeeren de genade, zonder behoorlijke beneerstinge om genade, zonder overeenkomende pligten te betragten; alschoon men weete dat zonder deze de genade niet verkregen wordt. Dus is 't eene begeerte des Luiaarts, die doden zal: want zyne handen weigeren te te werken, Spr. 21 : 25.

c. Haare begeerten zijn onstandvastig, ras wegvloejende; Joh. 6 : 26. Jesus antwoordde haar ende zeide, voorwaar, voorwaar zegge ik u, gy zoekt my, niet om dat gy teekenen gezien hebt, maar om dat gy van de broden gegeten hebt, ende verzadigt zyt. Vers 66. Van doe af gingen veele zyner discipelen te rugge, ende wandelde niet meer met hem.

d. Haare begeerte zijn ontydig, of namentlijk als het te laat is, met de dwaaze maagden, of als God swaare bedreigingen doet, en swaare oordelen zend: Ziet het in Pharao, Exod. 9 : 27, 28. Achab, 1 Kon. 21 : 19, 27. De Hiniviten, Jon. 3 : 5.

.·. Vrag. Vind men 'er evenwel onder de regtzinnige Godgeleerden niet, die een voorbereiding tot de wedergeboorte gestelt hebben?

Antw. Ja doch: Doch hier bij staat te letten, dat deze alzo spreeken in een geheel andere zin, als de heele of halve Pelagianen: want als zij zeggen, dat in de gene die wedergeboren zullen worden, gevonden wordt een verbrijseling van de natuurlijke hardigheid, een buiging in de wil, een ernstige overdenkinge van Gods wet, een beseffen van hunne zonden, en een vreeze voor de straffe, en schrik voor de helle, en bij gevolge een wanhopen van alles, wat bij hen is, in 't stuk van zaligheid; dan merken zij deze dingen aan, voortkomende niet uit de natuur, maar van den geest der dienstbaarheid, welke Geest ons dadelijk de weg baant tot de wedergeboorte, en die zij lietst voorbereidselen tot de wedergeboorte, als vrugten van de genade noemen, om datze van gedagten zijn dat de verworpene ook zo verre konnen komen, en al die dingen in iemand vrugteloos konnen zijn zonder dat de wedergeboorte daar dadelijk op volgt.

Vrag. Waar over gaat de wedergeboorte?

Antw. Over den geheelen mensch: Want zy maakt hem tot een nieuw mensche, in ziel en lighaam; 2 Cor. 5 : 17. Zo dan iemand in Christus is, die is een nieuw schepsel; het oude is voorby gegaan, ziet het is al nieuw geworden.

Vrag. Hoe zo?

Antw. Die verandering gaat

I. Over alle de kragten van de ziel.

2. Het verstand

1. Wordt verligt, daar in komt een nieuw ligt, om God, Christus, en ons zelven te kennen; Ephez. 5 : 8.

Eertyds waart gij duisternisse, maar nu zyt gy ligt in den Heere. 2 Cor. 4 : 6. God die gezegd heeft, dat het ligt uit de duisternisse zoude schynen, is de gene die in onze herten gescheenen heeft, om te geven verligtinge der kennisse der heerlykheid Gods, in 't aangezigte Jesu Christi.

2. Bekommert zig met de dingen des Heeren te bedenken, hoe dat hy namelyk den zelven behagelyk wandelen zal, agtende de dingen die de waereld aangaan, in vergelykinge met het eeuwige niet waardig dat hy zijn verstand daar in bezig houde; Phil. 3 : 8. Ja gewisselyk, ik agte ook alle dingen schade te zyn, om de uitnementheid der kennisse Jesu Christi, mynes Heeren. 1 Cor. 2 : 2. Want ik hebbe niet voorgenomen iet te weeten onder u, dan Jesum Christum, ende dien gekruist.

3. Zoekt de vorige trotsheid af te leggen, nederig zig onderwerpende aan Gods openbaringe; Psalm 131 : 1, 2. ô Heere, myn herte is niet verheven, nog myne oogen zyn niet hooge, ook hebbe ik niet gewandelt in dingen my te groot en te wonderlyk. Zo ik myne ziele niet hebbe gezet en stil gehouden, gelyk een gespeend kind, by zyne moeder.

4. Houdt zig bezig in het bedenken en nasporen van allerlei middelen, om zijn even-mensch voordeelig te zijn, om hem waare liefde na ziel en lighaam te bewyzen; Phil. 4 : 8. Voorts Broeders, al wat waaragtig is, al wat eerlyk is, al wat regtvaerdig is, al wat rein is, al wat liefelyk is, al wat wel luid, zo daar eenige deugd in is, ende zo daar eenige lof in is, dat dezelve bedenkt.

b. De Wil

1. Ontfangt een lust, een welbehagen, eene liefde tot de wet Gods, en alle de Goddelyke waarheden; Psalm 119 : 97. Hoe lief hebbe ik uwe wet! zy is myne betragtinge den gantschen dag. Rom. 7 : 22. Want ik hebbe een vermaak in de wet Gods na den inwendigen mensche.

2. Zy keurt voor goed den Goddelyken wille, ende alle deszelfs handelingen; Job 34 : 12. Ook waarlyk God handelt niet godlooslyk: ende de Almagtige verkeert het regt niet. Rom. 7 : 12. Alzo is dan de wet heilig, ende het gebod is heilig, ende regtvaerdig, ende goed.

3. Zy onderwerpt zig geheel aan dezelve, met verlogening van eigen wille; Psalm 119 : 128. Darom hebbe ik uwe bevelen van alles voor regt gehouden, maar allen valschen padt hebbe ik gehaat. Handl. 9 : 6. Ende hy bee-

vende ende verbaast zynde, zeide, Heere wat wilt gy dat ik doen zal?

4. Is altoos begeerig om meerdere verbeeteringe en kragten, om geheel den wille Gods gelykvormig te zyn; Psalm 119 : 5. Och dat myne wegen gerigt werden om uwe inzettingen te bewaren! Vers 173. Laat uwe hand my ter hulpe komen, want ik hebbe uwe beveelen verkoren.

II. Over alle de genegentheden: Want deze

a. Worden in haare onbesuisde driften ingetoomd, en onder de heerschappy der geheiligde reede gebragt; Psalm 131 : 1. ô Heere myn herte is niet verheven, nog myne oogen zyn niet hooge.

b. Zy werden geheiligt, en gezuivert van de zonden; 1 Cor. 5 : 7. Zuivert dan den ouden zuurdeessem, op dat gy een nieuw deeg zyn meugt, gelyk gy ongezuurt zyt.

c. Zy verkeeren omtrent heerlyke voorwerpen: Haare begeerten gaan regt uit

1. Na God; Ps. 73 : 25. Wien hebbe ik neffens u in den hemel, neffens u lust my ook niets op der aarden.

2. Na Christus en zijne geregtigheid; Hoogl. 8 : 1. Och dat gy my als een Broeder waart, zuigende de borsten myner moeder! dat ik u op de straaten vonde, ik zoude u kussen, ook zouden zy my niet veragten.

3. Na de verkondinge van Gods woord in zyne voorhoven; Psalm 84 : 4. Ik koos liever aan den dorpel in 't huis mynes Gods te wezen, dan lange te wonen in de tenten der godloosheid.

4. Na de Heiligen, die den beelde van Gods Zoon gelykvormig zyn; Psalm 119 : 63. Ik ben een geselle allen die u vreezen, ende dien, die uwe bevelen onderhouden.

III. Over de Conscientie, die

a. Getrouw is in 't optekenen, en indagtig maken van zonden, hoe gering, of voor langen tyd bedreven. Davids hart sloeg, om dat hy de slippe van Sauls mantel hadde afgesneden, 1 Sam. 24 : 6. en bragt hem te binnen de zonden zijner jonkheid; Psalm 25 : 7. Gedenk niet der zonden myner jonkheid.

b. Gevoelig en ligt bekommert over de zonden; Psalm 38 : 5. Myne ongeregtigheden gaan over myn hoofd, als een swaare last zynze my te swaar geworden. Vers 19. Ik ben bekommert van wegen myne zonden.

IV. Over de Leeden van ons lighaam, welke door de

genade der wedergeboorte gestelt worden tot wapenen der geregtigheid, om God te verheerlyken; 1 Cor. 6 : 20. Zo verheerlykt dan God in uw lighaam, ende in uwen geest, welke beide Godes zyn. 1 Thess. 5 : 23. En de God des Vredes zelve heilige u geheel en al: ende uwe geheele opregte geest, ende ziel, ende lighaam worde onberispelyk bewaart in de toekomste onzes Heeren Jesu Christi.

Vrag. Waarom wordt die verandering, een wedergeboorte genoemd?

Antw. 1. In 't gemeen kan men zeggen:

a. Om dat het een geheel andere geboorte is, als de eerste natuurlyke geboorte van den mensch, ja een verandering en verbeetering van dezelve.

b. Om dat door dit genade werk herschapen worden die kostelyke gaven van kennisse en heiligheid, welke in den mensch waren voor den val, doch die hy verloren heeft door de zonde.

2. In 't byzonder wegens de groote gelykformigheid tussen de natuurlyke geboorte, en deze geestelyke geboorte uit God.

∴. Vrag. Waar in bestaat die?

Antw. 1. In de natuurlyke geboorte komen voor Vader en Moeder: zo mede omtrent de geestelyke: God als Vader, Jac. 1 : 18. Na zynen wille heeft hy ons gebaart, door het woord der waarheid, op dat wy zouden zyn als eerstelingen zyner Schepselen. Het geestelyk Zion, het Jerusalem, dat boven is, de Kerk, als onze Moeder; Jes. 66 : 8. Wie heeft zulks ooit gehoort! Wie heeft dergelyke gezien? zoude een Land konnen geboren worden op eenen eenigen dag? zoude een volk konnen geboren worden op een eenige reize? Maar Zion heeft weën gekregen, ende zy heeft hare zoonen gebaart. Gal. 4 : 26.

2. De natuurlyke geboorte is een wonderbare verborgentheid: Psalm 139 : 15. Zo ook dit begin van het geestelyk leven; Pred. 11 : 5. Gelyk gy niet weet, welke

de weg des winds zy, of hoedanig de beenderen zyn in de buik van een swangere vrouwe, alzo weet gy het werk Gods niet, die het alles maakt.

3. Tot zijn natuurlyke geboorte kan de mensch niet toebrengen: alzo weinig tot zijn geestelyke vernieuwinge; Ps. 100 : 3. Weetet dat de Heere is God: hy heeft ons gemaakt, (ende niet wy) zyn volk en de schapen zyner weide. 2 Cor. 3 : 5. Niet dat wy van ons zelve bekwaam zyn iet te denken, als uit ons zelven: maar onze bekwaamheid is uit God.

4. In de lighamelyke geboorte hebben veelvuldige smerten plaats: Joh. 16 : 21. In de geestelyke, droefheid en berouw over de zonden; 2 Cor. 7 : 10, 11. Want de droefheid na God werkt een onberouwelyke bekeering tot zaligheid: maar de droefheid der waereld werkt de dood. Want ziet, dit zelve, dat gy na God zyt bedroeft geworden, hoe grote neerstigheid heeft het in u gewrogt? Ja verantwoordinge, ja onlust, ja vreeze, ja verlangen, ja yver, ja wrake.

5. In de natuurlyke geboorte is een zeker zaad, waar uit de ontfangenisse en geboorte geschied: dus is ook Gods woord het zaad der wedergeboorte, 1 Petr. 1 : 23. Die gy wedergeboren zyt, niet uit vergankelyken, maar uit onvergankelyken zade, door het leevende ende eeuwig blyvende woord Gods.

6. Door de natuurlyke geboorte word het kind de natuur en het beeld van zijn Vader deelagtig: Gen. 5 : 3. Maar door de wedergeboorte wordt het beeld des hemelschen Vaders in den Mensch vernieuwd; Joh. 3 : 6. Het gene uit den Geest geboren is, dat is Geest. 2 Petr. 1 : 4. Door welke ons de grootste en dierbare beloften geschon ken zyn, op dat gy door dezelve der Goddelyke natuure zoudt deelagtig worden.

7. Met de natuurlyke geboorte krygt de Mensch regt tot de bezittinge zyner Ouders: Dus ook ontfangt de Kerk, door de geestelyke geboorte het regt tot de hemelsche erffenisse, 1 Petr. 1 : 3, 4. Die na zyne grote barmhertigheid ons heeft wedergeboren tot een leevende hope, door de opstandinge Jesu Christi uit den doden. Tot een onverderfelyke, ende onbevleklyke, ende onverwelkelyke erffenisse, die in de hemelen bewaart is voor u.

∴ Vrag. Is 'er ook onderscheid tusschen de wedergeboorte, en de natuurlyke geboorte?

Antw. Ja doch: want

1. Door de natuurlyke geboorte ontfangt de mensch zijn weezen, namentlyk ziel en lighaam: doch door de wedergeboorte wordt ziel en lighaam bekwaam gemaakt om voor God te leven, in waare kennisse en heiligheid, Eph. 4 : 24.

2. By de natuurlyke geboorte ontfangt de mensch het beeld van den eersten Adam: Gen. 5 : 3. Adam gewon een zoon, na zyn gelykenisse, na zyn evenbeeld. In de geestelyke geboorte ontfangt hy het beeld van den tweeden Adam, Christus, Gal. 4 : 19. Myne kinderkens, die ik wederom arbeide te baren, tot dat Christus een gestalte in u kryge.

3. De natuurlyke geboorte geschied uit een ingeschapen kragt der natuur: maar de geestelyke, door de boven natuurlyke kragt, en genade des H. Geestes, daarom de vernieuwinge des H. Geestes genaamd, Tit. 3 : 5.

4. De natuurlyke geboorte brengt een sterffelyk leven voort: maar de wedergeboorte een onsterffelyk leven, 1 Petr. 1 : 3, 4.

Vrag. Welk is de beweegende oorzaak van de wedergeboorte?

Antw. Alleen Gods genadige barmhertigheid, 1 Petr. 1 : 3. Die na zyn grote barmhertigheid ons heeft wedergeboren. Jac. 1 : 18. Na zynen wille heeft hij ons gebaart.

Vrag. Welk is de verdienende oorzaak?

Antw. Alleen de verdiensten van Christus, Joh. 17 : 19. Ende ik heilige my zelve voor haar, op dat zy ook geheiligt mogen zyn in de waarheid. Eph. 2 : 4, 5. God die ryk is in barmhertigheid, ook doe wy dood waren door de misdaden, heeft ons levendig gemaakt met Christo.

Vrag. Welk is 't middel der wedergeboorte?

Antw. Het woord van God, door den H. Geest levendig

gemaakt, welk daarom genaamt wordt het zaad der wedergeboorte, 1 Petr. 1 : 23. Dus zegt onze Belydenis: Wy geloven dat dit waaragtig gelove in den mensche gewrogt zynde door het gehoor des woords, ende werkinge des Heiligen Geestes, hem wederbaart, ende maakt tot eenen nieuwen mensche. Rom. 10 : 17. Zo is dan het gelove uit het gehoor: Ende het gehoor door het woord Gods. Joh. 3 : 8. De wind blaast waar henen hy wil, ende gy hoort zyn geluid: maar gy weet niet van waar hy komt, ende waar hy henen gaat. Alzo is een iegelyk die uit den Geest geboren wordt.

∴. Vrag. Geschied de wedergeboorte in alle de uitverkoornen op een en dezelve wyze?

Antw. Neen.

1. Zommige brengt God tot zijn gemeenschap met zeer grote verslagentheid en verschrikkingen van het gemoed, sware droefheid over de zonde, ontsteltenissen des wets, schrik voor de Goddelijke gramschap, de dood en verdoemenisse, enz. gepaart met een ongelooflelijke begeerte na de Goddelijke genade; gelijk waren die op den Pinksterdag bekeert wierden, Hand. 2 : 37. Ende als zy dit hoorden, wierden zy verslagen in het herte, en zeiden tot Petrum, en de andere Apostelen, wat zullen wy doen, Mannen Broeders? En de Stokbewaarder, Hand. 16 : 29, 30. die zeer bevende wierdt, en viel voor Paulus en Silas neder aan de voeten, ende zeide, lieve Heeren, wat moet ik doen, op dat ik zalig worde?

2. Andere (hoewel minder in getal) worden op een meer Evangelische wyze wedergeboren, die, door Gods troostrijke genade, in het Evangelium aan een verlegen zondaar aangeboden, Jesus met blydschap door het gelove aanneemen; zo dat 'er geen tijd is, om zo te spreken, om op de zonden met verschrikkinge te denken, maar alles in beweginge om den Heere grootheid te geven. Even als Zacheus, die Jesus met blijdschap ontfing, Luc. 19 : 9. Jesus zeide tot hem, heden is dezen huize zaligheid geschied, nademaal ook deze een zone Abrahams is. En de kamerling, die gedoopt zijnde met den Heiligen Geest, zynen weg met blydschap reisde, Hand. 8 : 39.

∴. Vrag. Gaan alle even ras door de wedergeboorte tot de dadelijke bekeeringe uit?

Antw. Neen: zommige gaan in zeer korten tijd, na dat zij het beginzel des levens van God ontfangen hebben, ja als op het zelfde moment, tot beteringe des levens, en heiligmakinge over. Zie dit in Zacheus, en veele op den Pinksterdag, Hand. 2 : 37, 41, 42. Zommige in tegendeel worden eerst na veele verwisselingen, van vreugde en droefheid, van geloof en ongelove, vallen en opstaan, hier toe over gebragt; welke ook schijnt meer de gewone weg, langs welke God zijne elendigen leid; hoewel andersints de wedergeboorte in een ogenblik geschied, dewijl tussen dood en leven, geen onderscheid kan zijn.

Vrag. Hoe heeft de mensch zig in het eerste ogenblik van zijne wedergeboorte?

Antw. Ten aanzien van de werkinge van Gods Geest in deze verandering, heeft de mensch zig alleen lydelyk, zonder dat hij daar in met God mede werkt, als zijnde dood en magteloos ten geestelijken goede. Daarom, Eph. 2 : 1. Ende u heeft hy mede levendig gemaakt, daar gy dood waart door de misdaden, ende de zonden.

Vrag. Is dan de mensch tot de wedergeboorte niet meer gestelt als een steen of te blok, dat men beweegt?

Antw. Ganschelijk niet: De mensch wordt in de wedergeboorte niet bewerkt als een steen ofte blok, want de ziele des menschen is een wezen dat werkzaam, en begaaft is met natuurlijke beginzelen van werkingen, verstand en wille, welke hem maken tot een bekwaam onderwerp van de wedergeboorte.

.·. Vrag. In wat tyd des levens wedervaart God de uitverkoorne?

Antw. God wedervaart alle uitverkoorne niet op een tyd, maar op verscheide tyden, als blykt in de gelykenisse van de Arbeiders in den wyngaard, van welke zommige ter eerster, andere ter derder, ter negender, of ter elfder uure wierden geroepen, Matth. 20 : 1—7. Dus leert ook de ondervinding: Want zommige ontfangen de genade der wedergeboorte in haare kindsheid, 't zy voor het gebruik van hun verstand, zonder middel van Gods woord, gelyk bleek in Johannes de Doper, van welken den Engel Gabriël zeide, Luk. 1 : 15. Hy zal met den

Heiligen Geest vervult worden, ook van zyns Moeders lyve aan. 't Zy in de opkomst van hun verstands gebruik, als meenigmaal gebleken is in Kinderen van vyf, zes of zeven jaren, in welke de vonken van het geestelyk leven uitflikkerden in heilige begeertens, brandende gebeedjes, tederheid van gewisse, eerbiedig spreken van Christus; en grote bekommering van God door de zonde te vertoornen; dus getuigt de Schrift, dat Timotheus van kinds af de H. Schriften geweeten heeft, die hem wys konde maken tot zaligheid, 2 Tim. 3 : 15. En dat Johannes opwies, en gesterkt werdt in den Geest, Luc. 1 : 10. Andere in haar Jongelingschap, waar op Paulus schynt te zien, 1 Cor. 6 : 10. als hy dit zegt: Dit waart gy zommige, namentlyk, hoereerders, ontugtige, die by mannen liggen, gelyk hy in 't voorgaande had opgetelt. Zommige ook wel in haar Mannelyke jaren, gelyk Abraham, de Moorman, Onesimus en de Apostelen. Eenige in hun ouderdom, of op het einde hunnes levens, hoewel der zulker getal klein is, als Manasse, 2 Chron. 33 : 12, 13. de Moordenaar, Luc. 23 : 43.

Vrag. Welk is het einde van dit genade-werk?

Antw. Het opperste einde is de betoninge van de Goddelyke deugden, die in dit genade-werk doorblinken; het onder einde, ten aanzien van de wedergeboornen, is de toebrenginge der eeuwige zaligheid. Het een en ander wordt ons duidelyk geleert, 1 Petr. 1 : 3, 4. Gelooft zy de God ende Vader onzes Heeren Jesu Christi, die na zyne grote barmhertigheid ons heeft wedergeboren, tot een leevende hope, door de opstandinge Jesu Christi uit den doden. Tot een onverderflyke, ende onbevleklyke, ende onverwelklyke erffenisse, die in de hemelen bewaart is voor u.

Vrag. Is het gelove, dat ons wederbaart, in de uitverkoorne vrugtbaar?

Antw. Ja doch: Joh. 15 : 5. Ik ben de wynstok, ende gy de ranken: Die in my blyft, ende ik in hem, die draagt veel vrugt.

Vrag. Hoe blykt dit nader?

Antw. By wyze van gevolg.

1. Uit de natuur der zake. Want dit regtvaerdigmakend gelove is van dien aart, dat het de menschen niet zal doen verkouden in een vroom en heilig leven, neen, de liefde Christi dringt ons, als die dit oordeelen, dat indien een voor allen gestorven is, dat zy allen gestorven zyn. Ende hy is voor alle gestorven, op dat de gene die leven, niet meer haar zelven leven, maar dien die voor haar gestorven ende opgewekt is, 2 Cor. 5 : 14, 15. Daar en tegen zullen de menschen, zonder dit gelove, nimmer iet doen uit liefde Gods, maar alleen uit liefde voor haar zelven, en uit vreeze van verdoemt te zullen worden. En dit is die slaafsche vreeze, welke met de liefde des geloofs niet bestaan kan; 1 Joh. 4 : 18. Daar is in de liefde geen vreeze, maar de volmaakte liefde dryft de vreeze buiten: Want de vreeze heeft geen pyne, ende die vreest is niet volmaakt in de liefde.

2. Uit het onmogelyke. Want het is onmogelyk dat dit heilig gelove ledig zy in den mensche, aangezien wy niet spreken van een ydel gelove, maar dat de Schrift noemt door de liefde werkzaam, Gal. 5 : 6. Dit gelove beweegt den mensche om hem te oeffenen in de werken die God in zyn woord geboden heeft: Tit. 3 : 8. Dit is een getrouw woord, ende deze dingen wil ik dat gy ernstelyk bevestigt, op dat de gene die aan God geloven, zorge dragen om goede werken voor te staan. 1 Petr. 2 : 4, 5. Tot welken komende, (als tot) een levenden steen, van de menschen wel verworpen, maar by God uitverkoren en dierbaar: zo wordet gy ook zelve, als levende steenen, gebouwt tot een geestelyk huis, tot een heilig Priesterdom, om geestelyke offerhanden op te offeren, die Gode aangenaam zyn door Jesum Christum. Zo blykt dan, dat een waar gelove de eigene oorspronk zy van de goede werken, die uit het gelove niet gedaan, niet meer dan zonde zyn; Rom. 14 : 23.

∴ Vrag. Wat besluit gy hier uit?

Antw. Dat onze goede werken aan 't gelove verknogt zijn, zo dat, gelyk de goede werken voortkomen uit een goed gelove, het gelove ook goed is door de werken. Hoort de Belydenis: Welke werken, als zy voortkomen uit de goeden wortel des geloofs, goed en by God aan-

genaam zyn, overmits zy allen door zyne genade geheiligt zyn. Hand. 10 : 35. Maar in allen volke, die hem vreest, ende geregtigheid werkt, is hem aangenaam. Hebr. 11 : 5, 6. Door het gelove is Enoch weg genomen geweest, op dat hy den dood niet zoude zien: Ende hy wierd niet gevonden, daarom dat hem God weg genomen hadde: want voor zyn wegneeminge heeft hy getuigenisse gehad, dat hy Gode behaagde; maar zonder gelove is 't onmogelyk Gode te behagen.

Vrag. Maar komen dan intusschen onze werken niet in reekening by God, om ons te regtvaerdigen?

Antw. Gantschelyk niet:

1. De Schrift leert ons duidelyk, dat wy alleen door 't gelove in Christum geregtvaerdigt worden, ook eer wy goede werken doen. Rom. 4 : 5. Dat den genen die niet werkt, maar gelooft in hem, die den godlozen regtvaerdigt, wordt zyn gelove gereekent tot regtvaerdigheid.

2. Een kwade boom kan geen goede vrugt voortbrengen, zo kan de verdorve natuur niet opgeven 't gene God aangenaam is, ten zy het in hem gewrogt worde; 1 Cor. 12 : 3. Niemand kan zeggen Jesum den Heere te zyn, dan door den Heiligen Geest. Matth. 12 : 33. Ofte maakt den boom goet, ende zyne vrugten goet: ofte maakt den boom kwaad, ende zyne vrugt kwaad. Want uit de vrugt wordt de boom gekent.

3. Wy zyn in God gehouden, voor de goede werken die wy doen, ende niet hy in ons: aangezien Hy 't is, die in ons werkt het willen ende volbrengen, na zyn welbehagen, Phil. 2 : 13. 't Betaamt ons dan te letten op 't gene datter geschreven staat, Luc. 17 : 10. Alzo ook gy, wanneer gy zult gedaan hebben al het gene u bevolen is, zo zegt, wy zyn onnutte dienstknegten: want wy hebben maar gedaan, het gene wy schuldig waren te doen.

Vrag. Zegt de Schrift niet duidelyk, dat God de goede werken beloont?

Antw. Ja doch: Psalm 19 : 12. In 't houden van dien is groten loon. Hebr. 11 : 6. Die tot God komt

moet geloven dat hy is, ende een Beloner is der genen die hem zoeken. Doch dit is geen loon na verdiensten, maar na genade: Want het is door zyne genade, dat hy zyne gaven kroont. 1 Cor. 15 : 10. Door de genade Gods ben ik, dat ik ben, ende zyne genade, aan my bewezen, is niet ydel geweest. Eph. 2 : 8, 9. Uit genade zyt gy zalig geworden, door het gelove, ende dat niet uit u: Het is Gods gave. Niet uit de werken, op dat niemand roeme.

∴. Vrag. Waarom dan een loon genaamt?

Antw. 1. Loon wordt gegeven volgens een contract of verbintenisse: zo kroont God de goede werken, na de belofte des Verbonds, Gen. 15 : 1. Vreest niet Abram, ik ben u een schild, uw loon zeer groot! Jes. 55 : 3. Want ik zal met u een eeuwig verbond maken, ende u geven de gewisse weldadigheden Davids.

2. De verzekering van loon, verzoet den arbeid: dus worden de vromen opgewekt tot het doen van goede werken, als zy overwegen, dat God de werken kronen zal; Psalm 19 : 12. Ook wordt uw knegt door dezelve klaarlyk vermaant; in 't houden van dien is groten loon. Hebr. 11 : 26. Agtende de versmaatheid Christi meerderen rykdom te zyn, dan de schatten van Egypten: Want hy zag op de vergeldinge des loons.

3. Loon wordt gegeven, als 't werk volbragt is: zo ook de goede werken volkomen beloont; na dit leven; 2 Tim. 4 : 8. Voorts is my weg gelegt de kroone der regtvaerdigheid, welke my de Heere, de regtvaerdige Rigter, in dien dag geven zal; Ende niet allen my, maar ook allen die zyne verschyninge lief gehad hebben.

4. Loon moet ten vollen betaalt wordden; dus worden de goede werken om Christus wille vergolden, Jes. 38 : 15. Wat zal ik spreeken? gelyk hy my heeft toegezeid, alzo heeft hy het gedaan. 2 Joh. vers 8. Ziet toe voor u zelven dat wy niet verliezen het gene wy gearbeid hebben, maar eenen vollen loon mogen ontfangen. Openb. 3 : 4. Doch gy hebt eenige weinige namen ook te Sardis, die hare kleederen niet bevlekt hebben, ende zy zullen met my wandelen in witte kleederen; overmits zy het waardig zyn.

Vrag. Wat staat ons hier dan wederom te leeren?

Antw. Al is 't, dat wy goede werken doen, dat wy daar nimmer op steunen, ofte onze zaligheid op gronden: Want

1. Wy konnen geen werk doen, of 't is besmet door ons vleesch, en ook strafwaerdig, zo dat wy een walge moeten hebben over ons zelven; Jes. 64 : 6. Doch wy alle zyn als een onreine, ende alle onze geregtigheden zyn als een wegwerpelyk kleed: Ende wy alle vallen af als een blad, ende onze misdaden voeren ons henen weg als een wind. Ps. 130 : . Zo gy Heere, de ongeregtigheden gade slaat: Heere wie zal bestaan?

2. Al konden wy eenige goede werken voortbrengen, zo is doch de gedagtenisse van een zonde genoeg, dat 't zelve van God zoude verworpen worden. Dat wiste Paulus, die, hoe zeer hy van God begenadigt was, nogtans hem zelve verfoeide, om dat eene, dat hy, schoon onweetende, voortyds geweest was een vervolger van de Kerk, 1 Cor. 15 : 9. Om eene ongehoorzaamheid wierd Saul verworpen, 1 Sam. 13 : 13, 14. En tot het volk van Israël zeid God: Uw kalf Samaria, heeft u verstoten! Hos. 8 : 5. Ziet deze eene zonde was genoeg, om in Gods ongenade te vervallen.

3. Het is ons ook op geenerlei wyze te raden, dat wy op onze werken steunen: Want als dan zouden wy altyd in twyffel staan, herwaarts en derwaarts dryvende, zonder eenige zekerheid, onze arme conscientien zouden altyd gekweld worden, indien zy niet steunden op de verdiensten des lydens en stervens onzes Zaligmakers. Men zou geen hope van genade konnen scheppen, maar zig tot wanhoop overgeven; met Adam zig verbergen, met Cain van God aflopen, en met Judas tot den strop vlieden. Veele van de Roomsgezinden deze ongerymtheid ziende, hebben aan de waarheid getuigenis gegeven, byzonder in hun sterven. Is niet bekent, dat Keizer Karel de V. kort voor zijn sterven, onder anderen betuigde, dat God de olie der barmhertigheid niet wilde storten, als in een vat van vertrouwen op Christi verdiensten, dat vertrouwen was zig te mistrouwen, en op zynen Heer te steunen: in tegendeel, op eige verdiensten te vertrouwen, was geen geloof, maar ongelove; God alleen kon de zonde vergeven, tegen wien wy alleen gezondigt hebben. In dit vertrouwen zou hy niet beschaamt worden.

∴. Vrag. Waar uit kan men zig verzekeren van zijne wedergeboorte?

Antw. De uitwerkzelen van de wedergeboorte, waar uit wy ons zelven konnen verzekeren, zijn

1. Geestelyke armoede, als een geestelyk niet zijn in ons zelve; Matth. 5 : 3. Zalig zyn de arme van geest.

2. Droefheid over de zonde, als smerten van de wederbaringe; 2 Cor. 7 : 10. De droefheid na God werkt eene onberouwelyke bekeeringe tot zaligheid.

3. Sterke begeerte en trek na Gods woord, als het middel van geestelyke wasdom; 1 Petr. 2 : 2. Als nieuw gebore kinderkens, zyt zeer begeerig na de redelyke en onvervalschte melk, op dat gy door dezelve meugt opwasschen; gepaart met een heilig ontzag en eerbied voor het zelve; Jes. 66 : 2. Op deze zal ik zien, op den armen en verslagen van geest, ende die voor myn woord beeft.

4. Een opregt myden en vlieden van de zonden, oorspronkelyk uit eenen afkeer en weerzin aan dezelve, als werken en vrugten van den ouden mensch; 1 Joh. 3 : 9. Een iegelyk die uit God geboren is, doet de zonden niet; want zyn zaad blyft in hem, ende hy kan niet zondigen, want hy is uit God geboren.

5. Opregte liefde tot God en zijn even naasten, Joh. 8 : 42. Indien God uwe Vader waare, zo zoudet gy my lief hebben. 1 Joh. 3 : 14. Wy weten dat wy overgegaan zyn uit de dood in het leven, dewyl wy de Broeders liefhebben. Die zynen broeder niet lief heeft blijft in de dood.

Vrag. Wie zijn in dit stuk te bestraffen?

Antw. 1. Die onder alle de middelen der genade, in den ouden staat der zonden volharden, zonder lust te tonen tot het leven der genade, even als de Joden, over welke Christus klaagde, Matth. 23 : 37. Jerusalem, Jerusalem, gy die uwe Propheten doodet, en steenigt die tot u gezonden zyn: hoe meenigmaal hebbe ik uwe kinderen willen by een vergaderen, gelykerwys een hinne hare kiekenen by een vergadert onder de vleugelen, en gy lieden hebt niet gewilt.

2. Die opentlyk het werk der wedergeboorte tegen staan, daar mede den spot dryven, en zorgeloos blyven, op den droessem hunner ongeregtigheid, Amos 6 : 1. Wee den gerusten te Zion, ende den zeekeren op den berg van Samaria!

3. Die maar een schaduwe van berouwen smerte over de zonden vertonen voor een tyd, als plagen of ziektens hen aantreffen, gelyk Achab, 1 Kon. 21 : 27. Het geschiede nu als Achab deze woorden hoorde, dat hy zyne kleederen scheurde, ende een zak om zyn vleesch leidde, ende vastede: hy lag ook neder in den zak, ende ging langzaam.

Vrag. Wat behoorden deze te bedenken?

Antw. 1. Dat zy nog geestelyk dood zijn, en dus vervreemt van God, en zijn zalige gemeenschap, zonder Christus, zonder God, en zonder hope in de waereld, Eph. 2 : 12.

2. Hoe zwaar zy zig zelven bezondigen, als blyvende onder de overvloedige aanbiedinge van genade, in een aller elendigsten staat; Rom. 2 : 4, 5. Of veragt gy den rykdom zyner goedertierentheid, ende verdraagzaamheid, ende lankmoedigheid, niet weetende dat de goedertierentheid Gods u tot bekeering leid? Maar na uwe hardigheid ende onbekeerlyk harte vergadert gy u zelve toorne als eenen schat, in den dag des toorns, ende der openbaringe van het regtvaerdig oordeel Gods.

3. Dat zy, zo onverandert blyvende, eeuwig verdoemt zullen wezen in de helle, welke is de verblyfplaats van alle onwedergeboorne, en dode zielen; Spreuk. 9 : 18. Hy weet niet, dat aldaar dode zyn, haare genoode zyn in de diepten der helle.

4. Hoe hertelyk zy derhalven hebben te staan, om bekeert, en het leven der genade in Christus deelagtig te worden; Ezech. 18 : 31, 32. Werpet van u weg alle uwe overtreedinge, waar door gy overtreeden hebt, ende maakt u een nieuw herte, ende eenen nieuwen geest: want waarom zoudt gy sterven, ô huis Israëls? Want ik hebbe geenen lust aan den dood des stervenden, spreekt de Heere Heere: daarom bekeert u ende levet.

∴ Vrag. Hoe beleeft men waerdig, en betamelyk, zyne wedergeboorte?

Antw. 1. Als men God den Vader, die ons wederbaard heeft, uit liefde als kinderen gehoorzaamt, zyn voorbeeld in ware heiligheid navolgende; 1 Petr. 1 : 17. Indien gy tot eenen Vader aanroept, den geenen die zonder aanneeminge des Persoons oordeelt na een iegelyks werk, zo wandelt in vreeze den tyd uwer inwooninge.

Matth. 5 : 48. Weest dan gy lieden volmaakt, gelyk uw Vader die in de Hemelen volmaakt is.

2. Als men het beeld van Gods Zoon, het welk men inwendig ontfangen heeft, uitdrukt en vertoont in al zijn wandel; Gal. 4 : 19. Myne Kinderkens, die ik wederom arbeide te baren, tot dat Christus een gestalte in u krygt. 1 Joh. 2 : 6. Die zegt dat hy in hem blyft, die moet ook zelve alzo wandelen, gelyk hy gewandelt heeft.

3. Wanneer men na den geest, die ons tot een Leidsman geschonken wordt, zoekt te leven, met bedwinging van de begeerlykheden des vleesches; Gal. 5 : 25. Indien wy door den Geest leven, zo laat ons ook door den Geest wandelen. Rom. 8 : 1. Zo is 'er dan nu geen verdoemenisse, voor den genen die in Christo Jesu zyn, die niet na den vleesche wandelen, maar na den Geest.

4. Als men zig beyvert om in het geestelyk leven toe te nemen, door het gebruik van de middelen der genade; 1 Petr. 2 : 2, 3. Ende als nieuw geboore Kinderkens, zyt zeer begeerig na de reedelyke onvervalschte melk, op dat gy door dezelve meugt opwasschen: Indien gy anders gesmaakt hebt dat de Heere goedertieren is.

5. Wanneer men zyne Broederen, door den zelven Vader wedergeboren, tederlyk bemind; 1 Joh. 5 : 1. Een iegelyk die lief heeft den geenen die geboren heeft, die heeft ook lief den geenen die uit hem geboren is. En arbeid om anderen over te brengen tot den staat der Kinderen Gods; Luc. 22 : 32. Ende als gy eens zult bekeert zyn, zo versterkt uwe Broeders. Ps. 51 : 15. Zo zal ik de overtreders uwe wegen leeren, en de zondaars zullen zig tot u bekeeren.

6. Als men onder hertelyke verzugtingen na den Hemel verlangt, dat huis onzes Vaders, daar veele woningen zijn voor Gods Kinderen; Phil. 1 : 23. Hebbende begeerte om ontbonden te worden, en met Christo te zyn: Want dat is zeer verre het beste. 2 Cor. 5 : 4. Want ook wy, die in dezen tabernakel zyn, zugten, bewaart zynde, nademaal wy niet willen ontkleed, maar overkleed worden, op dat het sterflyke van 't leven verslonden worde.

XXV. ARTIKEL,

Van de ophouding der Ceremonie-wet, hoewel die en de Propheten nog dienstig zyn ter bevestiging van het Evangelium.

Wy gelooven dat de Ceremonien ende Figuren der wet opghehouden hebben met de comste Christi, ende dat alle schaduwen een eynde genomen hebben; alsò dat het gebruyck van dien, onder den Christenen wech-ghenomen moet werden, nochtans blyft ons de waerheyt ende substantie van dien in Christo Jesu, in den welcken sy hare vervullinghe hebben. Hier-en-tusschen ghebruycken wy noch de ghetuygenissen ghenomen wt de wet ende de Propheten; om ons in den Evangelio te bevestigen, ende ooc om ons leven te reguleren in aller eerbaerheyt tot Gods eere, volgende synen wille.

VRAGE.

Gezien hebbende, dat de wedergeboorne, geregtvaerdigt zynde uit den gelove, in God gehouden zyn, om goede werken te doen, wat volgt daar uit?

Antw. De eeuwig-duurentheid der Goddelyke wet, als de regel van hun doen en laten; Matth. 5 : 17, 18. Meint niet dat ik gekomen ben om de Wet ofte de Propheten te ontbinden: Ik ben niet gekomen om [die] te ontbinden, maar te vervullen. Want voorwaar zegge

ik u, tot dat de hemel ende de aarde voorby gaan, zal daar niet een jota, nog een tittel van de Wet voorby gaan, tot dat het alles zal zyn geschied.

Vrag. Men leest egter, Matth. 11 : 13. Alle de Propheten en de Wet hebben tot Joannes toe geprophetеert?

Antw. De Propheten en de Ceremonieele Wet verkondigden, dat Christus komen zoude; en Johannes verkondigde, dat de Christus gekomen was. Daar de vervullinge is, daar houd de belofte op. In dien zin worden zy gezegt niet verder te prophetеren. Nogtans blyven zy in andere opzigten. Doch dit is 't geene wy in dezen Artikel nader zullen zien.

Vrag. Wat is de inhoud van de Artikel?

Antw. Zy vertoont ons de ophouding der Ceremonieele Wet onder het Nieuwe Testament, hoewel die en de Propheten nog dienstig zyn ter bevestiginge van het Evangelium.

∴ Vrag. In hoe veel deelen wordt dezelve verdeelt?

Antw. In twee. Zy leert ons, En dat niet de gantsche Wet, maar wel een deel daar van vernietigt is, En dat het ander daar van nog overig is tot een goed gebruik.

I. Ten aanzien van het geene dat vernietigt is, in deezer voegen:

A. Hoe verre het afgedaan is. Wy geloven dat de Ceremonien ende Figuren der Wet opgehouden hebben met de komste Christi, ende dat alle schaduwen een einde genomen hebben: alzo dat het gebruik van dien onder den Christenen weg genomen moet werden.

B. Hoe verre niet afgedaan. Nogtans blyft ons de waarheid ende substantie van dien in Christo Jesu, in den welken zy hare vervullinge hebben.

II. Ten opzigte van het geen dat 'er nog overig is tot een goed gebruik, wordt ons aangewezen, hoe wy 't zelve gebruiken.

A. En als een waarheid, ter bevestiging van het Evangelium. Hier-en-tusschen gebruiken wy nog de getuigenissen, genomen uit de Wet en de Propheten; om ons in den Evangelio te bevestigen.

B. En als een gewisse reegel van Godzaligheid. Ende

ook om ons leven te reguleren in alle eerbaarheid tot Gods eere, volgende zynen wille.

∴. Vrag. Wat beteekent het woord Wet?

Antw. In onze taale komt Wet van Weeten, om dat alle verpligting van een yder moet gekent worden. De Hebreen noemenze תורה eene onderwyzinge ofte wegwyzinge. De Grieken *Νόμος*, eene bestieringe. En in 't Latyn heeft men 't woord Lex, dat eene afleezinge, of verbintenisse beduid.

∴. Vrag. Hoe word het woord Wet gebruikt?

Antw. Zomtyds wordt 'er door verstaan de gantsche H. Schriftuur, Psalm 1 : 2. Zomtyds de Boeken des Oude Testaments, Joh. 10 : 34. Zomtyds de vyf Boeken van Moses, onderscheiden van de Psalmen, Luc. 24 : 44. Zomtyds het Verbond der Werken, Rom. 6 : 14. Zomtyds de Leere des Evangeliums, Jes. 2 : 3. en Rom. 3 : 27. Zomtyds bepaaldelyk een Wet, 't zy der Schaduwen, Hebr. 10 : 1. 't zy der Burgerstant, Joh. 19 : 7. 't zy der Zeden, Luc. 10 : 26. Matth. 22 : 36, 38. Dit onderscheid in 't oog gehouden zijnde, geeft veel ligt aan verscheide plaatzen van Gods woord.

Vrag. Hoe wordt Gods Wet gevoeglyk aangemerkt?

Antw. Of als stellig en willekeurig, voor zo ver die alleen vloeid uit het welbehagen Gods, en voor eenen zeekeren tyd duurt, hoedanig onder het O. Testament de Burgerlyke, en schaduwagtige wetten geweest zijn: of natuurlyk, als die gegrond is in de natuur van God, of den mensche altyd en overal verpligt, hoedanig de Zeedelyke Wet der tien Geboden is.

Vrag. Wat noemt gy de Wet der Politie, ofte de Burgerlyke Wet?

Antw. Dat gedeelte der Goddelyke Wet, volgens welke het Gemeenebest van Israël, in vrede en oorlog, door Gods bevel moest werden bestuurt.

Vrag. Oeffende de Heere zyn gezag over Israël in 't Burgerlyke?

Antw. Op een' byzondere wyze. Waarom Gideon tot

Israël zeide, Ik zal over u niet heerschen, ook zal myn zoon over u niet heerschen: De HEERE zal over u heerschen! Ook gaf God dit zelf te kennen, als hy tot Samuel zeide, 1 Sam. 8 : 7. Hoort na de stemme des volks, in alles dat zy tot u zeggen zullen, want zy hebben u niet verworpen, maar zy hebben my verworpen, dat ik geen Koning over haar zal zyn.

Vrag. Wat behelsde deze Wet?

Antw. Geboden, welke 1. den Overheden leerden, hoe zy zig moesten gedragen in de bestieringe van het Gemeenebest. 2. Den Onderdanen, hoe zy zig omtrent de Overheeden en Rigters moesten houden, in zaken van geschil. 3. Mitsgaders aan het gantsche Joodsche Volk, hoe zy zig hadden te houden onder malkanderen, met uitsluiting van die, welke als vreemdelingen onder hun waaren.

Vrag. Wat al meer?

Antw. De uitvoeringe der uiterlyke straffen, welke God op de overtredinge zijner geboden hadde bedreigt, Hebr. 10 : 28. Als iemand de wet van Moses heeft te niete gedaan, die sterft zonder barmhertigheid, onder twee of drie getuigen.

Vrag. Tot wat einde gaf God deze Wet aan Israël?

Antw. De Heere deed zulks:

1. Om het Joodsche gemeenebest in een goede order te houden, welk order betamelyk was der Gods regeeringe.

2. Om de Joden daar door te meer af te zonderen van de zeden en gewoontens van andere volkeren.

3. Om de Wet der Zeden dus veilig te beschutten tegen veragting, of overtreeding der zelve.

Vrag. Zyn wy ook aan deze Burgerlyke Wet verbonden onder het Nieuwe Testament?

Antw. Zedert de afschaffing van Israëls Burgerstant heeft die wet geen plaats meer; alz aangemerkt in hare gemeene en zedelyke gronden. Nadien zy voor 't overige

ten eenemaal geschikt was na die tyd, landstreeke en byzondere gesteltheid van het Joodsche volk.

Vrag. Welk was de Ceremonieele wet, ofte de wet der Plegtigheden?

Antw. Die wet, welke God aan Israël heeft voorgeschreven, behelzende heilige plegtigheden, van een verborge beduidenisse, ziende op de genade van Christus, onder het Nieuwe Testament.

Vrag. Hoe anders genaamt?

Antw. De Wet der geboden, in Inzettingen bestaande, Eph. 2 : 15. De eerste beginzelen der Waereld, Col. 2 : 8. De Wet des vleeschelyken gebods, Hebr. 7 : 16. Een afbeelding van den tegenwoordigen tyd, in welken gaven ende slagtofferen geoffert wierden, die den geenen, die den dienst pleegden, niet konden heiligen na de conscientie: bestaande alleen in spyzen ende dranken, ende verscheide wassingen, ende regtvaerdigmakingen des vleesches, tot op den tyd der verbeetering opgerigt.

Vrag. Tot hoe veel hoofdzaken, kond gy de geboden van deeze Wet brengen?

Antw. Of tot geboden, die het gemeene leeven der Israëliten aangaan. Of die den openbaaren Godsdienst betreffen. Andere zeggen, tot Geboden, die zien 1. op heilige Personen; 2. heilige Zaken; 3. heilige Plaatsen; 4. heilige Tyden.

∴ Vrag. Welke waren de heilige Personen?

Antw. 1. De Hogepriester, alzo genoemt, om dat hy was het hoofd, van, en boven alle de Priesters, van wiens ampt, en aanstellinge wy lezen, Exod. 28. Lev. 8. Num. 16. enz.

2. De mindere Priesters, of Priesters der tweede ordeninge: 2 Kon. 23 : 4. welke de dingen, die by God, en menschen te doen waren, dagelyks verrigteden, door het uitleggen der wet, offeren, voorbidden, en zeegenen van het volk, enz. Men leest breedvoerig van derzelver ampt, en aanstellinge, Exod. 29. Lev. 10. Num. 19.

3. De Leviten, die in plaats van de eerstgeboorne,

de Priesteren in den dienst des Heiligdoms altyd behulpzaam waaren. Deeze zyn verdeelt geweest in drie byzondere ordens, Gersoniten, Kahathiten, en Merariten; na de drie zonen van Levi, Gerson, Kahath, en Merari.

a. Ten tyde van Moses was haar werk dus verdeelt, dat de Gersoniten de behangzels, en bedekzels des Tabernakels wegnaamen. De Kahathiten waren de voornaamste dingen des Heiligdoms aanbevolen. En het houtwerk, met de overige instrumenten, stont ten laste der Merariten; zie Num. 3.

b. Ten tyde van David heeft de Koning hunne ampten verandert, stellende zommige tot Opzienders over de schatten des Tempels; andere om te zijn Ampt-lieden en Regters. Eenige tot Poortiers, en een vierde gedeelte tot Zangers, welke laatste weder verdeelt waren in vierentwintig Ryen, of Ordens. Zie hier van 1 Chron. 25, 26, 27.

4. De Nethinieën. Deze waren geen Leviten, of Israëliten, maar Gibeoniten van geboorte, welke Josua om het verbond, dat hy met hun aanging, niet heeft willen uitroeijen, maar tot slaven van het Heiligdom hadde gemaakt, doende het allerslegste werk, terwyl zy waaren, om brandhout en water aan te brengen. Jos. 9 : 27. Esr. 2 : 43.

5. De Nazireërs, die hun, of voor een gezet getal van dagen, of voor al hun leven, tot Gods dienst afgezondert hadden, van dewelke wy omstandig berigt vinden, Num. 6.

6. Voeg 'er by de Propheten, die de Joodsche Kerk bedienden met hunne Voorzeggingen, en gegronde verklaringen der Goddelyke Wet.

.·. Vrag. Welke waren de heilige zaken?

Antw. Deze waren

1. De Sacramenten, Eerstelingen, Tienden, Beloften, Offerhanden, die ten aanzien van haar stoffe, gedaante, tyd, en einde, zeer verscheiden waaren.

2. Voeg 'er by de heilige dingen des waereldlyken Heiligdoms, als

a. In 't Voorhof, den Brandoffer-altaar, de Reuk-altaar, en het kopere Wasch-vat.

b. In het Heilige, de Tafelen met de Toonbroden, de goude Kandelaar met zeven lampen, en de goude Reukaltaar.

c. In het Heilige der Heilige, het Wierookvat, de Arke

des Verbonds, van cederen hout, met goud overtogen, de Roede Aärons, de goude Kruike met Manna, altemaal ziende op Christus, en zyn Kerke.

.·. Vrag. Welke waren de heilige plaatzen?

Antw. De Tabernakel van Moses, en de Tempel Salomons, beiden gestigt na Gods bevel, en afteekening, ter waarneming van den statelyken Godsdienst, ter eere Gods, en vertroostinge Israëls.

.·. Vrag. Welke waren de heilige tyden?

Antw. 1. De Ochtent van ieder dag, benevens de twee Avonden, waar in de Joden haare gezette offerhanden moesten opbrengen.

2. Elk zevende dag der weeke, geschikt alleen tot ruste van alle slaafagtig werk; en gezette waarneeming van den Godsdienst.

3. Elk eerste dag der nieuwe maand, waar op elk Israëlyt zig van alle dienstwerk moest onthouden, en statelyk voor Gods aangezigte verschynen met offerhande en dankzegginge.

4. Alle Jaartyden, dewelke waren of meerdere, of mindere.

a. De meerdere waren,

1. Het Paaschfeest, 't welk begon op den veertienden dag der eerste maand, Nizan, die ten deele met de maanden Maert, en April overeen komt, en eindigd op den eenentwintigste der zelver maand, waar in een Lam geslagt, gebraden, en met bittere zausen bij elke familie, moest gegeeten worden, ter gedagtenisse van Gods bijzondere bewaring in, en hunne verlossinge uit Egipten, tot voorbeeld van de verlossinge, die door den Messias geschieden zoude. Men leeze Exod. 12.

2. Het Pinxterfeest, dat op den vyftigsten dag na Pascha gehoudenwierdt, daar van πεντηκοςὴ, Penteekoftee genaamd, dat is de vyftigste, te weten dag, en bij ons Pinxteren, Handl. 2 : 1. Anders genoemt het Feest der weeken, alzo het zeven weeken na Paasdag geviert wierdt. Ook wel het Feest des Oogstes, Exod. 23 : 16. Den dag der Eerstelingen, Num. 28 : 26. En der Eerstelingen van den tarwenoogst, Exod. 34 : 22. Op welken tijd, de Wet op Sinai zo statelijk gegeeven was. Als dan mogt Israël geen dienstwerk doen, maar moest dit feest met vreugde en blijdschap vieren, tot getuigenis

van de zonderlinge weldaden, die zij van God ontfangen hadden. Zie Leviticus 23.

3. Het Feest der Loofhutten, dat gevierd wierdt in de omkeering, of het einde van 't jaar, als 't oude jaar eindigde, en het nieuwe begon, Exod. 34 : 22. te weten, in de zevende maand, welke wij September noemen, en de Hebreeën Tisri. Deze maand was wel van ouds de eerste maand in het burgerlyk jaar der Joden; maar in het heilige jaar, en na de order der feest-dagen, volgens Gods instellinge, de seevende, en bijna geheel heilig, van wegen de verscheide feesten, die in deeze maand kwamen. Ook was zij allerbest bekwaam, vermits dan alle de vrugten des velds ingesamelt waaren. Op den vijftienden van den zevenden maand begon dit feest en duurde zeven dagen lang. Israël woonde in dien tijd in hunne hutten, of tenten, gemaakt van groene takken, met allerlei heilige vroolijkheid, tot een gedagtenis van haar omswerven in de woestijne, dankende God voor zijne weldadigheid. Men zie de instellinge van dit feest, met al zijne omstandigheden, Lev. 23 : 34—44. Num. 26 : 12. en Deut. 16 : 13—15.

b. De mindere feesten waren

1. Het feest der trompetten, ofte des geklanks, dus genoemt, om dat het door een heilige t'zamenroepinge, met de basuinen, en bijzondere offerhanden gehouden wierdt. De tijd was op den eersten der zevende maand, Tisri, die de zevende van het heilige, doch de eerste van het burgerlyk jaar was, en alzo hun Nieuwjaars-dag. Zie Lev. 23 : 24. en Num. 29 : 16. Dit Trompetten-geklank, zal vermoedelijk gedient hebben om dezen Nieuwjaars-dag te opmerkelijker te maken, vermits dan alle hare handelinge en contracten begonnen. Ook wierden haare Sabbath-jaren, en Jubel-jaaren daar af gereekent.

2. Het feest der Verzoeninge, als de Hooge-priester statelyk voor het volk tot God naderde; dat inviel op den tienden der zelver maand, Tisri, waar van men breeder leezen kan, Lev. 16 : 34. en 33 : 27—32.

3. Voeg 'er by de twee byzondere Sabbatthen; d'eene, die alle zeven jaaren moest gehouden worden, wanneer het gantsche land moest rusten, geen schulden van de verarmde onder de Jooden mogten ingevorderd, en de knegten vry gelaten worden. Zie Exod. 33 : 10, 11.

Lev. 25 : 24. en Deut. 15 : 12, 13. De andere, die kwam na zevenmaal zeven jaaren, zijnde negen en veertig jaaren, bekent onder dat plegtig Jubel-jaar der Jooden, waar van breedvoerig berigt te vinden is, Lev. 25 : 8—16.

.·. Vrag. Wanneer is de Ceremonieele wet ingestelt?

Antw. God heeft deze wet zijnen volke trapswyze bekent gemaakt.

1. De beginzelen vinden wy na de moeder-belofte, in 't Paradys; wanneer God aan Adam en Eva vellen maakte, en hen die aantoog, Gen. 3 : 21. Habel nevens Kain, ten einde der dagen, Gode offer bragt, en wel van de Eerstgeboorne zyner schaapen, en haar vet, 't welk God aangenaam was, Gen. 4 : 3, 4. Het onderscheid tusschen rein en onrein vee, dat van Noach in agt genomen wierdt, Gen. 7 : 2. Ja zelf dat hy na zijn uittogt uit de arke, den Heere een altaar bouwde, waar op hy rein vee, en gevogelte ten brand offer offerde, welkers lieffelyke reuk Gode aangenaam was, Gen. 8 : 20, 21.

2. De voortgang daar van ten tyde van Abraham, zonderling als God hem begenadigde met de besnydenisse, tot een zeegel des verbonds, voor hem, en zynen zade, Gen. 17 : 7, 10, 11. Ende ik zal myn verbond oprigten tusschen my ende tusschen u, ende tusschen uwen zade na u, in hare geslagten, tot een eeuwig verbond, om u te zyn tot eenen God, ende uwen zade na u. Dit is myn verbond, dat gy lieden houden zult tusschen my ende tusschen u, ende tusschen uwen zade na u: dat al wat mannelyk is, u besneden worde. Ende gy zult het vleesch uwer voorhuid besnyden: ende dat zal tot een teeken zyn des verbonds tusschen my ende tusschen u.

3. De voltrekking of volmaaking is geschied door Mozes, in, en kort na den uittogt van Israël uit Egipten, op Goddelyk bevel. Hier van, Joh. 1 : 17. De wet is door Mosem gegeven. Cap. 7 : 22. Daarom heeft Moses u-lieden de besnydenisse gegeven, (niet dat zy uit Moses is, maar uit de Vaderen). Handel. 15 : 5.

Vrag. Om welke reedenen heeft God aan Israël die wet van plegtigheden gegeeven?

Antw. 1. Min voornaam diende deze wet

a. Tot een vertoog van Gods hoogste magt over Israël, die doet al wat hem behaagt. Ps. 115 : 3.

b. Om Israël te onderscheiden van de Heidensche volkeren; daarom noemt Paulus die wet een middelmuur des afscheidzels, Eph. 2 : 14.

c. Om 't Joodsche volk in bedwang te houden, en af te trekken van de afgodery der Heidenen, waar toe zy van natuure zeer geneegen waren. Daarom staat 'er Gal. 3 : 23. Doch eer het gelove kwam, waren wy onder de wet in bewaring gestelt, en zyn besloten geweest tot op het gelove dat geopenbaart zoude worden. Gal. 4 : 1—3.

2. Meer voornaam diende deze wet

a. Om Israël de zonden te leeren kennen in haar aart, en hoe noodzakelyk de verzoeninge van zonden zy. Daarom word die wet genaamt, Col. 2 : 14. een Handschrift der zonde, dat tegen de Jooden was, in inzettingen bestaande.

b. Om daar door geleid te worden tot den Messias, die de verzoeninge van zonden heeft te weegen gebragt. Rom. 10 : 4. Want het einde der wet is Christus, tot regtvaerdigheid een iegelyk die gelooft, Col. 2 : 17. Welke zyn een schaduwe der toekomende dingen, maar het lighaam is Christi.

c. Op dat zy in deze wet eenigzints zouden vinden afgeschaduwt den waaren dienst van God, zo als die in regte Godsvrugt moet worden betragt. Want die is niet een Joode, die het in 't openbaar is; noch die is niet de besnydenis, die het in 't openbaar en 't vleesch is. Maar die is een Joode, die het in 't verborgen is, en de besnydenis des harten, in den geest, niet in de letter [is de besnydenisse]. Wiens lof niet is uit de menschen, maar uit God.

Vrag. Zyn wy onder het Nieuwe Testament nog gehouden aan de onderhouding der Ceremonieele wet?

Antw. Neen. Wy geloven dat de Ceremonien, ende figuren der wet opgehouden hebben met de komste Christi, ende dat alle schaduwen een einde genomen hebben, alzo dat het gebruik van dien onder den Christenen weg genomen moet worden. Gal. 3 : 24. Zo dan de wet, is onze Tugtmeester geweest tot Christum, op dat wy uit den gelove zouden geregtvaerdigt worden.

Gal. 5 : 1. Staat dan in de vryheid, met welke ons Christus vry gemaakt heeft, en word niet wederom met het jok der dienstbaarheid bevangen.

Vrag. Hoe blykt dit verder?

Antw. 1. Uit de Propheeten, die de afschaffing der Ceremonien hebben voorspelt: Jes. 19 : 19. Te dien dage zal de Heere eenen altaar hebben in 't midden van Egiptenland, ende een opgeregt teeken aan haare landpale voor den Heere. Jerem. 3 : 16. Ende het zal geschieden, wanneer gy vermenigvuldigt, ende vrugtbaar zult geworden zyn in den lande, in die dagen, spreekt de Heere, en zullen zy niet meer zeggen, de arke des verbonds des Heeren, ook zal zy in het harte niet opkomen. Ende zy zullen aan haar niet gedenken, ende haar niet bezoeken, ende zy zal niet weder gemaakt worden. Dan. 9 : 27. Ende in de helft der weeke, zal hy het slagtoffer, ende het spys-offer doen ophouden.

∴. Vrag. Hoe al verder?

Antw. 2. Uit den aart der plegtigheden. Zy waren

a. Gebrekkige eerste beginzelen der waereld, dog tot de tyd der verbeeteringe; wanneer zy zouden eindigen: Hebr. 8 : 13. Als hy zegt, een nieuw verbond, zo heeft hy het eerste oud gemaakt: Hebr. 9 : 8—10. Zo lange de eerste tabernakel nog stant hadde. Welk was een afbeeldinge voor dien tegenwoordigen tyd, in welken gaven ende slagt-offeren geoffert wierden, die den genen, die den dienst pleegden, niet konden heiligen na de conscientie: [bestaande] alleen in spyzen, ende dranken en verscheidene wasschingen, ende regtvaerdigmakingen des vleesches tot op den tyd der verbeeteringe opgelegt.

b. Zy waren de Kerk opgelegt in haare kindsheid, wanneer de Kerk nog stont onder Voogden en Verzorgers, en die derhalven van geen gebruik onder de Christenen zyn, als in den mannelyken staat der Kerke, Gal. 4 : 3—5. Alzo wy ook, doe wy kinderen waren, zo waren wy dienstbaar gemaakt onder de eerste beginzelen der waereld. Maar wanneer de volheid des tyds gekomen is, heeft God zyne Zoone uitgezonden, geworden uit een

Vrouw, geworden onder de wet. Op dat hy de gene die onder de Wet waren, verlossen zoude.

c. Zy waren schaduwen, voor een tyd, die wyken moesten, als het lighaam in den vleesche verscheen, Col. 2 : 16, 17. Dat u, dan niemand oordeele in spys ofte in drank, ofte in 't stuk des feestdags, ofte des nieuwe maans, ofte der Sabbatthen, welke zyn een schaduwe der toekomende dingen, maar het lighaam is Christi.

d. Zy zijn geweest een middel-muur des afscheidsels tusschen Jooden en Heidenen, die onder het Nieuwe Testament geen stant konde grypen, Eph. 2 : 14, 15. Want hy is onze vrede, die deze beide een gemaakt heeft, ende den middel-muur des afscheidzels gebroken hebbende, heeft hy de vyandschap in zyn vleesch te niete gemaakt, [namelyk] de wet der geboden in inzettingen bestaande, op dat hy die twee zoude in hem zelven tot eenen nieuwen mensche scheppen, vrede makende.

e. Zy waren vast gemaakt aan Jerusalem, en den Tempel, buiten welken Gode geen offerhanden mogten worden toegebragt; daar de dienst van God onder het Nieuwe Testament aan geen stad of plaats bepaalt is. Jes. 19 : 21. En de Heere zal den Egyptenaren bekent worden, ende de Egyptenaars zullen den Heere kennen ten dien dage: Ende zy zullen hem dienen met slagtoffer ende spys-offer: Ende zij zullen den Heere een gelofte beloven, ende betalen. Joh. 4 : 21. Jesus zeide tot haar, Vrouwe gelooft my, de uure komt, wanneer dat gy lieden nog op dezen berg, nog te Jeruzalem, den Vader zult aanbidden.

f. 't Priesterdom was het voorregt van de Stamme Levi, dog onder het N. Testament zouden Jooden en Heidenen, het Priesterdom des Allerhoogsten zijn. Jes. 66 : 21, 22. Ende ook zal ik uit dezelve eenige tot Priesters, ende tot Leviten nemen, zeit de Heere. Want gelyk als dien nieuwen hemel, ende die nieuwe aarde, die ik maken zal voor myn aangezigte zullen staan, spreekt de Heere, zo zal ook u-lieder zaad ende u-lieder naame staan. 1 Petr. 2 : 5. Zo wordt gy ook zelve, als leevende steenen, gebouwt tot een geestelyk huis, tot een heilig Priesterdom, om geestelyke offerhanden op te offeren, die Gode aangenaam zyn door Jesum Christum.

Vrag. Waar door is die wet te niete gedaan?

Antw. Door Christi voldoeninge aan het kruis. Col. 2 : 14, 15. Uitgewischt hebbende het handschrift, dat tegen ons was, in inzettingen bestaande, 't welk zegge ik, eeniger wyze tegen ons was, en heeft dat zelve uit het midden weg genomen, het zelve aan 't kruis genagelt hebbende. En de overheden ende Magten uitgetogen hebbende, heeft hy die in 't openbaar ten toon gestelt, ende heeft door 't zelve over haar getriumpheert.

Vrag. Hoe is die afschaffing geschied?

Antw. By trappen, en in verscheide tyden.

1. Voor de komste Christi was die wet in volle levenskragt, als wanneer derzelver onderhouding liefelyk en troostryk was voor Gods kinderen. Psalm 27 : 4. Een ding heb ik van den Heere begeert, dat zal ik zoeken: dat ik alle de dagen myns levens mogte wonen in het huis des Heeren, om de lieffelykheden des Heeren te aanschouwen, ende te onderzoeken in zynen tempel.

2. Geduurende het leeven en de predikinge van Christus op aarde, is die wet swak en kragteloos geworden.

3. Met Christus dood is zy gestorven, en heeft haar verbindend gezag op den mensch verlooren. 1 Cor. 7 : 19. De besnydenisse is niets, en de voorhuit is niets, maar de onderwerpinge der geboden. Col. 3 : 3. Want gy zyt gestorven, ende uw leven is met Christus verborgen in Gode.

4. Zedert de verwoesting van Jerusalem, zynde daar door de Christelyke vryheid bevestigt, is zy stinkend en doodelyk geworden, voor hen, die ze willen betragten. Gal. 5 : 4. Christus is u ydel geworden, die door de wet geregtvaerdigt [wilt] worden, gy zyt van de genade vervallen.

Vrag. Is dan de Cerimonieele wet geheel buiten gebruik gestelt, onder het N. Testament?

Antw. Hoewel het gebruik van dien onder den Christenen moet worden weggenomen, nogtans blyft ons de waarheid, en de substantie van dien in Christo

Jesu, in den welken zy haare vervullinge hebben. Luc. 16 : 16. De Wet, en de Propheeten zyn tot op Joannem: van dier tyd af wordt het Koninkryke Gods verkondigt, ende een ygelyk doet geweld op 't zelve.

∴. Vrag. Verschilt die wet van de wet der zeden?

Antw. Ja doch: De Cerimonie-wet raakt alleen de Jooden: maar die der zeden stelt de pligten voor van Jooden en Heidenen. 2. De wet der schaduwen hield stand tot op de tyden der verbeeteringe: maar die der zeden regeert door alle tyden. 3. De cerimonieele wet zag meer op de reinigmakinge des lighaams: maar die der zeden, eischt de reinigmakinge van lighaam en geest. 4. De cerimonieele wet, was Israël medegedeelt, na Gods afteekening op den berg Sinai: maar die der zeden is alle menschen van natuure bekent. 5. De wet der zeden belooft het leeven, voor die de geboden doen: maar de cerimonieele wet wyst Christus aan, voor hen die de wet der zeden niet konnen voldoen.

Vrag. Wat is de wet der zeden?

Antw. De wet der liefde, begreepen in de tien geboden, en by uitbreiding, in het gantsche woord van God, daarom de wet des Heeren genaamt, Psalm 19 : 8.

Vrag. Zijn wy dan schuldig, onder het N. Testament, gebruik te maken van de getuigenissen, genoomen uit de Wet en de Propheten?

Antw. Ja doch:

1. De Boeken des Oude Testaments zijn zo wel van God en Goddelyk, als de Schriften van het Nieuwe Testament. 2 Tim. 3 : 16. Alle de Schrift is van God ingegeeven, ende is nuttig tot leeringe, tot wederleggingе, tot verbeeteringe, tot onderwyzinge die in de regtvaerdigheid is.

2. Wy worden vermaant om de Boeken des Oude Testaments te onderzoeken, om 'er het leeven in te vinden. Joh. 5 : 39. Onderzoekt de schriften: want gy meint in

dezelve het eeuwige leeven te hebben: Ende die zyn 't die van my getuigen. Luc. 16 : 22. Zy hebben Mosem, en de Propheten, dat zy die hooren.

Vrag. Hebt gy nog een bewys?

Antw. 3. De Kerk van 't Nieuwe Testament is gebouwd op de Schriften, zo wel van het Oude als van het Nieuwe Testament. Eph. 2 : 20. Gebouwd op het fondament der Apostelen ende Propheten, waar van Jesus Christus is de uiterste hoeksteen.

4. Zy worden gepreezen, die gebruik hebben gemaakt van de Schriften des Oude Testaments. 2 Petr. 1 : 19, 20. Ende wy hebben het Prophetische woord, dat zeer vast is: Ende gy doet wel dat gy daar op agt hebt, als een ligt schynende in een duistere plaatze, tot dat de dag aanligtte, en de morgensterre opga in uwe herten.

∴. Vrag. Tot wat einde moeten zy van ons geleezen worden?

Antw. 1. Om ons in den Evangelio te bevestigen, dat alles wat van Christus gezegd is: duidelyk is vervult. 2 Cor. 1 : 20. Want zo veele beloften Gods, als 'er zyn, die zyn in hem Ja, ende zyn in hem Amen, Gode tot heerlykheid door ons.

2. Om ons leven daar na te reguleeren, in alle eerbaarheid, tot Godes eere, volgende zyne wille. Jes. 8 : 20. Tot de wet ende tot het getuigenisse, zo zy niet spreeken na deze woorden, het zal zyn datze geenen dageraad zullen hebben. 2 Cor. 7 : 1. Dewyl wy dan deze beloften hebben, geliefde, laat ons ons zelven reinigen van alle besmettingen des vleesches ende des geests, voleindigende de heiligmakinge in de vreeze Gods.

3. Om onze harten te vertroosten, onder de wederwaerdigheden, met de hoope des eeuwigen leevens. Rom. 15 : 4. Want al wat te vooren geschreven is, dat is tot onzer leeringe te vooren geschreeven: Op dat wy door lydzaamheid ende vertroostinge der Schriften hoope hebben zouden. Gal. 6 : 16. Ende zo veele als 'er na dezen regel zullen wandelen, over dezelve zal zyn vreede en barmhertigheid, ende over het Israël Gods.

XXVI. ARTIKEL,

Van Christus, als de eenige Middelaar, en Voorspraak by den Vader voor ons.

Wy gelooven dat wy gheenen toeganck hebben tot God, als alleen door den eenigen Middelaer ende Voorspraeck Jesum Christum den rechtveerdighen: dewelcke hierom mensche geworden is, ver-eenighende t'samen de Goddelicke ende de menschelicke nature; op dat wy menschen eenen toeganck souden hebben tot de Goddelicke Majesteyt, andersins ware ons den toeganck gesloten. Maer desen Middelaer, die de Vader ons heeft gegheven tusschen hem ende ons, en moet ons door syn grootheyt niet verschricken, om ons een ander, nae ons goet duncken, te doen soecken. Want daer en is niemant, noch in den Hemel, noch op der aerden, onder de schepselen, die ons liever heeft dan Jesus Christus. Dewelcke hoewel hy in de gedaente Gods was, nochtans hem selven vernieticht heeft, aen-nemende de gedaente eenes menschen, ende eenes knechts voor ons, ende is in alles synen broederen gelyck geworden. Indien wy nu eenen anderen Middelaer soecken moesten, die ons goet-gunstich ware; wien souden wy connen vinden, die ons meer beminde, dan hy die syn leven voor ons gelaten heeft, ooc doe wy syn vyanden waren? Ende so wy eenen soecken die macht ende aensien heeft; wie isser die des so vele heeft als de gene die geseten is ter rechter-hant syns Vaders, ende die alle macht heeft in den Hemel ende op der aerden? Ende wie sal eer verhoort werden,

als de eygen wel-beminde Sone Godts? So is dan alleen door een mistrouwen dit gebruyck ingevoert, dat men de heyligen onteert, in de plaetse van die te eeren; doende 't gene sy noyt ghedaen noch begeert en hebben, maer hebbent volstandelick, ende volgende hare schuldige plicht verworpen; als blyckt wt haren schriften. Ende hier en moet men niet voortbrenghen, dat wyt niet weerdich en zyn; want het heeft hier de meeninghe niet, dat wy onse ghebeden op onse weerdicheyt souden voordraghen, maer alleen op de uytnementheyt ende weerdicheyt onses Heeren Jesu Christi, wiens rechtveerdicheydt de onse is door 't geloove. Daerom de Apostel, willende dese sotte vreese, ofte veel meer, dat mis-vertrouwen van ons nemen; seght ons, dat Jesus Christus synen Broederen in alles gelyc geworden is, op dat hy ware een hooge Priester, barmhertich ende getrouwe, om de sonden des volcks te reynigen: want daer door dat hy selve, versocht zynde, geleden heeft; kan hy, den genen die versocht werden, te hulpe comen. Ende daer na, om ons noch meer moets te geven, om tot hem te gaen, seght hy: Dewyle wy dan eenen grooten Over-priester hebben Jesum den Sone Gods, die door de Hemelen inghegaen is; laet ons dese belydenisse vast houden, want wy en hebben geenen Over-priester die niet en soude konnen medelyden hebben met onse cranckheden: maer die in allen dingen na de gelycheyt heeft versocht geweest, sonder sonde. Daerom laet ons toegaen met vrymoedicheyt tot den throon der genade, op dat wy barmherticheyt cryghen ende genade vinden in den tydt der hulpe: de selve Apostel seght, dat wy vryheyt hebben tot den inganck des Heylichdoms door het bloet Jesu, laet ons dan gaen, segt hy, met vrymoedicheyt des geloofs, enz. Item, Christus heeft een eeuwich Priesterdom, waer door hyse ten vollen can salich maken, die door hem tot Godt gaen, altyt levende, om voor hen te bidden.

Wat gebreeckter meer, dewyle Christus selve dese wt-sprake doet? Ick ben de wegh, ende de waerheyt, ende het leven: niemant en comt tot den Vader dan door my. Waer toe souden wy eenen anderen Advocaet soecken; aenghesien het God belieft heeft ons synen Sone tot eenen Advocaet te geven? Laet ons hem niet verlaten om eenen anderen te nemen: ofte veel meer, eenen anderen soecken, sonder hem ymmermeer te vinden, want als God hem ons gegeven heeft, so wiste hy wel dat wy sondaers waren. Daerom achtervolghende het bevel Christi, so roepen wy den Hemelschen Vader aen door Christum onsen eenigen Middelaer; gelyc wy int gebedt des Heeren geleert zyn: versekert zynde, dat al wat wy den Vader in synen naem bidden sullen, ons sal gegeven werden.

V R A G E.

Konnen de geloovige, door zig zelven, haar leeven reegelen na de Wet?

Antw. Neen, de Heere moet hen daar toe bekwaam maken, door zijnen Geest. Ezech. 36 : 27. Ende ik zal mynen Geest geven in 't binnenste van u: Ende ik zal maken dat gy in myne inzettingen zult wandelen, ende myne regten zult bewaren en doen. 1 Cor. 12 : 3. Ende niemand kan zeggen Jesum den Heere te zyn, dan door den Heiligen Geest.

Vrag. Wanneer maakt God zyn volk daar toe bekwaam?

Antw. Als ze hem met hartelyk zugten zonder ophouden daar om bidden. Ezech. 36 : 37. Daar en boven, zal ik hierom van den huize Israëls verzogt worden, dat ik het hen doe. Psalm 119 : 4, 5. Heere gy hebt geboden, dat men uwe beveelen zeer bewaaren zal.

Och dat myne weegen gerigtet werden, om uwe inzettingen te bewaaren!

Vrag. Door wien hebben wy den toegang in het gebed tot God?

Antw. Door den eenigen Middelaar en Voorspraak, Jesus Christus. Eph. 3 : 12. In den welken wy hebben de vrymoedigheid, en den toegang met vertrouwen, door het gelove aan hem. Dit is het, 't geene in dezen Artikel staat te zien.

.·. Vrag. Hoe verdeelt gy de Artikel?

Antw. In twee deelen:

I. Eerst zullen wy zien,

A. En dat Jesus Christus onze eenige Middelaar en Borge is. Wy geloven dat wy genen toegang hebben tot God, als alleen door den eenigen Middelaar en Voorsprake Jesum Christum, den regtvaerdigen.

B. En dat hy daartoe zijne Goddelyke natuure heeft vereenigt met de Menschelyke. Dewelke hierom mensche geworden is, vereenigende t'samen de Goddelyke ende de Menschelyke natuure, op dat wy menschen eenen toegang zouden hebben tot de Goddelyke Majesteit, anderzints waare ons de toegang gesloten.

II. Daar na zullenwe beschouwen, hoe wy van dezen Middelaar vrymoedig gebruik moeten maken.

A. Waar toe de swaarigheden worden weg genomen, die ons anderzints zouden konnen belemmeren.

a. De swaarigheden zien of op de grootheid van zijn Persoon, of op de grootheid van onze onwaerdigheid.

1. Ten opzigte van zijn Persoon. Maar dezen Middelaar, die de Vader ons heeft gegeven, tussen hem ende ons, en moet ons door zyn grootheid niet verschrikken, om ons een ander na ons goeddunken te doen zoeken.

De reden zijn dezen,

a. Niemand heeft ons liever dan Christus, die om onzent wille is Mensch en Borge geworden. Want daar is niemand in den hemel, nog op der aarden onder de schepselen, die ons liever heeft dan Jesus Christus, dewelke, hoewel hy in de gedaante Gods was, nogtans hem zelve vernietigt heeft, aanneemende de gedaante

eenes menschen, ende eenes knegts voor ons, ende is in alles zynen broederen gelyk geworden. Indien wy nu eenen anderen Middelaar zoeken moesten, die ons goedgunstig waare, wien zouden wy konnen vinden, die ons meer beminde dan hy, die zyn leven voor ons gelaten heeft, ook doe wy zyn vyanden waren.

b. Niemand heeft meer magt en aanzien dan deze Middelaar Christus. Ende zo wy eenen zoeken, die magt ende aanzien heeft: wie is 'er, die zo vele heeft als de gene die gezeten is ter regterhand zyns Vaders? Ende die alle magt heeft in den hemel, ende op der aarden? Ende wie zal eer verhoort worden als de eigen welbeminde Zone Gods?

c. 't Mistrouwen der menschen alleen heeft den mensch van Christus afgevoert, en heul doen zoeken by menschen, teegen den woorde Gods. Zo is dan alleen door een mistrouwen dit gebruik ingevoert, dat men de heilige onteert in de plaatse van die te eeren, doende 't gene zy nooit gedaan nog begeert hebben, maar hebben 't volstandiglyk ende volgende haare schuldige pligt verworpen; als blykt uit haare schriften.

2. Ten opzigte van onze onwaerdigheid. En hier moet men niet voortbrengen dat wy 't niet waerdig zyn.

De reedenen zijn deze:

a. Wy gronden onze toenadering niet, op onze verdiensten, maar alleen op Christus geregtigheid: Want hier is de meening niet dat wy onze gebeden op onze waerdigheid zouden voordragen, maar alleen op de uitneementheid en waerdigheid onzes Heeren Jesu Christi, wiens regtvaerdigheid de onze is door 't gelove.

b. De Schrift doet alles,

aa. Om deze zotte vreeze, of veel meer dat mistrouwen van ons te neemen, als de Apostel zegt, dat Jesus Christus zynen Broederen in alles gelyk geworden is, op dat hy ware een Hogen-priester. barmhertig, ende getrouw, om de zonden des volks te reinigen: Want daar door, dat hy zelve verzogt zynde, geleden heeft, kan hy den genen die verzogt worden, te hulpe komen.

bb. Om ons nog meer moed te geven, om tot hem te gaan, zeggende: dewyl wy dan eenen grooten Hogenpriester hebben, Jesum den Zone Gods, die door de hemelen ingegaan is: laat ons deze belydenisse vast hou-

den: Want wy hebben geenen Hogen-priester, die niet zouden konnen medelyden hebben met onze krankheden, maar die in alle dingen na de gelykheid heeft verzogt geweest zonder zonde. Daarom laat ons toegaan met vrymoedigheid tot den throon der genade, op dat wy barmhertigheid krygen, ende genade vinden in den tyd der hulpe. Dezelve Apostel zegt: dat wy vryheid hebben tot den ingang des heiligdoms door het bloed Jesu, laat ons dan gaan met vrymoedigheid des geloofs, enz. Item, Christus heeft een eeuwig Priesterdom, waar door hy ten vollen kan zalig maken, die door hem tot God gaan, altyd leevende om voor hen te bidden.

B. De nadere reedenen worden aangeweezen, die ons vrymoedigheid geeven om door Christus tot den Vader te gaan.

a. De Reedenen zijn genomen

1. Van de volkomentheid in Christus, om Middelaar en Voorbidder voor ons te zijn. Wat gebreekt 'er meer? dewyl Christus zelve deze uitspraak doet: Ik ben de weg, ende de waarheid, ende het leeven: Niemand komt tot den Vader dan door my.

2. Van zijn aanstellinge tot dat einde. Waar toe zouden wy eenen anderen Advocaat zoeken, aangezien het God belieft heeft, ons zynen Zone tot eenen Advocaat te geeven.

b. De vermaaning, daar op gebouwt, is aller-kragtigst. Laat ons hem niet verlaten, om eenen anderen te neemen: ofte veel meer eenen anderen te zoeken, zonder hem immermeer te konnen vinden: want als God hem ons gegeven heeft, zo wist hy wel dat wy zondaars waren.

c. De practyk, ten besluite voorgesteld: Daarom agtervolgende het bevel Christi, zo roepen wy den hemelschen Vader aan door Christum onzen eenigen Middelaar, gelyk wy in 't gebed des Heeren geleert zyn: verzekert zynde dat al wat wy den Vader in zynen name bidden zullen, ons zal gegeven worden.

Vrag. In hoe veel daaden bestaat Christus Priester-ampt?

Antw. In twee. In zijn op-offering en voorbiddinge. De op-offering was zijn werk op der aarden, Jes. 53 : 10. Als hy zyne ziele haar [tot] een schuld-offer gestelt zal hebben, zo zal hy zaad zien. Hebr. 10 : 10. In welken wille

wy geheiligt zyn door de offerhande des lighaams Jesu Christi, eenmaal [geschied]. De voorbiddinge is zijn werk in den hemel, Rom. 8: 34. Die ook voor ons bid. Hebr. 7 : 25. Alzo hy altoos leeft om voor ons te bidden. Weegens het eerste is gesproken, Art. XXI. Nopens het laatste, staat thans gehandelt te worden.

Vrag. Ware het niet genoeg dat Christus op aarde zijnde, heeft geoffert?

Antw. Gantschelyk niet. Christus moest de zaligheid, die hy offerende op aarde heeft verdient, door kragt van zijn voorbiddinge toebrengen. Dit was voorgebeeld door den Hogenpriester onder het Oude Testament, welke niet alleen moest offeren, maar daar na met het bloed der offer-dieren ingaan in het Heilige der Heiligen, om dat te sprengen op het Verzoen-dekzel, om daar een rook van reukwerk van te maken, Lev. 16. Zonder dit konde Christus geen Hogenpriester zijn. Hebr. 10 : 11, 12. Een iegelyk Priester stont wel alle dage dienende, ende dezelve slagtofferen dikmaal offerende, die de zonde nimmermeer konnen wegneemen. Maar deeze een slagt-offer voor de zonden geoffert hebbende, is in eeuwigheid gezeten aan de regterhand Gods.

∴ Vrag. Hoe blykt dit verder?

Antw. Dit was noodzaakelyk

1. Aan de zyde Gods, dewyl het Gode zo min betamelyk was, eenen schuldigen zondaar aan zijn hoogst gekwetste Majesteit, tot zijn genaden-throon toe te laten, als hem zelve in gunste na hem te wenden; waarom hy zodanig een behoefde, die als zijn voldoenende Borge in zijn plaats daar ten goede verscheen, om zulks uit kragt van voldoeninge voor hem uit te werken.

2. Aan de zyde des Middelaars, dewyl Christus uit kragt van zijn borgtogt was verbonden, de zijne tot de bezitting van de hemelsche gelukzaligheid over te brengen, waartoe zijn voorbiddinge, zo wel als zijne offerhande, behoorde. Hebr. 7 : 25. Waarom hy ook volkomelyk kan zalig maken, de gene die door hem tot God gaan, alzo hy altyd leeft om voor haar te bidden.

3. Aan de zyde des zondaars, dewyl de uitverkoorne, schoon al bekeert en wedergeboren, egter dagelyks zondigen, en uit dien hoofde de geduurige beschulding van Wet en Satan voor den throon zijn onderworpen: waarom

zy dan ook Christus, als Advocaat en Voorspraak, benoodigt zijn, die haar zaaken opvat bepleit en antwoord. Rom. 8 : 34. Wie is 't die verdoemt? Christus is 't die gestorven is; ja dat meer is, die ook opgewekt is, die ook ter regterhand Gods is: die ook voor ons bidt.

Vrag. Hebt gy nog meer reedenen?

Antw. 4. Ja. Dus wil God leeren,

a. Dat hy in 't behouden van den zondaar, alleen genade oeffent, zo ten opzigte van den mensche zelve, als ten aanzien van den Borge, die hy voor den mensche geschonken heeft. Joh. 3 : 16. Want alzo lief heeft God de waereld gehad, dat hy zynen eenig-geboren Zone gegeven heeft, op dat een iegelyk die in hem gelooft niet verderve, maar het eeuwige leven hebbe.

b. Dat het zijn welbehagen is, dat Jesus Christus, als Middelaar, en Borge van den zondaar, erkent worde; als nog zijnde voor den throon, hun ten goede, om van hun erkent, en gebruikt te worden. Openb. 8 ; 3, 4. Ende daar kwam een ander Engel, ende stont aan den altaar, hebbende een gouden wierook-vat: Ende hem wierdt veel reukwerk gegeeven, op dat hy het met de gebeden aller heiligen zoude leggen op den gouden altaar, die voor den throon is, ende de rook des reukwerks met de gebeden der heiligen ging op van den hand des Engels voor God.

Vrag. Waar in bestaat die voorbiddinge?

Antw. 1. Niet in eene gemeene smeekinge voor alle menschen, spruitende uit een gemeene geneegentheid, hoedanig zommige willen, dog verkeerdelyk, dat Christus biddende voorkomt, Luc. 23 : 34. Vader vergeeft het haar, want zy weten niet wat zy doen.

2. Nog in het bidden voor zig zelven, gelyk hy gedaan heeft in zyne omwandelinge op aarde. Hebr. 5 : 7. Die in de dagen zynes vleesches gebeden, en smeekingen, tot den geenen, die hem uit den dood konde verlossen, met sterke roepinge ende traanen geoffert hebbende, ende verhoort zynde uit de vreeze.

Vrag. Waar in dan?

Antw. In een vertooning aan God van de offerhanden, door hem gedaan, op dat God uit aanmerkinge van dezelve, onze nooden en begeerten gunstelyk vervulle. Hebr. 7 : 25. Alzo hy altyd leeft, om voor haar te bidden. Joh. 14 : 16. Ende ik zal den Vader bidden, ende hy zal u eenen anderen Trooster geven, op dat hy by u blyve in der eeuwigheid.

∴ Vrag. Hoe breid gy dit uit?

Antw. Dat Jesus Christus, als onzen eenigen Middelaar

1. In den hemel verschynt, voor het aangezigte Gods, ten nutte van zijn volk, met vertoning van al zijn lyden, en gehoorsaamheid, als daar door het regt van de Goddelyke wet in alles genoeg gedaan hebbende; waar op d'Apostel ziet, Hebr. 9 : 24. Want Christus is niet ingegaan in het heiligdom, dat met handen gemaakt is, het welk is een tegenbeeld des waren, maar in den hemel zelve, om nu te verschynen voor het aangezigte Gods voor ons.

2. Daar spreekt hy hun voor, en staat in voor hun, in Gods gerigte, teegen alle sterke roepingen der zonden, der Wet, en des Satans, die der zelver eeuwig verderf afvorderen. 1 Joh. 2 : 1. Myne kinderkens ik schryve u dezē dingen, op dat gy niet zondigt: Ende indien iemand gezondigt heeft, wy hebben eenen Voorspraak by den Vader, Jesum Christum den regtvaerdigen.

3. Daar betuigt hy zijn standvastige, en heilige wille, dat alle de uitverkoorne, voor wien hy met eene offerhande in eeuwigheid heeft voldaan, op der aarden worden geheiligt, ende bewaart, Joh. 17 : 15, 16. en vervolgens in d'eeuwige heerlykheid overgebragt. Vers 24. Vader, ik wil dat daar ik ben, ook die by my zyn, die gy my gegeven hebt: op dat zy myne heerlykheid mogen aanschouwen, die gy my gegeven hebt.

4. Eindelyk heiligt hy haare gebeden, zo datze, hoe gebrekkig, Gode aangenaam zijn, en verhoort worden, dewyl zy geschieden in den naame Jesus. Openb. 8 : 3, 4. Ende daar kwam een andere Engel, ende stont aan den

altaar, hebbende een gouden wierook-vat: Ende hem wierdt veel reukwerks gegeven, op dat hy het, met de gebeden aller heiligen, zoude leggen op den gouden altaar, die voor den throon is. En de rook des reukwerks met de gebeden der heiligen ging op van de hand des Engels voor God.

Vrag. Hebben wy door Christus, als den Middelaar, toegang tot God?

Antw. Dat worden wy geleert, Eph. 3 : 12. In den welken wy hebben de vrymoedigheid, ende den toegang met vertrouwen, door het gelove aan hem.

Vrag. Hoe blykt dit verder?

Antw. Hier toe is Christus Mensch geworden, vereenigende zyne Goddelyke met de Menschelyke natuure; op dat wy menschen eenen toegang zouden hebben tot de Goddelyke Majesteit; andersints ware ons den toegang gesloten: Want onze God is een verteerend vuur; Hebr. 12 : 29. Zie dit in Adam, Gen. 3 : 10. Ik hoorde de stemme, ende ik vreesde: want ik ben naakt, daarom verbergde ik my. In Israël, Exod. 20 : 19. Zy zeiden tot Mozes, spreekt gy, ende wy zullen hooren: Ende dat God met ons niet spreeke, op dat wy niet sterven.

Vrag. Hoe gaat men door Christus, als den Middelaar, tot den Vader?

Antw. 1. Op zijn bevel, toetreedende, om de begeerten aan God bekent te maken: Want hy zegt, Matth. 7 : 7. Bidt, en u zal gegeven worden.

2. Zijne verdiensten door een werkelyk geloof aangrypende, zig met hem vereenigende, en zo met hem voor den throon komende, om in zijnen naame verhooringe te ontfangen, gelyk Daniël bad, Cap. 9 : 17. Om des Heeren wille. De Kerk, Psalm 80 : 16. Om den Zoone, die gy u gesterkt hebt.

3. Alle onze gebeden in zijn hand stellende, op dat hyze

met zijne voorbiddinge tot den Vader opbrenge. Openb. 8 : 3, 4.

4. Dadelyk vertrouwende, dat God om zijnes Zoons wille, alles schenken zal, wat wy in den gelove begeeren. Joh. 16 : 23. Voorwaar, voorwaar ik zegge u, al wat gy den Vader zult bidden in mynen naame, dat zal hy u geven.

Vrag. Is die voorbiddinge Christi troostryk?

Antw. Ja doch,

1. Tegen het gevoel van zonden. 1 Joh. 2 : 1, 2. Indien iemand gezondigt heeft, wy hebben eenen voorspraak by den Vader, Jesum Christum den regtvaerdigen: Ende hy is een verzoeninge voor onze zonden.

2. Tegen de schrik voor Gods toorn. 2 Thess. 1 : 10. Ende zynen Zoone uit de hemelen verwagten, den welken hy uit den dooden verwekt heeft, namelyk Jesum, die ons verlost van den toekomenden toorn.

3. Tegen de vreese voor de verdoemenis, Rom. 8 : 1. Zo is 'er dan nu geen verdoemenisse voor den geenen, die die in Christo Jesu zyn.

4. Tegen de swakheden van ons vleesch, waar meede wy dagelyks te worstelen hebben. Hebr. 2 : 17, 18. Waarom hy in alles den broederen moeste gelyk worden, op dat hy een barmhertig ende een getrouw Hoge-priester zoude zyn, in de dingen, die by God te doen waren, om de zonden des volks te verzoenen. Want in 't geene hy zelve verzogt zynde geleden heeft, kan hy de geene die verzogt worden te hulpe komen.

∴. Vrag. Welke swaarigheeden moeten 'er by ons weg genomen worden, zullen wy vrymoedig gebruik van den Middelaar maaken?

Antw. Wy moeten niet verschrikt worden door de grootheid van zijn Persoon, om ons een ander na ons goeddunken te doen zoeken. 't Leid wel zo by veele swakgelovige, dat de Heere Jesus nu zo ligt niet te beweegen is, als doe hy op aarde was. Men denkt, konde ik nu zo met hem omgaan als de Discipelen, en de Vrouwen deeden! Konde ik nu eens in een huis komen, daar hy was, en zo gemeensaam met hem spreeken, als Maria, en Martha! Konde ik nu over weg in zijn gezelschap zijn, ik zoude hem bidden, dat hy zig over my wilde ontfermen, in hoope dat hy medelyden met my zoude hebben!

Maar nu hy zo hoog in den hemel is, vreese ik, dat hy zig niet zal laten beweegen, op het bidden van zulk een nietig mensch, als ik ben. Doch deze gedagten komen voort uit swak-gelovigheid en onweetentheid. De gezeegende Middelaar heeft niet alleen de menschelyke natuur aangenomen, maar behoud die medelydende menschelyke natuure, nog in den hemel. Want kan een volmaakte natuur medelydig zijn, zo ook een verheerlykte, ja hoe de volmaaktheid in grooter trap is, hoe de hoedanigheid van medelydentheid ook uitsteekender moet zijn; want zij komt uit liefde voort. Daarom, Hebr. 4 : 15, 16. Want wy hebben geen Hogen-priester, die niet kan medelyden hebben met onze zwakheden, maar die in alle dingen, gelyk als wy, is verzogt geweest, [doch] zonder zonde. Laat ons dan met vrymoedigheid toegaan tot den throon der genade, op dat wy barmhertigheid mogen verkrygen, ende genade vinden, om geholpen te worden ter bekwamer tyd.

Vrag. Wat kan een swak-gelovige bemoedigen, om door Christus tot den Vader te gaan?

Antw. 1. Dat de Heere Jesus ons vriendelijk roept, dat wy met den last onzer zonden tot hem zullen komen. Matth. 11 : 28. Komt herwaarts tot my alle die vermoeit ende belast zyt, ende ik zal u ruste geven. Jes. 45 : 22. Wendt u na my, wordet behouden alle gy einden der aarde! Want ik ben God, ende niemand meer.

2. Verzekert, dat hy niemand, die in den gelove tot hem komt, van de hand zal wyzen. Joh. 6 : 37. Al wat my de Vader geeft, zal tot my komen: Ende die tot my komt, zal ik geenzints uitwerpen.

3. De voorbeelden der ellendigen, die tot Jesus gekomen, en door hem geholpen zijn: De weenende zondaresse, welker zonden veele waaren, Luc. 7 : 47. De bloed-vloejende Vrouwe, die al het haare bij de Medicyn-meesters verspild hadde, Marc. 5 : 29. De Moordenaar aan 't kruis, die op 't einde van zijn leeven om genade riep, Luc. 22 : 43.

Vrag. Wat al meer?

Antw. 4. Niemand isser onder de schepselen in den hemel nog op der aarde, die ons liever heeft dan Jesus Christus, dewelke in de gestaltenisse Gods zynde, geenen roof geagt heeft Gode even gelyk te zyn: maar heeft hem zelven vernietigt, de gestaltenisse eens dienstknegts aange-

nomen hebbende, ende is den mensche gelyk geworden, om hem te behouden, Phil. 2 : 6, 7. Hebr. 2 : 17.

5. Moesten wy eenen anderen Middelaar zoeken die ons goedgunstig ware, wie zouden wy kunnen uitvinden, die ons meer beminde, dan hy die zyn leven voor ons gelaten heeft, ook doe wy zyne vyanden waren. Rom. 5 : 10. Immers, Niemand heeft meerder liefde als deze, dat iemand zyn leven zette voor zyne vrienden, Joh. 15 : 13. God bevestigt zyne liefde tegen ons, dat Christus voor ons gestorven is, als wy nog zondaars waren, Rom. 5 : 8.

6. Ook zouden wy niemand kunnen zoeken of vinden, die zo veel magt en aanzien heeft, om onze verhooringe te verwerven, als de Heere Jesus, die gezeten is aan de regterhand zynes Vaders, Ps. 110 : 1. Die alle magt heeft in den hemel ende op der aarden, Math. 28 : 18. En zegt, Vader ik wil, dat daar ik ben, ook die by my zyn, die gy my gegeven hebt, op dat zy myne heerlykheid mogen aanschouwen, die gy my gegeven hebt, Joh, 17 : 24.

∴. Wat heeft het mistrouwen der menschen hier tegen ingevoert?

Antw. De dooling, die hier tegen in 't oog loopt, wordt niet uitdrukkelijk gezeit; egter daar omtrent zo gesprooken, dat zij ligtelyk te kennen zij. Ook is van zelf bekent, dat men in het Pausdom, Maria's 's Heeren Moeder, de Engelen, als onlighamelyke weezens aangemerkt, en een meenigte van heiligen, 't zy datze heilig of ten minsten in de waereld zijn geweest, of blootelyk verdigt, tot Meede-middelaars van voorspraak stelt, en voor zodanig aanbidt: en dat niet blootelyk om voor hun by God den Vader, maar ook by den Zoon, als Middelaars te willen zyn. Daar van belyden wy, op 't allerzagst gesprooken, zo is dan alleen door een mistrouwen dit gebruik ingevoert, dat men de heiligen onteert, in plaats van die te eeren; doende 't geen zy nooit gedaan, nog begeert hebben, maar volstandig en volgende haar schuldige pligt, verworpen hebben; als blykt uit hare schriften.

∴. Vrag. Is dit zo by de Roomschgezinden?

Antw. Dit blykt genoeg uit hun dagelyks bedryf: zo een groote meenigte van Kerken, Kloosters, en Altaren tot dienst der Heiligen gestigt; zo veele dagen in het jaar ter eeren van dezelve plegtig geviert; zo veelerhande

ordens hunner Monniken, Nonnen, en Ridderschappen, aan byzondere heilige toegewyd; zoo veele buiten en binnenlandsche Bedevaarden, t'hunner eere t'ondergaan; zo veele zielen, die zig stervende, aan iemand der heiligen beveelen; ja zo veele diensten aan de heiligen gedaan, daar zy gerust op zijn, om zelf daar op te sterven, meer dan datze zouden denken op de waerdige verdiensten van Gods eigen Zoon. Die dit ontkennen of verschoonen wil, door voor te wenden, dat het of niet, of zo niet, in het Pausdom werdt gedaan, die moet geen regte kennisse van het Pausdom, of geen schaamte hebben.

Vrag. Is 't dan niet geoorlooft, de Heiligen te aanbidden?

Antw. 1. Zulks te doen is strydig tegens de wille Gods. Matth. 4 : 10. Doe zeide Jesus tot hem, gaat weg Satan: want daar staat geschreven, den Heere uwen God zult gy aanbidden, ende hem alleen dienen. Verg. Deut. 7 : 13. Cap. 10 : 20.

2. Gods woord zegt duidelyk dat Christus alleen de Voorspraak is, en dat 'er geen ander zyn kan. 1 Tim. 2 : 5. Daar is ook een Middelaar Gods ende der Menschen, de Mensche Jesus Christus. 1 Joh. 2 : 1. Wy hebben eenen voorspraak by den Vader, Jesum Christum, den regtvaerdigen.

Vrag. Hoe blykt dit meer?

Antw. 3. De Heiligen hebben geen kennis van onze nooden, en van de opregtheid der geenen, die hun tot voorbidders zouden begeeren. Jes. 63 : 16. Gy doch zyt onze Vader, want Abraham weet van ons niet, ende Israël kent ons niet.

4. De Heiligen aanroepende, doen wy 't geen zy nooit gedaan, nog begeert hebben; maar volgende haaren schuldigen pligt volstandelyk verworpen hebben, als blykt, Hand. 10 : 26. Maar Petrus regtede hem op, zeggende, staat op, ik ben ook zelve maar een mensche. Hand. 14 : 14, 15. Maar de Apostelen, Barnabas ende Paulus, dat hoorende

(te weten, dat de schaare hen offeren wilde) scheurden hare kleederen, ende sprongen onder de schare, roepende ende zeggende, Mannen, waarom doet gy deze dingen? Wy zyn ook menschen van gelyke bewegingen, gelyk gy. Openb. 22 : 8, 9. Ende doe ik ze gehoort, ende gezien hadde, viel ik neder om aan te bidden voor de voeten des Engels, die my deze dingen toonde; ende hy zeide tot my, ziet dat gy het niet doet, want ik ben uwe mede-dienstknegt, ende uwer broederen der Propheten, ende der gener die de woorden dezes boeks bewaren. Aanbid God.

∴ Vrag. Maar de gelovige op aarde bidden wel voor malkanderen, waarom dan ook de heilige in den hemel niet, voor de menschen die op aarde zijn?

Antw. 1. Die op der aarde zijn, kennen malkanders nooden; doch, die in den heemel zijn, hebben geen kennisse van de nooden der vroomen op aarde. Jes. 63 : 16.

2. Die op der aarde zijn, hebben een uitdrukkelyk bevel: Bidt voor malkanderen. Jac. 5 : 16.

3. Die op der aarde zijn, doen het neffens malkanderen, in eenen gelyken graad, niet op haar eige verdiensten, of waerdigheid; maar alleen in den naame Christi. Maar men wil in de Heiligen in den hemel een opperheid, waerdigheid en kragt van verdiensten stellen, dat aanloopt tegen het gezonde woord van God.

∴ Vrag. Maar moeten wy niet afgeschrikt worden, van te bidden in den naame Christi, als wy zien, zulks niet waerdig te zijn?

Antw. 1. Geenzints: Want wy dragen onze gebeden niet voor op onse waerdigheid, maar alleen op de uitneementheid en waerdigheid onses Heeren Jesu Christi, wiens regtvaerdigheid de onse is door 't gelove. Dan. 9 : 17, 18. Ende nu, ô onze God, hoort na het gebed uws knegts, ende na zyne smeekingen, ende doet uw aangezigte ligten over ons heiligdom, dat verwoest is: Om des HEEREN WILLE. Neigt uw oore myn God, ende hoort, doet uwe oogen op, ende ziet onze verwoestingen, ende de stad, die na uwen name genoemt is: want wy werpen onze smeekinge voor uw aangezigte niet neder op ONZE GEREGTIGHEDEN, maar op UWE BARMHERTIGHEDEN, die groot zyn. Psalm 84 : 10. ô God, onze schild, ziet, aanschouwt het aangezigte uwes gezalfden!

2. 't Is een zotte vreeze, toe te geeven aan 't besef van onze onwaerdigheid, of veel meer een mistrouwen aan Christus onbegrypelyke genade, die voor ons roemt tegen het oordeel.

a. Paulus heeft die zotte vreeze, of dat mistrouwen van ons willen neemen, als hy zegt, Hebr. 2 : 17, 18. Waarom hy in alles den Broederen moeste gelyk worden, op dat hy een barmhertig ende een getrouwe Hoge-priester zoude zyn in de dingen, die by God te doen waren, om de zonden des volks te verzoenen: want in 't geene hy zelve verzogt zynde, geleden heeft, kan hy de geene die verzogt worden te hulpe komen.

b. Voorts, zegt hy, om ons meer moeds te geven, om tot God te gaan: Hebr. 4 : 14—16. Dewyl wy dan eenen grooten Hoogen-priester hebben, die door de hemelen door gegaan is, namelyk Jesum den Zone Gods, zo laat ons deze belydenisse vast houden: want wy hebben geenen Hoogen-priester, die niet kan medelyden hebben met onze swakheden; maar die in alle dingen gelyk als wy, is verzogt geweest, dog zonder zonde: laat ons dan met vrymoedigheid toegaan tot den throon der genade, op dat wy barmhertigheid mogen verkrygen, ende genade vinden, om geholpen te worden ter bekwamer tyd. En Hebr. 10 : 19, 20. en Cap. 7 : 24, 25.

.·. Vrag. Wat kan ons verder bemoedigen?

Antw. 3. Christus uitsprake zelve, Joh. 14 : 6. Ik ben de weg, en de waarheid, ende het leven: Niemand komt tot den vader dan door my. Waar toe zouden wy dan eenen anderen Advocaat zoeken, aangezien het Gode believe heeft ons zynen Zone tot een Avocaat te geven. Alle overleggingen van 't ongelove moeten verdwynen voor deze beloften. Want wie zal beschuldingen inbrengen tegen de uitverkoorne Gods? Christus is 't die voor ons BID, Rom. 8 : 33, 34.

Vrag. Wat besluit gy uit dit alles?

Antw. Laat ons hem niet verlaten, om eenen anderen te nemen: ofte veel meer; eenen anderen zoeken, zonder hem immer te vinden, want als God hem ons gegeven heeft, zo wiste hy wel dat wy zondaars waren.

Rom. 5 : 8, 9. Maar God bevestigt zyne liefde tegen ons, dat Christus voor ons gestorven is, als wy nog zondaars waren, veel meer dan, zynde nu geregtvaerdigt door zyn bloed, zullen wy door hem behouden worden van den toorn.

Vrag. Hoe doen wy dit?

Antw. Als wy agtervolgende het bevel Christi, den hemelschen Vader aanroepen, door Jesum Christum, onzen eenigen Middelaar, gelyk wy in 't gebed des Heeren geleert zyn, verzeekert zynde, dat al wat wy den Vader in zynen naam bidden zullen, ons zal gegeven worden. Joh. 14 : 13. Ende zo wat gy begeeren zult in mynen name, dat zal ik doen: op dat de Vader in den Zoone verheerlykt worde. Luc. 18 : 7. En zal God dan geen regt doen zynen uitverkorenen, die dag en nagt tot hem roepen, hoewel hy lankmoedig is over haar?

XXVII. ARTIKEL,

Van de Algemeene Kristelyke Kerke.

Wy gelooven ende belyden eene eenige Catholycke ofte algemeyne Kercke, de welcke is eene Heylige vergaderinge der ware Christgeloovigen, alle hare salicheyt verwachtende in Jesu Christo, gewasschen zynde door syn bloedt, geheylicht ende versegelt door den H. Gheest. Dese Kercke is gheweest van den beginne der werelt af, ende sal zyn tot den eynde toe: als daer uyt blyckt, dat Christus een eeuwich Coninck is: de welcke sonder onderdanen niet zyn en can. Ende dese heylighe Kercke wert van God bewaert, ofte staende gehouden, teghen het woeden der geheele werelt; hoewel sy somwylen eenen tijt lanck seer cleyn, ende als tot niet schynt gecomen te zyn in de ooghen der menschen. Ghelyck hem de Heere, geduerende den gevaerlycken tyt onder Achab, seven duysent menschen behouden heeft, die hare knien voor Baal niet gebogen en hadden. Oock mede is dese H. Kercke niet ghelegen, ghebonden, of bepaelt in een sekere plaetse, of aen sekere persoonen, maer sy is verspreyt ende verstroyt door de geheele werelt: nochtans t'samen-ghevoecht ende vereenicht zynde met hert ende wille in eenen selven Gheest, door de cracht des geloofs.

VRAGE.

Gezien hebbende de zaligheid die Christus heeft verdient, en de vrugten, die 'er uit volgen; wat staat ons nu te zien?

Antw. De orde leid ons tot de beschouwinge der KERKE; voor wien Christus gestorven is: Want niemand kan God tot zynen Vader hebben, die de Kerk niet tot zynen Moeder heeft; waarom Paulus spreekt van Jerusalem, dat boven, vry, en onzer aller moeder is. Gal. 4 : 26.

Vrag. Is de beschouwinge der Kerke aantrekkelyk?

Antw. Ja doch. Zy is de heerlykste staat die ooit op aarde geweest is; ontworpen voor de grondlegginge der waereld, in Gods eeuwig raads-besluit, gegrondvest op het kruis van zijnen Zoon, in de volheid des tyds, bezielt van zijnen Geest; het hoogste einde van alle zijne werken, en het voorname oogwit van alle zijne wonderdaden: Hoogl. 6 : 10. Wie is zy die daar uitziet als de dageraad: schoon gelyk de Mane, zuiver als de Zonne, schrikkelyk als slag-ordens met banieren?

Vrag. Hoe behoort een Christen de Kerk te beschouwen?

Antw. Dankende dat hy door den gelove een levendig Litmaat is, ende eeuwiglyk zal blyven: Psalm 52 : 10. Maar ik zal zyn als een groene olyf-boom in Godes huis: ik vertrouwe op Gods goedertierentheid eeuwiglyk ende altoos. Openb. 3 : 12. Die overwint ik zal hem maken tot een pilaar in den tempel myns Gods, ende hy zal niet meer daar uitgaan.

Vrag. Wat is den inhoud van dezen Artikel?

Antw. Een levendige uitbeeldinge van de Algemeene Kristelyke Kerke.

∴ Vrag. Hoe verdeelt gy den Artikel?

Antw. In twee deelen.

I. 't Eerste Lit stelt vast, dat God eene Kerk op aarden heeft: Wy geloven ende belyden een eenige algemeene Kristelyke Kerke.

II. Het twede geeft op.

A. Een beknopte uitbeeldinge van de Kerk. Dewelke is eene heilige vergaderinge der waare Christ-gelovigen, alle hare zaligheid verwagtende in Jesu Christo, gewasschen zynde door zyn bloed, geheiligt ende verzegelt door den Heiligen Geest.

B. Een omstandige verklaaring, door twee stellingen, in welken de algemeenheid der Kerke vertoont wordt, ten aanzien van de tyd, plaats en volk.

a. Ten aanzien van de tyd:

1. Dat 'er altyd een Kerk op aarde geweest is, en blyven zal tot aan den jongsten dag: Deze Kerk is geweest van den beginne der wereld, en zal zyn tot den einde toe, als daar uit blykt, dat Christus een eeuwig Koning is, dewelke zonder onderdanen niet zyn kan.

2. Datze daarom van God in de allergevaarlykste tyden, wonderbaar bewaart wordt. Ende deze heilige Kerke wordt van God bewaart ofte staande gehouden, tegen het woeden der geheele waereld; hoewel zy zomwylen eenen tyd lang zeer klein ende als tot niet schynt gekomen te zyn in de oogen der menschen. Gelyk hem de Heere, geduurende den gevaarlyken tyd onder Achab, zeven duizend menschen behouden heeft, die haare knien voor Baal niet gebogen hadden.

b. Ten aanzien van de plaats en 't volk.

1. Dat de Kerk overal is, over de geheele waereld: Ook is mede deze heilige Kerke niet gelegen, gebonden, of bepaalt in zekere plaatse, ofte aan zekere Personen, maar zy is verspreid ende verstrooit door de geheele waereld.

2. Te samengevoegt en nauw vereenigt, hoe verre de Leden van malkanderen verspreid zyn: Nogtans 't samengevoegt, ende vereenigt zynde met hert ende wille, in eenen zelven geest, door de kragt des geloofs.

Vrag. Wat is het woord Kerk?

Antw. Dit woord is gebrooken Grieksch, en stamt af

den van Κυριακὴ' Kyriake, dat by verkorting zegt, dat tot den Heere behoort, dat des Heeren is. Dus leest men, 1 Cor. 11 : 20. van des Heeren Avondmaal. Openb. 1 : 10. van den dag des Heeren.

∴ Vrag. Welke is de eige naam der Kerke?

Antw. De Kerk wordt eigentlyk genoent Εκκλησία, Ecclesia, de Gemeente, 1 Cor. 11 : 18. van καλέω, kaleo, ik roepe, dat wederom afgebragt word van קָהַל, kabal, hy heeft geroepen, om dat de Kerk is een zamenroeping van menschen uit de waereld. Voorts draagt zy de naam van עֵדָה, ghneda, dat is een vergadering van menschen, Lev. 13 : 14. Waar voor men in 't Nieuwe Testament leest, πανήγυρις, paneguris, een algemeene vergaderinge, Hebr. 12 : 23. Συναγωγὴ, Synagogè, een vergadering, Jac. 2 : 2, 3. Ἐπισυναγωγὴ, Episynagogè, een onderlinge by een komst, Hebr. 10 : 25.

∴ Vrag. Heeft het woord Ecclesia, of Kerke, altoos eenerlei beteekenis?

Antw. Zomtyds wordt het gebruikt voor een zaamgeschoolde meenigte van allerlei zoort van menschen, Handel. 19 : 20. Zomtyds voor de zigtbaare meenigte der uitwendig geroepenen, of in haar geheel, 1 Tim. 3 : 15. of in haare opzienders, Matth. 18 : 17. Zomtyds voor de waare Leden, die na Gods eeuwig voornemen tot zijn gemeinschap geroepen worden, Matth. 16 : 18. Eph. 1 : 22.

Vrag. Wat stelt onze belydenis van de Kerk?

Antw. Dat God een Kerk op aarde heeft: Wy geloven en belyden een eenige Catholyke ofte algemeene Kerke; die genoemd wordt de Gemeinte Gods, Handl. 20 : 28. Het wyf des Lams, Openb. 22 : 17. De stad des levendigen Gods, Hebr. 12 : 22. De berg zyner heiligheid, Psalm 2 : 6. Het hemelsch Jerusalem, Openb. 21 : 2. 't Lighaam Christi, Ephes. 1 : 22. 't Huis Gods, Hebr. 3 : 6. Christenen, Handl. 11 : 26.

Vrag. Is 'er een Kerk, of zijn 'er meer Kerken?

Antw. God heeft maar eene Kerk op aarde, schoon in

verscheide gemeentens onderscheiden: Hoogl. 6 : 9. Een eenige is myne duive. Joh. 10 : 16. eene kudde, ende een herder. Dit deed Ciprianus zeggen: de Kerk is gelyk de Zon, een, maar zy heeft verscheide afstralingen: Zy is als eene bron-ader, die veele vlieten heeft: Zy is een tempel van verscheide woningen: Jes. 4 : 5.

Vrag. Hoe beschryft gy de Kerk?

Antw. De Kerk is een heilige vergadering van waare gelovigen, alle haare zaligheid verwagtende in Jesus Christus, gewasschen zynde door zyn bloed, geheiligt ende verzegelt door den Heiligen Geest.

Vrag. Waarom noemt gy de Kerk een vergadering?

Antw. Om dat een mensch de Kerk niet uitmaakt; zelf de Paus van Romen niet. De Schrift spreekt duidelyk van een vergadering der opregten, Psalm 111 : 1. En een lighaam dat uit veele leden bestaat: Rom. 12 : 4, 5.

Vrag. Is de Kerk een groote vergadering van Menschen?

Antw. 't Getal der waare Kerk-leden is klein, als men dezelve vergelykt by de genen, die niet tot de Kerk behoren en verloren gaan: Luc. 12 : 32. Egter op haar zelven aangemerkt is haar getal groot. De Schrift spreekt van veele, Matth. 8 : 11. Van een Gemeente der Eerstgeboorne, Hebr. 12 : 23. Van een groote schare, die niemand tellen kan. Openb. 7 : 9.

Vrag. Wie zijn de waare Leden der Kerke?

Antw. Alleen de geroepene, na Gods eeuwig voornemen: 1 Petr. 2 : 9. Gy zyt een uitverkoren geslagte, een Koninklyk Priesterdom, een heilig volk, een verkregen volk.

Vrag. Met wie hebben we hier geschil?

Antw. Met de Papisten, houdende voor ware Leden, die het gelove belyden, de bond-zegelen gebruiken, en de Paus erkennen voor het hoofd der Kerke, al is 't dat zy godlozen, en verworpelingen zijn.

Vrag. Hoe bewyst gy, dat geen onbekeerde, nog geveinsde, maar alleen de geroepene, na Gods voornemen, waare Leden der Kerke zyn?

Antw. 1. Dit brengt de betekenis van het woord 'Εκκλησία, Ecclesia, ofte Gemeente, mede; 't beduid na haar kragt een meenigte van menschen, die God uit de waereld tot zijne Gemeenschap roept: 1 Cor. 1 : 2. Aan de Gemeente Gods, — den geroepen heiligen.

2. De onbekeerde, in den schoot der Kerke, worden uitdrukkelyk buiten gesloten: Rom. 6 : 7. Die zyn niet alle Israël, die uit Israël zyn: nog om dat zy Abrahams zaad zyn, en zynze alle kinderen: maar in Isaäk zal uw zaad genoemt worden. 1 Joh. 2 : 19. Zy zyn uit ons uitgegaan; maar zy waren uit ons niet; want indien zy uit ons geweest waren, zo zouden zy met ons gebleven zyn: Maar [dit is geschiet] op datze zouden openbaar worden, datze niet alle uit ons zyn.

∴ Vrag. Hoe meer?

Antw. 3. De Kerk draagt benamingen, welke op geene godlozen en geveinsde passen. Zy werdt genaamt Gods huis, bestaande uit leevende steenen, 1 Petr. 2 : 5. Christi lighaam en zijn leden, 1 Cor. 12 : 27. De gemeente der heiligen, Psalm 89 : 6. De vergadering der opregten, Psalm 111 : 1.

4. De vereeniging der Kerke met Christus geschied alleen door den Geest Gods: 1 Cor. 12 : 13. Wy allen zyn door eenen Geest tot een lighaam gedoopt, ende wy zyn alle tot eenen Geest gedrenkt. Dezen Geest ontbeeren de godloze en verworpene, zijnde natuurlyke menschen, den Geest niet hebbende, Jud. vs. 19.

∴ Vrag. Men vindt veel Evangelische gelykenissen, waar in zo wel goede als kwaade, in de Kerk worden erkent; als Matth. 3 : 12. Cap. 13 : 3. 2 Tim. 2 : 20?

Antw. 1. In zommige van deze word alleen gezien op de verkondinge des Evangeliums, welke tot meer andere, als tot Leden van de Kerk geschied.

2. In zommige word gesproken van die uiterlyk in de gemeenschap der Kerke verkeeren, welke daarom niet als Leden van de Kerk mogen gehouden worden, maar veel eer als Vreemdelingen, of Verraders, die de voorregten van de Stad Gods zoeken te benadeelen.

∴. Vrag. Dan is de Kerk onzigtbaar, en zelf voor haare opsienderen onkenbaar?

Antw. Gelyk de gelovige, als menschen, zigtbaar blyven, zo geven zy ook uiterlyke blyken van de geestelyke genade, uit welken de Opzienders, en andere, eene waarschynlyke kennisse van haaren staat erlangen; terwyl het een regaal van de God des hemels ende der aarde is, het herte des menschen onfeilbaar te kennen. 1. Kon. 8 : 39.

Vrag. Hoe worden de waare Leden onderscheiden van alle anderen?

Antw. 1. Door Gods eeuwige liefde tot haar, want daar door zijn zy uitverkoren voor de grondlegging der waereld: Jer. 31 : 3. De Heere is my verschenen van verre tyden: Ja ik hebbe u getrokken met goedertierenheid.

2. Door Gods kragtdadige roeping, waar door zy in der tyd met hem in Christus onder malkanderen op 't allernauwst vereenigt worden: 1 Cor. 1 : 10. God is getrouw, door welken gy geroepen zyt, tot de gemeenschap zyn's Zoons Jesu Christi, onzes Heeren. 1 Joh. 1 : 3. Op dat gy ook met ons gemeenschap zoudt hebben, en deze onze gemeenschap ook zy met den Vader, ende met zynen Zone Jesu Christo.

3. Door de geestelyke weldaden, die uit de liefde Gods tot haar afvloeijen; als daar is vergevinge van zonden, Hos. 14 : 5. Verhooringe van gebeeden, Jes. 65 : 24. Dagelyksche heiligmakinge, Ezech. 36 : 26. Vrede des gemoeds, Rom. 14 : 17. Kragtdadige bewaaringe, 2 Tim. 4 : 18. Overwinninge van haare vijanden, 1 Joh. 5 : 4. En al dat haare begeerte verzadigen kan. Ps. 37 : 4. Verlust u in den Heere, zo zal hy u geven de begeerten uwes harten.

4. Door opneeming, na dit leven, in eeuwige heerlykheid: Psalm 17 : 15. Maar ik zal uw aangezigte in geregtigheid aanschouwen: ik zal verzadigt worden met uw beeld, als ik zal opwaken.

Vrag. Welke zyn de Eigenschappen van de waare Kerke?

Antw. Deze vier, dat zy is 1. eenig, 2. heilig, 3. algemeen, 4. Kristelyk.

Vrag. Waarom wordt de Kerk een genoemt?

Antw. 1. Wegens de eenheid van haar Hoofd Christus, Eph. 1 : 20.

2. Wegens het lighaam, dat een is, hoewel bestaande uit veele leden: Hebr. 12 : 22, 23.

3. Wegens de eene Geest, die haar bezielt: Ephes. 4 : 4.

4. Wegens de banden der vereeniginge, welke zijn gelove en liefde: Hoogl. 6 : 9. Een eenige is myne duive, myne volmaakte, de eenige hares moeders.

Vrag. Waarom een heilige Kerke?

Antw. 1. Ten aanzien van de Leere, die 'er in gepredikt en beleden wordt: Joh. 17 : 17.

2. Ten aanzien van haar Hoofd, die de heiligheid zelve is, en hem heeft overgegeven, opdat hy zich een eigen volk zoude reinigen, Tit. 12 : 14.

3. Ten aanzien van het leven der Kerk-leden, die heilig zijn door Jezus bloed en Geest: 1 Cor. 6 : 11. En heilig tragten te zijn in den wandel: Hebr. 12 : 14. 1 Petr. 1 : 15.

Vrag. Waarom een algemeene Kerke?

Antw. 1. Om datze aanneemt de leere des geloofs, welke ten allen tyden en overal van de regte leden der Kerke is beleden en vast gehouden: Ephez. 2 : 20. gebout op het fondament der Apostelen en Propheten.

2. Om datze ten allen tyde van het begin der waereld geweest is, en tot deszelfs einde blyven zal: Matth. 28 : 12. Ik ben met u lieden tot de voleindinge der waereld.

3. Om datze onder het Nieuwe Testament niet is bepaalt aan een zeker land en volk, maar uitgebreid tot allerlei zoort van volkeren over de gantsche aarde: Joh. 4 : 21. Openb. 5 : 9.

Vrag. Waarom een Kristelyke Kerke?

Antw. 1. Om dat Christus haar Hoofd is: Ephez. 4 : 23. Christus is het hoofd der gemeente.

2. Om dat zy het eigendom van Christus is. Zyne gemeente, Handl. 20 : 28.

3. Om datze de leere van Christus beleid. 2 Joh. vers 9. Die in de leere Christi blyft, heeft beide den Vader ende den Zone.

4. Om datze zijne zalvinge is deelagtig geworden;

als gemaakt tot een Koninklyk Priesterdom, 1 Petr. 2 : 9.

Vrag. Wie is het Hoofd van de Kerke?

Antw. Alleen de Heere Jesus Christus, die de Kerk gekocht heeft met zyn bloed, en geheiligt door zyn Geest: Ephez. 1 : 22. Hy heeft hem der gemeinte gegeven tot een hoofd boven alle dingen. Ps. 2 : 6. Ik doch hebbe mynen Koning gezalft, over Zion den berg myner heiligheid.

∴ Vrag. In wat zin noemt gy Christus het Hoofd der Kerke?

Antw. 1. Van wegen de voortreffelykheid en heerschappy, die Jesus heeft, en teffens boven en over zijn Kerk, gelyk het hoofd alle andere leden bestuurt: Jes. 45 : 25. Maar in den Heere zullen geregtvaerdigt worden, ende zig beroemen het gantsche zaad Israëls. Hos. 4 : 11. En de kinderen Juda, en de kinderen Israëls zullen t'zamen vergadert worden, ende zig een HOOFD stellen ende uit den lande Israëls optrekken.

2. Om den ryken invloed en ruime bedeeling van allerlei genade-gaven, die de Kerk van hem ontfangt, gelyk uit het hoofd de levens-geesten, of zenuw-zappen door het lighaam verzonden, en daar aan gegeven worden: Ps. 68 : 19. Gy zyt opgevaren in de hoogte, gy hebt de gevangenisse gevankelyk gevoert, gy hebt gaven genomen om uit te deelen onder de menschen.

3. Dewyl dat Christus nooit van zyn Kerk kan gescheiden zijn, maar altoos by en met haar vereenigt blyft, gelyk het hoofd met het lighaam: Matth. 28 : 20. Ziet ik ben met u-lieden alle de dagen tot de voleindinge der waereld.

4. Wegens het teder gevoelen en medelyden dat Christus tot zijn Kerke heeft. Al wat het lighaam schade doet, wordt ook het hoofd gewaar: Zach. 2 : 8. Die u-lieden aanraakt, die raakt zynen oog-appel aan. Handl. 9 : 4. Saul, Saul, wat vervolgt gy my?

Vrag. Is de Paus van Romen, als een opvolger van Petrus, niet het zigtbaar hoofd der Kerke?

Antw. Gantschelyk niet. 1. Christus is de eenige Heere van zijne Kerke, van God daar toe gezalft: Ps. 2 : 6. Ik dog hebbe mynen Koning gezalft over Zion den berg myner heiligheid. 1 Cor. 8 : 6. Ende maar eenen Heere Jesum Christum, door welken alle dingen zyn, ende wy door hem.

Vrag. Hebt gy nog een bewys?

Antw. 2. Christus heeft alle menschelyke heerschappy over de Kerk uitdrukkelyk verboden: Matth. 20 : 25—27. Gy weet, dat de oversten der volkeren heerschappye voeren over haar: Doch alzo zal het onder u niet zyn; maar zo wie onder u zal willen groot worden, die zy uwe dienaar, en zo wie onder u zal willen de eerste zyn, die zy uwe dienstknegt.

3. 't Opper-gebied van een menschelyk hoofd kan geen plaats hebben, wegens de uitbreiding der Kerke over de geheele waereld; Want hy die 't hoofd is, heerscht van zee tot zee, ende van de riviere tot aan de einden der aarde, Ps. 72 : 8.

4. De aanneeming van zulk een heerschappy over de Kerk is een merkteken van den Anti-christ: 2 Thess. 2 : 4. Die hem tegenstelt, ende verheft boven al dat God genaamt, ofte als God geeert wordt, alzo dat hy in den tempel Gods zal zitten, hem zelven vertoonende dat hy God is.

∴ Vrag. Vind men de aanstelling van Petrus niet tot zigtbaar hoofd der Kerke, Matth. 16 : 18, 19. Ende ik zegge u ook, dat gy zyt Petrus, ende op deze Petra zal ik myn gemeinte bouwen. — Ende ik zal u geven de sleutelen van 't Koningryk der hemelen, enz.?

Antw. 1. Men merke op, dat het niet Petrus is, maar Christus, die hy beleden hadde. En dus als de grondslag wordt voorgestelt, op welken de gemeinte zou worden gebouwt: 1 Cor. 3 : 11. Want niemand kan een ander fondament leggen, dan 't geene gelegd is, 't welke is Jesus Christus.

2. De sleutelen geven hier geen gebiedende, maar een bedienende magt der Kerke te kennen, dewelke door

andere spreekwyzen, ook de andere Apostelen en Dienaren wordt teegeschreven: Joh. 20 : 23. Zo gy iemands zonden vergeeft, dien wordenze vergeven: zo gy iemands zonden houd, dien zynze gehouden.

.·. Vrag. Is de Paus van Romen geen opvolger van Petrus, als Bisschop der Kerke?

Antw. Neen: 1. Nadien de opvolginge van Petrus, zo 'er ooit eene geweest zy, al lang is afgebroken, door den Roomschen afval, en anderzints.

2. Die opvolging komt met meerder regt toe, aan de Oostersche, en met name aan den Bisschop van Jerusalem, als wel aan die van Romen: dewyl Christus daar met alle de Apostelen geleeft heeft, en hy ook met eenige van haar daar gestorven is.

3. Petrus is nooit Bisschop van Romen geweest, maar een Apostel der besnydenisse, Gal. 2 : 7. Terwyl wy de klaarste blyken niet vinden, nog in de Handelingen, nog in de Brieven van Paulus, aan en uit Romen geschreeven, dat Petrus te Romen zou zijn geweest.

Vrag. Is 'er altoos een Kerk op aarde geweest?

Antw. Deze Kerk is geweest van den beginne der waereld af, en zal zyn tot den einde toe: Matth. 28 : 20. Ende ziet, ik ben met u lieden tot de voleindinge der waereld.

Vrag. Hoe bewyst gy, dat 'er altoos een Kerke op aarde zijn zal?

Antw. 1. Om dat Christus een eeuwig Koning is, dewelke zonder onderdanen niet zyn kan. Luc. 1 : 33. Ende hy zal over het huis Jacobs Koning zyn in der eeuwigheid, ende zyns Koninkryks zal geen einde zyn. Dan. 2 : 44. Doch in de dagen van die Koningen, zal de God des Hemels een Koninkryke verwekken, dat in der eeuwigheid niet zal verstoort worden.

Vrag. Hoe meer?

Antw. 2. Uit de beloften

a. Van het geduurig gebruik der Sacramenten: 1 Cor.

11 : 26. Want zo dikwyls als gy dit brood zult eeten, ende dezen drinkbeker zult drinken, zo verkondigt den dood des Heeren, tot dat hy komt.

b. Van de inwoning des Woords en des Geestes in de Kerk: Jes. 59 : 21. My aangaande, dit is myn verbond met haar, zeid de Heere: Myn Geest, die op u is, ende myne woorden, die ik in uwen monde geleid hebbe, die zullen van uwen monde niet wyken, nog van den monde uwes zaads, nog van den monde des zaads uwes zaads, zeid de Heere, van nu aan tot in eeuwigheid toe.

c. Van de bewaringe Gods zijner Kerke, tegen het woeden der vijanden: Jes. 4 : 5. Ende de Heere zal over alle woningen des bergs Zions, ende over haare vergaderingen, scheppen een wolke des daags, ende eenen rook, ende den glans eenes vlammenden vuurs des nagts: want over alles wat heerlyk is, zal eene beschuttinge wezen. Matth. 16 : 18. De poorten der helle zullen dezelve niet overweldigen.

∴. Vrag. Hoe nog meer?

Antw. 3. Uit de heilige Historie, die ons aanwyst, dat zelf in de allerswaarste tyden, altoos eenige overblyfzelen van de Kerke gevonden zijn;

a. Als ten tyde van Elias: 1 Kon. 19 : 18. Ook hebbe ik in Israël doen overblyven zeven duizend: alle kniën, die haar niet gebogen hebben voor Baal, ende alle mond, die hem niet gekust heeft.

b. Ten tyde der Arrianen, wanneer de Kerke, gegeven zyn twee vleugelen eenes grooten arends, op dat zy zoude vliegen in de woesteine, in haare plaatze, alwaar zy gevoed wordt eenen tyd ende tyden, ende eenen halven tyd, buiten het gezigte der slange, Openb. 12 : 14.

∴. Vrag. Wat zegt gy van Luc. 18 : 8. daar staat, dat het gelove zoude ophouden; en Openb. 13 : 8. dat de gantsche aarde het beest zou aanbidden?

Antw. Deeze plaatzen zijn niet volstrekt, maar in eenen zekeren zin te verstaan, van het klein getal der gelovigen, en van den grooten hoop der godlozen.

∴. Vrag. Wat gronden heeft de Kerk voor haar bewaringe?

Antw. 1. Alle de deugden Gods, zijne goedheid, liefde en magt: Mal. 3 : 6. Ik de Heere worde niet verandert: daarom zyt gy, ô kinderen Jacobs, niet verteert.

2. Christus altoos-duurende voorbiddinge: Hebr. 7 : 25. Alzo hy altyd leeft, om voor haar te bidden.

3. De inwoninge des Geestes in zijne Kerk: Joh. 14 : 16. Hy zal u eenen anderen Trooster geven, op dat hy by u blyve in der eeuwigheid.

4. De onveranderlykheid van Gods Verbond: Jes. 54 : 10. Want bergen zullen wyken ende heuvelen wankelen: maar myne goedertierentheid zal van u niet wyken; ende het verbond mynes vredes zal niet wankelen, zeid de Heere, uwe ontfermer.

Vrag. Hoe wordt de Kerk onderscheiden?

Antw. 1. Als een strydende hier op aarde: Job 7 : 1. Heeft niet de mensche eenen stryd op der aarden? 2 Cor. 7 : 5. Van buiten stryd, van binnen vreeze. Ephez. 6 : 12. Want wy hebben den stryd niet tegen vleesch en bloed; maar tegen de overheden, tegen de magten, tegen de geweldhebbers der waereld, der duisternisse dezer eeuwe, tegen de geestelyke boosheden in de lugt.

2. Als een zegenpraalende kerke in den hemel, welke alle hare vijanden heeft overwonnen: Openb. 7 : 9. Na dezen zag ik, ende ziet, een groote schaare, die niemand tellen konde, uit alle natien, ende geslagten, ende volken, ende taalen, staande voor den throon, ende voor het Lam, bekleed zynde met lange witte kleederen: Ende palm-takken waren in hare handen.

∴ Vrag. Hoe is dit te verstaan?

Antw. Niet als of 'er twee byzondere Gemeentens waren, eene op aarde, en een ander in den hemel; maar dat 'er een gedeelte der gemeente nog worstelt op aarde, terwyl het ander gedeelte den stryd voltrokken hebbende, de kroone der heerlykheid alrede geniet in den hemel: 2 Tim. 4 : 7, 8. Ik hebbe den goeden stryd gestreden, ik hebbe den loop geeindigt, ik hebbe het gelove behouden; voorts is my weg gelegd de kroone der regtvaerdigheid, welke my de regtvaerdige Rigter, in dien dag geven zal: Ende niet alleen my, maar ook allen die zyne verschyninge lief gehad hebben.

Vrag. Hoe merkt gy de strydende Kerke aan?

Antw. Als zigtbaar en onzigtbaar: wegens haare inwendige gestalte onzigtbaar, of wegens haare uitwendige gestalte, zigtbaar.

∴. Vrag. Hoe noemt gy de Kerke onzigtbaar?

Antw. Onzigtbaar,

1. Wegens hare inwendige geestelyke gestalte, van gelove, inwendige vereeniginge met Christus, en andere geestelyke gaven: Psalm 45 : 14. Des Konings dogter is geheel verheerlykt inwendig. Luc. 17 : 21. Het Koninkryke Gods is binnen u lieden. 1 Petr. 3 : 4. De verborge mensche des herten, in 't onverderflijk verçiersel eenes zagtmoedigen en stillen geest, die kostelyk is voor God.

2. Voor zo verre zy zomtyds voor het ooge der waereld kan verborgen zijn, wegens overstroomende dwaalingen, gemeen verval van zeden, ofte zwaare vervolgingen. Dit is 't geene wy in den Artikel belyden: Hoewel, zy zomtyds eenen tyd lang zeer klein, en als tot niet schynt gekomen te zyn, in de ogen der menschen, gelyk hen de Heere, geduurende den gevaarlyken tyd onder Achab, zeven duizend menschen behouden heeft, die haaren kniën voor Baal niet gebogen hadden; 1 Kon. 19 : 16. Vergelijk hier mede de Kerk in de vervolginge der Arianen, als de Vrouwe vlugtede in de woesteine, alwaar zy een plaatze hadde, haar van God bereid, op dat zy aldaar zoude zyn duizend twee honderd dagen, Openb. 12 : 6.

∴. Vrag. Hoe noemt gy de Kerk zigtbaar?

Antw. 1. Voor zo verre zy bestaat uit menschen, die zigtbaar zijn.

2. Wegens de uitwendige bedieninge des Woords en der Bond-zegelen, de belydenis des geloofs, en den uitwendigen Christelyken wandel: Matth. 5 : 14. Gy zyt het ligt der waereld: een stad boven op eenen berg liggende, kan niet verborgen zyn.

3. Wegens den uitterlyken luister en voorspoed, die zy zomtyds heeft in de waereld: Openb. 11 : 5.

De Koninkryken der waereld zyn geworden onzes Heeren, ende zynes Christi, ende hy zal als Koning heerschen in alle eeuwigheid.

Vrag. Waar heeft God zyn Kerke op aarde?

Antw. Deze Kerke is niet gelegen, gebonden of bepaalt in een zekere plaatze, of aan zekere Personen; maar hy is verstrooit door de geheele waereld. Joh. 4 : 21. Jesus zeide tot haar, Vrouwe gelooft my, de uure komt, wanneer dat gy lieden, nog op dezen berg, nog te Jerusalem, den Vader zult aanbidden. Mal. 1 : 11. Maar van den opgang der Zonne, tot haaren ondergang zal mynen naam groot zyn onder de Heidenen; ende aan alle plaatzen zal myn naam reukwerk toegebragt worden, ende een rein spys-offer: want myn naam zal groot zyn onder de Heidenen. Psalm 72 : 8. Ende hy zal heerschen van de zee tot aan de zee, ende van de revieren tot aan de einde der aarde.

Vrag. Brengt deze verspreidinge over de aarde niet eene verdeeltheid der Kerke aan?

Antw. Geenzints: De Leden blyven onderling te zamengevoegt ende vereenigt met hert ende wille, in eenen zelven Geest, door de kragt des geloofs. Ephez. 4 : 3—6. U beneerstigende te behouden de eenigheid des Geestes, door den band des vreedes. Een lighaam is het, ende eenen Geest, gelykerwys gy ook geroepen zyt tot eene hoope uwer beroepinge. Een Heere, een gelove, eenen doop. Een God ende Vader van alle, die daar is boven alle, ende door alle, ende in alle.

Vrag. Is Gods Kerke volmaakt op aarde?

Antw. Altoos is Gods Kerk onvolmaakt op aarde, en hierom, als 'er geen buitengewoone ingevinge des Geestes bykomt, feilbaar, dewyl zy bestaat uit menschen, die feilen en gebreeken hebben: Rom. 3 : 4. God is waaragtig: maar alle menschen leugenagtig. Psalm 62 : 10. Immers zyn de gemeene lieden ydelheid, de groote lieden zyn leugen: in

de weegschaale opgewogen zynde, zouden zy t'zamen ligter zyn dan de ydelheid.

Vrag. Maar wordt de Kerk niet uitdrukkelyk volmaakt genoemd?

Antw. Ja doch: Meer dan eens; Hoogl. 4 : 7. Geheel zyt gy schoon, myne vrindinne, ende daar is geen gebrek aan u. Cap. 6 : 9. Een eenige is myne duive, myne volmaakte. Matth. 5 : 48. Weest gy lieden volmaakt, gelyk uwe Vader, die in de hemelen is, volmaakt is.

∴ Vrag. Hoe zo?

Antw. 1. Daar is een volmaaktheid in staat: voor zo verre de Kerk, door het gelove in Christus overgaande, daar door by toerekening wordt gehouden als bekleed met alle de volmaaktheid, die in Christus is. Hier van Col. 2 : 10. Gy zyt in hem volmaakt.

2. Daar is een volmaaktheid in gestalte: voor zo verre door wedergeboorte en heiligmakinge, in den mensche, ten opzigte van alle zijne deelen en kragten, een nieuwe natuur wordt opgeregt: welke, schoon zy niet alle gebrekkelykheid wegneemt, op zig zelven nogtans aangemerkt, de volmaaktheid van een geheel mensch is, even gelyk een klein kind een volmaakt mensch in wezen is, schoon niet in trappen. Hier op ziet, 1 Thess. 5 : 27. De God des vredes heilige u geheel en al.

3. Daar is eene volmaaktheid in oeffeninge. En die bestaat

a. In eene volmaaktheid van opregtheid: waar door men waarlyk is, 't geen men vertoont in Godsdienst en wandel, staande over tegen geveinstheid: Jac. 1 : 4. Op dat gy meugt volmaakt zyn, ende geheel opregt.

b. In een volkomentheid van toeleg, waar door men eene volmaakte godzaligheid ten doel heeft; niet een gedeelte, maar de geheele wet van God, in alle zaken, in alle plaatzen, en in allen tyd zig voorstellende ter betragtinge, al is 't dat men 'er niet toe geraken kan: Phil. 3 : 12. Niet dat ik het alrede gekregen hebbe, ofte alrede volmaakt ben; maar ik jaage daar na. Col. 4 : 12. Op dat gy staan meugt volmaakt ende volkomen in al den wille Gods.

∴ Vrag. Wat spruit 'er uit de onvolmaaktheid der Kerke?

Antw. Datze met veelerlei zaken te worstelen heeft, waar van de voornaamste zyn:

1. Inwendige Scheuringen, onder de Leden, die meer uit verschil van hartstogten, als wezendlyke zaken voortkomen: 1 Cor. 1 : 11, 12. Want my is van u bekent gemaakt, myne Broeders, door die van Cloës huisgezin, dat 'er twisten onder u zyn. Ende dit zegge ik, dat een iegelyk van u zegt: Ik ben Pauli, ende ik Apollo, ende ik Cephe, ende ik Christi.

2. Ketteryen, door welke de zaligmakende waarheden des geloofs worden om ver geworpen, of bestreden: 1 Cor. 11 : 19. Want daar moeten ook ketteryen onder u zyn, op dat de geene die opregt zyn openbaar worden onder u. 1 Tim. 4 : 1, 2.

3. Uitterlyke Vervolgingen, die de Leden te lyden hebben van de vyanden der Kerke, Joh. 16 : 1, 2. Deze dingen hebbe ik tot u gesproken, op dat gy niet geërgert wordt. Zy zullen u uit de Synagoge werpen: ja de uure komt, dat een iegelyk, die u zal doden, zal meinen Gode eenen dienst te doen. 2 Tim. 3 : 12. Ende ook alle die godzaliglyk willen leven in Jesu Christo, die zullen vervolgt worden.

Vrag. Met wie heeft de Kerk voornamentlyk te stryden?

Antw. Met den duivel, 1 Petr. 5 : 8. De waereld, Joh. 15 : 19. En ons eigen vleesch, Rom. 8 : 7. die de Catechismus onze dood-vyanden noemt.

1. Om datze Gods kinderen dikwerf doodelyk benauwen: Psalm 116 : 3. De banden des doods hadden my omvangen: ende angsten der helle hadden my getroffen: ik vond benautheid ende droeffenisse.

2. Om datze het doodelyk verderf van Gods kinderen bedoelen: 1 Petr. 5 : 8. De duivel gaat om als een brieschende leeuw, zoekende wie hy zoude mogen verslinden.

3. Om datze niet ophouden in de aanvegtingen, tot dat de mensch gestorven zy: 1 Cor. 5 : 26. De laatste vyand, die te niete gedaan wordt, is de dood.

Vrag. Van wie bediend zig de duivel voornamentlyk om Gods Kerk te bevegten?

Antw. Van den ANTICHRIST, dat is, zo een die zig vlak tegen CHRISTUS aankant, schoon hy zig gelaat voor Christus te zyn.

Vrag. Wie verstaat gy door den Antichrist?

Antw. In 't gemeen alle dwaalgeesten, die zig als vyanden tegen Christus opwerpen; gelyk Johannes in die beteekenis zegt, 1 Joh. 2 : 8. Zo zyn ook nu veele Antichristen geworden; maar in 't byzonder de Paus van Romen met zyne Navolgers: 1 Joh. 2 : 8. Gelyk gy gehoort hebt, dat de Antichrist komt.

Vrag. Verheft de Paus van Romen zig tegen Christus?

Antw. Ja doch: Hy kant zig opentlyk aan tegen Christus, en zijn Middelaars-ampt.

1. Tegen zijn Prophetisch Ampt, door het invoeren van menschelyke inzettingen, waar door men de geweetens der menschen tot gehoorzaamheid zoekt te binden.

2. Tegen het Priester-ampt, door het invoeren van eige voldoeninge voor de zonde, voorbiddinge der heiligen, en dagelyks herhaalde zoen-offerhande in de Misse.

3. Tegen zijn Koninklyk Ampt, door het aanmatigen van een Opper-gezag in de Kerk, dat alleen Christus, den Koning der eere toekomt. Dus we besluiten dat de Paus van Romen in dezen het ken-merk van den waren Antichrist vertoont: 1 Joh. 2 : 22. Wie is de leugenaar, dan die lochent, dat Jesus is de Christus? Deze is de Antichrist, die den Vader ende den Zone lochent.

Vrag. Verwagten wy nog een grootere volmaaktheid en luister der Kerke op aarde?

Antw. Ja doch: 2 Petr. 3 : 13. Maar wy verwagten, na zyne belofte, nieuwe hemelen, ende een nieuwe aarde, in welke de geregtigheid woont.

.·. Vrag. Hoe zal dat geschieden?

Antw. 1. Door een algemeene bekeeringe van het Joodsche volk, zo duidelyk by de Propheeten voorzegd; onder anderen, Hos. 1 : 10—12. Cap. 3 : 5. Daar na zullen zig de kinderen Israëls bekeeren, ende zoeken den Heere haaren God, ende David haaren Koning: Ende zy zullen vreezende komen tot den Heere, ende tot zyne goedheid, in 't laatste der dagen. En door Paulus uitgebeeld, Rom. 11 : 25, 26. Want ik wil niet, broeders, dat u deze verborgentheid onbekent zy, (op dat gy niet wys zyt by u zelven) dat de verhardinge voor een deel over Israël gekomen is, tot dat de volheid der Heidenen zal ingegaan zyn.

2. Door een meerdere toevloed der Heidenen, daar de voorzeggingen van melden, Dan. 2 : 35. Maar de steen, die het beeld geslagen heeft, werdt tot eenen grooten berg, alzo dat hy de gehele aarde vervulde. Zach. 14 : 9. En de Heere zal tot Koning over de gantsche aarde zyn: Te dien dage zal de Heere een zyn, ende zynen name een; en Paulus op doelt, Rom. 11 : 12. Ende indien haaren val de rykdom is der waereld, ende haare verminderinge de rykdom der Heidenen, hoe veel te meer hare volheid?

3. Door eene meerdere val, niet alleen van den Oosterschen grooten vijand Christi, maar ook van den Roomschen Antichrist met zijne aanhang: 2 Tess. 2 : 8. Ende als dan zal de ongeregtigheid geopenbaart worden, den welken de Heere verdoen zal, door den Geest zynes monds, ende te niete maken, door de verschyninge zyner toekomste. Openb. 18 : 2. Zy is gevallen, zy is gevallen, de groote Babylon.

4. En grooter geluk en voorspoed der Kerke, niet alleen geestelyk, maar ook lighamelyk, door verminderinge van kwalen, en vermeerderinge van allerlei goed.

.·. Vrag. Wat merkt gy omtrent die zo gelukkige staat der Kerke op aarde aan?

Antw. 1. Dat wy deze gelukkige opkomste der Kerke niet geduurig instampen, als of die de hoogste verwagtinge der gelovigen was. 2. Dat wy die niet overal, en in alle plaatzen zoeken, die of van de eerste tyden des Nieuwen Testaments, of van de heerlykheid na dit leven handelen. 3. Dat wy niet al te nauwkeurig de nette tyd

en maniere van de opkomst dezer Kerk-staat bepalen, als waar door de gelovigen zomtyds worden misleid, en geslingert. 4. Nog dat wy dit geluk der Kerke al te groot maken, ofte ook al te lange doen duuren, ja als of 'er geen groote zorgeloosheid, en afwykinge wederom op volgen zoude, tegen Matth. 24 : 37, 38. Gelyk de dagen Noë waren, alzo zal ook zyn de toekomste van den Zone des Menschen: want gelyk zy waren in de dagen voor de zondvloed, eetende en drinkende, trouwende en ten huwelyk uitgevende, tot de dag toe, in welke Noë in de arke ging, en bekenden het niet tot dat de zundvloed kwam, ende haar alle wegnam, alzo zal ook zyn de toekomste des Zoons des menschen.

Vrag. Waar toe moet ons de beschouwinge der Kerke opleiden?

Antw. Hoe ongelukkig de geene zyn, die geen Leden van het lighaam der Kerke zijn.

Vrag. Wie zijn de zulke?

Antw. 1. Alle openbare godlozen, die met woorden en daden toonen, dat ze behooren tot de Synagoge des Satans.

2. Alle geveinsde, huigelaren, die een gedaante van godzaligheid vertonen, en de kragt der zelver verlogenen.

3. Alle Naam-Christenen, die hen te vreede houden. dat zy uitterlyk tot de Kerk behooren, zonder dat ze dadelyk in Zion wedergeboren zyn.

Vrag. Waar in is hun lieder ongeluk gelegen?

Antw. 1. Datze van Christus en zijn verbond zijn uitgesloten, Ephez. 2 : 12. Vervreemt van het burgerschap Israëls, ende vreemdelingen van de verbonden der beloften, geen hoope hebbende, en zonder God in de waereld.

2. Dat zy niet zalig konnen worden, zo zy niet door Gods Geest vernieuwt worden: Joh. 3 : 5. Voorwaar, voorwaar zegge ik u, zo iemand niet geboren wordt uit water en geest, hy kan in 't Koninkryke Gods niet ingaan.

3. Datze in den grooten dag des oordeels niet zullen konnen bestaan in de vergaderinge der gelovigen: Ps. 1 : 5. Daarom zullen de godloze niet bestaan in 't gerigte, nog de zondaars in de vergaderinge der regtvaerdigen. Maar in tegendeel buiten den hemel zullen gesloten worden: Openb. 22 : 25. Maar buiten zullen zyn de honden, ende de tovenaars, ende de hoereerders, ende de doodslagers, ende de Afgodendienaars, ende een iegelyk die de leugen lief heeft, ende doet.

Vrag. Wat heeft zo eene, die by zig zelven overtuigt is, geen waar lit der Kerke te zyn, te doen?

Antw. 1. Zo een moet tragten, de heerlykheid van de Kerk te leeren kennen: Psalm 87 : 3. Zeer heerlyke dingen worden van u gesproken, ô stad Gods!

2. Zig afzonderen van het gezelschap der godlozen: 2 Cor. 6 : 27. Daarom, gaat uit het midden van haar, ende scheid u af, zegt de Heere, ende raakt niet aan het gene onrein is, ende ik zal u-lieden aannemen.

3. Zonder ophouden vuurig bidden en smeken, dat God hem overzette in de gemeenschap zijner Kerke, Hoogl. 1 : 4. Trekt my, wy zullen u naloopen. Jer. 31 : 18. Bekeert my, zo zal ik bekeert zyn.

∴ Vrag. Wat staat de vroomen te betragten?

Antw. 1. Zy moeten zig tragten te verzekeren, dat zy waare leden der Kerke zijn: 2 Petr. 1 : 10. Daarom, broeders, beneerstigt u te meer, om uwe roepinge ende verkiesinge vast te maken: Want dat doende zult gy nimmermeer struikelen.

2. Zy zijn schuldig zich over de schoonheid der Kerke te verheugen: Jes. 66 : 10, 11. Verblyd u met Jerusalem, ende verheugt u over haar, alle haar liefhebbers: Weest vrolyk over haar met vreugd, gy alle die over haar treurig zyt geweest; op dat gy moogt zuigen, ende verzadigt worden van de borsten haarer vertroostingen: op dat gy mooget uitzuigen, ende u verlusten met den glants harer heerlykheid.

3. Zy zijn verpligt, eendragt en gemeenschap onder malkanderen te oeffenen: Rom. 12 : 10. Hebt malkanderen hartelyk lief met broederlyke liefde. Met eere d'een den anderen voorgaande.

4. Zy moeten de belangen der Kerke ter harte nee-

men: Psalm 137 : 5, 6. Indien ik u vergeete, ô Jerusalem, zo vergeete myne regterhand [haar zelfs]! Myne tong kleve aan myn gehemelte, zo ik aan u niet gedenke, zo ik Jerusalem niet verheffe boven het hoogste myner blydschap!

5. Zy hebben te verlangen, om eens uit de strydende in de zegepralende Kerke overgebragt te worden. Psalm 42 : 3. Myne ziele dorstet na God, na den levendigen God: wanneer zal ik ingaan, ende voor Gods aangezigte verschynen? Phil. 1 : 23. Hebbende begeerte om ontbonden te worden. ende met Christo te zyn: want dat is zeer verre het beste.

XXVIII. ARTIKEL,

Van de noodzakelykheid, om zig by de ware Kerke te voegen ende te houden.

Wy gelooven, aengesien dese heylige vergaderinge is een versamelinghe der genen die salich werden, ende dat buyten de selve gheen salicheydt en is: dat niemant van wat staet ofte qualiteyt hy zy, hem behoort op hemselven te houden, om op syn eyghen persoon te staen: maer datse alle schuldich zyn haerselven daer by te voeghen, ende daermede te vereenigen, onderhoudende de eenicheydt der Kercke; haer onderwerpende de onderwysinghe ende tucht der selve, den hals buygende onder het Jock Jesu Christi, ende dienende de opbouwinghe der broederen, na de gaven die haer God verleent heeft, als onderlinge lidtmaten eenes selfden lichaems. Ende op dat dit te beter mochte onder-houden werden: so is het ampt aller geloovigen, volghende het woordt Godts, haer af te scheyden van den genen die niet van de Kercke en zyn, ende haer te voegen tot dese vergaderinghe, t'sy op wat plaetse datse Godt ghestelt heeft: al waert schoon so dat de Magistraten ende placaten der Princen daer tegen waren, ende dat de doodt, ofte eenige lichamelicke straffe daer aan hinghe. Daerom alle de gene die haer van de selve afscheyden, ofte niet en daer by en voegen, die doen teghen de ordonnantie Gods.

V R A G E.

Is 't genoeg te weten dat 'er een waare Kerke op aarde is?

Antw. Geenzints: Men is verpligt zig daar by te voegen. De onreine rave sworf buiten de arke om, maar de reine duive vond geen rust voor het hol haares voets, dan in de arke: Gen. 8 : 6—9. Een regt Christen mag op zich zelven niet staan, maar is schuldig als Ruth tot Näomi haare Schoonmoeder zeide, Ruth 1 : 16. Waar gy zult henen gaan, zal ik ook henen gaan, en waar gy zult vernagten, zal ik vernagten: Uw volk is myn volk, ende uwe God is myn God. Dit staat ons duidelyk in dezen Artikel te zien.

∴. Vrag. Hoe wordt dezelve verdeelt?

Antw. I. Eerst staat ons te zien de waerdigheid der Kerke, dat zy is een heilige vergaderinge ofte verzameling der genen die zalig worden, ende dat buiten de zelve geen zaligheid is.

II. Daar na, wat de waerdigheid der Kerke van ons eischt, te weten, dat wy ons by dezelve voegen, en teffens van andere vergaderingen, die de Kerk niet zijn, geheel afscheiden.

A. Het eerste wordt by tegenstellinge geleert, en wel zo, met aanwyzing wat niet mag, en wat al moet geschieden.

a. Dat niet mag geschieden, met deze woorden: Wy geloven, dat niemand van wat staat, of qualiteit hy zy, hem behoort op hem zelven te houden, om op zyn eigen persoon te staan.

b. Dat al mag geschieden:

aa. Dat men zig hebbe te voegen by de Kerk: Maar dat zy alle schuldig zyn haar zelven daar by te voegen, en daar mede te vereenigen.

bb. De wyze van dien, is

1. Deels, door onderwerpinge aan de Kerke: Onder-

houdende de eenigheid der Kerke, haar onderwerpende de onderwyzinge en de tugt der zelve, den hals buigende onder het jok Christi.

2. Deels, door arbeidzaam te zijn, ten goede der Kerke: Ende dienende de opbouwinge der Broederen, na de gaven die haar God verleent heeft, als onderlinge Ledematen eenes zelfden lighaams.

B. Het tweede wordt gestelt als dienende ter bevorderinge van het eerste.

a. Op zig zelve: Ende op dat dit te beter mogte onderhouden worden: zo is het ampt aller gelovigen, volgende het woord Gods, haar af te scheiden van de genen die niet van de Kerk zyn, ende haar te voegen tot deze vergaderinge, 't zy op wat plaatze datze God gestelt heeft, al waar 't schoon zo dat de Magistraten, en placaten der Princen daar tegen waren, ende dat de dood, ofte eenige lighamelyke straffe daar aan hinge.

b. Met aanwyzing van het kwade, dat zy doen, die zulks nalaten: Daarom alle de gene, die haar van dezelve afscheiden, ofte niet daar byvoegen, die doen tegen de ordonnantie Gods.

Vrag. Wat belyd gy van de Kerke?

Antw. Dat zy is een heilige vergaderinge: Jes. 62 : 12. Ende zy zullen u noemen het heilige volk, de verloste des Heeren. Psalm 111 : 1. Ik zal den Heere loven van gantscher herten: in den raad en de vergaderinge der opregten.

Vrag. Wat meer?

Antw. Dat zy is een verzameling der genen, die zalig worden: Joël 2 : 32. Al wie den name des Heeren zal aanroepen, zal behouden worden. Handl. 2 : 47. En de Heere dede dagelyks tot de gemeente toe, die zalig wierden.

Vrag. Wat nog meer?

Antw. 1. Dat 'er buiten de Kerk geen zaligheid is. De Kerk is de Stad des levendigen Gods, daar God in woont, en buiten die woont hy niet: Hebr. 12 : 22.

Al wie nu zalig worden wil, moet 'er binnen zyn. Openb. 22 : 14, 15. Zalig zynze die zyne geboden doen, op dat haare magt zy aan den boom des levens, ende zy door de poorten mogen ingaan in de stad: Maar buiten zullen zyn de honden, ende de tovevaars, ende hoereerders, ende doodslagers, ende afgodendienaars, ende al die den leugen lief heeft ende doet.

Vrag. Hoe dringt gy dit nader aan?

Antw. 2. De Kerk is het lighaam Christi, dat alleen van Christus Geest bezielt word, om in hem, als hun gemeen en eenigst hoofd te samen op te wasschen: Ephez. 4 : 12—16. En zo als hy alleen het hoofd is van dat lighaam, zo is ook de zaligheid in geen ander lighaam, alzo weinig als dezelve buiten hem kan zijn.

3. De Kerk is de Bruid van Christus, zijn eenige, en dat zy alleen, voor welke hy zig heeft opgeoffert: Ephez. 5 : 2. En in de bruiloft van het Lam met deze Bruid bestaat alleen de zaligheid: Openb. 19 : 9. Zalig zynze die geroepen zyn tot het avondmaal van de bruiloft des lams.

4. De Kerk is een huis Gods: 1 Tim. 3 : 15. Op den hoeksteen Christus gebouwt, tot een woonstede in den Geest: Ephez. 2 : 21, 22. Al wie geen levendige steen van dit gebouw is, heeft nog vrede nog zaligheid te wagten. Dit deed Lactantius zeggen: de Kerk is de wooninge des geloofs. En de Tempel Gods, in dewelke zo iemand niet is ingegaan, ofte uit welke zo iemand zal uitgegaan zyn, die is vervreemd van de hope des eeuwigen levens, en van de eeuwige zaligheid.

Vrag. Wat besluit maakt gy hier uit?

Antw. Dat dan niemand, van wat staat of qualiteit hy zy, hem behoort op zig zelf te houden, om op zyn eigen persoon te staan: Hebr. 10 : 25. Laat ons onze onderlinge byeenkomsten niet nalaten, gelyk zommige de gewoonte hebben; maar malkanderen vermanen: En dat zo veel te meer, als gy ziet, dat de dag nadert.

∴. Vrag. Hoe zo?

Antw. 1. De eenzaamheid, kan men ook in dezen opzigte zeggen, is niet goed: Gen. 2 : 18. Maar twee zyn beter dan een, Pred. 4 : 9.

2. Alle de vroomen hebben van alle tyden geklaagt, als zy de gemeenschap der Kerke moesten missen: Psalm 88 : 19. Gy hebt vriend ende metgezelle verre van my gedaan: myne bekende zyn in de duisternisse. Psalm 42 : 5. Ik gedenke daar aan, ende storte myne ziele uit in my: om dat ik plag heenen te gaan onder de schare ende met hen te treden na Gods huis, met eene stemme van vreugden-gezang ende lof onder de feesthoudende meenigte.

3. 't Is een schrikkelijke zonde de Kerk te verlaten, en een beter te willen oprigten: Want daar men zig van de Kerk afscheid, daar scheid men zig van Christus lighaam; men onteert zijne belydenis; men bedroeft de Godzalige; men doet de eenvoudige dwaalen, en maakt, dat de name Gods gelastert worde. 1 Cor. 3 : 3.

Vrag. Wat is dan de pligt der Christenen?

Antw. Zy alle zyn schuldig haar zelven by de Kerk te voegen, en daar mede te vereenigen: Handl. 9 : 26. Saulus nu te Jerusalem gekomen zynde, poogde hem by de Discipelen te voegen. Hoogl. 1 : 7. Zegget my aan, gy die myne ziele lief heeft, waar gy weidet, waar gy de kudde legert in den middage: want waarom zoude ik zyn als eene die haar bedekt by de kudde uwer metgezelle?

Vrag. Hoe dringt gy dit verder aan?

Antw. 2. Uit de standvastige practyk der Heiligen. Men zie in de eerste waereld, als Seth een zone geboren werdt, die hij Enos noemde: Doe begon men den naam des Heeren aan te roepen, Gen. 4 : 26. In Mose, die groot geworden zynde, geweigert heeft een zone van Pharao's dogter genaamt te worden; verkiezende liever met het volk Gods kwalyk gehandelt te worden, dan voor eenen tyd de genie-

tinge der zonden te hebben, Hebr. 11 : 24, 25. In David, die, hoewel bespot van zijn eigen vrouwe, tegen haar zeide: Ook zal ik my nog geringer houden dan alzo, ende zal nedrig zyn in myne oogen, ende met de dienstmaagden, daar van gy gezeid hebt, met dezelve zal ik verheerlykt worden, 2 Sam. 6 : 22.

3. In de Kerk is heerlykheid en cieraad, die men te vergeefs buiten de Kerk zal zoeken: Jes. 43 : 4. Van doe af, dat gy kostelyk zyt geweest in myne oogen: zyt gy verheerlykt geweest, ende ik hebbe u lief gehad. Cap. 62 : 3. Ende gy zult een cierlyke kroone zyn in de hand des Heeren, ende eenen Koninklyken hoed in de hand uwes Gods.

4. In de Kerk is veiligheid. De bewaaringe Gods is over alle zyne onderdanen in 't gemeen, en over ieder in 't byzonder: Jes. 27 : 2, 3. Te dien dage zal 'er een wyngaard van rooden wyne zyn, zingt van den zelven by beurte: Ik de Heere behoede dien, alle ogenblik zal ik hem bevogtigen: op dat de vyand hem niet bezoeke, zal ik hem bewateren nagt en dag. Cap. 14 : 32. Wat zal men dan antwoorden den boden des volks? dat de Heere Zion gegrondet heeft, opdat de bedrukten zynes volks eenen toevlugt daarin zouden hebben.

5. In de Kerk is allerlei goeds, dat men nergens buiten de Kerk vinden zal; als vergevinge van zonde: Jes. 33 : 24. Geen inwoonder zal zeggen, ik ben ziek: want het volk dat daar in woont, zal vergevinge van ongeregtigheid hebben. Vrede en blydschap: Rom. 14 : 17. Want het Koninkryke Gods is niet spyze ende drank, maar regtvaerdigheid, ende vrede, ende blydschap door den Heiligen Geest. Allerlei goederen tot vertroostinge en zaligheid: Psalm 31 : 20. ô Hoe groot is uw goed, dat gy weg geleid hebt, voor de gene die u vreezen! dat gy gewrogt hebt voor de gene die op u betrouwen, in de tegenwoordigheid der menschen kinderen.

∴ Vrag. Hoe voegt en vereenigt men zig met de Kerk?

Antw. 1. Als men het Christendom, en de waarheid, daar in aangenomen, opentlyk belyd: Onderhoudende de eenigheid der Kerke, zig onderwerpende de onderwyzinge en tugt der zelve, den hals buigende onder het jok Jesu Christi: even als een burger in een stad, de wetten dier stad aanneemt: Matth. 15 : 29. Neemt myn

jok op u, ende leert van my, dat ik zagtmoedig ben, ende nedrig van harte. Ps. 86 : 9. Alle de Heidenen, Heere, die gy gemaakt hebt, zullen komen ende zullen haar voor uw aanschyn nederbuigen, ende uwen name eeren.

2. Als men door gelove en bekeeringe met 'er daad een levendig lit der Kerke wordt, en daar door zoekt te dienen tot vercieringe en volmakinge van dezelve: Jes. 60 : 13. De heerlykheid Libanons zal tot u komen, de denneboom, de beuken, ende de bus-boom te gelyk, om te vercieren de plaatze mynes heligdoms, ende ik zal de plaatze myner voeten heerlyk maken.

3. Als men het welzyn der Kerke zoekt: Dienende de opbouwinge der broederen, na de gaven die God ons verleent, als onderlinge litmaten eenes zelfden lighaams: 1 Cor. 12 : 12, 13. Want gelyk het lighaam een is, ende veele leden heeft, ende alle de leden, van dit eene lighaam, veele zynde, maar een lighaam zyn, alzo ook Christus. Want ook wy allen zyn door eenen Geest tot een lighaam gedoopt, het zy Joden, het zy Grieken, het zy dienstknegten, het zy vrye: Ende wy zyn alle tot eenen geest gedrenkt.

∴ Vrag. Op wat wyze dient men tot opbouwinge der Broederen?

Antw. 1. Met het harte,

a. Dat bewogen moet zijn over de elende van onze mede-broederen: 2 Sam. 1 : 26. Ik ben benauwt om uwent wille, myn broeder Jonathan: gy waart my zeer lieflyk.

b. Dat middelen bedenken moet tot harer hulpe en reddinge. Darius, al hadde hy maar eene natuurlyke liefde tot Daniel, doe hy onder 't vonnis kwam, om de leeuwen voorgesmeten te worden, hy stelde het herte op Daniël, om hem te verlossen: ja tot den ondergang der zonne toe, bemoeide hy zig om hem te redden, Dan. 6 : 15.

c. Dat veel zugten opzend, dat God hen uitkomste, raad en hulpe geve: Psalm 51 : 20. Doet wel by Zion na uw welbehagen: bouwt de muuren van Jerusalem op.

2. Met de mond.

a. Als men hen met raad en troost bystaat: Spreuk. 27 : 9. Olie ende reukwerk verblyd het harte: alzo is de zoetigheid van iemands vriend, van wegen den raad der ziele.

b. Als men hem voorspreekt, en verdeedigt, wanneer haar goede naam onteert en gelastert worde. Dus sprak Jonathan voor David, tot Saul, zijnen vader: 1 Sam. 20 : 32. Waarom zal hy gedood worden? Wat heeft hy gedaan? Achimelech: 1 Sam. 22 : 14. Wie is doch onder alle uwe knegten getrouwe als David, ende des Konings schoon-zone, ende voortgaande in uwer gehoorzaamheid, ende is eerlyk in uwen huize? Spreuk. 31 : 8. Opent uwen mond voor den stommen, voor de regtzake van alle die omkomen zouden.

c. Door een goed woord te doen, by den geenen die de vromen helpen konnen, al waren 't natuurlyke menschen. Dit deed Ebedmelech, de vroome Moorman, voor Jeremia, Jer. 38 : 7—12. Daniël voor zijne vrienden, Cap. 2. en 3. Paulus voor Onefimus, Philem. vers 10, 11. Mordechai by Ahafueros, ten beste voor zyn volk, en spreekende voor den welstand van zyn gantsche zaad, Esth. 10 : 3.

d. Door opentlyk te belyden, dat men het met die elendige houde. Men zie Joseph voor zijne broederen, Gen. 46 : 31—34. David, hoewel hy een Koning was: 2 Sam. 6 : 22. Ook zal ik my nog geringer houden dan alzo, ende zal nederig zyn in myne oogen, ende met de dienstmaagden, daar gy van gezeit hebt, met dezelve zal ik verheerlykt worden.

e. Door opentlyk gebeden voor malkanderen te doen, gelyk Esther begeerde, Cap. 4 : 16. Vastet voor my, ende eetet nog drinkt niet, in drie dagen, 's nagts nog daags; ik ende myne jonge dogters zullen ook alzo vasten. En getuigd wordt, Handl. 12 : 5. Titus dan wiert in de gevangenisse bewaart: maar van de gemeinte wierdt een geduurig gebed tot God voor hem gedaan.

f. Met leeringe, en vermaninge van malkanderen tot alles goeds: Hebr. 3 : 13. Maar vermaant malkanderen alle dagen, zo lange als het heden genaamt wordt, door de verleidinge der zonden.

3. Met de daad.

a. Met het eens te gast te noden, en zo doende te verkwikken, gelyk Boaz de arme Ruth deede, en David aan de kreupele Mephibozeth; ofte hen deelen te zenden, van den overvloed onzer goederen, gelyk David handelde, als hy de Arke Gods opvoerde, 2 Sam. 6 : 19. En Ne-

hemia, op den dag van blydschap voor het volk: Cap. 8 : 11.

b. Met herbergzaam te zijn, als 't vereischt wordt: Hebr. 13 : 2. Vergeet de herbergsaamheid niet: want hier door hebben zommige onwetens, Engelen geherbergt. Rom. 12 : 13. Tragt na herbergsaamheid.

c. Door weldadigheid te bewyzen aan elendige; na 't voorbeeld van David: 2 Sam. 9 : 1. Is 'er nog iemand, die overgebleven is van den huize Sauls; dat ik weldadigheid aan hem doe, om Jonathans wille? En Obadja: 1 Kon. 18 : 13. is mynen Heere niet aangezeid wat ik gedaan hebbe, als Jezebel de Propheeten des Heeren doodde? dat ik van den Propheeten des Heeren hondert man hebbe verborgen, t'elken vyftig man in eene spelonke, ende die met brood, ende water onderhouden hebbe. En de vermaninge, Rom. 12 : 13. Deelt mede tot de behoeften der heiligen.

.·. Vrag. Wie gaat dit aan?

Antw. Dit raakt allen, als

1. Overheden, die byzonder geroepen worden tot bevordering van den welstand der Kerke: Jes. 49 : 23. Ende Koningen zullen uwe Voedsterheeren zyn, hare Vorstinnen uwe Zoogvrouwen: zy zullen haar voor u buigen met het aangezigte ter aarde, ende zullen den stof uwer voeten lekken. 2 Chron. 24 : 16. Hy, (te weten Jojada) hadde goed gedaan, beide aan God, ende zynen huize.

2. Leeraren en Opzienderen der Kerke, die daar toe van den Heere in de Kerk gezonden worden: Jes. 62 : 6. ô Jerusalem, ik hebbe wagters op uwe muuren bestelt, die geduuriglyk al den dag, ende al den nagt niet zullen swygen: ô gy, die des Heeren doet gedenken, ende laat geen stilswygen by u lieden wezen!

3. Alle Leden der Kerke, de vrouw zo wel als de man, die het hare moeten toebrengen tot welstand der Kerke, gelyk man en vrouw dede tot den bouw des Tabernakels, Exod. 35 : 23—26. Zallums dogteren, tot verbetering van Jerusalems muuren, Neh. 3 : 12. En de vrouwen, van welke Paulus zegt, datze met hem gestreden hadden in den Evangelio, Phil. 4 : 3.

Vrag. Wat is dan verder dienstig, tot bevordering van de gemeinschap der heiligen?

Antw. Op dat dit te beter mogte onderhouden worden, zo is het ampt aller gelovigen, volgende het woord Gods, haar af te scheiden van de genen die niet van de Kerke zyn: 2 Cor. 6 : 14—17. Ende trekt niet een ander jok aan, met de ongelovige: want wat mededeel heeft de geregtigheid met de ongeregtigheid? ende wat gemeenschap heeft het ligt met de duisternisse? ende wat t'samenstemminge heeft Christus met Belial? ofte wat deel heeft de gelovige met de ongelovige? ofte wat samenvoeginge heeft de tempel Gods met de afgoden? Want gy zyt de tempel des levendigen Gods: gelykerwys God gezegt heeft, ik zal in haar wonen, ende ik zal onder haar wandelen: ende ik zal haar God zyn ende zy zullen my een volk zyn. Daarom gaat uit het midden van haar, ende scheidt u af, zegt de Heere; ende raakt niet aan 't gene onrein is, ende ik zal u lieden aannemen.

∴ Vrag. Hoe dringt gy dit aan?

Antw. 1. Geen leden konnen groeijen tot een lighaam, die geenzints van eenerlei aart zijn : zo kan de gemeenschap van gelovigen met de ongelovigen geenzints bestaan. 2 Cor. 6 : 14.

2. Ingevalle wy met zo verscheide slag van menschen te zamen komen, lopen wy gevaar dat wy der zelver aart en zeden na ons trekken. Die met de melaatschen omgaat, wordt 'er door besmet.

3. By aldien wy in de gemeenschap der godlozen blyven; staan wy in 't gevaar van met hen gestraft te worden: Psalm 14 : 4. De smerten der genen, die eenen anderen God begiftigen, zullen vermenigvuldigt worden. Openb. 18 : 4. Gaat uit van haar, myn volk, op dat gy aan hare zonden geen gemeenschap hebt, ende op dat gy van hare plagen niet ontfangt.

Vrag. Welke vergaderinge heeft de Belydenis in 't ooge?

Antw. De Roomsche Kerke, uit welkers midden onze Vaderen zyn uitgegaan, om de afgodery, die daar in opentlyk bedreven en gekoestert wordt. De afgoderye is drie-voudig openbaar, in de Misse, in 't aanbidden der Heiligen, en in den Beelden-dienst. Ook dulden zy

geen andere leer, dan die 's menschen gewisse verbind door leeringen en geboden, die van menschen zyn, buiten of tegen het gezonde woord van God.

Vrag. Maar zoude men in tyd van nood zig niet mogen afzonderen van de Kerk?

Antw. Gantschelyk niet: Matth. 10 : 32. Een iegelyk dan, die my belyden zal voor de menschen, dien zal ik ook belyden voor mynen Vader die in de hemelen is. 't Is der Christenen pligt zig te voegen by de Kerk, op wat plaatze dat God ze gestelt heeft; al waar 't schoon dat de Magistraten en Princen daar tegen waren, ende dat de dood, ofte eenige lighamelyke straffe daar aan hinge. Men zie 't gedrag van Daniel en zyne vrome metgezellen: Dan. 3 : 15—18. Cap. 6 : 11. En van alle de Apostelen, in tyden van gevaar, Handl. 4 : 17—20. Cap. 17 : 10. Cap. 18 : 14. enz.

Vrag. Wat besluit gy uit dit alles?

Antw. Alle die haar van de Kerk afscheiden, ofte daar niet by en voegen, deze doen tegen de ordonnantie Gods: Want doch komen 'er tyden van verdrukkinge,

1. Dan wil de Heere dat wy hem belyden, en getrouw blyven: Openb. 2 : 10. Vreest geen der dingen die gy lyden zult. Ziet de duivel zal eenige van u lieden in de gevangenissen werpen, op dat gy verzogt wordt: ende gy zult verdrukkinge hebben van tien dagen; zyt getrouw tot den dood, ende ik zal u geven de kroone des levens.

2. Dan moeten wy alle vertrouwen op, en alle onderwerpinge aan het Hoofd der Kerke bewyzen: Psalm 37 : 5. Wentelt uwen weg op den Heere; ende vertrouwt op Hem, Hy zal 't maken. Jac. 1 : 12. Zalig is de man die verzoekinge verdraagt: want als hy beproeft zal geweest zyn, zo zal hy de krone des levens ontfangen, welke de Heere belooft heeft den genen, die hem liefhebben.

3. Dan zijn wy schuldig te doen zien, dat we alleen vreeze voor God, en zijne zaake hebben, Matth. 10 : 28. Vreest niet voor de gene die het lighaam doden, en de ziel niet konnen doden: maar vreest veel meer hem, die beide ziel en lighaam kan verderven in de helle.

∴ Vrag. Maar is 't een vroome geoorlooft verkeeringe te hebben met onbekeerde, die in de Kerk zijn?

Antw. Ja doch: 1. Wegens de noodzake die hy 'er toe heeft, van wegen de plaats daar hy woont. De mensch is geen meester van zijne geboorteplaats. Loth woonde in Sodom, Israël in Egypte. Daar valt niet tegen te zeggen, alzo God de tyden, en bepalingen van onze woningen te voren verordineert heeft, Handl. 17 : 26.

2. Wegens de nood van ons beroep, d'een moet gedient worden, en d'andere moet dienen; d'een is koper, en d'ander is verkoper. Ziet Abraham, onder de godloze zonen Hemors, als hy een akker kogt, om zijn vrouw te begraven, Gen. 23. De wyze vrouw is als de scheepen eenes koopmans, zy doet haar brood van verre komen, Spreuk. 31 : 14.

3. Wegens de nood en ongelegentheid, daar in men elkanderen dient behulpzaam te zijn. De Heere wil weldadigheid, meer dan offer, Hos. 6 : 6. Zie de Samaritaan, in zijn gedrag jegens den half doden vreemdeling, op den weg, Luc. 10 : 30—37. En hoe grootelyks de buuren verblyd waren over de geboorte van Johannes, Luc. 1 : 58.

4. Wegens de nauwe verwantschap der vromen. Men kan nog mag van zijne kinderen, van zijne ouders, van zijne broeders en zusters niet afblyven, al is 't datze onbekeerde zijn. Zie dit in Jacob en Esauw, zy kwamen by malkanderen, en gaven tekenen van bloed en liefde, Gen. 33. Abels begeerte was tot Kain, hoewel hy een onheilige was, Gen. 4 : 7. Paulus wilde verbannen zijn van Christus, voor zijne broederen, die zijn maagschap, na den vleesche, waren, Rom. 9 : 3.

5. Wegens het goede, dat men door hen doen kan aan de Kerk. De onbekeerde zijn veeltyds ryk en magtig: zy vermogen veel ten goede, of ten kwade der Kerke. Komt men 'er niet by, men heeft 'er geen warmte van; zy willen geëert en gezogt worden, als ze wat goeds zullen doen. Zie Mordechai, aan 't hof van Ahasueros, zoekende het beste voor zyn volk, ende spreekende voor den welstand van zyn gantsche zaad, Esth. 10 : 3.

6. Wegens de hope van hunne bekeeringe. De Heere zeegent menigmaal de verkeeringe der vroomen by de onbekeerden, dat zy lust en liefde krygen tot God en

zijn dienst, ja kragtdadig verandert worden: Zach. 8 : 23. Alzo zeid de Heere der Heirscharen, het zal in die dagen geschieden, dat tien mannen uit allerlei tongen der Heidenen, grypen zullen, ja de slippen grypen zullen van eenen Joodschen man, zeggende: wy zullen met u lieden gaan: want wy hebben gehoort dat God met u is.

∴. Vrag. Wat is een vroome verpligt in de verkeering met onbekeerden, in agt te nemen?

Antw. 1. Wy moeten met hun niet verkeeren tot schade van de conscientie. Als de onbekeerde niet te vreden zijn, of wy moeten ons na haren zin buigen, en doen 't geene men zig van agteren beklagen zoude, dan is de post zig van hen af te zonderen, Ephez. 5 : 11. Hebt geen gemeenschap met de onvrugtbare werken der duisternisse. En met Joseph te antwoorden: Hoe zoude ik zo een groot kwaad doen, en zondigen tegen God? Gen. 39 : 9.

2. Wy moeten onze vrymoedigheid niet verliezen, om hen lieden, als zy zondigen, daar over hartelyk te bestraffen: Lev. 19 : 17. Gy zult uwen broeder in uw harte niet haten: gy zult uwen naasten neerstelyk berispen, ende zult de zonde in hem niet verdragen.

3. Wy dienen in onze verkeeringe met hen, gestadig op onze hoede te zijn. De onbekeerden hebben arends oogen: zy letten op de woorden, daden, en bedoelingen der vromen; zy merken op hun hinken. Zy kunnen geen splinter in ons dragen; geen mugge doorzwelgen: Ephez. 5 : 15, 16. Ziet dan hoe gy voorzigtelyk wandelt; niet als onwyze, maar als wyze: de tyd uitkopende, dewyl de dagen boos zyn.

4. Wy zijn schuldig, in onze gebeden en zamensprekingen te tonen, dat wy niet van deze waereld zijn, maar dat onze toeleg is, hen lieden, waar 't mogelyk, te trekken tot God en zijn dienst: Matth. 5 : 16. Laat uw ligt alzo schynen voor de menschen, dat zy uwe goede werken mogen zien, ende uwen Vader, die in de hemelen is, verheerlyken.

∴. Vrag. Hoe moeten de vroomen gestelt zijn, zullen zy godzalig gemeenschap oeffenen met malkanderen?

Antw. 1. Zy moeten voor God kunnen verklaren, dat men 't met elkanderen houden wil: Hebr. 11 : 25. Verkiezende liever met het volk Gods kwalyk gehandelt te

worden, dan voor eenen tyd de genietinge der zonden te hebben. Handl. 4 : 32. De meenigte van de gene die geloofden was een herte ende eene ziele.

2. Zy moeten niet straf, nog stuurs, nog ongemaniert in hunne verkeering zijn. De genade is geen vrind van ongemaniertheid, nog van een opstuivend gedrag; maar van eene zagte, zoete, vrindelyke bescheidentheid: Phil. 4 : 5. Uwe bescheidentheid zy alle menschen bekent. Ephez 4 : 2. Met alle ootmoedigheid; ende zagtmoedigheid, met lankmoedigheid, verdragende malkanderen.

3. Zy moeten malkanderen hartelyk lief hebben. Geen liefde, geen genade; geen liefde, geen Christen; geen liefde, geen deel aan Christus; geen liefde, geen teken van geestelyke gemeenschap: Joh. 13 : 35. Hier aan zullen zy allen bekennen, dat gy myne discipelen zyt, zo gy liefde hebt onder malkanderen.

4. Zy moeten, als zy te zamen komen, van God en Goddelyke zaken spreeken, tot onderlinge stigtinge: Psalm 66 : 16. Komt, horet toe, alle gy die God vreest, ende ik zal vertellen wat hy aan myne ziele gedaan heeft. Eph. 5 : 18, 19. Wordt vervult met den Geest: spreekende onder malkanderen, met psalmen, ende lofzangen, ende geestelyke liedekens: zingende, ende psalmende den Heere in uw harte.

5, Zy moeten malkanderen te kennen geven, als 'er dwalingen in de Kerk ontstaan, en getrouw vermanen over de gebreken, die ze in malkanderen zien: Hebr. 3 : 13. Vermaant malkanderen alle dagen, zo lange als het heden genaamt worde: op dat niemand uit u verhard worde door de verleidinge der zonde.

6. Zy moeten malkanderen bemoedigen met de hope der heerlykheid, waar toe datze geroepen zyn: Wetende, dat zo ons aardsche huis dezes tabernakels gebroken wordt, wy een gebouw van God hebben, een huis niet met handen gemaakt, maar eeuwig in de hemelen, 2 Cor. 5 : 1.

XXIX. ARTIKEL,

Van het onderscheid, en de merk-teekenen der ware en valsche Kerk.

Wy gelooven, dat men wel neerstelich ende met goede voorsichticheydt, wt den woorde Gods, behoort te onderscheyden, welcke de ware Kercke zij: aengesien dat alle secten, die huyden-daechs in de werelt zyn, haer met den naem der Kercke bedecken. Wy en spreken hier niet van het geselschap der Hypocriten, de welcke in de Kercke onder de goede vermenght zyn, ende hier en tusschen van de Kercke niet en zyn, hoewel sy na den lichame in deselve zyn: maer wy segghen dat men het lichaem, ende de gemeynschap der ware Kercke onderscheyden sal van alle secten welcke segghen datse de Kercke zyn. De merck teeckenen om de ware Kercke te kennen, zyn dese: So de Kercke de reyne Predicatie des Evangelij oeffent: indien sy ghebruyckt de reyne bedieninghe der Sacramenten, gelycse Christus inghestelt heeft: so de Kerckelicke tucht ghebruyckt wert, om de sonden te straffen. Cortelyck, so men hem aenstelt na het suyver woort Gods, verwerpende alle dinghen die daer teghen zyn, houdende Jesum Christum voor het eenighe hooft. Hier door can men sekerlyck de ware Kercke kennen: ende en staet niemant toe, hem daer van te scheyden. Ende aengaende de gene die van de Kercke zyn; die kan men kennen uyt de merck-teeckenen der Christenen; te weten, uyt het gheloove, ende wanneer

sy aengenomen hebbende den eenen Salichmaker Jesum Christum, de sonde vlieden, ende de gherechticheydt na jaghen, den waren Godt ende haren naesten lief hebben, niet af en wycken noch ter rechter noch ter slinckerhant, ende haer vleesch cruycighende met synen wercken. Also nochtans niet als of daer noch geen groote swackheydt in haer en sy, maer sy stryden daer teghen door den geest alle de dagen hares levens, nemende gestadelick haren toevlucht tot het bloedt, de doodt, lyden, ende gehoorsaemheyt des Heeren Jesu, in den welcken sy vergevinge harer sonden hebben, door t'geloove in hem. Aengaende de valsche Kercke, die schryft haer ende hare ordinantien meer macht ende authoriteyt toe, als den woorde Godts; ende en wil haer het jock Christi niet onderwerpen: sy bedient de Sacramenten niet, gelyc Christus in syn woordt verordent heeft: maer sy doet daer af ende toe, ghelyck als het haer goet dunckt: sy grondet haer meer op den menschen, dan op Christum: sy vervolcht de gene die heylichlic leven na het woordt Godts, ende die haar bestraffen van hare gebreken, giericheydt, ende afgoderijen. Dese twee Kercken zyn lichtelic te kennen, ende van malcanderen te onderscheyden.

VRAGE.

Wat staat ons in dezen Artikel te beschouwen?

Antw. Welke de merk-tekenen van de ware en valsche Kerke zyn.

Vrag. Is dit nuttig en nodig?

Antw. Dus worden wy geleert,

1. Om ons van de kwaden des te meer af te scheiden.

2. Om ons met de gelovigen hartelyker des te nauwer te vereenigen.

3. Om malkanderen ten meesten nuttig te zyn en te stigten.

.·. Vrag. Hoe wordt de Artikel verdeelt?

Antw. Drie-ledig.

I. Eerst ziet men de pligt der genen die van de Kerk zijn.

A. Voorgestelt op zig zelven: Wy geloven, dat men wel neerstelyk, ende met goede voorzigtigheid, uit den woorde Gods behoort te onderscheiden, welke de waare Kerke zy.

B. Met reden bekleed: Aangezien dat alle Secten, die huidendaags in de waereld zyn, haar met den naam der Kerke bedekken.

II. Dan het onderscheid der waare en valsche Kerk,

In dezer voegen:

A. Dat wy eerst zien, wat wy niet en al door de waare Kerk verstaan moeten: Wy spreken niet van het gezelschap der Hypocriten, de welke in de Kerke onder de goede vermengt zyn, ende hier en tusschen van de Kerke niet zyn, hoewel zy na den lighame in dezelve zyn: maar wy zeggen, dat men het lighaam, ende de gemeenschap der waare Kerke onderscheiden zal van alle Secten, welke zeggen dat ze de Kerke zyn.

B. Daar na, welke de ken-merken

a. Van de waare Kerke zijn;

aa. Zo van de Kerk in 't gemeen: De merkteekenen om de waare Kerke te kennen zyn deze: Zo de Kerk de reine predikatie des Evangelij oeffent: Indien zy gebruikt de reine bedieninge der Sacramenten, gelykze Christus ingestelt heeft: Zo de Kerkelyke tugt gebruikt wordt om de zonden te straffen: Kortelyk, zo men hem aanstelt na het zuiver woord Gods, verwerpende alle dingen die daar tegen zyn, houdende Jesum Christum voor het eenige hoofd. Hier door kan men zekerlyk de waare Kerke kennen, ende staat niemand toe hem daar van af te scheiden.

bb. Zo van ieder lit der Kerke in 't byzonder: Ende aangaande de gene die van de Kerke zyn, die kan men kennen uit de merkteekenen der Christenen; te weten, uit het gelove, ende wanneer zy aangenomen hebbende den eenigen Zaligmaker Jesum Christum, de zonde vlieden, en de geregtigheid najagen, den waren God ende haren naasten lief hebben, niet afwyken nog ter regter nog ter linker hand, ende haar vleesch kruicigende met zynen

werken; alzo nogtans niet, als of daar door nog geene groote swakheid in haar zy; maar zy stryden daar tegen, door den Geest, alle de dagen hares levens, neemende gestadelyk haren toevlugt tot het bloed, de dood, lyden, ende gehoorsaamheid des Heeren Jesu, in den welken zy vergevinge harer zonden hebben, door 't gelove in hem.

b. Van de valsche Kerke, en wel die in het Pausdom gevonden wordt. Deze haar ken-merken zijn: Datze haar ende hare ordonnantien, meer magt ende auctoriteit toeschryft, als den woorde Gods; ende wil haar het jok Christi niet onderwerpen: zy bedient de Sacramenten niet, gelyk Christus in zyn woord verordent heeft; maar zy doet daar af en toe, gelyk als het haar goed dunkt: zy gronden haar meer op den menschen, dan op Christus; zy vervolgt de genen die heilig leven na het woord Gods, ende die haar bestraffen van hare gebreken, gierigheid ende afgoderyen.

III. Het slot van alles: Deze Kerken zyn ligtelyk te kennen, en van malkanderen te onderscheiden.

Vrag. Waar toe zijn wy, die ons tot de ware Kerke voegen, verpligt?

Antw. Wy geloven, dat men wel neerstelyk ende met goede voorzigtigheid uit den woorde Gods behoort te onderscheiden, welke de waare Kerke zy. Immers zal men in den burgerlyken wandel wel toezien, met wie men gezeldschap houde, hoe veel te nodiger, dat men weete, met wie men zig op weg, als na den hemel begeve: Jes. 60 : 8. Wie zyn deze, die daar komen gevlogen, als een wolke, ende als duiven tot hare vensters?

Vrag. Om wat reden meer?

Antw. Aangezien dat alle Secten, die huidendaags in de waereld zyn, haar met de naam der Kerke bedekken. 't Gaat nog als ten tyde der Apostelen: Zy zyn alle geen Israël, die uit Israël zyn, Rom. 9 : 6. Men vind door de geheele Christenheid, die zig uitgeven dat zy Joden zyn, daar zy het niet zyn, maar een Synagoge des Satans, Openb. 2 : 9. Die zig beroemen dat zy Apostelen zyn, maar werden leugenaars bevonden, Openb. 2 : 2. Verleidende geesten, 1 Tim. 4 : 1. Die 't gelove van zommige verkeeren, 1 Tim. 2 : 18. In de huizen insluipende, de

vrouwkens gevangen neemende, die met zonden geladen zyn, 1 Tim. 3 : 6.

Vrag. Is 'er mogelykheid om te komen tot vaste kennisse der waare Kerke?

Antw. Ja doch: Hoogl. 1 : 8. Indien gy het niet weet, ô schoonste der wyven: zo gaat uit op de voetstappen der schapen, ende weidt uwe geiten by de woningen der herderen.

Vrag. Door wat middel?

Antw. Door middel van Gods woord: Die lampe voor onze voet: dat ligt voor onzen pad, Psalm 119 : 106.

Vrag. Hoe zo?

Antw. 1. Dat woord zegt ons, dat God een Kerke op aarde heeft, die zigtbaar en beminnelyk is: Hoogl. 6 : 9. Een eenige is myne duive, myne volmaakte, de eenige hares moeders; zy is de zuivere der gener die haar gebaart heeft: Als de dogters haar zien, zo zullen zy haar welgelukzalig noemen: de Koningin, ende bywyven, ende zy zullen ze pryzen.

2. Wyst ons de ken-merken aan, door welken men de waare Kerke, en derzelver leden onderscheiden kan, van alle valsch genaamde Kerken: Matth. 5 : 14. Gy zyt het ligt der waereld; een stad boven op eenen berg kan niet verborgen zyn.

3. Wekt ons op, niet alle voor de Kerk te houden, die zig daar voor uitgeven: 1 Joh. 4 : 1. Geliefde gelooft niet een iegelyken geest, maar beproeft de geesten, of zy uit God zyn: want daar zyn veele valsche Propheten uitgegaan in de waereld.

4. En vermaant ons, dat wy ons afzonderen van de vergaderinge der godlozen, welke niet bestaan kan met de maatschappy der Kerke: 2 Cor. 6 : 17. Gaat uit het midden van haar, ende scheid u af, zegt de Heere; ende raakt niet aan het gene onrein is, ende ik zal u lieden aannemen. Dit alles zou niet zijn, indien wy niet konden komen tot vaste kennisse der Kerke.

Vrag. Welke zyn de merk-tekenen van de waare Kerke?

Antw. Deze stelt onze belydenis vier in getal.

1. De reine predikinge des Evangeliums.
2. De zuivere bedieninge der Sacramenten.
3. De getrouwe oeffeninge der Kerkelyke tugt.
4. De waare heiligheid des levens, na het zuiver woord van God, met verwerpinge van alle dingen, die daar tegen zyn.

.·. Vrag. Wat merkt gy omtrent die ken-merken aan?

Antw. Dat het niet nodig is veel te twisten over het effen getal dezer ken-tekenen, terwyl eenige maar één stellen, te weten, de zuivere verkondinge des Evangelie, en belydenis der leere, begrepen in het woord Gods; en andere byvoegen, of de wettige bedieninge der Sacramenten, of het behoorlyk gebruik der Kerktugt, of ook de heiligheid des levens, of ook de broeder-liefde: Nademaal deze dingen, wel ingezien zijnde, op malkanderen doorgaans volgen, of ook ten deele onder malkanderen begrepen zijn. Egter is het beter de gemelde ken-tekenen te stellen, met deze bepaling, dat men in deze een meerdere en mindere noodzakelykheid erkenne, en de waarheid der Leere boven alle anderen schatte, als het voornaamste merk-teken der Kerke.

Vrag. Hoe bewyst gy, dat de zuivere predikinge van het Evangelie, een ken-teken der ware Kerke is?

Antw. 1. Dit stelt de Schrift duidelyk: Joh. 8 : 31. Indien gy lieden in myn woord blyft, zo zyt gy waarlyk myne discipelen. Vers 47. Die uit God is hoort de woorden Gods. Handl. 2 : 42. Zy waren volhardende in de leere der Apostelen.

2. Daar tegen schildert de Schrift, als een valsche Kerke af, welke de wezendlyke stukken van de Christelyke leere niet gelooft: Joh. 8 : 47. Daarom hoort gy lieden niet, om dat gy uit God niet zyt. Cap. 20 : 26. Gy lieden gelooft niet: want gy zyt niet van myne schapen, gelyk ik u gezegd hebbe. 2 Joh. vers 9. Een iegelyk die overreed, ende niet blyft in de leere Christi, die heeft God niet.

Vrag. Hoe blykt de reine bedieninge der Sacramenten, een merk-teken der Kerke te zijn?

Antw. 1. Uit Handl. 2 : 42. Zy hebben volhart in de leere der Apostelen, ende in de gemeenschap, ende in de BREEKINGE des BROODS.

2. De doop is een Sacrament der Kerke; Matth. 28 : 29. Zo gaf ook d'Apostel de instellinge des Avondmaals over, gelyk hy die ontfangen hadde, 1 Kor. 11 : 23. Zo nu de Sacramenten op die wyze, en tot dat einde worden gebruikt, als Christus dezelve heeft ingestelt, mag men veilig besluiten dat daar de waare Kerk is.

Vrag. Wat is het derde kenmerk?

Antw. De getrouwe oeffening der Kerkelyke tugt: Matth. 18 : 18. Voorwaar zegge ik u: al wat gy op der aarden binden zult, zal in den hemel gebonden wezen: ende al wat gy op der aarden ontbinden zult, zal in den hemel ontbonden wezen. Immers daar de waare Kerk is, moet orde zijn: de ongeregelde bestraft ende beteugelt worden: 1 Cor. 14 : 33. Want God is geen God van verwerringe, maar van vrede, gelyk in allegemeinten der heiligen. Vers 40. Laat alle dingen eerlyk ende met orden geschieden.

Vrag. Wat is het vierde kenmerk?

Antw. De heiligheid des wandels; Joh. 8 : 31. Indien gy lieden in myn woord blyft, zo zyt gy waarlyk myne discipelen. Joh. 10 : 27. Myne schapen horen myne stemme, ende zy volgen my. Psalm 93 : 5. De heiligheid is uwen huize cierlyk, Heere, tot lange dagen. Psalm 110 : 3. Uw volk zal zeer gewillig zyn, op den dag uwer heirkragt, in heilige cieragien.

∴ Vrag. Maar een ieder eigent zig deze kenmerken toe?

Antw. Men moet hier op geen voorgeeven, maar op de zaak zelve zien: Dan zal blyken, dat de waare Kerke door deze dingen onderscheiden wordt van alle valsche genaamde Kerken.

Vrag. Is 't genoeg te weten wat de waare Kerke is?

Antw. Neen: 't Is ook nut te weten wie de byzondere leden van die Kerke zyn.

Vrag. Is 't mogelyk de byzondere leden te kennen?

Antw. 1. Niet onfeilbaar: Dit is het regaal van de God des hemels en der aarde: 2 Tim. 2 : 19. De Heere kent de gene die de zyne zyn.

2. Niet zonder bedrogen te worden, gelyk 't geval van Simon de Tovenaar leert, Hand. 10.

3. Niet door eene daad, maar uit herhaalde daden van godzaligheid: Matth, 7 : 20. Zo zult gy dan dezelve aan haare vrugten kennen!

∴. Vrag. Welke zijn die vrugten?

Antw. 1. Haar gelove, 't welk zy belyden, als waar door zy aangenomen hebben den eenigen Zaligmaker Jesum Christum: 1 Joh. 4 : 2, 3. Hier aan kent gy den Geest Gods: Alle geest die belyd, dat Jesus in 't vleesch gekomen is, die is uit God. Ende alle geest, die niet belyd, dat Jesus Christus in het vleesch gekomen is, die is uit God niet.

2. Haar heiligmakinge, dewelke gekent wordt,

a. Als zy de zonde vlieden, en de geregtigheid najagen: 1 Joh. 3 : 4. Een iegelyk die uit God geboren is, die doet de zonde niet: want zyn zaad blyft in hem: Ende hy kan niet zondigen: want hy is uit God geboren. Rom. 6 : 2. Wy die de zonde gestorven zyn, hoe zullen wy nog in de zonde leven?

b. Als zy den waren God, ende hare naasten lief hebben: Joh. 13 : 35. Hier aan zullen zy alle bekennen dat gy myne discipelen zyt, zo gy liefde hebt onder malkanderen.

c. Als zy in de oeffening van deze liefde volharden en standvastig blyven: Niet afwykende ter regter nog ter slinker hand: Psalm 84 : 8. Zy gaan van kragt tot kragt, een iegelyk van haar zal verschynen voor God in Zion.

d. Als zy voortgaan op den weg des levens, haar vleesch kruicigende met zyne werken: Gal. 5 : 24. Maar die Christi zyn, hebben het vleesch gekruist, met de beweegingen ende begeerlykheden. Cap. 6 : 14. Maar het zy verre van my, dat ik zoude roemen, anders dan in het kruice onzes Heeren Jesu Christi: door welken de waereld my gekruicigt is, ende ik der waereld.

∴. Vrag Wat heeft men omtrent deze Kerkleden aan te merken?

Antw. 1. Dat men dezelve niet moeten aanmerken, als of daar nog geen groote swakheid in haar zy; want de allerheiligste, zo lang zy in dit leven zijn, zijn menschen van gelyke beweegingen als wy, Jac. 5 : 17. En hebben maar een klein beginzel der gehoorzaamheid. Jac. 3 : 2. Wy struikelen alle in veele. Phil. 3 : 12. Niet dat ik het alrede gekregen hebbe, ofte alrede volmaakt ben: maar ik jage daar na of ik het ook grypen mogte, daar toe ik van Christo Jesu ook gegrepen ben.

2. Dat zy, onaangezien de swakheid, die nog tegen hunnen wille in hun overig is,

a. Daar tegen stryden door den Geest alle de dagen hares levens: Rom. 7 : 22, 23. Want ik hebbe een vermaak in de wet Gods, na den inwendigen mensche. Maar ik zie een andere wet in myne leden, welke stryd tegen de wet mynes gemoeds, ende my gevangen neemt, onder de wet der zonde, die in myne leden is.

b. En nemen gestadiglyk haren toevlugt tot het bloed, de dood, lyden en de gehoorzaamheid des Heeren Jesus, in welken zy vergevinge harer zonden hebben, door 't gelove in hem: Hebr. 10 : 19—22. Dewyl wy dan, broeders, vrymoedigheid hebben, om in te gaan in 't heiligdom, door het bloed Jesu, op eenen verschen ende levenden weg, welken hy ons ingewyet heeft, door het voorhangzel, dat is, door zyn vleesch. Ende dewyl wy hebben eenen grooten Priester over 't huis Gods: zo laat ons toegaan met een waaragtig herte, in volle verzekertheid des geloofs, onze herten gereinigt hebbende van de kwade conscientie, ende het lighaam gewasschen zynde, met rein water.

Vrag. Met wie staan wy in geschil over de kenmerken der Kerke?

Antw. Voornamentlyk met de Papisten, die deze kenmerken vermeenigvuldigen, tot vyftien in getal.

Vrag. Welke zyn deze?

Antw. 1. De naam van Catholyke Kerke. 2. De oudheid. 3. De lange onafgebrokene geduurzaamheid. 4. De meenigte

der uitwendige Belyderen. 5. De geduurige opvolginge der Bisschoppen. 6. De overeenkomste der leere met de oude Kerk. 7. De naauwe vereeniginge der leden onder malkanderen, met haar Hoofd de Paus van Romen. 8. De heiligheid der leere. 9. De kragt der leere. 10. De heiligheid der Opzienders der Kerke. 11. De heerlykheid der wonderwerken. 12. Het ligt of de gave der voorzegginge. 13. De belydenisse van de wederstrevers. 14. Het droevig uiteinde van de vijanden der Kerke. 15. De tydelyke voorspoed.

∴ Vrag. Wat zegt gy hier van?

Antw. 1. Zommige van die, regtzinnig verklaart zijnde, zijn wel de ken-merken van de Kerke; dog geenzints toepasselyk op de Roomsche Kerk, als daar is, de heiligheid der leere, en der zelver kragt.

2. Zommige komen de waare Kerk alleen niet toe, als de naam van Catholyk, de oudheid, de onafgebrokene geduurzaamheid, en meenigte der belyderen; maar konnen ook andere genoodschappen toegepast worden.

3. Zommige zijn niet altyd; en overal, als de opvolging der Bisschoppen, de heerlykheid der wonderwerken, het ligt der voorzegginge, en de meenigte der belyderen.

4. Zommige zijn gantsch niet kennelyker als de Kerke zelve: als de eenheid, wanneer men die van het inwendige en geestelyke alleen verstaat; en veele andere, voor het volk genoegzaam onnaspeurlyk, wegens de groote kennisse van oude gedenk-schriften, en gevoelens, die daar toe benoodigt zijn.

5. Zommige stryden tegen de schriftuurlyke beschryvinge van de Kerk, als daar is.

a. De uitgebreidheid van de Kerk: want de Schrift noemtze een klein kuddeken, Luc. 12 : 32. Daarze in tegendeel voorzegt, dat de geheele aarde het Beest zoude aanbidden, Openb. 13 : 3, 4.

b. De tydelyke voorspoed; wyl de Schrift uitdrukkelyk zegt, zo als de ervarentheid van alle tyden ook geleert heeft, dat alle die godzalig leven willen in Jesu Christo, die zullen vervolgt worden, 2 Tim. 3 : 12.

Vrag. In welke vergaderingen kan men de regte merk-tekenen van de waare Kerke vinden?

Antw. In de waare Gereformeerde, of uit het Pausdom gezuiverde en herstelde Kerke, boven andere; daar de leere der waarheid zuiver gepredikt, de Sacramenten na Christus instellinge bedient, de tugt der Kerke geoeffent, en alle de leden tot de godzaligheid op het allerkragtigst aangespoort worden.

∴. Vrag. Maar de Gereformeerde Kerk is 'er niet geweest voor de tyden van Zwinglius, Luther en Calvyn?

Antw. 1. Deze tegenwerpinge steunt op eenen valschen grond, dat de Kerke Christi altyd zigtbaar en vol luister op aarde is, 't welk in tegendeel te voren bewezen is.

2. De Gereformeerde Kerk is 'er geweest,

a. Ten tyde der Apostelen, door de geheele waereld, alzo onze leere met die der Apostelen ten vollen in stemt.

b. Ten tyde der Romeinsche Keizeren, die de Kerke wel streng gedrukt en vervolgt hebben, maar niet konden verdelgen.

c. In den opkomst van den Antichrist, wanneer de Gereformeerde Kerke zig voor een meerder gedeelte onthield in Europa en Romen, alwaar de Antichrist zig verhefte, als de mensche der zonde, de zone des verderfs, om te zitten als een God in den tempel der Kerke, 2 Thess. 2 : 4.

d. Voor de tyden der Hervorminge, zijn 'er altoos gevonden die zig tegen het doorbrekend- verderf der Roomsche Kerke aangekant, en de leere der waarheid hebben aangekleefd, als geweest zijn de Piemontoisen, de Waldensen, en de Albigensen in Vrankryk, de Wiclefiten in Engeland, de Bohemers en Nederlanders; gelyk ons de Kerk-historien overvloedig leeren.

2. Zwinglius, Luther en Calvyn hebben geen nieuwe Kerke gestigt, maar alleen de pogingen aangewend, om de Kerk van de verdorventheid, allengskens in geslopen, te zuiveren, en zig van de Roomsche Kerke afgezondert, na het Goddelyk bevel, Openb. 11 : 4. Gaat uit

van haar, myn volk, op dat gy aan hare zonden geen gemeenschap hebt, ende op dat gy van hare plagen niet ontfangt.

3. Kunnen wy in tegendeel tot de Roomsche Kerke zeggen, waar haar Kerke en leere, zo als die nu is, geweest in de zes eerste eeuwen van het Christendom, alzo vast gaat dat de nieuwigheden van het Pausdom traps-wyze zijn ingeslopen, en de overhand genomen hebben.

.·. Vrag. Maar de Leeraars van de Gereformeerde Kerke zijn ontbloot van eene wettige roepinge, zo dat men die veel eer voor een scheurzieke meenigte, dan voor eene wettige vergaderinge houden moet?

Antw. 1. Onze afwykinge van de Roomsche Kerke, is geen berispelyke scheuringe, maar een wettige afzonderinge van het Ryk des Anti-christ, steunende op Gods bevel: Openb. 18 : 4.

2. Veele van de eerste Reformateurs hadden eene roeping van de Roomsche Kerke, om te leeren, volgens welken zy verpligt waren, na haar ligt, de verdorventheid, die zy bespeurde in de Kerke, te verbeeteren. Andere zijn onmiddelyk van God verwekt, tot herstellinge van den waren Godsdienst, die door de bedriegerijen der Priesteren en Monniken zeer verbastert was. Zommige zijn geroepen van de gene, die hen van de Roomsche Kerke afzonderden; welke vergaderinge van gelovigen, als verdrukt en verdreven van de Roomsche Kerk, regt hadde Leeraars te roepen en te zenden.

Vrag. Waar aan is de valsche Kerk te onderscheiden?
Antw. De valsche Kerk

1. Schryft haar, ende hare ordonnantien meer magt ende auctoriteit toe als den woorde Gods, ende wil haar het jok Christi niet onderwerpen: 2 Thess. 2 : 4. Die hem tegen stelt ende verheft boven al dat God genaamt, ofte als God geëert wordt, alzo dat hy in den tempel Gods als een God zal zitten, hem zelven vertonende dat hy God is. Psalm 2 : 2. De Koningen der aarde stellen zig op, ende de Vorsten beraadslagen zig tegen den Heere ende zynen gezalfden.

2. Zy bedient de Sacramenten niet, gelyk Christus die in zyn woord verordineert heeft; maar zy doet daar af ende

toe, gelyk het haar goed dunkt. Zo vond men onder de kwade Arbeiders, die het Sacrament des Avondmaals veranderde, of vervalschte, dat Paulus zegt, 1 Cor. 11 : 20. Als gy by een te zamen komt, dat is niet des Heeren Avondmaal eeten. Of, die om de vervolginge te ontgaan, de Besnydenisse onder de Christenen wilde invoeren: Gal. 6 : 12.

3. Zy grond haar meer op menschen, dan op Christus: vlak uit tegen de waarschouwinge Christi, Matth. 15 : 9. Doch te vergeefs eeren zy my, leerende leeringen, die geboden van menschen zyn. Marc. 7 : 9. Gy doet zeker Gods gebod wel te niete, opdat gy uwe inzettingen zoudet onderhouden.

4. Zy vervolgt de genen, die heiliglyk leven na het woord Gods, ende die haar bestraffen van hare gebreken, gierigheid ende afgoderyen: Openb. 2 : 10. En vreest geen der dingen die gy lyden zult. Ziet, de duivel zal eenige van u-lieden in de gevangenisse werpen, op dat gy verzogt word: ende gy zult een verdrukkinge hebben van tien dagen. Joh. 15 : 19, 20. Indien gy van de waereld waard, zo zoude de waereld het hare lief hebben; doch om dat gy van de waereld niet zyt, maar ik u uit de waereld hebbe uitverkoren, daarom haat u de waereld. Gedenkt des woords dat ik u gezegd hebbe: Een dienstknegt is niet meerder dan zynen Heere. Indien zy my vervolgt hebben, zy zullen ook u vervolgen.

Vrag. Op wien passen deze ken-tekenen?

Antw. Nadrukkelyk op de Roomsche Kerke, die wy met reden houden voor de valsche, of Antichristische Kerke, met dewelken wy nooit eenige vereeniginge mogen aangaan.

∴ Vrag. Hoe zo?

Antw. 1. De Roomsche Kerk, schryft haar ende hare ordonnantien meer magt ende auctoriteit toe als den woorde Gods: Want het is Gods wet, die de hoerery verbied, en 't Huwelyk aan allen vry stelt: maar de menschelyke wet verbied den Priesteren het trouwen. Wat weegt nu swaarst in het Pausdom? Indien een Priester zig in hoerery te buiten gaat, voldoet hy de gestelde boete, hy blyft Priester; maar indien hy trouwt, hy heeft zyn ampt verbeurd.

2. Zy wil zig aan het jok Christi niet onderwerpen:

maar legt een oneindig getal van swaare jokken op de schouderen der menschen, voerende alzo de heerschappy over 't erfdeel des Heeren, 1 Petr. 5 : 3. De Paus, haar hoofd, verheft hem zelven boven alle de Koningen der aarde; en haare geestelykheid ontrekt zig onder zijne hulde van de onderwerpinge aan de Overheid, vlak tegen de wille Christi, die zig de magten dezer waereld onderwierp, en zelf den Keizer schattinge betaalde, en betalen deede: Matth. 17 : 24—27.

3. Zy bedient de Sacramenten niet, gelyk Christus die in zyn woord verordent heeft; zy doet vyf Sacramenten, tot de twee die Christus verordent heeft, en de twee Sacramenten van Doop en Avondmaal vervalscht zy daar en boven met zo veel byvoegzelen van zout, en smout, en kruis, en bygelovige belezingen, dat geen van beiden nauwlyks gelykt na 't gene dat wy van den Heere zelf ontfangen hebben. Inzonderheid verkeert de Misse, 't Avondmaal des Heeren, in eene offerhande, die daar mede niet bestaan kan, ja een Afgoderye is, die alle andere te boven gaat; gelyk het onze Catechismus, op de LXXX. Vrage, duidelyk genoeg verklaart.

4. Zy grond haar meer op den menschen dan op Christus, alzo openbaar is, dat zy gestadig roemt op Pausen en Cardinalen, en meenigte der menschen, die met haar van een gevoelen zijn: dat zy haar gedrag regelt na de overleveringen der menschen, de lessen der Oudvaderen, de regelen en besluiten der Concilien, terwyl het goede woord van God den mensche onthouden, of niet dan ter bede en by vergunning toegelaten wordt, om te leezen.

5. Zy vervolgt de genen die heilig leven, na den woorde Gods, ende die haar bestraffen over haare gebreken, gierigheid ende afgoderyen; doch dit is te klaar voor al de waereld, dan dat het nadere betoging behoeft.

Vrag. Wat besluit gy dan uit al het betoogde?

Antw. Wy besluiten dan vrymoedig, met de woorden onzer Belydenisse: Deze twee Kerken, te weten, de Gereformeerde, en Roomsche, zyn ligtelyk te kennen, en van malkanderen te onderscheiden, dewyl zy beiden hare eige ken-merken aan 't voorhoofd dragen.

Vrag. Wat staat ons uit dit verhandelde te leeren?

Antw. 1. Wy mogen ons verheugen over de glans en luister, die door 's Heeren genade, op de hervormde Kerke nog legt: Hoogl. 6 : 10. Wie is zy die daar uitziet als de dageraad: schoone gelyk de mane, zuiver als de zonne, schrikkelyk als slag-ordens met banieren.

2. Wy moeten aan de andere zyde, ons over onze eige, ende der Kerke gebreeken, dikwyls met schaamte voor God verootmoedige, dewyl wy in veel opzigte zo weinig beantwoorden aan onze voorregten; zo veel gelykvormig zijn in onkunde, zeden, en zondige gebruiken, met die, uit welkers midden wy uitgegaan zijn: Jerem. 2 : 9, 10. Daarom zal ik nog met u lieden twisten, spreekt de Heere: ja met uwe kinds-kinderen zal ik twisten. Want gaat over in de eilanden der Chittiten, ende ziet toe, ende zendet na Kedar, ende merkt 'er wel op, ende ziet of diergelyks geschied zy.

3. Wy moeten niet ydel betrouwen op onze gemeenschap met de waare Kerk: Jerem. 7 : 4. En vertrouwt niet op valsche woorden, zeggende: Des Heeren tempel, des Heeren tempel, des Heeren tempel, zyn deze. De meeste van hen, die in den schoot der Kerke zijn, zijn Gereformeert, op zijn Paapsch, dat is, door opvoedinge en gewoonte. Zy horen de Schrift, en zeggen die Gods woord te zijn; doch zonder verstand van de leere der Schrift: Zy zoeken de zaligheid, doch in hunne werken, die ze uiterlyk in den Godsdienst, hoewel zonder gelove, zonder den Geest, betragten: Zy vermeenen datze ryk, en zeer verrykt zijn, ja geenes dings gebrek hebben, zonder te weten dat zy elendig, ende jammerlyk, ende arm, ende blind, ende naakt zyn, Openb. 3 : 17.

∴ Vrag. Wat al meer?

Antw. 4. Wy moeten niet voldaan wezen, datwe in den schoot der Kerke zijn opgenomen, ten zy datwe op goede gronden besluiten konnen, dat de regte ken-merken van Christus discipelen in ons zijn: 1 Joh. 3 : 14. Wy weten dat wy overgegaan zyn uit de dood in het leven, dewyl wy de broeders lief hebben: Die zynen broeder niet lief heeft blyft in de dood. Psalm 119 : 63. Ik ben een gezelle aller die u vreezen, ende dien die uwe beveelen onderhouden.

5. Wy moeten ons onder malkanderen, op het beste, tragten te vereenigen. Niemand veroordeelen in welken

wy, als Bucerus wel zegt, iets van Christus zien; en met toegeeventheid in hunne yverige pogingen ontmoeten, die zig niet verre tonen te zyn van Gods Koninkryke, Marc. 11 : 34. Want die niet tegen ons is, die is voor ons, Marc. 9 : 40.

6. Wy moeten door eenen godzaligen wandel, alle die buiten ons zijn, tragten te beschamen, en te lokken tot de gemeenschap onzer Kerke: Want de zaligmakende genade Gods, is verschenen allen menschen: ende onderwyst ons, dat wy de godloosheid, en de waereldsche begeerlykheden verzakende, matiglyk, ende regtvaerdiglyk, ende godzaliglyk leven zouden in deze tegenwoordige waereld: verwagtende de zalige hope, ende verschyninge des grooten Gods, ende onzes Zaligmakers Christi Jesu, Tit. 2 : 11—13.

XXX. ARTIKEL,

Van de Regeering der Kerke, door Dienaars, van God ingesteld.

Wy gelooven dat dese ware Kercke geregeert moet werden, na de geestelicke policie, die ons onse Heere heeft geleert in syn woort: namelic datter Dienaers of Herders moeten zyn om Gods woort te prediken, ende de Sacramenten te bedienen: datter ooc Opsienders ende Diaconen zyn, om met de Herders te zyn als den Raedt der Kercke, ende door desen middel de ware Religie te onderhouden, ende te doen dat de ware leere haren loop hebbe: dat oock de overtreders op gheestelicke wyse gestraft werden, ende in den toom gehouden: op dat oock de armen ende bedruckte gheholpen, ende getroost werden, na datse van noode hebben. Door desen middel sullen alle dinghen in der Kercken wel ende ordentelick toegaen; wanneer sulcke persoonen vercoren werden die ghetrouw zyn, ende na den reghel die S. Paulus daer van gheeft in den brief tot Timotheum.

V R A G E.

Hoe wordt de Kerke Gods, onder anderen in de Schrift genaamd?

Antw. Zy draagt de naam van een Huis Gods, Hebr. 3 : 6. Een gemeente, Handl. 20 : 28. Een Koninkryke

Matth. 6 : 33. Een stad des levendigen Gods, Hebr. 12 : 22.

Vrag. Wat leert gy hier uit?

Antw. Dat 'er een goede orde, en regeering in de Kerk moet zyn: 1. Cor. 14 : 40. Laat alle dingen eerlyk, ende met orden geschieden. Dit is het stuk waar van in dezen Artikel gesproken wordt.

∴. Vrag. Wat beleid hebben de Opstellers in dezen gehouden?

Antw. I. Eerst stellen zy eenen algemeenen regel, hoe de Kerke Gods moet bestiert worden: Wy geloven, dat deze waare Kerk geregeert moet worden, na de geestelyke Politie, die ons onzen Heere geleert heeft in zyn woord.

II. Daar na passen zy die regel op de byzondere bedieninge.

A. Zy zeggen dat 'er Dienaaren, ofte Herderen, Opzienderen en Diakonen moeten zijn.

a. Dienaars of Herders, om Gods woord te prediken, en de Sacramenten te bedienen.

b. Ook Opzienders,

c. En Diakonen, om met de Herders te zyn, als den raad der Kerke.

B. En dat tot drie voorname eindens, deze driederlei bedieningen:

a. De Herderen en Leeraaren, om door dezen middel de waare Religie te onderhouden, ende te doen dat de waare leere haren loop hebbe.

b. De Opzienderen en Ouderlingen: Op dat ook de overtreeders op geestelyke wyze gestraft worden, ende in den toom gehouden.

c. De Diakonen: Op dat ook de armen en bedrukten geholpen ende getroost worden, na datze van noden hebben.

III. Eindelyk tonen zy hoe de Kerk dezen regel best tot nut maakt: Door dezen middel zullen alle dingen in der Kerken wel ende ordentelyk toegaan: wanneer zulke personen verkoren worden die getrouw zyn, en na den regel die S. Paulus daar van geeft, in den brief tot Timotheum, 1 Tim. 3.

Vrag. Is 'er een Regeering van God over zijne Kerke ingestelt?

Antw. Ja: 1. Dat bevestigt Paulus uitdrukkelyk, 2 Cor. 10 : 8. Indien ik ook iet overvloediger zoude roemen van onze magt, welke de Heere ons gegeven heeft, tot stigtinge, ende niet tot uwer nederwerpinge, zo zal ik niet beschaamt worden. En 2 Cor. 13 : 10. Op dat ik tegenwoordig zynde niet zoude strengheid gebruiken, na de magt die my de Heere gegeven heeft, tot opbouwinge ende niet tot nederwerpinge.

.·. Vrag. Hebt gy nog een bewys?

Antw. 2. Dat blykt,

a. Uit de sleutelen des Koninkryks, die Christus zijne Dienaars heeft toebetrouwt: Matth. 16 : 19. Ik zal u geven de sleutelen van 't Koninkryke der Hemelen; ende zo wat gy zult binden op der aarden, zal in de hemelen gebonden zyn: En zo wat gy ontbinden zult op der aarden, zal in de hemelen ontbonden zyn.

b. Uit de naam van de Dienaars der Kerke, die genoemt worden Ouderlingen, Handl. 20 : 28. Voorstanders, 1 Thess. 2 : 12. Voorgangeren, Hebr. 13 : 7, 17. Uitdeelders van de verborgentheden Gods, 1 Cor. 4 : 1. Herders, 1 Petr. 5 : 2. Regeerders, 1 Cor. 12 : 28. Gezanten, 2 Cor. 5 : 20. Opzienders en Huisbezorgers Gods, Tit. 1 : 7.

c. Uit de Voorbeelden, die deze magt geoeffent hebben, gelyk wy lezen, Handl. 15 : 6. daar de Apostelen en Ouderlingen een vergadering beleiden, de geschillen beslisten, de dwalingen verwierpen, en de Heidenen geboden, om de vrede der Kerke, hen van eenige dingen te onthouden; en de besluiten van die vergadering werden genaamd de Ordonnantien der Apostelen en Ouderlingen: Handl. 16 : 4.

Vrag. Hoedanig moet het bestuur in de Kerke zyn?

Antw. Niet vleeschelyk of waereldlyk; maar geestelyk: Wy geloven, dat deze ware Kerke geregeert moet worden na de geestelyke Politie: Zie Joh. 18 : 36. JESUS antwoorde, Myn Koninkryk is niet van deze waereld:

Indien myn Koninkryke van deze waereld ware, zo zouden myne dienaars gestreden hebben, op dat ik de Joden niet ware overgelevert: maar nu is myn Koninkryk niet van hier.

Vrag. Hoe spreekt de Heere alzo?

Antw. 't gevoelen der Joden was, dat des Messias Ryke zou waereldsch zijn, en dat Jesus dat zogte, waarom hy dit zeide, deels om Pilatus van bekommering te bevryden, dat hy hem, of het Roomsche Ryk, mogt te na komen; deels om de Apostelen te leeren, dat zy van hem niet wagten moesten tot de minste hoogheid, ofte magt van staatsbewind gebragt te worden.

.·. Vrag. Hoe bewyst gy dit nader?

Antw. 2. Christus heeft alle heerschappy in zijne Kerke verboden: Luc. 22 : 25, 26. Ende hy zeide tot haar, de Koningen der volkeren heerschen over haar: ende die magt over haar hebben, worden weldadige Heeren genaamd, doch gy niet alzo: maar de meeste onder u, die zy gelyk de minste, ende die voorganger is, als een die dient.

3. De practyk der Apostelen bevestigt dit: 2 Cor. 1 : 24. Niet dat wy heerschappye voeren over u gelove, maar wy zyn medewerkers uwer blydschap. 1 Petr. 5 : 2, 3. Weidet de kudde Gods die onder u is, hebbende opzigt daar over, niet uit bedwang, maar gewilliglyk: nog om vuil gewin, maar met een volvaerdig gemoed: nog als heerschappye voerende over het erfdeel des Heeren; maar als voorbeelden der kudde geworden zynde.

Vrag. Moet dit bestuur niet zijn by een eenig menschelyk Opperhoofd?

Antw. Neen: 1. Want zulk een opper-gebied, van een menschelyk Opperhoofd, kan hier geen plaats hebben, wegens de uitgebreidheid der Kerke over de geheele waereld.

2. Christus is de eenige Heere van zijne Kerke, van God daar toe gezalft: Psalm 2 : 6. Ik doch hebbe mynen Koning gezalft over Zion, den berg myner heiligheid. 1 Cor. 8 : 6. Ende maar eenen Heere, door welken alle dingen zyn, ende wy door hem.

3. Christus Jesus heeft zulk een heerschappije der Koningen, aan zijne Dienaren verboden: Matth. 20 : 25—27. Luc. 22 : 25, 26.

.·. Vrag. Waar onder het Oude Testament is de Kerk geweest onder het bestuur van den eenen Hogen-priester?

Antw. 1. Van een Hogen-priester kan hier geen gevolg getrokken worden, wegens de uitgebreidheid der Kerke over de geheele waereld, alzo zy oudtyds was besloten binnen de enge palen van Canaan.

2. De Hogen-priester was wel de eerste onder de Priesteren, maar geenzints een Monarch, en Hoofd der zelve, alzo de censure en 't gebied by het Sanhedrin en de wet was bepaalt: Deut. 17 : 11.

3. 't Gezag van den Hogen-priester was een schaduwe van Christus, doch geenzints van den Paus van Romen.

Vrag. Komt de Burger-Overheid de magt toe van de Kerk te regeeren?

Antw. Gantsch niet. Dit blykt

1. Uit Matth. 16 : 19. daar Christus, als Koning over Zion, niet aan Overheden, maar aan zijne Apostelen, de magt der sleutelen geeft.

2. In 't O. Testament is de Kerkelyke magt, van de Burgerlyke, onderscheiden geweest. Amazia, de Hooftpriester, was over alle zaken des Heeren, ende Zebadia, de zone Ismaëls, in alle zaken des Konings: 2 Chron. 19 : 11. Zerubabel had de bestellinge over den bouw, maar Josua over den Godsdienst des Tempels: Zach. 3 : 4. Cap. 4 : 7, 9. Als Ussia 't Priester-werk wilde verrigten, verwekte hy des Heeren toorn tegen zig: 2 Chron. 26 : 16—21.

.·. Vrag. Hebt gy nog een bewys?

Antw. Ja doch. 3. Onder het Nieuwe Testament heeft de Heere Ampten ingestelt, die dan een magt te kennen geven om de Kerke te regeeren, als van Uitdeelers der verborgentheden, 1 Cor. 4 : 1. Regeeringen, 1 Cor. 12 : 28. Gezanten, 2 Cor. 5 : 20. Apostelen, Evangelisten, Herders en Leeraars, Eph. 4 : 11. Voorstanders, Hebr. 13 : 17 Opzienders, en Huis-bezorgers Gods, Tit. 1 : 7.

4. De natuur der zake leert zulks. De magt der Overheid gaat over het Ryke der natuure, maar de be-

stieringe der Kerke over 't Ryke der genade. De magt der Overheden strekt zig uit over den Burgerlyken en lighamelyken staat; maar die der Kerke over den geestelyken staat der ziele. De magt der Overheden is heerschende, maar die der Kerke alleen bedienende. Het ampt van Overheid kan van een Heiden bedient worden, maar dat van een Opziender der Kerke alleen van een Christen.

∴. Vrag. Heeft dan de Burger Overheid gantsch geen magt over Kerkelyke zaken?

Antw. De Burger Overheid heeft magt omtrent Kerkelyke zaken; als blykt, uit het voorbeeld van godzalige Koningen, onder het Oude Testament, en de voorzegginge aangaande het Nieuwe Testament: Jes. 49 : 23. Koningen zullen uwe Voedsterheeren zyn, hare Vorstinnen uwe Zoogvrouwen. Doch hoe verre zig deze magt uitstrekt zal Art. XXXVI. nader beredeneert worden.

Vrag. Berust de Kerkelyke magt niet by elk Litmaat der Gemeente?

Antw. Zo willen de Brouwnisten, doch verkeert, want het gantsche volk regeerende, zal verwarring baren, daar de Heere wil dat alles eerlyk en met orde geschiede: 1 Cor. 14 : 20. Zyn ze alle Apostelen? 1 Cor. 12 : 29. veel minder by Vrouwen, als zommige Geestdryvers willen; want het spreeken in de gemeente is den Vrouwen verboden: 1 Cor. 14 : 34.

Vrag. By wie staat de bestiering der Kerke dan?

Antw. By de Dienaars der Kerke, van God zelf daar toe verordent.

Vrag. Hoe werden de Dienaren, die God ten dienste zyner Kerke heeft willen gebruiken, aangmerkt?

Antw. Als gewone of buitengewone Dienaren.

Vrag. Welke waren de buitengewone Dienaren des Nieuwe Testaments?

Antw. De Apostelen, Propheten, en Evangelisten: Eph. 4 : 11. Dezelve heeft gegeven zommige tot Apostelen, ende zommige tot Propheten, ende zommige tot Evangelisten.

Vrag. Wie waren de Apostelen?

Antw. Die twaalf Leeraars, van Christus zelf uit het Joodsche volk geroepen, met buiten gewone gaven des H. Geestes voorzien, en met eene byzondere magt afgezonden, om by Joden en Heidenen, van Christus en zijne wonderwerken te getuigen, en uit beiden, de Kerke te planten: Matth. 10 : 1. Zyne twaalf Discipelen tot hem geroepen hebbende, heeft haar magt gegeven over de onreine geesten, om dezelve uit te werpen, ende om alle ziekte ende alle kwale te genezen. Joh. 20 : 21. Gelyk my de Vader gezonden heeft, zende ik ook u-lieden.

Vrag. Welke zijn de Propheeten geweest?

Antw. Die in de eerste Kerke, op eene byzondere wyze van Gods Geest wierden verwekt, of om toekomende dingen, ten goede der Kerke, te voorzeggen, gelyk Agabus was, Handl. 21 : 10, 11. ofte om de Prophetische Schriften te verklaren: Rom. 12 : 6. Zo laat ons die gaven besteden, het zy Prophetie, na de mate des geloofs. 1 Cor. 14 : 3. Die propheteert spreekt den mensche stigtinge, ende vermaninge, ende vertroostinge.

Vrag. Welke waren de Evangelisten?

Antw. Die zeventig Discipelen, die Christus by de Apostelen gevoegd hadde, om nevens hen het Evangelium te verkondigen door de geheele waereld; hoedanig geweest zijn, Philippus, Timotheus, Titus, Silas, Marcus en Lucas: Luc. 10 : 1. Na dezen stelde de Heere nog andere zeventig, ende zondze henen voor zyn aangezigte, twee en twee, in een ieder stad en plaatze daar hy komen zoude.

Vrag. Wie zijn de gewone dienaars?

Antw. Die van God op een gewone wyze geroepen worden, tot dienst zijner Kerke: als de Herders en Leeraars: Eph. 4 : 11. Ende zommige tot Herders ende Leeraars. Mitsgaders de Ouderlingen en Diakonen.

∴ Vrag. Wie zijn de Herders en Leeraars?

Antw. Men kan deze twee woorden, Herders en Leeraars, wel aanmerken met zommige, als twee benamingen

van een en dezelfde zaake; ziende beiden op dezelfde zoort van menschen, namentlyk, de gewone Opzienders der Gemeente, gelyk Opzienderen en Ouderlingen worden genoemt, die van een en de zelfde bedieninge in de Kerke zijn: Egter hoeft men daar toe niet te komen, om in zo weinig woorden eene herhalinge van dezelfde bedieninge te stellen, buiten noodzake; maar is alzo gepast, om deze namen van den anderen te onderscheiden: zo dat Herders beduiden de Dienaren der Kerke, aan wien de bedieninge des Woords, en den Bondzegelen met de oeffeninge der Kerktugt is toebetrouwt: En Leeraren, die by uitnementheid meer gevordert waren, in kennisse van allerhande zoort van zaken, om te onderwyzen, door de gezonde leere, en de tegensprekers den mond te stoppen: Hoedanig een onderscheid van ouds in de Kerke is geweest, en nog gevonden wordt, tusschen die leeren in de Kerke, offe in de Schoole; waar uit de Dienaren der Kerke te voorschyn komen.

∴. Vrag. Wat is het werk dat een gewoon Leeraar heeft te betragten?

Antw. 1. Gods woord te prediken, met ernst, deftigheid en verstand: 2 Tim. 4 : 2. Predikt het woord: houd aan tydelyk ende ontydelyk: wederlegt, bestraft, vermaant in alle lankmoedigheid in de leere.

2. Opentlyk voor de Gemeente bidden: Hand. 20 : 36. Als hy dit gezegd hadde, heeft hy nederknielende met haar allen gebeden. Joël 2 : 17. Laat de Priesters, des Heeren Dienaars, weenen, tusschen het Voorhuis ende den Altaar: ende laatze zeggen, spaart uw volk, ô Heere, ende geeft uwe erffenisse niet over tot eene smaatheid!

3. De Sacramenten te bedienen: Matth. 28 : 19. Gaat dan henen onderwyst alle de volkeren, dezelve doopende.

4. Catechiseeren, dat is, door vragen en antwoorden, de waarheid en oeffeninge der godzaligheid inscherpen: Gal. 6 : 6. Die onderwezen wordt in 't woord, deele mede van alle goederen, den genen die hem onderwyst.

a. Kinderen, om haar te onderwyzen in de beginzelen der leere.

b. Aankomelingen, die zig wenschen te begeven tot het gebruik van des Heeren H. Avondmaal.

c. Ledematen, om hen verder bekwaam te maken tot verdediging van de waarheid, tegen partyen, en tot vertroosting van zig en andere in de godzaligheid.

5. Visiteeren, dat is, de Ledematen van huis tot huis te bezoeken, ter bevordering van de godzaligheid: Spreuk. 27 : 23. Zyt neerstig om het aangezigte uwer schapen te kennen: zet uw herte op de kudden.

6. De Sleutelen van het Koninkryke der hemelen te oeffenen, ofte zorge te dragen dat de overtreders op eene geestelyke wyze gestraft ende in toom worden gehouden. Joh. 20 : 23. Zo gy iemands zonden vergeeft, dien worden ze vergeven; zo gy iemands zonden houd, dien zynze gehouden.

Vrag. Wat zijn de Ouderlingen?

Antw. Zodanige Mannen, die met godzaligheid en deftigheid aangedaan, de Dienaren des woords zyn toegevoegt tot behulpzels, tot bevordering van den opbouw en goede orde der Kerke: 1 Tim. 5 : 17. De ouderlingen die wel regeeren zyn dubbele eere waerdig.

Vrag. Is 'er ook geschil over dit ampt?

Antw. Dit ampt heeft van oude tyden veele bestryders gehad, dewyl het regt strydig is tegen de Antichristische heerschappye en opperheid der Kerke. De Bisschoppen in Engeland verwerpen dit ampt, dewyl het tegen hare heerschappye strydt. De Arminianen, die in de voorige eeuwe de Overheden aan haare zyde meenden te krygen, en daar toe alle Kerkelyke magt hen lieden toeschreven, hebben dit ampt verworpen, 't zelve noemende een nieuwe uitvinding.

∴ Vrag. Hoe bewyst gy dat het Ouderlingsampt van eene Goddelyke instellinge zy?

Antw. 1. Uit 1 Tim. 5 : 17. Dat de Ouderlingen, die wel regeeren, dobbeler eere waerdig geagt worden, voornamentlyk die arbeiden in het woord en de leere. Alwaar de Ouderlingen, zo genaamt, 't zy wegens hunne jaren, 't zy wegens hun verstand, duidelyk onderscheiden wor-

den: zommige die alleen regeerden, andere die ook leerden. De laatste verheft de Apostel boven de eerste, 't welk het woord voornamentlyk aanwyst.

2. Uit Rom. 12 : 6—8. daar Paulus, spreekende van de onderscheide Ampten van Leeraren en Diakenen, uitdrukkelyk meld, van den dienst des Ouderlingschaps, zeggende, die een voorstander is, dat hy het zy in neerstigheid; vergeleken 1 Cor. 12 : 28. Ende God heeft 'er zommige gestelt, ten eersten Apostelen, ten tweden Propheten, ten derden Leeraars, daar na kragten, daar na gaven der gezondmakinge, Behulpzels, REGEERINGEN, meenigerlei talen.

3. In de Handelingen der Apostelen komen doorgaans de Ouderlingen voor, onderscheiden van de Leeraren, als Mannen die regeeren, ende niet leerden. Ziet Handl. 15 : 2. Dat Paulus ende Barnabas, ende eenige andere uit haar, zouden opgaan tot de Apostelen ende Ouderlingen, na Jerusalem. Vers 4. Zy wierden ontfangen van de gemeente, ende de Apostelen, ende de Ouderlingen. Vers 6. De Apostelen ende Ouderlingen vergaderden te zamen. Vers 22. Doe heeft het den Apostelen, ende den Ouderlingen, met de geheele gemeinte goed gedagt. Voeg 'er by, Phil. 1 : 1. Paulus ende Timotheus, Dienstknegten Jesu Christi, alle heiligen in Jesu Christo, die te Philippis zyn, met de Opzienders ende Diakenen.

∴ Vrag. Wat is de pligt der Ouderlingen?

Antw. 1. Zy moeten, met de Dienaren des Woords, opzigt hebben over de gemeinte, toeziende of een iegelyk hem behoorlyk drage in de belydenisse en wandel, bestraffende de ongeregelde, vertroostende de kleinmoedige en verhoedende dat de Sacramenten niet ontheiligd worde: Handl. 20 : 28. Zo hebt dan agt op u zelven, ende op de geheele kudde, over welke u de Heilige Geest tot Opzienders gestelt heeft, om de gemeinte Gods te weiden. 1 Thess. 5 : 14. Vermaant de ongeregelde, vertroost de kleinmoedige, ondersteunt de swakke, zyt lankmoedig tegen alle.

2. By voorvallende zaken, die den welstand en orde der Kerke betreffen, behulpzaam zijn den Dienaren des woords: 1 Cor. 12 : 28.

3. Opzigt hebben en houden over de leere en wandel der Leeraren, ten einde alles stigtelyk toega in de Kerke,

en geene vreemde leeringen voorgestelt worden: Handl. 20 : 29--31. Want ik weet, dat na myn vertrek, swaare wolven tot u inkomen zullen, die de kudde niet sparen, en uit u zelven zullen mannen opstaan, spreekende verkeerde dingen, om de Discipelen af te trekken agter haar, daarom WAAKT. Zie het Bevestings Formulier der Ouderlingen.

Vrag. Welke hoedanigheden moeten in de Ouderlingen gevonden worden?

Antw. Deze stelt Paulus ter neder, 1. Tim. 3:2—7. Een opziender dan moet onberispelyk zyn, eener vrouwen man, wakker, matig, eerbaar, geene herbergende, bekwaam om te leeren, niet genegen tot den wyn, geen smyter, geen vuil gewin zoeker, maar bescheiden; geen vegter, niet geldgierig, die zyn eigen huis wel regeert, zyne kinderen in onderdanigheid houdende, met alle stemmigheid: (want zo iemand zyn eigen huis niet weet te regeeren, hoe zal hy voor de gemeinte Gods zorge dragen?) Geen nieuweling, op dat hy niet opgeblazen worde, ende in 't oordeel des duivels valle: Ende hy moet ook een goed getuigenisse hebben van de genen die buiten zyn, op dat hy niet valle in de smaatheid ende in den strik des duivels.

Vrag. Wat zijn Diakonen?

Antw. Zulke Mannen, die van de tyden der Apostelen af in de Kerk geweest zyn, om de liefde-giften in te zamelen, en dezelve aan de huisgenoten des geloofs, met voorzigtigheid en getrouwheid, uit te deelen: Rom. 12 ; 8. Die uitdeeld in eenvoudigheid.

Vrag. Heeft deze bediening eene Goddelyke instellinge?
Antw. Ja doch:

1. Dit blykt uit Handl. 6 : 1—6. Ende in dezelve dagen, als de Discipelen vermenigvuldigden, ontstont een murmureeringen der Grieken tegen de Hebreen, om dat hare weduwen in de dagelyksche bedieningen verzuimt

wierden. Ende de twaalve riepen de meenigte der Discipelen tot haar, ende zeiden: het is niet geoorlooft, dat wy het woord Gods nalaten, ende de tafelen dienen; ziet dan om Broeders, na zeven mannen uit u, die goed getuigenisse hebben, vol des Heiligen Geests, ende der wysheid, dewelke wy mogen stellen over deze nodige zaake; maar wy zullen volharden in den gebeden, ende in de bedieninge des woords. Ende dit woord behaagde alle de meenigte: Ende zy verkoren Stephanum, eenen man vol des geloofs, ende des Heiligen Geestes, ende Philippum, ende Prochorum, ende Nicanorem, ende Timonem, ende Parmenem, ende Nicolaum, eenen Jodengenoot van Antiochien, welke zy voor de Apostelen stelden: Ende deze, als zy gebeden hadden, leiden haar de handen op.

2. 't Diakenschap was niet slegts voor die tyd, doe om hoogdringende redenen de goederen te zamen gebragt wierden; maar voor altoos, dewyl de armen nooit zullen ophouden; waarom Paulus aanwyst hoedanig zy ten allen tyde behoren te zijn: 1 Tim. 3 : 8, 9. Weshalven deze bedieninge van Goddelyke instellinge moet zijn.

∴. Vrag. Wat is de pligt der Diakonen?

Antw. 1. Zy moeten de aalmoessen, die den armen gegeven worden, in alle getrouwheid en naerstigheid inzamelen, en bewaren.

2. Dat zy vlytig zijn en toezien, dat tot hulpe der armen veele goede middelen gevonden worden.

3. Dat zy de liefde-gaven uitdeelen, met voorzigtigheid en bescheidenheid, daar 't van noden is; en te gelyk met blymoedigheid en een beweegd harte: Rom. 12 : 8. Die uitdeelt in eenvoudigheid. 1 Petr. 3 : 8. Met innerlyke barmhertigheid, beweegt, vrindelyk. Zie dit nader in 't Formulier der Bevestiging.

Vrag. Welke hoedanigheden worden in de Diakonen vereischt?

Antw. Deze telt Paulus op, 1 Tim. 3 : 8, 12. De Diakonen insgelyks moeten eerbaar zyn, niet twee tongig, niet die haar tot veel wyn begeven, geen vuil gewin zoekers, houdende de verborgentheid des geloofs in een reine conscientie: Ende datze ook eerst beproeft worden,

en datze daar na dienen, zo zy onbestraffelyk zyn. De Vrouwen ingelyks moeten eerbaar zyn, geen lasteressen, wakker, getrouw in alles: Dat de Diakonen eener vrouwen mannen zyn, die hare kinderen ende hare eige huizen wel regeeren.

Vrag. Wat besluit maakt gy, uit deze verschillende ampten en bedieningen, in Gods Kerk?

Antw. Door dezen middel zullen alle dingen in de Kerken wel ende ordentelyk toegaan, indien zulke personen verkoren worden, die getrouw zyn, en aan de gemelde voorschriften van Paulus beantwoorden: Psalm 133. Ziet hoe goed ende hoe lieflyk is het dat broeders ook t'zamen wonen. Het is gelyk de kostelyke olie op het hooft, nederdalende op den baard, den baard Aärons: die nederdaalt tot op den zoom zyner kleederen. Het is gelyk de dauw Hermons, ende die nederdaalt op de bergen Zions: want de Heere gebied aldaar den zegen, ende het leven tot in der eeuwigheid.

∴ Vrag. Wat staat ons hier te leeren?

Antw. 1. Hoe zeer wy verpligt zijn den Heere te danken, die na zijne wysheid deze bedieningen, ten goede zijner Kerke, heeft ingezet: Eph. 4 : 11, 12. Ende dezelve heeft gegeven, zommige tot Apostelen, ende zommige tot Propheten, ende sommige tot Herders ende Leeraars, tot de volmakinge der Heiligen, tothet werk der bedieninge, tot opbouwinge des lighaams Christi.

2. Dat wy onze Opzienders, alle liefde, trouwe, eere en onderwerpinge toebrengen: En met haare gebreken en swakheden gedult hebben, aangezien het God blieft door haar zijne Kerke te regeeren: Hebr. 13 : 17. Zyt uwen Voorgangeren gehoorzaam, ende zytze onderdanig: want zy waken voor uwe zielen, als die rekenschap geven zullen; op dat zy dat doen mogen met vreugde, ende niet al zugtende: want dat is u niet nuttig.

3. Dat wy den Heere dagelyks bidden, dat God den dienst der Opzienderen, ten beste zijner Kerke, rykelyk zegenen: Psalm 132 : 9. Dat uwe Priesters bekleed worden met geregtigheid: ende dat uwe gunstgenoten juigen! Psalm 51 : 20. Doet wel by Zion, na uw welbehagen: bouwt de muuren van Jerusalem op.

XXXI. ARTIKEL,

Van de wettige verkiezinge van de Dienaren des Woords, Ouderlingen en Diakonen, en derzelver gezag.

Wy gelooven dat de Dienaers des woorts Gods, Ouderlingen ende Diaconen, tot hare ampten behooren vercoren te werden door wettelicke verkiesinghe der Kercke, met aenroepinghe des naems Gods, ende goede orden, ghelyck het woort Gods leert. So moet hem dan een yegelyck wel wachten, door onbehoorlicke middelen hem in te dringen, maer is schuldich den tydt te verwachten. dat hy van God beroepen werdt, op dat hy ghetuygenisse hebbe van syn beroepinghe, om van de selve versekert ende gewis te zyn, datse van den Heere is. Ende aengaende de Dienaers des woorts, in wat plaetse datse zyn, so hebbense eene selve macht ende authoriteyt, zynde aller-gader Dienaers Jesu Christi, des eenigen algemeenen Bisschops ende des eenigen hoofts der Kercke. Daer-en-boven op dat de H. Ordinantie Gods niet geschendet en werde, ofte in verachtinge come: so seggen wy dat een yeder de Dienaers des woorts ende Ouderlinghen der Kercke in sonderlinge achtinge behoort te hebben, om des wercks wille dat sy doen, ende in vreede met haer te zyn, sonder murmureringhe, twist ofte tweedracht, soo veel mogelick is.

VRAGE.

Waar van wordt in deze Artikel gehandelt?
Antw. Van de wettige verkiezinge van de Dienaren des woords: Ouderlingen en Diakonen, en derzelver gezag.

∴ Vrag. Hoe word dezelve verdeelt?
Antw. In drie deelen:
I. Het eerste lit spreekt van de wettige verkiezinge der Opzienderen in de Kerk; waar in aangewezen wordt:
A. Wat omtrent hen geschieden moet: Wy geloven, dat de Dienaars des woords Gods, Ouderlingen en Diakonen, tot hunne ampten behoren verkoren te worden, door wettelyke verkiezinge der Kerke, met aanroepinge des naams Gods, ende goede orden, gelyk het woord leert.
B. Wat van hen lieden geschieden moet: Zo moet dan een iegelyk zig wel wagten, door onbehoorlyke middelen zig in te dringen; maar is schuldig den tyd te verwagten, dat hy van God geroepen wordt, op dat hy getuigenisse hebbe van zyn beroepinge, om van dezelve verzekert ende gewis te zyn, datze van den Heere is.
II. Het tweede handelt van de gelykheid van magt der dienaren des woords, in wat plaatze dat zy zyn: Ende aangaande de Dienaren des woords, in wat plaatze dat zy zyn, zo hebbenze eene zelve magt ende authoriteit, zynde allegader Dienaars van Jesus Christus, den eenigen algemenen Bisschop, ende het eenige Hoofd der Kerke.
III. Het derde deel leert de pligt der Kerke, omtrent de Dienaren des woords, ende de Ouderlingen der Kerke: Daar en boven, op dat de H. Ordinantie Gods niet geschonden worde, ofte in veragtinge kome; zo zeggen wy, dat een ieder de Dienaren des woords, ende de Ouderlingen der Kerke in zonderlinge agtinge behoort te hebben; om des werks wille dat zy doen, ende in vrede met haar te zyn, zonder murmureeringe, twist of tweedragt, zo veel mogelyk is.

Vrag. Wat is het eerste dat hier in overweging komt?

Antw. Dat 'er een zending of roeping nodig is tot het werk der Bedieninge: Wy geloven, dat de Dienaren des woords Gods, Ouderlingen en Diakonen, tot hunne ampten behoren verkoren te worden door wettelyke verkiezinge der Kerke: Rom. 10 : 15. Ende hoe zullen zy prediken, indien zy niet gezonden worden?

Vrag. Hoe bewyst gy dat de roeping, of verkiezinge, tot deze ampten nodig is?

Antw. 1. Uit Eph. 4 : 11. Ende dezelve heeft gegeven, zommige tot Apostelen, ende zommige tot Propheten, ende zommige tot Herders ende Leeraars. Handl. 20 : 28. Zo hebt dan agt op u zelven, ende op de geheele kudde, over dewelke u de Heilige Geest tot Opzienders gestelt heeft.

2. Uit de benaminge der Leeraren: zy werden uitdrukkelyk Gezanten genaamd, die niet dan van den Heere gezonden worden: 2 Cor. 5 : 20. Zo zyn wy dan Gezanten van Christi wegen. Mal. 2 : 7.

3. Uit Pauli woorden, Hebr. 5 : 4, 5. Ende niemand neemt hem zelven die eere aan, maar die van God geroepen word, gelykerwys als Aäron, alzo ook Christus heeft hem zelven niet verheerlykt om Hogen-priester te worden; maar die tot hem gesproken heeft: Gy zyt myn Zone, heden hebbe ik u gegenereert. Indien dan de Opper-priester onzer zielen, het bewind niet zonder wettelyk beroep aanvaard heeft, wat zal ons, die ten hoogsten zijne Dienaars zijn, daar toe het minste regt doen hebben, zonder wettelyke roepinge? Voorts hangt onze roeping en zending aan die van Christus: Joh. 20 : 21. Gelykerwys my de Vader gezonden heeft, zende ik u lieden. En wederom tot die hem volgden: Tit. 1 : 5. Dat zy van stad tot stad Ouderlingen zouden stellen.

∴. Vrag. Is 't niet een ieders pligt te leeren, om zijn talent tot nut van zijnen evenmensch aan te leggen?

Antw. Ja doch, dit is belast, 1 Cor. 14 : 39. Zo dan broeders, yvert om te propheteeren, ende verhindert niet in vreemde talen te spreken. Doch hier uit volgt

niet, dat het een ieder geoorlooft zy dit in 't openbaar als een Dienstknegt Christi te doen.

∴. Vrag. Staat 'er niet uitdrukkelyk van de gelovigen, 1 Joh. 2 : 20. Doch gy hebt de zalvinge van den Heiligen Geest, ende gy weet alle dingen?

Antw. Ja: doch dit moet niet volstrekt verstaan worden. Voorts maakte hen deze zalvinge van den H. Geest wel tot heilige Christenen; maar geenzints tot Leeraren en Opzienders der Christenen.

Vrag. Hoe veelerlei is de roeping tot den dienst der Kerke?

Antw. Twederlei: Een inwendige, of uitwendige.

1. De inwendige is die innerlyke lust, welke God in 't harte geeft, om dat werk, waar toe men zig heeft toegerust, uit liefde tot God in Christus, ten beste zijner Kerke, te vervullen: 1 Tim. 3 : 1. Zo iemand tot eene Opzienders-ampt lust heeft, die begeert een treffelyk werk.

2. De uitwendige, geschied by de Gemeinte, of die daar toe van de Gemeinte aangestelt zijn. Dus verkoor de Gemeinte twee, uit welken een door het lot beroepen wierdt, Hand. 1 : 23. En dus gaf Paulus last aan Titus, van stad tot stad Ouderlingen te stellen: Tit. 2 : 5.

∴. Vrag. By wien staat dan de roepinge van Dienaren in de Kerk?

Antw. 't Oorspronkelyke regt der middelyke roepinge is by de Gemeinte. Zulks leert den aart der zake, alzo de Opzienders zijn dienaars van de geheele Gemeinte, 2 Cor. 4 : 5. En de exempelen, die te vinden zijn Hand. 1 : 23. 6 : 3—5. 14 : 23. Doch dit regt, zegt de geleerde MARK, is of door eene stilswygende toestemminge, of door een openbare overgifte, in veele Gemeentens al lange overgebragt, of op de Kerkeraden, of bijzondere groote stigters en weldoenders van de Kerke, of op gemeene Overheden, daar die mede tot de Kerk behoren, en dezelve op eene kragtige wyze beschermen, volgens Jes. 29 : 23. 1 Tim. 2 : 2. Die haar evenwel dieswegen niet alles in de Kerk behoren aan te matigen.

Vrag. Hoe moet de roeping geschiede, by de Kerk?

Antw. 1. Met aanroepinge van Gods naam: gelyk men

vind die pligt nooit te zijn vergeten geweest, zo menigmaal men van de verkiezinge tot Kerkelyke ampten leest: Zie Hand 14 : 23. Ende als zy haar in alle gemeentens, met opsteeken der handen, Ouderlingen verkoren hadden, gebeden hebbende, met vasten, bevalen zy ze den Heere, in welken zy geloofde. Cap. 1 : 24, 25. 13 : 2, 3. enz.

2. Met goede order, zo als Gods woord ons leert, te weten:

a. Dat de gene die men verkiest, eerst beproeft worden in leere en leven: 1 Tim. 3 : 10. Ende dat deze ook eerst beproeft worden; ende dat zy daar na dienen, zo zy onbestraffelyk zyn. Cap. 5 : 22.

b. Dat zy geordent, ofte ingezegent worden, met de opleggingen der handen, volgens het Joodsche gebruik van zegeninge: Num. 8 : 10. En de beste gewoonte der Apostelen: Hand. 13 : 3. Doe vastede ende baden zy, en haar de handen opgelegt hebbende, lieten zy ze gaan. 1 Tim. 4 : 14. En verzuimt de gave niet die in u is, die u gegeven is, door de Prophetie, met opleggingе der handen des Ouderlingschaps.

∴. Vrag. Behoort tot die roeping niet den ongehouden staat?

Antw. Gantschelyk niet. Dit loopt aan

1. Tegen veele plaatzen uit Gods woord: Hebr. 13 : 4. Het houwelyk is eerlyk onder allen. 1 Tim. 4 : 2. Een Opziender moet eener vrouwen man zyn. 1 Cor. 7 : 9. Maar indien zy haar niet konnen onthouden, dat zy trouwen: want het is beter te trouwen, dan te branden.

2. Tegen de bekende voor-daden, zo der Priesteren des Oude Testaments, als der Apostelen onder het Nieuwe Testament: Matth. 8 : 14. Ende Jesus gekomen zynde in 't huis Petri, zag zyn wyfs moeder te bedde liggende, hebbende de koortze. 1 Cor. 9 : 5. En hebben wy niet magt om een wyf, een zuster zynde, met ons om te leiden, gelyk ook de andere Apostelen, en de broederen des Heeren, ende Cephas?

Vrag. Waar voor moet zig een Dienaar wagten?

Antw. De Belydenis zegt: Zo moet zig dan een iegeyk wel wagten, door onbehoorlyke middelen zig in te drin-

gen in den dienst der Kerke: Joh. 10 : 1. Voorwaar, voorwaar zegge ik u-lieden, die niet gaat door de deure in de stal, maar van elders inklimt, die is een dief en moordenaar.

Vrag. Hoe dringt men zig in?

Antw. 1. Als men een Kerkelyk ampt begeert, om des voordeels wille, en alleen om des lighaams onderhoud, dat van den dienst komt: Jer. 23 : 21. Ik hebbe die Propheeten niet gezonden, nogtans hebben zy gelopen: Ik hebbe tot hen niet gesproken, nogtans hebben zy gepropheteert.

2. Die voor koophandel, giften en geschenken, tot den dienst komen: 't welk men Simonie noemt, van de godloosheid van Simon Magus, Handl. 8. Eigentlyk te spreken, kan 'er geen Simonie worden begaan, alzo de mededeelinge van de gaven des Geestes heden ten dage ophoudt, en zo niet gelyk Simon, die kopen wilde, kan gekogt en verkogt worden.

∴. Vrag. Wat moet eene die lust heeft tot de bediening dan doen?

Antw. Den tyd afwagten tot dat hy van God beroepen worde: Hab. 2 : 1. Ik stont op myne wagt, ende ik stelde my op de sterkte, ende ik hield wagt, om te zien wat hy in my spreeken zoude, en wat ik antwoorden zouden op myne bestraffinge. Indien hy moest verwagten, wat God spreeken zoude, zo moest hy ook wel wagten tot dat God in hem sprak; want eer konde hy niet weeten wat. Dit neemt niet weg, dat niemand mag staan na dit ampt, zo begeerlyk: 1 Tim. 3 : 1. Zelf mag en moet hy daar toe gewillig zijn; en zo dra de Heere zegt: Wien zal ik zenden, en wie zal ons henen gaan? Daar op gereedelyk toepassen: Ziet hier ben ik, zend my henen! Jes 6 : 8.

∴. Vrag. Tot wat einde moet hy wagten, ten tyde dat hy van God beroepen worde?

Antw. Op dat hy getuigenisse hebbe van zyn beroepinge, om van dezelve verzekert ende gewis te zyn, datze van den Heere is. Want dat na Gods bevel en voorschrift is gedaan, dat is van God gedaan. Aäron was van God beroepen, dat is, na Gods bevel en ordinantie: Exod. 14 : 12, 13. Lev. 8 : 1—6. En die verzekering moet

een Dienaar Christi hebben, als hebbende in zijnen naam geprophetеert, zal hy niet beschaamt worden in den dag Christi, horende: Weg van my! Matth. 7 : 23.

Vrag. Wat heeft men omtrent de Dienaren des woords op te merken?

Antw. Dat dezelve, in wat plaatze dat ze zyn, eene zelve magt en authoriteit hebben, zynde allegader Dienaars van Jesus Christus, des eenigen algemeenen Bisschops, en het eenige hoofd der Kerke.

Vrag. Hoe dringt gy dit aan?

Antw. 1. Zy Alle zijn van den Heere tot het dienst-werk geroepen: Hebr. 5 : 4. Niemand neemt hem zelve die eere aan, maar die van God geroepen worde.

2. Zy Alle prediken het zelve Evangelie, en bedienen dezelve Sacramenten, op Christi bevel: Jes. 52 : 8. Daar is een stemme uwer wagters: zy verheffen de stemme, zy juigen t'zamen.

3. Zy Alle hebben geen ander hoofd en Heer, dan Jesus, d'Apostel onzer belydenisse, Hebr. 3 : 1. De eenige Opziender onzer zielen, 1 Petr. 2 : 25.

4. Zy Alle zijn uit haar zelven onbekwaam, tot het werk des Heeren: maar ontfangen alle haare bekwaamheid uit God: 2 Cor. 3 : 5. Niet dat wy van ons zelven bekwaam zyn iet te denken, als uit ons zelven, maar onze bekwaamheid is uit God.

5. Zy Alle hebben dezelve beloften, die den Heere des Huizes doet: Dan. 12 : 3. De Leeraars nu, zullen blinken, als de glans des uitspanzels, ende die der veele regtvaerdigen, gelyk de sterren, altoos ende eeuwiglyk.

∴ Vrag. Wat staat ons omtrent de Dienaren des woords, en de Ouderlingen te betragten?

Antw. 1. Wy zijn hen-lieden zonderlinge agtinge schuldig, om des werks wille, dat zy doen: 1 Thess. 5 : 12, 13. Ende wy bidden u Broeders, erkent de gene die onder u arbeiden, ende uwe Voorstanders zyn

in den Heere, ende u vermanen; ende agtze zeer veel in liefde, om hares werks wille.

Welke agting en eere bestaat,

a. In eere van gehoorzaamheid: Hebr. 13 : 17. Zyt uwen Voorgangeren gehoorzaam, ende zytze onderdanig: Want zy waken voor uwe zielen, als die rekenschap zullen geven: Op dat zy dat doen mogen met vreugde, ende niet al zugtende: want dit is u niet nuttig.

b. In eere van bezolding: Gal. 6 : 6. Die onderwezen word in het woord, deele mede van alle goederen, den genen die hem onderwijst.

2. Dat wij in vrede met haar zyn, zonder murmureeringe, twist of tweedragt, zo veel mogelyk is: Marc. 9 : 50. Hebt zout in u zelven, ende houd vrede onder malkanderen. Phil. 4 : 11. Voorts, Broeders, zyt blyde, wordt volmaakt, zyt getroost, zyt eens gezind, leeft in vrede: Ende de God der liefde ende des vredes zal met u zyn.

3. Dat wy onder haar dienst zoeken wys tot zaligheid en overvloedig in allerlei goede werken te zijn; ten einde zy zig over ons verblyden: 3 Joh. vers. 4. Ik hebbe geen meerder blydschap dan hier in, dat ik hore dat myne kinderen in de waarheid wandelen. En vrymoedigheid vinden, om ten genen dage te zeggen: Jes. 8 : 18. Ziet ik, ende de kinderen die my de Heere gegeven heeft, zyn tot teekenen, ende tot wonderen in Israël, van den Heere der Heirscharen, die op den berg Zion woont.

XXXII. ARTIKEL,

Van de Instellinge der Ordonnantien, door de Dienaars, tot goede ordre, en Kerkelyke Discipline ofte Tugt.

Hier-en-tusschen gelooven wy, hoewel het nuttelic ende goet is, dat die Regeerders der Kercke zyn, onder haer sekere ordinantie instellen ende bevestighen tot onderhoudinghe des lichaems der Kercke, dat sy nochtans haer wel moeten wachten af te wycken van 't gene ons Christus onse eenige Meester geordineert heeft. Ende daerom verwerpen wy alle menschelicke vonden, ende alle wetten die men soude willen invoeren, om Godt te dienen, ende door de selve de conscientien te binden ende dwinghen, in wat manieren het soude moghen zyn. Zo nemen wy dan alleen aen, 't gene dienstelick is om eendrachticheyt ende eenicheyt te voeden ende te bewaren, ende alles t'onderhouden in de ghehoorsaemheydt Gods: waer toe ge-eyscht wert de excommunicatie ofte den Ban, die daer geschiet na den woorde Gods, met 't gene daer aenhanght.

V R A G E.

Wat is d'eere en sterkte der Kerke?

Antw. De goede orde en tugt: Psalm 122 : 3. Jerusalem is gebouwd als eene stad, die wel 't zamen gevoegd is. 1 Cor. 14 : 40. Laat alle dingen eerlyk en met orden geschieden. Hier van staat ons in dezen Artikel te spreken.

∴. Vrag. Hoe word dezelven verdeelt?

Antw. In twee deelen:

I. Eerst word de goede orde der Kerke beredeneert: En wel

A. Hoe goed en nut dezelve zy: Hier en tusschen geloven wy, hoewel het nuttelyk ende goed is, dat die Regeerders der Kerke zyn, onder haar zekere ordinantie instellen ende bevestige, tot onderhoudinge des lichaams der Kerke.

B. Hoe bepaalt die orde zy

a. In den omtrek van Christus ordeninge:

Dat zy nogtans haar wel moeten wagten af te wyken, van 't gene ons Christus, onze eenige Meester, geordineert heeft:

b. Met verwerping van alle menschelyk gezag, en vindinge: Ende daarom verwerpen wy alle menschelyke vonden, ende alle wetten, die men zouden willen invoeren, om God te dienen, en door dezelve de conscienten te binden ende dwingen, in wat manieren het zoude mogen zyn.

II. Daar na wordt aangewezen

A. Het einde der goede orde in Kerk: Zo nemen wy dan alleen aan, 't gene dienstelyk is, om eendragtigheid ende eenigheid te voeden, ende te bewaren, ende alles t'onderhouden, in de gehoorzaamheid Gods.

B. Het middel, om dezelve te bewaren: Waar toe vereischt wordt de Excommunicatie, ofte den Ban, die daar geschied, na den woorde Gods, met 't gene daar aan hangt.

Vrag. Van wie spreekt de Artikel?

Antw. Van de Opzienders en Regeerders der Kerke, die de gemeente Gods hebben te weiden, in vrede en eendragt: Jes. 60 : 17. Ik zal uwe Opzienders vreedzaam maken. Jes. 3 : 15. Ik zal u-lieden Herders geven, na myn harte: Die zullen u weiden met wetenschap ende verstand.

Vrag. Wat staat die Opzienders tot dat einde te betragten?

Antw. Wy geloven, dat het nuttelyk en goed is, dat

die Regeerders der Kerke, onder haar zekere Ordinantie instellen ende bevestigen, tot onderhoudinge des lighaams der Kerke. Dus hebben de Apostelen en Ouderlinge in de eerste Kerke gedaan: Zy schreven den Broederen, uit den Heidenen, die in Antiochien, ende Sirien, en Cilicien waren: want het heeft den Heiligen Geest ende ons goed gedagt, u-lieden geenen meerderen last op te leggen, dan deze noodzakelyke dingen, namentlyk: dat gy u onthoudet van het gene den Afgoden geoffert is, ende van bloed, ende van 't verstikte, ende van hoererye: van welke dingen, indien gy u zelven wagt, zo zult gy weldoen; Handl. 15 : 23, 28, 29. Paulus ende Silas, t'zamen door de steden reizende, zo gaven zy Ordinantien, die van de Apostelen ende Ouderlingen te Jerusalem goed gevonden waren om die te onderhouden, Cap. 16 : 4. In 't Grieksch staat, δόγματα, dogmata: juist het zelve woord dat Lucas gebruikt, Cap. 2 : 1. Ende het geschiede in die zelve dagen, dat 'er een GEBOD uitging, van den Keizer Augustus.

Vrag. Is die magt volstrekt en onbepaald?

Antw. Geenzins: zy blyft bepaalt in den omtrek van Christus ordening: Matth. 23 : 8. Want een is uw Meester, namentlyk Christus. Waarom ook zelf de Apostelen, het gene zy van hem ontfangen hebben, zo de Kerk-ordening, als de leeringen betreffende, zo overgaven, als zy 't van den Heere ontfangen hadden: 1 Cor. 11 : 1, 2. en 15 : 1—4.

∴ Vrag. Waar in is deze magt bepaalt?

Antw. 1. Dat zy zig niet uitstrekt tot losmakinge der Goddelyke wetten, door dispensatien, en byzondere vrygevingen, dat alleen Gods werk is: Jac. 4 : 12. Daar is een eenig Wet-gever, die behouden, en verderven kan. Deut. 5 : 32, 33. Nemet dan waar, dat gy doet, gelyk als de Heere uwe God u geboden heeft: Ende wykt niet af ter regter nog ter slinker hand. In al den weg, dien de Heere uwe God gebied, zult gy gaan.

2. Nog tot het beloven van de vergevinge der zonden, met eigen gezag: Marc. 2 : 7. Wie kan de zonden vergeven, dan GOD alleen? Jes. 43 : 25 IK, IK ben 't die uwe overtredingen uitdelgt, om mynent wille, ende ik gedenke uwe zonden niet.

3. Nog tot het maken van wetten, in welker onderhouding de Godsdienst zelve besta, of die door haar zelven de geweetens der menschen verbinden: Matth. 15 : 9. Doch te vergeefs eeren zy my, leerende leeringe, die geboden van menschen zyn.

∴ Vrag. Waar voor hebben de Kerk-dienaars zig in dezen te wagten?

Antw. Dat zy in het instellen, en bevestigen van Ordinantien, ten beste der Kerke, niet afwyken van 't gene onze eenige Meester geordineert heeft: 1 Cor. 11 : 2, 3. Ende ik pryze u, broeders, dat gy in alles myner gedagtig zyt; ende behoud de Inzettingen, gelyk ik die u overgegeven hebbe. Doch ik wil dat gy wetet, dat Christus het HOOFD is, eens iegelyken mans. Col. 2 : 5—7. Want hoewel ik met het vleesch van u ben, nogtans ben ik met den geest by u, my verblydende ende ziende uwe ORDENINGE, ende de VASTIGHEID uwes GELOOFS. Gelyk gy dan Jesum Christum, den Heere, hebt aangenomen, wandelt alzo in hem: gewortelt ende opgebouwt in hem, ende bevestigt in 't gelove, gelykerwys gy geleert zyt, overvloedig zynde in het zelve, met dankzegginge.

Vrag. Wat hebben zy daar en tegen te verwerpen?

Antw. Alle menschelyke vonden, ende alle wetten, die men zouden willen invoeren, om God te dienen, en door dezelve de conscientien te binden, ende te dwingen in wat manieren het zoude mogen zyn: 1 Cor. 7 : 23. Gy zyt diere gekogt: ende wordt geen dienstknegten der menschen. Gal. 5 : 1. Staat dan in de vryheid, met welke ons Christus heeft vry gemaakt, ende wordt niet wederom met het jok der dienstbaarheid bevangen.

∴ Vrag. Wat zegt dat, de conscientien der menschen te binden en te dwingen?

Antw. 1. De conscientien te binden, is de menschelyke wetten, even kragtig als de Goddelyke, voorstellen; zo dat die dezelve niet onderhoud, daar door aan Gode verschuldigt zou zyn, en zonder daar over berou en boete te doen, eeuwiglyk verloren moeten gaan. Men vind de bedreiging tegen de zulke: Jes. 10 : 1. Wee den genen die ongeregte Inzettingen inzetten, ende den Schryvers die moeite voorschryven. Luc. 11 : 46. Wee u, gy Wetgeleerde: want gy belast de menschen met lasten, swaar om te dragen, en dezelve raakt gy niet aan met uwe vingeren.

2. De conscientien te dwingen, is de menschen in alle manieren, op eene geweldige wyze, te houden aan menschelyke inzettingen, 't zy door dreiginge, gelyk den Apostelen geschied is: Handl. 4 : 17. Maar op dat het niet meer ende meer onder het volk verspreid worde, laat ons haar scherpelyk dreigen, dat zy niet meer tot eenig mensche in dezen naam spreken. Door gevangenisse: Handl. 5 : 25. Ende daar kwam een, ende boodschapte haar, zeggende, ziet de mannen, die gy in de gevangenisse gezet hebt, staan in den tempel, ende leeren 't volk. Door geesselingen: vers 40. Ende als zy de Apostelen geroepen hadden, geesselden zy dezelve, en geboden haar, datze niet zouden spreeken in den naame Jesu. Door steenigen, en andere doodstraffe; als aan Stephanus, Handl. 7 : 59, 60. Johannes den Doper, Matth. 14 : 10, 11. en veele heilige mannen Gods, geschied is; zo als Jesus zijne Discipelen voorzegt hadde: Joh. 16 : 2. Zy zullen u uit de Synagoge werpen: Ja, de uure komt, dat een iegelyk die u zal doden, zal meinen Gode eenen dienst te doen.

Vrag. Wie maakt zig hier aan schuldig?

Antw. De Roomsche Kerke, navolgende daar in het verbastert Jodendom, dat aan de zelve misdaad schuldig was: Matth. 23 : 34, 35. Daarom ziet, ik zende tot u Propheten, ende Wyze, ende Schriftgeleerden, ende uit den zelven zult gy zommige doden, ende kruizigen, ende

zommige uit den zelven zult gy geesselen, in uwe Synagogen, ende zultze vervolgen van stad tot stad; op dat op u kome alle het regtvaerdige bloed, dat vergoten is op der aarden, van het bloed des regtvaerdigen Abels af, tot op het bloed Zacharie: des zoons Barachie, welken gy gedood hebt tusschen den tempel en den altaar. Hoe nu de Roomsche Kerk zig ten allen tyde bezondigt heeft, leeren ons de Kerk-historien en Martelaars-boeken, die niet dan met de grootste nuttigheid, in de huisgezinnen der Hervormden, kunnen gelezen worden.

Vrag. Tot wat einde nemen wy de goede orde der Kerke aan?

Antw. Alleen in zo verre dezelve dienstig is om eendragt en eenigheid te voeden ende te bewaren, ende alles te onderhouden in de gehoorzaamheid Gods: Eph. 4 : 3. U beneerstigende te behouden de eenigheid des geests, door den hand des vreedes. Vers 15 : 16. Maar de waarheid betragtende in de liefde, allezints zouden opwassen in hem die het hoofd is, namentlyk Christus: Uit welken het geheel lighaam bekwaamlyk t'zamen gevoegd, ende t'zamen vastgemaakt zynde, door alle voegzelen der toebrenginge, na de werkinge van een iegelyk deel in zyne mate, tot den wasdom des lighaams bekomt, tot zyns zelfs opbouwinge in de liefde.

∴ Vrag. Hoe bewaart men de eenigheid, door middel van een goede Kerk-orde?

Antw. 1. Als deze Kerk-regels niet te zeer worden vermeenigvuldigt, en daar door in de vrije Kerke, een nieuw jok ingevoert.

2. Als de onderhouding daar van niet te zeer werde gedrongen, als of die door zig zelven een stuk van Godsdienst was, of even noodzakelyk als de onderhouding van alle andere geboden.

3. Als in het maken en onderhouden van die, alle verwydering met de Christene regtzinnige Overheid word

vermyd, zonder welke goede correspondentie, de kragt en vrugt van dezelve zeer ligt vervalt.

Vrag. Wat behoort 'er meer toe?

Antw. De Excommunicatie ofte den Ban, die daar geschied na den woorde Gods, met 't gene daar aan hangt: 1 Cor. 5 : 13. Ende doet gy dezen bozen uit u-lieden weg. Rom. 16 : 17. Ik bidde u, Broeders, neemt agt op de gene die tweedragt ende ergernissen aanregten tegen de leere: die gy van ons geleert hebt, ende wykt af van dezelve.

∴. Vrag. Wat betekent het woord Excommunicatie?

Antw. Excommunicatie, is niet wel in het Duitsch te zeggen, zo als 't luid. Communis is gemeen te zeggen, en communio, gemeenschap, daarom word ook het Avondmaal des Heeren de Communie genaamd, zijnde de gemeenschap van Christus lighaam en bloed: 1 Cor. 10 : 16. Communicare is gemeen maken, of gemeenschap hebben; en excommunicare, uit de gemeenschap zetten. Zo dat excommunicatie zo veel zegt, als uitzettinge, ofte uitsluitinge van de Gemeente, dat anders de naam van BAN draagt.

Vrag. Wat verstaat gy door den Christelyken BAN?

Antw. Die bedienende magt der Kerke, waar door de Opzienders der Gemeente van de uiterlyke gemeenschap der Kerke uitsluiten, alle die ergerlyk in leer of leven zyn.

Vrag. Hoe bewyst gy dat 'er zulk een magt by de Opzienders der Kerke is?

Antw. Uit de klaare getuigenissen van Gods woord: Matth. 16 : 19. Ik zal u geven de sleutelen van 't Koninkryke der hemelen: Ende ze wat gy binden zult op der aarden, zal in de hemelen gebonden zyn: Ende zo wat gy ontbinden zult op der aarden, zal in de hemelen

ontbonden zyn. 2 Thess. 3 : 14. Indien iemand onzen woorde, door dezen brief geschreven, niet gehoorzaam is, teekent dien, ende vermengt u niet met hem, op dat hy beschaamt worde. Tit. 3 : 10. Eenen Ketterschen mensche verwerpt, na de eerste en tweede vermaninge.

2. De natuur eener maatschappije brengt mede, dat zy de magt en het regt heeft, om alle schadelyke en verderfelyke leden van haar uit te werpen; zo ook de Kerk, welker cieraad is heilig te zyn, Psalm 93 : 5. En de kwaden niet te konnen verdragen.

∴. Vrag. Hoe al verder?

Antw. 3. Uit het geduurig gebruik der Kerkelyke tugt.

a. Onder het Oude Testament, alwaar de onreinen van den Tabernakel, en van de uiterlyke gemeenschap der Kerke wierden uitgesloten: Lev. 13 : 2. Als de Priester hem bezien zal hebben, dan zal hy hem onrein verklaren. 2 Chron. 26 : 21. Alzo was de Koning Ussia melaatsch, tot aan den dag zynes doods, ende melaatsch zynde, woonde in een afgezondert huis: want hy van 't Huis des Heeren afgescheiden was. Bekent zijn de drie onderscheide trappen van uitsluitinge, by de Joden van ouds in gebruik. De נִדּוּי, Niddui, of de uitsluiting eener Jode, die tot ergernisse gezondigt hadde, van de gemeenschap der Kerke, voor dertig dagen, of voor sestig, en negentig dagen, na mate dat hy onboetvaerdig bleef. De חרם, Cherem, ofte swaardere uitsluiting van alle zoort van gemeenschap met menschen, onder een uit-dondering van veele vloeken. De שַׁמַּתָא, Schammata, zijnde, na de verklaring der Joden, de allerswaarste verbanning, waar door een Jode, swaarlyk gezondigt hebbende, tegen de Wet van Moses, de Goddelyke wrake waerdig geschat wordt. Veelen denken dat hier mede overeenstemt: 1 Cor. 16 : 22. Indien iemand den Heere Jesum Christum niet lief heeft, die zy een vervloekinge Maran-atha.

b. Onder het Nieuwe Testament, alwaar deze tugt onderscheiden is geoeffent: 1 Cor. 5 : 5. Den zulken over te geven den SATAN, tot verderf des vleesches, op dat de geest behouden mag worden, in den dag des Heeren

Jesu. 1 Tim. 1 : 20. Onder welke is Hymeneus ende Alexander, die ik den Satan overgegeven hebbe, op dat zy zouden leeren, niet meer te lasteren. Na de leeftyd der Apostelen, heeft de eerste Christen Kerke, zonder aanzien van Personen, dezen sleutel gebruikt, zo dat zelf Keizer Theodofius, wegens zijn gedrag te Thessalonica, van Ambrosius wierdt in den ban gedaan; en niet dan langs de vier bekende trappen van boedvaerdigheid wederom aangenomen. Deze waren de *Πρόκλαυσις*, Proklausis, de nedervallinge, ofte voorgeween; waar door de boetvaerdige eenige maanden, ja zelf wel jaren lang, voor de Kerk-deuren lag, schreiende en weenende: De *'Ακρόασις*, Akroasis, het gehoor, waar door de boedvaerdige, na eenigen tyd voor de Kerk-deur gelegen hebbende, binnen de deur van de gehoor-plaats wierdt toegelaten, om van verre staande in 't portaal Gods woord te horen. De *'Υποπτωσις*, Hupoptoosis, nederwerpinge; waar door de boedvaerdige zig digt by de gelovigen mogten neder werpen. De *Συςάσις*; Sustasis, medestand, waar door de boetelingen, in de gemeenschap des gebeds, onder de gelovigen stonden: waar na zy eerst, na openbare verzoeninge, met voorgaande gebeden, opleggiuge der handen, en vryspraak, tot de gemeenschap van des Heeren tafel wierden toegelaten.

Vrag. Hebt gy nog een bewys?

Antw. 4. Ja, ook door verscheide redenen: De Kerk-tugt is nuttig,

a. Om de onteeringe van Gods naam voor te komen; want door het verdragen van kwade en verderfelyke leeden in de Kerk, geeft zy aanleiding om gelastert te worden. van die buiten zijn, als of zy gemeenschap heeft met de ongeregtigheid: Rom. 2 : 14. De name Gods werdt om uwent wille gelastert onder de Heidenen.

b. Om de Kerke voor besmettinge te bewaren: dat haastelyk geschied, wanneer men de ergerlyke in leere of wandel, niet uitsluit van de kudde. Een weinig zuurdeesems maakt het geheele deeg zuur; 1 Cor. 5 : 6. Waarom Paulus van valsche Leeraars zegt: 2 Tim. 2 : 17. Haar woord zal voort-eeten, gelyk de kanker.

c. Om ergerlyke zondaars, alzo tot schaamte en boedvaerdigheid te brengen: 2 Thess. 3 : 14. Vermengt u niet

met hem, op dat hy beschaamd werde. 1 Cor. 5 : 5. Den zulken over te geven den Satan, tot verderf des vleeschs, op dat de geest mag behouden worden, in den dag des Heeren Jesu.

d. Om de rust en eendragt der Kerke te bewaren, welke door vermenginge met ergerlyke leden werdt gestoort: Gal. 5 : 12. Och of zy ook afgesneden wierden, die u onrustig maken!

Vrag. Over wie moet de Kerkelyke tugt verstrekt worden.

Antw. Niet over redenloze schepzelen, ofte menschen die buiten de Kerk zijn; maar over ergerlyke ledematen, die tot deszelfs uiterlyke gemeenschap behoren: 1 Cor. 5 : 12, 13. Wat hebbe ik ook die buiten zyn te oordeelen? oordeelt gy lieden niet die binnen zyn? maar die buiten zyn oordeelt God.

Vrag. Welke zyn die?

Antw. 1. Of godlooze, en ergerlyke in den wandel: 1 Cor. 5 : 13. Doet gy lieden dezen bozen uit u-lieden weg.

2. Of over onregtzinnige in de leere: 2. Tim. 3 : 8. Gelykerwys nu Jannes ende Jambres. Mosi tegen stonden, alzo staan ook deze de waarheid tegen, menschen, verdorven zynde van verstand: verwerpelyk aangaande het gelove.

Vrag. Moet de uitwerping, van een ergerlyk zondaar, terstond geschieden als zyne ergernisse openbaar wordt?

Antw. Geenzints, maar men moet langzaam, voorzigtig, en als by trappen opklimmen tot dit uiterste, den Ban: Tit. 3 : 10. Eenen ketterschen mensche verwerpt, na de eerste en tweede vermaninge.

∴ Vrag. Langs welke trappen komt de Kerk tot de oeffeninge van den ban, ofte de uitsluiting uit de Christelyke gemeente?

Antw. 1. Eerst tragt men den zondaar, door een bescheide aanspraak, zijne afwykinge in de leere, of in den wandel, onder het ooge te brengen: Gal. 6 : 1. Broe-

ders, indien ook een mensche overvallen waare door eenige misdaad, gy die geestelyk zyt, brengt den zoodanigen te regte, met den geest der zagtmoedigheid. 2 Tim. 2 : 25. Met zagtmoedigheid onderwyzende de gene die tegenstaan: of haar God t'eeniger tyd bekeeringe gave, tot erkentenisse der waarheid.

2. Deze aanspraak van geen gevolg zynde, neemt men twee of drie getuigen met zig, om hem des te kragtiger te overtuigen, en over zijne zonde beschaamt te maken: Matth. 18 : 16. Maar indien hy u niet hoort, zo neemt nog een of twee met u: op dat in den mond van twee of drie getuigen alle waarheid besta.

3. Hier door niet gebeetert zijnde, moet men hem de gemeinte, of die over de gemeinte gestelt zijn, aangeven, die door vermaninge en bestraffinge, hem zullen tragten tot verbeteringe te brengen: Matth. 18 : 17. Indien hy dezelve geen gehoor geeft, zo zegt het der gemeinte.

4. Niet luisterende na den raad der Kerke, werdt zulk een van de gemeenschap van des Heeren tafel afgehouden: Matth. 7 : 6. Geeft het heiligen den honden niet, nog en werpt uwe paerlen niet voor de swynen.

5. Onverbeeterlyk voortgaande, moet de uitbanninge van zulk een hartnekkig zondaar aan de gemeente bekend gemaakt worden, om waar 't mogelyk hem tot berouw en schaamte te brengen: 1 Tim. 5 : 20. Die zondigen, bestraft in tegenwoordigheid van alle, op dat ook de andere vreeze mogen hebben.

6. Hartnekkig blyvende, is 'er niet overig als zulk eenen, als een onwaerdig lit, in het openbaar van de gemeenschap der Kerke af te snyden, als die reden heeft gegeven tot lasteringe van Gods naam, ontheiliging van Gods verbond, en ergernisse der gemeinte: Matth. 18 : 17. Indien hy de gemeente geen gehoor geeft, zo zy hy u als een Heiden en Tollenaar. 2 Thess. 3 : 14. Indien iemand onze woorde, door dezen brief geschreven, niet gehoorzaam is, teekent dien. Ende vermengt u niet met hem, op dat hy beschaamt worde.

∴ Vrag. Hoe verre gaat deze uitsluitinge uit de gemeinte?

Antw. 1. Niet tot het verlies van eenige lighamelyke bezittingen, of verklaarde burgerlyke oneerlykheid, of onttrekkinge van alle burger handel, of losmakinge van alle

onderdaans en houwelyks verbintenisse, gelyk ten deele de Papisten, ten deele de Wederdopers, met haare leere en handelingen daar henen willen: Want dit stryd niet slegts tegen den aart der zake; maar ook tegen de Schrift: 2 Thess. 3 : 15. Houdt hem niet als een vyand; maar vermaant hem als een broeder. Rom. 13 : 1. Alle ziele zy den magten over haar gestelt onderworpen. Matth. 19 : 6. Het gene dan God te zamen gevoegd heeft, scheide den mensche niet.

2. Ook niet tot de uitsluitinge van alle gehoor des woords, alzo den zondaar daar door tot bekeeringe geleid wordt.

3. Nog ook eene zekere verdoemenisse, nadien de Kerk-ban wel onregtvaerdig kan zyn, gelyk als die van de Joden tegen de Christenen, en van de Papisten tegen ons; behalven dat God aan den uitgesloten zondaar, in 't laatste van zijn leven, de genade der bekeeringe schenken kan.

Vrag. Is de uitsluitingen van den zondaar uit de Kerke voor altoos?

Antw. Geenzints: Zy duurt alleen tot die tyd, dat hy voor de gemeente zijne zonde belyd, met blyken van berouw, en beloften van beterschap.

Vrag. Moet dan zo een berouw hebbend zondaar by de Kerk wederom aangenomen worden?

Antw. Ja doch: dewyl als dan de ergernisse is weg genomen, en de gemeente genoeg gedaan, op dat zyne ziele door al te groten droef heid niet verslonden worde: 2 Cor. 2 : 6, 7. Den zodanigen is deze bestraffing genoeg, die van veelen geschied is. Alzo dat gy daar en tegen hem liever moet vergeven, ende vertroosten, op dat de zodanige, door al te overvloedige droefheid niet verslonden worden.

Vrag. Geld deze handeling der Opzienderen, in het oeffenen der tugt, in de vierschaar Gods?

Antw. Gewisselyk ja, indien dezelve geschied na Gods voorschrift, op goede gronden: Matth. 16 : 19. Zo wat gy zult binden op der aarde, dat zal in de hemelen gebon-

den zyn: ende zo wat gy ontbinden zult op der aarde, zal in de hemelen ontbonden zyn.

∴ Vrag. Wat staat een zondaar te betragten, voor wien het ryke der hemelen gesloten wordt?

Antw. 1. Deze moet zig zelven tragten te kennen, als zo een die onder het rijke der zonde en des Satans leeft: Joh. 8 : 34. Een iegelyk die de zonde doet, is een dienstknegt der zonde.

2. De bedreiginge eener eeuwige verdoemenisse, moet hem aandryve tot bekeering: 2 Cor. 5 : 11. Wy dan weetende den schrik des Heeren, bewegen de menschen tot het gelove.

3. De troostryke aanbiedinge van genade en zaligheid heeft hy ter harten te nemen, tot behoudenisse: Marc. 1 : 15. Bekeert u, en gelooft den Evangelio. Jes. 45 : 22. Wendet u na my toe, en wordet behouden.

∴ Vrag. Wat hebben de gelovigen te betragten?

Antw. 1. Deze moeten zig verblyden, dat het Koninkryke der hemelen voor haar werdt geopent, en de vergevinge der zonden opentlyk betuigt wordt: Jes. 49 : 13. Juigt gy hemelen, ende verheugt u gy aarde, ende gy bergen maakt gedreun met gejuig: want de Heere heeft zyn volk getroost. Jes. 40 : 1, 2. Troostet, troostet myn volk, zal u lieder God zeggen: spreekt na het harte van Jerusalem, ende roept haar toe, dat de stryd vervult is, dat haare ongeregtigheid verzoent is, dat zy van de hand des Heeren dobbel ontfangen heeft voor hare zonden.

2. Zy hebben de bestraffingen van Gods Dienaren met alle liefde en zagtmoedigheid te ontfangen: Psalm 141 : 5. De regtvaerdige sla my, het zal weldadigheid zyn, ende hy bestraffe my, het zal olie des hoofds zyn, 't zal myn hoofd niet breken; want nog zal ook myn gebed voor hen zyn in hare tegenspoeden.

3. Zy zijn ook schuldig de vertroostingen der Leeraaren, als van Gods wegen, tot hen geschiedende, niet klein te agten: Psalm 119 : 49, 50. Gedenkt des woords tot uwen knegt gesproken, op het welke gy my hebt doen hopen, Dit is myn troost in myne ellende: want uwe toezegginge heeft my levendig gemaakt.

XXXIII. ARTIKEL,

Van de Sacramenten in 't gemeen, en derzelver getal.

Wy gheloovent dat onze goede Godt, acht hebbende op onse grovicheyt ende swacheyt, ons heeft verordent de Sacramenten, om aen ons syn beloften te verzegelen, ende om panden te zyn, der goetwillicheydt ende ghenade Gods tot ons waert, ende ooc om ons geloove te voeden ende te onderhouden: dewelcke hy gevoecht heeft by het woort des Evangelij, om te beter aen onse uyterlicke sinnen voor te stellen, so wel 't gene hy ons te verstaen geeft door syn woort, als 't gene hy inwendich doet in onse herten; bondich ende vast-makende in ons de salicheyt, die hy ons mede deelt. Want het zyn sichtbare waerteeckenen ende zegelen van eene inwendige ende onsienlicke sake, door 't middel der welcken God in ons werkt door de cracht des H. Geestes. So zyn dan de teeckenen niet ydel noch ledich om ons te bedriegen: want Jesus Christus is de waarheyt van dien, sonder wien sy niet met allen zyn en souden. Voorder zyn wy te vreden met 't ghetal der Sacramenten, die Christus onse Meester ons heeft verordent; welcke niet meer dan twee zyn, te weten het Sacrament des Doops, ende des Heylighen Avontmaels Jesu Christi.

VRAGE.

Wat doet God, tot vertroostinge zijner Kerke?

Antw. Hy sterkt haar gelove, 2 Thess. 3 : 3. De Heere is getrouw, die zal u versterken: Psalm 68 : 10. Gy hebt uwe erffenisse gesterkt, als ze mat was geworden.

Vrag. Hoe zo?

Antw. God sterkt het gelove zijner kinderen,

1. Door de verkondige van zijn woord: Ps. 62 : 12. God heeft een ding gesproken, ik hebbe dit tweemaal gehoort, dat de sterkte Godes is.

2. Door de inwendige werkinge des H. Geestes: Eph. 1 : 13. In welken gy ook, na dat gy gelooft hebt, zyt verzegelt geworden met den Heiligen Geest der belofte.

3. Door het lyden der Martelaaren, om de zaake Gods: Philip. 1 : 14. Ende dat het meerderdeel der broederen in den Heere, door myne banden, vertrouwen gekregen hebbende, overvloedelyker het woord onbevreest durven spreeken.

4. Door 't gebruik der Sacramenten, als ingestelde teekenen, en zegelen van het verbond: Hoogl. 2 : 5 Ondersteunt gy lieden my met de vlesschen, versterkt my met de granaat-appelen. Psalm 46 : 5. De beekskens der reviere zullen verblyden de stad Gods: het heiligdom der woningen des Allerhoogsten. Doch hier van staan wy nu te spreeken.

∴ Vrag. Hoe zullen wy dit Leerstuk bezien?

Antw. Met dankbaarheid, ons verwonderende dat de goede God niet alleen een verbond met ons aangaat, maar daar en boven dat verbond onder eede bevestigt. Ezech. 33 : 11. Zo waaragtig als ik leve, spreekt de Heere, zo ik lust hebbe in den dood des zondaars; dat Paulus nader bevestigt, Hebr. 6 : 17, 18. God willende den erfgenamen der beloftenisse overvloedelyker bewyzen de onveranderlykheid zynes raads, is met eenen eed daar tusschen gekomen; op dat wy door twee onveranderlyke dingen, in welken het onmogelyk is dat God liege, een sterke vertroostinge zouden hebben; wy namentlyk, die

den toevlugt genomen hebben om de voorgestelde hope vast te houden.

.·. Vrag. In hoe veel deelen wordt de Artikel gedeelt?

Antw. Gevoeglyk ik drie deelen.

I. Eerst staat ons te zien het oogmerk Gods, met de instellinge der Sacramenten.

A. Deels tot verzegeling van zijne goedgunstigheid tot ons: Wy geloven dat onze goede God, agt hebbende op onze grovigheid en swakheid, ons heeft verordent de Sacramenten, om aan ons zyne beloften te verzegelen, en om panden te zyn der goedwilligheid en genade Gods tot ons.

B. Deels tot versterkinge van ons gelove: Om het zelve te voeden ende te onderhouden.

C. Deels om ons klaarder te doen verstaan, 't gene God uiterlyk leert door zijn woord, en innerlyk door zijnen Geest, in onze herten: Dewelke hy gevoegd heeft by het woord des Evangeliums, om beter aan onze uiterlyke zinnen voor te stellen, zo wel 't gene hy ons geeft te verstaan door zyn woord, als 't gene hy inwendig doet in onze herten: bondig en vast makende in ons de zaligheid, die hy ons mede deelt.

II. Daar na, waar voor de Sacramenten eigentlyk te houden zijn; te weeten,

A. Als zigtbare teekenen van onzigtbare genade: Want het zyn zigtbare waartekenen, ende zegelen van eene inwendige ende onzienlyke zake, door middel der welken God in ons werkt, door de kragt des Heiligen Geestes.

B. Als ware zigtbare teekenen, die ons Christus aanwyzen: Zo zyn dan de teekenen niet ydel, nog ledig om ons te bedriegen: want Jesus is de waarheid van dien, zonder wien zy niet met allen zyn zouden.

III. Eindelyk, hoe veel de Sacramenten in getal zijn: Voorder zyn wy te vreden met het getal der Sacramenten, die Christus onze Meester ons heeft verordent, welke niet meer zyn dan twee, te weeten, het Sacrament des Doops, ende des Heiligen Nagtmaals Christi.

.·. Vrag. Wat beteekent het woord Sacrament?

Antw. Sacrament komt af van sacrare, toewyzen. heiligen: 't beteekende van ouds by de Romeinen zeker geld, dat van de twistende partyen, by den Opper-priester in de heilige plaats wierde neergelegd, onder voor-

waarde, dat die 't geding won, zyn geld weder tot zig nam; maar die 't geding verloor, moest zijn geld in de gemeene schat-kist laten. Ook wierdt het woord gebruikt van die vrywillige belofte, of krygs-eed, door welken de Soldaten zig verbonden tot gehoorzaamheid aan hunnen Veld-overste. De Oudvader Tertullianus is de eerste geweest die dat woord tot een heilig gebruik heeft overgebragt. Dus spreekt hy tot de Martelaren, die onder den Keizer Severus gevangen zaten: Vocati sumus ad militiam Dei vivi, jam tunc, cum in Sacramenti verba, respondimus: Wy zyn geroepen tot den kryg des levendigen Gods, doe ter tyd, als wy in de woorden des Sacraments geantwoord hebben.

∴ Vrag. Is 't geoorlooft dit woord te gebruiken?

Antw. Ja doch: De Kerk heeft dit van ouds, buiten opspraak, gedaan. Egter moeten wy bekennen, dat de Schrift ons woorden in de mond geeft, die de zaak alzo klaar en kragtig uitdrukken; dus leest men van teekenen des verbonds, Gen. 17 : 11. Van zegelen der regtvaerdigheid des geloofs, Rom. 4 : 11. Van tegenbeelden, die onze behoudenis afschilderen, 1 Petr. 3 : 21. En van voorbeelden, der dingen die in de hemelen zijn, Hebr. 9 : 23.

Vrag. Wie is de insteller der Sacramenten?

Antw. Alleen God, de Autheur van 't genade-verbond: Gen. 17 : 7. Ik zal myn verbond oprigten tusschen my ende tusschen u. En zo is zyn werk alleen zegelen aan dit verbond te hangen.

Vrag. Hoe bewyst gy dit verder?

Antw. 1. De Schrift zegt duidelyk, dat alle Sacramenten van God zijn ingesteld; de Besnydenis, Gen. 17 : 10. Handl. 7 : 8. Het Pascha, Exod. 12 : 13. De Doop, Joh. 1 : 33. Matth. 28 : 19. Het Nagtmaal, Matth. 26 : 26.

2. God alleen geeft de beteekende zaake: Jes. 43 : 25. Ik, Ik ben 't die uwe overtreedingen uitdelgt. Deut. 30 : 6. De Heere uwe God zal uwe herten besnyden.

3. De Sacramenten zijn een deel van den Godsdienst,

gelyk de offerhanden, die alleen na Gods bevel moesten geoffert worden: wyl God alle eigenwillige Godsdienst afkeurt: Col. 2 : 23.

Vrag. Waarom heeft God de Sacramenten ingestelt?
Antw. Om onze zwakheid te hulp te komen: Onze goede God agt hebbende op onze grovigheid, ende zwakheid, heeft ons de Sacramenten verordent.

∴ Vrag. Was dit nodig?
Antw. Ja doch:
1. Zo groot is onze grovigheid ofte onweetenheid, in geestelyke dingen, dat wy die beswaarlyk konnen verstaan, zonder lighamelyke uitbeeldinge en gelykenisse. Indien wy zonder lighaam waren, gelyk de Engelen, zoude God ons alle zijne geestelyke weldaden medegedeelt, of blote verborgentheden geopenbaart hebben, zonder dekzel. Maar nu wy een lighaam hebben, vereenigt met onze ziel, is 't noodzakelyk dat God geestelyke weldaden onder tastelyke dekzels geeft, om ons verstand te gemoet te komen. Hierom zei de Zaligmaker, tot de Overste der Joden: Joh. 3 : 12. Indien ik u-lieden aardsche dingen gezegd hebbe, ende gy gelooft niet, hoe zult gy geloven, indien ik u-lieden de hemelsche zoude zeggen.
2. Groot is onze zwakheid ofte ongelove, in Goddelyke zaken: De ongelovigheid van Tomas kleeft ons aan: wy willen niet geloven, ten zy dat wy tasten en voelen konnen: Joh. 4 : 48. Ten zy dat gy teekenen en wonderen ziet, zo zult gy niet geloven. Dus komt de Geest onze swakheid te hulp met de Sacramenten, roepende door dezelve: Ezech. 33 : 11. Zo waaragtig als ik leve, spreekt de Heere, zo ik lust hebbe in den dood der godlozen. Jer. 32. : 38. Ja zy zullen my tot een volk zyn: ende ik zal hen tot een God zyn.

Vrag, Tot wat einde heeft God de Sacramenten ingesteld?
Antw. 1. In 't gemeen,
a. Om de Bontgenoten Gods van de ongelovige te onderscheiden. Dus stelde de Heere de Besnydenisse, met het

Pascha in, tot een middel-muur des afscheidzels, voor Joden en Heidenen: Eph. 2 : 14.

b. Om te beduiden de gemeenschap der gelovigen, aan dezelve goederen des Verbonds: 1 Cor. 12 : 13. Wy allen zyn door eenen Geest tot een lighaam gedoopt, het zy Joden, het zy Grieken; het zy dienstknegten, het zy vrye; ende wy zyn alle tot eenen Geest gedrenkt.

2. In 't byzonder, om teekenen, en zegelen te zijn van Gods Verbond, waar door ons uiterlyk word aangewezen, 't gene God ons door zynen Geest in onze herten doet: 2 Cor. 1 : 21, 22. Die ons gezalft heeft is God: die ons ook heeft verzegelt: ende het onderpand des Geestes in onze harten gegeven.

Vrag. Waar voor zyn de Sacramenten meer te houden?

Antw. Voor zigtbare waarteekenen, van eene inwendige en onzienelyke zaake, door 't middel der welken God in ons werkt, door de kragt des Heiligen Geestes.

Vrag. Waar noemtze de Schrift alzo?

Antw. Gen. 17 : 10. Dit is myn verbond, dat gy lieden houden zult; gy zult het vleesch der voorhuit besnyden, ende dat zal u tot een teken zyn tusschen my ende tusschen u. Rom. 4 : 11. Hy heeft het TEKEN der besnydenisse ontfangen tot eenen ZEGEL der regtvaerdigheid des geloofs, die hem in de voorhuid was toegereekent.

Vrag. Wat is in 't gemeen een teeken?

Antw. Iets dat zig aan de zinnen vertoont, en waar door iets anders te kennen gegeven of te binnen gebragt wordt.

Vrag. Hoe veelerlei teekenen worden 'er gemeentlyk genoemd?

Antw. Driederlei: 1. Natuurlyke teekenen. 2. Teekenen by instellinge. 3. En die van beiden iets hebben.

Vrag. Wat noemt gy natuurlyke teekenen?

Antw. Zulke, die natuurlyker wyze een teeken van iets anders zijn. Dus is de rook, die men ziet opgaan,

een teken dat 'er vuur omtrent is. Het avond-rood aan den hemel, een teken dat het 's morgens goed weer zijn zal, Matth. 16 : 2. En het uitspruiten van den vygen boom, een teeken dat de zomer naby is, Matth. 24 : 32.

Vrag. Wat zyn teekenen door instellinge?

Antw. Teekenen door instellinge zijn, die geen vermogen zouden hebben om iets te beteekenen; maar dat door goedkeuringe, ofte instellinge ontfangen: Dus waren de steenen, die Jacob en Laban opgerigt hadden, tot een teeken tusschen haar beiden; Gen. 31 : 52. En de snoer van scharlaken, aan 't huis van Rachab de hoere, tot een teeken van bevrydinge: Jos. 2 : 18.

Vrag. Welke zijn de teekenen die van beiden iets gemeen hebben?

Antw. Zulke, die wel natuurlyker wyze geschikt zijn, om dit of dat te konnen verbeelden; doch die 'er niet voor konnen gehouden worden, ten zy dat 'er een instellinge by komt. Gelyk de Regenbooge voor Noach: Gen. 9 : 12. Het wollen-vlies voor Gideon: Rigteren 6 : 37. En het te rug gaan van de Zon voor Hiskias: 1 Kon. 20 : 8.

∴ Vrag. Van welk zoort zijn de Sacramenten?

Antw. Van de laatste zoort: Want de besprenginge met, of de indompeling in het water, is natuurlyker wyze bekwaam om af te beelden de reinigmakinge, door Christus bloed, en de gemeinschap aan zijnen dood, begraaffenisse, en opstandinge: Rom. 6 : 4—6. Zo ook in het eeten van het gebroken brood, en het drinken van den wyn, natuurlyker wyze bekwaam zijn om onze gemeenschap aan Christus lighaam en bloed, aan 't kruis voor ons gebroken, en vergoten; doch beiden zouden zy dit niet zijn, zo 'er geen instellinge was by gekomen.

Vrag. Waarom noemt gy de Sacramenten zigtbare teekenen?

Antw. 1. In onderscheiding van het woord Gods, dat een hoorbaar teeken is.

2. Om datze schilderijen van onzienlyke genade zijn, die geen oore gehoort, nogte ooge gezien heeft: 1 Cor. 2 : 9. De Moorman zeide: Hand. 8 : 36. Ziet hier is water, wat verhindert my om gedoopt te worden?

Vrag. Waarom heilige teekenen?

Antw. 1. Om datze van een heilig God zijn ingestelt.

2. Om dat zy heilige dingen verbeelden.

3. Om dat zy van heiligen, en heilig moeten gebruikt worden.

Vrag. Waar toe dienen zy?

Antw. 1. Om de beloften Gods te verzegelen, ofte om panden te zyn van zyne genade en goedwilligheid tot ons: Rom. 4 : 11. Hy heeft het teeken der besnydedisse ontfangen, tot een zegel der regtvaerdigheid des geloofs.

2. Om het gelove in ons te voeden, ende te onderhouden. Dus werden zy vergeleken by borsten, die voedzel geven Hoogl. 8 : 1. By vlesschen en granaat-appelen, die kragtig versterken, Hoogl. 2 : 5. By beekskens der riviere, die de godzalige verblyden, Psalm 46 : 5.

3. Om beter aan de uiterlyke zinnen voor te stellen, zo wel 't gene God ons uiterlyk te verstaan geeft door zyn woord, als 't gene hy inwendig doet in onze herten: Psalm 63 : 3. Voorwaar ik hebbe u in 't heiligdom aanschouwt, ziende uwe sterkheid ende uwe eere.

∴ Vrag. Hoe geven ons de Sacramenten de beloften des Evangelie des te beter te verstaan?

Antw. Niet datze ons onderwyzen, buiten het woord, of beter dan het woord, en den H. Geest; maar dat zy, gevoegd zynde by het woord des Evangelie, door lighamelyke zinnebeelden, aan de uiterlyke zinnen vertonen, 't gene anders alleen door de innerlyke bevattingen der ziele begrepen wordt. Die dan de teekenen wel gebruikt, zal aanstonds in de beteekende zaak worden ingeleid, en 'er een levendig gezigt door ontfangen: 2 Cor. 3 : 18.

Vrag. Zyn dan Woord en Sacramenten, daar toe ingerigt, om ons op de offerhande Christi, als op den eenigen grond onzer zaligheid te wyzen?

Antw. Ja doch: Want de Heilige Geest leert ons in het Evangelium, ende verzekert ons door de Sacramenten, dat onze volkomen zaligheid in de eenige offerhanden van Christus staat, die voor ons aan 't kruis geschied is: Rom. 6 : 3. Ofte weetet gy niet dat zo veele wy in Christum Jesum gedoopt zyn, wy in zynen dood gedoopt zyn? 1 Cor. 3 : 11. Niemand kan een ander fondament leggen, dan het gene gelegd is, het welk is Christus Jesus.

Vrag. Is 'er nogtans niet eenig onderscheid tusschen Woord en Sacramenten?

Antw. Ja doch: Het Woord is voor d'ooren, de Sacramenten voor d'oogen. Het Woord is voor een ieder: de Sacramenten alleen voor de gelovigen. Het Woord begint by het gelove; de Sacramenten versterken het gelove. Het Woord geeft de beloften; de Sacramenten verzegelen de beloften. Het Woord kan nut zonder de Sacramenten; maar de Sacramenten konnen niet nut zijn zonder het Woord. Het Woord is altoos het zelfde geweest; maar de Sacramenten zijn veranderd, na de huishoudinge der Testamenten.

Vrag. Hoe kan men de Sacramenten onderscheiden?

Antw. In Sacramenten des Oude en Nieuwe Testaments.

Vrag. Hoe onderscheid gy die des Oude Testaments?

Antw. In gewone en buiten-gewone Sacramenten.

1. Onder de buiten-gewone worden geteld: De Arke Noächs, 1 Petr. 3 : 21. De Regen-boog, Jes. 54 : 9. De doorgang door de Roode Zee, 1 Cor. 10 : 1, 2. De Wolk en Vuur-kolomme, Jes. 4 : 5. Het Manna, Joh. 6 : 49, 51. Het Water uit de Steen-rotze, 1 Cor. 10 : 4. De Kopere Slange, Joh. 3 : 14, 15.

2. De gewone zijn geweest: De Besnydenisse, Gen. 17. En het Pascha, Exod. 12.

Vrag. Hoe veel zijn de Sacramenten des N. Testaments?

Antw. Twee: Den Heiligen Doop; en het Heilig Avondmaal.

Vrag. Is 'er verschil tusschen de Sacramenten des Oude en Nieuwe Testaments?

Antw. Niet in substantie, betekenisse, en verzegelinge; maar in de omstandigheden.

1. De uitwendige teekenen en ceremonien waren andere in de Besnydenisse, en Pascha, als in den Doop en 't Avondmaal.

2. De Sacramenten van het O. Testament, zagen op Christus, die komen en sterven zoude; maar die van het N. Testament, op Christus, die gekomen en gestorven is.

3. Die van het O. Testament waren donkerder, als zijnde schaduwen, Col. 2 : 17. En voorbeelden, Hebr. 9 : 9. Maar die van het N. Testament vertonen alles klaar en duidelyk.

4. De oude Sacramenten waren moeijelyker en kostbaarder om te betragten, als die van het N. Testament.

5. De Sacramenten van het O. Testament waren alleen voor de Israëliten, Gen. 17 : 7. Maar die van het N. Testament voor alle Volkeren, Matth. 28 : 19. Voor de geheele Waereld, Marc. 16 : 15.

Vrag. Waar in komen de Sacramenten des O. en N. Testaments overeen?

Antw. 1. In oorsprong, zijnde alle van God, tot Sacramenten, ingestelt.

2. In voorwerp, ziende allen op Christus en zijn volmaakte offerhande.

3. In gebruik, zijnde alle ingestelt tot teekenen en zegelen van Gods Verbond.

4. In gebruikers, zijnde alle Bondgenoten Gods.

5. In eere, zijnde alle van Christus gebruikt. Hy is besneden, Luc. 2 : 21. Heeft het Pascha gehouden. Is Gedoopt, Matth. 3. En heeft het Avondmaal genoten, Matth. 26.

Vrag. Van hoe veel Sacramenten spreeken de Papisten?

Antw. Van zeven: Want behalven den Doop en het Avondmaal, stellen zy 'er nog vyf: Als het Vormzel, de Oorbiegt, het Laatste-Olyzel, de Ordeninge en het Huwelyk.

∴. Vrag. Wat verstaan de Papisten door het Vormzel?

Antw. 1. Zy noemen die Ceremonie, waarvan wy spreken, niet Vormzel, maar Vroomzel, naar Vromen, dat is, kloek en sterk maken, om datze, als 't waare, dient om den mensch tot den geestelyken stryd, daar toe hy geteekent wordt, aan te moedigen.

2. Zy verstaan 'er door een Sacrament, welk den gedoopten van een Bisschop of Priester toegedient wordt, bestaande in het teeken aan het voorhoofd, kruis wyze, met geheiligde zalve, en met deze bygevoegde woorden: Ik teeken u, met het teeken des kruises, ende vroome u, met de zalve der zaligheid, in den naame des Vaders, des Zoons, ende des H. Geests; daar dan een kinnebakslag by gedaan wordt, om te leeren, dat men des noods, swarigheden verdragen moet, om Christus wille.

∴. Vrag. Wat is de Oorbiegt?

Antw. Een Bond-zegel der nieuwe wet, waar na de Priester de zonde vergeeft, aan de genen, die na voorgaande verbryselinge des harten, en nevens gaande voldoeninge des werks, hare zonden in zijn oore belyden. Dit plag oud-tyds ook in 't openbaar, ten aanhoore van anderen, te geschieden; maar alzo ten tyde van Nectarius, Bisschop van Constantinopelen, zekere Vrouwe, onbedagt verhaalde de zonde, die zy met een Diaken begaan hadde, heeft men den openbaren Biegt te niet gedaan.

∴. Vrag. Wat is het Laatste-olyzel?

Antw. 1. Een Sacrament, waar na de Priester, door bestryking met olie aan de werktuigen der uitwendige zinnen, van de volwassene, die op hun uitersten leggen, hen de lighamelyke gezondheid herstelt, zo het hun nuttig is voor de ziel, en de overgebleven zonde weg neemt.

2. De ontfanger van dit Sacrament moet zijn een boetvaerdig zondaar, die in doodsnood legt, genegen om door dit middel geholpen te worden.

3. De stoffe, die men tot het bestryken gebruikt, is olie van olyven, die van den Bisschop of den Priester moet geconsacreert, of gewyd zijn, en t'elkens alle jaren vernieuwt worden.

4. De leeden, waar aan de zalvinge moet gedaan worden, zijn de ooren, oogen, neusgaten, mond en handen als zit-plaatzen van de vyf zinnen.

5. De forme bestaat in woorden van toewenschinge, ofte afbiddinge, in dezer voege: Door die heilige zalving, en door zyn gezeegende barmhertigheid, gelieve God u ten goede te houden, al wat gy misdaan hebt door uw gezigte.

6. De effecten of werkingen, stellen zy, de gezondheid des lighaams, indien het der ziele mogt dienstig zijn, byzonder de wegneeminge der zonden, 't zy vergeeffelyke, of doodzonden, en de kragtige bystand tegen de verzoekingen des Satans.

7. Tot bewyzen voor dit Sacrament brengen zy te berde, onder veele texten, Marc. 6 : 13. Jac. 5 : 14, 15. daar van de zalvinge der kranken gehandelt wordt, zonder agt te geven, dat, dat was een buitengewone zalvinge, door welken de lighamelyke gezondheid in die eerste tyden, by wyze van een wonderwerk, aan de menschen herstelt wierdt.

∴. Vrag. Wat is de Ordeninge?

Antw. Dit is by de Papisten een Sacrament van de nieuwe wet, waar in, door een heilig teeken, den ge-ordenden gegeven werdt, geestelyke magt en bedieninge. Zy tellen zevenderlei zoort van Ordens, die ieder haare byzondere teekenen, zo in materie, als forme hebben. De eerste zoort is Ostiarius, Koster, of Deur-bewaarder, wiens ampt het is, op de deur te passen, en wel toe te zien wie hy in laat. De tweede Lector, of Voor-lezer. De derde Exorcista, of Duivel-besweerder. De vierde Acolythus, of Ceroserarius, Volger, of Waskaars-drager. De vyfde Subdiaconus, of Onder-diaken. De zesde Diaconus, of Diaken. De zevende Presbyter, of Priester, wiens werk mede brengt te maken het lighaam en bloed Christi, het zelve te offeren, in den Misse aan God, voor leevenden en dooden, zonden te vergeven, en kranken te beregten. Ja in deszelfs ordening, geeft hem de Bisschop een kelk met wyn, en de schotel met de hostie, zeggende: Ontfangt

de magt, om aan God sacrificie te offeren. Zy vestigen hun gevoelen onder anderen op Ephez. 4 : 11, 12, daar van de instellinge der Ampten gesprooken wordt: en op 1 Tim. 4 : 14. en 5 : 22. daar de oplegginge der handen belast wordt, zonder dat zy agt geven dat Paulus spreekt van de onderscheide bedieningen; maar geenzints van die, welken de Roomsche Kerk heeft ingevoert; nog van die plegtigheden der inwydinge tot dezelve: Daar en boven is de oplegginge der handen geenzints te houden voor een Sacrament, maar voor een gebruik van inzeegeninge, 't welk van de Joden tot de Christenen is overgegaan.

∴. Vrag. Wat is 't Huwelyk?

Antw. Dit houden de Papisten voor een Sacrament des N. Testaments, waar in door de onderlinge t'zamenstemminge, van Christen Egtgenooten, de geestelyke gemeenschap van Christus met zijne Kerk beteekent wordt, en de genade van onderlinge vereeniginge aan den gehouden wordt toegebragt. Zy missen in de zaak. Ook kunnen zy hier toe niet bybrengen Eph. 5 : 32. alzo die naam van verborgentheid, niet ziet op het uiterlyke Huwelyk, maar op de geestelyke gemeenschap van Christus met zijne Kerke.

Vrag. Hoe bewyst gy dat deze vyf, geen waare Sacramenten zijn?

Antw. Daar in worden niet gevonden de hoedanigheden die tot een Bond-zegel behooren: want zo men naauwkeurig let, zal men bevinden, dat 'er of een teeken, of de beteekende zaake, of een Goddelyke instelling ontbreekt. De vier eerste hebben geen instelling; en 't Huwelyk is wel van God, doch niet om een Sacrament te zijn. De Oorbiegt, en het Huwelyk, ontbeeren een uitwendig teeken, onderscheiden van de Persoon die het bedient of ontfangt. Daar en boven moeten de Sacramenten alle den Bondgenooten gemeen zijn; maar de Ordening wordt tot weinige bepaalt, en het Huwelyk is den Priesteren verboden.

Vrag. Wat dunkt u van de voetwasschinge, waar van Christus spreekt, Joh. 13 : 5, 14?

Antw. Dit is een stuk van Jesus liefde en nederig-

heid, welke deugden hy, na de gewoonte van die landen en tyden, den zijnen op eene kragtige wyze heeft willen inscherpen.

Vrag. Hoe bewyst gy dat 'er maar twee Sacramenten onder het N. Testament zijn?

Antw. 1. Christus heeft 'er maar twee ingestelt; den Doop, Matth. 28 : 19. En het Avondmaal, Matth. 26 : 26.

2. Christus heeft alleen deze twee Sacramenten gebruikt, en in zijn Persoon geheiligt.

3. Onder het Oude Testament zijn 'er ook maar twee geweest, voor welken die van het Nieuwe Testament zijn in de plaats gekomen.

4. De Schrift dringt deze twee alleen aan, als uiterlyke banden van onze geestelyke vereeniginge: 1 Cor. 12 : 13. Wy zyn allen door eenen geest tot een lighaam gedoopt; — En wy zyn alle tot eenen geest gedrenkt.

Vrag. Wat merkt gy hier ter betragtinge op?

Antw. Dat te bestraffen zijn,

1. Onkundige, die de natuur, het regte einde en gebruik der Sacramenten, niet verstaan: Hos. 8 : 12. Ik schryve hem de voortreffelykheden myner wet voor, maar die zyn geagt als wat vreemds.

2. Agtelose, die de Sacramenten versuimen, byzonder dat van het Avondmaal, als of 't niet nodig waare, ten minsten weinig nut aanbrengt dat men ten Avondmaal gaat: Mal. 3 : 14. Gy zegt het is te vergeefs God te dienen.

3. Mondbelyders, die te vreeden zijn met de teekenen, al is 't dat zy geen deel of bevindinge hebben aan de beteekende zaak: Menschen, niet ongelyk aan die Ephesiers, die zelf niet gehoort hadden dat 'er een Heilige Geest is, hoewel zy geloofden: Handl. 19 : 2.

Vrag. Wat hebben Gods kinderen in agt te nemen?

Antw. Datze deze teekenen tragten te gebruiken,

1. Heilig, met eene behoorlyke eerbiedigheid gedagtig zijnde dat het heilige teekenen zijn: Lev. 10 : 3. In den genen die tot my naderen, zal ik geheiligt worden.

2. Geestelyk, met een ooge op de beteekende zaak, die onder de teekenen verborgen legt: Joh. 6 : 63. De Geest is 't die leevendig maakt: het vleesch is niet nut.

3. Gelovig, met een hart dat in deszelfs gebruik van de

Goddelyke invloeden afhangt: 1 Cor. 10 : 3, 4. Ende alle dezelve geestelyke spyze gegeeten hebben: ende alle den zelven geestelyken drank gedronken hebben: want zy dronken uit de geestelyke steenrotze die volgde. Ende de steenrotse was Christus.

4. Dankbaar, met verbintenisse van ons zelve tot den dienst van God: Psalm 116 : 18. Ik zal myne geloften den Heere betalen: nu in de tegenwoordigheid van al zyn volk.

∴ Vrag. Wat hebben swakke, bekommerde Christenen op te merken?

Antw. 1. Het gezigte van zonde moet u niet te rug houden van het gebruik der teekenen, alzo God de belaste en beladenen wil verzekeren, dat haare zonden zijn weg genomen en verzoent. 't Gezigte van onze zonden moet ons niet afdryven, maar doen loopen na de fonteine: Dus deedt David, Psalm 25 : 11. Om uwes naams wille, vergeeft myne ongeregtigheid: want die is groot.

2. Dat het berispelyk is in Gods kinderen, als zy de teekenen weigeren te gebruiken, om datze haar gelove, ofte begeerte tot het Avondmaal, niet genoeg opgewekt bevinden: Jes. 7 : 9. Indien gy niet gelooft, zekerlyk gy zult niet bevestigt worden.

3. Dat kleine, swakke, en bekommerde, de eerste troost van noden zijn. Voor wie is de pardon-brief, dan voor dood-schuldige? Voor wie de barmhertigheid des vaders, dan voor een berou hebbend zoon? Voor wie de borst des moeders, dan voor den teederen zuigeling? Dus is 't in het geestelyke, de gebondene roept de Heere toe: Zach. 9 : 12. Keert gy lieden weder tot de sterkte, gy gebondene die daar hoopt: ook heden verkondige ik, dat ik zal dobbel weder geven. Tot berouw hebbende zondaren: Jerem. 31 : 20. Is niet Ephraim my een dierbaar zone? Is hy my niet een dierbaar troetel-kind? Want zint ik tegen hem gesproken hebbe, denke ik nog ernstelyk aan hem: daarom rommelt myn ingewand over hem; ik zal my zyner zekerlyk ontfermen, spreekt de Heere. Swakke zuigelingen neemt hy in liefde op, omze te verkwikken, nu en eeuwig: Jes. 40 : 11. Hy zal zyne kudde weiden, gelyk een herder: Hy zal de lammerkens in zyne armen vergaderen, ende in zynen schoot dragen: de zoogende zal hy zagtkens leiden.

XXXIV. ARTIKEL,

Van den H. Doop, als een Sacrament der inlyving in het Verbond, eerst te bedienen aan de Gelovigen, in hunne Kinderen.

Wy ghelooven ende belyden dat Jesus Christus, die het eynde der wet is, door syn vergoten bloedt een eynde gemaeckt heeft van alle andere bloet-stortinghen, die men soude connen ofte willen doen tot versoeninge ende voldoeninge der sonden: ende dat hy afgedaen hebbende de Besnydinge, die met bloedt geschiede, in de plaetse der selve heeft ver-ordent het Sacrament des Doops, door 't welcke wy in de Kercke Godts ontfanghen ende van alle andere volcken, ende vreemde Religien afgesondert werden, om gheheelic hem toege-eygent te zyn, syn merck ende velt-teecken draghende: ende dient ons tot een ghetuygenisse dat hy in eeuwicheydt onse God zyn sal, ons zynde een genadich Vader. So heeft hy dan bevolen te doopen alle de gene die de syne zyn, in den name des Vaders, ende des Soons, ende des heylighen Gheestes, alleen met reynen water; ons daer mede te verstaen gevende, ghelyck 't water de vuylicheydt des lichaems afwascht, wanneer wy daer mede begoten werden, 't welcke op het lichaems des genen die den doop ontfangt, gesien werdt, ende besprengt hem, dat also het bloedt Christi 't selve van binnen in der sielen doet, door den H. Geest, de selve besprengende ende suyverende van hare sonden, ende ons

weder-barende wt kinderen des toorns tot kinderen Gods. Niet dat sulcks door het wterlicke water gheschiedt, maer door de besprenginge des dierbaren bloets des Soons Godts: die onse Roode Zee is, door welcke wy moeten doorgaen om te ontgaen de Tyrannien van Pharao, welc is de Duyvel, ende in te gaen in 't gheestelicke landt Canaan. Also gheven ons de Dienaers van hare syde het Sacrament, ende het gene dat sichtbaer is, maer onse Heere geeft 't gene door het Sacrament beduydet wert, te weten de gaven ende onsienlicke ghenaden, wasschende, suyverende ende reynighende onse sielen van alle vuylicheden ende onge-rechticheden, ende onse herten vernieuwende, ende de selve vervullende met alle vertroostinge, ons gevende een ware versekertheydt zyner vaderlicker goetheydt, ons den nieuwen mensche aandoende, ende den ouden wtreckende met alle synen wercken. Hieròm gelooven wy, dat so wiens voornemen is, in 't eeuwige leven te comen, die moet maer eens gedoopt werden met den eenigen doop, sonder de selve immermeer te herhalen: want wy ooc niet tweemael connen gheboren werden. Doch desen doop en is niet alleen nut zo langhe het water op ons is, ende dat wy 't water ontfangen, maer ooc alle den tyt onses levens. Hierom verwerpen wy de dwalinghe der Weder-dooperen, die niet te vreden zyn met een eenich doopsel dat sy eens ontfangen hebben, ende daer-en-boven verdoemen den doop der kinderkens der gelooviqen: de welcke wy gelooven dat men behoort te doopen, ende met het merc-teecken des verbonts te versegelen, gelyc de kinderkens in Israël besneden wierden, op de selve beloften die onsen kinderen gedaen zyn. Ende voorwaer Christus heeft syn bloet niet min vergoten om de kinderkens der geloovigen te wasschen, als hy gedaen heeft om de volwassene. Ende daerom behooren sy het teecken te ontfangen ende het Sacrament van 't gene dat Christus voor haer gedaen heeft: gelyc de Heere in de wet

beval haer mede te deelen het Sacrament des lydens ende stervens Christi, corts na dat sy geboren waren; offerende voor haer een lammeken, het welcke was een Sacrament van Jesu Christo. Daer-en-boven 't gene die besnydenisse dede aen den Jootschen volcke, 't selve doet den doop aen onse kinderen: welcke de oorsake is waerom de heylige Paulus den doop noemt de Besnydenisse Christi.

V R A G E.

Wat is het eerste Bond-zegel des Nieuwe Testaments?
Antw. Den HEILIGEN DOOP.

Vrag. Wat beteekent het woord DOOP?

Antw. 't Grieksche woord *Βαπτισμὸς*, Baptismos, is oorspronkelyk van een woord, dat eene wasschinge beduid, door indompeling, ofte besprenging met water: Marc. 7 : 3, 4. Van de merkt komende, eeten zy niet, ten zy dat zy eerst gewasschen zyn; ende veele andere dingen zyn 'er die zy aangenomen hebben, als namelyk, de wasschinge der drinkbeekeren, en kannen, en kopere vaten, en bedden. Luc. 11 : 38. Hebr. 9 : 10.

Vrag. Hoe wordt dit woord gebruikt?

Antw. 1. Bij over-noeminge wordt het gebruikt

a. Voor de leere des Doops, die men een Doop des ligts noemt: Hand. 18 : 25. Vuurig zynde van geeste, sprak hy, en leerde neerstelyk de zaken des Heeren, weetende alleenlyk den Doop Joannis.

b. Voor een swaar overval van smerten en verdrukkingen, die men de naam van Bloed-doop geeft: Math. 22 : 22. Kond gy met Doop gedoopt worden, daar mede ik gedoopt worde?

c. Voor een overvloedige mededeelinge van de gaven des Geestes, welke men den Geest-doop heet: Matth. 3 : 11. Die zal u met den Heiligen Geest, ende met vuur dopen.

2. Eigentlyk, van den Christelyken Water-doop, die de Schrift anders noemt het bad der weder-geboorte, Tit. 3 : 5. En de afwasschinge der zonde, Handl. 22 : 16.

Vrag. Hoe beschryft gy den H. Doop?

Antw. Als dat eerste Bond-zegel des Nieuwe Testaments, waar in door indompeling in, ofte besprenginge met water, door de hand van een wettig Dienaar, in des Heeren naam, de Bondgenoten Gods beteekent en verzegeld wordt de afwasschinge van de schuld en smette der zonde, door Christus bloed en Geest.

∴. Vrag. Hoe staat ons van dit Bond-zegel te spreeken?

Antw. 1. Dankende voor Gods onuitspreekelyke menschen-liefde, die ons van der geboorte af in zijne vaderlyke armen heeft willen aannemen, en verzekeren van de afwasschinge onzer zonden: Psalm 22 : 11. Op u ben ik geworpen van den baarmoeder af, van den buik myner moeder aan zyt gy myn God.

2. Biddende dat God ons zijne genade verleene, om overeenkomstig de leere des Doops, voor zijn aangezigte te wandelen: Rom. 6 : 14. Wy zyn dan met hem begraven door den doop in den dood: op dat gelykerwys Christus uit den doden opgewekt is, tot heerlykheid des Vaders, alzo ook wy in nieuwigheid des levens zouden wandelen.

∴. Vrag. Hoe wordt de Artikel verdeelt?

Antw. In twee deelen: Het eerste spreekt van de Leere, ende het tweede verdedigt onze Leere tegen de Partyen.

I. Ten aanzien van de leere zullen wy zien,

A. Eerst: Dat de Doop gekomen is in plaatse van de Besnydenisse: Wy geloven en belyden, dat Jesus Christus, die het einde der Wet is, door zyn vergoten bloed een einde gemaakt heeft van alle andere bloedstortingen, die men zoude kunnen of te willen doen, tot verzoeninge en de voldoeninge der zonden: Ende dat hy afgedaan hebbende de Besnydenisse, die met bloed geschied, in de plaatze derzelver heeft verordent het Sacrament des Doops.

B. Daar na: dat God de Doop heeft ingestelt

a. In 't gemeen: om ons in den schoot der Kerke te ontfangen: Door het welke wy in de Kerke Gods ontfangen, ende van alle andere volkeren, ende vreemde religien afgezondert worden, om geheel hem toe geeigent te zyn, zyn merk en veld-teken dragende.

b. In 't byzonder: om ons een zegel te zijn van Gods verbond: Ende dient ons tot een getuigenisse, dat hy in eeuwigheid onze God zal zyn, ons zynde een genadig Vader, zo heeft hy dan bevolen te dopen alle de gene die de zyne zyn, in den naam des Vaders, ende des Zoons, ende des H. Geestes, alleen met reinen water.

C. Eindelyk: Wat 'er van het teeken en de beteekende zaak des Doops zy; en wel zo

a. Dat ons aangewezen wordt, hoe het water in den Doop bekwamelyk strekt tot een Sacrament der besprenginge des bloeds Christi, aan onze herten: Dus daar mede te verstaan gevende, gelyk 't water de vuiligheid des lighaams afwascht, wanneer wy daarmede begoten worden, 't welke op het lighaam des genen, die den doop ontfangt, gezien werdt, ende besprengt hem, dat alzo het bloed Christi, 't zelve van binnen in der zielen doet, door den H. Geest, dezelve besprengende ende zuiverende van hare zonden, ende wederbarende uit kinderen des toorns, tot kinderen Gods.

b. Teffens bondig vertoont, tot weering van alle misverstand, dat deze genade niet afdale, of gewerkt worde, of door het teeken, of door de Bedienaren van het teken; schoon zy beiden in de verzegelinge dienstbaar zijn:

1. Niet door het teken: Niet dat zulks door het uiterlyke water geschied, maar door de besprenginge des dierbaren bloeds des Zoons Gods: die onze Rode Zee is, door welken wy moeten doorgaan, om te ontgaan de Tyrannyen van Pharaö, welk is de Duivel, ende in te gaan in 't geestelyke land Canaan.

2. Niet door de Bedienaren van het teeken: Alzo geven ons de Dienaars van haar zyde het Sacrament, en het gene dat zigtbaar is, maar onze Heere geeft 't gene door 't Sacrement beduidt werdt, te weten, de gaven ende onsienlyke genaden, wasschende, zuiverende ende reinigende onze zielen van alle vuiligheden ende ongeregtigheden, ende onze herten vernieuwende, ende dezelve vervullende met alle vertroostinge, ons geevende een ware verzekertheid zyner vaderlyke goedheid, ons den nieuwen mensche aandoende, ende den ouden uittrekkende met alle zyne werken.

D. Ten laatsten, hoe nodig het den Bondgenoten is,

a. Dat zy eenmaal gedoopt worden: Hierom geloven

wy, dat zo wiens voornemen is in 't eeuwige leven te komen, die moet maar EENS gedoopt worden, met eenen EENIGEN DOOP, zonder dezelve immermeer te herhalen: want wy ook niet tweemaal konnen geboren worden.

b. En dat deze eenige Doop der Bondgenoten altoos genoegzaam is: Doch dezen doop is niet alleen nut zo lange het water op ons is, ende dat wy 't water ontfangen; maar ook alle den tyd onzes levens.

II. Ten aanzien van de verdeediging der leere des Doops staat ons te zien,

A. De dolinge der Wederdoperen, die niet voldaan zijn met een eenig doopzel, maar daar en boven veroordelen den doop der kinderen der gelovigen: Hierom verwerpen wy de dwalinge der Wederdoperen, die niet te vreden zyn met een eenig doopzel, dat zy eens ontfangen hebben, ende daar en boven verdoemen den doop der kinderkens der gelovigen; dewelke wy geloven dat men behoort te dopen, ende met het merk-teken des verbonds te verzegelen, gelyk de kinderkens in Israël besneden wierden, op dezelven beloften die onzen kinderen gedaan zyn.

B. De sterke bewyzen, waar mede wy ons wigtig leerstuk bevestigen: Ende voorwaar Christus heeft zyn bloed niet min vergoten om de kinderkens der gelovigen te wasschen, als hy gedaan heeft om de volwassene: Ende daarom behoren zy het teken te ontfangen ende het Sacrament van het gene dat Christus voor haar gedaan heeft: gelyk de Heere in de wet beval haar mede te delen het Sacrament des lydens en stervens Christi, korts na dat zy geboren waren, offerende voor haar een lammeken, het welk was een Sacrament van Jesu Christo. Daar en boven 't gene die die besnydenisse dede aan den Joodschen volke, 't zelve doet den doop aan onze kinderen: welke de oorzaak is waarom de heilige Paulus den doop noemt de besnydenisse Christi.

Vrag. Wie is de insteller van den Doop?

Antw. Alleen God, de eenige Wetgever, die behouden en verderven kan.

Vrag. Wanneer is den Doop ingestelt?

Antw. 1. De eerste instellinge vinden wy in Johannes: want hy heeft door Goddelyk bevel gedoopt, als blykt uit Joh. 1 : 33. Die my gezonden heeft om te dopen, met water, die hadde tot my gezeid, op welken gy den Geest ziet nederdalen, ende op hem blyven, deze is 't die met den Heiligen Geest doopt. Matth. 21 : 25. De doop Joannes van waar was die? uit den hemel, ofte uit den menschen?

2. Daar na, heeft Christus den Doop verder ingestelt, wanneer hy zyne Discipelen uitzond om te dopen: Joh. 3 : 22. Na dezen kwam Jesus, ende zyne Discipelen in 't land van Judea, ende onthield hem aldaar met haar, ende doopte. Joh. 4 : 1, 2. Als dan de Heere verstont, dat de Phariseen gehoort hadde dat Jesus meer dicipelen maakte, ende doopte dan Joannes: hoewel Jesus zelve niet doopte, maar zyne discipelen.

3. Eindelyk, heeft Jesus, by vernieuwing, opentlyk en met uitbreiding tot de Heidenen den doop ingesteld, na zyne opstandinge: Matth. 28 : 19. Gaat dan henen, onderwyst alle de volkeren, dezelve doopende in den name des Vaders, ende des Zoons, ende des Heiligen Geestes: leerende haar onderhouden alles wat ik u geboden hebbe.

Vrag. Is de Doop van Johannes, die van God, en die der Apostelen, die van den Heere Christus is ingesteld, een en de zelfde Doop?

Antw. Ja doch in wezen, hoewel verschillende eenigzins in omstandigheden; anderzins zoude Christus zig van Johannes niet hebben laten dopen: Matth. 3.

Vrag. Hoe blykt dit nader?

Antw. 1. God is de Insteller van beiden.

2. Zy beiden hebben een en het zelfde teken, namentlyk water: Joh. 1 : 26. Ik doope wel met water.

3. De zelfde betekende zaak, het bloed van Christus, tot vergevinge der zonden: Marc. 1 : 4. Johannes was doopende in de woestyne, ende predikende den doop der bekeeringe, tot vergevinge der zonden.

4. De zelfde verbintenisse tot gelove en bekeeringe: Marc. 3 : 6. Handl. 19 : 4. Waarom Tertullianus zeer wel zeide: Nihil resert inter eos, quos Joannes in Jordano, et quos Petrus in Tibero tinxit. Daar is geen onderscheid tusschen de gene die Johannes in den Jordane, en de gene die Petrus in den Tyber gedoopt heeft.

Vrag. Waar in is het onderscheid?

Antw. Alleen in zommige omstandigheden:

1. Ten aanzien van de tyd. De doop van Johannes is eerder dan den doop der Apostelen: Matth. 3 : 6.

2. Ten opzigte van de maniere van beteekenisse. Johannes doopte in den Messias die komen zoude; de Apostelen in den Messias die verschenen was: Handl. 19 : 4.

3. Ten aanzien van de mededeelinge des Geestes, die de komste Christi overvloediger geweest is als te voren.

4. Ten opzigte van de Dopelingen, die bij Johannes alleen Joden, en by de Apostelen Joden en Heidenen zijn geweest.

Vrag. Behoort den H. Doop alleen tot de beginzelen des Nieuwe Testaments?

Antw. Neen: 't is een Bond-zegel dat zig uitstrekt tot alle tyden en personen des Nieuwe Testaments. Dit houden we staande, tegen de Socinianen, en blykt overvloedig uit Marc. 10 : 16. Die gelooft zal hebben, ende gedoopt zal zyn, zal zalig worden. Handl. 2 : 38. Bekeert u, ende een iegelyk van u werde gedoopt in den name Jesu Christi, tot vergevinge der zonde. Nog meer als men begrypt, dat den Doop een band van eenigheid is voor de gelovigen, die ten allen tyden stand grypen moet: 1 Cor. 12 : 13 Wy alle zyn door eenen geest tot een lighaam gedoopt. Eph. 4 : 4. Een Heere, een gelove, eenen doop.

.·. Vrag. Maar Paulus zegt nadrukkelyk: 1 Cor. 1 : 17. Want Christus heeft my niet gezonden om te doopen; maar om het Evangelium te verkondigen?

Antw. Die spreekwyze is geenzins volstrekt te verstaan van een geheele ontkenninge, dewyl hy uitdrukkelyk zegt, vers 14. Doch ik danke God, dat ik niemand van u-lieden gedoopt hebbe, dan Crispum ende Gajum. En vers 16. Doch ik hebbe ook het huisgezin van Stephanus gedoopt: Maar die spreek-trant is opzigtelyk te verstaan, en by maniere van vergelykinge, alsof hij zeggen wilde, ik ben niet alleen of voornamentlyk gezonden om te dopen, hoe-

wel ik het nu en dan gedaan hebbe; maar om het Evangelium te verkondigen. Zie dergelyke maniere van spreken, Hos. 6 : 6. 1 Sam. 15 : 22. Joh. 6 : 27.

Vrag. Waar voor is den Doop in de plaatze gekomen?

Antw. In plaatze van de Besnydenisse: Wy geloven ende belyden, dat Jesus Christus, die het einde der wet is, door zyn vergoten bloed een einde gemaakt heeft van alle andere bloedstortingen, die men zoude konnen of willen doen, tot verzoeninge ende voldoeninge der zonden, ende dat hy AFGEDAAN hebbende de BESNYDENISSE, in de plaatze derzelve heeft VERORDENT het Sacrament des DOOPS.

Vrag. Wat ziet gy hier uit?

Antw. Dat Christus een einde gemaakt heeft van alle de bloedstortingen die men zoude konnen of willen doen, tot verzoeninge der zonden. De mensch is van een wettische natuur, die als hy onder 't gevoel van zijne zonde komt, al zou willen geven, tot verzoeninge, tot zijn bloed toe: Mich. 6 : 6, 7. Waar mede zal ik den Heere tegen komen, ende my bukken voor den hogen God? zal ik hem tegen komen met brand-offeren? met een-jarige kalveren? Zoude de Heere een welgevallen hebben aan duizenden van rammen? aan tien duizenden van olie-beeken? Zal ik mynen eerst-geboren geven voor myne overtreedinge? de vrugt myns buiks voor de zonde myner ziele? Doch die bloedstorting van het Oude Testament houd op, en derhalven ook het bloedig Sacrament der Besnydenisse, waar voor den Waterdoop is ingekomen. Christus heeft met eene offerhande genoeg gedaan: Hebr. 7 : 27. In welken gy ook besneden zyt, met een besnydenisse die zonder handen geschied, in de uittrekkinge des lighaams der zonden des vleesches door de besnydenisse Christi: zynde met hem begraven in den Doop, in welken gy ook met hem opgewekt zyt door het gelove der werkinge Gods, die hem uit den doden opgewekt heeft: Col. 2 : 11, 12.

Vrag. Tot wat einde heeft God den H. Doop ingezet?

Antw. In 't gemeen, om ons in den schoot der Kerke te ontfangen: Door het welke wy in de Kerke Gods ontfangen, ende van alle andere volkeren ende vreemde religien afgezondert werden om geheelyk hem toegeygent te zyn, zyn merk en veldteken dragende: 1 Cor. 7 : 14. Anders waren uw kinderen onrein: maar nu zyn zy heilig. Handl. 2 : 39. U komt de belofte toe, ende uwe kinderen, ende allen die daar verre zyn, zo veele als 'er de Heere onze God toe roepen zal.

2. In 't byzonder, om ons een zegel te zijn van Gods verbond: En dient ons tot een getuigenisse dat hy in eeuwigheid onze God zyn zal, ons zynde een genadig Vader. Jes. 59 : 21. My aangaande, dit is myn verbond met haar, zeid de Heere; myn geest die op u is, ende myne woorden die ik in uwen monde geleid hebbe, die zullen van uwen monde niet wyken, nog van den monde uwes zaads, nog van den monde des zaads uwes zaads, zeid de Heere, van nu aan tot in eeuwigheid toe.

Vrag. Wie mag en moet den Doop bedienen?

Antw. Alleen een wettig geroepen Leeraar, die Christus belast heeft: Matth. 28 : 19. Gaat dan henen, onderwyst alle de volkeren, dezelve doopende.

Vrag. Hoe blykt dit meer?

Antw. 3. Uit de benaming der Leeraren, die Paulus noemt, 1 Cor. 4 : 1. Dienaars Christi, Uitdeelders der verborgentheden Gods.

4. Uit de natuur van het Sacrament. 't Is een zegel van Gods verbond, dat in den name Christi moet bediend worden; dus hangt deszelfs bediening aan openbare Dienaren, die in den name Christi gezonden zijn.

∴. Vrag. Met wie hebben we hier geschil?

Antw. Met de Papisten, die allerlei leeken, zelf de vrouwen, onder voorwendsel van noodzaakelykheid, den Doop laten bedienen.

∴ Vrag. Maar zeggen zy, Zippora, heeft tot Gods genoegen, haren zoone besneden? Exod. 4 : 25, 26.

Antw. 1. Dit is een voorbeeld, maar geen gebod. 2. 't Blykt ook geenzins dat God dit doen van Zippora, verder als voor de daad heeft goed gekeurt. 3. Voorts hadde God, omtrent de bedieninge der Besnydenisse, zulk een bepalinge niet gemaakt, als hy nu omtrent den Doop gedaan heeft; weshalven dit voorbeeld geenszins tot voordeel van partyen strekt.

Vrag. In wiens naam moet den Doop bedient worden?

Antw. De Apostelen hebben wel gedoopt in den name Jesu: Handl. 2 : 38. Een iegelyk van u werde gedoopt in den name Jesu Christi. Evenwel is best dat wy ons houden aan de woorden van Christus, die zijne Discipelen belast heeft: Matth. 28 : 19. Dooptze in den name des Vaders, ende des Zoons, ende des Heiligen Geestes.

Vrag. Wat beduid het in den naam des Drie-eenigen Gods gedoopt te worden?

Antw. 1. Uit last van den Drie-eenigen God: Psalm 50 : 5.

2. In gelove, en vertrouwen op den Drie-eenigen God, en zijne belofte: Psalm 71 : 5, 6.

3. Onder een verbintenisse van den Drie-eenigen God, dat hy de genade van ieder Persoon, den Doopeling zal deelagtig maken: Jes. 59 : 21.

4. In verpligtinge, aan den Drie-eenigen God, om verder op hem te vertrouwen, hem lief te hebben, en te gehoorzamen: Ps. 116 : 12, 13.

Vrage. Welke is het uitwendig teeken in den Doop?

Antw. Rein water, zonder 'er iets onder te mengen, volgens de practyk der Apostelen: Matth. 3 : 11. Ik doope u wel met water. Handl. 8 : 36. De Kamerling zeide, ziet daar water: wat verhindert my gedoopt te worden? Handl. 10 : 47. Kan ook iemand het water

weeren, dat deze niet gedoopt zouden worden, welke den Heiligen Geest ontfangen hebben, gelyk als ook wy?

Vrag. Welk' is de daad die met het water moet verrigt worden?

Antw. De afwasschinge: Handl. 22 : 16. Laat u doopen, ende uwe zonden afwasschen.

Vrag. Hoe zo?

Antw. Of door indompelinge in, of door besprenginge met water.

Vrag. Hoe door indompelinge?

Antw. Door indompelinge van het geheele lighaam onder het water; zo doopte Johannes: Matth. 3 : 19. Jesus gedoopt zynde, is terstont opgeklommen uit het water. Zie ook Joh. 3 : 23. Ende Johannes doopte ook in Enon, by Salim, dewyl aldaar veele wateren waaren. Zo ook de Apostelen: Handl. 8 : 38. Zy daalden beiden af in het water; zo Philippus als de Kamerling ende hy doopte hem.

∴. Vrag. Is 'er in de indompeling in het water een nette overeenkomste van het teeken met de beteekende zaak?

Antw. Ja doch: want

1. Door het indompelen, en het zijn onder het water, werdt levendig verbeeld dat de oude mensch sterft en begraven werdt, door de kragt van Christus dood: Rom. 6 : 4. Wy zyn dan met hem begraven, door den doop in den dood.

2. De afwasschinge met water, beduid de afwasschinge van schuld en smette der zonde: Handl. 22 : 16. Laat u doopen, ende uwe zonden afwasschen.

3. Het opkomen uit het water beteekent op te staan van de dood tot een nieuw leven: Col. 2 : 12. Zynde met hem begraven in den doop, in welken gy ook met hem opgewekt zyt, door het gelove der werkinge Gods, die hem uit den doden opgewekt heeft.

4. Het aandoen der klederen, het wederom aanneemen van Christus, tot regtvaerdigmakinge en heiligmakinge: Gal. 3 : 27. Zo veele gy in Christus gedoopt zyt, hebt gy Christum aangedaan.

Vrag. Hoe geschied den Doop door besprenginge?

Antw. Door besprenginge des waters op een voornaam gedeelte des lighaams, gelyk oudtyds de besnydenis aan een lit des lighaams: Gen. 17 : 11. Gy zult het vleesch uwer voorhuid besnyden.

Vrag. Mag men den Doop bedienen door besprenginge?

Antw. Ja wel:

1. Het woord dopen wordt ook wel voor besprengen gebruik: Marc. 7 : 4. van de wasschingen der bedden, 't welk door besprengen moet geschied zijn.

2. 't Is waarschynlyk dat de Apostelen door besprenginge hebben gedoopt, als zy 'er drie duizend op eenen dag doopten: Handl. 2 : 41. En Cornelius, Lydia, en den Stokbewaarder, met hun huisgezin, elk in haar huis zijn gedoopt: Hand. 10 : 48. en 16 : 15, 33. Gelyk ook de bedleegere Christenen, in de eerste Kerke, niet dan door besprenginge gedoopt zijn.

Vrag. Hoe bewyst gy dit meer?

Antw. 3. De besprenginge voldoet ook aan de beteekende zaake, daarom werdt de beteekende zaak een besprenginge genaamd: Hebr. 12 : 24. Tot den Middelaar des Nieuwen Testaments Jesum, en het bloed der besprenginge.

4. In de besprenginge is ook een genoegzame overeenkomste tusschen het teeken en de beteekende zaak, alzo niet alleen door indompeling, maar ook door besprenging, het lighaam rein wordt, Jes. 52 : 15. Alzo zal hy veele Heidenen besprengen. Ezech. 36 : 25. Dan zal ik rein water op u sprengen, ende gy zult rein worden.

5. In de Besnydenisse werdt alleen het vleesch des voor-

huids besneden, en dan was de geheele mensch besneden; zo ook is 't genoeg dat in het Sacrament des Doops het hooft des Dopelings besprengt wordt, alzo het hoofd den geheelen persoon representeert. Zie Gen. 49 : 26. Exod. 16 : 16. Num. 3 : 47. Spreuk. 10 : 6.

6. Hier by komt de swakheid der kinderen, dewelke in deze koude landen ten Noorden gelegen, voornamentlyk des winters, door een geheele indompeling, gevaar zouden lopen van haar gezondheid en leven; en de eerbaarheid der volwassenen, die zonder ergerlyke ontblotinge niet konnen ingedompelt worden.

Vrag. Hoe meningmaal moet de besprenginge geschieden?

Antw. Dat is niet bepaalt, of deze besprenginge eenmaal geschied, met opzigte op God en des Middelaars eenheid, dan of zy driemaal, uit aanmerkinge van de drie Goddelyke Personen, geschieden moet. De voorzigtigheid eischt hier in 't gebruik der Kerke te volgen.

Vrag. Welk is de beteekende zaak in den Doop?

Antw. 1. Het Bloed en den Geest van Christus, welke dikmaal by water vergeleken worden; zie van het bloed, 1 Joh. 1 : 7. Ende het bloed Jesu Christi zyns Zoons reinigt ons van onze zonden. En van den Geest Christi, Joh. 7 : 38, 39. Die in my gelooft, gelykerwys de Shrift zegt, stromen des levendigen waters zullen uit zynen buik vloeijen: Ende dit zeide hy van den Geest, den welken ontfangen zouden die geenen die in hem geloven.

2. Ook de afwasschinge der zonden door de zelve: Handl. 22 : 16. Staat op ende laat u doopen, ende uwe zonden afwasschen, aanroepende den name des Heeren. Ephez. 5 : 26. Haar gereinigt hebbende, met het bad des waters, door het woord.

Vrag. Wat overeenkomst is hier tusschen het teeken en de beteekende zaak?

Antw. 1. Het water heeft een verzagtende kragt, zo neemt Christus bloed en Geest de hardigheid van 's menschen harte weg, in de wedergeboorte: Ezech. 36 : 26. Ik zal u een nieuw harte geven, ende zal eenen nieuwen geest geven in 't binnenste van u, ende ik zal het steenen harte uit uw vleesch wegnemen, ende zal u een vleeschen harte geven.

2. Het water heeft een verkoelende en verkwikkende kragt; zo worden onze herten, tegen de hitte van Gods toorn en de kragt der verdrukkingen, verkwikt en verkoelt, door het bloed en den Geest van Christus: Psalm 23 : 2, 3. Hy voert my zagtkens aan zeer stille wateren; hy verkwikt myne ziele. Daarom bad de Bruid, Hoogl. 2 : 5. Ondersteunt gy lieden my met de vlesschen; versterkt my met de appelen.

3. Het water heeft een geneezende kragt; dus is het bloed en den Geest van Christus tot geneezing van onze gebreeken: Jes. 53 : 5. Door zyne striemen is ons de geneezing geworden. Psalm 147 : 3. Hy geneest de gebrokene van harten, ende hy verbindze in hare smerten.

4. Het water heeft een vrugtbaar-makende kragt; zo maakt Christus bloed en Geest onze dorre harten bekwaam om vrugten der geregtigheid te dragen, Gode aangenaam: Jes. 44 : 3, 4. Ik zal water gieten op den dorstigen, ende stromen op het droge; ik zal mynen Geest op uw zaad gieten, ende myne zegen op uwe nakomelingen. Ende zy zullen uitspruiten tusschen in 't gras, als de wilgen aan de waterbeeken.

5. Het water heeft een reinigende kragt, om al de onzuiverheid des lighaams weg te nemen; dus reinigt ons het bloed en den Geest van Christus, van de schuld en vuiligheid der zonde: 1 Cor. 6 : 11. Dit waart gy zommige; maar gy zyt afgewasschen, maar gy zyt geheiligt, maar gy zyt geregtvaerdigt in den name des Heeren Jesu, ende door den Geest onzes Gods.

Vrag. Hoe betoogt de Artikel deze overeenkomst, van het teeken met de beteekende zaak?

Antw. In dezer voegen: Gelyk het water de vuiligheid des lighaams afwascht, wanneer wy daar mede

begoten worden, 't welke op het lighaam des genen, die den doop ontfangt, gezien wordt, ende besprengt hem, dat alzo het bloed Christi 't zelve van binnen in der zielen doet, door den H. Geest, dezelve besprengende ende zuiverende van hare zonden, ende ons wederbarende uit kinderen des toorns, tot kinderen Gods: Overeenkomstig met 1 Joh. 1 : 7. Ende het bloed Jesu Christi, zyns Zoons, reinigt ons van onze zonden. Ephez. 5 : 26. Op dat hy ze heiligen zoude, haar gereinigt hebbende met het bad des waters, door het woord. Openb. 1 : 5. Die ons van onze zonden gewasschen heeft in zynen bloede.

∴ Vrag. Heeft het uiterlyke water in den Doop dan niet eene ingestorte kragt, tot zuiveringe der zonde, zo dat door het water, ofte de toedieninge des waters, de genade aan den Dopeling gebragt wordt?

Antw. 1. Geenzints: Nog de wateren van Phrath, al zijnze de beste van Assyrien, nog de wateren van Sihor, al zijnze de beste van Egypte: Jer. 2 : 18. Nog de wateren van Abana en Pharphar, de vermaardste revieren van Damascus: 2 Kon. 5 : 12. Nog de wateren van de Jordane, de beroemdste reviere van Canaan; nog de gezond-makende wateren van Bethesda en Silöe, zijn bekwaam om eenige zonde weg te nemen; ja daar is geen ding, hoe zuiver onder de zonne, magtig om zulks toe te brengen: Jer. 2 : 22. Want al wiescht gy u met zalpeter, ende naamt u veele zeepe, zo is doch uwe ongeregtigheid voor myn aangezigte geteekent, spreekt de Heere.

2. God heeft de genade der zaligheid juist niet gebonden aan de Sacramenten. Zie aangaande de besnydenisse, Rom. 2 : 25. Want de besnydenisse is wel nut, indien gy de wet doet: maar indien gy een overtreder der wet zyt, zo is uwe besnydenisse voorhuit geworden. Aangaande die het Manna gegeten, en uit de rotssteen gedronken hadden: 1 Cor. 10 : 5. In het meerder deel van haar heeft God geen wel-gevallen gehadt. Aangaande den Doop, Marc. 16 : 16. Die niet gelooft zal hebben, zal verdoemt

worden. En het Avondmaal, 1 Cor. 11 : 27. Zo dan wie onwaerdelyk dit brood eet, ofte den drinkbeker des Heeren drinkt, die zal schuldig zyn aan het lighaam en bloed des Heeren.

∴. Vrag. Hoe bewyst gy dit verder?

Antw. 3. Uit de natuur van het water, 't welk stoffelyk zijnde, door haar zelven niet werken kan op de ziel, die geestelyk is, of een oorzaak zijn van iets dat geestelijk is.

4. Uit de natuur van den Doop: de Doop is een teeken en een zegel van de afwasschinge der zonde. Nu volgt, dat een teeken en zegel de zaak zelf niet kan uitwerken, dewyl haar geheele kragt bestaat in aan te wyzen, en te verzegelen. De zeven koeyen zijn de zeven jaren, Gen. 41 : 26. De Besnydenisse is Gods verbond, Gen. 17 : 10. De Drink-beker is het Nieuwe Testament, 1 Cor. 11 : 25. De Doop is het bad der weder-geboorte, Tit. 3 : 5. Wat zegt dit anders, dan dat zy 'er schilderyen, teekenen, ende zegelen van waren?

5. Uit dit te dryven, volgen veele ongerymtheden, als:

a. Dat alle die gedoopt zijn de genade der weder-geboorte deelagtig zijn, daar het tegendeel blykt in Simon de tovenaar, die gedoopt was, Handl. 8 : 21.

b. Dat alle de ongedoopte van de vergevinge der zonden zouden buiten gesloten zijn, daar het tegendeel blykt in den bekeerden moordenaar, Luc. 23 : 43.

c. Dan zoude voor den Doop geen genade in de ziel komen, daar in tegendeel de Moorman geloofde, eer dat hy gedoopt was, Handl. 8 : 38, 39.

d. Dan zoude God moeten wagten, met zijne genade te schenken aan den mensche, tot hem gelegen ware, zig zelven, ofte zijne kinderen te laten dopen.

e. Dan zoude de genade Gods afhangelyk zijn aan 't welgevallen der ouderen, die hunne kinderen of niet, of al, of spoedig, of langzaam ter doop brengen.

Vrag. Hoe dringt de Belydenisse deze waarheid aan?

Antw. Niet, dat de afwasschinge der zonde, door het uiterlyke water geschied, maar door de besprenginge des dierbaren bloed des Zoons Gods: die onze Roode Zee is, door welken wy moeten doorgaan, om te ontgaan de Tyranye van Pharäo; welke is de Duivel, ende in te gaan in 't geestelyke Canaan: 1 Petr. 1 : 2. Den uitverkorenen, na

de voorkennisse Gods des Vaders, in de heiligmaking des Geests, tot gehoorzaamheid ende BESPRENGINGE des BLOEDS Jesu Christi.

∴ Vrag. Hoe heldert gy de bygebragte gelykenisse op?

Antw. De Arke Noë, de Roode Zee, als ook de Wolkpilaar, die Israël geleid heeft, staan te boek als tegenbeelden van den Doop, als hebbende verbeeld de zelfde geestelyke dingen, die ons heden door den Doop betekent worden: Zie 1 Cor. 10 : 1—4. Ende ik wil niet Broeders, dat gy onweetende zyt, dat onze Vaders alle onder de WOLKE waren, ende alle door de Zee doorgegaan zyn; ende alle in Mosem gedoopt zyn in de WOLKE, ende in de ZEE: Ende alle dezelve geestelyke spyze gegeten hebben, ende alle den zelven geestelyken drank gedronken hebben. Want zy dronken uit de geestelyke steenrotze die volgde: ende de steenrotze was Christus. 1 Petr. 3 : 20, 21. Die eertyds ongehoorzaam waren, wanneer de lankmoedigheid Gods eenmaal verwagtende in de dagen van Noë, als de ARKE toebereid wierd: waar in weinige, dat is, agt zielen behouden wierden door 't water. Waar van het TEGENBEELD, de DOOP, ons nu ook BEHOUD, niet die een aflegginge is der vuiligheid des lighaams, maar die een VRAAGE is eener goede conscientie tot God, door de opstandinge Jesu Christi.

∴ Vrag. Hoe is Israëls doortogt door de Roode Zee, een schilderije van de genade, die de uitverkoorne Doopelingen door Christus deelagtig worden?

Antw. De Roode Zee is, by zin-speelinge, het roode bloed onzes lieven Zaligmakers, waar mede hy ons wascht van zonde: 1 Joh. 1 : 7. By Canaän, waar Israël heen reisde, door de roode zee, wordt den hemel vergeleken, alwaar de ruste is voor Gods volk: Hebr. 4 : 8, 9. Pharäo is een schildery van den Duivel, wiens tierannijen wy ontweldigt worden, als wy door het bloed en den Geest van Christus gewassen worden, doende als dan te niete den genen die 't geweld des doods hadde, dat is, den Duivel: Hebr. 2 : 14.

Vrag. Hangt de volkomentheid en de kragt van den Doop niet af van de regte beooginge van den Dienaar?

Antw. Neen: De Leeraars zijn maar zedelyke werktui-

gen van Gods genade: 1 Cor. 3 : 5. Wie is dan Paulus, ende wie is Apollos, anders dan Dienaars, door welke gy gelooft hebt, en dat gelyk de Heere eenen iegelyken gegeven heeft? Daarom zegt onze Belydenis zeer wel: Alzo geven ons de Dienaars van haar zyde het Sacrament, ende het gene dat zigtbaar is, maar onze Heere geeft 't gene door 't Sacrament beduid wordt, te weten de gaven ende onzienlyke genaden; wasschende, zuiverende, ende reinigende onze zielen van alle vuiligheden ende ongeregtigheden, ende onze harten vernieuwende, ende dezelve vervullende met alle vertroostinge, ons gevende een waare verzekertheid zyner vaderlyke goedheid, ons den nieuwen menschen aandoende, ende den ouden uittrekkende, met alle zyne werken: Ephez. 4 : 22—24. Zo als de Heere belooft heeft, Ezech. 36 : 25. Dan zal ik rein water op u sprengen, ende gy zult rein worden: van alle uwe onreinigheden, ende van alle uwe drek-goden zal ik u reinigen.

Vrag. Is den H. Doop eenmaal noodzakelyk?

Antw. Ja doch: wy mogen die niet houden voor een vrije en onverschillige plegtigheid; maar zijn 'er aan verbonden, door Christus uitdrukkelyk bevel: Matth. 28 : 19. Gaat henen onderwyst alle volkeren, dezelve dopende in den name des Vaders, ende des Zoons, ende des H. Geests. Hierom geloven wy, dat zo wie voorneemens is, in 't eeuwige leven te komen, die moet eens gedoopt worden. Marc. 16 : 16. Die gelooft zal hebben ende gedoopt zal zyn, zal zalig worden. Eph. 4 : 5. Een Heere, een gelove, eenen doop.

Vrag. Hoe begrypt gy deze noodzaakelykheid?

Antw. Niet zo, dat niemand zoude konnen zalig worden zonder den Doop te ontfangen, dewyl de zaligheid aan 't gelove, en niet aan Doop hangt; maar zo, dat zy die geloven, noodwendig moeten begeeren dat zy gedoopt worden, alzo het versuimen, en veragten van den Doop, iemand de verdoemenis waerdig maakt: Joh. 15 : 14. Gy zyt myne vrinden, zo gy doet wat ik u gebiede.

Vrag. Hoe meenigmaal moet den Doop aan ons geschieden?

Antw. Maar eenmaal, met eenen eenigen doop, zonder dezelve immermeer te herhalen.

Vrag. Hoe blykt dat?

Antw. 1. Uit de instellinge des Doops, in welken gantsch geen gewag van herhalinge is, dat men by het Avondmaal vind: 1 Cor. 11 : 26. Want zo dikwils als gy dit brood zult eeten.

2. Uit de gewoonte der oude Kerke, zo wel als van de Apostelen, in welke ons geen herdoopinge voorkomt, zelf niet omtrent de in leer of leven afvallige menschen.

3. Uit het gebruik der Besnydenisse, met dewelke het na Gods wyze schikkinge zo is geweest, dat zy niet konde worden herhaalt.

4. Uit de inlyvinge in de Kerke, en Gods verbond, benevens onze weder-geboorte, welke hier verzegeld wordt, en maar eens gebeurd: Want wy ook niet tweemaal konnen geboren worden.

Vrag. Hebt gy nog een reden?

Antw. 5. Ja: Dewyl dezen doop niet alleen nut is, zo lange het water op ons is, en dat wy 't water ontfangen, maar ook alle den tyd onzes levens.

Vrag. Is dit zo?

Antw. Ja doch:

1. De Doop verzegelt altoos, dat wy tot Gods verbond en gemeente behoren: Jes. 59 : 21. My aangaande, dit is myn verbond met haar, zeid de Heere: Myn Geest die op u is, ende myne woorden, die ik in uwen monde geleid hebbe, die zullen van uwen monde niet wyken, nog van den monde uwes zaads, nog van den monde des zaads uwes zaads, zeid de Heere, van nu aan tot in eeuwigheid. Handl. 2 : 38, 39. Een iegelyk van u werde gedoopt in den name Jesu Christi, tot vergevinge der zonde. Ende gy zult de gaven des Heiligen Geestes ontfangen: want u komt de belofte toe, ende uwe kinderen.

2. Zy heeft de kragt van verzegeling van onze gemeenschap met Christus, en al zijn volk: Gal. 3 : 27. Want zo veele als gy in Christus gedoopt zyt, hebt gy Christum aangedaan. 1 Cor. 12 : 13. Want ook wy allen zyn door eenen Geest tot een lighaam gedoopt, het zy Joden, het

zy Grieken, het zy dienst-knegten, het zy vrye: Ende wy allen zyn tot eenen Geest gedrenkt.

3. Zy vermaant ons altoos om in nieuwiggeid des levens te wandelen: Rom. 6 : 4. Wy zyn dan met hem begraven, door den Doop in den dood, op dat gelykerwys Christus uit den doden opgewekt is, tot heerlykheid des Vaders, alzo ook wy in nieuwigheid des levens zouden wandelen.

4. Zy bevestigt ons, alle de tyd des levens, van onze zalige opstandinge, na dit leven: Col. 2 : 12. Zynde met hem begraven in den doop, in welken gy ook met hem opgewekt zyt, door het gelove der werkinge Gods, die hem uit den doden opgewekt heeft.

Vrag. Wat dwalinge gaan wy hier te keer?

Antw. De dolinge der Wederdoperen, die het hoofd hebben opgestoken in de zestiende eeuwe, en onder andere dwalingen, niet te vreden zyn met een eenig Doopzel, dat zy ontfangen hebben; maar daar en boven ook verdoemen den Doop der kinderen der gelovigen.

Vrag. Wat gelooft gy hier en tegen?

Antw. Wy geloven, daar en tegen, dat men de kinderen der gelovigen behoort te dopen, en met het merkteeken des verbonds te verzegelen, gelyk de kinderkens in Israël besneden wierden, op dezelve beloften die onze kinderen gedaan zyn. Gen. 17 : 11, 12. Handl. 2 : 39.

Vrag. Hoe bewyst gy dit Leerstuk?

Antw. 1. Uit het gemeen bevel van Christus aan zijn Apostelen, om alle volkeren te dopen: Math. 28 : 19. Gaat heenen, onderwyst alle volkeren, dezelve doopende, in den name des Vaders, ende des Zoons, ende des Heiligen Geest: Onder welke volkeren ook de kinderen behooren.

2. Uit de geheele Huisgezinnen, welke gedoopt zijn, onder welke huisgezinnen ook de kinderen behoren: Zo werdt Lydia gedoopt in haar huis, Handl. 16 : 15. De Stokbewaarder, en de zijnen, vers 33. Het huisgezin van Stephanus, en anderen, 1 Cor. 1 : 14—16.

Vrag. Hebt gy nog een bewys?

Antw. Ja 3. Mitsdien de kinderen, alzo wel als de volwassene, in het Verbond Gods, begreepen zyn: Dat getuigt God, Gen. 17 : 7. Ik zal myn VERBOND oprigten tusschen my ende tusschen u, ende tusschen uwen ZADE na u, in haren geslagten, tot een eeuwig Verbond, om u te zyn tot eenen God, ende uwen ZADE na u. Deut. 29 : 10—12. Gy staat heden alle voor het aangezigte des Heeren uwes Gods: uwe hoofden uwer stammen, uwe oudsten, ende uwe ampt-lieden, alle man van Israël; uwe KINDERKENS, uwe wyven, ende uwe vreemdeling, die in het midden van uw leger is: van uwen hout-houwer, tot uwen water-putter toe, om over te gaan in het VERBOND des Heeren uwes Gods, ende in zynen vloek: het welk de Heere uwe God heden met u maakt. Die nu met hunne Ouderen deel hebben aan Gods Verbond, moeten ook te gelyk met haar de teekenen van hetzelve Verbond ontfangen: Dit bewys voert Petrus aan, Handl. 2 : 38, 39. Een iegelyk van u werde gedoopt in den name Jesu Christi, tot vergevinge der zonden: Ende gy zult de gaven des Heiligen Geests ontfangen: Want u komt de belofte toe, ende uwen KINDEREN, zo veele als 'er de Heeren onze God toe roepen zal.

4. Mitsdien de Kinderen der gelovigen, alzo wel als de Volwassene, in Gods gemeente begrepen zijn: Dat leest men, Joël 2 : 15, 16. Blaazet de bazuine te Zion: heiliget een vasten, roept een verbods-dag uit: Verzamelt het volk, heiliget de gemeente, vergadert de oudsten, verzamelt de KINDERKENS, ende die de borsten zuigen. Derhalven behoren de kinderen ook gedoopt te worden: want de Doop is het livrei der Kerke, ja het zegel der inlyvinge in het lighaam der Kerke. Want ook wy allen zyn door eenen Geest tot een lighaam gedoopt, 1 Cor. 12, 13.

∴ Vrag. Hoe bewyst gy dit verder?

Antw. 5. Christus heeft zyn bloed niet min vergoten om de kinderkens der gelovigen te wasschen, als hy gedaan heeft om de volwassenen: Waarom Christus zijne handen op de kinderkens leide, ende haar zeegende, Marc. 10 : 11. Wat is nu die zeegening anders als een schenking van de vergeevinge harer zonden: Hand. 3 : 26. God opgewekt hebbende zyn kind Jesum, heeft den zelven eerst tot u gezonden, dat hy ulieden zegenen zoude, daar

in dat hy een iegelyk van u afkeere van uwe boosheden: Daarom behoren zy het teeken te ontfangen ende het Sacrament, van het gene dat Christus voor haar gedaan heeft: gelyk de Heere in de wet beval haar mede te deelen het Sacrament des lydens en stervens Christi, kort na dat zy geboren waren: Lev. 12 : 3, 6.

6. De Besnydenisse wierdt, onder het Oude Testament, aan de kinderen, agt dagen oud zijnde, bediend, Lev. 12 : 3. Dus moet de Doop ook nu aan de jonge kinderen der gelovigen bedient worden; alzo den Doop in de plaatze der Besnydenisse is in gekomen, Col. 2 : 11, 12. In welken gy ook besneden zyt, met een besnydenisse die zonder handen geschied, in de uittrekkinge des lighaams der zonden des vleesches, door de besnydenisse Christi: zynde met hem begraven in den doop, in welken gy ook met hem opgewekt zyt, door het gelove der werkinge Gods, die hem uit de doden opgewekt heeft.

.·. Vrag. Hoe bewyst gy duidelyk dat den Doop gekomen is in plaatze der Besnydenisse?

Antw. 1. Christus is het einde der wet, Rom. 10 : 4. Die door zyn vergoten bloed een einde gemaakt heeft van alle de bloedstortingen des Oude Testaments: Dus dan de bloedige Besnydenisse afgeschaft hebbende, heeft niet alleen Johannes den Doper, als zijn Voorloper, voor zijn aangezigte, onder de Joden, met den Doop voor uit gezonden, en den Doop, door de bedieninge van Johannes in zijn eigen Persoon geheiligt; maar zelf de Apostelen, na zijnen opstandinge, uitzendende als Ambassadeurs in zijnen name tot de Heidenen, heeft hy hen dien last gegeven, om te leeren en te doopen; tot een bewys dat het eene Sacrament, terstont na het andere, het oude na het nieuwe gevolgt is; alzo dat de Besnydenisse met Christi komste ophouden moeste, en in plaats van dien, den Christelyken Doop, die nog duurt, en duuren zal tot aan het einde der waereld, ingekomen is.

2. De genade des Nieuwe Testaments is niet minder, maar eer meerder, als die des Oude Testaments. Dus is dan welvoegelyk, dat ook onze kinderen, gelyk die van het Oude Testament, het zegel des verbonds ontfangen, en van andere ongelovige onderscheiden worden.

3. Uit de aangehaalde woorden, Col. 2 : 11, 12. In

welken gy ook besneden zyt, met een besnydenisse die zonder handen geschied, in de uittrekkinge des lighaams der zonde des vleesches, door de besnydenisse Christi: zynde met hem begraven in den DOOP, in welken gy ook met hem opgewekt zyt, door het gelove der werkinge Gods, die hem uit den doden opgewekt heeft: Want

a. Indien den Doop niet was gekomen in plaatze der Besnydenisse, wat kragt zou dan de redeneeringe Pauli hebben? Dit is immers zijn argument: Gy lieden hebt de inwendige besnydenisse, de besnydenisse Christi, die zonder handen geschied is; ergo, hebt gy de uitwendige besnydenisse, waar op de valsche Leeraars dringen, niet van noden. Te meer, onder het Oude Testament zou men niet mogen zeggen, gy zyt inwendig besneden, derhalven moet gy niet uitwendig besneden worden: want doe was de uitwendige besnydenisse een teeken van de inwendige, en een zegel der regtvaerdigheid des geloofs, Rom. 4 : 11. Maar nu, of onder het Nieuwe Testament, mag men zeggen: Gy zyt inwendig besneden; ergo, moet gy niet uitwendig besneden worden; om dat de Besnydenis met de komste Christi heeft uitgedient, en Christus in plaats van dezelve den Doop verordent heeft, die nu, gelyk eertyds de Besnydenisse op de uittrekkinge van 't lighaam der zonde des vleesches, dat is, op de inwendige besnydenis, haar opzigt heeft; zo dat men als nu de Besnydenis niet zonder zonde konnen in 't werk stellen.

b. Zo den Doop niet ware gekomen in plaatze van de Besnydenisse, zo mogt men op Pauli argument aldus zeggen: Men moet het teeken, te gelyk met de beteekende zaak behouden, gelyk blykt in het exempel Abrahams, die zo wel de uitwendige als de inwendige besnydenisse waargenomen heeft: En daarom is 't een ydele redeneeringe, te besluiten, gy zyt besneden met de besnydenisse die zonder handen geschied; ergo, zo behoeft gy het teeken, of het Sacrament van dien, niet te ontfangen. Maar nu, om dat den Doop in plaatze van de Besnydenisse gekomen is, zo komt de Apostel die exceptie voorzigtiglyk te gemoet, zeggende: Gy zyt met hem begraven in den DOOP. Want wat is dat anders te zeggen, dan of hy zeide: Ja wy behouden het teeken te gelyk met de beteekende zaake; want al geld de vleeschelyke besnydenisse niet meer, zo hebben en gebruiken wy nogtans,

tot een waaragtig Sacrament van onze inwendige en geestelyke besnydenisse, den Christelyken Doop, die ons in plaats van de uiterlyke besnydenisse, van onzen Heere en Zaligmaker is naargelaten.

∴ Vrag. Is 'er ook niet een gepaste overeenkomst tusschen de Besnydenisse en den H. Doop?

Antw. Ja doch:

1. De Besnydenisse was een teeken en zegel van Gods Genade-verbond: Gen. 17 : 11. vergeleken Handl. 7 : 8. Alzo is den Doop een teeken en zegel van het zelve verbond, als bediend wordende in den name van God Drieeen, die het verbond met de zijnen oprigt: Matth. 28 : 19.

2. De Besnydenisse was een Sacrament der aanneeminge en inlyvinge in de Kerk: Gen. 17 : 14. De Doop alzo een Sacrament van dezelve bedoelinge; want wy allen worden door eenen Geest tot een lighaam gedoopt, 1 Cor. 12 : 13. Dus wierden door den Doop tot de gemeinte Gods toegevoegt, die het woord der Apostelen ontfingen: Handl. 2 : 38, 39, 41.

3. Gelyk eertyds de Besnydenisse was, alzo is nu in den Doop een afbeelding van de geestelyke onreinheid des herten. De Besnydenis leerde met de afsnyding van de voorhuit des vleesches, en den Doop leert nu met den ondergang of de besprenginge des waters, dat de mensch van natuure zondig, en overzulks walgelyk en verdoemelyk voor God is.

4. Gelyk de uitwendige Besnydenis te kennen gaf de noodwendigheid van de geestelyke besnydenis des herten, alzo geeft den Doop met besprenginge des waters te kennen, de noodzakelykheid der weder-geboorte, zonder welken niemand in 't Koningryke Gods zal ingaan, Joh. 3 : 5.

5. De Besnydenis, alzo ook den Doop, wyst op Christus, die de zijne door zijn bloed van alle hare zonden reinigt, ende door zijnen Geest wederbaart. Daarom hadde de Besnydenisse haren loop tot de tyden Christi, en verder niet. En werdt ook van de gene die gedoopt zijn gezegd, dat zy Christus hebben aangedaan, Gal 3 : 27.

6. Zo als de Besnydenisse eertyds verpligtede tot gelove, bekeeringe en heiligheid des levens: Deut. 10 : 16. Besnydet dan de voorhuit uwes herten. Jer. 4 : 4. Besnydet u den Heere, ende doet weg de voorhuit uwes herten. Dus is 't geschapen met den Doop; zy vermaant

ons tot gelove en bekeeringe: Matth. 3 : 11. Zy verpligt ons om in heiligheid voor God te leven: Rom. 6 : 4. Wy zyn dan met hem begraven door den Doop in den dood, op dat gelyk Christus opgewekt is, tot heerlykheid des Vaders, alzo ook wy in nieuwigheid des levens zouden wandelen. Dus wy dan te regte met onze Belydenis besluiten: 't Gene die besnydenisse dede aan den Joodschen volke, 't zelve doet den doop aan onze kinderen: welke de oorzaak is waarom de heilige Paulus den doop noemt de BESNYDENISSE Christi. Col. 2 : 11, 12.

.·. Vrag. Maar zeggen de Weder-doperen, in het Oude Testament wierden alleen Knegtkens, en geen Meiskens besneden, daar men onder het N. Testament niet alleen Knegtkens, maar ook Meiskens, laat dopen?

Antw. 1. Wy loochenen niet dat 'er onderscheid is tusschen de uiterlyke teekenen der Besnydenisse ende des Doops, mitsgaders de omstandigheden van dezelve: Egter staat de overeenkomste tusschen de innerlyke beteekende zaak van die beide Sacramenten vast; en daar op is ons bewys gegrond. Dus zijn ook het Pascha en het H. Avondmaal wel verschillende, maar in de beteekende zaak, dat is Christus en zijne verdiensten, komen zy beiden overeen: 1 Cor. 5 : 7.

2. De Meiskens wierden niet besneden, alzo niet geschikt waren dit Sacrament te ontfangen. Dit strekte hun egter niet tot nadeel, alzo zy geboren waren uit het besneden Gods volk, en dus daar onder gerekent wierden, gelyk blykt uit het exempel van die vrouwe, Luc. 13 : 16. dewelke onzen Zaligmaker een Dogter Abrahams noemt, hoewel zy onbesneden was.

3. Het teeken des Doops kan nu zo wel aan de Meiskens als aan de Knegtkens bedient worden: want beide zijn zy bekwaam den zelven te ontfangen. Hier door wordt ook bekent gemaakt de voortreffelykheid van het Nieuwe Testament, boven het Oude, om dat het bevestigt is in betere beloftenisse, Hebr. 8 : 6, 7. En onder welke bedieninge het onderscheid tusschen Man en Wyf is weg genomen: Gal. 3 : 27, 28.

4. Wil men niet toestaan andere kinderen, als knegtkens, te dopen, om dat geen andere als knegtkens besneden wierden; dan zouden partijen, die den doop van bejaarden alleen dryven, ook de bejaarde van de vrouwe-

lyke kunnen moeten uitsluiten, dat ten uitersten ongerymt is.

∴. Vrag. Wederom zegt men, in 't Oude Testament wierden de kinderen ten agsten dage besneden, maar nu doopt men de kinderen als 't gelegen komt, zomtyds voor, zomtyds na de agt dagen?

Antw. Wat een Doop belangt, is men in het bedienen van dezelve, gelyk aan geen geslagte, zo ook aan geen dag gebonden; doch met de Besnydenis was 'er een andere reden. Niet eerder als ten agtsten dage wilde God het kindeken besneden hebben; deels, om de swakheid der kinderen te verschonen, die ten agtsten dage sterker waren, om de smerten der besnydenisse te lyden, als terstont na de geboorte. Deels, om de Wet der Ceremonien te volbrengen, na welken de kinderkens zeven dagen onrein waren, wegens de onreinheid hares moeders, Lev. 12 : 2, 3. Niet langer als agt dagen wilde de Heere vertoeft hebben, op dat het teeken des Verbonds, en vervolgens het Verbond zelve, door vertraginge, of door verzuiminge, of door uitstel van den eenen tyd tot den anderen, niet mogte by zijn volk in klein-agtinge komen. En de Ouderen zig spoedig vertroosten, dat zy met hare Kinderen in Gods verbond opgenomen waaren.

∴. Vrag. Dan zeggen de partijen, dat 'er geen gebod of exempel, dat men de kinderen moet dopen, in de H. Schriftuur te vinden zy.

Antw. 1. Men vind ook geen verbod, of schaduwe van dien, dat men de kinderen niet dopen mag. 2. De Schrift heeft veele dingen niet uitdrukkelyk aangetekent, die egter ontwyfelbaar geschied zijn. 3. De exempelen der gedoopte huisgezinnen, verpligten ons te geloven, dat de Ouders met hare Kinderen door den Doop in Gods gemeinte ingelyft zijn. De Koninklyke Hoveling geloofde, en zyn geheele huis, daar in een kinde was, welk onze Zaligmaker van zijn dood-ziekte heeft genezen, Joh. 4 : 49. 54. 4. 't Gemeen bevel van dopen was ook genoeg, alzo de Apostelen zeer wel wisten dat den Doop, gekomen zijnde in plaatze der Besnydenisse, aan de kinderen der gelovigen moest bedient worden.

∴. Vrag. Ja maar Christi bevel van Leeren, gaat voor het bevel van Dopen, Matth. 28 : 19. En daarom moeten, zeggen partijen, de kinderen niet gedoopt worden, zo lange zy niet onderwezen zijn?

Antw. 1. De orde der woorden stelt juist niet een vaste regel voor de orde van zaken. Staat by Mattheus het woord Onderwyzen, voor het woord Dopen, by Marc. 1 : 4. staat wederom het woord Dopen, voor het woord Prediken. Johannes was dopende in de woestyne, ende predikende den doop der bekeeringe. Zo ook de Zoon, die de tweede in orde is in 't Goddelyke Wezen, voor den Vader: 2 Cor. 13 : 13. De genade des Heeren Jesu Christi, ende de liefde Gods, en de gemeenschap des Heiligen Geests, zy met u allen.

2. Het grondwoord *Μαθητεύσατε*, door onderwyst vertaalt, kan zeer bekwaamlyk worden overgezet, Discipulos faute, dat is, maakt Discipelen; dus wordt het gebruikt, Joh. 4 : 1. Als dan de Heere verstond, dat de Phariseen gehoort hadden, dat Jesus meer Discipelen maakte, en doopte, dan Johannes. Dan ziet men eerst het einde, en daar na de daad van hare zendinge. Het einde van hare zendinge is *Μαθητεύειν*, Discipelen te maken. De daad die zy tot dien einde gezonden zijnde, zoude verrigten, was tweeledig: Het eerste is *Βαπτίζεῖν*, Doopen; het tweede is *Διδάσκεῖν*, Leeren. En zo worden deze woorden best, zonder wederhalinge van het zelfde, verklaart.

Vrag. Wat staat ons hier ter betragting te leeren?

Antw. 1. Hoe zeer te bestraffen zijn,

a. Die zig te vreden houden dat zy en hunne kinderen gedoopt zijn, zonder voor zig zelven, ofte voor hunne kinderen te staan na de vernieuwinge des gemoeds, ofte dat gene te doen waar toe zy door den Doop vermaant en gehouden worden: belovende haar zelven vryheid, daar zy dienstknegten der zonde zyn, 2 Petr. 2 : 19.

b. Die alleen blyven hangen aan het uiterlyk teeken, zonder door te dringen tot de beteekende zaak, welke zy niet kennen. Menschen, die als 'er voorgehouden wordt, datze inwendig moeten gewasschen en weder-geboren worden, uit water en geest, wel zouden antwoorden: Wy hebben zelf niet gehoort of daar een Heilige Geest is, Handl. 19 : 2.

c. Die hunnen Doop godloos beleven, hunne kinderen in alle godloosheid, aards-gezintheid en dertelheid dezes levens voorgaan, ofte hunne kinderen, met Eli, niet zuur aanzien, al is 't dat zy in allerlei zonde en dertelheid opwasschen; tot welke men, met Paulus, moet antwoorden:

Hoe veel te swaarder, meint gy, zal hij waerdig geagt worden, die den Zone Gods vertreden heeft, ende het bloed des Nieuwen Testaments onrein geagt heeft, daardoor hy geheiligt was, ende den Geest der genade heeft smaadheid aangedaan? Hebr. 10 : 29.

Vrag. Wat al meer?

Antw. 2. Dat de Ouders verpligt zijn, hunne kinderen

a. By tyds te leeren, de verborgenheden van den Doop, en waar toe dat zij, uit kragt van hunnen Doop, alle den tyd hunnes levens verbonden zijn: Ephez. 6 : 4. Ende gy vaders verwekt uwe kinderen niet tot toorne, maar voedze op in de leeringe, ende vermaninge des Heeren.

b. Al vroeg te brengen tot de gemeinte Gods, en van de waereld af te zonderen, dewyl zy Gode door den Doop zijn opgedragen; gelyk Hanna, welke haren zone Samuël al vroeg den Heere heiligde, ende tot zijn huis bragt: 1 Sam. 1 : 24.

c. Hen dagelyks Gode in den gebede voor te dragen, en met een godvrugtig voorbeeld, tot den weg der godzaligheid te gewennen: op dat zo het gelove der Ouderen kome te wonen in de kinderen : 2 Tim. 1 : 5.

Vrag. Hoe al verder?

Antw. 3. Dat wy ons zelven ondervragen of wy in waarheid gedoopt zijn, en zo wel de beteekende genade, als het uiterlyk teeken zijn deelagtig geworden.

∴ Vrag. Hoe kan men dat weeten?

Antw. Al wie de beteekende genade van den Doop deelagtig is,

1. Die is over de onreinheid zijner zonden, met kommer en verlegentheid aangedaan. Geen melaatsche kan over zijne besmettelyke onreinigheid zo zeer verlegen zijn, als de waare gedoopte over zijne zondigheid. Hier over is zijne ziele bedroeft, en heeft een walge aan zig zelven. Johannes Dopelingen beleden hunne zonden, Matth. 3 : 6. De Verbonds-belofte zegt, van de genen die met rein water besprengt zijn, Ezech. 36 : 31. Dan zult gy gedenken aan uwe booze wegen, ende uwe handelingen die niet goed waren. Ende gy zult eene walginge aan u zelven hebben, over uwe ongeregtigheden, ende over uwe grouwelen.

2. Die is 't genoeg, dat hy van zijne Ouders en Doop-

getuigen aan God is opgedragen; maar hy houd 'er zig ook aan, hy bevestigt hun woord, voor hem den Heere gegeven; willigt dat dierbaar verbond, welker glans hem van rondsom beschittert, met voller harten in, en geeft 'er zig in over, om voor den Heere te leven, in de betragtinge van alle deszelfs geboden. Dit doet hy met hartelykheid, en hy herhaalt dit zijn doen veelmaal, om dat hy 't nooit hartelyk en levendig genoeg na zijnen wensch gedaan heeft: Psalm 119 : 106. Ik hebbe gesworen, ende zal 't bevestigen, dat ik onderhouden zal de regten uwer geregtigheid.

3. Die is gezet op de inwendige wasschinge des harten; zijne ziele is niet gerust, voor datze in Christus bloed-fonteine, door zijnen Geest, gereinigt is; daarom wend zy zig na hem toe, vereenigt zig met hem, brengt zijn bloed en lyden op zig, en roept tot hem, met David: Psalm 51 : 4. Wascht my wel van myne ongeregtigheid, ende reinigt my van myne zonde. En vers 9. Ontzondigt my met ysop, ende ik zal rein zyn: wascht my, ende ik zal witter zyn dan sneeuw. 't Blyft hier niet by: want hy wenscht en begeert zig zelven, hoe langer hoe meer, te reinigen in den wandel: 2 Cor. 7 : 1. Dewyl wy dan deze beloften hebben, geliefde, laat ons ons zelven reinigen van alle besmettinge des vleesches ende des geestes; voleindigende de heiligmakinge in de vreeze Gods.

4. Die is ook begeerig na de verzekering, dat hy waarlyk van God met deze genade begunstigt is. De Heilige Geest moet met zijnen geest getuigen dat hy een kind Gods is, Rom. 8 : 16. Daar looptze geduurig om tot den Heere, biddende: Psalm 35 : 6. Zegt toe myne ziele, ik ben uw heil! En Psalm 51 : 10. Doet my vreugde en blydschap hooren, dat de beenderen zig verheugen, die gy verbryzelt hebt.

Vrag. Zo nu iemand begint te zien dat hy inwendig gedoopt moet zijn; wat staat zoo eenen te betragten?

Antw. 1 Hy moet zijn eige onreinigheid hoe langs hoe meer zoeken te kennen: Jerem. 3 : 13. Alleenlyk kent uwe ongeregtigheid, dat gy tegen den Heere uwen God overtreden hebt.

2. Zig daar over verootmoedigen, en tragten te wasschen in tranen van berouw en boedvaerdigheid: Jac. 4 :

8, 9. Reinigt de handen gy zondaars, en zuivert de harten gy dubbel-hartige. Draagt u als elendige, ende treurt, ende weent: uw lagchen worde verandert in treuren, ende uwe blydschap in droefheid.

3. Door het gelove zoeken toevlugt te nemen tot het bloed van den Heere Jezus: Hebr. 10 : 22. Zo laat ons toegaan met een waaragtig herte, in volle verzekertheid des geloofs, onze herten gereinigt zynde van de kwade conscientie, ende het lighaam gewasschen zynde met rein water.

4. Aanhouden met bidden om de reinigmakinge, door het bloed ende den Geest Christi: Psalm 51 : 4. Wascht my wel van myne ongeregtigheid, ende reinigt my van myne zonden.

∴. Vrag. Wat is de pligt der gelovigen, uit aanmerking van hunnen Doop?

Antw. 1. Dankbaarheid en lof aan God, dat hy ons een geestelyk bad-water bereid heeft, in Christi bloed en Geest, en daar van verzekering geeft in den Doop: 1 Cor. 6 : 11. Gy zyt afgewasschen. Hebr. 1 : 3. Hy heeft de reinigmakinge onzer zonden door hem zelven te wegen gebragt. Openb. 1 : 5. Die ons van onze zonden gewasschen heeft in zynen bloede.

2. Nauwe vereeniginge in de liefde met de genen die gedoopt zijn. Die gedoopt waren hielden zig by een, na datze tot de gemeente waren toegedaan, Handl. 2 : 41—44. Want ook wy alle zyn door eenen Geest tot een lighaam gedoopt, het zy Joden, het zy Grieken; het zy dienstknegten, het zy vrye: ende wy zyn alle tot eenen Geest gedrenkt: 1 Cor. 12 : 13.

3. De Godsdienst, waar in zy gedoopt worden, getrouw voorstaan en beschermen: Handl. 2 : 41, 42. Zy wierden gedoopt. Ende zy waren volherdende in de leere der Apostelen.

4. Die gedoopt zijn moeten ook overtreden tot het gebruik van des Heeren heilige Avondmaal, gelyk die voortyds besneden waren, ook het Paasch-lam moesten eeten. Die gedoopt waren, Handl. 2 : 41. Waren volhardende in de gemeenschap, ende in de breekinge des broods: vers 42. Dus voegde Paulus beide deze Sacramenten te zamen: 1 Cor. 12 : 13. Wy zyn alle door eenen Geest tot een lighaam gedoopt. — Ende wy zyn alle tot eenen Geest gedrenkt.

5. De betoninge van nieuwigheid des levens, in alle onze gedragingen: Rom. 6 : 4. Wy zyn met hem begraven door den doop in den dood, op dat gelykerwys Christus opgewekt is, tot heerlykheid des Vaders, alzo ook wy in nieuwigheid des levens zouden wandelen.

6. Vertrouwende op God in alles: Die onze God geweest zijnde van den baarmoeder af, ons niet zal verlaten, terwyl de ouderdom en gryzigheid daar is: Psalm 71 : 17, 18. Neen! Deze God is onze God, eeuwiglyk ende altoos: Hy zal ons geleiden tot 'er dood toe: Ps. 48 ; 15.

XXXV. ARTIKEL,

Van het Avondmaal onzes Heeren Jesu Christi, van hem ingestelt, als een Sacrament der opvoedinge voor de gelovigen.

Wy gelooven ende belyden dat onse Salichmaker Jesus Christus het Sacrament des H. Avontmaels verordent ende ingestelt heeft, om te voeden ende te onderhouden de gene die hy alreede wedergeboren, ende in syn huysghesin, dewelke is syn Kercke, inghelyft heeft. Nu hebben de gene die wedergeboren zyn, in haer tweederley leven: het een lichaemlic ende tytlic, 't welcke sy van haer eerste geboorte mede gebracht hebben, ende is allen menschen gemeen: het andere is geestelick ende Hemels, 't welcke haer gegeven wort in de tweede geboorte, dewelcke geschiet door 't woort des Evangelij in de gemeynschap des lichaems Christi, ende dit leven en is niet gemeyn, dan alleen den uitvercorenen Gods. Also heeft ons God tot onderhoudinghe des lichaemelicken ende aertschen levens, aertsch ghemeen broodt verordent; 't welcke daer toe dienstelick is, ende is allen gemeyn, so wel als het leven. Maer om het geestelic ende hemelsch leven te onderhouden, 't welcke de geloovige hebben, heeft hy hen gesonden een levendich broot dat van den hemel nederghedaelt is, te weten Jesum Christum, dewelcke het geestelicke leven der geloovighen voet ende onderhout, als hy ghegeten, dat is, toegeyghent ende ontfanghen wert door 't geloove in den gheest. Om ons dit geestelicke

ende hemelsch broot af te beelden, heeft Christus verordent een Aertsch' ende sienlick broodt, 't welck een Sacrament is van syn lichaem, ende den wyn tot een Sacrament syns bloets: om ons te betuyghen, so warachtichlick als wy het Sacrament ontfanghen ende houden in onse handen, ende 't selve eten ende drincken met onsen mont, waer mede ons leven daer na onderhouden wert, dat wy oock so warachtelick door 't geloove ('t welc de hant ende mont onser sielen is) het ware lichaem ende het bloet Christi onses eenighen Salichmakers ontfangen in onse sielen tot ons geestelick leven. Nu so is het zeker ende onghetwyffelt, dat ons Jesus Christus syne Sacramenten niet te vergeefs heeft bevolen. So werckt hy dan in ons al wat hy door dese heylighe teeckenen ons voor ooghen stelt, hoe wel de wyse ons verstandt te boven gaet, ende ons onbegrypelick is, gelyc de werckinghe des H. Gheestes verborghen ende onbegrypelick is, daer en tusschen so en feylen wy niet als wy seggen, dat 't gene van ons gegeten ende gedroncken wert, het eygen ende natuerlick lichaem ende het eyghen bloet Christi is; maer de wyse, op dewelcke wy de selve nutten, en is niet den mont, maer den geest door 't geloove. Also dan blyft Jesus Christus altyt sittende ter rechter hant Godts syns Vaders in de hemelen, ende en laet doch daerom niet hem-selven ons syner deelachtich te maecken door het gheloove. Dese maeltyt is een geestelicke tafel, aen dewelcke Christus hem-selven ons mededeelt met alle syne goederen, ende doet ons aen de selve genieten, so wel hem-selven, als de verdiensten syns lydens ende stervens; voedende, sterckende, ende vertroostende onse arme troost-loose siele, door het eten syns vleesch, ende de selve verquickende ende vermakende door den dranck syns bloets. Voorts hoewel de Sacramenten met de beteeckende saken te samen ghevoecht syn, so en werdense nochtans met dese twee saken van allen niet ontfangen.

De godloose ontfanght wel het Sacrament tot syner verdoemenisse, maar hy ontfanght niet de waerheydt des Sacraments: gelyck als Judas ende Symon den tooveraer beyde wel het Sacrament ontfinghen, maer niet Christum, die door het selve beteeckent wert, het welcke den gelooviighen alleene medegedeelt werdt. Ten laetsten, wy ontfanghen het H. Sacrament in de versamelinghe des volcks Gods met ootmoedicheyt ende eerbiedinghe, onder ons houdende een heylige ghedachtenisse des doodts Christi onses Salichmakers met danc-segginge, ende doen aldaer belydenisse onses gheloofs, ende der Christelicke religie: daerom behoort hem niemant daer toe te begeven, sonder hem selven eerst wel beproeft te hebben: op dat hy etende van desen broode ende drinckende uyt desen drincbeker, niet ete ende drincke hem selven het oordeel. Cortelic, wy zyn door 't gebruyck deses H. Sacraments beweeght tot een vierige liefde tegen God ende onsen naesten. Daeromme verwerpen wy alle vermenghelingen ende verdoemelicke vonden, die de menschen by den Sacramenten gedaen ende ghemenght hebben als ontheyliginghen der selven: ende segghen dat men hem moet laten vernoegen met de ordeninge die Christus ende syn Apostelen ons gheleert hebben, ende spreken gelyc sy daer van gesproken hebben.

V R A G E.

Is 't genoeg dat een Christen gedoopt is?

Antw. Geenzins: die gedoopt is, moet ook tot het gebruik van het H. Nagtmaal toegelaten worden, gelyk die voortyds besneden waren ook van het Paas-lam moesten eeten. Daarom voegd Paulus beide deze Sacramenten te zamen: 1 Cor. 12 : 13. Wy zyn alle door eenen Geest tot een lighaam GEDOOPT. — Ende wy zyn alle tot eenen Geest GEDRENKT.

Vrag. Wat is het Avondmaal voor een Sacrament?

Antw. Een Sacrament der opvoedinge voor de Gelovigen.

Vrag. Hoe wordt dit Sacrament in de Schrift genoemd?

Antw. Gemeenlyk des Heeren Avondmaal: 1 Cor. 11 : 20. Als gy dan by een te zamen komt, dat is niet des Heeren Avondmaal eeten.

Vrag. Hoe zo?

Antw. 1. Een Avondmaal, zo om aan te wyzen de voortreffelykheid van dit maal, als den tyd, in welken het zelven is ingesteld, namentlyk den nagt, in welken Christus verraden wierdt: 1 Cor. 11 : 23.

2. Des Heeren Avondmaal,

a. Om dat de Heere Jesus dit pand der liefde voor zijne Kerke heeft ingestelt.

b. Om dat deze maaltyd geheel tot zijnen gedagtenisse bestiert wordt.

c. Om dat daar in de Heere zelf de gelovigen gegeven, en Sacramenteel genoten wordt.

Vrag. Waarom zegt gy een Heilig Avondmaal?

Antw. 1. De Insteller is de Heilige Israëls.

2. De Ontfangers zijn heilige op der aarde.

3. De wyze van gebruik moet heilig en bedagtzaam zijn.

4. Het einde is om ons te vermanen tot waare heiligheid, de cieraad van Gods huis.

∴ Vrag. Hoe wordt dit Sacrament al meer genoemd?

Antw. De breekinge des broods, Hand. 2 : 42. De gemeenschap des lighaams ende bloeds Christi, 1 Cor. 10 : 16. De drink-beker der dankzegginge 1 Cor. 10 : 21. Ook spraken de oude Christenen van eene Offerhande en Sacrament des Altaars, tot gemakkelyker winninge van Joden en Heidenen; daar mede oogende niet op een onbloedig Mis-offer der Papisten, dat van latere vindinge

is; maar ten deele op de gemeene toebrenginge der uiterlyke teekenen tot het Avondmaal, en de daar mede gepaarde liefde-maaltyden; ten deele op de vertooninge van Christi eenige offerhande; ten deele op de geestelyke offerhande van een gebroken harte, van gebeden, en van dankzeggingen, die daar op eene statelyke wyze geschied.

.·. Vrag. Is men, van wegen de naam, niet verpligt dit Sacrament des Avonds te gebruiken?

Antw. Geenzins: Want is dit geweest de gewoonte der eerste Christen Kerke; zulks is niet te wyten aan den Godsdienst der Christenen, maar aan de wreetheid der vervolgeren, die door hare wreetheid de Christenen dwongen heimelyke en nagt-vergaderingen te houden.

Vrag. Mag men zo wel den drink-beker uit het Sacrament niet wegnemen, voor de leeken, als den tyd der bedieninge veranderen?

Antw. Neen: Dewyl het eene is een stoffe van zelfstandigheid, het andere alleen een omstandigheid; zo is ook geen gelyke grond, oorzaak, en noodwendigheid voor het eene, als voor het andere.

Vrag. Hoe beschryft gy dit Sacrament?

Antw. Als het tweede Bond-zegel des Nieuwe Testaments, waar in, door het eeten van brood, en drinken van wyn, de Gelovigen worden verzekert en verzegelt van haare gemeenschap aan het lyden van den Heere Christus, tot zaligheid.

.·. Vrag. Hoe wordt 'er van dit Sacrament, in dezen Artikel gesproken?

Antw. De orde vind ik zo, dat 'er

I. Eerst gesteld wordt voor hoedanig dit Sacrament te houden zy.

II. Daar na eene verklaring van den aart des Sacraments.

III. Eindelyk de wyze van gebruik, uit den aart van 't Sacrament voorgestelt.

∴. Vrag. Hoe zo?

Antw. I. Ten aanzien van het eerste wordt ons aangewezen

A. De Auteur van dit Sacrament: Wy geloven ende belyden, dat onze Zaligmaker Jesus Christus het Sacrament des H. Avondmaals verordent ende ingestelt heeft.

B. Het einde van instellinge: Om te voeden ende te onderhouden.

C. De Gebruikers, voor wien het Avondmaal is ingestelt: Voor de gene die hy alrede wedergeboren, ende in zyn huis-gezin, welke is zyn Kerke, ingelyft heeft.

II. Ten opzigte van het tweede, zien wy

A. Eerst twee stellingen, die aanwyzen het gene voor de grond bestaan kan daar het Sacrament op rust: De eene is van het tweederhande leven; de andere van het tweederhande voedzel.

a. Van het tweederhande leven: Nu hebben de gene die weder-geboren zyn, in haar tweederlei leven: Het een is het lighamelyk ende tydelyk, 't welk zy van haar eerste geboorte mede gebragt hebben, ende is in allen menschen gemeen: Het andere is geestelyk ende hemelsch, 't welke haar gegeven wordt in de tweede geboorte, dewelke geschied door 't Woord des Evangeliums, in de gemeenschap des lighaams Christi, ende dit leven is niet gemeen, dan alleen den uitverkoornen Gods.

b. Van het tweederhande voedsel: Alzo heeft ons God tot onderhoudinge des lighamelyken ende aardschen levens, aardsch gemeen brood verordent; 't welke daar toe dienstelyk is, ende is allen gemeen, zo wel als het leven; maar om het geestelyk ende hemelsch leven te onderhouden, 't welke de gelovige hebben, heeft hy hen gezonden een levendig brood, dat van den hemel nedergedaalt is, te weten Jesum Christum, dewelke het geestelyke leven der gelovigen voed ende onderhoudt, als hy gegeten, dat is, toegeygent ende ontfangen wordt, door 't gelove in den Geest.

B. Daar na twee stellingen, op de eerste gegrond, die ons klaar den waaren aart des Sacraments in 't ligt stellen:

a. De eene zegt ons wat Christus door het Avondmaal verbeeld en verzegelt, met deze woorden: Om ons dit geestelyk ende hemelsch brood af te beelden, heeft Chris-

tus verordent een aardsch ende zienlyk brood, 't welk een Sacrament is van zyn lighaam, ende den wyn tot een Sacrament zyns bloeds: om ons te betuigen zo waragtelyk als wy het Sacrament ontfangen ende houden in onze handen, ende 't zelve eten ende drinken met onze mond, waar mede ons leven daar na onderhouden wordt, dat wy ook zo waragtiglyk door 't gelove ('t welk de hand en mond onzer zielen is) het ware lighaam ende het bloed Christi onzes eenigen Zaligmakers ontfangen in onze zielen, tot ons geestelyk leven.

b. De andere, wat Christus door het Avondmaal in ons werkt, in dezer voegen: Nu zo is het zeker ende ongetwyfelt, dat Jesus Christus zyne Sacramenten niet vergeefs heeft bevolen; zo werkt hy dan in ons al wat hy door de heilige teekenen ons voor ogen stelt, hoewel de wyze ons verstand te boven gaat, ende ons onbegrypelyk is, gelyk de werkingen des H. Geestes verborgen ende onbegrypelyk is.

c. De derde verklaart ons wat wy in dit Avondmaal, door de werkinge Gods, geestelyker wyze, genieten.

1. Op zig zelven: Daar en tusschen zo feilen wy niet als wy zeggen, dat 't gene van ons gegeten en gedronken wordt het eigen ende natuurlyk lighaam ende het eigen bloed Christi is, maar de wyze op dewelke wy dezelve nutten, is niet met den mond, maar den geest, door 't gelove. Alzo dan blyft Jesus Christus altyd zittende ter regterhand Gods zyns Vaders in de hemelen, ende laat doch daarom niet hem zelven ons zyner deelagtig te maken door het gelove. Deze maaltyd is een geestelyke tafel, aan dewelke Christus hem zelven ons mede deelt met alle zyne goederen, ende doet ons aan dezelve genieten zo wel hem zelven, als de verdiensten zyns lydens en stervens: voedende ende versterkende onze arme troosttelose ziele, door het eeten zynes vleeschs, en dezelve verkwikkende ende vermanende door den drank zyns bloeds.

2. Nader, met opzigte tot de godloze, die wel het teeken, maar geenzins de beteekende zaak ontfangt: Voorts hoewel de Sacramenten met de beteekende zaken te samen gevoegd zyn, zo werdenze nogtans met deze twee zaken van allen niet ontfangen. De godloze ontfangt wel het Sacrament tot zyner verdoemenisse, maar hy ontfangt niet de waarheid des Sacraments: gelyk als Judas ende Simon den Tovenaar beide wel het Sacrament ontfingen, maar niet

Christum, die door het zelve beteekent werdt, het welke den gelovigen alleen mede gedeelt wordt.

III. Ten aanzien van het derde lit, staat ons te zien

A. De plaats, daar men dit Sacrament gebruiken moet: Ten laatsten wy ontfangen het H. Sacrament in de versamelinge des volks Gods.

B. De wyze hoe te gebruiken, met ootmoedigheid ende eerbiedenisse, onder ons houdende een heilige gedagtenisse des doods Christi onzes Zaligmakers, met dankzegginge; ende doen aldaar belydenisse onzes geloofs ende der Christelyke religie.

C. Het noodzakelyk zelf onderzoek: Daarom behoort hem niemand daar toe te begeven, zonder hem zelven eerst wel beproeft te hebben: Op dat hy eetende van dezen broode ende drinkende uit dezen drink-beker, niet eete en drinken hem zelven het oordeel.

D. De verpligting, die 't Avondmaal op ons legt: Kortelyk wy zyn door 't gebruik dezes H. Sacraments beweegt tot een vierige liefde tegen God ende onzen naasten.

E. De dwalingen en menschen-vonden, die wy in dezen verwerpen moeten: Daarom verwerpen wy alle vermengelingen en verdoemelyke vonden, die de menschen by de Sacramenten gedaan en gemengt hebben, als ontheiligingen der zelven: Ende zeggen dat men hem moet laten vergenoegen met de ordeningen die Christus en zyn Apostelen ons geleert hebben, ende spreeken gelyk zy daar van gesproken hebben.

Vrag. Wie is de Insteller van het heilig Avondmaal?

Antw. Onze Zaligmaker Jesus Christus heeft dit Sacrament verordent ende ingestelt.

Vrag. Waar leest men van die instellinge?

Antw. De eerste instellinge word ons verhaalt van de drie Evangelisten, en daar na van Paulus, 1 Cor. 11 : 23—25. Want ik hebbe van den Heere ontfangen, het gene ik u ook overgegeven hebbe, dat de Heere Jesus in den nagt, in welken hy verraden wierdt, het brood nam: Ende als hy gedankt hadde, brak hy het, ende zeide: Neemet, eetet, dat is myn lighaam, dat

voor u gebroken wordt: doet dat tot myner gedagtenisse. Desgelyks nam hy ook den drink-beker, na het eten des Avondmaals, ende zeide: deze drink-beker is het Nieuwe Testament in mynen bloede. Doet dat, zo dikwils als gy dien zult drinken, tot myner gedagtenisse.

Vrag. Wat staat ons te zien, in opzigte van de instellinge des Avondmaals?

Antw. Eerst, welke zyn de inwendige teekenen, daar na de zaak, die daar door beteekent wordt.

Vrag. Welke zyn de uiterlyke teekenen?

Antw. Brood en Wyn.

∴ Vrag. Kan men ook reden geven, waarom de Heere Christus deze teekenen in het Avondmaal heeft ingestelt?

Antw. De wille des Konings is ons genoeg. Dit behoort onder de verborgentheden, daar, hoe hoog wy ook steigeren, de reden niet van konnen begrypen. Egter kan men zeggen:

1. Om dat dit Sacrament overal, en in alle plaatzen, tot het einde der waereld, in een geduurig gebruik der gelovigen zou zijn, zo was 't dan welvoeglyk dat 'er zodanige teekenen wierden ingestelt, welke by de gemeente altyd en overal voor handen zijn.

2. 't Stemt overeen met de geestelyke huishoudinge des Nieuwe Testaments, dat men door een slegt dagelyks teeken, het welk nog de oogen, nog het verstand ophoud, terstont opgevoert word, om de beteekende zaak te beschouwen, dan dat men door eenig heerlyk teeken, hoedanig de Israëliten in de woestyne gegeven is, zo verbaast en verrukt worde, dat men te minder agt zou geven op de beteekende zaak.

3. Zo vertoonde ons Christus de liefelykheid van het Nieuwe Testament. 't Sacrament der Besnydenisse was smertelyk: Gen. 34 : 25. En dat van het Pascha kostbaar: Exod. 12 : 8. Daar moest een lam geslagt worden, 't welk beswaarlijk was voor de armen; maar de Sacramenten des Nieuwe Testaments zijn gemakkelijk en vriendelyk; zy tonen dat wij leven in den wel aangenamen dag der zaligheid: 2 Cor. 6 : 2.

Vrag. Wat voor brood moet men in het Avondmaal gebruiken?

Antw. Gemeen brood, dat bekwaam is om te voeden en te versterken.

∴. Vrag. Moet het gedeesemt of ongedeesemt brood wezen?

Antw. Dit is een oud verschil tusschen de Latynsche en Grieksche Kerke geweest. De Latynsche of Westersche Kerke beweerde dat Christus ongeheveld brood gebruikt heeft, nademaal hy terstont, na het Paasch-maal, het Avondmaal ingestelt heeft: op welken tyd het gantsch ongeoorlooft was heevel, of zuurdeesem in het land Israëls te zien. De Grieksche of Oostersche Kerke, in tegendeel, dat het Paasch-lam, daags te voren, eer de Joden het Pascha hielden, van Christo gegeeten is, waar uit zy besluiten dat de dagen der ongehevelde broden nog niet gekomen waren, als het Avondmaal van den Heere geviert wierdt, en dat daarom waarschynlyk is, dat hy ongeheveld brood gebruikt heeft. Over dit geschil, dat te lang tusschen deze Kerken geduurt heeft, wordt by de Geleerden, ten opzigte van de tyd, verscheidentlyk geoordeelt; ondertusschen blykt dat het gebruik van brood, vry en middelmatig is, alzo Christus, zonder eenige bepaling dezer zaake, voor het eene of voor het andere, dat brood gebruikt heeft het welke doe by der hand was.

Vrag. Wat dunkt u van die meelige en ronde stukjes, die men gemeenlyk Hoftien, of Ouwels noemt, welke de Papisten, en de meeste Lutherschen gebruiken?

Antw. Die zijn geheel af te keuren: want

1. Hoftien, of Ouwels te gebruiken, wykt af van de instellinge en het voorbeeld Christi, die brood nam.

2. Hoftien of Ouwels, zijn niet bekwaam de beteekende zaak aan te wyzen: want in die kleine schyfjes is niet die vastigheid om het lighaam te onderhouden, of die zoetigheid van smaak, hoedanig men heeft in gebruikelyk brood, door welke zaken de zoetigheid en kragt van Christus genade afgebeeld wordt.

3. Duizend jaren, of daar omtrent, zijn dezelve in de Gemeente onbekend geweest; behalven dat die gedaante uit bygelovigheid ontstaan is, na de gedaante der zilverlingen, waar voor het Brood des levens verkogt is.

Vrag. Wat is het ander verbeeldend teeken?

Antw. Den Wyn, welken de Evangelisten noemen den vrugt des wynstoks, gelykerwys de Hebreen gewoon zyn te spreeken: Matth. 26 : 29 Marc. 14 : 25. Luc. 22 : 18.

Vrag. Wat voor wyn moet dit zyn?

Antw. Wy hebben geen onderscheid te maken omtrent de verwe of zoorte van den wyn, en of dezelve zuiver, ofte met eenig water gebroken zy.

.·. Vrag. Om wat reden heeft de Kerk, al vroeg, ten tyde van Cyprianus, de wyn in het Avondmaal met water gemengd?

Antw. Om datze na het Avondmaal met dezelve wyn haare Liefde-maaltyden hielden, zo hebbenze den Heidenen geen gelegentheid van opspraak willen geven, als ofze de loutere wyn tot dronkenschap misbruikten. Hier by komt een verborgentheid, in welke te verzinnen, zy zig al te veel toegegeven hebben; en wel een drie-voudige: 1. Op dat door de wyn en het water, beteekent worde het bloed ende water, welke uit de doorsteken zyde Christi gevloeit zy. 2. Op dat door die menginge, de vereeniginge der twee natuuren in Christo afgeschaduwt zoude worden. 3. En de vereeniginge van het gelovig volk, met haar Hoofd Christus, die in de Openbaring van Johannes, onder het zinnebeeld van wateren voorkomen.

Vrag. Moet het Avondmaal, onder het teeken van wyn, aan de gemeene Christenen ook bedient worden?

Antw. Ja doch: Dit blykt

1. Uit de instellinge van het Avondmaal, door Chris-

tus, die alle zijne Discipelen belaste uit den drink-beker te drinken: Matth. 26 : 27. Drinkt alle daar uit. 't Geen zy ook volgens Christi bevel deden, na de aanteekening van Marcus, Cap. 14 : 23. Zy dronken alle uit den zelven.

Vrag. Hoe al verder?

Antw. 2. Uit de practyk der Apostelen, die het Avondmaal onder twee gedaantens hebben bedient en aangepresen: 1 Cor. 11 : 26. Zo dikwilks als gy dit brood zult eeten, en dezen drinkbeker zult drinken. Vers 27. Zo wie onwaerdiglyk dit brood eet, ofte den drink-beker des Heeren drinkt Vers 28. Den mensche beproeve hem zelven, ende eete alzo van het brood, ende drinke van den drinkbeker.

3. Alle de gelovigen hebben deel en gemeenschap aan Christus bloed: 1 Cor. 10 : 16. De drinkbeker der dankzegginge, dien wy zegenen, is die niet de gemeinschap des bloeds Christi? By gevolge kan de gelovige het teeken van Christi bloed niet geweigert worden.

Vrag. Wat heeft Christus omtrent deze teekenen gedaan?

Antw. De doeningen Christi zijn of woorden, of daaden.

1. De daaden Christi zijn of omtrent het brood, of omtrent den drink-beker.

a. Omtrent het brood, deze vier: Hy heeft dat zelve. genomen, gezegent, gebroken, en den Discipelen gegeven.

b. Omtrent den drink-beker, deze drie: Hy heeft den zelven genomen, gedankt, en zijne Discipelen toegedient.

2. De woorden Christi zijn of omtrent het brood, of omtrent den drink-beker.

a. Omtrent het brood zijn zijne woorden, of beveelende, of uitleggende. De beveelende behelzen eenige daden, van nemen, eten, en dat te doen tot zijner gedagtenisse. De uitleggende, wyzen aan de verborgentheid van het Sacrament: Dat is myn lighaam, Matth. 26 : 26. Welk voor u gegeven wordt, Luc. 22 : 18. En voor u gebroken wordt, 1 Cor. 11 : 24.

b. Omtrent de drink-beker, zijn de woorden wederom of beveelende: Drinkt alle daar uit, Matth. 26 : 27. Of uitleggende: Dat is myn bloed, het bloed des Nieuwen Testaments, het welk voor vele vergoten wordt, tot vergevinge der zonden, Matth. 26 : 28.

∴. Vrag. Verklaart dit wat nader?

Antw. 1. De daden Christi, omtrent het brood, zijn deze vier:

a. Hy heeft brood genomen, te weten in zijn hand, in navolginge van der Joden gewoonte, daar geen Vader des huis gezins den zegen uitsprak, ten zy hy het brood in de hand had genomen, op dat zy allen zagen over wat zake hy den zegen uitsprak.

b. Hy heeft het gezegend; welken handel by de Evangelisten nu eens zegening genoemd wordt, als Matth. 26 : 26. Dan eens dankzegging, Luc. 22 : 19. Wat formulier van zegening Christus gebruikt heeft, is niet bekent. Der Joden gewoone zegeninge was over het brood: Gezegent zyt gy Heere onze God, Koning der waereld, die broot voortbrengt uit der aarde. Waarschynlyker nogtans is 't dat Christus eenig formulier gebruikt heeft, dat hem eigen was, en op de tegenwoordige zake paste; want gelyk hy op andere tyden, broden en spyzen tot een natuurlyk gebruik geheiligt heeft, Marc. 14 : 29. Luc. 9 : 16. alzo heeft hy ook dit brood, en naderhand den wyn, tot een Sacrament van zijn lighaam en bloed, geheiligt.

c. Hy heeft het gebroken; en dat wederom na der Joden gebruik: want zo staat 'er in den Talmud der Joden, dat de Vader des huis-gezins het brood breekt, en daar na zegent hy het. Een gewoonte die de Apostelen zorgvuldiglyk hebben onderhouden: 1 Cor. 10 : 16. Het brood dat wy breeken. Gelyk dit Kerk-gebruik aan het Heilige Avondmaal wezentlyk, ten minsten tot deszelfs geheelheid zo noodzakelyk is, dat de geheele maaltyd daarom genoemd wordt, een breekinge des broods, Handl. 2 : 40. en 20 : 7.

d. Het gebroken brood gaf hy zyne Discipelen; wederom volgens de oude gewoonte der Joden, welker uitgedrukte regel over deze zaak by Maimonides is: Breekende, geeft de Huis-vader een stukje voor een iegelyk, en de ander neemt het op met zyn hand: en het is hem niet geoorlooft het zelve in de hand van den eter te geven, ten zy dat hy rouwe draagt. Weshalven hier uit blykt, dat die heden gewoon zijn het brood in den mond te steken, van, van Christi exempel, en de oude eenvoudigheid afwyken; terwyl ook deze gewoonte niet dan uit bygelovigheid ontstaan, en van latere vindinge is.

2. De woorden Christi omtrent het brood, die wy

a. Beveelende noemen, zijn: Nemet, dat is dat gene namentlyk dat gebroken en voor u lieden op de tafel neder gelegt is. Eetet, met begeerte ter verzadiginge, ende doet dat tot myner gedagtenisse; ziende dit laatste zo op de uitdeelinge, als zijnde het werk der Apostelen, als op de aanneminge, zijnde het werk der Disgenoten, tot zijner verheerlykinge. Een bevel, overeenkomstig 't gene wy lezen by het Pascha, Exod. 12 : 24. Onderhoud dan deze zake, tot eene inzettinge voor u, ende voor uwe kinderen, tot in eeuwigheid: Gelyk ook het gansche Pascha wierd geviert ter gedagtenisse der wonderbare verlossinge uit Egypten: Exod. 12 : 14.

b. De uitleggende, verklaren de verborgentheid van het Sacrament, en zijn deze: Dat is myn lighaam, Matth. 26 : 26. Welk voor u gegeven wordt, Luc. 22 : 18. En dat deze weder zyn genomen van de spreekwyzen van het Pascha, blykt, alzo de Israëliten, eetende haar Paaschbrood, gewoon waren te zeggen: Dit is dat brood der verdrukkinge, 't welk onze Vaders in den lande van Egypte gegeten hebben. Ja zelf noemden zy het gebraden lam, dat in het Paasch-maal opgedischt wierdt, het lighaam des Paschaas, hoewel dit niemand anders verstont, dan van een waar- en gedagtenis-teeken; gelyk in den zelven zin het brood des Avondmaals Christi lighaam genoemt wordt.

∴. Vrag. Hoe verder?

Antw. 1. De daden omtrent den drink-beker zyn drie:

a. Hy heeft den drink-beker genomen, zo als de Vader des huisgezints by de Joden plag te doen, nemende dezelve met beide zyne handen, voor en aleer hy den zegen over dezelve uitsprak.

b. Hy heeft gedankt. 't Gewone formulier der zegeninge was dit: Gezegent zyt gy Heere onze God, Koning der waereld, die de vrugt des wynstoks schept. Dit formulier heeft Christus waarschynlyk niet gebruikt, egter staat de zegeninge vast, waarom Paulus spreekt van den drinkbeker der zegeninge, 1 Cor. 10 : 16. in navolginge, gelyk het schynt, van die drinkbeker der zegeninge des tafels, ofte der dankzegginge, daar mede het gastmaal besloten wierdt: want ook dezen beker is van Christus genomen, na het eeten des Avondmaals, 1 Cor. 11 : 25.

c. Hy heeft zijne Discipelen den drink-beker gegeven. Al wederom na der Joden practyk, daar alle de gasten van den beker der zegeninge, na dat de Vader des huisgezins die geproeft hadde, ietwes dronken, waar uit vermoedelyk besloten wordt, dat Christus na den zegen eerst uit den beker gedronken heeft, het welke ook die woorden schynen aan te duiden, Matth. 26 : 29. Ik zal van nu aan niet drinken van deze vrugt des wynstoks, enz.

2. De woorden, aangaande deze drinkbeker

a. Zijn enkel bevelende: Drinkt alle daar uit, Matth. 26 : 27. Alwaar dat woordeken allen zijn nadruk heeft. En daar na, met aanwyzinge van het einde: Doet dat, zo dikwils als gy dien zult drinken, tot myner gedagtenisse, 1. Cor. 11 : 25.

b. Ofte uitleggende: Dat is myn bloed, het bloed des Nieuwen Testaments, het welke voor velen vergoten wordt, tot vergevinge der zonden, Matth. 26 : 28. Dat is, de wyn in dezen drinkbeker vervat, is een waarteeken van het bloed, niet van een voorbeeldig bloed, hoedanig het bloed des Paasch-lams was; niet van het Oude Testament, tot welkers bevestiging het bloed van het Paasch-lam diende; maar van een nieuw en beter Testament; niet van het bloed dat vergoten wordt voor een volk; maar voor veele, voor allerlei geslagten, talen, volkeren, ende natien, tot vergevinge der zonden.

Vrag. Welke waren de doeningen der Discipelen?

Antw. De daden der Discipelen, en by gevolge der Disgenoten, zyn: Nemen, eeten, en drinken.

∴ Vrag. Verklaar dit nader.

Antw. 1. Het eersten der Disgenoten is, te nemen, zo het brood als den drink-beker; maar byzonderlyk: want zo heeft Christus geboden te nemen, zo heeft hy deze teekenen uitgedeelt, zo wordt ons klaarder het lighaam Christi, als voor ons gebroken zijnde, het bloed, als voor ons vergoten zijnde, uitgebeeld; ja zo wordt eindelyk, gelyk spys en drank tot een volkome gastmaal behooren, allerbest afgeschest, de volkome geestelyke verzadinge, die wy in Christus hebben.

2. De andere doeninge der Disgenoten is, het genomen brood te eeten; want dit is het naaste einde der uitdeelinge en neeminge, en verbeeld ook ten klaarsten de voedinge en onderhoudinge der gelovigen, door Christus, het waare brood des levens.

3. De derde doeninge is, den gezegenden wyn, uit den drink-beker te drinken, als uitbeeldende den verkwikkenden en versterkenden kragt, die wy uit Christus' striemen en wonden trekken. Aanmerkelyk egter, dat Christus van dezen drink-beker niet alleen gezegd heeft, neemt dezen, en deelt hem onder u lieden, Luc. 22 : 17. Maar dat hy 'er uitdrukkelyk by gedaan heeft: Drinkt allen daar uit, Matth. 26 : 27. En de gehoorzaming van dit bevel: Marc. 14 : 23. Ende zy dronken ALLEN uit den zelven. Even of de Heere Jesus met opzet zig hadde willen stellen tegen de Kerkschendinge der gener die den Leeken den heiligen drink-beker verbieden.

Vrag. Aan wie mag het Avondmaal des Heeren niet bedient worden.

Antw. 1. Aan doode of stervende, dewyl in de zodanige geen plaats kan hebben de daad des geloofs, ofte het lighamelyke nuttigen van brood en wyn.

2. Aan ongedoopte, die der Kerke Christi niet ingelyft zijn.

3. Aan jonge kinderen, die niet bekwaam zijn om haar zelven te onderzoeken en te beproeven.

4. Aan ongelovige, in leere ofte wandel, dewyl door hen lieden Gods verbond ontheiligd, en zijn toorn over de gantsche gemeente ontstoken wordt.

Vrag. Voor wien is het Avondmaal des Heeren dan ingestelt?

Antw. Voor waare gelovige: Die Christus alrede WEDER-GEBOREN, ende in zyn Huisgezin, dewelke zyn Kerke is, heeft ingelyft: Hoogl. 5 : 2. Eetet, Vrienden, drinket, ende wordet dronken, ô Liefste!

Vrag. Wat wordt 'er van dezen verondersteld, als zy ten Avondmaal zullen gaan?

Antw. 1. Datze gedoopt zijn: Nadien geboren te worden eerder is dan gevoed te worden, zo moet het Sacrament der weder-geboorte eerder ontfangen worden, als dat van geestelyke voeding: Matth. 28 : 19.

2. Datze tot onderscheid van jaren gekomen zijn, om zig zelven te konnen beproeven, en het lighaam des Heeren te onderscheiden, alzo anders niet geoorlooft is: 1 Cor. 11 : 28, 29.

3. Datze haar gelove betonen in woorden en werken, zonder aanstoot te geven in de gemeinte Gods: Psalm 24 : 3, 4.

Vrag. Tot wat einde heeft Christus zijn Avondmaal ingestelt?

Antw. Om te voeden, ende te onderhouden, de gene die alrede weder-gebooren zijn: Joh. 6 : 57. Gelykerwys my de levende Vader gezonden heeft, ende ik leve door den Vader, alzo die my EET, dezelve zal leven door my.

Vrag. Wat dient hier aangemerkt, tot nader verstand van dit Sacrament?

Antw. Dat hier in den Artikel twee stellingen gebruikt worden, die zamen aanwyzen den grond waar op dit Sacrament rust. De eene is van het tweederhande leven; de andere is van het tweederhande voedzel.

Vrag. Hoe spreekt de Artikel van het tweederhande leven?

Antw. Nu hebben de gene die wedergeboren zyn in haar tweederlei leven: het een lighamelyk ende tydelyk, 't welk zy van haar eerste geboorte mede gebragt hebben, ende is in allen menschen gemeen: het andere is geestelyk ende hemelsch, 't welke haar gegeven wordt in de tweede geboorte, dewelke geschied door 't woord des Evangeliums, in de gemeenschap des lighaams Christi.

Vrag. Is dit zo?

Antw. Ja doch: Want aan het eerste is geen twyfel,

en dat de gelovige een geestelyk en hemelsch leven deelagtig zijn, leert Gods woord duidelyk: Joh. 5 : 24. Voorwaar, voorwaar zegge ik u, die myn woord hoort, ende gelooft hem, die my gezonden heeft, die heeft het eeuwige leven, ende komt niet in de verdoemenisse: maar is uit de dood overgegaan in 't leven. Jac. 1 : 18. Na zynen wille heeft hy ons gebaart, door het woord der waarheid, op dat wy zouden zyn als eerstelingen zyner schepzelen.

Vrag. Wat merkt gy omtrent dit geestelyk en hemelsch leven aan?

Antw. 1. Dit geestelyk en hemelsch leven is niet gemeen aan alle menschen, die in de Kerk zijn, of ten Avondmaal gaan: want de meeste van dien zijn natuurlyke menschen, die den Geest niet hebben, Jud. vers 19. Onwaerdige disgenoten, eetende en drinkende zig zelven een oordeel, 1 Cor. 11 : 29.

2. Daar en tegen is dit leven alleen gemeen den uitverkoorne Gods, die God op zijn tyd, hoewel zy van natuure dood zijn als alle andere, levendig maakt, door zijne genade: Ephez. 2 : 4, 5. Maar God, die ryk is in barmhertigheid, door zyne grooten liefde, daar mede hy ons heeft lief gehad, ook doe wy dood waren door de misdaden, heeft ons levendig gemaakt met Christo.

Vrag. Wat veronderstelt dit tweederhande leven in Gods kinderen?

Antw. Een tweederhande voedzel, waar door God dit tweederhande leven onderhoud en versterkt. Dus zegt de Belydenis:

1. Ten opzigte van het natuurlyke leven: Alzo heeft ons God tot onderhoudinge des lighamelyken ende aardschen levens, aardsch gemeen brood verordent, 't welke daar toe dienstelyk is, en is allen gemeen, zo wel als het leven: Psalm 104 : 14, 15. Doende het brood uit de aarde voort komen: Ende den wyn, die het herte

des menschen verheugd; doende het aangezigte blinken van olie: Ende het brood, dat het herte des menschen sterkt.

2. Ten opzigte van het geestelyke leven: Maar om het geestelyk ende hemelsch leven te onderhouden, 't welke de gelovige hebben, heeft hy hen gezonden een levendig brood, dat van den hemel nedergedaalt is, te weten Jesum Christum, dewelke het geestelyk leven der gelovigen voed ende onderhoud, als hy gegeten, dat is toegeygent ende ontfangen werdt door 't gelove in den geest: Joh. 6 : 54, 55. Die myn vleesch eet, ende myn bloed drinkt, die heeft het eeuwige leven: Ende ik zal hem opwekken ten uitersten dage. Want myn vleesch is waarlyk spyze, ende myn bloed is waarlyk drank.

Vrag. Waar toe heeft God dan brood en wyn in het Avondmaal verordineert?

Antw. Tot zigtbare teekenen, die ons Christus en zijne genade afbeelden: Om ons dit geestelyk ende hemelsch brood af te beelden, heeft Christus verordent een aardsch ende zienlyk brood, 't welk een Sacrament is van zyn lighaam, ende den wyn tot een Sacrament zyns bloeds: om ons te betuigen, zo waragtiglyk als wy het Sacrament ontfangen ende houden in onze handen, ende 't zelve eeten, ende drinken met onze mond, waar mede ons leven daar na onderhouden werdt, dat wy ook zo waragtiglyk door 't gelove ('t welk de band onzer zielen is) het ware lighaam ende het bloed Christi, onzes eenigen Zaligmakers, ontfangen in onze zielen, tot ons geestelyk leven.

Vrag. Wat verbeeld ons brood en wyn in het Avondmaal?

Antw. Christus lighaam en bloed, gebroken en vergoten aan de stamme des kruizes: Matth. 26 : 26. Neemet, eetet, dat is myn lighaam. Vers 28. Want dat is myn bloed, het bloed des Nieuwen Testaments.

.·. Vrag. Welk is de overeenkomst tusschen het brood en Christi lighaam?

Antw. Daar is eene gepaste overeenkomste

1. In oorspronk: 't Brood komt uit de aarde voort: Psalm 104 : 15. Zo heeft Christus zijn oorspronk uit de aarde: Daarom Jes, 4 : 2. Een vrugt der aarde tot voortreffelykheid.

2. In hare eigenschappen.

a. Brood is een noodzakelyk voedsel; Christus en zijn lyden is dat eene ding dat nodig is: Joh. 6 : 53. Voorwaar, voorwaar, zegge ik u-lieden, ten zy dat gy het vleesch des Zoons des menschen eetet, ende zyn bloed drinket, zo hebt gy geen leven in u zelven.

b. Brood is smakelyk, waar van de mensch, wel gestelt zijnde, nooit walgt; Christus en zijn verdiensten, door den gelove aangenomen, zijn van de allerzoetste smaak voor hongerige zielen: Hoogl. 2 : 3. Zyne vrugt is myn gehemelte zoet.

c. Brood is dierbaar en kostelyk. zo ook de Persoon van Christus en zijn lyden: 1 Petr. 2 : 7. U dan, die gy gelooft, is hy dierbaar.

3. In haare werkingen.

a. Brood heeft een voedende kragt, om het natuurlyke leven te onderhouden; dus ook de Christus is een oorzaak van het geestelyk leven, en sterkt dat leven in de hope der heerlykheid: Joh. 6 : 51. Ik ben dat levende brood, dat uit den hemel nedergedaald is: zo iemand van dit brood eet, die zal in der eeuwigheid leven: Ende het brood dat ik geven zal is myn vleesch, 't welk ik geven zal voor 't leven der waereld.

b. Brood versterkt het verflauwde herte; zo ook Christus en zijne verdiensten: Psalm 23 : 2. Hy doet my nederliggen in grazige weiden. Vers 3. Hy verkwikt myne ziele.

4. In haare toevallen: Want de tarwe, waar uit het brood wordt gemaakt, moet alvorens gedorscht, gewannen, gemalen, gekneed, en door 't vuur gebakken worden; daar op moet het aangenomen, gebruikt, en met ons lighaam vereenigt worden: Dus is 't met de Christus, zou hy ons een voetzame spyse der ziele zijn. Hy is alvorens door smerten en wonden verbroken: Jes. 53 : 10. Het behaagde de Heere hem te verbryselen: Hy is door

't vuur van Gods toorn, mitsgaders door 't vuur van zijne liefde bekwaam gemaakt tot een geestelyk voedzel en moet door het gelove van ons aangenomen, gegeten en met ons vereenigt worden: Ephez. 3 : 17. Op dat Christus door het gelove in uwe herten woone, ende gy in de liefde gewortelt ende gegrondet zyt.

∴ Vrag. Welke is de overeenkomst tusschen de wyn en het bloed Christi?

Antw. Deze overeenkomste is gepast,

1. In haar toebereiding: De wyn werdt in den wynbak met grote kragt uitgeparst; zo is ook Christus vertreden in den wynpers-bak van Gods toorn, en zijn bloed met veel angst en benauwtheid vergoten: Luc. 12 : 50. Ik moet met eenen doop gedoopt worden; ende hoe worde ik geperst tot dat het volbragt zy?

2. In hare werkingen.

a. De wyn lescht den dorst, zo vervult Christus de begeerten van zijn volk: Joh. 4 : 14. Zo wie gedronken zal hebben, van het water dat ik hem geven zal, dien zal in eeuwigheid niet dorsten: maar het water dat ik hem geven zal, zal in hem worden een fonteine van water, springende tot in 't eeuwige leven.

b. De wyn verheugt het harte; Christus bloed en verdiensten stort in de godzalige een overvloed van blydschap uit: Jes. 61 : 10. Ik ben zeer vrolyk in den Heere, myne ziele verheugd haar in mynen God: want hy heeft my bekleed met de kleederen des heils, den mantel der geregtigheid heeft hy my omgedaan.

c. De wyn maakt de band der tonge los, zo maakt ons Christus en zijne genade vrymoedig, om van, en voor de zake Gods te spreeken: Zach. 9 : 17. Het koorn zal de jongelingen, ende de most zal de jonkvrouwen spreekende maken.

d. De wyn heeft een verkwikkende en geneezende kragt; alzo verkwikt ons Christus, door zijne genade, en geneest onze zielen van onze zonden: Psalm 23 : 3. Hy verkwikt myne ziele. Mal. 4 : 2. Daar zal geneezinge zyn onder zyne vleugelen.

∴ Vrag. Hebben de plegtigheden, onder het Avondmaal, ook haare geestelyke beduidenissen?

Antw. Hier in stemmen de meeste Godsgeleerden in, en de overeenkomsten zijn welvoegelyk, zo aan de zyde der

Dienaren des Avondmaals, als aan de zyde der Disgenoten.

1. Aan de zyde der Dienaren.

a. Dat hy het brood neemt, en alzo van gemeen brood afzondert, kan ons zoetelyk verbeelden, dat Christus van eeuwigheid van den Vader is afgezondert tot Middelaar; daarom genaamt het Lam, te voren gekent geweest voor de grondlegginge der waereld, 1 Petr. 1 : 20.

b. Dat hy het brood zeegent, kan aanwyzen, dat Christus de eenige oorsprong is van alle zeegeningen, en het gezegende zaad Abrahams, in welke alle de geslagten der aarde zouden gezeegend worden: Ephez. 1 : 3. Gezeegend zy de God ende Vader onzes Heeren Jesu Christi, die ons gezeegent heeft met alle geestelyke zeegeningen in den hemel, in Christo.

c. Dat het brood gebroken, en de wyn wordt uitgestort, beteekent ons de verbreeking van Christus lighaam, door de dood; en de vergieting van zijn bloed aan 't kruis, tot vergevinge der zonden: 1 Cor. 11 : 24, 25. Als hy gedankt hadde, brak hy het, ende zeide, neemet, eetet, dit is myn lighaam, dat voor u gebroken wordt. — Deze drink-beker is het Nieuwe Testament in mynen bloede.

d. De omdeeling van het brood, en de toedeeling van den drink-beker aan allen, kan duidelyk verbeelden, dat God zijnen Zoon geschonken heeft, tot een pand zijner liefde: Joh. 3 : 16. Alzo lief heeft God de waereld gehad, dat hy zynen eenig geboren Zoone gegeven heeft.

2. Aan de zyde der Disgenoten: Dan

a. Verbeeld het aanneemen van het brood ende den wyn, het zaligende gelove, waar door de ziele Christus aanneemt ende alle zijne weldaden: Joh. 1 : 12. Zo veele hem aangenomen hebben, dien heeft hy magt gegeven kinderen Gods te worden, namentlyk die in zynen name geloven.

b. Het eeten en drinken, zo de nauwe vereeniginge met Christus, door den gelove, 1 Cor. 6 : 17. Die den Heere aanhangt, is een Geest met hem: Als de lieffelyke verzadiginge, welke men in Christus gemeenschap geniet: Hoogl. 5 : 16. Zyn gehemelte is enkele zoetigheid, ende al wat aan hem is, is gantsch begeerlyk.

Vrag. Zijn brood ende wyn slegts bloote teekenen van Christus, en zijne genade?

Antw. Neen: maar het zijn teekenen ende zegelen, waar door God in ons werkt; dus spreekt de Belydenis: Nu zo is het zeker ende ongetwyfelt, dat dus Jesus Christus zyne Sacramenten niet vergeefs heeft bevolen: zo werkt hy in ons al wat hy door deze teekenen ons voor oogen stelt. 1 Cor. 10 : 16. De drink-beker der dankzegginge, dien wy dankzeggende zeegenen, is die niet de gemeenschap des bloeds Christi? Het brood dat wy breeken, is dat niet een gemeenschap des lighaams Christi?

Vrag. Hoe werkt God door de teekenen in ons?

Antw. De wyze van dien gaat ons verstand te boven, ende is voor ons onbegrypelyk, gelyk de werkinge des H. Geestes verborgen ende onbegrypelyk is. Joh. 3 : 8. De wind blaast waar henen hy wil, ende gy hoort zyn geluid; maar gy weet niet van waar hy komt, ende waar hy henen gaat: alzo is een iegelyk die uit den Geest geboren is. Psalm 25 : 14. De verborgentheid des Heeren is voor de genen die hem vreezen: ende zyn verbond, om hen die bekent te maken.

Vrag. Wat besluit gy hier uit?

Antw. Ondertusschen feilen wy niet, als wy zeggen, dat het gene van ons gegeten ende gedronken wordt, het eigen ende natuurlyk lighaam, ende het eigen bloed Christi is; maar de wyze op dewelke wy dezelve nutten en is niet de mond, maar den geest door 't gelove. Luc. 22 : 19, 20. Ende hy nam het brood, ende als hy gedankt hadde, brak het, ende gaf het haar, zeggende, dat IS myn LIGHAAM. — Desgelyks ook den drink-beker, na het eeten des Avondmaals, zeggende: Deze drink-beker IS het Nieuwe Testament in mynen bloede.

Vrag. Is dan Christus lyfelyk, onder de gestalte van brood en wyn, in het Avondmaal?

Antw. Gantschelyk niet: Jesus Christus blyft altyd zittende ter regterhand Gods zynes Vaders in de hemelen; doch laat daarom niet na ons zyner deelagtig te maken, door het gelove: Evenals de Israëliten gebeurde in de woestyne: 1 Cor. 10 : 3, 4. Ende alle dezelve geestelyke spyze gegeten hebben; ende alle den zelven geestelyken drank gedronken hebben: want zy dronken uit de geestelyke steenrotze die volgde: ende de steenrotze was CHRISTUS.

Vrag. Hoe zijn dan die spreekwyzen te verstaan?

Antw. Sacramenteel, zo als den aart der Sacramenten mede brengt, dat de teekenen genoemt worden, voor 't gene dat zy beteekenen en uitbeelden. Dus draagt de Besnydenisse den naam van Gods verbond, Gen. 17 : 10. Het Paasch-lam, die van des Heeren doorgang, Exod. 12 : 4. Den H. Doop, die van het bad der weder-geboorte, Tit. 3 : 5. Ende de afwasschinge der zonde, Handl. 22 : 16. En 't gene van ons gegeten ende gedronken wordt, in het Avondmaal, draagt in diervoegen den naame van het lighaam en bloed des Heeren.

Vrag. Hoe dringt gy dit nader aan?

Antw. Deze Maaltyd is een GEESTELYKE TAFEL, aan dewelke Christus hem zelve ons mede deelt, met alle zyne goederen, ende doet ons aan dezelve genieten, zo wel hem ZELVEN, als de VERDIENSTEN zyns LYDENS ende STERVENS: Joh. 6 : 49—51. Uwe vaders hebben het manna in de woestyne gegeten, ende zy zyn gestorven: Dit is het brood dat uit den hemel nederdaalt, op dat de mensche daar van eete, ende niet sterve. Ik ben dat levende brood, dat uit den hemel nedergedaalt is: Zo iemand van dit brood eet, die zal in der eeuwigheid leven. Ende het brood dat ik geven zal, is myn vleesch, het welk ik geven zal voor het leven der waereld.

Vrag. Hoe zo?

Antw. Als in de Belydenis volgt: Voedende, sterkende, en vertroostende onze arme troostelose ziele, door het eeten van zyn vleesch, ende dezelve verkwikkende ende vermanende door den drank zyns bloeds. Zie Jer. 31 : 12. Dus zullen zy komen, ende op de hoogte van Zion juigen, ende

toevloejen tot des Heeren goed, tot het koorn, ende tot den most, ende tot de olie, ende tot de jonge schapen, ende runderen: ende haare ziele zal zyn als een gewaterden hof, ende zy zullen voortaan niet meer treurig zyn. Zach. 9 : 17. Want hoe groot zal zyn goed wezen! ende hoe groot zal zyne schoonheid wezen! het koorn zal de jongelingen, ende de most zal de jonkvrouwen sprekende maken.

∴ Vrag. Maar by aldien de Sacramenten met de beteekende zaak zyn te zamen gevoegd, werden dan deze twee zaken niet van alle ontfangen?

Antw. Gantschelyk niet: De godloze ontfangt wel het Sacrament, tot zyner verdoemenisse; maar hy ontfangt niet de waarheid des Sacraments. 1 Cor. 11 : 29. Want die onwaerdiglyk eet ende drinkt, die eet ende drinkt hem zelven een oordeel; niet onderscheidende het lighaam des Heeren: Gelyk als Judas, en Simon den Tovenaar, beiden wel het Sacrament ontfingen, maar niet Christum, die door het zelve beteekent werdt, het welke den gelovigen alleen mede gedeelt werdt. Geen wonder, door 't gelove neemt men Christus in het Avondmaal aan; daar nu 't gelove ontbreekt, daar is woord en Sacrament onnut: Hebr. 4 : 2. Een reuk des doods ter dood, den genen die verloren gaan. 1 Cor. 2 : 14.

Vrag. Met wie hebben wy hier verschil?

Antw. Met de Papisten, en de Lutheranen.

Vrag. Wat is de leere der Papisten?

Antw. De leere der Papisten is, dat de teekenen van brood en wyn, in en door de heiliging, of de uitspraak der vyf woorden: Hoc enim est corpus meum: Want dat is myn lighaam: waarlyk, wezendlyk, en op eene eigentlyke gezegde wyze, van natuur, of wezen verandert worden, namentlyk het BROOD, in het waar, wezendlyk, en eigentlyk gezegd LICHAAM van den Heere Christus, dat in de volheid des tyds uit de heilige maagd Maria geboren, onder Pontius Pilatus, den Stadhouder der Romeinen, aan 't kruis genageld, langs dien weg gedood, na den dood begraven, den derden dage opgestaan, na die opstandinge ten hemel gevaren, en aan de regterhand des Vaders geplaatst is: En de WYN, in het waar, wezendlyk, en eigentlyk gezegd BLOED, van dien zelven Heiland, 't welke aan dat zelve kruis ver-

goten is. Zo dat 't gene voor die heiliging, waar, wezendlyk, en eigentlyk gezegd brood en wyn was, aanstonts na die heiliging niet meer het wezen van brood en wyn, maar het wezen van het lighaam en bloed des Heeren heeft, en daarom waarlijk, wezentlyk, en op eene eigentlyk gezegde wyze niet meer brood en wyn, maar het lighaam en bloed des Heeren is. Dit leerstuk der Roomsche Kerke heeft den naam van TRANSSUBSTANTIATIO, dat is, eene veranderinge van substantie, of het wezen der zaken.

Vrag. Wat zeggen de Lutheranen?

Antw. Dat het lighaam en bloed van Christus, in, met, en onder de blyvende teekenen zy; 't welk zy noemen een CONSUBSTANTIATIO, ofte mede-wezinge: Waar toe zy dan ook de Alomtegenwoordigheid van Christus Mensheid verzinnen, die egter weinig met de byzondere in- en medewezendheid in het Avondmaal te zamen hangt.

Vrag. Hoe wederlegt gy het gevoelen der Papisten?

Antw. 1. Uit den aart en overeenkomst van alle de Sacramenten, daar in het teeken altyd overblyvende, ook van de beteekende zaak onderscheiden blyft, zonder in wezen of substantie te veranderen.

2. Uit de eerste instellinge des heilige Avondmaals.

a. Christus zeide niet van het brood, dit zal mijn lighaam zyn of worden; maar dit is myn lighaam, voor zo verre het op eene sacramenteele wyze dat beteekende.

b. 't Gene Christus nam, brak, zegende, en zijne Discipelen gaf, met byvoeging, eetet, en drinket, dat zelfde aten en dronken zyne Discipelen; doch 't en was niet anders als brood en wyn.

c. Na de zeegening en uitspraak der woorden, dit is myn lighaam, hebben de teekenen den naam van brood en wyn nog behouden. Zie Matth. 26 : 26, 27. Zelf als Paulus de woorden der inzettinge des Avondmaals verhaalt: 1 Cor. 11 : 26. Zo dikwils als gy dit brood zult eeten, en dezen drink-beker zult drinken. Vers 27. Zo dan wie onwaerdelyk dit brood eet, ofte den drinkbeker des Heeren drinkt. Vers 28. Ende eete alzo van het brood, ende drinke van den drink-beker. Dit zou niet zijn by aldien de teekenen van wezen en substantie veranderden.

3. Uit de verwerping van het mondelyk en lighamelyk eeten van Christus vleesch, als onbetamelyk en onnut, wanneer de Joden in deze vleeschelyke gedagten vielen:

Joh. 6 : 52. De Joden dan streeden onder malkanderen, zeggende, hoe kan ons deze zyn vleesch te eeten geeven? Vergelyk vers 63. De Geest is 't die levendig maakt, het vleesch is niet nut: De woorden, die ik tot u spreeke, zyn geest en leven.

Vrag. Hoe zo?

Antw. Onnut: Want

1. Het lighamelyk eeten, strekt tot voedzel van het lighaam, daar dit Sacrament dient tot versterkinge van de ziel, om den honger en dorst der ziele te verzadigen.

2. Dit lighamelyk eeten, is geenzints in staat om ons met Christus te vereenigen, dewyl die vereeniginge geschied,

a. Aan de zyde Gods, door de werkinge van den H. Geest: 1 Cor. 12 : 13. Want ook wy alle zyn door eenen Geest tot een lighaam gedoopt. Ende wy alle zyn tot eenen Geest gedrenkt.

b. Aan de zyde der menschen, door het leevendig gelove: Joh. 6 : 35. Ik ben het brood des levens, die tot my komt, zal geenzins hongeren; ende die in my gelooft, zal geenzins dorsten.

3. Zoude hier uit volgen, dat de godloze gemeenschap hebben aan het lighaam en bloed des Heeren, daar nogtans niemand als de waare gelovige gemeenschap met Christus in het Avondmaal oeffenen: Want de godloze ontfangt wel het Sacrament tot zyner verdoemenisse; maar geenzins de waarheid van het Sacrament.

∴ Vrag. Hoe wederlegt gy dit gevoelen al verder?

Antw. 4. Uit de regelmate des geloofs, in Gods woord, en in de Apostolische Geloofs-belydenisse vermeld. Immers stryd deze leere

a. Tegen de waarheid van Christus Menschelyke natuure. Christus heeft maar eens een lighaam uit Maria aangenomen, en dat een lighaam van vleesch en bloed, maar geenzins van brood: daar deze leer Christus duizenden van lighamen toeschryft.

b. Tegen de waarheid van Christus lyden en sterven, dat hy eenmaal onder Pontius Pilatus heeft ondergaan: Hebr. 9 : 28. Alzo ook Christus eenmaal geoffert zynde, om veeler zonden weg te neemen. Rom. 6 : 9. Weetende dat Christus uit den doden opgewekt zynde, niet meer sterft. Daar hy, volgens de leere der Transsubstantiatie, alle dagen moet sterven.

c. Tegen de waarheid zijner hemelvaart, waar door hem de hemel heeft ontfangen, tot de tyden der weder oprigting aller dingen, Handl. 3 : 21. Maar hoe kan dit zyn, zo Christus hier lighamelyk wordt gegeten, en op 't bevel der Mispriesters: duizendmaal op eenen dag neder komt.

d. Tegen de waarheid van zijn verheerlyking, aan de regterhand Gods, waar door hy boven alle schepzelen verhoogt is, Hebr. 1 : 3. Daarom kan zijn verheerlykt lighaam zo veele mishandelingen niet onderworpen zijn; zo dikwyls met de tanden verbryzelt, van de ratten en wormen geknaagt, en wederom uitgeworpe te worden, of op 't welgevallen van den Priester neder komen in het brood.

e. Tegen de waarheid van zijne wederkomste ten oordeel: Handl. 1 : 11. Deze Jesus, die van u weg genomen is in den hemel, zal alzo komen, gelykerwys gy hem na den hemel hebt zien henen vaaren. Want hier uit volgt, dat hy niet kan gezegd worden geduurig in het brood, of in den ouwel neer te komen.

.·. Vrag. Hoe al meer?

Antw. 5. Dit gevoelen der Rooms-gezinden is strydig tegen de zinnen, niet tegen êén, maar tegen al de zinnen; niet van zommigen, maar van alle menschen; niet zomtyds, maar altyd. Dit bewys van de uiterlyke zinnen erkende Aristoteles van zulk een klem en kragt te zijn, dat men, na zijn oordeel, over een materie, die door de uiterlyke zinnen werdt bevestigt, niet behoorde te twisten. Trouwens waar kan de mensch best staat op maken, dan op 't gene hy met zijne oogen ziet, met zijne handen voelt, met zijn gehemelte smaakt, met zijne neuze riekt, en met zijne ooren hoort; daarom gebruiken de Apostelen dit bewys, om de waarheid der Christelyke leere te bevestigen: 1 Joh. 1 : 1—3. Het gene wy gehoort hebben, het gene wy gezien hebben met onze oogen, het gene wy aanschouwt hebben, ende dat onze handen getast hebben; — dat verkondigen wy u. Christus zelf zag dit bewys aan van eene overtuigende natuur, als hy tot de Discipelen zeide: Luc. 24 : 38, 39. Waarom klimmen zulke overleggingen in uwe harten? Ziet myne handen, ende myne voeten: Want ik ben het zelve. Tast my aan, ende ziet: want een geest heeft vleesch nog beenen, gelyk gy ziet dat ik hebbe.

6. Loopt dit gevoelen aan, tegen de Natuur-kunde, tegen de Meet-kunde, tegen de Weeg-kunde, en tegen de Tel-kunde, die alle op vaste gronden steunen.

a. Tegen de Natuur-kunde, stellen zy, dat Christus waaragtig menschelyk lighaam, waar in hy des vleeschs en bloeds, gelyk de kinderen, is deelagtig geworden, op ontelbare plaatzen, in welke de consecratie ter eener uure geschied, en in zo veel geconfacreerde Hostien teffens kan tegenswoordig zijn, en dat wel zo, dat hy nogtans onveranderlyk in den hemel blyft.

b. Tegen de Meet-kunde, dryven zy, dat het volwassen menschelyk lighaam van Christus, zonder vermindering of inkrimping zijner volle grootheid, waarlyk en wezendlyk gevonden worde, in den omtrek van eene kleine ronde witte ouwel.

c. Tegen de Weeg-kunde, gevoelen zy, dat dat zelve lighaam, welk niet alleen de maat, maar ook het gewigt van een menschelyk lighaam heeft, hier in dit ondermaansche waereld-deel, zoo ligt zy, dat het door 's menschen adem kan worden weg-geblazen.

d. Tegen de Tel-kunde, zeggen zy, dat het lighaam van den Heere Christus, dat waarlyk maar één eenig is, tot in onnoemelyken getallen, naar het onnoemelyk getal van Hostien. stukskens der Hostien, die zedert het begin dezer uitvindinge door een onnoemelyk getal van menschen genoten zijn, of genoten worden.

Vrag. Is dit gevoelen der Rooms-gezinden niet onderscheiden van dat der Lutheranen?

Antw. Ja doch: Want de Lutheranen verwerpen, met ons, die grove dwalinge, die de Rooms-gezinden hier op gronden, namentlyk haare Misse, zijnde die bloedeloze offerhande, waar in Christus lighaam uit het brood des Avondmaals geschapen, op een Altaar, door hare Priesters, dagelyks voor de zonde van levendigen en dooden opgeoffert, en van het gemeene volk aangebeden werdt.

Vrag. Hoe bewyst gy dat in het Avondmaal niet is een waare eigentlyke zoen-offerhande, waar in Christi lighaam en bloed, onder de gedaante van brood en wyn, dagelyks opgeoffert wordt.

Antw. 1. Een Bond-zegel werdt, als een teeken en zegel van genade, van God aan de gelovige geschonken, en van

haar met dankbaarheid aangenomen; maar een offerhande wordt van de gelovige aan God opgedragen, en van hem vriendelyk aangenomen. Dus kan het Avondmaal geen eigentlyke offerhande voor de zonde zijn.

2. In de Misse ontbreeken de hoedanigheden eener waare offerhande: Want

a. Alle eigentlyk gezegde offerhande moet van God geboden zijn, terwyl men God anders te vergeefs eert, Matth. 15 : 6. Maar onder het Nieuwe Testament is alle offerhande, door de eenige offerhande Christi aan 't kruis, vernietigt: Hebr. 10 : 18. Waar na vergeevinge derzelver is, daar is geen offerhande meer voor de zonde.

b. Die hier voorwenden te offeren, zijn geen wettige Priesters: want dat moesten zy zijn, of na de orde van Aäron, of na de orde van Melchizedek. Na de orde van Aäron konnen zy geenzins Priesters zijn, alzo die orde met het Priesterschap van Christus is te niet gedaan: Hebr. 7 : 11, 12. Veel min na de orde van Melchizedek, dewyl niemand, na hem, dan Christus alleen, onder eede Priester geworden is: Psalm 110 : 4. Vergel. Hebr. 7 : 15. 24.

c. Alle eigentlyke gezegde offerhanden moeten eenen altaar hebben; edog, onder het N. Testament is 'er geen, dan Christus: Hebr. 13 : 10. Wy hebben eenen altaar, van den welken geenen magt hebben te eeten die den tabernakel dienen.

d. Daar is geen offerhande, voor de zonde, ten zy datze geslagt en gedood worde: want zonder bloedstortinge geschied geen vergevinge, Hebr. 9 : 22. Edog, Christus kan na zijne opofferinge aan 't kruis niet meer geslagt en gedood worden: Rom. 6 : 9. Weetende dat Christus, opgewekt zynde uit den dooden, niet meer sterft: de dood heerscht niet meer over hem.

e. In een offerhande draagt men God iets op: Hebr. 5 : 1. Maar in het Avondmaal brengen wy God niet toe, en ontfangen de zegelen uit zijn hand: Matth. 26 : 26, 27.

∴ Vrag. Waar houd gy de Misse voor?

Antw. De Misse, zegt onze Catechismus, is in den grond anders niet dan een verlogeninge der eeniger offerhande ende des lydens Jesu Christi, ende een vervloekte afgoderye.

∴ Vrag. Is dit zo?

Antw. Ja doch: De Misse

1. Is eene verlogeninge van Christus offerhande, dewyl de Schrift duidelyk leert, dat hy eenmaal voor de zonde heeft genoeg gedaan: Hebr. 10 : 14. Christus heeft met eene offerhande in eeuwigheid volmaakt, de genen die geheiligt worden.

2. Zy is eene vervloekte afgoderye, waar door men, in plaatze van den waaren God, aanbidt, 't gene van natuure geen God is, en dat met zo veele afgodische plegtigheden: Jes. 44 : 17. Het overige nu daar van maakt hy tot eenen God, tot zynen gesneden beeld: hy knielt daar voor neder, ende buigt zig, ende bid het aan, ende zeit, reddet my, want gy zyt myn God.

∴ Vrag. Is dit antwoord niet vry hard en bitter?

Antw. Geenzins:

1. De Heere zelf heeft deze afgodery met vloeken bedreigt: 2 Thess. 2 : 11, 12. Ende daarom zal haar God zenden eene kragt der dwalinge, dat zy de leugen zouden geloven: op dat zy alle veroordeelt worden, die de waarheid niet gelooft hebben, maar een welbehagen hebben gehadt in de ongeregtigheid. Openb. 18 : 10. Wee, wee de grote stad Babylon, de sterke stad! want uw oordeel is in een uur gekomen.

2. De Heiligen hebben zig niet geschroomt, tegen die God en zijn woord smaatheid aandoen, yverig uit te varen. De geest van Paulus werdt in hem ontstoken, als hy zag dat de stad van Athene zeer afgodisch was: Handl. 17 : 16. Stephanus noemde de Joden, die den Heiligen Geest wederstonden, onbesnedene van harten en ooren: Handl. 7 : 51. Jesus zelf, dat voorbeeld van zagtmoedigheid, zegt tegen de Phariseën: Matth. 23 : 33. Gy slangen, gy adderen gebroedzel, hoe zult gy ontvlieden de helsche verdoemenisse?

3. Neemt men in agt, dat ten tyde als de Catechismus in 't ligt kwam, de geloofsdwang sterk woedde, en het bloed der Martelaren stroomde langs de wegen en straaten; dan waren de Voorstanders van de reine leer verpligt te yveren voor den Heere der Heirscharen, tegen de grouwelen van het Pausdom: Psalm 139 : 21, 22. Zoude ik niet haten, Heere, die u haten? ende verdriet hebben, in de genen die tegen u opstaan? Ik haateze met volkomen haat; tot vyanden zynze my.

Vrag. Waar moet het Avondmaal bediend worden?
Antw. Overal daar de gemeente te zamen komt: Wy ontfangen, zegt de Belydenis, het H. Sacrament in de verzamelinge des Volks Gods: 1 Cor. 12 : 18. Want eerstelyk als gy te zamen komt in de Gemeente. 't Zy dan in byzondere huizen, als 't niet anders geschieden kan, daar de Kerk verdrukt wordt: Handl. 2 : 46. Het zy in opentlyk daar toe geschikte plaatzen, na dat hier toe vryheid aan de Kerk gegeven is.

∴ Vrag. Wat besluit gy hier uit?
Antw. Dat wy als onbetamelyk mogen afkeuren:
1. De afgezonderde Avondmaals gemeenschap, buiten de choor-tralien, zo als die by de Ouden heeft plaats gehadt, naardien hier de geestelyke gemeenschap der gelovigen wordt vertoont en geoeffent.
2. Het gebruik der Altaren, of tafelen van zulk een maakzel, naardien het Avondmaal geen Offerhande, maar een Bond-zegel is; en Christus, benevens de Apostelen, zig altoos van eenen gemeenen tafel bediend hebben.
3. Het weg-brengen der Avondmaals teekenen na zieken en afweezenden, naardien dit aanloopt tegen de gemeene Sacraments-eetinge, en eene al te groote hoogagtinge ofte bygelovigheid, omtrent dit Sacrament, ter Kerke invoert.

Vrag. Hoe moet dit Sacrament ontfangen worden?
Antw. Met ootmoedigheid, ende eerbiedenisse: 1 Petr. 5 : 5. Zyt met ootmoedigheid bekleed. Ps. 5 : 8. Maar ik zal door de grootheid uwes goedertierentheid in uw huis ingaan; ik zal my buigen na het paleis uwer heiligheid, in uwe vreeze.

Vrag. Hoe zo?
Antw. 1. De zulke worden genodigt: Matth. 11 : 28. Komt herwaarts tot my, alle die vermoeit ende belast zyt: ende ik zal u ruste geven.
2. Dezen komt de belofte des Evangelie toe: Jes. 57 : 15.

Ik wone in de hoogte, ende in 't heilige, ende by dien, die eenes verbryselden, ende nederigen geests is, op dat ik levendig make den geest der nederigen, ende op dat ik levendig make het herte der verbryselden.

3. Zonder verootmoediging, kan Christus dood nog beschout nog verkondigt worden: Zach. 12 : 10. Zy zullen my aanschouwen, dien zy doorsteken hebben, ende zy zullen over hem rouwklagen, als met de rouw-klage over eenen eenigen zone, ende zy zullen over hem bitterlyk kermen, gelyk men kermt over eenen eerst-geboorne.

Vrag. Tot wat einde wordt dit Sacrament gebruikt?

Antw. Tot gedagtenisse van Christus dood en lyden: Onder ons houdende een heilige gedagtenisse des doods Christi onzes Zaligmakers, met dankzegginge. Daarom den beker, 1 Cor. 11 : 26. den drink-beker der dankzegginge.

Vrag. Waar toe al meer?

Antw. Om getuigenisse te geven van 't gene wy geloven en belyden: En doen aldaar belydenisse onzes geloofs, ende der Christelyke religie. Jes. 19 : 18. Te dien dage zullen 'er vyf steeden in Egypteland zyn, spreekende de spraake Canaäns, ende sweerende den Heere der Heirscharen. Matth. 10 : 32. Een iegelyk dan die my belyden zal voor de menschen, dien zal ik ook belyden voor mynen Vader, die in de hemelen is. De waare Godsdienst spreekt nergens meer van, dan van Christus, en dien gekruist, 1 Cor. 2 : 2. Die, gelyk wy hem in 't Nagtmaal belyden, aldaar voor de oogen geschildert wordt, als om onzent wille gekruist: Gal. 3 : 1.

Vrag. Wat wordt 'er vereischt, als wy ten Avondmaal zullen gaan?

Antw. Dat wy ons alvorens regt beproeven: 1 Cor. 11 : 28. Maar de mensche beproeve hem zelven, ende eete alzo van het brood, ende drinke van den drink-beker: Zo dat hem niemand daar toe behoort te begeven, zonder hem zelven wel beproeft te hebben: Op dat hy eetende van dezen

broode, ende drinkende uit dezen drink-beker, niet eete en drinke hem zelven het oordeel: 1 Cor. 11 : 29.

Vrag. Waar aan zal de gelovige zig beproeven?

Antw. Aan deze drie stukken:

1. Bedenke een iegelyk by hem zelven zyne zonden, ende vervloekinge, op dat hy hem zelven mishage, ende hem voor God verootmoedige: aangezien dat de toorn Gods tegen de zonde alzo groot is, dat hy die, eer hy ze ongestraft liet blyven, aan zynen lieven Zoon Jesum Christum, met den bitteren en smadelyken dood des kruizes gestraft heeft. Psalm 51 : 5. Ik kenne myne overtredingen: ende myne zonde is steeds voor my. Ezech. 7 : 16. Zy alle zullen zyn gelyk duiven der dalen, kermende een ieder om zyne ongeregtigheid.

2. Onderzoeke een iegelyk zyn herte, of hy ook de gewisse beloften Gods gelooft, dat hem alle zyne zonden, alleen om des lydens en stervens Jesu Christi wille vergeven zyn, en de volkome geregtigheid Christi hem als zyn eigen toegereekent en geschonken zy; ja zo volkomen, als of hy zelve, in eige persoon, voor alle zyne zonde betaalt, ende alle geregtigheid volbragt hadde: Joh. 3 : 36. Die in den Zone gelooft, die heeft het eeuwige leeven. Psalm 2 : 12. Welgelukzalig zyn alle die op hem vertrouwen. Phil. 3 : 9. Ende in hem gevonden worde, niet hebbende myne regtvaerdigheid, die uit de wet is, maar die door het gelove Christi is, namelyk de regtvaerdigheid die uit God is, door het gelove.

3. Onderzoeke een iegelyk zyne conscientie, of hy ook gezint is,

a. Voortaan met zyn gantsche leven, waragtige dankbaarheid tegen God den Heere te bewyzen, en voor het aangezigte Gods opregt te wandelen. Psalm 116 : 17. Ik zal u offeren een offerhande van dankzegginge, ende den naame des Heeren aanroepen. Gen. 17 : 1. Ik ben God de Almagtige, wandelt voor myn aangezigte, ende zyt opregt.

b. Item: Of hy zonder eenige geveinstheid, alle vyandschap, haat ende nyt van harten afleggende, een ernstig voornemen heeft, om van nu voortaan in waragtige liefde en eenigheid met zynen naasten te leven: 1 Petr. 2 : 1. Zo legt dan af alle kwaadheid, ende alle bedrog, ende geveinsdheid, ende nydigheid, ende alle agterklappinge. Ephez. 5 : 2. Wandelt in de liefde. 1 Joh. 4 : 7. Geliefde, laat ons malkanderen liefhebben: want de liefde is uit God: een iegelyk die liefheeft, is uit God geboren, ende kent God.

∴ Vrag. Wat heeft een Christen in zijne beproevinge, omtrent deze ken-merken, aan te merken?

Antw. 1. Deze ken-merken moet hy niet in haaren hoogsten trap neemen, maar bedenke, dat ook het minste gedeelte van 't gene als een teeken wordt voorgestelt, hem van de waarheid der genade, die in hem is, onbedrieglyk kan verzekeren. Men handelt dikwerf verkeerd, als men de droefheid over zonde, 't gelove in Christus, en de liefde tot de naasten, zo groot, zo levendig in zig wil bevinden, en dan zijn aandeel aan de genade ontkent, als men zulks in zig niet bevind. Neen, alwaar het minste deel van waare droefheid over zonde, van gelove in Christus, van liefde tot onze naasten blykt, daar is gelove, liefde, en droefheid over zonde zelve: Zach. 4 : 10. Wie veragt den dag der kleine dingen? 2 Cor. 8 : 12. Indien te voren de volvaerdigheid des gemoeds daar is, zo is iemand aangenaam na het gene dat hy heeft, niet na het gene dathy niet heeft.

2. Een Christen behoeft, om wel ten Avondmaal te gaan, juist niet een klaar gezigt van alle de teekenen die hier gestelt worden; 't is genoeg dat hy daar eenige, ja somtyds maar een, in zig kan zien: Want al is 't dat wy nog veele gebreeken, en elendigheid in ons bevinden, als namelyk, dat wy geen volkomen gelove hebben, dat wy ons met zulk een iever om God te dienen, niet begeeven, als wy schuldig zyn, maar dagelyks met de swakheid onzes geloofs, en de booze lusten onzes vleesches te stryden hebben, en wy van harten begeeren tegen ons ongelove te stryden, ende na alle geboden Gods beginnen te leven, zo zullen wy gewis en zeker zyn, dat geene zonde nog swakheid, die nog tegen onzen wille in ons overgebleven is, ons kan hinderen, dat ons God niet in genade zoude aannemen, ende alzo des hemelsche spyze ende dranks waerdig en deelagtig maken: Psalm 103: 13, 14. Gelyk hem een Vader ontfermt over de kinderen, ontfermt hem de Heere over de geene die hem vreezen: want hy weet wat maakzel dat wy zyn, gedagtig zynde dat wy stof zyn.

3. Heeft een Christen in agt te neemen, dat alle deze teekenen van genade niet konnen omgekeert worden; zo dat men zou besluiten, daar dat of dat is, daar is waare genade, derhalven, daar dit of dat voor een tyd

niet is, daar is geen genade: Want dat besluit gaat niet door. Zeker, daar 't gelove is, dat alle onze zonden om Christus wille vergeven zijn, en zijne volkomen geregtigheid ons toegerekent en geschonken zy, als of wy zelve in eigen persoon voor onze zonden hadden betaalt, en alle de geregtigheid volbragt, daar is waare genade. Doch nu kan men nog zeggen, nog besluiten, daar dit gelove voor eenen tijd niet is, dat daar geen genade is: want de verzekerdste godzalige kan voor eenen tyd in een staat van ongelove komen, dat hy met de Kerke uitroept: Klaagl. 3 : 18. Myne sterkte is vergaan, ende myne hoope van den Heere. Met Azaph, Psalm 88 : 16. Ik drage uwe vervaernissen, ik ben twyfelmoedig! Met de Vader, Marc. 9 : 24. Ik gelove Heere, komt myne ongelovigheid ter hulpe!

4. Dat hy, die ten Avondmaal zal gaan, uit twee, drie of vier daden geen besluit kan maken over zijn geheele staat, dat die goed of kwaad zy, naar mate die daden gestelt zijn: Want een Christen kan goed zijn, ten opzigte van zijn staat; en opregt, ten aanzien van het voornemen van zijn hart, hoewel zijne daden somtyd, daar mede niet overeen stemmen. Men zie David, Petrus en andere Mannen Gods, die hoe opregt van staat en voornemen, nu en dan bezyden het spoor geweeken zijn. Die deze dingen in overweeging neemt, zal voorspoedig zijn in de zelf-beproeving.

∴. Vrag. Hoe gedraagt zig een Christen, die hem zelven onderzogt heeft?

Antw. 1. Hy tragt zijn hart en gedagten af te zonderen van alle aardsche beslommeringen, die den aandagt omtrent het Nagtmaal beletten zouden: Spreuk. 18 : 1. Die zig afzondert, tragt na iets begeerlyks: Hy vermengt zig in alle bestendige wysheid.

2. Hy zoekt zijn verlangen op te wekken, na de zigtbare panden van Gods liefde: Psalm 84 : 2, 3. Hoe lieflyk zyn uwe woningen, Heere der Heirscharen! myne ziele is begeerig ende beswykt ook van verlangen na uwe voorhoven: myn hart ende myn vleesch roepen uit tot den levendigen God!

3. Hy zoekt Gods aangezigte in den gebede, dat het den Heere behage hem onder de teekenen van zijn liefde te bevestigen: Exod. 33 : 15. Indien uw aangezigte niet mede gaan zal, doet ons van hier niet optrekken. Psalm 37 : 5. zegt tot myne ziele, ik ben uw heil!

∴ Vrag. Wat behoort in hem te zijn, onder het gebruik van het Avondmaal?

Antw. 1. Een heilig ontzag, voor den hogen God, in wiens tegenwoordigheid hem Jesus lighaam en bloed Sacramenteel wordt aangeboden: Gen. 28 : 17. Hoe vreeslyk is deze plaatze? dit is niet dan een huis Gods, ende dit is de poorte des levens!

2. Een aandagtige overdenkinge van de genade, welke ons onder de teekenen van brood en wyn verbeeld, en verzegelt worden: Psalm 63 : 3. Voorwaar ik hebbe u in 't heiligdom aanschouwt, ziende uwe sterkte ende uwe eere.

3. Een gelovig vertrouwen, dat alle zijne zonden om Jesus wille vergeven zijn, die voor hem gegeven wordt tot een spyze der ziele: Hoogl. 5 : 1. Eetet, vrinden, drinket en wordt dronken.

4. Een hartelyke opgewektheid, om het verbond, dat hy met God zo plegtig vernieuwt heeft, te betragten: Psalm 119 : 106. Ik hebbe gesworen, ende zal 't bevestigen, dat ik onderhouden zal de regten uwer geregtigheid.

∴Vrag. Wat is hy, na 't gebruik van 't Avondmaal, verpligt?

Antw. 1. Zijne dankbaarheid aan den Heere op allerlei wyze te betuigen: Psalm 116 : 12. Wat zal ik den Heere vergelden, voor alle zyne weldaden aan my bewezen? Ik zal den beker der verlossinge opnemen, en den name des Heeren aanroepen.

2. Deze dankbaarheid te betoonen, met woorden en daden, in liefde tot God en zijne naasten: Want wy zyn door 't gebruik dezes Sacraments beweegt tot een vierige liefde tegen God en onze naasten: 2 Cor. 5 : 14, 15. De liefde Christi dringt ons: als die dit oordeelen, dat indien een voor alle gestorven is, zy dan alle gestorven zyn. Ende hy is voor alle gestorven, op dat de gene die leven, niet meer haar zelven zouden leven, maar dien, die voor haar gestorven ende opgewekt is. Ephez. 5 : 2. Wandelt in de liefde, gelykerwys ook Christus ons lief gehad heeft, ende hem zelven voor ons heeft overgegeven, tot een offerhande ende een slagt-offer, Gode tot eenen welriekenden reuk.

3. Hartelyk te verlangen, met bidden en smeeken, om na dit leven Avondmaal te mogen houden, in den hemel: Openb. 19 : 9. Zalig zynze, die geroepen zyn tot het Avondmaal van de bruiloft des Lams!

XXXVI. ARTIKEL,

Van de Politike Overheid, derzelver Magt en Ampt, en Pligt der Onderdanen omtrent haar.

Wy gheloven dat onse goede Godt, uyt oorsake der verdorventheyt des menschelicken geslachtes, Coningen, Princen ende Overheden verordent heeft, willende dat de werelt geregeert werde door wetten ende Policien; op dat de onghebondenheyt der menschen bedwongen werde, ende het alles met goede ordinantie onder den menschen toegae. Tot dien eynde heeft hy de Overheyt het sweert in handen gegeven, tot straffe der boosen ende bescherminghe der vromen. Ende haer ampt is, niet alleen acht te nemen ende te waken over de Polici, maer ooc de hant te houden aen den Heyligen Kerckendienst: om te weyren ende uyt te royen alle afgoderie ende valschen godsdienst, om het rycke des Antichrists te gronde te werpen, ende het Conincrycke Jesu Christi te voorderen, 't woort des Evangelij over al te doen Prediken, op dat God van een yegelick geeert ende gedient werde, gelyc hy in syn woort gebiedt. Voorder, een yeder van wat qualiteyt, conditie ofte staat hy zy, is schuldich hem den Overheden te onderwerpen, schattingen te betalen, haer eere ende eerbiedinge toe te dragen, ende hen gehoorsaem te zyn in allen dingen, die niet en stryden tegen Gods woort, voor haer biddende in haren gebeden, op datse de Heere stieren wille in alle hare weghen, ende dat wy een gherust ende stille leven leyden, in alle Godsalicheydt ende eerbaerheydt.

Ende hier over verwerpen wy de Wederdoopers ende andere oproerige menschen: ende in 't gemeyn alle de gene die de Overheden ende Magistraten verwerpen, ende de Justitie omstooten willen: invoerende de ghemeenschap der goederen, ende verwerren de eerbaerheyt die God onder den menschen ghestelt heeft.

VRAGE.

Wie moet men voor goede Burgers houden?

Antw. Die de Overheid, van God over haar gestelt, onderdanig zijn, ende eere geven: Spr. 24 ; 21. Myn zone, vreest den Heere, ende eert den Koning. 1 Petr. 2 : 13. Zyt alle menschelyke ordening onderdanig, om des Heeren wille. Vers 1. Vreest God, eert den Koning.

Vrag. Waar van spreekt deze Artikel?

Antw. Van het Ampt der Overheid, en de pligt der Onderdanen omtrent haar.

∴. Vrag. Komt deze Artikel in de Belydenis te pas?

Antw. Ja doch: De Propheten, de Apostelen, en de eerste Christen Kerke, zijn altoos beswaart en aangeklaagt geweest, datze ongehoorzame en oproerige in den burgerstant waren, die alle burgerlyke regeeringe zogten te breeken, en niet dan confusie en verwarringe in de waereld aan te rigten. Hoe gepast dat de opstellers van onze Belydenisse, ten tyde dat de gelovigen in de Nederlanden over de zelfde misdaden by den Koning van Spanje aangeklaagt wierden, voor het ooge der waereld belyden, dat de waare Kerke, welkers leeden zy waaren, de Overheid, die Gods Majesteit, als zijne Dienaren op aarde vertonen, om Gods wille onderdanig is, en eenen afkeer heeft van dat slegte slag van menschen, die de heerschappyen verwerpen, en de heerlykheden lasteren. Men zie de Brief van de gelovigen in de Nederlanden, aan Filip den II. Koning van Spanje, met deze Confessie, in den Jaare 1562. opgedragen.

Vrag. Hoe werdt de Artikel verdeeld?
Antw. In twee deelen: Eerst wordt 'er gehandelt van de gezonde Leere. Daar na, van de Dwalinge, die wy, als strydig met deeze Leere, verwerpen.

∴ Vrag. Hoe zo?
Antw. 1. De gezonde Leere, vertoont de pligten van Overheden en Onderdanen.
A. Ten aanzien der Overheden, wordt 'er betoogt,
a. Eerst, het nut der burgerlyke regeeringe: Wy geloven, dat onze goede God, uit oorzake der verdorventheid des menschelyken geslagte, Koningen, Prinsen, ende Overheden verordineert heeft, willende dat de waereld geregeert worde door wetten en policien, op dat de ongebondenheid der menschen bedwongen worden, ende het alles met goede ordonnantie onder de menschen toegaat. Tot dien einde heeft hy de Overheid het swaert in de handen gegeven, tot straffe der bozen, ende bescherminge der vromen.
b. Daar na, wat haar Ampt zy,
aa. In opzigt van de Politie: Ende haar ampt is niet alleen agt te neemen ende te waken over de Politie.
bb. In opzigt van de Kerk: Maar ook om de hand te houden aan den Heiligen Kerk-dienst,
1. Tot weeringe van het kwade: Om te weeren ende uit te roejen alle afgodery ende valschen Godsdienst, en om het ryke des Antichrist te gronde te werpen.
2. Tot bevordering van het goede: Ende het Koninkryke Christi te vorderen, 't woord des Evangeliums overal te doen prediken, op dat God van een iegelyk geëert ende gediend werde, gelyk hy in zyn woord gebied.
B. Ten aanzien van de Onderdanen, wordt 'er geleert, wat haar pligt zy tegen de Overheid, te weeten:
a. Onderwerpinge aan den zelven: Voorts een ieder, van wat qualiteit, conditie. ofte staat hy zy, is schuldig hem den Overheden te onderwerpen, schattingen te betalen, haar eere en eerbiedinge toe te dragen.
b. Voorbiddinge voor den zelven: Voor haar biddende, in haren gebeden, op datze de Heere stieren wille in alle hare weegen, ende dat wy een gerust en stil leven leiden in alle godzaligheid ende eerbaarheid.
II. De dwalinge, die wy, als strydig tegen de gezonde

leere, verwerpen: Ende hier over verwerpen wy de Wederdopers, ende alle andere oproerige menschen: Ende in 't gemeen allen die gene die Overheden en Magistraten verwerpen, en de justitie omstoten willen: invoerende de gemeenschap van goederen; ende verwerren de eerbaarheid, die God onder de menschen gestelt heeft.

Vrag. Is de Burgerlyke Overheid nodig?
Antw. Ja: Dit blykt,

1. Uit de gemeenschap der gelovigen en ongelovigen in de waereld, tot welkers bezorginge het Kerk-bestuur niet is ingerigt.

2. Uit het geschied-verhaal van alle tyden, welke de noodzaakelykheid der burgerlyke regeeringe aanwyst.

3. Uit de droeve vrugten en gevolgen, in Israël gezien, als dit volk een Burger-bestuur ontbrak: Rigt. 17 : 6. In die zelve dagen was 'er geen Koning in Israël: een iegelyk deede wat regt is in zyne oogen. De oude Persianen, overtuigt zijnde van het voorregt eener wettige regeeringe, bleeven met voordagt, na de dood hunner Koningen, vyf dagen lang zonder Overheid, op dat het volk, door de beproefde ondervinding eenes heerschelozen staat, des te begeeriger na een Vorst, en des te getrouwer aan hem zou zijn.

Vrag. Van wie komen de hooge Magten?

Antw. Van de goede schikkinge van Gods voorzienigheid: Spreuk. 8 : 15, 16. Door my regeeren de Koningen, ende de Vorsten stellen geregtigheid: door my heerschen de Heerschers, en de Prinsen, ende alle Rigters der aarde. Rom. 13 : 1. Daar is geen magt, dan van God, ende de Magten die daar zyn, die zyn van God geordineert.

Vrag. Tot wat einde heeft God de Magten verordineert?
Antw. Op dat de ongebondenheid der menschen bedwongen werde, ende het alles met goede ordonnantie onder de menschen toega. Immers wat velligheid heeft iemand, zonder Overheid, voor zijne bezittinge, datze hem niet

ontvreemd, voor zijn lighaam, dat het niet verminkt, voor zijn leven, dat het hem niet benomen worde? Plutarchus noemd een goede regeeringe, de zonne der aarde: Zo min de aarde de zon kan missen, en zo veel voordeelen als zy daar van trekt, zo min kan een volk een regtschapen politie missen, en zo veele voordeelen trekken zy daar van. Men zou gemakkelyker in een woestyne onder de wilde beesten, dan onder de menschen zonder een welgestelde justitie, konnen leeven. Israël, geen Koning hebbende, klaagt 'er over als een swaare straffe: Hos. 10 : 3. Wy hebben geenen Koning: want wy hebben den Heere niet gevreest.

Vrag. Wat namen dragen de Regeerders in den Burger-staat?

Antw. Zy worden genoemd Koningen, Jes. 49 : 13. Vorsten, Jes. 1 : 23. Prinsen, Job. 34 : 18. Oudsten, Exod. 24 : 9. Rigters, Jes. 1 : 26. Schilden der aarde, Psalm 47 : 10. Overheden en Magten, Rom. 13 : 1. En met eenen verheeven name, GODEN, Psalm 82 : 6. Ik hebbe wel gezeid, gy zyt GODEN: Ende gy zyt alle kinderen des Allerhoogsten.

Vrag. Behoort de naam van Goden alleen tot de Overheden van het Oude Testament?

Antw. Neen: Zy behoort ook tot de Overheid onder het Nieuwe Testament, dewijl ook die Gods Majesteit, als zijne Dienaaren op aarde, verbeelden. Waarom Augustinus zeide: Rex habet imaginem Dei, quemadmodum Epricopus Christi. De Koning draagt het beeld van God, gelyk de Bisschop het beeld Christi; de Koningen in het voeren hunner scepteren; de Kerkelyke in het weiden der kudde Gods.

Vrag. Hoe veelerlei Zoorten van Regeeringsforme werden 'er doorgaans geteld?

Antw. Vierderlei;

1. De Monarcia, ofte Eenhoofdige regeeringe, daar de regeering is bij een Hoofd, Vorst, Keizer, of Koning.

2. De Aristocratia, of de Meerhoofdige, daar de regeering is bij de voornaamsten des Volks.

3. De Democratia, of de Veelhoofdige, daar de regeeringe is by het volk, of by eenige personen, van welken men zig gezamentlyk op het volk beroepen kan.

4. De Mixta, of Getemperde regeeringe, dus genoemd, om dat ze derwyze getempert is, dat alle deze drie regeeringsformen daar in gevonden worden, zonder dat een van drie de overhand heeft. De tegenswoordige regeeringe van de Republiek is in den rang der getemperden: Want de Stadhouderlyke verbeeld de eenhoofdige; de Algemeene Staaten, de meerhoofdige; en de Vroedschappen der byzondere Steeden, de veelhoofdige regeeringe.

∴ Vrag. Wat dunkt u van deze regeeringsforme?

Antw. Wy oordeelen, met den Kerk-hervormer Calvin, dat het voor een burger, buiten bestuur van den openbaren magt, eene ydele beezigheid is, te betwisten welke in de waereld de beste staat van regeeringe is. En dat het niet dan voor eene groote verwaantheid kan gehouden worden, een beslissend oordeel te willen vellen, dewijl het oordeel verkeeren moet over zekere omstandigheden en gevallen, die swaar zijn te onderscheiden. Ondertusschen kunnen wy, dat by anderen wordt aangemerkt, hier in voegen. De Monarchie, of eenhoofdige regeeringe, zeggen zy, komt best met Gods bestuur overeen, doch daar ze stand grypt kan dezelve gemakkelyk veranderen in tieranny. Men heeft dit gezien in Rehabeam, Saul, en andere godloze Koningen Israëls. Dus zijn ook by de Romeinen Tiberius, Caligula, Nero en Domitiaan, monsters der natie, en verdervers des volks geweest. De Aristocratie, of meerhoofdige, heeft ook haar swarigheid: want zy verandert zig ligtelyk in een onafhankelyk gebied, dat zig weinige aanmatigen, ja zelf wel in een' eenhoofdige regeering. Dus zag men te Romen, daar Augustus, Antonius, en Lepidus, al het gezag zig alleen aanmatigden, en onder welken forme van regeeringe het Romeinsch Gemeenebest als van een gerukt en gescheurt wierde, en uit welken de eerste, daar na, de Alleen-heerschinge bekwam. De Democratie, of veelhoofdige, worstelt doorgaans met zo veele ongeregeltheden, dat 'er misschien nooit een goed geweest is. Ook heeftze dat ongemak datze ligtelyk vervalt tot een meerhoofdige, of tot een geheele verwarringe, waar in de minste gebieden wil, en dat

gewoonlyk eindigt met beroerte, oploop, en plonderinge van de voornaamsten; gelyk dit te Napels, en elders gebleeken is. Doch van de getemperden oordeelt men, dat de ervarentheid van alle tyden geleert heeft, dat de landen die 'er zig van bedienden, altoos gebloeid hebben, maar die 'er van af stapten, aan 't kwynen geraakt zijn. Lycurgus heeft deze regeeringswyze by de Lacedemoniers ingevoerd, die zo lang als zy zig daar aan hielden, als over geheel Griekenland zegenpraalden. Twee Hoofden verbeelden de Monarchie; doch op datze niet na wille-keur zouden regeeren, wierdt hunnen magt door eenen Raad van agt en twintig Mannen, die de besluiten moesten bekragtigen, en de Aristocratie verbeelden, beteugeld: En op dat deze de vryheid der gemeente den hart-ader niet zouden afsteeken, verkoor men de Ephori, die de Democratie verbeelden, en het regt der gemeente waarnamen. Rome heeft zo lang zy deze zoort van regeeringe volgde, gebloeid. Venetien, zo ryk als vry, heeft 'er zig meer dan duizend jaren wel by bevonden. De Monarchie wordt aldaar vertoond door den Hertoge, de Aristocratie door den gewonen, en de Democratie door den buitengewonen Raad. Groot Brittanje is, staande deze forme van bestuur, de verwonderinge van Europa. De Koning vertoont daar de Monarchie, het Hoger-huis de Aristocratie, en het Lager-huis de Democratie. En hoe de Nederlanden zig daar by bevonden hebben, getuigen onze Historien.

Vrag. Is 't een Christen geoorlooft het ampt van Overheid te bekleeden?

Antw. Ja Doch: 't Is duidelyk voorzegt, Jes. 49:23. Koningen zullen uwe Voedster-heeren zyn, haare Vorstinnen uwe Zoog-vrouwen. Psalm 72 : 11. De Koningen van Tharsis en de eilanden zullen geschenken aanbrengen; de Koningen van Scheba ende Seba zullen vereeringen toevoeren, ja alle Koningen zullen zig voor u neder buigen.

Vrag. Hoe bewyst gy dit nader?

Antw. 1. Vrome en godzalige hebben onder het Nieuwe

Testament burgerlyke ampten bekleed: Nicodemus was een Overste der Joden, Joh. 3 : 1. Joseph van Arimathea, een eerlyk Raadsheer, Marc. 15 : 43. De bekeerde Sergius Paulus, een Stadhouder, Handl. 13 : 12.

2. Uit het einde, waar toe God de Overheden heeft verordineert, te weeten: Op dat de waereld geregeert werde door wetten en policien, op dat de ongebondenheid der menschen bedwongen worde, en alles met goede orde toega onder de menschen. Zulke bedieninge zijn den Christenen welvoeglyk.

Vrag. Hoe verre strekt zig de magt der Overheid uit?

Antw. 1. Tot allerlei zoort van menschen in het Gemeenebest, zonder uitzondering van Monniken, welker afzondering en beloften enkel menschelyk zijn; of van Kerk-dienaars, die zig der waereldsche magt geenzins mogen of konnen onttrekken: Rom. 13 : 1. Alle ziele zy de Magten, over haar gestelt, onderworpen. Want daar is geen Magt dan van God. Ende de Magten die daar zyn, die zyn van God geordineert.

Vrag. Hoe bewyst gy dit meer?

Antw. Uit de practyk der Kerk-dienaren, zo der Propheten, onder het Ouden, als den grootste Leeraren onder het Nieuwe Testament, die de magt der Overheid, over alle menschen, met woorden en werken hebben erkent. Zie de Heere Christus, Matth. 17 : 27. Paulus, Handl. 25 : 10. Petrus, in zijne vermaninge, 1 Petr. 2 : 13, 14. Zyt dan alle menschelyke ordeninge onderdanig, om des Heeren wille: het zy den Koning, als de opperste magt hebbende; het zy den Stadhouderen, als die van hem gezonden worden, tot straffe wel der kwaaddoenders, maar tot prys der genen die goed doen.

Vrag. Waar over gaat de magt der Overheid al meer?

Antw. 2. Alleen tot het ligbaam, dat is de lichamelyke zaken der menschen, dewyl de magt over de ziele aan God alleen toekomt, die dezelve alleen kan straffen, tot in de helle, Matth. 10 : 28. Egter moet men erkennen, dat mid-

lyk door Gods gebod, de ziel ook den Overheden is onderworpen, in zo verre derzelver beveelen niet aanloopen tegen de Goddelyke Wet: Rom. 13 : 5. Daarom is 't nodig onderworpen te zyn, niet alleenlyk om der straffe, maar ook om der conscientie wille.

∴. Vrag. Welke zijn de voornaamste pligten der Overheden in den Burger-staat?

Antw. 1. Wetten te maken, ten nutte der Burgery, aan welken men moet onderdanig zijn, al schijnen dezelve zomtyds vry hard: Rom. 13 : 7. Zo geeft dan een iegelyk dat gy schuldig zyt: schattinge dien gy schattinge: tol dien gy tol: vreeze dien gy vreeze: eere dien gy eere schuldig zyt.

2. Het hooren, en afdoen der regts-gedingen der onderdanen: Deut. 17 : 8, 9. Wanneer eene zaake aan het gerigte voor u te swaar zal zyn, tusschen bloed en bloed, tusschen regts-handel ende regts-handel, tusschen plage ende plage, zynde twist-zaken in uwe poorten: zo zult gy u opmaken, ende gaan na de plaatze, die de Heere uwe God verkiesen zal: Ende gy zult komen tot de Levitische Priesteren, ende tot den Regter, die in die dagen zyn zal: ende gy zult ondervragen, ende zy zullen u de zaake des regts aanzeggen.

3. Het bestellen der ampten en bedieningen, die tot rust en welstand der gemeente nodig zijn: 2 Chron. 32 : 6. Ende hy stelde Krygs-overste over het volk. Psalm 101 : 6. Myne oogen zullen zyn op de getrouwe in den lande, datze by my zitten: Die in den opregten weg wandelt, die zal my dienen.

4. Het heffen en schikken der gemeene gelden, ten meeste voordeele der onderzaten: 2 Kon. 22 : 4—6. Gaat op tot Hilkia den Hogen-priester, op dat hy 't geld sommeere, dat in het Huis des Heeren gebragt is, het welke de wagters des dorpels van 't volk versameld hebben. Ende datze dat geven in de hand der verzorgers van 't werk, die besteld zyn over het Huis des Heeren: op dat zy dat geven den genen die het werk doen, dat in het Huis des Heeren is, om de breuken van het Huis des Heeren te verbeeteren, den timmerlieden, ende den bouwlieden, ende den metselaaren: ende om hout, ende om gehouwene steenen te koopen, om het huis te beeteren.

5. Het regtvaerdig straffen van misdadigers, die de gemeene ruste stooren. Dus wierde Achan, die Israël beroerd hadde, gesteenigd, Jos. 7 : 25. Abjathar, den Priester, verdreven; en Joab om bloed-schuld gedood, 1 Kon. 22 : 27. 30. De Overheid is Gods dienaresse, een wreekster tot straffe der genen die kwaad doen: Rom. 13 : 4.

6. Het maken van Verbonden, en voeren van regtmatige oorlogen, en diergelyke zaaken, die tot welstand of bescherming van het land kunnen strekken.

Vrag. Verkeert de Magt der Overheid, die belydenis doet van het waar gelove, omtrent het Kerkelyke?

Antw. Ja: 1. De handhavinge van beiden de tafelen der Wet is hun aanbevolen: Psalm 2 : 10, 11. Nu dan, gy Koningen, handelt verstandiglyk, laat u tugtigen gy Regters der aarden. Dient den Heere met vreeze, ende verheugd u met beevinge.

2. Zy worden uitdrukkelyk Voedsterheeren der Kerke genaamd: Jes. 49 : 23. Koningen zullen uwe Voedsterheeren zyn, haare Vorstinnen uwe Zoogvrouwen.

3. Vrome Koningen, onder de beide Testamenten, hebben deze magt, en dat niet dan tot heil der Kerke, gebruikt.

∴ Vrag. Wat staat ons hier op te merken?

Antw. 1. Dat men deze magt niet te verre moet uitstrekken.

a. Of tot dingen die binnen de Kerke zijn, in dier voegen, dat de Overheden zelven zouden verrigten, 't geen de Leeraaren toekomt, of dat de Leeraaren uit en na haare last moeten betragten, de dingen van haare Bedieninge, met naame, het prediken, het oordeelen over de geschillen van den Godsdienst, het bedienen der Bondzegelen, en het oeffenen van Kerk-tugt.

b. Of volstrekt, en zonder eenige bepalinge, tot alle die dingen die buiten de Kerk zijn, zo dat hier gantsch geen plaats meer zoude weezen voor eenige Raadpleegingen, en Besluiten der Kerke.

2. Dat men deze magt der Overheid niet te zeer moet verkleinen, als of de Overheden gantsch niet vermogten, boven het Christen volk, als alleen met een meerdere magt, de besluiten van de Kerke uit te voeren: Want de Overheid heeft magt

a. Om de uiterlyke dingen van de Kerke, die in zig zelven onverschillig zijn, te schikken, door het maken van goede wetten, na eene behoorlyke raadpleeginge met de Kerke, en door de voorzigtige uitvoeringe der zelven.

b. Om de Kerk te helpen, en wel te doen, dat is: Om te weeren ende uit te roeijen alle afgoderye, ende valschen Godsdienst, om het ryke des Antichrists te gronde te werpen, ende het Koninkryke Jesu Christi te vorderen, 't woord des Evangelie overal te doen prediken, op dat God van een iegelyk ge-eert ende gediend werde, gelyk hy in zyn woord gebied. 2 Kon. 18 : 4. Hy nam de hoogten weg, ende brak de opgerigte beelden, ende roeide de bosschen uit: ende hy verbryselde de koperen slange, die Moze gemaakt hadde; om dat de kinderen Israëls tot die dagen toe haar gerookt hadden; ende hy noemdeze Nehustan. 2 Chron. 34 : 33. Josia dan deede alle grouwelen weg, uit alle landen die de kinderen Israëls waaren, ende maakte alle, die in Israël gevonden werden, te dienen, te dienen den HEERE, haaren God: alle zyne dagen weeken zy niet af van den Heere, den God harer Vaderen na te volgen. Ezra 7 : 26. Neh. 13 : 19. enz.

Vrag. Wat zijn de pligten der Onderdanen, omtrent haar Overheid?

Antw. 1. Onderwerpinge aan den zelven. Dus zegt de Artikel: Voorder een ieder, van wat qualiteit, conditie of staat hy zy, is schuldig hem den Overheden te onderwerpen, schattingen te betalen, haar eere en eerbiedinge toe te dragen, ende hen gehoorsaam te zyn in allen dingen, die niet stryden tegen het woord Gods. Tit. 3 : 1. Vermaant haar, dat zy den Overheden ende Magten onderdanig zyn, datze haar gehoorsaam zyn, datze tot alle goed werk bereid zyn. Matth. 22 : 21.

Geeft dan den Keizer dat des Keizers is. Rom. 13 : 6, 7. Want daarom betaalt gy ook schattinge: want zy Dienaars Gods zyn, in dit zelve geduuriglyk bezig zynde: zo geeft dan een iegelyk dat gy schuldig zyt: schattinge dien gy de schattinge: tol, dien gy den tol: vreze, dien gy de vreze: eere, dien gy de eere schuldig zyt.

2. Ernstige voorbiddinge voor den zelven: Jerem. 29 : 7. Ende zoekt den vrede der stad, daar henen ik u gevanglyk hebbe doen wegvoeren, ende biddet voor haar tot den Heere: want in haren vrede zult gy vrede hebben. 1 Tim. 2 : 1, 2. Ik vermane dan voor alle dingen, dat gedaan worden smeekingen, gebeeden, voorbiddingen, dankzeggingen voor alle menschen: voor Koningen, ende alle die in hoogheid zyn: op dat wy een gerust ende stil leven leiden mogen, in alle godzaligheid ende eerbaarheid.

Vrag. Met wie hebben wy hier verschil?

Antw. Met de Wederdopers, en alle oproerige menschen, die de heerschappijen verwerpen; welkers doolingen wy, als stryddig met de gezonde leere, verwerpen: Ende hier over verwerpen wy de Wederdopers, ende andere oproerige menschen: ende in 't gemeen alle die gene, die de Overheden en Magistraten verwerpen, ende de Justitie omstoten willen: invoerende de gemeenschap der goederen, ende verwerren de eerbaarheid onder de menschen.

.·. Vrag. Wat merkt gy hier over aan?

Antw. 't Is bekend, dat in de zestiende Eeuwe, zommige Wederdopers, oproerige wederspannelingen waren. hoewel zy alle daarom niet oproerig waren. Doch zedert het werk van Thomas Munster, die de Boeren in den jaare 1524. aanhitste, tegen den Overheid, zo dat 'er wel vyftig-duizend moedwilligers, in dien Boeren-kryg, omkwamen: en dat van Jan van Leiden met zijn aanhang, te Munster, in den jaare 1536, kreegen zy, die den naam van Wederdopers voerden, eenen kwaaden

naam. De Gelovigen in de Nederlanden hebben, om te tonen dat zy vreedzame onderdanen waren, zig altoos van dit slag van menschen onderscheiden, en hare dwalingen, als strydig met de eere Gods, en de rust der gemeenten, opentlyk tegen gesproken. Voorts ziet men datze te keer gaan alle oproerige menschen, die de justitie omstoten willen; invoerende de gemeenschap der goederen, ende verwerren de eerbaarheid, die God onder de menschen gestelt heeft. Vermoedelyk datze het ooge hebben op zulke menschen, die in en omtrent het jaar 1534. t'Amsterdam en elders, naakt op de straat liepen, Mans en Vrouwen, onder voorwenden dat zy de naakte waarheid waren.

.·. Vrag. Wanneer gaat het een volk, onder de regeeringe van Overheden, voorspoedig en wel?

Antw. Als de Overheden, die God over ons gestelt heeft,

1. Godsdienstige Mannen zijn, die den waren Godsdienst, en de Gemeente voorstaan: Deut. 17 : 18, 19. Voorts zal 't geschieden, als hy op den stoel zyn's Koninkryks zal zitten: zo zal hy zig een dobbel van deze wet afschryven in een boek, uit het gene dat voor het aangezigte der Levitische Priesteren is: Ende het zal by hem zyn, ende hy zal daar in lezen, alle de dagen zyns levens: op dat hy den Heere zynen God leere vrezen, om te bewaren alle de woorden dezer wet, ende deze inzettingen, om die te doen. Exod. 18 : 21. Doch ziet gy omme, onder alle den volke, na kloeke mannen, Godvreezende, waaragtige mannen, de gierigheid hatende.

2. Regtvaerdige Mannen, die de geregtigheid handhaven: Jes. 1 : 17. Zoekt het regt, helpt den verdrukten: doet den wezen regt, handelt de twist-zake der weduwen. Exod. 23 : 8. Ook zult gy geen geschenk neemen: want het geschenk verblind de ziende, ende verkeert de zaake der regtvaerdige.

3. Neederige Mannen, die vijanden zijn van hovaardy, en vriendelyk en bescheiden zijn tegens de Onderdanen: Deut. 17 : 20. Dat hy zyn harte niet verheffe boven zyne broederen, ende dat hy niet afwyke van 't gebod, ter regter ofte slinker hand. Zo een Man was David: Ps. 131 : 1. ô Heere myn hart is niet hoog! Hy sprak vriendelyk met een vrouwe: 2 Sam. 14 : 10.

4. Kloeke Mannen, die doorzigt en beleid hebben, om de belangen der Burgery te verzorgen: 2 Chron. 19 : 5. 6. Ende hy stelde Rigteren in het land, in alle vaste steeden van Juda, van stad tot stad; ende hy zeide tot de Rigteren, ziet wat gy doet; want gy houdt het gerigte niet den mensche, maar den Heere.

5. Yverige Mannen voor den Heere, om alle dwalingen, afgoderije en verleidingen, tegen te gaan: Saul deede weg uit den lande de Waarzeggers en Duivels-konstenaars, 1 Sam. 28 : 9. Asa deede weg de Drek-goden, 1 Kon. 15 : 12. Ende de Altaren, 2 Chron. 14 : 3. Josaphat rooide uit de afgodische Hoogten, 2 Chron. 17 : 3. Salomo bouwde den Tempel. Joaz herstelde de breuken, 2 Kon. 12 : 5. Zo ook Josia, 2 Kon. 22 : 4.

∴. Vrag. Welke Onderdanen zijn hier te bestraffen?

Antw. 1. Die kwade en zondige geboden der Overheden gehoorzamen, gelyk als waren die valsche getuigen tegen Naboth, 1 Kon. 21 ; 13. Die het beeld aanbaden, Dan. 3 : 7. Die op Herodes gebod de kinderkens te Bethlehem doode, Matth. 2 : 16.

2. Die zig opstellen tegen goede en burgerlyke wetten, gelyk Israël opstond tegen Mose. Exod. 14. Of veragtelyk spreeken van de Overheid, die God over haar gestelt heeft: Job 34 : 18. Zou men tot een Koning zeggen, gy Belial? tot Prinsen, gy godloze?

3. Die den Overheid niet onderdanig zijn, om des Heeren wille, ofte gedult hebben met derzelver gebreeken en swakheden. Zeer nadrukkelyk is hier de rede van den zaligen Lodestein: Zo haast verneemt men niet de zonden van eenig Regent, of dadelyk slaat zijn waerdigheid en agtbaarheid by ons af; en zo het zulke vergrypingen en inhangende gebreeken zijn, die ons schynen de gantsche Christenheid in hem weg te neemen, zo schynt zo een Man by ons als ONTGODET te worden, en zijn authoriteit byna gantsch kwyt te raken: een zeker teeken van eenen verstand- en oordeel lozen slaap, en dat men deze zaak maar bottelyk opvat, gelyk natuurlyke dromen van onbandigheid mede brengen: Daar men met een wakker hert moest onderscheid leeren maken, tusschen den grond van dien Man (Overheid zijnde) zijn zaligheid, en onze agting van hem als zodanig, en tusschen den grond van zijne heerschappye en heerlykheid over de menschen, en

onze agting als zodanig: De eerste is Jesus in het herte, ende de deugdzaamheid daar op, en uit: De tweede is Gods Ordonnantie, en alzo moeten en kunnen onze oordeelen en agtinge onderscheiden zijn: In voegen, dat ik te gelyk den genen, welken ik na den eersten grond ondeugdzaam zynde, veragte, Ps. 15 : 1. Den zelven (zegge ik) na den tweeden grond, hoog en heerlyk agte, als van den Heere over my ten heerscher en gebieder gestelt; die ook GODEN, om Gods kinderen, genaamd worden, Exod. 22 : 28. Psalm 82 : 6. Ik wil niet ontkennen, dat deze dwalinge zeer veroorzaakt wordt van onvoorsigtige stellinge, van zommigen, die de Overheden der Christenen, zelve Christenen zijnde, als zodanig eene byzondere agtbaarheid toedigten, welke ryzen of dalen zouden, met haare Christelykheid: Maar ook de voorgangers en volgers dezer stellinge missen alle te zamen in gemelde nauwkeurig oordeel en onderscheid. Schoon ik onderwylen niet ontken, dat een deugdzaam Magistraat duizendmaal agtbaarder is dan een ondeugdzaam, zoo stelle ik ook vast, dat die Goddelyke agtbaarheid, die hem als Overheid toekomt, aan geen deugd of ondeugd, nog des menschen agting hangt, gemerkt die op Gods ordonnantie staande, alleen te hoog en van geen hoedanigheden der menschen raakbaar is. Nu dat de slaperige dit onderscheid verzuimen, en de oogen bestreeken zijnde met den ophef van Christelyke deugdzame Overheid, als zy die Christelykheid en deugdzaamheid niet vinden, dan aan 't verwerpen van de heerschappyen, en lasteren de heerlykheden al aan, is Judas zeggen, en leert de bevindinge dagelyks: En des hebben wy niet te twyfelen of wy ook, in het midden van het ligt des Evangeliums, in eenen diepen slaap geraakt zijn. Dus redeneert de Man, als hy spreekt van de Slaap-ziekte van Nederland. Zie BOGAARTS Laatste Uuren, bladz. 140—142.

∴ Vrag. Wat moet een Christen uitlokken tot gehoorzaamheid aan zijnen Overheid?

Antw. 1. Het Goddelyk bevel: 1 Petr. 2 : 13. Zyt alle menschelyke ordening onderdanig, om des Heeren wille. Exod. 22 : 28. Den Goden zult gy niet vloeken. Rom. 13 : 7. Geeft vreeze, dien gy vreeze schuldig zyt. Matth. 22 : 21. Geeft den Keizer dat des Keizers is.

2. De voorbeelden der ouden: Joseps broederen bogen

zig voor hem met de aangezigte ter aarde, Gen. 42 : 6. Zo ook Nathan, voor het aangezigte van David, 1 Kon. 1 : 23. Het volk zeide tot Rehabeam, wy zullen u dienen, 1 Kon. 12 : 4. Van de eerste Christenen luid het verhaal van Augustinus dus: Julianus is geweest een ongelovig Keizer; ja is hy niet geweest een afvallige en godloze, en afgoden-dienaar? De Christen Soldaten hebben gedient een ongelovig Keizer: als men kwam tot de zaake Christi, dan kenden zy niemand, dan alleen die in den hemel is. Als den Keizer wilde dat zy den Afgoden zouden dienen, dat zy rooken zouden, zo stelden zy God voor hem. Maar als hy gebood, brengt de slagordene voor, gaat stryd tegen dat volk, terstond gehoorzaamden zy: zy maakten onderscheid tusschen den TYDELYKEN HEER, ende nogtans om den EEUWIGEN waaren zy ook onderdanig aan den TYDELYKEN.

3. Het gewigt der Ampten, die zo hoog en zorgelyk zijn, datze niet dan met liefde en onderdanigheid behoren beantwoord te worden: Psalm 82 : 6. Ik hebbe wel gezeid, gy zyt GODEN: ende gy zyt alle kinderen des Allerhoogsten!

4. 't Ken-merk van het Christendom, dat zig vertoont in de gehoorzaamheid aan de Overheden, ter onderscheiding van die de Heerlykheden lasteren: Spreuk. 24 : 21. Myn zone, vreest den Heere, ende den Koning: ende vermengd u niet met hen, die na veranderinge staan.

5. De ruste der ziele, die daar door niet weinig bevordert wordt: 1 Tim. 2 : 1, 2. Ik vermane u voor alle dingen, dat gedaan worden smeekingen, gebeeden, voorbiddingen, dankzeggingen, voor alle menschen; voor KONINGEN, ende alle die in HOOGHEID zyn; op dat wy een GERUST ende STIL LEVEN leiden mogen, in alle Godzaligheid ende eerbaarheid.

XXXVII. ARTIKEL,

Van de komste van Christus ten Oordeel, in de laatste tyd, tot straffe der Godlozen, en volkome verheerlykinge der Uitverkoornen.

Ten laetsten gelooven wy, volgende 't woort Gods, dat als den tydt van den Heere verordent (die alle creaturen onbekent is) gecomen, 't ghetal der uytvercorenen vervult sal zyn: onse Heere Jesus Christus uyt den hemel sal comen, lichamelick ende sienlick, gelyck hy opgevaren is, met groote heerlicheyt ende majesteyt, om hem te verclaren een Richter te syn over levende ende doode: dese oude weerelt in vyer ende vlamme stellende om deselve te suyveren. Ende alsdan sullen persoonelick voor desen grooten Richter verschynen alle menschen, so wel mannen als vrouwen ende kinderen, die van den aenbeginne der werelt af tot den eynde toe gheweest sullen syn; verdachvaert zynde, door de stemme des Archangels, ende door 't geclanck der Godlicker Basuyne. Want alle de gene die gestorven sullen wesen, sullen uyt der aerden verrysen, de zielen t'samen gevoeght ende vereenicht zynde met hare eyghen lichaem, in het welck sy sullen geleeft hebben. Ende aengaende de gene die alsdan noch leven sullen, die en sullen niet sterven gelyc de andere, maer sullen in een oogenblick verandert, ende uyt verdervelick onverdervelick worden. Alsdan sullen de boecken (dat is de conscientien) gheopent, ende de dooden gheoordeelt worden, na 't gene sy in dese

werelt gedaen sullen hebben, 't sy goet ofte quaet. Ja de menschen sullen rekenschap geven van alle onnutte woorden die sy gesproken sullen hebben, die de werelt niet dan voor kinderspel ende voor tydt-verdryf achtet: ende dan sullen de verborgentheden ende geveinstheden der menschen openbaerlyck voor allen ontdect worden. Ende daerom is de ghedachtenisse deses Oordeels, met recht schrickelick ende vervaerlick voor den boosen ende godloosen, ende seer wenschelick ende troostelick voor den vromen ende uytvercorenen: dewyle alsdan hare volle verlossinge volbracht sal werden, ende sullen aldaer ontfanghen de vruchten des arbeyts ende moeyte die sy sullen gedragen hebben: haer onnooselheyt sal van allen bekent werden, ende sullen de schrickelicke wrake sien, die God tegen de godloose doen sal, diese getyrannizeert, verdruckt ende ghequelt sullen hebben in dese werelt. Dewelcke overwonnen sullen werden door het getuygenisse harer eyghen conscientien; ende sullen onstervelic werden, doch in sulcker voegen, dat het sal zyn om gepynicht te werden in 't eeuwige vyer, t'welc den Duyvel ende zyne Engelen bereyt is. Ende daer en teghen, de geloovige ende uytvercorenen sullen gecroont werden met heerlickheydt ende eere. De Sone Godts sal haren naem belyden voor Godt zynen Vader, ende zynen uytvercoren Engelen; alle tranen sullen van haren ogen afgewischt werden: hare sake die nu teghenwoordelick van velen Richteren ende Overheden als kettersch ende godloos verdoemt wert, sal bekent werden de sake des Soons Gods te zyn. Ende tot een genadighe vergeldinghe, sal haer de Heere sulck een heerlicheydt doen besitten, als het herte eenes menschen nimmermeer soude connen bedencken. Daerom verwachten wy dien grooten dach met een groot verlangen, om ten vollen te genieten de beloften Gods, in Jesu Christo onsen Heere.

VRAGE.

Waar van handelt deze Artikel?

Antw. Van Christus doorlugtige toekomste, ten jongsten dage, tot straffe der godlozen, en volkome verheerlykinge der uitverkoornen.

Vrag. Hoe merkt gy dit Leerstuk aan?

Antw. Als een Leerstuk van belang, dat niet dan met groote eerbiedigheid mag behandelt worden: Want wy allen moeten geopenbaart worden, voor den rigter-stoel Christi, op dat een iegelyk wegdrage, het geene door het lighaam geschied, na dat hy gedaan heeft, het zy goed, het zy kwaad, 2 Cor. 5 : 10.

∴. Vrag. Hoe verdeelt gy den zelven?

Antw. I. Eerst spreekt de Artikel van Christus komste ten oordeel, in dezer voegen:

A. Dat de tyd der toekomste wordt aangewezen, voor zo verre wy benoodigt zijn te weeten: Ten laatsten geloven wy, volgende 't woord Gods, dat als den tyd van den Heere verordineert, (die alle creaturen onbekent is) gekomen, en 't getal der uitverkoornen vervult zal zyn, onze Heere Jesus Christus uit den hemel zal komen.

B. De wyze, op welken deze grote Rigter verschynen zal:

a. Lighamelyk ende zienlyk, gelyk hy opgevaren is.

b. Met groote heerlykheid ende majesteit, om hem te verklaren een Rigter te zyn over levenden en dooden.

c. Deze oude waereld in vuur en vlam stellende, om dezelve te zuiveren.

II. Daar na handelt de Artikel van het gerigte, dat met zijne komste zal gehouden worden: Waar in wy gemeld zien

A. De Personen, die voor dit gerigte zullen verschynen: Ende als dan zullen persoonlyk voor dezen grooten Regter verschynen, alle menschen, zo wel mannen als vrouwen, ende kinderen, die van den aanbeginne der waereld af tot den einde toe zullen geweest zyn.

B. De maniere, op welke

a. Zy zullen gedagvaart worden: Gedagvaart zynde door de stemme des Archangels, ende door 't geklank der bazuine.

b. Zy zullen of als opgewekt, of als overgebleven, voor hem verschynen.

1. Als opgewekt: Want alle de gene, die gestorven zullen wezen, zullen uit der aarde verrysen, de zielen t'zamen gevoegd en vereenigt zynde met haar eige lighaam, in het welke zy zullen geleeft hebben.

2. Als overgebleven: Ende aangaande de gene die dan nog leven zullen, die zullen niet sterven, gelyk de andere; maar zy zullen in een ogenblik verandert, ende uit verderflyk onverderflyk worden.

c. Het Gerigte zelf, dat beschreven wordt: Als dan zullen de boeken, dat is de conscientien, geopent, en de dooden geoordeelt worden, na 't geen zy in deze waereld gedaan zullen hebben, 't zy goed, ofte kwaad. Ja de menschen zullen rekenschap geven van alle onnutte woorden, die zy gesproken hebben, die de waereld niet dan voor kinderspel en voor tydverdryf geagt hebben, ende dan zullen de verborgentheden, en de geveinstheden der menschen, openbaarlyk voor allen ontdekt worden.

III. Eindelyk spreekt de Artikel,

A. Van het troost en schrik-ryke dezer Leere, in dezer voegen: Ende daarom is de gedagtenisse dezes oordeels met regt schrikkelyk ende vervaerlyk voor den boozen ende godlozen, ende zeer wenschelyk ende troostryk voor den vroomen, ende uitverkoornen: dewyl als dan haare volle verlossinge volbragt zal worden, ende zy zullen aldaar ontfangen de vrugten des arbeids, en de moeite die zy zullen gedragen hebben: haare onnozelheid zal dan van allen bekent worden, ende zy zullen de schrikkelyke wraake zien, die God tegen de godlozen doen zal, die ze getyrannisseert, verdrukt ende gekweld zullen hebben in deze waereld.

B. Dit alles wordt nader uitgebreid.

a. Ten aanzien van de godlozen: Dewelke overwonnen zullen worden, door het getuigenisse harer eige conscientien, ende zullen onsterflyk worden, doch in zulker voegen, dat het zal zyn om gepynigt te worden in 't eeuwige vuur, 't welk den Duivel ende zynen Engelen bereid is.

b. Ten aanzien van de vroomen: Ende daar en tegen de vroomen ende uitverkoornen zullen gekroont worden met heerlykheid ende eere. De Zone Gods zal haren naame belyden voor God zynen Vader, ende zynen uitverkoornen Engelen; alle tranen zullen van haren oogen afgewischt worden: hare zaken, die nu tegenwoordiglyk van veele Regteren ende Overheden als kettersch ende godloos verdoemt werdt, zal bekent worden de zaake des Zoons Gods te zyn, ende tot eene genadige vergeldinge zal haar de Heere zulk een heerlykheid doen bezitten, als het herte eenes menschen nimmer zouden konnen bedenken.

c. 't Gebruik dat de vroomen hier van maken, getoont: Daarom verwagten wy dien grooten dag met een groot verlangen, om ten vollen te genieten de belofte Gods, in Jesu Christo onzen Heere.

Vrag. Van hoe veelerlei komste Christi spreekt Gods woord?

Antw. Van eene driederlei komste:

1. Een komste Christi in de waereld, als mensch: Matth. 20 : 28. De Zone des Menschen is niet gekomen om gedient te worden, maar om te dienen, ende zyne ziele te geven tot een randsoen voor veele.

2. Een komste in genade, in de herten der gelovigen, waar door hy met 'er daad de vrugten van zijn lyden toepast: Joh. 14 : 23. Zo iemand my lief heeft, die zal myn woord bewaren: ende myn Vader zal hem liefhebben, ende wy zullen tot hem komen, ende wy zullen wooningen by hem maken.

3. Een komste in heerlykheid, als Regter, op de wolken des hemels, om te oordeelen de leevenden en de dooden: Handl. 1 : 11. Deze Jezus die van u opgenomen is in den hemel, zal alzo komen, gelykerwys gy hem na den hemel hebt zien heenen varen.

∴. Vrag. Hoe spreekt de Schrift van deze laatste komste?

Antw. 1. In de voorleden tyd, als een zaak die reets geschied is, om de zekerheid aan te wyzen. Jud. vers 14, 15. Ziet de Heere is gekomen met zyne veel duizend Heilige, om gerigte te houden tegen alle.

2. In de tegenwoordige tyd, als een zaak die nu geschied, om de spotters met zijne toekomste te verschrikken: Openb. 1 : 7. Ziet hy komt met de wolken, ende alle oogen zal hem zien, ook de gene die hem doorsteeken hebben.

3. In de toekomende tyd, als een zaak die nog geschieden zal. Matth. 25 : 31. Ende wanneer de Zoone des Menschen komen zal in zyne heerlykheid, ende alle heilige Engelen met hem, dan zal hy zitten op den throon zyner heerlykheid.

Vrag. Wanneer zal Christus toekomste zijn?

Antw. De nette tyd, van den Heere daar toe verordent, is allen creaturen onbekent: Marc. 13 : 32. Maar van dien dag ende die uure weet niemand, nog de Engelen die in den hemel zyn, nog de Zone, dan den Vader. Matth. 25 : 13. Zo waakt dan, want gy weet den dag niet, nog de uure, in dewelke de Zoone des Menschen komen zal.

Vrag. Waarom houd God de nette tyd van Christus toekomste verborgen?

Antw. 1. Ten opzigte der Godzaligen, om hen altoos waakzaam en bezig te houden in de betragtinge van alles goeds. Luc. 12 : 35—37. Laat uwe lendenen omgordet zyn, ende kaerssen brandende, ende zyt gy den menschen gelyk, die op haren Heere wagten, wanneer hy weder komen zal van de bruiloft, op dat als hy komt ende klopt, zy hem terstont mogen open doen. Zalig zyn die dienstknegten, welke de Heere als hy komt, zal wakende vinden. Voorwaar ik zegge u, dat hy hem zal omgorden, ende zalze doen aanzitten, ende bykomende zal hy haar dienen. Luc. 21 : 34. Jac. 5 : 7.

2. Ten aanzien der Godlozen, om hen te vermanen den tyd van bekeeringe en genade in agt te neemen: Handl. 17 : 30, 31. God dan de tyden der onweetenheid overgezien hebbende, verkondigt nu allen menschen alomme dat zy haar bekeeren, daarom dat hy eenen dag gestelt

heeft, op welken hy den aardbodem regtvaerdiglyk zal oordeelen, door eenen Man, dien hy daar toe geordineert heeft; verzekering daar van doende aan allen, dewyl hy hem uit den doode opgewekt heeft.

Vrag. Hoe bewyst gy de zekerheid van Christus toekomste ten oordeel?

Antw. 1. Dit leert de H. Schrift overvloedig: Pred. 11 : 9. Maar weetet, dat God om alle deze dingen, u zal doen komen voor het gerigte. Pred. 12 : 14. God zal ieder werk in 't gerigte brengen, met al dat verborgen is, het zy goed, of het zy kwaad. 2 Cor. 5 : 10. Wy moeten alle geopenbaart worden voor den regterstoel Christi.

Vrag. Hoe al meer?

Antw. 2. Dit blykt uit de Goddelyke deugden en volmaaktheden; byzonder

a. Uit zijne Wysheid, welke zig in deszelfs geheele regeeringe ontdekt; en alzo ook daar in, dat hij reekenschap van zijne onderdanen eischt; de kwade straft, en de goede beloont: Want in ieder welgeschikt Gemeenebest of Koninkryke zijn zekere regtdagen verordineert, op welken de onschuldigen vry gesproken, ende schuldigen ter straffe gevonnist worden: Hoe veel te meer moet zulks dan plaats hebben in het Koninkryke dat alleen door Gods wysheid bestiert wordt.

b. Uit zijne geregtigheid, volgens welken hy aan zijne schepzelen vergeld, na 't geene dat zy gedaan hebben: Jes. 3 : 10, 11. Zegget den regtvaerdigen, dat het hem wel gaan zal; dat zy de vrugt haarer werken zullen eeten. Wee den godlozen, het zal hem kwalyk gaan: want de vergeldinge zyner handen zal hem geschieden. Dit geschied nu niet altyd in deze waereld; want daar gaat het dikwils den vroomen kwalyk, en den godlozen voorspoedig: Pred. 8 : 14. Daar is nog een ydelheid, die op aarde geschied: dat 'er zyn regtvaerdigen, dien 't wedervaart na 't werk der godlozen, ende daar zyn godlozen, dien 't wedervaart na 't

werk der regtvaerdigen. Daarom eischt de Goddelyke regtvaerdigheid, dat 'er een vierschaar gespannen worde, in de toekomende waereld, waar in beloningen en straffen in gelyken maate worden uitgedeelt: Mal. 3 : 16. Als dan spreeken die den Heere vreezen, een iegelyk tot zynen naasten: de Heere merkt 'er dog op, ende hoort, ende daar is een gedenk-boek voor zyn aangezigte geschreven, voor de geene die den Heere vreezen, ende voor de geenen die aan zynen naame gedenken. Verg. vers 18. Dan zult gy wederom zien het onderscheid tusschen den regtvaerdigen ende den godlozen: tusschen dien die God dient, ende dien die hem niet dient.

3. Uit de natuur der menschen. Hy is een schepzel Gods, die in alles van God afhangt, ziel en lighaam deelagtig is, dewelke hy beiden tot Gods eere moet gebruiken. Hy geniet dagelyks veelerlei weldaden: Wat volgt daar anders uit, dan dat 'er een dag moet zijn op welken hy reekenschap zal moeten geven van zijne daden.

∴ Vrag. Hebt gy nog een bewys?

Antw. 4. Ja:

a. De conscientie aller menschen stemt toe, dat ze na dit leven van God zullen geoordeelt worden. Uit deze natuurlyke overtuiging, zijn gesprooten die Heidensche versierselen van Eäcus, Minos, Radamantus, die de hellewigten zullen oordeelen.

b. De engelen staan in dit gelove; niet alleen de goede, Handl. 1 : 11. Maar zelf de kwaade, Matth. 8 : 29. Ende ziet, zy riepen, zeggende, Jesu gy zone Gods, wat hebben wy met u te doen? zyt gy hier gekomen om ons te pynigen voor den tyd? Zy worden gezegd daar toe bewaard te worden: Jud. vers 6. 2 Petr. 2 : 4.

Vrag. Hoe zal de toekomste Christi zyn?

Antw. 1. Lighamelyk en zienlyk, gelyk hy opgevaren is: Handl. 1 : 11. Deze Jesus, die van u opgenomen is in den hemel, zal ALZO komen, GELYKERWYS gy hem na den hemel hebt zien heenen vaaren.

2. Met groote heerlykheid en Majesteit, om hem te verklaren een Rigter te zyn over leevenden en dooden: Matth, 24 : 30. Ende als dan zal in den hemel verschynen het teeken des Zoons des Menschen: ende dan zullen alle de geslagten der aarde weenen, ende zullen den Zone des Menschen zien, komende op de wolken des hemels, met groote kragt ende heerlykheid.

Vrag. Waar in zal deze heerlykheid bestaan?

Antw. Dat hy komen zal in de heerlykheid zijnes Vaders, gelyk hy zelf getuigd: Matth. 16 : 27. Want de Zone des Menschen zal komen in de heerlykheid zynes Vaders, met zyne Engelen, en als dan zal hy een iegelyk vergelden na zyn werk.

3. Met een verbazend geroep, tot schrik der bozen, en troost der vroomen: 1 Thess. 4 : 16. Want de Heere zelve zal met een geroep, met de stemme des Archangels, ende met de bazuine Gods nederdalen van den hemel.

4. In een groot gezelschap van heilige Engelen, die dan met hem in de wolken des hemels zullen geopenbaart worden: Jud. vs. 14, 15. Ziet de Heere is gekomen met zyne veel duizend heilige, om gerigte te houden tegen alle. 2 Thess. 1 : 7. Ende u die verdrukt wordt, verkwikkinge met ons, in de openbaringe des Heeren Jesu van den hemel met de Engelen zyner kragt. Luc 9 : 26.

5. Gezeten op eenen verheven throon, om hem te verklaaren de Rigter van leevenden en dooden: Matth. 25 : 31, 32. Ende wanneer de Zone des Menschen komen zal in zyne heerlykheid, ende alle de heilige Engelen met hem, dan zal hy zitten op den throon zyner heerlykheid. Ende voor hem zullen alle de volkeren vergadert worden, ende hy zalze van malkanderen scheiden, gelyk de herder de schaapen van de bokken scheidt.

∴ Vrag. Wat zal die throon zijn?

Antw. 't Heeft onzes bedunkens weinig grond, dat zommige aangemerkt hebben, dat Christi throon zou zijn een zekere verheeve plaats, na de wyze der Koningen en Rigters, hebbende de gedaante van eenen halven cirkel,

waar in een kostelyke stoel geplaatst, op welken hy gezeten zijnde, het regt zou uitspreeken. 't Gevoele van anderen behaagt ons beter, die deze throon eenvoudig beschryven als een lugtige wolke, op welken de Christus zal verschynen, en van alle menschen op den aardbodem gezien worden: Openb. 1 : 7. Ziet hy komt met de wolken, ende alle oogen zal hem zien. Luc. 21 : 27. Ende als dan zullen zy den Zoone des Menschen zien komen in een wolke, met groote kragt ende heerlykheid.

Vrag. Wat zal Christus in zijne toekomste doen?

Antw. De oude wereld in vuur en vlamme stellen, om dezelve te zuiveren: 2 Petr. 3 : 10. Maar de dag des Heeren zal komen, als een dief in den nagt, in welken de hemelen met een gedruisch zullen voor by gaan, en de elementen branden zullen en vergaan, en de aarde, en de werken die daar in zyn zullen verbranden.

Vrag. Zal dan 't gebouw van hemel en aarde vernietigd worden?

Antw. Ganschelyk niet: Dit te stellen is strydig met verscheide getuigenissen der Schrift, die wel een verandering van staat en hoedanigheden; maar geenzins eene vernietinge der waereld leeren: Psalm 102 : 26, 27. Gy hebt voormaals de aarde gegrondt, en de hemelen zyn het werk uwer handen: die zullen vergaan, maar gy zult staande blyven, ende zy zullen als een kleed verouden; gy zultze veranderen als een gewaad, ende zy zullen verandert zyn. Handl. 3 : 21. Welken de hemel moet ontfangen, tot de tyden der weder oprigtinge aller dingen, die God gesproken heeft door den mond zyner heilige Propheeten van alle eeuwe.

∴ Vrag. Wat is uw gevoelen?

Antw. Dat de zigtbaare hemelen en aarde alleen verandert zullen worden, ten opzigte van haaren tegenwoordigen staat en hoedanigheden, en door vuur gezuivert zijnde, in haar eerste schoonheid en luister zullen her-

steld worden. Dit is den derden hemel niet nodig, als nimmer door eenige zonde bezoedelt of verontreinigt..

∴. Vrag Hoe bewyst gy dit gevoelen?

Antw. 1. Uit de redeneeringe van Petrus: 2 Petr. 3 : 6—13.

a. De Apostel spreekt van een vergaan, verbranden, en versmelten van hemel en aarde: vers 10. Maar de dag des Heeren zal komen als een dief in den nagt, in welken de hemelen met een gedruisch zullen voorby gaan, en de elementen branden zullen ende vergaan, ende de aarde ende de werken die daar in zyn zullen verbranden. De gelykenis schynt genomen van de goudsmeeden, die de metalen in eenen smeltkroes doen, en door het vuur doen doorgaan: Gelyk nu deze het goud en zilver niet vernietigen, maar alleen van haar schuim en vuiligheid zuiveren, en een nieuwe schoonheid geven, even zo zal het zijn in 't laatste oordeel; dan zal het vuur hemel en aarde niet vernietigen, maar alleen een nieuwe schoonheid en gedaante geven.

b. Het middel van zuiveringe noemt de Apostel het vuur: vers 12. Verwagtende en haastende tot de toekomste van den dag Gods, in welken de hemelen, door vuur ontsteeken zynde, zullen vergaan, en de elementen brandende zullen versmelten. Nu weeten wy dat het vuur geen vernietiging kan uitwerken, maar alleen verandering.

c. De vergelyking, die de Apostel maakt, van den ondergang dezer waereld, met de oude waereld: vers 6, 7. Door welke de waereld, die doe was, met de wateren der zondvloed bedekt zynde, vergaan is, maar de hemelen die nu zyn, ende de aarde, zyn door het zelve woord als een schat weg gelegd, ende worden ten vuure bewaart, tegen den dag des oordeels, ende der verdervinge der godloze menschen. Hier uit worden wy bevestigt, gelyk de eerste waereld door de wateren niet is vernietigt, maar van hoedanigheden verandert, alzo ook deze waereld door vuur wel zal verandert, maar geenzins vernietigt worden.

2. Uit de redeneering van Paulus: Rom. 8 : 19—22. Want het schepzel, als met opgesteken hoofde, verwagt de openbaring der kinderen Gods. Want het schepzel is der ydelheid onderworpen, niet gewillig, maar om diens wille die het der ydelheid onderworpen heeft; op hope dat ook het schepzel zelve zal vry gemaakt worden van de dienstbaarheid der verderfenisse, tot de vryheid der heerlykheid der kinderen Gods. Want wy weten dat het

gantsche schepzel t'zamen zugt, ende t'zamen als in barens-nood is, tot nu toe. Men ziet hier dat de Apostel

a. Aan 't gantsche schepzel toeschryft, een hope en verwagtinge om verlost te worden van de dienstbaarheid der verderfenisse: Dat nu verlost wordt van de verderfenisse, kan niet vernietigt worden.

b. Een verlangen, en dat wel van een vrouw in barens-nood. Een vrouw, in barensnood zijnde, zugt niet na haren ondergang en vernietinge, maar na de verlossinge van haar vrugt.

c. Dat het schepsel op haare wyze deel zal hebben aan de heerlykheid der kinderen Gods. Schoon nu het schepzel deel zal krygen aan die heerlykheid, op eene wyze die wy niet nauw bepalen konnen, egter blykt 'er uit, dat het schepzel moet in wezen blyven.

Vrag. Hoe bevestigt gy dit verder?

Antw. 3. De gelovigen verkrygen wederom door Christus, 't geene zy in den eersten Adam verloren hebben: Nu hadt Adam de aarde niet alleen in bezit, maar hy hadt daar toe het volle regt; weshalven wy besluiten, dat de gelovige ook even dit zullen ontfangen: 1 Cor. 3 : 22. Het zy Paulus, het zy Apollos, het zy Cephas, het zy de waereld, het zy leven, het zy dood, het zy tegenwoordige, het zy toekomende dingen, zy zyn alle uwe. Psalm 37 : 29. De regtvaerdige zullen de aarde erflyk bezitten: ende in eeuwigheid daar op woonen. Matth. 5 : 5.

Vrag. Wat zal 'er met Christus toekomste geschieden?

Antw. Het laatste Oordeel zal gehouden worden.

Vrag. Hoe beschryft gy dit?

Antw. Als die rigterlyke daad van Christus, waar door hy, in de voleindinge der eeuwen, zigtbaar in de wolken des hemels, over alle menschen een regtvaardig vonnis uitspreeken, en terstont uitvoeren zal, door de regtvaerdige het eeuwige leven, en de onregtvaerdige de eeuwige verdoemenisse toe te wyzen.

Vrag. Wie zal de Rigter wezen?

Antw. Jesus Christus volgens de huishoudinge der H. Drie-eenheid: Joh. 5 : 22. Want ook de Vader oordeelt niemand, maar heeft alle het oordeel den Zone gegeven. Handl. 17 : 31. Daarom dat hy eenen dag gestelt heeft, op welken hy den aardbodem regtvaerdiglyk zal oordeelen, door eenen Man, dien hy daar toe geordineert heeft; verzekeringe daar van doende aan allen, dewyl hy hem uit den dooden opgewekt heeft.

∴ Vrag. Is 'er reden dat Christus in 't laatste oordeel Rigter zijn zal?

Antw. Ja:

1. Ten opzigte van God, tot vervullinge van zijn besluit: Handl. 10 : 42. Ende heeft ons geboden den volke te prediken, ende te betuigen dat hy is de gene die van God verordineert is, tot een Regter van leevenden ende dooden.

2. Ten opzigte van Christus, om opentlyk blyk te geven, dat hy waarlyk de Zone Gods is, om welke belydenis hy als een Gods-lasteraar, van den Joodschen Raad ter dood veroordeelt was: Joh. 5 : 22, 23. Want ook de Vader oordeelt niemand, maar heeft alle het oordeel den Zone gegeven, op dat zy alle den Zone eeren, gelyk zy den Vader eeren.

3. Ten aanzien van de Gelovigen, die des te vrymoediger haare hoofden zullen opheffen uit de graven, ziende den Zaligmaker, in welken zy op aarde, hoewel hem niet ziende, gelooft, en zig verheugd hebben: Luc. 21 : 27, 28. Ende als dan zullen zy den Zone des Menschen zien komen in een wolke, met groote kragt ende heerlykheid. Als nu deze dingen beginnen te geschieden, zo ziet om hooge, ende heft uwe hoofden opwaarts, om dat uwe verlossinge naby is.

Vrag. Na wat natuure zal hy Rigter zyn?

Antw. Na zyne Goddelyke en Menschelyke natuure.

Vrag. Hoe zo?

Antw. 1. Na zijne Goddelyke natuure:

a. Zal zijne oneindige Wysheid dienen om de verborge dingen te openbaren: Hebr. 4 : 13. Daar is geen schepzel onzigtbaar voor hem: maar alle dingen zyn naakt ende geopent, voor de oogen des genen met welken wy te doen hebben.

b. Zijn Almagt, om alle menschen te dagvaarden voor zijn vuurschaar, en zijn vonnis kragtig uit te voeren.

c. Zijn hoogste gezag, om zijn doen en vonnis te regtvaerdigen.

2. Na zijne Menschelyke natuure:

a. Om zig zigtbaar op de wolken des hemels te vertonen: Joh. 5 : 27. God heeft hem magt gegeven, om gerigte te houden, om dat hy des menschen zone is.

b. Om het vonnis met een hoorbare stemme uit te spreeken: Matth. 25 : 34. Als dan zal de Koning zeggen, tot de gene die tot zyne regterhand zyn, komt gy gezeegende myns Vaders, beërft dat Koninkryke, 't welk voor u bereid is van de grondlegginge der waereld.

Vrag. Wie zullen dan persoonlyk voor dezen grooten Rigter verschynen?

Antw. Alle menschen, zo wel mannen als vrouwen, ende kinderen, die van den aanbeginne der waereld af, tot den einde toe geweest zullen zyn: Matth. 25 : 32. Ende voor hem zullen alle de volkeren vergadert worden. 2. Cor. 5 : 10. Want wy alle moeten geopenbaart worden voor den rigterstoel Christi. 2 Tim. 4 : 1. Ik betuige dan voor God ende den Heere Jesu Christo, die de leevenden en dooden oordeelen zal in zyne verschyninge, ende in zyn Koninkryke.

Vrag. Hoe zullen zy daar verschynen?

Antw. Gedagvaart zynde door de stemme des Archangels, ende door 't geklank der Godlyke bazuine: 1 Thess. 4 ; 16. Want de Heere zelve zal met een geroep, met de stemme des Archangels, ende met de

bazuine Gods nederdalen van den hemel: ende die in Christo gestorven zyn, zullen eerst opstaan.

Vrag. Hoe al meer?

Antw. Of als opgewekt, of als overgebleven in zyne toekomste.

1. Als opgewekt: Want alle de gene die gestorven zullen wezen, zullen uit der aarde verrysen, de zielen te zamen gevoegd ende vereenigt zynde met haare eige lighaam, in het welke zy zullen geleeft hebben: Dan. 12 : 2. Ende veele van die, die in 't stof der aarden slapen, zullen ontwaken; deze ten eeuwigen leven, ende geene tot versmaatheid, ende tot eeuwige afgrysinge. Joh. 5 : 28. Ende verwondert u daar niet over: want de uure komt in welke alle die in den graven zyn, zyne stemme zullen horen.

2. Als overgebleven in zyne toekomste: Ende aangaande de gene die als dan nog leven zullen, die zullen niet sterven, gelyk de andere, maar zy zullen in een ogenblik verandert, ende uit verderflyk, onverderflyk worden: 1 Cor. 15 : 52. In een punt des tyds, in eenen ogenblik, met de laatste bazuine: want de bazuine zal slaan, en de dooden zullen onverderflyk opgewekt worden, ende wy zullen verandert worden. 1 Thess. 4 : 17. Daar na wy, die levendig overgebleven zyn, zullen te zamen met haar opgenomen worden in de wolken, den Heere te gemoete in de lugt: ende alzo zullen wy altyd met den Heere wezen.

Vrag. Wat waarheid wordt hier verondersteld?

Antw. Dat 'er een algemeene opstandinge der dooden zijn zal.

Vrag. Hoe bewyst gy de waarheid van de opstandinge uit den dooden?

Antw. Uit de klaare getuigenisse van Gods woord, Jes. 26 : 19. Uwe dooden zullen leeven, ook myn dood lighaam, zy zullen opstaan: waakt op ende juigt, gy die

in den stof woond: want uwe dauw zal zyn als een dauw der moeskruiden, ende het land zal de overledenen uitwerpen. Dan. 12 : 2. Ende veele van die, die in 't stof der aarde slapen, zullen ontwaken; deze ten eeuwigen leven, ende geene tot versmaatheden, ende tot eeuwige afgrysinge. Joh. 6 : 39. Ende dit is de wille des Vaders, die my gezonden heeft, dat al wat hy my gegeven heeft, ik daar uit niet verlieze, maar het zelve opwekken ten uitersten dage. 1 Cor. 15 : 21. Want dewyl de dood door eenen mensche is, zo is ook de opstandinge der dooden door eenen mensche.

2. Uit de heilige schildery, die daar van aan Johannes werdt gegeven: Openb. 20 : 12, 13. Ende ik zag de dooden, klein ende groot, staande voor God; ende de boeken wierde geopent: ende een ander boek wierdt geopent, dat des levens is, ende de dooden wierden geoordeelt uit het gene in de boeken geschreven was, na haare werken. Ende de zee gaf de dooden die in haar waren, ende dood ende helle gaven de dooden die in haar waren, ende zy wierden geoordeelt een ieder na hare werken.

Vrag. Hoe al meer?

Antw. 3. Uit de onveranderlykheid van het verbond der genade, waar in de Heere de gelukzaligheid van den geheelen mensch belooft, na lighaam en ziel, en dat voor tyd en eeuwigheid: Luc. 20 : 37, 38. Ende dat de dooden opgewekt zullen worden heeft ook Mozes aangewezen by den doornen-bosch, als hy den Heere noemt den God Abrahams, ende den God Isaaks, ende den God Jacobs: God nu is niet een God der dooden, maar der levenden: want zy leven hem allen. 1 Cor: 15 : 19. Indien wy alleen in dit leven op Christum zyn hoopende, zo zyn wy de elendigste van alle menschen.

4. Uit de opstandinge van Christus, waar aan de opstandinge der gelovigen onafscheidelyk verknogt is: 1 Cor. 6 : 14. Ende God heeft ook den Heere opgewekt, ende zal

ons opwekken door zyne kragt. 1 Cor. 15 : 12. Indien nu Christus gepredikt wordt, dat hy uit den dooden opgewekt is, hoe zeggen zommige onder u, dat 'er geen opstandinge der dooden is? 1 Thess. 4 : 14. Want indien wy geloven dat Jesus gestorven is, ende opgestaan, alzo zal ook God de gene die ontslapen zyn, in Jesu wederbrengen met hem.

∴. Vrag. Hoe bewyst gy de mogelykheid, van de leevendig makinge der doode lighamen?

Antw. 1. Indien de opstandinge der dooden onmogelyk was, in opzigte van God, zo moet die onmogelykheid ontstaan, of uit gebrek van Weetenschap, of van Magt in God; dog geen van beiden kan met reden gezegd worden.

a. 't Ontbreekt God aan geen verstand, dewyl hy oneindig is in wysheid, Psalm 147 : 5. Hy weet welke menschen van den beginne der waereld geleeft hebben, ende nog leven zullen. Hy kent de stof waar uit onze lighamen gemaakt zijn, en waar de verstrooide beenderen zijn. Hy weet wat tot de herstellinge van een lighaam behoort, en hoe ieder deel; ieder been en senuwe, tot zijn voorige standplaats moet gebragt worden: Psalm 139 : 15, 16. Myn gebeente was voor u niet verholen, als ik in 't verborgene gemaakt ben, ende als een borduurzel gewrogt ben, in de nederste deelen der aarde. Uwe ogen hebben mynen ongeformeerden klomp gezien, ende alle deze dingen waren in uw boek geschreeven, de dagen als ze geformeert zouden worden, doe nog geen begin van dien was.

b. Ook ontbreekt het God aan geen magt, om deze opstandinge te bevorderen. Hy is magtig, om overvloedig te doen boven het geene wy denken, Ephez. 3 : 20. En derhalven kan hy, die magtig is onze lighamen te scheppen, en onze zielen formeeren in ons binnenste, ook wederom de ziel en lighaam met malkanderen vereenigen, waar van de opgewekten van alle tyden voorbeelden zijn.

2. 't Is ook niet onmogelyk, ten opzigte van de lighamen welke opgewekt worden; want daar is geen strydigheid in, dat een lighaam, dat te voren was, en nu niet is, daar na wordt 't geene het te voren niet geweest is, te meer dewyl de deelen van 's menschen lighaam wel wor-

den verbroken, maar egter niet vergaan, of haar wezen verliezen. Kan nu een wys Ontleeder, de deelen van een menschelyk lighaam konstryk in malkanderen voegen; een Uurwerk-meester de raderen van een uurwerk; hoe veel te meer God, die boven alles is. Zie Ezech. 37 : 3—10. Ende hy zeide tot my Menschenkind, zullen deze beenderen levendig worden? Ende ik zeide, Heere Heere, gy weet het. Doe zeide hy tot my, propheteert over deze beenderen, ende zegt tot haar, gy dorre beenderen, hooret des Heeren woord. Alzo zeid de Heere Heere tot deze beenderen, ziet ik zal den geest in u brengen, ende gy zult levendig worden; ende ik zal zenuwen, op u leggen, ende vleesch op u doen opkomen, ende een huit over u trekken, ende den geest in u geven, ende gy zult levendig worden: ende gy zult weeten dat ik de Heere ben. Doe propheteerde ik, gelyk my bevolen was, ende daar werdt een geluid, als ik propheteerde, ende ziet, eene beroeringe, en de beenderen naderden, elk been tot zyn been. Ende ik zag, ende ziet, daar werden zenuwen op den zelven, ende daar kwam vleesch op, ende hy trok eenen huit boven over haar; maar daar was geen geest in haar. Ende hy zeide tot my, propheteert tot den geest: propheteert, Menschen-kind, ende zegt tot den geest, zo zeid de Heere Heere, gy geest komt aan van de vier winden, ende blaast in deze gedooden, op dat zy levendig worden. Ende ik propheteerde, gelyk als hy my bevolen hadde: doe kwam de geest in haar, ende zy wierden levendig, ende stonden op hare voeten, een gansch zeer groot heir.

Vrag. Met welke lighamen zullen de dooden opstaan?

Antw. Met de zelfde lighamen, in dewelken zy zullen geleeft hebben: 1 Cor. 15 : 53. Want dit verderfelyke moet onverderflykheid aandoen, ende dit sterfelyke moet onsterfelykheid aandoen. Job 19; 25—27. Want ik weet myn verlosser leeft, ende hy zal de laatste over het stof opstaan; ende als zy na myne huit dit doorknaagt zullen hebben, zal ik uit myn vleesch God aanschouwen,

den welken ik voor my aanschouwen zal, ende myne oogen zien zullen.

Vrag. Zullen de lighamen de zelfde hoedanigheden hebben, die ze hier gedragen hebben?

Antw. De lighamen der Godzaligen zullen met heerlyke hoedanigheden aangedaan wezen: 1 Cor. 15 : 49. Ende gelykerwys wy het beeld des aardschen gedragen hebben, alzo zullen wy ook het beeld des hemelschen dragen.

∴ Vrag. Hoe zo?

Antw. 1. Onze lighamen zullen onverderflyk zijn; niet meer onderworpen aan koortzen, ziekten, pynen, benautheden en elenden, waar door de lighamen hier verteert zijn: 1 Cor. 15 : 42. Het lighaam word gezaid in verderflykheid, het word opgewekt in onverderflykheid.

2. Zy zullen onsterflyk zijn, en altoos blyven: 1 Cor. 15 : 53. Dit sterfelyke moet de onsterfelykheid aandoen.

3. Zy zullen kragtig en sterk zijn, om sware dingen te verrigten: 1 Cor. 15 : 43. 't Wordt gezaaid in swakheid, 't wordt opgewekt in kragt.

4. Onze lighamen zullen geestelyk wezen, zonder de behoeften dezes lighaams benodigt te wezen: 1 Cor. 15 : 44. Een natuurlyk lighaam word 'er gezaaid, een geestelyk lighaam word 'er opgewekt: daar is een natuurlyk lighaam, en daar is een geestelyk lighaam.

5. Zy zullen den heerlyken lighame van Christus gelykvormig zijn: Phil. 3 : 21. Die ons vernedert lighaam veranderen zal, op dat het zelve gelykvormig worde zynen heerlyken lighame, na de werkinge, waar door hy ook alle dingen hem zelven kan onderwerpen.

Vrag. Hoe zullen de lighamen der godlozen wezen?

Antw. Die zullen aangedaan zijn met onsterfelykheid. tot hunner elende, om te dragen de schrikkelyke straffe der helle: 2 Thess. 2 : 9. Dewelke zullen tot straffe

lyden het eeuwig verderf, van den aangezigte des Heeren, en van de heerlykheid zyner sterkte.

Vrag. Wat zal by de algemeene opstandinge geschieden?

Antw. Dan zal het gerigte gehouden worden: De boeken zullen geopent, en de dooden geoordeelt worden: Openb. 20 : 12. Ik zag de doden, klein ende groot, staande voor God: en de boeken wierden geopent.

Vrag. Wat zijn die boeken?

Antw. 1. Het boek van Gods voorverordineeringe, waar in hy bepaalt heeft wie de zijne zijn: Openb. 20 : 12. Ende een ander boek wierd geopent, dat des levens is.

2. Het boek van Gods woord, als het rigtsnoer des gerigts, te weten:

a. Het boek van Gods wet, beschreven in de tafelen onzes herten, en nader bekent gemaakt aan de Kerk: Rom. 2 : 12. Want zo veele als 'er zonder wet gezondigt hebben, zullen ook zonder wet verloren gaan, en zo veele als 'er onder de wet gezondigt hebben, zullen door de wet geoordeelt worden.

b. Het boek van 't Evangelie, na welk onderzogt zal worden wat gebruik wy van Christus gemaakt hebben: Joh. 12 : 48. Die my verwerpt, ende myne woorden niet ontfangt, heeft die hem oordeelt: het woord dat ik gesprooken hebben, dat zal hem oordeelen ten laatsten dage.

3. Het boek der conscientie, dat de toestemminge zal geven aan Gods alweetendheid: Rom. 2 : 15, 16. Als die betonen het werk der wet geschreven in haare harten, haare conscientie mede getuigende. — In den dag wanneer God de verborgen dingen der menschen zal oordeelen, door Jesum Christum, na myn Evangelium.

Vrag. Hoe zal 't vonnis geschieden?

Antw. Na 't gene de menschen in deze waereld zullen gedaan hebben, 't zy goed, 't zy kwaad: 2 Cor. 5 : 10 Want wy allen moeten geopenbaart worden voor den regterstoel Christi, op dat een iegelyk wegdrage 't geene

door het lighaam geschied, na dat hy gedaan heeft, het zy goed, het zy kwaad.

Vrag. Hoe veelerlei zal dit vonnis zyn?

Antw. Dit vonnis zal tweederlei zyn:

1. Een vonnis van vry-spraak der gelovigen, om de geregtigheid van Christus, door 't gelove aangenomen: Matth. 25 : 33. Als dan zal de Koning zeggen, tot de genen die tot zyn regterhand zyn, komt gy gezegende myns Vaders, beërft dat Koninkryke, het welk u bereid is van de grondlegginge der waereld.

2. Een vonnis van veroordeelinge der godlozen, bestaande in een schrikkelyke verwyzinge in de eeuwige rampzaligheid: Matth. 25 : 41. Dan zal hy zeggen ook tot de gene die ter slinkerhand zyn, gaat weg van my gy vervloekte, in 't eeuwige vuur, 't welk den Duivel en zynen Engelen bereid is.

Vrag. Wat dunkt u van de Leere van Christus toekomste ten oordeel?

Antw. Dat deze Leere schrik en troostryk is:

1. Schriklyk voor de Godlozen: Ende daarom is de gedagtenisse dezes oordeels met regt schrikkelyk ende vervaarlyk voor den bozen en godlozen: Heb. 10 : 27. Maar een schrikkelyke verwagtinge des oordeels, ende hitte des vuurs, dat de tegenstanders zal verslinden.

2. Troostryk voor de Regtvaerdigen: Ende zeer wenschelyk ende troostryk voor den vromen ende uitverkoorenen: Openb. 21 : 4. Ende God zal alle traanen van haare ogen afwisschen; en de dood zal niet meer zyn, nog rouwe, nog gekryt, nog moeite zal meer zyn: want de eerste dingen zyn weg gegaan. 1 Joh. 3 : 2.

∴. Vrag. Hoe zo voor de Godlozen?

Antw. 1. Dan zullen zy, die de waereld niet dan voor kinderspel en tydverdryf geagt hebben, ende van alle die harde woorden, die zy tegen God ofte hunne naasten gesproken hebben, reekenschap moeten geven:

Matth. 12 : 36. Maar ik zegge u, dat van elk iedel woord, het welk de menschen zullen gesproken hebben, zy van het zelve zullen reekenschap geven, in den dage des oordeels. Jud. vers 15. Om gerigte te houden tegen allen, ende te straffen alle godlozen onder haar, van wegen alle haare godloze werken die zy godlooslyk gedaan hebben, ende van wegen alle de harde woorden, die de godloze zondaars tegen hem gesproken hebben.

2. Dan zullen de verborgentheden en geveinstheden der menschen openbaarlyk ontdekt worden voor allen: Pred. 12 : 14. Want God zal ieder werk in 't gerigte brengen, met al dat verborgen is, het zy goed, het zy kwaad. Rom. 2 : 16. In den dag wanneer God de verborgene dingen der menschen zal oordeelen door Jesum Christum.

3. Dan zullen zy overwonnen worden, door het getuigenisse harer eigen conscientien, en zy zullen onsterflyk worden, doch in zulker voegen dat het zal zyn om gepynigt te worden, in 't eeuwige vuur, 't welk den Duivel ende zynen Engelen bereid is. 2 Thess. 1 : 8. Met vlammende vuure wrake doende over de genen die God niet kennen, en over den genen, die den Evangelio onzes Heeren Jesu Christi niet gehoorzaam zyn. Mal. 4 : 1. Want ziet de dag komt brandende als een oven dan zullen alle hoogmoedige, ende al al wie godloosheid doet, een stoppel zyn, en de toekomstige dag zalze in vlamme zetten, zeid de Heere der Heirscharen, die hen nog wortel nog tak laten zal. Matth. 25 : 41. Dan zal hy zeggen ook tot de genen die ter slinkerhand zyn, gaat weg van my gy vervloekte in 't eeuwige vuur, 't welk den Duivel en zyne Engelen bereid is.

∴. Vrag. Hoe is de gedagtenisse van Christus toekomste troostryk voor de Vromen?

Antw. 1. Dan zal haare volle verlossinge volbragt worden:

a. Van zonden, welke haar zo dikwerf hebben doen zugten: 2 Cor. 5 : 2. Want ook in dezen zugten wy, verlangende met onze woonsteede, die uit den hemel is, overkleed te worden.

b. Van verlokking tot zonden, door de Satan, de waereld, en derzelver bedriegerijen: Openb. 20 : 10. Ende de Duivel, die haar verleide, wierdt geworpen in den poel

des vuurs ende sulphers, alwaar het Beest ende valsche Propheet is.

c. Van de smerten en ongemakken, die zy hier in lighaam en ziel geleeden hebben: Openb. 7 : 16, 17. Zy zullen niet meer hongeren, nog zullen niet meer dorsten, nog de zonne zal op haar niet vallen, nog eenige hitte: want het Lam, dat in 't midden des throons is, zal ze weiden, ende zal haar een Leidsman zyn tot leevende fonteinen van wateren: Ende God zal alle traanen van haare oogen afwisschen.

2. Dan zullen zy aldaar ontfangen de vrugten des arbeids ende moeite, die zy zullen gedragen hebben: 2 Thess. 1 : 6. 7. Alzo het regt is by God, verdrukkinge te vergelden, den genen die u verdrukken; ende u die verdrukt wordt verkwikkinge met ons, in de openbaringe des Heeren Jesu van den hemel, met de Engelen zyner kragt.

Vrag. Hoe meer?

Antw. 3. Dan zal hare onnoselheid voor allen bekent worden, ende zy zullen de schrikkelyke wrake zien, die God tegen de godlozen doen zal, die haar getyranniseert, verdrukt, ende gekweld hebben in deze waereld: Ja haare zaake, die nu tegenwoordiglyk van veele Overheden en Rigteren als ketters en verdoemt werdt, zal bekent worden de zaake des Zoons Gods te zyn: 1 Cor. 4 : 5. Zo dan oordeelt niet voor den tyd, tot de Heere zal gekomen zyn, welke ook in het ligt zal brengen het geene in de duisternisse verborgen is, ende openbaren de raadslagen der herten: ende als dan zal een iegelyk lof hebben van God. Matth. 10 : 32. Een iegelyk dan die my belyden zal voor de menschen, dien zal ik ook belyden voor mynen Vader, die in de hemelen is.

4. Dan zal de Heere, tot een genadige vergeldinge, haar zulk een heerlykheid doen bezitten, als het herte des menschen nimmer zoude konnen bedenken: Jes. 64 : 4. Ja van outs heeft men 't niet gehoort, nog met ooren vernomen, nog geen ooge heeft het gezien, behalven gy, ô God! wat hy doen zal dien die op hem wagt. Hebr. 10 : 36. Want gy hebt lydsaamheid van noden: op dat gy, den wille Gods gedaan hebbende, de beloftenisse moogt wegdragen.

∴ Vrag. Wat staat een Godzalige, uit aanmerkinge van deze heerlyke verwagtinge, te betragten?

Antw. 1. Gode van herten dank te zeggen, dat hy hem met de hope des eeuwigen levens begenadigt heeft: Col. 1 : 12. Dankende den Vader, die ons bekwaam heeft gemaakt om deel te hebben in de erve der heiligen in 't ligt.

2. Gestadig te denken aan de erfenisse, die de vroomen is toegezegd na dit leven: Matth. 6 : 21. Waar uwen schat is, daar zal ook uw herte zyn. Rom. 12 : 12. Verblyd u in de hope.

3. Godzalig te leven, door eene gestadige stryd tegen de zonde, de dadelyke oeffeninge van waare godzaligheid: 2 Petr. 3 : 11, 14. Dewyl dan deze dingen alle vergaan, hoedanige behoort gy te zyn, in heiligen wandel en godzaligheid. Daarom geliefde, verwagtende deze dingen, beneerstigt u, dat gy onbevlekt, ende onbestraffelyk van hem moogt bevonden worden in vreede.

4. Hartelyk te verlangen na de toekomste onzes grooten Gods en Zaligmakers Jesus Christus: Phil. 1 : 23. Ik worde van deze twee gedrongen, hebbende begeerte om ontbonden te worden, ende met Christo te zyn. Psalm 42 : 2, 3. Gelyk een hert schreeuwt na de waterstroomen, alzo schreeuwt myne ziele tot u, ô God! Myne ziele dorst na God, na den levendigen God: wanneer zal ik ingaan, ende voor Gods aangezigte verschynen?

5. Met lydzaamheid verwagtende dien groten dag, om ten vollen te genieten de beloften Gods, in Jesu Christo onzen Heere: 2 Petr. 3 : 13. Maar wy verwagten, na zyne belofte, nieuwe hemelen ende een nieuwe aarde, in de welke de geregtigheid woont.

EINDE.

